

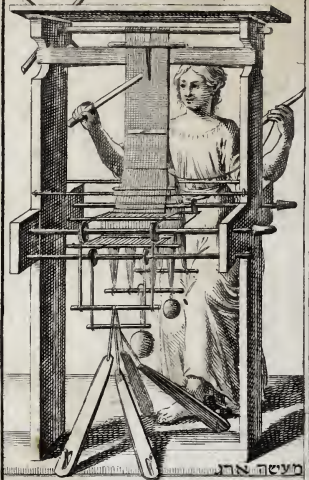

Digitized by the Internet Archive
in 2017 with funding from
Getty Research Institute

https://archive.org/details/bigdekohanimides00brau_0

כגרי כהנים
DE VESTITU
SACERDOTUM HEBRÆORUM.

AUCTORE
JOHANNE BRAUNIO
PALATINO.

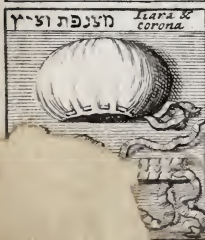
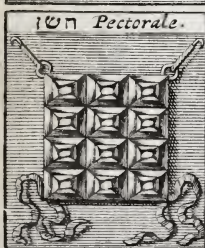
מלעישן Cocculus.

היהו תירוס Tyrcus & Purpura.

זרז AURUM.

שש Linum.

לולא Lana.

B. Steyendaal schulp.

A M S T E R D A M J.
I N N O M D C C J.

בגדי כהנים

ID EST

VESTITUS

SACERDOTUM HEBRÆORUM.

SIVE

COMMENTARIUS AMPLISSIMUS

IN

EXODI CAP. XXVIII. ac XXXIX. & LEVIT. CAP. XVI.
Aliaque loca S. Scripturæ quam plurima.

LIBER PRIMUS.

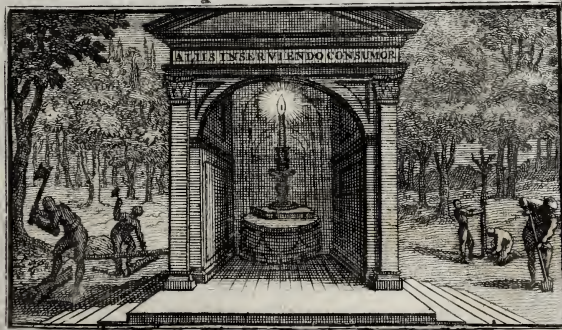
AUCTORE

JOHANNÉ BRAUNIO,

S. S. Theologiæ Doctore & Professore.

Cum INDICIBUS locupletissimis & TABULIS
æneis elegantissimis.

Editio ultima, priori auctior & emendatior.

*Commentarius
in Davidicis
Psalmis
Hollonæ & Gellonæ
1701.*

Apud JOANNEM WOLTERS, 1701.

WESTGATE

WATER

...

...

...

Nobilissimis, Illustrissimis & Amplissimis Viris

JOHANNI van JUL-EGBERTO CLANT.

SINGA op Tackenberg, Toparchæ in Garmer Wolde, Ten Buur, Thesinge cum annexis. Reipub. Gron. Consuli & Senatori Seniori.

Dom: in Schelkema Nyenstein, in Sandweer, Uythuysen & Cantes, cum annexis. Nobili & Hovelingio, Omland: inter Amisiam & Lauwers Senatori & Præsidi.

REMBERTO de ID-JOHANNI CLANT;

DEKINGE, Reip. Groninganæ Senatori Societatis Indiæ Occidentalis Directori.

Domino in Aduardt Omlandorum inter Amisiam & Lauwers Senatori.

WIGBOLDO GRUYS HENRICO PIC-

in Uythuysen & Uythuyftermeden, Nobili Toparchæ ac Civitatis Groninganæ Senatori.

CARDT. Domino in Schlochteren Colham & Utriusque Harkstede, Trium Catarractarum Delf-zylensium Præsecto Hæreditario, Omlandiaæ Consiliario & Syndico.

Academia

GRONINGÆ & OMLANDIÆ

Curatoribus Magnificis, Sapientissimis, Literatissimis, Dominis & Fautoribus suis omni observantia Colendis

S. P. D.

JOHANNES BRAUNIUS.

Iullus fuit , Viri Nobilissimi atque Amplissimi , cui , omni neglecta ambitione , amicorum commendatione , omnibusque remotis artibus , oblata fuit Professio , is ego sum ; ut & in hoc , quemadmodum in toto meæ vitæ curriculo , singularis emicuerit Dei Providentia. Ante septendecim annos , cum de Professore Theologiæ Hebrææque Linguæ Nobiles atque Præpotentes hujus Reipublicæ Ordines , cum Nobilissimis atque Amplissimis Academiae Curatoribus erant solliciti , nemini per totam hanc Regionem fui notus. Domi habitabam mecum , ab omni eruditorum turba longe remotus. Splendidissimam vestram Groningam , jucundissimum beatissimumque Omlandorum agrum vestramque Academiam Celeberrimam nunquam videram. Tamen , quo fato , quibusque causis nescio , vobis innotui. Nobiles enim atque Præpotentes , cum Urbani , tum & Omlandici , ut quilibet in suo Collegio , ita & in Ordinum Comitibus eodem die inter Viros doctos alios , me Professioni non fore ineptum unanimi consensu existimarunt ; eodemque die unoque voto eam mihi decreverunt. Notus autem factus sum , non sola amicorum commendatione , Sed viri Illustres , Patres Patriæ , solita sua in rebus agendis , (quoties

ties de Reipublicæ salute , de Academia emolumento agitur) Sapiencia , Prudentia atque cura, de me meisque studiis , laboribus , diligentia aut desidia , deque mea aptitudine aut ineptitudine , quid mei valeant humeri , quid ferre recusent , magna diligentia atque sollicitudine inquisiverunt. Traditum est Nobilissimis Amplissimisque Curatoribus hoc meum *De Vestitu Sacerdotum Hebræorum Opus* , me etiam , cum nondum ad umbilicum deductum fuerit , invito. Placuit quibusdam ex vobis , Viri Nobilissimi atque Amplissimi , in se laborem suscipere , ut illud evolverent atque percurrerent , Sipienti prudentique suo examini atque limato iudicio subjicerent. Qualecunque hoc meum opus fuerit , non displicuit : immo placuit materia quam pertracto , atque modus agendi , ut vel inde conjecerint , me Professioni Theologiæ Hebrææque Linguæ , in sua Academia , non fore inutilem. Quamobrem hac sola de me , ex hisce meis laboribus , concepta opinione moti, me magna humanitate atque honorifice ad se invitarunt. Quomodo me jam , per septendecim fere annos, inter vos gesserim : utrum exspectationi vestræ , Academia voto & juventutis desiderio satisfecerim, vestro, viri Nobilissimi atque Amplissimi , relinquo iudicio. Me autem vobis non displicuisse , mihi certissime persuadeo : Cum toto
hoc

hoc temporis spacio, ut me primum magna humanitate, amore, atque favore complexi estis, ita & benevolum animum paternamque curam variis modis abunde estis testati. Ardentissimis votis optassem, esse in me, quo vobis, viri Illustrissimi, debitam gratiam, non solum agere, sed & referre possem. Cum autem hoc opus, qualecumque sit, vobis ita placuerit, ut vel eo solo moti me ad vos invitaveritis, meque tanto amore, benevolentia, ac benignitate exceperitis, atque hactenus foveritis, quilibet mecum agnoscat illud nemini quam vobis deberi. Vobis itaque, viri Nobilissimi, Illustrissimi, atque Amplissimi, hosce meos labores meque totum, omniaque mea gratissimo animo, debitaque veneratione, offero, consecro, & dedico.

Deum Optimum Maximum submissis precibus veneror ut vobis, omnibusque qui vobis sunt carissimi, omnia fausta atque felicia, ad præsentem & futuram vitam abunde largiatur, Patriæ, Ecclesiæ atque Reipublicæ Literariæ multos in annos incolumes conservet. Valet, viri Nobilissimi, Illustrissimi atque Amplissimi, vestraque benevolentia atque favore me prosequi pergite, Dabam Groningæ. Ipsi Cal. Aug. CIOIOCXCVII.

Erudito atque humano

LECTORI
SALUTEM

Praeterierunt sedecim secula, & quod ex-
currit, ex quo Templum Dei destructum
& totum Sacerdotium abolitum est. Au-
gustissimum illud & ad miraculum mag-
nificum aedificium jacet. Splendidissima
marmora, pulcherrimae columnae fractae atque dirutae,
Pretiosae atque aeternae cedri in cineres redactae sunt. Au-
rum superbum, argentum & aera mirifica arte elaborata,
gemmae inestimabilis pretii, opera Phrygionica acupicta ar-
tificiofissima, divinae artis texture, altaria, mense,
lampades, vasa, & tota sacra suppellex, uno verbo,
quicquid ingenium humanum ab ipso Deo edoctum excogita-
re & conficere potuit, ultima sensit fati, simul cum ipsis vi-
ctimis, oblationibus, & sacerdotibus. Stupendum istud
Dei palatium, omniaque ejus ornamenta, vasa, sacrifi-
cia & ipsi Pontifices, cum fuerint imagines atque umbrae
venturi Christi salvatoris nostri, non debuerunt nec po-
tuerunt existere eo praesente. Quemadmodum enim um-
brae necessaria naturae lege dissipantur simul ac sol oritur,
ut in radiante ejus luce nequaquam subsistere queant, ita
& Christus verus atque aeternus Sol justitiae dispellit pla-

neque dissipat templum cum toto isto caerimoniarum chora-
gio, tanquam tot umbras legis. Caerimoniae veteres atque
umbrae adeo dissipatae sunt, ut in aeternum non sint reduerae.
Cum enim Christus novo suo mundo, Ecclesiae semper sit
praesens omnibus horis, singulis momentis quasi oriatur
tanquam oriens ex altissimo, stellaque matutina, ita ut
nunquam occidat, nunquam radios divinae praesentiae nobis
subtrahat, nec Templum, nec altaria, nec mensae nec sacri-
ficia, nec sacerdotes exspectandi sunt amplius. Est vana
certe Judaeorum superstitio, solis eorum carnalibus deside-
riis digna, Templum, sacrificia, sacerdotes, & peri-
turam gloriam postliminio revocatam exspectare. Nihilominus non est inanis labor, si quis caerimonias legis,
totumque Sacerdotium Abaronis perscrutetur, serio examinet, & nobis explanare suscipiat. Quemadmodum enim necessarios putamus labores, eorum qui nobis leges ci-
viles & forenses explicant, qui historias a prima creatio-
ne usque ad Christi adventum exponunt, qui ritus, qui mores & reliqua omnia mysteria Judaeorum, cum polu-
tum Ecclesiae, nobis ob oculos ponunt, quamvis hodie non
obstricti simus ad ea servanda, cum jam per Christum vin-
dicem nostrum a legis servitute in libertatem vindicati si-
mus; ita sane magnam quoque adfert utilitatem orbi Chri-
stiano, is qui caerimonias Sacerdotii nobis exponit, quam-
vis sacerdotium ipsum hodie apud nos nullum habeat lo-
cum. Hac ratione clarius perspectam habemus naturam
foederum quae Deus cum populo suo ab initio creationis pe-
pi-

pigrit, variasque œconomias, secundum quas tanquam sapientissimus atque benignus pater familias spirituales suam familiam regit, & in æternum rector est. Quicumque recte intellexerit sacerdotium Aharonis, is intellexerit sacerdotium Christi. At intelligere sacerdotium Christi, Nonne illud est intelligere summa universæ Theologiæ mysteria? Omnes enim promissiones Dei, omnes prædictiones Moſis & Prophetarum, omniaque mysteria redemptionis nostræ per ejusmodi cærimonias tanquam per tot hieroglyphicas imagines clarissime depicta fuerunt. Totum enim sacerdotium veteris Testamenti eo unice collineat, ut nos certissimo gradu duceret ad Christum, nostrum ^{ἄρχηγόν} & Salvatorem, utque vivis coloribus (quod alias ne ipsius quidem Apellus nec Zeuxidis manu, nec Angelorum arte elegantius exprimi potuisset) depingeret ejus naturam divinam atque humanam, ejus munera, Regium scilicet, Sacerdotale & Propheticum, ejus passiones, plagas, vices, dolores, ejus sanguinem & mortem, ejus peccata quibus nostra causa onustus fuit; ejus amorem erga electos suos, & curam erga Ecclesiam; ejus sanctitatem, justitiam, resurrectionem, vitam, gloriam, in nos collata beneficia. Ut nemo, mea opinione, utilius in interpretanda S. Scriptura versari queat, quam qui veram Sacerdotii Dei sub veteri Testamento ex tot cærimoniarum involucris & velamentis evolvit & explicat naturam. In hoc Vires intendunt omnes auctores sacri. Incredibile est quam laudabiliter, quanto cum fructu atque utilitate in

hoc operatus sit magnus gentium Apostolus Paulus. Nec mirum, cum à Spiritu Sancto actus egerit. Ideo hanc materiam præ reliquis dignissimam censui, cui indagandæ me traderem. Quum autem jam ante aliquot annos varia habuerim quæ in publicum ederem, non tantum aliquot Codices Talmudicos, sed & alia quorum quædam controversias, alia interpretationem Sacræ Scripturæ spectabant, nonnulla etiam humaniores litteras, & cum satis diu multumque hesitaverim, quid evulgari, quid suppressi a nobis debuerit, ob gravissimas causas, in animum tandem induxi nihil novi tractare, sed vetustissima tantum, ea scilicet quæ ob antiquitatem omnem hominum cognitionem longe fugisse videbantur, præsertim autem sanctum illud & Augustissimum כהונה יהוה SACERDOTIUM DEI. Opus illud in quatuor omnino partes divisi. Prima pars erit hoc ipsum volumen, quod agit de Vestibus sacris. II. De Tabernaculo in Deserto, & Templo Salomonis. De vasis sacris, id est, De Tota sacra supellectili. III. De Sacrificiis & oblationibus. tandem IV De ipsis Sacerdotibus. De eorum origine, institutione, Familia, Nativitate, Successione, Honore, Muneribus, Juribus, Privilegiis, Prærogativis, & id genus alia. In his omnibus mihi observandam proposui eandem methodum, quam observavi in hac prima parte; ut primum exponam sensum literalem ex optimis & vetustissimis scriptis, non tantum Hebraeorum, sed & Graecorum ac Romanorum aliorumque,

rumque, præsertim ex sacra Scriptura. Deinde exami-
nabo sensum Typicum & Mysticum, inquirendo in
mysteria quæ hisce cærimoniis, quasi tot involucris velisque
involuta sunt; Christum scilicet & ipsius Ecclesiam; Ejus
munera ac in nos collata beneficia. Priorem hanc partem in duos
iterum distinxī Libros, ut prior agat de Vestitu in ge-
nere, de vestium sacrarum Origine, numero, ge-
nere, de earum materia, colore, Textura & or-
namentis. Alter de vestibus singulis seorsum.
De Brachis, Tunica, Balteo, Pileo totius sacer-
dotum turba; De pallio, Ephodo, Pectorali, Tiara
& Corona Pontificis Maximi; De modo vestiendi
vestes sacras, de earum Pretio, Usu; ultimo de Typis
& Significatione. Continet igitur hoc volumen amplis-
simum Commentarium in capita XXVIII. & XXXIX.
Exodi ut & XVI. Levitici, aliaque; Scripturæ loca quam
plurima. Incipiendum mihi esse existimavi a rebus ex-
terioribus, quæ sensibus maxime sunt obvix, ideoque a
Vestitu sacro, atque inde pergendum esse ad ea quæ
intus latent, & quæ Christum manifestius exhibent; sci-
licet ad Templum, sacra Vasa, ad Sacrificia &
Sacerdotes. Quod si Deus mihi concesserit vitam at-
que otium, ut hæc absolvam, omnia mysteria, e-
tiam altissima, totam Theologiam Judaicam, Christianam
& Gentilem, præcipuamque Theologiam Typicam
me absolvisse credidero. Hoc quoque argumentum prære-
liquis eo magis tractandum selegi, quod viderem illud hæcte-
nus parce admodum examinatum explicatumque fuisse.

Non quidem inficior, apud viros doctos quaedam reperiri
De Templo, de Sacrificiis, de Sacerdotibus. de
vestibus sacris aliisque rebus quæ Sacerdotium Dei
spectant: sed obiter tantum & quasi per transennam ea at-
tigerunt auctores. Nemo enim data opera omnia ista exa-
minavit satis accurrate, ut ex sacra Scriptura, & ex ve-
tustissimis scriptoribus, Hebraearum rerum peritis, erue-
ret verum sensum literalem, multo minus Typicum &
Mysticum. Maxime autem neglecta sunt ea quæ de ve-
stitu sacro dicenda erant. Quasi vestes sacre essent res
nullius momenti; aut potius quasi in verbo Dei quicquam
revelatum esset dignum ut a nobis sperneretur, intactum
preteriretur, oblivioni inscitiaeque in æternum traderetur:
cum tamen integra sacra Scriptura sit δεότως, a nobis
sedulo perscrutanda, ut omnia Dei consilia summa cum
fidelitate annunciarentur Ecclesie. Ingens quidem volu-
men De ornatu Aharonis conscripsit Didacus del
Castellio. Sed nihilo per istum librum doctior evadet
lector. Johannes Hieronymus Sopranis multa etiam
congressit De Vestitu sacro. Sed Tropologus & Alle-
gorius unice delectatur. Sensum literalem & verum sen-
sum Mysticum vix prioribus attigit digitulis. De iisdem
multa habet Arias Montanus, ut & Lichtfootius
in suo Libro Anglico De Templo & ministerio Tem-
pli. Samuel Lee etiam Anglus, integrum volumen An-
glice edidit: De Templo & Sacerdotio; nec non
Leo Judæ aliique multi, qui priores auctores satis
male

male exscripserunt, & multo pejus ediderunt. At quantum nos juvare potuerint omnes isti auctores, tu, erudite Lector, judicabis ubi omnia examina veris. Quam misere, quæso, hætenus (ut jam aliquid dicam tantum de vestibus sacris) halucinati sunt interpretes, etiam doctissimi celeberrimique nostri seculi, in vertenda & exponenda sacra Scriptura, præsertim ubi de caerimoniis Sacerdotii agitur! Nihil morantur etiam doctissimi Viri, si ponant Xylinum aut Sericum pro Byffo & Lino; Sericum pro Lana. Viridem aut Flavum colorem pro Hyacinthino; Purpureum pro Coccino, & Coccinum pro Purpureo; immo si Mosi obrudant colores, talemque vestimentorum materiam, aliaque de quibus Moses forte nunquam cogitavit, quæ istis temporibus ignota fuerunt, saltem de quibus Spir. Sanct. nusquam in verbo suo mentionem facit. Quam acriter quæso hætenus disceptatum est de Textura veterum? Quam misere desudatum in exponenda sola Tunica ^{ἀβρῶν} ^{ὁφω} inconsutili Salvatoris nostri? De Textura vestium Sacerdotum quidem non erant solliciti, quamvis Moses docuerit eas fuisse textas, non minus quam tunica Christi texta dicitur ab Evangelistis. Si verba Mosi de sacro vestitu satis accurate perpendissent auctores, si intellexissent mentem ejus de Opere Textoris, proculdubio eorum quæstiones de Tunica Christi cessassent, tam fœde disputatiunculis suis non lacerassent egregium istud vestimentum, cui etiam milites Romani pepercerunt. Cum autem hætenus nemo verum sensum Spiritus Sancti super
hac

hac materia assequutus fuerit, quot sane capita tot sententiae. Magnus Hieronymus, ὁ πᾶν Salmasius aliique bene multi, plenis buccis affirmare ausi sunt ἀδύνατον esse ut ejusmodi vestis in sola tela per texturam, absque sutura, absque acus opera absolveretur. Multi, ut sacram Scripturam suo ingenio exponerent, satis ingeniose effinxerunt novas etiam artes, quae istis temporibus in rerum natura non fuerunt. Adeo verum est: ἐνὸς ἀτόπου δοθέντος τῆ ἀνάγκης: Immo nonnunquam, ut sententiam suam tuerentur auctores, Sacra etiam Scripturae mens detorquenda erat, in sensus ab ea alienissimos, contra expressissima verba Spiritus Sancti: Nam tunica Christi, cum a Johanne dicatur ἀπόρατος inconsutilis, Salmasio dicitur Tunica consuta, acus opera scilicet per suturas concinnata, sed absque fibulis. Nihil jam dicam de sententia Casauboni, Ferrarii, Rubenii & totius omnium scriptorum agminis. Quod autem haecenus nemo intellexit, quod summi viri impossibile factu pronunciarunt, id nos possibile esse luculentissimis exemplis probavimus. Sed ulterius progressi sumus, & ipsam praeterea veterum artem texendi, qua ejusmodi vestimenta rotunda, manicata & undique clausa detexi solebant, docuimus. Non quod nostri quidem ingenii id fuerit factus, (tantam enim gloriam nobis non arrogamus) sed quod optimos vetustissimosque auctores Hebraeos, Graecos aliosque exposuerimus, istamque artem texendi, jam plane deperditam, ex antiquitatis spississimis tenebris in lucem protraxerimus. Libuit etiam ar-

tem istam non tantum ex veterum scriptis eruere, & nostris commentariis explicare, sed eandem simul tabulis æneis elegantissimis ad oculum demonstrare, ut in posterum a nemine amplius ignorari posset, nisi ab iis qui omnia ignorare, præclaraque inventa contemnere, sibi gloriæ discunt. Addam ipsos etiam artifices, modo certa spes lucri non deesset, novas jam artes exercere posse, antea in Europa ignotas; Et fortassis non erit inutile inventum, modo socordia atque ignavia non negligatur. De Gemmis sacris vix ullus commentatus est. Nonnulli de iis quidem mentionem fecerunt: sed ita ut earum nomina nec noverint plerumque nec recensuerint. Diceres eos nihil aliud fecisse, quam quod solent rerum pretiosarum ignari & parum curiosi, qui eas manibus quidem cum aliqua voluptate contrectant, colorum elegantiam, ignem & insignem splendorem totamque dotem mirantur, sed statim e manibus deponunt, nulli solliciti de earum nominibus, loco natali, natura, virtute & pretio. Tam arduum hæcenus visum est de Gemmis sacris tractari, ut etiam materia ista recensita sit inter istas S. Scripturæ res, quæ explicari non posse existimantur. Epiphanius nonnulla De Gemmis commentatus est, illiusque commentaria summo-pere laudantur ab Augustino, tanquam eruditissima & docto Episcopo dignissima. Sed quoties deceptus fuerit doctissimus Epiphanius, manifestum erit omnibus iis, qui vel parum in istis rebus sunt versati. Scilicet maluit vir magnus in medium proferre ea quæ habuit, quam plane nihil

bil dixisse. Nihilominus tanta auctoritate valet apud doctos, ut vix ullus hætenus contra hiscere ausus fuerit? ideoque ejus expositiones avide tanquam indubitatas veritates arripiunt, & magna socordia in iis exponendis eum $\text{\& } \pi\acute{o}\delta\alpha\varsigma$ sequuntur. Ludovicus de Dieu, vir in linguis Orientalibus versatissimus, laboris indefessi, plura & quidem doctiora in lucem edidit de Gemmis. Sed librum istum nobis non contigit videre, nisi postquam nostra jam typis fuerunt mandata. Immo si vel maxime ejus commentaria a nobis lecta fuissent, eo tamen non minus dicenda fuissent, quæ de isto argumento diximus. Accuratiorem enim videbantur requirere indaginem & uberio-rem expositionem.

Quam male hætenus veram formam vestium sacrarum auctores intellexerint, patet ex picturis & tabulis, quæ non solum Christiani, sed & ipsi Judæi ediderunt. Nihil jam dicam de vulgo pictorum, quibus non minus quam ipsis Poëtis:

Quidlibet audendi semper fuit æqua potestas, Sed inspiciantur tabulæ quæ auctores habent doctissimos viros, Ariam Montanum, Arnoldum Andillensem aliosq; & quæ passim in Bibliis occurrunt; præsertim etiam illæ quæ attribuuntur doctissimo Bertramo, olim Genevæ Linguae Hebrææ Professori celeberrimo. Examinentur tandem & Tabulæ ipsius Leonis Judæ, & quæ alii non ita pridem ex eo pejus effingi, multoque sordidius libris suis inferciri curarunt. Sane diceres viros istos vetustissi-

morum Judæorum, præsertim Talmudicorum scripta, sine quibus istam Corinthum adire nemini datum est, vix summis degustasse labris, & quod imprimis faciendum erat, Sacram Scripturam nunquam cum attentione, & qua oportuit ^{àncis & ceteris} legisse. Sed & eo usque audaces fuimus, ut non tantum Sacrarum vestium novam descriptionem concinnare & in publicum edere susceperimus, sed & erudito orbi ob oculos ponere aûsi fuerimus omnia vestimentorum genera, in tabulis æneis, depicta; ut non tantum verbis, sed & picturis doceremus, utque simul eadem via errores nostri, si forte a nobis erratum est, manifestius deprehenderentur.

Si hæc, quæ in hoc opere de vestibus sacris diximus, bene examinentur, constabit parum abesse quin pertractaverimus totam rem vestiariam, de qua fit mentio in Sacra Scriptura. Nam præcipuas vestes, de quibus verbum Dei loquitur, attigimus: materiam, colores, texturam, ornamenta, formam, & ejusmodi alia, quæ huc spectant, sub incudem revocavimus. Et quamvis fortassis omne punctum non tulerimus, nec rem, uti dici solet, acu semper tetigerimus, tamen plura, & nisi vehementer fallor, veriora ex veterum monumentis, præsertim ex Judæorum sapientia, ac, quod ante omnia fieri debuit, ex Sacra Scriptura, erruimus, quam reliqui auctores qui materiam istam hætenus attigerunt. Quid quid est, in magnis aliquid voluimus, & forte aliis viam monstravimus, qua propius ad veritatem accederent.

Modo tu, eruditissime Lector, conatibus nostris annuas.

nostrosque labores excipias tanta humanitate, quanto a nobis sunt editi in bonas literas amore atque studio, & modo dignos eos censeas, quod in dias exierint auras, facti non poenitebit. Censuram tuam non reformido, immo humanissime a te peto, ut si quid tua animadversione dignum observasti, id me latere ne patiaris. Utilitatibus Reipublicae Litterariae inserviet, & ego id mihi gloriae reputabo, si quis ex viris doctis me erroris monere dignatus fuerit, ubi errorem deprehenderit. Errare humanum est. Quis in opere satis grandi, & in quo tractandae veniunt tot res, quae non tantum acre iudicium defocatumque animum, sed & multiplicem eruditionem postulant, sibi ab errore cavere posset? Unicum tantum hoc peto, ut illud fiat eadem modestia atque humanitate, qua nos in notandis aliis usi sumus. Nam & hoc a nobis saepius factum esse, negare non possumus. Non nunquam nostri seculi lumina, viros incomparabiles, & immortalis gloriae notare lapsusque monere coacti fuimus. Eorum manibus libentissime pepercissem, nisi existimassem scripta nostra erudiendo orbi evulganda esse, & nisi credidissem in boni viri officium peccari, ubi quis tacet, quando lector monendus est. Quo deinde graviores auctores habet error, eo magis monendus est lector, cum facilius se abripi patiat a viris magnis, quam a semidoctis, qui nullius sunt fame inter eruditos. Eandem igitur libertatem, qua nos usi sumus, aliis libentissime concedimus:

Scimus & hanc veniam petimusque damusque vicissim, Caterum fascino malevolorum hominum depellendo
mul-

multum præfari, mihi semper visum est indicium humilis at-
que nimis meticulosi animi, gravioribus scriptoribus vix
digni. Nihilominus justissimam habeo causam conquerendi,
de sciolorum quorundam invidia atque malevolo animo. Nihil
jam moror calumnias nugacissimasque nugæ quorundam Phi-
losophastrorum & Theologastrorum calumniantium, nos hoc
opere non Theologum nos probasse, sed Literatorem &
criticum tantum; quasi doctissimi etiam Theologi nullam bo-
narum Literarum & Criticæ sacræ possint & debeant habere
notitiam. Sed maxime displicet quod isti homines sibi stolide
persuadeant, omnem scaturiginem sapientiæ, jam esse ex-
haustam, nihilque in publicum a Theologis proferri debere
præter dogmata fidei, sine quibus salus nostra consistere ne-
quit. Sane diceres Doctissimi Philippi Melanchtonis, ma-
gni Erasmi Rotterodami, aliorumque tempora rediisse, de
quibus viri eruditi toties conquesti sunt. Præsertim
autem Erasmus in libello De ratione veræ
Theologiæ, ubi in hæc erumpit verba: Jam si
gentium, apud quas res gesta narratur, sive ad
quas scribunt Apostoli, non situm modo, verum
etiam originem, mores, instituta, cultum, inge-
nium ex historicorum litteris didicerimus, dictu
mirum, quantum lucis, & ut ita dicam vitæ
sit accessurum lectioni, quæ prorsus oscitabun-
da mortuaque sit oportet, quoties non hæc
tantum, sed & omnium pœne rerum ig-
norantur vocabula. Adeo ut nonnunquam vel

impudenter addivinantes, vel sordidissimos consulentes dictionarios, ex arbore faciant quadrupedem, e gemma piscem, e citharædo fluvium ex oppido fruticem, e sydere avem, ex brassica bracam. Abunde dictum videtur istis, si tantum adjecerint; est nomen gemmæ, aut est species arboris; aut est genus animantis, aut si quid aliud mavis. Atqui non raro ex ipsa rei proprietate pendet intellectus mysterii. Cum iisdem plane Lemuribus & Lamiis hodie nobis consuetudum est. Jam sæpius audivi ejusmodi homines, qui labores nostros solita sua impudentia atque inscitia, allatrare & traducere ausi sunt, etiam antequam vel apicem operis nostri viderint. Usque adeo sunt iudices iniqui, ut non tantum altera, sed utraque parte inaudita, judicent. Scilicet de totius operis utilitate atque vanitate judicant ex solo argumento, scriptionisque genere. Vanus enim & inutilis visus est labor, si quis De Sacerdotio Dei, ideoque De vestibus sacris scribat. Cui inquit usus? Cui bono? Nonne hæc tuto ignorare possumus absque salutis dispendio? Quorsum igitur tot volumina? Tam magni libri? Hæc & ejusmodi alia multa blaterones isti in vulgus spargunt. Sane hujusmodi hominum maledicentissima lingua sæpe remoras injecit præclaris & piis conatibus virorum doctorum, magno Reipublicæ litterariæ & Ecclesiæ damno. Testis nobis est nostri sæculi Samuel Bochartus, qui Librum suum De Paradiso non alia de causa suppressit, quam

quam ob cavillas sciolorum , & propter eorum sinistrum
judicium. Dicit non potest quantum inde Ecclesia Christi
detrimenti capiat. Et quamvis homunciones isti a viris
doctis tanti fieri non debeant , ut propter eorum livorem &
insciam Ecclesia optimaque studia laborarent , nihilominus ta-
men durum est , pro tritico lolium , pro suavi fructu laudis ,
& pro gratiarum actione , nihil nisi vituperationis contem-
ptusque spinas atque tribulos metere. An dices , Eru-
ditissime Lector , in ejusmodi hominibus vel micam inesse
sapientie ? vel nomen solidæ eruditionis eis unquam inno-
tuisset ? Si quis forte scripserit scombro metuentia
& thus. Si bonas horas perdiderit in vertendis qui-
busdam auctoribus , Anglis aut Gallis , & ex iis quidem
non optimis & doctioribus , si controversias triviales millies
recoctas exscripserit , orbique erudito apposuerit ; Si ran-
cidulum quiddam balbo de nare locutus fuerit. Si
de Patriæ calamitatum causis , de pileis altis , de brachis
laxioribus aut strictis , de colli loris , de puellularum denta-
tis fimbriis , & ejusmodi quisquiliis aliis multa ridicule
effutiverit ; si casus conscientie , quibus vetularum puel-
lularumque mentes intricatiores redderentur , angerentur ,
& ad desperationem redigerentur , magna subtilitate &
solicitudine effinxerit , si lamentabili sermone proposuerit :
ut suspiria & gemitus infirmiorum pectoribus excuteret ; si
classicum cecinerit , aut classicum canentes sequutus fuerit ;
si Theologicis discordiis , & domesticis dissidiis excitan-
dis fovendisque operam locaverit ; si fratres otiosos & odio-
sis

sis disputatiunculis & argutiunculis fatigare, laceffere
proficendereque noverit; si longum Catalogum hæresum &
hæreticorum: etiam eorum qui sunt fratres, qui ean-
dem habent fidem atque stationem, contexuerit, si mag-
no gaudeat suadere tumultu Hannibalem jam ad por-
tas esse; si pulmones excercuerit; si magna laterum
contentione, & importunis clamoribus, ad raucedinem
usque clauitauerit, ut proceribus persuaderet aliquid mon-
stri ali, Ecclesie & Reipublice impendere ingens malum a
novatoribus & novaturientibus; si impio inhumanoque ausu viros pios, doctos, pacis amantes, verboque
Dei unice incumbentes, procerum iræ atque odio exponere
omnibus viribus elaborauerit, ut tanquam hæretici proscri-
berentur, ex Ecclesia & Patria ejicerentur ac eliminarentur;
Tandem si turpi inscitia, aut detestanda hyprocrisi
politiora studia contemserit, nugivendorumque quisquilias
laudauerit, οἷον ἀνὴρ! Heu quantus vir fuerit! Quan-
tus Theologus! Quantus scriptor! Dignus sane ut ad
altiora promoveretur; non tantum ut templum gloriæ con-
scenderet, sed ut in ipso etiam adyto tanquam inscitie ido-
lum ab imperita plebecula adoraretur. Sed scruta sua
laudant scrutariū. Vescantur isti homines glandibus, &
victitent lolio; etiam tam vili tritico. καὶ τὸν τῆς ἐπιπέδα σελήτης
καὶ τὸν τῆς ἀπὸ τοῦ οὐρανοῦ Sint ingrati hujus sæculi pusiones Deorumque
minorum gentium inferiorisque eruditionis Ganymedes, per
me licet. Nihil tamen sunt doctiores, nec majorem glo-
riam consequuti erunt, nisi gloriam Acherunti. Et si
vel

vel maxime sapientur a vulgo, a doctis tamen nunquam sapientum in censum referentur. Aliter sane suos aliter catuli olent. Eorum fortunam non equidem ego invideo, sed miror magis, viros, qui a parentibus, qui a Republica, qui ab Ecclesia, qui ab ipso Deo consecrati videntur bonis literis, solideque eruditioni, ut indies tanquam fidi patres familiarum nova atque vetera ex ditissimo S. Scripturæ thesauro, ex Linguarum & Antiquitatis inexhausto fonte, ex fecundissimo sane rationis horto, assidua lectione, seria longaque meditatione, ad edificationem Ecclesiæ, & Reipublicæ tranquillitatem, de promoterent, delectari tantum tricis, quisquilis, vitilitigiis, eruditionem solidioremque Theologiam, ipsum etiam verbum Dei respuere, negligere, illiusque amatores atque interpretes canere & angue pejus odisse, crudeliterque prosequi importunis suis clamoribus, & eristicis nugis. Miseros homines! se cum frustrantur, frustrari alios stolide existimant. Sane illi, quibus cor modeste situm est, quamvis forte ad interiora severioris eruditionis non penetraverint, veram tamen sapientiam in aliis venerantur, doctisque suam laudem non præripiunt, sed quicquid isti homines, quorum mens tam levis est, de nostris lucubrationibus iudicent, sive eas laudent, sive vituperent, ne ciccum interduim. Immo gravior nobis erit eorum contemptus, quam laudes. Turpe enim est a turpi laudari. Istiusmodi hominum venenosis morsibus medela erit ipsa veritas, & eruditorum æquum iudicium. Satius mihi erit vel tribus tantum placuisse doctis, quam ingenti turbæ imperitorum.

Modo viri boni officio non defuero, modo conscientiae satisfecerō, ne ego voti compos factus fuero, & si bonam famam mihi servasso sat ero dives.

Non si quid turbida Roma

Elevet, accedas: examenve improbum in illa

Castiges trutina: nec te quæsi veris extra

Sed si hoc genus scriptiois adeo ineptum, adeo inutile est, quid dicemus de summis totius orbis ingeniis, viris immortalis glorie, qui sunt πρώτοι ἢ δεύτεροι ἢ τρίτοι! Quid judicabimus de Salmasiis, de Lipsiis, de Casaubonis aliisque bene multis, qui (ut jam nihil dicam de Templis, de Sacrificiis & de Sacerdotibus) multa commentati sunt, de vestimentis Græcorum & Romanorum, & qui de iisdem rebus plura edidissent, prout id promiserant, nisi leto abrepti fuissent, magno Reipublicæ litterariæ damno. Quid dicemus de Bayfiis, de Manutiis, de Ferrariis, de Rubeniis, de Doniis, aliis, quorum præclara commentaria De Toga Romana, aliisque veterum vestimentis, hodie omnium doctorum manu versantur nocturna, versatur diurna, magna cum voluptate? Nonne ἑπιφύμιδες ταῦτ' ἐσι ἢ σαμόλιματα! inanes loqi? vanæque cantilenæ, dignæ ut pueris in cunis vagientibus a vetulis præcinerentur? At, inquirunt, Viri isti non erant Theologi, Sed Theologos Theologica tractare decet. Quid dicent de Magno Bocharto, viro stupendæ eruditionis, qui scripsit de variis populis & nationibus, ut & de animalibus, de quibus fit mentio in

Sa-

Sacra Scriptura? Quid iuvat nosse gentium origines & transmigrationes? Quales populos intellexerit Moses? utrum Hispanos, Gallos, Germanos, Italos, Anglos Græcos, Afros, Pœnos, Ægyptios, Æthiopas, Assyrios, Armenos, Schytas, Messagetas, Arabas, Indos & Insulanos, an alios? Qualia animalia memorentur in verbo Dei? Nonne hæc omnia & sexcenta alia æque possumus ignorare absque salutis dispendio? Ideone indigna ut a Bocharto tractarentur? an Bochartus non fuit Theologus pariter atque vir pius? Tandem quid dicent de ipso Hieronymo, viro doctissimo & sanctissimo? Nonne etiam De vestibus Sacerdotum scribere dignatus est, in docta sua Epistola ad Fabiolam? An non vir magnus ille erat Theologus? Nonne Theologica tractamus quoties Sacram Scripturam exponimus, cum hæc sit unica via, u posteritas tandem aliquando verbi Dei perfectam habeat versionem. Est autem, uti dixi, totum hoc volumen De Vestitu Sacro nihil aliud quam Amplissimus Commentarius in Capita xxviii. ac xxxix. Exodi, & xvi. Levitici, aliæque S. Scripturæ loca quam plurima. Nec est quod calumentur optimorum studiorum istæ pestes, præter critica nihil in hoc opere contineri. Esto. Nonne cum summa laude critica tractantur, præsertim sacra? Is mihi semper visus est Republicæ Literariæ utilissimus, qui vel solis auctoribus profanis illustrandis incumbit. Hac enim ratione barbaries dispellitur, scientiæ disciplinæque eruuntur, optimaque

ingenia excoluntur, quæ sint utilia Patriæ, utilia agris, belli pacisque rebus agendis. Sed laude mihi semper visus est dignissimus, qui, præter ista, auctoribus sacris, qui ipsi Scripturæ facem accendit, aut potius qui lucentem istam lucernam sub modio protrahit, mensæque imponit, ut toti Dei familiæ luceret. Sed an nihil præter Critica tractamus? An is qui verum sensum literalem verbi Dei exponit, Critica tantum tractat? Quis, inquam, intelliget mysteria quæ in S. Scriptura latent, nondum explanato vero sensu literali? Quomodo ad verum sensum, sive literalem, sive mysticum pervenemus, nisi hac via? Si iniqui isti Censores, aliam viam faciliorem & breviorẽ noverint, per omnia Musarum sacra eos rogo, ut eam nobis ostendant. Ipsum sane sensum mysticum exposuimus, quantum ex Analogia fidei, & ex verbo Dei id fieri posse credimus: & proculdubio plura diximus quam reliqui omnes qui hoc argumentum ante nos attigerunt. Oportuit certe homines istos præceptis suum iudicium suspendisse, atque de opere nostro non temere iudicasse, antequam ipsis lectum fuit. Legant tantum ultimum caput, si non dignentur reliqua examinare, fatebuntur proculdubio nos etiam tractasse ea quæ sunt maxime Theologica, cum ibi explicaverimus Typos & significationes sacri vestitus. Forte suis importunis nugacibusque interrogatiunculis satisfactum animadvertent, nec amplius interrogabunt, cui usui? Agnoscent non de nihilo fuisse, quod Deus ejusmodi præcepta dederit sub Vet. Testamento. Evanescent eorum profana præjudicia

cia & impie cogitationes, quasi in verbo Dei multa essent
 revelata inutilia, quæ cum majori laude ignorantur quam
 sciuntur, & in posterum de Deo, ejusque consiliis nihil
 cogitabunt, quod non sit magnificentum, quod non sit altis
 mysteriis plenum ac Deo dignum. Uno verbo fatebuntur,
 nisi omnium mortalium sint pertinacissimi, hæc omnia in
 S. Theologia ad tractandas controversias, pietatisque
 πειθήν, magnum habere usum. Numquam enim cum ma-
 jori fructu tractantur controversiæ & pietatis officia, quam
 ubi S. Scriptura verus sensus est explanatus. Ubi ve-
 ritas se ipsam ultro prodit, ut clare cuilibet pateat, abs-
 que disputantis argutiis, hominum animis sese facile in-
 sinuat, ut etiam pertinacissimi veritatis hostes atque ne-
 quisissimi homines ad fidem & pietatem adducantur. Nam
 si operosa tantum argumentatione adversariis os obturetur,
 id proprie imbecillitati ac disputantis strophis magis adscri-
 bunt, quam ipsi veritatis vi atque luci. Ubi au-
 tem S. Scriptura clare est explanata, fit ut non tantum
 solidissima argumenta ad probandam veritatem sese ultro
 offerant, sed eadem via simul infinite controversiæ præ-
 scindantur, & si quædam remaneant sophistarum stro-
 phæ, facili negotio deteguntur, contradicentiumque argu-
 tiunculæ enervantur, ut etiam adversarii, antequam campum
 disputationis ineant, languescant, veritatis Vim splendo-
 remque sustinere nequeant, immo plane concidant.

Nihil respondebo ad ineptias quas effutire solent, sci-
 licet illa non esse tractanda quæ absque salutis dispendio igno-

rari possunt. Nam nec eorum odia, & in fratres dictoria,
& calumnie, immo nec eorum quidem controversiæ spi-
nosique casus conscientie, aliæque nugæ tractari debent.
An non omnia ista absque dispendio salutis ignorare possu-
mus? Immo sane ad majorem tranquillitatem Ecclesiæ, &
ad quietem conscientie pleraque ignorare deberemus. Uno
verbo, omnes controversiæ, omniaque quæ mores, quæ
praxim pietatis tractant, etiam doctissima, uno jactu ex
Ecclesia ejicienda essent. Sola enim S. Scriptura, prout
hodie vulgi manibus teritur, clare satis superque docet cum
dogmata fidei, tum pietatis officia. Nec poterunt negare
politiorum studiorum pestes, controversias aliæque quæ
vitæ praxim spectant ad salutem necessaria, jam ante se-
culum abunde esse exposita a viris doctis, ut secundum
sinistra eorum judicia labores omnium Theologorum, qui
hoc sæculo scripserunt, & qui in posterum scripturi erunt
sint vanissimi, dignique ut a toto orbe exhibillarentur.
Hoc unicum, ut tritum ita & verissimum, addam: Ar-
tem non habere inimicum nisi ignorantem, &
homine imperito nihil unquam fuisse injustius, quia quod
ipse non fecit, nihil rectum putat. Cogita quæso, eru-
ditissime Lector, quinam sint illi studiorum hostes, quo-
rum iras & superba fastidia patimur? Sane non sunt illi
quibus ex meliori luto finxit præcordia Titan,
qui pleno pectore sapiunt, aut qui unquam quidquam vi-
ro docto dignum præstiterunt, sed qui corticem exterius
lambunt, medullam solidæ eruditionis nunquam attingunt;
qui

qui non nisi trivialia, & vix pueris, qui nondum manum
ferula subduxerunt, digna tractare solent. Si forte quos-
dam secum rapiant viros qui sapiunt supra vulgus, &
quod imprimis dolendum est, etiam cordatos atque Re-
publicæ proceres, quibus optimorum studiorum cura de-
mandata est, id in proceribus excusari potest, cum mag-
ni viri aliis curis atque negotiis distracti, studia quæ edi-
ficationi Ecclesiæ maxime inserviunt; a tritis & vulgi in-
eptiis distinguere nequent. Plerumque sane fit, ut mag-
ni viri de optimis literis, præsertim de studio Theologico,
judicare non possint, nisi ex aliorum relatu. Beati sane,
terque quaterque beati, si incidant in manus virorum qui
solidam amant eruditionem! Beatæ sunt Scholæ, Ecclesiæ
& Academiæ! Sed infelices sunt proceres, si suis consi-
liis comites habeant eos qui sunt optimorum studiorum ho-
stes atque pernicies; sive oderint solidam eruditionem per
ignorantiam, sive per invidiam, & propter nescio quas
latentes causas, forte ut imperium facilius excercerent
in fratres, forte etiam ne aliquid didicisse viderentur eo
demum tempore, quo omnem eruditionis fontem jam diu
exhaustisse videri volebant. Infelices sane sunt Scholæ, Ec-
clesiæ & Academiæ. Nam quid ex ejusmodi Scholis,
Ecclesiis & Academiis prodire poterit, præter ingenia inculta,
præter barbariem, inscitiam, & nugas? aut si quid inde
prodit, quod non plane est contemnendum, id nihil faciet ad
profectum, studiorumque culturam. sed talia tantum e-
runt quæ a doctis jam diu tradita fuerunt, ut non opus
sit

sit eadem ab illis iterum recoqui.

Hoc vellem omnes viros cordatos serio cogitare: aut studia Theologica plane esse negligenda, ideoque Theologos certis quibusdam tantum capitibus, libris formulisque alligandos esse; aut si omnia mysteria quæ in verbo Dei latent eruenda sint, etiam concedendam esse libertatem, ut, adhibitis omnibus adminiculis, quæ Deus ipse nobis tam benigne suggerit, totum Dei consilium in sacra Scriptura revelatum, tandem aliquando Ecclesie aununciatur.

Missum te facerem, Eruditissime Lector, nisi crederem rationem paucis reddendam esse tam longæ moræ, cum nostri commentarii ultra septenium sub prælo sudaverint. Sane habent sua fata Libelli. Habuit hic liber, si unquam ullus, sua fata. Vix initium factum erat impressionis, quin in ipsis etiam cumis videretur opprimendus, luctuosissimo scilicet hoc septennali bello, quo Europa miserime turbata fœdissimeque devastata est. Ut inter arma leges, ita sane & musæ silere solent. Nihil jam dicam quam gravia passi simus nos, in hoc nostro Batavorum Oppido, non tantum ab hostium solita vexatione, & militum insolentia; sed & ab ipsorum quorundam nostrorum civium furore atque inhumano odio. Quo factum est, ut omnino alia nobis meditanda agendaque essent, quam ut in excudendis libris multum occupati hereremus. Non enarrabo quoties Bibliothecæ nostræ usu nobis interdictum fuerit: cum maximam partem libri nostri in Hollandia
(quo

(quo deportati fuerunt ob metum hostilis depraedationis) laterent, quamdiu res in hac civitate adhuc incertae erant; ut fere per integrum biennium totum opus oblivioni traditum, & quasi ad orcum relegatum fuerit. Ab imitibus nostris hospitibus hac civitate jam liberata, ad opus redire sedulo cogitavi, gressusque aliquot jam feci; Sed quot iterum obstacula? quot remorae! Dixisses omnia conspirasse ut hoc opus aeternis traderetur tenebris. Hinc negotia domestica, varia lites causeque forenses, musarum pestes, quae mihi multum temporis surripuerunt, non tam meis quam affinium utilitatibus. Illinc ministerii munera quae etiam isto tempore plus solito aucta fuerunt, nec non privata Exercitia Theologica & Hebraica, quae petitioni quorundam denegare non poteram. Nova iterum impedimenta attulerunt illustrissima totoque terrarum orbe celeberrima comitia, quae in hac urbe habentur ad conciliandam pacem. Inde ob reficiendas aedes per annum & semestre Bibliotheca mea iterum carere debui. Nihil jam dicam, quod interea alia quaedam ediderim ad defendendam Patriam contra iniquissimas nequissimorum hominum calumnias. Nihilominus inter ipsos armorum fragores, inter tot bellorum strepitus, inter militum clamores vexationesque, inter tot negotia quibus tantum non obrutus fui, a suscepto labore non recessi, quin omnibus viribus annisus sum ut, quod semel inceptum fuerat, ad finem perduceretur opus. Ideo nos perpetuo Typographum rogare, monere, hortari, immo orare & obtestari, ut, omnibus moris ruptis, in

excudendo opere pergeret. Sed lapidi plerumque loquutus
fueram. Non plane opus deseruit, sed tam lente festina-
vit, ut sese vix movere videretur. Aliquando integro
mense, nonnunquam trimestri, immo saepe semestri uni-
cum tantum folium excudebatur: ut etiam amicorum non-
nulli vix sibi persuadere potuerint nos serio agere, in e-
vulgando, hoc opere, quasi magno hiatu multa tantum
promissemus, sed nihil fuisset praestituri. Quae fata e-
tiam habuerit ipse Typographus, & quomodo, neglecta
omni librorum & Typographiae cura, aliis negotiis sese
tradiderit, omnibus, qui eum noverunt, manifestum
est: ut tandem de alio Typographo mihi dispiciendum es-
set, qui opus perficeret, adeo ut jam per semestre plus
sit praestitum quam antea per sexennium.

Deinde dici non potest quam difficilis fuerit structura
tele Textoris, in qua vestimenta rotunda, undique clau-
sa & manicata a veteribus detexi solebant. Incredibile
est quantum laboris molestiaeque praeterea nobis creaverint
tabulae aeneae, quibus non tantum istam artem texendi,
sed & vestimentorum sacrorum formam ad oculum demon-
straremus. Nobis enim non erat datum ea ex aliis depingere,
cum eadem forma nusquam essent apud auctores. Omnia de
novo erant conficienda, & ad mentem spiritus sancti, vetu-
stissimorumque auctorum effingenda, ideoque via nobis ineun-
da erat minime trita, quamque ante nos nemo calcaverat. Ne-
mo tam clare mentem suam unquam exprimet pictoribus, quin
decies sint repetenda corrigendaque, ea quae nobis clarissima

videntur, antequam quid intelligamus capiant & satis accurate exprimant, Præterea quod pictor utcumque expressit, id non satis accurate poterat assequi sculptor, præsertim cum tot minutiae observandæ sint, & cum sculptoribus non potuerim esse præsens, sed eorum errata non nisi per Epistolas corrigere. Ut si cogitem quantum supersit difficultatis atque molestiæ in depingenda vera structura Tabernaculi, Templi, vasorum sacrorum, & quæ ulterius ad Sacerdotium Dei requiruntur, sola ista difficultate ab opere fere absterear. Igitur si occurrant quædam in tabulis, quæ non ex asse cum nostra descriptione conveniunt, aut quæ ad nostram mentem non satis sunt expressa, id Eruditus & curiosus Lector mecum æqui bonique consullet; ex nostra descriptione ipse omnia emendabit: Pictorum enim Sculptorumque errata mihi imputari nolo. Erratorum etiam typographicorum plus satis reperies, eo magis cum opus excusum sit me absente. Sane Leopardus citius catulos pariet sine maculis, quam illiusmodi homines libros excuderent absque erratis, præsertim ubi auctor non est præsens qui omnia ad unguem castigaret, Sub calcem cujuslibet Libri hujus operis graviora errata correximus, leviora consulto præterimus. Cætera quæ nos fugerunt tu ipse corriges. Hisce frueri, eruditissime & humanissime lector, ubi animadvertero te nostris conatibus annuere, currenti calcar addidexis, ut, modo Deus nobis vitam & otium concedat, quam primum id fieri poterit, primæ huic parti de Sacerdotio Dei, secundam quæ aget de Tabernaculo & de Templo Salomonis subjungam. VALE.

Ad

LECTOREM

Eruditum & benevolum altera

P R Æ F A T I O

Abes hic, Lector Erudite atque Benevole, alteram hujus operis. jam per aliquot annos tantopere desideratam atque expetitam editonem, duobus integris Capitibus, (*De Vestium Sacrarum Textoribus, deque iis qui in Vestibus Conficiendis operabantur, vestiumque Sacrarum numero*; Libro scilicet primo, Cap. XVIII. Deinde *De בני לבן Vestibus albis Sacerdotis vaccam comburentis*, Libro secundo, Cap. XXIV.) aliisque rebus multis, cum quibusdam tabulis auctam atque emendatam. Solent enim secundæ curæ esse meliores. Placuisse hoc opus viris inter eruditos primi nominis, non est quod multis probem. Testantur eorum, præter ad me datas Epistolas humanissimas, omni laude refertissimas, opera publica, quibus omnia summopere laudant atque approbant. Vel hoc unicum mihi est Testimonium luculentissimum, quod tam brevi temporis spatio fuerit distractum, tantoque fervore atque desiderio, ut denuo excuteretur, docti, jam diu petierint. Adde, viros, non populari tantum scientia, sed qui solidam amant sapientiam, cum publice, tum privatim, suis calculis me incitare conatos fuisse, ut in hoc Scriptionis genere pergerem, ea, quæ de Tabernaculo, de Templo, de Sacrificiis, de Sacerdotibus Totoque Sacerdotio, dum majori, quam ab hinc aliquot annis, fruebar otio, me præstiturum, præcedente Præfatione promisi, publici quoque facerem juris. Nisi enim hæc placuissent. nihil in quod bonas collocarent horas a me expectassent. Nihil dicam de pluribus in Germania, in Belgio & alibi, ab eo tempore editis libris, ubi Tabulas ex meis ubique desumptas videbis, Veteribus quasi deletis æternæque oblivioni traditis. Testantur id Biblia Weimarsia in Germania, aliaque in Belgio edita. Testatur id auctor non contemnendus Belga Goeræus, in suo quod edi-

edidit *De Republica Hebræorum* opere, & altero majori, uti vocat;
De Joodsche Outheden. Testatur idem doctissimus Leufde-
 nius in *Philologo Hebræo*, secundæ Editionis; ac clarissimus Wit-
 zius in *Miscellaneis Sacris*, qui Tabulas De Summo Pontifice aliif-
 que Sacerdotibus ex meis depingi suaque iis ornari curarunt, quam-
 vis meo, tamquam sibi prorsus ignoto, suppressio nomine, quæ
 causa fuit, ut ridiculi quidam scioli magna ignorantia atque im-
 pudentia effutire ausi fuerint, mea ex illorum virorum operibus
 Tabulisque fuisse defumpta, quamvis opus meum lucem, trien-
 nio minimum ante eorum Conscriptiones viderit; notumque sit
 omnibus, me primum fuisse, qui hanc materiam, data opera, ex
 spissis Antiquitatis tenebris erui, demonstravi, hisceque Tabulis
 exhibui. Inficias tamen ire non possum, quod valde miror, Cla-
 rissimum *Witzium*, quamquam in *Miscellaneis, Libro II. Dis-*
sert. II. De Sacerdotio Aharonis & Christi. pag. 484. meas addide-
 rit Tabulas, tamen alibi in eodem opere, exhibuisse Sacerdotes
 minores alio prorsus habitu, nulla scilicet *Tunica* תשנן *tesellata*,
 nullo *balteo* floribus distincto, quales gestasse Sacerdotes a me ample
 atque clare demonstratum est: immo, quod magis miror,
 duabus eos induisse *tunicis*, altera interiori, altera exteriori, uti
 videre est pag. 412. & 416. Summum quoque Pontificem ex-
 hibuisse vestibus לבן *albis*, *balteo* prorsus alio, quam eum habuisse,
 a me probatum est. *Goereus* quoque in majori suo opere **De**
Joodsche Outheden. lib. III. pag. 270. Summi Pontificis
 Ephodo dedit *fibulas*, Hebræorum Antiquitati, in vestitu Sacro,
 ignotas. Quas autem habuerint viri docti rationes, ut ejusmo-
 di Sacerdotum habitum fingere placuerit, vellem eos addidisse,
 ut solidæ Eruditionis curiosum Orbem melius quam hætenus a
 me factum est, edocuissent. Forte tanti non existimabant, ut
 Sacerdotes vero vestitu exhibuissent. Præstaret tamen, mea opi-
 nione, ut nihil diceretur, quam male; ut nullæ haberentur Ta-
 bulæ, quam adulteræ quibus veritatis avidus lector deciperetur.
 Humanissime itaque oro auctores, ut in posterum, aut rectas,
 cum veritate accurate convenientes adhibeant Tabulas, quibus
 lector edoceatur: aut ab iis prorsus abstineant, ne rerum indaga-
 tores, falsis conceptis opinionibus a vero se abduci patiantur.
 Non enim, uti existimo, imagunculæ tabulæque doctorum vi-
 rorum operibus infarciri debent, ad operis ornatum, vel ad pue-
 rorum oblectamenta, vel ad Commendandum sculptoris ingenium

raramque artem, aut forte ad augendum lucrum, sed ut veritas clarius eluceret, & ut hac via, mens per sensus externos a perverfis abstrahatur opinionibus.

Plurima variaque porro mihi dicenda forent, si omnia, quæ hujus operis prior Editio passa est, ad incudem revocare liberet. Quanta imperitorum malevolorumque hominum ignorantia, livor & invidia inde mihi creaverint mala, cuilibet notum est. Montes quidem, si potuissent, mali in me ardentis coniecissent. Hinc Epistolæ clanculum, sed & impudentes mendacesque, in me conscriptæ sunt. Occulta arte atque aperto Marte potentiores in me concitantur. Nihil tamen mihi accidit non expectatum: *πολλὰ διδάσκει ἢ μὲ πολλὸς βίος.* Jam diu novi, & id mihi semper fuit solatio, natos esse, inter mortales, alios qui egregia præstent Reipublicæ Literariæ; alios qui bonorum diligentiorumque vituperent virtutes, nec non utilissimos laudatissimoque labores; hisce maxime temporibus, ubi non unus Ligurinus *μῶμος*. Perfringendus depexendusque mihi esset ante omnes obtrectator quidam malevolus, Strigibus Lamiisque noctu volitantibus, quam honesto viro similior, qui nativum foetum parenti, qui cum magna cura atque labore edidit, crudeliter suffurari, aliisque nequissime supponere impie conatus est. Intactas tamen ejus criminationes, furta atque mendacia præteribo; cum propriam habeat conscientiam sceleris carnificem: ut non dubitem, quin nequitiae nunc ipsi displiceant auctori. Hoc unicum addam, ineptissimum Contemptorem laudes meas atque famam, magis quam vituperium promovisse: coactus enim fuit, ipsis nugosis suis accusationibus, fateri, hoc meum opus doctum habere parentem, dignum esse, ut a nobilioribus ingeniis ametur, legatur, ac in pretio habeatur.

Nihil est quod huic aliisque obtrectatoribus magis displicuit quam præcedens Epistola apud Lectorem. Sed judicent solide eruditi, qui non pueriles nugas, non auram popularem, non famam minorum magistrorum, sed severiora studia, opera præclara, ære perenniora amant, & ex animo desiderant, eaque omnibus viribus commendare solent, quid in ea tanta ira atque indignatione dignum contineatur. Ferre non potuerunt, quod adfirmare ausus fuerim (audax facinus!) hoc argumentum hæcenus a nemine, data opera, ex imis Antiquitatis latibulis fuisse erutum, sufficienterque pertractatum. Sed & magnum habetur

scelus quod nugivendulis, qui, ut sapientes haberentur a vulgo, non ab eruditis, vitam transigunt in vertendis libris, non optimis, sæpe nullius utilitatis, qui crambem centies recoctam de novo recoquunt, ob oculis posuerim, se magno conatu magnas agere nugas. Conscribendi itaque fuerunt, & in lucem edendi, præter clanculas Epistolas furdaque verba, Libelli Virulentissimi, ad commovendos Deos majorum minorumque Gentium. Flectendi erant Superi & Acherunta movenda, contra tantum nugarum contemptorem, veræque Sapientiæ amatorem, laudatorem ac commendatorem.

Omniū primus qui in hoc meum opus bilem publice evo-
muit Lucifuga quidam fuit *Christianus Liberius Germanus*, in sua farragine, quam vocat *Biblophiliam*. Prodiit, post editum hoc meum opus, primo anno, octuagesimo nempe hujus seculi primo. Scatet libellus, præter injurias intolerandas, mendaciis & maledictis, ut ignorantia auctori luculentum reddat testimonium. Magna ira atque animi impotentia invehitur in viros primi nominis, auctores celeberrimos, Ecclesiæ & Academiarum Columina, quos in censum refert novatorum, quod partibus non studeant, classicum canentes non sequantur, quod malos negligent auctores, bonos solos legant atque commendent, quod secum nugas pro solida eruditione, umbram pro corpore, nubem pro Junone amplecti non ament; quod crambem toties recoctam, recoquere non velint, quod petant doctores, qui veram doceant Sapientiam, quæ hæctenus latuit, non sua auctoritate lectorem puerili credulitate ad quælibet credenda obstringant, ac si vera Eruditio tota esset exhausta, nihilque a nobis posterisque ut indies augetur, in posterum præstari possit. Quicumque id existimat, nescit quid sit scire; nescit in profundissimo mari, pretiosissimos latere uniones: uno verbo, fundamenta ponit solida Scholæ incitiae atque ignorantiae. Hæc inter alia de me effutire ipsi placuit. *Vix inquit, quidquam agit aliud, quam ut splendidissima Theologorum lumina, Hieronymos, Epiphanos, Didacos Del Castellio, Ar. Montanos. Salmasios, Casaubonos, Leones Juda, Lichtfootios &c. intollerando supercilio despiciat & exagitet, & quæ sermone maledicente addidit. At si accusasse sufficiat, quis innocens erit? Splendidissima ista Theologorum lumina me umquam despectisse, tenebrio in æternum non probasset, si id probare suscepisset. Splendidissima ego Lumina ex animo semper sum ve-*

neratus, eaque venerabor dum Spiritus hos regit artus. Nunquam de
iis in meis operibus sum loquutus, quin debitum ipsis honorem exi-
stimationemque testatus sim. A magnis luminibus *Hieronymis*, *Epi-*
phanis, *Ar. Momanis*, *Salmasius*, *Casaubonis*, *Lichtfootis* me mul-
ta didicisse, atque indies ab eis multa discere, lubentissime confi-
teor. Si tamen aliquoties coactus fui ab ipsis recedere, eorum-
que lapsus indicare, ne in errore ab eis deceptus lector remaneat;
si dixi, eos de Vestitu Sacro, data opera, non egisse, immo
circa istam materiam viros magnos aliquoties dormitasse, nemo
sanæ mentis id mihi vertet vitio; rem enim ita scire habere, ne-
mo, nisi rerum ignorantissimus, negabit. Si tantus fuit vir *Li-*
berius Germanus lucifuga, cur errores meos non indicavit? cur
mundum eruditum non melius edocuit? Facilius fuit carpere,
contemnere, fugillare, furorique imperitorum honestum expone-
re Virum, quam solidis rationibus eum erroris convincere. So-
let genus imperitorum hominum affectare auctoritatem; eaque
lubentius utitur, quam indubitata ratione. Nullus est labor ut
sua auctoritate lectorem ignorantem ac credulum astringeret;
at ut firmissimis, ex sana ratione, Antiquitate obstrusa, Scrip-
turaque Sacra, desumptis argumentis edoceret atque convinceret
veræ eruditionis avidum, hoc opus, hic labor est. Si esset in
viviis criminator, omnes ejus in me cavillationes recensere, atque
ad eas *ἔ ποδα* responderem; sed cum abierit ad plures, parco
ipsius manibus. Non possum tamen silentio præterire crassam
ipsius ignorantiam, quod inter splendidissima Theologorum lu-
mina ponat *Didacum Del Castellio*. Ausim adfirmare eum nun-
quam ab eo fuisse visum, multo minus lectum. Non enim mihi
possum persuadere, eousque processisse viri incitiam, ut ejus-
modi hominem laudasset, si vel per transennam ipsius fabulas vi-
didisset. Est fane auctor non nisi ab incitiæ amatoribus desidi-
busque ventribus legendus. Unum dabo exemplum. Ubi ipsi
agendum est de *Pallio S. Pontificis*, tribus verbis, satis imperite,
absolvit quæcumque ad rem credit dicenda. Inde illico alio mag-
nis passibus excurret; *De immaculata scilicet virginis Conceptione*,
ad nauseam usque garrit, ut nihil minus quam sacras Vestes per-
tractasse credendus sit. Hunc tamen criminatorem inter *splendidissi-*
ma Theologorum ponit *lumina*. Ostendit fane sibi placere quicum-
que ineptias tractat, sive eum legerit, sive non legerit.

Ineptiat *Liberius Germanus* quantum potest, ansam tamen de-
dit

dit & alii criminatori, ut & suam in me effutiverit maledicentiam: is est, uti dicitur, *Tenzelius*, auctor Libri cujusdam Germano sermone conscripti, cui Titulus: *Monastische unterredungen / von allerhande Bucheren / und anderen amemitchen Geschichten*. Is, qualiscunque sit auctor, Mense Januario anni *MDCCXC*. pag. 14. & 16. opus meum allegat, illud summopere laudat, quod & ab eo fit ad annum *MDCCXXXIX*. Mense Julio. pag. 741. & 742. & alibi. Eo usque, ut rotundo ore dixerit, materiam istam *tam accurate a me esse pertractatam, ut ei nihil addi possit*. Tamen incredibili impudentia atque audacia in me invehitur; scilicet quod Lutheri aliquot ostendere ausus sum errores. Is enim voces quasdam male vertit. Ex *lino* fecit *sericum*, ex colore *caeruleo*, *flavum*. Ego vero demonstravi satis ample, temporibus Moſis, sericum apud Israelitas non fuisse notum, flavumque colorem, nisi in auro, in toto sacro vestitu nullum fuisse. Ipse narrator fateri coactus fuit; me voces illas recte exposuisse, male Lutherum. Non potuit tamen sibi temperare pecus Arcadicum, quin, ad me respiciens rauca voce rudat, *Sus Minervam*. Si peccavi ostendendo sphalmata quaedam Lutheri, non minus sane peccavi, quod Calvino alifque viris magni nominis lapsus recensuerim. At non ego solus recedo a Lutheri versione, multi ex ipsis fratribus Lutheranis, fatente ipso auctore maledico, id diu ante me fecerunt. Grande itaque nefas, si quis cum Luthero aut Calvino in omnibus non consentiat. Quicumque hoc existimat, viam sternit levi puerilique credulitati, ignorantiae, inscitiae, & tandem leccistermium facit barbariei. Unde praeteritorum seculorum spissae tenebrae? nisi a ventribus pigris, ab imperitorum levi credulitate qui tamquam tot mancipia adstricta fuerunt aliorum placitis atque auctoritati. Quis igitur isti obtrectatori non dicet, **ASINUS AD LYRAM**.

Idem Narrator, eodem libro, Anno *1689*. Mense Julio. pag. 741. & 742. postquam meum opus non leviter laudasset; postquam dixisset, illud hodie ab omnibus approbari, veteres errores inde emendari; Tabulas meas additas esse Bibliis Weimarensibus, & ejusmodi alia, immo *materiam istam tam accurate a me esse pertractatam; ut ei nihil addi possit*, ut laudes augeat, addit: *Cl. Bynaum libro suo De Calcibus Hebraorum, in Titulo posuisse Sum. Pontificem ex meis tabulis*. Ita fari ipsi placuit. Sed iterum vehementer errat. Verum est Clariss. *Bynaum* in Tituli Tabula ha-

be-

bere Summum Sacerdotem stantem ante altare aureum, thymiamata facientem, cum thuribulo in manu dextra. Vestitus quidem ibi est, ex meis tabulis; Sed falsum est, me ejusmodi illi unquam dedisse thuribulum. Ejusmodi Pontificem S. cum thuribulo videbis etiam apud *Goeraum*, in opere belgico *de Rep. Hebraeorum*, lib. 1. pag. 168. Ex *Goerao* & sua habuerunt proculdubio *Clar. Witzius Miscellan. Sacr. pag. 485.* Et ex eodem *Clar. Leusdenus in Philologicis Dissert. 28. pag. 268.* De Summo Pontificis Thuribulo, sive vestitus fuerit octo vestimentis aureis, ante altare aureum, in loco sancto, sive amictus vestibus albis, in loco sanctissimo, a clarissimis viris *Bynao, Witzio, Goerao*, ac *Leusdeno*, omnibusque quos haecenus vidi, toto caelo disto. Hoc thuribulum fuisse desumptum ex vulgi tabulis, ut haecenus apud *Vilalpandum, Ar. Montanum*, apud alios auctores, & in Bibliis, cujusmodi habere solent, adhuc usque diem in Ecclesia Romana, notum est. At tale unquam usum fuisse S. Pontificem, nunquam somniavi. Prorsus aliud eum habuisse in Templo, in meis ad Septimum sigillum Excercitationibus, quæ, volente Deo, brevi submittentur proelo, jam manifesto, ex Antiquitate Judaica, ac Talmudicis Traditionibus; demonstrevi. Peto itaque ne mihi affingantur quæ nunquam docui.

Quemadmodum *Germanus Liberius* Auctori *Der Monatlichen Underredungen*; ita hic cavilandi ansam dedit, cuidam *Casparo Baumio Hasso*. Is in Libello quem edidit anno 1709. Cuius solus Titulus horret barbarie, scilicet *Actus Reflexus Cartesianorum*. Is, inquam, præter alia quæ hinc inde in me habet, pagina 554. eosdem *Sermones menstruos*, sive *Monatliche Underredungen* in meam, (Si Diis placet) allegat perniciem: postquam enim inepta multa, pro more, immo plaustra convitiarum in caput omnium Cartesianorum & Coccejanorum conjecisset, præcipue in viros Clarissimos Theologos, qui nostri temporis sunt πρώτοι, δεύτεροι & τρίτοι, præ quibus cavilator non est dignus ut figat palum in parietem, *Wittichios, Burmannos, Mommam, Gulichium, Groenewegen, Grandium, Allingam*, quidni *Coccejum, Cartesianum*, tandem in me, invehitur: *Conf.* inquit, *Collocutiones Menstruas, Monatliche unterredungen* iudicio in *D. Braunium*; ex anno 1690. At quid movit lepidum caput, ut *Collocutiones Menstruas* in me alleget, in sua ineptiarum farrigine? cum ibi ne quæ quidem de Cartesianismo & Coccejanismo adversus me habeant?

Cum

Cum potius opus meum, uti jam supra ostendi, summopere laudibus extollant pluribus in locis, modo excipias ea quæ spectant quasdam Voces Lutheri? Multos, fateor, me legisse contra Cartesianos Coccejanosque jam per quadraginta annos, libellos ridiculos, rixis, nugis, vitilitigiis, crassis erroribus falſitatibusque repletissimos, tamen barbarum, maledicentem huic similem nunquam reperi. Si quis delectetur sordibus, foetore, incitia, barbarie, obscuritate, ineptiis, mendaciis, calumniis, hunc legat. Ex animo doleo juventutem Casselanam, traditam esse (est enim, ut audio, ibi, uti vocatur, Scholæ Conrektor) ejusmodi homini. O! infelices Juvenes, qui incidunt in manus eorum, qui stipendia trahunt, non ut rudiores poliant, ad solidam Eruditionem, virtutem bonosque mores forment; sed ut optima ingenia corrumpant, eaque ab omni elegancia, nitore, politiori sapientia, a virtute cultioribusque moribus alienos reddant. Opportet sane, quod toto corde, in bonum Reip. & Ecclesiæ, op'o, ut alios nanciscantur doctores & Præceptores, qui magno labore atque molestia eos tandem doceant, dediscere nugas, falſitates, obscuritates, barbariem & calumniandi artem. Nihilominus non satis possum mirari, ejusmodi hominem habuisse Approbatorem Theologum. Sed & hoc novi, tam malam nullam esse causam, quæ, non reperiat suum Advocatum atque Patronum. Sed missum faciamus ejusmodi chartarum foedatorem.

Inter viros celeberrimos, quibus placuit nonnulla ex hoc opere carpere, est clarissimus *Viringa*, Academiæ Franckeranæ S. Theologiæ Professor, amicus integerrimus, quem ideo non minus omni honore, amore atque existimatione persequar. Licet enim inter amicos aliquando dissentire; Quæ ad ipsius difficultates responderim paucis: leges paragrapho DCXL. Placuit & clarissimo *Bynæo* me aliquoties convellere, in suo *De Calceis Hebræorum libello*. Ad eum quid notaverim, reperies hujus editionis paragraphis. XXXVII. XLVI. XLVII. CCCXXXIII. Nullus est qui majori inhumanitate, rusticitate majorique crista & confidentia, data opera, me cavilaverit quam Bernhardus Anglus, vir Momo mordacior, in suis ad Josephum criticis, quæ lucem viderunt ante paucos annos. Ad ejus autem errores, injurias atque convitia meas leges Responsiones paragraphis. CCCXXII. CCCXXXII. usque ad CCCXXVI. Ita & ccccxxxvii. ccccxxxviii. ccccxcii. dccxxvi. & sequentibus.

Antequam finiam te monere debeo, Lector benevole, atque erudite, pagina 393. in Tabula depictum stare *Eumenium Rhetorem*, in manu habentem pateram repletam *pisciculis*. Ita ab aliquo annis credebam rem se habere. Sed memoria videor deceptus: non enim, ut ab aliis edoceri, nisi *unicus* pateræ imposuius est *piscis*, carpæ, uti dicitur, similis.

Brevi, uti spero, typis aliud tradam opus, ubi varia habebis Philologico-Theologica, plurimam partem, uti puo, hactenus intacta, lectori curioso, ut existimo, non ingrata. Si Deus, quas hactenus mihi sua benignitate concessit vires, ad aliquot annos conservet, quæ de Hebræorum Sacerdotio promisi, quædam me præstiturum non despero. Deus Optimus Maximus vitæ rerumque nostrarum supremus arbiter tibi mihiq; ad veram scientiam, quæ est *κατ' ὀρθότητα* promovendam, ad hujus vitæ tranquillitatem, æternamque beatitatem cumulate atque clementer omnia largiatur. VALE.

Ad

Ad Reverendum Doctissimumque

VIRUM

D. JOANNEM BRAUNUM

Cum suos de vestibus sacris commentarios in
lucem emitteret,

G Allia nunc docti non laudet scripta Bayffi,
Ferrarium sileat Gens Patavina suum.
Schaldis ovans laetos Rubeni non jactet honores,
Nescio quid, Brauni pagina, majus habet.
Hac gemmis, auroque gravis. byssoque superbit,
Et nitet innumeris arcula symbesibus.
Materiam superavit opus, quo, pollice dextro
Hic rediviva micat Betisaleelis acus.
Non hic Santonicus glomeratur Bardocucullus,
Hic non virgari Gallica burra sagi.
Non trabea, praetexta, chlamis, non jussa Lacerna
Assyriam toties evacuare Tyrum.
Non latus clavus, signis ingentibus aptus,
Panula nec canos apta fovere senes.
Vana nec Ausonia Gemis toga, gloria, nec quæ
Fibula rugosos mordet adunca sinus.
Hic nec anaxurides, Scythica nec tegmina braccæ,
Quæque tegunt pelles, hispida terga, Getas.
Non qua cistiferos, ornavit candida Mystras
Vestis, nec Pharia mystica palla Deæ.
Tenuia nec Serum, queis culta, vellera, lana
Ostentant potius, quam sua membra tegunt.
Nec torques, manica, redimicula, nec Saraballa
Gemis Achemenia luxuriantis opus.
Hic mitra sublimis apex, veneranda Triara,
Inscripta & sancti nomine Lamna Dei.
Hic Ephod, & summi vera internuncia cœli
Urim, satidicis fulgida Luminibus,
Hic stola candenti verrens vestigia Limbo;
Cujus & in vario mira colore latent.
Pallia, queis cedunt pictorum pallia Regum,
Balticus, & stringens zona superba latus,

***** 3

Quæ

Qua tibi culius adest, cunctis, Deus Alme, calendis
 Thura litans sacros Grex pius ante focos
 Hac promit Solyms Braunus quasi natus in ipsis,
 Nec procul a Templo, per sua scripta sumus.
 Sunt magni Conclave Dei, quo sancta supellex
 Conditur, & sacri pompa ministerii.
 Scilicet insanos abhorret fovea Lupercos,
 Gutta quibus casti nulla pudoris inest.
 Improbat & Salios, & iurpia Numina Faunos,
 Sacraque Belphegoris propudiosa Dei.
 Casto casta placent, & puris vestibus ornat.
 Pontifices summos, qui sua sacra colunt.
 Has iterum mira Braunus contexiit arte,
 Qua sibi perpetuum consuit ipse decus.
 Artis Arachneæ laudatur nomine Dorcas
 Idalias, Dorcas qua superavit acus.
 Dorcas, Niliacas qua torto stamine matres,
 Et fuso, Coas vincere docta nurus.
 Texture sed Braune tua laudesque, decusque,
 Pollicis & mollis fama volabit, ovens,
 In mare purpureum violentus qua ruit Indus,
 Quaque Tagus rutilus in mare volvit opes.
 Et si non falsa fallunt presagia mentis,
 (Nec vero vates fallere Musa solet)
 Te manet in docta, vestis, qua Virginis arce
 Ornat Palladios non temeranda Patres.
 Donec nobilior candentes vestiat armos
 Numinis aterna, purpura picta manu.
 Angelicis cum tu tandem sociabere turbis,
 Et duces letos jam super astra choros.
 Tunc tua caelesti radiabunt tempora vitta,
 Pulsabisque levi sydera fulva pede,
 Ornabuntque manus, sanctorum gloria, palma,
 Palma prostrata symbola certa necis.
 Atque toga gemmis, auroque rigente, superba
 Obvius in sponsi brachia sancta ruens,
 Semper Nectareo Divum satiabere victu,
 Et tua letitia prolnet ora liquor.

STEPHANUS LE MOYNE

In Academ. Lugduno Batav. S. S. Theol.
 Doct. & Professor.

JOHANNIS BRAUNII,

DE VESTITU

Sacerdotum Hebræorum

Commentarios.

Qui veterum Grajorum habitus, veterumque Quiritum
Eruit, & trinum non prius ivit iter,
Rubenius, doctique fuit Ferrarius oris;
Et tenuit palmam victor uterque suam.
Defuit Hebraus: laceraque in veste Sacerdos
Stabat, & antiquus cesserat ille nitor.
Non linum, non byssus, & albi lana coloris.
Illum qua teget, sordida lana fuit.
Vellera nulla suo Libye tingebat abeno
Nulla venenabat vellera prisca Tyros.
Si qua fuit vestis, nullo resplenduit auro:
Nulla Semiramia picta nitebat acu.
Pallia pileolique, & qui latus ambit utrumque
Baltus, & tunica, & bracca jacebat humi
Squalidus ex humeris Ephodi pendeat amictus;
Nec, qui munimen pectoris esset, erat.
Pectore de medio nullus pendeat iaspis.
Non hic chrysolithus, non radiabat onyx:
Non adamas, amethystus, acre rubens hyacinthus
Quique in honore pari est, in pretioque lapis.
Aurea non capiti splendebat, ut ante, corona:
Cingebat sacras nulla tiara comas.
Viderat hoc alacer, quid enim non ille videret,
Braunius, Hebraeæ rore rigatus aqua?
Ille amistiibus vestes, solitumque nitorem
Reddit, & horrentem tergit ab ore situm

*Fulget apex, radiant velamina, splendet achates
Puniceusque nitet, purpureusque color.
Docta redit Babylon coccumque interluit auro:
Pontificique suus continuatur honos.
Quin & de tenebris amissam protrahit artem,
Lanificum digitis & moderatur opus.
Quin & sacra vestis mysteria pandit
Omnia, venturi prescia signa Dei.
Vestibus hoc satis est. At tu doctissime Brauni,
Qua tibi, qua tanto palma parata viro?
Non tibi Rubenius, non se Ferrarius aequat
Quis tanto scriptis major es ipse tuis,
Hebraeus quanto Grajum Latiumque Sacerdos
Anticit, & ornatus vincit honore sui.*

PETRUS FRANCIUS.

EPI.

EPISTOLA

Summi Literatoris, & toto orbe celeberrimi Viri,

JOHANNIS FREDERICI GRONOVII

AD AUCTOREM

Reverendo & Eximio Viro Johanni Braunio
Johannes Fredericus Gronovius S. P. D.

volvi, & quantum hoc minime nobis vacuum tempus atque hac inolita mihi ex morbi reliquiis studendi pigritia permisit, exegi doctas chartas tuas. Legisti mi- que materiam tum elegantia & φιλοκαλία tua, tum humana qua parte locatus es in re, ut canit Persius, dignissimam: & in ea sic elaborasti, ut ubique ingenii, eruditionis, industria micent velut strictura. Quare propitiam eis Lucinam opto, ut, qua modo libavi, in ea me mox penitus ingur- gitem & quasi Threicia amyctide proluam. De Scarlato, quod lin- que vulgares appellant, non possum conjectura tua non diffidere. Non est enim purpura, multo minus Tyria. Quod si quis magistrorum ea voce usus sit, is non ex Hebraismo eam, sed ex hodierno tot gen- tium sermone vernaculo accepit. Denique muto ad te, qua ad Pli- nium in hanc rem notavi, quibus si acquiesces, (me certe nondum il- lorum pœnitet) bene est: sin, salva amicitia, quod cuique placet, tenebimus. Si quid mihi credis, tunicam illam ἀπὸ τῶν Dominiglorie. nunquam aliam sum imaginatus quam totam textilem, sine su- tura aut acus opera. Memineram enim togas indumentum rotundum, & undique clausum, textas fuisse. Unde apud Tuinnium: quæ in- ter decem annos nequisti togam unam detexere. Horatius lib. 1. ep. 19. Exiguæque togæ simulet textore Catonem. Ideo vix ullæ apud melioris avi scriptores Romanos sartoris mentio, quod non ex seclis lanis, ut hodie, suebantur vestes, sed totas in tela parabant. Cemones & pannucea suebantur: unde illud, Sarcinatorum esse pro- bum, suere centonem optime. Refrigerabat tamen non nihil, quod videbam ambiguum fieri. an ἢ ὑφ' αὐτῶν ἢ τὸ ὑφ' αὐτῶν ἢ τὸ δῶκεν Ep-

(a)

γάρης

γάνυς δαίμων & ad tantum miraculi sufficerent, legeramque apud pri-
mum in literis virum, a nemine hactenus non desudatum querendo
& investigando, quam ratione tale detexi potuerit vestimentum,
quod futuram non haberet; non posse enim per artem in tela huiusmo-
di vestimentum fieri. Huic terriculamento per te allatum remedium
est, qui, qua sagacitate es atque fortuna, eruisti & insperantibus
stupentibusque tam honesti, frequentis, docti sodalium oculis subiecisti,
iunica instar, indusium egregie manicatum, omne a barbarica tela,
omne textorii operis, sine ullo vestigio & παφίδ &, sine sarcinatricis
manus suspicione. Cujus spectaculi & tunc omnes, qui aderamus,
ingentem cepimus voluptatem, & ego nunc quoque liberrime recor-
dor. Tam preclari inventi & Ἐπεργον & μύργον tibi semper debe-
bimus, & hac quaestio decisa erit una, haud quaquam diluissima.
Ex purpuris, quibus pretiosum polymitum, quod cum maxime artifi-
cis radio & pectine properas, cultius & conspectius habebitur. Vale
vir Reverende ac disertissime, & incepta perage feliciter. Lugduni
Batavorum a. d. V. Cal. Novembr. a clb H C LXXI.

INDEX

I N D E X

locorum S. Scripturæ,

quæ in toto hoc opere citantur. & explicantur.

Cap.	Vers.	Pag.	Cap.	Vers.	Pag.
	<i>Genesis.</i>				
1	3	616	2	16	702
	21	411		21	621
2		784	3	5	36
	12	151. 592. 594.		6	792
3	21	596		22	12
3	7	57	5	3	290
	22	12	7	19	123
4		756	9		333. 517
	22	224		31	92
6	9	617	10	13	616
10		149. 224		15	173
17		766. 788	12		372
18	4	43		5	617
19	2	43		37	100
25		100	13	16	53
	15	62		20	208
	18	61	17	3	661
28	31	419	19	4	411
30	35	561		6	702. 792
35	37	519		22	749
37	3	278	23	23	766
38	I. 2	75. 208	24		517. 521. 531
41	14	751		6	211. 658
	42	94		10	519. 521. 523
	50	702	25		109. 138. 140. 172. 177
49		609		3	72
	3	475		4	72
	13	540		5	72. 92. 212
	17	553		7	592
	19	562		9	595
	21	571		14	632
	<i>Exodus.</i>		26		208
I		447		I	270. 272. 264. 284
				31	264. 284.
				35	140
				(a) 2	26

Index locorum S. Scripturæ

Cap.	Verf.	Pag.	Cap.	Verf.	Pag.
26	36	264. 269. 272. 277. 284	28	39	250. 269. 340. 346 423. 454. 745
27	7	619	40.		78. 97. 378. 695. 792
	7	595	42		311. 312. 319.
	16	284	29		27. 53. 567
	17	269	8		27
	18	212	8. 9.		28
28		284	10		768
		11. 13. 25. 167. 208	29		78
		294. 316. 474. 537	30		27
		539. 627. 631. 632	30	8	284
		651. 656. 675. 744.	31		294
	2	26. 36. 250. 695		10	294
	3	293. 709	34		635
	4	26. 336. 341. 353	3		208
		406. 434		5	212
	5	13. 26. 78. 79. 82.		6	212
		150. 167. 264.		9	594
	6	433. 439. 440		25	292
	8	264. 289. 441		26	292
	9	444		27	592
	10	447. 592. 594	36		270
	11	259. 669		28	284
	13	11. 18. 259		31	<i>ibid.</i>
	14	460		35	264
	15	264. 284. 454		37	284
	16	456. 633	37		208
	17	470. 471. 633. 635	38	15	385
	18	269. 633	39		97. 167. 208. 218
	19	633			633. 661
	20	<i>ibid.</i>		2	264
	21	<i>ibid.</i>		3	159. 264. 289.
	22	153. 460. 633		6	592. 594
	23	459		8	264. 284
	24	461		9	353
	28	462		13	604
	30	621. 644. 645		15	153
	31	406. 409. 422		22	218
	33	344		24	284. 290. 406
	34	406. 429		27	340. 345
	35	709		28	312. 353. 378. 383
	36	654. 656. 661. 662. 668		29	269
	37	153. 666. 672		30	656
				40	353

Index locorum S. Scripturæ.

Cap.	Verf.	Pag.	Cap.	Verf.	Pag.
<i>Leuiticus</i>					
			17	8	778
			18		304
6		53	19		208. 686. 691
	3	84		6	769
	31	12		11	475. 478
8		633	20	5	422. 785
	6	406	25		7
	7	443	26		642
	8	60	27	21	619. 646. 650
	9	656	28		304
	13	12	31	6	647
10	11	614.	35	25	733
13		304. 792			
14		208. 212	<i>Deuteron.</i>		
	4	770	6	8	53
	6	212	8	8	422
	19	212	16	14	126. 304
15	4	96	17	8	614
16		19. 21. 45. 67. 98. 106	17	8	<i>ibid.</i>
		644. 690. 691	18	9	791
	4	340. 719		15	786
	6	769	19	17	614
	14	107	21	13	751
	23	718	22		80
	49	211		11	74
19		37. 73. 77. 80. 81.		12	411
		136	23		<i>ibid.</i>
21	10	27		8	742
23		304		19	181
25	30	8	25	30	208
<i>Numer.</i>					
			27	12, 13	447
			28	39	208
1		628	29		304
	60	749	31	9	614
2		468	32	35	339
4		208	33	10	614
	7	173. 174		12	607
6	5	425		17	600
7	8. 9	639		19	184
13	23	422	38	17	600
15		183. 412	<i>Iosua.</i>		
	28	411	2	4	208
	38	54		(a) 2	2

Index locorum S. Scripturæ

Cap.	Verf.	Pag.	Cap.	Verf.	Pag.
8	12	791	12	1	797
	56	795		2	ibid.
9	1	753		3	792
	4	791		<i>I ad Corinth.</i>	
	23	233			
	24	233			
	36	773	I	21	773
10	14	788		24	ibid.
14	2	775		29	790
17		790. 791		30	791. 793
	3	779. 792	2	8	792
	6	786	3	2	790
	19	793		7	785
20	12	771		10	293
21	13	372		12	787
	<i>Acta.</i>		4	6	792
			6	20	763
			11	4	792
I	10	771		10	ibid.
2	27	793	I2	12. 13	780
4	26	782	14	40	775
5	36	792	15	47	768
	38	773		48	ibid.
7		293		49	ibid.
10		690		<i>II. ad Corinth.</i>	
11	47	789	I	5	765
17	31	791	3	7	779
23		709		8	779
	<i>Ad Romanos.</i>			9	ibid.
				10. II	ibid.
5	I	791		18	792
8		792	5	3. 4.	750
	I	791		10	791
	3	756. 790		17	795
	4	790	7	13	773
	15	749		14	ibid.
28 & 29		797	8	9	764
	32	781		<i>Ad Galatas.</i>	
	33	781. 786. 791	3	13	769
	39	783		16	779
30	17	787		18	ibid.
	18	786		27	797

Index locorum S. Scripturæ.

Cap.	Verf.	Pag.	Cap.	Verf.	Pag.
4	4	792		11 <i>ad Timoth.</i>	
	<i>Ad Ephesios.</i>		2	19	788
1	3	779	4	8	754
	5	754		13	213
	8	764		<i>Ad Hebraeos</i>	
	12	779	1	3	787.791
	18	764	3	1	749
	20	792		2	783
2		757	4	14	783
	6	788		15	793
	7	764		16	<i>ibid.</i>
	8	794	5	2	791
	13	749		4	762
	20	790		6	<i>ibid.</i>
3	15	39		7	785.786
4		370	7		794
	4	785		1, 2	762
5	25	788.796		8	795
	26	796		9. 10	<i>ibid.</i>
	27	<i>ibid.</i>		16. 18	785
	32	773		23	762
6		372		24	<i>ibid.</i>
	14	782		26	796
	<i>Ad Philippenses</i>			27	749
2		756.763		28	791
	7. 8.	792.796	8	1	749.762
	9	668.671		7	<i>ibid.</i>
	10	792		26	<i>ibid.</i>
	11	<i>ibid.</i>	9	4	778
	12	776		5	792
4	18	797		8	797
	<i>Ad Colossenses.</i>			9	762
2	8	784		10	762
	9	791		12	749.762
	10	<i>ibid.</i>		13	763
	20	782		14	762.796
3	3	764		15	762
	1 <i>ad Timoth.</i>			19	211.759.769
2	5	756.773.784		23	790
3	16	784		24	749
4	8	682		26	796
6	13	786		37	64.65
			10	1	785
				(b) 3	10

Index locorum S. Scripturae.

Cap.	Verf.	[Pag.	Cap	Verf.	Pag.
10	5	763	2	7	779
	12	762	10		754
11		51	3	4	771
	4	793		5	<i>ibid.</i>
	6	<i>ibid.</i>	18		60. 80. 750. 754. 763
12	10	785		18	764. 766
	13	790	19		785
	24	749	4		579. 584
13	8	766		3	478. 502. 584
	15	793. 797	4		771
	21	793	5		759
	<i>Epist. Iacobi</i>		6		<i>ibid.</i>
2	17	293. 766		8	113
4	12	753	11		771
	<i>I Petri.</i>		7		759
	5	251		9	771
	7	764		13	<i>ibid.</i>
	13	372. 782		14	751. 770. 785
	18	763. 790	8	2. 3	797
	19	759. 790		3	795
	24	779		4	<i>ibid.</i>
3	5	783. 790. 793	9	12	199
	9	80. 783	13	8	759
	24	769	15	6	164. 372. 375. 749
4	12	764			758
	<i>II Petri</i>			8	758
	2	762	16	15	750
	12	773	17	4	195. 211
	13	796		5	671. 674
	<i>I Iohannis.</i>		18	12	127. 195
	7	770		16	211
	16	753	19		758
2	1	786		14	758. 766
	2	790		16	273
5	6	521	21		472. 507. 534. 552. 558
	<i>Apocalypsis</i>			12	789
	4	766. 770		18	764. 785
	6	783		19	790
	13	355. 372. 374. 375		20	553. 580. 790
		749		27	796
24		146	22	11	779

Index omnium Auctorum,

*qui in toto hoc opere allegantur, aut notantur,
aut explicantur & illustrantur.*

A Barbanel. 82. 97. 109. 115. 117	Apollonius Rhodius	166. 357
132. 140. 177. 193. 209. 217	Apollonius Thianæus	94
389. 391. 413. 416. 419. 420. 429	Appianus	47. 147. 155. 164. 274. 508
438. 440. 441. 442. 445. 447. 461	Apulejus	94. 164. 285. 371. 373. 397
465. 468. 469. 476. 489. 493	Aquilas	116. 172. 198. 199. 279. 319
512. 534. 539. 545. 553. 558. 567	433. 536. 596. 618	
576. 593. 595. 607. 619. 638. 642	Arabs interpretes	65. 88. 96. 177. 185.
651. 668. 669. 724.	198. 199. 210. 218. 239. 264. 269.	
Aben Bitar	278. 184. 311. 333. 353. 378. 406.	
Aben Ezra. 12. 73. 82. 92. 109. 115	433. 454. 473. 517. 533. 593. 613.	
138. 172. 173. 209. 210. 217. 270	616.	
272. 278. 320. 389. 425. 519. 520	Archelaus	474
521. 534. 537. 539. 567. 578. 619	Arias Montanus	473
627. 647. 656. 662	Aristenetus	270
Abraham Ben David, 193. 195. 389.	Aristobulus	474
412. 655. 656	Aristophanes	67. 204. 390. 408. 680.
Abraham Scheba	Ejus Scholiastes	380. 381. 390
631	Aristoteles	89. 121. 133. 138. 182. 549
Achilles Tatius: Vide Tatius	679.	
Ælianus. 67. 135. 139. 144. 147. 182	Arnoldus Andillensis	327. 343. 344.
205. 220. 229. 230. 231. 268. 355	665. 677	
359. 513. 532. 549. 618.	Artemidorus	239. 242. 274. 307
Ætchylus	Asarias	622. 633. 723
227	Asterius Lazarus	271. 275
Ætchinus	Athenæus	47. 70. 89. 145. 164. 190.
164	279. 355. 357. 359. 371. 382. 348	
Agatarchides Samius. 474. 488. 492	404. 499. 500. 670. 679	
493	Augustinus	37. 44. 233. 315. 629
Agraria Rei Auctores	631. 719. 744	
394	Aufonius	101. 337
Agricola	Baal Aruch	88. 128. 509
570	Baal Hatturim	12. 43. 278. 293. 468.
Alcmanus	470. 621. 637	
201	Baifius	103. 173. 208
Alcoranus	Balduinus	36. 39. 44. 375
9	Bartenora.	29. 30. 34. 87. 100. 105.
Alexander Hieronymus	119. 146. 306. 461. 681. 705. 714.	
394. 397	715.	
Alexander Aphrodisiensis	Barfelonius	16. 84. 163. 320. 339. 341
474	357. 655. 714	
Alexander Polyhistor		
488		
Alexius Pedemontanus		
519		
Altingius Jacobus		
412. 545		
Ambrosius		
175. 177. 311		
Anastafius		
154		
Anaxagoras		
474		
Angli interpretes		
73. 85. 473. 487. 518		
534. 546. 569. 580		

Index omnium Auctorum.

Basilii Presbyter	409.	Cassilius	375
R. Bechai	470. 626. 638. 642.	Cassianus	350
Beydavus	9.	Cassiodorus	307
Belgæ interpretes.	73. 85. 102. 109. 115.	Castellio	738
	120. 125. 172. 185. 198. 213.	Celsus	67
	262. 264. 269. 272. 278. 311. 336.	Censorinus	255
	478. 378. 406. 424. 433. 454. 473.	Cerda	315
	487. 495. 506. 518. 534. 536. 546.	Chaldæus interpretes.	91. 96. 98. 102
	559. 569. 575. 636. 757. 669.		116. 117. 120. 122. 123. 125. 139
Belunenſis Andreas	140.		140. 145. 146. 159. 185. 208. 264
Bernhardus Auctor Anglus.	322.		269. 270. 272. 280. 384. 286
Ejus ineptiæ,	323. & seqq. 437. 438.		311. 319. 336. 337. 340. 253. 378
	492. 716. & 1000. ad finem capituli.		392. 425. 433. 441. 451. 454. 468
Ejus error de Urin & Thummim. ib.			473. 455. 478. 486. 499. 506. 509
Bertramus	357. 719.		536. 544. 558. 593. 497. 614. 657
Biblia Genevenſia	344. 357. 362.		661. 742.
Biblia Complutenſia	173.	Charifiſus	354
Biblia Regia	509.	Chouliſus.	9. 47. 49. 373. 386. 394. 402
Biblia Veneta	ibid.		463
Biblia Hannovienſia	6. 5.	Chriſtophorus caſtri	623. 627
Binæus	37. 45. 48. 333.	Chronicon Alexandrinum	268
Bocchus	474.	Chriſtoſtomus.	239. 241. 244. 308. 390
Bocchartus.	73. 83. 82. 85. 93. 105.		618. 631.
	118. 122. 182. 190. 193. 194. 201.	Ciampinus (Johannes)	249
	207. 208. 467. 474. 492. 501. 521.	Cicero.	3. 5. 67. 145. 147. 164. 175
	536. 561. 578. 587. 588. 597. 598.		188. 197. 218. 244. 246. 279. 307
	600.		308. 316. 321. 351. 371. 385.
Bodæus	194. 205.	Claudianus	67. 161. 362. 701
Boetius.	174. 467. 493. 494. 499. 505.	Clemens Alexandrinus	427. 544.
	512. 513. 514. 519. 527. 531. 532.	Clitus	139. 145
	541. 548. 554. 555. 562. 563. 564	Coccejus	214. 521. 575. 579. 584.
	568. 572. 590. 591. 608.	Codex Juſtinianeus	196. 308
Cæcilius	204.	Codex Theodoſianus	196. 255. 374
Cæſar	45	Codinus	157
Calvinus	213. 647. 744.	Coetius Rhodiginus	67
Caneparius	194	Columella	146. 176
Capellus	122. 208	Columna Trajani	373
Caph Nachat	34. 714	Cornelius a Lapide	643
Capſtor Liber	621	Corpus Juris	704
Capitolinus	110	Cortefius	268
Cardanus	591	Coſri liber	723
Carolus Cluſius	537	Cotovicus	207
Casaubonus.	46. 133. 154. 164. 199	Cragius	208
	229. 231. 232. 234. 236. 238. 341	Cratinus	379.
	263. 321. 335. 373. 384	Cteſias	104. 135
			Cunæus

Index omnium Auctorum.

Cunæus	16. 18. 97. 648. 656	Euripides	66. 274. 328. 330. 548
Cuperus	274	Eusebius	508
Curtius	371. 382. 384	Eustathius	182. 193. 268. 352. 362
Cyrellus	76		370. 387. 526. 661.
Cyrelli Lexicon	200	Euthymius	234
Dalechampius	86	Faber Tanaquillus	7
Dallaus	719	Ferarius	47. 82. 154. 234. 236. 263.
Danaus	487		326. 339. 350. 373. 375. 407. 408
Delactius	467. 504		410
Democritus	474	Festus	4. 8. 66. 148. 190. 197. 200. 239
Demosthenes	233. 680		274. 385. 395. 402. 404
Demsterus	6	Flavius Vopiscus	99. 155. 157. 190. 259
Diodatus	91. 172. 185. 198. 213. 226		266. 273. 350. 359. 360. 408. 671.
	250. 251. 262. 264. 269. 278. 336.	Florus	48. 52
	406. 433. 473. 507. 534. 546. 569	Frisius	34. 375. 665. 677
	576. 595. 606.	Fronto Consularis.	168. 169
Diodorus Siculus	12. 103. 124. 255. 321	Fulgentius	403
	394. 488. 492. 493. 615. 618	Fullerus	116. 119. 120. 268
Diogenes Laertius	39. 102. 144. 146	Galenus	219. 227. 228. 234. 390
Dion Cassius	110. 111. 112. 147. 175	Gallica versio	102. 115. 185. 213. 226
	196. 231. 274. 374		250. 252. 264. 269. 271. 278. 284
Dionysius Halicarnassæus	197. 373. 402		286. 311. 336. 341. 353. 378. 406
	463		507. 518. 424. 433. 454. 473. 475.
Dioscorides	93. 176. 193. 194. 202		478. 533. 546. 559. 569. 580. 595
	532		605. 669
Dodonæus	194. 205	R. Levi Ben Gamaliel	344
Donius	213	Garcias ab Horto	513. 514. 531
Dorotheanus Chaldæus	474	Gelenius	206. 241. 327. 344. 399. 665
Doufa	50		717
Durandus	427	A. Gellius	164. 168. 351. 359. 402
Du Dieu	487. 488. 496. 540	Genadius	57
Eginhardus	307	Germanica versio	102. 177. 487
R. Elias	509	Gesnerus	178. 180. 547. 576. 628
R. Eliezer	37	Gevartius	386
Empedocles	474	Gigæus Arabs	235. 389. 454. 501
Ennius	404	Glossa Basilicen	267. 661
Epigrammata vetera Græca	51. 371	Glossæ veteres Græcæ	200. 225. 268
Epiphanius	174. 199. 318. 427. 472. 475		359. 475
	478. 482. 487. 494. 502. 505. 507	Golius	88. 135. 201. 536
	508. 510. 513. 526. 527. 529. 533.	Gratius	91. 118. 120. 208
	546. 547. 549. 552. 554. 556. 559	Gregorius Nazianzenus	57
	562. 569. 570. 576. 580. 605. 607	Gregorius Nyssenus	33. 177. 197. 744
	608. 611. 628. 629. 645. 719.	Gronovius	206. 237
Etymologus	103. 193	Grotius	25. 81. 115
Eupolis	197	Gruteri Inscriptiones	373

Index omnium Auctorum.

Gualtherus Rudolphus	197. 226. 240	225. 256. 259. 270. 272. 289. 316
Heydekkerus	57. 82.	319. 327. 328. 341. 342. 391. 392
Heraclitus Sicyonius	474	407. 413. 416. 420. 422. 425. 429
Hermogenes	266	437. 439. 440. 441. 442. 443. 446
Herodianus	47. 266. 352. 360	460. 461. 465. 469. 509. 536. 614
Herodotus	10. 47. 92. 99. 101. 102	647. 662. 666. 674. 675. 677. 712
	131. 147. 222. 239. 308. 361. 362	718. 723
	379. 382. 402. 602. 625	R. Jom To
Hesiodus	239. 244. 307. 380	105. 391
Hesychius	84. 102. 116. 103. 104.	R. Jona
	229. 231. 240. 251. 254. 267. 271	194
	273. 275. 180. 316. 318. 333. 339.	Jonathan 105. 181. 184. 339. 473. 478
	355. 356. 357. 361. 382. 390. 414	506. 507. 509. 517. 519. 533. 539
	421. 436. 528.	546. 548. 558. 568. 576. 593. 605
Hieronymus	8. 22. 69. 84. 116. 121	609. 621. 647. 662. 673. 675. 699
	162. 167. 172. 175. 177. 185. 195	Jornandes
	198. 210. 213. 214. 215. 227. 231	402
	232. 236. 268. 314. 319. 320. 322	R. Joseph
	326. 339. 340. 341. 345. 353. 361	389. 391
	373. 391. 393. 397. 398. 399. 406	Joseph Ben Gorion
	413. 419. 423. 427. 433. 436. 438.	723
	451. 454. 472. 474. 475. 478. 487	Josephus 14. 19. 23. 25. 28. 45. 52. 79
	495. 507. 508. 518. 520. 533. 536	80. 84. 92. 131. 145. 157. 162. 163
	538. 543. 546. 547. 550. 552. 559	167. 172. 174. 177. 185. 195. 198
	569. 575. 580. 595. 605. 618. 627	207. 210. 215. 231. 236. 241. 245
	697. 744	251. 277. 287. 311. 314. 327. 330
Hippocrates	230	337. 340. 341. 343. 344. 345. 347
Homerus	56. 124. 131. 169. 182. 187	353. 356. 357. 358. 359. 361. 362
	213. 233. 239. 242. 307. 355. 357	375. 376. 378. 383. 387. 389. 392
	361. 362. 370. 371. 374. 387. 396	322. 295. 296. 304. 393. 397. 398
	500. 526. 661	399. 403. 406. 413. 414. 418. 420
Horatius	121. 137. 164. 200. 281. 316	421. 424. 433. 436. 438. 440. 444
	359. 370. 373. 392. 475. 697	446. 454. 456. 469. 470. 472. 475
Hottingerus	635	477. 487. 517. 533. 546. 558. 568
Huetus	57	580. 595. 596. 602. 605. 606. 630
Jarchias R.	317. 333. 578	631. 633. 639. 654. 657. 663. 665
Jalkut	470. 637. 644	666. 667. 675. 677. 681. 682. 696
Jamblichus	49	703. 709. 711. 713. 714. 716. 717
Janus Cornarius	427	719. 723. 726. 729. 730. 732. 742
Japhet R.	172	744. 751.
R. Jarchius	8. 12. 19. 43. 57. 62. 73	Isidorus Hispalensis 58. 88. 92. 118
	80. 82. 91. 92. 96. 98. 100. 104.	121. 122. 127. 175. 176. 199. 204
	105. 106. 107. 115. 118. 120. 123	216. 219. 221. 227. 228. 230. 233
	127. 128. 129. 138. 145. 146. 147	239. 242. 254. 255. 257. 267. 277
	159. 169. 172. 173. 176. 194. 217	315. 339. 341. 350. 362. 370. 373
		402. 408. 427. 478. 479. 488. 490
		492. 502. 563. 607. 662. 699.
		Isidorus Pelusiota
		239
		Sepher Juchasin liber Rab.
		688
		R. Juda Leo
		254
		Julius Cæsar
		67

Index omnium Auctorum.

Junius & Tremellius 85. 87. 88. 115	Manilius	375
118. 198. 213. 226. 250. 254. 262	Marcellinus Ammianus 67. 88. 275. 285	385. 386. 387
264. 272. 278. 311. 319. 345. 353	Marcellus Empiricus	673
378. 399. 406. 433. 473. 478. 480	Marmora 47. 49. 335. 370. 373. 374	375. 385. 394
506. 510. 534. 553. 559. 569. 576	Martialis 44. 101. 103. 116. 139. 169	175. 190. 191. 205. 207. 216. 258.
595. 606.	268. 271. 272. 332. 335. 374. 386.	438. 503. 602. 699.
Justinus 45. 67. 292. 383	Maimonides 89. 15. 16. 18. 21. 22. 23	25. 27. 29. 30. 33. 34. 35. 37. 44. 53
Justinus Martyr 46. 427	55. 74. 75. 77. 87. 91. 96. 97. 119	131. 133. 137. 138. 143. 144. 146
Juvenalis 34. 45. 46. 94. 139. 190. 213	217. 245. 260. 262. 272. 286. 289	306. 310. 314. 319. 320. 328. 332.
255. 308. 318. 334. 398. 410. 602.	341. 342. 343. 345. 357. 388. 391	392. 412. 418. 419. 422. 423. 426
697.	427. 437. 440. 441. 447. 456. 462	469. 470. 528. 631. 637. 638. 643
Ejus Scholiastes 147. 398. 402	644. 650. 655. 656. 681. 703. 706	708. 709. 710. 713. 714. 716. 718
R. Joseph Karo 725	720. 721. 724. 725.	Mafora 284. 287. 290. 423
Keteph Mitna 193. 470	Mathenoth Cohanim 57	Mathiulus 194. 205
R. Kimchius 80. 115. 119. 120. 111	Meletius 222	R. Menachen 129
123. 125. 139. 177. 193. 194. 156	R. Menagius 339. 371	Menander 500
319. 408. 413. 438. 439. 451. 456	Metrodorus 550	Meursius 208
479. 519. 536. 617. 642.	Mikotzius 27. 713. 717	Minhagin Libellus 45
Ælius Lampridius 111. 148. 154. 313	Le Moyne 344. 723	Moschus 9
350. 615. 699. 704	Mofes Ben Nachman 391. 392. 429	Muretus 371
Lactantius 7	Meurcius 208	Nævius 204
De Laetius 174. 483. 488. 499. 505	Mikotzius 27. 713. 717	Nemesianus 91. 221. 362
512. 519. 527. 529. 531. 599. 609	Minhagin Libellus 45	Nicias Malotes 474
Lee Samuel Anglus 260. 344. 347	Le Moyne 344. 723	Nigrorius 39. 335
Leo Juda 320. 328	Moschus 9	Nonnius 175. 227. 244. 268. 271. 350
Leusdenus 18. 23. 97. 254. 320	Mofes Ben Nachman 391. 392. 429	Nummi 47. 49. 361. 370. 373. 375
Lichtfootius 43	Muretus 371	(c) 2 386
Liplius 87. 121. 364. 614	Nævius 204	
Livius 4. 32. 59. 148. 395. 463	Nemesianus 91. 221. 362	
Lucanus 268	Nicias Malotes 474	
Lucianus 66. 104. 230. 274. 385. 387	Nigrorius 39. 335	
390. 396.	Nonnius 175. 227. 244. 268. 271. 350	
Lucilius 230	Nummi 47. 49. 361. 370. 373. 375	
Lucretius 66. 223.	(c) 2 386	
Lutherus 73. 83. 85. 96. 109. 115. 116		
172. 185. 198. 213. 226. 250. 252		
264. 269. 278. 284. 286. 311. 336		
341. 378. 406. 408. 422. 424. 433		
454. 473. 478. 480. 507. 512. 518		
534. 536. 546. 559. 569. 575. 595		
613. 618. 657		
Machiavelius 7		
Macrobius 288		
Magdeburgenses Centuria 712		
Magius 34. 424. 426. 719		

Index omnium Auctorum.

386. 390. 394. 395. 463		179. 180. 182. 184. 186. 188. 189	
Olaus Magnus	56	190. 191. 192. 193. 196. 197. 199.	
Onkelosius 473. 486. 506. 509. 517		200. 202. 203. 207. 214. 216. 217	
533. 539. 546. 548. 558. 568. 576		220. 221. 224. 233. 253. 255. 263	
593. 607. 609		267. 271. 273. 285. 290. 315. 360	
Oppianus 91. 253. 255. 259. 548		384. 396. 475. 479. 481. 487. 488	
Origenes 7. 57. 177. 488. 709. 743		490. 492. 493. 501. 510. 517. 526	
744. 769		527. 528. 529. 535. 538. 541. 547	
Orpheus 66. 478. 488. 499. 535. 560		548. 549. 550. 553. 554. 555. 560	
565. 607		563. 564. 565. 567. 568. 570. 571	
Ovidius 48. 67. 105. 116. 121. 131		573. 576. 577. 581. 587. 588. 590	
147. 161. 164. 165. 175. 187. 190		599. 600. 602. 608. 611. 661. 680	
191. 197. 215. 225. 226. 240. 271		673. 697. 699. 701.	
276. 307. 326. 351. 371. 375. 382		Plutarchus 4. 5. 10. 34. 39. 51. 66. 67	
384. 402. 410. 524. 526. 549		70. 101. 131. 145. 147. 188. 213	
Palephatus 190		220. 233. 274. 355. 373. 396. 401	
Palladius 118. 255		402. 403. 424. 463. 549. 596. 602	
Paschalius 404. 660		625. 699	
Patinus 394		Politianus 47	
Paulus Juris consultus 230		Pollux 67. 85. 86. 88. 89. 92. 100. 102	
Paulus Venetus 135		104. 147. 190. 197. 213. 219. 221	
Pausanias 66. 90. 118. 147. 200. 203		225. 226. 233. 240. 255. 275. 280	
221. 224. 233. 246. 370. 381		281. 287. 316. 355. 356. 357. 379	
Perfius 34. 147. 156. 184. 602. Ejus		382. 387. 435. 436	
Scholiasies 431		Pomarius 118. 178. 181. 193. 194	
Petronius 145. 697		Pomponius Fortunatus 176	
Philo Judæus 13. 162. 172. 177. 178		Pomponius Mela 59. 86. 104. 326	
185. 195. 210. 215. 228. 311. 413		Porta 116. 381	
417. 424. 430. 433. 522. 594. 631		Porphyrius 373	
657. 661. 673. 702. 719. 742. 743		Pofidonius Stoicus 279	
744. 747		Prifcianus 354	
Philostratus 94. 203		Procopius 59. 102. 268. 279	
Photius 492		Propertius 66. 67. 121. 409	
Pierius 394. 396		Prosper 427	
Pigius 363. &c.		Prudentius 6. 49. 375	
Piscator 473		Pfellus 488. 492. 494. 503. 505. 508	
Piske Thofaphoth 716		515. 538. 540. 547. 554. 570. 573	
Plato 164. 246. 307. 360. 271. 374		591. 600. 607. 608. 611	
Plautus 68. 88. 229. 231. 271. 275. 308		Publius Syrus 268	
318. 359. 374. 381. 384. 408. 414		Ptolomæus 598	
425. 524.		Pythagoras 94	
Plinius 9. 10. 12. 36. 45. 56. 85. 86. 90		Quintilianus 216. 374	
91. 94. 98. 104. 105. 110. 112. 113		Rabboth 62. 473. 480. 518. 529. 533	
118. 121. 126. 131. 139. 145. 146.		538. 545. 577. 637	
155. 158. 159. 161. 164. 175. 178		Rabboth Bereschith 12. 57. 62. 65. 130	
		184	

Index omnium Auctorum

184. 278. 279. 699	
Rabboth Schemoth 151. 468. 470. 477	
491. 507. 555. 569. 576. 577. 597.	
605	
Rabboth Bemidbar 468. 478. 489. 501	
502. 511. 529. 540. 553. 562. 571	
600. 609. 647	
Rablag. R. Levi Ben Gerson 125. 262	
451. 642. 647	
Reynesius	535. 680
Rhodius	230. 444
Riverus	632. 643
Rogierius	50
Rofinus	6
Rubenius 192. 197. 199. 229. 238	
255. 259. 273. 361. 386. 304. 397	
436	
Ruæus (Franciscus) 483. 527. 541. 591	
Ruellius	206
Rufinus	444
Rykius	274
Saadias 109. 332. 474. 576. 579	
Samaritanus Interpres	635
Salmasius 39. 44. 74. 99. 110. 121.	
127. 145. 148. 157. 188. 190. 199.	
200. 202. 204. 205. 222. 229. 232	
234. 235. 236. 238. 253. 255. 257	
259. 268. 271. 280. 281. 291. 321	
350. 402. 407. 409. 410. 481. 528	
535. 536. 554. 599	
Salutius	67
R. Samuel fil. Nachmani	57
Sariph	201
Scaliger 339. 354. 571. 671	
Schechithoth Uvedikoth Libellus	9
Schefferus	662
Scheringham 16. 18. 97. 99. 103. 105	
169. 715. 716	
Schilte Haggiborim libel. Ejus auctor.	
304.	
Seldenus 8. 16. 27. 28. 79. 296. 697	
715. 716.	
Seneca 44. 94. 110. 112. 162. 166.	
187. 190. 191. 219. 220. 228. 240	
244. 293. 390. 402. 697	
Septuaginta Interpretes 91. 102. 116	
120. 122. 139. 172. 174. 198. 210	
212. 213. 214. 215. 218. 226. 227	
252. 311. 312. 316. 319. 340. 353	
378. 406. 413. 419. 423. 430. 433	
451. 454. 456. 461. 465. 472. 475	
478. 487. 507. 533. 535. 546. 569	
575. 580. 594. 595. 605. 606. 613	
618. 657. 661.	
Servius	10
Sidonius Apoll,	9. 94
Sigonius	296
Silius Italicus 84. 94. 98. 148. 352	
383. 385. 402	
Simeon ben Lakisch	62
Siphre Liber Rab,	470. 637. 687
Smetius	673
Solerius	404. 655
Solinus 49. 175. 253. 508. 527. 530	
549. 553. 563. 602. 697	
Sotacus	474
Ezechiel Spanheimius	390
Ælius Spartianus 213. 231. 360. 436	
Johannes Spencerus 620. 627. 639. 647	
648. 649	
Stadius	190. 362
Stephanus 90. 119. 122. 333. 384. 420	
488	
Stobæus	596
Strabo 7. 45. 49. 56. 69. 99. 102. 103	
122. 145. 155. 361. 383. 390. 492	
493. 547.	
Strada	389. 399
Stuckius	38. 338
Sudines	474. 599
Suidas 116. 164. 193. 194. 213. 233	
251. 273. 316. 333. 355. 380. 382	
390. 436. 438. 453	
Suetonius 45. 46. 47. 111. 165. 175	
192. 197. 216. 263. 307. 316. 373	
374. 385. 670. 680. 699	
Sulpitius Severus	164
Sylburgius	197
Symmachus 116. 172. 198. 326. 495	
535. 575	
(c) 3	
Synefius	

Index omnium Auctorum.

Synesius	409	Midloth	306. 706. 716. 769
Syrus Interpres	-122. 133. 195. 199.	Moet Katon	118
	211. 235. 239. 511. 617	Nazir	4-5
Tatius Achilles	182	Nedarim	169
Tacitus	67. 88. 121. 317. 385. 389	Negam	133
Tacitus	155	Nidda	73. 316. 327. 329. 333. 424

T A L M U D

*Illius Codices qui allegantur, cum
ex Babylonico, tum ex Je-
rusalemitano..*

B ava Merzia	93. 697	Schabbath	53. 61. 87. 118. 119. 128 129. 146. 182. 291. 339. 414. 422 424. 720
Bava Batra	182. 642	Schekalim	34. 306. 707
Bechoroth	136	Semachoth	46
Berachoth	35. 41. 42. 74. 134. 173	Sevachim	27. 29. 30. 33. 53. 55. 92 286. 288. 319. 342. 374. 422. 426 427. 674. 675. 710. 720. 746. 769
	329. 359. 577. 716	Sotah	127. 129. 447. 467. 711. 723 724
Chaziga	128. 129	Succoth	260. 506. 720
Cholim	9. 93. 194. 207. 260. 269 303. 467. 697	Thaanith	295. 298. 305. 711. 716. 723
Erachim	713	Tamid	291. 300. 712. 714. 715
Gittim	54. 467	Tanchuma liber	626. 642
Harajoth	27	Targum Jerusal.	278. 311. 321. 468 473. 478. 486. 507. 518. 533. 545 558. 568. 576. 593. 605
Jebamoth	35. 37. 716	Targum Schemi	105. 129. 161. 424 431. 704
Joma	16. 18. 21. 22. 25. 34. 45. 96 98. 101. 102. 105. 106. 107. 151 163. 169. 211. 245. 270. 272. 286 288. 291. 300. 308. 309. 324. 343 345. 357. 375. 391. 4. 3. 462. 616 631. 636. 639. 650. 652. 682. 686 696. 697. 707. 7. 1. 712. 715. 716 718. 720. 721. 723. 725. 745. 769 796	Tavernerius	493. 514. 542. 590
	321. 716	Terentius	230. 266. 414
Kelim	718	Tertullianus	34. 44. 46. 110. 145. 149 161. 165. 180. 202. 213. 216. 220 222. 223. 224. 253. 271. 374. 409 410. 414. 415. 680
Kerithoth	718	Teffemakerus	363
Kidduschim	725	Theocritus	384
Kilaim	73. 74. 75. 78. 83. 85. 87. 92 127. 128. 131. 133. 136. 194. 698	Theodoretus	8. 57. 76. 139. 177
Maafer Schemi	716	Theodotion	116. 536. 575
Maccoth	54	Theophanes Cerameus	231. 236. 241
Megillath Esther	699	Theophilus	474
Menachoth	145. 177. 181. 184. 678 699	Theophrastus	86. 164. 189. 194. 205

Index omnium Auctorum.

379. 478. 504. 505. 508. 510. 526	Vitringa	640	
527. 529. 547. 551. 555. 563. 564	Vlietius	91. 375	
570. 571.	Ulpianus	233	
Titinnius	233. 244	Vossius (Dionysius)	8
Tollius	514	Vossius (Joh. Gerhardus)	67. 139. 339
Thorath Cohanim	16	356	
Thofaphoth	43. 53. 126. 129. 182. 291	Vossius (Isaacus)	86. 121
333. 710. 725	Urfinus	394	
Tibullius	9. 121. 190. 233. 307. 697	Vulcatius	370
Trallianus	673	Vulgatus	116. 120. 122. 172. 174. 174
Trebellius Pollio	99. 271. 275. 285	198. 213. 214. 215. 226. 250. 252	
355. 360. 373.	267. 269. 278. 284. 286. 317. 336		
Turnebus	202. 203. 208. 255	341. 353. 378. 420. 424. 433. 454	
Valerius Maximus	3. 165. 385. 387.	472. 475. 478. 487. 533. 546. 569	
414	580. 595. 605	Waserus	696
Varro	75. 118. 122. 138. 146. 271	De Witte Ernestus pastor apud Indos	247
338. 335. 404. 408. 414	333	Wolfius	233
Vartomannus (Lud:)	513	Xenagoras	124
Vilalpandus	409. 665. 677	Xenophon	90. 91. 99. 131. 184. 231
Virgilius	4. 10. 32. 59. 66. 67. 68. 118	273. 379. 382. 390. 699.	
131. 145. 147. 155. 156. 157. 187	Xiphilinus	231. 285	
190. 197. 199. 213. 219. 242. 262	Zacharias	674	
285. 287. 291. 307. 360. 361. 362	Zenothemis	474. 568. 599	
370. 373. 398. 402. 403. 463. 475	Zohar Liber	621. 626. 631	
488. 524. 548. 680.			

INDEX

INDEX CAPITUM

LIBRI PRIMI.

- CAPUT I. De ORIGINE Vestium sacrarum.
- CAP. II. De GENERE & NUMERO Vestium sacrarum.
- CAP. III. De DEFECTU Vestium sacrarum, & DE VESTIBUS REDUNDANTIBUS.
- CAP. IV. De MATERIA Primorum Vestimentorum.
- CAP. V. De MATERIA Vestium sacerdotum. Et primo quidem de LANA.
- CAP. VI. De שֵׁשׁ SCHESCH, LINO. Vestium sacrarum.
- CAP. VII. De בגדי לבן VESTIBUS ALBIS Pontificis Maximi.
- CAP. VIII. De SERICO Veterum.
- CAP. IX. De צמר LANA, & ejus variis Generibus.
- CAP. X. De זהב AURO in Vestibus sacris.
- CAP. XI. De COLORIBUS sacrarum vestium.
- CAP. XII. De COLORE AURI in Vestibus sacris.
- CAP. XIII. De תכלה COLORE COERULEO.
- CAP. XIV. De ארנמן PURPURA TYRIA.
- CAP. XV. De חולצה שני COCCINO.
- CAP. XVI. De מטשה ארג TEXTURA VETERUM.
- CAP. XVII. De שש משור SCHESCH MOSCHZAR, VARIIS LICII in sacro vestitu. De תשבץ TASCHBETZ, FUNDIS & TESSELLIS. De מטשה חשב OPERE ARTIFICIOSISSIMO. Et de מטשה רקם OPERE PHRYGIONICO.
- CAP. XVIII. De Vestium sacrarum TEXTORIBUS, deque iis qui in Conficiendis vestibus operabantur.

JOHANNIS BRAUNII

PALATINI.

DE

VESTITU

SACERDOTUM HEBRÆORUM

LIBER PRIMUS.

CAPUT PRIMUM.

DE ORIGINE VESTIUM SACRARUM.

Cur homines nudi nascantur? Cur vestiantur? Sacra quæ nudo corpore fiebant. Luperici & Lupercalia. Antonii Consulis scelus, libertatem nudi inter Lupercos prodituri. Arcadium Lycaea. Moabitarum & Amonitarum sacra. Baal Peoris turpitude. Herculis Lindii & Persarum sacra cum execratione. Belphegor Machiavelli fabula. Serpinag. Βελφεγῶς. Priapus. Iupiter Stygius, Saturnus. Arabum sacra nudo corpore. Baal Peoris cultores se detegunt. Fœdus ejus cultus crepitum ventris & stercoribus. Dii עֲלִילָה stercorei. Iupiter Βροχίτης & πορθητής. Crepi. Nudi sacerdotes, popæ & sacrificantes. Koreischii nudi sacra faciebant. Ita & Britanni. Laniones Hebræorum nudo corpore mactare vetitum. Dii veterum nudi. Vestes sacerdotales in usu apud Eibnicos. Cinctus Gabinus: vestium, quibus utebantur Hebræorum sacerdotes, origo. De vestibus Adami è foliis, & pellibus, an sacerdotales? Vestes sacerdotum, cum ipso Tabernaculo & sacerdotio Levitico, initium sumpserunt.

- I. I R A M U R sæpe, cum cætera animantia fere omnia squamis, coriis, pilis, lana & plumis vestita, cornibus, dentibus, unguibusque armata nascantur, per quæ tempestatum injuriis resistent, hostesque procul a se depellant, hominem (animal nobilissimum juxta & tenerrimum, tot casibus

bus tot tantisque inimicis perpetuo agitato) solum inermem & nudum procreari. *Nudi enim ex mero matris*, id est ex terra, *exeunt, & nudi illuc redibunt*: ut cum Jobo, singularis patientiæ viro, loquar. At si consilium summi Numinis, atque sapientissimi creatoris propius introspeciamus, omnis admiratio è cordibus nostris facile evanescit. *ⓄⓂⓂ̄ γὰρ ἦν ὁ ἰσραὴλ*. Ad imaginem ejus & similitudinem conditi, perfecta eramus ornati justitia & sanctitate, quam omnes creaturæ venerabundæ suspiciebant, atque ita imperio nostro tranquille parebant. Nullus siderum ardor, nullum frigus, nullus morbus, nullus denique hostis nos unquam impugnasset, si in nostra perstitissemus integritate, ita ut nec armis ullis, nec vestibus, ad corporis tutelam, nobis unquam opus fuisset. Nec ad ornatum quicquam præterea desiderabatur, sive corpus, sive mentem respicias; Quid enim pulchrius corpore humano? Quæ partium concinnitas major? Quæ structura admiratione dignior? Quæ forma elegantior? *Nil non laudabile videmus*, ut in re seria, serio cum ludibundo tamen Poeta loquar. Nullus serici splendor, nulla lini & Xylini subtilitas atque candor, nulla lanæ mollities, nullus auri atque argenti, gemmarumque fulgor, nulla tandem purpura, sive arte, sive natura pretiosa, corpus humanum vel tantillum ornatius reddere putuisset. Suum sibi innatum habebat decus atque ornamentum. Sed quid mente præstantius? *divina est particula aura*, in qua ipsa divinitas clarissime relucebat. Cum ergo nihil plane ad mentis corporisque ornatum & felicitatem desideraretur, utique mirum nemini videri debet, hominem nudum & inermem à creatore suo conditum fuisse; consilio enim & mente sola, omnia jucunde in profundissima pace & tranquillitate regerantur, omni vi atque crudelitate longissime remotâ. Peccati ergo luculentissimum testimonium est vestis pariter & arma. Signum sceleris & servitutis, ut, quotiescunque vestes nostras aspiciamus, rebellionis nostræ in Deum admoneamur. Inde factum est, ut, quoties nos nudos contemplamur, corporis & mentis sceditatem animadvertamus, atque ad omne nefas proni, corpore facile abutamur.

II. Postquam igitur peccatum hominum corda terra labe infecisset, ipsa honestas, quæ homines non tantum à brutis animantibus, sed & ab ipsis hominibus fecernit, corpora hominum certis quibusdam tegumentis, plantarum & animalium spoliis obtegi voluit. Non tantum ut miserrima corpora, jam ob peccatum mille calamitatibus obnoxia, ab æstu atque frigore, aliisque temporum injuriis defen-

de.

derentur, sed ut simul cum corporis nuditate, mentis scœditas aliquo saltem modo occultaretur. Ideo politiores populi non minus amicum quam victum solícite quæsierunt. Ab ipso primo peccatore & in Deum credente Adamo, per continuatam seriem, inter omnes populos, nec solum apud illam gentem, quæ Dei peculium erat, vestes semper in usu fuisse, constat. Vix ad hunc usque diem ulla reperta est gens, tam fera & tam barbara, etiam in calidioribus regionibus, quæ non speciem aliquam vestium habuerit. Et quamvis inter aliquot nationes, plurima pars hominum, nudi instar pecudum pervagentur, nihilominus eorum Reguli & principes vestibus quibusdam, five avium aut ferarum spoliis, tegi student: usque adeo verum est, omnes mortales cum ipso Adamo, statim, post funestissimam in Deum rebellionem, didicisse, nuditatem mentis & dedecus corporis animadvertere. Quid mirum! cum primus noster parens, etsi solus cum uxore in toto terrarum orbe vixerit, vestibus sibi opus esse perspexerit. Hinc in sacris & profanis rebus vestibus uti consuevere omnes populi.

III. Fateor equidem impurum illum Dæmonem ita mentis aciem perstrinxisse quibusdam gentibus, etiam nobilissimis, ut honestatem atque decus in rebus sacris minus quam in ipsis profanis colerent, adeoque ipsam Religionem non tantum falsis opinionibus, sed & detestanda impuritate conspurcarunt, scortis & lupanaribus, magis quam Deo & templo, digno modo. Hinc factum est, ut ipsi terrarum principes populi aliquando, etsi alias nefas credidissent in publicum prodire nudos, tamen cum sacra faciebant, ut Deos suos stercoreos honorarent, omnibus vestimentis sepositis, colere eos, illisque sacrificia & victimas offerre, ausi sint nudo corpore. Et quemadmodum summum scelus visum fuisset ordinario vitæ cursu nudo corpore incedere, *flagitii enim principium est, nudare inter cives corpora*, uti loquitur gravissimus auctor Cicero *lib. IV. Quest. Tuscul.* sic impium factum credidissent, si vestiti sacra fecissent coram Deo. Scilicet ut Deo Opt. Max. mentis & corporis ornatus placet, ita Dæmones omnem impuritatem atque dedecus summopere amant.

IV. Hinc plurima sacra & sacrificia olim fiebant nudo corpore, nec aliter fieri absque piaculo potuere. Eiusmodi fuere *lupercalia*. Nam lupercos nudos per plateas cursitasse, plus satis notum est. *Lupercalium mos*, inquit Val. Max. *lib. II. cap. II. a Romulo & Remo inchoatus est, tunc cum lætitiâ exultantes, quod his avus Numitor,*

rex Albanorum, eo loco, ubi educati erant, urbem condere permiserat sub monte palatino, hortatu Fastuli educatoris sui, quem Evander Arcas consecraverat: facto sacrificio, castisque capris, epularum hilaritate, ac vino largiore proventi, diuisa pastorali turba, cincti pellibus immolatarum hostiarum, jocantes obvios petiverunt. Ubi notandum est, quum Valerius dicit lupercos immolatarum hostiarum pellibus cinctos fuisse, id non esse ita intelligendum, ac si toto corpore pellibus tecti fuissent, ut quidam Veterum pellibus vestiri consueverunt; sed ab ilibus tantum, nam ad illa semper fuere nudi. Hæc clarius docet Plutarchus in Romulo, ubi lupercalia satis fuse describit, ad quem etiam lectorem remitto. Ἐκ τῆς τέτης τὰ δέρματα, inquit, καὶ αἰγῶν κατατερόντες, σταθέσειν ἐν περὶ ζώματι γυμνοὶ; τοῖς σκύτεσι τὸν ἐμποδῶν παῖοντες. Post hac dissectarum caprarum pellibus cincti, nudi currentes scmicis obvios cadunt. Sic etiam in Vita C. Cæsaris, Ἦ δὲ ὁρῶν νεανίσκων ἢ ἀρχόντων πολλοὶ σταθέσειν ἀνὰ πῦρ πόλιν γυμνοὶ, σκύτεσι λαοῖσι τὰς ἐμποδῶν ἐπὶ παιδιᾷ ἢ γέλωτι παῖοντες. Multi juvenes nobiles & principes nudi currunt per urbem, hirsutis scmicis obvios per jocum & risum cadentes. Livius quoque Romanæ historiæ princeps, ejusdem turpitudinis mentionem facit. Lib. I. cap. V. Ferunt, inquit, ibi Evandrum, qui ex eo genere Arcadum multis ante tempestatibus ea tenuerat loca, solenne allatum ex Arcadia instituisse, ut nudi juvenes Lycæum Pana venerantes per Iusum atque lasciviam current. Virgil. Aeneid. lib. VIII.

Hinc exultantes Salios, nudosque Lupercos.

Sic Festus in voce Crepos. Crepos, inquit, Romani Lupercos dicebant à crepitu pellicularum, quem faciunt verberantes. Mos enim erat Romanis in lupercalibus nudos discurrere, & pellibus obvias quasque feminas ferire.

V. Non tantum sacrificuli & viles popæ nudi aliquando erant, nec solum lascivi juvenes per urbes vagabantur, sed ipsi etiam ἀρχοντες principes, uti modo ex Plutarcho, in vita C. Cæsaris, audivimus. Quid? ipse Ἀντώνιος, inquit eodem loco, καὶ θεόντων καὶ ἱερὸν δρόμον εἰς ἤν. (ἢ καὶ ἐπὶ ἀτῶν) Antonius, etiam quum consul esset, inter lupercos discurrebat. Pudet sane hic meminisse, quod gravissimi auctores, Cicero, Suetonius, & Plutarchus de hoc monstro hominis ad hanc rem tradunt. Nequissimum hunc consulem, infami adulatione, Cæsari regium diadema inter lupercos obtrudere conatum fuisse, pro concione, nudo corpore. Scilicet instar salacissimi proci in stabulo

ad

ad genua impuri scorti provolutus erat, & quo facilius veneris artibus amicam in amorem alliceret, ut sese ei manciparet, suam populi que Romani libertatem promptius pessundaret, (forsan ut postea coram sua Cleopatra) nudum se conspiciendum præbuit. Nudus etiam hæc scelera ausus erat, quasi Sacro Senatui populoque Romano omnem majestatem una cum uestibus suis detracturus, & consulatum secum ludibrio expositurus. Propudium hominis! Reipublicæ pestem, pacis atque otii omnisque felicitatis hostem! Audiamus Reipub. Romanæ libertatis acerrimum vindicem, fidelissimum Consulem & tranquillitatis custodem gravissimum Ciceronem, *Sedebat, inquit, (in divina illa philippica, voluitur à prima que proxima) in rostris collega tuus amictus toga purpurea, in sella aurea, coronatus, ascendis accedis, ad sellam. Ita eras Lupercus, ut te esse consulem meminisse deberes, diadema ostendis. gemitus toto foro. Unde diadema? non enim abjectum sustuleras, sed attuleras domo meditatam, & cogitatum scelus, &c. & paulo post: O præclaram illam eloquentiam tuam, cum es nudus concionatus! quid hoc turpius? quid scædus? quid suppliciiis omnibus dignius? Sed de hac infami adulatione & turpi lascivia, plura vide apud Plutarchum in vita C. Cæsaris, loco jam laudato.*

VI. Nefariam istam Religionem apud Arcadas olim etiam obtinuisse, indeque ad Romanos allatam, cum Livio, loco citato, docet quoque Plutarchus *in vita C. Cæsaris.* ην μὲν γὰρ, inquit, ἡ τῶν λυπερικαλίων ἑορτὴ, πρὸς ἧς πολλοὶ γράφουσιν, ὡς ποιμένων τὸ παλαιὸν εἶναι ἢ τὴν ἢ πρὸς τῶν τοῖς Ἀρκάδιοις λυκαίοις. *Erant enim Lupercalia, de quibus multi tradunt fuisse olim festum pastorum, conveniunt etiam cum Arcadicis Lycais.* Percutiebant autem Luperci pellibus, præcipue fæminas, ut iidem auctores docent, περὶ σμῆνας πρὸς δῆτοκίαν κούσας, ἀγόνους ἢ πρὸς κήσιν ἀγαθὸν εἶναι, *credentes id multum facere ad facilem partum prægnantibus, & ad conceptum infæcundis.* Ideo etiam principes fœminæ, non tantum avide exspectabant donec percuterentur, sed ultro sese obtulerunt, manumque porrigebant, instar puerorum, ut à ludimagistro plagam acciperent. Et sane non tantum scuticis aut pellibus feriebant, sed etiam ferula, scilicet pellibus instar ferulæ plicatis: hinc Plutarchus πολλαὶ δὲ ἢ ἢ ἐν τέλει γυναικῶν ἠπίτηδες ὑπαντῶσαι παύχουσιν ὡς περὶ ἐν διδασκάλῳ, τὸ χεῖρε ταῖς πληγῶν. *Multa principes fœmina ultro sese offerunt, ac manus ferientibus*

tibus sicut in ludo literario cadunt. Prudentius lib. II. in Symmach. expresse mentionem facit ferula.

Inde Lupercales ferula, nudique petuntur

Discursus juvenum.

Non est ergo cur miretur *Demsterus* ad Antiq. Rom. Rosini, lib. III. cap. II. Lupercis à Prudentio ferulas assignari, ex Plutarcho quo sensu dicatur, & rationem satis clare ediscere potuisset, si attendisset.

VII, At nefanda ista sacra non tantum fiebant apud Arcadas & Romanos, sed etiam apud Moabitas & Midianitas. De hisce Moses Num. cap. xxv. *Tum manebat Israel Scittimis, ubi capit populus scortari cum filiabus Moabitarum. Nam invitaverunt populum ad sacrificia Deorum suorum; comedebatque populus, ac incurvabat se diis illarum. Sic copulato Israele cum Baal-Pehor, accensa est ira Domini in Israelem.* Habes hic Baal-Peoris sacrificia, habes etiam scortationem populi Israëlitici. Hunc Baal-Peorem fuisse omnis turpitudinis Idolum, minime dubito, eo magis, cum tam expresse illius occasione scortationis mentionem faciat Moses. Hinc Isidorus Orig. l. VIII. *Beel-Phegor interpretatur simulacrum ignominia.* Et Origenes in *Numeros Homil. xx. Beel-Phegor idoli nomen est, &c. interpretationem nominis ipsius, cum requireremus attentius inter Hebræa nomina hoc tantum invenimus scriptum, quod Beel-Phegor sit species Turpitudinis.* Sed quale genus turpitudinis fuerit fatetur se ignorare. Ego minime dubito fuisse scortationem; Et forsantalem, quæ prope in publico fiebat, sacerdotibus & sacrificantibus nudis in publicum discursitantibus: hisce enim deliciis dæmones vehementer delectantur. Talia erant etiam sacrificia Herculis Lindii, quæ maledictis & diris imprecationibus fiebant, teste Laëtantio lib. I. cap. xx. Et Persarum sacra, de quibus satis fuse Strabo lib. xv. nullum enim fit sine execratione. Ideo exfertis verbis Moses scortationis in Baal-Peoris sacris meminit. Sic & Hoseas Propheta cap. I. com. x. *Venerunt ad Baal-Pehor, & separarunt se ad turpitudinem, ut committerent abominanda pro amore suo.* Baal-Peor igitur patronum libidinis atque scortationis fuisse, constat. Hinc Machiavellus in lepidissima illa fabula (quam etiam politissimum ingenium, Faber Salmurienensis sermone gallico elegantissime reddidit) in qua dæmon introducit uxorem ducens in Italia; qua etiam fabula ingenium & importunitatem libidinosæ, & luxui

luxui deditæ fœminæ vivis suis coloribus depingere voluit, quem dæmonem, inquam, *Belphegor* vocat, qua voce nihil aliud significat quam *Baal-peor*, quemadmodum eum etiam septuaginta Num. xxv. & alibi, *βελφεγώρ* reddunt.

VIII. Sed Idololatræ sese coram hoc idolo detexisse, quum sacra illi faciebant, Hebræorum magistri clare docent. Sic in *Sanhedrin. cap. vii. halacha. vi.* ubi de vario cultu idolorum, de Baal-peor hæc habent: *הפותר עצמו לבעל פזור זו היא עבודה*. *Si quis se detegat coram Baal-Pehor, nam is illius cultus est.* Magnus Moses Maimonides, qui primus inter verpulos delirare desiisse dicitur, in *More Nevochim parte III. cap. xlv.* idem docet: *וכבר ידעת פרסום עבודה פזור בזמנים ההם אשר היה בגלוי הסודו מפני זה צוה הכהנים לעשות מכנסים לכסות בשר ערוה בטח העבודה ושלא יעלה למובח עם כל זה במעלות; וכבר ידעת פרסום עבודה פזור בזמנים ההם אשר לא תנלה ערוךך עליו: *Iam nosti manifesto cultum peoris illis temporibus postulasse, ut verenda detegerent; Ideo pracepit Deus sacerdotibus, ut facerent sibi brachas ad tegendam nuditatem tempore ministerii; eadem de causa prohibitum fuit ad altare ascendere per gradus, ne eorum nuditas detegeretur.* Quidam crediderunt hunc Baal-Peor fuisse *Priapum*, ut *Isidorus Origin. libro VIII.* Et *Hieronym. ad cap. iv. Osee.* Alii *Iovem Stygium*, eo quod *Plalm. cvi.* dicatur *& unii sunt Baal-peor, & comederunt sacrificia mortuorum.* ubi per mortuorum sacrificia intelligunt victimas, quæ mortuorum gratia Jovi stygio offerentur. Alii denique, ut *Theodoretus, Saturnum* crediderunt. Videtur idem doceri ab Arabibus. Arabes epim Saturnum dicuntur adorasse, cum Amonitis & Moabitis. Sed Horum Deus fuit Baal-Peor. Vidde *Hotting. Histor. Or. l. i. c. vii.* Jam vero Saturnum, ut videre est apud eundem pag. *clv.* adorabant nudi. *Nudi ac tonsis capitibus ihura dabant:* hic vero cultus Peoris. Vide etiam eundem *Maimonidem, de Idolatria cap. i. f.* ubi reperies eadem ex *Misna Sanhedrim* desumpta. At non solum coram Baal-Peor nudos se sistebant, sed, si magistris credendum, ut ei etiam turpe suffimentum, flatu Ventris, facerent, & stercoreibus eum conspergerent. *Doctor Salomon Jarchi ad Num. xxv. Com. III.* hoc Idolum על שם שפותרין לפניו פי הטבעת ומוציאין רשי זו היא עבודה פזור. *Quia distendunt anum coram eo, & stercorea emittunt, hic enim ejus cultus est.* Si hoc verum est (etsi enim à doctissimis viris negetur, cur tamen verum esse non possit, fateor me non videre, nam ut impurus ille spiritus imprecationibus, & execrationibus delectatur, ita forsan*

forſan ſtercoribus aliisque inquinamentis) non mirum, ſi ejuſmodi dii vocantur, גלגל id eſt *ſtercorei*, ut quidam vocem iſtam exponunt. Levit. xxvi. com. xxx. Ezech. vi. verſ. iv. & alibi. Sunt etiam, qui hoc idolum à crepitu (ventris ſcilicet) *Peor* dictum volunt, quaſi eſſet Jupiter *βρονχός tonans*, aut etiam *πρόδός pedens*. Sane ut in multis aliis conveniunt *lupercalia* & *sacra Peoris*, ſic etiam quoad nomen. *Crepos enim Romani Lupercos dicebant a crepitu pellicularum, quem faciunt verberantes.* Vide Feſtum in *Crepos*. De Baal Peore plura qui deſiderat, adeat Eruditiffimum Seldenum, de *Diis Syris, cap. v. Synt. I.* & notas elegantiffimi Juvenis, ſed immatura morte, proh dolor! erepti, Dionyſii Voſſii, ad *Majemon. de Idol. c. III.*

IX. Sed olim popas & ſacrificantes, dum ſacrificabant & victimas immolabant, fuiſſe nudos, manifeſto conſtat, cum ex numiſmatibus, tum ex marmoribus. Videatur nummus æneus Neronis, apud Choulium pag. clxiii. Et conſtantini Claudiique pag. clxiv. Et Domitiani cclxxxiv. Et Hadriani cccii. Et columna Trajani, quæ eſt Romæ pag. cccxxiv. Et pag. cclxxxiii. Et marmor Romæ repertum apud eundem pag. cccii. ubique reperies, non tantum popas, ſed & ipſos ſacerdotes & ſacrificantes nudos victimis & altaribus adſtantes. Niſi mavelis, in quibuſdam ex nummiſ illis, imagines eſſe ipſius dei Genii Auguſti & pop. Romani, aut exercituum potius, quam poparum aut ſacrificantium. Docet etiam doctiffimus Hottingerus in *Hiſt. Orient. de Religione veterum Arabum lib. I cap. vii.* *Koreiſchitas ante Iſlamiffimum ſacra ſua celebraſſe nudos, atque ita Adem Meccanam circuiſiſſe;* quod ex Alcorano & Beidavi probat. Prætereundem non eſt, quod narrat Plinius libro xxii. cap. i. *Britannorum conjuges nuruſque toto corpore glaſto oblitæ quibuſdam in ſacris, & nudas inceſſiſſe, Ethiopum colorem imitantæ.* Ergo moſ ille nudo corpore ſacrificandi ſatis frequens fuit apud veteres Ethnicos, ubique locorum. Hinc factum eſt, ut Deus non tantum de veſtibus ſacerdotalibus præceperit, ut iſtius moris contrarium fieret, ſed etiam ut veterit, & ſacerdotibus & populo, ullum cultum Deo præſtare, vel nudo tantum capite. Prohibent quoque magiſtri precari ad maſtationem, aut maſtare lanionem nudum, ne videretur cultus idololatricus, quemadmodum nefas etiam pronunciant ſi quis in navi maſtaret, ita ut ſanguis in mare defluat, ne Neptuno ſacrificaffe crederentur, aut in foſſam, ne diis inferiis maſtaſſe quis putet.

putet. De hisce vide libellum *Schechithoth*, qui agit de ritu mactandi. *Massechet Cholim cap. II. misna IX.* De piaculo in mare, fluvios, vasa, & fossam mactandi, vide etiam *Majmon: Hilchot Schechithoth, cap. II. Halacha v.* Sed non mirum spurcissimos homines gentiles aliquando nudos sacra fecisse, cum & ipsos Deos sæpe nudos, & fœdo admodum more in templis & in publico collocaverint. Ipsum *Iovem conservatorem, custodem, Statorem, victorem, Saturnum, Neptunum, Apollinem, Martem, Mercurium, Herculem, Esculapium*, & nescio quem non. Ante omnes meminisse, oportuit ob-scœni illius *Priapi*, de quo *Tibullus c. I. El. IV.*

Nudus & hybernae producis frigora bruma

Nudus & æstiva tempora sua canis.

& *Cupidinis*, de quo *Moschus Eidyll. I.*

Γυμνὸς μὲν τὸ γέ σῶμα, νόστος οἱ ἐμπεπόκασται.

Et *Veneris*. nam,

Nuda Venus, fœcunda Pales, Phœtrata Diana.

Sidon. Apol. carm. VII. quod clarissime etiam constat, cum ex optimis auctoribus, tum ex innumeris marmoribus atque nummis. Cum igitur ipsi Dii nudos se conspiciendos præbuerint in Templis & ubique locorum, utique mirum non est, sacerdotes eorum & sacrificantes eadem forma sacra fecisse. Et quod alias dicit *Dei vates Oseas cap. IV.* ככה ככה *qualis populus talis sacerdos: dicamus & nos, quales Dii tales sacerdotes.*

X. Tamen non omnes Sacerdotes nudi sacra faciebant. Plerumque aliter fiebat. Immo complures non minus videntur fuisse solliciti, ut sacerdotes simul & sacrificantes vestibus quibusdam sacris amicirentur, quam ipsi Hebræi. Nonnulli multo magis vestiti erant. Nam a capite ad calcem, ad ipsas plantas pedum fere, semper tecti administrabant, cum Hebræorum Sacerdotes nudis pedibus sacra semper facerent, ut iusfra clarius demonstrabitur. *Herodotus de Sacerdotibus Ægyptiorum libro II. cap. xxxvii.* ἐθῆτα, inquit, φορέσει οἱ ἱερεὺς λινέω μόνω καὶ ὑπόδατα βύβλινα. *Lineam vestem tantum gestant Sacerdotes & calceos papyraceos.* Idem docet *Plinius de Ægyptiorum sacerdotibus libro XIX. c. I.* Nec ulla, inquit, sunt eis (loquitur de quibusdam generibus lini & gossypii) candore mollisave preferenda: vestes inde sacerdotibus Ægypti gratissima. Sed de vestitu sacerdotum multa etiam habet *Plutarchus quæst. Rom. Seneca Oed. I. I. I. Vates amictu corpus & frontem quatit.* Notus est cin-

Etus gabinus : nam a vestitu Sacerdotum originem trahit. De vestibus Sacerdotum Romanorum, vide apud Festum, in Voce *pura*. Virgilium *Aneid. libro XII. vers. Clxix.* & ad eundem locum Servium. Sed vix ullus reperitur auctor, qui non aliquid de vestitu Sacerdotum habeat, & vix ullus de sacrificiis & sacerdotibus agit, qui non simul de vestibus eorum mentionem faciat. Pleraque igitur sacrificia apud eos non poterant rite fieri absque vestibus, ita ut non levior vestimentorum quam sacrificiorum ipsorum cura fuerit. Inspiciantur nummi & marmora veterum, quæ sacerdotum & sacrificantium imagines exhibent, multo plures reperies vestitos quam nudos. Ne vero lectorem multis testimoniis hic sine causa onerem, remittam eum ad illa quæ deinde dicentur. Quicquid est, Hebræorum sacerdotes, expresso Dei mandato, adstrictos fuisse vestibus quibusdam amiciri, antequam ad sacra properarent, ex verbo Dei clarissime constat. De hisce jam agere suscepimus.

XI. Cæterum de origine vestium sacerdotium apud Hebræos, non est quod solícite quæramus, quandoquidem initium sumpsere cum ipso sacerdotio, uti videre est, Exodi *xxviii.* Quum enim Deus populum suum electum, strictioribus legibus a reliquis populis totius terrarum orbis, secernere statuisset, sacerdotium, & tabernaculum, & peculiaria quædam sacrificia, & vasa, & instrumenta varia, & sacerdotes & sacerdotum vestes, & mirificum cerimoniarum choragium, & sacrificandi ritus simul imperavit, totumque ministerium certis quibusdam locis, temporibus, familiis & personis astringi voluit. Quandoquidem vero omnia ista, & Tabernaculum, & sacrificia, & ipsi sacerdotes significationem rerum spirituum & cælestium habuere, vestes simul confici iussit, quæ eadem significarent; ut ita nihil in toto sacerdotio reperiretur, quod non esset spirituale quid, & a rebus mundanis segregatum. Nam etsi ante cultum Mosaicum sacrificia facta fuerint, a certis quibusdam hominibus, veluti a Patribus familiarum, aut a primis genitis, nusquam tamen legimus eos vestes sacras gestasse a reliquis distinctas, quemadmodum certo alicui loco aut temporis non fuerunt alligati. Sabbathata enim & novilunia & ejusmodi multa alia, ut initium, ita & finem habuere cum Mose. Fateor equidem, ut sacrificia sine vasis & instrumentis fieri non potuere, ita etiam credibile esse, peculiaria quædam, trañu temporis, quamvis simplicissima, ut lignea & testacea, adhibita fuisse in Ecclesia patriarcharum, ante tempora Mosis; atque

atque ita merito aliquem conjecturare posse, eisdem etiam usos fuisse vestibus sacris, a profanis, scilicet ab iis, quas vulgaris usus ferebat, distinctis, quamvis tamen id hæcenus probatum non sit, nec facile probari possit. Sane tam necessario Hæbræorum magistri vestes sacerdotum, cum ipso sacerdotio jungunt, ut credant, ne Adamum quidem, Cainum, & Abelem sine vestibus sacerdotum sacrificasse. Docent igitur verpuli, primas illas vestes, quas Deus Adamo fecit, fuisse vestes sacerdotales.

XII. Legimus cap. I I I. Geneleos com. v I I. primos parentes, lege Dei violata, nuditatem agnovisse, & statim *consuis solis ficulneis subligacula sibi confecisse*. Primæ ergo vestes, quibus mortales unquam usi sunt, ex arborum foliis factæ erant, primosque homines earum inventores atque textores fuisse constat; ita ut earum originem gentiles frustra quærant apud Pelasgum, aut Mercurium, aut Minervam, aut Arachnem, ut Diodorus *lib. V.* Plinius, & alii. Sed cum hæc nihil ad rem vestiariam sacram faciant, de illis hic quæstionem instituere non opus est. Ergo Deum ipsum auctorem vestium credunt Hebræi, easque ex pellibus factas fuisse tradunt. Legimus enim Genes. I I I. com. xx I I. *Fecit dominus Deus Adamo & uxori ejus tunicas pelliceas, quibus vestivit eos.* Has vestes sacerdotales fuisse, auctor est Baal-Turim, ad hunc locum; quod duplici argumento (saltem suo more) conatur probare. Primo, quia Moses eadem phrasi hic utitur ac Levitic. v I I I. versu. x I I I. ubi de vestibus Aaronis & ejus filiorum, nam in utroque loco reperitur verbum *כְּתוּמָה וְיִלְבָּשׁוּם* *Et vestivit eos tunicis*. Deinde, quia in hoc versu x x I I. scilicet Genes I I I. octo reperiuntur voces (quales sunt *וַיַּעַשׂ יְהוָה אֱלֹהִים לְאָדָם וּלְאִשְׁתּוֹ כְּתוּמָה עֹר וְיִלְבָּשׁוּם* ad indicandam octo vestis sacerdotum: octo enim sunt numero, ut deinde patebit. Sed audiatur ipse Baal-Turim: *שָׁנַיִם בְּכֹפֵי הַכֹּהֵן וְאַרְבַּע וְיִלְבָּשׁוּם* inquit,

בְּנֵי אַהֲרֹן וְיִלְבָּשׁוּם כְּתוּמָה כְּלָמֵךְ שֵׁשֶׁת הַקֶּבֶה לְאָדָם הָרִאשׁוֹן בְּנֵי כְהוּנָה וְאַתָּה הֵבֵר שְׁבָתָן הֵיוּ עוֹבְרִין הַבְּכוּרוֹת וְחִיבוֹת בּוֹה הַפְּסוֹק בְּנֵי שְׁמוּנָה בְּנֵי כְהוּנָה: Vox יִלְבָּשׁוּם bis reperitur in Scriptura: hic semel, & alibi, quando de Aarone dicitur: & vesties eos tunicis. (Levit. viii: xiii.) Inde discimus Deum Optimum Maximum Adamo, primo homini, fecisse vestes sacerdotales. Docet quoque Bereschit Rabba, quod primogeniti etiam in iis sacra fecerint. Octo præterea voces reperiuntur in hoc versu ad indicandam octo vestes sacerdotum. Plura reperies apud R. S. I. & aben Esra, & in Bereschit Rabba fol. xxiv. a. unde

Baal-Turim & cæteri commentatores sua desumpserunt. Sed quam sint mirificæ omnes istæ interpretationes, & quam ridiculæ, & quid per pelles istas (quibus Deus primos parentes vestivit) intelligendum sit; utrum revera vestes sacerdotales fuerint, ex pellibus animalium & victimarum, quas Adam post peccatum macçavit, ad sancendum fœdus gratiæ, quod Deus cum eo pepigit post lapsum, uti fere in omnibus fœderibus fieri solet; an vero ideo Adam primus sacerdos fuerit, cui pelles victimarum cedere solebant, prout id Deus postea expressa lege sanxit Lev. vi. xxxi. atque an hanc ob rationem Deus eum pellibus victimarum illarum vestire voluerit, ut sacerdotem, & an ipsa Eva, uxor Adami, sacerdos fuerit, & sacerdotali veste amicta, de hisce omnibus, inquam, fusius agemus infra, ubi de materia vestium nostrarum. Quicquid est, apparet Hebræorum saltem doctores in ea fuisse sententia, Deum ipsum esse vestium sacerdotalium auctorem, primumque hominum sacerdotem, & vestibus sacerdotum vestitum fuisse. Utrum autem hoc verum sit, an falsum, operose non disputabimus. Et utrum primi geniti ante legem Mosaicam ejusmodi vestibus, uti Adamus, usi fuerint in sacris, ut *Bereschit Rabba* & *Baal-Turim* citatis locis docent, an aliis quibusdam peculiaribus ad hunc usum destinatis ordinaria veste, jam non disquiro: cum hæc omnia a clara hominum cognitione sint longe remotissima, nec quicquam certi de iis pronunciare possimis, nec de earum numero, materia, forma, figura & colore quicquam constet.

XIII. Ergo de vestibus sacris, prout a Mose in deserto Capite xxviii. Exodi, cum ipso Tabernaculo, aut potius *Φορετῶ ἱερῶ* *portantili illo templo*, ut Philonis verbis utar, (nam tabernaculum illud cum Templo postea a Salomone constructo, si formam & usum spectes, unum idemque fuisse, certum est) & toto sacerdotio simul præscribuntur, quæstio institui debet. De hisce igitur vestibus acturi. Primum de iis quædam in genere commentabimur; deinde de singulis, ut & de earum usu, typis & significatione, quoque dicemus. Ante omnia vero de genere & numero vestium, postea de materia, colore, textura, aliisque rebus quamplurimis, quæ circa Rem vestiariam sacram examinandæ veniunt, agemus.

CAPUT, II.

DE GENERE ET NUMERO VESTIUM
SACRARVM

Genera vestium sacrarum quot? Iosephus emendatus. Pontificis M. vestes aurea. R. Levi Barselonii & Seldeni error circa numerum vestium aurearum. Vestes aurea cur ita dicta? Quid כר & שש. Cunai, Scheringhami, Leusdenii & aliorum error. Pretium vestium albarum. Linum pelusiacum & Indicum. Majmonides de כר & שש. Vestes alba. Cur ita dicta? Balteus vestium albarum. Duplices vestes alba, matutina & vespertina. Virum id de Tunica tantum intelligendum sit, an de omnibus? Tunica Ismaelis & Eleazaris. Vestes alba unico die tantum inserviebant. Quaedam de illarum usu. Vestes reliquorum sacerdotum quot? Cur non dicantur aurea? Leusdenius notatus. Cur non dicantur alba? Earum balteus coloratus. Pontificis, M. & reliquorum sacerdotum vestes distincta. Alter alterius induere non poterat. Numerus vestium sacerdotum. An novem? an duodecim? an sedecim? Miznephet & migbaoth. Octo fuisse tantum. Error Grotii de numero septenario. Lex de octo vestibus ubi extet? Aharon & ejus filii, qui? Nullum sacerdotium sine vestibus sacris. Consecratio sacerdotum, per oleum unktionis, & per vestes sacras. מחובר בנדים Vestibus Carens in Talmude quid?

XIV. **V**estes sacerdotum commode quidem distribui possunt, in tot genera, quot fuerunt ordines sacerdotum. At duos tantum fuisse eorum ordines constat, Pontificem M. scilicet & reliquos Sacerdotes. Illè ab Hebræis vocabatur כהן גדול *Cohen Gadol*. aut Chaldaice כחנא רבנא *Chahana Rabba*, Sacerdos Magnus. Hi vero כהן הדין *Cohen bediot*, quasi diceret *ἱερός ἰδιώτης*. Sacerdos *Idiota*, passim apud auctores recensiores, sacerdos vulgaris, & sacerdos gregarius, quod tamen cultior latinitas respuit. Chaldaice כהנא ut & Hebraice כהנים *sacerdotes* tantum dicuntur. In tot genera etiam sacerdotes & eorum vestes distribuit Iosephus, *Antiquitatum libro III. cap. VIII.* γίνονται δὲ inquit, ἢ τοῖς ἱερόσιν στολαί, πᾶσι τε τοῖς ἄλλοις ἕς χανάας καλῶσι, ἢ δὴ ἢ τῶ ἀρχιερεῖ, ὃν ἀναρχελάχιω

ⲉⲑⲟⲩⲁⲓⲣⲟⲩⲟⲩⲟⲩ. *Faciebant etiam vestes, tam cateris sacerdotibus omnibus, quos Chanaas vocant, quam Pontifici M. quem dicunt Anarabachen.* Silentio hic non est prætereundum, sacerdotes vocari a Josepho *χαναίαις*, & Pontificem *Μ. ἀναρχελάχλω*, sed voces istas esse corruptissimas, quemadmodum sunt fere omnes voces Hebrææ per totum illud caput, quibus vestes sacras vult designare, ut postea ad singulas voces ostendemus, ubi eo deventum fuerit. Legendum igitur est pro *χαναίαις*, *χανάς*, sive *χάανας* a Chaldæo כהנא *Chabana sacerdos*. Et pro *ἀναρχελάχι* lege *χάάνα* sive *χάνα ρ'α'ε'ε'ά*, Chaldaice כהנא רבא *Chabana Rabba*. i. e. כהן גדול *sacerdos magnus, sive Pontifex. M.*

XV. Duo igitur sunt genera sacerdotum, & duo genera vestium secundum Josephum. Sed notandum hic est, ipsum Pontificem M. duo genera vestium habuisse. Primum scilicet genus erant בגדי זהב *vestes aurea*. Alterum לבן בגדי לבן *vestes alba*, ut si duo hæc genera Pontificis M. jungantur cum vestibus, quæ omnibus sacerdotibus sunt communes, tria omnino genera vestium habituri simus. Primum Pontificis M. *aurea*. Secundum, vestes S. Pontificis *alba*. Tertium vestes *omnibus sacerdotibus communes*. Hanc distinctionem etiam usurpavit doctissimus Maimonides in המקדש כלי הלכות כהן הדיוט *cap. VIII*. Sic enim ille: בגדי כהונה שלש מינים. בגדי כהן הדיוט. ובגדי זהב ובגדי לבן בגדי כהן. חריוט הם ארבעה כלים כתנת ומכנסים. ומגנטורה ואבנט. וארבעתן של פשתן לבנים וחושן כפול ששה והאבנט לכדו רקום בצמרי. בגדי זהב הן בגדי כהן גדול והם שמנה כלים הארבעה של כל כהן ומעיל ואפור וחושן וציץ ואבנטו של כהן גדול מעשה רוקם הוא והוא דומה במיטתו לאבנט כהן הדיוט ומצנפת האמורה באהרן היא המגנטות האמורה בבניו אלא שכהן גדול צונף בה כמו שלופף של השבר ובניו צונפין בה ככובע ולפיכך נקראת מגנטות בגדי לבן הם ארבעה כלים שמשמש בהן כהן גדול ביום הכפורים. כתנת ומכנסים ואבנט ומצנפת. וארבעתן לבנים וחושן כפל ששה ומן הפשתן לכדו הכי.

Vestium sacerdotum tria sunt genera. Vestes omnibus sacerdotibus communes Vestes aurea & vestes alba. vestes omnibus sacerdotibus communes, sunt quatuor. Tunica, Braccha, Pileus & Balteus, que omnes sunt ex lino albo, & filo sextuplo contorto, balteus vero solus lana ornatus est opere phrygionico. Vestes aurea, sunt vestes Pontificis M. quarum sunt octo: quatuor scilicet illa sacerdotibus omnibus communes, præterea tunica exterior, Ephod, pectorale & lamina. Balteus Pontificis M. etiam factus est opere phrygionico, balteo sacerdotum reliquorum opere non absimilis. Cidaris vero Abaronis, est instar pilei filiorum ejus, nisi quod Pontifex M. caput obnubat, quasi quis membrum aliquod dif-
fractura

diffRACTUM obvolueret. Et filii ejus eo caput obvolvunt instar galeæ, ideoque vocatur Migbaot. Vestes alba quatuor sunt, quibus Pontifex Max. ministerium peragit die expiationum: suntque tunica, brachæ, balteus, & cidaris. omnes vero albae sunt, filo sextuplo contorto & ex lino tantum. Ecce tria genera vestium sacerdotalium. Duo genera vestium Pontificis, M. vestes aureæ, vestes albæ, & unum genus sacerdotum reliquorum. Sed de hisce singulis, de quolibet nempe genere seorsum, plura.

XVI. Primi ergo generis vestes, Pontificis Max, בגדי זהב *vestes aurea*. Hæ octo sunt numero, uti modo ex Maimonide audivimus. *Feminalia, tunica, balteus, Cidaris, pallium, Ephod, pectorale & lamina.* Quatuor priores cum reliquis sacerdotibus habuit communes, cæteræ Pontificem Max. solum ornabant. Hæ *vestes aureæ* בגדי זהב vocantur, proculdubio propter quatuor istas vestes, quas sibi peculiare habebat Pontifex M. veluti אפורי חשן וציץ *Pallium, Ephod, pectorale & lamina.* quia vel solido auro constabant, ut *lamina*; vel aurum solidum appensum habebant, ut *pallium* tintinnabula aurea, vel fila aurea intexta, ut *Ephod & pectorale*. Sed & ipsa cidaris aliquomodo aurea vocari potest, cum ob ornamentum Vittarum hiacynthinarum, tum ob auream laminam, quam etiam adnexam habebat. Tandem *aurea* merito dici possunt, ob ingens pretium gemmarum, & aurearum catenularum in pectorali & Ephodi humeralibus. Ob quatuor ergo istas vestes, quas S. pontifex solus gestabat, reliquæ omnes aureæ vocabantur, prout ad hunc usque diem inter nos nil familiarius, quam dicere: hic totus auro fulget, totus auro vestitus est, quamvis unica tantum veste aurea ornatus sit, veluti pallio aut toga cæteris vestibus injecta, ut spectantium oculos perstringat. At reliquæ vestes quatuor *feminalia, tunica, balteus & Cidaris*, si proprie loqui velimus, neutiquam possunt dici aureæ. Hinc est, ut quidam auctores gravissimi per vestes aureas quatuor solummodo intellexerint: inter quos est eruditissimus Seldenus, libro I I. de success. in Pontific. Hebræor. cap. VII. Distinguit enim vestes sacerdotales nobiscum, aut potius cum Hebræorum magistris, in tria genera, *vestes sacerdotis gregarii*, (uti ipse loquitur, id est, in vestes omnibus sacerdotibus communes) *in vestes aureas; & vestes albas.* Cuilibet generi quatuor vestes tantum assignat. *Primi generis*, inquit, *quatuor fuerunt, Tunica, Femoralia, pileus & Cingulum.* *Secundi* (scilicet vestes aureæ) *item quatuor, וציץ וחסן ופורי חשן* *pallium*

lium cui appensa tininnabula & mala punica, Ephod seu Epomis (quo nomine tamentunica sacerdotum etiam & Levitarum interdum denotata, ut alibi monitum est,) Pectorale seu Rationale iudicii, in quo sanctissimum illud oraculum. & demum Lamina qua nomen tetragrammation inscriptum fronte eminebat, &c. Ecce quatuor tantum recenset vestes aureas. In eadem sententia fuerunt alii quoque inter verpulos, ut Doctor levi Barfelonius; præcepto *א.ו.ט.ו. בנדי כהנים* distinguunt enim vestes lineas pontificis Max. Nam antequam agat de *בנדי לבן* vestibus albis pontificis M. prius de ejus vestibus loquitur, quibus per totum annum induitur, quas distinguit quasi in duas species, nempe in *lineas*, quas cum reliquis sacerdotibus communes habet; deinde in *aureas*, sic enim ibi sermocinari pergit: *ועוד היו לו ארבעה אחרים של זהב ושמן* id est: *Erant præterea quatuor alia aurea, quorum nomina sunt: Pectorale, Ephod, pallium & Lamina.* Ergo quatuor tantum statuit aureas; expressis enim verbis dicit: *ארבעה אחרים של זהב* *quatuor alia aurea.* Sed errat doctissimus Seldenus, cum omnibus Hebræorum magistris, a quibus deceptus est. Optimo jure ergo a doctissimo Scheringhamo ad *Massechet Ioma cap. III. pag. LIY. & LV.* erroris redarguuntur. Nam etsi in quatuor istis pretiosis vestimentis tantum, aurum reperiatur, nihilo minus tamen octo omnes aureæ vocantur. Exsertis enim verbis Maimonides, loco citato, octo numerat: sic enim ille: *שמונה כלים*: *vestes aurea, sunt vestes Pontificis Max. & quidem octo.* Sed ne quis dubitet quæ nam sint illæ octo, statim addit: *הארבעה של כל כהן* *Quatuor scilicet omnibus sacerdotibus communes, & præter has, Pallium Ephod, pectorale & lamina.* Sed per totum opus Talmudicum, quotiescunque Pontifex Max. dicitur vestes aureas induere, id semper intelligendum est de octo vestibus, quas omnibus diebus totius anni induit, præter diem expiationum, quoties ingreditur S. Sanctorum. Videatur præsertim *codex Ioma cap. III. & Torath Cohanim Paras. Achare Moth cap. VI.* ubi sexcenties fere reperies Pontificem Max. mutare vestimenta aurea cum vestimentis albis, & vestimenta alba, cum vestimentis aureis, sed per aurea semper intelligunt omnes vestes, quas per totum annum, excepto die expiationis in S. sanctor. induere solebat, cum vero illæ octo fuerint, sequitur omnes *aureas* vocatas fuisse. In eadem fuit sententia doctissimus Cunæus, *de Republica Hebræorum libro II. cap. 1.* ubi se mentem Rabinorum optime affecutum (uti solet) ostendit. *Fuere autem*

autem, inquit *hujus generis* (de *vestibus aureis* loquitur) *indumenta octo*, quibus e *quatuor* quidem erant *communia pontifici cum cæteris sacerdotibus*. כִּסְיָו וְחֹשֶׁן וְצִיץ וְאַבְנֵי וּמִכְנֵסִים וּבְרָחָה וּמִכְנֵסִים וְחֹשֶׁן וְצִיץ *tunica talaris*, *brachæ*, *balteus*, & *insula*: *quatuor autem propria pontificis erant*. כִּסְיָו וְחֹשֶׁן וְצִיץ וְאַבְנֵי *Pallium hyacinthinum cum tintinnabulis & malis punicis*; *item amiculum humerale sive Ephod*; *Tum pectorale sive ephoschen*; & *postremo lamina aurea, quæ insula apponebatur*.

XVII. Cæterum, ex iis quæ jam a nobis dicta sunt, satis manifesto apparet, qua de causa, vestes illæ *aureæ* vocentur, nempe ob quatuor illas, quas nemini, præter Pontificem Max. vestire licuit, *Pallium*, *Ephod*, *Pectorale*, & *Lamina*. Nam revera omnia ista vestimenta aurea erant. Nullum erat quod non ex solido auro constiterit, ut *Lamina*; aut quod solidum aurum non habuerit appensum, ut *Pallium hyacinthinum tintinnabula aurea*; aut intextum, ut *Ephod* & *pectorale*, quod suo loco clarius demonstrabimus. Atque hanc ob causam, quia pontifex Max. ob quatuor istas vestes totus *aureus* apparebat, omnes illius vestes aureæ vocabantur. Sunt tamen qui credebant (& viri quidem doctissimi) vestes Pontificis Max. *aureas* vocari, non tantum ob quatuor istas auro & gemmis splendentes, sed etiam ob reliquas, quæ illi cum sacerdotibus cæteris communes erant quales sunt *bracchæ*, *tunica*, *balteus*, & *cidaris*, ob illarum pretium scilicet; putabant enim vestes pontificis Max. quibus per totum annum vestitus ministrabat, pretiosiores fuisse vestibus albis, quas induebat die Expiationum: quamvis ex lino tantum fuerint, nec quicquam auri admixtum habuerint, tamen aureas vocari ob pretium, quia fuerunt ex שֵׁשׁ quod *byssum* interpretantur, cum vestes albæ diei expiationum, & cæterorum sacerdotum dicantur fuisse ex כֶּתֵם quod *linum* vulgare, & minus pretiosum fuisse existimant.

XVIII. In hac sententia doctissimus fuit Cunæus de *Repub. Hebræor. libro II. cap. I.* Ea, inquit, *Talmudici* בְּנֵי זֵהָב vestimenta aurea vocant, non hercule quod intextum omnibus aurum esset, sed quod ornatiores essent. Et paulo post: Neque vero dicat aliquis, ex octo illis indumentis, priora quatuor videri eadem esse cum illis, quorum usum ante diximus fuisse peculiarem in sancto sanctorum. Nam & ex pretiosiore lino erant, quæ pontifex extra adytum gerebat, & *balteus* fuit opere phrygiano. Quæ manifeste cernet, qui contulerit, quæ leguntur in *Exodi capite viceesimo octavo*, & quæ extant in *Leviti capite decimo sexto*. Nam etsi *linea* sint, quæ describuntur utrobique, tamen כֶּתֵם vulgare *linum*

linum est, cum שׁ byssus exquisitissimi generis sit. Doctissimus Cunæus videtur etiam alios auctores, minime vulgares, decepisse, ut Scheringhamam, Leusdenium *Philol. Heb. pag. 179. 180.* aliosque. Sic enim Scheringham *ad cap. III. Jomæ pag. LV. Octo autem vestes istæ dicuntur aureæ, non quod singulis aurum intextum erat sed quod cæteris ornatiores & splendidiore fuerint.* Sed, pace doctissimorum virorum dictum sit, hi omnes errarunt errorem satis crassum. Nam illas vestes, quæ aureæ vocantur, & tamen nihil auri admixtum habebant, *cæteris ornatiores & splendidiore fuisse* nondum probatum est. Nec scio cur doctissimus Cunæus dicat loco citato, vestes quas pontifex Max. extra adytum gerebat ex pretiosiore lino fuisse, quam vestes albæ, cum contrarium sit verissimum. Nam si magistris Hebræorum standum est, (nec rationem video cur ab eorum sententia recedamus) adeo verum est, vestes albas diei Expiationum, ex pretiosiore lino fuisse, quam linum cæterarum vestium extra adytum, quam quod est verissimum. Docent enim doctores Misnici *Massechet Joma cap. III. halacha VII.* vestes albas constitisse ex lino *Pelusiaco & Indico*, quo pretiosius nullum reperitur. Addunt etiam doctores, vestes albas, quas Pontifex Max. mane induebat, valuisse octodecim, vespere vero duodecim minas, quod pretium etiam in immensum augment doctores Gemarici, ita quidem, ut pretiosius fuisse linum, minime credendum sit. Sed nil omnino probant, eo quod linum vestium albarum dicatur בָּר alterum vero שׁ, Non enim בָּר semper *linum vulgare* significat, nec שׁ *byssum exquisitissimi generis*, uti fermocinatur doctissimus Cunæus, utrumque enim byssum subtilissimam significat, ut vel ex solo Maimonide constat, *Hilch. Kele Hammikdash. cap. VIII. sectione XIII.* כל מקום שנאמר בחורה שׁ או בָּר הוא הפשתים והוא הבוץ. *Ubiunque in lege dicitur שׁ aut בָּר linum significatur & quidem byssus.* Ergo nulla differentia est inter utrumque. Sed de omnibus clarius & fusius differemus infra, ubi de materia vestium.

XIX. Hæc jam sufficient ad probandum, vestes illas *aureas* vocari, non ob ornatum aut pretium lini, sed propter aurum solummodo & pretium gemmarum, & alia ornamenta, si quid, præter aurum & gemmas, illarum pretium augere potest. Et sane R. S. I. ad Levitic. cap. XVI. videtur innuere, vestes aureas, non aliam ob causam ita dici, nisi בהן זיהב שׁ *quia illis aurum inerat*, nempe in quibusdam ex octo illis, quod supra jam ostendimus:

Ideo.

Ideoque vestes albas diei expiationis Josephus libro VI. de bello Iudai-
co cap. xv. ἐσθῆτα λιτοτέρων (ubi male in Genevensi editione λιδοτέρων)
vestem simpliciore[m] vocat. Manifestum igitur jam est, cur aureæ
vestes illæ vocatæ fuerint, & quot numero. Octo scilicet: *Femi-
nalia, tunica interior, balteus, & cidaris*, quas cum reliquis sacer-
dotibus communes habuit, præterea *Tunica exterior sive pallium,
Ephod, Pectorale & Lamina aurea*. Hebræis מכנסים כהונת אבנטי ומצנפת מסרתי אפור השן וציץ.
Has autem vestes omnes induere debe-
bat Pontifex Max. per totum annum, nec poterat officio suo fungi,
si vel unica defecisset, excepto x. Tisri, magno die piaculari,
quum adytum intrabat.

XX. Vestes secundi generis, sunt בגדי לבן *vestes alba*. Hæ sunt
quatuor tantum numero, tot vestes gerere solebat tota sacerdotum
turba מכנסים כהונת אבנטי ומצנפת: *Feminalia tunica, Balteus & Ci-
daris*. Hæ vestes לבן *alba* vocantur, quia revera albæ erant, scilli-
cet ex lino albissimo simul & tenuissimo. Et quamvis vestes omnium
sacerdotum etiam albæ fuerint, & ex lino albo, ac fatis tenui, ni-
hilominus *alba* non vocantur. Sed quotiescunque magistri in Tal-
mude & alibi loquuntur de בגדי לבן *vestibus albis*, semper intelli-
gendæ sunt vestes pontificis Max. diei piacularis, non vero ve-
stes universi ordinis. *Alba* igitur vocantur, quia revera albæ sunt,
ex lino albo. *Alba* respectu cæterarum vestium Pontificis Max.
quæ אבנטי *aurea* vocabantur, & propter aurum & colores, albæ mi-
nime vocari poterant. Denique *alba* vocabantur etiam, si quis eas
contulerit cum ipsis vestibus lineis Summi pontificis, quas per to-
tum annum gerebat, & quas aureis etiam adnumerant, quamvis
nihil auri eis infuerit, & cum vestibus sacerdotum turbæ. Multo
enim erant illis puriores, vel propter solum balteum; nam in
omnibus vestibus sacerdotalibus, cum S. pontificis, tum toti or-
dini communibus, balteus semper acupictus erat, & duplicis ma-
teriæ, ex lino & lana. Sed in vestibus לבן *albis* Summi pontificis
nulla erat omnino lana; nam ex lino tantum constabant, & ipse
quidem balteus, ut clarius ostendemus infra, quando de materia
harum vestium differemus.

XXI. Notantum etiam est, Pontificem Max. die expiationum,
quum adytum intrabat, duplici vestimento usum fuisse. Aliis enim
vestibus mane induebatur, aliis vero vesperi, aliæ etiam aliis præ-
tiosiores fuere; matutinæ dicantur valuisse octo minas, vespertinæ

vero duodecim, ut docet codex *Ioma cap. III. halacha VII.* ubi etiam animadvertendum est, misnicos doctores loqui tantum de vestibus in genere, ita ut merito inde quis concludere possit, omnes vestes albas eum duplices habuisse, id est, duas *tunicas*, duo *Feminalia*, duos *balteos*, & duas *Cidares*: היה לובש, inquit, של שנים עשר מנה ובין הטרביים הנדוין של שמנה מאות זוז דברי רבי מאיר וחכמים אומרים בשחר היה לובש של שמנה עשר מנה ובין הטרביים של שנים עשר מנה הכל שלשים מנה אלו משל צבור ואם רצה להוסיף מוסיף משלו:

Mane induebatur Pelusiaticis (vestibus, nam in præcedenti halacha de לבן בניי vestibus albis locutus erat) *qua duodecim minas. & vesperi Indicis, qua octingentas dragmas valebant, auctore doctore Meir: sed sapientes dicunt, mane induebatur Vestibus qua octodecim, & vesperi qua duodecim minas valebant. tota summa triginta minarum erat, qua populo irogabatur. Si vero quid addere volebat Pontifex Max. de suo addebat.* Apparet ergo alias vestes summam pontificem habuisse mane, alias vesperi, quum adytum ingrediebatur. Sed utrum omnes & singulas quatuor istas vestes vesperi mutaverit, an vero tunicam tantum, misna non exprimit. Maimonides videtur id intelligere de *Tunica* כתונה ac si duos tantum habuisset tunicas, aliam mane, aliam vesperi, non vero duas *brachas*, duos *balteos*, & duos *pileos*. Sic enim in *Hilch: Kele Hammikdash cap. VIII.* שתי כתונות אחרות היו לו לכהן גדול ביום הכפורים. אחת לובשה בשחר ואחת בין הטרביים ושתיים בשלשים מנה משל הקדש וגו. *Duas alias tunicas habuit Summus Pontifex die Expiationum. Alteram induebat mane, alteram vero vesperi; amba autem triginta minas valebant, quod de sanctuario sumebatur; si vero quid addere volebat, de suo addebat &c.* Hæc ex Misna modo allegata desumpta esse vides. Vides etiam eam duarum *tunicarum* mentionem facere. De duabus *brachis*, duobus *balteis*, duabus *cidaribus* ne verbulum quidem. Fortassis Maimonides auctoritate Gemaræ motus hoc de tunica tantum intellexit. Nam illi de *tunica* pretiosa etiam loquuntur, nulla mentione facta de cæteris vestibus. Solas enim tunicas Ismaëlis & Eleazaris, quas matres illorum eis faciebant, multo majoris existimabantur, quam octo aut duodecim minarum, ut postea fusius de hisce agemus, ubi de pretio vestium sacrarum. Hæc vestes albas non nisi semel vestiebat Summus Pontifex, uno scilicet die

expia-

expiationum. Expiatione autem facta, deponebatur, nec unquam postea eas induebat denuo, quemadmodum vestes aureas easdem quotidie resumebat, uti suas etiam ipsi sacerdotes reliqui. Nec ulli alii usui inserviebant, ut cætera vestimenta trita, quemadmodum id de singulis suo loco ostendemus.

XXII. De usu harum vestium jam non multa commentabor, donec deventum fuerit ad caput de Usu Sacerdotum habitus. Lectorem nunc tantum monitum velim, Pontificem Max. hæc vestes induisse die Piaculari, nempe decimo Tisri, quem vocant יוֹם־אֶחָד id est *diem*. Ita dictus est hic dies excellentiore significato, quia erat dies sane singularis inter Hebræos; vel etiam הכפורים *dies expiationum*, scilicet quando Pontifex Maximus sacra adyta intrabat, (Hebræis *Sancta Sanctorum*) ut sua populique peccata, per totum annum commissa, expiaret: nefas enim erat in adyto coram Deo sese sistere aliis vestimentis, quam hisce albis, uti videre est Levit. cap. xvi. Hæc petraçant Talmudici doctores, per totum codicem quem vocant *Ioma*, præcipue cap. III. quæ omnia paucis egregie comprehendit doctissimus Maimonides, *Hilchoth Kele Hammikdash*, cap. viii.

בגדי לבן הם ארבעה כלים שמשמש בהם כהן גדול ביום הכפורים כחנת ומכנסים ואבנט ומצנפת *vestes albae sunt quatuor, quibus ministerium peragit Pontifex Max. die expiationum, Tunica, feminalia, baltens & cidaris. Et omnes quatuor albae sunt, filo sextuplo comorto, & ex lino tantum.*

XXIII. Tertii generis vestes sunt, vestes totius sacri ordinis, בגדי כהן הדיוט ut verpuli nostri loquuntur. Hæ fuerunt etiam quatuor, totidem quot fuerunt vestes albæ Pontificis Max. fere ejusdem nominis ac formæ, scilicet ומגבעות אבנט כתונה סים Fe-*feminalia, tunica, baltens, & pileus*. Sic enim Majmonides *Kele Hammikdash*. cap. viii. ומגבעות ומכנסים וכתנת ומכנסים כליהם ארבעה כלים בגדי כהן הדיוט הם ארבעה כלים ומגבעות ומכנסים ומצנפת ואבנט *vestes sacerdotibus communes sunt quatuor: Tunica, feminalia, Pileus & baltens*. Hæc desumpta sunt ex codice *Ioma* cap. vii. *Halach*. v. כהן גדול משמש בשמנה כלים וההדיוט בארבעה בכתנות ומכנסים ומצנפת ואבנט *Pontifex Max. operabatur in octo vestibus, sed reliqui sacerdotes in quatuor, scilicet in Tunica, feminalibus, Pileo & balteo*. Hæ vestes non dicuntur *aurea*, ut Pontificis M. quia nihil omnino auri intextum habebant; multo minus ex auro solido constabant,

bant, vel solidi auri quicquam appensum habebant; fuerunt enim כל פשתן של פשתן לבנים *omnes quatuor ex lino, & alba.* ut ait Majmon. citato loco; adeo ut capere non possim, quid velit doctissimus Leufdenus, apud Ultrajectinos Hebrææ Linguæ Professor, in suo *Philologo Hebræo mixto pag. CLXXX.* ubi vestes illas aureas vocat. *gregarii sacerdotes*, inquit, *quatuor vestibus aureis (ut supra eas descripsimus) munus suum obierunt.* Sed nec לבן בגדי vestes alba dici poterant, ut vestes Pontificis Max. die expiationum; nam etsi ex albo lino factæ fuerint, ut sacra Scriptura & Hebræorum magistri docent, quemadmodum modo ex Majmonide audivimus, & clarius infra demonstrabimus, quando de materia & colore dicendum erit, nihilo minus tamen balteus ex solo lino non constabat, sed ex lana & lino simul; erat enim שטטנו sive כלאים non unius materiæ, nec albus erat; sed variis coloribus atque figuris opere polymito, instar serpentis exuviarum variegatus, teste Josepho *Antiq. libro III. cap. VIII.* Ἄνθη, inquit de balteo loquens, δ' εἰς αὐτὸν ἐνύφανται Φοίνικος ἔ πορφύρα καὶ ὑακίνθου καὶ βύσσου πεποικιλμένα. *Floribus etiam ornatur, punicis, purpureis, hyacinthinis & byssinis.* Hoc ipsum est quod vult Majm. loco toties jam laudato: והאכנט לבנו רקום בצמר *Et balteus solus lana acurpielus est, sive opere phrygionico ornatus.* Ex Josepho fere eadem descripsit Magnus Hieronymus, de vestitu sacerdotum, sive in *Epistola ad Fabiolam.* *Textum est autem, cingulum hoc subtegmine (male in editione Froben. subtegmine) cocci, purpura, hyacinthi, & stamine byssino, ob decorem & fortitudinem: atque ita polymita arte distinctum, ut diversos flores ac gemmas artificis manu non textas, sed additas arbiureris.* Balteus igitur non erat albus ut cæteræ sacerdotum vestes, aut etiam S. Pontificis diei Expiationum, sed coloratus variis coloribus. Ideo vel ob solum balteum, sacerdotum vestes לבן alba, ut pontificis Max. quibus intus administrabat, vocari non poterant; nec aurea, quia nihil auri habebant intextum nec appensum.

XXIV. Habuit ergo vestes suas distinctas Pontifex Max. a vestibus reliquorum sacerdotum, ita ut alter alterius vestes induere non potuerit, sine piaculo. Et si forte accidisset, ut Pontifex Max. operatus fuisset vestibus cæterorum sacerdotum, aut sacerdos vestibus Pontificis, Max. sacrificium illegitimum fuisset. Sed de hisce quoque postea. Pontifex Max. ergo suas habuit vestes, & Sacerdos totius ordinis sibi suas. כהן גדול שלבש בגדי כהן הדיוט ושבר עבודתו

פכולה

כחן הריוש שלבש בגדי כהן גדול ועבר עבודתו פסולה
Si Pontifex M. indueret vestes sacerdotibus reliquis communes, ut in iis ministerium perageret, ministerium ejus illegitimum esset. Sacerdos, si indueret vestes Pontificis Maximi ut in iis ministerium præstaret, ministerium ejus illegitimum esset. Vide Gemaram Babylon. ad Masscebet Sevachim capit. 11. fol. xviii. Sic etiam Majmonides Hilch. Kele Haumikd. cap. x. sect. v. כחן הריוש שלבש בגדי השמים
Si Sacerdos sese vestiret vestibus Pontificis Max. & in iis operaretur, ecce ille ministerium profanaret, & dignus esset, quem Deus morte puniret.

XXV. Ex hisce quilibet facili negotio colligere poterit, quot fuerint vestes sacerdotum? octo scilicet. Verum est, si nomina spectemus, posse alicui dubium remanere, an non fuerint novem, immo annon etiam plures. Nam quod nomina attinet, Novem reperiemus Exodi cap. xxviii. ubi sacra hæc lex vestitaria extat. Scilicet præter *Pectorale, Ephod, Pallium, Laminam, balteum, tunicam & feminalia*, quæ sunt numero septem. Præterea duarum vestium fit mentio מצנפת *Cidaris S. pontificis & מגבתו pilei sacerdotum* reliquorum tegumentum erat quamvis nomine & forma diversum, Itaque hæc duo capitum tegumenta cæteris septem juncta conficiunt novem. sed quia utrumque capitum ut unica tantum vestis considerantur. Quid? Si respiciamus ad octo vestes S. Pontificis, jam sæpius enumeratas, quas extra adytum induebat, & ad quatuor albas, quibus intus ministerium præstabat, duodecim Pontificis M. habebimus. Et si hisce jungas quatuor vestes Sacerdotum universi ordinis, sedecim minimum reperies. Eo magis diversæ vestes videntur, quoniam illæ pontificis M. hæc vero reliquorum Sacerdotum fuere. Immo ipsius S. Pontificis diversæ dici possunt, pro vario usu, quia aurea per totum quidem annum inferviebant, alba vero die piaculi tantum. Et sane quandoquidem vestes illæ omnes genere differunt, non mirum esset, si quis diceret eas, etiam differre numero. Sed triobolari Logico has distinctiones & subtilitates excutiendas relinquimus; nihil enim ad nostrum institutum faciunt: nam quotcunque sint genera vestium, quæcunque nomina sortiantur, & cuicunque usui destinantur, certissimum est, Pontificem M. nunquam plures quam octo simul induisse, & sacerdotes reliquos non plures quam quatuor, & quia omnes

omnes istæ vestes conveniebant, nomine & forma, exceptis solis מצנפה ומגבעות *Cidare & pileo*, & quia easdem corporis partes tegebant, tam in sacerdotibus reliquis, quam in Pontifice Max. tam intus, quam extra adytum, optime omnes octo hisce nominibus comprehenduntur, ideoque optimo jure octo fuisse vestes dicitur. Hinc tritissimum illud Talmudicum כהן גדול כהן שמונה בגדי כהן *vestes S. Pontificis sunt octo, & vestes sacerdotum reliquorum quatuor*. Sed audiamus Misnam *Massechet Ioma cap. VII.*

כהן גדול משמש בשמונה כלים וההדיוט בארבע בכחונה ומכנסים ומצנפה ואבנט מוסיף עליו כהן גדול חשן ואפור ומעיל ועיץ *Pontifex Maxime operabatur in octo vestibus, at sacerdotes reliqui in quatuor; scilicet in Tunica, feminalibus, Cidari & balteo, Pontifex Max. hisce addebat pectorale, Ephod, pallium & Laminam*. Eadem jam audivimus ex *Maimonide Kele Hammikd. cap. VIII.* Sed martius lucus apud Romanos non notior est, quam hæc traditio apud Hebræos. Sane *Iosephus Antiq. libro III. cap. VIII.* ubi quædam tractat de uestitu Sacerdotum, omnes has octo nominatim recenset & describit. Idem etiam facit ejus imitator in hac materia *Hieronymus, in Epistola ad Fabiolam*. Nescio igitur quid moverit doctissimum Grotium, ad Exodi cap. xxviii. iv. ut a receptissima omnium Hebræorum & Christianorum opinione recedere atque statuere voverit Pontificis M. vestes septem tantummodo fuisse etiam si laminam annumeres. Sic enim ille: *Septem vestimenta, si laminam annumeres, pro septem lychnis. Duodecim gemma pro duodecim panibus. Cum his autem ornamentis Pontifex ille non procedebat extra urbem, nisi in gravissimo periculo, ut Alexandri Macedonis temporibus*. Enimvero septem suis lychnis nihil probabit, nec multum lucis opinioni suæ affundet: de vestium vero sacrarum significatione, postea suo loco.

XXVI. Octo illæ vestes omnes præscribuntur expressa lege Dei per Moſen lata, Exodi cap. xxviii. hoc quidem ordine: post legem hanc generalem versu II. *Et facies vestes sacras Aaroni fratri tuo, ad gloriam & ornamentum. Quapropter tu edicito omnibus peritis artificibus, quorum animum spiritu sapientie replevero, ut faciant vestes Abaronis, ad consecrandum eum, quo sacerdotio fungatur mihi*. Et paucis præfloratis de præcipuis vestibus, & de majore parte, commate IV. hoc inquam ordine singulæ præscribuntur. Primo אפור *Ephod* versu VI. *Primum facturi sunt amiculum illud*

illud ex auro, hyacinthino, & purpura, & coccino, & lino internexo opere artificiosissimo, & quæ sequuntur usque ad Comma xv. Secundo *חֶשֶׁן* sive *Pectorale* Commate xv. Item *facies pectorale* *judicii* opere artificiosissimo, sicut opus Ephodi *facies* illud. Ex auro hyacintho, & purpura, & coccino, & lino internexo *facies* illud &c. usque ad Comma xxxi. Tertio *מִטְיָר* *Pallium*, versu xxxi. *Facies pallium* ipsius *amiculi* totum hyacinthinum &c. usque ad Comma xxxvi. Quarto *צִיץ* *Aurea lamina* Commate xxxvi. *Facies laminam* ex auro puro: & *insculpes ei sculpturam sigilli* SANCTITAS DOMINI. &c. usque ad Comma xxxix. Quinto *כְּתוּרָה* *Tunica*. Sexto *צִדָּרִים* *Cidarim*. Septimo *בַּלְטֵיִם* *balteus*. Comma. xxxix. *laculatam facies tunicam* ex lino, *faciesque cidarim* ex lino: & *balteum* *facies* opere phrygionico. Octavo: *מִכְנֵסִים* *feminalia* Comma XLII. *Fac quoque eis feminalia* *linea* ad tegendum *carnem nudam*, a *lumbis* usque ad *femina* *sumo*. Ergo octo illæ vestes omnes, nec plures nec pauciores, lege Dei jubentur Sed ipsa distinctio etiam inter vestes S. Pontificis & sacerdotum alterius ordinis, eodem capite fundata est. De Pontificis M. vestibus intelligendum est, quidquid de septem prioribus dictum est, a Commate quarto usque ad trigessimum nonum. Aharon enim solus dicitur eos vestire. Jam vero Aharonem Pontificem M. fuisse, & quoties fit mentio de ejus filiis, intelligendum esse sacerdotes reliquos, in confesso est. Ergo habes septem vestes pro S. Pontifice tantum. Ephod, Pectorale, Pallium, Laminam, Tunicam, Cidarim & balteum. Sed ut hæ vestes factæ dicuntur pro Aharone sive Pontifice Max. sic etiam jubetur Aharon cum filiis suis, id est, cum sacerdotum turba ut indueret *feminalia* Comma XLII. *Fac quoque eis feminalia* *linea* ad tegendam *carnem nuditatis*, a *lumbis* usque ad *femina*. Jam vero si feminalia addas cæteris vestimentis septem, habebis octo. Atque hæ sunt illæ vestes summi Pontificis toties decantatæ apud Hebræorum doctores. *בְּגָדֵי כֹהֵן גְּדוּל שְׂמֹרָה* *vestes S. Pontificis sunt octo*, sexcenties in Talmude occurrit. Sacerdotes quatuor tantum habuisse vestes, nec plures nec pauciores, eodem quoque capite nititur. Primo *כְּתוּרָה* *Tunica*. Secundo *בַּלְטֵיִם* *balteus*. Tertio *מִכְנֵסֵי* *Pileus* præscribitur Commate xl. *Filius autem Aharonis* (filius Aharonis sacerdotum turbam significasse, jam indicavimus) *facies tunicas, & balteos & pileos, ad gloriam & ad ornatum*. Ergo tres jam habemus vestes pro sacerdotibus, *Tunicam, Balteum, & Pileum*. Jam vero hisce jungunda sunt *feminalia*:

cum tam sacerdotes reliqui, quam Pontifex M. jubeantur feminalia induere, quod jam diximus, quod clare constat ex versibus XLII. & XLIII. Igitur quatuor vestes habemus destinatas sacerdotibus: id etiam toties ab Hebræorum magistris repetitur. בגדי כהן הדיט ארבעה *vestes Sacerdotum sunt quatuor.*

XXVII. Omnia hæc vestimenta adeo necessaria fuere Hebræorum sacerdotibus, ut absque illis sacerdotio fungi nemini licuerit. Immo ne sacerdotes quidem reputabantur, sed ut Laici habebantur, quamdiu vestibus sacris carebant. Hinc tritissimum illud Talmudicum בזמן שבגדיהן עליהן כהונתם עליהן אין בגדיהן עליהן אין כהונתם עליהם. *Quamdiu vestibus suis vestiti sunt, sacerdotes reputantur, quamdiu vero vestibus carent, pro sacerdotibus non habentur.* Vide Maffechet *Sevachim* cap. II. in Gemara. fol. xvii. Hæc eadem ex hac Gemara descripsit Maimonides *Kele Hammikd. c. x. balacha* iv.

בזמן שבגדיהן עליהן כהונתם עליהן אין בגדיהן עליהן אין כהונתם עליהן אלא הרי הם כורים ונאמר והוה הקרב יומת *Quo tempore Vestibus suis induti sunt Sacerdotium eorum super illos est, sed quo tempore Vestibus non sunt induti, Sacerdotium eorum non est super illos. Sed ecce sunt instar laicorum, dictum etiam est: laicus qui appropinquaverit, morietur.* Ergo Sacerdotibus non magis permittebatur sacerdotio fungi, absque vestimentis sacris, quam laicis, immo mortis, tam illi quam hi, rei fuerunt coram Deo. Eadem iisdemque verbis docet Mikotzius, *præcept. affirmat. cclxxiii. fol. ccxi.* Verba ejus, cum sint eadem quæ Maimonidæ, recensere superfedo. Hinc etiam factum est, ut Pontifex M. sub templo secundo, alio ritu non fuerit initiatus, quam octo illis Vestibus indutus. Notum enim est, eum sub primo Templo ungi solitum fuisse, quum primum ad munus Summi Pontificis reciperetur, secundum expressam legem Dei, Exodi c. xxix. com. viii. *Et accipies oleum unktionis & fundes super caput ejus, sic unxeris eum.* Ideo etiam כהן המשחה Sacerdos unctus vocabatur. Jam vero nemo nescit, oleum unktionis quoq; defecisse sub Templo secundo: Sic enim Gemara Hierosolymitana Maffechet *Mactoth. fol. xxxi. col. i.*

אלו הן דברים שחזר מקדש אחרון ממקדש ראשון ואילו הן אש • ארון • אורים ותומים • *Quinque res defuerunt in Templo secundo, quæ fuere in templo primo: scilicet Ignis, Arca, Urim & Thumim, Oleum unktionis, & spiritus sanctus.* Idem etiam traditur, Gemara Hieros. *Horajoth* Cap. III. fol. xlv. col. iiii. ubi oleum illud vocatu

vocatur שמן הקודש *oleum sanctum*, nisi legendum sit המשחה *Oleum unctiois*, cum doctissimo Seldeno, de *Succeffione in Pont Hebr. Cap 10*. Cum ergo sub secundo Templo oleum unctiois de fuerit, sacerdotesque eo ungi & initiari amplius non potuerint, foliis octo Illis vestimentis summi Pontifices initiari solebant. Ita ut Vestes Pontificis M. induere, fuerit Pontificem Max. creari. Sic docet Maimonides *Hilch: Kele Hammikd. Cap. 1. Halach. VIIII.*

בבית שני שלא היה שם שמן המשחה היה כהן גדול מתרבה בלבישת בגדים. בלבד כהונה גדולה בלבד שנא' אשר יוצק על ראשו שמן המשחה ומלא את ידו ללבוש את הבגדים. כשם שמתרבה בשמן המשחה כך מתרבה בבגדים. כיצד מרבין אותו בבגדים. לוכש שמנה בגדים ופושטן וחוזר ולוכשן למחר שכעת ימים יום אחר יום שנא' ושבעה ימים ילכשם הכהן תחתיו מבניו. וכשם שרבו בגדים שבעה כך משיחה בשמן שבעה ויום אחר ואם עבר קודם שיתרבה כבגדים כל שבעה או קודם שימשח כל שבעה עבודתו כשריה הואיל ונתרבו או נמשח פעם אחת

והכהן הגדול מאחיו אשר יוצק ונוי' ואם אין שם שמן המשחה מרבין אותו בבגדי כהונה גדולה בלבד שנא' אשר יוצק על ראשו שמן המשחה ומלא את ידו ללבוש את הבגדים. כשם שמתרבה בשמן המשחה כך מתרבה בבגדים. כיצד מרבין אותו בבגדים. לוכש שמנה בגדים ופושטן וחוזר ולוכשן למחר שכעת ימים יום אחר יום שנא' ושבעה ימים ילכשם הכהן תחתיו מבניו. וכשם שרבו בגדים שבעה כך משיחה בשמן שבעה ויום אחר ואם עבר קודם שיתרבה כבגדים כל שבעה או קודם שימשח כל שבעה עבודתו כשריה הואיל ונתרבו או נמשח פעם אחת ודבר *Ungum eum*, (Pontificem M. de quo ferimus) *oleo unctiois*, & *vestiunt eum vestibus summi sacerdotii*, quia dicitur (Levit. XXI. x.) Sacerdos Magnus ex fratribus suis unctus, &c. *Sed si non adsit oleum unctiois*, *initiantur Vestibus sacerdotii summi tantum*: quia dicitur (Levit. XXI. x.) Cujus capiti infusum est oleum unctiois, & consecravit ministerium ejus Vestibus. *Quemadmodum initiantur oleo unctiois*, *sic etiam initiantur Vestibus*. *Sed quomodo initiant eos Vestibus?* *Induit octo vestes*, *deinde Vestibus eum denudant*, *ille iterum induit mane*. *septem continuis diebus quia dicitur* (Exodi XXIX. xxx.) *Septem dies induet eos sacerdos ex filiis ejus pro eo*. *Et quemadmodum Vestibus septies initiat*, *sic unctio olei fit septem diebus consecraturis*. *Si tamen ministerium prestatuisset antequam septies Vestibus initiatuisset*, *aut antequam septies unctus fuisset*, *ministerium nihilominus legitimum fuisset*. *Nam etsi semel tantum Vestibus consecratus fuisset*, *aut semel tantum unctus*, *esset*, *tamen sacerdos M. creatus*. Patet ex locis illis quæ allegavit Maimonides in hac *halacha*, veluti ex Levit. XXI. & XXIX. & Exodi XXIX. aliisque, Pontificem S. in sacerdotium summum

consecratum fuisse, oleo unctiois & Vestibus, ex lege Mosaica. Sed cum hoc oleum sub Templo secundo defecerit, id factum fuisse solo vestitu.

XXVIII. Ad hæc optime jam observavit Eruditissimus Seldenus, *de Success. in Pontif.* inde factum esse, quod Jonathan Hasmoneus Pontifex M. designatus, Pontificalem Itolam induerit festo Tabernaculorum, consecrationis, scilicet suo ritu usus; ut videre est apud Josephum libro XIII. cap. v. & I Maccab. x. XXI. Et cum Agrippa Rex Summum Pontificatum denuo Jonathæ Anani filio reddere vellet, Ἀποξ, inquit ille renuens, ἐνδύναι στολισμὸν ἱερὸν ἀρχαῖμου, *Mihi sacrum illum amictum semel sumfisse satis est.* Sacrum amictum enim induere, pro Pontificem Max. creari usurpabatur sub Templo secundo. Sed ipsi etiam sacerdotes reliqui, ex lege Dei, alio ritu non solebant sacris initiari, quam amictu quatuor vestium. Lex estat Exodi cap. XXIX. vers. 8, 9. Nam postquam de consecratione Aharonis, id est Pontificis M. mox de ejus filiorum, id est cæterorum sacerdotum consecratione hæc jubet: *Postea filios ejus jubens accedere, indues eos tunicis: Et cingens eos balteo, Aharonem & filios ejus, alligabis eis tiaras, ut sit eis sacerdotium decreto perpetuo: sic consecraverit ministerium Aharonis, & ministerium filiorum ejus.* En consecrationem utriusque ministerii. Sed solis Vestibus uterque tam Pontifex Max. quam totus sacerdotum grex initiatus fuit. Sed ex hisce omnibus manifesto patet, quam necessarix vestes fuerint ad sacerdotium, & absquo hisce neminem ausum fuisse sacerdotio fungi.

XXIX. Sed ne unica quidem Vestis deficere potuit. Si Pontifex M. septem, aut alius sacerdos tribus tantum operatus fuisset, deficiente scilicet balteo, aut pileo, aut quavis alia, sacrificium illegitimum fuisset; atque talis sacerdos vocatus fuisset מְחוֹסֵר בְּגָדָיו *deficiens Vestibus.* Hinc Magistri, in sacris suis Pandectis, vetant ejusmodi sacerdotem sacra facere. Vide *Massechet Sevachim cap. II. halach. I.* מְחוֹסֵר יוֹם טְבוּל דָּמָן זֶר אֹנָן טְבוּל יוֹם מְחוֹסֵר כָּל הַזִּבְחִים: קָבַל דָּמָן זֶר אֹנָן טְבוּל יוֹם מְחוֹסֵר כָּל הַזִּבְחִים פָּסֵל: *Omnia sacrificia quorum sanguinem excipit laicus, aut sacerdos lugens, eodem die lavandus, aut qui vestibus caret, illegitima sunt.* Vides igitur מְחוֹסֵר בְּגָדָיו *Vestibus carentem* eodem loco habendum, quo lugens, polutus, & ipse laicus. Hæc autem verba כהן הריט שמשו בפחות מארבעה Bartenora sic explicat: כהן הריט שמשו בפחות מארבעה: *Sacerdos, qui sacra facit*
in pau-

in paucioribus quam quatuor vestibus, & Pontifex Max. qui pauciores habet quam octo vestes. Eodem modo locum istum etiam exponit Maimonides. Idem repetit Hilch. Kele Hammikd. cap. x. hal. iv. Hæc jam de genere & numero vestium sacrarum sufficiant.

CAPUT III.

DE DEFECTU VESTIUM SACRARUM,
ET DE VESTIBUS REDUN-
DANTIBUS.

Vestibus superfluis Vestitus, sive יתר בגדים. Parvulum ligamentum, Emplastrum. Vestis id quod tres digitos longum, & totidem latum est. Hebræorum sacerdotes nullas habuere Chirothecas. Fidei sacra albo panno velatis manibus fiebant. Calceos nullos habuere sacerdotes Hebr. Nudis pedibus in sanctuario standum erat. Supra nulla alia re. Morbi sacerdotum. Varicosus Haruspex, & Varicosus Centurio. Pontificis Maximi convivium decimo Tisri. Præfectus agrorum. Medicus sacerdotum. Plutarchi error de κοθόρυγος Pontificis M. Hebræorum. Empedoclis calcei. Frisii, aut alterius sculptoris error. Calcei in Templo laicis vetiti. Moses jubetur calceos exirabere. Calcei Mosi quales? Suave inventum Spina ex quibus corona Christi. Vera ratio cur Mosi mandatum, calceos exirabere. Templi sanctitas an congenita? Destructo templo locus sanctus reputatur à Talmudicis. Adamus ibi altare struxisse creditur. Eodemque loco Patriarchas sacrificasse docent verpuli. Augustini sententia de nudis pedibus. Morticina. Calcei ex papyro. Usus Calceorum. Templum domus Dei, & Patris I. C. Christus quomodo in Templo sedisse dicitur? Locus Matth. x. 9, 10. explicatus. Totus orbis templum Dei. Templum intrari cum baculo, calceo, crumena, pecunia, &c. Vetitum. Locus Marci x. 17. explicatus. Templum conspui, & pedibus Templo pulverem inferri vetitum. ἑλθὼν ἐξέψυξεν τὸ κονίον Matth. x. 14. quid? Pulvis Idololatriæ. Locus Genes. xviii. 4. explicatus. Calcei pretiosi veterum & Papæ. Calcei plerumque vestes

viles & sordida. Calceos afferre, costodire, solvere signum servitutis. Locus Luca III. 16. explicatus. Nudis pedibus incedere. signum submissionis & abjecti animi coram Deo. Tempore jejunii, Decimo Tisri, Tischa beaf. In funerbis & luctu magno. Sabbathum quo sensu jejunium apud Hebraeos? Iuvenalis defensus. Augusti, Strabonis, Iustini & aliorum error. Superstitio veterum nudis pedibus contra erucas. Gentilium sacerdotes calceati. Aegyptiorum sacerdotum calcei papyracei. Phœnicum linei. Dialis sacerdos & Flaviales crepidati. Habitus Domitiani. Atheniensium & Alexandrinorum sacerdotum calcei albi. Phacasia. Gentilium sacerdotes etiam discalceati. Herculis & Diana sacerdotes nudis pedibus. Creensium, & apud Castabala quoque. Sic & vaes Cimbrorum. Pythagora symbolum. Nummi & marmora veterum. Mos calceos exuendi ante templum apud Turcas. Apud Indorum Bramines, sive Brachmanes. Apud Pontificios. Error Plutarchi de pelle Hinnuli Pontificis Maximi Hebraorum. Sacra Bacchi. Historia Iuditha de sacco & cinere sacerdotum. Eiusmodi quid apud Iosephum. הפלין Phylacteria sacerdotibus licua. Manus phylacteria vetita. מציב fimbria. Longa. Benzizub Hacciffath quis? Locus Matthai XXIII. 5. explicatus. μεγαλόν τε τὰ κνήσπεδα quid? Fimbria in Vestibus sacerdotum.

XXX. **M**Anifestum igitur jam satis est, tria fuisse genera Vestium sacrarum, & Pontificis M. quidem numero octo, cæterorum autem sacerdotum quatuor. Ostendimus etiam adeo necesse fuisse; sacerdotes omnibus hisce Vestibus indui, quum sacerdotio fungebantur, ut sine illis ne sacerdotes quidem dici potuerint, multo minus ut ministerium peragerent, etiamsi vel unica tantum defuisset Sed quemadmodum tam Pontifici Max. quam reliquis sacerdotibus, veste aliqua carere, vetitum erat, ita nec pluribus licuit uti inter ministrandum. Non enim defectus tantum, sed & redundantia fuit prohibita. Diximus eum, qui pauciora vestimenta habebat, dictum fuisse מוטר נגידים *vestibus deficientem*. Sic is qui plures induebat vocabatur יותר נגידים *redundans vestibus*. Sed uterque a sacris arcendus erat. Quemadmodum enim non licebat sacerdoti ministerium obire absque feminalibus, aut balteo,

aut

aut quacunq̄ue alia veste , ita prohibitum ei fuit , ad altare accedere cum duobus balteis , aut duabus tunicis , aut quovis alio vestimento duplici. Hoc sensu interpretes & glossarum auctores explicant Misnam , quam modo capite præcedenti allegavimus ex codice *Sevachim* , cap. II. ubi dicitur vetitum esse , מחוסר בגדים *deficientem vestibus* , sanguinem fuscipere ; nam idem etiam dictum volunt , si quis sit יהר בגדים *plures habens vestes* , Sic enim Bartenora ad Misnam illam. מחוסר בגדים inquit, כהן הדיוש ששמש בפחות מארבעה, כהן גדול ששמש בפחות משמונה וכשם שמחוסר בגדים פסול כך מיותר בגדים וכהן גדול ששמש בפחות משמונה וכשם שמחוסר בגדים פסול כך מיותר : *Deficiens vestibus est sacerdos , qui operatur paucioribus quam quatuor vestibus ; aut Pontifex Max. quum operatur paucioribus octo. Et quemadmodum is qui vestibus deficit illegitimus est , sic & ille qui plures habet.* Idem etiam docet Maimonides , & adhuc clarius : *Kele Hammikd. cap. x. Halach v.* כשם שמחוסר בגדים חייב מיתה ופסול העבודה. כך היתר בגדים כגון שלבש שתי כהנות בגדים חייב מיתה ופסול *Quemadmodum is , qui vestibus caret , reus mortis est , & ministerium illegitimum reddit , ita & ille qui plures habet ; veluti si haberet duas tunicas , aut duos balteos.* Sed hæc omnia. cum Bartenora , tum Maimonides desumpserunt ex *Massechet Sevachim cap. II. in Gemara fol. xvIII. b.* לבש שני מכנסים שני אבנטים או שתי אבנטים : *Si quis induat duo feminalia , aut duos balteos , aut si deficiat vestis , aut si plures habeat & ministrat , ministerium ejus illegitimum est.*

XXXI. Adeo solliciti fuerunt verpuli , ne quis sacerdotio fungeretur pluribus vestibus amictus , quam lex divina postulabat , ut etiam inter vestes superfluas , minutissima quæque reputare viderentur : qualia sunt *emplastra* , *ligamenta* in digitis , aut manu læsa , aut alibi. Ante omnia autem inter vestes redundantes reputatur , quicquid est tres digitos longum & latum. quod dicunt אם היה בו חסר אחת יתר : שלש אצבעות. על שלש אצבעות : *Massechet Sevachim. cap. II. in Gemara fol. xvIII. b.* loco modo citato : חסר אחת או שהיתה לו רטיה על מכת בשרו תחת בגדו *Si unica (ex vestibus) defuerit , redundaverit , aut si detur emplastrum super vulnus sub vestibus.* id scilicet פסולה *illegitimum* erit. Et folio sequenti a. תנן תחתם כהן שלקח באצבעו כורך עליו גמי במקדש אבל לא במדינה ואם להוציא ממנה דמן כהן וכאן אסור אמר רבי יהודה בריה דרבי חייא לא שנו אלא גמי אבל ציצית קטן הוי יתור בגדים ורבי יוחנן אמר לא אמרו יתור בגדים אלא במקום

וגו בנדים אבל שלא במקום בנדים לא הוי יתור וגו *Alibi legimus ; Sacerdos , qui digitum percussit , junco eum involvit , in sanctuario , sed non in Provincia . Si vero id fecerit ut sanguinem educeret ubique illicitum fuerit . Dixit doctor Iehuda , filius doctoris Chajæ : hoc non irraditur nisi de junco , sed parvulum ligamentum est vestis superflua . Doctor Iohannes dicit ; vestis superflua non dici potest nisi in loco vestium ; sed quod non est in loco vestium , non habetur pro veste superflua .* Hæc eadem etiam docet Maimonides *Kele Hammikd. cap. x.* quæ forsan alibi allegabimus , ubi de rebus illis , quæ vestes a carne separare creduntur , quod vetitum putant . Notandum hic est . Gemaram & Maimonidem in locis hisce docere ; id quod non est in loco vestis , non esse vestem , quod vero est in loco vestis , esse vestem . Hinc quidam magistri concludunt , juncum , emplastrum , parvulum ligamentum , & filum inter vestes & carnem pendens , non esse reputanda inter vestes superfluas , sed inter res quæ vestes a carne separant . Quicquid est , apparet , nec secundum legem Dei , nec secundum sententiam doctorum , licitum fuisse sacerdotibus , præter octo vestes supra recensitas , quicquam gerere , quod ullo modo pro veste haberi poterat .

XXXII. Chirothecas igitur nullas habuere , nam præterquam quod vestes superflue fuissent , separationem fecissent inter carnem & sancta , quod æque vetitum fuit . Sed multo minus licebat illis calceos habere , ob easdem rationes , nec tibialia . Igitur vestimenta manuum & pedum nulla habuere . Legimus tamen Flamines Fidei sacra fecisse tectis , & ad digitos involutis manibus . Livius libro I. Cap. XXI. Ubi de Religione Numæ : *Et soli Fidei solenne instituit ad id sacrarium flamines bigis , curru arcuato vehi iussit , manuque ad digitos involuta rem divinam facere .* Et Servius *En. lib. I.* ad hæc Virgilii : *Cana fides : quod ei albo panno involuta manus sacrificatur , per quod ostenditur fidem debere esse secretam . unde & Horatius ,*

Et albo rara fides colitur velata panno .

vide etiam ad *librum VI.* Sed de manibus non est quod multa dicamus , cum in eo nihil fuerit peculiare sacerdotibus ; vix enim ullum opus tectis manibus homines solent præstare .

XXXIII. Ita non est comparatum cum pedibus : plerique enim mortalium pedes tectos atque munitos , fere ubique locorum & in omnibus operibus , habere solent . Sed cum sacerdotibus nostris res sese

fese ita non habet; nam nudis pedibus omnia peragebant, a genibus enim, ubi feminalia finiebant, usque ad calces nudis pedibus in cedebant; nisi quod tunica pedes utcumque tecti fuerint, quamvis tamen inter ministrandum ad calces usque non fuerint tecti, tunica enim sursum retracta balteo cingebatur, ut expeditiores in ministerio essent, uti ad balteum demonstrabimus. Igitur ubique locorum in templo, in atrio, & in sanctuario, quum sacra faciebant, super pavimento semper nudis pedibus standum erat; ita quidem, ut, si forte quis inter ministrandum steterit, etiam super vestem aliquam aut aliud instrumentum, quod forte ibi jacebat, aut super bestiam, ut agnum, aut tale quid, immo vel super pedes socii sui, totum sacrificium prohibitum fuisset. Sic enim docetur

Codice Sevrachim cap. VII. misna I. עומר על גבי כלים על גבי בהמה : כונן שטמר על גבי כלים או בהמה או על רגלי חבירו פסל : *Si quis steterit super instrumenta, aut super bestiam, aut super pedes alterius, illegitimum reddiderit sacrificium.*

Caph Nachat hujus traditionis rationem reddit : שצריך inquit, : *Quia necesse est ut nihil reperiat quod pedes sacerdotis a pavimento seperet.* Debent igitur sacerdotes *stare super pavimento.* vide etiam Maimonidem *Hilch. כל הווסק בטבורה cap. v. Halach. xvii.*

מטבורה המקדש צריך שיהיה עומר על הרצפה ואם היה דבר חוצץ בינו ובין הקרקע כגון שטמר על גבי כלים או בהמה או על רגלי חבירו פסל : *Quicumque ministerium Sanctuarii prestat, debet in pavimento stare, si vero aliquid reperiat quod eum a pavimento separet; veluti si stet super aliquo instrumento, aut bestia, aut super pedes alterius, sacrificium illegitimum erit.* Idem quoque videtur docere Gregorius Nyssenus *Orat. in Cantic. volens hoc ipsum, inquit, pedi Sacerdotali cultus pulcherrimi loco esse, quod ab omni tegumento nudus ac immunis esset, quia scilicet istis in sacro consistendum pavimento.*

XXXIV. Atque hinc præcipue cum etiam ob tenues tunicas, quibus leviter tantum vestiebantur, sæpissime in graves admodum dolores atque morbos incidebant sacerdotes, quod ipsam etiam Ethnicorum sacerdotibus accidisse docet Juvenales *Satyra VI.* Ubi *Haruspicem*, i. e. sacerdotem (erant enim plerumque Sacerdotes Haruspices, quod etiam de Hebræorum Pontifice Max. aliquo modo dici potest) *varicosum* vocat: cujus rei hanc rationem reddit vetus Scholiastes. *Multum stando, inquit, Dum Deos, aut extra consu-*

lit. Huc fortassis etiam referri potest, quod habet Persius *Satyra*

v. de varicosis centurionibus. Ob eandem causam Pontifex. M. decimo Tifri die piaculari, quando in pace exierat e Sanctuario, convivium dedit amicis, ut docet *Misna Massechet Ioma cap. vii.* ויום טוב היה *Et convivium fecerat amicis suis quo die exiverat in pace ex sanctuario.* Ideoque inter plurimos Templi præfectos, quos recenset codex *Schekalim cap. v. M. 1.* & Maimonides *Kele Hammikdasch cap. vii.* habuerunt quoque: *Præfectum ægrotorum:* id est Medicum quendam, aut talem, qui sanitatis aliquam curam haberet. Sic enim habet Codex *Schekalim cap. v. misna 1.* ubi omnes præfectos, templi recenset, & inter cæteros de hoc præfecto hæc tradit: *בן אחיה אל הולי משיים* *Filius Achia constitutus erat, ut curam haberet eorum, qui viscerum dolore laborant.* Hunc locum optime explicat Bartenora his verbis: *לפי שהכהנים הולכים יחפים על הרצפה ואוכלין בשר הרבה ושותים מים היו משיהן ממקלקלין וצריכין תמיד לרופא לומר להם זה הסם טוב למשיים:* *Quia Sacerdotes semper discalceati incedunt super pavimentum, multas carnes comedunt, & aquam bibunt, sæpe viscerum dolore laborant; Ideo necesse est, ut semper habeant medicum; qui illis dicat: hoc medicamentum bonum est visceribus.* Eodem plane modo explicant *Caph Nachat*, & cæteræ glossæ. Eadem fere tradit Maimonides: *Hilch, Kele Hammikd. cap. vii. sect. xiv.* *הכהנים מפני שהן עומדים על הרצפה ואוכלים בשר הרבה ואין עליהן בגדים בשעת העבודה אלא חלוק אחד הם חלין במשיהן לפיכך מסמדין כמנהג אחד שהייה מבק' אותן ומרפא Sacerdotes, quia perpetuo stabant super pavimentum, & multas carnes comedebant, nec aliis vestibus indui erant quam unica tantum tunica, sæpius viscerum dolore laborabant: Hanc ob causam præfectum aliquem constituebant, qui eos perscrutaretur, eorumque morbis mederetur. Atque in hoc jugiter operabatur ipse, cum illis, qui ei suberant. Turpissime igitur deceptus est Plutarchus, libro IV. *Symposiacon*, sub finem libri, quemadmodum sæpe ei accidit, ubi de rebus Hebræorum differit. Docet enim ibi, Pontificem Max. Hebræorum festis diebus *κοθόγοις* sacra fecisse. Sed de hoc loco plura dicemus sub finem hujus capituli. Decepit proculdubio magnum virum mos patrius: gentiles enim crediderunt Judæos Bacchum adorasse, in quo errore ipse fuit Plutarchus, uti ex libro citato constat: Jam vero,*

vero, solenne erat Ethnicis, Bacchi sacra celebrare, æneis crepidis, & tympanis, de quibus plura inferius Thef. LI. Ejusmodi calceamenta quoque habuit Empedocles ille Philosophus, de quo Tertullianus, *de pallio cap. IV.* Pro libertate pictoris etiam factum est, quod Frisius, sive alius, in Opusculo Magii *de Tininabulis*, S. Pontifici Hebræorum thymiamata facienti, appinxe- rit calceos. vide pag. XLV. Eadem alios pictores ausos fuisse, alibi etiam reperies.

XXXV. Sed non solis sacerdotibus erat vetitum Templum ingredi cum calceis, at ipsis etiam laicis. Sic enim docet Misna in *Massechet Berachot. cap. IX.* ubi non tantum Sacerdotibus, sed omnibus Israelitis præscribitur officium circa loca sacra, atque inter alia hæc habet Misna ultima istius capituli: לא יכנס להר ה"ה במקלו ובמנעלי ובפגרתו ובאבק שטרל רגליו ולא יטשא קפדרי"א ורקיקה
Nullus intrabu in montem Templi cum baculo, aut calceo, aut marsupio, aut pulvere super pedes suos, nec brevioris via gratia, nec spuro inquinabit illum. Eadem fere verbotenus repetuntur in *Gemara Bab. Ievamoth c. I. fol. VI. b.* Et in *Gemara Berachoth cap. citato fol. LXII.* Hæc recitantur quoque a Maimonide *Hilch. Beib Habbechira cap. VII.* additis tantum, quæ etiam leguntur in *Gemara Berachot fol. LXII.* unde Maimonides ea hausit, his verbis: ובמטות הצרורין לו בכרינו *Et pecunia ligata in linteo.*

XXXVI. Fateor equidem expressis verbis calceos Sacerdotibus a Deo non prohiberi; sed quoniam cum cæteris vestibus non jubentur, & quia Deus claris verbis dixit: *hisce vestibus sacerdotio fungentur mihi.* Exodi cap. XXVIII. vers. IV. dubitandum non est, quin nullos omnino habuerint calceos; ita ut etiam silentio illo, de calceamentis conficiendis, revera vetitum fuerit sacerdotibus ea facere, ac gestare inter ministrandum. Rationem nihilominus quidam dare conantur hujus rei: Nempe quod Deus Mosi, ad rubum ardentem, ex quo eum compellavit, accedenti jusserit calceamenta solvere: *Solve, inquit, calceamentum de pedibus tuis, quia locus in quo stas sanctus est,* Exodi III. commate V. Idem jussum quoque est Jehoschua cap. V. versu ultimo lib. Josua, quum coram principe militiæ Domini staret. Uterque igitur tam Moses, quam Josua jussus est calceos extrahere, non tantum solvere: verbum enim שלל *spoliandi & extrahendi* significationem habet, quum Deus eos alloquebatur. Qualesnam fuerint illi calcei

Mosis, & qua de causa Deus jufferit eos exui, varia comminiscuntur passim auctores, sed pleraque vana & falsa. Dicere enim calceamenta Mosis fuisse straminea, aut ex junco, aut sparto, quales etiam fuerunt calcei pastorum Ægyptiorum, inter quos Moses numerari poterat, & rusticorum apud Hispanos, & alibi, de quibus Plinius *Hist. Nat. lib. XIX. cap. II.* ideoque deponendos fuisse ne forte igne, ad quem Moses accedebat, consumerentur, plane ridiculum est. Nec magis probare possum ingeniosum illud inventum, quod lepidissimus quidam, etsi doctissimus, ut eum vocat Balduinus de *Calceo Antiquo cap. III.* pro concione effutiit; calceos scilicet Mosis ex eodem junco compactos fuisse, ex quo postea Christi corona spinea facta est: ideoque jussisse Deum, ut Moses calceos exueret, *quod indignum videretur servum pedibus calcare, quo ipse dominus aliquando esset coronandus.* Spinosum sane plus satis est hoc commentum. Sic solent hi homines *Ἐπεφρο-νῆν παρ' ὃ θεῖ φρονεῖν.* Cur ejusmodi spinosas rationes tam longe peteremus, cum sacra Scriptura nos melius edoceat? Ob insignem namque loci istius sanctitatem Deus voluit id fieri. Exsertis enim verbis utrique, tam Mosis quam Josuæ dicitur: *כי המקום אשר אתה עומד עליו ארמה קדש הויה* *Quia terra istius loci, in quo stas, sancta est.* Non quod terra illa sanctior fuerit, cæteris partibus terræ, est enim totius terræ una eademque materia, ejusdem dignitatis & sanctitatis, cum eundem Deum habeat Creatorem & dominum; *Tota enim terra Domini est, & tota plenitudo ejus. Psalmo xxiv.* Sed sancta dicitur terra illa in qua stabant Moses & Josua, ob singularem præsentiam Dei, qui sanctissimus est, & qui in illis locis se manifestans, sanctitatem suam certis quibusdam operibus voluit declarare, ut non nisi cum timore & sanctitate homines illum accederent: eodem plane modo, quo Tabernaculum, & Templum, & sacra vasa, & Sacerdotes, & Sabbathata, & Novilunia, & omnia quæ ad Dei cultum destinabantur, sancta dicta erant.

XXXVIII. Nec fingenda nobis est ejusmodi, qualem sibi fingunt Judæi sanctitatem Templi, quasi Mons Moriah innatam aliquam haberet, præ cæteris locis totius universi, sanctitatem: adeo etiam ut locus ille Templi, ad hunc usque diem, sanctus sit, idem etiam honor ac reverentia ei debeat, ac olim quum Templum illæsum steterat: ut ne hodie quidem ulli permissum sit, per locum istum,

in

in quo olim sanctissimum illud ædificium steterat, ambulare cum calceis, aut baculo, aut pecunia, aut caput ibi detegere, aut screeare, spueri & facere ejusmodi sexenta alia, quæ stante æde a magistris vetita erant. Hæc credat *Judaus Apella*, non ego. Dicunt nihilominus, ut sunt audaculi, *Codice Iebamoth. cap. I. fol. 6. b.* לא יכנס

אדם בהר הבית במקלו במנעל בפנתרו ובנאבק של רגליו ולא ישנו קפגנרייא ורקיק' מקיו ואין לי אלא בזמן שביח המקדש קיים בזמן שאין בית המקדש קיים מניין חלמוד לוטר אח שבתותי תשמורו ומקדשי תירא מה שמיר' .
Nemo intrabit montem adis eum calceo, cum baculo, cum crumena, & cum cinere super pedibus nec via brevioris causa, nec screeabit. Sed hoc mihi non videtur habere locum, nisi stante Templo, Templo destructo, quomodo id probabitur? Scriptura dicit: Sabbata mea custodies, & Templum meum honorabis. (Lev. xix.) Sed quemadmodum id intelligendum est, de custodia Sabbati in æternum, sic etiam de reverentia Templi in æternum. Hæc eadem docet Maim. in *Beib Habbechira cap. VII. Halach. VII.* & clarius quam Gemara. Nec mirum loco illi talem sanctitatem quasi congenitam ascribi, cum in eo creatus fuerit (si diis placet,) Adamus, altare ibi struxerit, in quo sacrificaverit, quod etiam posteris eodem fine inferviebat, ut Caino, Habeli, Noacho, Abrahamo, Davidi, Salomoni &c. donec tandem ibi Templum ædificatum fuerit a Salomone, de quibus vide R. Eliezer in *Pirke cap. xxxi.* Maimon. *Beib Habbechira cap. I. Hal. I. II.* Et in *More Nechochim par. III. cap. XLVI.* Sed liræ, liræ, gerræ germanæ. Non tamen rejiciendam puto rationem, quam quidam dant viri docti, nempe Mosen jussum fuisse calceamenta solvere, ut disceret peccata & mentis inquinamenta esse rejicienda, & mortuis operibus renunciandum, ut eleganter D. Augustinus *Serm. XLII. de sanct. cap. VI.* *Quid tam terra sancta, inquit, quam Ecclesia? In illa ergo stemus & calceamenta solvamus, id est, mortuis operibus renunciemus.* Igitur ob loci sanctitatem Deus calceos solvi voluit a Mose & Josua.

Hæc & sequentia, pertotam hanc Thesin, displicent doctissimo Binao, in opusculo De Calceis Hebræorum. lib. II. cap. III. § v. ubi crisin suam excercet, quod hanc sententiam Augustini aliorumque non omnino improbaverim: quare verba mea allegat, eaque improbat atque carpi, ut opusculum cresceret. Sed Lector B. judicet, an ideo, quod non fuerim audaculus, ut e vestigio omnia operose refutarem, qua a mea sententia recedunt, censura vexandus

sim? Si ita est, ignoscat peccanti. Certissimum tamen est, me in precedentibus, & in sequentibus ostendisse veram causam, cur sacerdotes in Templo discalceati fuerint, fuisse loci sanctitatem, quod hic exsertis verbis dixi, & toties repetii. Lege sequentem paragr. XLVII. Ut, quid virum doctum, ut me tam libere carpat, moverit, capere neutiquam possum.

XXXVIII. Sed an ob eandem causam Sacerdotibus quoque calcei prohibiti fuerint, merito quis dubitare potest, cum Scriptura id non doceat claris verbis. Sane de calceis, eorum significatione, nudisque pedibus varii varia fingunt, quæ jam non libet recensere. Non opus est ad *Tropologias, Allegorias, & Anagogias* recurrere, cum sacræ Scripturæ ejusmodi sensus non sit attribuendus, nisi Spiritus Sanctus ipse id indicet, quod sæpius factum constat. Sacerdotibus calceos fuisse prohibitos. ideo quia ex cadaverum pellibus constabant, *quæ secundum legem immunda haberi poterant*, quod videtur innuere Stukius *de Conviviis cap. xxvii. lib. II.* non probo, nam de pellibus cadaverum Hebræis non interdictum fuit, quod sciam. Docet quidem Servius: *non licuisse Flamincas, nec calceos neque soleas morticinas habere*, ut observat Salmasius in notis suis *ad Tertullianum de Pallio*. Sed hæc nihil plane ad pelles cadaverum, multo minus ad calceos Sacerdotum Hebræorum. Eadem lex de morticiniis, quæ Hebræorum Sacerdotibus, ipsis quoque laicis data fuit. Deinde ex alia materia quam ex corio calceos gestare potuissent, veluti ex ligno, subere, lino aut papyro, ut Sacerdotes Ægyptiorum, quemadmodum docet Herodotus & gentiles alii.

XXXIX. Improbare tamen omnino non possum, rationem quam quidam reddunt: sc. nullos fuisse calceos Sacerdotibus, ut in Templo moram, & abstinentiam ab extraneis negotiis sic imperatam scirent: quoniam domestica opera nudis pedibus, forensia calceati curabant. Enimvero milites aliosque, qui rebus forensibus operam dabant, calceatos, domi vero plerumque discalceatos fuisse antiquos, ex Balduino, Nigronio, Salmasio, aliisque Auctoribus, qui *de calceo* tractarunt, constat. Quid? nonne & nos hodie, quam diu domi latitamus, sive viri, sive femine, discalceati solemus incedere, aut, si quid pedes munit, soleis, sive mulleis, aut *Panouffis*, uti vocamus, quæ inter calceos hodie numerare non solemus, utimur; cum calceos induamus, quamprimum foras
expa-

expaciamur. Cum vero Sacerdotes, quamdiu in Templo occupati erant, reputarentur domi esse, rem patris cœlestis, & sanctæ istius familiæ, cuius πατρία ἐν οὐρανοῖς ἢ ἐπὶ γῆς ὀνομάζεται. *Tota patria nominatur in cœlis & in terra.* Ephes. cap. III. xv. curare, unde etiam Christus, (quod obiter notare velim) quum in Templo sedebat inter doctores (id est in porticu subdialis Israelitarum, ut quidam id explicant, aut potius in Synagoga, quæ erat in ipso circuitu Templi, ut postea clarius demonstrabimus; nam in ipso Templo federe non licebat) dixit, ἐν τοῖς τῆ πατρὸς μου δεῖ εἶναι με. *Oportet me esse in iis quæ sunt Patris mei*, id est, in **בית אבא** *domo Patris mei*, ut optime id vertit Syrus, Lucæ II. XLIX calceos gestare non debebant, ut nulli alii negotio intricati. Hinc non tantum calceos deponere jubentur, sed & baculum, quo inter perigrinandum per vias uterentur; nec pecuniam involverent, secum ferre licebat; his enim uti solebant iter facientes, & ii qui negotiis urbanis inhærebant. Unde etiam Christus Matth. x. vers. IX. x. Discipulis suis, postquam eos per totum terrarum urbem, ad prædicandum Evangelium, misisset, vetuit ne more solito facerent. *Μὴ κλῆσεθε χρυσόν, μηδὲ ἀργύρον, μηδὲ χαλκὸν εἰς τὰς ζώνας ὑμῶν μὴ πήραν εἰς ὄδον, μηδὲ δύο χιτῶνας, μηδὲ ὑποδήματα, μηδὲ ῥάβδον.* *Ne possideatis aurum, neque argentum, neque as in zonis vestris, neque peram ad iter. neque duas tunicas, neque calceos, neque baculum.* Eodem igitur habitu eos voluit, quasi ituros ad Templum rem divinam facturos, quia revera totus orbis, si officium spectes, iis quasi domus Dei, atque sanctissimum aliquod Templum fuit, prout ipse Diogenes id olim agnovit, ad superbientem & delicatulum istum juvenem Lacedæmonicum, de quo alibi apud Plutarchum. Ubique enim locorum supremi θεοῦ Christi, æternitatis Patris, rem faciebant. Hæc fortassis etiam causa fuit, ob quam verpulorum magistri tam expresse vetuerint populo, Templum ingredi: במקלו ובמנעלו ובפונרתו ובאנק שטר רגליו ולא ישה : במקלו, *aut calceo, aut marsupio, aut pulvere super pedes, nec compendii causa, nec pecunia ligata linteo.* Ut supra demonstravimus, paragrapho xxxv. Ad quam traditionem etiam videtur respexisse ipse Salvator apud Marcum cap. xi. Commate xvi. Καὶ οὐκ ἤφικεν ἵνα τις διενέγκῃ σκεῦον ἢ ῥάβδον εἰς τὸ ἱερὸν *Et non permisit instrumentum, aut vasa per Templum deportari.*

Sane

XL. Sane non possum hic non animadvertere, quam apposite, & quam scite Christus, summus ille doctor, prohibuerit vasa deportari per Templum, quemadmodum id a Marco notatur. Marcus postquam narrasset versu præcedenti, Jesum ingressum in Templum, cæpisse ejicere eos, qui vendebant & emebant sancto illo in loco mensasque numulariorum, & cathedras vendentium subvertisse: mox addit; & *non permisit instrumentum ullum per Templum deportari*. Vix dubito, quin Christus exsertis verbis allegarit traditionem istam patrum, qua prohibentur intrare Templum cum *baculo*, aut *calceo*, aut *crumena*, aut *pecunia legata in linteo*. Argumentum enim fecit Salvator ad hominem, ut cum Logicis loquar; nam quia ipsi tam severe prohibuerunt populo *montem Templi ingredi cum baculo, cum marsupio, aut cum pecunia in linteo*: nonne summæ impietatis fuit, eos ipsos videre in Templo *vendentes & ementes*? Nonne eadem lex multo magis prohibere debuisset *mensas numulariorum, & cathedras vendentium*; usque adeo verum est, quod Christus cœcis istis ducibus exprobarat, Matthæi cap. **xxiii**. vers. **xxiv**. fuisse eos *διωλιζοντες τὸν κώνωπα, τὸν ἢ κάμελον καταπίνοντες*. Hic verus sensus est, mea opinione, istorum verborum: *ὃ σὺ κ' ἤφικεν ἵνα τις διενέγκῃ σκόδιον εἰς τὸ ἱερὸν*, quod eruditus lector mecum judicabit. Sed hæc in transitu dicta sunt, e diverticulo in viam redeamus, ad Sacerdotes nostros discalceatos.

XLI. Quamvis igitur solum silentium de conficiendis calceis, sufficiat ad discalceandos sacerdotes, nec ulla alia lex data fuerit, quæ claris verbis calceamenta Sacerdotibus prohibuerit, non tamen vana erit conjectura, mea quidem sententia, si quis dicat easdem rationes nudis pedibus operandum fuisse Sacerdotibus, ob quas & Moses & Josua jussi sunt calceos detrahere, quum coram Deo stabant: nempe ob singularem præsentiam Dei qui sanctissimus est, & qui omnia sanctitate sua replet. Sane, si ista loca, in quibus stabant Moses & Josua, sancta fuerunt reputata ob præsentiam Dei, quis non videt multo sanctius fuisse Templum, cum Deus ibi præsentiam suam atque sanctitatem augustiori modo manifestaverit? Hinc ædes Dei *בית המקדש* *sanctuarium*, sive *Ædes sancta* vocantur. Quid? nonne in eodem Templo *קדש הקדשים* *sanctum sanctorum* fuit? Sane Hebræorum doctores hanc præcipuam dant rationem; quia scilicet Deus Mosis dixit: *Hic locus in quo stas sanctus est*. Argumentantur igitur *מקדש וחומו* uti loquuntur, *a minori ad majus*. Nempe quia
locus

locus in quo stabat Moses sanctus fuit, atque ideo calcei extrahendi erant: multo magis in Templo, quod multo sanctius. Sic Gemara Babyl. ad hæc verba, *capitis IX. Berachot fol LXII. b.* לא יכנס אדם להר הזית וכי *nemo ingreditur montem adis &c.* probant calceis in Templo non fuisse utendum, eo quod dixerit Mosis Exodi III. *solue calceamenta tua de pedibus tuis.* Addunt præterea vetitum ipsis fuisse, calceos gerere in Templo, non vero in Synagoga, uti etiam vetitum fuit spuere aut screare in Templo. Spuere vetitum fuisse ob contemptum, calceos vero ob mandatum, tandem sic de calceo concludunt: : *ומה מנעל שאין בו דרך בנין אמרה תורה של גטליך מטל רגלך? Sed quid censet de calceamentis cum in iis nullus sit contemptus? Dixit lex: solve calceamenta de pedibus tuis.*

XLII. Sed propter eandem sanctitatem loci, vetitum fuit populo non tantum Templum ingredi cum calceis, sed etiam Templum conspuere, aut pulverem super pedibus inferre; aut quicquam facere, quod contemptum significare, aut munditiam minuere, aut sancta polluere inter homines, & sanctitati repugnare per legem censeretur. Hæc omnia ex locis sæpius jam laudatis, satis constant; ibi enim non tantum prohibentur, montem ædis ingredi cum calceis, sed etiam in Templo spuere, aut inferre pulverem super pedibus. Jam vero spuere summum contemptum fuisse, apparet, vel ex solo ritu circa jus leviratus, cum in faciem recusantis spueretur; unde etiam Christus a petulantibus militibus conspuitur. Hinc Gemarici ad *Massechet Berachot fol. LXII. b.* notant in Templo spuere vetitum fuisse *בין דרך שהיא quia est aliquis contemptus.* Et mox addit: *מאוסה לפני מלך מלכי המלכים quia est contemptus coram Rege Regum.*

XLIII. Pulverem vero super pedibus immunditiam & contemptum quoque denotasse, præsertim apud Hebræos, vel inde constat, quod Christus iusserit, Apostolos, contra civitates & domos, quæ illorum sermonem non essent recepturæ satis digne, *ἐπιβάξτε τὸ κοπιώτερον τὸ ποδῶν αὐτῶν. pulverem excutere de pedibus suis.* Matthæi cap. x. commate XIV. Ideo toties manus & pedes lavare debebant Sacerdotes. Non tamen ignoro apud Hebræos, moris fuisse sollicitè cavere, ne pulverem inferrent Templo super pedibus: quia timebant scilicet, ne pulvis sepulcri, aut ex Terra Ethnica & Idololatræ esset; ideo non tantum in Templum, sed in totam quidem terram Israeliticam non inferendus erat. Prohibuerunt itaque Talmudici etiam olera e terra ethnica inferri terræ Israeliticæ. *Massechet*

Sanhedrin fol. XII. a. אין מביאין ירק מחוצה לארץ ורבותינו התירו מאי בנייהו : אמר ר' ירמיה חוששין לנושהין איכא בנייהו : *Non afferunt olera (quæ sunt) extra terram in terram (Israelitarum) Sed doctores nostri id permisserunt. Sed in quam rem differunt? dixit doctor Ieremias, timent ne sit gleba terra, (pulvis) inter olera ista.* Hæc glossa ita exponit:

חוששין לנושייהו שמא יביא עמה מנוש ארץ העמים שכמאמא באהל ויטמא טהרות של ארץ ישראל *Timent ne afferetur cum eo (id est olere) gleba terra Ethnicorum, que polluat tentorium, atque ita ne pollueretur mundities terra Israelis.* Ejusmodi quid reperitur in codice אהלות Et שנה, de quibus vide *Thosephoth* ad hunc locum. Sed hæc omnia, meo iudicio, desumpta sunt ex capite XVIII. Geneleos, commate IV. ubi Abraham tribus istis viris, qui ei apparuerunt in planitie Mamræ, dixit: *Sumetur jam parum aqua, inde lavate pedes vestros.* Ad hæc verba observant Doctor Salomon Jarchi, & Baal Hatturim: Abrahamum timuisse viros istos Arabas, ideoque idololatrias, fuisse, atque sic eos rogasse, ut pedes lavarent, antequam tentorium suum intrarent, ne forte inferrent pulverem super pedibus, cui sese incurvassent, atque sic ne Idololatriam asportarent. Secus autem fecisse Lot, quum illi apparuerunt duo angeli ad portam Sodomi, Geneleos cap. XIX. vers. 11.; rogavit enim ut pernoctarent secum, antequam pedes lavarent, quia eadem cura scilicet eum non sollicitavit. Sic enim sermocinatur Baal-Hatturim

ורחצו רגליכם כי במסורה הכא ואיך בהאי פרשתא נבי לוט . מהכא ילפינן שחשש לשון מלוט הקדים לינה לרחיצה ואברהם הקדים רחיצה ללינה מלמד שהיה *Hæc verba: Et lavate pedes vestros, bis reperiuntur in Scriptura: hic atque alibi in hac sectione, ubi de Lot sermo fit, (Gen. XIX.) Ex hoc loco discimus timendam fuisse idololatriam, cum Lot ante sollicitus fuerit de pernoctatione, quam de lotione, Sed Abraham curam habuit lotionis ante pernoctationem: unde discimus eum timuisse, ne essent Arabes, atque idololatriam domui sue inferrent.* Eadem fere reperies apud R. S. I. quem consule. De hisce etiam quædam reperies erudite observata a doctissimo Lichtfootio, ad cap. x. Matthæi v. xv.

XLIV. Notandum etiam est calceamentum vilissimum vestimenti genus fuisse: Nam etsi alias veteres etiam luxum non mediocrem in calceis ponerent, plerumque tamen viles erant. Reperies sane calceos aureos, argenteos, margaritis aliisque gemmis distinctos,

atos, apud Curtium, Senecam, Plinium, Lampridium & alios Scriptores, immo & soleas aureas jumentorum, de quibus satis fufce egit Balduinus de Calceo Antiquo cap. IV. Qualia etiam sunt calceamenta Imperatoris Diocletiani & Pontificis Romani. Pretiosissimi etiam fuerunt colores, purpurei scilicet & coccinei, punicei & albi &c. Quid? insignes fuerunt calcei mullei triumphantium, & insignis cultus priscorum Regum Romanorum. Noti sunt calcei lunati, signum Senatoriæ dignitatis. Diebus festis, in honorem Deorum, Julius Cæsar, & alii pretiosis calceis, etiam aliquando luxuriabantur. Nihilominus tamen vix ullum vestimenti genus fuit, quod vilius haberetur calceo, adeo etiam ut *immundissimam pedum tutelam* dixerit Tertulianus de pallio, scilicet cum ob pedum sudorem odoremque, (quia in calceis pedes fordidi olidique aura non exspirante, ut quidam id explicant, quod tamen Salmasius ineptissimum censet) tum ob pulveris & luti forditatem; unde Martialis:

Quam vetus a crassa calceus nudus aqua.

& Querolus non Plautinus:

Sume laneos cothurnos, semper refuos calceos,

Quos pluvia solvat, pulvis compleat,

Canum & sudor glutinet.

Sume calceos humili fluxos tegmine.

Quos terra revocet. fraudet limus concolor.

Vide Salmasii notas ad Pallium Tertull. Ad hæc etiam respexit Tertullianus de *cultu fæminarum* Cap. VII. Ubi mulierum luxum perstringit his verbis: *Et peronibus uniones emergere de luto cupiunt.* Nota quod dicat: *cupiunt de luto emergere*, quia perones sive calcei plerumque in luto hæreere solent. Ideo maximam partem ex crasso corio, ligno & alia materia vili fiebant, vili sane pretio, ut quatuor etiam denariis empta fuerint Philosophorum phæcacia, ut auctor est Seneca libro VII. de beneficiis, Cap. XXI. ubi de quodam Pythagorico. Sane viliori pretio ullum vestimentum apud Judæos constituisse, quam calceos, vix credibile est: ideo quæritur Deus apud prophetam Amosum. quod *egentem pari calceorum vendiderint, aut emerint*; quasi homines vilissimos, de lapide emptos, & nullius pretii, Amos. II. VI. & VIII. VI. Inde factum esse, ut alicui calceos afferre, aut solvere, aut extrahere, inter vilissima ministeria recenseretur; ideo moris fuit inter Judæos, cum aliquem servum emerant, non alia oppigneratione uti, ut constaret eum

jam in alterius domini potestatem migrasse, quam ut ei (novo domino, aut emptori) calceos solveret servus, aut indueret; adeo ut alicui calceamenta solvere, aut ligare, significaret in ejus potestatem redactum, aut ejus servum esse. Hæc docet Gemara Babylonica. *Massechet Kidduschim, cap. I. fol. XXI. b.*

עבר קטן כנהמה דמי תנו רבנן כיצד בחוקה החרו לו מנעלו או הולך כליו אחריו : לבית המרחץ הפשיטו הרחיצו סכו גררו הלבישו הנטילו הגביהו : *Parvus servus est veluti jumentum, tradunt Magistri nostri. Quomodo possideatur servus apprehensione? Si solvat (emptori) calceos, aut si portet aliquod instrumentum ad balneum, si vestem illi extrahat, si eum lavet, ungat, fricat, si vestiatur eum, calceum induat, aut tollat.* Eadem docet etiam Maimonides in מכירה cap. II. Nullus dubito, quin Johannes ad hæc respexerit apud Lucam cap. III. vers. XVI. ὅτι εἰμι ἰκανὸς λύσαι ἢ ἰμάντα ἢ ὑποδημάτων αὐτοῦ. *Cujus, nempe Christi, non sum dignus; ut solvam corrigiam calceorum.* Idem habes apud Marcum & Johannem: sed apud Matth. cap. III. vers. XI. reperies ὑποδήματα βαστάσαι, *calceos portare, pro λύσαι ἢ ἰμάντα ἢ ὑποδημάτων. Solvere corrigiam calceorum;* sed sensus idem est, utrumque igitur idem significat; ac si Johannes dixisset: *Non sum dignus, ut sim servus ejus.* Hic sane genuinus sensus est hujus loci; nam quod quidam veterum, ut Gregorius, Augustinus & alii, id de incarnationis mysterio, aut prædicatione Evangelii explicare conati fuerint, animadversione vix dignum est. Vilissimum igitur omnium vestimentorum est calceus; Hoc vel inde patet, quod calceos in aliquem projicere sit signum extremi contemptus. Hinc Psalmo LX. vers. x. *Super Edomaum projiciam calceum meum:* id est; nihili eum facio, calceum meum ei projiciam, ut vili servo; quem mihi, ut domino suo curet, & custodiet, atque sic sub potestate mea erit servus, & ego ipsius dominus & herus ero.

XLV. Hisce addi potest, diafealceatum incedere apud Hebræos, signum fuisse submissionis & abjectissimi animi coram Deo, cui ministrabant. Hinc non tantum sacerdotes, sed totus populus discalceatus incedebat diebus jejunii, quod maxime observabant magno illo die expiationum, quem vocant יומם, id est diem, יום־עֲשׂוּרָה, vel etiam יום הכפורים, *diem expiationum*, ut constat ex *Massechet Ioma cap. VIII.* Idem etiam fiebat in Tischa beAsf. de

de quo vide eorum *Minhagin*, id est ritus. In Germanica editione hæc reperies : מן דארף קיין שוין אן אן מן Man darf kein schuh an thun. *Non licet calceis uti.* Vide *Minhagin* in חשב' באב fol. xxxv. b. de quo vide etiam Buxtorfii *Synag. Iud. cap. xxx.* Ad hæc videtur alluisse Juvenalis *Satyra VI.* ubi de hoc Judæorum ritu, & fortassis de ipsa Berenice Regis Agrippæ sorore, uti quidam existimant, de qua Joseph. *de Bello Iud. l. cap. II. xv.*

Observant ubi festa mero pede Sabbata Reges.

Ergo nudo pede observant *Sabbata*, id est *jejunia*, præsertim diem expiationum, qui vocatur שבת שנתן, quasi diceres, *Sabbatum quietis.* Levit. cap. xvi. quod velim criticos observasse, ne Juvenalem imposterum inscitæ accusarent, quasi per *Sabbata* intellexisset, diem illum, qui singulis hebdomadibus recurrit, id est, diem Saturni, quo die sane non jejunabant, nec etiam nudo pede incedebant: mallent enim, si ipsis facultas daretur, potius aurum eo die calcare quam corium, immo pretiosioribus calceis uterentur, credo, quam ipse Julius Cæsar, Popæa, Diocletianus, aut Papa R. cum sit magnum מַצוּת meritum, hunc diem gula & vestium luxu honorare. Augustum tamen, ut ex Suetonio constat, Strabonem lib. xvi. & Justinum libro xxxvi. in illo errore fuisse, Judæos *Sabbatum*, id est, septimum diem observasse, ut diem jejunii, certum est. Alii inter Ethnicos de ritibus Judæorum melius edocti fuerunt.

Hicce adnumero Juvenalem, virum excellentem, qui Religionis Iudaica ignarus esse non poterat; eo minus, cum in Ægypto, ubi non pauciores Iudæi quam Gentiles, militiæ præfectus fuerit. Juvenalem adeo rerum Iudaicarum fuisse ignorantem, ut scire non potuerit esse aliquod Jejunium, quod Iudæis Sabbathum dicitur, Clariss. Bynæus, qui hæc mea perstringit, De calceis Hebræorum, lib. 2. cap. 4. nondum probavit. Eruditus judicet lector, mirum contradicendum sit, nisi evidentissime contrarium probetur.

XLVI. Hoc fecisse in luctu & diebus jejunii creduntur, ad exemplum Davidis, II Sam. cap. xv. ubi eum, in magno mœnore legimus ascendisse per montem olivarum, flentem, capite operio, & discalceatum. Idem etiam observarunt in funeribus, ubi discalceari oportere lugentes ob mortuum discimus, prout id satis fusc docet Buxtorfius in *Synag. Iudaica cap. xlix.* quæ doctissimus vir hausit, cum ex aliis ritualibus, tum ex *Masschet Semachot.* Sic

enim *cap. I.* וְכִי יָבִיאוּ אֶת הַלְּבָבוֹת וְאֶת הַיָּדַיִם וְאֶת הַרְגְלָיִם וְאֶת הַיָּדַיִם וְאֶת הַרְגְלָיִם *Non lacerabunt vestes, nec calceos extrahent antequam obierit.* Et in *Minbagin* Germanicis *Hilchot Avaloth*, hæc quoque leges: וְעַתָּה יָדַעְתָּ כִּי אִם יָבִיאוּ אֶת הַלְּבָבוֹת וְאֶת הַיָּדַיִם וְאֶת הַרְגְלָיִם וְאֶת הַיָּדַיִם וְאֶת הַרְגְלָיִם
 נִיט צו קבורה אין קומן טאר דער אבל נִיט ריא שוין אויש וטון
 wen der Meth noch nit zu Zieburah is kommen tar der abel nit die schuch
 auß tun. *Non opus est ut lugens calceos exuat, antequam mortuus
 ad sepulcrum delatus fuerit.* Et hoc observatum fuisse jam a tem-
 poribus Prophetarum, patet ex Ezechiele *cap. xxiv. vers. xvii.*
*clamare desiste, mortuorum luctum ne facito; tiaram tuam alliga
 tibi: & calceos tuos apponito pedibus tuis.* Ergo in mortuorum lu-
 ctu calceos exuebant, in lætitia secus fiebat. Id ipsum etiam sæ-
 pissime si non semper, observatum fuisse a Romanis, ut in fune-
 ribus nudis pedibus incederent, testatur Suetonius, in *vita Au-
 gusti cap. c.* *Reliquias legerunt primores equestris ordinis, tunicati
 & discincti pedibusque nudis, ac in Mausoleo condiderunt.* Elegans
 apud Casaliū *De urbe & imperio Romano, part. II. cap. xxi.*
 exstat marmor in quo nudis incedunt pedibus funus deducētes.
 Sed in publicis calamitatibus gentiles nudis pedibus solitos fuisse
 incedere, docet Tertullianus: *cum super cælum & aret annus,
 nudipedalia denunciantur.* Et Juvenalis *Satyra vi.*

inde superbi

*Totum regis agrum, nuda ac tremebunda cruentis
 Erepet genibus.*

Memoranda est etiam superstitio, de qua Plinius libro *xviii.*
*Privatim autem contra erucas ambiri arbores singulas, a muliere in-
 citati mensis nudis pedibus recincta.* Hunc ritum gentiles didicisse a
 Mose scribit Justinus in *Apologia secunda.* Vide Casaubonum *ad
 Suetonium in vita Aug. cap. c.* Nudis pedibus & hodie videre est
 Judæos currere ad Synagogam die piaculari, decimo *Tisri*, & die
Tischa beaf, aut laneis vel lineis foccis.

XLVII. Apud gentiles Sacerdotes & sacrificantes, aliquando
 calceati, aliquando discalceati sacrificabant. Sæpissime calceatos
 sacra fecisse, manifestum est. Sacerdotes apud Ægyptios gestasse
 ἑποδήματα βύβλινα calceos papyraceos, testatur Herodotus. *libro II.
 cap. vii.* Phœnicum Sacerdotes lineos habuere, auctore Herodia-
 no, *libro v.* ubi de quodam sacrificio *cap. xiiii.* τὰ δὲ σπλάγχνα
 τῶν ἱερουργούντων, τότε ἀιρώματα ἐν χρυσοῖς συνδέσειν ὑπὲρ κεφαλῆς. ὅσα
 οἰκείται

οικέται δέ τινες, ἢ ὀτελεῖς ἄθροποι ἔφερον ἀλλ' οἷτε ἔπαρχοι ἔ στρατοπέδων, ἢ οἱ ἐν ταῖς μεγίσταις πράξεσιν: ἀνεξωσμένοι οἱ μὲν χιτῶνας ποδήρης ἢ χειρῶν, νόμῳ Φοινίκων, ἐν μέσῳ φέροντες μίαν πορφύραν: ὑποδήμασί τε λίγες πεποιημένοι ἐχρῶντο, ὥσπερ οἱ καὶ ἐκείνοι τὰ χωρία περιφύλλοιτες. *Extra vero vittimarum, & aromata, vasis aureis capiti imposta, gestabant; Non quidem famuli aliqui, & viles sed primi inter milites, & ii qui rebus maximis incumbēbant: Induit tunica talari & manuleata, Phœnicum more, (quæ verba νόμῳ Φοινικῶν, doctissimus Politianus non expressit) unamque in medio purpuram ferentes; lineis autem calceamentis utebantur, ut vates in illis regionibus solent.* Dialis Sacerdos & Flaviales crepidati erant, saltem tempore Domitiani, & forte ejus jussu, eodem enim habitu quo Domitianus amicti fuerunt, teste Suetonio *in vita Domitiani, cap. IV.* Certamini, ait, *presedit crepidatus, purpureaque amictus toga Germanica, capite gestans coronam auream cum effigie Iovis, ac Junonis, Minervæque: assidemibus Diali sacerdote & collegio Flavialium pari habitu: nisi quod illorum coronis inerat & ipsius imago.* Larensum Pontificem calceatum tradit Athenæus *libro VII.* ἐσθῆτάς τε, inquit, ἐχομεν ἢ ὑποδήσας ὀτελεῖς. Appianus *de bello civili, libro V.* docet: Atheniensium & Alexandrinorum Sacerdotes calceamenta alba gestasse, quæ phæcasia vocabant. Καὶ στολήν εἶχε, loquitur de Antonio, τετράγωνον ἐκλωκίην ἀντὶ τῆς πατρῆς, ἢ ὑπόδημα ἦν αὐτῷ λευκὸν Ἀττικόν, ὃ ἢ Ἀθλωαίων ἐχρῶσιν ἱερεῖς ἢ Ἀλεξανδρέων, ἢ λαλῶσι Φαιάσιοι. *Habuit autem stolam quadratam græcanicam, pro patria, & calceum induit album Atticum, quibus Atheniensium & Alexandrinorum sacerdotes utuntur, & quos phæcasia vocant.* Sed phæcasia calceamenta fuisse Philosophorum & Sacerdotum, jam diu demonstratum est a doctissimo Balduino *de calceo, cap. XIX.* Plurimos Sacerdotes & sacrificantes reperies in nummis antiquis calceatos: ut in nummis Heliogabali, aut potius Algabali, Antonini Pii, Aurelii & aliorum. vide Choulium *de Religione antiquorum Romanorum pag. LXXVII. & CCXVII. & CCLXXXIX.* Et in marmore Romæ reperto, apud eundem *pag. CCXCVIII.* Ejusmodi sacrificulum calceatum vide apud Ferarium, *de Re vest. lib. I. cap. X.*

XLVIII. Sed quamvis plurimum calceati, sæpissime tamen discalceati, operabantur gentilium Sacerdotes. Silius Italicus *de bello Punico libro III,* Herculis sacerdotem nudis pedibus introducit. Sicenitu de toto illius vestitu: nec

nec discolor ulli

*Ante aras cultus; velantur corpora lino,
Et Pelusiaco præfulget stamine vertex.
Discinctis mos thura dare, atque e lege parentum.
Sacrificam lato vestem distinguere clavo.
Pes nudus, tonsaque comæ, castumque cubile,
In restincta focis servant altaria flamma.*

Sane virgines vestales nudis sacrificasse pedibus, patet ex Floro, libro I. I. cap. XIII. ubi narrans ob Gallos imminens periculum, inter alia autem hæc habet: *virgines simul ex sacerdotio Vestæ, nudo pede fugientia sacra comitantur.* Ovidius libro VI. Fastor: tradit, matronas Romanas ædes vestæ Deæ nudis pedibus adiisse.

Hæc pede matronam nudo descendere vidi.

Virgines vestales sacra fecisse, nudis pedibus, non approbat doctissimus Bynaus. De calceis Hebr. lib. 2. cap. 5. Putat scilicet, id quod Florus habet, de vestalibus, nudo incedentibus pede, intelligendum esse de fuga, ob imminens a Gallis periculum, & quod apud Ovidium legatur, factum esse cerio Religionis & superstitionis ritu. Eadem ab alio viro docto mihi jam fuere proposita. Cum tamen talia apud auctores legantur, quemadmodum ostendi, & cum omnes imagines, non solum vestæ Deæ, sed & ipsarum vestalium virginum, hæctenus a me aliter conspectæ non sint, quam nudis pedibus, in mea perstabo sententia, donec contrarium demonstratum fuerit. Notandum est, Florum exsertis verbis dixisse: Virgines simul ex sacerdotio vestæ, nudo pede fugientia sacra comitantur. Sunt verba Flori. Inde colligo, Virgines nudo pede sacra fecisse Vestæ jam ante fugam, ut non opus habuerint, nudare pedes ad fugam. Sed & calceata multo commodius fugissent, quam nudis pedibus. Si forte dicas: calceos eas exuisse, ut honore afficerent sacra: respondeo eadem sacra eundem exegisse honorem, in faciendis sacrificiis. Adde non admodum esse verisimile, instans periculum multum concessisse temporis ad denudandos pedes. Tandem, si vel maxime ego peccassem, inde conjiciendo, virgines vestales nudis pedibus sacra fecisse, quid peccaverunt Casaubonus & Baldwinus? qui nihil habent, nisi gentiles plerisque religionis superstitionisve ritibus obeundis calceos posuisse. Sunt verba Casauboni ad Aug. cap. c. Vellem doctissimus Bynaus tantis saltem viris pepercisset, cum iis contradicendum non sit, nisi rationes habeamus clarissimas atque indubitatas, quæ lectorem penitus convincant.

Tales

XLIX. Tales quoque fuisse postea Augustales, patet ex nummo Caligulæ æneo Choulii pag. cclxviii. Dianæ sacra nudis pedibus facta fuisse, colligere quis potest ex Solino *Polyhistore cap. xvii.* Creies, inquit, *Dianam religiosissime venerantur*, Βελδομαῶτιω gentiliter nominantes, quod sermone nostro sonat *virginem dulcem.* *Edem numinis præterquam nudus vestigia nullus licite ingrediuntur.* De iisdem Dianæ sacerdotibus discalceatis mentionem quoque facit Strabo libro xii. *Εν τοῖς Κασταβάλοις*, inquit, ἐστὶ τὸ τῆς Περγασίας Ἀγέμευδος ἱερόν, ὅπερ Φασὶ τὰς ἱερείας γυμνοῖς τοῖς ποσὶ δι' ἀνθρακίας βαδίξιν ἀπαθῆς. *Apud Castabala Parasia Diane fanum est, ubi narrant sacrificulas nudis pedibus, per prunas ambulare, illasas;* ubi notandum est, interpretem Latinum, non fati mentem auctoris assequutum fuisse, quum dicit, *illasis pedibus tantum*, non vero *nudis pedibus*, quod tamen textus Græcus, & religio Dianæ postulat. Idem Strabo lib vii. loquitur etiam de mulierculis quibusdam vatibus canis, apud Cimbros, quæ castra sequebantur, ζῶμα χαλκῆν ἔχουσα. *Cinctu aræo & discalceata.* Notatur etiam Triumphales coronatos & nudis pedibus sacra fecisse. Nihil jam addam de nudipedalibus. Notissimum etiam est Symbolum illud Pythagoræ: ἀνυπόδητος θεὸς ἢ περὶ σκύνῃ. *Discalceatus sacrificia & adora.* vide Jamblichium de vita Pythagoræ, *Symb. iii.* Hoc sibi etiam vult Prudentius, *Peristeph. hym. xiv.*

Nudare plantas ante carpentum scio

Proceres rogatos matris Ideæ sacris, &c.

In antiquis marmoribus atque nummis reperies multos popas, & sacerdotes quosdam, imo genios & Deos, toto corpore nudos, de quibus capite primo egimus: alios etiam nudis pedibus tantum; veluti Claudii, Marci Antonii, Domitiani, in Græco Hadriani, Vespasiani, Juliæ piæ, Clodii, Faustinae & aliorum. vide Choulium de *Relig. Antiquorum Rom.* pag. clxiv. & clii. ccxxxv. & ccxxxvii. & cclxxxiv. vide etiam marmora apud eundem *Pag.* cclxxxiii. cccci. cccxii. cccxv. cccxxxiv. ccxxxvi. cccxxxix. & alibi. Sed multi alii discalceati fuerunt, veluti veneficæ in sacris magicis, quæ altero pede nudæ erant. Virgilius *Aeneid lib. iv.*

Unum exuta pedem vinclis in veste recincta.

Et Ovidius; *metam. lib. vii.* Ubi de Medea.

*Tectis egreditur vestes induta recinctas ,
Nuda pedem . nudos humeros infusa capillos .*

Et Seneca de eadem Medea , in *Medea. Act. IV. Sc. II.*

Tibi more gentis vinclo solvens comam ,

Secreto nudo nemora lastravi pede .

De hisce plura vide apud Balduinum , de *Calceo Antiquo.*

L. Igitur non solum Hebræorum sacerdotes nudis pedibus sacra faciebant in Templo, ob insignem loci sanctitatem, sed ne laicis quidem calceatis templum ingredi licuit. Atque id ipsum etiam observatum fuit apud gentiles, eadem de causa. Quid? apud Turcas crimen esset morte piandum, propter eandem sanctitatem, si diis placet, loci. Vide Georg. Doufæ Iter Constantinop. pag. xxxvi Ubi semetipsum calceos extrahere coactum fuisse, ante Templum Sophiæ, ut intrare ipsi liceret, fatetur. Ipsi etiam Brachmanes apud Indos eadem superstitione hodie laborare, docet Rogerius, olim pastor Societatis Indiæ apud istos populos, in libro sane non contemnendo, quem de Braminum, aut Brachmanum ritibus & Relig. conscripsit. Narrat enim eos *pagoda*, id est Tempula aut Deorum suorum delubra non ingredi, nisi detractis calceis ob sanctitatem. *Libro II. cap. x.* Sed quis nescit id ipsum, ad hunc usque diem, aliquando observari a Pontificiis? Hinc non tantum maxima pars monachorum nudis pedibus, aut unica tantum solea pedibus aligata, incedunt, nec vulgus solum in sacris publicis, quas processiones vocant, calceos negligunt, sed ipsi etiam Episcopi & antistites calceos exuere jubentur, si cum Pontifice R. facellum ad adorandam crucem intrare velint. Sane non possum hic silentio præterire, quod hoc ipso die IV. Cal. Mai. anni MDCLXXI. legi, in *novellis*, quas vocant, aut etiam *currantibus* Harlemensibus. Narratur ibi, die Veneris ante festum Paschatis, Episcopos, qui Romæ erant, cum Pontifice facellum intrasse, ut crucem, patrio ritu, venerarentur, relictis Episcoporum calceis antefores facelli: proculdubio, quia locus sanctus reputabatur. Sed de calceo satis.

LI. Inter vestes superfluas, possumus etiam numerare: quæ summo Pontifici Hebræorum falso attribuit Plutarchus, loco supra jam a nobis laudato, *lib. IV. Symposiaca*; ubi, præter calceos, sive cothurnos, docet eum tectum fuisse pelle hinnuli auro contenta. Nam ut probaret Judæos Baccho sacrificasse, sic sermocinatur:

cinatur: πρῶτον μὲν ὁ ἀρχιερεὺς ἐλέγχεται, μιτροφόρος τε περιών ἐν ταῖς ἑορταῖς, ἢ νεβρίδα χρυσοπαστον ἐνημμήσθαι χιτῶνα διὲ ποδήρη φορῶν ἢ καθόρνους. κώδονες ἢ πολλοὶ κατακρέμανται τῷ ἰσθμῷ, ὑποκομπέντες ἐν τῷ βαδίσει (ὡς ἢ παρ' ἡμῖν φόφοις χρωῖνται περὶ τὰ νῦν τέλεια) ἢ χαλκοδρυτὰς ἔθες τιθῆναι περισταγορύσσει. ἢ ὁ δεικνύμενος ἐν τοῖς ἐναντίοις ἔθει μείλιχος θύρσος ἐπιτετυπωμένη ἢ τύμπανα. ταῦτα γὰρ εἶδεν δήπεθεν ἄλλα θεῶν ἢ Διονύσω περιεσκήν. *Primum enim hoc arguit Pontifex Max. qui diebus festis mitratus ingreditur, hinnuli pellem auro conlectam indutus, tunicaque talarem & cothurnos gestans: multa autem tintinnabula dependent de veste, quae inter ambulandum strepitum edunt (ut & apud nos sonitibus nunc uuntur in sacris) & eratas Dei nurrices appellant, monstraturque in adversis sublimi thyrsus expressus, & tympana, quae sane non alii Deo, quam Baccho conveniunt.* En totum fere vestitum Summi Hebræor. Pontificis, secundum Plutarchum. Baccho quidem omnia conveniunt ista, ut optime ipse testatur. Non quod adfirmen Sacerdotes Bacchi aut Bacchantes tintinnabula vestibus habuisse appensa; quamvis in Regum Persarum vestibus, non minus quam in Iudæorum S. Pontificis pallio, appenderentur, ut ex *Targum Scheni Esteris cap. vi. x. infra lib. II. cap. v. docemus; sed quod uterentur cymbalīs & tympanis, quocumque id factum fuerit modo, in pedibus, variisque aliis modis. Bacchantes, Galantes & Corybantes multis in suis ritibus, usos fuisse sonitibus tympanis & tintinnabulis, luculenter testatur Strabo lib. xv. Geogr. Διονυσιακὸν δὲ, ἢ τὸ σινδονοφορεῖν, ἢ τὸ μιτρεῖσθαι ἢ μυρεῖσθαι ἢ βαπτρεῖσθαι ἀνθινά, ἢ τῆς βασιλείας κωδωνοφορεῖσθαι ἢ τυμπανίζεσθαι καὶ τὰς διεξόδους. *Bacchicum est, sindonem & mitras gestare, & ungui, & floribus tingi, & Reges, quando exeundum, ferre tintinnabula & tympana. aut, ut vertit Xylander, tympana ac tintinnabula exeuntem Regem precedere. Nusquam clarius, quam apud eundem Strabonem Geogr. libro x. ὡς δὲ τύπων εἰπεῖν, ἢ καὶ τὸ πλεον ἅπαντας ἐνθουσιαστικῶς τινὰς ἢ βακχικῶς, ἢ ἐνοπλίω κινήσει, μὴ θορύβῳ, ἢ ὕψῳ, ἢ κυμασάλων, ἢ τυμπάνων, ἢ ὀπλων, ἔτι δ' αὐτῶν ἢ βοῆς ἐκπληθύνοντα καὶ τὰς ἱερουργίας. Ut paucis dicam, omnes enthusiastici & Bacchantes armata saltatione, cum tumultu & strepitu, tintinnabulis, tympanis, armis tibia, & clamore in sacrificiis perierreat homines.* Paulo post citat carmina Pindari de Bacchicis, ubi iterum fit mentio de *Cymbalis* atque *crepitaculis*. Et Æschyli versus: ubi de iidem. Baccho itaque tintinnabula,*

tympana, & ejusmodi instrumentorum sonitus fuit familiaris, ut apud Plutarchum. Vehementer tamen deceptus est magnus vir, religionis Hebræorum minime intelligens, Deus enim ipsi statuta sua non revelavit, ut populo suo electo soli, Psalmo cXLVII. Sed & alium errat errorem, nempe quod Judæorum religioni adscribat *Thyrsum*, qui in Bacchi ritibus vix abesse poterat, ut ubique testantur Poetæ; & ipse etiam Strabo, loco modo citato. Decepti sunt Plutarchus alique ex Gentilibus, ut est admodum verisimile, quod in festo Tabernaculorum observaverint, Judæos magna frequentia sumere, non procul a civitate Hierosolomitana, in loco dicto *מִן מוֹזֵה* *Moze*, salicum ramices prælongas, easque magno ritu atque gaudio deferre per civitatem in Templum, quas altari apposuerunt, ita ut cuspides in altare inclinarentur. De quo legatur Codex *Succab*, cap. 1. & 4. Forte quod viderint Judæos in templo, & in Synagogis, eodem festo, circumferre & agitare ad quatuor plagas mundi *לולב* *Lulaf*, fasciculum. De quo in eodem codice. Duo igitur vestimenta Pontifici M. attribuit, quæ ille tamen nunquam gerebat, *cothurnos*, & *pelle hinnuli*. De cothurnis supra. Fingentium fuisse satis apparet, cum sacerdotes Hebr. nullum calceamenti genus habuerint. De pelle hinnuli idem plane judicandum est. Nam ex falsissimo præjudicio S. Pontifici utrumque adscribit: Putavit enim Hebræos Baccho sacrificasse, iisdemque ritibus, quibus ipsi Ethnici solebant, adeoque ipse addit: *ὡς ἔν παρῆ ἡμῖν: ut & apud nos*. Moris etiam fuisse, Bacchum & Bacchantes pelle hinnuli vestiri, certum est. Hinc ipse Bacchus *Νεβρώδης*, id est, *pelle hinnuli vestitus*, vocatur in veter. Epigram. *εἰς Βάκχον*, ubi fere omnia epitheta ejus recensentur. Et in Orphei hymnis vocatur, *νεβελόστολος*. vide *τελεθηρικῆ θυμίαμα δράματα*. Nec prætereundum, veteres Hebræorum pellibus vestitos fuisse, ut testatur Apostolus Epistola ad Hebræos cap. XI. forsan antiquissimus ille mos Plutarchum in errorem induxit. Miseri enim Ethnici religionis Hebræorum non valde periti, fortassis colligebant, eorum etiam Sacerdotes ejusmodi pellibus indutos sacra fecisse. Interim Plutarchus hic verba facit, non de quavis pelle hinnuli, aut Leopardi, ut in sacris Bacchi fieri solebat, sed pelle *χευσοπάστω αὐρο τεῖτα*.

LII. Tandem circa hunc numerum vestium non tantum gentiles errarunt, sed ipsi quoque Judæi, si tamen Judæi fuerunt, qui historiam

storiam Judithæ concinnarunt. Legimus *capite IV. vers. IX. & XVI. XVII. Et Iojakim Sacerdos magnus, omnesque qui astabant coram Domino Sacerdotes, & qui ministrabant Domino; culicis accincti lumbos suos offerrent holocaustum iuge, & vota, & voluntaria dona populi. Et versante cinere super ipsorum cidares, inclamarent Dominum omnibus viribus, ut benigne respiceret in totam domum Israel.* Sed quam suspecta sit historia ista, doctis notum est. Miror sane, si non omnia a Græculo quodam, rerum Hebræarum nescio, prolata fuerint. Hebræi ejusmodi exempla omnia ignorant. Et præterquam quod inquinamenta cinerum cum sanctitate & munditie sacerdotii, templique non conveniant, saccus apud eos esset *תור בנדון* *redundantia vestium.* Si tamen hæc vera est historia, non fabularis Philosophia, quod multo verisimilius, id tum factum fuit proculdubio præter morem, in summa calamitate, & fortassis expresso mandato Dei: quemadmodum ejusmodi quid factum est, a Pontifice M. Jaddo, sive Symeone Justo, tempore Alexandri Magni, de quo infra plura dicemus, nbi de vestibus sacris extra templum disseremus. Reperio tamen apud Josephum historiam, quæ non multum a Judithæ discrepat. *Libro II. De bello Iudaico cap. xv.* Pontificem M. & reliquos Sacerdotes, postquam omnia tentassent, ut Judæos moverent, militibus Cæsarea venientibus, obviam ut irent, prout Florus id postulavit, quo tandem a furore ac sævitia desisteret: tandem, ubi viderunt se nihil profecisse, sparsis cineribus capitibus, & pectora, disruptis vestibus, nuda monstrasse. *Τὸς δὲ, inquit, ἀρχιερεῖς αὐτοὺς ἦν ἰδεῖν καταμαμυλῶς μὴ τὴ κεφαλῆς κόριν, γυμνὰς ἢ τὰ στήθια τὴ ἐσθήτων περιεργυμῶν.* *Erat autem videre ipsos principes sacerdotum, sparsis cinere capitibus, & laceratis vestibus pectora nuda ostendere.* Hæc in ipso Templo facta esse, ex antecedentibus satis liquido constat. Sacerdotes enim *εἰς τὸ ἱερόν τὴν πλῆθὺν συναγάγοντες, multitudine in Templo convocata hæc fecerunt. Omnes etiam Sacerdotes, omnesque Levitica sacra vasa proferentes ornatumque Templi* (Græce *ἢ τὸ κόσμον ἐν ᾧ λήτσεγεν ἐστῶ*, id est, *vestes in quibus fiebat τῆν λήτσεργία* ministerium) *citharista etiam & cantores cum Musicis organis procidebant ante multitudinem, ut illum Templi honorem custoditum esse velent, neque ad direptionem vasorum sacrorum Romanos conumelias incitarent.*

LIII. Cæterum etsi Hebr. Sapientes solicite admodum caverint,

ne sacerdos יהוה בגדים esset, id est, plures haberet vestes quam lex permisit, docent nihilominus eos etiam inter ministrandum הפלין sive phylacteria gestasse, quemadmodum & ipsi faciunt laici. Nota sunt verba Mosis Exodi C. XIII. vers. XVI. והיה לאוהו על ירכה *Et erit pro signo super manu tua, & pro totaphoth inter oculos tuos.* Et Deuter. cap. VI. VIII. וקשרתם לאוהו על ירך והו *Et ligabis ea pro signo ad manum tuam, & erunt pro totaphot inter oculos tuos.* Nolo jam operose disputare de significatione vocis *Totaphot*, utrum significet ἀσάματα ut volunt seniores; an *mobilis*, ut potius velle videtur vulgatus. An *conspicilla*, an *frontallia*, ut alii. Dicam tantum Talmudicos, ut sunt ingeniosi, phylacteria inde expiscatos esse. Quatuor scilicet schedulas, quibus inscriptæ sunt sectiones quædam, sive vericuli ex libris Mosis, quas quatuor ex corio cellulis includunt instar amuleti, (unde etiam in *Gemara Schabath*, c. I. fol. LIV. b. dicuntur *totaphoth*. חומרתא וקטפיתא *alligamenta ad abscindendum*, sc. periculum ab hoste, vel invido, quomodo etiam tradunt recutiti, necesse esse ut phylacteria in precibus adhibeantur, בשביל להכריח *ad fugandos nocentes.* *Tal. Hieros. fol. II.*) ex hac voce probari putant. Dicunt enim טש in Kaspe significare *duo*, & פה in Aphrica totidem, ut טשפה sit quasi *duo duo*, aut *bis duo*, i.e. *quatuor*, ob quatuor schedulas. Duo etiam habent phylacteria, quorum quædam manui sinistræ, quædam vero fronti alligant, ideo quia dicitur: erunt pro signis *super manus, & inter oculos.* Chaldæus הפלין habet: unde & hodie non aliter vocantur à Judæis. Distinguunt igitur inter הפלין של יד *phylacteria manus.* & הפלין של ראש *phylacteria capitis.* illa manui sinistræ, ut diximus, hæc fronti applicant. vide *Menachot. fol. xxxiv. b. R. S. J.* ad Exodi cap. XIII. & Deut. VI. Et Buxtorfii Lexicon, ad vocem טשפות. Ex hisce locis igitur sibi fabricarunt (quo jure qua injuria, jam non disquiro) ejusmodi amuleta, quæ manui & capiti alliganda sint Sacerdotibus, Levitis & Israelitis, de quo vide etiam *Tosephoth. ad Gemaram cap. VI. Schabath.* Hisce hodie non utuntur, nisi quando stas suas preces deblaterant; sed olim sanctiores semper fronti annexa habuere, ideo magno fastu atque superbia iis ornati in publicum exspatiabantur, quo exactiores legis & traditionum observatores a vulgo haberentur. Quod jam inde a Christi temporibus observatum fuisse a Scribis & pharizæis, ex Evangelio Matth. cap. XXIIV.

v. constat, quam superstitionem & hypocrisim etiam ipse Sal-
vator iis exprobat his verbis: *πλατύνετε ἢ τὰ Φυλακτήρια αὐτῶν.*
Tradunt igitur Hebr. Doctores, Sacerdotes potuisse etiam inter mini-
strandum fronti applicare ejusmodi phylacteria *ראש של הפלין phyla-*
cteria capitis, Sed non *יר של הפלין phylacteria manus*, quia manibus o-
perandum erat: Sed tunc phylacteria res sanctas a manibus separassent,
cum tamen nulla *חיצרה separatio* esse debuerit inter sacerdotis car-
nem & sancta. De his vide Gemaram Babyl. *Massechet Sevachim*,
cap. II. fol. xix. Ubi docent sacerdotem liberum esse a phylacteriis,
id est, posse eum illa gerere tempore ministerii, si velit,
exceptis tamen phylacteriis manus, quæ tunc necessario debent
deponere, propter separationem, tandem sic concludunt: *מאי שנא*

יד דכתב ילבש על בשרו שלא יהא דבר חוצע בינו לבשרו דראש נמי כתב
ושמח המצנפת על ראשו תנא שערו היה נר' בין ציץ למצנפת ששם מניחין חפלין:
Sed quid manus differi? (a capite) quia scriptum est: Et vestiet
super carnem suam. Lev. vi. & Exodi xxix. Ne quid separa-
ret vestes a carne. Sed de capite etiam dictum est: Et pones cida-
rim super caput ejus. Docent capillos Pontificis M. conspici in-
ter laminam & cidarim, ubi ponunt phylacteria. Hinc etiam
Maimonides *Hilch. Kele. Hammikdas. cap. x. vi.* אין הכהן יכול

לעבור בתפלין של יד שהרי חוצצת אבל של ראש אינה חוצצת ואם רצה
:
Pontifici non licet ministerium peragere
cum phylacteriis manus, quia daretur separatio. Sed capitis phy-
lacteria non separant, ideo, si ea applicare fronti voluerit, tempo-
re ministerii, licitum erit. Et Hilch. Thephillin cap. iv. Hal.
xiii: כהנים בשעת העבודה והלויים כשעה שאומרים השיר על הדוכן וישראל
:
Sacerdotes tempore ministerii, & Levita quum recitant canticum e suggestu, &
Israelita quando stant in sanctuario, liberi sunt a preccatione & a
phylacteriis. Quomodo Pontifex M. phylacteria fronti alligaverit,
infra docebimus, ubi de lamina aurea & cidari verba faciemus.

LIV. Hebræorum doctores fere semper eodem loco habent
etiam *peniculamenta*, quo phylacteria. Ideo Sacerdotes ea gere-
re debuisse, etiam tempore ministerii, non minus ac cæteros Ju-
dæorum, videtur. Quid sint *ציצית* videre est Numer. c. xv. v. xxxviii.

ועשו להם ציצית על כנפי בגדיהם לדרווחם ונתנו על ציצת הכנף פתיל תכלת.

Et

Facient sibi peniculamentum in oris vestimentorum suorum per generationes suas; & adhibebunt peniculamenta ipsius ora filum hyacinthinum. Non dicam quanto studio & quam ingeniose fieri soleant, quanta subtilitate iis significant sexcenta tredecim præcepta, quæ תריג solent vocari; quorum CCXLVII. sunt תשנן *jubentia*, quot numerant membra in corpore humano, quia homo omnibus membris mandata Dei præstare debet. Et CCLXV. לא תעשה præcepta *prohibentia*, pro numero dierum anni; quia Deus jubet ne ullo die homo a suis mandatis recedat. Sic igitur habent præcepta *jubentia* & *prohibentia* DCXIII. Tot autem debent esse præcepta, quia תורה *LEX*, totidem significat בנימשיא, geometrice uti ajunt, in *Massechet Maccoth*, *Gemara fol. xxiiii. b.* & alibi. Magnum igitur mysterium sub his fimbriis, sive peniculamentis, latet, nec minor religio & sanctitas, si diis placet, quam in phylacteriis; Ideo pallio semper adnexa esse debebant. Hinc non minori fastu ac hypocrisis hisce utebantur, quam illis. Fimbrias etiam producebant, quemadmodum phylacteria dilatabant, id est, longas fimbrias gestabant, sive ipsæ fimbriæ revera longæ fuerint, & longiores quam hodie (nam hodiernæ quindecim digitorum longitudinem non excedunt) sive in longa veste, qualem divites & viri honorati gestare solebant, longiores propenderint, quo sanctiores & devotiores viderentur apud vulgus. Ut videre est vel in solo illo כסות הכהן בן ציצית *Ben zizit Haccissah*. qui ita vocabatur: כסותו של בני כסותו *quia peniculamenta ejus traherentur super pulvinaribus*. Nempe ditissimus civis erat Jerusalemitanus, qui non nisi tapetibus substratis inambulabat; forte instar divitis illius epulonis, de quo Christus Lucæ cap. xvi. Sed de longis illis & superbis fimbriis vide *Gemaram Codicis Gutim, fol. lvi. a.* Ad ejusmodi etiam fimbrias respexisse Salvatorem, apud Matthæum cap. xxiii. vers. v. Nullus dubito. μεγαλύνει τὰ κράσπεδα τῶν ἱματίων αὐτῶν *producunt fimbrias palliorum suorum*. Hunc morem fuisse Scribarum ac Phariseorum, atque hoc illis expresse Christum, audeo asserere. μεγαλύνει enim κράσπεδα αὐτῶν, id est, secundum *Gemaram*, admodum longas fecerunt fimbrias illas, כסותו של בני כסותו *ut traherentur fimbria ejus usque ad solium aut ad pulvinaria ejus*.

L. V. Cum vero tanta religione verpuli hisce uterentur, mirum non esset; si quis conjecturaret, ipsos sacerdotes, qui sancti-

sanctitate nemini cedere volebant, idem quoque fecisse. Sane id factum fuisse colligi posse videtur ex Mose Maimonide, *Hileb. Kele Hammikd. cap. x. Hal. ultima.* כהנים שלבשו בגדי כהונה שלא בשטר עבודה אפילו במקדש לוקין מפני האכנט שהוא כלאים ולא הותרו בו : *Sacerdotes ; qui induti erant vestibus sacerdotii extra tempus ministerii , etiamsi factum fuerit in Sanctuario , vapulabant , propter balteum , quia ex materia duplici constabat , nec permittebatur nisi tempore ministerii , quia est preceptum jubens , ut & fimbria.* Videtur igitur Maimonidæ sacerdotibus fimbrias attribuere, non minus quam balteum, & statuere, licitas fuisse tempore ministerii, etsi in iis etiam mixti quid fuerit. Sed forte alia fuit mens Maimonidæ. Docent etiam recutiti מצוה לא דוחה מצוה לא *mandatum mandato non destrui.* Cum igitur fimbriæ mandentur, non minus quam ipsæ vestes sacræ, verisimile est, sacerdotes perinde ad illas quam ad has obligatos fuisse. Nec ulla ratio dari posse videtur, ob quam magis prohibita fuerint fimbriæ quam phylacteria. Verum: מצוה פוטר מן המצוה *mandatum a mandato liberat.* ut Gemara *Massechet Sevachim cap. II.* ad phylacteria tradit. Sed illud tantum ita intelligendum est: alterum alteri contrarium est, aut alterum ab altero liberat, cum simul consistere non possint; veluti phylacteria manus sacerdos, gerere non potest, quia separarent res sacras a carne, id est a manu sacerdotis, ut modo docuimus; ideo magistri remonent phylacteria manus a sacerdote, non vero capitis, quia nihil impediunt. Sed utrum revera habuerint fimbrias sacerdotes, & utrum fimbriæ appensæ fuerint in ipsis כהנדי כהונה *vestibus sacerdotalibus*, & cui parti vestium, an alio modo id factum fuerit, fateor me nescire, cum hactenus ejusmodi quid in Judæorum pandectis, me legisse; non meminerim, nec sat otii jam detur, illa ulterius inquirendi.

CAPUT IV.

DE MATERIA PRIMORUM VESTIMENTORUM.

Prima vestes e foliis ficulneis. Ulysses foliis vestitus apud Homerum. Vestes Americanae. Septentrionales. Vestes ex avium spoliis e freto Davis. folia ficulnea maxima & umbrosa. Vestes pelliceae primorum parentum. Vestes e foliis חרורה cuius forma? utrum ὤλεζοματά, succinctoria? כתורה Tunice pelliceae cuius forma? Instar turris, flamma candela ardentis, aut pastinacae. Locus Maabnoth Cobanim tentatus. Ex quam materia vestes pelliceae? Quid ור apud Mosen. An legendum אור? Sensus Bereschit Rabba. Quo sensu vestes pellis. Rabinorum sententia. Origenis, Gregorii Nazianzeni, Genadii, Theodoreti & aliorum. Ex pedibus animalium. Corium ab Hebreo ור. Gomorrha à עמרה & Corvus a ערב. Pellis, vellus, vel fel / ulies | bels; pelg | pellisson & peletier, apud Germanos, Belgas & Gallos. Scortium. Hinc scortum, Belgice, een Del | pro meretrice. Pelles vestium Adami unde. Utrum creata? an ab Adamo animalibus detracta? Fuerunt pelles victimarum ad foedus gratiae. Signa notabilia in foederibus. כרה כרה foedus ferire & secare. Foeda porca. Foedus & fides a פֶּדוּס. Mos porcum saxo siliice percutiendi. Sancire foedus. Utrum a sanctitate an a sanguine? Sanctum a sanguine victimarum. Sanguis foederis Christi. Pelles primarum victimarum Adamo relictae, ut Sacerdoti. Lex Levuici cap. VIII. VIII. vestes pelliceae signum gratiae Dei. Prima victima utrum hirci? an boves? Bos quem Adamus primum mactavit, unicum cornu habuit. Vestes Adami ex pellibus hircorum. Eisdem in sacris usi sunt Abel, Noachus, Abrahamus, Isaacus, Iacobus, Iosephus & omnes primi gentii ad Abaronem usque. Earum vestium vis. Venerunt in manus Nimrodi. Esavus, Nimrodo occiso, eas abstulit, בני החמורו Geneleos xxvii. quo sensu dicantur. Eisdem Rebecca Iacobum vestivit. Earum odor Genes. xxvii. Odor Paradisi. Alium odorem super Iacobum quam super Esavum habuere. Iosephus

cas dono recepit a patre Iacobo. Tunica Eva nuper e Cælo missa ad uxorem novi illius impostoris Sabbathi Zebi. Vera sententia de earum odore. Typus suavi odoris Christi. Vestes pelliceas sacerdotales fuisse ridiculum. Eva utrum sacerdos? Fœmine sacerdotes nulla apud Hebraos. Vestis pellicea nature congruens. Veterum Hebraorum vestes ex pellibus. Locus ad Hebraos XI. XXXVII. Prophetarum habitus. Elie II. Reg. I. VIII. Vestes Iohannis Baptista Matthæi III. IV. Hebraei in edificiis & victu lautiores quam in vestitu. Vestes ex pilis Camelorum in usu apud Hebraos. Præscorum Heroum vestes pelliceæ. Bacchi, Palladis, Hercules, Nisi, Camille, Primorum Senatorum Romanorum; Rasticorum Græciæ, Comicorum, Scytharum; Germanorum, Getarum, Hunnorum, Hungarorum. Lorica Δούρα. Tabernacula militum pellicea, & lecti sub pellibus hyemare. Scuta scortea. Scutum οὐρ & c. hinc cutis. Agis αἰγὸς galea & c. Fabula de pelle hiena. Suppellex. Gentiles pellibus in sacris etiam utebantur. Falsorum Prophetarum habitus toga villosa. Pellibus victimarum incubare ad capiendam somnia. Iovi incubare. Dermire pro dormire a δέρμα pelle. Hieronymi expositio loci Esaia cap. LXV. Riis pellibus incubandi falso Strabo Mosi attribuit. Fons erroris pelles Tabernaculo in deserto adhibuit. Nefas Carmentis sacello pellem inferre. Larenis Pontificis p̄iens ex ovilla pelle. Homines pellibus lecti in marmoribus. Pelles in Lupercalibus. Error Plutarchi Pontificem M. Hebraorum Hinnuli pelle auro lecta vestitum fuisse. Post exitum ex Ægypto nulla vestes pellicea in usu, apud Sacerdotes Hebraorum.

LVI. **H**Actenus egimus de vestium sacerdotalium origine, de earum defectu, & redundantia. Ordo, quem nobis in hoc opere proposuimus, postulat, ut jam de earum materia agamus. Et primo quidem de materia vestimentorum sacrorum in genere quædam dicemus; Deinde de materia vestimentorum Pontificis M. sub examen revocabitur. Jam primo capite monuimus, primas vestes, quarum memoria extat inter mortales, factas fuisse ex arborum foliis. Enimvero nulla materia paratior est ad conficiendas vestes, siquidem nulla Arachne, nulla Minerva, nulloque textore indigent folia, natura ipsa omnia pulcherrime concinnante. Folia illa fuisse ficulnea do-

cet Moses ; Ex eadem quoque arbore folia sumpſiſſe Adamum , tradunt Hebræorum Magiſtri , ex qua fructum vetitum decerpiſſe Eva. Quod utrum verum an falſum , nolo propius examinare. Interim non mirum , Adamum in medio Paradifi , inter arbores latitantem , folia ſibi aptaſſe ad tegendum corpus , cum obvia fuerint. Eodem plane modo , quo legimus apud Homerum *Odyſſea libro VI.* Ulyſſem nudum errantem inter arbores in denſa ſylva , ne nudus deprehenderetur a Nympſis , aut quæcunque illæ fuerint mulieres , quarum clamores audiverat , ramum & folia decerpiſſe , quibus corporis pudenda tegetet.

— Θάμνων ἑπεδύσετο δὲ τὸ Ὀδυσσεύς,
 Ex πυκνῆς δ' ὕλησιν ἰσόρονον κλάσσε χερσὶ παχέῃ
 Φύλλων , ὡς ῥύσαιτο πρὸς χροῖ μῆδεα Φωτός.

— *Arbustis clam egreditur divus Ulyſſes ,
 Ex denſa autem ſylva ramum fregit manu craſſa
 Folis ut tegetet circa corpus pudenda viri.*

Quo quælibet res paratu facilior eſt , & magis obvia , eo illius uſus communior frequentiorque. Cum in America infinita , omnis generis avium multitudo ſit , ejuſdem terræ incolæ ex avium plumis & ſpoliis , veſtes quam maxime ſibi conſciunt. Indiæ populi Icthiophagi , ædificia , naves & id genus alia , conſtruunt ex cetorum , quorum ibi eſt magna copia , oſſibus , auctote Strabone libro xv. Quod idem de extremæ Septentrionalis plagæ incolis teſtatur Olaus Magnus *libro XXI. cap. XXII.* Ejuſmodi veſtes elegantes , & cymbas ex freto Davis , magna copia , Fliffingam alatas , aliquando vidimus , & quaſdam etiam poſſidemus. Ficulnea autem folia ſumpſit Adamus præ ceteris , aut quia magis obvia erant , illiſque propius adſtabant , aut quia aptiora videbantur. Solent enim calidioribus regionibus magis apud nos luxuriare , ut etiam aliquando inſtar panni , non exigui , fructi , ſe conſpicienda præbeant. Plinius *libro XVI. cap. XXVI.* *Fico folium maximum umbroſiſſimumque.* Quicquid eſt , folia arborum , materiam præbuiſſe primis omnium , quæ inter homines memorantur , veſtibus , certum eſt. Sed hæc non cenſentur ſacerdotalia. Deinde cum in iis parum præſidii contra tempeſtatum inclementiam fuerit , ea non diu geſtabant primi noſtri parentes : mox enim , illis detractis , aliis amiciebantur , ab ipſo Deo O. M. ſapientiſſimoque , qui multo melius quam

illi, quæ inter mortales ad victum & vestitum necessaria futura essent, novit.

L VII. Primæ igitur vestes, quæ revera nomen vestium merentur, & quas Deus O. M. ipse Adamo & Evæ concinavit, ex pellibus factæ erant; ut prima omnium vestium materia pelles fuerint animalium. Sic enim Moses Genes. III. XXI. *Et fecit Dominus Deus Adamo & uxori ejus tunicas pelliceas, & vestivit eos.* Sed hæc ab Interpretibus varie explicantur. Tunicas fuisse constat. Isidorus Orig. libro XIX. cap. XXII. *Primum autem fuisse pellicea tunica quibus offensam & ejectionem de Paradiso Adam & Eva indui sunt.* Textus habet כְּתוּנָה *chetuna*, tunicas. Septuaginta χιτώνας, quod est ipsum כְּתוּנָה & Latinum *tunica*: Nam *Tunicam* & χιτών originem habere ab Hebræo כְּתוּנָה dubitare nemo sanus potest, quod suo loco clarius demonstrabimus. Quidam tamen *feminalia*, alii *succinctoria* exposuere. Vestes fuisse ad tegendum corpus constat, eo magis, quod Moses statim addiderit, וַיִּלְבַּשׁ *Et vestivit eos.* Sed utrum femina tantum velaverint, ut feminalia & succinctoria solent, qualem habitum etiam aliquando reperimus apud veteres popas & sacerdotes, non facile crediderim. Id fortassis inde quis colliget, quod Moses antea commate VII. dixerit Adamum & Evam sumplisse folia ficuum, & tegumentum inde sibi confecisse; ubi habetur vox חוּרָה quam *succinctoria* reddiderunt Interpretes. Seniores habent περικνηματα. Quid autem fuerint perizomata docet Origenes, libro XIX. cap. XXII. *Perizomatium, inquit, id est succinctorium, quo tantum genitalia conteguntur. Hoc primum primi mortales e foliis arborum sibi fecerunt, quando post pravariationem erubescens pudenda velabant. Cujus usum quadam barbaræ gentes, dum sunt nude, usque hodie tenent: ideo Belgæ Schooten exponunt.* Quidam igitur credebant כְּתוּנָה *Chetunoth* tunicas pelliceas succinctoria fuisse, quasi Deus postea pellicea succinctoria illis substituisset, loco priorum, quæ ex foliis factæ erant. Sed pelliceas tunicas vestes fuisse, quæ totum corpus tegerent, non est quod dubitemus, hac enim plerumque significatione venit vox כְּתוּנָה *Chetunab*, ut & χιτών *tunica*. *Bereschit Rabbah fol. XXIV.* formam ejus etiam explicare conatur שהם רומן לביגם רחבים מלמטה וצרין מל מעלה: *Similes sunt turri inferne ample, & superne angusta.* Et in Mathnoth Cohanim comparantur cum ardente candela, & cum forma herbæ, quæ in Aruch vocatur רוּמָה *Ruma*. Quid sit רוּמָה

fateor me ignorare, nam de *ruta* herba, id dici non potest. Suspicio igitur scribendum esse כרוטא *Carotte*, & Belgice **Crooten** aut Germanice רוטא *Röte* quod pastinacam significat, aut רפא *Rapa*, quæ omnia figuram turris revera habent. Jarchius, ut Mathnoth Cobanum quoque docet, habet פנס *pinsab, tuniculam*. Sed præcipua quæstio est de materia, ex quam constiterit illa tunica? Moles quidem habet עור *ghor, pellem*. Bereschit Rabbah ex mente Doctoris Meir, docet legendum esse כתנות אור *Tunica lucis*. Atque hinc etiam colligit qua fuerit forma: nempe (ut explicat ibi *Mathnoth Cobanim*) instar candelæ quæ flammam habet, inferne ampliolem, superne vero acuminatam, instar turris, ut modo audivimus. Putant igitur, ut sunt faceti, vestes Adami primo ex luce fuisse, deinde lucem אור à Deo mutatam in עור *pellem*. Vide ibi *Mathnoth Cobanim*. Alii aliter. יצחק רביא אומר הלוקים : כצפורן ונאים כמרגלים : *Isaac Rabia dicit glabras fuisse, est unguilas, & elegantes, ut margaritas*. Dixit etiam Doctor Isaac, fuisse : ככלי פשתן הרקים הבאים מביה שאן *Instar vestimentorum, ex lino subtilissimo, qua afferuntur ex Bethshan*. Docetur etiam ibi, istas כתנות אור *tunicas pelliceas* ita vocari לטור דבוקין לטור *quia pelli adherent*; talis est quælibet tunica interior. Doctor Samuel filius Nachman putat quod : צמר גמלים וצמר ארנבים היו כתנות אור : *Lana Camelorum & lana Leporum fuerint vestes pellium*. Quare? שהן באין מטור *quia cum pellibus crescunt, aut e pellibus proveniunt*. Hæc sunt præcipuæ sententiæ Judæorum de tunicis pelliceis Adami, prout a Rabboth recensentur. Sed nolo nugas illas diutius prosequi, adeat ipsam Rabboth cui datum est. Utrum igitur illæ vestes vera ex animalium pellibus factæ fuerint, non facile quis inde colliget. Sed nec inter Christianos semper fuit eadem opinio. Origenes *tunicas pelliceas*, mortalia & caduca corpora interpretatur. Indignum enim putat ex Deo facere alutarium. Hæc sententia quoque fuit ridiculi Præadamitarum auctoris, Gregorius Nazianzenus corporis nuditate exprimi vult, immortale prius, & nullis obnoxium morbis, Adami corpus; vestibus vero, mortalitatem, gravitatem, ac infirmitatem, quæ corpus illud invaserunt. De hisce vide *Origeniana* doctissimi Huetii, libro II. *Quæst. XII. Heidegerum de vita Patriarcharum, parte 1. pag. CLVIII*. Genadius arborum *corices* fuisse putat, quasi Deus pro prioribus foliis, corices arborum dedisset. Sed a Theodoro doctè refutatur. Sa-

ne *ghor* nunquam corticem arborum significasse, cum aliis non ausim adfirmare. Saltem apud Rabinos pro cortice aliquando sumi, notissimum est.

L VIII. Sed quicquid alii nugentur, *ור* plerumque pelles significare in sacra Scriptura, certum est. Derivatur enim a radice: *רה* *gharab*, quod nudandi habet significationem. Hinc quia pelles ab animalibus, & cortices ab arboribus detractæ, ea nudant, *שרות* *ghoroth*, vocantur. Forte ipsa vox *cortex* nihil aliud est quam *corium*. Isidorus libro xvii. cap. vi. *Corticem Veteres corucem vocabant. Dicitur autem cortex, quod corio lignum regat.* Igitur *cortex* quasi *corio regens*. Sed utrumque Hebræum est. *Corium* enim fluxisse ab Hebræo *ור*; *ghor*, nullus dubito, mutato solummodo *v* in *G.* ut in *עמורה* *Gomorha*, aut potius in *C.* ut *עור* *Corvus*. Atque sic *corium* est ipsissimum *ור* nam a *caro* derivatum esse *corium*, ut vult Isidorus, minime credo. Non tamen attimandum est, Hebræum *ור* significare id, quod proprie *corium* dicere solemus, pellem scilicet arte alutaria subactam, pilis detractis; unde nobis calcei & ejusmodi alia, quod Galli *cuire* vocant, Germanice *leder*, & Belgice *leer*. Habet autem vox *ור* significationem generalem, quamlibet pellem denotans, quemadmodum Latinorum *pellis*, quæ nihil aliud significat, quam exuvias alicujus animalis, sive pelles crudas, quales ab animalibus detrahuntur, sive arte alutaria præparatas, sive glabras, detractis pilis, sive villosas. Talem significationem etiam obtinet Germanorum & Belgarum *sel* / *vel* & *vlies* / quæ omnia a *pelle* originem habere dubitandum non est, levi mutatione *p.* in *f.* & *u.* quod insolens non esse norunt ii, qui in auctoribus vel parum versati sunt. Ipsum etiam Latinorum *vellus* nihil aliud est, quam *pellis*, nam *vellus* a *vellendo* dicitur, ut vult Isidorus, nequeo credere. Sæpius *pellis* ut & *ור* significant pellem crudam recenter ab animali detractam. Sæpissime tamen pellem arte alutaria subactam, ab omni corruptione præservatam, quo esset gratior, & usu diuturnior. Et inter subactas, quædam pilis nudatæ præparantur, undique glabræ; quod proprie *corium*, *cuire* & *leeder* dicimus. Inter quas duriores & crassiores calceis conficiendis destinantur, aliæ vestibus, chirothecis. Quædam auro etiam, argento, aliisque pigmentis & coloribus, ornantur, quas Græci *χρυσόπαστας* vocarunt, unde hodie nobis magna supellex, & parietibus contegendis ornandisque, magna copia adhi-

adhibentur. Has pelles plerumque dicere solemus *corium*, aut etiam *scortum*, unde *scorium* sive meretrix, ut & Belgice *een bel*. Sed non rarius $\gamma\psi$ & pellis sumitur pro pelle villosa, arte alutaria ita concinnata, ut pili aut lana firmiter & ornatius adhæreant, qualem Germani cum superiores, tum inferiores belgæ & *pels* vocant, Galli *pelisson*. Hinc & *pelletier*, alutarius, qui ejusmodi pelles præparat, quæ omnia etiam a *pelle* ita dicuntur. Ejusmodi pelles villosas fuisse, ex quibus factæ erant tunicæ primorum parentum, vix ego dubito. Nec ab hac opinione alieni sunt Judæi: statuunt enim fuisse ipsas illas vestes Esavi, quibus mater Rebecca filium Jacobum amicitavit, ad fallendum patrem Isacum, de quo postea plura dicemus; Sed Jacobus villosis pellibus vestitum fuisse, ut parentem tutius, sub persona Esavi, adiret, sacer textus docet.

LIX. Quales autem pelles, & unde desumptæ fuerint, sacra Scriptura non clare exprimit. Ex nihilo creatas fuisse testatur Procopius. Quidam id factum credebant Angelis administrantibus. Sed cum Spiritus Sanctus de hisce fileat, nihil temere affirmandum est. Quid absurdi si quis diceret, ipsum Adamum, animalibus prius mactatis, detraxisse pelles, Deo Optimo Maximo, pro paterna sua cura, ipsi hoc monstrante & jubente; adeo ut Adamus vestes pelliceas fecisse diceretur, quia ei mandatum erat animalia mactare, illisque pelles detrahere, quibus pro vestibus uteretur, eo modo quo honestas, necessitas & tempestatum inclementia id maxime requirebat? Quicquid enim de creatione istarum pellium, aut de ministerio Angelorum circa eas, in medium proferant, eadem facilitate, qua dicitur, a nobis negari potest. Pedibus igitur eo in sententiam illorum, qui statuunt fuisse pelles victimarum, quas Adamus mactaverat, quum Deus cum eo fœdus gratiæ pepigerat. Constat siquidem in plerisque fœderibus intercedere signa quædam notabilia, quæ habent aptitudinem aliquam commonefaciendi, vel generalem de fœdere & sanctione ejus, vel specialem per similitudinem rei promissæ. Sic, ut Deus imperium & jus suum testaretur in peccatores, quibuscum fœdus facit, ut ostenderet, inquam, se jus & potestatem habere, igne, fulminibus cæterisque suppliciis puniendi fœdisfragos & peccatores, ignes etiam & fulmina & tonitrua, cum horribili fragore & coruscatione, emisit e monte Sinai. Exodi XIX. Quo fortassis respexit Virgilius *Æn.* libro XII.

Audiat

Audiat hæc genitor, qui fœdera fulmine sancit.

Sic plerumque in fœderibus sacrificatum, & animalia immolata sunt, quo significaretur, Deo idem jus esse in peccatores ac in victimas, peccatorem eadem morte dignum esse, mortisque reum, si legem transgressus fuerit. Hinc Hebræorum כרת ברית *carath be-riih*, *ferire vel secare fœdus*, qua locutione ipsi etiam Ethnici utuntur, in pangendis fœderibus & victimis immolandis: de qua vide Brissonium *de formulis*. Ideo quidam etiam fœdus a feriendo, scilicet a ferienda victima, dictum volebant, aut etiam a fœda porca, quia, secundum sententiam Servii & Pomponii, fœde & crudeliter in fœderibus occidi solebat. Hinc Virgilius *Æn. libro III. Casa pangebant fœdera porca*. Sed quo ritu Tullus Rex Romanorum fœdus cum Albanis pepigerit, porcum saxo silice percutiendo, notum est ex Livio *libro I cap. cxxiv*. Non tamen dubito, quin fœdus, & fides, & fido, a Græco πῆθω derivata fuerint. Idem etiam significare videtur sancire fœdera: Sanctionem enim a sanguine victimarum dictam putant, nisi cum quibusdam mavelis a sancto, quia fœdera sancta sunt. Sed ipsum sanctum a sanguine dici vix dubito. De comminatione, in sanciendo fœderibus, per occisa animalia, vide etiam Jeremiam xxxiv. & I Sam. II. In fœderibus Dei, immolata victimæ præterea significant sanguinem fœderis, J. Christi sponsoris & salvatoris nostri, quo ab ira Dei, & morte liberantur.

LX. Quando igitur Deus cum Adamo statim post peccatum fœdus gratiæ pepigit, non esset absurdum, si quis diceret, eodem etiam momento victimas mactasse Adamum, quibus admoneretur mortis, quam meruerat, simulque sanguinis promissi seminis, Jesu Christi, qui, ut illius vindex & גואל *goel* serpenti quidem caput esset contriturus, sed ita tamen, ut calcaneum ipsi quoque contereret serpens, nempe ut Romanos & Judæos ad sanguinem fundendum incitaret. Interim has victimas Adamus non poterat rite offerre, nisi expresso mandato Dei edoctus; fide namque offerre debuit, non minus quam Abel, omnesque credentes, at fides nititur mandato Dei. Deus igitur primum Adamo de mactandis victimis, ad sacrificia, præcepit. Victimis autem mactatis, pelles cessit Adamo ut sacerdoti, quod etiam originem dedisse legi quæ extat Levit. VII. VIII. Sacerdos, qui offert holocausti victimam, habebit ejus pellem, verisimile est: nam Adamum primum fuisse,

fuisse Sacerdotem, vestesque illas pelliceas sacerdotales fuisse, Hebraeorum magistros docuisse supra capite primo, ex Baal Hatturim & Rabboth, demonstravimus. Addi potest, Deum pelles, ut paratissima vestimenta post peccatum statim dedisse Adamo, ut externis illis vestimentis ipsi statim testaretur gratiam suam, qua ipse peccata tecturus esset, ne ob sensum peccati & mœrorem animus labasceret; vestes enim gratiæ Dei quoque Symbolum esse apparet ex Apocalypseos capite III. commate XVIII. prout & præteritio peccatorum in veteri Testamento exprimitur per verbum כפר *Kiper*, peccata obducere, aut tegere.

LXI. Hactenus tamen nondum constat cujusnam generis fuerint animalia illa, ex quibus Adamus primas victimas obtulit Deo? ut merito quis quærere posset, ex quo genere animalium pelles illæ desumptæ fuerint, quæ materiam primi parentis vestibus præbuerunt? Fuerunt ex verpulis, qui crediderunt Adamum bovem Deo primum sacrificasse, & bovem quidem, qui unicum tantum cornu habuerit. Sic enim Gemara ad *Codicem Schabath folio xxviii. b.* ר' יהודה שור שהקריב אדם הראשון קרן אחת היתה לו במצחו שני וחיתב לה : *Doctor Iehuda dixit: Bos, quem obtulit Adamus primus, cornu unicum habuit in fronte, sicut dicitur, Gratius erit Domino, quam bos aut vitulus, cornu habens & ungulas scissas, Psalmo LIX. xxxii.* Hircum tamen fuisse multo verisimilius est. Eo magis id colligi posse videtur, quod frequentiora sacrificia non fuerint, quam ex capris & hircis, adeoque Deum Opt. Max. statim Adamo adumbrare voluisse semen promissum, Christum veram victimam, qui toties sub lege per hircos repræsentatur, præsertim magno die piaculari x. Tisri; unde etiam magnus Dei sub Novo Testamento vocatur, qui tollit peccata mundi, & agnus mactatus ante jacta fundamenta mundi. Quicquid est, si vestes primorum parentum factæ fuerunt ex pellibus victimarum, quas Adamus primum obtulit, hœdos, vel hircos fuisse dicendum est, secundum sententiam magistrorum. Nam vestes illius pellicæ ex pellibus hircorum fuerunt; si quidem vestes Esavi, Jacobi &c. (ut mox ostendemus) ex ejusmodi pellibus erant. Adde quod Geneseos cap. xxvii. versu xviii. legamus Rebeccam quum filium Jacobum vestiret (vestibus scilicet Adami) ut patrem falleret *pellibus hœdorum lactentium induisse manus ejus, & glabritiem colli ejus.*

LXII. Parum igitur esset recutitis, docere vestes Adami pelliceas fuisse sacerdotales, sed & ad alias fabulas lepidissimas inde delabuntur. Docent enim in iisdem vestibus sacrificasse Abelem, Noachum, Abrahamum, Isaacum, Esavum, Jacobum, immo omnes primos genitos ad Aharonem, usque. Bereschit Rabba loco jam sæpius laudato, folio xxiv. Inter multas & vanas opiniones doctorum, quas recenset, addit sententiam Doctoris Simeonis Ben Lakisch: scilicet: *ובתו היו בכרוה משחמשים* Et in iis ministrabant primi geniti. Docent præterea vestibus illis tantam fuisse vim, ut omnes feræ & bestię, quamvis truculentissimæ, ad earum conspectum exhorruerint, & sese subjecerint. Tandem venisse in Manus Nimrodi, celeberrimi istius venatoris, quarum virtute etiam felicissime venatus esset? Esavum vero eas desiderasse, Nimrodo occiso, suas fecisse. Hinc vocatas credunt בגרי החמורה vestes desideratissimas. Genes. xxvii. com. xv. שחמר אותו מן נמרוד *quoniam eas desideravit a Nimrodo*, ut explicat Jarchius, & Rasche in *Parascha Tholdoth fol. lxxiii.* שחמר מנמרוד והרגו ונטלו *Quia desideravit eas a Nimrodo, & occidit eum, & arripuit eas.* Hac via igitur ad manus Esavi pervenerunt. Eadem fuisse vestimenta, quibus Rebecca Jacobum filium amicuit, ut fraude, Deo tamen divina suo providentia, ex æterno decreto omnia sic dirigente, vota, quibus Isaacus Esavum beare voluit, interciperet. Odorem autem gratissimum illum, qui patrem exhilarabat, sumpsisse in ipso Paradiso, atque inde conservatum ad tempora usque Esavi & Jacobi. Nam ad verba illa Gen. xxvii. versu xxvii. וירח את ריח בגדיו *Et odoratus est odorem vestimentorum ejus*, interrogat Rabboth in *Parascha Tholdoth fol. lxxiv.* Quomodo id fieri potuerit, ut tam gratum haberent odorem, quandoquidem odor hircorum est naribus molestissimus. (veluti Latine *hircum olet.* Et *hircum ab aliis*) Respondent sapientes, id inde factum esse, quod esset odor Paradisi.

אמר רבי יוחנן אין לן דבר שריחו קשרה מן השטף הזה של עוים ואת אמרת וירח את ריח בגדיו ויברכהו אלא בשעת שנכנס יעקב אבינו אצל אביו נכנס עמו בן ערן הדרה דאיל ראה ריח בני כירח שרה ובשעה שנכנס עשו אצל אביו נכנס : *Doctor Iohannes docet, nihil reperies quod graviorem odorem emittat, odore hircorum. Quando igitur dicitur (Gen. xxvii.) Et odoratus est odorem vestimentorum ejus, & fausta illi præcatus est, id intelligendum est: Quod, quando pater noster Iacobus ingressus est, ad patrem suum*

simul cum eo ingressus fuerit hortus Eden. Et hoc quidem illud est quod dicitur. Et odoratus est odorem filii sui, ut odorem agri: Sed quum Esavus ad patrem ingressus est, ingressa simul cum eo fuerit Gehenna, quia dicitur (Prov. xi. ii.) Si advenerit superbus, advenerit ignominia. Idem sentit Jarchius ad Geneleos locum citatum. והלא אין אין ריח רט יותר משטף העוים אלא מלמד שנכנסה עמו ריח : Nonne verum est, pejorem non esse odorem, odore hircorum? Sed docemur quod cum eo ingressus fuerit odor horti Edenis. Et ad hæc verba quæ mox addit Isaac: ריח בני כריח שדה אשר ברכו יהוה: Odor filii mei est instar odoris agri, quem Deus beavit. sic commentatur: שנתן בו ריח טוב והוה שדה הפוחים כך דרשו רז"ל Quia Deus illis indidit gratum odorem, & hic quidem est ager pomorum, sic enim exponunt doctores nostri beata memoria. Hæc valeant quantum poterunt. Mea quidem sententia, per odorem illum, nihil aliud intelligi voluit Spiritus sanctus, quam in regionibus illis moris fuisse, suavissimis odoribus vestes condiri, non tantum, ut adversus corruptiones tutiores essent, sed ut & cerebrum corroboraretur: stultos ideoque esse eos, qui odores gratos, aut quævis alia dona Dei, quæ pro paterna sua bonitate mortalibus largitus est, fastidiosè simul & supersticiosè spernere solent. Sed & typus erat suavissimi illius odoris Christi, fratris nostri primigeniti, cujus justitia, tanquam pretiosis vestimentis, suavissimum odorem spirantibus, amicti, grati essemus Deo patri, quem accedere nobis liceret cum omni fiducia, ad impetranda omnia bona spiritualia in Coelis: Ephes. i. Sed has vestes pelliceas primi parentis, tandem pervenisse ad manus Josephi in Ægypto, docet Targum Jerusalemitanum, in parascha ויחי sive capite XLVIIII. Geneleos, ubi de precibus Jacobi, quibus vota concepit pro Josepho, inter alia Jacobus promittere dicitur Josepho vestem, quam gestavit Adamus, ut rem quæ pretio superat, etiam ea quæ carissima & desideratissima sunt mortalibus. ואנא יהיב לך חולק חר יותר על אחך לבושיה דארם קדמאה נסיב יתיה אברהם אבוי דאנא מן ירוי דנמרוד רשישא ויהב יתיה ליצחק אבא ויצחק אבא יהב יתיה לששו ואנא נסכית יתיה מן ידוי דששו אחי לא Ego autem dabo tibi partem aliquam supra fratres tuos, vestem Adami primi nostri parentis, quam accepit avus meus, e manibus Nimrodi impii. & dedit Isaac patri meo, & Isaac dedit Esavo. Ego vero accepi eam ex manibus

nibus Esavi fratris mei non quidem gladio aut arcu meo, sed meritis meis & bonis operibus.

LXIII. Toti terrarum orbi notam esse credo, putidam fabulam, quæ & hodie inter Judæos, qui quascunque fabulas credunt, pro vera historia narratur; ante paucos annos, uxorem, novi istius impostoris *Sabbathi zebi*, tunicam pelliceam, quam Eva ante fere sex M. annos gerebat, e cœlo dimissam noctam fuisse, plurimis sanctorum & Patriarcharum nominibus depictam, & aureis literis ornatam, in quodam campo, in quem a parentis genio, qui Judæus fuerat, ea tamen non aliter sciente quin Christiana nata fuerit, nuda deducta erat, stupendo plane miraculo. Utrum vero cœleste illud vestimentum illæsum, a nova illa nupta, novi Messæ, in arca servatum fuerit, an detritum & jam lacerum alicubi in angulo, inter sordidos verpulos jaceat, & cui usui hodie inserviat, fateor me nescire. Sane nœnias illas, dignas ut a vetula pueris in cunis vagitentibus præcinantur, a recutitis, sibi pulchre de novo suo Messia blandientibus, narratas accepi. Sed vestes illas Adami pelliceas, sacerdotalem habitum fuisse Adamo & posteris ejus, ut verpuli garrunt, ridiculum esse non vereor dicere. Saltem primo sacrificio inservire non poterant, si verum est, eas ipsis primis victimis fuisse detractas, nam a Deo creatas fuisse ex nihilo, supra jam refutatum est. Igitur quidquid dicant, oportet, ut Adamus sacrificium istud nudus, aut si quod vestimentum habuit, arborum tantum foliis tectus, fecerit; atque sic non nisi cæteris sacrificiis, quæ sequebantur, adhiberi poterant. Deinde nunquam sacerdotales fuisse, satis manifesto probari posse existimo; cum Deus non tantum Adamum vestiverit, sed ipsam etiam Evam. Eiusdem igitur naturæ fuerunt vestimenta Evæ ac Adami. Dicendum itaque est, vestes Adami non fuisse sacerdotales, aut Evæ tunicam quoque fuisse sacerdotalem, Evamque sacerdotem, & sacerdotio functam fuisse; quod tam est absurdum, quam quod est absurdissimum. Fœminas enim sacerdotes, populus Dei, nec ante legem in Ecclesia Patriarcharum, nec sub lege unquam, agnovit, etsi apud reliquas gentes illud fuerit frequentissimum. Ex claris igitur verbis Mosis aliud nihil colligi potest, quam Deum primos nostros parentes pellibus vestivisse, detractis ex foliis succinctoriis, ad tutamen corporis, contra tempestatum inclementiam, ad velandam nuditatem. Cætera vero, quæ diximus de typo & significatione rerum spiritua-

lium, non nisi ex analogia fidei, prout bona temporalia plerumque beneficia spiritualia credentibus ob oculos ponere solent, colligi possunt.

LXIV. Interim mos ille pelliceas vestes gestandi, simplicissimus, & naturæ maxime congruens fuit. Hinc plerique veterum, sive exemplum Adami primi parentis (nam *preminimus vestigia patrum*) secuti, sive natura ipsa hoc postea monstrante, pelliceis vestimentis amictos fuisse, constat. Patriarchis nulla materia, in re vestiaria magis nota, nec frequentior fuit, quam pelles: plerique enim pellibus tecti incedebant, quod paucis verbis etiam nos docet Apostolus ad Hebræos Capite XI com. xxxvi. Ubi tradit veteres (de sanctis loquitur) ambulasse *εν μηλωταῖς, εν αιγαίοις, in ovillis & caprinis pellibus*. Hunc prophetarum habitum fere ordinarium fuisse, quibusdam creditur. Plerumque villosa etiam eorum vestimenta fuerunt. Sane Elias II. Regum cap. I. viii. dicitur: *יש בעל שער ואזר. שער ואזר במחתי vir pilosus, & cingulo pelliceo accinctus lumbos suos*. Zacharias etiam ita sermonem instituit de prophetis, præcipue ubi de falsis prophetis loquitur, ac si extra villosam vestem non prophetassent, sed vestes illas expresse induissent, ut in iis prophetarent. *Ita, ait, erit die illo, ut erubescant isti prophetae, quisque a visione sua, quam prophetaverit, neque induant* *שש כהן כהן שש אדרה שש לכטן כהן togam villosam ad mentiendum*. Zachariæ cap. xiii. com. iv. Hunc habitum non fuisse rarum apud gentilium vates, infra patebit.

LXV. Eodem fere habitu creditur quoque amictus Johannes Baptista, quo & Elias: atque id non absque singulari Dei providentia factum fuisse, quidam autumant. Nam quandoquidem cum spiritu & virtute Eliæ venerat Lucæ I. xvi. etiam habitu aliquo exteriori Eliam referre debuisset credunt. Hinc Mathæus capite III. commate iv. *ἔιχε τὸ ἔνδυμα αὐτῆ ἄπὸ τριχῶν καμήλας, ἢ ζώινω δερματίνω περὶ τὴν ὀσφυῖ αὐτῆ. Habuit vestimentum ex pilis cameli, & Zonam pelliceam circa lumbos suos*. Sed utrum hæc vestimenta fuerint ex camelorum pellibus, an ex pannis crassioribus, qui ex eorum pilis, sive lana, fieri solebant, (vestes enim ex lana camelorum, non adeo raras fuisse apud Judæos, tempore Christi, postea patebit) jam non disputo. Sanè molles fuisse vestes, prout auctores etiam mentionem faciunt de lana camelorum, quæ vel milesias lanas mollitie æquet, non puto: Nam parum id convenisset

Hinc est, quod Lucianus in *Necyomantia*, Menippum ad inferos mittat, pelle Leonis vestitum, ipsique mandat, ut se Herculem diceret. Καὶ ἐνεσκόβασε τῷ πέλῳ ἢ τῇ λεοντῇ ἢ θεσπέτι τῇ λύρα ἢ ἀδρακαλῶσατο ἦν ἢ λέγειν Ἡρακλέα ἢ ἢ ὀδυσσεῖα ἢ Ὀρφέα. Et ornavit pileo, & leonis Exuviiis & insuper lyra, jussit etiam, ut si quis nomen roget, me non Menippum quidem, sed Herculem, aut Ulyssem, aut Orpheum dicerem. Hanc vestem etiam Lucianus μηδικὴν Medorum vocat. Festus: *Pellem habere Hercules fingitur, ut homines cultus antiqui admoneantur. Lugentes quoque diebus luctus in pellibus sunt.* Ubique fere in nummis reperies Herculem, Leonis pelle vestitum. Sed ipsæ quoque Heroinæ pellibus tectæ erant. Ut Juno Sospita, quæ pelle caprina semper vestita fuit, Cicero *De Natura Deorum libro I.* Neomagi anno CIOICLXXIII. a Gallis elegantissimus cofsus est nummus argenteus L. ROSCI FABATI, ubi Juno Sospita hædina pelle egregie vestita est. Ejusmodi & apud Urbinum conspicitur huic valde similis. Videtur & Pallas ita vestita, tecta enim erat ægide, id est pelle caprina; quamvis non negem & arma læpe notasse, quo sensu & ipsi Jovi ægis adscribitur, quare & *munimentum pectoris arcum* dicitur, idemque est ac *lorica* ut habet Servius, ad virgil. *Æn. VIII.* At sive ex pelle, sive ex ære fuerit ægis, certum tamen est, antiquissimis temporibus ex pelle caprina fuisse indeque ortum habuisse; veterum enim arma æque ac vestes, plerumque ante bellum Gallicum, fuisse ex pellibus, nullus doctorum dubitabit. De hisce mox plura. Virgilius *Æn. VIII.*

*Ægidaque horrificam, turbata Palladis arma,
Certatim squamis serpentum auroque polibant,
Connexosque angues.*

Idem etiam de Camilla, libro XI.

— pro magna tegmine palla

Tigridis exuvia per dorsum a vertice pendent

Primos homines pelles gestasse ex Festo, loco jam modo allegato patet, quum dicit: *Pellem habere Hercules fingitur, ut homines cultus antiqui admoneantur.* Clarius Lucretius lib. V

*Nec dum res igni scibant tractare, neque uti
Pellibus, & spoliis corpus vestire ferarum.*

Et mox:

*Tunc igitur pelles nunc aurum & purpura curis
Exercent hominum vitam belloque fatigant.*

*Quo magis in nobis (ut opinor) culparesidit,
Frigus enim nudos sine pellibus excruciat
Terrigenas.*

Pausanias in Phocicis, ubi de agro Locrorum. λέγεται ὅτι οἱ πρῶτοι τῶν Ἑλλήνων ἀνθρώπων ἦσαν αὐτόχθονες. ἐδόθητα δὲ οὐκ ἄπιστά μιν οὕτως ὑφαινεῖσθαι, σκέπην πρὸς τὸ εἶργος θηρίων δέρματα ἐποίησαν ἀδελήματα, τὸ δασὺ τῶν δερμάτων ἐς τὸ ἐκλῶς ὑπὲρ ἀπρεπείας τρέποντες. *Dicitur autem homines illos indigenas fuisse: Eosque quum nondum noverant vestem texere, solitos fuisse corpora amictuisse ferarum pellibus crudis, pilis extorsum conversis, ob decorem.* Idem fuit habitus priscorum Senatorum Romanorum, ut videre est apud Propertium *Eleg. lib. I. IV.*

*Curia pretexto qua nunc nitet alta senatu
Pellitos habuit, rustica corda patres.*

Hinc Lucanus :

pretiosaque vestis

*Hirtam membra super Romani morte Quiritis.
Induxisse togam.*

LXVII. Media in græcia rusticos fenes ab Aristophane in Νεφέλαις ἀδ. I. scena I. & Polluce libro IV. cap. XIX. comicis dici διφθερίας, pelle vestitos, Seneca Epistola XC. *Frigus intolerabile est corpori nudo. Quid ergo? Nunquid non pelles ferarum & aliorum animalium a frigore satis abundeque defendere queunt? non corticibus arborum pleraque gentes tegunt corpora? Non avium pluma in usum vestium conferuntur? Non hodieque magna Schytharum pars tergis vulpium induitur ac murium? que tactu mollia, & impenetrabilia ventis sunt? Videatur etiam Justinus libro II. cap. II.* Salustius auctor est, *Germanos intectum rhenonibus, id est, agninis pellibus, corpus habere; Et Tacitus de Moribus German. Gerunt, inquit, ferarum pelles, proximi ripa negligentius, ulterioribus exquisitiis.* Et Julius Cæsar de Bello Gallico libro VI. *Pellibus aut parvis rhenonum tegumentis utuntur, magna corporis parte nuda. Getas etiam pellitos vocat Ovidius, de Ponto & alibi.* Et Claudianus Getarum Curiam pellitam dicit, libro de bello Getico. *Crinigeri sedere patres, pellita Getarum Curia.*

De Hunnis & Hungaris idem testantur Ammianus Marcellinus, Jornandes, & alii. Hodieque illis gentibus, ut & Schytis Moscovitis, nihil familiarius. Lectis, Tegumentis, Tabernaculis, armis & sexcentis aliis rebus pelles adhibebantur. Juvenalis *sat.*

VI.

*Sylvestrem montana thorum cum sterneret uxor.
Frondebis, & culmis, vicinarumque ferarum
Pellibus.*

Propertius :

*Aique hinnuli pellis totos operibat amantes
Ataque nativo creuerat herba thoro.*

Et Ælianus libro XIII. *Hist. cap. I. de Atalanta* : ἦν δὲ ἄγχι τῆς Ἀταλάντης στρωμνῆ μὲν αἱ δοξαὶ τῆς τεθνεωμένης. Stravis autem lectoque iebantur ferinis pellibus. Venatoribus quoque solenne erat cervorum aliarumque ferarum exuviis sese tegere, qua fraude facilius feras deciperent. Vide Plutarchum de *Fortuna Alexandri*. Et Ovidium *Metam. libro I.* ubi de Nympha Peneide. Cicero *Orat. pro L. Murena*: Tubero ille homo eruditissimus & stoicus, in funere Scipionis Africani, cum epulum populo Romano nomine Q. Maximi daret, stravit pelliculis hadinis lectulos punicanos, & exposuit vasa samia. Tabernacula militum pellibus tecti erant. Ideo & milites sub pellibus hyemare dicebantur antiquitus. Vide Cæsarem de *bello civili libro III.* & Taciti *Annales lib. XIII.* Et Curtium *lib. VII.* Nihil etiam ustatius militibus, quam habere arma, scuta scortea & pellicea. Hinc Maro *libro XI.* de Ornyto.

*Cui pellis latos humeros exempla juvenco
Pugnatori operit.*

Hinc *lorica a loro*, nisi ita dicatur *lorica* quasi θώρακα, littera θ in λ abeunte, ut monet Magnus Vossius de *Idol. libro III. cap. LXX.* Hinc *Scutum σούτ* & *cuirs* germanice & belgice, *haut*, *huit*. *Ægis* quia e pelle αἰγός *capra*. Et *galea γαλή*, quia e corio *muflæ*, & *novélw* dicunt ex pelle *canis* & *λυλέην*, quia ex *lupinis*. & sic de cæteris. Notum etiam est Ægyptiorum commentum, vulnerari non posse eum qui indutus sit pelle hyænx. Sed de hisce vide Vossium de *Idol. libro III. cap. LXX.* Tandem omnibus fere rebus inserviebant pelles apud veteres; hinc etiam factum est, ut fere omnia vasa & instrumenta, quibus domi forique uti solebant, *supellex* vocarentur: quod etiam animadvertit Celsus jurisconsultus

tus

tus, *Digestis de supellectili legata.* Vide Cælium Rhodiginum libro xxvii. cap. xiv. & alios bene multos.

LXVIII. Non tantum rebus prophanis, sed & sacris interviebant pelles. Diximus jam supra, Hebræorum prophetis in more positum fuisse vestes pelliceas, & quidem villosas gerere, quod exemplo Eliæ demonstratur, & exemplo falsorum prophetarum, de quibus Zacharias cap. xiii. Commate iv. ubi Deus minatur: *Eos non amplius indui toga villosa ad mentiendum*, scilicet ad prophetanda falsa pro more suo. Unde non sine causa colligi quidam putant, togam villosam falsis prophetis propriam fuisse. Fortassis respexit propheta ad morem adeo receptum inter prophetas idololatræ, qui pellibus victimarum tegebantur iisque in fanis, in Templis, aut sepulcris substratis incubabant, ut futura prædicerent. Pausanias in Atticis, ubi de Amphiarao, cui arietem immolant. Καὶ inquit, τὸ δέρμα ὑποστρωσάμενοι, καθόδυσιν ἀναμνήσονται δήλωσιν ὀνειδέσθαι *Substrata pelli incubantes, per somnia exspectant interpretamenta.* Virgilius *En. libro vii.*

*Hinc Itala gentes omnisque Oenotria tellus
In dubiis responsa petunt: huc dona sacerdos
Quum tulit, & cesarum ovium sub nocte silenti
Pellibus incubuit stratis, somnosque petivit
Multa modis simulacra videt volitantia miris,
Et varias audit voces, fruiturque Deorum
Colloquio, atque imis Acheronta affatur avernis,
Hic & tum pater ipse petens responsa Latinus
Centum lanigeras mætabat rite bidentes,
Atque harum effulus tergo, stratisque jacebat
Velleribus.*

Hinc Deo alicui, ut Iovi, Esculapio &c. incubare dixerunt veteres, pro incubare victimarum pellibus, in Deorum illorum Templis aut Fanis. De quo vide Servium ad hunc locum Virgilio, Plautum in *Curculione*, & Ciceronem de *divinatione libro i.* Strabo libro xi. mentionem quoque facit quorundam μαντεῖς ἐγκοιμωμένων oraculi incubantium in urbe Ναξόθεν prope mare Caspium.

LXIX. A vetustissimo illo ritu verbum dormire initium sumpsisse, docti non dubitant, nisi tamen ab Hebræo דרם. Nam a δέρμα pelle fit dormire, i. e. pelli incubare. *Dermire* etiam antiqui dixerunt, pro dormire, ut *bennus, bonus: hemo, homo*, Hunc ritum

Non ignoravit B. Hieronymus Esaiæ cap. LXV. ad hæc verba prophetæ: *Qui habitant in sepulchris, & in delubris idolorum. Nihil, ait, fuit sacrilegii, quod Israel populus prætermitteret; non solum in hortis immolans, & super laieres ibura succendens: sed sedens quoque, vel habitans in sepulchris, & in delubris idolorum dormiens; ubi stratis pellibus hostiarum incubare solii erant, ut somniis futura cognoscerent. Quod in fano Esculapii usque hodie error celebrat Etbnicorum, multorumque aliorum, quæ non sunt alia, nisi tumuli mortuorum* Stultum istum ritum pellibus victimarum incubandi, & ad interpretanda oracula, Mosi & Hebræis insulse adscribere ausus est Strabo, libro XVI. ubi tradit, Mosén inter alia multa præcepta docuisse: Eos qui caste vivunt, pro se & pro aliis dormituros in templo, ut bona somnia haberent. Ἐγκοιμᾶσθαι, ait, ἧς ἢ αὐτὸς ὑπὲρ ἑαυτῶν τε, ἢ ὑπὲρ ἄλλων, ἄλλες τὰς βουέρας, ἢ προσδοκᾶν δὲν ἄρα ἢ Θεῶ, ἢ δῶραν αἰεὶ τε, ἢ σημεῖον τὰς σωφρόνως ζῶντας ἢ μὴ δικαιοσύνης. τὰς δὲ ἄλλες μὴ προσδοκᾶν. *Dormiendum illis esse, pro se & aliis, quin bonis somniis capiendis apti essent; Et expectandum a Deo aliquod donum, aut signum, si juste vivant: ceteris autem nihil expectandum esse.* Sed miser in hunc errorem abductus est proculdubio, quia audiverat Sacerdotibus & Levitis in templo dormiendum fuisse, secundum suas custodias. Aut forsan quia ipsi narratum fuerat, aut in Hebræorum monumentis legerat: Tabernaculum, & mensam, & vasa sacra pellibus tecta fuisse.

LXX. Nec eorum prophetæ & vates soli, sed & ipsi sacerdotes pellibus aliquando tecti erant. Scio equidem, nefas fuisse sacello Carmentæ pellem inferi, quemadmodum canit Ovidius *Fastorum libro I.*

Scortea non illi fas est inferre sacello,

Ne violenti puros exanimata focos.

Sed hoc aut intelligendum est, de morticiniis, non de pellibus quæ ab animalibus mactatis trahebantur, aut dicendum est, id sacra Carmentæ tantum postulasse, non vero cæterorum Deorum: contrarium enim, ex iis quæ modo diximus, satis apparet. Sane Larensius Pontifex cum suis apud Athenæum libro VII. pileum habuit ex ovilla pelle. Ἐδοῦντάς τε ἔχομεν ἢ ὑποδέσας, βυτελεῖς, πῖλος τε τῆς κεφαλῆς περιέμεθα περὶ αὐτῶν δερμάτων δασεῖς. *Exigui pretii amictus calceatusque nobis est: pileo caput opertum ex ovium pelle villosa.* Reperies etiam in marmoribus homines ab ilibus

ilibus pelle tectos, qui, victimam ducunt immolandam. De usu pellium in sacris lupercalibus, supra capite primo ex Plutarcho, Valerio Maximo & aliis fatis diximus.

LXXI. Quidquid est, Hebræorum sacerdotes pelliceas vestes nullas agnoverunt. Putidissimam igitur fabulam orbi obtrudere conatus fuit Plutarchus, *symposiacon libro v.* (de quo vide supra capite III.) ubi, ut suis persuaderet, Judæos Bachum adorasse, multis argumentis, quæ quidem speciem aliquam habebant, quamvis ipse, eorum quæ in medium profert, veritatem ac fontem, ob ignorantiam linguæ hebrææ, & imperitiam in Religione Judaica, assequi non potuerit, pueriliter adfirmat, Pontificem Max. apud Judæos vestitum fuisse *νεβελίδα χρυσόπαστον. hinnuli pellem auro connectam.* Sed nævias illas supra jam plus fatis refutavimus. Ideoque si vestibus quibusdam pelliceis usi sunt Hebræi, dum sacerdotio fungebantur, id factum fuisse solummodo in Ecclesia Patriarcharum, ante legem Mosaicam, sed non post exitum ex Ægypto, dicendum est. Sed fatis fule jam docuimus ex magistrorum placitis, Adami vestes pelliceas fuisse sacerdotales, inque illis primos genitos sacra fecisse. Sed hæc valeant quantum poterunt. Quæstio nobis est, de vestimentis sacris tantum, prout a Deo per Mosen præscribuntur Aharoni & filiis ejus, & quatenus in Republica Judaica, inde a tabernaculo ad usque tempora Christi, observatum fuit.

CAPUT V.

DE MATERIA VESTIUM SACERDOTUM, ET PRIMO DE LANA.

Tabernaculi in deserto & sacrarum vestium eadem materia eodem tempore initium sumpserunt. Lana & linum apud Hebræos & alios vulgatissima materia. Levit. 19. כרסום & נרעו quid? Levigare, Carminare, Kammen, hekelen, nere, texere. Sententia Talmudicorum. Tirentay. Filo lineo non sunt consuenda vestimenta lanæ. Cannabum, Bochari sententia de Etymo Schaatnez Quid proprie sit Schaatnez? Ex lana & lino mixtum,

tum, non ex serico, gossipio &c. Schaatnez quale vetitum ex sententia patrum ad evitandas offensas. כַּל, pinna & πιννακόν. כַּל sive vestis quid? David quo sensu vestibus tectus. Locus I. Reg. I. explicatus. Delirium Iudeorum de pœna Davidis ob laceratum pallium Saulis. Vestis ἐσθῆς, vox generalis. Locus Matthæi cap. XXI. explicatus. Et II. Reg. IX. vers. XIII. Quousque licerit Iudæis commercium habere cum Schaatnez? Cui à Deo vetitum? In ζιζιθ fuisse schaatnez. Cuilibet permixtum fuit vestem schaatnez publice lacerare. Vestimenta sacerdotum an fuerint schaatnez? Regula Talmudica Vestes sacerdotum nulle ex serico, gossipio, lana camelorum, leporum, aut caprarum. Baltens erat schaatnez, ut & Ephod & pectorale. Iosephi sententia de vestibus duplicis materie. Seldeni explicatio hujus loci. Ejus error. רקם & חשב differunt. Quo sensu baltens dicatur רקם. Bocharti error. Iosephus explicatus & vindicatus. Cur sacerdotibus V. T. jussum Vestem aliquam duplicis materie sacerdotum, signum rerum mundanarum sub V. T. Iudeorum & Ethnicorum uniendorum per Christum. Signum peccati veterum. Flaminicæ unicum lancam lino consutum habere vetitum.

LXXII. **V**estes igitur sacerdotales, de quibus hic quæstio instituitur, initium cum ipso Tabernaculo in deserto, post exitum ex Ægypto, sumpsisse, supra capite primo diximus. Sed ejusdem quoque materie fuisse, ex capite xxviii. Exodi, cum capite xxv. collato, constat. Excipio tantum, præter lignum, quod in re vestiaria usum commodum nullum habere potest, argentum, æs & pelles. Materia Tabernaculi describitur Exodi capite xxv. vers. III. IV. V. ואת התרומה אשר תקחו מאתם זהב וכסף ונחשת: ותכלה וארגמן ותולעת שני ושש ועוים: וטורות אלים מאדמים: וטרה חחשים וצני שטים: *Hæc autem est oblatio illa, quam accipietis ab iis; aurum & argentum, & æs, & hyacinthina, purpuram, & coccinum, & byssum, & caprarum lanas; Et pelles arietum rubras, & pelles Tachschim, & ligna Schittim.* En totam materiam Tabernaculi. Eadem est materia vestium sacerdotalium Hæc enim leges eodem libro capite xxviii. commate v. והם יקחו: את הזהב ואת החכלה ואת הארגמן ואת תולעת השני ואת השש: *Et illi acceperunt, aurum & hyacinthinum, & purpuram & coccinum & byssum.* En materiam

materiam vestium sacerdotalium: additis tantum lapidibus pretiosis in pectorali & humeralibus Ephodi Pontificis Maximi, qui tamen plus ad ornatum, quam ad vestes ipsas, contulerunt, de quibus suo loco plura. Apparet igitur ut initium, sic & eandem fere habuisse materiam vestes sacras & Tabernaculum. Sed de materia Tabernaculi alibi fusius, si Deus longiorem vitam & otium nobis concedat, in nostro Opere de Tabernaculo, & templo, cum sacra supellectili. Notandum etiam est, in his verbis capituli xxviii. materiam omnium vestium, tam Pontificis Max. quem cæterorum sacerdotum simul comprehendendi; Alias varie examinari posse materiam vestium, pro vario ordine sacerdotum. Aliter enim vestitus erat כהן גרול Pontifex Max. qui & ipse duo genera vestium habuit, albas scilicet, quibus die Expiationum sacra faciebat, & aureas, quibus cæteris diebus totius anni operabatur, ut a nobis jam demonstratum est; Aliter כהנים הריוטים *sacerdotum turba*. Sane quantum Regum ornatus subditorum centones & panuceas superare solet, tantum habitus Pontificis Max: pretiosior, splendidior & cultior erat, quam vestes totius sacerdotum cœtus.

LXXIII. Nihil majorem usum unquam habuit in re vestiaria, quam *lana & linum*. Utrumque autem valde abundasse in terra Israelis, ad conficiendas vestes, manifesto constat ex sacra scriptura. Hanc ob causam lana & linum fere semper junguntur, ut videre est Levit. xiiii. lxx. Prover. xxxi. xliii. Osee II. ix. & alibi pluribus in locis. Adeo quidem ut lana & linum sæpissime sumantur pro ipsis vestimentis, quæ ex iis confici solent. Sed hic silentio non est prætereundem, omnes vestes Hebræorum laneas & lineas ex sola lana aut ex solo lino constitisse, non autem ex utroque simul. Nota est lex vestiaria, quæ extat Levit. c. xix. de non conficiendis vestibus ex materia duplici, id est ex lana & lino, quam barbari, philosophico stilo, *heterogeneam* vocare solent. בגדי כלאים שטטו *vestimentum mixtum, duplicis materia non erit super te*. Quid hic intelligendum sit per vocem כלאים *Kilaim*, non est quod operose inquiramus, est enim in confesso, nihil aliud quam mixtum significare. Sic explicat Aben Ezra ad istum locum. כלאים inquit, שני מינים *Kilaim est id, quod constat ex duabus speciebus*. Ideo Chaldæus pro כלאים habet שרובין *Eruvim*, mixta. Seniores εν δύο ὑφαιρέσεων quasi diceret *ex duabus speciebus texum*.

Hac

Hac voce etiam utitur Moses, non tantum in re vestiaria, sed etiam in omnibus rebus, quas Deus misceri vetuit, ut præsertim ex lege agraria patet, eodem loco. Majorem difficultatem peperit vox quæ additur שטט *Schatnez*. Chaldæus eandem vocem retinet, Septuaginta id exprimere videntur per *ἄμιγλον*. Lutherus, *Don wollen unde setzen gewesen*. Belgæ, *tweederley stoffe dooz een vermengt*. Sic fere & Angli. Quod autem Etymologiam שטט *Schaatnez* attinet. Jarchius animadvertit, quosdam credidisse, dici שטט scilicet: *שטט שוה שוה שוה שוה שוה שוה quia est levigata, neta & texta.* שוה enim *levigare carminare*, belgice *stammen & heeckelen* / significat. שוה autem *Nere*, & נוו *Texere*, ut *Schaatnez* sit id, quod ex diversis speciebus est carminatum, netum & textum, id est mixti quid. Hoc Jarchius hausit ex *Codice Kilaim cap. ultimo*: שטט שטט שטט שטט שטט שטט *Schatnez est res, quæ est carminata, neta & texta.* Vide etiam *masschet Nidda fol. LXI*. Ex tribus istis vocibus concludunt, rem etiam tribus modis, in re vestiaria fieri posse *Schaatnez*, sive mixtam. Primo per שטט *carminationes*: ut si linum & lana in unum lævigentur, aut carminentur. Deinde שוה *Nendo*: ut si quis linum & lanam in unum neret, aut ejusmodi duo fila in unum torqueret: quod Germani *gewirnt* dicunt. Tandem per נוו *Texturam* ut si lana & linum in unam telam texerentur, quod hodie vocamus *Tyrentay*, quando scilicet stamen est ex lino, & subtemen ex lana. Sed pro *Schaatnez* etiam habetur omne id, in quo netum sive filum cum texto jungitur. videatur *Codex Kilaim cap. ultimo*: אין אסור משום כלאים אלא שוה וארוג *Nihil est prohibitum propter mixturam, nisi netum & textum.* Hinc etiam vetitum est filum lineum ducere per laneam telam, & lanea consuere filis lineis, id Judæi inter פשתים *pistim*, *lina* non reputant, unde etiam hodie magna mercatura filii cannabei, Judæis *Metensibus* cum *Amstelodamensibus* & *Francofurtenensibus*. Aliam tamen hujus vocis originem dat celeberrimus *Bochartus de Animalibus. libro I. cap. XLV*. Putat enim vocem illam hybridam esse ex arabico sive שטט *sata, miscere*, pro שטט litera *v* in *s* permutata, ut in Syro שטט pro שטט & ex hæbræo נוו *nez, textum*.

LXXIV. Sed non omne mixtum est *Schaatnez*. Apparet enim ex Magistrorum interpretatione, aut potius ex ipsis verbis Mosis *Deut. xxii. xi.* id proprie in re vestiaria mixtum, sive *Schaatnez* esse,

esse, quod constat ex lana & lino. Ideo lex non tantum prohibet τὸ *Schaatnez*, sed statim addit, *Ex lino & lana*, quasi clarius exponeret, quid pro *Schaatnez* habendum sit: scilicet omne id quod ex lino, & lana mixtum est, non quæ ex aliis materiis miscentur. Igitur *Schaatnez* plus significat quam *kilaim*, non quidem quodlibet כלאים *Kilaim mixtum*, sed illud speciatim quod constat ex lana & lino, ut species simul exprimerentur, quæ in re vestiaria misceri non possunt. Sic enim Moses Deuteron. cap. xxii. commate xi. לא הלבש שטמנו צמר ופשתים יהו: *Non indues Schaatnez, lanam & linum juncta*. Itaque quamvis plures aliæ species possent misceri præter lanam & linum, ut gossypium, sericum, & id genus alia, sive cum aliis miscerentur, sive cum lana, aut cum lino, nihilominus pro *Schaatnez* non haberentur; sola enim mixtura lini & lanæ *Schaatnez* dicitur. Hoc etiam exfertis verbis docet *Massechet Kilaim cap. ix*: אין אסור משום כלאים אלא צמר ופשתן *Nihil vetitum est propter mixturam, nisi lana & linum*. Et per lanam istam speciatim intelligenda est lana ovilla, non autem camelorum, caprarum &c. quemadmodum ex *codice Berachot*, Maimonide & aliis postea, ubi de lana in sacris vestibus, docebimus. Sane ex lege nihil aliud mixtum vocari in re vestiaria potest, ideoque vetitum dici non debet. Nihilominus propter externam speciem, & quia offendunt infirmos, multa alia pro mixtis & vetitis habentur, non ex lege quidem, sed ex doctrina magistrorum. Si linum & gossypium texerentur in unam telam, quod hodie quidam *bombacium & bombasijn* vocant, etsi id ex diversis speciebus constaret, tamen *Schaatnez* non esset, secundum legem, sed sanctiores eo vestiri non deberent, propter externam speciem, quia infirmiores forsan crederent, id esse ex lana & lino contextum. Idem manifesto docet de sercio & pinna *codex Kilaim, Capite ix. halacha ii*. השירים והכלך אין בהם משום סericum & pinna non prohibentur ob mixturam, sed tantum propter externam speciem. Hæc eadem etiam observavit, & clarius exposuit Maimonides, *Hilch. Kilaim capite X. halach. i*. ויש בכרכי הים כמו צמר שנדרל על האבנים שבים המלח כתבנית הוחב והוא רך ביותר וכלך שמו ואסור עם הפשתן מפני מראית העין שהוא דומה לצמר רחלים וכן השירים והכלך אסור מפני מראית העין *Est in urbibus maritimis quadam lana, qua nascitur in lapidibus, in mari salso, aurei coloris & tenerima, nomine calach: Illam cum*

lino misceri vetitum est, propter externam speciem, quia similis est lana agnorum. Sic etiam sericum & calach non licet misceri propter externam speciem. De calach כלץ pinna πιννιδόν, sive lana marina, (quod in transitu lectorem monitum velim) plura qui desiderat, adeat Magnum Salmasium, ad Terullianum de pallio, pagina cccxviii. Ejusmodi lana mihi missa est, a Clarissimo meo Collega Gouffetio, Dordrace, cum inter exules ibi esset pastor, anno cικινcxc.

LXXV. Hic etiam notandum est, Hebræos per בגד solere intelligere non tantum vestimenta sic proprie dicta, sed quæcumque quibus ad tegendum corpus utimur, aut etiam quæ delitiis & luxui inferviunt, quibus substratis lautiores solent insedere, incubare & inambulare, qualia sunt pulvinaria, lecti, stragula, tapetes, & id genus alia. Sic David, 1. Regum cap. i. com. i. dicitur in senectute tectus, etiam בגדי vestibus. Non quidem vestimentis sic proprie dictis, quemadmodum pauperiores, tempore intensioris frigoris, pannuceis & centonibus suis, tunicis, brachis, palliis & aliis vestibus, sese tegere non raro coguntur, sed stragulis, pulvinaribus & ejusmodi rebus, quæ senem fovere possent. Nam potentissimum Regem vestibus opus habuisse, ad tegendum corpus, quemadmodum homines tenuioris fortunæ, ridiculum foret, si quis cogitaret. Quod etiam quidam dicant, Davidem vestimentis proprie dictis tectum fuisse, nec tamen iis caleferi potuisse, eo quod pallium Saulis laceraverit, quemadmodum magistri verpulorum docent, id est suaviter delirare. Sed vestis est vox generalis, quodlibet tegumentum, & quæ ad ornatum faciunt, significans. Hoc sensu & a Græcis, præsertim in novo Testamento, sumitur, vox ἐδῆς vestis. Mathæi XXI. VII. VIII. *Plurima turba straverunt vestimenta sua in via &c. & turba qua sequebatur clamabat, Hosanna filio Davidis.* Utrum autem vestes revera in ipsa terra, aut semita stratæ fuerint, prout mos est & hodie apud Europæos, pedibus Regum & Imperatorum, quo die coronantur, tapetes substernere, an vero juxta viam tentoria & tabernacula ex vestibus arborum ramis impositis, confecerint, ad morem festi-scenopagiæ, ut quidam id explicant, non ausim adfirmare. Utrumque enim, mea sententia fieri poterat, absque equitantis periculo, & sæpe ita factum fuisse constat. Fere ejusmodi quid factum fuisse legimus II. Reg. IX. v. XIII. Docemur ibi populum, *Iehu Regi*

Regi supposuisse vestes in fastigio graduum, & clangentes buccina dixisse: regnat Iehu. Ubi per vestes iterum nihil aliud intelliges, quam stragula, tapetes & ejusmodi alia. Sed & apud ipsos scriptores Romanos vestis lato admodum sensu sumitur, pro qualibet re, quæ tegendi & substernendi usum habet; *vestis enim generaliter dicitur, ut stragula, forensis, muliebris* &c. ut auctor est Terentius Varro. Sed quando in lege Dei *Schaatnez*, sive duplex materia ex lino & lana prohibetur, id intelligendum est de vestibus ita proprie dictis, sive de corporis tegumentis, quæ confici solent ad tempestatum inclementiam, frigus, ardorem & pluviam arcendam, non de quacunque supellectili, quæ ex lana & lino confici potest: quod satis fuse docetur, *codice Kilaim capite ultimo, & Maim. Hilch. Kele Hammikdasch capite x. hal. xi. & xii.* Multa tamen præterea ex traditione patrum vetita sunt, quæ lege permittuntur, ut magistri ibidem docent. Nec prohiberent volunt sibi, quo minus ejusmodi vestimenta conficerent, emerent & divenderent, & ex uno loco in alium portarent; modo id fieret absque intentione, ut in iis calefierent, aut ut iis uterentur tanquam vestimentis, ut ibidem satis fuse docetur.

LXXVI. Patet igitur quid Judæi intelligant per *כילאי Kilaim* & *שצתנז Schatnez*, nempe mixtum in vestimentis ex lino & lana. Rationem autem, ob quam sapientissimus legislator hanc legem populo suo tulerit, operose investigare supersedeo. Non tamen vanos puto, eos qui credunt, id factum fuisse eadem de causa, qua eodem capite XIX. Lev. Deus omnem mixturam in agris, in fatis, in animalibus, prohibuit. Scilicet, ut, quemadmodum Deus omnes opiniones monstrosas, & hæreses, omnem hypocrisin, omnemque mixturam veri & falsi, boni & mali, impiorum & piorum, in agro suo spirituali, id est in Ecclesia, prout Ecclesia ibi per agrum representatur, quod etiam ab ipso Salvatore factum fuisse constat, Matthæi capite XIII. ferre non potest; ita etiam eum magnopere cupere, ut unusquisque omnes vires intendat, ne mens vitia contrahat, & impietatem cum virtutibus copulet. Ne animus sit duplex, aut detestanda hypocrisis tanquam veste duplicis materiæ textus, sed ut omnia sint simplicia sincera & nuda ante oculos Dei. Veram charitatem siquidem Deus, cum simplicitate & integritate, erga Deum & proximum, amat. Hanc etiam fuisse sententiam veterum, ex Theodoro in *Levit. questione xxvii.* Cyrillo & aliis, apparet.

LXXVII. Tradunt tamen Judæi, etiam lege sibi permissum fuisse, ut aliquo saltem modo gestarent *Schaatnez* duplicem materiam, nempe זִיזִית *Zizith*, sive *sacras fimbrias*, quas Deus populo suo mandavit eodem capite decimo nono Levitici: *Zizith* enim sive fimbriæ lanæ adnecti possunt vestimento lineo, quod illis est *Schaatnez*, & in cæteris rebus fieri non potest. Animadvertunt etiam, Deum Levit. xix. postquam prohibuisset *Schaatnez*, statim adjecisse præceptum illud de *zizith*, *fimbriis*, quasi dixisset; Etsi vetitum vobis sit, ne vestem duplicis materiæ gereritis, licet tamen habere sacras fimbrias, ita vestimentis adnexas, ut sit *Schaatnez*. De hisce vide Talmudicos. Sed præcipue Maimonidem *Hilchoth Zizith cap. III. Sectione VI.* & albi. Sed præter has *zizith*, *Schaatnez* sive veste duplicis materiæ populo plane interdictum fuit, nec sine piaculo quisquam, cujuscumque fuerit conditionis aut dignitatis, eam gerere potuit. Adeo quidem, ut, si quis judæum vidisset tali veste amictum in publico ambulans, præsertim si fuisset *Schaatnez* secundum legem, & non tantum secundum traditiones patrum, integrum illi fuisset, talem virum agredi, vestem ei detrahere, illamque lacerare, uti docet Gemara *Berachot capite tertio, folio XIX.* Sed clarius Maimonides *Hilch. Kilaim capite ultimo, sect. XXIX.* הַרְוָא כְּלָאִים שֶׁל תּוֹרַה עַל חֲבֵרוֹ : אֶפִּילוּ הָיָה מֵהַלֵךְ בְּשׂוֹק קוֹפֵץ לוֹ וְקוֹרְטוֹ עָלָיו מִיָּד אֶפִּילוּ הָיָה רַבּוֹ שֶׁלְמֵרוֹ חֲכָמָה :
Si quis videret vestem duplicis materiae super aliquem, etiamsi ambularet in foro, eum aggredere, & vestem super eum laceraret, etiamsi esset ipse magister, qui sapientiam eum docet. Videatur etiam sectio ultima ejusdem capituli, ubi idem docetur de sacerdote, si ejusmodi vestimento indutus esset extra tempus ministerii. Nam extra ministerium eidem legi adstricti fuerunt sacerdotes, nec eorum vestes a vestimentis vulgi discernebantur, ut suo loco clarius demonstrabimus, tunc enim ut זָרִים *privati* tantum considerabantur.

LXXVIII. Jam vero operæ pretium erit hic inquirere, utrum Sacerdotibus nostris, qua sacerdotibus, & tempore ministerii, id non permissum fuerit? Id est utrum vestimenta sacerdotalia non fuerint *Schaatnez*, *duplicis materiae*? Infra manifestius ostendemus, sacro vestitui lanam & linum tantum præbuisse materiam, (de auro & gemmis jam nihil dico, cum magis ornamento quam materiæ inservierint) sericum & gossypium nullum usum habuisse: secundum

dum generalem istam regulam Talmudicam, quæ extat Massechet *Kilaim* cap. IX. : אין הכהנים לובשים לשמש בניה המקדש אלא צמר ופשתים : *Sacerdotes non vestiuntur, ad ministrandum in sanctuario, nisi lino & lana.* Quod non ita intelligendum est: quasi omnes vestes sacerdotales constiterint ex lino & lana mixtis & contextis, atque ita quod omnes fuerint *Schaatnez duplicis materia*, aut ex lino tantum, aut ex sola lana. Sed hoc sensu accipiendum est: omnes vestes sacerdotales constituisse ex sola lana & lino, ut non constiterint ex ulla alia quoque materia, nec ex serico, nec gossypio, nec lana camelorum, caprarum & ejusmodi rebus aliis. Sed quasdam ex sola lana factas fuisse, ut pallium Pontificis Maximi, aut ex solo lino, ut omnes vestes Pontificis Maximi die piaculari, & cæterorum sacerdotum feminalia, tunicam & cidarim: aut etiam ex lana & lino, ut fuit Balteus, Ephod & pectorale, quæ erant vestimenta duplicis materiæ. Ita etiam Misnam illam explicat glossa R.M. ואמר בבגדי כהונה כלם שלא יהו אלא מתכלה וארגמן וחולטת שני ושם משור או : *Dicitur etiam de vestibus sacerdotalibus, quod nulla fuerint, nisi ex hyacinto, ex purpura, coccino, & lino retorto; scilicet constabant ex hisce omnibus, aut ex uno eorum.* Quæ ex uno illorum tantum constabant non erant quidem *Schaatnez*, sed quæ ex illis omnibus fiebant, *Schaatnez* fuere proculdubio. Ex hisce omnibus autem, id est ex lana & lino, constabant primum *baltens*, tam Pontificis Maximi (excepto tantum x. Tisri) quam cæterorum sacerdotum. Deinde *Ephod & pectorale* Pontificis Maximi Balteum *Schaatnez* sive ex lana et lino fuisse, Hebræi in Talmude, et alibi sexcentis in locis, clamant. Nec mirum cum id sacra scriptura clare doceat. Exodi xxviii. xl. : ואבנט חשה חשה רקם : *Et facies balteum opus Rokem.* Ubi talmudici docent *Rokem* significare opus phrygionicum ex lino & lana. Clarius cap. vigesimo nono: com. xxix. : ואם האבנט שם משור ותכלה וארגמן וחולטת שני מעשה רקם כאשר צוה : *Fecit etiam balteum ex lino retorto, ex hyacinthino & coccino, opere phrygionico, quemadmodum Deus mandavit Mosi.* Idem dicitur de Ephod & Pectorali. De Ephod vide cap. xxviii. commate vi. : ועשו את האפור זהב תכלה וארגמן וחולטת שני ושם משור מעשה חשב : *Facies autem Ephod ex auro hyacinthino, purpura, coccino, & lino retorto, opere artificiosissimo.* De pectorali com. xv. : ושם חשב משפט : *מעשה חשב כמעשה אפור חשבו זהב תכלה וארגמן וחולטת שני ושם משור חשה אהו : Facies etiam pectorale judicii opere artificiosissimo, sicut opus Ephod facies*

facies illud, ex auro, hyacinthino, purpura, coccino & lino retorto. Tria igitur illa vestimenta, *Baltheus, Ephod & pectorale* ex lino & lana (hyacinthinum enim, purpuram & coccinum lanam esse postea docebimus) constabant, erant itaque *Schaatnez*. Hoc etiam manifestius fiet Libro secundo, ubi de qualibet veste seorsum agemus.

LXXIX. Omnes igitur sacerdotes vestem aliquam gestasse duplicis materiæ, tam manifestum est, quam quod manifestissimum. Huc respexisse credo Josephum *Antiquitatum Libro IV. cap. VIII.* ubi de lege vestiaria, de non gestandis vestibus duplicis materiæ, quæ extat Levit. XIX. *μηδεις*, inquit, *ἐξ ὑμῶν καλῶς τὴν ἐξ ἐρίω καὶ λίνω στολῶ φορέτω. Τοῖς ᾧ ἱερεῦσι μόναις ταύτω δοσθήσεσθαι. Nul-
lus ex vobis veste ex lana & lino mair*: *Hæc enim solis sacerdotibus est concessa.* Sane solus Pontifex Max. balteum, Ephod & pectorale ex lino & lana gestabat, et soli sacerdotes cæteri balteum ejusdem materiæ habuere. Id præter eos nemini concessum erat. *Hunc locum Iosephi*, ait doctissimus Seldenus *De Synedriis libro III. capite II.* *Genebrardus sic dictum innuere videtur. Tunicas, stolas & indumenta sacerdotum reliqua fuisse ex lino & lana confecta.* quibus mox addit: *Nec forte ex ipso sermone sacro aliud rite elicendum*, ad quod probandum citat Exodi cap. XXVIII. v. et XI. Et cap. XXXIX. II. etc. Sed non capio quomodo id ex verbis Genebrardi aut etiam Gelenii, quos citat auctores, elici possit. Deinde nec ex sacro sermone, quem laudat. Ex sacro siquidem sermone Exodi cap. XXVIII. et XXXIX. nihil aliud concludi potest, quam id ipsum quod jam docuimus: nempe balteum omnium sacerdotum, ut et Ephod cum Pectorali Pontificis Max: duplicis fuisse materiæ, non autem, ut ait vir doctissimus, *Tunicas, stolas, & indumenta sacerdotum reliqua.* Non possum etiam silentio præterire, quod ibidem doceat, Talmudicos credidisse balteum solum fuisse *Schaatnez*, reliqua autem indumenta omnia fuisse lineæ. *Sed Talmudici*, inquit, *reliqua ajunt fuisse ex lino puro ואבנט*: *ואבנט* : *בצמר צבנו* לברו רקם בצמר צבנו *Cingulum autem solum acupictum esse lana colorata.* Nam hisce verbis Talmudici non intelligunt solum balteum *Schaatnez* fuisse, quasi illud negarent de Ephod & Pectorali, sed tantum solum balteum fuisse רקם בצמר צבנו *opus acupictum*, & משה חשב משה *opus artificiosissimum*, quod nos fusius exponemus, ubi de textura sacro-

sacrorum vestimentorum : utrumque tamen fuit *Schaatnez*, quia in utroque fuit lana & linum, ut ex locis supra laudatis constat. Deinde quum etiam Talmudici alicubi dicunt, balteum solum esse acupictum, aut duplicis fuisse materiæ, id intelligunt proculdubio tantum de vestibus totius Sacerdotum turbæ, qui revera nullam aliam vestem *Schaatnez* habent, quam balteum solum, nam Tunica, feminalia & Insulæ ex lino tantum constabant. Sed de vestimentis Pontificis Maximi idem dici non potest, cum præter *Balteum* haberit *Ephod* & *Pectorale* duplicis materiæ.

LXXX. Non satis possum mirari, quod reperio apud Magnum Bochartum, *De Animalibus Libro II. cap. XLV.* ubi hæc verba Josephi ita explicat, ac si docuisset, legem Levit. XIX. et Deut. XXII. *ubi vestis heterogenea usus interdicitur*, (sunt ipsissima illius verba) *non tam Sacerdotes & Levitas respexisse, quam reliquas Iudaorum tribus.* Ideo cum dicit, *legum interpretem quandoque pessimum.* Sane Josephus ex regia stirpe, ipse sacerdos, & istarum rerum oculatus testis, illisque vestibus sæpius indutus, usque adeo fungus non erat, ut tam apperte falsa orbi obtrudere conatus fuerit. Non enim illius mens fuit, Sacerdotibus licuisse extra tempus ministerii vestes duplicis materiæ gestare, quum per urbem, aut per Provinciam ambulabant ut privati. Nec etiam reliquos Sacerdotes, præter Pontificem Max. in ipso ministerio veste duplicis materiæ amictos fuisse, alia præter balteum. Ipse enim *libro III. cap. VIII.* ubi de vestitu sacro ex professo agit, & ubi singulas vestes seorsum describit, satis manifesto docet; nullas vestes sacerdotales, totius scilicet sacerdotum turbæ, constitisse ex lino et lana præter balteum. Quum igitur dicit, *Solis sacerdotibus fuisse concessum, vestem ex lino & lana gerere*, id tantum intelligendum censeo, de balteo omnibus Sacerdotibus commune, & de *Ephod* & *Pectorali* Pont. Max. tempore ministerii, atque sic Sacerdotes revera distinguebantur a reliquis Israelitis, cum his nunquam concessum fuerit, id quod sacerdotibus tempore ministerii permittebatur. Quando etiam loquitur *ἐὶ στολῆς* de *Stola*, hinc concludendum non est, ipsius mentem fuisse, omnibus Sacerdotibus concessam fuisse *tunicam*, quæ sæpe per *stolam* designatur, aut togam ex duplici materia. Utitur tantum hac voce *στολῆ*, ut significaret *Ephod* & *Pectorale* Pontificis Max. aut etiam metonymice, ut cum Rhetoribus & Philosophis loquar, specie pro genere, ad signi-

significandam quamlibet vestem; ut perinde fuerit, ac si dixisset: *Sacerdotibus concessum fuisse, aliquam vestem ex lino & lana gestare.* Sed admirationem fere in stuporem vertit, quod mox addit Eruditissimus vir. *Et vero, inquit, licet Sacerdoti varia vestes assignentur, byssina, purpurea, coccinea, hyacinthina; tamen illarum nulla pars ex tali mistura constitit; Quem certi ministerii tempore lanearum vestium usus Sacerdotibus prorsus fuit interdictus. Ezech. XLIV. XVII. Cum ingredientur portas interiores atrii, vestes lineas induent, nec laneam indumentum gerent. Ad verbum, Non ascendet super eos lana, cum ministrabunt in portis interioris atrii.* Hæc eruditissimus Bochartus. Sed vellem hæc non dixisset, cum sacra scriptura expressis verbis contrarium doceat, uti jam supra a nobis demonstratum est. Fallitur doctissimus vir, quum dicit: *illarum vestium nulla pars ex tali mistura constitit.* Nonne balteus ex tali mistura constitit? Nonne Ephod & Pectorale ejusdem fuerunt materiæ? Nunquam ministrarunt sacerdotes quin aliquam vestem habuerint duplicis materiæ. Nec intelligo quodnam fuerit illud ministerii tempus, quo *lanearum vestium usus sacerdotibus prorsus fuerit interdictus*, ut loquitur vir doctissimus, nisi intelligat solum diem piacularem, x. Tisri. Illo enim die Pontifex Max. lineis vestibus tantum indutus fuit, adeo quidem ut ipse balteus etiam ex lino tantum fuerit. His lineis vestibus tamen non toto die, nec in omnibus ministeriis illo die, utebatur; sed tantum quum sacra faciebat, quæ dies ille pro expiatione requirebat, quum sancta sanctorum ingrediebatur, nam quum sacrificia jugia faciebat eodem die, vestibus ordinariis indutus fuit, ut suo loco clarius patebit. Ita etiam locum illum Ezechielis exponunt Jarchius & Kimchius. Sed locus ille mystice intelligi debet proculdubio. Et per lineas illas vestes nihil aliud designare voluit propheta, quam sanctitatem & munditiam credentium sub novo Testamento, qui, ut sacerdotes βασιλέως ἱερατοῦ ματα Regii illius Sacerdotii, de quo Petrus prioris Epistolæ Capite II. com. IX. puri & sancti esse debent, tanquam Christi sponsoris & summi sacerdotis toga justitiæ, quæ est candidissima et ab omni labe pura, vestiti: quo etiam respexisse videtur locus Apocalypsteos capite III. vers. XVII. *consulo tibi ut emas a me vestimenta, alba, ut induatis, nec appareat dedecus nuditatis tuae.* Ita quidem ut nulla lana, nullus color et mistura in vestimentis nostris spiritualibus appareat, quemadmodum in vestimento sacerdotum veteris Testa-

Testamenti, quæ signa erant rerum mundanarum, et peccati quo adhuc poluti erant veteres, vera expiatione nondum facta; de quibus plura dicemus libro II. ubi de usu & significatione vestium. Stat igitur sententia Josephi nostraque: *concessum fuisse sacerdotibus solis, vestes duplicis materia gerere, non vero privatis.*

LXXXI. Rationes autem investigare, ob quas Deus Sacerdotibus veteris Testamenti, non tantum permiserit, sed etiam iusserit vestes duplicis materiæ, non magni laboris erit, modo cogitemus, tempore cultus Levitici, Judæos omnes, tam Sacerdotes, quam privatos, adhuc sub pœdagogia fuisse, & elementis mundi implicitos, variam igitur istam materiam in sacerdotum vestibus argumentum fuisse, duorum populorum, Judæorum & Ethnicorum, per solum Christum, summum Pontificem & Internuncium, Deo conciliandorum, vero illo sacrificio, quod Christus oblaturus esset præstitato tempore. Deinde misturam aliquam legalem etiam significasse, dici potest: scilicet Judæos, pro quorum peccatis sacerdotes illis vestibus quotidie sacrificabant, nunquam perfecte fuisse purificatos a peccatis, sed semper illis aliquam adhæsisse labem, quemadmodum vestes non ex puro lino, albo & nitido, sed coloribus & diversa materia variegatæ fuerunt, ut hac ratione peccatorum suorum semper essent memores, & ad verum sacerdotem sacrificiumque mentem dirigerent. Sed nec prætereundum censeo, quod docet Servius, *ad ultimum Aneidos*, citante Grotio, ad caput XIX. Levit. *Romanos credidisse, si Flaminica inventa esset, tunicam laneam lino habuisse consutam, ob eam causam piaculum esse commissum.* Sane si hoc verum est, apud gentiles sacerdotibus quibusdam prohibitum fuisse vestem duplicis materiæ habere, mirum utique non est, si Deus hoc Sacerdotibus suis permiserit, immo mandaverit; cum D. O. M. in Religionis negotio plerumque soleat, jubere, ea quæ Idololatrarum ritibus plane contraria essent, quo mentem magis ab omni idololatria abstraherent, & ad verum Deum converterent. Sed hæc de materia in genere sufficiant.

CAPUT VI.

DE שׁ SCHEsch, LINO VESTIUM
SACRARUM.

*Lex de Materia vestium sacerdotum Exodi xxviii. Thechelet, Argaman & Tholaath Schani, utrum materiam an colorem significent? בון bysus aliquando color. Quid sit color? Lana tin-
da, per Thechelet &c. intelligitur. In vestibus sacris nulla ma-
teria prater lanam & linum. Lex Talmudica. Cannabum, gos-
sipium, Xylinum, Sericum, pili camelorum, caprarum & lepo-
rum &c. non adhibentur. Luberus, Iunius & alii notati. Vestes
totius cœtus sacerdotum linea. בר מרו Levit. vi. iii. quid?
מרו Græcorum μανδύας, Sententia Iosephi, Hieronymi. Quale
linum שׁ & בר. Male legitur בר pro בר. Error Luberi qui
שׁ sericum putat. Versio Belgica. Iunii, Scheringhami & alio-
rum error de Xylino. Vestes Sacerdotum Egypti ex Xylino.
Plinius Reprehensus ab Uluio. Egyptius Xylini ferax. Et Iu-
daea. Locus Talmudis male intellectus a Bochario. ἐλεον. verus
sensus. בון צמר lana vitis Baum-wol. ἐλεόφοροι & lanigeræ arbo-
rèrè significat. Pro שׁ & בר Arabs Coton. Gallice, Belgice,
Italice. Coton, Catone, Catoen. Merketon pro melicoton,
& malum cotoneum. בון molle קושן Bombaggio, bombace,
βαμβάξ & βαμπάτζι. **bombaspu.** Error Lypsi distinguens
bombycina a sericis. bombycum vermium netum. Eruca. Coa
& Coa differunt. Isidorus defensus contra Lypsi. Conjectu-
ra de קושן caton. an idem quod כחן & כחנה. linum. βύσσος,
בון & בוצא πινυδόν, βύσσος & βυσός differunt. Byssus an se-
ricum aut gossipium? Pollux de Byssinis. Byssus est linum. Byssus
Eliaca. κενεόφαλλος. Plaga, retia &c. ex lino. Et funes
Simsonis. Lino multum firmitatis. Plaga cumana. Auctores
Rei venatica de lino ad conficienda retia. Locus Esaia xix. ix.
explicatus. שׁ קור & חורי quid? Iarchius, Opianus, Kimchius,
Diodatus. Verba byssina. שׁ & בר Hebrais פשתן. Locus Exe-
chielis xliv. xvi. i. laudatus. Quid piscitum Talmudicis? קנכוס
Κανάεις. cannabum. קנכוס פשתים λίγος κανάειως Polluci. Lite-
ra ρ Κ. C. H. permutantur ut halm, culmus, aut calamus.
Cutis*

Cutis Haut, Hes, Katz, Catti & Helsen. *κάναβις* קנבוס Hanf.
 Henep. chanvre, Canefas. Flachs, Filace. *Isidorus notat.*
ἰσόβη. Vestes Sacerdotum ex lino optimo. *Chald.* כהנא Iosephi
 χεβόν. רומיא כהנא Romanum. *Afris & Pœnis linum*
 פשתן *Dioscoridis* ζεεφῶδις. *Locus ille emendatus* ζεεφιστό.
 פשה זרע semen lini. *Gentilium Sacerdotes lino vestiuntur.* Gos-
 sipo Brachmannes in India. Et amianto sive Asbestino. *Her-*
culis Sacerdotes. An Pythagoras lini inventor. *Linum in usu*
tempore Moſis.

LXXXII. **O**Mnis sacrorum vestimentorum materia comprehen-
 ditur Exodi capite xxviii. com. v. his verbis;
 והם יקחו את הזהב ואת תכלת ואת הארגמן ואת השני ואת הששי
 quæ verba sic reddunt seniores: Καὶ αὐτοὶ λήψονται τὸ χρυσοῦν, ἢ
 τὴν ὑάκινθον, ἢ τὴν πορφύραν, ἢ τὸ κέκκινον, ἢ τὴν βύσσον. *Ipsi au-*
tem accipient aurum, hyacinthinum, purpuram, coccinum, & bys-
sum. Quæritur autem, utrum hæc omnia colorem tantum, an
 vero materiam significant? Materiam, non autem colorem, esse
 intelligendum, videtur innuere vox זהב *aurum*, cum aurum
 sit materia, non color. Idem iudicium esto de שש, quod *linum*,
 sive βύσσον & בוץ, ut habet Chaldaeus, significat, non colorem.
 Non tamen ignoro, secundum quosdam, illud שש βύσσον, & בוץ,
 non semper apud auctores, præsertim in sacra scriptura, denota-
 re linum, sed etiam colorem aliquem, puta purpuram, ut ex He-
 sychio & Suida probare conatur ὁ πᾶνυ Bochartus in suo *Phaleg li-*
bro III. cap. IV. quamvis de eo dubitare videatur doctissimus Fe-
 rarius de *Re vest. parte II. lib. IV. cap. XII.* Sane aliquando co-
 lorem significasse, aut saltem byssum colore purpureo infectam, ne-
 gare non ausim. Nequeo tamen probare quod quidam in sacra
 scriptura שש ווארגמן toties repetitum exponant, per *byssum purpu-*
ream, quæ etiam est opinio, post Bochartum, Summi Theologi,
 & in Hebraicis versatissimi viri, Heidegeri. *Hist. Parr. parte*
II. Exercit xx. duæ enim res, mea quidem sententia, semper si-
 gnificant *byssum & purpuram*. Sed hoc *lanam*, illud *linum*. Utram-
 que tamen pretiosissimum, quale viros honoratos & divites decet.
 Certissimum quidem est, & infra clarius patebit, omnes istas voces,
 quæ in dubium revocari possunt, coloremne significant, an materiam,
 ut השני ווארגמן תכלת הששי colorem significare. Cum tamen omnis color

merum sit accidens, ut Philosophi vulgares loquuntur, aut, si mavis, cum colores nihil aliud sint, quam certæ quædam figuræ, istarum particularum, ex quibus corpora constant, unde fit ut aer, aut potius globuli cœlestes, pro variis figuris, quæ in particulis ejusmodi corporis reperiuntur, nervos opticos moveant vario modo, quos varios motus varios colores vocamus, dicendum necessario est, illud accidens, sive illas figuras esse in aliquo corpore aut materia, cum revera ab ipsa materia separari non possint. Materiam igitur & colorem simul significant, aut, si mavis, materiam quandam coloratam, quæ etiam mens est Hebræorum, dicunt enim ista omnia חלה חולצה שני ארמן חלה חולצה שני esse *lanam tinctam*. Videantur Jarchius & Aben Esra, in commentariis ad Exodi caput xxv. com. iv. & Abarbanel *super legem fol. cxc.* Igitur circa voces illas, examinanda primum est materia, deinde colores.

LXXXIII. Nullam aliam materiam vestimentorum sacerdotum doctores nostri agnoverunt, quam *linum & lanam*: cætera enim ut aurum & gemmæ plus faciunt ad ornatum Pontificis Max. quam ad ipsam vestium materiam. Optime itaque Hebræorum magistri, *codice Kilaim capite ix. misna prima*: אין כהנים לובשים לשמש בבית : המקדש אלא צמר ופשתים : *Sacerdotes non vestiuntur ad ministrandum in Templo, nisi lana & lino*, quæ verba apud Maimonidam & alios sæpius repetuntur. Ergo nec canabum, nec gossipium sive Xylinum, nec sericum, nec pili camelorum, leporum, aliorumque ullum prorsus usum habuerunt in vestimentis sacris, etsi alias non raro in re vestiaria, iis uterentur Hebræi. Ideoque turpissime aliquando decepti sunt auctores alias non contemnendi, ut Lutherus, Junius, cæterique in interpretanda S. Scriptura, ubi ponunt *Xylinum, sericum*, & ejusmodi alia quæ sacer textus non agnovit; Sed de hisce suis locis plura dicemus. Linum igitur & lanam tantum adhibere Hebræor. sacerdotes in vestibus sacris, nec quicquam præterea ex verbis illis Exodi xxviii. modo allegatis, erui potest. *Linum* quidem denotatur voce שש. *Lana* cæteris חלה חולצה שני ארמן חלה חולצה שני: quæ nihil aliud significant quam צמר צבוע, *lanam tinctam*, ut optime magistri. Ex his quidem contextuntur omnes vestes sacræ, cum totius turbæ, tum Pontificis Maximi. De lineis primum differemus, deinde de laneis.

LXXXIV. Supra jam docuimus plura dari genera vestimentorum, ut plura genera Sacerdotum. Alius enim totus cœtus Sacerdo.

dotum, alius Pontifex maximus. Ita aliæ sunt vestes illorum, quam hujus. Vestes totius cœtus lineæ erant præter balteum, qui ex lana & lino mixtus. Capite xxviii. Exodi, materia illarum vestium quidem non exprimitur, nisi feminalium tantum, quæ כרסונית *feminalia linea* dicitur. At capite xxxix. com. xxvii. & sequentibus, exsertis verbis omnes vestes filiorum Aharonis, id est totius turbæ pontificum, dicuntur lineæ. וישו את הכתנות שש

משה ארג לאהרן ולבניו: ואת המצנפת שש ואת פארי המנכסות שש ואת המכנסו
 וגי *Fecerunt tunicas illas ex lino, opere textili: Aharoni & filiis ejus. Et cidarim illam ex lino, & tiaras illas ex lino internexo. Et balteum illum ex lino internexo &c.* habes igitur omnes quatuor vestes sacerdotum ex lino. Idem docetur Levitici capite vi. iiii. ubi mentio fit non solum כרסונית *feminalium linearum*; sed מרו בר quoque, i. e. *tunica*, aut *vestimenti linei*: vocem enim explicat, & rationem simul reddit cur ita vocentur שהיא כמרתו *quia tunica est quasi mensura ejus*, id est ad mensuram corporis composita. Hinc proculdubio Græcorum *μανδύας* quod est *ἔδος ἱματίου περὶ ὅων πολεμικὸν ἢ μαντείας*, *genus vestimenti quo Persæ utuntur in bello, aut in vaticiniis*, ut ait Hesychius; nisi legendum sit ἢ *μάντινας* pro ἢ *μαντείας*; tunc quod hic de vaticiniis positum est, delendum esset: aut *λωρίδιον*, ut explicat Suidas. Barfelonius *præcepto xcic.*, postquam de quatuor vestibus sacerdotum egisset, ita tandem concludit: *Et quatuor ista vestes ex lino erant albo.* In eadem sententia fuerunt cæteri Hæbræorum doctores omnes. Josephus, qui ob antiquitatem, & tanquam testis oculatus, primus allegandus fuit, *libro iii. Antiq. cap. viii. feminalia* vocat *διάζωμα ἐν βύσσῳ κλωστής. Tunicam* *λινῶϊον ἔνδυμα διπλῆς σινδόνος βυσσίνης. Cidarim*, *λινῶϊον* quoque & *σινδωνά* dicit. *Balteum* etiam floribus byssinis constituisse docet, immo *στήμων* ait ἐστὶ *μόνη βύσσος*. Hieronymus Josephum secutus, ut solet, omnes istas vestes lineas vocat: loquitur enim de *lineis feminalibus*, de *tunica ex lino*. De *Balteo* cujus *stamen linum* dicit, & de *pileo byssino*. Vide ejus *Epistolam ad Fabiolam*.

LXXXV. Sed quæritur cujusnam generis fuerit linum illud, ex quo factæ erant vestes sacerdotales? Et sane non immerito; cum multa passim reperiantur apud auctores, quæ linum vocantur, nec eodem sensu exponantur voces illæ ab interpretibus. Textus He-

bræus quidem habet שׁו & בָּר, *Bad*, pro quo nonnulli pessime legerunt בָּר *bar*, ut animadvertit Hieronymus ad Fabiolam. Lutherus vocem illam שׁו Exodi xxviii. Versu v. Et capite xxxix. vers. xxvii. & sequentibus, exponit per *wesse seyde, sericum album*; sic etiam habet vetus versio Belgica. Sed accuratius versio anni cxcxc xviii, ubi *fijn linnen* leges, quemadmodum in Anglica. Sed de serico nos fusius infra, ubi ostendemus sericum apud Hebræos, tempore Mosis, non fuisse notum, multo minus usum habuisse in vestibus sacris. Junius & Tremellius fere semper habent *Xylinum*, & ab his decepti Scheringham in suo Opere *Joma* aliique multi. *Xylinum* gossipion esse optime docet Plinius *Libro xix. capite 1*. Inde etiam factas fuisse vestes sacerdotum Ægyptiorum ibidem tradit. *Superior pars Ægypti, inquit, in Arabiam vergens, gignit fruibem, quem aliqui gossipion vocant, plures. Xylon, & ideo lina inde facta Xylina. Parvus est, similemque barbatae nucis defert fructum, cujus ex interiore bombyce lanugo neitur. Nec ulla sunt eis candore molliuave preferenda. Vestes inde Sacerdotibus Ægypti gratissima.* Putat tamen doctissimus Ulitius in suis notis ad auctores Rei venaticæ, Plinium falli in hoc loco; cum hæc desumpsisse ex Herodoto, qui de lino intelligit ea quæ Plinius de gossipio habet. Sed Plinii verba satis sunt clara, & fortassis sacerdotes Ægypti tam scrupulose non distinguebant gossipium a lino, ut utroque uterentur in vestibus. Deinde Ægyptum satis feracem fuisse ejusmodi lini, sive Xylini, non tantum ex Plinio, sed & ex Polluce aliisque auctoribus constat. Hinc vicina loca, ut ipsa Judæa, ejusmodi arboribus lanigeris confita erant, quod patet vel ex solo codice *Kilaim capite vii*. ubi Magistri disputant an liceat serere ejusmodi arbores lanigeras inter vites, unde uvæ colliguntur. Quem locum (ut & hoc in transitu notarem) male intellexit doctissimus Bochartus, in sua *Phœnicia libro 1. cap. xlv*. Putat enim ibi disputari an gossipium possit adhiberi ad usum vestimentorum, quasi ibi ageretur de mistura in vestibus, cum quæstio sit tantum de seminibus mixtis in agris; de mistura autem in vestibus postea capite nono agitur. Talmudicis dicto loco & alibi *Xylinum* vocatur גַּבַּר בַּרְבַּר *lana vitis*, quia revera lanæ speciem refert, hinc & Germanis *Baumwoll lana arboris*. Ideo & Græcis ἐλεον, & arbores in quibus nascitur ἐλεόφορος, Latinis *lanigera*. Fortassis *Xylinum* & *Xylum* dicitur, quia ξύλον etiam arborem

borem significat, ut hæbræum γυ, Εχ' quod utrumque, cum lignum tum arborem denotat.

LXXXVI. Nec mirum ab Hebræis vocari גפן צמר *lanam vitis*, cum arbores illæ, in quibus nascitur, viti non admodum sint absimiles. Hinc Theophrastus *libro IV. capite IX.* ταῦτα δὲ φύλλον μὲν ἔχειν (loquitur enim de arboribus illis laniferis) ὁμοίον τῇ ἀμπέλω πολλῷ μικρόν. quæ verba sic vertit Plinius *libro XII. capite X.* *His folia infœcunda, quæ ni minora essent, vitium poterant videri.* Et Idem Theophrastus ejusdem libri *capite IV.* πόρροθεν ἀφορῶσιν ἀμπέλοι φαίνονται. quæ Plinius iterum *libro XII. capite VI.* *nec est gravior villarum aspectus.* Audiamus Plinium: *Sed unde vestes lineas faciunt, foliis, moro similis, calyce pomi cynorrhodo. Serunt eam in campis: nec est gravior ullarum aspectus.* Doctissimus Vossius ad Pomponium Melam *libro III. cap. VII.* hunc locum optime emendavit, scribendo *villarum* pro *ullarum*; *villa enim*, inquit, *diminutivum vineæ.* Ideo etiam Plinius ejusmodi arbores inter Aminæarum vitium genera recenset, *libro XIV. capite II.* *Quintum genus lanate, ne Seres miremur aut Indos, adeo lanugo eam vestit.* Ad quem locum optime Dalechampius: *Frutex est humilis, foliis latis, altius incisus, viti aut alceæ quadantenus similibus sed minoribus.* Non mirum igitur gossypion ab Hebræis vocari גפן צמר *lanam vitium.* Non tamen omnes istæ arbores lanigeræ plane eadem fuere, sed quasi diversæ species, ut ex Plinio & aliis constat, quod etiam ab oculatis testibus confirmatur. Quædam lanuginem circa fruticem habebant: Quas Plinius vocat Gossampinos, *libro XII. cap. XI.* *Arbores vocant gossampinos, fertiliore etiam Tylo minore, quæ distat X. M. pas. Iuba circa fruticem lanugines esse tradit, lineæque ea Indicis præstantiora.* Aliæ vero fructura ferunt *similem barbata nuci, ex cujus interiore bombyce lanugo netur.* Plinius *Libro XIX. capite I.* Pollux. *Libro VII. cap. XVII.* quod caput quidam male inscripserunt. *Ὡὲ βυσσίον*, cum etiam de aliis rebus agat. τῷ δένδρῳ κερπὸς δὴ πφύεται, κερπὴ μάλιστα προσεοικώς, τετραπλὴ τὴν διάφυσιν, ἥς διαστήσης, ἐπειδὴν ἐνανθῆ τὸ ὡσπερ κέρνον, ἐνδοθεν ἐξαιρεῖται, τὸ ὡσπερ ἔριον *Arbori fructus enascitur, nuci similis, triplici cortice munitus, quæ dirempta postquam instar nucis floruerit, interius quid instar lanæ reperitur, quod eximitur.* Quædam ferunt contonci mali amplitudine cucurbitas, quæ maturitate rupta ostendant lanuginis pilas. *Libro XII. cap. X.* Nec mirum, cum

cum vix ullum genus fructuum reperitur, quod non plures habeat quasi species. Quot obsecro sunt species pomorum, pyrorum, nucum, avalenarum, ficuum, immo vitium &c?

LXXXVII. Fortassis Junius, Tremellius & alii, qui has voces שש & נד reddiderunt per *Xylinum*, decepti sunt ab Arabe: Is enim fere ubique locorum, præsertim Exodi cap. xxviii & xxxix. habet *Coton*, sive *cotton*. Sane etsi omnibus fere linguis notum sit *coton*, dicimus enim gallice *du coton*, Italice *cotone*, belgice **Catoen** (inde fortassis etiam *malum cotoneum*, ita dictum scilicet a lanugine, quæ pelliculæ adhærere solet, & nostrum *Merketon*, pro *melicoton*, aut *malum cotoneum*) certum tamen est vocem esse arabicam, & ex Arabia forsitan primum ad Hispanos, deinde ad cæteras gentes in Europa delatam. Hæc sententia est Maimonidæ, in lingua Arabica viri peritissimi, ad *Massechet Kilaim capite VII.* ad hunc locum modo a nobis laudatum: רכי מאיר אומר אף צמר גפן אסור וצמר גפן יקרא בלשון ערב *Rabbi meier dicit, etiam lana vitium prohibita est.* Sic enim ad hæc verba Maimonides: קוטון *Lana vitis arabice dicitur coton.* Cæteri tamen omnes fere Glossatores habent בלעו *barbare.* Bartenora ad *caput VII. Kilaim* צמר גפן *lanam vitis*, exponit per מוך *Much.* צמירין קוטון *Lana vitis est much, quod vocant Coton.* Sed notum est מוך *Hebræis* esse, omne id quod est molle, ut docet glossa in *Massechet Schabath, capite IV.* כל דבר רך קרוי מוכין *Omnis res mollis vocatur Much.* Cum vero *gossipion*, sive *Xylinum* sit mollissimum (nihil enim ei *candore moluiave præferendum*, uti supra ex Plinio audivimus) mirum non est, מוך sive *molle* vocari.

LXXXVIII. Quicquid est, *Koton* nihil aliud significat quam *gossipium*, sive *Xylinum*. Hinc Golius in suo *Lexico Italice Coton.* Id ipsum Italis etiam *bombaggio* & *bombace* dicitur. Hinc Baal Aruch vocem קוטון dicit significare: מוך ובלעו בנבצי *Much & barbare Bombace.* Ideo Græcis & Græco-barbare βαμβάξ & βαμβάξι. Germanis & Belgis **bombasjn** / quamvis per suum **bombasjn** plerumque intelligant id cujus stamen est linum, & subtemen *gossipium*, quale est id de quo Pollux *libro VII. capite XVII.* unde (nempe ex arborum lana) *subtemen conficitur, stamen autem illi subtemendunt lineum.* Et fortassis ita vocatur *bombace*, & **bombasjn** quia e nuce, tanquam ex *bombyce erumpit*, ut habet Plinius, loco supra laudato. Alias non sine magno errore *gossipium* ita vocari

cari poterit, cum bombycina revera sint *serica*, ita dicta a bombyce verme, a quo sericum netur. Ideoque male admodum distinguit Lipsius inter *bombycina* & *Serica*. Ad Taciti *Anal.* 11. *Nolim*, inquit *erres*, *distincta genera vestium olim Byssina, serica. Byssina e lino, Bombycina e verme, Serica ex arborum lana confecta. Bombycina eadem est cum Cea sive Coa (nihil enim interest) manetque hodie: reliquorum nihil superest) nisi nomen, Byssum cum serico imperite confundit Philostratus lib. 11. & vult ex arbore Indica nasci, quæ altitudine quidem populos æquet, foliis salici non ab-similes. Sericum debuisset dicere. Nam byssus e terra gignitur ut linum, circa Elidem præcipue Achaia urbem. Eadem imperitia Bombycinam, Sericum facit Isidorus lib. XIX. Si tamen imperitia est, & non opinio inferioris avi. Sed crassum errorem & multiplicem (pace magni viri dictum sit) erravit Lipsius. Dum alios erroris satis libere insinulat, ipse turpiter lapsus est. Fallitur quando distincta genera facit vestium olim, *bombycina* & *Serica*: nam sericum non minus est opus vermium, sive Βομβύκων quam id quod *Bombycinum* vocat. Et quamvis de serico loquantur auctores, tanquam de foetu, aut etiam lana arborum, prout Virgilius ea vocat *vellera Serum*, id non obstat, quo minus sint texturæ quædam vermium: a vermibus enim in illis Regionibus netur. Si quidem arbores ascendunt & pensa sua absolvunt absque cultura, sola enim natura ministra earundem arborum folio nutriuntur, donec sese contra frigus munire & vestes conficere conentur, atque sic mollissima juxta & gratissima lana involvant. Plane eodem modo, quo apud nos erucæ, nequam illæ & damnificæ bestiæ, (ut cum Plauto nostro loquar) quæ arbores quoque ultro invadunt, tamquam tot coloni vi omnia occupantes, ubi eas conficere nidos, non quidem tanto lucro ut apud Seres, sed mala quadam peste, folia, flores et fructus depascere, tristes plus satis videmus, ut non sine magno labore eas inde detrudere cogamur, nisi arborum proventu nos plane privari patiamur, pro vana & fordida insecti quadam saliva. Nec est quod quis mireretur veteres, Plinium, Marcellinum & alios dixisse, frondium canitiem aqua debuisse perfundi, ut vellera depecti possent. Nam id sane cum foetu bombycum etiam convenit. Norunt enim artifices, qui hodie serico texendo dant operam, non nisi aqua suffusos nidos & glomeres posse redordiri. Errat Lipsius quum confundit *Cea* &*

Coa. Toto enim cælo distant illæ Insulæ. *Cea* est Insula Europæ circa Euboeam, *Co* sive *Kw* Asiatica, prope cariam, ut norunt ii, qui norunt patriam Hypocratis. Non est igitur imperitia Isidori, nec *opinio inferioris avi*, quod Bombycinum Sericum fecerit. Quicquid dicatur, nostrum $\psi\psi$ & $\gamma\gamma$ non est *Xylinum*, sive *gossipium*, non magis quam *Sericum*, atque ideo male Arabs, Junius & alii *Koton* & *Xylinum* reddiderunt. Quid tamen? si dicamus, falli eos qui $\psi\psi$ *Koton* vocem arabicam, atque ideo *Xylinum* significare volunt. An adeo absurda esset conjectura, si quis diceret $\psi\psi$ nihil aliud esse quam Chaldæorum $\eta\eta$ & $\eta\eta\eta$ *Kitan* & *Kúna*, quod denotat linum; Atque sic ferri posset versio Arabica pro $\psi\psi$ & $\gamma\gamma$ *lino*.

LXXXIX. Optime Septuaginta, qui $\beta\acute{\upsilon}\sigma\sigma\omicron\nu$ *Byssum*, ut & versio vulgata. Sed hi proculdubio secuti sunt Chaldæum, qui etiam habet $\eta\eta$ *buz* & $\eta\eta\eta$ *buz*, quod nihil aliud est quam ipsissima *byssus*, ut vel ex solis literis & sono vocis patet, ita ut Græcum $\beta\acute{\upsilon}\sigma\sigma\omicron\nu$ derivatum sit a Chaldæo $\eta\eta$ *buz*. Quid autem sit *byssus* iterum quæritur. Sunt qui lanam etiam Byssum vocatam crediderunt, alii $\pi\iota\eta\eta\eta\delta\omicron\nu$, quia lanæ valde est similis. Atque id conantur probare ex Aristotele, quod dicat $\alpha\iota$ $\pi\iota\eta\eta\eta\delta\omicron\nu$ $\phi\acute{\upsilon}\nu\omicron\tau\alpha\iota$ $\epsilon\iota\eta$ $\beta\upsilon\sigma\sigma\epsilon$. Sed locum illum male intellexerunt, non animadvertentes differentiam inter $\beta\acute{\upsilon}\sigma\sigma\omicron\nu$ & $\beta\upsilon\sigma\sigma\omicron\nu$. Illud enim $\delta\acute{\xi}\upsilon\tau\acute{\omicron}\nu\omega\varsigma$ genus lini aut colorem, hoc vero $\beta\alpha\epsilon\upsilon\tau\acute{\omicron}\nu\omega\varsigma$ *profunditatem*, significat, ut Suidas animadvertit. Aristoteles de hoc, non de illo loquitur; revera enim ex profundo mari extrahitur pinna, ut suo loco ostendemus. Ideo Athenæus habuit $\epsilon\iota\eta$ $\beta\upsilon\sigma\sigma\epsilon$, pro $\beta\upsilon\sigma\sigma\epsilon$. Nam $\epsilon\upsilon\theta\delta\omicron\varsigma$ & $\beta\upsilon\sigma\sigma\delta\omicron\varsigma$ idem significant. Alii putabant communiter nomine byssi venire etiam bombycinum sive gossipium & sericum, & auctorem allegant Pollucem; ideo quod *libro VII. cap. XVII.* gossypium & sericum comprehendat sub bysso. Caput enim inscripsit *de byssinis*, & simul agit de gossipio & serico. Sed inscriptio illa est à nescio quo sciolo, non autem ab ipso Polluce. Sed eodem capite hæc opinio refellitur, cum Pollux non tantum clare distinguat inter $\beta\acute{\upsilon}\sigma\sigma\omicron\nu$, $\epsilon\epsilon\lambda\omicron\nu$ $\xi\acute{\upsilon}\lambda\omicron\nu$ & Bombycinum sive sericum, sed insuper expresse addat $\beta\acute{\upsilon}\sigma\sigma\omicron\nu$ esse *speciem lini Indici*. $\eta\gamma$ η $\beta\acute{\upsilon}\sigma\sigma\omicron\nu$ $\lambda\iota\eta\varsigma$ $\tau\iota$ $\epsilon\iota\delta\omicron\nu$ $\pi\alpha\delta\epsilon$ *Indois*.

XC. Linum igitur est byssus, & non omne quidem linum, sed cæta quædam species $\beta\acute{\upsilon}\sigma\sigma\omicron\nu$ $\lambda\iota\eta\varsigma$ $\tau\iota$ $\epsilon\iota\delta\omicron\nu$, ait Pollux. Nulla bys-

fus magis ab auctoribus celebratur, quam illa quæ circa Elim nascitur. Ideo inter pretiosa lina eam numerat Plinius, & post linum asbeston, primum ei dat locum, *Libro XIX. cap. I. Huic lino (asbestino) principatus in toto orbe. Proximus byssino, mulierum maxime deliciis circa Elim in Achaia genito.* Fufius Pausanias *Eliacor. Prior. sive libro I.* Θανμάσαι δ'άντις ἐν τῇ Ἠλείᾳ τὴν τε βύσσον, ὅτι ἐν ταῦθα μόνον, ἐτέρωθι ἢ ἐδαμῶς τῆς Ἐλλάδος φύεται. Et paulo post. Ἡ δὲ βύσσος ἢ ἐν τῇ Ἠλεί, λεπτότητος μὲν εἴνεκα σὺν ἀποδεί τῆς Ἑβραίων, ἔστι δὲ ἐχ' ὁμοίως ξανθή. *Inter Elei Miracula etiam byssus est. Hic tantum, nuspiam alibi in Grecia nascitur. Byssus Elei est tenuissima. non cedit Hebraorum, non tamen est aque flava.* Vide eundem libro sexto & septimo. Byssus Indica tamen etiam est celebris, testante Polluce, loco modo à nobis laudato. Ἡ βύσσος, inquit λίνος τὶ ἐῖδος παρ' Ἰνδοῖς. *Byssus est species lini ex india.* Sed apud Hebræos optima byssus erat, ut ex eodem Pausania apparet; comparat enim Eliacam cum Hebraica: tamen huic illam præfert. *Byssus enim Eliaca est tenuissima, Hebraorum bysso non cedit, sed minus flava est.* Sed omnis byssus, & Eliaca, & Hebræa & Indica linum est subtilissimum & pretiosissimum, et si alii id etiam de serico & gossipio explicent. Sane Pausanias *Eliacor. poster. sive lib. VI.* byssum Eliacam dicit feri ut canabum, & ex stirpe provenire. Ἡ δὲ Ἠλεία χώρα τὰ ἢ ἀπὸ ἐστὶν ἐς καρπὸς ἢ τὴν βύσσον ἐχ' ἤμιστα ἐκτρέφειν ἀγαθή. τὴν μὴν δὴ καναβίδα ἢ λίνον ἢ τὴν βύσσον σπείρεισιν. *Est autem ager Eliacus ut & cæterarum rerum, ita & byssi ferax. Cannabem quidem, linum & byssum ferunt.* Linum & Cannabem feri manifestissimum est. Sed & opera, quæ inde conficiuntur, id docent: Non enim vestibus tantum præbet materiam, quod etiam facit sericum, lana & gossipium, sed & retibus: ut idem Pausanias docet in *Achaicis.* Βίος δὲ, inquit, εὐπτῶν ταῖς παιδαῖς ἐστὶν ἔσθ' ἑστὶς ἐν Ἠλίδι φυομένης κεκευφάλως τὸ ἢ ἀπ' αὐτῆς ἢ ἐσθῆτα ὑφαίνουσι τὴν ἀπην. *Earum plures Eliaca bysso dant operam, texentes reticula & alias vestes.* Ubi notandum, quamvis vox κεκευφάλος significet reticulum, quo mulieres compescunt crines, tamen etiam sæpissime sumi pro plaga, sive reti venatorio, in quod feræ incidunt, ut Stephanus ex Xenophonte optime notavit.

XCI. Retia autem, sive ejusmodi plagas ex lino fieri, non ex gossipio (quod parum habeat firmitatis, ut quotidiana experientia plus satis docet) certum est. Debent enim plagæ esse tenaces

& firmæ, ad retinendas feras. Nihil autem plus habet firmitatis quam linum. Ideo funes, quibus ligabatur Simson Judic. xv. xiv. fuerunt ex פשתים *lino*: scilicet credebant Philistæi istam materiam firmissimam tenacissimamque esse, ideoque funibus conficiendis aptissimam. Audiatur Plinius oculatus testis, qui plagas se vidisse adfirmat, tantæ tenuitatis, ut annulum hominis cum epidromis transirent, uno portante multitudinem qua saltus cingeretur. Nec id maxime mirum, sed singula earum stamina centeno quinquageno filo constare. Sic de plaga Cumana. Sed Cumana plaga concidunt apros, & hæc cassesve ferri aciem vincunt. Libro xix. capite i. Has plagas auctores rei venaticæ ex lino fieri jubent. M. A. Ol. Nemesianus, in Cynogetico suo: & Gratius, qui *linum tenax* vocant. Vide etiam Opianum & alios, ac Ulicii doctissima commentaria. Xenophon *lib. de venatione.* τὰς ῥ, inquit, ἀγεννας φάκιων ἢ καρχιδονίᾳ λεπτῆς λίνας *Retia ex phasianio aut Carthaginensi lino tenui fieri debent.* Id ipsum & Hebræis notum erat. Esaias capite xix. commate ix. Egyptios retia sua ex lino fecisse docet. : ושני עובדי פשתים שריקוק ואורגים חוריי *Et pudefient opifices linorum subtilium & textores retium.* Ita locum istum interpretor; Non enim placet versio Junii & aliorum, qui habent *lineorum generosorumque, & textores alborum operum.* שריקוק enim non significat *generosa*, ut ille interpretatur. Quid sibi vult τὸ *generosa*? Nec חוריי *alba opera*: sed *retia*, ut ex ipso contextu facile colligi potest. Nam versu precedenti, mentione facta de piscatoribus, mox addit: *Textores retium perituros.* Id est merces istæ cum toto linificio, unde Egyptiis magnus quæstus, peribunt. Sic exponunt optimi auctores. Jarchius שריקוק inquit, ואורגין מהם, ושני עובדי פשתים שריקוקו ופשתים חוריי *Scherikoth est linum quod pectunt, & ex quo conficiunt retia piscium, qua ita facta sunt ut habeant multa foramina.* חוריי exponunt per foramen a חרר *perforare*, non vero a חור *albescere*: quia retia revera multa habent foramina; Ideo Opianus *lib. i.* ea vocat πολύστεμα δέσμα (aut si aliam lectionem retinere velis πολυστομαδέσμα) *multiforatile textum.* Ita etiam locum istum exponit Kimchius, ubi docet, *Egyptios pectere linum pectine, optimum autem pulcherrimumque adhibere ad conficienda retia, dictumque esse a propheta חוריי ואורגים חוריי* quia: הרשתות הן עשויות חוריי ואורגים חוריי *retia facta sunt cum multis foraminibus.* Qui חוריי ואורגים חוריי expofuerunt, proculdubio decepti sunt a septuaginta,

ginta, qui ἐργαζομένους τὴν βύσσον *operantes byssum* reddidere: byssus scilicet natura est alba & candidissima. A quibus etiam deceptus est Diodatus, qui *sine toile blanche* posuit. Sed hunc locum fufius exponemus infra, capite VIII. ubi de serico aliquid dicendum nobis erit. Igitur Chaldæi בּוּץ & Græcorum vulgatique βύσσος & *byssus*, nihil aliud est quam *linum*, sed linum subtilissimum pretiosissimumque: hinc mollia byssina vocari solent, unde & *verba byssina*, id est *mollissima*, qualia postulat Regina Parisatis, in Regum alloquio. Cum vero nostrum שש & בּר interpretentur בּוּץ βύσσος & *byssus*, patet eos per voces istas intellexisse *linum*.

X CII. Sed Hebræorum magistrorum doctissimi illud שש & בּר nunquam aliter exponunt quam פשתים aut פשתן Idcirco Exodi xxv. v. שש הוא הפשתן Schesch est *linum* sive *pistan*. Aben Ezra שש הוא הפשתן Schesch הבר מן מיני פשתים ימצא במצרים לברו רק הוא לבן ואינו צבוע: idem est quod bad, species quadam lini, quod nascitur in *Egypto tantum, tenue est, & album, & non tingitur*. Sed in opere Talmudico nunquam aliter vertitur שש & בּר quam per פשתן. Vide Maimonidem cum in *Jad Chafakab*, tum in notis ad *Kilaim*, & alibi. Imprimis videatur *Hilchoth Kele Hammikd. capite VIII. ubicunque* בכל מקום שנאמר בתורה שש או בּר הוא הפשתן והוא הבוץ *in lege dicitur Schesch aut bad, intelligitur pischtan, id est byssus*. Nec mirum, cum auctorem & doctorem habeant ipsum Prophetam Ezechielem capite xlv. vers. xvii. & seq. ubi loquitur de sacris vestimentis, quæ omnia dicit fuisse פשתים שש & בּר uti habet Moses. והיה בנואם אל שזרי החצר הפנימית בנדי פשתים ילבוש וליא יעלה עליהם צמר בשרתם וגו' פארי פשתים יהיו על ראשם ופנסי Et erit quum intrabunt atrium interius ut vestiantur vestibus pischtim, nec lana regentur inter ministrandum. Pileos Pischtim habebunt super caput, & feminalia pischtim circa lumbos. Quid pischtim sit explicant Talmudici, in Gemara babilonica, *Massechet Sevachim, capite secundo*: Nempe cujus semen unicum tantum fert culmum. אמר רב יוסף בר חנינה דבר השולה מן אחר רב יוסף בר יוסף דבר השולה מן הקרקע בּר בבר: Dixit Doctor Joseph, verbis doctoris Cbanine, bad est quod seorsum surgit ex terra. Quod Jarchius ita exponit: Culmus unicus ex quo libet trunco, nec duo culmi surgunt ex trunco uno. Vide etiam Glossam ad caput ix. *Massechet Kilaim*. בּר ששולה יחדי קנה יחדי מכל Bad est id quod habet ex quo libet

libet grano seminis unicum culmum, nec surgunt duo culmi ex grano uno. Jam vero פשתים linum significare Hebræis, certissimum est: Nam in culmum crescit, & stipulas habet. Exodi ix. versu xxxi. & Josuæ capite ii. versu vi. Verum quidem est, idem dici posse de *canabo*, ideo & inter species *pischium* קנבוס *Kanbos* censetur: sed magnam ponunt differentiam inter utrumque. Nec *pischium* absolute vocatur *Canabum*, sed פשתים קנבוס *Pischim canabum*, ut Herodotus apud Pollucem *Lib. vii. c. xvii. λίνος κανάβωος*. Hinc proculdubio (quod in transitu etiam dictum volo) nostrum *κάναβις canabum*, sive *canabis*, Germanice, Belgice & Gallice, *hanf / hennep / Chanvre*, & *Cannefas*, mutata tantum littera *p* *K*. aut *C*. in *H*. ut Germanis *halm* / pro *culmus* aut *calamus*, *haut* pro *cutis*. *Hes* pro *tay / felis*, unde & *Catti* & *Hessen* dicti sunt: ut male Isidorus *cannabum* dictum voluerit a similitudine *canna*: sive a Græca Etymologia, Græcorum enim *κάναβις* est ipsum Hebræum קנבוס. At ejusmodi linum non fuit nostrum *נר* & *שש* sed optimum & subtilissimum, quod *stachs* & *filace* dicimus, Græce proprie *ὀθόννη* & *βύσσον* aut *בוצה* *buzza* Chaldaice; debebat enim esse *ex seletto*, ut cætera omnia quæ templo & sacerdotio consecrabantur. Talmudicis *Gemara Bab. Massechet Sevachim capite ii.* non tantum exponitur *בוי* sive *βύσσον*, sed etiam *כיתנא*. Hoc vero *linum* significare vel Josephus docet *Antiq. libro tertio cap. octavo. χεθὼν ἢ τὸ λίνον ἡμεῖς καλέμεν*. Nos autem *linum chethon* vocamus. Sexcentis in locis apud paraphrastas habebis כתנא pro פשתים.

XCIII. Inter pretiosissimas vestes etiam recensentur כלי פשתן כתנא רומיתא *Vestes lini*, sive *ex lino Romano*. vide *Gemaram bab. Massechet Bava Metzia capite ii.* אמר רבי יוחנן מי שהניח לו אביו מעורת הרבה ורוצה פשתן בגדי ילבש לאברן: *Doctor Iohannes dicit si alicui pater, magnam pecuniam reliquerit, & si eam cito dilapidare voluerit, vestiat se vestibus pischtan.* Et mox additur: ילבש בכלי פשתן ככתנא רומיתא *vestiatur vestibus pischtan, id est lino Romano.* Eadem reperies codice *cholin capite vi.* atque sic *pistan* illis semper est *linum*. Supra jam demonstravimus funes fortissimos & retia, quæ ex lino fieri solent, ex פשתן fuisse facta: cujus rei exemplum habemus in funibus Simfonis, & in operibus mercibusque Ægyptiorum. Sed ipsis quoque Afris *linum* פשתן vocatum fuisse, videtur posse probari ex Dioscoride. Nam in iis quæ notha censentur, mentione facta

ἑτα de quodam lino quod *λινοκαλαμιν* vocant, dicit Afros illud vocare *ζεεξφοῖς*, quam vocem optime eruditissimus Bochartus restituit per *ζεεξφοιστά* quasi *הפשה זרי Zera phischriab*, id est, *semen lini*. Vide Bocharti *Phœniciam libro II. capite xv.* Sane cum plurima in nothis illis Dioscoridis corruptissima reperiantur, non mirum esset si quis diceret, librarios imperitos, præsertim in rebus exoticis, quales sunt voces Afræ aut Poenæ, scripsisse *ζεεξφοῖς* pro *ζεεξφοιστά*, aut potius *ζεεξφοιστά*. Notandum etiam est, *capite cxxv. libri II.* unde notha illa desumpta sunt, quæstionem esse, non tam de *lino* ipso quam de *semine lini*: cum ibi agatur de medicamentis, quibus semen lini adhibetur. vides ergo quid sibi velit *ζεεξφοιστά* *הפשה זרי semen lini*? Stat igitur sententia nostra *שש schesch* & *בד bad* nihil aliud esse quam *linum* tenuissimum & pretiosum, atque ita vestes Sacerdotum nostrorum lineas fuisse.

XCIV. Eiusdem quoque materiæ plerumque fuerunt Ethnicorum vestimenta sacra. Supra jam audivimus ex Herodoto, Sacerdotes Ægyptios lino fuisse vestitos. Hinc *linigeri* dicti sunt, & *grex liniger*. Vide *Iuvenalem* & *Lucanum*. Apulejus testatur quoque *libro Metam. Antistites sacrorum proceres, candido lineamime injectos fuisse*. Et *libro XI. in Pompa Idis viros feminasque, ait, fuisse lineæ vestis candore luminosas* Hanc ob causam *Oibo sacra Idis in lineæ religioſaque veste propalam celebraſſe fertur*. Vide Suetonium in *vita Oibonis*. Plinium tamen *libro XIX. cap. I.* docere eos Xylino sive Gossypio usos fuisse, supra memoravimus. Sed aut fallitur Plinius, aut utroque usi sunt. Lineæ tamen vestes magis fuerunt in usu apud Sacrificulos. Seneca de *brevitate vite*, sacerdotem quendam *linearum senem* vocat. Sic Apollonius Thianæus, quum illi obiectum fuerat, se præter morem lineæ veste uti, exemplo Pythagoræ & sacrificantium, sese defendit, quod scilicet sibi *communis vestis fuerit, cum Pythagora & cum sacrificantiibus*. Vide Philostratum *libro VIII. cap. III.* Tales etiam fuisse vestes Brachmanum in india, quarum scilicet *materia fuerit linum*, testatur idem Philostratus *libro II. cap. IX.* Eisdem tamen Brachmanes vestes gestasse ex lapide amianto, (quod Plinius asbestinum vocat, inter lini genera ponit) reperies apud Hieroclem, *χρῶνται δὲ, inquit, ἐσθῆτι λινῇ τῇ ἐν πετρῶν. λίθων τὰ μινύματα μαλακὰ ἢ δέρματα, ὃ δὴ συνυφαίνεσιν, ἐξ ὧν ὑφάσματα γίνεσται, μήτε πυρὶ καίομενα, μήτε ὕδατι καθαρόμενα ἀλλ' ἐπὶ δὴν ῥύσας ἢ κηλίδ' ἐμπληθῆ, ἐμβλήθεντα εἰς φλόγα,*

γα, λδκκ η̄ σ̄σ̄φαν̄ γ̄ίvetαι. Utuntur veste linea ex lapidibus. Quod quidem texunt. Mollia sunt lapidum stamina, & membrana ex quibus panni fiunt, qui neque igne exuruntur, neque aqua expurgantur, sed cum sordes & maculas contraxerunt, in flammam injecti albescent. Herculis Sacerdotes apud Silium Italicum, libro III. de Bello Punico, lino vestiti erant.

———— velantur corpora lino,

Et Pelusiaco præfulget stamine vertex.

Coronidis loco hic addam, turpiter deceptos fuisse Gentiles, Plinium, & Apolonium apud Philostratum, qui crediderunt, Pythagoram lini inventorem fuisse, vide Plinium libro VII. capite LVI. & Philostratum, loco modo a nobis citato, cum jam ante tempora Mosis fuerit in usu apud Ægyptios: nam ipsum Josephum, Jacobi filium, bysso tectum fuisse legimus, Geneleos capite XLI. versu XLII. Sed fortassis Pythagoras primus lino usus est inter Græcos.

CAPUT VII.

DE בגדי לבן VESTIBUS ALBIS PONTIFICIS MAXIMI.

Pontificis Max. vestium aurearum quadam linea. בגדי לבן vestes albæ P. M. Balteus diei expiationis totus lineus, non Schaatnez Quale linum illo die adhibitum? varia sententia. Error Cunnæ, Scheringhami, Leusdenii & aliorum de שש & בר. Nulla differentia inter שש & בר ratione materia. Utrumque פשתן, בוך, & βύσσος vocatur. linum cur dicatur בר? cur שש. Bad textum unius filii. Schesch sextuplicis filii. Schesch. linum Ægyptiacum linum die piaculari pretiosissimum. בר Chaldaeo בוצא Sententia Talmudicorum. Pelusium a πῆλς, Hebr. סין a luto Linum pelusiacum. Plinius, Silius Italicus de lino Pelusiaco. Error Scheringhami. Linum Pelusiacum non est Xylinum. Plinius explicatus & contra Scheringham vindicatus. Terra pinguis, rigua & humida lino ferendo apta. Palladius, Graius & Xenophon. Ægyptus optimi lini ferax. Ægyptii Linyphones linitextores. Sententia Hebr. de lino Pelusiaco רמסס Ramfes Pelusii: שש & בר Ægypto tantum. Sindon Ægyptiaca Pollucis. Sindon sæpe
pro

pro veste. Locus Marci XLV. LI. explicatus, & Mathai XXVIII LIX. סרינים Indic. XIV. XII. Sindon aliquando materiam significat sæpe crassam & vilem. Ollitor Sindone vestitus Ein Zidel. Martialis de Endromide. Sindon lanca, Milesia, Tyria. Sericum, Satin. gossipium. Sindon linum Pelusiacum. Crates Sindone amictus. Bacchantes Sindone vestiuntur. Ita & Brachmanes. Sindon mulieribus propria. Sindon male ab urbe Zidone. Error Baifu & magni Etymologia. Conjectura de Sindone, an סין urbe Pelusio? Pelusium monumentum Aegypti. Ezech. XXX. VIIII. XV. Linum הנרוין Indicum. Errat Scheringham id de Xylino explicans. Cestias explicatus & vindicatus. Indicum linum in Talmude quid? דבבון linum proprie dictum. In Bengala mulium Gossipii. India olim lini ferax. India. Aethiopa, Arabia. Iope urbs Indica dicta. Linum die expiationis pretiosissimum. Ejus pretium ingens. Xylinum satis vile. Linum in vestibus albis diei Expiationum pretiosius quam cæteris diebus. Rationes Hebræorum doctorum. Hodie pretiosissima lina Cameracensia & Harlemensia. Eorum pretium. Humilitas diei expiationis vilius linum non postulabat. Illo die omnia sumptuosius fiebant. Velum byssinum diei expiationis inter populum & Pontificem Maximum.

XCIV. **N**on tantum Sacerdotes minores, sed & ipse Pontifex Maximus, linea habuit vestimenta. Alias quidem habuit *vestes aureas*, alias *albas*. Inter *aureas* numerantur lineæ quædam, ut *feminalia*, *tunica interior*, & *Cidaris*. Sed supra jam demonstravimus, has vestes Pontifici Maximo cum cæteris communes fuisse. Idem enim præceptum datum est Aharoni, quod filiis ejus, id est Pontifici M. quod toti pontificum turbæ, ut scilicet omnes haberent vestes lineas. כחונה ומצנפה *feminalia*, *tunicam* & *cidarim* בר & שש ex lino, sive bysso tenuissima. Cur hæ vestes Pontificis Maximi aureæ vocentur, supra monuimus. Et de earum materia postea plura dicemus. Quicquid est, easdem vestes lineas habuit Pontifex Maximus singulis diebus totius anni, quas habuere cæteri Sacerdotes. Sed præter has vestes quibus singulis diebus vestitus erat, & quæ aureæ etiam dicebantur, habuit & alias, quas semel tantum in anno induebat, decimo scilicet Tisri, magno die expiationis.

XCVI. Atque hæ vocantur בגדי לבן *vestes albae*. Hoc die Pontifex

tifex Maximus lino tantum vestitus erat, immo multo magis quam ipsi Pontifices minores: nam cum totus sacerdotum cœtus haberet balteum, cui lana inest, summus Sacerdos balteum habuit ex lino tantum, ut non fuerit שטטו *Schaatnez mixta materia*, nec quicquam intermixtum habuerit. Expressis verbis hoc docetur, Gemara Jerusalemiana *Massechet Ioma, capite septimo, Halacha IV.* חנו לא נחלקו ר' ורבי אליעזר בי ר' ש' על אבנטו של כהן ביום הכפורים שהוא *Tradiur: questionem non esse inter doctores nostros, & doctorem Eliez arem nomine doct. ris Simeonis, super balteo Pontificis Maximi, die expiationis, quia est ex bysso, & balteo caterarum dierum anni, qui mixta est materia? &c.* Balteus igitur Summi Pontificis diei expiationum est ex bysso tantum, non vero mixtæ materiæ. Atque sic die illo, totus lineus est Pontifex Maximus. Ita Maimonides Hilch. Kele Hamikd. capite VIIII. כהן ארבע כלים ששמש בהם כ"ג ביום : *vestes albae sunt quatuor vestimenta, quibus Pontifex Maximus operatur die expiationum, & omnes quatuor albae sunt, & ex lino tantum.* Barfelonius præcepto אצא x. ubi de vestibus albis: וארבעתן לבנו, *Quatuor ista sunt ex lino albo tantum.* Sed hæc sexcenties in Talmude & alibi apud magistros reperies. Nec mirum, cum Deus ipse ita fieri mandaverit. Levit. xv. iv. כתינת בר קרש ילבש ומכנסי בר יהיו על בשרו. *Tunica sancta linea vestitus erit, & feminalia linea erunt super carnem ejus, & balteo lineo cingetur, & Cidari linea caput obvolveth.* Ad hunc locum optime observat Jarchius, Pontificem M. in sanctuario, non nisi quatuor vestimentis tantum operari, ut Sacerdotes minores, & addit: *Et illa omnes sunt ex bysso.* Seniores in hoc loco ubique habent λίνον. vulgatus lineum. Et Lutherus ipse, tetnen. Chaldæus iterum בוצת *bysso.* Atque sic omnes fere interpretes *linum* interpretantur. Solus Arabs retinet vocem *Coron*; ut fere dubitem, utrum Arabs per suum *coron* non intelligat linum, sive byssum; nam cum adeo recepta fuerit sententia, ut apparet, vestes istas lineas fuisse, vix credibile est solum Arabem id ignorasse, & cum solum credidisse *Xylinum* sive *Goffypium* fuisse.

XCVII. Sed merito quæri potest, quale linum fuerit vestium diei expiationis, sunt enim qui credunt magnam differentiam fuisse inter linum illud, & linum totius anni, alterum altero fuisse subti-

subtilius & pretiosius. Plurimi ex auctoribus recentioribus sibi aliisque persuadere conabantur, linum illud, quo induebatur Pontifex Maximus die piaculari, vilius fuisse eo, quod gerebat cum vestibus aureis, per totum annum. Atque hanc ob causam, linum vestium albarum dictum fuisse כרע ut, Levitici capite XVI. videre est, sed linum aurearum vestium שש, ut Exodi XXVIII. & alibi. כרע autem vulgare linum putant, & שש linum subtile & pretiosissimum, qualis est *byssus*. In hoc errore fuerunt Cunnæus de Republica Hebræorum libro I. cap. I. Leusdenius Philol. Hebr. pag. CLXXIX. & seq. Scheringham ad Jonæ caput III. & alii quam plurimi, ut jam ostendimus supra capite II. Sunt etiam qui putant debuisse Pontificem Maximum viliori lino vestiri die expiationum, quam cæteris diebus, ob animi submissionem: quoniam scilicet illo die extraordinarie sese coram Deo debebant submittere, cum pro se & pro populo precari debuerit, ut peccata expiantur. Nihilominus omnes falluntur. Certissimum enim est, nullam dari differentiam inter כרע & שש ratione materiæ; nec vilioris fuisse materiæ vestes quas Pontifex Max. intra adytum gerebat, quam eas quibus extra vestiëbatur. Utrumque; tam כרע quam שש non tantum a Judæis פשתן *linum* vocatur, sed & a Chaldæo כרע, a Græcis βύσσος, & vulgato *byssus* dicitur. Sine discrimine & eodem sensu sumuntur voces כרע & שש, nam quod in uno loco כרע vocatur, alibi dicitur שש. Hinc כרע כרע dicuntur quoque שש Exodi XXXIX. versu XXVII. quod optime reddidit vulgatus: *feminalia linea, byssina*. Utrumque Hebræorum Magistri *byssum* vocant, ut patet ex eorum commentariis, a nobis supra allegatis. Sed imprimis repetere lubet expositionem Maimonidæ, *Hilch: Kele Hamikd. capite VIII.* כרע מקום שנאמר בתורה שש או כרע בכל מקום שש או כרע כרע הוא הפשתים והוא הכרע, *ubique in lege occurrit Schefch aut bad, intelligitur linum, & quidem byssus*. Non ausim tamen adfirmare nullam omnino differentiam fuisse inter כרע & שש. Sane voces illas aliqua in re differre, docent magistri. Non ratione quidem materiæ, aut pretii, sed tantum ratione texturæ. כרע enim tradunt esse linum unius filii, aut cujus textura sit ex simplici filo. Dictum enim sic volunt a כרע id est *solum*, tum quod solum ex terra crescat, ex quolibet grano feminis scilicet unicus tantum culmus, ut supra docuimus, tum quod non retorto, nec bilici, nec trilici filo, sed simplici, texatur. שש autem ita dictum volunt, quod texatur

tur ex filo retorto, & quidem *sextuplo*, nempe ex sex filis, prout שש *sex* significat. Ideo aliquando additur משור *retortum*. Audiamus Maimonidam *Hilch. Kele Hammikd. capite VII.* כל מקום שנאמר בתורה שש או שש משור צריך שיחה החוט כפול ששה ומקום שנאמר : *Ubi cunque in lege dicitur Schesch, aut Schesch Moschfar, necesse est ut sit ex filo sex duplici. Sed ubi cunque dicitur bad, si unius tantum sit fili, legitima erit vestis.* Et Abarbanel super *legem c. xxv. Gen.* שש הוא פשתן מצרי שהוא משובה מאד במינו וכשהוא כפול ששה חוטים ביחד נקרא שש או שש ומשור וכשהוא חוט אחד לבדו נקרא בר כי בר מורה על היחידים כמו שש שמורה על ששה *Schesch est linum Egyptianum, quod est pretiosissimum inter species lini. Quum vero retortum est sex filis in unum, vocatur Schesch aut Schesch Moschfar, Sin ex unico filo tantum, dicitur bad: cum bad referatur ad singulare, quemadmodum Schesch Moschfar, ad sex. Nomen autem ipsius materia vocatur Pischtim aut butz, linum aut byssus. Aliam differentiam inter שש & בר magistri non agnoscunt. Error igitur est בר bad, vulgare linum significare, שש Schesch, autem pretiosissimam byssum.*

XCVIII. Sed vestes albæ die piaculari etiam ex subtilissimo lino, aut pretiosissima bysso factas fuisse, non minus verum est. Omnes enim Magistri uno fere ore fatentur, eas fuisse בוץ *byssinas*. Jarchius ad locum Levitici capite XVI. וכלן של בוץ *Et illa omnes ex bysso erant.* Sane hæc mens fuit quoque Chaldæi, nam pro בר in isto loco semper habet בוץ Ubi Hebræus habet : כתנה בר מכנסי : כתנה רבוצא מכנסין רבוץ המינא רבוץ Chaldæus ponit בר אכנש בר ומצנפת בר *Tunicam byssinam, feminalia byssina, balteum byssinum, & Cidarim byssinam, sed supra jam ostendimus ipsum בר bad, non minus byssum & pretiosum linum significare quam שש Schesch, Quid? vestes albas non solum ex pretioso lino, sed ex optimo, fuisse, & quidem ex pretiosiori, quam cæteris diebus anni, factis manifesto docent Talmudici, Massechet joma capite III. kalach. VII.* Ubi tradunt ex lino Pelusiaco & Indico, ac non nisi ingenti pretio emi solitas fuisse. היה לוכש ait Misna, בשחר

פלוסין של שנים עשר מנה ובין ההטרבים הנדויין של שמנה מאות זו דברי רבי מאיר וחכמים אומרים בשחר היה לובש של שמנה עשר מנה ובין הערביים של שנים עשר מנת הכל שלשים מנה אלו משל צבור ואם רצה להוסיף מוסיף משל

*Mane induebat vestes Pelusiacas, quæ duodecim minas; vesperi Indicas, quæ octingentas drachmas valebant, teste Doctore Meir. Sed sapientes tradunt, mane induebat vestes quæ octodecim, & vesperi, quæ duodecim minas valebant; tota igitur summa triginta minarum erat, quæ populo quidem irrogabatur; si vero ipse quid addere volebat de suo, addebat. Pelusium urbem fuisse Ægyptiam ad Nili ostium Pelusiacum versus Orientem, constat. Ita dictum, non quidem a Rege Peleo, sed $\delta\alpha\delta\omicron$ ξ $\pi\eta\lambda\lambda\acute{\alpha}$ a lino, & Hebræis לֵן quod etiam *linum* significat. Sed hanc urbem, cum ob antiquitatem, munitiorem, & alia multa, tum ob elegantissimum linum, celeberrimam fuisse, non minus certum est. Plinius *Libro XIX. capite I. Ægyptio lino minimum firmitatis, inquit, plurimum lucri. Quatuor ibi genera: Taniticum, ac Pelusiacum; Buiticum, Tentyriucum, cum regionum nominibus in quibus nascuntur. De hoc lino mentionem facit Silius Italicus, loco supra a nobis laudato:**

————— Velantur corpora lino.

Et Pelusiaco præfulge; stamine vertex.

XCIX. Hoc linum Pelusiacum doctissimus Scheringham ad *Ioma cap. III, Misnam VII. gossipium, sive Xylinum* contendit; & ad hoc probandum adducit locum istum Plinii. *Ex lino illo, inquit, vestes quadam sacerdotis Magni, quibus ad sacra processit; concinnatae erant, & propterea Pelusiaca vestes vocabantur. Linum hoc ex Gossipii sive Xili arboris lana factum fuisse, tradidit Plinius istis quæ in loco citato sequuntur. Sed fallitur doctissimus vir. Nec id ex Plinio probari potest. Mentionem quidem facit in illis quæ sequuntur de Xylino, cui nulla lanugo candore molliori præferenda sit, & ex quo Ægypti sacerdotibus vestes gratissima fuerint. At supra jam ostendimus Plinium forsitan errasse, quum dixerat, Ægypti sacerdotibus vestes fuisse Xylinas: Id de lino potius intelligendum esse, ut ex Herodoto videtur posse probari. Quicquid est, Plinius magnam ponit differentiam inter linum Pelusiacum, & Xylinum, sive gossipium, ex quo Ægypti sacerdotibus vestes tradit. Toto sane cœlo differunt Pelusiacum, & Xylinum, cum ob naturam, tum ob agrum in quo nascitur. Gossipion enim in superiori parte Ægypti in Arabiam vergente, gigni ait: cum Pelusiacum linum gignatur circa urbem Pelusium, versus mare ad ostium Nili, Pelusiacum quoque dictam. Ex quonam auctore probaverit Scheringham, circa Pelusium nasci*

Xylinum, nescio. Sed agrum illum feracissimum esse lini, novi: Aptissimus enim fuit lino, non autem ligno, aut arboribus, quia paludosus erat: inde Pelusium $\delta\pi\delta\ \&\ \pi\eta\lambda\delta$ a luto aut paludibus dictum esse, docet Strabo *Libro xvii*. $\text{Καὶ αὐτὸ δὲ τὸ Πηλῆσιον κύκλω περιμέμενα ἔχει ἔλη, ἀτινες βάραθρα καλεῖσι, ἢ τέλματα. Ipsum Pelusium autem cinctum est lacubus, qua nonnulli Barathra vocant, & paludibus. Ὀνομάσται, addit, } \delta\pi\delta\ \&\ \pi\eta\lambda\delta. Nomen habet a luto.$ Jam vero in locis paludosis & riguis nascitur linum. Ideo Palladius de cannabo, quod est species lini; *Mense februario ultimo cannabum seres, terra pingui, stercoreata, rigua atque humida.* in *Cyneget*:

————— *Ne quid cunctere paludes*

Lina dabunt.

Nec hoc ignoravit Xenophon de Atheniensi Rep. $\text{ἰδὲμῖος, αἰτ, πόλις δύο τέτων ἔχει εἰς ἑστὶ τῇ αὐτῇ ξύλα ἢ λίνον. ἀλλ' ὅπως λίνόν ἐστι πλεῖστον λεῖα χώρα, ἢ ἀξύλα. Nulla utrumque habet, nec suppetunt eadem ligna & linum. Sed ubi maxima lini est copia, ibi regio plana est, & lignis caret. Nota linum & lignum non crescere in eodem loco; ergo nec Xylinum ubi linum, quia Xylinum in arboribus crescit. Nullum igitur Xylinum Pelusium ferebat, sed linum, Græcis proprie ὀβόνη dictum, Hebræis סחש & Gallis *Filace*, Germanice *Stachs*. Nulla sane merx frequentior celebriorque fuit in Ægypto, quam linum & Stupæ. vide Flavius Vopiscum in D. Aureliano. Hinc optimum linum Ægyptiacum dicitur apud Trebellium Pollionem in Gallieno. *Quid? sine lino Ægyptiaco esse non possumus?* Et Ægyptii *Linyphones linitextores*, ut exponit Salmasius in *Flav. Vopisc*. Herodotus quoque tradit libro secundo: in Ægypto linum fieri, ut in Colchide. Sed nec a Prophetis id silentio præteritur: *Esaías. xix. ix.* quem locum jam citavimus; *Et erubescunt opifices linorum, & textores retinum.* Hic non agi de *generosis*, nec de *albis operibus*, sed de *lino*, & *retibus*, supra jam demonstravimus, ut demonstraturi sumus, de *serico* quoque non agi. Et *Ezechiel cap. xxvii. vii.* mentionem facit בוקמה מוצרים ש *Lini & opere phrygiano ex Ægypto.* Et *Proverb. cap. vi. vers. xvi.* mentio fit אשן מוצרים *funiculi sive linei ex Ægypto.* Ægyptum etiam mercatura lini celebrem fuisse, patet ex *I Reg. x. xxviii. ii.* *Chron. i. xvi.* de quo plura infra cap. viii. Et inter ea quibus maxime damna illata sunt, famosis$

mosis illis plagis in Ægypto, tempore Mosis, etiam פשתה *linum* recensetur. Exodi ix. xxxi. Lini igitur imprimis ferax fuit Ægyptus, præsertim circa Pelusium.

C. Eiusmodi itaque linum fuit illud pelusiaticum, non *Xylinum*. Et sane Hebræorum magistri ad Misnam illam Jomæ, nunquam aliter explicant, quam פשתן id est *linum*, & כותון *byssum* Jarchius: : שהוא חשיב ומשולה : *Linum ex provincia Pelusiaca, quod est optimum & laudatissimum*. Et Bartenora in suis glossis: פלוסין inquit, תרגום, כותון מארץ רעמסס הרגום, *Pelusiaticum, est byssus tenuis & elegans, que adferitur ex terra Ramses. Targum Ierusalemitanum id vocat Ramses pelusii*. Ramses autem urbem fuisse Ægypti, ex qua profecti sunt Israelitæ, cum tyrannidem Pharaonis effugerent, Exodi xi. xxxvii. plus satis notum est. Sane si Ramses non fuit ipsa urbs Pelusium, saltem non multum ab ea distabat. Sed omne linum quod Sanctuario adhibebatur, שש a Mose dictum, Ægyptiacum fuisse tradit Abarbanel. Ad Legem, capite xxv. Geneseos. שש הוא : פשתן מצרי שהוא משוכח מאד במינו : *Schefch est linum Ægyptiacum, præstantissimum omnis generis lini*. Quod videtur didicisse a Jarchio, qui fere eodem modo ad locum istum, Exod. xxv. שש הוא : *Schefch, est bad, sive linum, species quadam lini: Reperitur autem in Ægypto tantum*. Nota quod dicat: *Reperitur in Ægypto tantum*, quasi alibi tam pretiosum non fuerit. Unde etiam colligi potest, in toto sanctuario Judæos nunquam in rebus sacris alio lino usos fuisse, quam Ægyptiaco, non Judaico, non Eliaco, aut alio. Sed falluntur cum etiam Indico usi fuerint, ut Talmudici, in Misna supra allegata, docent. Fortassis ejusdem generis linum intelligit Pollux, libro vii. capite xvi. ubi de *Sindone Ægyptiaca* sermonem facit, Sed operæ pretium erit, de *Sindone* etiam aliquid hic memorasse.

CI. Verum quidem est, *Sindonem* sæpius sumi, pro veste potius, quam pro certa quadam materia. Hoc sensu videtur usurpari a Polluce: σινδών, ἔστιν Αἰγυπτιακὸν μίτον, περιβόλαιον δ' ἂν εἴη τὸ νῦν διπροσόν καλέμενον. *Sindon est Ægyptiaca, estque amiculum, quod jam utrinque fimbriatum vocatur*. Igitur Polluci *Sindon* vestis est. Eodem modo, quo apud Marcum, Capite xiv. vers. li. legimus; *Sindonem*, quam habuit Juvenis ille, qui noctu aufugiebat. περιβόλαιον *vestem* fuisse: Dicit enim eum περιβεβλημένον σινδῶνα fuisse

amictum Sindone. Ideo סינדון Matthæi capite xxviii. vers. lix. & alibi Syro est כתנא quod proprie significat *unicam*, aut ὄβελ-
 ῥόλαιον quo aliquid circum-volvitur. Sed Sindones vestes fuisse
 quidem pretiosas, patet ex triginta illis סדינים *Sindonibus*, quas
 Simson deponebat. Judicum xiv. xii. Sed apud Talmudicos
 סדין sæpius sumi pro veste, certum est. Videatur *Massechet Ioma*,
 capite. III. Sect. vi. ubi reperies סדין של בדין *Sindon ex bysso*,
 id est, *vestis*, aut *velum byssinum*: prout & ipse Herodotus habet
 σινδόνα βυσσίνω. Et Aufonius *lineam Sindonem*

Puer eja surge, calceos & lineam da Sindonem.

Et quemadmodum סדין & סינדון vestem significat, ita etiam sæ-
 pissime materiam aliquam, ex qua vestes fiunt. Vilem aliquando
 non magni pretii. De hac sermonem facit Plutarchus de *Fortuna*
Alexandri, ubi narrat: pauperrimum quendam olitorem *Sindone*
vestitum adductum fuisse ad Alexandrum. Ista Sindon, cum olitor
 ille pauper fuerit, ut etiam aliorum auxilio indigeret ad vitam
 sustentandam, proculdubio vilis fuit admodum. Forsan tunica erat ex
 crassiori lino, ut nostrorum rusticorum & aurigarum, quas Ger-
 manice *Etin xidel* dicimus. Ad ejusmodi Sindonem fortassis respe-
 xit Martialis, *libro iv. de Endromide.*

Ridebis ventos hoc munere tectus & imbres.

Non sic in Tyria Sindone tectus eris.

nisi cum quibusdam legas *cutius eris*, & tunc quidem subtilem &
 pretiosam vestem significabit.

CII. Ex varia etiam materia fiebant *Sindones*. Aliquando ex
lana. Hinc Chaldæus Lamentat. II. xx. סדינין דמילטא *Sindones Mi-*
lesia: ubi proculdubio lana, aut mollissimus pannus, ex lana Mi-
 lesia, significatur, de qua nos plura infra, ubi de lana in vestibus
 sacris sermo fiet. Ejusmodi forsitan etiam fuit *Sindon Tyria* apud
 Martialem & alibi, si verum est eam pretiosam, & cultui desti-
 natam fuisse. Nam panni purpura Tyria infecti apud Tyrios sunt
 celeberrimi; sed an idem de bysso aut lino dici possit nescio. Im-
 mo *sericum* aliquando significare sindon, non ausum negare. Et
 inde forsitan nostrum *satin*, certum quoddam genus panni serici;
 nisi *satin* ita dictum sit a *seta*, unde & Germanice & Belgice *seyde*,
 Gallice *soye*. Et *gossipium* Sindon dicitur, ut ex Strabone & aliis
 doceri puto. Plerumque tamen per סדין סינדון & *Sindon*, pretio-
 sum lium aut byssum intelligunt auctores, aut vestem ex lino,
 aut

aut bysso. Ideo eadem vestis, quam Matthæus capite XXVII XLIX. *Sindonem* vocat, Johanni capite XIX. XL. dicitur ὀθόνη *linum*. Hefychius ὀθόνη, Σινδών. Ὀθόνια λινὰ ἰμάτια. Et Pollux *libro septimo capite XVI. Sindonem Aegyptiacam* inter *lina* numerat. Quando Sindon pro lino sumitur, fere semper intelligitur subtilissimum & pretiosissimum Mulierum luxui destinatum. Legimus apud Diogenem Laertium, Ædiles Atheniensium Cræti succensuisse, ἢ σινδώνια ἡμφίεστο: *quod Sindone esset amictus*, proculdubio quia cultus tanti pretii Philosopho non conveniebat. Bacchantes muliebriter egisse, & instar mulierum sumptuose excultos fuisse, notum est. Ideo eis Strabo & alii mitras & Sindones attribuunt, & ubi de Brachmanum luxu, post ætatem triginta & septem annorum, differit: eos quoque Sindonibus vestitos fuisse, docet. ἔτη δ' ἐπὶ τῆς τριάκοντα &c. Civiliores apud Indos, ait, ἐσθῆτι λευκῇ χρησθῆναι σινδόσι, *veste alba & Sindonibus uti*. Vide Strabonem libro quinto decimo. Hefychius, in voce ὀθόνη, Σινδώνια ponit inter γυναικεῖα ὀθόνια λευκὰ. *muliebria vestimenta ex lino tenui*. Atque sic *Sindone amiciri*, est nota luxus, & fere muliebris superbix. Unde necessario colligi debet, Sindonem plerumque significare lino tenue & pretiosum, qualis est byssus. Ideo *byssus* vocatur a septuaginta interpretibus Esaiæ cap. III. vers. XXIV. Nam pro Hebræo סריניו Seniores habent βύσσον. Hinc Herodotus σινδώνια βυσσίνω. Et Misna Codicis *Ioma* סרין שרן *Sindon byssina*.

CIII. Sindonem autem lino Pelusiaco fuisse, aut saltem inde sic dictum, vix dubitare possum. Scio equidem Baesium *de Re vestiarum*, credidisse Sindonem ita dictam esse ab urbe Sidone, ita forsitan edoctus ab Etymologo. Σινδών, ἄπὸ Σιδῶν ἢ πόλεως. Οἱ γὰρ Σιδῶνες ἐφῄθον πρῶτοι κάμνεν σινδῶνας. *Sindon ob urbe Sidone Primi enim Sidones artem invenērunt elaborandi Sindones*. Eo videtur respexisse Martialis loco citato, ubi de *Tyria Sindone*. mentionem facit. Sed & hi fortassis falluntur. Multo enim verisimilius est *Sindonem* dici ab urbe סין *Sin*, quam ab urbe Sidon. Scribendum enim esset cum γ *Zade*, non cum ס *Samech*. Sidon urbs non scribitur סרין sed צידון *Zidon*. Sed nostra *Sindon* per ס, ut סרין, Syris סרונה. Jam vero סין est urbs Ægypti: ut videre est Ezechielis cap. xxx. xv. Sed illam urbem esse *Pelusium*, supra jam diximus, & ab aliis clarius demonstratum est. *Pelusium* dictum ἄπὸ τῆς Πηλῆς a *luto*, ut docet Strabo. Sic & סין Hebraice & Chaldaice *lutum* denotat, uti patet ex Paraphrasi Ps. xvi III. xxxiv. Est

etiam revera Pelusium מִשּׁוֹן מִצְרַיִם *Munimentum Aegypti*, ut ait Propheta; cum Pelusio Ægyptus sit δουρίσβολος & *accessu difficilis*. testibus Strabone libro xvii. Diodoro Siculo libro xv. & aliis. סָרִיִן. *Sadin* five *Sindon* ergo esset ab urbe *Sin* Pelusio, per augmentum literarum Heemanticarum, quemadmodum fit in verbis: ut מִשּׁוֹן *memoria* צֶלֶן *gluma*. ראשון *primus* &c. ששון *gaudium*. Et eliso *nun* in medio סָרִיִן pro סָרִיִן nisi quod litera הֵּ deberet esse dagefchata, ut in הוֹדוֹ *Hoddo* pro הִינְדוֹ *Hondo*, vel הִינְדוֹ *Hindo*, *India*. מִיִּדּוֹ *Middo* pro *Mindo*, Græce *μανδύας*. Sic celeberrima illa *Sindon*, σινδῶν & סָרִיִן, si originem spectes, nihil aliud esset, quam optimum *linum Pelusiacum*, De quo *Plinius*, *Silius Italicus*, *Talmudici*, & alii bene multi. Sed nihil temere ausim adfirmare, eo minus cum ne hæc quidem etymologia satis sit legitima: æquus & eruditus lector iudicet. Quidquid est, ex his omnibus mihi videtur constare, פְּלוּסִיָּא *vestes Pelusiacas*, Pontificis Maximi, fuisse ex optimo & pretiosissimo lino Pelusiaco, non ex *Xilino*, five *Gossipio* ut Scheringham male exposuit.

CIV. Sed non felicius affectus est mentem Misnæ, circa *linum הַיִּנְדִּיִּם Indicum*. Ἐνδὸς ἀτόπης δουρίσβολου τὴν ἄλλα ἐπιτεται. *erant*, inquit, *vestimenta hæc ex lino Indico contexta*, (hactenus bene) *quod & ipsum ex Gossipii five Xyli arboris lanugine factum erat*. Hæc male. Male etiam citat Ctesias ἰμάτια ξύλινα, *Pomponium Melam* & *Lucianum*. Memorat quidem Ctesias ξύλινα ἰμάτια, *vestimenta Xylina*, quæ a Cynocephalis emuntur. Sed quid hoc ad *linum Indicum*? *Mela* & *Lucianus* quoque de *lino* aut veste *Indica* loquuntur, & ex iisdem locis, quæ allegat Scheringham, patet, *linum* in ipsa *India* a *Gossipio* distingui. Quomodo igitur probabit *linum Indicum Xylinum* fuisse? Sane *linum*, five ὀθόνιον fuisse, docent Herbariorum magistri in suis Glossis ad istam Misnam. Jarchius הַיִּנְדִּיִּם inquit, של ארץ הַיִּנְדִּיִּם *quod est Pischtan, ex terra India*. Sed supra disputavimus *pischtan* esse ὀθόνιον *linum*. Verum quidem est, hodie non multum lini in *India* nasci, & pretiosum. Saltem ejusmodi merces nobis non asportantur magna copia. Inde tamen non potest colligi, clim non magis fuisse feracem. Nam & *Elis* & *Pelusium* hodie lini nihil nobis mittit. Sane *Indiam* olim multum lini habuisse constat, & byssum quidem, tenuem & pretiosam. Hinc *Pollux* βυσσον vocat λίνος τι εἶδος παρ' Ἰνδοῖς. *Lini speciem apud Indos*. Et Ctesias indicis ait inter Cynocephalos ditissimos, quorum sunt pauci, *linum gestare*. Οἱ ἰσχυροτάτοι ἀπὸν

ἐυτῶν λινα̃ φερῶ̃σιν. ἔτι οἱ εἰσὶν ὀλίγοι. *Ditissimi eorum linum ferunt.*
Hi autem sunt pauci. Sic Plinius, Pomponius Mela, Lucianus &
 multi alii de Indico lino loquuntur, & inter præstantissima gene-
 ra linorum ponunt. Quod *Xylinum* attinet, totam fere Indiam
 hodie ejus esse feracissimam constat. Integræ enim sylvæ reperi-
 untur arborum ἐλεοφόρων *lanigerarum*. Certe quam abundans
 Gossipii sit Bengala, aliæque Regiones Indiæ, mercatores no-
 stri, Indiæ Societatis, testabuntur. Naves onerarias plenas,
 hodie totius Orbis Thesaurus, & incomparabile emporium Am-
 stelodamum exhibebit Gossipii.

CV. Interim notandum est quid per הנדויין *Indiam* intelligant
 Magistri? Negari quidem non potest הנדויין significare *Indiam*.
 Sic Bartenora ad istam Misnam הנדויין exponit per ארץ הודו. Sed הודו
hodu, *Indiam* esse, eliso tantum ן ut in מרו, *Mado* supra jam
 ostendimus. Videatur de hisce fufius Bocharti *Phoen: libr. 1. cap.*
xviii. Sed Jarchius *Indiam* explicat per ארץ כוש *terram Æthio-*
pia. שהיו פשחן של ארץ הנדויין והיא ארץ כוש כדמתרגם יונתן בן
 נחמיהו אית הנדויין כוש שורו הודווא *Indicum, est linum ex terra India,*
qua Æthiopia est, ut exposuit Jonathan filius Uzielis: An
Æthiops manabit pellem? (Jerem. cap. xlii. xxlii.) *id est India.*
 Sic enim הנדווא habet Chaldæus pro כוש quasi *Indum* pro *Æthio-*
pe. Hæc eadem observata reperies in Tosephot Jom Tos, ubi
 addit se legisse in Targum Ester: כהודו ועד כוש מן הודו רבא ועד כוש
Ex India usque ad Æthiopiam, id est ex India Magna usque ad
Æthiopiam, quasi India magna tantum distingueretur ab Æthio-
 pia. Mirum non est verpulos in ea fuisse opinione, Æthiopiam
 quoque dictam fuisse *Indiam*, & tempore prophetæ Jeremiæ *Indi-*
am & *Æthiopiam* eandem fuisse Regionem, cum constet apud
 veteres *Indiam* etiam vocari; quidquid erat extra mare mediter-
 raneum, ut Arabiam, Æthiopiam, immo ipsa Judæam. Ideo *Ioppe*
 quæ est urbs Phœnicis *Indica* dicitur ab Ovidio, *de arte Aman-*
di libro primo:

Andromedam Perseus nigris portarat ab Indis.

Sed *Andromeda* advecta fuit ex civitate *Joppe*, testantibus *Plinio*
lib. ix. cap. v. & *Strabone lib. 1. & xvi.* Obstat tamen quod
 Poeta de *nigris Indis* loquatur, nam etsi Judæi non valde albi
 fuerint, an tamen *Nigri Indi* a Poeta dicantur, dubitari potest.
 Ideo ad Arabas aut Æthiopes eum respexisse, forsan aliquis dicet.
 Quocumque modo sumatur, certum est, veteres per *Indiam* in-

tellexisse, Arabiam & Aethiopiam praesertim temporibus Jeremiae, cum tunc temporis India proprie dicta, vix nota fuerit inter Judaeos. Nec opus erat hominem nigrum, qui pellem mutare non poterat, ex India accersere, cum nigri propiores fuerint, ut Aethiopes & Arabes. Linum igitur Indicum, de quo Misna *Codicis Ioma*, secundum doctores, est *Aethiopicum*, aut *Arabicum*. Atque iterum male Scheringham, qui id *gossipium* putat, quemadmodum de *Pelusiaco* judicaverat: quod ex sacra scriptura probari non potest, & patrum traditioni aperte repugnat: Nam אין לובש ׀ : *Non vestiuntur Sacerdotes, ad ministrandum in Templo, nisi lino & lana.*

CVI. Linum illud vestium albarum, die expiationum pretiosissimum fuisse, & non vilius lino vestimentorum aureorum, ideoque בר שש & שש tenuitate & pretio non differre, mihi manifesto constat. Linum enim Pelusiacum pretiosissimum erat teste Plinio. חשיב ומקולה *laudatissimum & pretiosum*, ut supra ex Jarchio audivimus. Eumvero si cogitemus pretium earum vestium, prout tradunt Talmudici, ubinam quaeso pretiosius reperiemus? Mane enim vestiebatur lino duodecim minarum, vespere autem octo minarum; Aut, secundum Sapientes, mane octodecim minarum, Vespere duodecim, quae faciunt summam triginta minarum. Si haec referantur ad nostram monetam, summa octodecim minarum Sanctuarii, ubi duplum intelligitur, ut in sacris sumi solet, faciet quadringentos quinquaginta imperiales, (quorum quilibet octo Schellingios Brabanticos facit) secundum computationem quorundam. Et hoc quidem populo irrogabatur. Si quid addere volebat, ad augendum pretium, de suo addebat, ut pergit Misna; ut doceret, Pontificem M. aliquando etiam pretiosiora vestimenta habuisse. Hoc factum fuisse, expressis verbis docent Gemarici ad eandem Misnam. Ibi enim, ut de magnis majora loquuntur, tradunt Ismaeli filio Papae matrem tunicam fecisse centum minarum. Quid? Eliezeri matrem fecisse tunicam duarum myriadam, id est vigesies mille minarum. Cogita an pretiosior tunica, ex lino tantum, excogitari possit? Sed nugentur licet verpuli, inde tamen patet, vestes albas omnium pretiosissimas fuisse. De pretio ipso nos fusius infra differemus. Sane Xylinum Indicum aut Aegyptiacum tam carum fuisse non puto: saltem nostra aetate. Multo enim vilius apud nos, etiam tenuissimum & pretiosissimum Xylinum quam mediocre nostrum linum est: ut vel ex solo pretio colligi possit, vestes sacerdotales ex Xylino

non fuisse. Gemarici ad dictam Misnam codicis Joma, probare conantur, vestes albas ex pretiosiore lino fuisse, quod quater repetatur (scilicet Levitici cap. xvi.) vox בר. Sic enim solita sua subtilitate argutantur: אמר רבי הונא בריה דרב עילאי אמר קרא בר בר מוכהד בבר: *Docet doctor Huna filius doctoris Ilai, Scriptura dicit linum, linum, linum, linum, quia est optimum linum.* Hinc Jarchius: בר בר ארבס: *Linum, זימני כתב בלבישת בגדי שחרית למימר דהוי בר בר המוכהד בבר: Linum, quater scribitur in vestitu vestium matutinarum, ut doceremur linum, linum, optimum esse ex omni genere lini.* Hæc Tosephoth adhuc fusius explicat. בר בר בר גראה לי הור לגופיה וחד בר לשון לכר שאין לובש עמאם בגדי זהב כדרך שהוא עושה כל ימות השנה ובר שלישי לומר יותר טוב ומכר של שאר ימות השנה הרביעי לומר שטוב משל טרביט אינמי בר שלישי טוב: *Bad, Bad, Bad, Bad, sive linum, linum, linum, linum. Mihi videtur semel positum esse linum propter se ipsum, ut prima voce lini significaretur, quod debeat esse vestis ex lino: Alteram vocem lini esse ad ostendendum, eum non debere vestiri vestibus aureis, ut cateris diebus anni. Tertiam vocem lini docere, tunc præstantius esse linum quam cateris diebus. Quartam vocem lini indicare hora matutina linum pretiosius fuisse quam hora vespertina. Dicit etiam potest: Tertium & quartum linum ita exponi debere, ut significaretur fuisse omnium generum linorum pretiosissimum.* En ex ipso præcepto Levitici cap. xvi. subtiles nostri logici exterebare noverunt; linum vestimentorum alborum, die expiationum, non solum pretiosum, sed pretiosius fuisse lino vestium aurearum, & matutinum quidem pretio & bonitate præponi vespertino. At quamvis linum vestium aurearum, immo ipsorum sacerdotum minorum, etiam doceretur, בר שש & בון, *linum & byssus*, tamen aliud alio præstantius fuit. Scilicet ut pretiosum fuerit cæterorum sacerdotum, pretiosius Pontificis Maximi, in vestimentis aureis. Pretiosissimum vestium albarum: omnibus tamen præferendum matutinum istius diei. Sic & hodie inter pretiosissima & tenuissima lina Cameracensia & Harlemonsia datur quidam gradus pretii & bonitatis. Habebis enim Harlemonse linum duorum florenorum nostræ monetæ, & vilius, habebimus & v. vii. x. immo olim ulnam cujusdam lini Harlemonsia viginti florenis constitisse, quod Princeps Arausiacus serenissimæ suæ sponsæ in Angliam misit, mihi de pretiosissimo lino inquirenti, ab ejusmodi mercatoribus narratum est. Eodem plane modo concluden-

dum esse puto: Quamvis omnis byssus sacerdotii pretiosa fuerit, tamen præstantissimam fuisse eam ex qua fiebant vestes albæ.

CVII. Nec obstat huic sententiæ, quod quidam dicant: Magno illo die piaculari Pontificem Maximum omnem debuisse fugere factum atque superbiam, cum ministerium istius diei postularer, ut sese profunde coram Deo submitteret, ad deprecanda sua populique peccata. Sane negari non potest istum diem submissionem imprimis postulasse. Hinc tot præcepta, quæ submissionem mandant, non tantum in lege, sed & in ipsa traditione patrum, ut videre est in codice *Ioma*. Ideo & hodie verpuli die Hackipurim non nisi linteis suis sepulchralibus, & lineis, aut laneis foccis, aut etiam calceis ex coactili materia, quod *feltrum* vocamus, induti visuntur per vias & in Synagogis. Quid? Sola abjectionis causa Pontificem M. vestibis aureis sacra adyta intrare non ausum fuisse, sed lineis, quia scilicet supplex accedebat, cum supplicem non deceat superbire, aut ex reo fieri accusatorem, tradunt magistri. Videatur Jarchius ad versum quartum capitis decimi texti Levitici. ubi prohibitum docet Summo Pontifici Sancta Sanctorum vestibis aureis ingredi: שאין קטיגור נעשרה כטיגור *ne accusator fieret procurator*. Profunda tamen illa submitio Pontificis Max. qua oportebat animum abjectum & vere contritum Deo sistere, cum toto populo, non impediebat, quo minus cætera omnia splendide & sumptuose fierent; quod vel inde patet; quod eo die etiam carius lavaret manus & pedes, quam cæteris diebus anni, ex auro scilicet, quum reliquis diebus ex æreo labro tantum fieret. Et quæ cæteris diebus aureis vasis fieri solebant, ex auro viridi, hoc die fiebant ex auro rufo, quod pretiosius erat. Videatur *Massechet Ioma, capitulum quarto, Halacha quarta & quinta*. Libet verba integra proponere. בכל יום היה חוהה בשל כסף ומערה בתוך של זהב ובה היה מכנים בכל יום חוהה בשל ארבע קבין ומערה בתוך של שלשה קבין והיום חוהה כשל שלשה קבין ובה היה מכנים ר' יוסי אומר בכל יום חוהה בשל סאה ומערה בתוך של שלשה קבין ובה היה מכנים בכל יום היתה כנדה והיום קלה בכל יום היתה ידה קצרה והיום ארוכה בכל יום היה זהבה וירוק והיום אדום דברי רבי מנחם בכל יום מקריב פרס בשחרית ופרס בין הערביים והיום מוסף מלא חפניו ככל יום היתה דקה והיום דקה מן הדקה בכל יום כהנים שולין במזרחו של ככש ויורדים במערבו והיום כהן גדול עולה באמצע ויורד באמצע רבי יהודה אומר לשולם כהן גדול עולה באמצע ויורד באמצע בכל יום כהן גדול מקדש ידיו ורגליו מן הכיור והיום מן הקיתון של

זהב רבי יהודה אומר לטולם כהן גדול מקדש ידיו מן הקיתון של זהב בכל יום
היו שם ארבע מטרכות והיום חמש דברי רבי מאיר רבי יוסי אומר בכל יום שלש
והיום ארבע רבי יהודה אומר בכל יום שתיים והיום שלש:

*Omnibus diebus deprompsit thuribulo argenteo, & in aureum infundebat: hodie deprompsit aureo, & intrabat cum eo. In omni die deprompsit thuribulo quod quatuor cabos continebat, & in alterum infundebat quod tres cabos capiebat. Hodie deprompsit thuribulo trium caborum, & intrabat cum eo. Doctor Iose dixit: Omnibus diebus thuribulo deprompsit quod Seam continebat, & infundebat in alterum quod tres cabos capiebat, & intrabat cum eo. In omni die erat grave, hodie leve. Omnibus diebus manus ejus (thuribuli) brevis erat, hodie longa. Omnibus diebus ex auro viridi erat, hodie rufo, docente Doctore Menachem. Omnibus diebus offerebat dimidiam libram mane, & dimidiam libram vesperi, hodie addebat plenum pugillum. Omnibus diebus tenue erat, hodie tenue ex tenui. Omnibus diebus ascendebant Sacerdotes, ab Oriente, & descendebant versus plagam Occidentalem, hodie autem ascendebat & descendebat in medio. Omnibus diebus Pontifex Maximus lavabat pedes & manus suas ex labro aneo, hodie ex pollubro aureo. Doctor Iehuda tamen dixit: Summum Pontificem semper manus & pedes lavasse ex pollubro aureo. Omnibus diebus quatuor erant lignorum ordines, hodie quinque, secundum sententiam Doctoris Meir. Sed Doctor Iose dicit omnibus diebus tres, hodie quatuor. Iehuda vero; omnibus diebus duo, hodie tres. Et capite tertio, Misna decima legimus: מונבו המולך עשה כל ידורו: מונבו רבי יוחנן הכהן של יום הכיפורים של זהב: *Mombas Rex fecit omnia manubria vasorum diei expiationis ex auro.* Desinant igitur Viri docti in posterum adfirmare, נר, præsertim die expiationis, esse vulgare linum, שש autem vestium aurearum fuisse *byssum pretiosissimum.* Desinant statuere, id postulasse contritum animum, qui illum diem decebat. Desinant tandem שש & נר per *Xylinum* interpretari.*

CVIII. Coronidis loco, antequam materiam vestium albarum missam faciam, ut omnibus adhuc clarius constaret, linum illud, in quo Pont. Max. ministerium obibat die piaculari, byssum, & ex optima fuisse, addam quod observant Misnici Doctores Codice *Ioma capite tertio, sectione sexta*, jam toties a nobis allegata: הביאווהו בבית הפרווה ובקדש היה פרווה סדין של בוץ בניו לבין העם: *Adducebant eum (scil. Pont. M.) ad domum Happarvah, qua in sancto erat. Extendebant sindonem byssinam inter ipsum & populum,*

pulum. Sindon ista extendebatur inter Pontificem Maximum & populum, ut honestius pedes & manus lavaret. Nota hic, Sindonem sumi pro velo, ut jam supra docuimus, eam sæpius vestem significare: Et observa simul eam ex bysso fuisse, ut ostendimus plurimum sindonem significare linum tenuissimum. Gemara ad hunc locum docet die piaculari aliquid immutatum fuisse: Cæteris enim diebus ejusmodi sindonem non tendebant, sed hoc die tantum, ut constaret & diem expiationum fuisse, & omnia ministeria istius diei fieri debere vestibus byssinis מאי שנא של בוך אמר רב כהנא כדי שיכיר עבודת היום בבגדי בוך: *Quid sibi vult byssinum? Doctor Chabana dixit, hoc fieri ad ostendendum ministerium hujus diei fieri in vestibus byssinis.* En igitur vestes albas Pontificis Maximi, tam die piaculari quam cæteris diebus totius anni, ex bysso fuisse, perinde ac totius Sacerdotum turbæ; omnesque illas voces שם יסדין & בוך כדי שש & βύσσος, *linum*, aut *byssum* significare tenuissimam & pretiosissimam: Ita tamen ut vestes aureæ Summi Pontificis ex pretiosiori fuerint, quam vestes Sacerdotum minorum, & vestes albæ diei piacularis iterum ex pretiosiori quam vestes aureæ, quas vestitus erat cæteris diebus anni. Sed hæc de materia vestium linearum, cum cæterorum omnium Sacerdotum, tum Pontificis Maximi, sufficiant. Sequitur jam materia vestium aurearum.

CAPUT VIII.

DE SERICO VETERUM, UTRUM NOTUM TEMPORE MOSIS.

: *qualem materiam significent? Error Lutheri Aben-Ezra, Abarbanelis & aliorum, qui sericum exponunt. Regula Talmudica huic opinioni contraria. Sericum pretiosissimum apud veteres. Magnatum Fœminarum, Bacchi & Bacchantum ornatus. Ex eo vestes tenuissima. Barbarica mollities. Lex Senatus sub Tiberio contra vestes sericas. Subserica & holoserica. Sericum rarum apud Romanos usque ad augustum. Sericum ἰσοβύσσος, Auro contra carum. Lex Rodia. Sericum ad Romanos advectum ex India, Assyriaca, & Kw. Ratio conficiendi sericum apud Romanos innotuit demum sub Iustiniano. Bombyces an in Insula Co nascantur? Pamphila Latoi filia quo sensu*

sensu dici possit sericum invenisse in Insula Co? Camelot de Hol-
lande, quo sensu sic dicatur? Bombyx Coa quo sensu distingua-
tur ab Absyria? Sericum apud Hebraos & Egyptios tempore
Mosis ignotum. In toto Veteri Testamento nulla serici fit men-
tio. כוש apud Ezechielem cap. x. xlii. Iarchii, Iunii, Luthe-
ri, Grotii, Gallorum & Belgarum lapsus, id de serico expo-
nentium. Lutheri Scydene schlexer. Fulleri error. Et Grotii de ὠσε-
τάσσοι sericis. Sericum in Tabernaculo nullum usum habuit.
כוש posterioribus Iudais Sericum. Aquila ἀνθιδόν, floridum pal-
pabile. βαπλόν pro ἀπλόν. Simachus, Hieronymus, Theodotian.
Gracorum τεύχεσσι. Hieronymi sententia de τεύχεσσι. Ful-
leri & Hesychii sententia. Crinale Ovidii. Capillare πολύμιτον.
Crinale aurum. Hesychii & Suida opiniones de τεύχεσσι. Por-
ta & Lutheri. Lapsus Suida. Vera sententia Hesychii. כוש Chal-
dao vestes tincta. Nostra conjectura. כוש Chaldaeus de Vestibus
Pont. Max. intelligit. שריקו Esaia xlix. ix. Iuno & Buxtorfio
generosa. Sed male. Aliquando colorem significat. Et quidem
Rubrum, Coccineum, Minium. σσεμόν. כוש Syrico tingere.
Fucus mulierum. Bocharto color flavus. Linum flavum. vario-
rum colorum. Byssus Eliaca minus flava quam Hebraea. Candi-
dum linum retibus minus aptum. Grotii sententia. שרוק Zacha-
ria i. quid? Equi fulvi aut Gilvi, non rari in Dania. Locus
Apocal. vi. viii. explicatus. שריקו apud Esaiam materiam
significat. Male Buxtorfius & Fullerus sericum volunt.
Σσεμόν Rabinis סיריקין η pro u. Hebrais per Chireck longum aut
per Zere scribitur. Alferac a Kimchio male Arabicum dicitur.
Gracum est: ut & מלכוניא μελαγχολία. Arabes & Medici qui?
שריקו Esaia linum. כוש, כורק & כורק. Pectinator. Pecten.
Septuag. λίνον γρότον. Versio vulgata, Lutheri & Chaldaei.
Buxtorfii mens emendata. Locus i Reg. ii. xxviii. explicatus.
& ii Chron. i. xvi. כורק pro כוש male a Vulgato & Hierony-
mo. Co Insula Asiatica. Isidorus emendatus. Male Coa con-
funditur cum Coa. Ars sericum conficiendi in Co inventa a
Pamphila creditur. Vestes Coa. Virum ex lana, an ex serico?
כוש, sive Co Hebrais. כוש Bochartus laudatus כורק non est כוש
Laius Pamphyla pater an ante Salomonem vixerit? Gracorum
Ἐκ θεασέ, quasi כורק, Ἐκ θεασέ, & ἐξ ἐκασέ. Syro Aphelia. ἀφ-
λιώτις ventus. כורק pro כוש à Linea. Luthero Wasic. Multiundo
Q
equo.

equorum. Germ. Ein stute Collectio aquarum. כקוה Bochario ve-
 tigal. Chaldaeis נבא & נביתא. *Aegyptus Equorum abundans.*
Testimonium ex II Reg. xvii. xxiv Homero, Diodoro & aliis
Aegyptus lini ferax. Ius a Pharaone Salomoni concessum, de
educendis ex Aegypto equis & neto lineo. Hebraorum sententia.
Versio Chaldaea. Belgica. Verus sensus istius loci. Ubique in
Veteri Test. fit mentio de vestibus, id de lino & lana tantum in-
telligendum est. Sententia Maimonida. In summo luxu Scrip-
tura lana & lini tantum meminit. Loci Esthera cap. i. viii. &
cap. viii. xvi explicati. Traditio Talmudica de summo
luxu foeminarum in lino. Belgarum Proverbium op sijn best
Paesch-pronck. *Veterum Iudaeorum quidam carne latabantur.*
Plusculum sese vino invitabant. Tempore Christi sericum adhuc ra-
rum apud Iudaeos. Locus Luca xvi. xix. explicatus. Omnes voces
quibus Rabini sericum exprimunt Graece: quales sunt שיראה' מטכסא
 & סיריקון שיראה est *ispissimum* σήρ. σήρες ακάλογες & Ἰνδικός. *Ge-*
mara Ierusalemiana de שיריים & מטכסא כלך est sericum. Pro
 σηραδὸν *Apocal. xviii. xii. Syrus habet שירא מטכסא*
 & מטכסין *Gracis μέταξα. Μέταξα antiquius Gracis omne filum*
subiemen. μέταξα quasi μετάταξις & μεταταξιδὸν a τάσσω. Hinc
Rabinorum קכס ordinare, ordire, Isidoro Texere. Pannus
dictus a πίνη Trama. Μέταξα tandem sericum significavit apud
Gracos, sic & apud Hebraos. סיריקון sapius in Talmude. Seri-
cum voces & res Iudaeis innotuisse videtur demum sub Imperio
Gracorum. כלך quibusdam stupa serici, Nostrum Fillesel. Iar-
 chii פולוייל *Locus ille tentatus. כלך Misna non est sericum:*
Est pinna. πινναδὸν ἕρον, Lana marina. Verpulorum delirium
Sericum Hebrais omni aeo notum fuisse. Menachem cum Lxxx.
paribus discipulorum Serico vestitus. Menachem vixit sub Au-
gusto. Vestes Assueri Estera i. viii. vi. viii. ix. & viii. xv. Ex
serico fuisse docet utrumque Targum. Targum Scheni. In usu fuisse
sub Templo primo docet Gemara. Sericum Parnadinum. Targum
emendatum. Difficultas Thosephot. Sericum in Aegypto notum
fuisse tempore Abrahami fabulatur Bereschbit Rabba. Lepidissima
fabula de Sara in Arca abscondita. Ejus mirabilis splendor.
Nullum sericum in usu in sanctuario nisi Religione depravata. Va-
ne dicitur in usu tempore Salomonis.

CIX. Summi Pontificis בגדי זהב *vestes aureas* constituisse, præster aurum & gemmas, ex תכלת ארגמן חולטת שני supra, ex capite vigesimo octavo Exodi, jam demonstravimus. Ostendimus simul voces istas significare cum materiam tum colorem. Utrumque jam sub incudem revocandum est. Et primum quidem de materia dicendum erit, deinde de colore. Quod ad materiam attinet, sunt qui *sericum* fuisse credebant. Lutherus & vetus versio Belgica, Exodi xxviii. commate iv. משיל five *pallium* Summi Pontificis vocat: *seyden roek* / *tunicam ex serico*. Et תכלת semper reddit per gele *seyde sericum flavum* versibus seqq. quemadmodum & vocem שש *seyde* / *sericum* interpretatur, ut supra audivimus. Aben-Ezræ etiam est *sericum*, Exodi capite xxv. Aut saltem refert, multos credidisse, id *sericum* significare. אמר בו קרימיו כי הוא ארום רק איננו בצבע הארגמן ובעבור והגאון inquit, *Excellentissimus vir* Saadias (sic enim virum istum *נאט' עֶזְרָא*) vocare solet Aben-Ezra, quod etiam est commune epitheton, summorum doctorum.) dicit: *inest illi Kermes, quia est rubrum, sed non colore Argaman, ideoque multi dicunt חולטת esse sericum*. Abarbanel super legem capite xxv. Exodi, omnia vult significare *sericum*, & תכלת & ארגמן & חולטת שני. Sic enim ibi disputat: והרלבג כתב שהיה כל זה צמר והרלבג כתב שהיה כל זה צמר קרא אותו הכתוב שום אבל צבוע במראות והצבעים ההם ואינו נכון כי הצמר קרא אותו הכתוב שום אבל תכלת וארגמן וחולטת שני הם כלם משי והתכלת היא המשי הצבוע בצבע דומה לים והארגמן הוא המשי הצבוע אדום והחולטת שני הוא המשי שהוא נאה כפי חולדתו : *Doctor Levi Gersomius scripsit, hac omnia significare lanam tinctam: Sed non recte: scriptura enim vocat lanam שום* (id est caprarum.) *Nam omnia sericum denotant. Et Techelet, quidem est sericum tinctum colore, qui mari similis est. Argaman est sericum tinctum rubrum, sed Tholaat Schani est sericum, quod natura sua elegans est, nec habet colorem aliunde.* In hac opione quoque sunt multi Judæi hodierni. Germani nostri fere aliter non explicant quam *seyde* & *gezwirnte seyde* / *Sericum*, & *sericum retortum*, quod etiam aliquando de שש intelligi volunt.

CX. Sane Christianos aliquos reperiri, qui Sacerdotes Sericatos voluerint, tantopere mirari non debemus, cum plurima pars nec voces hebraicas intellexerint, nec Judæorum ritus & traditiones perspectas habuerint: Sed id aliquibus etiam Judæis, & quidem inter eos Viris doctis, accidisse, excusari vix potest, cum

debuerint didicisse illud effatum, ex Talmude, quasi ex tripode, depromptum : אין הכהנים לובשים לשמש בניה המקדש אלא צמר : *Sacerdotes non vestiuntur ad ministerium peragendum in sanctuario nisi lana & lino.* Sericum igitur nullum prorsus usum habere potuit. Inter recentiores sunt qui putant sericatos fuisse, eo quod sericum pretiosissima fuerit materia, ex qua sacerdotum vestes fieri debuerint, cum facta fuerint, *ad gloriam & ad honorem.* Sed cum hæc nullis argumentis probent, non est quod a receptiori sententia magistrorum recedamus. Nec ulla ratio est, cur sericum potius quam lanam itatuveremus. Quid quæso plus tribuisset, sive ad ornatum Pontificum, sive ad mysteria representanda quam lana, quæ sane nec pretio nec splendore a serico superabatur? Nec minus lanæ quam serici in Regum, qui omnibus deliciis fluunt, ita & luxu superbiunt, ornatu adhiberi solet. Fateor ecquidem sericum apud antiquos pretiosissimam fuisse materiam ad conficiendas vestes, nec unquam adhibitum nisi mollissimis & delicatissimis mulierculis, & inter viros, his, qui pæne muliebriter ornari volunt. Plinius libro II. capite XXIII. *Nec puduit has vestes usurpare etiam viros levitate propterea estiva, in tantum a lorica gerenda discessere mores ut oneri sit etiam vestis. Assyria tamen bombyce ad huc fœminis cedimus.* Et capite XXII. *Telas araneorum modo texunt ad vestem luxumque fœminarum, qua bombycina appellatur.* Meminit quoque Capitolinus, M. Antonium Philosophum in foro Trajani, cum multis aliis ornamentis Imperatoriis, vendidisse quoque vestem uxoriæ sericam & auratam. Uxor D. Aureliani, ut auctor est Flav. Vopisc. ab Imperatore petiit *ut unico pallio blatteo uti sibi liceret.* Et Dion Cassius libro XLIII. mulierculis luxui deditis sericum attribuit. Πρὸς ἡμᾶς ἐς τρυφήν τῶν πάντων γυναικῶν περὶ τὴν ἐσπεφοίτηκεν. *Ad nos pervenit muliebriter plane deliciis fluens.* Ideo & χλιδὴν βάρβαρον barbaricam mollitiem vocat. Seneca De Beneficiis libro VII. cap. IX. *video sericas vestes, si vestes vocanda sunt, in quibus nihil est in quo defendi, aut corpus, aut pudor possit. Quibus sumptis, mulier parum liquido, se nudam non esse jurabit. -Hac ingenti summa ab ignotis etiam ad commercium gentibus accersuntur, ut matrone quidem nostræ, ne adulteris quidem plus sui in cubiculo, quam in publico, ostendant.* Ob eandem causam vestis serica indicium fuit viri effœminati & inglorii. Ideo non tantum fœminis, sed & Baccho & Bacchantibus, qui plane,

muliebriter agere solent, adscribitur, ut docet Salmasius ad Tertullianum de pallio. Et Empedocles philosophus ille. Hoc innuit lex a senatu sub Tiberio lata, apud Tacitum; Annalium libro primo, qua serico viris interdictum est: *Ne vestis serica viros fœdaret*: quasi summum fuisset dedecus serico vestiri. Vide Dionem lib. LVII. Vix Imperatoribus eo uti honestum fuit, & id eorum etiam uxoribus aliquando negatum. Flavius Vopiscus in vita *Divi Aureliani*: *vestem holosericam*, inquit, *neque ipse in vestiario suo habuit, neque alteri utendum dedit. Et quum ab eo uxor sua peteret, ut unico pallio blatteo crederetur, ille respondit, absit ut auro fila pensetur: libra enim auri tunc libra serici erat.*

CXI. Omnium apud Romanos Virorum, veste serica primum usum fuisse Heliogabalum, docet Ælius Lampridius. *Primus Romanorum holoserica veste usus fertur, quum jam subserica in usu essent.* Negari quidem non potest, jam diu ante tempora Heliogabali sericum in usu fuisse apud Romanos: nam Galigula (monstrum sane hominis) omnis luxus atque spurcitiæ magister & patronus, sericatus quidem dicitur Suetonio. Et apud Dionem libro LIX. *ἢ ἐπ' αὐτῷ χλαμύδα σηρικῶν ἀλεγγῆ ἐπένευ* *Chlamidem sericam purpurei coloris induit.* Sed forsitan subserica tantum fuit. Magna enim differentia erat inter *holosericam* & *subsericam* vestem. Illa ex serico tantum constabat, hæc mixtæ erat materiæ, cujus stamen erat linum, subtemen sericum, qualia & hodie reperiuntur ex serico & lino, aut serico & lina contexta, ut panni quidam serici, quos *ferandin* vocamus. Fuisse tamen etiam holoserica, rarum admodum erat exemplum, cum & ipse Suetonius observet fuisse *vestem extraneam*. Sic Dio Cassius, loco modo a nobis laudato, postquam dixisset Augustum spectaculis vela serica tendi curasse, statim addit id fuisse *χλιδῆς βασιλέως ἔργον barbarica mollitiæ opus*. Alexander Severus, ut ex Lampridio in vita ejus discimus, *vestes sericas raras habuit; holosericas nunquam induit, subsericam nunquam donavit.*

CXII. Constat igitur apud Romanos sericum innotescere cepisse, demum circa tempora Augusti, Holosericam vestem raram admodum fuisse ad Tempora usque Heliogabali, subsericam ipsam, etsi usitatio fuerit, viris tamen illo tempore raro concessam: Cum ob mollitiem, quæ viros non decebat, (forti enim viro lorica magis quam sericum conveniebat) tunc ob ingens pretium, *ισόχρηστον* utique erat tunc tem-

poris. Nam libra ferici libra auri fuit, temporibus D. Aureliani. *Abfit*, inquit generosus Imperator, *ut auro fila pensentur, libra enim auri tunc libra ferici erat*: quod de *holoferica*, non *subferica*, est intelligendum, ut patet ex Lege Rhodia: *ὁλοσηρικὰ ὁμοία τῷ χρυσίῳ* *Holoserica auro contra cara sunt*. Non mirum est, ad tempora illa tam rarum atque carum fuisse sericum, apud Romanos & Græcos: cum non nisi ex locis fatis remotis, ad eos delatum fuerit. *Tam multiplici*, ait Plinius, *opere tam longinquo orbe petiunt*. Et Seneca: *Hæc ingenti summa ab ignotis etiam ad commercium gentibus accersuntur*. Ideo a Dione *χλιδῆς βαρβαρῶν ἔργον* dicitur. Ex India scilicet, a Seribus, ex *Assyria & Coa* mittebatur. Nec serici cultura & conficiendi ratio apud Romanos, Græcosque nota fuit ante tempora Justiniani. Narrat Procopius cum summo studio Imperator moliretur, ut commercium cum Æthiopibus stabiliret, ut scilicet sericum inde Romam adferi posset, stante bello Perfico, duos Monachos ex India reventos fuisse, qui se omnem serici conficiendi artem novisse dixerunt, atque id in Europa fieri posse: ideoque eos ab Imperatore missos in Indiam, ut inde bombycum ova adferrent, quo facto, bombyces, & serici conficiendi rationem Byzantii, & postea per totam Europam innotuisse.

CXIII. Nec est quod quem moretur, quod Plinius dixerit *libro XI. capite XXIII* in Insula Co etiam bombycas nasci: itaque non opus fuisse tempore Justiniani eas ex India accersi. Nam non adfirmat Plinius exsertis verbis, bombycas in ista insula nasci, sed tantum id tradi dicit. Et sane cum toties legamus apud auctores Coas mulieres vestes, & sericas quidem texere, mirum esset tam raro mentionem fieri Coarum bombycum, si verum esset bombicas in insula Coa nasci. Plurima pars auctorum mentionem faciunt tantum de arte redordendi & texendi vestes ex serico, non de sericum ipsum conficiendi ratione, aut bombycum cultura. Plinius *Capite XXII. libri XI.* loco a nobis modo allegato, postquam de Assyria bombyce loquutus esset, mox addidit nidos earum redordiri, & vestes inde texi in Co insula, quam inventionem Pamphilæ Latoi filia attribuit. *Primas eas redordiri*, inquit *rursusque texere invenit Insula Coa mulier Pamphila Latoi filia, non fraudanda gloria excogitata rationis, ne denudet foeminas vestes*. Hoc Plinius habet ex Aristotele *libro V. Animal. capite XIX.* *ὅτι ἡ τέχνη τῆς ζώης ἣ τὰ βομβύκια ἀναλύει τῶν γυναικῶν*

κῶν τινὲς ἀναπλωζόμεναι, κᾱπετα ὑφάνεσι. πρώτη ἣ λέγεται ὑφάναι ἐν Κῶ Παμφίλη Λατῶς θυγατὴρ. Nota quod Aristoteles non dicat Pamphilam in Ko quicquam aliud invenisse quam ex serico aliquid texere. Πρώτη λέγεται ὑφάναι. Itaque suspicor, an non a Seribus & Afsyriis ad Insulam Coon delata tantum fuerint nemata, & lanugines bombycum, & an ibi a fœminis Cois non solita fuerint redordiri & texi, adeoque an hanc ob causam non dicta fuerit vestis Coa, quemadmodum & hodie optimi panni, qui in Hollandia conficiuntur, sæpius dicuntur Hollandici, quamvis lana ex Hispania afferatur.

CXIV. Est etiam aliud genus panni, quod dicunt Galli *Camelot de Hollande*, quasi *Zembalotti Hollandicum*, quia in Hollandia textitur, quamvis fila asportentur ex Ægypto aliisque locis. Et quamvis sericum Afsyriacum a Coo distingueretur, ut Afsyria bombyx pretiosior diceretur Coa, fortassis tamen una eademque materia atque bombyx fuit, siquidem ab Afsyriis subtilius fiebat quam a Cois: ut & hodie Angli & Galli serica subtiliora conficiunt, quam Belgæ aut Germani, quamvis illis a Belgis ex India & Persia advehatur. Sed ne de hisce multum disputemus, certum est, apud Græcos & Romanos sericum diu multumque ignotum fuisse, carissimum & rarissimum ad usque tempora primorum Imperatorum, culturam bombycum, totamque rationem serici conficiendi, in Europa citca tempora Justiniani tantum innotuisse. Hinc colligo, apud Hebræos & Ægyptiós sericum tempore Mosis plane ignotum fuisse. Qui enim credibile esset tam diu latuisse Græcos & Romanos, si jam inde Judæis familiare fuisset? Nec ullus reperietur auctor probatus inter Hebræos, quantum sciam, qui serici mentionem faciat, quo natio sua vestita fuerit ante tempora Christi, & priorum Imperatorum. In toto Veteri Testamento de serico ne ῥῶ quidem, quod dignum observatu censeo.

CXV. Sunt tamen qui sericum in sacra Sriptura reperiri putent. Et primo quidem occurrit vox משי *meschi*, apud Ezechielem Prophetam capite sexto decimo, versibus x. & xiiii. Hæc ibi habet Propheta: ואלבשך רקמה ואגולך חרש ואחבשך בשש ואכרך משי. *Et vestivi te opere prygiano, & calceavi te melinis, Et accinxi te bysso, & operui te Meschi.* ומשי ומלבושך ששי ומשי. *Et vestimentum tuum fuit byssus & Meschi.* Hanc vocem משי Jarchius interpretatur *sericum*.

vulgo

שלט, *ulgo dicitur Soye*, id enim Gallis est sericum. Hanc interpretationem secuti sunt *Iunius, Lutherus, Galli, Belgæ, Grotius* & alii multi. Lutherus non contentus materiam exprimere, simul etiam genus vestimenti indicare tentavit; habet enim *seidene schleyer*, ab ornatu nostrarum mulierum. Vestimentum muliebre fuisse certum est, sed an præcise ejusdem generis, docti viderint. Fullerus etiam *Sericum* esse vult, in *Misc. lib. II. c. XI.* Grotii interpretatio minime ferri potest: *Id est*, inquit *e serico feci tibi lecti* *πετάσματα*. *Hic significantur ornamenta sacri tentorii.* Hæc ibunt quo poterunt, saltem ego nullis conditionibus adducar, ut ei assentiar: cum sericum in sacro tentorio nullum prorsus usum habuerit. Sane vocem *מש* Hebræis posterioribus *sericum* esse, patet, non tantum ex iis quæ jam dicta sunt, sed ex *Kimchio, Aben Ezra, Abarbanele*, & ex omnibus grammaticis & Interpretibus. Atque sic jam temporibus *Sedeciæ*, apud Hebræos sericum iu usu fuisset.

CXVI. Sed ab omnibus interpretibus pro serico non sumitur, nec puto ita sumi debere. Aquila *ἀθιδῶν florido*, sive *palpabili*, quasi *מש* esset a *משמש maschafsch, palpate*. Sed forsitan Aquila *βασίον* pro *ἀπιδῶν* scripsit, ut censet doctissimus Fullerus, loco citato. *Symachus indumentum* habet. Hieronymus *subtilia*. Sic & vulgatus *vers. x.* sed *polymium. vers. XIII.* Theodotion ipsum verbum hebraicum *מש Meschi* retinet. Adeo ut viri docti dubio animo hærent, quid per *מש* intellexerit propheta? Seniores in utroque versu habent *τετρακισίων*. Sed quid est *τετρακισίων*? Obscurum per obscurius interpretari videntur. Porro non minus Græcorum *τετρακισίων* quam Hebræorum *מש* torfit magnum Virum Hieronymum. *Cum diligenter*, inquit, *inquirerem, quid sibi vellet vocabulum Trichapti; quod septuaginta transtulerunt; & a nullo Græcorum nec Etymologiam possem invenire sermonis: tandem didici a septuaginta esse compositum. (Rebus enim novis nova fingenda sunt nomina) Quod tanta subtilitatis fuerit vestimentum, ut pilorum & capillorum tenuitatem habere credatur. Unde & ego volens tenuitatem exprimere vestimenti, pro Trichapto subtilibus transtuli: quod tenui stamine atque subiegmine (lege subtemine) textum erat.* Quid igitur per Græcorum *τετρακισίων* intelligeremus, cum id ne ipse quidem Hieronymus intellexerit? Ex Hieronymo saltem patet, eum non credidisse *מש* significare materiam, alias eam expressisset, sed certum aliquod vestimenti genus, & ex materia quidem aliqua subtilissima,

&

ut etiam *pilorum & capillarum tenuitatem habere* crederetur. Sed quod subtile, idone fericum? Ita fermocinatur Fullerus & alii. At nonne & byssus subtilissima, & pellucida, adeo ut corpus magis detegere quam tegere videretur? Sane & experientia & Hebræorum doctores id docent. Pro genere vestimenti sumit etiam Hesychius: Et pro capitis quidem ornamento, quod latini *crinale* dicerent: ut Ovidius de *Ponto* III.

— *Nec habens crinale capillo.*

Optime quidem: nam *τέλχες* Crines & *capilli* sunt. Ideo & Martialis *capillare*. Hesychius etiam & Suidas *πολύτιμον pretiosum* dicunt. Idone ex serico? non sequitur, cum posset aureum esse, nam ex auro quoque crinale fiebat, unde Maro *crinale aurum*. Ex serico tamen *τέλχαπτον* fuisse existimarunt Hesychius & Suidas. τὸ βαμβύκινον ὄφασμα ὑπὲρ τῶν τέλχων τῆ κεφαλῆς ἀπτόμενον, ἢ πολύτιμον. Ita Hesychius. Suidas fere eodem modo: *τέλχαπτον*, inquit, τὸ βαμβύκινον ὄφασμα ἱμάτιον πολύτιμον. Igitur *βαμβύκινον ὄφασμα* est *τέλχαπτον*, id est *bombycum texum*, quod nihil aliud esse quam sericum, liquido constat. Silentio hic præterire non possum, illud *ἱμάτιον πολύτιμον* apud Suidam, a Porta exponi per *Pallium valde pretiosum*. Atque sic *τέλχαπτον* non erit ornamentum capitis, sed totius corporis tegumentum. Ideo Lutherus etiam *sehsteyer* reddidit, quod non tantum capitis ornamentum, sed certum aliud quod velum, quod toti corpori injicitur, significat apud Germanos. Deinde id ipsum *τέλχαπτον* sic exponit: *Ex crinibus contextis factum vestimentum*. Sic materia & *τέλχάπτει crines* essent. Sed lapsus est doctissimus vir: nomen enim habet *τέλχαπτον* quidem *ὑπὲρ τῶν τέλχων a crinibus*, non quod huic vestimento materiam darent crines, sed quod crines tegerentur; scilicet quia erat *ὑπὲρ τῶν τέλχων τῆ κεφαλῆς ἀπτόμενον*. *Super crines capitis alligatum*, ut optime Hesychius. Chaldæus pretium & ornamentum & *ων* consistere facit, in colore magis quam in materia, aut vestimenti forma: Reddidit enim per *יגובי צבובי Vestes tinctas, sive coloratas*; eodem plane modo, quo Aquila qui *ἀνθινὸν floridum* habet, & Hieronymus cum vulgato, quum *Polymitum* interpretantur: quia *polymitum* variis coloribus distinctum est. Tamen nondum constat quid significet vox *ων*. Sericum significare, vix adduci possum ut credam, cum mihi nondum sit probatum, id tempore Ezechielis inter Hebræos notum fuisse. Nihil aliud igitur denotare

tare existimo, quam, aut tegumentum aliquod muliebre, variis coloribus distinctum, atque ea de causa pretiosum, qualia sunt polymita, mulierum deliciae, (vestimenta enim colorata mulieribus propria esse, constat iis, qui in litteris vel parum versati sunt) aut capitis aliquod ornamentum, qualia sunt ctinalia, auro & gemmis pretiosa. De *Serico* nihil certi ex hoc loco probari potest.

CXVII Cæterum silentio præterire non possum, mirum non esse, Abarbanalem & alios vestes sacerdotales Sericas contendisse, si verum esset כשי sericum in hoc loco significare. Nam quod Ezechiel dicit de vestimentis illis pretiosis, id Chaldæus de vestibus Sacerdotalibus, & summi quidem Pontificis, vult intelligi. Nam pro כשי Chaldæus habet : ויה כהנא רבא בלבוש צנטוניס
Et Pontificem maximum (vestiam) *vestibus tinctis*, aut *polymitis*. Igitur si כשי apud Ezechielem *sericum* significaret, Chaldæum summi Pontificis vestes sericas credidisse sequeretur. Dicendum etiam esset, Abarbanalem & alios ab eo seductos fuisse, cum dicerent *Argaman* in *S. Vestitu*, *thechelei* & *Tholaat Schani* significare non lanam, sed sericum. Sed quamvis forte vestimenta illa per figuras, non tantum de toto populo Israelitico, sed de summo Pontifice intelligi debeant, ex Chaldæo tamen probari non potest, ea fuisse ex serico, cum ea tantum dicat לבוש צנטוניס *vestimenta tincta*, sive *florida* אִי־וֹאֵל, & *polymitum*, ut habent Aquila, Hieronymus, & versio vulgata, uti supra ostendimus.

CXVIII. Quidam conantur sericum eruere ex Esaïæ capite XIX. versu II. : ובשו עברי פשתים שריקורי ואורנים חורי
Et pudefunt opifices linorum subtilium & textores retium. Hæc verba supra jam allegavimus, & ex parte ventillavimus, capite VI. ubi ostendimus חורי non esse *alba opera*, ut interpretes putant, sed *retia*. De voce שריקורי jam plura dicenda sunt. Junius *generosa* vertit, scilicet a שרק viti *generosa* derivatum putat, ex quo fonte fluxisse etiam Buxtorfius credidit in suo Lexico Hebraico. Sed quid per suum *generosa* intellexerint auctores, fateor me ignorare, nec forsan ipsis interpretibus constabat. Alii pro colore sumunt, alii pro materia. In Talmude שרק colorem significare certum est. In *Massechet Schabbath folio xc. a.* & *Moed Karon fol. ix. b.* לא העביר אשה שרק על פניה מפני צבוטה : *Mulier non ilinet faciem stibio ad tingendum*. Jarchius שרק ait esse צבט ארום *colorem rubrum*. Pomarius

rius *coccineum* : שני צבוע מצבוע תולעת שני *Saruk tinctum est colore coccineo*. Hinc etiam vox שרוק *Zachar. I. VIII.* Chaldæo (ut quidam legunt) est קומק, quod viri docti κόκκινον putant. Minium igitur significat, eundem nempe colorem quem Græci συρικόν vocant, ex sinopide & sandice factum, de quo *Plinius lib. xxxv. c. vi.* hinc verbum שררק *Syrice tingere*: ut συρικόν sit ab Hebræo שררק, aut Hebræorum שררק a Græco συρικόν. Ejusmodi minio & rubris coloribus veteres, præsertim mulieres, sese pinxisse, *Plinius & alii tradunt*. Hanc vocem autem colorem significare apud *Esaïam*, docet *Bochartus de Animalibus libro I. capite VII.* Sed flavum contendit: Ideoque שרוק פשהים exponit per *linum flavum*; eo magis quod *Plinius libro XIX. cap. I.* dicat linum apud Italos, natura sua flavum esse. *Apud nos*, loquitur *maturitas lini duobus argumentis intelligitur, inumescente semine, aut colore flavescente*. Enimvero omne linum maturum non flavescit. Est quod nigricat, est quod nigricat, est & aliud subalbum & splendens, ut ipse *Plinius* ibi testatur. Flavum optimum linum esse videtur statuere *Pausanias in Eliacis, libro primo*. Η δὲ βύσσος ἐν τῇ Ἡ' λ' λεπτότεται μὲν εἴνεκα ὅτι λεπτοτέρα ἢ Ἑβραίων ἔστιν ἔχ' ὁμοίως ξάνθη. *Byssus autem in Elide nascitur tenuissima, quæ Hebræorum non cedit, sed non est æque flavæ*. Linum autem ex quo fiunt retia non debet esse candidum & splendescens, ideo a *Gratio* in *Cynegetico* rejicitur, & *damnosus candor* vocatur.

Ipse in materia damnosus candor inerti

ostendit longe fraudem atque exterruit hostes.

Quamvis *Gratius* de Retibus venatorum, non de piscatorum, loquatur. Sane colorem significare vocem שרוק *Zachariæ* capite primo, negari non potest, cum cæteræ voces quæ huic junguntur versu octavo, veluti ארמים & לבנום. Et fulvum quidem aut gilvum fuisse colorem, cum *Magno Bocharto* facile crediderim. De equis ejusmodi coloris mentionem faciunt *Varro, Palladius, Virgilius, Servius, Isidorus, alii*. Nec adeo rari sunt hodie in *Dania*. Sed an ex nostro שרוק apud *Esaïam* id probari possit, dubito; cum ibi non agatur de colore, sed de materia, ut mox ostendemus. *Johannis Theologi* testimonio, in *Apocalypsi* capite VI. commate octavo, magis moveor: cum ἵππον χλωρόν *equum fulvum*, aut gilvum, vocet, ubi fortassis respicit ad equum שרוק *Zachariæ*.

CXIX. Assentior Nihilominus iis qui שריקת apud Esaiam materiam significare volunt, non vero colorem. *Sericum* existimat Buxtorfius in suo lexico Hebræo, forte sequutus Stephanum, qui in priori editione quoque habet *sericum*. In eadem sententia fuit Fullerus, *Miscell. Sacr. libro II. capite XI. Sericum*, inquit, *apud Esaiam prophetam reperimus cap. XIX. IX. ubi vestes Serikoth memorat*. Sed male hi omnes. Fortassis solo sono decepti sunt, quia שריקת quasi σημεῖον sonat. Sericum sive σημεῖον Hebræis etiam vocari סריקת certum est. Videatur *Massechet Schabbath fol. xx. b.* Idem docet Kimchius in radice שרק. Sed hanc significationem obtinuit a Talmudicis. Non autem sic dictum puto ante tempora Christi hebraice; ut facile crediderim סריקת vocem esse peregrinam nempe Græcam, a σημεῖον, quod vel ipsa scriptio docet: prima enim syllaba סר nihil aliud est quam Græcorum ση, siquidem η Magistris per chirek longum exprimitur, quod & hodie multi alii populi observant, & ipsi Græci barbari ita pronunciant, non enim dicerent, *psyche* sed *psyschi* pro ψυχή. Sed ita exprimentur etiam per *Zere*. Terminatio quoque est Græca. Et quamvis Kimchius loco modo citato dicat וכן יקרא בלשון ערבי אלשרק *Et sic vocatur lingua Arabica Alserak*, eo non minus est Græca vox: cum non insolens sit Arabibus, voces Græcas sua civitate donare, suasque facere, ut manifesto constat vel ex voce Μελαγχολία, quam vocem Maimonides ad Codicem *Schabbath capite secundo, misna quinta*, docet Arabicam esse. רוח רעה קוראין לכל מיני החולין הנקרא כערבי *Spiritus Malus dicitur omnis species morbi, dicitur autem Arabibus Melancholia, quia est species morbi*. Nota vocem istam מלקוניה corruptam esse, quod Hebræis non est insolens, aut depravatam scriptiōnem, & scribendum esse מלוקניה. Ejusmodi voces plures reperiuntur, quæ ex Græcis Arabes factæ sunt, ut apud Hebræos. Tales esse creduntur *Almanas Alambix, Alchymista &c.* Videtur, ut & hoc moneam, vocum istarum quasdam a Judæis ad Arabas esse delatas, hosque eas didicisse ab illis. Nam revera per Arabas & Medos, Magistri sæpius intelligunt Judæos inter Arabas & Medos habitantes. Sic ad eundem Codicem *Schabbath cap. VI. Misna VI. ubi fit mentio מריות & מריות Arabum & Medorum*, Bartenora & Maimonides notant id intelligendum esse de Mulieribus, aut filijs Israelis, quæ in Arabia aut Media habitant. Hæc eo tantum fine dicta sunt, ut constaret, quam-

quamvis *σημαδὸν* Arabibus & Hebræis שריקון & אלקרין dicatur, nihil tamen obstare, quo minus credatur vox Græca, aut saltem non Hebræa, aut Arabica. Si quis de vocibus istis Græcis, sive Arabibus *Almanac*, *Alambix*, *Alchimista* & ejusmodi aliis scire desideret, adeat Scaligerum, Salmasium de *Annis Climactericis*, Bochartum *Phaleg. l. IV. cap. I.* Vossium de *vitiis Sermonis l. II. c. II.*

CXX. Pedibus igitur eo in sententiam eorum, qui שריקון apud Esaiam nec *colorem*, nec *sericum*, sed *linum* significare credunt, non quodvis quidem *linum*, sed *linum bene pexum & carminatum*, id est *optimum & tenuissimum*. שריקון itaque non debet deduci a שרן *pectere*, quæ radix, quamvis in sacra scriptura non reperiatur, non minus tamen est Hebræa, ut multæ aliæ voces, quarum radicem S. Scriptura ignorat. טרק pro *pectere* est vox Hebræis familiarissima. Hinc טרקן *Pectinator*, & מטרקן *Pecten* מטרקן של פשתן. *Pecten lini*, & מטרקן של צמר *Pecten lana*. & טרקון *Pectinatum*. Quis igitur non videt פשתים שריקון esse *linum pectinatum*? Nec aliter exponit Jarchius: שריקון שפוקין פשתים שריקון inquit Scherikoth est *linum quod pectunt*. Sic & ipse Kimchius hunc locum exponit: (ut male adductus fuerit a Fullero, ad probandum Esaiam loqui de *Serico*) שריקון כלומר שמטרקין הפשתן במטרקן והטוב והיפה שבו עושין ממנו רשתות: Scherikoth, quasi diceret qui *pectunt linum*, nam *optimum & pulcherrimum adhibetur ad conficienda retia*. En igitur שריקון *Linum pectinatum*, tenue & retibus conficiendis aptissimum. Supra, capite scilicet sexto, ostendimus id de retibus piscatorum esse intelligendum. Debet autem esse *linum optimum*, λίνον λεπτόν *linum tenue* & tenax, nam quo tenuius & subtilius est, eo subtilius netur, & multiplici filo facilius contorquetur, ut retia fierent firmiora, quod supra ex Plinio & alijs ostendimus. Et quamvis retia etiam fiant ex cannabe, ut tradit Grotius, *linum* tamen tenue magis aptum est. Septuaginta sane tam emunctæ naris non fuerunt, ut apud Esaiam sericum olfacerent. Ideo non habent *σημαδὸν*, quam vocem absque studio ponere potuissent, si tale quid credidissent, cum nulla vox illis familiarior fuerit, sed λίνον γαστόν, *Linum divisum*, scilicet quia bene depexum est; quo enim magis & subtiliori pectine pectitur, eo filamenta ejus magis seperantur, dividuntur, & eo subtilius fit. Quicquid est, illi nihil agnoverunt præter *linum*. Bene itaque & accurate vulgatus: *Qui operantur linum, plectentes*. (forsan

scribendum est *pectentes*) & *texentes subilia* Bene & Belgæ: **The werkers in sijn slag: qui operantur in lino tenui.** Sed omnium optime Lutherus, quamvis alias sæpissime sibi imponi patiat a Græcis: *Die da gute garn wtretten / Und nege stricken.* Hæc a Chaldaeo didicisse potuit; Sic enim ille: *ויכהחן פלחי כתנא דסריקין ומחן מניה* *Et pudefient facientes linum pexum, & texentes ex eo retia.* Optime etiam Doctissimus Buxtorfius mentem emendavit, in suis Concordantiis, & Lexico Chaldaico-Rabinico, ut alibi, sed *סלעבא vel pectinata lina* exposuit. Tandem igitur colligo, illud *שריקת* apud Esaiam non esse Sericum, sed linum optime pexum & carminatum, retibus conficiendis aptissimum, ut nec ex hoc loco probari possit, sericum fuisse notum & in usu apud Hebræos, tempore prophetarum.

CXXI. Tertius occurrit locus in Veteri Testamento, ex quo, sericum in usu fuisse apud antiquos Hebræos, jam inde a temporibus Salomonis, conantur probare. Locus extat primo libro Regum capite decimo, commate Vigesimo octavo. *ומוצא הסוסים אשר יקחו מקוה במחר :* Hæc verba sic translulit Vulgatus, & Hieronymus: *Et educebantur equi Salomonis de Aegypto & de Coa. Negotiatores enim Regis emebant de Coa.* Eadem verba repetuntur II Chron. capite I. versu xv. Nisi quod ibi scribatur cum *א*. Sed literæ *א* *מחלפים אהוי* *Permutantur*, ut ad locum istum notat Kimchius. Quid negotiatores Regis emebant de Coa? *Sericum*; nam in ista Insula fiebat. Videtur igitur vulgatus credidisse, jam tempore Salomonis, sericum Hebræis notum & in usu fuisse, atque de Coa eis advectum fuisse. *Coa* Insula est Asiatica Cariam contra, patria Medicorum Dei Hippocratis. *Coos*, ait Isidorus libro xiv. *Orig. capite vi. Insula adjacens Provincia Attica, in qua Hippocrates Medicus natus est.* Errat tamen Isidorus si putat *Coon* Atticam Insulam esse, cum revera sit Asiatica. Sed fortassis vitium est librariorum, & scribendum *Asiatica*, pro *Attica*, levi mutatione. Hic error tamen & alios doctissimos viros in errorem induxit, ut putarent *Coon* Græcam & Europeanam Insulam esse. Ideo confundunt Insulam *Coam* cum *Cea*; quod fecit Lipsius ad *librum II, Annalium Taciti*, ut supra demonstravimus. Sed & Salmasius ipse hic manes suos passus est, in Inscriptione Herodis, ubi *Simonidem* *Coum* facit, & *Coam* Insulam confundit cum *Cea* quasi una eademque esset, cum tamen toto

cœlo

cœlo distent; Hæc scilicet Europea est circa Eubœam; illa Asiatica, prope Cariam, uti jam observatum est a docto Literatore Isaaco Vossio, ad Pomponium Melam. Error forsitan inde ortus, quod in Plinio quoque male scribatur *Cea* pro *Coa*. libro XI. cap. XXII. In hac insula ars & ratio sericum conficiendi & texendi notissima fuit, & inventa a Phamphila Latoi filia, ut docet Aristoteles, libro V. *Animal*. cap. XIX. Et Plinius libro XI. cap. XXI. videatur etiam caput XXIII. quæ loca supra jam allegavimus. Idem docet Isidorus *Originum* libro XIV. cap. VI. *Coos Insula &c. est, quæ, ut Varro testis est, arte lanificii prima in ornamenta fœminarum inclaruit.* Et libro XIX. cap. XXII. *Bombycina est a bombyce vermiculo, qui longissima ex se fila generat, quorum textura bombycinum dicitur, conficiturque in Insula Coa.* Huc plerumque referunt auctores ista omnia quæ de veste Coa decantantur a Poetis. Tibullus lib. II. *Eleg.* VI.

*Illæ gerat vestes tennes, quæ fœmina Coa
Texuit.*

Propertius lib. II. *ad Mœcanatem*
Sive togis illam fulgentem incedere Cois,
Hoc totum a Coa veste volumen erit

Ovid. lib. II. *de Arte Amandi*
Sive erit in Cois, Coa placere puta.

Horatius Sat. II.
Ut nudam. --- Coas tibi pane videre est.

CXXII. Possent quidem aliquis dubitare, utrum auctores isti de serico loquantur omnes, an non etiam de pannis, aut vestibus ex lana? Plurima pars auctorum id quidem de serico intelligunt. Nihilominus videtur etiam de lana posse intelligi. Sane Isidorus ex Varrone de *Lanificio* videtur intelligere. *Libro XV. cap. VI. Coos Insula &c. est quæ ut Varro testis est arte lanificii prima in ornamentum fœminarum inclaruit.* Varro aut de pannis ex lana tantum loquitur, aut per lanificium intelligit etiam artem conficiendi sericum. Fortassis utrumque ibi viguit, solet enim ars artem trahere in urbibus mercatura celebribus: Ita tamen ut forte lanificium vetustius fuerit, quam ars sericum conficiendi, in Insula Coa, quod demonstratu non impossibile credo. Hanc Insulam *Coam* ab Hebræo ꝑ dici, multis argumentis eruditissime probavit Bochartus in *Phœnicia* libro I. capite VII. ꝑ Hebræis est *silum*, ut Esaiæ IV.

VI. Chaldaeus habet קין רענונין *qin araneorum*. Et apud talmudicos קין sunt *textores*. Atque sic Insula *Ko*, *Co*, sive ק dicta est quasi a *filo*, & arte textorum, aut lanificio, quod ibi maxime claruit. Videtur igitur vulgatus suum *de Coa* fecisse ex verbo קוק , quasi duæ essent voces, ita ut ק esset una ex litteris בבל , id est præpositio ק *Ex*, non vero littera *haemantica*, aut radicalis, & ק vel *Kō* Insula *Coa*: ut קין sit quasi קין קין *ex Coa*. Cum igitur sericum maxime in insula *Coa* confici crederetur, mirum non esset, si quis colligeret sericum Salomoni inde allatum fuisse, si interpretatio vulgati vera est. Sed vehementer erravit vulgatus, & quicumque eum sequuntur. קין enim non esse duas voces קין קין dignoscere potuisset si puncta inspexisset, modo punctata tunc Biblia habuerint, de quo jam non disputo. Nam nullum Dagesch reperitur in littera ק ad compensandum ל *elisum*. quod leges punctorum requirunt. Deinde Salomonis temporibus Insulam istam notam fuisse sub nomine *Kō*, & ק , verisimile non est, cum antiquitus *Κῶων πόλις Ἀστυπάλαια* urbs *Coorum Astypalæa* diceretur, teste Strabone libro XIV. & Stephano *de Urbibus*. Si tamen verum est ita dictam fuisse a ק *filo* aut arte texendi & sericum præparandi, id factum fuit tantum a temporibus Pamphilæ Latoi filia, quæ istam artem ibi invenit. Sed Eatoum vixisse ante Salomonem vix credo. Ante tempora Aristotelis vixisse, certum est; sed ante Salomonem, nusquam reperio. Græci hanc vocem קין etiam sumpserunt pro urbe aut Regione aliqua, plane aliter videntur legisse, ac vulgatus, & aliter quam in *bræo*, nempe קין pro קין , habent enim *Ἐκ θεκῆ*: quod ror magnum Criticum Capellum non animadvertisse. *Quantum* tamen non nesciam, quosdam codices habere *Ἐκ κῆ*, vel *Ἐκ κῆ*, etsi nec hoc *Coon* significet, cum *Co* Græcis non sit *Κῆς* nec *Ἐκκῆ* sed *Kō*. קין pro loco etiam sumptum videtur a Syro, qui habet

קין אפליה *Et Ex Provincia Aphelia*. quæ videtur Æ-

gypti pars *ἀφελιώτις* vel *ἀπηλιώτις*. unde ventus *ἀπηλιώτης*, qui fiat ab ortu æquinoctiali, quasi קין esset קין a linea æquinoctiali. De quo vide Bochartum *de Animal. lib. II. cap. IX*. Sed male vulgatus Syrus & Græci, cum nomen loci non fuerit, ut non sit legendum: nec *De Coa*, nec *Ἐκ θεκῆ* aut *ἐκ κῆ*, sed mercem aliquam significare non dubito.

est urbs
vel קין קין
Arabibz dicta
metropolis
Aboctæ vide
Geogr. Nub.

CXXIII. Melius Lutherus *Wahre merces*. Nondum tamen exprimit quales merces fuerint. Jarchius מקה pro multitudo equorum sumit. מקה, inquit, וקרוין לו בלשון אשכנז שמושא Mikveh, *Congregatio est equorum in Ægypto, quam Germanice Ein sicut vocant*. Ein sicut Germanis est multitudo equorum, ubi alter alterius caudæ fune alligatur, quemadmodum hodie videre est in nundinis equorum, quum magna copia ad forum, & inde alio deducantur. Kimchius idem videtur intelligere ad secundum librum Chron. cap. I. versu XVI. מקה לשון קרוין Mikveh significat congregationem. Et revera collectionem notat, ut & Exodi VII. XIX. מקה מים Collectio aquarum, ad I Reg. cap. X. tamen aliter accipit. Sensus igitur horum verborum erit: *Et eduxit equos Salomoni ex Ægypto, & quidem multitudinem per mercatores Regis*. Celeberrimus Bochartus de *Animalibus lib. II. cap. IX*, מקה pro collectione & pro vestigali putat posse accipi hoc loco, simul pro societate mercatorum: ita ut Hebræum מקה credat idem esse, quod Chaldæum מגבתא, Chaldæis enim גבתא idem significat, quod Hebræis קה colligere; atque sic מגבתא & מקה collectionem scilicet tributi significare. Itaque sensus talis esset, *Et eduxit equos Salomoni ex Ægypto, & vestigal quod attinet, mercatores Regis vestigal illud accipiebant precio redemptum a Rege Ægypti*. Hæc etiam videtur esse sententia Jarchii ad I Reg. cap. X. Saltem ille accipit מקה quod prius occurrit, pro societate mercatorum, ideo notatum animadvertit accentu *Sakeph Gadol*, quia vox stat per se, nec alteri jungitur.

CXXIV. Merces hic intelligi per מקה non dubito, sed non pas, multo minus sericum, aut æquorum multitudinem, sed aliam, nempe Ægyptiacam, quæ inde adducebatur cum equis, *linnum*, sive *netum* ex lino. Sane id significat vox מקה & קה ut videre est Jos. II. XXI. Job. VII. VI. Optime quod Equi & netum jungantur, & Salomoni ex Ægypto adduci dicantur, nam utrumque ferebat Ægyptus. De optimis equis constat ex secundo libro Regum cap. XVIII. versu XXIV. *Equi Ægyptiorum sunt caro, & non spiritus*. Ideo Deus: *Va illis, qui descendunt in Ægyptum ad auxilium, & innituntur equis, & equitibus, cum sunt numerosi valde*. Sic Sedekias Rex equos per legatos petiit ab Ægyptiis. Thebas, quæ Ægyptia urbs fuit, equis abundasse testatur Homerus *Iliad. I.*

Αἱ δ' ἐκατόμυλοι εἰσι, διηκόσιον δ' ἂν ἐκάστῳ
Ἄνερες ἐξοιχνύσει σὸν ἵπποισιν, ἣ ἔχεσθιν.

S

His

*His solido porta sunt centum ex aere, virosque
Curribus insignes, & equis, dat quaque ducentos,*

Diodorus libro 1. narrat ex relatu aliorum, ex solis illis Thebis, ad bella exiisse *δικύματα ἀμύματα* viginti millia carruum. Apud Apollonii Scholiasten Xenagoras Chronologus tradit: ἵππους τῆς Αἰγυπτίας ἀρχαιοτάτας γεγενῆσθαι, *Ægyptios equos antiquissimos esse.* (modo legendum sit ἵππους, non, ut alii habent, ἵππους. Sentus enim profus alius esset, nempe *Hippum* historicum cum Xenagora aliisque tradidisse: Ægyptios homines esse antiquissimos) Apud eundem Scholiastem legimus: Σεσονχοσίδα πρῶτον ὄρεναι ἵππων ἀνθρώπων Ἰπταίνην, οἱ ἢ ταῦτα εἰς Ὄρον ἀναφέρεται. Sesonchosidem *primum invenisse equum conscendere, quamvis alii ad Oron referant.* Sed Ægyptum, vel inde a temporibus Mosis equis abundasse, & hoc nomine apud omnes populos semper celebrem fuisse, atque in hoc, ut & in aliis rebus multis, Hollandiæ similem fuisse, quamvis tandem apud eos equitatus in desuetudinem abierit, tota Ægypto jam facta inaccessa equitatu, quemadmodum apud Batavos, fufius explicavimus in nostra *Historia Gelrica*, quam sermone Gallico conscripsimus, & quæ lucem videbit, quam primum Deo pacis ita visum fuerit.

CXXV. Sed ut Ægyptus equis abundabat, ita & lini feracissima erat, & optimi quidem & pretiosissimi, unde vestes sacerdotalis omnis byssus quæ in sanctuario adhibebatur. Hæc jam plus satis probavimus duobus capitibus præcedentibus. Et quemadmodum optimi equi educebantur ex Ægypto, sic etiam pretiosissimum linum, aut linum netum. Sunt ex Hebræorum Interpretibus, qui כקו non quidem *netum* exponunt, sed *byssum* aut *byssum* ex filo, aut neto Ægyptiaco. Hujusmodi ergo netum aut byssus Salomoni asportabatur ex Ægypto: quemadmodum & equi inde educebantur, unde magnus quæstus Salomoni per mercatores ejus accessit. Salomon enim ita cum Pharaone Ægypti Rege convenerat, ut sibi soli jus esset equos & netum inde deducendi, quod jus certo pretio acquisiverat, equos autem illos & netum is deinde solus per suos mercatores divendebat cæteris populis, quo factum ut magnas corraserit divitias. Sane de neto intelligit Kimchius חוט כקו *Est filum* five netum lini, quod in Ægypto esset pretiosissimum. Et Doctor Levi Gersomius, de vestibus byssinis exponit: בנידו שש, inquit, כי כמו שהחוט יקרא הקוה כן, יקרא הנארג מהחוטים מקוה והנה היו במצרים בנידו פשתן חשוכים מאד כמו שנהפרכם *Sunt vestes byssine, nam quemadmodum filum dicitur Thikveh,*

veh, sic & id quod ejusmodi filis textum est, Mikveh vocatur. Erant autem in Ægypto vestes lineæ pretiosissima quemadmodum constat. Plura addit de equorum & byssi mercatura in Ægypto, & de jure habendi equos, & vestes byssinas gestandi inter Judæos, quæ brevitati studens non addo. Legat qui volet. Chaldæus plane in eadem fuit sententia, ideo vocem נקוה retinuit, cum idem significet, quod apud Hebræos, nempe *netum*. הגרי מלכא זכנן נקוה ברמין. Et Mercatores Regis emerunt *netum* pro pecunia. Belgæ, **De hoop lieden des Koninx namen het Linne gaeren booz den Prijs**. Significantius dici possit: **booz een gestelden prijs**. Ad clariorem intelligentiam horum verborum, hic notatum velim, videri certum aliquod pretium constitutum fuisse pro neto, non pro equis; quod facile fieri poterat, cum optimum linum ejusdem pretii fuerit: pro equis autem tale pretium statui non poterat, cum proculdubio alter alteri multum anteferendus fuerit. Ideo in sacro textu tam expresse hæc verba adduntur: שחרי מלך יקחו נקוה במחיר. Et Mercatores Regis acceperunt, sive emerunt *netum* pro pretio; id est, certo aliquo pretio noto, prout ante cum Rege conventum fuerat. Hic ergo erit sensus integer istorum verborum, mea quidem sententia, Et educebant Salomoni equos ex Ægypto, & *netum*: Et quod ad *netum* attinet, mercatores Regis, illud emebant pro convento pretio, de quo jam conventum fuerat cum Rege. Nihil itaque de Co, aut serico temporibus Salomonis ex hoc loco erui potest.

CXXVI. Sic manifesto patet, in toto U Testamento sericum non reperiri, ideoque non esse verisimile, in usu fuisse tempore Prophetarum, multo minus tempore Aharonis, ut in cultu Pontificum adhiberetur. Sane si Maimonidæ credendum, facile autem ipsi assentiar, Scriptura nunquam mentionem facit, cum de Re Vestiaria est quæstio, quam de lino & lana tantum, Hilch. Zizib cap. III. בכל נגרים האמורים בתורה כחם אינם אלא צמר ופשתים: Ubique Scriptura loquitur de vestibus absolute, intelligi debet lana & linum tantum. Nec silentio prætereundem cenfeo, quoties de summo-luxu in vestitu, in aulæis & aliis rebus fit mentio, auctores sacros tantummodo memorare lanam & linum, purpuram scilicet & byssum, quod patet vel ex solo loco Esteræ, capite primo, commate octavo, ubi de ornatu vere Regio, & pæne inaudito, tamen nullius serici fit mentio, sed tantum:

ובוין הכלרת ארגמן ובוין *hyacinthi*, *purpura* & *byssi*. Et capite octavo commate xvi. Mordecai vestitus dicitur vestibus Regis, nihilominus textus non meminit nisi ובוין חור הכלרת *hyacinthi*, *albi* & *byssi*. Nihil enim pretiosius fuit lana purpurea, & bysso: hæc enim per ארגמן ובוין הכלרת significantur, ut supra satis fufe ostendimus. Digna observatu est traditio Talmudicorum, *Massechet Pesachim fol. cix. a*, ubi ad mulierum luxum, quando scilicet sumptuosissime vestiuntur diebus festis, præsertim die Paschatis, nullo ornatu neglecto, quasi Belgice diceres, **op sijn best Paeschpronck** / nihil fere requiritur quam bysus. De serico altum est silentium. חר חייב אדם לשמח בניו ובני ביתו כרגל שני' ושמחה כחנך כמה משמחים ב"ן ר' יהודה אומר אנשים בראוי להן ונשים בראוי להן אנשים בראוי להן בין ונשים במאי חגי רב יוסף ככלל בכגרי צמטונן באי : בכגרי פשתן מנוהצין : *Docent Doctores nostri: Debet homo exhibere filios suos, & filios familia sua diebus festis, ut scriptum est: (Deuteron. xvi. xiv.) Et lætaberis in festo tuo. Sed quibus rebus lætabitur? Vino. Doctor Iehudah dicit, viri, eo quod viros decei & mulieres, eo quod decet mulieres. Viros decet vino exhiberari; Mulieres autem quanam re? Doctor Ioseph dicit: Babylonia vestibus coloratis, & in Terra Israelis vestibus lineis de albatis.* Tosephot hoc tantum vult intelligi post Templum destructum, non vero stante adhuc sanctuario, cum tunc temporis viri carne magis lætarentur, quam vino. Quamvis etiam temporibus antiquissimis, verpuli sese aliquando vino plusculum invitaverint. אבל בזמן הזה, inquit, בזמן הזה : *Hoc quidem tempore, sed temporibus Sanctuarii non lætabantur nisi carne.* Sed quocumque tempore sumas, mirum esset in summo hoc ornatu, serici, quod alias in ornamentum foeminarum excogitatum fuit, ut ait Plinius, nullam fieri mentionem, si apud Hebræos in usu fuisset tempore Prophetarum. Sed temporibus Christi, etsi non ausim adfirmare, sericum prorsus nullum usum habuisse apud Judæos, tamen adhuc valde rarum fuisse credo, quod probari posse puto ex Parabola Christi de divite isto Epulone, qui ut lautus fuit in victu, ita & splendidus in vestitu, tamen aliter vestitus a Salvatore non dicitur, quam πορφύρεον ἢ βύσσον *purpuram & byssum*, id est Hebraice שש ארגמן & שש ובוין tantum significare, toties jam a nobis reperitum est. Ideo Syrus בוציא וארגמניה. Lucæ xvi. com. xix, Si serico vestitus fuisset proculdubio σησαμόν scripssisset Lucas, non πορφύρεον, sed eo non indutus fuit, quod non valde usitatum tunc temporis apud Hebræos fuerit.

CXXVII. Imprimis etiam notandum est, omnes voces illas, quibus Rabbini sericum exprimere solent, Græcas esse, quales sunt שיראה מטכסא & סיריקן. Quis non videt שיראה esse ipsissimum σῆς vel ἄξ, hac enim voce uti solent Græci, ut vermes sericum nentes exprimerent. Hinc apud Pausaniam σῆρες ἢ οἱ σισώλκτες. Et alii ἄξες Ἰνδιάνες habent. In Talmude Hierosolymitano, Gemara *Massechet Kilaim* cap. ix. *Misna* יי שיריים explicatur per מטכסא, *Metaxa* idem est quod שיראה. Sed metaxam sericum esse mox patebit. Gemarici Bab. *Massechet* fol. xx. b. כלך explicant per שירא. Sed & כלך sericum esse contendunt. Jarchius ad hunc locum & *Sotah* cap. ix. fol. xlviii. שירא dicit esse *speciem serici*. Sed ante omnia observari debet locus Apocalypseos capite decimo octavo versu duodecimo. Ubi Syrus Græcum σεσαμὸν vertit שירא. Idem iudicium esto de מטכסא. Hanc vocem Græcam esse nemo nescit, nisi qui in Græcis plane perigrinus est. Est enim id ipsum μέταξα. Ideo & alibi integrum scribuntur מטכסא & מטכסין. Sed μέταξαν sericum esse doctissime demonstravit Magnus Salmasius, in suis notis ad *Tertulliani Pallium* & ad *Scriptores Hist. Aug.* Verum quidem est, ut docet Salmasius ad *Capitolinum*, in *vita Pertinacis*, & ad *Flavium Vopiscum*, in *vita Aureliani*, apud vetustiores Græcos nihil aliud significasse quam omne filum subtemen, sed posterioribus pro serico usurpatum fuisse. Optime quidem Salmasius; nam si originem spectes, apparet μέταξαν dici quasi μετάταξιν, aut μετατακλόν, rem ordine dispositam, a verbo τάσσω & τάξις, cum in stamine aut subtemine fila pulcherrimo ordine disponantur. Inde etiam vox Rabinica טכס *ordine disponere*. Hinc forsitan Latinis *ordire* quod Isidoro *texere* significat, fortassis est *stamen ordinare*. Credibile est *ordire* venisse ab *ordine*, non minus ac *ordinare*. Tandem vero usus voluit, ut omne filum sericum, & pannus sericus μέταξα diceretur quemadmodum nunc πῆνη sive pannus sumitur pro texto integro, ex stamine & subtemine, & hodie per πῆνω Græci sericum intelligunt, quamvis antiquitus *tramam* tantum significarit. Sed ut μέταξα Græcis sericum significat, ita & Hebræis. Ideo Hebræorum Glossæ in Talmude מטכסא exponunt per שירא sericum, & quidem מן המוכר & משובח *optimum*.

CXXVIII. Sericum Judæorum sapientes etiam vocant סיריקן, quod plurimis in locis Gemaræ occurrit. Videatur imprimis *Masseche*

Scabath cap. II. fol. xx. & Chagiga fol. xvi. Sed & istam vocem Græcam, & quidem ἀυτότατον σημάδον esse, supra jam demonstravimus. Omnes itaque illæ voces, & שריקן & כוכבא & שריקא Græcæ sunt σήμα, μέταξα & σημάδον. Proculdubio quod sericum sub Imperio Romanorum aut Græcorum, ipsis demum innotuerit, ut voces simul cum re didicerint. Occurrit prætera vox בלך *Massechet Scabath capite secundo*, & *Kilaim cap. ix.* Hac voce Gemara quidem & aliæ glossæ etiam sericum volunt. Sed non omnes consentiunt. *Sunt enim*, ut ait *Baal Aruch*: מפרשים כלך פסולה של משי אוהן *qui interpretantur qui interpretantur qui interpretantur* קליפות שנאמרו מן המשי שמוציאן החולטין ואין נוחן למוח : *stupam serici aut cortices, ex quibus erumpunt bombyces, sunt autem ad nendum inepti.* Idem docet Jarchius ad *Massechet Scabath. cap. II.* ubi vocem גושקרא qua Gemarici כלך exponunt, dicit esse stupam serici משי פסולה של משי inquit, והוא בית החולטה, הטשי כוכבים והוא בית החולטה, *Est immundities sive stupa serici, instar galearum, suntque nidi bombycum, quos vocant pulviel. Eos excuiunt, nent, & vestes inde conficiunt.* Idem videtur esse ac hodie nostrum *filfel.* Hoc puto intelligere Jarchium (ut & hoc obiter notem) per suum פוליויל, in quo mendum suspicor, & scribendum esse פליוילי levi mutatione *filfel* a filamentis. Quid enim *pulvel* aut *pulviel* significet, fateor me nescire. Sed nec hoc quidem puto Misnam intellexisse per suum כלך, mirum utique esset, sericum ipsum non fuisse prohibitum. Nisi quis dicat, mentionem de ipso serico Misnam quidem non fecisse, quod optime noverit, id esse pretiosissimum & auro contra venire, ideo homines eo non facile abusuros in conficiendis elychniis ad lucernam Sabbathicam; quod de stupa serici præsumi non potuit: cum tanti pretii non fuerit. כלך tamen Misnæ non esse sericum sed *pinnam*, τὸ πινναδὸν ἕλαρον, sive πινναδὸν, *lanam marinam*, docet Maimonides *Hilch: Kilaim cap. xi.* quem locum supra jam allegavimus capite quinto.

CXXIX. Si tamen verpulis credamus, sericum ab omni ævo inter Judæos fuit notum, usumque habuit in Re vestiaria. Gemarici in *Chagiga cap. II. fol. xvi. b.* Menachem tradunt; cum octoginta paribus discipulorum serico vestitum fuisse. יצא מנחם : *Exiit Menachem ut ministraret Regi, & exiverunt cum eo octoginta pares discipulorum, vestiti sericum.* Nota hunc Menachem vixisse circa tempora

pora Hillelis, id est circa tempora Christi, aut initium imperii Augusti. Has vestes Jarchius ad istum locum בגדי מלכות *vestes Regias* dicit, quippe quod sericum rarum & carissimum fuerit tunc tempris. Ipsas vestes Afsueri, de quibus libro Ester Cap. I. VIII. Et VI. VIII. IX. X. Et VIII. XV. ex serico fuisse docet utrumque Targum; nam quas Textus Hebræus vocat ארומן Cap. I. VI. Targum מטכסין id est *sericas*; aut potius בארגומא *metaxam* sive *sericum purpura infectum*. Sed audiamus Targum Scheni Capite sexto vers. x. אמר מלכא להמן סרהיב וטיל לביה גנוי רמלכא וסכ מחמן חד מן כיסויא דארגומא טבין וסכ מחמן לבושא שיראה טכא פרגין דמטכס באכנין טבין ומרגליין ותלין בארבע קרנתיא דיריה ונא דרהבא זרימנא לכל רוחא ורוחא

Et dixit Rex Hamani, Abi cito ad Thesaurum Regium, & accipe inde unum ex tegumentis purpureis optimis, & accipe inde vestes sericas optimas per aginas (lege parnadinus) Et Metaxam cum lapidibus pretiosis, margaritis appensis in quatuor angulis ejus, & tintinabulis aureis & malogranatis undique appensis. Sericum pretiosissimum, immo pretiosius quam hodiernum jam in usu fuisse delicatulis Judæis, stante Templo primo tradunt Gemarici, *Massechet Sotab. Capite XI. fol. XLIX.* : משחרב מקדש ראשון בטל שירא פרנדא : *Ex quo vastatum fuit Templum primum, desit sericum Parnadinum. Parnadinum* est sericum optimum, ut patet ex Gemara Schabbath. CII. Ubi de כלן doctores dicunt : אן שירא פרנדא קרינא ליה : *Nos id vocamus sericum Parnadinum.* Ita quoque legendum est in Targum Scheni, loco modo citato, פרגין non vero פרנדא. Sed Tosephot jure difficultatem movet Gemaricis ad Massechet Schabbath; Quomodo optimum sericum Parnadinum dici potuerit tunc temporis, cum Parnadium jam sub Templo secundo non amplius existiterit, ut ex capite IX. *Codice Sotab.* patet? Quem nodum suo modo tamen conatur solvere, dicendo nondum plane deperditum fuisse.

CXXX. Quid? Jam temporibus Abrahami sericum fuisse in usu apud Ægyptios, docet Berschit Rabbah, Parascha XL. איל מטכסין ויהי כנאו אברהם ויראו מצרים ושרה היכן היה התנה בתוכה ונצל בפניה בין דמטא למכסא אמרין ליה הב מכסא אמר אנא יהיב מכסא. אמרין ליה מאנן אח טעין אמר אנא יהיב דמאנן איל דהב אח טעין אמרו אנא יהיב דמי דרחב איל מטכסין אח טעין אמר דמטכסין

אנא יהוי. מרגלין אח טעין אמר אנא יהויב דמרגלין אמרין ליה לא אפשרי אלא
 : *Accidit cum Abraham in Egyptum proficisceretur, ut eum viderent Egyptii. At ubi erat Sarah? Reposita erat in arca reclusa. Quum accederet ad Telonem dixerunt ei da vestigal. Respondit (Abraham) ego dabo vestigal. Dixerunt ei vestimenta portas; Respondit dabo de vestimentis. Dixerunt ei aurum portas; Respondit solvam de auro. Dixerunt ei metaxam portas; Respondit solvam de metaxa. Dixerunt ei margaritas portas; Respondit solvam de margaritis. Dixerunt illi hoc fieri non potest, sed aperi & ostende nobis quid sit in arca. Quum autem aperiretur (arca) splendebat tota terra Egypti ex splendore ejus, scilicet Saræ. En Saram stupenda pulcritudine egregie fulgentem, ut instar fulguris uno ictu totam Egyptum suo fulgore repletet. En Saram in arca, instar horrendi alicujus monstri, quod hodie nobis ab Afris aut Indis visendum advehitur, inclusam. Sed ecce etiam inter pretiosissimas merces sericum sive metaxam; adeo ut vestimentis & auro pretiosius æstimaretur; nam quasi per gradus procedit: primum ad vestimenta, deinde ad aurum, tandem ad metaxam, solis margaritis cedit. Interim vides sericum in Aegypto inde a temporibus Abrahami notum fuisse. Sed nugæ nugacissimæ. Sericum notum fuisse jam tempore Salomonis atque ad ejus ornatum fuisse adhibitum, fabulantur Mahumedani, in fabula, De formicia cum Salomone sermonem habente in ultimis foliis psalterii M. S. S. quod habetur in legato Scaligeri Bibliotheca Leydensis; quam leget lætor apud Iobum Ludolphum, in Grammatica Aethiopica pag. IV. & V. Aethiopicis simul & Arabicis literis.*

Quicquid magistri nugentur, ex illis quæ dicta sunt, manifesto patet, probari non posse sericum in usu fuisse apud Judæos, stante primo Templo, multo minus temporibus Aharonis, ut vestibus sacris adhiberetur. Ideoque sericum nullam materiam præbuisse vestitui Hebræorum Pontificum, aut si factum fuerit, id accidisse tantum sub Templo secundo, Religione jam depravata, omnibus sacris & profanis jam in deterius vergentibus.

CAPUT IX.

DE צמר LANA, EJUSQUE VARIIS GENERIBUS.

Thechelet, Argaman, & Tholaat Schani non esse sericum, sed צמר צמר lanam tintam. Regula Talmudica. Balteus Schaatnez. Ex eadem lana, ex qua balteus, fiunt & cetera vestes. Quid Schaatnez? Iosephi sententia. Locus Ezechielis XLIV. XVII. laudatus. Lana & linum antiquis notissimum. Toga Servii Tullii. Qualis lana hic intelligenda? Occasio questionis Abarbanel. Varia genera lana. Lana Camelorum. Vestes Iohannis Baptistæ Matthæi III. IV. Versio Syri. Virum intelligenda Camelorum villa, an lana? Debere Lanam intelligi. Iudæa & vicina loca abundant Camelis. Panni ex lana Camelorum in usu apud Iudæos. Error Casauboni id negantis. Iohannes quo sensu pilis Camelorum vestitus? Locustas, mel agreste comedissee & in deserto predicasse dicitur. Ορεινὸν ἰματίον vestimentum montanum Polluci. Camelorum mollissima lana in caspio. In Arabia vestes ex Camelorum lana. Arabes, more Iudæorum miscent lanam Camelorum, cum pilis caprarum, aut lana ovilla. Arabibus quid? Zambilotti ex pilis Camelorum. Vestes Iohannis ex Camelorum lana, non molliori sed crassiori. Westphalarum peye. Hæc lana vestibus Sacris inepta. Camelorum lana cum lino mista non facit Schaatnez. Ethnicorum Sacerdotes vestes habuere ex lana Camelorum. Lana Caprina. Ex illa vestes apud Hebræos. Regula Talmudica de lana Caprarum. Lana Capra que ab hirco & ove, aut ariete & capra progenitur. Caprarum lana alia crassior, alia mollior. צמר crassior צמר flos, mollior. Virgilius, Varro, Aristoteles laudati. Cilicia, sive sacci unde dicti. Plinius emendatus. Syrtes male pro Syrias aut Scyrum. צמר I Sam. XIX. XIII. quid? non Hepar, non Uter, non Pulvinar, non Corium, nec Lagena, sed Galerulus. Perruque. πλωμα. Cincinni & comarum Cirri ex Caprarum pilis apud antiquos. Ita & apud Lusitanas, Belgas & alias feminas. Caprarum lana mollissima & splendidissima. Bellanensis Merhafi, pro Amerhazi: צמר צמר Mescha, Caprarum lana in Aegypto

Egypto & alibi in Oriente pretiosissima. Locus Exodi xxv. ubi de caprarum lana ad usum Tabernaculi explicatur. Germanice etu getij / & Belgice een geit a voce w. Chaldei wro. Ejusmodi lana ex Oriente nobis adfertur, sed crassior. Neium & filum ex ista lana, magna copia. Camelot de Hollande. Heemels haer. Zambelotti. Ejusmodi capras olim vidimus prope Ultrajectum, in villa equissimi mercatoris l' Epol. Geitenstein quasi Capreae. Non nisi Castrata ad nos mutantur. Istarum caprarum brevis descriptio, a disertissimo viro N. Colvio apud Amstelodamenses pastore ad nos missa. Lana Caprarum ad vestes sacras inepta. Non tingitur Thechelet. nec ex ea fiunt Zizith, nec Schaatnez. Utrum lana arietum requiratur? Talmud Ierusalem. Expositio loci II. Regum III. IV. Lana foeminarum, secundum quosdam, mollior, Ovícula conteguntur ad conservandam lana munditiem. Sic & arietes. Lana ovilla sola hiacynthino tingendo apta. Sola inficitur lepra. Sola ad Zizith adhibetur, per eam solam fit Schaatnez. Lana pretiosissima ad usum sacrum. Hodie mollissima lana. Vigonia ex India Occidentali, & Persia. Pilei mollioris Vigonii ex pilis castoris & ejusmodi lana. Demicactors, subcastorei. Castors entiers Holocastorei. In lanificio optima Hispana. Leydenses optimi panni ex lana Hispanica. Apud veteres lana Apula, Milesia, Gallica, Tarentina, Altinates, & Selgica. In S. Scriptura celebratur Damascena. Locus Ezechielis xxvii. xviii. explicatus. Chaldaus Vinum coctum. Geseuwerter wein. Ad libamina ineptum. Vinum Chelbon totius Syria praestantissimum. Lana Milesia omnium celeberrima. Miletum urbs Ionia. Optima Capra ex Scyro. Oves ex Mileto. Milesia Hebrais notissima. מלש & מילה. Omne genus lana pretiosa Hebrais Milesia dicitur, ut Cuprum, Chalybs, Sericum, Caricae, Phasiani, Asturcones, ex Cypro, &c. dicuntur. Pallium Sinhar ex Milesia. Chaldaus Estera I. vi. Milesiam memorat. Et Lament. II. xx. Sindones Milesiae. Veteres utebantur pannis ex lana mollissima pro linteis. Trimalcio apud Peroniam. In terra Sancta oves tegebantur veste ob pretium lanae ut alibi. Megarensium stultitia. Eam ridet Diogenes. Oves die sabbathi exire possunt cum veste qua teguntur. Cur oves tegantur? Lana natura colorata tinctura inepta, praesertim hiacynthina.

thina. In vestitu sacro adhiberi nequit. Alba requirebatur. Lana alba in S. Scriptura saepe mentio. Apud Gentiles quidam sacerdotes laneas vestes gerere non poterant. Valla versio Herodoti. Quidam saepius lana vestiti erant. Lana succida Cereris ara porriciebantur. Lapis lana succida velatus in Templo Apollinis. Deorum imagines lana vestita. Caspiorum Sacerdotes lana Camelorum vestiti. Apud Romanos & alibi lana. Aenea apud Virgilium. Servii explicatio. Varroni lana quid? Festus χλωϊνον putat. Iuvenalis Scholiastes. Caesaris ut Pontificis Vestis πορφύρα ἱερῆ. Et διδάσκει Sacerdotes vestiebantur. Vestales purpura. Rica Flaminica. Laticlavia Hercules Sacerdos. Severus prætexta. Lex Pontificis secundum Livium. Omnes illæ vestes lanea, Flaminibus lana peculiaris. Virga lanata in eorum pileis. Filum laneum. Hinc Servio Flamines quasi Filamines. Arabum Sapientes صوفي. Cur ita dicantur? صوف lana. Hinc Σοφός & ἱερός: Astrologus, Sapiens, Philosophus, & Sacerdos. Lanificium in usu tempore Mosis. Id Egyptii Isidi attribuant. Tempore Ammonis a Mercurio fortuito reperia ratio lanam nendi. Osiris, Mizraim. Ammou, Cham. Error Iustini qui lanificium Athenis attribuit.

CXXXI. **E**X his quæ jam dicta sunt manifesto constat תכלה ארגמן non esse *sericum*, ut *lanam* significare necessario dicendum sit. Ideoque ista omnia, a doctissimis interpretibus, si paucos tantum excipias, dicuntur צמר צבוי *lana tincta*. Solus locus, jam toties a nobis laudatus, huic opinioni firmandæ sufficiet: *Kilaim c. ix.* און הכהנים לובשים לשמש כביחו המקדש אלא צמר ופשתים : *Sacerdotes non vestiuntur ad ministrandum in sanctuario nisi lana & lino*, quæ poene verbotenus repetuntur a Maimonide *Hilch. Kele Hammikd. Capite VIII.* Dubitandum non est, quin *Thechelet, Argaman, & Tholaath Schani*, in cæteris vestibus Pontificis idem fuerit, quod in baltheo. Sed in baltheo lanam fuisse tam manifestum est, quam quod manifestissimum, שׁעטנז enim erat, id est, duplicis materiæ. Sed apud magistros nihil reputatur pro *Schaatnez*, nisi quod constiterit ex lino & lana: scilicet און אפרו : *Nihil pro veste duplicis materia habendum est, quod eo nomine sit prohibendum, nisi lana & linum.* Optime igitur Josephus libro IV. cap. VIII. תלוי עץ ערליא הן לנים סתולגן תוים יערדוסי מונוים אפדעךעדס.

Vestem ex lana & lino solis Sacerdotibus concessam esse. Sed hæc satis fuse petrastravimus supra capite v. Nec prætermittendum est, quod dicat Ezechiel XLIV. XVII. *Et lana non ascendet super eos,* postquam dixerat, omnia vestimenta debere esse *linea.* Ex quo facile colligi potest, vestes Pontificis Maximi, ut die expiationum ex solo constabant lino, nulla lana admixta, ita cæteris diebus constitisse ex lana & lino; de Xylino, serico & ejusmodi rebus, quæ alias in Re vestiaria usum suum habent, ne γῆν quidem, eo quod omnibus notum fuerit, præter linum & lanam nihil usum habuisse in vestibus sacris. Quid? Nonne Maimonides docet: ubicunque in sacra Scriptura fit mentio de vestibus, intelligendum esse linum & lanam? Et optimo quidem jure id dici potest, de temporibus Mosis; cum tunc temporis vix ulla alia materia fuerit. Quemadmodum linum vulgatissimum fuit, apud auctores profanos, ita & lana. Videantur vetustissimi scriptores. Homerus, Xenophon, Herodotus, Plautus, Virgilius, Ovidius, Plinius, tot alii. Ideo prætiosissimæ vestes antiquorum Regum & principum ex lana factas fuisse docemur. Serv. Tull. Regis vestis lanea erat, teste Plinio, *lib. VIII. Cap. XLVIII. Lana cum colo & fuso Tanaquillus, qua eadem Caja Cecilia vocata est, in Templo Sangui durasse prodente se auctor est M. Varro, factamque ab ea togam Regiam, undulatam in æde Fortuna, qua Servius Tullius fuerat usus.*

CXXXII. At quæritur hic cujusnam generis fuerit lana ista, ex qua constabant Summi Pontificis vestimenta? Quæstio quidem non est de voce lanæ, ut aliquando sumitur apud Græcos & Romanos, cum non raro intelligant per lanam omne id quod speciem aliquam lanæ præ se fert, nempe quod habet aliquam lanuginosam naturam, ut sericum & gossypium, quæ ideo sæpissime nomine lanæ veniunt: Sed de lana ita proprie dicta, quæ a bestiis detondetur, & ad texturam lanificiumque apta est. Huic quæstioni discutiendæ præsertim ansam dedit Abarbanel, ut supra innuimus in suis commentariis super legem, ubi Scripturam per *וּלְבָשׁוּ* intelligere *וּלְבָשׁוּ* contendit, ut secundum ejus opinionem nulla lana adhibita fuerit ad ornatum Sacerdotii, præter lanam caprarum.

CXXXIII. Apud Hebræos varia memorantur lanarum genera. Et primo quidem lanam camelorum apud eos in usu fuisse constat, ex Codice *Kilaim c. ix* ubi disputatur, an & quousque lana agnorum, si cum lana camelorum mixta esset, misceri posset cum lino, ne pec-

peccaretur in legem de vestibus duplicis materiæ non gestandis. צמר גמלים וצמר רחלים שטרפן זה בזה אם רוב מן הגמלים מותר ואם רוב מן הרחלים אסור מחצה עם מחצה אסור וכן הפשתן והקנבס שטרפן זה בזה : *Lana Camelorum & lana agnorum, si mixta fuerint, ita ut plurima pars esset Camelorum, licitum erit, (scilicet ut cum lino texeretur) sin plurima pars fuerit lana agnorum, vetitum. Si fuerit aequalis utriusque quantitas, vetitum quoque erit. Idem statuitur de lino & cannabe si misceretur. Idem docent Massechet Negaim Capite II. Misna II. Et Maimonides Hileb. Kilaim cap. x. & טומאת צרעה cap. XIII. ubi fere totidem verbis eadem repetuntur. Ad tempora usque Christi lanam Camelorum in usu fuisse, videre est in vestimentis Johannis Baptistæ, Matthæi Capite III. IV. Fuerunt enim ὑπὸ τελαχῶν καμήλας ex pilis Camelorum. Hebræi dicerent צמר גמלים ex lana Camelorum. Syrus quidem habet ܠܘܠܐ ܘܠܥܘܦ pilis Camelorum. Hunc locum nonnulli ex interpretibus intelligunt de villis Camelorum, id est de pellibus, quibus pili adhærent, prout veteres, cum Hebræi, tum cæteræ gentes villosas & hirsutas pelles gestare solebant, de quibus Capite quinto fusius disputavimus. Cum nihil temere adfirmandum sit, nolim pro certo statuere, has vestes Johannis fuisse ex ipsa lana Camelorum, non vero ex eorum pellibus. Tamen multo magis propendo ad sententiam illorum, qui putant vestes illas revera fuisse, non ex pellibus, sed ex pannis, qui e Camelorum pilis neris & textis constabant. Eo magis, cum tam expresse dicat textus, ὑπὸ ἑ τελαχῶν ex pilis, non vero ὑπὸ ἑ δερμάτων ex pellibus, & cum manifesto constet per auctores Talmudicos, lanam, sive pilos Camelorum. apud Hebræos magnum usum habuisse, in conficiendis pannis ad vestitum. Quam magna fuerit copia Camelorum in Iudæa, & vicinis Regionibus, plus satis constat, cum ex sacra Scriptura, ut Jobi cap. I. III. XLII. XII. Judic. VII. XII. tum ex profanis auctoribus, præsertim ex Aristotele, *Histor. Animal. libro IX. cap. I.* Sed non attinet hæc jam dicere. Meridiana luce clarius est, pannos & vestimenta ex pilis Camelorum apud Hebræos non fuisse insolita. Ut non satis possim mirari hæc tam manifesta, potuisse latere Magnum Casaubonum in Exercitationibus ab Baronium, *Exercitat. XIII. anni xxxi.* ubi exfertis verbis dicit: *vestem e pilis Camelorum in aliquo usu fuisse apud Indæos,**

nullo testimonio probari posse e Bibliis, aut alio scriptore veteri. Atque hinc colligi putat, vestes Johannis Baptistæ non fuisse ex pilis Camelorum contextas, nec ea, quæ de Johanne narrantur, ad communem vitam rationem posse revocari. De vestimentis ex pilis Camelorum constat, non tantum ex Evangelistis, sed & ex Talmude, ea communem vitam rationem tulisse.

CXXXIV. Idem dicendum est de ejus victu. Locustis enim vescabatur, qui cibis satis communis in Judæa, non minus quam in Africa aliisque Regionibus; sed pauperibus tantum expeditus, ut etiam dubitari merito possit, utrum victus vocandus sit. Hinc Talmudici, cum Reliquos cibos omnes precationibus consecrari vellent, antequam iis vescerentur, disputant quibus precationibus utendum sit circa locustas. *Massechet Berachot, Cap. vi.* Mel agreste, aut sylvestre, alii etiam pauperiores comedebant, non minus quam ille. Tandem quod dicitur prædicasse in deserto, id non debet intelligi, nec de loco ἀνοικήτω inhabitali, nec de Regione Montana, sed de quolibet pago Judææ extra urbem Jerusalem, id enim ἐρημὸς, aut מרבר apud Hebræos significat, quod ex plurimis locis, cum Scripturæ tum Talmudicis, satis manifesto demonstrari potest; ut præter officium, nihil de Johanne dictum fuerit, quod ipsi non fuerit commune cum reliquis Judæis tenuioris fortunæ, qui in agro extra urbem habitaverunt. Fateor tamen vestes illas optime convenisse patriæ Johannis, quæ erat Regio Montana; ut docet Matthæus Cap. primo. Montana siquidem loca rudes vestes requirebant. Pollux libro VII. Cap. XIV. τὸ δ' ἀκναμπλον ἰμάθιον, ὀρθρὸν ἰμάθιον οἱ μέσοι κωμικοί, ὡσπερ ἐν ὄρει ἐργασμῆιον, ἤτοι ἐκναμῆιον. Vestem autem non politam, vestimentum Montanum vocant medii Comici, veluti in monte confectum, aut expolium.

CXXXV. Lana Camelorum textilia dedit ad amictum, non solum Judæis, sed & aliis. Ælianus *Histor. libro XVII. cap. XXXIV.* meminit in Caspiis olim fuisse Camelos, ex quorum pilis mollissimæ vestes, non nisi delicatoribus, fiebant. Κάμηλοι, inquit, δ' ὄρθιμῆντα πλείους, αἱ μέγιστα καὶ τὰς ἵππους τὰς μεγίστας, ὄστριχες ἄγαν. ἀπαλαὶ γὰρ εἰσι σφόδρα αἱ τέτων τεύχες ὡς καὶ τοῖς μιλησίοις ἐρίοις ἀνληκρῖνεσθαι τῷ μαλακότητι. οὐκ ἐν ἐν τέτων οἱ ἱερεῖς. καὶ οἱ Κασπίων ἀλασιώτατοι τε καὶ δυνατώτατοι. Cameli (in Caspio) magno numero reperiuntur, quorum maximi ad maximorum equorum magni-

*nitidinem accedunt. Optimos habent pilos; eorum enim villi sunt valde molles, ut etiam Milesiis lanis mollitie certent. Ex iis non solum Sacerdotes, sed diuissimi & potentissimi Caspiorum vestes habent. Id ipsum narrat Ctesias, ut auctor est Apollonius Mirabil. cap. xx. Κτησίας ἦ ἐν τῇ δεκάτῃ Περσικῶν καμήλας τινὰς ἐν τῇ χώρῃ γιγνέσθαι, ἃς ἔχουσι τεύχεα πρὸς Μιλήσια ἔλαια τῇ μαλακότητι ἐν ἧ τέτων τὰς ἱερῆς ἢ τὰς ἄλλας δυνάσας τὰς ἐσθῆτας φέρειν. Ctesias Persicorum libro decimo narrat, in ea Regione esse Camelos, quorum pili mollitie lanas milesias aequent, sacerdotesque & alios proceres, vestes ex eis gestare. Apud Arabas id quoque fiebat: Nec tantum vestes habuere ex pilis Camelorum, sed & more Hebræorum, pilos cum lana ovium aut caprarum misceri, apud eos non insolens fuit. Hinc Arabicum **أل** quod significat lanam, vel solam, vel cum pilis Camelorum aut caprarum mixtam. de quo vide *Lexicon Goli*. Sed nusquam cameli lanam ferebant tanta mollitie, quam in Caspiis: nam Milesias, quas mollissimas fuisse omnium postea patebit, fere superabant. Ejusmodi quid auctores moderni narrant de panno Zambilotte, ex pilis Camelorum, quo vix pulchrior in mundo invenitur, ut Paulus Venetus libro 1. Cap. LXIII. At non ejusdem mollitei aut pretii fuit Camelorum lana apud Judæos, & tam delicatæ non fuerunt vestes Johannis Baptistæ. Sed crassa & durior lana, non nisi rusticis montanis, & pauperibus vestimenta præbuit, qualia forsan fuerunt veterum Christianorum Cilicia e pilis Camelorum, aut caprarum, ut postea patebit, contexta, quibus utebantur in pietatis exercitio. Tales crassiores nostri panni hodie, quorum nobis magnam copiam mittit Weltphalia, pauperibus & rusticis, qui nivi & pluviis perpetuo exponuntur, contegendis destinati: quos Belgice **pepe** dicimus, quasi *pili*, eliso e medio *l*. Unde Hebræi, ut pannos illos paulo molliores redderent, pilos Camelorum cum lana ovium aut etiam caprarum solebant miscere, ut ex Talmude, locis supra citatis, & eorum glossis, liquido constat.*

CXXXVI. Vestes autem sacras, Hebræorum sacerdotibus ex ejusmodi lana Camelorum, etiamsi fuisset mollissima, & Milesias superasset, fieri, fas non erat. Debit enim ejusmodi lana adhiberi in vestibus sacerdotalibus, quæ cum lino mixta faciebat *Schaatnes*, contra legem Levit. Cap. XIX. qua prohibetur lana cum lino misceri. Sed lana Camelorum, salva lege, cum lino
misceri

misceri & texti potuit, ita quidem, ut etiam pars aliqua lanæ ovillæ cum ea mixta, modo mediam partem non attigisset, lino intexti potuerit, uti docet Codex *Kilaim Cap. IX.* ut proprie loquendo pro צמר lana (etsi aliquando a Talmudicis ita dicitur) pili Camelorum habendi non sint, ideoque usum in vestibus sacris habere non potuerint. Secus fiebat apud gentiles. Nam vestes Sacerdotum apud Caspios ex lana Camelorum mollissima factæ fuerunt, ut & cæterorum procerum, testibus Æliano, Ctesia, locis modo a nobis citatis.

CXXXVII. Hebræi quoque mentionem faciunt de Caprarum lana, quam Horatius *Lanam caprinam* dicit. צמר עיים. Alias etiam עמר פילי caprarum. עיים Capras esse, non dubitatur, hinc Germanis Ein Geiß, mutato v in G. ut in *Gomorrhah*, pro עמורה. Quæstio quidem nobis hic erit de Lana caprina, sed non plane inutilis disputatio, cum non parum luminis allaturam credam locis quibusdam sacræ Scripturæ. Ex Caprarum lana vestes fuisse factas apud Hebræos, quemadmodum ex lana Camelorum, non minus constat. Disputant Talmudici, utrum pili caprarum lino intexti, pro שטמת *Schaatnez* haberi debeant, & utrum is qui tales vestes gestat, quadraginta plagis cædi mereatur? Deinde an vestes ex pilis caprarum lepra infici possint, quemadmodum vestes ex lana ovium, Audiamus *Massechet Bech. c. II. Gemara f. xvi.* רב אחא בר יעקב הכל מודים דאין לוקין על צמרו משום כלאים שנאמר לא תלבש שטמת *Doctor Acha filius Jacobi dicit: Omnes fatentur neminem vapulare ob lanam ejus, quasi gestasset Kilaim, uti dicitur non sumes vestem duplicis materia.* Et mox: אמר רב פפא הכל מודים שצמרו פסול לחכלה וגו' אמר רב נחמן בר יצחק הכל מודים שאין צמרו מטמא בנגעים שנאמר בכגד : Dixit *Doctor Papa, omnes fatentur lanam ejus illegitimam esse ad tingendum Thechelet &c.* Dixit *Doctor Nachman filius Isaaci, Omnes fatentur, lanam ejus lepra non infici, quia dicitur: In veste lana, aut veste lini.* Sed hic quæstio est de Capra, quæ ab Hirco & ove genita est: nam etsi videretur ovis, tamen quia hircum habet patrem, magis pro capra quam pro ove habetur. Idem intelligitur de ove, quæ capræ speciem præ se fert. Idem multo magis intelligendum est de Capra, quæ plane nihil de ove participat. De vestibus ex lana caprarum loquitur etiam Maimonides in *Hilch. Zizith. cap. III. Sect. II. Kilaim cap. x.* Et *Hilch. Thomath Zarath. cap. xlii.* In omnibus istis locis mentio fit de

fit de vestibus ex caprarum lana. Aulæa tabernaculi Exodi cap. xxv. ex ejusmodi lana fuisse mox docebimus.

CXXXVIII. Ut vero Camelorum alia crassior alia mollior fuit, sic & caprarum lana. Ipsi Hebræi distinguere videntur; crassiorem enim שער *pilos*, molliorem autem נוצר, quasi *florem*, vocant. Hac voce, cum Talmude, utuntur cæteri doctores, ut Maimonides, locis modo citatis, & Jarchius ad Cap. xxv. Exodi, ubi עים exponit per שער של נוצר *florem*, sive *plumas caprarum*, quod sit quasi flos pilorum caprarum, aut mollis instar plumæ; quamvis Aben-Ezra tantum שער של עים *pilos caprarum* habeat. De caprarum pilis crassioribus, & ex iis vestibus loquitur Virgilius *Georg. libro III.*

Nec minus interea barbas incanaque menta

Cinyphii rondet birci, setasque Comantes,

Usum in Castorum, & miseris velamina nautis.

De hisce Varro de *Re Rustica lib. II.* sub finem libri. Sic capra pilos ministrat, ad usum nauticum, & ad bellica tormenta, & fabrilia vasa. Nec non quedam nationes harum pellibus sunt vestita, ut in Gerulia, & in Sardinia. Cujus usum apud antiquos quoque Græcos fuisse apparet, quod tragœdiis senes ab hac pelle vocantur διφθερικῶν &c. Et mox: Tondentur, quod magnis villis sunt in magna parte Phrygia, unde Cilicia, ceteræ ejus generis fieri solent. Sed quod primum ea tonsura in Cilicia sit instituta, nomen id Cilicas adjecisse dicunt. De eadem tonsura Arist. *Hist. An lib. VIII. Cap. XXI.* ἐν κιλίκῳ αἱ αἴγες κείρονται ὡς περ τὰ πρόβατα ἄλλα τοῖς ἄλλοις. In Cilicia Capra etiam tondentur ut oves apud alios. Ex quibus locis discimus, non tantum capras tonderi apud alias gentes, sed etiam morem istum initium sumpsisse a Cilicia, atque inde dicta esse Cilicia, saccos istos, quibus utebantur sancti, quem ad pietatem convertebantur.

CXXXIX. Ejusmodi lana crassior caprarum apud Hebræos & alios vicinos in usu fuisse, præter Talmudicos supra citatos, mentionem facit Plinius libro VIII. capite L. In Cilicia, inquit, circaque Syrias (ita libentur cum aliis lego non Syrtes, nisi tamen legendum sit Scyrum, nam in Insula Scyro optimæ erant capræ, ut patet ex Clito in libro de Mileto) villo tonsili vestiantur. Ex ejusmodi pilis factum fuisse כביר I Samuelis capite XIX. XXI. non dubito. Nam id explicare de hepate caprarum, cum Septua-

ginta & Theodoreto esset errare: non enim legitur כנר quod *hepar* significat, sed כנר. Nec probo Chaldæi נורא *ursem*, nec Kimchii כר *pulvinar*, nec aliorum *corum* aut *lagenam*. Sed omnino puto significare galericulos istos, quos *Une perruque* Gallice dicimus, quibus capillitium mentiuntur ii, quibus capilli defluerunt. Et fortassis inde ipsum Gallicum *perruque*, per literarum metathesin & mutationem. כרר *Berich*, & *Perich*, *Peruch*, *Perruque*, nisi a Græco πηνίκη, ut existimat Vossius *de vitis Sermonis. Libro II. cap. XV.* Ex ejusmodi enim pilis caprarum fieri solebant apud Judæos, ut ex Cant. IV. 1. constat, *capillitium tuum est ut gregis caprarum.* Martialis *Epigrammate XLV. libri. XII:*

Hædina tibi pelle contegenti

Nuda tempora verticesque calve.

Ideo *Ælianus Hist. lib. XVI. Cap. xxx.* pilos caprarum dicit esse quasi βοσρύχης & ἑλικας κόμης *cincinnos & comorum cirros.* Quid? adhuc usque diem apud Judæos ejusmodi cirris ex caprarum pilis mulierculæ superbiore ornantur, præsertim inter Lusitanos. Sed mos ille hodie totam Galliam & nostrum Belgium invasit, ubique enim videbis mulieres & virgunculas caprarum spoliis ornatas. sive ut viros hac deformitate, quasi horribili terriculamento & μορμολυκείω absterrent, & sui fastidium darent, sive ut per lascivi animalis spolia, innatam quoque lasciviam procis suis in publico indicarent. Unde apparet nil novi esse in ridiculis istis ornamentis quibus mulierculæ nostræ faciem deformare amant, cum id tot retro seculis jam in usu fuerit, apud plures gentes, ut optime Poeta.

Nil erit ulterius, quod nostris moribus addat

Posteritas: eadem cupient facientque minores.

CXL. Non tamen omnis lana caprarum rudis & crassa fuit. Reperiebatur alia, quæ mollior & delicatior erat, immo quæ molli-
 titie & splendore cum serico certare videretur. De tali loquitur *Ælianus Histor. libro XVI. Cap. xxx.* Ἐν λυκίᾳ λέγει Καλλισθένης ὁ Ὀλυνθίου κείρεσθαι ἢ τὰς αἶγας, ὡς περὶ πανταχῆ τὰ πρῶτα, γίνεσθαι ἢ δασυτάτας ἢ δειτριχας δένως τὰς αἶγας, ὡς εἶπεν βοσρύχης, ὅς λινας ἑλικας κόμης ἐξηγεῖσθαι αὐτῶν. *In Lycia dicit Callisthenes Olinthius etiam capras tonderi, ut oves ubique locorum, ibi enim esse hirsutissimas & egregiis villis, ita ut ab iis cincinni & tanquam retorti capilli dependere videantur.* Mollio-rem hanc caprarum lanam Hebræi

bræi vocant פורם נוצרה *florem* aut *plumas caprarum*. Andreas Bellunensis eam *merhazi* vocat. Lana, inquit, *Merhazi*, est lana caprarum subtilissima, ex qua fiunt *Zambelotti*, & alia vellera subtilia. Scribendum esset *Amerhazi* pro *Merhazi*, Chaldaice עמר פורם lana capræ. Idem auctor docet *Mescha* rudis esse panni genus, contextum ex pilis asinorum & caprarum, & interdum ex folis caprinis, ex quo, qui diserta habitant Arabes, tentoria & faccos sibi conficiunt. Hujusmodi lanam pretiosam ex capris tonderi in Ægypto & aliis locis Orientis, docet Abarbanel, ad Legem Parascha ויקחו לי תרומה, quando contendit Scripturam nullam lanam ad usum sanctuarii agnoscere quam caprarum, adeo etiam ut in locis istis lanam caprarum ovilli multum anteferendam putet. לא זכר עמר הרחלים והכבשים לפי שבארץ מצרים וגם, inquit, בשאר ארצות המזרח עמר העוים הוא משובח מאד ועמר הרחלים הוא פחות ונבזת: *Ecce non memorat (Moses) lanam Agnorum & Ovirum, quod in Ægypto & ceteris Regionibus Orientis lana caprarum valde aestimetur, cum lana ovila sit vilis & contempta.* Exodi cap. xxvi. & xxxv. legimus, Mosen mandasse populo, ut inter alia dona etiam afferrent caprarum lanam, & mulieres nevisse lanam caprarum ad conficienda aulæa Tabernaculi. Verum quidem est Mosen dixisse, populum attulisse פורם, quæ vox nihil aliud significat quam *Capras*, quod supra ostendimus. Ideoque dubitari potest, utrum id non sit intelligendum de capris ad sacrificium an de pellibus caprarum integris, an vero de earum lana? Sed cum dicatur, mulieres sedisse & nevissime capras, manifestum est id intelligi de lana earum, lana enim netur. Ideo Interpretes optime supplent per vocem עמר *pilos*, aut נוצרה *florem*, aut etiam *plumas*, quia earum lana est mollis instar floris aut plumarum. Sicque legendum erat, עמר פורם vel פורם עוים id est *pili*, aut *flos caprarum*. Hinc Chaldaeus פורם קווי quasi פורם קווי quod *provenit de capris*, ut optime observatum Jarchio, ad caput xxv. Exodi. נוצרה של עוים לכן הרגם אונקלוס ומעווי הבא מן העוים, ופורם עוים inquit, Et *Capras, id est flos, sive mollior lana caprarum: Ideo Onkelos vertit ומעווי*. Et de *Capris, id quod venit de capris, non autem capras ipsas.*

CXLI. Hanc autem lanam caprarum, a Mose ad ornatum tabernaculi iussam, aliam fuisse non puto, quam illam, quæ nobis hodie magna copia asportatur Smirna & aliis locis Orientis, per nostros mercatores Hollandos. Non multum quidem lanæ nobis adfertur,

nisi crassior & pileis conficiendis apta, etsi tam firmiter non coeat in coactione, quemadmodum lana ovilla. Pretiosiore[m] autem apud se retinent, ibique neri curant, nec nisi raro ditio[n]e sua exire sinunt lanam. Sed ex ejusmodi lana, netum & filum quod in ipsis istis Regionibus netur, plenis fere navibus onerariis ad nos mittitur quotannis. Atque inde fiunt optimi panni, molles & egregie splendentes, ut vix serico cedant mollitie & splendore, quo maxima pars in hisce Regionibus utuntur ii qui serico parant, quia diuturnior, aut etiam quia superbiam & muliebrem luxum minus præ se ferre creditur. Hos pannos Galli dicunt *Camelot de Hollande*, quia in Hollandia ex neto isto texuntur, præcipue Lugduni Batavorum. Belgæ *Itemels hayz / pilos Camelorum*, ideo scilicet, secundum quosdam, quod e pilis Camelorum fiant; aut, ut alii volunt, quod revera sit caprarum lana, sed Camelis ex Ægypto & aliis locis Orientis Alexandriam & Smirnam delata. Sed falluntur quicumque hoc credunt. *Itemels hayz / belgice* dici potest pro *Camelot*, ex quo vulgus, rerum ignarum, ut solet, facile suum *Itemels hayz / fabricavit*. At id ipsum *Camelot* corruptum est ex *Zambelotti*, ut Bellunen[s]is & alii id vocant.

CXLII. Nostris Capris Europæis non sunt plane similes, sunt enim grandiores & ferociores. Tales ipse vidi ante septennium prope Ultrajectum, in villa eximii viri L' Espaul, Amstelodamensis mercatoris nobilissimi. qui ex ejusmodi neto, & alia mercatura, quam prudentissime & felicissime exercuit, splendidas sane & lautissimas sibi divitias contexit, & in memoriam hujus mercaturæ, & egregiæ fortunæ capras quas ex illis Amstelodamum adduci, & in pratis suæ villæ pasci curavit. Villamque istameandem ob causam *Geitenstein*, id est, *Caprarum lapidem*, (quasi diceret *Capreas*) vocavit. Cæterum uterque tam hircus quam capra genitalia exsecta habebat, cum Barbari nullas suis terris exire sinant, nisi castratas. Initio quum primum in has Regiones appulerunt lanam gerebant quidem satis mollem & splendens; sed, seu aere, seu pastu, seu denique ætate, natura paulatim immutata, degenerem etiam lanam gerebant. Non possum quin addam descriptunculam harum caprarum, prout ex relatu cujusdam mercatoris Armeni, Reverendus & disertissimus vir Nicolaus Colvius, apud Amstelodamenses Ecclesiæ Gallo-Belgicæ Pastor dignissimus, & mihi veteri amicitia arctissime junctus, quem honoris causa nomino,

eam conceptam ad me misit, postquam humanissime cum rogaveram, ut de ejusmodi rebus inquirere vellet meo nomine. Præcipui loci in Armenia, ubi aluntur, sunt *Angori*, *Bigbazar*, *Silyzar* & *Grabazar*, urbes sub Imperio Turcarum, ubi tondentur & earum lana netur. *Bigbazaris*, aut lana jam detonsa, aut etiam netum, sapone lavatur, quod in aliis locis adeo vulgare non est. Fœminarum lana mollior est marium. In dorso & circa latera mollissima reperitur. ubi bidentes (aut si major *biennes*) factæ fuerint tonderi incipiunt, deinde singulis annis semel tondentur, usque ad quintum sextumque annum mollior est. A sexto ad decimum annum fit crassa, nec amplius expetitur. Eadem ætate pariunt, semel tantum singulis annis, at hœdos tres aut quatuor uno partu, circa mensem Martium, aut Aprilem. Sunt feroculæ & cornupetæ.

CXLIII. Quamvis autem capræ mollissimam & pretiosissimam lanam gerant in istis locis, ut etiam ad ornatum Tabernaculi adhiberetur, vestes sacerdotales tamen inde fieri non poterant. Ista enim lana quæ cum lino mixto nullum faciebat שמעון contra legem de veste duplicis materiæ, vestibus Sacerdotalibus inepta est, Balteus enim, & cæteræ fere omnes vestes Pontificis Maximi, debent esse *Schaatnez* ut supra demonstratum est. At lana caprarum *Schaatnez* non facit. Deinde lana ista quæ ad vestes Sacerdotales adhibebatur apta debet esse, ut fieret תלר thechelet, *hiacynthina*. Nam in Balteo & cæteris vestibus Pontificis M. præcipuus color erat *Thechelet*. Lana vero caprarum inepta erat ad *Thechelet*. Ideo & ad vestes sacerdotales. Ineptam autem fuisse ut ex ea fieret *Schaatnez* & *Thechelet*, docetur *Messechet Bechoroth*. Maimonides in *Hilch. Zizith*. in *Kilaim*, *Tomath Zarath*. Locis supra citatis paragrapho quinto. Nulla itaque lana vestibus sacris adhiberi potuit, quam lana ovilla.

CXLIV. Talmud Jerusalemitanum, *Messechet Kilaim capite nono*, videtur statuere, lanam in sacra Scriptura sic proprie dictam, esse lanam arietum, eo quod II Reg. cap. III. vers. IV. dicatur: *Mescha Rex Moabitarum erat pecuarius, pendebat Regi Israelis centena millia agnorum & centena millia אילים Arietum lanarum*. ideo Arietum vellera lanam proprie dictam existimat. Sic fermocinantur Magistri: אמר רבי יהושע בן לוי כתיב ומישע: מלך מואב היה נוקדי מוחו נוקד רוטה והשיב למלך ישראל מואב אלה כרים ומואב: אלה אלים צמר אין לך קרוי צמר אלא צמר אלים בלבד:

hosua filius Levi, scriptum est: & Mescha Rex Moabitarum erat Noked. quid est Noked? Pastor. Et adducebat Regi Israelis Centena millia ovium & centena millia arietum lanarum. Nulla vocatur lana, nisi sola lana arietum. Sed hæc est expositio Rabinnica, & non magni momenti. Sacra scriptura, nec ullus, quod sciam, hæcenus definivit, cujus generis lana ista esse debuerit, utrum ovium arietum, fœminarum an marium? hæc, inquam, nemo hæcenus definivit. fœminarum tamen molliorem esse marium contendit Maimonides in suis *Glossis ad caput v. Schabbath, ad Misnam* 11. Ideo solæ fœminæ, uti tradit, teguntur ad conservandam lanam puram, non autem mares. Quod tamen vix credo. Saltem id ubique non observatum fuit, & arietes ligabantur, aut tegebantur non minus quam fœminæ, si Diogeni Cynico credimus, referente Laertio *lib. vi.* ubi innuit non tantum *αἰετὰ οὐς*, tectas fuisse, sed & *αἰετὸν* arietem. de quo mox dicemus. Ovillam requiri certissimum est, quia ubique in sacra Scriptura quando de lana sermo est, ovilla semper intelligitur, quia sola prohibetur cum lino misceri; sola Techelet tingendo apta est, & sola lepra infici potest, & peniculamentis indiget. Duo tamen circa hanc lanam observari animadverto a Talmudicis. Primum quod debeat esse ex optimo lanarum genere. Oportet enim ut omnia, quæ Deo consecrantur in sanctuaria sint *מן הטובחר* ex optimo. Ideo linum, quod *נר* & *שש* dicitur, ex præstantissimo & tenuissimo constabat, idcirco *בין* *byssus* vocatur, ut a nobis satis fuscè demonstratum est.

CXLV. Hodie omnium lanarum, mollissima & pretiosissima est, quam nobis Hispani ex India Occidentali advehunt, & quam nostri mercatores **Vigogne wol** lanam *Vigoniam* vocant. Huic proxime accedit lana Persica, quam Societas Indiæ Orientalis ante non multos annos adferri curavit. Sed utraque tam Persica quam Indica pannis conficiendis adhiberi nequit, ut inepta coactioni. Vigonia illa pileis conficiendis aptior quidem est, imprimis si cum pilis Castoris, aut cuniculi miscetur, quos pileos *de-my-castors*; (*subcastoreos* dicerem) cum cæteros qui ex solis castoris pilis fiunt, *Castors entiers* (*holocastoreos* ego) vocare soleant Galli. Omnium tamen mollissima & pretiosissima, quæ lanificio in Europa adhibetur, est Hispana. Ex illa hodie panni conficiuntur in Hollandia, præsertim Lugduni Batavorum, quos non tan-

tantum tota Europa, sed totus terrarum Orbis, apud cultiores populos, novit & expetit. Hinc purpura, Regum & Principum ornatus, luxus in Oriente & Occidente. ut vix credibile sit, veterum Minervam molliores & pretiosiores contexuisse unquam. Antiqui nihilominus suas habebant lanas, molliſſimas & valde pretioſas. Videatur imprimis Plinius *libro VIII. cap. XLVIII. Apula & Mileſia plurimum commendantur. Apulam citato loco Plinius omni lanarum generi anteponit. Columella tamen Gallicam præfert. Tarentina & Alinates multum quoque æſtimantur. Selgicam celebrem fuiſſe docet Salmaſius contra depravatores ad Tertullianum de Pallio. In ſacra Scriptura maxime laudatur lana Damascena. Ezech. XXVII. XVIII. *Damascus eſt negotiatrix tua vino Chelbon & lana candida.* Chaldæus reddit חמר כבש *vinum coctum*, quod Germani geſchewetter wein vocant: quale vinum ſatis erat in uſu apud Hebræos, ut patet ex *capite octavo Codicis Menachot.* Sed cum vinum *Chelbon* optimum fuerit totius Syriæ, ut patet ex Strabone, Plutarcho, Athæneo & aliis, coctum dici non poteſt, quia tale non legitimum erat ad libamina, ut videre eſt dicto loco *Ménachoth.* Lanam melius expoſuit, nempe per Mileſiam, quæ ſane omnium eſt pretioſiſſima. Nullum enim genus lanæ apud Scriptores veteres magis laudatum commendatumque fuit, quam lana *Mileſia*, ita vocata a Mileto urbe Joniæ. Clitus in libro *de Mileto* teſtatur, Policratem Sami Tyrannum, exquirentum quid in qualibet Regione eximium eſſet, Reſponſum habuiſſe inter alia: ἄριστος ἐκ Σκύρου, ἐκ δὲ Μιλήτης πρῶτατα. *Capras ex Scyro, & oves ex Mileto.* Athenæus libro XII. Ἐφόρην δ' οἱ Συβαρίται ἢ ἱμάτια ἐκ Μιλησίων ἐρίων πεποικημένα. *Ferebant Sybarita veſtes ex Mileſiis lanis factas.* Ælianus libro XVII. *capite xxxiv.* Mileſiam lanam pretioſiſſimam ſtatuit: de quo nos ſupra, ubi de lana Camelorum. Virgilius *Georg. III.**

————— *Quamvis Mileſia Magno*

Vellera mumentur Tyrios incocta rubores.

Quem locum ſic exponit Servius: *Lana pretioſiſſima. Nam Miletus civitas aſia eſt, ubi tinguntur lana optima,* Ita Servius. An omnia recte alii viderint. Nec ignota Ciceroni in verrem: *Quid a Mileſiis lana ſuſtulnerit.* Nec Tertulliano neglecta *de pallio, & de habitu fæminarum.* Quid? tonſoribus fere & lippis nota fuit. Hujus pretium & mollities adeo cognita Hebræis, ut quodlibet genus

genus lanæ molle ac pretiosum מילת *lanam Milesiam* vocaverint. Ideo Chaldæus Ezechiel. *cap. xxvii.* lanam *Damascenam*, מילת *Milesiam* interpretatur, sc. ob bonitatem & pretium; Idem factum esse ex Thalmude, ubique constat. Non dubito quin apud auctores profanos omne genus lanæ pretiosæ ita sæpissime dicatur. Nam quemadmodum omne *Caprum*, *Chalybs*, *Sericum*, *Carica*, *Phasiani*, *Asturcones*, non veniunt ex *Cypro*, *Chalybum* Regione a *Seribus*, ex *Caria*, ex *Phasi* & *Austuribus*. Nec omne opus *Phrygionicum*, & *Babylonicum* fit a *Phrygiis*, & *Babyloniis*, & ejusmodi sexcenta alia, quæ ex vulgari modo loquendi allegare possumus, ita non omnis lana Milesia, est, revera lana ex Mileto. Optime igitur cum doctissimo Bocharto *Phaleg libro i. capite iv.* colligimus, apud Hebræos & alios auctores, מילת sive Milesiam, non quidem esse lanam ex Mileto, sed quamlibet aliam, quæ cum Milesia possit bonitate certare. Ideo pretiosissimæ quælibet vestes Milesiæ dicuntur. Pallium illud Sinhar, celebre & pretiosum interdictum Jerichuntis, quod Achan ad furtum impulit Josuæ *vii.* ex lana Milesia fuisse magistri docent. Jarchius illud vocat, non tantum מילת אצטלה סולתו βαβυλωνικω *Stolam Babyloniam*, cum Josepho, sed & מילת *Milesiam*. In Regio illo luxu Esteræ *cap. i. vi.* secundum Paraphrasten, fuit pannus ex Milesia lana. אוהב יתהון עליו שרפן דמלחין דמתחן על דרגשין דנקלי תיהון טב *Et accumbere eos fecit super strata Milesia extensa super lectos, quorum postes erant ex auro optimo.* Et Lamentat. *ii. xx* ubi lugetur miseria infantulorum delicatiorum. מילת רגינת דהו מלפפין בסריגין דמילתא *Pueri in cunis involuti Sindonibus Milesiis.* Nota quod dicatur pueros involutos esse Sindonibus Milesiis; unde apparet, quod in transitu quoque notatum velim, veteres usurpasse etiam pannos ex lana mollissima pro linteis. Idem patet ex lautissimo isto & molli Trimalcione apud Petronium, qui in balneo unguento perfusus, *Non linteis, sed palliis ex mollissima lana factis, tergebatur.* Et hoc forsitan ut sanitati consulerent, ut pori essent apertiores, utque vapores facilius evaporarent. Sed hæc Medicis relinquo.

CXLVI. At quemadmodum Mileti fuit lana mollissima & pretiosissima, ita & in Terra Israelis. Et sane eadem cura lana apud Judæos excolebatur, qua apud alias Gentes. Varronem quidem de *Re Rustica*, libro *ii.* docet: *Oves pellias propter lana bonitatem, ut sunt Tarentina & Alinates,*
pellibus

Pellibus, integri, ne lana inquinaretur. Vide etiam Columellam *de Re Rustica libro VIII. capite IV.* Idem obtinuit apud Megarenfes, ut patet ex Diogene Laertio *lib. VI.* Qua de causa lepidissime eorum stultitiam & inhumanitatem erga liberos risit Diogenes Cynicus. Ἐν Μεγαροῦσι, inquit, ἰδὼν τὰ μὲν πρῶτα τοῖς δέσμασι ἐσπευσμένην, τὰς δὲ παῖδας αὐτῶν γυμνὰς, ἔφη: λυσιτελέστερόν ἐστι Μεγαρέως εἶναι κριὸν ἢ υἷόν. *Videns apud Megarenfes oves pellibus tectas, eorum vero liberos nudos; dixit, Præstat Megarensum arietem esse quam filium.* Eodem modo Judæi oves tegere solebant, quod constat ex Gem. *Massebet Schabbath c. v. fol. LIV.* כבנן אווה לומר *Circumligant ovem propter Milat*, id est, ut fieret pretiosa, instar Milesiæ. Eo proculdubio respexit Chaldæus, loco supra laudato ex Ezechiele cap. xxvii. ubi lanam Damascenam dicit מילה כבנה *Lanam Milesiam ligatam.* Jarchius omnium celeberrimus Glossarum conditor, ad hæc loca sic commentatur: שכבנן קשרין בגר כבנו: כיום שגור שצמרו נקי ומשמרו צמרו שלא יטוף: *Ligan vestem circa eam* (scilicet ovem) *quo die nascitur, ut lana ejus pura esset, & custodiunt lanam ejus ne inquinaretur.* Hæc edocsi sunt magistri ex *capite v. Codicis Schabbath, Misna II.* ubi permittitur ovem die Sabbathi exire כבנה *ligatam.* De quibus vide Maimonidem & Bartenoram ad locum illum. Ut autem lana illa mollissima & tenerima erat, sic & candidissima. Atque hanc ob causam præcipue pellibus aliisque tegumentis oves in campo ligantur; non quidem ut immunes essent a lupis, quemadmodum quidam in Gemara Schabbath disputant, sed ut earum lana a sordibus præservaretur. Ideo Jarchius נקי שצמרו ut *earum lana pura esset.* Et שלא יטוף *Ne inquinaretur;* quæ etiam sunt ipsissima verba Varronis. In eodem codice Schabbat, quidam ex Gemaricis id explicant de צמר לבן *lana alba.* Verum enimvero multi passim tradunt lanarum nativi colores. Est lana nigra, sunt oves variæ, & punctatæ, Hebræis: כקורו שקורי ברור Est & fusca, & rubra. Sed de his nihil jam dicam, cum certum sit ejusmodi lanam natura coloratam, colores, qui in vestibus sacerdotalibus requiruntur, imbibere non posse. *Lanarum nigra nullum colorem bibit,* ait Plinius *libro octavo cap. XLVII.* Idem sane dicendum est de aliis. Et si forsitan colorem aliquem imbibant, proculdubio Infectorem fallunt, & non nisi languidum & Adulterum recipiunt. At lana illa quæ vestitui sacro adhiberi potuit, apta debuit esse hyacinthino, ut supra demonstratum est. Ergo

alba requirebatur. In sacra Scriptura plurimum fit mentio lanæ albæ, & talis maxime laudatur vide. Esaiæ capite I. xviii. *Si fuerint peccata vestra, ut coccinum, similia lana erunt, id est alba.* Et Danielis vii. ix. *Et pili capitis ut lana munda.* Et Apocal. i. xiv. *Caput ejus & capilli erant candidi ut lana alba tanquam nix.* Ideo lana, de qua Ezechiel cap. xxvii. חן id est, חל alba, uti exponit Jarchius, dicitur. Concludo igitur lanam illam ex qua factæ erant vestes Sacerdotum, fuisse ejusmodi pretiosam & mollissimam albam, solo infectu coloratam.

CXLVII. Apud veteres gentiles, quorundam Sacerdotes laneas vestes absque piaculo in sacris gestare non poterant. Tales fuere Sacerdotes Isis apud Ægyptios, ut docet Plutarchus in *Iside*. Ἐ μὴ εἰῶν, ὥσπερ Ἴ κρεῶν, σεβομένης τὸ πρῶτον ἀπέχεσθαι λέγουσι. &c. Herodotus libro II. cap. lxxxii. Ἐνδεδύκασι ἢ κιθῶνας λινοῖς, πρὸ τὰ σκέλεα θυοσαναίως ἐς καλέσκει καλασίαις. Ἐπὶ τῆτοις ἢ εἰρήνεα εἴματα λίνω ἐπαναεληθὸν φορέσκει ἢ μὴ τοι ἐς γε τὰ ἰσθμὸν φέρεται εἰρήνεα, ἔσθῃ συγκατα θάπτεται σφι. ἢ ἢ ὅσιον *Amiciuntur vestibus lineis, circa femina fimbriatis quas vocant Calasiris, illisque vestimentum laneum album injectum habent:* (Nota Vallam omittere hoc εἰρήνεα laneum; Ideoque nullas laneas omnino gestarunt, aut id factum fuit tantum extra Templum, quod & Hebræorum Sacerdotum turba minor observavit) *Lanea enim vestes nec in sacris gestantur, nec cum mortuo sepeliuntur. Id enim profanum censeretur.* Lineis igitur vestibus plerumque utebantur, ut supra ostendimus. Id tamen ubique, & apud omnes non obtinuit. Lanæ, non illæ quidem ad lanificii opus purgatæ, sed plane succidæ, & suis fordibus referta vel lera, ad Cereris aram porrici solebant. *Pausanias in Arcadicis. In Phocicis narrat, in Templo Apollinis Delphis, lapidem quendam, quem Saturnus pro puero devoraverat, & postea vomitu ejecerat: καὶ ἐσθλὴν ἐκάστω ἕλαι θηπιθέακει τὰ ἄργα. singulis festis lana succida velant.* Deorum quoque Imagines lana vestiebant. Pollux libro vii. cap. xiv. ἐστὶ ἢ ἐξ εἰῶν πίνημα φοινίκων, ἢ φαδρύνσκει τὰ ἔδη ἢ θεῶν. *Est autem è lana contextus pileus Phœnicens, quo Deorum statuas exornant.* Sed Sacerdotes Gentilium sæpissime lana vestitos fuisse, adeo certum est, ut nihil certius. Audivimus supra ex Æliano, Sacerdotes Caspiorum, lana Camelorum amictos fuisse. Notum etiam est Sacerdotes in lana sacra fecisse. Cicero de claris Oratoribus: *M. Pompilius, cum Consul esset, eodemque tempore sacrificium*

cium publicum cum lana faceret, quod erat Flamen Carmentalis, plebis, contra patres concitatione & seditione nunciata, ut erat Lena amictus, ita venit in concionem. Apud Virgilium libro IV. Ænead. Lana quoque amictus erat Æneas.

— Tyrioque ardebat murice Lana
Demissa ex humeris.

Hoc Servius de veste Sacerdotali explicat. *Est autem, inquit, proprie toga duplex: amictus inauguralis. Alii amictum rotundum, alii togam duplicem in qua Flamines sacrificant insubulati.* Jam vero læna plerumque lanea vestis erat, unde & *lena* dicta videtur, quasi *lanea*. Varro libro IV. de *Lingua Latina*. *Lana quod ex lana multa: quamvis Festus & alii a Græco χλαῖνα dictam credant.* Hinc vetus Scholiastes Juvenalis ad hæc verba:

— — quem Coccina lana.

notat, *Antiquos Amphimallum lanam appellasse, id est utrinque villosam.* Ipse etiam color lænæ indicat eam ex lana fuisse factam; erat enim, ut ait Virgilius *Tyrio murice tincta, & coccina lana*, secundum Juvenalem. Aut *hyacinthina lana*, ut habet Persius. Cæsaris quoque vestis, non tantum ut Imperatoris, sed ut Pontificis Max. *πορφύρα ἐρη sacra purpura* dicitur, Cassio & Appiano, lib. IV. *Civil.* Sed isti colores non reperiebantur, nisi in vestibus laneis & sericis. Et secundum Jarchium illis coloribus nihil infici potest, nisi lana & sericum. Sed lænam, de qua hi auctores, non credo fuisse ex serico. *Διέδρω* Sacerdotes etiam vestiebantur, quod indicat Cicero libro XI. *Epistola IX. ad Atticum*, his verbis: *Denique etiam Vatinius strumam sacerdotii διέδρω vestians.* Et *purpuream* habebat sacerdos, de quo Ovidius libro IV. *Fastorum.*

Illic purpurea canus cum veste Sacerdos.

Bacchantes, Gallantes & μιντεγγυγτέντες purpureis aque ac sericis aureisque Vestibus tectos fuisse, & Bacchanalia celebrasse, vide apud Salmasium de Pallio.

CXLVIII. Talis erat & Rica; videatur Festus libro XVI. *Rica est vestimentum quadratum, fimbriatum, purpureum, quo Flaminicæ pro pallio utuntur, alii dicunt quod ex lana fiat succida alba, quod conficiunt Virgines ingenuæ patrimæ maritimæ cives.* Laticlaviam quoque gerebant, quod videre est in Sacerdote Herculis, de quo Silius Italicus de *Bello Punico* libro III.

*Discinētis thura dare, atque e lege parentum
Sacrificans lato vestem distinguere clavo.*

Sic & prætextam, ut Alexander Severus, auctore Lampridio, in vita ejus. *Accepit, inquit, prætextam etiam cum sacra faceret, sed hoc Pontificis Maximi, non Imperatoris.* Lex enim Pontificis postulabat togam prætextam, ut docet Livius libro xxxiii. cap. xlii. His triumviris, ut Pontificibus lege datum togæ prætextæ habendæ jus. Sed omnes istas vestes, & tunicam laticlaviam, & togam prætextam, & Ricam & trabeas, laneas fuisse, præsertim illo tempore de quo Livius, non puto quemquam sanæ mentis dubitare. Denique Flaminiibus lanam peculiarem fuisse videtur inde posse colligi, quod in eorum pileo fuerit apex sive virga lanata. Et si forte pileos deponere vellent, propter æstum, debebant minimum capita filo religare, unde etiam *Flamines*, quasi *Filamines* dicti a nonnullis creduntur. Servius *Æn. libro ii. Flamines in capite habebant pileum, in quo erat virga brevis, desuper habens lana aliquid, quod cum æstus ferre non possent, filo tantum capita religare ceperunt; nam nudis penitus eos capitibus incedere nefas fuerat, unde a filo, quo utebantur, Flamines dicti sunt, quasi filamines.* Apud Arabas Sapientes & Sacerdotes lana vestitos fuisse, apparet vel ex solo nomine; dicuntur enim eorum sapientes *صوفي* a voce *صوف* lana, unde forsan & Græcorum σοφός & Hebræum קוּשׁ quod significat *Astrologum*; Antiquorum enim sapientes plerumque Sacerdotes, Philosophi & Astrologi erant.

CXLIX. Ex his omnibus manifestum est, Lanificium in usu fuisse jam inde a temporibus Mosis. Quidni? cum Ægyptii id attribuant Isidi, & Osiridi. Tertullianus de Pallio: *Cedo jam de vestro, quod Ægyptii narrant, & Aalexander digerit, & Afer legit, ea tempestate Osiridis, qua ad illum ex Lybya Ammon vasie ovium dves: denique cum ipsis Mercurium autumant forte palpati arietis mollitie delactatum deglubasse oviculam: namque pertentat quod facilitas materia suadebat tractu prosequente filum eliquasse, & in vestis pristinae modum, quam philyra tenui vinxerat, tenuisse.* Scilicet ante tempora ista alias vestes non agnoverunt mortales, præter pelles animalium, aut ex papyro, aut foliis arborum, aut etiam ex philyra, id est tenui membrana tiliaë arboris, quas in modum restis solebant torquere, & ex iis inter se nexis & plexis in retis modum vestes conficere. Sed tempore Amonis & Osiridis

ridis fortuito factum est, ut Mercurius oves Ammonis palpans, & mollitie lanæ delectatus floccum traheret & torqueret, unde didicit lanam posse torqueri in modum philyræ, & neri, ut inde vestes conficerentur, quod Osiridem docuit aut Isidem. Atque inde initium lanificii. Sed *Osiris* ille est ipse *Mizraim* Chami filius, de quo Moses Geneleos cap. x. Ideoque patrem dicitur habuisse *Ammonem*, qui & ipsissimus *Cham* merito creditur. Lanificium igitur initium sumpsit tempore Chami, multis seculis ante Mosen, ut male Justinus Athenis attribuit illud inventum, cum Athenæ multa secula post conditæ fuerint.

CAPUT X.

DE זָהָב AURO IN VESTIBUS SACRIS.

Vestes Pontificis Maximi auro & gemmis ornatae. Ideo בני זָהָב vestes aureæ. Ephod & Pectorale ex auro, Catenulæ & annuli aurei. Pallium hyacinthinum. Tintinnabula aurea habuit. צִיץ corona ex solido auro. Varia genera auri Talmudicis. Aurum viride & Rufum. Aurum Tob, Tahor, Sagur, Mupaz, Mesukak, Schachut, Parvaim & Ophir. Ex quibus locis Scripturæ probentur. Unde quodlibet genus auri sic dicatur? Tabrobane idem quod פְּרוּיִם quasi פֶּרוֹן טָף littus Parvan. Aurum catenarum, corone, tintinabulorum מְהוֹר Tohor dictum in S. Scriptura. Utrum textilia in sacro vestitu ex eodem genere auri? Textilia constitisse videntur ex auro שְׂחָח Schachut. Aurum in S. vestitu purissimum, nulli alii metallo mistum. Draps d' or & Brocars. Braecteola argentea & aenea inaurata. Tenuissimas braecteolas ab altera tantum parte inaurare noverunt. Lanæ vestes solum aurum intextum habebant, non lineæ. Hujus rei ratio. Lineæ aliquando aurea apud Romanos. Id ut rem stultam damnavit Alexander Severus. Casauboni & Ferarii dissidium super loco Lampridii. Ab utroque Anastasii locus male allegatur. Usus auri in vestibus communis apud Veteres. Leges Aureliani, Taciti, & Severi contra abusum auri. Apud Persas præter vestes etiam peristromata & vela aurea. Pelles auro-

ta. *Triumphantes auro vestiti. Vestimentis aurea tintinabula appendebant Persæ. Agrippina Paludamentum ex auro textili, sine alia materia. aurea armilla, in aures, torques &c. Cyclade non licuit uti quæ plus auri, quam sex uncias haberet. Lex Severi. Sacerdotes gentilium & sacrificantes aureis vestibus indui. flaminum lænæ auratæ. Asellus Prætor sacrificans auro vestitus. In sancto multam auri adhibebatur. Argenti in re vestitaria apud veteres nullus usus. Hinc majus damnum auri quam argenti tempore D. Aureliani. Ars argentum in fila deducendi & vestibus intexendi, sub ultimis Imperatoribus apud Græcos in usu. Syrmatina. $\sigma\upsilon\gamma\mu\alpha\tau\iota\sigma\upsilon\nu$ argenteis textum filis. Ars aurum vestibus intexendi antiquissima. Aneas auro vestitus. Helena & Leda vestes aurea. Error Plinii qui istius artis inventorem facit in Asia Attalum Regem. Locus Psalm XLV. laudatus. Pallium Sinhar tempore Iosua aureum, secundum Iosephum. Tempore Aharonis ars ista cognita. Quomodo ex auro facta fuerint filamenta docet Moses. Quem explicant Chaldaus, & Iarchius, Exodi XXVIII. v. & cap. XXXIX. III. Veteres eadem arte, qua hodie, metalla in rotunda filamenta instar neti deducere, non noverunt. Klinkant. Tempore primorum Imperatorum illa ars in usu. Tempore Mosis aliter fiebat. Gemmæ in vestitu Pont. M. Exod. c. XXVIII. versibus XVII. XVIII. XIX. XX. Veterum luxus in gemmis. In Armillis &c. In vestimentis. Margarita Clopatræ. Persarum Regum vestes margaritis & aliis gemmis ornata. Totum corpus gemmis tectum ex Plinio probatur. Calcei, Perones, Cinguli & vaginæ gemmate. Heliogabali stulta superbia. Parthorum & Medorum luxus. Iulius Cæsar, Severus & alii Imperatores gemmas prohibuerunt. Pontifices gentilium vestimenta gemmis ornarunt. Ægyptiorum Sacerdotes. Cælia virgo vestalis.*

CL. **H**æc de lino & lana, sacerdotalium vestimentorum, sic proprie dicta materia, sufficient. Alia occurrit materia, sed quæ magis ad ornatum; quam ad vestitum facit, *aurum* scilicet & *lapides pretiosi*: quamobrem etiam vestes Pontificis Max. בגדי זהב vestes aurea dicuntur. Has vestes non tantum ex lino & lana, sed & ex auro constituisse, manifestum est, Exodi capite XXVIII. ubi aurum simul cum lino & lana præscribitur, & in vestimentis sacris

facris adhiberi iubetur; vide versum v. Sed præter legem istam generalem, habemus etiam leges speciales, quæ mox sequuntur, ubi de certis quibusdam vestimentis tantum fit mentio. versu vi. וישו את אפור זהב *Et facient Ephod illud ex auro.* De Pectorali: וטשה חשן משפט מטשה חשב כמעשה אפור חישנו זהב וגו' *Et facies Pectorale iudicii opere artificiosissimo; ut opus Ephodi facies illud ex auro &c.* Ergo Ephod & Pectorale ex auro erant: id est filamenta aurea, cum hyacinthinis, purpureis & coccineis adhibebantur, & vestimentis illis intexebantur, de quibus nos plura infra, ubi ad genus texturæ deventum fuerit. Non tantum intexebatur aurum, verum etiam solidum aurum exterius in ornamenta appendebatur. In Ephodi humeralibus, & in Pectorali iudicii erant *catenula aurea* & *annuli aurei*, quibus humeralia & pectorale, quasi fibulis adnectebantur. כליט five *Pallium* Pontificis Max. nihil quidem auri textum habuit, erat enim הכלה כליט *totum hyacinthinum* commate xxxi. *Aurum* tamen appensum habuit, ut *tintinnabula aurea*. com. xxxiv. Præter hæc omnia, quæ aurum vel intextum vel adnexum habebant, aliud genus vestimenti memoratur, quod ex solido auro, absque ulla alia materia, constabat: nempe ציץ five *corona* sacra in fronte Pont. Max. versu xxxvi. Sed de hisce omnibus plura, libro secundo, ubi quodlibet vestimentum seorsum examinabimus.

CLI. Varia auri genera memorant magistri, plurimis in locis, quæ usum habuerint in sacris. *Massechet Ioma cap. iv. Halacha iv.* loquitur Misna de auro viridi & rufo: בכל יום זהב ירוק והיום: *Semper erat aurum viride, sed hoc die* (nempe die expiationum) *erat rufum.* Gemarici in utraque Gemara, cum Jerusalemitana, tum Babylonica, super hac Misna, non tantum duo, sed septem genera auri recensent. שבעה זהבים הן זהב טוב זהב טהור זהב כגור: *Septem sunt genera auri.* *Aurum Tob, aurum Tabor, aurum Sagur, aurum Mupaz, aurum Mesukak, aurum Schachut, aurum Parvaiim.* Ita enumerantur a Jerusalemitanis, quæ fere iisdem verbis repetuntur in Sche-moth Rabboth, *parascha xxxv. fol. clii.* Babylonici ad eandem Misnam addunt זהב אופיר *aurum Ophir*, neglectis tamen טהור זהב *au-ro Tabor*, & זהב מווקק *au-ro Mesukak.* Hæc omnia didicisse videntur ex Sacra Scriptura; ista namque epitheta auro, in sacro textu attribuuntur. *Aurum Tob* eruunt ex capite i i. Geneseos, versu

versu XII. זהב הארץ הוא טוב *Et aurum istius terra est Tob* זהב טהור *aurum Tabor* pluribus in locis reperitur, etiam hoc capite xxxviii. Exodi. זהב פגור *aurum Sagur*. I Reg. vi. xx. ויצפרו זהב מופו *Et obduxit illud auro Sagur*. זהב מופז *aurum Mupaz* I Reg. x. xviii. זהב מווקן *Et obduxit illud auro Mupaz* : זהב מופו *Mesukak* I Chron. xxviii. xviii. זהב שחוט *aurum Schachut*. זהב פרויים *Scuta ex auro Schachut* מגנים זהב שחוט I Reg. x. xvii. זהב פרויים *Et aurum illud erat aurum Parvaim*. 2 Chron. iii. vi. והחב זהב פרויים *aurum Ophir*, quod memorat Gemara Babylonica, reperitur I. Chronicor. xxix. iv. De hisce omnibus generibus auri, vide alibi pluribus in locis.

CLII. Cunctæ illæ species auri ita vocantur, aut a natura & bonitate auri, aut a loco unde eruitur. Talmudici tradunt aurum *Tob* sic dici a bonitate, prout טוב *Tob* bonum significat, quia revera bonum & utilissimum. זהב טוב כמשמטו *aurum Tob*, ita dicitur secundum significationem vocis. טהור *Tabor*, quod purissimum, & plane nihil admixtum habet. *Injiciunt illud in ignem, sed plane nihil amittit*; טהור *Tabor* enim mundum significat. פגור *Sagur* dicitur à claudendo: פגור enim claudere est: scilicet quod occludatur obpretium; aut etiam quod omnes tabernæ (præsertim nummulariorum) claudantur quando hoc venale exponitur, quæ opinio est Babyloniorum נסגרות כל ההנייה בשעה שנפתח *quando venale exponitur, omnes taberne clauduntur*: nullum enim aliud aurum tunc divendi poterat, ut etiam exponit glossa. מופו *Mupaz*, quia est instar paz, ut loquuntur Babylonii, aut מזהיב כמרגליות לפו מזהיב לפו מזהיב *quia splendet instar Margaritarum*, ut habet glossa. *Est instar ignis ardentis sulphere*. Sed multo verius quod addit ipsa Gemara, scilicet ita dici a loco, מקומו הוא נקרא זהב מאופו *Secundum nomen loci ita vocatur, quasi aurum ex Uphas*. Jerem. cap. x. ix. מווקן *Mesukak*: שהיו שוחין בו אה הכתלים *quia hoc auro obducunt parietes*, ut habet Rabboth & Talmud Jerusalemitanum. שחוט *Schachut*, שהיה נטוה כחוט *quia netur instar fili*, ut habet Gem. Babylonica, aut, uti ait Jerusalemitana, נמשך בשטוה *quia ducitur instar cera*, quæ Rabboth, dicto loco, sic contraxisse videtur: זהב שחוט שהיה נמשך כחוט והיה סכין בו כשטוה הנתינה של גבי פינקם *Aurum Schachut, quia deducitur instar filamenti, & quo aliquid regi potest instar cera, quæ tabula obducitur*. פרויים *Parvaim*, שהיה אדום

פר ארום דומה לזו של פר *quia est rubrum, ut sanguis iuveni.* Vide utramque Gemaram & Rabboth: sed rectius dixissent ita vocari a loco, unde afferebatur, veluti ex *Tabrobane*, aut aliis locis: Ipsum si quidem פרום nil aliud esse creditur, etiam doctissimis viris, quam *Tabrobane*, quasi טר פרון *litus Parvan.* אופיר *Ophir*, ראתי מאופיר *quod venit ex Ophir*, Fortassis una eademque species auri est, illud זמון, פרום, & אופיר, sed de hisce omnibus fusius disputabimus, ubi de Templo & sacris vasis.

CLIII. Cæterum ubi mentio fit de auro, quod in sacro vestitu adhibetur, veluti Exodi xxv וזו וזו. וזו. וזו. xxxv וזו. & cap. xxxix. xv. xv. xxv. xxx. præsertim quando sermo est de rebus illis quæ ex solido auro constabant, quales sunt *catenula aurea* in pectorali, *Corona & tintinnabula*, vocatur semper זהב טהור *aurum Tabor.* Utrum autem diversæ istæ voces, quas jamjam recensuimus & explicavimus, revera diversa genera auri significant, & an omnia vestimenta sacra, etiam textilia opera, ex auro *Tabor* constiterint, nemo facile probaverit. Fortassis aurum *Tabor* adhibitum fuit tantum istis rebus, de quibus expresse dicitur. Textilia autem opera facta fuisse potius ex auro *Schachur*, credibile est, ut ejusmodi operibus aptissimum: erat enim valde ductile, & facilius quam ullum aliud in filamenta deduci poterat, unde & שחוט *Schachur* dictum כחוט שיה נטה *quia nebatur ut filamentum.* Ex tali itaque auro facta fuisse filamenta, quæ cum lana hyacinthina, purpurea & coccinea torquebantur, quis conjecturare merito poterit. Purissimum itaque & præstantissimum aurum adhibebatur, quod alterius metalli nihil admistum habuit, nec erant filamenta & bracteolæ, quibus nostri artifices hodie utuntur, in suis texturis aureis, quas pannos aureos, *drap d'or & brocars*, fortasse a *bracteolis* vocant, in qua arte exercitatissimi sunt Veneti, qui non tantum tenuissimas bracteolas ducere norunt ex argento & alio metallo, & inaurare ut alii; sed & ab una parte solum sciunt inaurare, altera parte auro nudata, arte sane ingeniosissima, quæ ars cæteros populos, fere per totum orbem latet, facilius enim est ab utraque parte, quam ab una tantum, laminas tam minutas auro tegi.

CLIV. Laneæ vestes solæ, ut ex dictis satis apparet, aurum intextum habebant, non autem laneæ, nam feminalia, tunica & infulæ nullum agnoverunt: nec mirum, cum moris non fuerit aurum intexi, nisi laneis aut sericis, non autem lineis. Et ratio ma-

nifesta est : aurum enim rigidas reddit vestes , & cum corpori nudo maxime adhærere soleant lineæ , multum illi molestiæ adferrent. Optimo igitur jure vestes illas ut stultas damnavit Alexander Severus , referente Lampridio , in vita ejus. *Boni, inquit, linteaminis appetitor fuit ; & quidem puri , dicens si linteï , idcirco sunt ut nihil asperum habeant , quid opus est purpura ? in linea autem aurum mihi etiam dementiam judicabat , quum asperitati adderetur rigor.* Eo enim dementiæ venerant homines tunc temporis , luxui dediti , ut , non contenti fericis vestibus auro & purpura ornatis , etiam lineas purpura & auro clavatas gestarent , quæ carni nudæ adhærentes , asperitate purpuræ , & rigore auri corpus facile lædebant. Ejusmodi vestium meminisse Anastasium in vita Benedicti Tertii , docet Casaubonus ad dictum locum Lampridii. Has autem vestes Casaubonus non ad usum comparatas credidit , verum ad ornatum ædium sacrarum. Refutatur tamen a doctissimo Ferrario *de Re vestiaria libro III. cap. v. Nihil aliud , inquit , illa Camisia fuerunt , quam linea tunica sacrificantium , & ad usum sacrorum , non ad ornatum templorum.* Sed quid vestes illæ lineæ , de quibus Alexander Severus apud Lampridium , ad vestes sacras Anastasii ? cum fuerint *Camisia alba sigillata,holoserica, cum Chrysocla-vo.* Audin holosericas fuisse , non lineas ? Ideo non mirum si aurum intextum habuerint. Utut sit , nullas vestes lineas nostrorum sacerdotum aurum intextum habuisse certum est. Rarum id etiam fuit in vestimentis gentilium.

CLV. Secus res sese habebat in vestibus laneis & fericis. Tempore Aureliani , ut auctor est Vopiscus in vita ejus , tantus fuit abusus auri in Cameris , in tunicis & in pellibus exornandis , ut Imperator in animo habnerit legem dare , *ut aurum neque in Cameras , neque in tunicas , neque in pellibus , neque in argentum mitteretur , dicens plus auri esse in rerum natura , quam argenti : sed aurum per varios bractearum , florum liquationum usus perire.* Hujus autem rei illi auctor fuit Tacitus Imperator , ut tradit Vopiscus in *vita Taciti : Auro clavaris vestibus , inquit , idem interdixit , nam & ipse auctor Aureliano fuisse perhibetur , ut aurum a vestibus & pellibus submoveret.* Alexander Severus ut immoderatum istum luxum , & auri damnum tandem reprimeret , ut refert Lampridius , voluit *Regias matronas contentas esse uno reticulo , atque inauribus , & baccato monili , & corona cum qua sacrificium*
face-

facerent, & unico pallio auro sparso, & cyclade qua sex uncias auri plus non haberet. Apud Persas non tantum vestes aureas, sed & peristromata, & vela aurea in usu fuisse certum est. Videatur imprimis Briffonius *de Regno Persarum libro III.* & alibi. Pelles auratas Græci χρυσοπάσης vocabant. Vestes præterea pro vario ornatu clavorum, virgarum, litterarum & signorum χρυσοπήνες, χρυσοσήμις, & *Chrysoclavatas* dicebant. Vestes aureas Regum & Magnatum, præsertim feminarum, ornatum fuisse, evidens est magis quam ut probatione egeat. Virgilius *Æn. lib. I.*

Palliam signis auroque rigentem.

Et *Æn. lib. III.*

Fert picturatas auri subtemine vesteis.

Apud ipsos Gallos, proceres gestasse vestes tinctas & auro variegatas tradit Strabo *libro IV.*

*Aurea casaries illis, atque aurea vestis,
Virgatis lucent sagulis, tum lactea colla
Auro innectuntur.*

Triumphantes auro vestitos docet Appianus *libro I. Punicor.* Ἐσαλταται ἢ ἐς τὸν πάτερσον τόπον πορφύραν ἀσέρον χρυσῶν ἐνυφαζήμιον. *Induitur togam purpuream aureis stellis intextam.* Hinc & ii qui funus viri Triumphalis comitabantur gestarunt ἐθῆτας διαχρῆσες vestes aureas. Nec aurum vestibus tantum intextum & adpictum habuerunt, sed & adpensum, ut *tintinnabula* aliaque ornamenta, quemadmodum in Pallio Pontificis M. præsertim Persarum Reges. Sed de his plura suis locis. De coronis aureis, quas sacrificantes & alii gestarunt, etiam aliquid dicemus, ubi eo deventum fuerit. *Nebatur etiam aurum & tenebatur lana modo, & sine lana. Tunica aurea triumphasse Tarquinium Priscum, ex Verrio docet Plin. lib. xxxIII. c. III. Nos vidimus Agrippinam Claudii Principis, edente eo navalis prælii spectaculum, assidentem ei, indutam paludamento, auro textili sine alia materia.* Vide ibidem. Taceo aureas armillas, in aures, torques, annulos, crinalia, & id genus infinita. Ut uno verbo absolvam, fuit abusus auri in vestibus, ut etiam Imperator Alexander Severus, teste Lampridio, prohibuerit uti *Cyclade, qua plus auri haberet, quam sex uncias*, quem locum modo allegavimus.

CLVI. Porro vestes aureas habuerunt non tantum Hebræorum Pontifices Maximi, sed & Ethnicorum Sacerdotes & sacrificantes.

Flaminum lænas purpureas & auratas fuisse , colligi potest ex Virgilio *Æneid libro IV.* ubi Æneam ut Flaminem introducit auro vestitum :

————— *Et tenui telas discreverat auro.*

Et Appianus libro primo de Bello Civili , ubi de Afellio , Præto-
torem , ait , sacrificantem ἢ ἱερεῖν , ἢ Πρίχουρον ἑδῆτα ὡς θυσία
περικελευθον. *Sacram atque auro intextam vestem , ut in sacris , in-*
duum. Nota quod dicat ὡς θυσία , ut constaret moris esse inter
sacrificandum ejusmodi vestibus uti. Et libro II. ἢ θύειν μὲν αὐτὸν
αἰεὶ θριαμβῶς ἠμφιεσμένον. *Et sacrificando triumphali veste uteba-*
tur. Sed modo ostendimus ex eodem auctore , triumphantes πορ-
φύειν ἀσέπων χρυσοῦν ἐνυφασμένον , *purpuram aureis stellis intextam*
habuisse. At in rebus sacris aurum satis fuisse familiare , sive in
vestibus , sive aliis in rebus , colligi quoque potest , ex Persio ,
Satyra Secunda.

Dicite Pontifices in sancto quid facit aurum ?

Sane quam commune fuerit aurum in Templo Jerusalemitano , præ-
ter vestes Pontificis Maximi , sive ad ipsius Templi ornatum , sive
ad vasa & instrumenta , omnes sciunt , modo non sint plane pe-
regrini in Sacra Scriptura. Sed plane stupendam fuisse copiam auri ,
& cæteris populis fere inauditam , in sacro hoc ædificio , fusius
docebimus alibi , in nostro Opere de Templo & vasis sacris , nec
non in nostris observationibus ad auctores de Re Numaria. De auri
colore vide infra , ubi de coloribus.

CLVII. Argentum vestibus sacris non intexebatur , nec id notum fuit
apud veteres. Temporibus Aureliani *argentum in usu suo manebat* ,
non autem aurum , quod *peribat per varios bracteatum , filorum &*
liquationum usus. *Habuit in animo* , ait Vopiscus de Divo Aurelia-
no in vita ejus , *ut aurum neque in Cameras , neque in tunicas , ne-*
que in pelles , neque in argentum mitteretur , dicens plus auri esse in
rerum natura , quam argenti : sed aurum per varios bracteatum , fi-
lorum & liquationum usus perire , argentum autem in suo usu manere.
Ad quæ verba optime Magnus Salmasius adnotavit : nondum ætate
Aureliani inventum fuisse ut argentum in fila deduceretur , id vero
sub ultimis Imperatoribus apud Græcos multum in usu fuisse ; ea-
que *Syrmatina* dicta fuisse a *Syrmate* , hoc est filo argenteo . &
apud Codinum *συρματινὸν* argenteis textum filis , & argentatum
significare , quod ibi multorum Græcorum testimoniis probat.

CLVIII. In.

CLVIII. Interim ars aurum vestibus intexendi antiquissima est: Æneas enim & alii illis temporibus auro vestiti dicuntur a Virgilio, ut supra audivimus. Et apud Trojanos talia ornamenta non fuisse ignota, constat ex eodem Virgilio *Æn. libro primo.*

*Munera præterea Iliacis crepta ruinis
Ferre jubet: pallam signis auroque rigentem,
Et circummixtum croceo velamen acantho,
Ornatus Argiva Helena, quos illa Mycenis,
Pergamo cum peteret, inconcessosque Hymenæos,
Extulerat, matris Leda mirabile donum.*

En jam temporibus Helenæ & Ledæ palla auro rigens nota fuit. Hujus artis inventorem facit in Asia Regem Attalum, Plinius *libro octavo, capite XLVIII.* *Aurum, inquit, intexere in eadem Asia invenit Attalus Rex: unde nomen Attalidis.* Sed vehementer fallitur Plinius: nam multum ante viguit ars aurum intexendi. Tempore Salomonis jam in usu fuisse docet Psalter Psalmo XLV. si quidem sponsa ejus *במשכנות זהב לבושה* *vestibus laculatis aureis vestita erat.* Si Josepho credimus, ipsum pallium Sinhar, interdictum Jerichunticum aureum erat. *Antiq. lib. v. cap. i.* ubi illud vocat *χλαμύδα βασιλικήν ἐν χρυσοῦ μὲν πᾶσαν ὑφαέσθησαν.* *Paludamentum regium ex auro totum intextum.* Sed quid opus ista omnia referre; cum ex vestibus Aharonis constet, id tempore Mosis jam reperi- tam fuisse? Attalus igitur istius artis primus inventor non fuit, saltem non in Asia. Et si quid præstitit præter cæteros, id forsan in Græcia factum fuit, nisi forte probari potest, etiam ante tempora illius, jam in Græcia notam fuisse artem aurum intexendi vestibus.

CLIX. Tradit præterea Mosis quomodo aurum in filamenta deductum fuerit, Exodi capite xxxiv. III. *וירקשו את פתי זהב וקצין* *Extendebant laminas auri & scindebant filamenta, ut essent inter hyacinthina &c.* Chaldæus habet: *Extendebant, vel ducebant laminas, aut bracteas auri, & scindebant filamenta.* Hisce verbis idem exponit Jarchius ad Exodi caput xxviii. v. *היו מורדין את הזהב כמין טפין דקין וקוצין פחילין מהם ושיוין אותה חוט של זהב עם שש וגו' Extendebant aurum instar bractearum tenuium, & ex iis scindebant filamenta, & nebant filamentum aureum cum byssino, &c.* Hic constare videtur veteres, tempore Mosis, eandem ar-

tem metalla deducendi & nendi, quæ hodie viget apud nos, non habuisse; scilicet ut ex metalli massa, satis crassa instar longioris bacilli, filamenta subtilissima & rotunda quidem ducerent, sive id fieret mola, sive alia arte, uti fit Aquisgranis, Venetiis, in Westphalia & alibi, cum prius laminas tantum tenues, sed latiores duxerint, ex quibus minores & angustiores bracteolas scindebant, ita quidem ut fuerint filamenta non rotunda, sed in modum laminarum minutissimarum, quales sunt bracteolæ illæ nostræ aureæ & argentæ, quæ cum serico nentur, unde textilia opera fiunt, & quas etiam *Klinkant* vocamus. Apud nos ducuntur ex metallo filamenta tenuissima & rotunda, infinitæ longitudinis, quæ deinde eadem fere arte planæ fiunt ad formam laminarum. Tempore priorum Imperatorum artem æs & alia metalla in rotunda filamenta deducendi, cognitam fuisse satis constat ex veteri suppellectili quæ subinde eruitur, quales sunt *stili*, *fibule*, & alia opera satis nota, ac omnium fere manibus trita. *Si aurum textile* fuit, ut inde vestimenta, *sine ulla alia materia*, fierent, ut supra ex *plinio libro xxxiiii.* audivimus, proculdubio ars aurum in filamenta rotunda deducendi, tunc temporis nota fuit. Saltem in nostro vestitu sacro, aurum eadem arte qua hodie, prius in filamenta rotunda deductum fuisse, quæ deinde in bracteolas planas formarentur, non liquet, immo contrarium constat. Prius laminas satis latas faciebant; sed tenues, ex qua postea aliis instrumentis scinderentur angustiores bracteolæ quæ cum hyacinthino &c. torquebantur & texebantur.

CLX. Tandem ut vestes sacræ ornatiores & pretiosiores fierent, ad majorem pontificis gloriam atque decorem, non solum mollissima lana, tenuissimum linum & purissimum aurum adhibebatur, sed præterea etiam *gemma* ingentis pretii in Ephodi humeralibus, & in pectorali; ut præter duos lapides pretiosos שׁוהם *Schobam*, quibus Ephodi humeralia, quasi fibulis, in humeris neccebantur, adhuc duodecim alios gestaverit in pectorali judicii. In quatuor autem ordinibus dispositi erant, prout recensentur Exodi cap. *xxviii.* versibus *xvii.*, *xviii.* *xix.* *xx.* אדם פשרה וברקת נפך ספיר ויהלם. *Odem*, *Pitdah*, & *Barekeith*, *Nophech*, *Saphir* & *Iabalom*, *Lesebem*, *Schebo*, *Achlama*, *Tarschisch* & *Schobam* & *Iaschpe*. Quales autem hæ gemmæ fuerint, accuratius examinabimus libro secundo, ubi ad pectorale deventum fuerit.

CLXI. Nec gentilium vestimenta sacra monilibus & gemmis carebant. Veteres siquidem non minori luxu superbire solebant, in gemmis, quam in auro & aliis ornamentis, præsertim nequior sexus. Nihil jam dicam de gemmis, quas Veteres gerebant a vestimentis sejunctas, quales sunt torques, armillæ, annuli, inaures, crinalia, id genus plus satis; de quibus Ovidius libro I. de *Remedio Amoris*.

Auferimur cultu: gemmis auroque teguntur

Omnia, pars minima est ipsa puella sibi.

Et Martialis lib. v. Epigr. XI.

Sardonichas, Smaragdos, adamantas, Iaspidas uno

Versat in articulo stella, Severe meus.

Unde Tertullianus, de *Habitu muliebri*: uno lino decies sestertium inferitur, & Salsus & Insulas, tenera cervix fert. Brevissimis loculis patrimonium grande profertur. Ut taceam Margaritam Cleopatraræ, quæ plus centies sestertium valuit. Ipsa etiam vestimenta, non tantum auro sed gemmis ornabant. Persarum Reges habuisse vestes sericas, cum lapidibus preciosis & margaritis undique adpensis, capite VIII. ex Targum Scheni, jam demonstravimus. Audiatur Plinius Sed quota hæc portio est reputantibus purpuras, conchyliis, margaritis? Parum scilicet fuerat in gulas condi Maria, nisi manibus, auribus, capite, totoque corpore a scæminis juxta virisque gestarentur. Quid mari cum vestibus? Quid undis fluctibusque cum velere? Non recte recepit hæc nos rerum natura, nisi nudos, Esto si tanta ventri cum eo societas, quid tergori? parum est, nisi qui vescimur periculis, etiam vestiamur. Tam immoderato luxu quidam effusi erant, ut gemmas, tanquam naturæ vilia munera, ad fordidos calceos, perones & crepidas deprimerent, quasi parum esset caput, collum brachia, pectus, tergum, latera, cingulos & gladiorum vaginas ornare, nisi & calceamenta iis onerassent. Lamprius, de monstro hominis Heliogabalo, habuit in calceamentis gemmas, & quidem (quod stultitiam auxit) sculptas, quod risum omnibus movit; quasi possent sculptura nobilium artificum videri in gemmis, quæ pedibus adhererent. Luculentus testis erit & Tertullianus, de *Habitu Muliebri* cap. VII. Gemmarum quoque nobilitatem vidimus Romæ, de fastidio Parthorum & Medorum, caterorumque gentilium suorum, coram matronis erubescerem, nisi quod ad ostensionem fere habentur. Latent in cingulis Smaragdi & cylindrios vagi.

vagina sua, solus gladius sub sinu novit? & in peronibus unione^s emergere de luto cupiunt, jam gemmatum habent, quod gemmatum esse non debet, si non comparet: aut ideo comparet ut neglectum quoque ostendatur. Claudianus libro II. de Raptu Proserpina.

*Parthica qua tantis variantur cingula gemmis,
Regales junctura sinus.*

Julius Cæsar, Severus & alii Imperatores, intollerabilem hanc superbiam non semel reprimere conati sunt. De quo videantur Suetonius, Lampridius, alii. Pontifices autem gentilium gemmis pretiosissimis vestitum suum ornasse, infra, ubi de Ephodo & pectorali dicendum erit, clarius patebit, ubi Sacerdotes Ægyptiorum, Cæliam virginem vestalem, & alios ejusmodi gemmis & monili ornatas fuisse, demonstraturi sumus. Sed hæc de materia sacrarum vestium satis; tempus postulat, ut & de coloribus aliquid dicamus.

CAPUT XI.

DE COLORIBUS SACRARUM VESTIUM.

De coloribus non nisi haviolando, ut cæci de coloribus, judicare possumus. Septuaginta interpretibus, Iosepho, Philoni, Hieronymo & aliis non semper credendum. Eorum testimonia tamen ponderanda. Quinque colores in vestitu sacro recenset Iosephus. Vestes totius sacerdotum turba albæ. Sic & Pontificis Max. die Expiationum. כנדי לבן vestes albæ. Hæ magis alba quam cæterorum sacerdotum, cum balticus tunc quoque albus, cæterorum vero Sacerdotum coloratus semper. velum album inter Pont. Max. & populum die Expiationis. Vacca Rufa vestibus albis comburebatur. Gentilium Sacerdotes etiam albas vestes gestarunt. Sic & Ægyptiorum & Atheniensium. Δαμπρόν apud Theophrastum idem quod λευκόν. Sic in Apocalypsi xv. vi. Ὀλοθυμὸς scurris Atheniensibus sacrificans. Demosthenes albis vestibus bovem mactat. Gallorum Druidæ albis vestibus. Virgines Vestales. Cereris sacra alba veste. Flamen Dialis album habuit Galerum. Erarres Aryales albas infulas. Fœmina sacerdotes Germanorum

ἀσκήδους. Fidei sacra fiebant manu involuta albo panno. Cana Fides Atheniensium & Alexandrinorum sacerdotes calceos albos habebant. Albus color Diis gratissimus. Dii Gallorum vestibus albis tecti. Alba Gallice une aube in Ecclesia Romana. Privatorum alba vestes. Candidati veterum Romanorum & Christianorum. Dominica in albis. Cretati. Vestes creta dealbare opera fullonum. Principum ministri albis vestibus. Dictum Domitiani. Codex de vestibus holoveris. Aliquando gentilium sacerdotes nigras vestes gestabant. Vellus nigrum. Palla lugubris. Bellona vestes nigra.

CLXII. **D**E coloribus, quorum apud Veteres, cum sacros, tum profanos auctores fit mentio, non nisi admodum parce, & hariolando fermocinari licet: ut de rebus illis vix aliter quam cœci de coloribus, judicare possimus. Et sane si quid ex Veterum artibus interiit (multa autem interierunt) inter res deperditas, maxime colores ponendi sunt, præsertim cum ars inficendi, cum antiquis insectoribus, sæculo nostro, quasi invida fortuna, aut potius irato numine, quod immoderatum luxum inter mortales diutius ferre non potuerit, erepta sit. Certissimum esse, quod ait Seneca, homines facilius credere visui quam auditui, experientia tot retro sæculis plus satis docuit: multo enim clarius percipere solemus veritatem rerum, quæ oculis nostris sese prædunt, quam earum, quas auribus percipimus. Cum igitur nullus sensus de coloribus nos edocere possit, præter visum, veteres autem colores ad nos non pervenerint, mirum utique non est, si in hac re cæcutiamus. Et quod difficultatem auxit, in hac nostra materia, ubi de vestitu sacro quæstio instituitur, illud est, quod tot & tam luculentos auctores non habeamus, quam in rebus profanis. Quis, quæso, nostram purpuram, quis coccinum, tandem hiacynthinum sacri vestitus oculis usurpavit? Seniores, Josephus, Philo Judæus, Hieronymus, alique, de coloribus in suis scriptis passim fermocinantur; sed quis eorum vidit eos, aut si nonnulli viderint, ut de Josepho sane dubitandum non est, eorumne libri casti, & sinceri ad nos pervenerunt? Quot enim nobis, pro legitimo foetu nobis non obtruduntur? Nihilne adulteravit sciolorum incitiam, librorum incuria, & interpretum sive præceps judicium, sive linguarum & rerum, præsertim in Religione & sacris ritibus, igno-

rantia? utinam nullum mendum in Josepho, Philone & Senioribus unquam animadversum fuisset! sane ut testes omni exceptione majores libentissime eos adduceremus, fidemque eis haberemus, ut occulatis testibus, cæteris omnibus anteferendis. At cum toties nos fallant, non nisi admodum caute audiendi sunt. Ideo non plane rejiciendi, sed cum verpulorum cæteris magistris examinandi, eorumque omnium consensus & testimonium ponderandum. Et si conjecturis aliquid dandum, hisce multum concedendum esse, certum est.

CLXIII. Quinque omnino colores in sacro vestitu recenset Iosephus, de Bello Judaico Libro VI. χρυσῶ τε ἢ παραφύρας, ἢ κόκκω, βύσσω ἢ ὑακίνθω. *Auri, purpura, cocci, Byssi & Hyacinthi.* De singulis jam agendum est, & primo quidem de albo. Plus satis jam ostendimus duo genera fuisse vestimentorum, alias lineas, laneas alias: lineas vestitam fuisse totam sacerdotum turbam juxta & Pontificem Max. die piaculari, x. Tisri. Has fuisse albas, nemo dubitabit, siquidem omne linum natura sua album est. Fateor expressis verbis non constare, cujus fuerint coloris vestimenta sacerdotum minorum, sed cum dicatur lino eos vestitos fuisse, nulla mentione facta de colore, meridiana luce clarius est, eorum vestes fuisse albas. Ubi Scriptura loquitur de lino, nulla mentione facta de colore, color albus intelligendus est. Audiamus Maimonidem *Hilch. Kele Hammikdasch cap. VIII.* בגדי כהן הדיוט הם *Vestes Sacerdotum minorum sunt quatuor, tunica, feminalia, pilens & balteus, quæ omnes fiunt ex lino, suntque alba.* Doctor Levi Barselonius, *præcepto xcix.* ubi de vestibus Sacerdotum turbæ, *albas* eas quoque affirmat. *וארבעה כלים אלה של פשתן היו לבנים. Et quatuor illa vestes linea sunt & quidem alba:* Eiusdem plane coloris fuerunt vestimenta Pontificis Maximi, quibus amiciebatur, quum sacra adyta intrabat magno die expiationum, ejusdem namque erant materiæ; cum ex bysso fuerint, nisi fortassis ex subtiliori & pretiosiori. Hinc excellentiori significatu vocantur בגדי לבן *vestes alba.* Nec immerito, nam multo magis *alba* dici possunt, quam sacerdotum reliquorum vestes, cum hæ non omnes albæ fuerint: habuerunt enim colores alios admistos, quod in balteo videre licuit, qui constabat non tantum ex lino albo, sed & ex lana hyacinthini, purpurei, & coccinei coloris: at vestes Pontificis Ma-

ximi die Expiationum omnino nullum alium colorem agnoverunt . etiam in ipso balteo, qui illo die ex albissimo & purissimo lino constabat, non minus quam femibalia, tunica & cidaris. Immo ut constaret, ministerium illius diei fieri debere in vestimentis albis, velum quoque byssinum id est *album* pandebatur iter Pontificem Max. & populum, quum vestes mutabat, quod cæteris anni diebus fieri non solebat, quod jam ex codice *Iona*, capite III. probavimus. Vaccam rufam albis vestimentis comburi solere, docet *Misna Massechet Parah capite IV.* de quibus nos fusius, ubi Codicem illum, quem cum pluribus aliis, qui de sacrificiis & oblationibus, latinitate donavimus, & commentariis illustravimus, publico dederimus.

CLXIV. Cum gentilium sacerdotes etiam lineas vestes gestaverint, uti supra demonstravimus, eorum vestes quoque albas fuisse propter eandem causam, certum est. Ægyptiacum linum hoc nomine præcipue laudatur a Plinio, *libro XIX. capite I.* ubi de Gossypio: *Nec ulla* (id est lina) *sunt eis candore mollitiæque præferenda. Vestes inde Sacerdotibus Ægypti gratissima.* Plinio adstipulatur Apulejus *libro XI. de Asino aureo*, ubi de sacris Isis: *viros feminasque, ait habuisse lineas vestes, atque ita candore luminosos fuisse omnes. Antistites sacrorum procures, addit candido lineamine cinctum pectorale adusque vestigia strictum injecti, potentissimorum domini proferebant insignis exuvias.* Apud Athenienses, qui rem divinam faciebant, alba veste amicti erant, ut patet ex Theophrasti *Characteribus, capite XXII.* ubi *μικροφιλότιμον* quendam introducit, qui inter alia etat *ἄθροισμα αἰσάμυθῳ ἰμάτιον λαμπρὸν, vestimentum album*, non tantum *splendidum* sed *album*, quod etiam τὸ λαμπρὸν significat. Idem patet ex Apocalypsi cap. xv. vi, & alibi. Ideo vestis λαμπρῆς, καθαρῆς & λευκῆς est una atque eadem. Usque adeo vestis alba propria videbatur sacrificantium apud Athenienses, ut etiam scurræ eos, qui candidati in publicum prodire solebant, ὀλολυγμῶς vocarent, quasi dicas *sacrificantes*. Anaxandrides in Ulysse apud Athenarum *libro VI cap. IX.*

———— λαμπρῆς ἵς ἐξ ———
Ἐλήλυθεν, Ὀλολυγμῶς ἕτος ἐσιν.

———— Si quis splendidus
progreditur, sacrificans is est.

id est, si quis *albus* progreditur &c. Sed ad hunc locum vide do.

atiffimum Casaubonum. Demosthenes ab Æschino dicitur, σεφανω-
σάμεν & ἢ λδουὼ ἐοθῆτα λαβῶν coronam & albam vestem sumens,
atque sic ἐεσθύτη βοὸν μαετανι. Nec aliter Gallorum Druidæ ac
Sacerdotes amicti. Plinius libro XVI cap. XLIII. Sacerdos candida
veste cultus arborem scandit. Falce aurea demetit. Candido id exci-
piunt sago. Tum deinde victimas immolant. Non nisi alba veste vir-
gines vestales amiciri poterant, ut testis est Suidas, in Νεμῶς Πομ-
πίλι. Καί, inquit, εἰς τῆτο εἰ μύρω, σὺν ἀνθεσιν, εἰς ἱματίω χρη-
δῆ συνεχωρῶντο, πλὴν λδουῶ. Atque ideo nec unguento, nec floribus,
nec veste nisi alba mi, ipsis concessum fuit. Cereris sacra albis fie-
bant vestibus. Ovidius libro X. *Metamorph.*

Festa pia Cereri celebrabant annua matres

Illa quibus nivea velata corpora veste.

Et *Libro IV. Fastorum.*

Alba decent Cererem, vestes cerealibus albas

Sumite, nunc pulli velleris usus abest.

libro VI. cap. VII. & libro X. cap. XV. de Flamine Diali, ex
Varrone hæc habet. Is solus album habet Galerum, vel quod Ma-
ximus est, vel quod Iovi immolata hostia alba fieri oportet. Et Fra-
trum Arvalium Sacerdotii insigne est spicea corona & alba infula.
Fœminæ Sacerdotes apud Germanos castra sequebantur, λδουὼ μῶες,
καρπασίνας ἐφαπλίδας θηπεπορημύω, albis vestibus carbasinis sup-
paris desuper fibulis affixis. Supra capite III. ostendimus Flami-
nes Fidei sacra fecisse tectis manibus. Sed albo panno manus ad
digitos involutas habebant. Hinc cana fides: quod ei albo panno
involuta manu sacrificatur, explicante Servio. Unde Horatius:

Et albo rara fides colitur velata panno.

Et calceos albos & phæcasiā habebant Sacerdotes Atheniensium &
Alexandrinorum. Vide Appianum de *Bello Civili*, libro V. ubi de
Antonio. Καί, inquit, σολὼ εἶχε τετράγωνον ἐκλωκλὼ ἀντὶ τῶ πα-
τρῆς, ἢ ἐπὶ δῆμα λὼ ἀντὼ λδουὼν Ἀττικὸν, ᾧ ἢ Ἀθλωαίων ἐχρεσιν ἱε-
ρεῖς ἢ Ἀλεξανδρέων, ἢ καλῆσι Φαιάσιον. Habuit autem stolam qua-
dratam Græcanicam, pro patria, & calceum induit album atticum,
quibus Atheniensium & Alexandrinorum Sacerdotes utuntur, & quos
phæcasiā vocant. Nec prætermittendus locus apud Artemidorum
libro II. cap. II. ubi albas vestes solis sacrificantibus conferre, do-
cet. Quid mirum cum albus color Diis gratissimus reputaretur,
ut docet Plato Νόμων 16. χρώματα δὲ λδουὰ, inquit, πρέποντ' ἀν' θεοῖς

εἶν ἢ ἀποδοῖ ἢ ἐν ὕφῃ. *Colores albi Diis decori sunt, cum in cateris, tum in textili.* Βάμματα ἢ addit μὴ θεσφέρειν, ἀλλ' ἢ πρὸς τὰ πολέμους κοσμήματα. *Tincta non nisi bellicis ornamentis adhibebantur:* quæ repetuntur a Cicerone fere totidem verbis, libro II. de *Legibus.* *Color autem albus præcipue decorus Deo est, tum in cateris, tum maxime in textili.* *Tincta vero absint, nisi a bellicis insignibus.* Hinc & ipsi Dii Deæque albis vestibus & velamine tegi aliquando solebant, Sulpitius Rhetor libro I. de *Vita Martini, Quia esset hæc Gallorum rusticis consuetudo simulacra Demonum, candido tecta velamine, misera per agros suos circumferre dementia.* Nihil jam addam de victimis albis, quæ Jovi, Junoni, Herculi aliisque diis immolabantur. Hæc fusius pertractamus in nostro opere de *sacrificiis, & de vacca Rufa.* Nonne hic ritus pervenit ad Ecclesiam Romanam, ut sacrificuli sacra non aliter facerent, nisi veste aliqua alba vestiti? Inde *Alba & Gallice une anbe.*

CLXV. Non soli tamen sacerdotes albis vestibus amiciebantur, sed & privati. Noti imprimis sunt *Candidati* apud Romanos, qui forsan originem dederunt veterum Christianorum candidatis, & *dominica in albis.* Nec minus *cretati*, unde & proverbium. Veterum mos vestes lavare, & creta quidem dealbare opera fullo- num, lippis & tonsoribus notus est. Hinc toties mentio de fullo- nibus qui vestes lavarunt, unde etiam apparet, eos vestes habuisse albas laneas non minus quam lineas. Principum & magnatum quoque ministri albis vestibus & aliquando auro distinctis ornabantur, cum ministeria sua obierunt. Suetonius de Domitiano refert in vita ejus: quod generum fratris indigne ferens & ipsum albos ministros habere, exclamaverit, ὅτι ἀγαθὸν πιλοκορονίη. Notat Valerius Maximus lib. VI. cap. I. *Imperatoribus in prælium exeun- tibus paludamentum album aut purpureum dari solere.* Christus ideo vestimento albo induitur. Luc. XXI. II.

LXVI. Nigras tamen vestes veterum Sacerdotes etiam sæpissime habuere, imprimis quando Diis inferiis immolabant, quorum vi- ctimæ quoque nigræ erant, cum Jupiter, Venus, Ceres & alii magis albis gauderent. Apollonius libro III. *Argon.*

Ἐπὶ αὐτῷ ἢ Βελμῶ περοτρέφον ἐγκαλέσασα,
Βελμῶ νυκλιπόλιν χθονίλει, ἐνέροσιν ἀνασασαν
Λυγαίη ἐν νυκτι σὺν ὄρφάνοις Φαρείσιν.

*Tunc alba Brimo stans terque quaterque vocavit,
Brimo nocturnam, terrestrem, qua imperat umbris,
Induta obscuram per noctem vestibus aëris.*

Ex Ovidio modo audivimus.

*Alba decent Cererem, vestes Cerealibus albas
Sumite, nunc pulli velleris usus abest.*

Ergo palli vestes erant aliquando. Et Seneca *Oed. III. I.* vatis pallam lugubrem dicit.

*Vates amitti corpus & frontem quatit.
Lugubris imos palla perfundit pedes.*

Tandem nigrum vestitum Bellonæ attribuit Tertullianus, ut Cere-ri candidum. Vide ejus *Opus de Pallio*. Cur, inquit, istos non spectas, vel illos item habitus qui novitati suæ stare religionem mentiantur? Cum ob cultum omnia candidatum, & ob notam vitæ, & privilegium Galeri Cereri inicianur, cum ob diversam affectionem tenebricæ vestis & terrici supra caput velleris, in Bellona mentis frangantur. De cæteris coloribus in vestitu sacro plura in sequentibus.

CAPUT XII.

DE COLORE אָהָרִי AURI IN VESTIBUS SACRIS.

Vestes Pontificis Maximi plures habuere colores. Iosephus quinque recenset, quales & Moses. Philo quatuor. Auri color Fulvus. Quid saluum docet Fronto consularis apud Gellium. Fulvum ex rufo & viridi. Misna & Martialis explicati de auro viridi. Scheringhamius notatus. Aurum viride dicitur Martiali a percussu Smaragdorum. אָהָרִי Hebraorum non semper viride, sed & flavum significat. Locus Nedarim & Jarchius allegati אָהָרִי Icterus, aurigo &c. Color auri in sacro vestitu subruulis ex flavo & rufo mistus, instar ardentis ignis. Πυρρός Birrus vestimenti genus, ab igne & colore rubro. Iosephus laudatus.

CLXVII. **V**estes Pontificis Maximi per totum annum, quas aureas diximus, & Hebræi אָהָרִי בגדי plures habuerunt colores, ut & balteus omnium Sacerdotum, tum Summi, tum Minorum.
Jose.

Josephum quinque colores recensere in sacro vestitu, capite præcedenti demonstravimus: *auri* scilicet, *purpura*, *Cocci*, *Byssi* & *Hyacinthi*. Hieronymus tamen in Epistola ad Fabiolam post Philonem, de Congressu quærendæ Eruditionis gratia, aliique multi, immo ipse Josephus Antiquit. libro III. cap. VIII. quatuor tantum colores statuunt, propter quatuor elementa, nempe *album* in lino, *hyacinthinum*, *purpureum* & *coccinum* in lana: atque sic *auri color* non numeratur, quasi ei nullus esset. Suum tamen peculiarem sibi habuisse colorem aurum, dubitari non potest, cum non *album* fuerit, nec idem cum *hyacinthino*, *purpureo*, & *coccino*. Quinque itaque colores recensendi sunt necessario, prout Josephus alibi eos enumerat: χρυσός, πορφύρεος, κόκκος, βύσσος, & ὑακινθίνος. Et Moses Exodi capite XXV. & XXVIII. & XXXIX. ubi habet: וְשֵׁשׁ וְחֹלֶסֶת אֲרָגָן חֹלֶסֶת אֲרָגָן חֹלֶסֶת אֲרָגָן *Aurum*, *Hyacinthinum*, *purpuram coccinum* & *byssum* quæ omnia colores significare, non minus quam materiam, jam docuimus. De albo actum est, nunc de cæteris, & primo quidem de aureo, deinde de aliis, eodem ordine quo recensentur a Mose, Exodi XXVIII. versu VI.

CLXVIII. De auri colore non opus est ut operosè disputemus, cum vix ullus sit inter mortales, a quo ignoretur superbum hoc metallum, & a quo non summopere appetatur: cujus enim pectora non torfit,

---- *auri sacra fames?*

Fulvi coloris esse aurum plus satis constat, sed ita ut non nihil participet de rubore, & quo magis rutilum eo præstantius est. Qualis sit color fulvus, & cur aurum fulvum dicatur, docet Fronto Consularis apud A. Gellium libro II. capite XXVI. *Fulvus*, inquit, *videtur de rufo atque viridi mistus, in aliis plus rufi habere: sicuti Poëta verborum diligentissimus, fulvum aquilam dicit, & Iaspidem, fulvos Galeros, FULVUM AURUM, & arenam fulvum & fulvum leonem.* Color itaque fulvus ex rufo & viridi mistus est, atque ille verus est & nativus color auri, quamvis reperitur, in quo plus rufi sit quam in alio.

CLXIX. Talmudici in *Misna Ioma capite IV.* Halacha IV. mentionem faciunt de auro quod sit *viride*, & de alio quod sit *rufum*, quem locum allegavimus capite præcedenti, ubi de generibus auri disputavimus; וְהָיָה יוֹם יוֹם אֲרוֹם אֲרוֹם אֲרוֹם *ajunt, היה זהב ירוק והיום ארום, היה זהב ירוק והיום ארום* *semper erat aurum viride, sed hoc die (die expiationum) erat rufum.*

fum. En aurum *rufum* & *viride*. Supra jam docuimus ex Gemaricis, cum Babiloniis tum Jerusalemitanis, & ex Raboth, cur dicatur *rufum*? nempe quia est רומה לרם הפרים *simile sanguini juvenecorum*, ideoque dici פרוים זהב *aurum Parvaim*, 2 Chron. III VI. & alibi, quamvis ibidem alii verius statuunt, ita dici a loco, ubi reperitur, qualis forsan est *Tabrobanc*. De colore *viride*, quem Misna auro etiam adscribit, cæteri magistri fere omnes silent. Doctissimus Scheringhamius ad hunc locum, allegat Martialem *lib. XII. Epigram. xv.*

*Miratur Scythicas virentis auri
Flammæ Iupiter, & stupet superbus
Regis delicias.*

quasi Martialis per illud *virens* intellexisset, revera in rerum natura dari aurum *viride*. Sed fallitur doctissimus Scheringhamius, nam Commentatores optime notant, aurum dici *virens* a Martiali, non quod reperitur aurum coloris viridis, sed tantum a percussu Smaragdorum, aureis imaginibus & poculis infertorum, quæ explicatio eo facilius accipi potest, quod mox addat:

*Hæc sunt pocula, quæ decent tonantem
Hæc sunt, quæ Phrygium decent ministrum.*

Sive itaque pocula ista aurea, viridia dicantur a Poeta, ob Smaragdos virides, quibus ornabantur, sive ab alia materia *viride*, certum est, talem colorem proprie loquendo auro non attribui; saltem fateor me in scriptis veterum nunquam tale quid legisse, nec ab ullo mortali, quamvis plures auri fabros nostri temporis consuluerim, quicquam audivisse, quod vel minimam suspicionem de *aurum viridi* mihi injicere potuisset. Quicumque in Rabbiorum scriptis vel parum versatus est, facile capiet quid Magistri intelligant per suum aurum *viride*, nempe *flavum*, id enim significat רֹקֶן; nam etsi sæpius *viride* intelligatur per istam vocem, tamen aliquando etiam *flavum* significare, non dubito. Hoc sensu usurpatur Massechet *Nedarim capite VII.* בצלים שיררו עליהם גשמים וצמחו אם היו עלין שלהן שחורין אסורין הוריקו מותרין: *Cepæ super quas descendit pluvia, si germinent, quamdiu earum extremitates nigrescunt, non leguima sunt, quando flavescunt, leguima.* Sic enim exponit Jarchius: שהן כמו כמישים ירוקין והכסילו פניהן, הוריקו הוריקו: *Quando flavescent, tunc Iaruk dicuntur: & facies earum fit pallida.* Quod autem Jarchius de cepis dicit הכסילו, idem quoque dicitur de auro

auro, quod pallefcit, uti alibi animadvertimus. Quis nescit *קרי* significare *Rubiginem*, *pallorem*, *Auriginem*, *Ictherum* aut *morbum regium*, quæ omnia flavum colorem denotant. Eodem sensu apud Græcos sumitur vox *χλωρός*, quæ viride quidem significat; sed non minus notat flavum. Apud Homerum *Il. λ. μέλι χλωρόν* mel flavum. Et *Apoc. cap. vi. com. viii. ἵππος χλωρός* equus flavus. non enim nec mel, nec equus est viridis. Igitur non mirum, si aurum a Talmudicis *קרי* dicatur, cum nihil aliud intelligant Magistri quam auri nativum colorem, qualis est flavus, eo magis cum color flavus sit species viridis, & quasi viride dilutum & moriens, unde & folia arborum, & herbæ, & alia viridis coloris, ubi incipiunt flaccescere & arboribus decidere, ex viridibus flava fiunt, quod *feuille morte*, quasi folium emortuum, dicimus. Nec ignorant insectores se vix quidquam colore viridi inficere posse, nisi prius flavum reddiderint. ut optime Fronto consularis, uti modo audivimus, *Fulvus videtur de rufo & viridi mixtus*. Nihil igitur miror *vivens aurum* Martialis, ad explicandum *קרי זהב* *Misnæ*, cum aliud nihil dicat, nisi singulis diebus totius anni, sacra vasa, de quibus fit mentio, fuisse ex auro minus pretioso, etsi pretiosum fuerit, quale est aurum flavum: die autem piaculari, ut tunc omnia pretiosius fieri solebant, esse ex auro rufo, id est pretiosissimo, quod *plus rufi habet*, ut ait Fronto, unde magistris simile dicitur *sanguini juvencorum*.

CLXX. Proculdubio aurum illud in sacro vestitu, non fuit viride, aut potius flavum, sed optimum & pretiosissimum, nam non nisi pretiosissimum & purissimum in filamenta deduci solet, ideo facile crediderim fuisse illud *שחש זהב* *aurum Schachus*, ita dictum quia netur instar fili, de quo capite præcedenti. Videtur igitur color auri in sacro vestitu subrutilus, ex flavo & rufo mistus, lucidissime micare, ut suo splendore atque flamma oculos spectantibus perstringeret, instar ardentissimi ignis, prout color ruber græcis *πυρρός*, *ὑπὸ τῷ πυρρός* ab igne dicitur, unde & *birrus* vestimenti genus a colore rubro. Hoc videtur innuere Josephus *Antiq. libro III. cap. viii.* ubi aurum vestibus sacris intextum putat *ἵνα τὴν προζέσσην ἀπασιν ἀυγὴν*, propterea quod omnibus insit splendor.

KAPUT XIII.

DE תכלת COLORE CÆRVLEO.

Colores arretracti in lana תכלת ארגמן חולע שני. Circa hos major difficultas quam circa nativos. Thechelet varia interpretationes. Plurima per δάκτυλον, cæruleum volunt, alii flavum, sunt qui nigrum, alii viridem. Thechelet non est flavus color. Lutherus notatus. Gallica versio pourpre, quo sensu? Non fuit nigrum. Iaphet notatus. Non Viride. Iarchius & Aben-Exra notati. Quo sensu excusari possint? ירוק quid? viride, flavum, fortassis & cæruleum. Cæruleum viride esse docet Baisius. Sine cæruleo viride tingi non potest. Rusticus ab infectoribus Delphensibus lepide deceptus. Ejus tibialia ex viridibus subito cærulea facta. Iarchius ירוק a viridi videtur distinguere. Inter viride & cæruleum difficilis distinctio. Vetustissimi interpretes תכלת δάκτυλον hyacinthum interpretantur. Græci semel ὀλοπόρφυρον & πορφυρέον. Thechelet sive hyacinthus lapidem & florem significat. Quid lapis hyacinthus auctoribus modernis? Iacinte la belle. hyacinthus varii coloris. Boetius & de Laet laudati. Epiphanio quinque genera hyacinthorum. Error nostrorum lapidariorum. Confundunt hyacinthum, cbrysolithum, carbunculum, amethystum, sapphirum &c. Hyacinthus Veterum colore violaceo & cæruleo, qualem sapphiro hodie attribuant. cæli colorem refert & maris. ששן Hieronymo mare. Epiphanio θαλασσίτης. Martiano flucticolor. Cæli & maris color cæruleus. Cumatilis κωμα fluctus. ἀλαργίς & ἀλιπόρφυρα conchyliata vestis. Viride marinum, ultramarinum. Cæsium, quasi cœlium. Flos hyacinthus lapidi concolor. Hujus floris varii colores: Fabula de hyacintho ex Ajacis sanguine. Flos argenteus, Albus, & cæruleus. Thechelet esse cæruleum confirmatur auctoritate veterum. Quatuor colores in S. vestitu ad quatuor elementa relata. Thechelet sive hyacinthina ad aera, ad cælum, ad firmamentum, ad mare & ad sapphirum. Veterum testimonia. Arabi اسم السجودا cœlestis color. Iudæi Germanis htmiet blauw Sic & Belgis. Thechelet non est cæruleum valde dilutum, quale Bleu-mourant.

rant. sed pressum & nigricans. **Donker blaute**. Testimonia veterum. חילון *vermis niger*. Spuma Indica. Indicum Hispanis indigo. Philoni thechelet in pallio P. M. aera nigricantem refert. Hodie unica ratio tantum est tingendi caruleum & purpuram. Herbis. Antiquitus herbis & pisce fiebat. vestis conchyliata a conchylio. κόχλη & conchylium a תכלה. Antiquorum ars geminam purpuram & conchylium tingendi interiit. conchylium & purpura veteribus diversa. Bfeu & blaute a barbaro bluto, quod ab abluto aut diluto. Quia caruleum diluta purpura. Colla pavonis carulea. Conchylii & purpurae infectura eadem materia, sed temperamento diversa. Thechelet nostrum ex conchylio sive murice. Hebræis conchylium חילון chilzon. Paraphrasis Ionathanis Deuteron. xxxiii. vers. xix. chilzon in mari mediterraneo capitur. Maimonides a Bocharto notatus. Utrum explicari possit? ים המלח ים mare mortuum. מלח ים nauta a salugine maris. Capi dicuntur in mari Zabulonis. Septem maria terra Israelis secundum Talmud. Ibi mare mortuum ים סודם ים Mare Sedom. Nulla ibi fit mentio ים המלח ים Maimonides in Talmude doctissimus. Chilzon viva capi, & uno ictu viva contudi debent. Ratio tingendi thechelet apud Maimonidem. Sola chilzon adhiberi potest. Non autem indicum. Iudei hodierni nulla filamenta carulea adhibent in sacris simbriis contra legem Num. xv. Thechelet color pretiosus. Chilzon thesaurus. Res laudatissima in terra Israelis. Hyacinthina, conchyliata magnatum ornatus. Hyacinthina lana.

CLXXI. **C**Olores, de quibus jam egimus, lini & auri scilicet, nativi erant, sola natura ministra, nulla artificis opera intercedente, ideoque omnibus mortalibus notissimi, res enim naturales, nulla adhibita arte, cuilibet ex æquo patefcunt, ut operosa disquisitione non opus sit, qua homines edoceantur. Major difficultas occurrit circa colores cæteros, qui in lana reperiuntur, non nativos sed arte factos quales sunt: תכלה וזרגון Thechelet, Argaman, & Tholaat Schani. De his nunc agendum est, & primo quidem de תכלה: de cæteris duobus capitibus sequentibus.

CLXXII. Primus igitur color in lana, dicitur a Mose תכלה, Chaldæus eandem vocem sua dialecto retinet, תכלה. Septuaginta,

Josephus, Philo Judæus, Aquila, Symmachus, Theodotion, vulgatus, Hieronymus, cæterique veterum *δάκτυλον hyacinthum*. Sic & Diodati. Belgæ *hemels blaew*. Lutherus *gele seyde / sericum flavum*. Vetus versio gallica *pourpre, purpuram*. Sunt ex Hebræorum magistris qui *nigrum*, alii qui *viridem* statuere videntur. *Nigrum* fuisse credidit Japhet quidam, referente Aben Ezra ad Exodi cap. xxv. אמר יפה שהוא כדמות שחרות כי הוא הכליה כל הצבועים : והכל ישובו אליו והוא לא ישיב במעשה אדם לעולם : *Dixit Iaphet, esse colorem similem nigro, quia perficit omnes colores, & quia omnes in nigrum convertuntur, hic vero nunquam in alium converti poterit, arte humana*. *Viridem* fuisse credidit ipse Aben Ezra, eodem loco, ubi se Japheto opponit : נכמך טל רי זל שאמרו, וואני inquit : *Sed ego assentior doctoribus nostris b. m. qui statuunt fuisse viridem, & quidem in lana*. In eadem sententia est Jarchius, ad eundem locum. הכלת צמר צבוע בדם הלזן וצבעו ירוק והוא צמר : *Thechelet est lana sanguine Chilzon infecta, coloris viridis*.

CLXXIII. Sed horum plures decepti sunt. Sane duplicem errorem erravit Lutherus. Primum quod *sericum* crediderit, cum tamen lanam fuisse certum sit. Deinde quod *flavum* dixerit, quod falsum esse mox satis patebit. Nec *purpura* veteris versionis Gallicæ ferenda est, nisi nostrum *tbechelet* ad genus purpurarum referre velimus, quod commode fieri potest, præsertim si respiciamus piscem, cujus cruore tingitur. Ideo forte a Græcis Num. iv. vii. *δλοπόρφυρον & πορφυραν*, ut habet Complutensis editio, vocatur. *Nigrum* fuisse minime ferendum est, nec facile crediderim ullum inter Judæos reperiri, qui id credat, nisi Aben Ezra affirmasset. Putassem ipsum etiam Japhetum per suum שחרות non intellexisse *nigrum*, sed potius cæruleum exsaturatum, ut sæpe, quod demonstraturi sumus. Hanc tamen non fuisse ejus sententiam, inde colligendum est, quod dicat: *hic color perficit omnes colores, & omnes in eum convertuntur, ille autem in nullum alium*, quod de nigro sane intelligendum est, sed non de cæruleo, aut aliis. Nec erat *viride*, ut explicare videntur Jarchius & Aben Ezra, per suum ירוק. Fateor ecquidem hanc vocem plerumque significare *viride*, tum in S. Scriptura, tum in scriptis Magistrorum. Hinc color herbæ קִיָּי, immo herba ipsa, ut olus, hoc nomine venit, quoniam natura viride. vide Job xxxix. xi. Exodi x. xv. & alibi. Sæpe tamen alium significat colorem, *flavum* scilicet, ut capite præ-

præcedenti demonstravimus. Aliquando etiam *cæruleum*. Atque id significasse Aben Ezræ & Jarchio, vix dubito, eo magis quod Jarchius Ex. cap. xxv. dicat הכלה בדם החלון *sanguine chilzon*. At non potuit ignorare, sanguinem Chilzon cæruleum colorem habuisse, non viridem. Quis crederet doctissimos hos Rabinos, Talmudis tam diligentes indagatotes, & ad miraculum in hoc genere studiorum versatos, ignorasse, qualis fuerit color *Techelet*, solosque credidisse viridem esse, cum experientia & omnes Talmudici contrarium clament? ut facile crediderim, eos per suum prius cæruleum, non viride intellexisse, eodem plane sensu, quo & Galli hunc colorem, *viride marinum* vocant. Cæruleum colorem, viridem vocari sustinet etiam Baius, *de Re vestiaria capite II. viridis vero color*, inquit, *appellatur quoque cæruleus, qui a Græcis glaucus dicitur, inde Pallas γλαυκῶπις dicta a veteribus aurem latinis cæsia quasi cælia, a colore cæli, ut inquit P. Nigidius. Ansonius quoque de Biffula latine dixit:*

Oculos cœrula, flava comas.

Nec miram si viridis vocaretur, cum sine eo viridis color vix tingi possit, ut viridis ex flavo & cæruleo mistus sit. Quæ viridia tinguntur, prius flavo colore inficiuntur, deinde cæruleo. Quid? nonne notum est pannos, quos cæruleo colore tingunt infectores, quum primum e cortina extrahuntur, virides esse, quam diu calefcunt, cæruleo colore succedente tantum ubi refrixerint, & sicci facti fuerint? Sane non possum silentio præterire, lepidissimam non minus quam verissimam historiolum, quam mihi narravit optimus vir, Henricus Gromæus, Delphis Batavorum infector celeberrimus, & meus olim hospes dilectissimus, atque ad hunc diem mihi veteri amicitia junctus, de quodam rustico, a servis infectoribus jucundissima fraude decepto. Quum rusticus quidam, homo rudis & ineptus, servos ejus accederet, eosque vehementer urgeret, ut quam citissime sibi tibialia colore viridi tingerent, etsi ipsi sæpius dixerint, id uno instanti fieri non posse, sed tempore opus esse ad hanc infecturam (oportet enim ut prius flavum colorem imbibant, deinde cæruleum) tandem ut importuni nebulonis stultitiam punirent, eique simul satis fecisse viderentur, cortinæ cærulei coloris tibialia immittebant, eodemque momento, postquam satis temporis ibi remanserant, ad imbibendum colorem, extrahabant, & stulto homini obtrudebant, quæ miser egregio virore

splendentia videns, sacco magna festinatione indidit, & pretio infecturæ soluto, domum aufugit, iratus infectorum mendaciis, quasi eum deludere voluissent, nec dignati fuissent ei tam cito satis facere, & simul lætus ob tam promptum successum, Domum autem reversus, tibialibus sacco extractis & jam frigefactis, mirabile spectaculum sese oculis exhibuit, quæ enim viridia crediderat, & modo ejusdem coloris viderat, ecce repente cærulea facta fuerant, quod non sine stupendo miraculo, immo non sine suspitione magiæ, & dæmonis arte factum credidit, de quo etiam conquestus est apud amicos. Cum igitur tanta sit convenientia inter viride & cæruleum, non mirum Aben-Ezram, Jarchium & alios *thechelet* de quo agimus vocasse ירוק, atque hac voce intellexisse cæruleum, non autem viride. Et sane Jarchius distinguit alibi inter viride & ירוק. dicit quidem *techelet* esse ירוק sed quod accedat ad viride. תכלתו inquit, וקרוי לזבע כרתי שקורין פורי ייש, *Thechelet* est *Iaroc*, & accedit ad colorem *Kerati*, quem vocant *porrinum*. *Berachoth. cap. 1.* Videtur igitur statuere *techelet* non esse viride, sed aliquomodo ad illud accedere: prout revera cæruleum prope accedit ad viride, immo sine eo viride infici non potest, & nisi clara luce alterum ab altero discerni. Quod si revera crediderunt viridem colorem non cæruleum fuisse הכלה, vehementer errarunt: cum *thechelet* & viride in Talmude manifesto distinguantur, & sibi opponantur, quasi diversi colores. Hoc nemo negabit quicumque vel primum caput Thalmudis, nempe *Berachot cap. 1. hal. 11.* legerit: מאומי קורין אה שמע בשחריה משיכיר בין הכלה לבין ריא אומר בין הכלה לכרתי: *Quando legendum est Schema mane? quando discerni potest inter Thechelet & album. Doctor Eliezer dicit, quando discerni potest inter thechelet & viride.* כרתי significare viride certum est, Differunt igitur viride & *thechelet*.

CLXXIV. Nec erat virde Hebræorum *thechelet*. Inquirendum itaque qualis fuerit color? Vetustissimi Scriptores inter Græcos & Latinos eum vocant ὑακινθινόν *hyacinthum*, ut Josephus, Philo, Septuaginta & vulgatus: nisi quod septuaginta habeant ἑλοπόρφυρον aut πορφύρεον. Num. IV. VII. *Hyacinthinum* igitur fuisse nullus dubito, cum uno ore id omnes fateantur quotquot sunt veterum. At nondum constat qualis fuerit color hyacinthinus. Manifestum est, duo reperiri in rerum natura quibus illud nomen conveniat, & florem & lapidem, ut verum colorem *thechelet* ignoremus, quam-

quamdiu ignoramus colorem istorum florum & lapidum. Hyacinthinorum lapidum genera varia recensentur. Apud modernos auctores plerumque significat lapidem qui rutilat instar ignis, & cocci colorem refert, minii nativi, aut sanguinis admodum biliosi instar, quem Galli *jacinte la belle* vocant, ideo ad carbunculi genera refertur. Est qui rubore croci flavescit. Alius qui succini flavi colorem exacte ostendit. Alius qui fulvum & cæruleum mixtum habere dicitur. Aut etiam qui nihil prorsus ruboris in se habet, quicque albus pellucidus succini colorem refert, de quibus vide Boetium libro II. de *Lap. & Gem. cap. xxix.* & xxx. Et de Laet de *Gem. & Lap. lib. II. cap. vi.* Epiphanius in Libello de *Gemmis in veste Aharonis*, plura numerat: Καὶ ὁ μὲν πρῶτος λίθος, inquit, καλεῖται ταλασσίτης: ὁ δὲ δεύτερος, ῥοδιῶς. ὁ τρίτος, νάτιβος. ὁ τέταρτος λέγεται χανκαῖος. ὁ δὲ πέμπτος ἐπίλυκος. *Primus autem lapis vocatur talassites, secundus Rhodinus, tertius Naibus, quartus Chancans, & quintus perilencus.*

CLXXV. Nostri lapidarii hodie vehementer errarunt, circa nomina veterum gemmarum, ut huic nomen illius indiderint. Ita factum est, ut eorum *hyacinthus*, hodie nihil aliud sit, quam veterum *chrysolithus*, aut *carbunculus*; veterum autem *hyacinthus*, ipsis *Amethystus* aut *sapphirus*. *Hyacinthus* autem veterum fuit colore violaceo & cæruleo, qualem hodie *sapphiro* ascribunt. *Plinius libro xxxvii. cap. ix. Mulium ab ea distat hyacinthus, tamen e vicino descendens. Differentia hæc, quod ille emicans in amethysto fulgor violaceus, diluvis est in hyacintho. Primo quoque aspectu gratus, evanescit antequam satiet, adeoque non implet oculos, ut pene non attingat, marcescens celerius nominis sui flore. Accinit Isidorus in Originibus lib. xvi. cap. ix. Hyacinthus ex nominis sui flore vocatur. Hic in Ethiopia reperitur cæruleum colorem habens. Solinus cap. xxxiii. De Ethiopia. Inter hæc quæ diximus nitore carulo hyacinthus invenitur, lapis pretiosus, siquidem inculpabilis reperitur. Cæli color ei adscribitur. Hieronymus Ezech. i. xvi. Aquila, inquit, hyacinthum posuit, qui lapis, cæli habet similitudinem. Ambrosius in Apocal. xxi. xx. Hyacinthus, cujus species hyacinthino colori nomen imposuit pretiosissimus est, cæli sereni colorem habens, sicut sapphirus. Sed ut huic lapidi color cæli aut aeris attribuitur, sic & maris. Ideo עֶשְׂרֵן Ezech. i. xvi. Hieronymus mare vertit. Proculdubio hanc ob causam ab Epiphanio,*

nio, loco modo citato *ταλασσίτης* *marinus* dicitur. Martianus: *nec flucticolor hyacinthus credebatur abesse profunditas*. Et Hieronymus ad *Demetriadem*, *Epistola VII*. *Ut taceam de inaurium pretio, candore margaritarum, smaragdorum virore, cerauniorum flammis, hyacinthinorum pelago*. Ideo Græcis *άλκυγίς*, & *άλιπόρφυρον*, -a *mari*. Et pro *conchyliata veste*, apud Suetonium, Dio habet *ἐσθη-
τα άλκυγῆ*. At cœli fereni, & maris colorem cœruleum esse nemo negabit, nisi *τοφλὸς ἐν γενετῆς*. Egregie utrumque expressit Sultmonensis Poeta de *Arte Amandi lib. III*.

Aeris ecce color tum cum sine nubibus aer

Nec tepidas pluvias concitat auster aquas.

Ecce tibi similis qui quondam Phryxon, & Helle

Diceris Inois eripuisse dolis.

Hic undas imitatur, habet quoque nomen ab undis

Crediderim Nymphas hac ego veste regi.

Maris colorem cœruleum esse docet Nonnius in voce *purpurassit*, ex Cicerone *Academ. lib. II*. *Quid mare nonne cœruleum? Nonne eadem de causa cumatilis dicitur a κύμα fluctibus? unde Ovidius:*

Hic undas imitatur, habet quoque nomen ab undis.

Idem est *viride marinum*, & *ultramarinum*, pictoribus notissimum. Et *cœruleum* a quibusdam dictum *casium* quasi *cœlium*. Quidquid est, veterum hyacinthus lapis cœrulei coloris est, ut, si *thechelet* a lapide isto ita dictum sit, *thechelet* quoque cœruleum sit.

CLXXVI. Idem statuendum, si nomen sortitum credatur a flore, cum ejusdem sit coloris. Fateor equidem omnes flores illius nominis, cum apud veteres, tum apud nos, non unius esse coloris. Tot enim & fere iidem colores in flore reperiuntur, quæ hodie vulgo lapidi adscribuntur. Est Hyacinthus *rubens*. virg. *Ecclog. III*.

Munera sunt lauri, & suave rubens hyacinthus.

Et Ovidius *Metamorph. libro X*.

————— *Tyrioque nitentior ostro*

Flos oritur, formamque capit quam lilia, si non

Purpureus color his, argenteus esset in illis.

Hunc fortassis Dioscorid. & Athenæus *purpureum* vocant. *ωλίγη πορφυροεδῆς*, & *ύάκινθον πορφυρέλω*. Athen. *libro XIV*. An iidem flores, quibus in Gallia hysginum pro cocco tingi solebat? Plinius *libro XXVI, cap. XVIII*. *Hyacinthus in Gallia optime provenit,*

hoc

hoc ibi pro cocco byssinum tingitur. Hinc forsitan origo fabulæ: hyacinthos ex Ajacis cruore editos, de quo vide, inter alios, Pomponium Fortunatum, ad Carmina Columellæ. Sunt *argentei* coloris, ut ex Ovidio jam jam audivimus. Et *albi*, de quibus vide Columellæ Carmina de cultu Hortorum. Sed & *Carulei* ut ipse docet Columella.

Nec non & niveos & caruleos hyacinthos.

Ideo & Isidorus, ut dictum est: *Hyacinthus ex nominis sui flore vocatur, caruleum colorem habet.* Sive igitur color thechelet ὑάκινθος *hyacinthus* dicatur a lapide, sive a flore, necessario dicendum est, *caruleum esse colorem.*

CLXXVII. Id ipsum confirmatur auctoritate omnium fere veterum. Josephus, Philo Judæus, & alii non contenti הכל per ὑάκινθον vertisse, præterea referunt, quatuor colores hyacinthinum, purpureum, coccinum & byssinum, in sacro vestitu, & in Tabernaculo, ad quatuor elementa, & hyacinthum quidem dicunt *aera significare.* Josephus *Antiquit. lib. III. cap. VIII.* ἢ ἡ ἀέρος βέλεται δηλῶν ὁ ὑάκινθος. *Aera significare vult hyacinthus.* Et mox ὁ ὑάκινθος ἢ πῶλον. *Hyacinthus polum refert.* Philo in libro de *Congressu querenda Er. gr. ἀέρος ἢ ὑάκινθος μίλας ἢ ἔτος φύσις.* *Hyacinthus aeris nigricantis naturam refert.* Et de vita *Mosis libro III.* ubi de tunica exteriori Pontificis Max. quæ a Mose כלית הכהן *tota hyacinthina* dicitur, ἔτος ὁ χιτῶν σύμπας ἐστὶν ὑάκινθου, ἀέρος ὀμμαγεῖον. *Hæc tunica tota hyacinthina est, aeris simulacrum.* Hos sequuntur Origenes, Hieronymus, Gregorius Nyssenus, Ambrosius, Theodoretus, alii. Nec ab his discrepant reliqui Hebræorum Magistri, cum omnibus, paucis tantum exceptis, de quibus supra, הכל sit *caruleum.* Abarbanel ad cap. xxv. Exodi. לים הים המשי הצבוב בצבב דומה לים *Thechelet est sericum, infectum colore qui mari similis est.* Kimchius exprimit per *Ultramarinum & Azur*, quæ eximie sunt *carulea.* הים הים שקורין לו בלשון אורזי אולטרי מרין *Hic est color, quem vernaculo vocant Azur, ultramarinum.* Et Maimonides *Kele Hammikdash, cap. VIII. balach. XIII.* ubi de sacris vestimentis. והכלה האמורה בכל מקום הוא הצמר הצבוב בצבם שמים שהיא פתוח מן הכוחל, *Thechelet de quo fit mentio (in sacra Scriptura) ubique significat lanam tinctam colore caeli, mixtura e stibio.* Et Hilch. zizith, cap. II. ubi de thechelet in sacris fimbriis, clarius. הכלה האמורה בכל

בכל מקום היא הצמר הצבוע בפתוך שבכחל זו היא דמות הרקיע הנראין לעין השמש
 כנהרו של רקיע Thechelet de quo mentio fit, ubique significat lanam
 tintam mistura que est in sfibio, & quidem similis est firmamento,
 quemadmodum sol apparet, in firmamento sereno. Hæc didicisse
 רימ אומר מה נשחנה תכלה. *Menachot cap. iv.* מכל מיני צבעונין מפני שהתכלת דומה לים וים דומה לרקיע ורקיע לכסא
 הכבוד שנאמר וחתך רגליו במעשה לבנה הספיר ובעצם השמים לטהר :

*Doctor Mejer dixit: quid differt color thechelet a reliquis colorum
 speciebus? (quod scilicet Deus iusserit præcise hunc colorem, præ
 cæteris omnibus in sacris fimbriis adhiberi, uti exponit Jarchius)
 Quod thechelet sit similis mari, & mare firmamento & firmamen-
 tum throno gloria, ut dicitur (Exodi xxiv. x.) Sub pedibus ejus
 tanquam sapphirini lateres, qualis est cæli sereni aspectus. Optime
 igitur Arabs Exodi xxv. תכלה reddidit اسم السماء quasi cælestis
 color. Et hodierni Judæi Germani Himmel blauw/ ut & Belgæ he-
 melx blauw.*

CLXXVIII. Observandum etiam est hunc colorem dici similem
 cælo sereno, ad indicandum non fuisse colorem remissum sive di-
 lutum, qualis est ille cæruleus quem gallice *bleu-mourant*, *caruleum
 moriens* vocamus, Sed intensissimum, exsaturatum & nigricantem,
 Belgice *doncker blaeu* / nam quo cælum magis est serenum, eo
 intensior est ipsius color, ut quasi in nigricantem abyssum intro-
 spiciamus. Sane tale fuisse *thechelet* satis colligi potest ex Maimo-
 nide *Hilch. zizith. cap. II. hal. viii.* ubi quæstio est, si quis ha-
 beat pallium totum hyacinthinum, ex quo colore fimbriæ fieri de-
 beant? Et respondetur nigrum colorem adhibendum non esse,
 quia nigrum videtur esse illud ipsum *thechelet*. השחור נראה תכלה. In
 eodem capite ait sanguinem הלון *Chilzon*, quo *thechelet* infici de-
 bet, ut mox docebimus, esse שחור כרוי *Nigrum instar aramenti*,
 ideo colorem istum inter המשחירין *nigros* enumerat. Inde forsitan quod
 Pomarius dicat, הלון תולעת שחור *chilzon vermis niger est*. Idem
 animadvertisse videtur Vitruvius *libro VII. cap. III.* ubi de variis
 purpuræ generibus, & inter alias mentionem facit purpuræ coloris
 atri. *Quod legitur*, inquit, *Ponto & Gallia, quod hæc regiones sunt
 proxime ad septentrionem, est aurum*. Gesnerus in *Historia Aquati-
 lium*, ad hunc locum optime notat, illud aurum esse *caruleum*.
*Hic animadvertendum, purpuram nigram sumi pro violacea exsatu-
 rata.*

rata. Sic enim saepe a veteribus nigrum sumi, alibi demonstravimus. Sane talis natus color cæruleus est, si sit exsaturatus, non tantum sanguinis Chilson, sed & indici, Hispanis indigo; quo enim nigrius apparet, quo præstantius. Immo & maceratum & in liquorem redactum, in cortina, atramentum videtur, quod noverunt infectores. De huiusmodi vide quoque Plinium libro xxxv. cap. vi. Ex India, inquit, venit harundinum spuma adhaerente limo, cum teritur nigrum: at in diluendo misturam purpura cæruleique mirabilem reddit. Hunc colorem vulgo auctores vocant austerum & exsaturatum. Plinius libro ix. c. xxxvi. Unde conchyliis pretia, quis virus grave in fuce, color austerus in glauco, & irascenti similis mari; Et libro xxi. cap. viii. Tertius est qui proprie conchyliis intelligitur, multis modis; unius in heliotropio, & in aliquo ex his plerumque saturatior: alius in malva, ad purpuram inclinans, alius in viola serotina, conchyliorum vegetissima. Talis igitur fuit color thechelet, cæruleum exsaturatum in suo genere, quasi nigrum instar atramenti, ut optime Philo, de hyacinthino dixerit: ἀέρι μέλαις ἢ ἕτῃ φύσιν αἰὲρ nigricantis naturam refert.

CLXXIX. Notandum est, non omne cæruleum a Judæis reputari pro thechelet, nec omnem infecturam legitimam fuisse ad tingendum thechelet, Sed infici debet solo sanguine conchylii, quod est genus quodam purpuræ. Hodie quidem unica ratio tantum supersupereft tingendi hyacinthinum, aut cæruleum, Indico scilicet; aut si quid præterea adhibeatur, color nec adeo tenax, nec tam pressus, nec æque pretiosus erit. Antiquitus autem tingebatur indico aliisque herbarum succis, aut murice, sive conchylio. Idem de purpura dicemus capite sequenti; nam cum olim murice & herbis tingeretur, hodie non nisi herbis, id est cocco, & certis quibusdam radicibus, Ita ut tota ars genuinam purpuram tingendi, plane interierit. Herbis cæruleum tinctum fuisse aliquando a veteribus, ex Plinio libro xxxv. cap. vi. modo audivimus. Ex India venit harundinum spuma adhaerente limo, cum teritur nigrum: at in diluendo misturam purpura cæruleique mirabilem reddit. vide in eodem capite de indico plura. Et libro xxii. cap. ii. Transalpina Gallia herbis Tyrium atque conchylium (cæruleum) tingit. Et lib. xvi. cap. xvii. Est & in Apennino frutex qui vocatur cotinus, ad lineamenta modo, conchylii colore insignis.

CLXXX. Non omnis tamen color cæruleus herbis tingebatur

antiquitus, sed certo quodam genere purpuræ, sive piscis. Ideo color ille *conchylium*, & *conchyliata vestes* dicuntur cæruleæ. Notandum itaque est, *conchylium* & *purpuram* apud auctores fere semper distingui veluti apud Plinium *lib. IX. xxxv. Conchyliæ & purpuræ, omnis ora atterit.* Eadem reperies sexcentis aliis in locis, & apud auctores. Purpura rubra erat, at conchylium cæruleum. Et inter purpurarum genera conchylium minimam habuit austeritatem, ut ut aliquando color pressus & floridus, maximeque dilutus, unde gallice *bleu* ab infima latinitate *blutum* pro *ablutum* sive *dilutum*. De hoc colore Tertullianus *de Pallio cap. III.* ubi eum comparat cum collo pavonis. *Omni conchylio pressior qua colla florent.* colla autem pavonis cærulea esse nemo negabit. Ideo *conchylium* cæruleum. *Libro IX. cap. xxxvi. Unde conchyliis pretia, quis virus grave in fuce, color austerus in glauco, & irascenti similis mari?* Et *libro XXI. cap. VIII.* ubi tria genera ponit conchyliorum, quorum colorum *conspicietur alius heliotropio, alius in malva, & rarius in viola serotina, conchyliorum vegetissima.* De hoc genere purpuræ intelligi vult Gesnerus, intelligi ea quæ habet vitruvius *libro VII. cap. III. Quod legitur, inquit, Ponto & Gallia, quod hæc regiones sunt proxima ad septentrionem, est atrum.* Et sane ne quis erret & putet hunc colorem vocari quidem conchylium, revera autem non esse ex concha sive conchylio, aut purpura, fictum, sed ex herbis aut alia materia, *libro XXI. cap. II.* postquam dixerat: *transalpinam Galliam conchylium tingere herbis,* statim addit: *Nec querit in profundis murices.* Audin alios murices quærendos esse, quibus conchylium tingeretur? Sed clarius *libro IX. Cap. xxxix.* ubi docet eadem materia tingi conchylium purpuram, differri tantum temperamento. *In conchyliata veste cætera eadem sine buccino. præterque jus temperatur aqua, & pro diviso humani potus excremento: dimidia & medicamina adduntur. Sic gignitur laudatus illi pallor saturitate fraudata, tantoque dilutior quanto magis velleræ esuriunt.* In hoc itaque differunt conchylium & purpura: quod purpura tingeretur buccino conchylio admisso, sine humani potus excremento (id est sine lotio) addito etiam medicaminum duplo. Sed conchylium solo conchylio, absque buccino, addito lotio & dimidio tantum medicaminum. Utut sit, antiquitus cæruleus color, non tantum herbis tangebatur, sed etiam murice. Non possum silentio præterire (quod jam ab aliis ob-

observatum est) colorem *Thechelet* adeo convenire cum veterum *conchylio*, aut *conchyliata veste*, ut etiam hoc ex illo factum videretur. Græcorum enim *κογχύλιον* ex *κόχλη*, sive *κόχλον* aut *κόλλη* (animal quo tingitur purpura secundum quosdam) factum puto. At Græcorum *κόχλη* est illud ipsum *הכלה*, aut potius Chaldaice *תכלה* *Tichla*, mutato solummodo n in K, quod non insolens, ut in *כִּיבֹהַב* pro *חִיבֹהַב*.

CLXXXI. Non alius itaque color fuit Hebræorum *הכלה*, quam *conchylum*, ut uno ore omnes fatentur doctores Hæbræorum, illisque vocatur hic *muræx חלזון chilzon*, *Massebet Menachot*, c. 4. f. 44. חִיר חלזון זה גופו דומה לים וברייתו דומה לרג ועולה אחד לשבעים שנה וברמה צובעין חלזון זה גופו דומה לים וברייתו דומה לרג ועולה אחד לשבעים שנה וברמה צובעין. *Doctores nostri docent, chilzon habet corpus simile mari; nascitur similis pisci, & ascendit unus singulis septuaginta annis, & sanguine ejus tingunt thechelet, ideo sanguis ejus pretiosus est.* Jarchius ad Exodi Cap. xxv. חלזון כרם חלזון. *Thechelet est lana tincta sanguine chilzon.* Kimchius in Lexico. *Thechelet, est color factus sanguine chilzon, additis medicaminibus notis.* Idem docent Maimonides, Pomarius, & cæteri fere omnes. Hæc omnia didicisse videntur ex Deuteron. cap. xxxiii. vers. xix. Secundum paraphrasin Jonathanis (si tamen paraphrasis illa est Jonathanis) ארום על ספר ימא רבא שון יתפרנקון מן טריחא וחלזונה יאחרון יצבעון מאדמה ארום על ספר ימא רבא שון יתפרנקון מן טריחא וחלזונה יאחרון יצבעון מאדמה. *Quia circa litus maris magni habitant, & in deliciis habent Taritha, & Chilzona capient, cujus sanguine tingent Tichla ad fila vestium suarum, id est ad sacras fimbrias.* Hinc Jarchius sua desumpsit, in glossa ad hunc locum. Sic enim explicat verba Mosis. חול טמוני הים כי שפע ימים ינקו ושפני טמוני חול *quia affluentiam marinum sugent, & oculos thesauros arena.* חול טמוני inquit, כסויי *inquit, חול טריחא, & oculi thesauri arena, sunt tarith & chilzon, & vitrum album, qua ex mari & ex arena proveniunt.*

CLXXXII. Docent etiam Hæbræorum sapientes murices sive *chilzon* capi in mari magno, id est in mediterraneo, ut ex Jonathanis paraphrasi, modo allegata, constat. Idem docet Maimonides *Hulch. חִירִית* cap. II. *sezione II.* החלזון הוא דג שדומה עינו לטין *Chilzon est piscis, cujus color est instar coloris thechelet & sanguis ejus ater est instar aitramenti, reperitur autem in mari salso.* Hic tamen turpiter erravit Maimonides,

si per Mare falsum intelligat mare mortuum, nam in eo nullum animal vivere potest. Si vero mare Mediterraneum vocat ים המלה id fieri quidem potest, cum revera falsum sit, unde & nautæ ים מלה a falsugine maris, in quo vivunt; ut falsum dici possit opponendo illud mari Galilææ & cæteris lacubus aquæ dulcis: tamen S. scriptura ubique constanter intelligit mare mortuum per ים המלה *mare falsum*. Sed Maimonidam jam refutavit olim doctissimus Bochartus. *Hist. Animal. parte I. lib. v. cap. ix.* vix tamen induci possum, ut credam Maimonidam ignorasse capi pisces istos in mari Zabulonis, nimius enim diligens Talmudis indagator fuit. Deinde non possum silentio præterire, quod Codice *Bava Batra, capite quinto*, ubi septem numerantur maria terræ Israelis, mare mortuum dicatur ים של סדום *Mare Sedom*, nulla mentione facta ים המלה *maris falsi*. Ideo, etsi in Græcorum & Latinorum scriptis parum sint versati verpuli, tamen ad miraculum edoctus fuit Maimonides in Talmude, ex quo satis edoceri poterat. Sed nolo virum doctum nec accusare nec justificare. Opportet autem hæc purpuras vivas capi, & statim contundi, alias si expectes donec moriantur, cum vita succum evomunt. Vide *Massechet Schabath cap. vii.* ubi disputatur, quomodo quis sæpius peccare possit die Sabbathi. Inter alia vero disputat Gemara, utrum is, qui *chilzon* capit isto die & e vestigio conterit, unum tantum committat peccatum, an plura? תנו רבנן הצד החלזון והפוצו אינו חייב אלא אחר *Doctores nostri docent, si quis capiat chilzon, (die Sabbathi) & conterit, non peccat nisi semel.* Hujus rei optime rationem dat *Thosephor.* Mentionem scilicet fieri de captura & contusione conchylii simul, quia mos est eam contundere statim post capturam, dum vivit. ררך inquit, *Mos est eam contundi statim post capturam, quamdiu vivit.* Hæc didicisse potuit ex Aristotele, qui eadem plane docet de purpura *Hist. lib. v. cap. v.* Σπαράξασσι δὲ ζώσας κόπιδν. εἰάν τις πάλιν κόπιδν πρῶτον σποδάνη, συνεξέμηται τὸ ἄνθος. *Dant operam ut vivas contundam. Nam si, prius quam inuderis, moriantur, florem simul evomunt.* Quæ reputantur a Plinio libro ix. cap. xxxvi. *Vivas capere contendunt, quia cum vita succum eum evomunt.* Legendum videtur: *vivas captas contundunt*, q. c. v. s. e. Egregie Ælianus de *Animalibus* libro xvi. cap. i. Non lubet integrum caput exscribere. Adnotabo tantum eum toto isto capite hanc materiam tractare, docereque, si quis con-

constantem & genuinum colorem vellet fieri, opus esse ut uno factu ictu purpuram cum testa interimat, quod si ictus repetatur inutilem fieri ad tincturam: ideo Homerum subitam mortem, si quis quasi uno ictu moriatur, πορφύρεον θάνατον *purpuream mortem* vocare. Eadem ad Homerum annotavit Eustathius *ad Iliad. lib. v.*

De purpura vide Achillem Tatium, libro II. De Amoribus Clitoph. & Leucippes, *ubi purpura originem, colorem & elegantiam docet.* Legatur quoque *Alberius Gentilis* cap. I. *Lectio* Virgil. *Alciatus* lib. II. cap. I. *Parergon.* *Wolfzangus Lazius.* lib. VIII. *Reip. Rom. Fabius Columma*, De Purpura.

CLXXXIII. Totam autem rationem tingendi thechelet hoc pifce docet Maimonides *Hilch. Zizith. capite II. sectione II.*

כיצד צובעין הכלת של ציצית לוקחין הצמר ושורין אותו בסיד ואחר כך מכבסין אותו עד שיהיה נקי ומרחיחין אותו באהלא וכיוצא בו כדרך שהצבסין עושין כדי שיקלוט את הטין ואחר כך מביאין דם חלזון והוא דג שדומה עינו לטין התכלת ודמו שחור כדיו ובים המלח הוא מצוי ונותנין את הדם ליורה נותנין עמו סממין כמו הקמוניה וכיוצא בהן כדרך שהצבסין עושין ומרחיחין אותו ונותנין בו הצמר עד שיששה כטין רקיס *Quomodo fit thechelet fimbriarum?* (in vestitu sacro & in fimbriis idem color, ut sæpius diximus) *Sumunt lanam quam macerant in calce, postea lavant eam, donec sit pura, ubi elixant eam in sapone, aliisque huiusmodi rebus, pro more infectorum, ut colorem imbibat. His peractis adferunt sanguinem chilzon qui est piscis colore similis thechelet, est autem sanguis ejus ater instar atramenti, & in mari salso reperitur. Sanguine in cortinam effuso, cum variis pigmentis, cimolia, aliisque rebus, pro more infectorum, satisque elixato, lanam in eum immergunt, donec fiat color firmamenti. Et hic est thechelet, color fimbriarum.* Nullus alius color, quantumvis cæruleus pro thechelet habetur a verpulis, etiamsi flore atque dote præstantissimum thechelet superaret. התכלת inquit Maimonides eodem capite halach prima. האמורה בציצית צריך שחיה צביעה צביעה ידושה ששומרת ביופיה ולא השתנה וכל שלא נצבע באותה צביעה פסול לציצית אף על פי שהוא כטין הרקיס כנון שצבסו באסטים או בשחור או בשאר: *Thechelet de quo questio est in fimbriis, debet esse tinctum colore noto, qui consistat in suo nitore, nec aliter fieri potest: quicquid enim hac infectura non est tinctum illegitimum est ad fimbrias, etiamsi color ejus sit ut firmamentum, quale est indicium, aut color ater, aut cetera qua nigritas reddunt; Sane illa omnia*

omnia non sunt legitima ad fimbrias. Hinc est quod Judæi hodierni, nullum colorem cæruleum amplius habeant, in suis peniculantibus, quamvis expressa lege id mandatum fuerit a Mose. Numer. xv.

CLXXXIV. *Thechelet*, sive conchylium de quo agimus, etiam aliquando purpuram dici a veteribus, ex dictis satis constat. Ideo color pretiosus & ubique inter res pretiosas ponitur. Plinius *libro ix. cap. xxxvi.* Unde conchyliis pretia? Et *capite xxxix. libram violaceæ purpuræ denariis centum venisse*, tempore Divi Augusti. Sed hæc speciem conchylii fuisse puto. Codice *Menachoth cap. iv.* de quo supra, sanguis *Chilzon* dicitur יקר pretiosus. Quanto in pretio fuerit apud Hebræos patet, ex Megillath Ester cap. i. ubi Deus introducitur Zabuloni ad quæritonias respondens, his verbis. כולן צריבין לך על ידי חלון שנאמר ושפוני שמני חול הני רב יוכף שפוני. כולן חלון. Omnes illi (fratres tui) te opus habebunt, propter chilzon, quia dicitur (Deuter. xxxiii. vers. xix. de cujus paraphrasi Jonathanis, ad quam respicit, supra) *Theauri absconditi arena.* Docet doctor Ioseph שפוני *Theauri significant ibi chilzon.* Ecce inter maximos thesauros ponitur conchylium. *Bereschit Rabba, sectioe xci.* inter res pretiosissimas, quæ possidet terra sancta conchylium quoque numerat. דברים שהן מומרים בטולם חלון חמר' קטף' ומר' אגורי. Res (terræ Israelis) que maxime laudantur per totum orbem, sunt chilzon, vinum, balsamum, myrrha & oliva. Ideo Regum & magnatum ornatus. *Perfius satyra prima.*

Hic aliquis, cui circum humeros hyacinthina lana est.

Susianæ regi Abradatae offert uxor Panthea inter alia munera magni pretii, χιτώνια πορφύρεν ποδήρη σολιδωτὸν κάτω, ἢ λόφον ὑακινθινοῦσαφῆ, *unicam purpuream talarem, in extrema ora rugatam, & conum hyacinthini coloris.* Xenophon *Cyrop. libro vi.* Judas Maccabæus accepit aurum multum, & argentum & hyacinthum. *Macchab. iv. xxiii.* De Thechelet satis.

CAPUT XIV.

DE אַרְגָּמָן PURPURA TYRIA.

אַרְגָּמָן Argaman. *Ejus varia interpretationes. Error Lutheri & Gallica versionis. Esse purpuram. Varia genera purpure. Violacea, cœrulea, rubra, amethystina. Thechelet, Argaman & Tholaath schani purpura dici possunt. Purpura colore rubro plurimum intelligitur. Purpura rubere dicitur. Sanguis purpureus. πορφυρεῖ & θάλασσαν. Labella, ora, genæ, rosa, narcissus, vinum, uva, avis Porphyrio purpurea dicuntur. Et coccinum. In ipsa purpura varius rubor. Tria genera precipue. Purpura rubra, sed obtusa & quasi fusca, Rubor floridus & acuo lumine splendens. Nigricans & splendens. Primum genus plebeja. Secundum Coccus. Tertium Purpura. Tyria. Iocus Augusti in purpuram nigricantem. Optima purpura in alium elata suspicienda, non aspicienda erat. Tria ista genera cum nostris purpuris collata. Crappe. Hujus ferax Zeelandia. Cramoisy. Scarlatum coccinum. Ponceau. Vetus purpura Tyria cum floribus collata. Anemonis, ranunculis, & rosis nigricantibus. Blatta. θρόνον & ἀμύλα. Non erat violacea. Theophrasti lapis hæmatites. Purpura aliquando herbis tingebatur. & Sandice Indica. Purpura incomparabilis a persarum Rege Imp. Aureliano data. Genuina purpura solo murice tingebatur. Hinc murice rubere. Dicitur Tyria purpura, Rubor Tyrius, Tyria dibapha. Tyrius murex. Sarrana, & Sarranum ostrum. Sarra Tyros. Sar, Sara, Sarra, Zur, Tyr, Syr & Tyrus idem. Festo Tyrus Insula. Infectura purpure. Tyrus purpura inventrix. Origo hujus artis. Canis Herculis. Amica ejus Tyrus, Fons fabula. כלב & כלבי canem & infectorem significat. Hæc purpura δίαφα bis tincta. Cur ita dicta videatur Plinius docere. Hyginus cocco & murice tinctus. Color colori induci solet. Rubenius lapsus. Anguralis Trabea quid? Hyginus a cocco, אַרְגָּמָן Cujus coloris. Error Rabbi Abraham F. D. qui a textura dictum vult. אַרְגָּמָן texere. Amorgus Insula. אַמּוּרְגִים mater textorum. Argaman color ruber ἀμύρα color θρυμαίν flos ruber. Argema rubor oculorum,*

lorum, a nostro Argaman. *Dioscorides emendatus.* *ارجوان* margian Arab. corallium. Magran rubrica *פִּיגְוֹ* amictus purpureus *ارجوان* Argiawan, arbor flore rubro in Persia. Argaman nostrum an purpura Tyria? Error Kimchii & Pomarii qui *מִפְּ* Carmesinum voluit. *לַכָּא* laccam aliqui Hebraeorum. Lacca Serapionis quid? urum *Κάλαμπος* Dioscoridis? Lacca rubra est. Codex Pefachini emendatus qui *לכא* pro *לכא*. Sanguis avium ad laccam. Lacca corium tingitur. Elegans hodie corium rubrum Smirna advehitur. maroquin du levant. Argaman purpura Tyria præstantissima Septuaginta Argaman *πορφύρα*. Sic in N. T. *βόας* & *ἢ πορφύρα* junguntur, ut *וּבְאַרְגָּמָן*. Et *πορφύρα ἢ κόκκινα* pro *שני ארגמן וחולצה שני* Apoc. xviii. xii. Iosepho & Philoni argaman est *πορφύρα*. Ad mare referunt: quia ex ejus cochleis tingitur. *ארגמן* per *metabesin* *ארגמן* Aram gavan, color Syrius. Tyrus Syria civitas dici potest. Argaman sive purpura res pretiosissima. Loci Ezechielis xxvii. & Danielis v. allegati. Argaman præstantius quam Thechelet. Purpura solis Regibus & magnatibus concessa. *πορφύρα* *ἱερῆ* & Sacer Murex. Sacro erario iradenda. Gentilium Pontifices purpura amicti. Auguralis tra-bea de purpura & cocco mixta. Dialis Sacerdos & Flaviales ut Domitianus purpura vestiti. Dibaphum pro Auguratu. Rubenius notatus. Plebejam purpuram non omnes sacerdotes gestarunt.

CLXXXV. **S**ecundus ex coloribus arte factis in sacro vestitu est *ארגמן* Argaman. Chaldaeus habet *ארגמנה* Ar. *gavana* Arabs *ارجوان* Argiavana. Septuaginta *πορφύρα*. Sic & Iosephus, Philo Judæus, vulgatus, Hieronymus, & reliqui Veterum. Junius quoque *purpuram*. Diodati & Belgæ *pourpre*. Lutherus *Scharlaken*. Vetus versio Gallica *de l'Escarlante*. Sed fallitur Lutherus, cum Gallis. Rubrum quidem colorem esse, certum est: sed a *Scharlaken* nostro non parum differt, quod in sequentibus clarius demonstrabitur, præsertim capite sequenti, ubi de cocco. Purpuram esse, nullus dubito, non tantum quod ita vocetur e Iosepho & Philone, qui tanquam oculati testes, cæteris omnibus præferri possent, sed ob multas alias rationes, satis evidentes, mea quidem sententia.

CLXXXVI.

CLXXXVI. Varia fuerunt olim genera purpurarum, nam & illud ipsum *thechelet*, de quo capite præcedenti, sive *conchylium*, purpura aliquando dicebatur, uti docuimus. Erat purpura violacea, & carulea, & rubra. De utraque Plinius libro IX. cap. XXXIX. *Nepos Cornelius, qui D. Augusti principatu obiit: Me, inquit, juvene violacea purpura vicebat, cujus libra denariis centum veniebat: nec multo post rubra Tarentina. Huic successit dibapha Tyria, qua in libras denariis mille non poterat emi. Ad purpuram violaceam etiam referri posset eximius ille color amethystinus, omnibus votis expectatus, de quo Plinius eod. lib. c. XXXVIII. Buccinum per-se damnatur, quoniam fucum remittit. Pelagio admodum alligatur, nimiaque ejus nigritia dat austeritatem nitoremque, qui quaritur, cocci. Ita permistis viribus, alterum altero excitatur, aut astringitur, summa medicaminum in libras vellerum, buccini ducenta pelagii CXI. Ita fit amethysti color eximius ille. Et libro XXXVII. cap. IX. Indica absolutum felicitis purpura colorem habent: ad hancque tingentium officina dirigunt vota. Fundit autem eum aspectu leniter blandum, neque in oculos, ut carbunculi, vibrat. Eadem pæne videre est libro IX. cap. XLI. ubi de hysgino. Sed hæc purpura violacea erat. testante eodem Plinio lib. XXI. cap. VIII. Amethystus, qui in viola: & ipse in purpureum, quemque jambinum appellamus. Ecce purpura violacea, Rubra Tarentina & dibapha. Quicquid aliquem ruborem habebat, aut cærulei quid, sive separatim, sive mistum ex utroque, illud purpuræ nomen aliquando sortitum esse apparet, si quis auctores attentius legerit, præcipue poetas, qui licentius de rebus loqui solent. Quales hodie Belgice & Gallice dicimus *Blacuw / Doncker blacuw / Hemel blacuw / Violet, Konink Couleur / Gris de lin. Groot / Harmesijn / Scharlæcken / Couleur de rose, Incarnaet, Couleur de fen, Paker / Offen-bloet / Ponceau*, & ejusdem generis alia, quæ sunt hyacinthina, cærulea, violacea, rosacea, rubra, fusca, & obtusa rubra, ignita, & florida, aut rubra nigricantia & exsaturata, ut omnes tres colores arte induci in sacro vestitu, *Thechelet, Argaman & Tholaath sehani*, purpurei, sive purpura dici possint.*

CLXXXVII. Plurimum tamen color ruber intelligitur per purpuram, non violaceus nec cæruleus. Ideo *conchylium* a purpura distinguitur, ut cap. præcedenti dictum est. Hinc lana quæ purpura tincta est, rubere dicitur. Ovidius de *Arte Amandi lib. III.*

Nec qua bis Tyrio murice lana rubet.
Virgilius *Georg. lib. III.*

— *quamvis Milesia magno*
Vellera mutantur Tyrios incocta rubores.

Ita omnibus rebus rubris comparatur, veluti sanguini, genis, labellis rubentibus. Homerus *Iliade P.*

--- αἵματι δὲ χθῶν.

Δύετο πορφύρεω

Sanguine autem terra madebat purpureo.

Et apud eundem mors dicitur πορφύρεος θάνατος *purpurea mors*, nisi ita dicta quæ fit subito & uno ictu, uti purpura uno ictu contundi solet, prout supra id demonstravimus. Ovidius *Amor. libro I.*

Purpureas tenero pollice tange genas.

Et *lib. III.*

Illic purpureis condetur lingua labellis.

Seneca *Hypol. act. II.*

Non ora tingens nitida purpureus rubor.

Et rosa & narcissus purpurei dicuntur. Veterum catalecta.

Pande puella genas roseas.

Perfusas rubro purpura Tyria.

Virg. *Ecclog. v.*

Pro molli viola, pro purpureo narcisso.

Et vinum & uva. Ovid. *de Arte Am. lib. II.*

Plenaque purpureo subrubet uva mero.

Et avis porphyrio dicta est, ob rostrum puniceum, sive rubri coloris. Eustathius *ad Odys.* καλεῖται δὲ, inquit πορφύρεων ἕνεκα τὸ ἔριγγας φοινικῆν. vocatur autem Porphyrio ob rostrum puniceum. Eandem ob causam coccinum aliquando purpureum dicitur, Non quod coccineus revera sit purpureus color, sed quod sit ruber, & ad purpuram prope accedat. Horatius *lib. II. Sat. XVI.*

--- rubro ubi cocco

Tincta super lectos candebat vestis eburnos.

Et paulo post de eadem veste.

Ergo ubi purpurea porrectum in veste locavit.

En coccus purpura dicitur, scilicet quia rubet uterque color, et si sæpius coccus & purpura distinguantur, de quo infra. Vera igitur purpura, quæ hoc nomine maxime venit apud auctores, colore rubra est,

CLXXXVIII. At ipse rubor in purpura, quæ ita dicta est, varia animadvertitur. Plutarchus in *Catonæ* loquitur de purpura futuri coloris & acuto rubore splendente, & de obtusa & quasi fusca. Ἐπεὶ, inquit, πορφύρεον ἴωσθαι τὴν κατακόρη ἐρυθρεῶν, καὶ ὀξεῖαν ἀγαπωμενίω αὐτὸς ἐφόρη τὴν μέλαιναν. *Cum purpuram futuri coloris, & acuto rubore splendentem in pretio videret esse, ipse fuscam & obtusam gerebat.* Hanc Cicero pro *Sextio* proculdubio intelligit, quam *purpuram plebeiam & pæne fuscam vocat.* Tria genera (quæ in multas species se spargebant, ut Plinii verbis utar) purpuræ rubræ apud antiquos, in usu fuisse animadverto. Primum genus erat purpura infimi pretii, & plebeia, rubra quidem sed *obtusa & quasi fusca.* Secundum genus erat *rubor floridus, & acuto lumine splendens,* qualis micat in rosa; Tertium genus erat rubor eximius quidam, qui de utroque priorum participat. Erat enim *nigricans, sed saturus, astrictus & pressus color, cum cocci lumine & acumine, instar nigricantis rosa micans.* Prior purpura obtusa, fusca & plebeia dicitur a Plutarcho & Cicerone. Secundum genus, coccus est magis quam purpura. De hoc Plinius *libro XXI. cap. VIII.* Hos (nempe colores) animadverto tres esse principales: *unum in cocco, qui in rosis micat, gratius nihil suspectu, trahitur* (ita libenter lego cum Salmasio) *& in purpuras Tyrias, dibaphasque ac laconicas.* Ergo coccineus color instar rosæ micat, & in purpuras Tyrias trahitur. Et *libro IX. cap. XXXVIII. Pelagio admოდum alligantur, nimiaque ejus nigritia dat austeritatem illam, nitoremque, qui queritur, cocci.* In cocco igitur queritur nitor, id est accutum illud lumen, & micans ignis. Tertium genus vera & genuina purpura Tyria erat. Plinius *libro IX. cap. XXXVIII. Laus ei summa, color sanguinis concreti, nigricanti aspectu, idemque suspectu resurgens, unde & Homero purpurens dicitur sanguis.* Et *cap. XXXVI. ejusdem libri. Liqueoris hic minimi est in candida vena. Unde pretiosus ille bibitur nigricantis rosa colore sublucescens.* Macrobius *lib. II. Saturnal. de Augusto purpuram empturo. Cum de Tyria purpura, quam emi jusserat, obscuritate quereretur, dicente venditore: Erige altius & suspice, his salibus usus est. Quid? ergo ut me populus Romanus dicat bene cultum, in solario ambulaturus sum.* Et, ut habet Plutarch. κατακόρη ἐρυθρεῶν καὶ ὀξεῖαν quærebant veteres. Unde facile dignosci potest genuinus color purpuræ. Nempe quod fuerit rubor futurus, austerus & nigricans, ita ut

ejus dos & præstantia vix animadverteretur primo intuitu, at ubi in altum elata suspiciebatur, de medio istius nigrityæ acutissimum lumen & egregius nitor splendebat, qui cocci fulgore non cedebat: Suspectu enim tantum fulgebat, ut habet Plinius, & altius elata suspicienda erat.

CLXXXIX. Ut vero colores illos, quantum id fieri poterit, cum nostris conferam, quo facilius verus color genuinæ purpuræ, tantopere apud veteres laudatæ & decantatæ, dignosci posset. Puto primum illud genus purpuræ, quam plebeiam vocavit Cicero, non multum fuisse præstantius nostro colore rubro, quem hodie *Crappe* dicimus, ex herbis, & certis quibusdam radicibus, quarum satis dives est Zelandia; aut plurimum instar coccinei istius coloris, quem *Cramoisi*, belgice *karmesijn* / & quem a *Scarlatio* distinguimus, cum sit obtusior & magis fuscus. Secundum genus, quod antiqui coccum vocabant, colorem illum rubore florido & grato lumine micantem, austeritate tamen & nigritya fraudatam, nostrum esse coccineum, quem hodie *scharlaken* / & Galli de *l'ecarlante* dicunt, de quo capite sequenti. Sed tertium genus purpuræ, nigricantis rosæ instar, rubore austero, saturo, & simul grato lumine micantem colorem non plane ab similem fuisse nostro *Ponceau*, eximio illi & pretiosissimo colori, in cujus infectura Anglicæ nationes hodie longe superant. Quamvis nollem adfirmare nostrum *Ponceau* ad antiquæ purpuræ præstantiam & dotem accedere, utut nigricet, & miro igne micet, & quamvis hodie pretiosissimus sit color, Veterem tamen purpuram multo plus habuisse nigrityæ & luminis, nullus dubito. Eadem etiam materia non tingitur. Liceat Veterem purpuram Tyriam conferi cum floribus nostris, quorum quosdam & nos in hortulo nostro habemus, quales sunt certæ quædam anemonæ & ranunculi rubri nigricantes saturi coloris, quos & ob colorem *offenbloet* / *sanguinem boum* vocamus, instar nigricantis rosæ. Et sane ipsis Veteribus genuina purpura dicitur sanguineo colore, & quidem instar *sanguinis conserui*, & nigricantis, & sanguis *πορφύρεος purpureus*. Seruius ex hoc versu *Aneid.* VI.

Purpureasque super vestes, velamina nota,
purpuram sanguinei coloris docet. *Quoniam sumptuosum erat, & crudele victimas vel homines immerficere, sanguinei coloris cepta est vestis mortuis injici.* Hanc Scriptores Histor. Augustæ, & alii auctores

ctores posterioris avi *blatam*, de quo sæpe apud Jurisconsultos, & ἄρουρον ἀμαλῶ, *grumam sanguinis*, (ui habent glossæ) vocantur. Omnium optime Plinius libro IX. cap. XXXIX. *Laus ei summa, color sanguinis concreti, nigricans aspectu, idemque suspectu resurgens, unde & Homero purpureus dicitur sanguis.* Vides igitur *concreto & nigricanti sanguini* similem esse genuinam purpuram. Omnem autem purpuram violaceam fuisse, præcipue plebejam illam, quam gerere malebat Cato, ut doctissimi etiam Viri statuunt, non possum a me impetrare ut credam; cum toties dicatur rubra, & a violacea & amethystina distinguatur, nec noverim nigricantem rosam, aut languinem concretum, qui sit violaceus aspectu: *nigricans* quidem est aspectu, ut ait Plinius, sed *violaceam* nusquam legi. Eodem modo Theophrastus nobis describit lapidem hæmatitem, quo Plinius purpuram. Dicit enim eum esse similem ἀμαλῶ ξηρῶ πεπυγῶτι sanguini arido & concreto. Sed hæmatitem non violaceum, sed egregii & saturi ruboris esse, sciunt qui vident.

CXC. Omnis vera & genuina purpura solo murice tingebatur, aut pisce illo, quem veteres *purpuram* vocabant, unde & color *purpura* dicitur. Fateor ecquidem id aliquando herbis fieri. Plinius lib. XXI. cap. VIII. *Transalpina Gallia herbis Tyrium atque conchylium tingit.* Ecce non solum *conchylium* (de quo plura supra) sed & *Tyrium*, id est *rubram purpuram*, herbis tingi. Sandice Indica etiam tingitur color quidam egregius, qui purpura dicitur, immo divino aliquo fulgore pretiosissimam Imperatorum purpuram, cineris specie decolorare, quale genus purpuræ postea nec ullagens detulit, nec Romanus orbis vidit. Vopiscus in *Aureliano*. *Meministis fuisse in templo Iovis Opt. Max. Capitolini pallium breve, purpureum, lanestre, ad quod cum matrona atque ipse Adrianus jungerent purpuras suas, cineris specie decolorari videbantur cætera, divini comparatione fulgoris.* Hoc munus Rex Persarum ab Indis interioribus sumptum *Aureliano* dedisse perhibetur, scribens *sume purpuram, qualis apud nos est.* Mox addit: *Dicitur enim sandix Indica talem purpuram facere, si curetur.* Vera tamen & genuina purpura rubra nullis herbis, qualis *Sandyx* & aliæ: sed solo murice tingebatur. Ideo purpura dicitur *murice rubere*. Ovid. *Amor. lib: III.*

Nec qua bis Tyrio murice lana rubet.

Martialis *Epigram. lib. IV. ad Bassum.*

Non

*Non nisi vel cocco madida, vel murice tincta
Veste nites, & te sic dare verba putas.*

Clarius Plinius libro xxii. cap. ii. *Nec quarit in profundis murices, postquam dixerat, transalpinam Galliam herbis Tyrium atque conchylium tingere.* At hæc adeo sunt cognita, ut risum lectori movere crederem, si id multis argumentis probare vellem. Addo tantum, hunc colorem plerumque Tyrium dici & Tyriam purpuram, & Tyrium dibaphum, & ruborem Tyrium, & Tyrium muricem. Virgil. Georg. lib. iii.

---- *quamvis Milesia magno*

Vellera mutantur Tyrios incocta rubore.

Tibullus Eleg. vi. lib. ii.

Illi selectos certent præbere colores

Africa puniceum, purpureumque Tyros.

Stattius lib. iii. Propemptico Metii Celeris.

Qua pretiosa Tyros, qua purpura succo

Sidonis iterata vadis.

Ovid. loco sæpius laudato.

Nec qua bis Tyrio murice lana rubet.

Ideo Plinius transalpina Gallia Tyrium (id est purpuram Tyriam) tingit. vocatur Sidonius quoque ob vicinitatem loci. Seneca in Hercule Octavo Actu secundo.

Nec Sidonio mollis Ahenò

Repetita bibit lana ruborem.

Eadem reperies sæpius alibi. Sed & Sarrana dicitur. Hinc Sarrano ostro dormire, apud Virgilium Georg. lib. ii. Et Juvenali tunica Jovis Sarrana dicta Sat. x. Vetus ejus Scholiastes ad hæc notat. *Tunicam Iovis palmatam dixit, Tyria purpura infectam.* Omnino eadem docet Servius ad istum locum Virgilii. *Sarrano ostro, ait, id est Tyria purpura: qua enim nunc Tyros dicitur, olim Sarra vocabatur.* Optime quidem. Est enim Sar vel Sarra nihil aliud quam Hebræorum צר id est Tyrus, levi sane permutatione literarum צ in Z. S. & T. ut צר Zur, Tyr. Syr. Sar, Sara, & Sarra, unum idemque sit. Nec omittendum testimonium Festi, qui Sar, & Sarra dicit esse Tyrum Insulam. Quomodo autem purpuram Tyriam veteres tingere soliti fuerint, vide apud Plinium lib. ix. cap. xxxviii. Audiamus tantum verba quæ habet sub finem istius capituli. *At Tyrius pelagio primum satiatur immatura viridique*

corina; mox permutatur in buccino. Laus ei summa, color sanguinis concreti, nigricans aspectu, idemque suspectu resurgens. Unde & Homero purpureus dicitur sanguis. De ratione purpuram tingendi plura vide apud Salmasium, in notis ad Pallium Tertulliani. Nota est fabula de inventione purpuræ, a cane scilicet Herculis, qui purpuram in petra prominentum videns, ejus carnem mordicus arripuit, qua devorata, canis fauces piscis cruore phœniceo colore tinctas cum videret Herculis amica, vestem ejusdem coloris ab Hercule petiit, si ipsius amoribus frui diutius vellet, quo facto Hercules artem purpura inficiendi vestes invenit. De his vide Athenæum, Palephatum, Pollucem & alios. Nota quod dicant auctores, Tyrios illam historiam narrare, Herculisque amicam Tyrum vocatam fuisse, unde constare videtur, istos auctores Tyro purpuram attribuisse. Sed originem hujus fabulæ detexit eruditissimus Bochartus. De Animal. parte II. lib. v. cap. XI. Syris scilicet כלב & כלב significare canem & tinctorum, unde fabulati sunt Græculi, canem hanc artem invenisse.

CXCI. Hæc quoque purpura Tyria Græcis dicebatur διβαφα *dibapha*. Latinis *bis tincta*. Plinius libro IX. cap. xxxix. *Dibapha nunc* (Cicerone consule) *dicebatur, qua bis tincta esset, veluti magnifico impendio, qualiter nunc omnes pene commodiores purpura tinguntur.* Hoc Martialis vocat *vellus bis murice inquinatum.* Ovid. *Amor. lib. III.*

Nec qua bis Tyrio murice lana rubet.

Seneca :

Nec Sidonio mollis aheno

Repetita bibit lana rubores.

Non tantum *bis*, immo aliquando *pluries* tincta videtur, ut fere colligi potest, ex Martial, *lib. II. Epigr. xxix.*

Quaque Tyron toties epotavere lacerna.

Audin? non tantum *bis*, sed *toties* epotavere, id est *pluries*, nisi illi *toties* significet *bis*. Plinius libro IX. capite xxxviii. ubi de infectura purpuræ, innuere videtur, cur *dibapha* dicatur, & quomodo *bis* tingatur. *Quinis*, inquit, *lana potat horis, rursusque mergitur carminata, donec omnem ebibat saniem.* Cum enim lana coquendo coeat, & instar coactilis alicujus operis compingatur, inter coquendum, ita ut pars ejus intima saniem non satis abunde bibere queat, postquam *quinis* horis cocta fuit, extrahitur,

& extracta frige factaque carminatur, carminata abeno iterum immittitur, ut omnes partes, & singuli flocci lanæ saniem largius possint ebibere.

CXCII. Deinde reperitur certum aliquod genus purpuræ, quæ dibapha dici potest, quia ex duobus diversis coloribus constat, ex cocco scilicet & Tyrio, quod *Hysginum* vocant. Nam quemadmodum flavo colori, nostri infectores cæruleum ex indico inducunt, ut fieret violaceus, aut color, quem *regium* dicimus; aut rubro etiam ex croco sylvestri, coccus inducitur, ut fieret talis quem belgice *naker* vocamus, & id genus alia, ita veteres aliquando colori colorem alium inducebant, unde exsurgebat tertius aliquis mistus & ab illis distinctus. Talis fuit *Hysginus*, de quo Plinius, libro IX. cap. XLI. *Non est satis abstulisse gemma nomen amethystum, rursus absolutus (lege ablutus) inebriatur Tyrio, ut sit ex utroque nomen improbum, simulque luxuria duplex: & cum confecere conchyliis, transire melius in Tyrium putant. Et paulo post: Et genuina demonstrata via luxuria, ut color alius operiretur alio, suavior ita fieri leniorque dicitur. Quin & terrena miscere, coccoque tinctum Tyrio tingere, ut fieret hysginum.* Vides itaque hysginum ex cocco & tyrio factum, quod prius scilicet cocco tinctum sit, deinde Tyrio. Ejusmodi colorem fuisse illum, de quo Servius lib. VII. *Æn.* ad hunc versum.

Ipse quirinali trabea, cinctuque Gabino.

Suetonius in libro de genere vestium, dicit tria esse genera trabearum, unum diis consecratum, quod est tantum de purpura: aliud regium, quod est purpureum, & habet tamen aliquid album: tertium augurale, de purpura & cocco mixtum; docet doctissimus Rubenius, de *Re Vest.* lib. II. cap. XIV. cui tamen assentiri non possum. Non enim dicit Servius illud augurale vestimentum primo cocco deinde purpura tinctum fuisse, sed tantum de purpura & cocco mixtum, scilicet quod habuerit trabeas ex cocco & purpura, sive quod purpura fuerit prætexta & coccineis trabibus distincta vestis, ut ipse id erudite explicat lib. I. cap. V. ut mirer doctissimum virum eruditioni suæ quasi vim fecisse, ut id jam de *Hysgino* explicaret. Forsan hoc voluit Suetonius apud Servium, augurale vestimentum trabeas habuisse ex filis coccineis & purpureis tortis, aut alternis textis, cum cæteræ trabes fuerint ex purpura tantum; aut ex purpura & albo. Hunc colorem autem *hysginum* dici a cocco, quo tingitur, priusquam

priusquam Tyrius inducatur, nullus dubito: Sed de his plura capite sequenti.

CXCIII. Ex his sufficienter constare puto, quid fuerit purpura veterum. Ejusmodi colorem fuisse nostrum ארגמן vix dubito. Verum est, Abrahamum filium Davidis, in suis השו"ת ad Hilchot Maimonidæ *Kele Hammikd. cap. VIII. sectione XIII.* velle hunc colorem magis ita dictum esse a *textura*, quam ab *infestura* aut colore, nempe quod ex diversis coloribus contextum sit. Sic enim contra Maimonidem disputat. א"א לי נראה ארגמן ארוג. *Ego vero dico: Argaman mihi videtur textum ex duabus aut tribus speciebus colorum, ideoque vocatur Argaman.* Huic censori itaque dicitur *Argaman* a verbo ארג *arag, texere*, quod scilicet textum sit ex filis diversorum colorum: ut *Argaman* sit מלה מורכבת *vox composita*, uti exponitur in *Ceseph Misna*; quemadmodum quibusdam etiam Insula *Amorgus* sic dicitur, quasi אמ אורגים *mater textorum*; aut עם אורגים *populus textorum*. De quo vide Bochartum *Phœnic. lib. I. cap. XIV.* Sed errat, & male carpit doctissimum Maimonidem. Non enim hic est quæstio de textura, aut filis diversorum colorum. Nam hoc sensu tota vestis potius *Argaman* dici deberet, cum ex diversis coloribus, albo scilicet cæruleo & rubro, contextatur. Colorem igitur significare necesse est. Rubrum etiam fuisse tot testes clamant, ut ne obstinatissimus quidem dubitare possit. Maimonides *Kele Hammikdasch cap. VIII.* הארגמן הוא הצמר צבוע ארום. *Argaman est lana rubro colore tineta.* Aben-Ezra ad cap. xxv. Exodi. ארגמן כרמור ארום. *Argaman colore rubro est.* Et Abarbanel ad eundem locum: צבוע ארום *color ruber.* Eundem colorem crediderunt Kimchius, Pomarius & alii, ideo ארגמן illis est קרמז *Carmesinus*, & לכה *lacca*, qui rubri colores, quamvis fallantur, ut mox ostendemus. Jarchius non dicit quidem ex fertis verbis, fuisse rubrum, sed tamen nihil aliud eum intellexisse puto. ארגמן inquit, ארגמן צבוע ששמו ארגמן: *Argaman lana tineta est, certo aliquo colore qui dicitur Argaman.* At cum cæteri verpulorum fere omnes adfirment *rubrum* esse colorem, Jarchium idem intellexisse existimandum est. Talem fuisse colorem qui *Argaman* vocaretur, non tantum Hebræi fatentur, sed & apud cæteras gentes notum fuit: quis enim non videt Hebræorum *Argaman* fuisse Græcorum ἀμώγλα? Suidas in ἀμώγλα ait esse ἄμωγλα ἢ εἰδῶ ἢ ἀπὸ νόσῳ Ἀμωγ-
ἀμωγ.

γενί. *speciem coloris ex insula Amorgon.* Eadem reperies apud Etymologum, Eustathium, Stephanum & alios. Rubrum autem fuisse hunc colorem, & purpureum quidem iidem docent. Eustathius *Odysf.* θ. ἀμόργη πορφύρα σημαίνεσα. *amorge purpuram significat.* Etymologus in voce ἀπομόρξατο vult ἀμόργινα ἱμάτια esse τὰ πορφύρα, & ἀμόργη, εἶδ' ὅτι βοτάνης πορφύρας. Nota est apud Græcos herba quædam ἀργεμώνη, & *argema* apud Plinium, quam nomen habere, ob colorem, ex Hebræorum *Argaman*, nullus dubito. Sunt enim rubri earum flores, punicei coloris. Dioscorides *lib. II. cap. CCVIII.* ἀργεμώνη ὅλον μὲν ἐστὶ ὁμοιον ἀγέλα μήκωνι. τὸ δὲ φύλλον ἀνεμώνη ἐχθ' ὁμοιον. ἀνθ' ἔρασμαίον, καυλὸν φοινικῶν. *Argemone in totum Sylvestri papaveri similis est: folia habet anemones florem divisum & caulum puniceum.* Hic tamen legendum credo, ut hoc obiter notem: ἀνθ' ἔρατμένον ἢ φοινικῶν *Flos divisus & puniceus.* Sane ita emendari potest ex Plinio *lib. XXI. cap. XXIII.* ubi de anemonis, quæ a quibusdam cum argemonis, ob similitudinem confunduntur. *Sylvestri amplitudo major, latioribus foliis, flore phœniceo. Hanc, errore ducti, argemonem putant, alii rursus papaver.* Vide etiam *lib. XXV. cap. XIII.* ubi *argema rubens* dicitur ulcus oculi, propter ruborem. Sane non possum silentio præterire doctissimas observationes incomparabilis viri Bocharti, in suo opere *de Animalibus, parte II. lib. V. cap. IX.* Arabibus corallium dici *مرجان margiam*, & *magram* rubricam Synopidem esse, unde etiam factum putat *μήγ*, quod Etymologus *amictum purpureum* explicat. Præterea arborem esse in Persia quæ dicitur *ارجوان Argiuvan*, ob florem qui insigniter rubet, atque ideo purpuram sic ab ea denominari.

CXCIV. Est itaque *argaman*, ut patet, ruber color, non minus quam *purpura Tyria*. Sed an plane eadem est purpura, & eadem materia tingitur? Hoc tam facile demonstratu non est. Etymologus ἀμόργη, εἶδ' ὅτι βοτάνης πορφύρας. *Amorge est species herbe purpureæ.* Et Suidas, *speciem coloris ex Insula Amorgon*, dicit. Kimchius & Pomarius *carmesinum* volunt: reddunt enim *קרמס Carmes*. Sed falluntur, cum *carmes* sive *Carmesinus* fiat ex cocco. At Hebræorum *קרמס* non est coccinum, nam hoc potius *הולט שני* est, ut capite sequenti docebimus. Sunt qui docent *argaman* lacca tinctum fuisse, de quo vide Glossam ad *caput IX. Kilaim*. *קרמס* inquit, : *קרמס ארגמן* והוא הצמר הצבוע בצבע לאכ"א

vocatur Argavan, & est lana tincta, colore quem laccam vocant. Eadem habet Rabbi Jona אֶרְבֵּי קוֹרֵי הַצֶּבֶר Color quem vocant lacca. De quo vide Bochartum, de Anim. p. II. lib. v. c. XIV. Quid sit lacca docent alii, scilicet est gummi arboris qua nascitur in Arabia, qua est similis myrrhae, habens odorem bonum, & administratur in suffimigiis, & tinguntur ex ea panni rubei coloris, & dicitur tinctura illa Karitas, & defertur similiter ex Armenia. Hæc lacca plane eadem videtur esse cum Cancamo Dioscoridis, lib. I. cap. XXI. quamvis Dodonæus in suo herbario & multi alii contrarium afferant. Κάγκαμον δάκρυόν ἐστιν Ἀραβικῆς ξύλης σμύρνης περσεϊκῆς, βρομῶδες ἐν τῇ γύλῳ, ὡσπερ ὡς θυμιάματι χρωῶνται. Cancamum arabici ligni lachryma est, myrrha quodammodo similis, virosi gustus, quam ad suffimenta usurpant. Alia datur lacca, sed ficta & arte facta ex variis rebus. De quibus plura vide apud Mathiolum aliosque, imprimis apud Bodæum in Theophrastum de plantis. Sed omnis lacca semper rubra traditur ab auctoribus. Judæi variis in locis memorant laccam, ut Cholin fol. XLII. ubi etiam scribitur per לבא, sed male, nam לכא sive לקא scribendum est. Sic ubique scribitur. In Misna Pefachim capite III. quæstio est de furfure & farina aqua macerata, quibus infectores utuntur, (quam aquam Misna וּמֵן & Gemara מֵי דְרוּרֵי אֶרֶב מֵי אֶרֶב aquam farina) an inter fermentata, quæ illo tempore prohibita sunt, numerari debeat? Gemara ista explicans, dicit tantum רֵבֵי בְהוּ לְכָא quia ea tingunt laccam. Jarchius hic laccam exponit per רֵבֵי מֵי דְרוּרֵי de qua voce cap. sequenti. Sed cujus coloris fuerit inde non constat. Colore autem rubro fuisse laccam, clarius constat ex Cholim cap. II. Fol. XXVIII. Quæstio est de sanguine avis, utrum tegi debeat, si quis avem julet, non ut eam commederet, sed ut ejus sanguine uteretur, ad tingendam laccam לֵיה לְרֵמִיָּה לְלֶכָּא Opus habet ejus sanguine ad laccam. Lacca igitur, secundum hanc gemaram, fiebat ex sanguine, aut saltem sanguine ad istam infecturam utebantur. Quidquid est, sanguinei & rubri coloris fuisse laccam, ex his constat. Hoc sensu Jarchius hanc Gemaram explicat; de rubro enim colore id intelligi vult, quamvis in corio magis, quam in pannis. צֶבֶר, inquit, פֶּרִיקָא אֶדָּוּם שְׁקוֹרֵי פֶּרִיקָא color est corii rubri, quem vocant פֶּרִיקָא (de voce פֶּרִיקָא capite sequenti) At istud corium est egregii ruboris, nec coccino in pannis cedit fulgore & lumine. Procul dubio idem color & idem corium erat, quale nobis & hodie adfer-

tur Smirna & ex aliis locis Orientis, quod gallice *Maroquin du levant* dicimus. Nihil dicam de Imperatorum & triumphantium *calceis coccineis & puniceis*. Quamvis autem per $\alpha\phi\lambda$ *laccam* non intelligenda sit purpura Tyria, sed aut *lacca* proprie sic dicta, aut, quod multo verisimilius est, color coccineus (Nam ex cocco etiam fit genus laccæ, quam vocant Itali *lacca de grana*, ut videre est apud Caneparium, in suo Opere *de Atramentis*) de quo vide cap. sequenti, rubrum tamen colorem significasse, certum est. En quocumque modo explicent nostrum *Argaman*, ex his omnibus necessario colligendum est, fuisse coloris rubri, & quidem purpurei.

CXCV. At non solum rubri coloris erat vetus *argaman*, sed, ut opinor, vera & genuina *purpura Tyria*, sive *dibapha*, nigricantis rosæ, aut concreti sanguinis instar. Nigra quidem aspectu ob saturitatem, sed suspectu vegetissimo & acutissimo lumine resurgens, ideoque Tyrio murice, non herbis, nec lacca aliave materia, tincta. Primum quidem animadvertendum est, *argaman* non tantum apud Septuaginta & alios scriptores, sed & in ipso Novo Testamento, semper exponi per $\rho\alpha\rho\upsilon\epsilon\alpha\nu$ *purpuram*, qua voce plerumque intelligitur *purpura Tyria*, immo ut per $\beta\upsilon\alpha\sigma\omicron\nu$ intelligunt $\psi\psi$, ita per $\rho\alpha\rho\upsilon\epsilon\alpha\nu$ $\rho\alpha\rho\alpha$: ideoque $\beta\upsilon\alpha\sigma\omicron\nu$ η $\rho\alpha\rho\upsilon\epsilon\alpha\nu$ jungunt, ut Hebræi $\psi\psi$ $\rho\alpha\rho\alpha$ Apocal. xviii. xii. ut & $\rho\alpha\rho\upsilon\epsilon\alpha\nu$ η $\kappa\omicron\kappa\kappa\iota\nu\omicron\nu$ quod Hebræis $\rho\alpha\rho\alpha$ $\rho\alpha\rho\alpha$ Ap. xvii. iv. & alibi. Nec omittendum, quod Syrus in N. T. $\rho\alpha\rho\upsilon\epsilon\alpha\nu$ vertat per $\alpha\rho\rho\alpha$ *argavana*, id est *argaman*. vide Marci cap. xv. xvii. & Johannís cap. xix. ii. Quamvis autem verpuli in scriptis suis nullam purpuram videantur agnoscere, præter *chilzon*, sive *conchylium*, de quo capite præcedenti, tamen rubram Tyriam nec negant, nec plane silent. Saltem Philo & Josephus, qui inter eos postremi non sunt, etsi eorum scripta hebræo sermone ad nos non pervenerint, id expressis verbis docent. Cum enim quatuor colores in sacro vestitu, ad quatuor elementa referant, purpuram aut potius *Argaman*, mare significare volunt, quia inde desumitur, quod nempe sanguine cochleæ, id est purpuræ, tingerentur. Philo *de congressu querenda Eruditionis gratia*, $\upsilon\delta\alpha\tau\theta$ η $\rho\alpha\rho\upsilon\epsilon\alpha$ $\tau\omicron$ $\rho\alpha\rho\alpha$ $\beta\alpha\phi\eta\varsigma$ $\alpha\iota\tau\iota\omicron\nu$ $\epsilon\nu$ $\theta\alpha\lambda\acute{\alpha}\tau\eta\varsigma$, η $\omicron\mu\omega\nu\nu\mu\epsilon\sigma\alpha$ $\kappa\omicron\gamma\chi\acute{\upsilon}\lambda\eta$. *Aquam vero representat purpura, quia causa hujus tinctura ex mare petiitur, que alias conchyliia dicitur.* Eadem & Josephus *Antiq. lib. iii. cap. viii.* $\eta\tau\epsilon$ $\rho\alpha\rho\upsilon\epsilon\alpha$ $\tau\iota\omega$ $\theta\acute{\alpha}\lambda\alpha\sigma\alpha\nu$, $\tau\acute{\omega}$ $\rho\epsilon\phi\omicron\nu\iota\chi\theta\alpha\iota$ $\tau\omicron$ $\kappa\omicron\gamma\chi\lambda\alpha$ $\tau\omega$ $\alpha\iota\mu\alpha\lambda\iota$

אֲרָמָנִים. *Purpura mare significat, cum ex cochleæ sanguine tingatur.* Horum Simia Hieronymus, ut solet, in Epistola ad Fabiolam, *Purpura n.ari deputatur, quia ex ejus cochleolis tingitur.* Ergo ex sanguine cochleæ, sive muricis Hebræorum *argaman* tinctum fuit, ideoque vera purpura Tyria. Sed ipsum nomen אֲרָמָנִים idem videtur significare. Est enim secundum quosdam vox ex duabus composita. Non quidem, ut vult Abraham filius Davidis, a verbo אָרַם *texere*, de quo supra, sed ab אָרַם & גָּן *Syria & color*, quasi diceres *color Syrius*, prout Syri & Arabes solent addere vocem גָּן *color*, ut *سمازحون* *Ismanagium, hyacinthus color cæli.* Sic autem diceretur אֲרָמָנִים *Argaman*, quasi per metathesin litterarum אֲרָמָנִים *Aramgavan, color Syrius*, quia Tyro, quæ Syriæ civitas dici potest, tingitur. Quocumque modo exponas, ex hisce omnibus, quæ hoc capite dicta sunt, satis manifesto colligi, mea sententia, potest, vetus אֲרָמָנִים *argaman* nihil aliud fuisse, quam pulcherrimam & pretiosissimam purpuram Tyriam.

CXCVI. Inter res pretiosissimas hæc purpura poni solet, ideo cum auro, bysso, hyacinthino & coccino fere semper jungitur, non tantum in re vestiaria, sed & alibi, ubi fit mentio de rebus caris & pretiosis. videatur Ezech. cap. xxvii. versu vii. Et quamvis *thechelet* hyacinthinum, sive conchylium sit pretiosum, tamen *argaman* ei præfertur. Legimus Danielis cap. v. regem Assyriorum eum, quem volebat honorare, vestivisse *argaman*, nulla facta mentione de *Thechelet*, ut pretiosius crederem illud quam hoc, alias *thechelet* potius quam *argaman* eum vestivisset. Quanto autem in pretio fuerit purpura Tyria, vel inde patet, quod non nisi regibus, pontificibus aliisque magnatibus, concessum fuerit eam gestare, quæ Plinius egregie expressit his verbis. *Huic fascos securæque Romana viam faciunt: idemque pro majestate pueritiæ est. Distingunt ab equite curiam: Diis advocatur placandis: omnemque vestem: illuminat in triumphali miscetur auro, libro ix. cap. xxxvi.* Hanc ob causam a Cassio in *Oratione ad milites* πορφύρα ἱερὴ, *sacra purpura*, & ab Imperatoribus Theodosio, Arcadio & Honorio *Sacer murex* dicitur, quod tamen de conchylio quoque voluit intelligi. *Cod. lib. xi. Tit. viii. De vestibus Holoveris, & auratis, & de tinctione sacri muricis.* Privatis etiam purpurâ inter-

dicitur

dicitur & simul jubetur, si quis purpuram possideat, eam *sacro arario tradat*. L. III. Cod. Theod. & l. IV. Cod. Justin. de vestibus holoveris. Sed de immani pretio purpuræ, deinceps plura, ubi de sacrarum vestium pretio differemus.

CXCVII. Hanc autem purpuram adhibitam fuisse ad vestitum Pontificum apud gentiles, omnes fere auctores clamant. *Diis enim advocatur placandis*, ut ait Plinius loco jamjam laudato. Unde apud Pollucem πορφυροβαφεῖς ἐσθῆτας Eupolis dicit περίσημα τῇ θεῷ *ornamenta Dea*, aut si mavis cum Rodolpho Gualthero, *vestes consecrate Dea*, ut ad marginem annotat. Servius lib. VII. *Æn.* ad hunc versum.

Ipse Quirinali trabea, cinctusque Gabino.

hæc animadvertit: Suetonius in libro de genere vestium dicit tria esse genera trabearum: unum diis consecratum, quod est tantum de purpura: aliud regium. quod est purpureum, & habet tamen album aliquid: tertium augurale, de purpura & cocco mixtum. Dionysius libro VI. ubi de Saliis. Τηβέννας, ait, ἐμπεπορημένοι περπορφύρης Φοινικοπαρύρης, ἄς, καλῶσι τεβέννας. *Tebennas habent fibulis annexas, prætextas purpura & puniceis trabibus distinctas*, (aut, si cum Sylburgio, *palmis intextas*) quas vocant *trabeas*. Et Servius ad hæc *Æn. lib. IV.*

---- *Tyrioque ardebat murice lana.*

Est genus vestis. Est autem toga duplex, amictus auguralis. Idem intellexit virgilius.

Purpureo velare comas adopertus amictu.

Ubi purpureus amictus nihil aliud significat, quam partem illam prætextæ quam sacrificaturi, aut vota suscepturi capiti injiciebant. *Dialis Sacerdos & Flaviales vestiti erant purpura toga Germanica*, aut si mavis, *Græcanica*, nam ita amictus erat Domitianus, & eodem habitu *Dialis sacerdos & Flaviales*, teste Suetonio, in vita Domitiani. Nonne Cic. *Ep. IX. lib. II.* satis innuit Sacerdotes διέαφω vestitos esse? Proinde, ait, *isti licet faciant quod volent consules tribunos plebis, denique etiam vatinius strumam sacerdotii διέαφω vestiant.* Et *Epistola XVI. libri II. ad Calium dibaphum* pro auguratu sumit. *Curcius noster dibaphum cogitat, sed eum infector moratur.* Ovidius libro IV. *Fastorum.* Ille purpurea canis cum veste Sacerdos. Et Ricam, vestimentum purpureum, gestabant, Festus lib. XVI. *Rica est vestimentum quadratum, fimbriatum*

tum purpureum, quo Flaminica pro pallio utuntur. Habebant & laticlaviam vestem & pretextam, quod cap. ix. probavimus. Sed eas fuisse purpureas, aut minimum purpurei quid habuisse, non dubito. Ex his meridiana luce clarius apparet, sacerdotes veterum gestasse optimam & pretiosissimam purpuram, cum eadem re-gibus, Consulibus & imperatoribus ornamento fuerit. Non capio itaque cur exactissimus Rubenius, de Re Vest. lib. II. cap. xiv. crediderit; Sacerdotes plebeia tantum & vili purpura vestitos fuisse. non pretiosa & imperatoria. Nec illud colligi potest, ut putat, ex verbis Ciceronis, pro Sextio, vestitus (Pisō) aspere nostra hac purpura plebeja ac pene fusca. Nam locus ille intelligi potest, non de omnibus Sacerdotibus, sed de auguribus tantum & fortassis de quibusdam ex pontificibus. Eodem sensu intelligi potest locus, quem allegat, ex D. Gregorio Nysseno Orat. de S. Theodoro. Me etiam imperatorum illorum miseret, quod, cum per se satis magna inter homines dignitate ob regium imperium pre-diti sint, pontificis appellationem sibi sumpserunt, & lugubri obscuraque purpura hujus dignitatis nomine induuntur, ad imitationem infelicium pontificum, in dignitate splendida atque illustri triste atque inamanum gestantes indumentum. Fortasse tempore D. Gregorii res mutatae erant, ut vilio-rem tunc habuerint purpuram pontifices, quam sub primis imperatoribus. Sane, uti audivimus, Plinius sacerdotibus eandem adscribit, quam imperatoribus. Eadem diis consecrata est, quae sacerdotibus, secundum Servium. Dialis sacerdos & Flaviales eodem habitu, quo Domitianus, ornati erant. Tyrio murice & δινάφω amicti erant, eorum igitur vestitus aliquando ex purpura pretiosissima fuit. Sed de purpura sive ארגמן, in sacro Hebræorum vestitu satis.

CAPUT XV.

DE תולעת שני COLORE
COCCINEO.

תולעת שני *Varia interpretationes. Vestis Christi coccinea & purpurea dicitur. Non erat hyssina contra Rubenium. Coccineus color ruber. Ignei coloris esse purpuram maxime coccinum.* δώδεκας
E e πέντοι

πύλανοι *Apocal. IX. XVII. Chlamys Christi λαμπρά.* اندلس
 77: splendere. *Scrupulus Casaubono ablatu.* *Arabs بريقا*
Aquila διάφανον. ὀξεία μετάξα. Coccinea. Gracis ignis hodie
λαμπρός. coccinum differt a purpura pretiosa, a plebeja, & ab
hygino. Coccinum cocco tingitur, unde & nomen. Coccus
qualis fructus? Ejus succus facile corrumpitur, & in vermem
mutatur. Hinc vermiculus dictus. Grace σκόληξ. vermeil, &
vermeillon. Scolecion. قرمزي Kermes, vermis quasi قرمزي
fermes. Apud Arabes F. & K. uno apice differunt, ut E. &
Γ. gamma & digamma apud Gracos. Kermes esse animal. Hinc
coccinum Carmesin Belg. & Gallis Cramoily. Carmesinum
quomodo a Scarlato differat. Confectio Alkermes, sic dicta a
a cocco. Pellicula cocci. Animal sive succus in cocco. κόκκος
quia granum. κόκκος βαφικὸν granum tinctorium. Nux Indica
coccus. Bokus noot Belgis Coccus fructus illicis. Plinius,
Dioscorides, Serapio & alii de cocco. Nasctur in Galatia, in
Armenia, Cilicia, Hispania, Gallia & Polonia. Omnium opti-
mus Galaticus. vocatur a Galatis ὄς. Inde hyginum. Pausanias
explicatus. Turnebus, Hesych. & Suidas male σκόλω pro ὄς.
Hyginum quasi Sasginum. Syr. ساسγον Sasgon Hebrais סס Sas,
Vermis. Hinc Grace σῆς. Sasgon, color vermis. Vermitinctum.
H. sive aspiratio assumit aut rejicit S. Sus pro ὄς, Germ. Sauw.
Hyginum dicitur quia prius cocco tingitur antequam purpura
inducatur. Cusculium, Quisquilia quid? κοσκυλλίον, κοσκυλ-
μάτια. Coccus cur quisquiliū dictus? Hodie cochenille, coc-
cenille quasi coccinulum. Coccinum hyacintho tingitur. Puni-
ceus color eximius in India animalibus instar canthari tingitur.
Coccinum hodie Scarlatum. Sententia Ruellii, Gelenii & Groen-
hovii de scarlato. Nostra conjectura. Scarlatum non dici a cu-
sculio, non a Galatico, sed a Sarlaca. Londres pro London.
Nimaigre pro Nimaigue Sar in Sarlaca Tyrus. Lacca color ruber.
סרלקא Iudais quid? Iarchii פריקא & פריקא. Circa has voces Bo-
charti difficultas. A nobis explicantur. סרלקא forte pro קרטא, aut
pro פקרא. Talmudicorum סרלקא של פקרא filum coccineum. סרלקא pro
סרלקא Sarlaca. Apices (') pro ל extruso. Aqua farina & fur-
sure fermentata ad tincturam coccini: Corium cocco tingi. Sar-
laca.

laca quasi Tyrius rubor, aut Tyria lacca. Sic dicta non quod esset purpura Tyria, sed ob similitudinem. Corobicus laudatus. *He voces saepe sic junguntur.* Aliquando חולט שני Nonnunquam חולט absque שני. Et חולט שני sine Vermem significat. Sape colorem. *Locus Nabum cap. II. IV. explicatus contra septuaginta. Belg. & Germ. lachen ab Hebr. לעו* ridere. *Vestes rubra bellatores decent.* Tholaat Schani qualis color? *Abarbanelis error qui serici nativum putat. Est color ruber. Est coccineus. Græcis, vulgato, Iosepho & Philoni κόκκινον & Φοινικῶν, & coccinum. Arabi قرح كرم Kermes & Alkermes. Igneus rubor. Chaldæo צבט וחורי Color splendidus. In Novo T. tholaath schani est κόκκινον. Loci Apocal. xvii. IV. & xviii. xvi. Matthæi xxvii. xxviii. & Lucae xxiii. xi. אבבא צבט Syro & Chaldæo coccinum. לשון של וחורי Lingua coccinea hircis appensa x. Tisri. Paulo tholaath schani coccinum Hebr. ix. xix. Ipsa vox חולט coccinum denotat. Est enim vermis. שני in plurali. Sunt qui volunt שני & שנים esse duplicia, quasi esset שני & שנים a radice שנה iterare. † LXX. & Germanorum Iudæorum varia interpretationes. κλώσων, κλωσδὸν, Belgicè een Kloffe, **kloffe garen.** Dentelles. **hauten.** Falsa omnes. שני non esse κλώσδων, ελεγενησμένον & c. cum id exprimitur per חשוך. *Locus Prov. cap. xxxi. xxi. explicatus διασα κλαίνου. Græcorum versio vitiosa. χρονίζου. לחן חשוך pro חשוך pernoctare. Hinc Belgis een loen / percunctator, homo deses Pœnula Pauli II. Tim. iv. xiii. κλαίνα quid Snida? Vestimentum hybernum. J. Baptista Donius laudatus. Hieronymus, vulgatus, Lutherus, Junius, Belgæ, Galli, Diodati, Buxtorfius, aliique multi a septuaginta decepti. κλαίνα πορφύρες Homeri. Tyria læna. Coccinea, Hyacinthina. Chaldæus laudatus., Lapsus vulgati, Hieronymi, Buxtorfii, Cocceii, omniumque fere interpretum, qui coccinum dicunt dibaphum & bis tinctum. Ante Hieronymi tempora nemo sic locutus est. δισέαρον proprium epithetum est purpura Tyria. Plinius explicatus. Error Lexicographorum & interpretum. שני esse colorem Rubrum. שני quibusdam a שנה iterare. *Conjectura an non a שן acutus est? Schani quasi acutum, ut Græcis ὀξύον. Hebræis coccinum dici שן Sen, docet Hieronymus. Tholaath Schani quasi***

vermiculus acutus. *Coccineus color pretiosus. Imperatorum & Magnatum vestimentis dicatus. Purpura & coccinum junguntur, & aurum χρυσόκοκκινόν. Gentilium Sacerdotes cocco vestiti. Purpura, coccus & conchylium, ut pretiosissimi colores junguntur a Quintiliano. In sacris vestibus tingitur lana, non panni integri, uti apud nos.*

CXCVIII. **T**ertius colorum qui arte induci sunt, in sacro vestitu, est שני הולת Tholaath Schani. Chaldaeus habet צבע חמורי. Septuaginta κόκκινον *Coccinum*, & κόκκινον διαλῶν *coccinum duplum. vulgatus coccum bis tinctum.* Josephus κόκκινον. Aliquando Josephus etiam & septuaginta φοινικῶν. Arabs صبغة القرمز *Colorem alkermes.* Aquila διάφανον. Symachus διάβαινον, Hieronymus *coccum.* Junius *coccinea dibapha.* Lutherus Rosin roth. Belgæ *scharlaeken* / sic & Diodati cum aliis. In multiplici ac dubia hac interpretatione, quemadmodum in reliquis coloribus, vix aliquid certi adfirmari licet. nihilominus *Coccineum* fuisse Hebræorum *Tholaath schani*, vix dubito, quod ideo probare suscepimus.

CXCIX. Capite præcedenti jam ostendimus, omnes colores, qui aliquem ruborem habebant, ab antiquis sæpe purpureos dici, ideoque ipsum coccinum, eodem nomine venire. Atque hanc ob causam Horatium *lib. II. Sat. XVI.* vestem *rubro cocco* tinctam confundere cum *purpura.* Nec immerito idem colligunt quidam inde, quod eadem vestis, qua Christus a perfidis Judæis amictus fuit, & quam Matthæus *cap. XXVII. vers. XXVIII.* vocat *χλαμίδα κοκκίνω* *chlamidam coccineam*, a Marco & Johanne dicatur *πορφύρα* & *ἱμάτιον πορφυρῶν* *purpura & vestimentum purpureum.* Marc. xv. xvii. Joh. xix. ii. Nec ulla necessitas me cogit hæc de hysgino explicare, cum celeberrimo Rubenio, *de Re vest. lib. II. cap. XIV.* quasi tunica illa Christi ab uno Evangelistarum *coccinea* diceretur, ab aliis vero *purpurea*, quod cocco & purpura tincta, ideoque hysgini coloris, fuerit, quod minime probabile puto. Itaque Vel inde patet, *coccineum* colorem rubrum fuisse, apud veteres. Sed hæc sunt cuilibet obviæ. Ostendimus etiam cujusmodi ruboris fuerit coccinum, & quomodo a purpura Tyria differat? Scilicet purpuram rubram fuisse, instar nigricantis rosæ, aut sanguinis concreti, ita ut fere mixta fuerit ex austera aliqua

qua nigritia & nitente rubore: Coccinum vero rubrum fuisse, rubore florido & acuto lumine splendens, instar micantis rosæ, sed nigritia ista & saturitate purpuræ fraudatum. Rosæ enim splendorem, & gratum admodum nitorem coccò adscribit Plinius *lib. ix. cap. xxxviii.* & *lib. xxi. cap. viii.* ut capite præcedenti diximus. Igneus color præterea dicitur ab aliis, & quidem non sine causa, cum instar candentis ferri, aut ardentissimi ignis rubeat & splendeat. Sane omnem purpuram ignei coloris fuisse docet Plinius *lib. xxxvii. cap. ix.* *Fulgorque quidam in illa* (gemma scil.) *purpura non ex toto igneus.* Isidorus *purpuram* sic dictam vult, *a puritate lucis.* Et Virgilius *Æn. lib. iv. Tyrium muricem* (id est *purpuram*) *ardere* dicit. *Ardere* ignis est. Igneus tamen fulgor multo vehementius splendet in coccino quam in purpura Tyria, ideo coccino maxime attribuitur: excitatior enim & acutior color in coccò, pressior autem & astrictior in purpura rosæ nigricantis. Ideoque coccinum præcipue fulgere & splendere dicitur instar ignis. Hinc Epiphanius *ἰώεσθαις πυρίνης*, Apoc. ix. xvii. exponit per *κόκκινα*, in *Alogis selt.* xxxiv. quod coccineus color sit maxime igneus. Sic chlamys coccinea, ut habet Matthæus cap. xxvii. xxviii. a Luca cap. xxiii. xi. vocatur *λαμπρὰ* *splendida*, quod de coccino omnino intelligi debet. Nec aliter intellexit Syrus, cum pro *λαμπρὰ* habeat *(ܐܘܪܘܟܐ)* quod est ipsissimum Chaldæorum *ܐܘܪܝ* & *ܐܘܪܝܐ* coccinum, sic dictum a *ܐܘܪܝ* *splendere*, quia instar ignis splendet. Miror itaque eruditissimum Casaubonum in *Exercit. Anni xxxiv. num. lxxix.* tam sollicitum fuisse, de hujus vocis radice & origine, cum Chaldæo & Syro coccinum ita dicatur ob ignis splendorem. His adtipulatur Arabs, nam cum potuerit reddere per *قرمز* *Kermes*, maluit tamen uti voce, quæ splendorem aut fulgorem sonaret. *ܕܡܪܝܩܐ* ab Hebræo *מר* *fulsit*, *corruscavit.* Idem intellexisse videtur Aquila per suam *διόφανον*, nam *διόφανα* maxime splendere solent. Non possum hic intacta relinquere doctissima observata Magni Salmasii *ad Terullianum de Pallio.* Et, inquit, *ὀξεία μετάξη in recentioribus Græcorum Imperat. constitutionibus τὸ χρυσόβαλλον εἶναι μετάξης ὀξείας ἀπὴν ὠρητο.* *Ubi ὀξεία metaxa, est coccinea.* Idem est *λαμπρὸν*, *λαμπρὸν χρῆμα*, de coccino dixit Plutarchus in nuptialibus præceptis. Inde *λαμπρὰ ἰοθῆς coccinea apud Evangelistam.* Latinis clara vestis, & cla-

ra purpura. *Nam purpure maxime clara τὸ λαμπρὸν habent, quod in cocco inest. Græci hodieque ignem, absolute vocant λαμπρὸν.* Meridiana luce igitur clarius est, coccineum colorem ignei splendoris fuisse. Differt itaque coccineus color a purpura Tyriā pretiosa illa, a plebeja, & ab hyfgino. A plebeja quidem, quod, cum sit ruber color, acutissimo tamen lumine splendeat, cum plebeja rubra quidem sit purpura, sed obtusa & pœne fusca. A Tyriā, quod eodem quidem ardore fulgeat, sed eadem nigritia & saturitate fraudatus. Ab hyfgino, quod eundem quidem habeat nitorem atque lumen, at non perinde sit saturatus.

CC. Coccineus autem ille color *cocco* tingitur, unde & nomen, eodem plane modo ac purpura & conchylium. Nam quemadmodum *conchylium* dicitur pro *conchyliata veste*, quia conchylio tingitur, *purpura* pro *purpurea*, quia purpura pisce; sic *coccus*, pro *coccinea*, quia cocco inficitur. Hinc *Horatius* II. *Sat. XVI. cocco tinctam vestem*, & *Martialis lib. VI. Ep. ad Bassum, cocco madidam*, habent. De hoc colore cocco tincto *Plinius* quoque *lib. XXII. cap. II. iam vero infici vestes scimus admirabili fuso* (aut, si mavis cum aliis, *succo*, quamvis etiam dicatur *fuso* tingere) *Atque ut sileamus, Galatiæ, Africa, Lusitania granis, coccum*, (lege *Lusitania cocci granum*) *Imperatorii dicuntur paludamentis.* Est autem coccus fructus rotundus instar lentis, aut exigui pisi, qui crescit circa fruticem illicis; aut potius excresecientia quædam est, quam verus fructus: nullum enim habet florem, ut reliqui arborum fructus, nullum pediculum, nec ejusmodi alias partes, sed ipsis ramis arctissime adhæret, qua parte exiguum habet foramen. Succus autem ejus facillime corrumpitur, & in vermem mutatur, qui pedibus & exiguis alis mobilis factus, aufugit & avolat, nisi morte præveniatur. Ideo rustici qui ejusmodi grana colligunt, quamprimum animalcula hæc animadverterint, linteo, aut sacco, cui indiderunt, leviter concutiunt, donec emoriantur. Hinc non tantum *coccus κόκκος* dicitur, sed & *vermiculus*, Græce σκώληξ. Glossæ nostræ, inquit *Salmasius, κόκκος vermiculus*, & *Lexicon Græc. Lat. Cyrilli κόκκος βόμμοι vermicula, hoc coccum* Glossæ veteres *Fucus vermiculus.* Ude & *vermitinctum.* σκώληξ Γαλατίας pro cocco Galatico, & σκώληξ ὁ πόντος. Inde & minium nostrum hodie *vermeil* & *vermillon*, quasi *vermiculum.* Audiamus *Plinium libro XXIV. cap. II. ubi de*

cocco. *Est autem, inquit, genus (cocci) ex eo in Attica fere & Asia nascens, celerrime in vermiculum se mutans, quod ideo Scolecion vocant.* Scolecion scilicet dicitur, a Græco σκώληξ, quod *vermes* significat. Sed de hoc cocco atque vermiculis fufius agit Pausanias in Phocicis. τὴν δὲ θάρμον ταύτην, Ἴωνες μὲν ἢ τὸ ἄλλο ἐπιλωκὸν κόκκον, Γαλάται δὲ οἱ ὑπὲρ Φρυγίας Φωνῆ τῇ Ἰππικῶν σφισίν ὀνομάζουσιν ὕς. ἔστι δὲ αὐτῆς μέγεθος μὲν ἢ κόκκος ἢ τὸν θάρμον καλέμενον, φύλλα δὲ μελάντερα μὲν ἢ μαλακώτερα ἢ ἢ χροῖον. τὰ μὲν τοιαῦτα ἄλλα ἰσοκότα ἔχει τῇ χροίῳ. ὁ δὲ αὐτῆς καρπὸς ὁμοίος τῷ καρπῷ τῆς εὐρυγνῆς μέγεθος ὀρέξας. γίνεταί δὲ τοι ἐν τῷ καρπῷ τῆς κόκκου βραχὺ ζῶον. τῆτο εἰ ἀφίκοιτο, ἐς τὴν αἶρα πεπανθέντος τῆς καρπῆς, πέπειθ' αὐτίκα, ἢ ἰσοκὸς κώνωπι φαίνοιτο ἄν. νῦν δὲ πρῶτον πρὶν τὸ ζῶον κηλιῶναι. συλλέγουσι τὴν κόκκον τὴν καρπὸν. ἢ ἐστὶ ἐρίσις ἢ βαφή, τὸ αἶμα τῆς ζῶας. *Fruticem hunc Iones, & reliqui Græci coccum, Galli qui super Phrygiam sunt, patria voce hys nominant. Crescit ad magnitudinem Rhamni, folio nigriore & molliore quam lentiscus, in reliquis lentisco similis ejus fructus solani fructui similis ervi magnitudine. Gignitur in cocci fructu possillum animal; id si maturo fructu in aerem exilierit, statim volucre fit, culici simile: Sed antequam concipiatur animal, cocci fructum legunt. Adhibetur autem sanguis animalculi ad tingendam lanam.*

CCI. Hoc naimal Arabs كرمه Kermes vocant. De quo vide Lexicon Golii. Videtur autem dici Kermes, quasi vermis. Arabibus enim non est insolens, voces Græcas & Latinas adoptare, ut alibi demonstravimus. Possent etiam aliquis dubitare utrum ne primum Arabes كرمه Fermes scripserint, uno enim apice tantum differunt apud eos F & K, ut & apud Græcos F & Γ, digamma & gamma, quæ eandem fere vim habent ac C. & K. Nec insolens est litterarum mutatio V in G. aut K. Kermes autem animal esse docet Sariph, *Alkermes, nomen animalis incidentis super ilicem, quæ est species quercus mediocris.* Alcmanus, *Alkermes color Armenius, qui exprimitur e vermibus, in quorum visceribus latet.* Alii in Abenbitare, *Alkermes est animal, quod in spinosa planta generatur, & in arbusculo, ex quo sulphurata sunt ad ignem accendendum, media magnitudinis inter herbam & fruticem, ramis multis sed tenuibus. Hoc autem animal instar lentis est initio, valde parvum, sed augere non desinet, donec ciceris magnitudinem assequa-*

ur. Hæc Arabice reperies apud Bochartum *de Animalibus, parte II. lib. IV. cap. XXVII.* Est itaque *Kermes*, sive *Alkermes* Arabum *vermis*, unde factum est, ut coccineus color etiam *Carmasinus*, Gallice *cramoisy*, & Belgice *karmesijn* diceretur: ut decipiantur ii qui Karmesinum a coccino distinguunt. Hodie quidem nostri infectores discernunt *carmesinum* a *Scarlatto*, sive coccino, & intelligunt per Carmesinum coccineum quidem colorem, qui etiam cocco tingatur, sed obscuriorem, & non perinde nitentem & floridum, quemadmodum est verum coccineum, sive scarlatum, cum fiat alio temperamento & medicaminibus. Arabicum itaque *Kermes*, vel *Alkermes*, nihil aliud est quam coccus, aut cocci vermis. Inde etiam *confectio Alkermes*, adeo a Medicis decantata; ita dicta quod coccus illius sit præcipuum ingrediens: non autem sericum cocco tinctum, ut alii sustinent, sed ipse coccus adhibetur, cum pomorum succo, aqua rosarum, saccharo, ambra, sandalo, cinnamomo, lapide Lazuli, margaritis, musco, auro &c.

CCII. Duo in cocco reperiuntur. Primum pellicula, cui succus inest, ex quo animalculum nascitur. Secundum ipsum animal, sive succus a cocco separatum. Ex animalculi substantia, tanquam ex nucleo, aut medulla præstantissimum & vegetissimum colorem fieri quidam tradunt. Pelliculæ autem vacuæ & vermiculis relictae, etsi non sint ejusdem valoris, tamen non sunt plane inutiles: nam ex iis quoque color non contemnendus elicitur. Dicitur autem Græcis *Κόκκος*, quia est *granum*, hoc enim Græcis *κόκκος*, significat. Ideo Plinius *granum cocci*, & Dioscorides *κόκκον βασιλικόν granum tinctorium*, habent. Sed & nux Indica *coccus* dicitur & apud nos nux juglans, *kokus noot* / ob similitudinem aliquam. Nascitur hoc granum circa fruticem ilicis, quæ est genus arbusculi roburi non absimile, sed non ejusdem magnitudinis. Coccum autem fert solummodo quamdiu non fert glandem, cum adolevit, & in arborem excrevit fert glandem, etiam gallam, sed cessat coccus. Ideoque solent incolæ istorum locorum quadriennes aut adultiores stiones urere, ut proximo anno novelli resurgant, qui deinde singulis annis aliquot subsequenteribus, coccum ramulis inhærentem instar exiguorum pisorum gignunt colore primo albido, per maturitatem vero cineritio. De eodem genere ilicis Plinius *libro XVII. VIII.* *Omnes tamen has ejus dotos ilex,*
Colo

Colo provocat cocco Granum hoc, primoque ceu scabies fructicis (sic libenter lego cum Turnebo & Salmasio) parvi, aquifolia ilicis consylum vocant: pensionem alteram tributi pauperibus Hispania donat: gignitur & in Galatia, Africa, Pisidia, Cilicia. Dioscorides lib. IV. cap. XLVIII. Κόκκος βαφικῆ, θάμνος ἐστὶ μικρὸς, φρυγανώδης, ὃ πρὸς κενταὶ οἱ κόκκοι ὡς φακοί, οἱ τινες ἐπιλεγόμενοι συντίθενται ὄξει ἢ ἐσιν ἢ Γαλατικῇ ἢ ἢ Ἀρμενιακῇ, ἔπειτα ἢ ἐν Ἀσίᾳ ἢ ἢ Κιλικίᾳ. ἐλάτῃ ἢ πασσῶν ἢ ἐν Ἰσπανίᾳ. & mox: γίνεται ἢ ἢ ἐν Κιλικίᾳ ἐν τοῖς δένδροις ὁμοίως κοχλία μικρῶ ἢ αἱ τῆδε γυναικες τῶ σόματι ἀναλέγασαι κόκκον καλῶσιν. Coccus quo tingitur, frutex est, parvus ex cremiorum genere, cui grana ceu lentes adhaerent, quae quidem exempta, decerptaque reponuntur. Optimum gignitur in Galatia, & Armenia, denique in Asia & Cilicia: omnium postremum quod in Hispania provenit. Nascitur porro in Cilicia in quercubus, exilis cochlea similitudine, quod illius regiones semina coccum vocant, & ore legunt. Eadem habet Serapio, c. ccc. ubi de Kermes. Chermes, inquit, est arbutum quod administratur ad accendendum ignem, & est medium inter arborem & herbam, cujus rami sunt multum subiles, super quos sunt grana rotunda, similia lenicula, quae colliguntur, & reponuntur, & conservantur, & conficiuntur ad tingendum. Ita illius interpretes. In ilice itaque, aut genere quercus crescit coccus. Sunt tamen qui docent etiam crescere in Myrrho, in saxifraga & pimpinella, quam alii etiam laccam putant. Loci in quibus provenit, sunt Galatia, Armenia, Cilicia & Hispania, ut ex Dioscoride, Plinio & Serapione audivimas. Reperitur tamen in Gallia quoque, & Polonia & alibi. Sed omnium optimus est Galaticus coccus, ut iidem docent, quibus accedit Plinius Secundus libro XXII. Coccum Galatia rubens granum circa Emeritam Lusitania in maxima laude est, ut ait iterum Plinius Hist. lib. IX. cap. XLI. Videatur etiam lib. XXII. cap. II. Tertullianus de Pallio cap. IV. latioris purpura ambitio & Galatici ruboris.

CCIII. Hoc granum, sive hic vermis βαφικῆς a Galatis vocatur ὄξ, ut ex Pausania, Phocic. lib. x. loco supra allegato, constat. Inde color *hysginus*, ex purpura Tyria & cocco, de quo capite praecedenti mentionem fecimus. Sunt qui apud Pausaniam legant ὄξω *hysgen* pro ὄξ *hys*, in qua sententia etiam est Turnebus *Adversar. lib. XIX. cap. XXV.* ideo proculdubio quod Hesychius

& Suidas ὄρνις meminerint. Sed an Grammatici illi non decepti sint, jam non disputo. Saltem ego credere non possum ὄρνις scripsisse Pausaniam, sed ὄρνις. Est itaque ὄρνις sive ὄρνις vox composita ex ὄρνις, aut potius ὄρνις pro ὄρνις & ὄρνις, ut sit quasi *sasgon*, ut Syri color cocci. Nam ὄρνις *Sas*, de quo antea jam egimus

Hebræis significat *Vermem* (unde fortassis Græcorum ὄρνις) & ὄρνις *colorem*; ut *Sasgon* nihil aliud sit quam *color vermis*, *vermitingulum*, uti etiam coccinum vocatur. Nihil autem refert Græcis dici ὄρνις, sive ὄρνις, pro ὄρνις, aut ὄρνις, cum aspirationi non sit insolens σ ab initio aut assumere, aut abjicere, quod vel ex sola voce *Sus* apparet. Factus enim est *sus*, porcus a Græco ὄρνις, aut potius Græcum ὄρνις ex Germanorum *Saus*, quod idem significat. Prius itaque *byssinum* nihil aliud significasse ausim adfirmare, quam coccinum, postea vero colorem mixtum, ex cocco & Tyria purpura, ita tamen, ut quamvis purpura ad hanc infecturam adhiberetur, non minus quam coccus, *Coccinum* tamen diceretur potius quam *purpura*, quia cocco prius tingi solebat.

CCIV. Nonnunquam *cusculium* dicebatur, sive *coscylium*. Vide Plinium *lib. xvi. cap. viii.* In quibusdam etiam codicibus habetur *quisquilium*. Quid autem sit quisquilium satis notum est. Scilicet res levis, minuta & nullius pretii, qualia sunt *terrarum purgamenta*, & *quidquid ex arboribus surculorum*, & *foliorum minutum decidit*, ut habent Varro, Festus & Isidorus. Ideo Græcis κοσκυλλίον est minutias excrecentes præsecare, ut alibi observat Salmasius. Sunt etiam κοσκυλλία coriorum & pellium minuta præsegmina, ut habent Hesychius, Suidas & Aristophani Scholiastes. Inde res quævis leves & nihili quisquiliæ dicuntur. Hinc Cæcilius, notante etiam Festo,

Quisquilias volantes, venti spolia memorasti modo.

& Nævius in *Togularia*:

Ac deturba resaxo, quisquilia, non homo.

Coccus autem quisquiliæ dicitur, non quidem quod res vilis fuerit, erat enim satis cara & pretiosa, ita etiam ut rustici & pauperes, in Hispania, quibus pecunia deficiebat, cocco tributum solverent, ut ait Plinius *libro xvi. cap. viii.* Sed quod stolonibus derafum caderet, instar minutiarum & quisquili-

liarum

liarum. Sunt tamen qui conjectant cusculium, sive quisquilias, non omnem substantiam cocci significare, sed tantum pelliculas granorum, ab animalculis defertas, quæ, si conferamus cum animalculis ipsis, revera (etsi non plane sint inutiles) sunt tantum quisquiliæ & res leves. Ex hoc nomine *cusculium* videtur nostrum *cochenille* (ita enim hodie coccum vocant Galli, & Belgæ *cocconille*) factum videtur? si modo non ex ipso cocco, ut diceretur, per diminutionem *cocconille*, quasi *cocconillum*, quia parvum granum est. Hoc cocco verus coccineus color tingitur. Narrat quidem Plinius *lib. XXI. cap. XXVI.* in Gallia etiam hyacintho pro cocco hyssginum tingi. Sed locus ille aut corruptus est, & potius legendus ut habent alii, *hoc ibi loco hyssginum tingitur*, non vero, *hoc ibi cocco h. r.* Aut si *pro cocco*, id tantum intelligi debet, quod colorem aliquomodo similem reddiderit coccineo, quemadmodum & *purpuram Tyriam herbis tingi* dixit.

CCV. Narrat præterea Ælianus *libro IV. cap. XLVI. animal.* Indos puniceos vestes tingi animalibus quibusdam prælongis pedibus, qui canthari magnitudinem habent. Eiusmodi fuisse purpuram illam quam Persarum Rex Aureliano misit, ut ait Vopiscus, quod capite præcedenti notavimus, fere credidissem, nisi dixisset Vopiscus, sermonem esse: *sandicem Indicam talem purpuram facere si curetur.* Sane Ælianus hunc colorem pretiosissimum dicit, & a Persis expeti. Mittitur enim Persarum Regi, inquit, *ἢ τόγε δίδεις τῆ ἐοδῆτῶ δοκῆ θανμασοι, ἢ ἀντικεινομένη γε τοῖς Περγῶν ἄπχωρις κρετῆ τῆ πολὺ ἢ ἀπλάτῃ, ὡς Φησι Κτησίας. ἐπει ἢ τῶ ἀδομῶνων τῶ Ζαρδιανικῶν ὀξυτέρα τέ ἐσι ἢ τελευγέσερα.* Et eam mirantur Persæ, & patriis suis vestibus anteponunt pulchritudine & pretio, ut ait Ctesias, nam vel celebribus illis Sardianis floridior & splendidior est. Sed de cocco plura vide, si placet, apud Mathiolum in *Dioscoridem*, Dodoneum, Bodæum a Stapel in suis *commentariis ad Theophrastum de plantis*; & Salmasium in *Exercitationibus Plinianis*. Ut ut sit, hoc grano sive cocco verus color coccineus tingebatur apud antiquos, ut & hodie apud nos. Hic etiam est color ille eximius & pretiosissimus quem hodie *scarlatum*, Galice *Escarlatte*, Belgice *scharlaeken* / Germanice *scharlach*, dicimus.

CCVI. Quoniam autem hic mentio incidit de *Scarlatto*, non possum non addere nostras conjecturas, de vocis illius origine. Plu-

rimi sane auctores loquuntur de *Scarlatto* : sed vix ullus tentavit fontem vocis aperire. Sunt qui putent dictum esse *Scarlatum* quasi *quisquiliatum* aut *cusculiatum* a *Cusculio*, quo nomine coccum designari jam modo ostendimus. Videantur Ruellius & Gelenius, &c. Sed hæc etymologia paucis arridet. Magnus Groenovius, vir dum viveret in literis primus, εὐχῶ ! mihi amicissimus, & cujus manes omnes boni & docti mecum in æternum venerabuntur, in doctissimis suis notis ad Plinium Secundum, non ita pridem editis, quem librum mihi dono misit, vix tribus diebus ante lethalem illum, & funestissimum morbum, quo jam heu ! κείτοι Πατροκλῆς, ad libr. XXII. cap. II. derivatum omnino voluit a Galatico; ut diceretur *Carlate*, *Scarlate* & *Ecarlate* & *Carlatum*, quasi *Galaticum*, scilicet *Galaticus color*, cum coccinum Galaticum præstantissimum traderetur ab auctoribus. Effet autem *Carlatum* pro *Galaticum*, inserto solummodo R. quemadmodum dicitur *stirps* pro *sirps*, *perdix* pro *perdris*, *Londres* pro *London*, addo, & nostrum hodie *Novomagum*, a Gallis dici *Nimaigre* pro *Nimegue*. Hæc & multa alia doctissima ibi habet, magnum litterarum decus. Non possumus tamen quin & nostram conferamus symbolum, & quid hac de re sentiamus, in medium proferamus, pro ut olim his de rebus cum eo communicavimus, cum viva voce, tum literis, ut videre est ex epistola eximii viri, huic Operi præfixa, quæ, puto, ultima fuit, quam politissimus stilus exaravit. Si ad Gallicum *ecarlante* respiciamus, dubitari posset annon derivetur a voce quæ in *ate*, *atus*, aut *aicus* terminatur. Sed cæteræ nationes, ut Germani & Belgæ *Scharlach* & *Scharlaken* habent. Sic etiam scribendum puto, *Scarlaka*, aut *Sarlacum* potius quam *scarlante* aut *scarlatum*, ut non dubitem quin Gallicum *Escarlante* ex *Scarlake* aut *Sarlaco*, deductum sit. Solenne etenim est Gallis litteram E. præfigere τῶ S. ut *Esphere* pro *sphæra*, *Eschelle* pro *scala*. Nec nos morari debet quod dicant *escarlante* & non *escarlake*; nam hoc factum existimandum est more gentis, quæ non amat pronunciare litteram K. & C. sed mutant sæpe in T. ut *clausporte* pro *clausiporea*, ut observat doctissimus Menagius in suo Etymologo, quemadmodum & Latini C. in T. ut bestia pro βόσκημα, & *Luætia* pro Λουκετία. Non mirum igitur si *escarlante* pro *Sarlake* dicant. Jam vero *Sarlake*, sic dicitur quasi *Sarlacca*, color ruber Tyrius? ita composita est vox ex *Sar* & *lacca*.

CCVII. Capite præcedenti demonstravimus *Sar* & *Sarra* Tyrum insulam esse, & purpuram *Sarranam* & *Sarranum ostrum* dici quasi *purpuram Tyriam*. Atque ita *Sar* in nostro Sarlake est *Tyrus*. Hæc suboluisse videntur *Colovico* in suo itinerario Hierosolymitano, lib. I. cap. XIX. ubi **scharlaken** vel **sarlaken** ab urbe hac *Sarra* (id est *Tyro*) dici existimat. Non multo difficilius erit conjecturare quid sit *lake*, nempe Hebræorum לַקָּה *lacca*, quam vocem colorem rubrum instar coccini, immo & coccinum ipsum significare, capite præcedenti quoque ostendimus. *Scharlake* sic erit Hebræis סַרְלָקָה *Sarlaca*, *Lacca Tyria*, sive *color ruber Tyrius*. Sane sic videtur vocari a Jarchio & aliis, vocem enim illam לַקָּה quæ reperitur *Massechet Cholin* & *Pesachin*, de qua capite præcedenti, Jarchius in *Cholin* exponit per פֶּרִיקָה. In *Pesachin* autem per סִרְקָה. Neutrum fatetur magnus Bochartus se intelligere. *De Animal. part. II. lib. v. cap. XIV.* Puto tamen nec Sphinge, nec Aristarcho opus esse. Optime scribitur in posteriori loco פֶּרִיקָה per פ & non per ס, & ad hunc prior locus emendandus est. Quid autem Jarchio sit סַרְכָּה *sarcka* clara quidem demonstratione non constat, Conjecturare aliquis posset an non scripserit קֶרְמָה aut קֶרְמָה dicitur enim tinctura laccæ *Kartas*, ut supra ex Serapione audivimus. Sed hoc eo sensu apud Judæos non reperio. Verisimilior esset conjectura si quis diceret, legendum esse סִרְקָה pro פֶּרִיקָה. Nam סִרְקָה significat *minium*, colorem rubrum: unde illud toties in Talmude decantatum שֵׁל סִרְקָה חוּט *filum rubrum*, aut *coccineum*, uti quidam exponunt, quo circumdatum erat altare exterius, ad discernendas aspersiones sanguinum sacrificiorum. Quorundam enim sanguis supra, aliorum infra filum istud spargendus fuit, quem admodum id fusius docebimus, in nostris commentariis de Sacrificiis & Oblationibus. Sed omnium conjecturarum verissimam hanc esse puto. Per סַרְכָּה nihil aliud esse intelligendum quam סַרְלָקָה, *Sarlaca*, atque sic esse scribendum, & emendandum locum Jarchii פֶּרִיקָה, inserta tantum littera ל. Forſan male nostræ editiones פֶּרִיקָה cum duobus apicibus ('). Fallor si non inscitia alicujus librarii adpicti sint, quasi esset vox barbara, quam ejusmodi apicibus notare solent, ut, extruso ל, apices adderent. Jarchius itaque, mea quidem sententia, scripsit סַרְלָקָה *Sarlaka*, non autem סַרְכָּה aut פֶּרִיקָה, ut *coccinum* intellexerit. Et sane eo magis de nostro **Scharlaken** / aut coccino intelligenda esse videntur loca illa Talmudis,

סַרְלָקָה
 סַרְלָקָה
 de

quod in Pelachim quæstio fit de aqua furfure & farina fermentata, qua utuntur infectores ad tingendam laccam, cujusmodi aqua & hodie utuntur, ad tineturam coccini, ut nostri infectores norunt. Quando igitur Jarchius in *Cholin* לא explicat, per צבע עור אדום שקורין פריקא, per *Colorem rubrum corii quem vocant פריקא* (pro quo lege פרלקא) perinde est ac si dixisset: *color est ruber corii, quem vocant Sarlaka*. Nec est quod mireris *Sarlaka*, sive coccineum colorem corio adscribi; nam revera coria cocco tingebantur, unde calcei delicatiorum, de quo Martialis lib. II. *Ep. xxix.*

Coccina non lasum cingit aluta pedem.

Dicitur autem coccinum *Sarlaka*, sive color ruber Tyrius, non quod revera fuerit purpura Tyria, sed ob similitudinem, quemadmodum supra ex Plinio audivimus. *Galliam transalpinam Tyrium herbis tingere*; deinde coccinum & fere omnes colores rubros purpuram dici: & fortassis inde etiam, quod Tyrus non minus eximium coccinum, quam purpuram tingeret. Sed de hisce iudicium sit penes doctos.

CCVIII. Hæc de coccino veterum sufficiant. Propius inquirendum erit, quid fuerit nostrum חולעתי *Tholaath Schani*. Ante omnia notandum est, has voces sæpissime sic conjunctim legi, ut Exod. xxv. & xxvi. & xxviii. & xxxv. & xxxvi. & xxxvii. & xxxix. Levit. xiv. Numer. iv. & xix. Aliquando טו precedit חולעתי, & legitur טו חולעתי, ut Levit. xiv. Sæpe reperies unicam vocem tantum, ut חולעתי absque טו, quemadmodum Esaiæ I. xviii. & Nahum II. iv. Aliquando חולעתי absque טו. Genes. xxxviii. Josuæ II. II. Sam. I. Es. I. xviii. Jerem. iv. xxx. Cant. iv. III. Prov. xxxi. xxi. Sed quocunque sumas modo, sive חולעתי טו, sive חולעתי טו, sive חולעתי, sive טו, semper eundem significat colorem. Vox חולעתי in sacra Scriptura sæpissime *vermem* significare, nemo ignorat qui vel prima rudimenta linguæ sanctæ didicit. Videantur loca Exodi xv. xx. Deut. xxv. xxxix. Es. xiv. II. & lxvi. xxiv. Jonæ iv. vii. Job. xxviii. vi. Psalm. xxii. vi. Ita dictus a verbo לוע vorare, absorbere, quia vermes res consumere & rodere solent, prout Deus minatur, Deutr. xxviii. xxix. *Vineas plantabis, & coles; sed vinum non bibes, neque colliges, quia comedet illas חולעתי vermis*. At non tantum vermem significat, sed præterea colorem, quod ex pluribus locis manifesto constat. Non tantum ubi de Re vestiaria sa-

era, de Tabernaculo, aliisque rebus quibus in sacrificiis utebantur Sacerdotes, quæstio est, ut Exod. xxv. & xxxvi. xxxviii. xxxix. Lev. xiv. Num. iv. xix. & alibi, sed etiam ex locis multis aliis, Es. i. xvi. Nahum. ii. iv. *Tholaath* Colorem significare patet vel ex solo loco Esaiæ cap. i. com. xviii. : אִם יָרִימוּ כְתוּלֹתַי *Si rubra fuerint (peccata vestra) ut tholaath.* Nahum cap. ii. vers. iv. מִתְלַטְּטִים וְאִישׁ חַיִּל *viri fortes coccinati*, id est, *coccino vestiti.* Verum est seniores hunc locum non intelligere de *coccino*, sed de *irrisione*. Sic enim illi ἐμπαιζοντες ἐν πνεύματι, sed decepti sunt proculdubio vitioso codice, ut legerint מִתְלַטְּטִים, ut observat Capellus in sua critica sacra, aut potius מִתְלַלִּים, ut vult doctissimus Bochartus. Nam utrumque *irridere*, *subsannare* significat, tam לֵילֵךְ quam לַעַג, unde etiam (quod obiter notari velim) nostrum Germ. & Belgice *laggen*. Sed melius vulgatus *Coccinatos*, & Ghald. לבושים בצבעים כחולת שני *vestiti coccino*. Eodem sensu Jarchius & Kimchius istum locum exponunt. לבושים כבגדים צבועים כחולת שני *vestitus vestibus, tinctis cocco*. Et sane ibi de colore agi apparet ex voce præcedenti מִאֲדָם *ruber*. Maxime autem quod de bellatoribus Babylonii sermo sit: bellatores enim decet color ruber, sanguineus, ut purpureus aut coccineus, quemadmodum docet Philostratus in *Epistolis de Lacedæmoniis*. Οἱ Λακεδαιμόνιοι Φοινικοβαφῆς ἐνδύοντο θώρακας, ἢ ἵνα ἐπαλήθῃσιν τῆς πολέμου τῷ φοβερῷ τῆ χροίας, ἢ ἵνα ἀγνώσῃ τὸ αἷμα τῆ κοινωνία τῆ βαφῆς. *Lacedæmonii puniceis induuntur thoracibus, ut aut hosti timorem incuerent terribilitate coloris, aut ut sanguinem non agnoscerent ob similitudinem coloris.* Sed idem apud alias gentes non fuit insolens, ut apparet vel inde, quod milites, quum Christum irridere vellent, tam paratam habuerint chlamydam coccineam. Sed de his vide plura apud Cragium, Meursium in *Miscell. Lacon. lib. ii. cap. xix.* Bayfium de *Re vestitaria cap. iiii.* apud Turnebum, & Gratium in hunc locum Nahum, & alios.

CCIX. Colorem itaque significare *Tholaath schani* constat, sed qualem, nondum diximus. Abarbanel ad legem, *Parascha Thruma*, nativum hunc colorem existimat, nulla arte, nulla infectura adhibita. וחולת שני, inquit, postquam de cæteris coloribus differuisset, הוא משי שהוא נאה כפי תולדתו ואין לו צבע אחר *Et tholaath Schani, est sericum, sua natura elegantissimum, nec habet alium colorem.* De serico nos supra. Existimat igitur *Tholaath schanni* colorem qui-

על פי
אברבנאל
בשם פוליסט
אשר ידוע
דאשר
הוא משי
פשוט
בלי צבע
אחר

quidem elegantem & pulchrum, sed natura, absque infectura. At crassissimum errorem errat; Nam elegantia illa in serico, si sit naturalis, non potest esse in alio colore, nisi in albo, cum omne sericum natura album sit. Et si forsan flavum a bombycibus producat, flavedinem illam amittat necesse est, ut splendor inducatur, & ne hoc quidem sit sine multo labore, quod norunt ii qui in serico operantur. Color igitur *tholaath schani*, sive serici tunc esset color albus. At albus color in bysso tantum reperitur, ut capite XI. ostendimus. Nec ulla ratio excogitari potest, cur non fuerit arte factus color, infectura scilicet ut *Thechelet* & *Argaman*. Omnes fere uno ore clamant, fuisse colorem, & colorem quidem rubrum. Aben Ezra ad Exod. cap. xxv. iv. הוא אדום רק *Rubrum est, sed non ut color Argaman. Ideoque multi dicunt tholaath Schani esse sericum.* Sed quis sanæ mentis negare posset *tholaath Schani* esse colorem rubrum, nisi & ipsam sacram Scripturam, quæ nobis hæc tradit, rejiciat? Exfertis verbis enim hoc docetur Es. cap. i. xviii. אם יאדמו כחולת כצמר יהיו *Si rubra fuerint (peccata vestra) ut tholaath, erunt (alba) instar lana.* Jam modo ostendimus ex Nahum ii. אנשי חיל מלטים esse viros milites Babylonios vestibus rubris, coccinatos. Rubrum igitur est *tholaath*.

CCX. Non tantum colorem rubrum significat, sed *coccineum*. Aben Ezra rubrum quidem dicit, sed qua materia tinctum non exprimit, contentus tantum dicere non esse *argaman* purpuram. הוא אדום inquit כצבע הארגמן רק *Rubrum est, sed non idem color ac argaman.* Coccinum autem significare minime dubito. Primum quod constanter a Septuaginta dicatur κόκκινον & φοινικῆν, & a vulgato *Coccinum*. Josephus aliquando φοινικῆν *puniceum* vocat, ut *Antiq. lib. III. c. VIII.* aliquando κόκκινον, ut *de Bello Jud. lib. VI. cap. VI.* At sive coccinum sive phœniceum, manet idem color, cum utrumque eundem significet. Sic & Philo *de Vita Moysi lib. III.* Et *de Congressu Eruditionis gratia* κόκκινον. Idem proculdubio intellexit Arabs; interpretatur enim hunc colorem per *قرمزين Kermes*, & adito articulo *القرمزين Alkermes*. Constat *Alkermes* Arabibus nihil aliud esse quam coccinum, ideo & hodie apud omnes fere gentes in Europa *Carmesin* & *Cramoisi* dici. Deinde Josephus & Philo Judæus Hebræorum *tholaath schani*, quod κόκκινον uocant, plane eundem colorem dicunt, qualem coccineam
supra

supra descripsimus. Diximus coccinum non tantum fuisse rubrum, sed igneum, ideo dici πυρινόν, λαμπρόν, ὀξύον, &c. Sane ad ignem referunt *ibolaat schani*, quemadmodum *thechelet* ad aera, *Argaman* ad mare, & *Schesch* ad terram, ut constarent quatuor elementa in quatuor his coloribus. Josephus *Antiq. lib. III. cap. VIII.* Καὶ, inquit, ὁ Φοινὴ δ' ἂν εἴη τευμήλιον ἢ πυρός. *Pumiceus autem color signum est ignis.* Philo, locis modo allegatis, eodem modo κόκκινον πυρὶ coccinum igni simile dicit. Et Hieronymus, *coccus igni & acheri similis est.* Hanc ob causam Chaldæus צבעוהוהו *colorem splendidum* vocat. Est enim הוהו *splendere*. Quo nomine non semel denotatur coccinum in Talmude, & in Novo Testamento Syriaco, ut & in Arabica versione.

CCXI. Sed sola auctoritas Novi Testamenti huic opinioni succurrere sufficit. Ubique enim per κόκκινον exprimitur, quemadmodum *thechelet* per δάκτυλον, & *argaman* per πορφύρεον. Nam ubi in Veteri Testamento junguntur ארבעה וחוהוהו, Spiritus Sanctus in N. Test. habet πορφύρεον ἢ κόκκινον. Apocal. xvii. iv. & xviii. xvi. Ideo & Syrus Matth. xxvii. vers. xxviii. vestimentum κόκκινον, & λαμπρόν Luc. xxiii. xi. explicat per [Δ, ρ, ο, ρ] quod coccinum significare non solum ex Chaldæo, sed & ex Judæorum scriptis & Talmude, clarum est. Hinc *Massechet Ioma cap. iv.* & alibi והוהוהו ש"ל לשון *lingua coccinea*: id est frustulum panni, forma linguæ, cocco tinctum, quale decimo die Tisri hircus emissio capiti, mactando collo, alligabant, & si alba facta lingua fuerit, postquam hircus ad desertum pervenerat, id signum erat peccata remissa fuisse populo, uti dicitur א"מ יהוה השמים כשנים כשלו *si peccata vestra fuerint sicut coccinum, sicut nix albescent.* Es. i. De quibus vide *Massechet Ioma cap. iv. & vi.* cum in Misna & Gemara, tum in Traditione Exotica. Sed de his & nos alibi, si Deo placuerit. Testis autem omni exceptione major nobis erit, Paulus gentium Apostolus, ad Hebræos cap. ix. xix. ubi exsertis verbis docet Moysen sumpsisse κόκκινον ἢ δάκτυπον in aspersione. Respicit autem, non tantum ad locum Exodi xxiv. vers. vi. sed & ad Levit. xiv. xlix. & seqq. ubi in Hebræo: שני חולעה וחווהו. Quis post hæc dubitaverit שני חולעה esse *coccinum*, cum ipse Paulus oculus testis, non minus quam Josephus & Philo, id affirmet? De hoc loco ad Hebræos, nos fusius alibi. Sed ipsa vox חולעה sufficere videtur ad probandum, hunc colorem coccineum esse:

esse: significat enim vermem. Sed supra probavimus coccum nihil aliud esse quam vermiculum, ideo & *vermiculum* dicitur. *Tholaath* itaque nihil aliud est quam *vermiculum* Latinorum: ut *σκώληξ* & *Scolecion* Græcorum. Ideo & Syri hunc colorem *sašgon* five *hysginum* vocarunt. *שׁוֹטֵי דֵּשׁוֹשׁ*, *verme*, quamvis hæc voce Græci postea mixtum quid intellexerint inter coccinum & purpuram, nempe certum aliquem colorem cocco & Tyria purpuratinctum, de quo supra. Certissimum igitur est *נחלין* nihil aliud esse quam coccinum.

CCXII. Altera vox qua coccinum exprimitur, est *נחלין* *Schani*, quam intactam præteriri non oportet. Ut *tholaath*. *נחלין Schani* aliquando jungitur, sic *Schani נחלין tholaath*. Et, ut illud, aliquando præcedit & aliquando sequitur. Sæpius etiam separatim legitur, de quo supra. Reperitur autem non tantum *נחלין* in singulari, sed & *נחלין* in plurali, ut *Esaïæ* cap. I. xviii. *Prov.* xxxi. xxi. Sunt qui *נחלין* & *נחלין* de duobus & duplicibus explicaverint, ac figissent *נחלין Scheni* & *נחלין Schenaim*, duo & duplicia, quasi deductum esset a radice *נחלין* iterare &c. Ideo lxx. fere semper explicant non tantum per *διαννησμήριον*, *κεκλωσμήριον*, *κλωσόν*, sed per *διπλῆν* & *διασάς*. Sic *נחלין* *Ex.* xxv. v. illis est *κόκκινον διπλῆν* Et *Exod.* xxxv. vi. *κόκκινον διπλῆν διαννησμήριον*. Et *Ex.* xxvi. xxxi. & xxvii. xvii. Et *Lev.* xiv. *κεκλωσμήριον κόκκινον*. *Lev.* xiv. xix. *κόκκινον κλωσόν*. Est enim *κλώθω nere*, *torquere filum*, & *κλωσόν netum*, *retortum*. Hinc & Belgarum *klosse* / & *een klosse garen* / *fusus* quo recipitur netum, non tantum iis, qui lanifici dant operam, sed & nostris puellis, quæ operantur hodie in artificiosissimis illis ornamentis lineis, quæ omnem artem veteris Arachnæ superant, quas Gallice *dentelles* & Belgice *kanten* / (quasi *limbum* aut *fibrias dentatas*) dicimus, satis notus. Est autem cap. xxviii. viii. xix. xxxiii. & cap. xxxvi. viii. & & xxxix. i. ii. & alibi *διαννησμήριον*. Sic *נחלין* *נחלין* *Levit.* xiv. vi. *κεκλωσμήριον*. In Proverbiis autem cap. xxxi. xxi. *נחלין* exponitur *διασάς χλαίνας*. Unde manifesto apparet Seniores credidisse illud *נחלין* iterationem, & duplicia significare. Id est certum aliquod genus vestimenti, ex pluribus, minimum duobus, filis retortis contextum. Ideo non contenti per *κλωσόν*, *κεκλωσμήριον* aut *διαννησμήριον* reddere, addiderunt iusuper τὸ *διπλῆν*, ut *Exodi* xxxv. vi. ubi reperies *κόκκινον διπλῆν διαννησμήριον* *Coccinum duplicem retort-*

retortium. In eodem luto Judæi Germani hodie hæerere videntur, plerumque enim שני חולתן reddunt per *gezwtinte seyde* / *sericum retortium*. Nam חולתן illis sæpe est sericum, quia a vermibus scilicet netur, & שני *gezwtint retortium*. Sed vebementer falluntur Græci, & quotquot eorum sententiam sequuntur, cum *Schani* nunquam duplicia, multo minus *retortium* aut *netum*, quale est κλωσόν, διανενησίμωον & ejusmodi alia, significet. Nam hoc sacer codex exprimit, non quidem per שני, sed per vocem מושר *Moschzar*, a מושר *schazar*, torquere &c. Sic Ex. xxxix. xxiv. מושר שני חולתן *ibolaath Schani Moschzar*, quod revera est *eoccinum retortium*, ad verbum: *vermiculum cocci retortium*. De *Moschzar* in sequentibus plura, ubi de textura, & ornamentis per texturam.

CCXIII. Majori difficultate laborare videtur locus Proverbiorum cap. xxxi. vers. xxi. ubi שני non colorem; sed aliquod genus vestimenti contra frigus significare creditur, ideo *διώσαι χλαίνας* a Græcis dicitur. In Hebræo hæc leges. לא תרהיב נחתך משריב Quæ verba Græci sic reddiderunt: εφροντίζει εν οίκω ο άνηρ άντής, όταν πα χειροίζει, πάντες γδ οι παρ' άντῆ ἐδιδύσκονται. *διώσαι χλαίνας* ἐποίησε τῶ αἰθερ' άντῆς. Sed quis non videt Græcos habuisse codicem, qui omnino alia verba continebat, quam illi quos habemus hodie, aut eos textum admodum corrupte legisse? Quorsum quæso illud όταν πα χειροίζει, cum ne γερ quidem ejusmodi in Hebræo legatur? Deinde vocem illam משריב a *nive* Græci omniferunt. Conjicio itaque in codice, quo usi sunt Græci, scriptum fuisse, (saltem eos legisse) משריב littera ך mutata in ך finale, ut legerint, *eo quod*, aut *ex eo quod pernoctaverit*; ך enim *pernoctare*, & in tertia persona ך *pernoctavit*, *divertit* significat; unde forte (ut & hoc obiter notem) Belgis homo lentus & percunctator *een loen*. Hinc igitur Græcorum όταν πα χειροίζει. Hæc eo fine tantum animadverfa velim, ut constaret Græcos locum istum male legisse, ideoque integrum versum male transtulisse, ut cuilibet, Græce & Hebraice mediocriter docto, facile constabit, si attenderit. Sed mirum Græcos pro משריב a *nive* legisse משריב eo quod pernoctaverit, & tamen שני fecisse *διώσαι χλαίνας*, *duplices chlanas*, aptiores enim fuissent duplices *chlænæ nivi*, quam illi qui pernoctat, nisi intelligatur de perigrinante, atque de eo qui sic alicubi in itinere moratur, cui ului etiam destinata volunt poenulam Pauli

2 Tim. IV. XIII. chlænam enim hanc (quod obiter notatum velim) Junius vertit per pœnulas, ut pœnulas cum chlænis confundat. Sane tam Græcorum χλαίνας, quam Latinorum pœnulæ, (nisi id ipsum cum doctoribus Græcum φοινόλαν, dorica terminatione dicas) cum nivi & hyemi destinarentur, tum maxime peregrinantibus interviebant. Suidas χλαίνα: τὸ παχὺ, ἢ χιμῆρων ἱμάτιον. ὡς τὸ χλαίνω. *Chlæna est crassum & hybernatum vestimentum, a tepesacio.* Tertullianus in *Apologético*: *Nam ne vel hyeme voluptas impudica cessaret, primi Lacedæmonii pœnulam ludis excogitarunt.* Et Spartianus in *Alexandro Severo*. *Pœnulis intra urbem frigoris causa ut senes merentur permisit, cum id vestimenti genus semper itinerarium fuisset aut pluvia.* Sic manifestum est χλαίνας hoc loco esse vestes nivi frigori & viatoribus aptas. Sed de hisce vide doctissimam dissertationem Johannis Baptistæ Donii, de *utraque pœnula*. Quas itaque vestes Suidas τὸ παχὺ ἱμάτιον, Pollux lib. VII. cap. XIII. διπλὰς (distinguit enim inter χλαίνας ἀπλοῦδας & διπλὰς.) Homerus χλαίνας ἔλας *chlænis villosas*, easdem δὲ Lxx. hoc loco χλαίνας δίσας dicunt, quasi ἴσιν *duplum* significaret. Septuaginta reliquos fere omnes interpretes deceperunt. Habet enim vulgatus *vestiui sunt duplicibus*. Hieron. Lutherus, Calv. Junius, Belgæ, Galli, Diodati, Buxtorfius alii eodem sensu. Sed falluntur quicumque illud ἴσιν de *duplicibus* intelligunt. Nam etsi de nive ibi fiat mentio, ἴσιν tamen non est intelligendum de *pœnulis* aut de *Chlænis*, (quod idem est ut vult Plutarchus in Numa) sed de *coccino*. Eo magis cum mox sequerentur cæteræ vestes ex materia pretiosissima, ut *ורגמין שש byssus & purpura*, & *מרבדים Cadurca*. Sensus igitur istorum verborum est: *Non est quod uxor prudens timeat nivem & inclementiam hyemis, cum sua diligentia prudentiaque tota domus abundare faciat coccino, bysso, purpura & Cadurcis, multo magis vestibus quibus contra nivem & frigus munimur domestici.* Quid? dicamus Septuaginta respexisse ad chlænas purpureas? cum fuerint etiam χλαίνας πορφύρεες. Homer. *Odyss. K.* utrumne etiam talis fuerit læna purpurea, de qua Virgil. *Æn. lib. IV.*

————— *Tyrioque ardebat murice lana.*

docti viderint. *Erat enim, interprete Servio, toga duplex. amictus auguralis.* Et Juvenalis habet *coocinam lanam. Hyacinthinam lanam.* Ecce quocumque modo hæc verba volvas & revolvās, nihil

nihil tamen illis exterebrare poteris præter *coccinum*, cum de pretiosis vestibus loquatur Sapiens, non de certo aliquo genere vestimenti, non obstante etiam explicacione allegorica Hieronymi. Optime Chaldæus, qui כחוריהו *coccinum* retinet. Ut ut sit, Græci aliique Hebræorum כחור & כחור male reddiderunt per suum κλωσόν, κεκλωσµένον, σφεννησµένον, διπλῆν & διοσός.

CCXIV. Sed ἐνός ατόπῃ δουλεύοντες τὰ δὲ ἐπέλαι, uno absurdo dato alia sequuntur. Ex hoc enim græcorum κοκκίς διπλῆς, aut ex Hebræo Schani, sive tholaat schani, & schani tholaat, vulgatus, Hieronymus, & ingens interpretum acies, quibus ne quidem ipse Buxtorfius, in Hebraicis omnium doctissimus, & Coccejus, nostri sæculi Theologorum facile Coriphæus, sese subtrahere potuerint (adeo verum est, *bonum aliquando dormire Homerum*) Magna quidem socordia & securitate, fecerunt *dibaphum bis tinctum*, & *coccinum bis tinctum*. Audax fortassis alicui videbitur faciunt, tot tamque gravibus viris in os contradicere. Et cum tanta vi nos in suam sententiam, tot retro sæculis, quorundam silentio, aliorum etiam professione receptam, rapere conentur, temeritatis erit, illis jam nunc modo resistere. Audax sane facinus! Ista tamen libertate utimur, (quam a benigno lectore veniam petimus, & vicissim damus) ut nulla auctoritate hominum nos vinciri facile patiamur, nec ullius nisi spiritus sancti, & veritatis, quæ illius est filia, mancipium esse velimus. Cum bona igitur venia doctissimorum virorum dictum a nobis sit, eos falli quoties *coccinum dibaphum* dicunt. Nisi quis mihi prius ostendat, ex probato & classico aliquo auctore, aurei aut argentei ævi, ante tempora Hieronymi, *coccinum dibaphum* unquam dictum fuisse, sive a Græco, sive a Latino, ne Attalicis quidem conditionibus adducar ut illud credam. Fateor equidem purpuram *dibapham* dici. Sed illud δισαφον, quantum hæcenus observare potui, proprium est δισθητων Tyriæ purpuræ. Nec ignorare possum, cum id supra a nobis jam sit animadversum, ex Plinio, libro ix. cap. xxxix. jam sub consulatu Ciceronis purpuram *dibapham pretiosam dictam fuisse, quæ bis tincta esset, veluti magnifico impendio, qualiter nunc omnes pene commodiores purpura tinguntur*. Sed inde probari nequit *coccinum* quoque *dibaphum* dictum fuisse, cum de purpura Tyria tantum loquatur Plinius, non de coccino. Et per commodiores illas purpuras non intelligit *coccinum*, quamvis

aliquando etiam purpura dicatur, sed genuinam purpuram Tyriam. Non adfirmat Plinius suo tempore coccinum, aut aliam purpuram, quam Tyriam, bis tingi, aut dibapham dici: sed tantum *omnem commodiorem purpuram*, id est pretiosorem Tyriam tunc temporis bis tingi, non minus quam sub consulatu Ciceronis, dibaphamque dici. Capite præcedenti ostendimus purpuram Tyriam *διεζφον* dici, & ex Plinio docuimus cur ita dicatur, & quomodo bis tingatur; nempe quod *lana quinis potet horis. rursusque mergatur carminata, donec omnem ebiberit saniem*. Hoc autem in sola purpura Tyria observatum esse; non vero in coccino aliisque coloribus, non ausim adfirmare. Sed ut ut factum fuerit in coccino, ideo non dicitur dibaphum. Alii enim colores idem nomen assumere deberent, cum id fortassis in aliis factum sit, non minus quam in coccino, modo coccinum bis tinctum esset. Nec omnia quæ bis tinguntur *dibapha* dicebantur a veteribus, alias & color viridis, & hysginus, aliique multi sic dici deberent. Plinius Hist. natur. lib. ix. cap. XLI. *cocco tinctum docet. Tyrio tingi, ut fieret hysginum. Colliget aliquis inde, fuisse coccum dibaphum. Sed male. Quamvis bis fuerit tinctum, primo Cocco, deinde Tyrio, id est Tyria purpura, tamen non dicebatur dibaphum, sed hysginum. Quid quid dicatur, certum est, solam purpuram Tyriam pretiosissimum dibaphum dictum fuisse; non vero coccinum ante tempora Hieronymi. Male igitur hactenus auctores confuderunt dibaphum cum coccino, five purpuram Tyriam cum colore coccineo. Cessent igitur Lexicographi in posterum in suis Lexicis, cæterique interpretes omnes, scribere coccinum dibaphum, & sic absque purpuræ Tyriæ proprio epitheto, solo coccino contenti sint.*

CCXV. Igitur שני *Schani*, de quo hic, non est, nec κλωσόν, nec κεκλωσμένον, nec διανενησμένον, nec διπλῆν, nec διασόν, nec dibaphum. Sed omnino colorem significat, & quidem rubrum, non minus quam חולט, five junctum cum תפ חולט five solum; five in singulari, five plurali. Esaiæ capite primo, commate xviii. אם יהיו חטאיכם כשנים כשגל ילביני *Si peccata vestra fuerint sicut Schanim*, (id est rubra instar coccini, nam de colore אדום rubro ibi agitur) *alba sicut sicut nix*. Idem patet ex cant. cap. iv. iii. כחוש חשני שפתותי *ut solum Schani sunt labia tua*. Id est rubra sicut coccinum. Rubentia labia instar purpuræ aut coccini maxime aman-

amantur in virgine, ideo purpurea dicuntur. Ovidius Amor. lib. III.

Illic purpureis condetur lingua labellis.

Ipsi etiam Græci τὸ *Schani* Gen. xxxviii. xxviii. xxx. Jos. c. II. xviii. xxi. Secundo Samuelis I. xxiv. Jerem. iv. xxx. Cant. iv. III. ubi solum reperitur absque *tholaath*, & vulgatus semper reddut per κόκκινον *coccinum*. Solo loco Esaiæ cap. I. xviii φοινικῶν habent, ubi tamen vulgatus *coccinum* retinet. Sed nihil refert sive dicant φοινικῶν, sive κόκκινον, cum sit idem color. Ideo Josephus & Philo promiscue ponunt φοινικῶν & κόκκινον. Ex omnibus quæ jam a nobis dicta sunt, colligi posse puto, vocem *שן* non derivari a *שן* iterare, sed a *שן* acutus est. ut *שן* proprium sit nomen coccini, ita dictum ab acuto & igneo splendore, quemadmodum & Græcis ἰξεία *metaxa*, quasi *acuta purpura*, ab ἰξὺ *acutum* dicitur, ut supra docuimus, paragr. ccviii. Et sane observatu dignum est, Hieronymum in *Epistola ad Fabiolam*, docere coccinum Hebraice *שן* *sen* vocari. Si tamen hæc conjectura non arridet, quia non satis fit legibus Grammaticæ, nec anomalum esse velis, dicam ejus radicem, ut multarum vocum, a nobis ignorari. Saltem Hieronymus affirmat Hebræis coccum *שן* *Sen* dici. Sic *tholaath* solum esset *vermis*, aut *vermiculus*; *Schani*, *acutus color*; & juncta *tholaath Schani* idem ac si diceres *vermiculum acutum*, quale est *coccinum*. Sed de his satis.

CCXVI. Porro colorem hunc coccineum fuisse pretiosissimum, omnes auctores sacri & profani clamant. *Imperatorii enim dictum erat paludamentis*, testante Plinio, lib. xxi. cap. II, Isidorus: *Paludamentum pallium fuit Imperatorum, cocco, purpura & auro distinctum*. Alexander Severus *chlamyde coccina usus est*. Et quum thermis cum populo usus erat, *hoc solum imperatorium habuit, quod lacernam coccineam accipiebat*. Et cocco *clavata mantilla habuit*. Vide Ælium Lampridium in *vita* ejus. Patriciorum ornamentum fuit calceus coccineus, ut patet ex Martiali.

Coccina non laesum cingit aluta pedem.

Coccinum ideo læpius purpuræ in textura jungi solebat. Docet enim Isidorus in *Orig. lib. xix. Trabeam esse speciem togæ ex purpura & cocco, qua operti Romanorum Reges initio procedebant*. Et ut habet Servius ex Suetonio. *Augurale vestimentum de purpura & cocco erat*. Immo cum ipso auro jungebatur, & vestibus intexebatur, inde

inde & χρυσοκόκκινον dictum. Apparet etiam ex Martiali *ad Bassum*, perinde esse, siue quis cocco, siue purpura vestitus sit, ut pro equite haberetur.

Non nisi vel cocco madida, vel murice tincta

Veste nites, & te sic dare verba putas.

Ideo Juvenalis viro magna caterva stipato, Coccinam lænam adscribit.

————— *cave hunc quem coccina lana*

Vitari jubet, & comitum longissimus ordo.

Tales Martialis *lib. v. coccinatos vocat.*

cum sibi redire de parvulibus fundis

Ducent aclamet coccinatos Euclides.

Idem

Qui coccinatos non putat viros esse

Ametibistiasque mulierum vocat vestes.

Et inter pretiosa munera ab eodem ponitur.

Coccina famosa donas & Iambina mæcha.

Ut autem coccinum pretiosissimum fuit Regum & Magnatum vestimentum non minus quam conchylum & purpura; & Sacerdotum ornamentum erat. *Augurum enim* vestimentum quoddam erat *de cocco & purpura.* Dionysius *libro vi.* quem locum capite præcedenti allegavimus, Salios habuisse tradit, Τηλέωνας non tantum πελαπογούρας, sed etiam φωνινοπαρούρας. Phæniceis, id est. *coccineis trahibus distinctas.* Sacerdos Saturni coccum quoque gestabat. Tertull. *de pallio cap. iv. cum latioris purpuræ ambitio & Galatici ruboris superjectio Saturnum commendat.* Galaticus rubor est coccus. Tandem ut nemini mirum videretur, in sacro Hebræorum vestitu tres colores hosce junctos fuisse: id est conchylum, purpuram & coccinum, tanquam pretiosissimos, & non nisi magnatibus destinatos, non possum hic non addere locum egregium ex Quintilliano, *Instit. Orat. lib. i. cap. iii. Quid non adultus concupiscet, qui in PURPURIS repis? Nondum prima verba exprimit, & jam COCCUM intelligit, jam CONCHYLIVM poscit.* Ecce purpuram id est צרורת de quo agimus, coccum id est שני חולה. Et conchylum, id est חלה.

CCXVII. Coronidis loco hic animadverti velim, colorem facris vestibus induci, tantum lanæ nondum netæ aut textæ. Saltem non pannis integris. Hoc clare inde patet, quod plures habeant

beant colores. Nam si pannus integer tingeretur, unum tantum colorem habere posset, sed cum sint ex pluribus coloribus, albo scilicet, præter aureum, & cæruleo, purpureo & coccineo, necesse est ut ante texturam tingerentur, aut in lana aut in neto. Sed ne in neto quidem tingi solebat pretiosa illa purpura dibapha Tyria, sed in lana. Cum enim quinque horis potaverat lana, ahenis extrahatur, & carminata rursus immergebatur, donec omnem ebibisset saniem, ut singuli flocci saturi essent, ut supra ex Plinio audivimus, *lib. IX. cap. xxxviii*. Idem de colore cæruleo, sive conchylio credendum est. Nam exsertis verbis hoc docet Maimonides in codice *Zizith cap. II*. Lanam scilicet tingi non autem vestes ipsas, aut, ut hodie apud nos, integros pannos. Docet etiam ibi satis fuse, quomodo lana non tantum tingatur, sed qua ratione etiam tinctura ejus probetur, utrum legitima sit? Ideo fere semper, & omnes quidem Hebræorum interpretes, *thechelet* & *argaman*, & *tholaath schani* dicunt צמר צבוי *lanam tinctam*; videantur Maimon. *Kele Hammicdusch. cap. viii*. & *Zizith cap. II*. Jarchius, Aben Ezra, Abarbanel, alii, præsertim in caput xxv. Exodi.

CAPUT XVI.

DE ארנ מעשה TEXTURA VESTERUM.

ארנ Opus Textoris, Exodi xviii. dicitur מלל *Pallium P. M. sic & tunica caterorum Sacerdotum*. Septuaginta, Chaldaeus & Arabs *allegati*. ארנ *texere in multis S. Scr. locis. Omnis ars plectendi & nestendi dicitur*. Corbes, Alvearia, Nassa, Rete, Canopeum, Crates, Storaæ &c. *texi dicuntur*. Textura, quid? *Hebraorum מלל implexum. Acupicta & acu textilis vestis. Tela aranæ rextura dicitur. Ejus opus magis plexile aut nexile quam textile. Antiquissima & simplicissima texendi ratio originem habet ab aranea. Quaedam loca Scripturae laudata, sic & Aristoteles, Alian. Plin. Plut. &c. Varia artes casu, aut ab animalibus brutis invenit. Aranea a Græco ἀράχνη, utrumque ab Hebr. ארנ texere. Hinc Belgis Ratch tela aranea.*

ranea Germanis et Optime a nendo ut Hebr. a texendo, quia utrumque prestat. Arachne textura inventrix. Certamen Arachne & Minervæ apud Ovid. Quid sub fabula lateat? Materia vetustissima textura stramen junci, vimina, teni & materia fluminea. Retia ab antiquis texebantur. Non eadem arte fiebant uti hodie, quod Galli Lacer, Germani bryeden dicunt. varii Auctores allegati. Antiquissimorum vestimenta ex pellibus, arborum foliis, ex membranulis tilia, ex juncis, ex Papyro, Vimibus & alia materia fluminea Natte, & Matten. Eiusmodi opera egregia apud Indos, immo & apud Europeos. τέν & Tenu, Belg. teenen. Mercurius primus docuit lanam in modum restis trahere instar Philyræ. Lucretius de nexili & textili. Textile post usum ferri. Ars metallica a Tubalcaino. Lana usus a Chanaan sive Mercurio, Quo sensu Egyptii textilia invenerint secundum Plinium, ab Ifide a Minerva. Mercurius Chanaan, Patronus Mercatorum. כנן Mercator. Ammon Cham. Mercurius cur alatus? Osiris Amonis filius est Mitzraim filius Cham. Egyptus Mitzraim. Ars texendi subtilior in S. S. traditur. מנור אורגים I. Sam. xv. & II. Sam. xxi. Varii Interpretes. אינובולא Infubula Jarchij. Ἄντιον quid? מסכה Iud. xvi. יה הארגים ibidem quid? πάσσαλον, een Pinne / une Atache & cheville. conjectura de תי, concus σπάθη. ארג Iobi vii. quid? Textura מנשה אומן. Ex stamine & subtemine fit tota textura. Indeis crux שתי ותר Stamen & subtemen. Stamen σήμων, שמש; Subtegmen, male pro subtemen. Subtemen Trama, κρόκη, ροδάνη, & μίτον, Hebr. רב. σημόνιοι, πολύσημοι, ἀραιόσημοι & μανόσημοι. Πολύμιτον. Belgarum Pölemijten. Pannus a πλώη, πλώ & , πάν & , πα. νέκλιον, χρυσόπλωι. ותר שש Stamen & subtemen Levit. xiii. Antiquitus duo genera textura in usu fuere. In Europa unicum genus textura notum. Sartoris vix mentio apud Veteres sensu hodierno, Ἀρσενική & Ὑφαντική. Ars Sartoris quid? Suere a sue. Sartores & Sarcinatrices veterum. Tailleurs, Couturiers, Snijders / Kleermakers. Acus apud Veteres quid? Fibula nulla sine acu. Sutum fibulatum, Refutum Refibulatum. συρράπτειν differt a περόναις συνχύειν. Packnaelde. Usus Acus. Stoppen / Tappen. Locus Matth. ix. Luca v. & Marci II. explicans. Vestimentum pannosum. Panutia, Cento. Fulones &

& Sarcinatores circa vestimenta trita occupantur. Ἀκόμοι Graecis quid? Mederi, sarcire. Sartor & Medicus comparantur. Ἀκεσική apud Ælianum quid? Sarcinatores & Sartores aliquando etiam nova vestimenta fecisse. Tunica quadam ex duabus plagulis consuta. χιτώνας τέμνεν & συνιθένα; ἰσοδήματα νερόσφι & ῥιζίν apud Xenophontem. ἑτερομάχαλ & Carcalla & μανδύη, Tempore Hieronymi quidam vestimenta ex diversis partibus consuta fuisse, ut Braccas, feminalia. Et Tempore Christi. Maxima tamen pars vestimentorum apud Veteres in tela, sola textura, absque suoris opera facta fuisse. Id quo sensu docuerint Salmasius & Casaubonus. Et hodie vestes quasdam quadratas absolvi & in tela sine acus opera. Baltbei, colli lora, Cravates, Dassen. Voile, Falp / Φάλα. Omnia genera vestium antiquos texuisse. ἐσθήτα ὑφαίνεσθαι, χλαίναν ὑφαίνεν, vestimentum detextum apud Ulpianum. Tunicam texere, Lænam texere, Chlamydem texere, Togam texere, Saccos texere. χλαμυδοποιία, χλαμυδοποιία, χλαμυδοποιία, χλαμυδοποιία & ἐξωμυδοποιία, σπαθητός χλαίνα, σπαθητόν ἰμάτιον. σπαθῆν idem ac ὑφαίνεν, σπαχυφάντης. Christi tunica ἀρραφῆ. Iohan. cap. XIX. Qua ratione ἀρραφῆ dici potuerit? Lacer, Brocher, Bypden. Ars binis pralongis acubus ex uno filo vestimenta neccendi. Virum eadem arte tunica Christi facta fuerit? Illa ars Antiquis ignota. Sententia Euthymii, Ferrarii, Salmasii &c. falsa. Versio Syra & Arabica. Iohan. XIX. Syrus **ⲗⲁⲛ ⲗⲓ**? Arabi **ⲃⲓⲥⲏ** instrumentum quo sunitur. Acus. Tunica Christi manicata, rotunda & clausa texta fuit. Veterum opiniones. Casauboni, Salmasii, Ferrarii, Hieronymi & aliorum errores. Hieronymus & Josephus collati. & explicati. Non esse impossibile tunicam rotundam undique clausam & manicatam texti. Hoc μορμολυκῆον, quod tot viros doctos in errorem induxit, a nobis discussum. Tabula exhibens Tunicam ἀρραφον totam textilem, egregie manicatam ex Xylino subtilissimo, in India textam, egregio artificio, absque ullo acus vestigio. Ejusmodi fere tunica in hac urbe texta, a Rev. Smetio servata. Testimonia virorum qui has tunicas viderunt hodieque possident. Epistola Groenhovii. Explicatio figurarum. Duplex texendi ratio in usu apud Veteres. Quidam sedendo texebant iramam ad inferiora trudendo. Hic mos commu-

nior, vulgaris hodieque per totum terrarum Orbem in usu. Quidam stando texebant tramam sursum versus pellendo spatha. Herodotus, Theophylactus, Festus, Isidorus, Evangelistæ explicati. Arabs, Syrus, Chrysofomus. ἀνωθεν ὑφαίνην, ἀνω πλω πρόκλω ὠθεῖν, ἀνακρῆσθην, ἀνακρῆσθὸν ὑφαίνην. In ejusmodi textura stamen non eodem modo ad jugum textoris tendebatur ut hodie, sed rectum stabat. Hinc Stamen a stando. Textores hasce telas stando texebant. Regillæ, vestis Recta. Telas percurrere apud Virg. ἰσὸν ἐποιχομένη Hom. ὄρθον ὑφον, ἰσὸν ὄρθιον. Vestimenta recta ὄρθοσάδια. Stamina illa que rectum stabant, & sursum versus texebantur, jugo textoris non involuebantur, sed ponderibus suspendebantur. Ἀγυῖθες, λεία, & ἴταυ. In ejusmodi telis que rectum stabant trama Spatha feriebatur, non petine. Spatha σπάθη instrumentum instar gladii. Hac ratione detexi vestimenta rotunda & clausa. At tum non unicum tantum stamen, aut unica tela, sed duo stamina, aut dua tela simul uno radio, unoque filo detexuntur. δύο εἴκη σύμεικτῶν apud Chrysofomum. δύο πανία ὑφαίνην, & συνυφασμῶ ἢ ἀντιράφης, apud Theophylactum. Hac loca Casaubono difficillima. Difficultas ablata. Theophanes Ceromeus de Tunica Christi ἀρράφω. ἐνδυμα. διπλῆς σινδόν & apud Iosephum quid? Idem de Pallio Pontificis. M. Hujusmodi vestimenta texuntur non solum stando, sed & ambulando, & quidem in orbem percurrendo. Egregius locus Artemidori. Tabula exhibens veterem texendi rationem, Telam scilicet jugum textorum, in quo vestimenta rotunda, manicata & undique clausa detexi solebant. Explicatio figurarum. Hac texendi ratio difficilior, majoreque sumptu fiebat. Ideo in desuetudinem apud plerasque nationes abiisse videtur. Multum temporis in hisce vestimentis texendis insumitur. Decem annos togam unam detexere. Triennium in veste muliebri. Vestis que ab una muliere uno mense fieri posset. Opus ἀπτήμαρ apud Homerum. Hac textura ars pretiosa. In texendo industria. ἰσὸν ὑφάσμα & σοφία. Eiusmodi Artificio texta fuere vestes Sacerdotum. Ethnicorum Sacerdotes quoque vestes textiles gerebant. Piatō & Cicero allegati. Duas tunicas manicatas abique futuras, ex lubtilissimo Xylino apud Indos Orientales textas possidet auctor. Eiusmodi jam sex vidit. talem ex India secum artulit R. Terwold nuper ibi Pastor. Aliam vidit auctor nuper prope

prope Amstelodamum egregie detextam. Aliam Cliviis ante viginti annos detextam in ducatu Juliacensi, quæ reliquas omnes arte multum superat. De ejusmodi Romæ textis Joh. Ciampinus. Ejus Tabulæ. Jugum cum femina texente ex vetustissimo Codice virgillii.

CCXVIII. **M**oses Exodi vigesimo octavo cap. & trigesimo nono, ubi de sacris vestimentis agitur, docet ea facta fuisse ארר משה *Opere Textoris*. Id quidem primum dicitur de מליל *Pallio*, sive *Tunica superiori Pontificis Maximi*, cap. xxviii. vers. xxxii. & cap. xxxix. xxii. Sed ne quis putet *Tunicas lineas*, cum Pontificis Maximi, tum cæterorum Sacerdotum, alia arte factas fuisse, idem quoque traditur de omnibus tunicis; cap. xxxix. commate xxvii. Septuaginta habent Ἐργον ὑφαντον. Chaldæus מרר יונרי Arabs صناعة نساج *Textoris opificium*. Quæ omnia texendi vim habent. Et sane verbum ארר, *texere* significare clarissime constat. 1 Samuelis xvii. vii. & ii. Sam. xxi. xix. Prim. Chron. xii. xxxiii. & xx. v. Esaiæ lxx. v. Jobi vii. vi. Secundo Reg. xxiii. vii. Vide & alibi.

CCXIX. Omnis tamen ars *plectendi & nectendi* sæpissime *textura* dicitur a veteribus. Ideo opera *nexilia & textilia* confunduntur, & hoc pro illo sumitur: sic *corbes*, *alvearia*, *Nassa*, *Rete*, *canopeum*, *crates*, *Storea*, & id genus alia infinita quæ fiunt ex viminibus, juncis, stramine, tenis, & materia fluminea aliisque rebus, dicuntur *texi*. Seneca *Epist. xci. Non quamlibet virream cratem texuerunt manu*. Isidorus *Orig. libro xix. cap. v. Nassa ex viminibus tanquam rete contextum*. & *Canopeum est rete in similiundinem tentorii contextum propter muscas & culices excludendos*. De *Alvearibus* Virgilius *Georg. lib. iv.*

Ipsa autem, seu corticibus tibi suta cavatis,

Sen lento fuerint alvearea vimine texta.

Nemo, ut puto, dicet hæc proprie *texi*, sed tantummodo *necti & plecti*. At eo ipso quod *nectantur* etiam *texi* dicuntur, cum tota textura nihil aliud sit nisi *nexus staminis & subteminis*, sive *connexio staminis cum subtemine*. Ideo Galenus *in Libro ad Trasibulum*. τὸ γὰρ ὑφαίνειν ἱμάτιον, ἔσδεν ἄλλο ἐστίν, ἢ κρόκας σήμοσι διαπλέειν. *Vestimentum texere nihil aliud est, quam subtemen stamini adnectere*. Iterum κρόκας σήμοσι διαπλεκεῖσθαι ποῖσιν ἱμάτιον. Hinc Vitruvius *Lib. x. cap. i. Connexu staminis ad subtemen tota tela*

structura constat. Ideo Nicophon apud Pollucem Lib. VII. cap. x. *συνδήσου ἢ σήμονα*, quasi dixisset Texturam esse *σύνδησιν ἔ σήμονα* ἢ *πρὸς τὴν κρήνην*. Est itaque Textura *implexum* quid ex stamine & subtemine, unde & Hebræorum Magistris *למל* *implexum* optime dicitur. Sed & ob eandem causam ista opera quæ acu fiunt, aut acu ornantur & *acupicta* vocantur, qualia sunt opera Phrygionica *texta dicuntur*. Isidorus *Orig. lib. XIX. cap. XXII. Acupicta vestis acu textilis aut acu ornata.* quia scilicet plura fila, instar staminis & subteminis, per acum connectuntur. Omnia igitur opera quæ constabant ex pluribus filis, quæ instar Staminis & subteminis necebantur & plecebantur, *texta* dicebantur. Ideo *Tela aranea* textura dicitur, quamvis revera magis sit *nexum* quam *textum* quid, cum animalculum illud opera sua eodem fere modo nectat, quo corbes, vanni & id genus alia nectuntur. Fila enim quædam primum hinc inde tendit & percurrendo alia fila iis adnectit. *Plexile* igitur sive *nexile* ejus opus est, non *textile*. Nihilominus quia fila quædam hinc inde emittit & extendit instar staminis, iisque deinde alia fila instar subteminis adnectit per orbem, *textile* aliquomodo dici potest ejus tela: & eandem ob causam cætera opera hominum quæ ex viminibus, & stramine fiunt, uti alvearea, corbes &c. *texta* dicuntur

CCXX. Hæc fuit antiquissima & simplicissima texendi ratio, quæ originem proculdubio habuit a tela aranæ, & initium dedit Texturæ proprie ita dictæ, scil. subtilissimæ isti arti, quam veteres tantopere laudarunt & quam nos hodie admiramur. Sane *araneam* retia ad capiendas muscas mira aliqua arte texere, quotidie videmus. Unde auctores sacri texendi artem atque industriam ei adscribunt Esaiæ cap. LIX. v. *Telas aranea texunt.* De aranæ autem in texendo industria & labore, multa egregia reperies apud cæteros auctores, imprimis apud Aristotelem *Hist. Animal. lib. IX. cap. xxxix.* Ælianum *Hist. Animal. l. I. cap. xi. & lib. VI. cap. LVIII.* Plinium *lib. xi. cap. xxiv.* videatur Plutarchus, & alii. Igitur quemadmodum multæ artes repertæ sunt, non quidem casu, ut *Metallica, pistrina* & aliæ; aut a Sapientibus, de quibus Senecam doctissime differentem vide *Epistola xci.* sed etiam a brutis animantibus, ut *Agriculturâ* aut *Aratio* a Porcis, *Phlebotomia* ab Equis, *Clysteres* a Ciconiis, *Lutea adificia* ab Arundinibus, Plutarcho *Sympof. lib. III. Quest. v.* Plinio *lib. VII. cap. lvi.* aliisque

aliisque testantibus, sic & *Texendi artem* homines primum edoctos fuisse videntur ab aranea. Observatu dignum est, quod *aranea*, si originem & fontem istius vocis spectemus, sit hebræa. Nemo, puto, negabit araneam deduci a Græco *ἀράχνη*: dicimus enim (secundum quosdam) Latine *aranea* pro *ἀράχνη*, ut *lana* pro *λάχνη*, ejecta litera *χ* e medio, prout & aliquando ab initio negligitur, ut *ira* pro *χαιρά*, *Lana* pro *χλαίνα* &c. At vocem *ἀράχνη* fieri ab Hebræo *ארג* *Arag*, texere, sive *ארג* *ereg* & *ארגה* *aruga*, *tela*, mihi certissimum est: ut *aranea* Græcis dicta sit a textura, quia textit, quemadmodum Germanis *ctn* *Spinne* a *nendo* quia *net*. Nec est prætereundum Belgis telam araneæ *Rach* dici, quæ proculdubio est vox corrupta ab Hebræo *ארג* *ereg*, textura. Hinc, ut puto, nata est opinio *Arachnen* texturam invenisse, eamque homines docuisse *linum* & *retia*, ut ait Plinius lib. VII. cap. LVI. Clarius Tertullianus de *Pallio* cap. III. *Vos omnem laniciū dispensationem, structuramque telarum Minervæ maluistis, cum penes Arachnen diligentior officina sit.* Hinc egregia fabula apud Ovidium, de certamine minervæ & Arachnes de Textura certantium; quo certamine victa est Minerva, unde irata Arachnæ telam dirupit eamque in pusillum animal (araneam) *mutavit*, *Metamorph. libro VI.*

Doluit successu flava virago,

Et rupit pictas caelestia crimina vestes. &c.

Poetice hæc omnia ab Ovidio dici minime dubito. Sub fabulis tamen aliquid veri latere solet. Quemadmodum per *Arachnen* araneam intelligit Poeta, ita per *Minervam*, mea quidem sententia, exprimit hominum industriam & consilium, e Jovis scilicet cerebro natum; omnis enim ars & industria mortalibus a D. O. M. data est. Ideo fortassis *Minerva* ab *arachne* victa fingitur in texendo, quod hominis industria, quantacunque etiam solertia & ingenio opus suum conficiat, ad subtilitatem tamen & celeritatem araneæ in *nendo* & *texendo* simul, accedere non possit, prout multis in rebus natura brutorum artem hominum superat.

CCXXI. Ab araneis igitur homines *texendi artem* didicerunt. Sed illius opera imitari primum incepere texere tantum corbes, alvearea, storeas, nassas, canopeum, crates, & id genus alia ex stramine, juncis, viminibus, tenis, & materia fluminea. Tandem postquam lina reperta fuerant, *retia* quoque texere aggressi sunt. Notandum autem est, *Retia* ab antiquis *texi* solere, nec eodem modo

modo facta fuisse quemadmodum hodie; istam enim artem retia ex uno filo necendi, ut hodie fieri videmus, in usu fuisse apud veteres, verisimile non est, cum nullam illius necendi modi (quem belgice *bjepden* / Galice *lacer* dicimus) mentionem fecerint. Et sane de textura retium omnes auctores mentionem faciunt, cum sacri tum profani. Esaias capite XIX. versu IX. loquitur de *ארונים חורי Textioribus retium*, prout hunc locum exposuimus supra capite sexto, paragrafo XCI. Notandum quoque est, a Talmudicis Retia dici *אווה & שוח* quasi diceres *texturas*, ab *אוו* & *שוח* quorum utrumque *texere* significat. Plinius libro VII. cap. LV. idem videtur innuere, ubi dicit *Linum & Retia Arachne*, scilicet *texere* invenit. Sed clarius Nemesianus in *Cynogetico*.

Nec non & casses idem venatibus aptos,

Aique plagas, longoque meantia retia tractu

Addiscant raris semper contexere nodis.

Isidorus *Orig. lib. XIX. cap. V. Nassa ex viminibus tanquam rete contextum*. Pollux libro VII. cap. X. τὸ δὲ δῆτερον, ἐν Δικταργυνοῖς Διοσχύλῳ, εἰ καὶ μὴ ἴσῃ ἐδοῖτο, ἀλλ' ἔν εἴρηκε, Δικτύς δ' ἀήτελα. *Tenuem texturam Eschylus in opere retiario, non in vestibus ponit. Retis Textura*. Sic & Paulanias in *Achaicis*, sive *Libro VII.* mentionem facit mulierum quæ *καρυφάλης ὑφαίνουσι reticula texunt* quod intelligit de capitis vestimenti genere, quo utebantur mulieres; ita autem dicto quod formam retis haberet, hodie in Germania & alibi satis noto. *Texebantur igitur retia apud veteres, non vero ut nostra hodie, multis nodis & foraminibus ex unico tantum filo: sed verisimile est stamina multa in jugo juncta fuisse, ad talem latitudinem & foraminum amplitudinem, quam ad capturam piscium, avium aut ferarum aptam judicabant, quibus staminibus singulis aliud filum, instar tramæ aut subteminis, multis nodis adnectebant, manu quidem, non autem radio, ut in textura proprie dicta fieri solet, ut si non texeretur proprie ita loquendo ratione tramæ, tamen ratione staminum ad texturam prope accedebat. Hinc est quod Plinius libro XIX. capite I. de retium staminibus loquatur. Nam postquam de retibus subtilissimis & firmissimis mentionem fecisset, (de quibus & nos supra plura) mox addit: *Singula eorum* (retium) *stamina centeno quinquageno filo constant.**

CCXXII. Ut ut sit, a rudi hac textura, ars texendi vestes initium

um sumpsit. Non ex molli quidem & subtili materia, lana scilicet, lino, bysso & serico, sed ex eadem fere materia ex qua fiebant alvearea, Nassæ, Storeæ, & id genus alia. Antiquitus enim vestimenta fieri solebant non tantum ex pellibus, arborumque foliis, sed etiam ex membranulis tenuioribus tilia, ex juncis, ex papyro, ex viminibus, & alia materia fluminea. Hæc enim in modum restis solebant torquere veteres, ex quibus, nescio quæ, opera texebant, aut potius necitebant instar storeæ & tegetum, quas *nate*, Belgice *matten* vocamus. Hisce, inquam, rudi isto seculo pro tegumentis & vestibus uti solebant. Exfertis verbis hoc docet Herodotus libro III. ubi de Indis. Ὅυτοι μὲν δὴ τῶν Ἰνδῶν φορέσιν ἐδοῦντά τε φλοῖνω μὲν ἑπεὰν ἐν τῷ ποταμῷ φλῆν ἀμήσωσι ἢ κόψωσι, τὸ ἐπιβῶθεν φορεῖν τρόπον καταπλέξαντες ὡς θάρηκα ἐνδυνέουσι. *Illi autem Indi vestem gerunt junceam, quam materiam ex flumine metunt, & findunt, unde plectunt tegetes instar thoracis, quam induunt.* Meletius de natura hominis. Διαγίζονται ἢ τὰ νῦν εἰς τὸς θαλάμους, ὡς περὶ τὴν τῶν λαῶν πάπυρον, τάντων εἰς λεπτὰ δρετεμῶν ἢ δρεγάζων ἀναπλέκεται πάλιν, ἢ ποιῆ χιτῶνα λεγόμενον ἀμφιβληστροειδῆ, ὁμοίον ἀμφιβλήσρω. ὄργανον ἢ τῆτο θηροποιῆς ἰχθύων χηρήσιμον. *Diffidunt autem nervos in thalamos, quasi quis sumeret papyrus, quam in tennes partes divideret & scinderet, & plesteret iterum, unde tunnicam faceret reticulatam dictam, similem reti, instrumento illi, quo utuntur pisces.* Ejusmodi vestes non adeo sunt insolentes ad hunc usque diem apud Indos. Egregia enim opera vidimus ex materia fluminea, juncis, corticibus, foliisque arborum, egregia arte texta aut plexa, etiam fulgenti & gratissimo omnis generis colore, ut cum purpura & conchylio certarent, figuris pulcherrimis ornata, instar operis phrygionici. Sed & ejusmodi opera apud nos fieri quis ignorat, præcipue autem pileos, ex stramine, & tenis subtilissimis. Hoc autem genus vestimenti ex tali materia, post pelles, est antiquissimum, ut videre est ex Tertulliano de Pallio capite III. Denique (edente Salmasio) cum ipsis Mercurium palpati arietis mollitie delectatum, deglubasse oviculam, dumque perirent, & quod facilitas materia suadebat tractu prosequente filum eliquat, & in restis pristini modum quem philyra tenus junxerat exisse. Ad quem locum optime notat Salmasius philyra tenus esse ipsam philyram aut membranam tilia, instar laquei five vinculi, ex quo restes torqueri solebant. Quicquid enim in longum tendebatur,

ut fasciæ, laquei, & longiores virgæ, Græcis τένων est; unde & minutæ & tenues de virga præcisa tessera *Tenus* dicitur. Hinc in lege Frisonum: *itali de virga præcisa quos tenos vocant.* Hæc Salmasius, & optime quidem: nam non tantum de virga præcisa *Tenus* vocatur apud Frisones, sed omnes virgæ longiores salicum tenuium, ex quibus fiunt corbes aliaque opera Belgis *teenen* dicuntur. Hinc nihil familiarius quam *een teene benne* corbis ex salicum virgis tenuioribus. Docet igitur Tertullianus dicto loco, veteres ex philyræ tenis, id est, ex membranulis tiliæ in restis modum contortis, vestes fecisse. Sed Mercurium tandem invenisse artem lanam ita torquendi & nendi, instar pristini restis, ex qua molliores vestes fiebant, quam ex philyris aut ex tiliæ membranulis, aut ex juncis, papyro, aliaque materia fluminea, de quibus etiam Herodotum & Miletum audivimus.

CCXXIII. Credendum tamen est artem lanam nendi a Mercurio inventam, non statim ad eandem perfectionem perductam fuisse, ad quam pervenerat tempore Mosis, & postea. Sed Tertullianus videtur docere Mercurium invenisse artem lanam trahendi, in modum restis satis crassi, instar philyræ, aut junci, ex quibus vestes fieri solebant, ut inde fierent tegumenta tantum rudia & crassa instar storeæ, quales fortassis sunt sacci illi in quibus lana Hispanica nobis hodie asportatur, quibus pauperes apud nos utuntur pro tegete & veste. Verisimile etiam est, ex ipsa lana ita crasse in restis modum contorta, tegumenta & vestes potius nexa fuisse quam texta, quemadmodum ex tenis, viminibus, juncis & alia materia fluminea magis necitebantur quam texebantur; nondum enim ars textorum, proprie ita dicta, inventa fuit. Hæc autem vestis *nexilis* dicitur potius quam *textilis*, a Lucretio libro 7.

Nexilis ante fuit vestis, quam textile regmen:

Textile post ferum est, quia ferro tela paratur:

Nec ratione alia possunt tam levia gigni

Infilia, ac fusi, radii, scopique sonantes.

Igitur *nexilis vestis* antiquissima. Quid autem intelligat Poeta per *nexile* nescio, nisi vestes pelliceas, quibus antiqui utebantur, ut eodem libro docet, & quas nodis aut spinis instar fibularum circa corpus adnectebant; deinde tegumenta quædam crassa & rudia ex juncis, viminibus, philyris, papyro, & tandem ex lana in restis modum torta instar storeæ plexis & nexis. Nec omittenda est ratio,

tio, quam addit Poeta, cur *nexile* fuerit ante *textile*; scilicet quod antiqui usu ferri carerent:

Textile post ferrum est: quia ferro tela paratur.

Nec ratione alia possunt tam leuia gigni

Insilia, ac fusi, radii, scopique sonantes.

Tela enim, id est *jugum textoris*, cæteraque instrumenta quæ ars texendi requirebat, qualia sunt *insilia*, *fusi*, *radii*, *scopi*, & alia fieri non poterant absque instrumentis ferreis, puta *serra*, *malleo*, *securi*, *terebro*, *dolabro*, & id genus alia. Post usum ferri igitur ars texendi, ut multæ aliæ, inventa est.

CCXXIV. Credendum tamen non est, statim post usum ferri artem illam inventam fuisse. Minime gentium. Metallica enim, sive usus ferri, inventus est a *Tubalcaino*, uti docet Moyses Geneleos capite IV. versu XXII. id est a *Vulcano*: at usus lanæ aliquot secula post a Chami filio *Chanaan*o, sive a *Mercurio*, ut ait Tertullianus, qui vixit post diluvium. Plinius libro VII. cap. LVI. docet, *Ægyptios textilia invenisse*. Utrum autem intelligat rudem istam & barbaram texturam, de qua modo egimus, an vero subtiliorem ex lana & lino, nescio. Saltem de lino non videtur intelligere, cum mox addat: *linum & retia Arachne*. Inventam autem hanc artem esse ab *Iside* tradiderunt *Ægyptii*, a *Minerva* vero crediderunt *Romani* & *Carthaginenses*. Tertullianus de *Pallio* capite III. *Cedo jam de vestro quod Ægyptii narrant, & Alexander digerit, & mater legit ea tempestate Osiridis, qua ad illum ex Libya Ammon facit ovium dives &c. mox: Sed vos omnem lanicij dispensationem structuramque telarum Minervæ maluistis, cum penes Arachnæ diligentior officina sit. Quidam, ut hæc conciliarent, Isidem aut Osiridem docent lanificium invenisse, Arachnen autem texturam lini. Arcas Callistus filius vestium texturam totumque lanificium populares docuit, teste Pausania in Arcadicis. Ex his omnibus mihi probari videtur: Lanificij repertorem fuisse *Chanaanum* filium Chami. Id demonstrari puto ex loco Tertulliani, modo allegato, ubi id *Mercurio* adscribit: at *Mercurium* ipsum fuisse *Chanaanum* vix dubito, cum *Mercurius* sit servus Deorum & fratrum suorum ut *Chanaan*us. Quis ignorat eum fuisse mercatorem, & mercatorum patronum? Sed quis nescit *Chanaan* Hebræis mercatorem significare? Tandem *Alatus* fingitur *Mercurius*, scilicet quia posterii Chanaani navigationem & vela*

navium repererunt. Deinde *Ammon* ille de quo Tertullianus, proculdubio est ipse *Cham*, Ammonis autem filius *Osiris*, est ipsissimus *Mizraim*, filius *Chami*, de quo Moses Gen. cap. x. Lanificium itaque inventum est a *Chanaano*, sive *Mercurio*, & ab eo postea *Muzraimo* sive *Osiridi* traditum. Non mirum igitur texturam & lanificium Ægyptiis adscribi, cum *Osiris* sive *Muzraim* Ægyptum occupaverit, unde & Ægyptus Hebræis *Muzraim* dicitur.

CCXXV. Ut autem inventis facile est aliquid addere, tractu temporis ex rudi ista & crassa textura, quæ magis *nexus* quam *textura* dici debuit, nata est Ars ista subtilius texendi, quemadmodum usus ad hunc usque diem obtinet. Hæc autem subtilior textura intelligenda est quum S. Scriptura illius mentionem facit: ut opus ejus proprie *Textile* sit, non autem *Nexile*, quemadmodum vetustissima illa, tempore Chanaani sive Mercurii, & ante illius tempora. Hoc inde satis clare mihi demonstrari videtur, quod sacra Scriptura, ubi quæstio est de Textoribus & textura, ita describat instrumenta Textoris, ut dubitari non possit, quin semper intelligatur textura ita proprie dicta. Sic 1 Sam. xvii. vers. vii. ii Sam. xxi. xix. & alibi. Hasta Goliathi & aliorum dicitur מור אורגים quod Junius vertit *Jugum Textorum*. Septuaginta μεσάντιον ὑφαντόν. Lutherus & Belgæ ein Webers baum. Chaldæus אנקן quod proprie significat jugum textorum, sive liciatorium, lignum illud teres, circa quod licium sive stamen intendunt textores. Latinis *Jugum*. Ovidius *Metam. Tela jugo juncta est* &c. Jarchius exponit per אנובולא id est *Insubula*, quod idem est ac ἀντίον, ut videre est in veteri Glossario. Sed ἀντίον instrumentum Textoris esse patet ex Polluce libro vii. cap. x. Judicum capite xvi. vers. xiv. dicit Schimfon Dalilæ si texas במכרת quam vocem Jarchius iterum exponit per אנובולא *Insubulam*. Hæc tamen videtur differentia inter מור & מכרת, ut prius sit lignum cui stamen sive licium involvitur, מכרת *Massechet* vero illud, cui involvitur tela, sive ipsa textura. Unde optimo jure מכרת dicitur, quod proprie volumen significat, & quod hac & illac volvi potest. Hinc liber singulus Talmudicus, sive singulus *Codex* מכרת *Massechet* dicitur, ad indicandum, esse volumen aliquod ab aliis distinctum. Id eo magis intelligi debet, quod mox addatur, Schimfchonem expergefatum ad adventum Philistæorum secum abstulisse *Massechet*, id est *volumen*.

men textura, cui involui solebat, scil. id quod fuit detextum, & cui capilli ejus instar tramæ intexti erant.

CCXXXVI. Eodem loco Judicum mentio fit יתך הארני *Paxill* *textura*, ut habet Junius. Quid autem per *paxillum textura* intelligendum sit, vix ullus adfirmare poterit ex interpretibus, cum inter se minime consentiant, & conjecturas pro vero sensu obtrudere videantur. πᾶσαλον habent Seniores. Belgæ *een pinne*. Lutherus etn Nagel. Galli *une Atache*. Diodati *Chevill*. Quid autem per suum *clavum*, per Nagel, *pinne* aut *cheville* intelligant, fateor me non posse capere. Quid quæso clavo infigerent? Totumne jugum textoris? An *in parietem*, ut habent Græci? Sed quid opus erat jugum clavo parieti infigere, cum proculdubio satis fixum steterit? Non enim ita solent stare, ut facile moveantur loco. Deinde cur tam expresse additur הארני, ut sit הארני יתך *paxillus* aut *clavus textura*, cum quilibet clavus ad hoc suffecisset. Sed si & mihi conjecturare licet, ego per הארני יתך *Paxillum textura* intelligi puto instrumentum illud textoris, quo compingitur subtemen, quod adnexum habet pecten, cum ad discernenda stamina, tum ad imprimendam tramam. De quo Ovidius *Metamorph. lib. vi.*

----- *atque inter stamina ductum*

Percusso feriunt insecti pectine dentes,

nisi intellexerit aliud instrumentum ad hunc usum aptum, quo utebantur veteres, & quod σπάβλω *Spatham* Græci vocarunt, a similitudine gladii, cujus ictibus scilicet subtemen condensari solebat apud Veteres, ut optime Pollucem exponit Gualtherus. Est itaque הארני יתך *concus*, sive pecten quo trama concutitur & imprimitur, aut *Spatha* ad eundem usum destinata. Quando igitur dicitur ורחקס כיתה perinde est ac si dixisset, & *feriebat* (scilicet capillos Schimschonis) *cum pectine* aut *spatha*, ut firmiter cum reliquo subtemine staminibus imprimerentur & adhærerent capilli. Ideo postea Schimschon ad adventum Philistæorum, sese expedire non poterat, quin abstulit secum jugum, *pecten* sive יתך & quidquid ei adhærebat & connexum erat. Jobi capite septimo, commate sexto, mentio fit de ארני quam vocem plerique Interpretes per *radium textoris* exposuere. Et ita quidem ipsi Hebræorum Sapientes. Et sane cum ibi mentio fiat de re quæ velocissimè transit, ea autem sumatur a Textore, cum nihil in textura sit quod velociter transeat præter *radium*, mirum non est ita exponi ab Interpretibus. Alias vox

ista $\gamma\eta\alpha$ generalis est, & potius ipsam texturam aut telam, quam aliquod instrumentum significat. Sed ab omnibus interpretibus vox $\gamma\eta\alpha$ non eodem sensu est exposita. Plane alium, & toto quidem cœlo differentem, sensum reperies apud Seniores. $\acute{o} \delta\epsilon \beta\acute{\iota}\theta\mu\alpha \acute{\epsilon}\sigma\iota\nu \acute{\epsilon}\lambda\alpha\phi\acute{\rho}\acute{o}\tau\epsilon\gamma\theta \lambda\alpha\lambda\acute{\iota}\alpha\varsigma \upsilon\iota\alpha \mu\epsilon\alpha \acute{\epsilon}\sigma\tau\iota \lambda\epsilon\upsilon\iota\omicron\rho \lambda\omicron\upsilon\upsilon\epsilon\lambda\alpha$. Vulgata: *Dies mei volocius transierunt, quam a texente tela succiditur*, ubi loquitur quidem de tela, sed radii non meminit. Ut ut sit, videmus ita de Textura, & de instrumentis textoris loqui sacram scripturam, ut dubitare non possimus, quin sit intelligenda subtilior ista ars texendi, quæ ad hunc usque diem obtinet, post tempora Chanaani sive Mercurii. Ideo verpulis *Textura* est $\gamma\eta\alpha \pi\omicron\upsilon\upsilon\theta$. *Opus artificiosum*.

CCXXVII. Idem concludendum est, si examinemus materiam texturæ, aut potius partes ex quibus tela fieri solet. Supra jam ostendimus, totam Texturæ structuram nihil aliud esse quam *connexionem staminis ad subtemen*, ut auctor est Vitruvius lib. x. cap. I. aut $\acute{\sigma}\acute{\upsilon}\nu\delta\epsilon\sigma\iota\nu \xi \acute{\sigma}\eta\mu\omicron\nu\theta \pi\acute{\epsilon}\rho\acute{\iota}\varsigma \tau\acute{\iota}\omega \kappa\acute{\rho}\acute{o}\kappa\eta\nu$, secundum Galenum, ut texere sit $\kappa\acute{\rho}\acute{o}\kappa\alpha\varsigma \acute{\sigma}\eta\mu\omicron\sigma\iota \delta\iota\alpha\pi\lambda\acute{\epsilon}\kappa\eta\nu$. Ex duobus itaque filis constat Textura; ex *stamine* scilicet & *subtemine*, quæ decussatim neantur instar crucis: unde etiam *Crux* verpulis per contemptum dicitur $\gamma\eta\gamma \gamma\eta\omega$ *Stamen* & *subtemen*. *Stamina* sunt filamenta illa, quæ telam in longum transcurreunt. Græcis $\acute{\sigma}\eta\mu\omicron\nu \lambda\acute{\omicron}\pi\acute{o} \xi \acute{\sigma}\eta\sigma\alpha\iota$. Isidoro lib. xix. cap. xxviii. *Stamen* dicitur, quia *rectum stat*. *Stare* autem dicebantur a Veteribus *stamina*, & quidem *rectum stare*, non tantum quia in jugo extendebantur, sed præcipue quia sursum tensa erant, & quasi rectum instar hominis stabant, eodem fere modo, quo stare solent teni & vimina instar staminis, quum eis alia vimina tanquam trama implectuntur, in conficiendis corbibus, de quibus plura postea. Hebræis quoque $\gamma\eta\omega$ dicitur, a verbo quod *stare* significat. *Subtemen* (quod a temporibus Hieronymi male scribi solet *subtegmen*, scribendum enim est *Subtemen* pro *subteximen* a *texendo*, quemadmodum *semen* pro *serimen* a *serendo*.) ita dicitur, quod stamini subtexatur. Alias etiam *Trama* vocatur, quia *transmittitur*, ut habet *Isidorus*, loco modo laudato. Græcis $\kappa\acute{\rho}\acute{o}\kappa\eta$, $\rho\acute{o}\delta\acute{\alpha}\nu\eta$, & $\mu\acute{\iota}\tau\omicron\nu$. Hebræis $\gamma\eta\omega$ *mistura*, quod stamini immisceatur. Ab utroque aliquando tota *Tela* denominatur. Sæpissime a *Stamine* dicuntur $\acute{\sigma}\eta\mu\acute{\omicron}\nu\iota\omicron\iota \kappa\alpha\tau\acute{\alpha}\acute{\sigma}\eta\mu\omicron\varsigma$ & $\pi\omicron\lambda\acute{\upsilon}\sigma\eta\mu\omicron\iota$, id est, *multum habentes staminis*. Hinc & $\delta\epsilon\gamma\acute{\alpha}\acute{\iota}\omicron\sigma\eta\mu\omicron\varsigma$

σημοι & μανόσημοι *Staminis parum habentes.* Æschylus

..... ἐν μανόσημοις πέπλοις.

Non raro a *subiemine* ut προκωτοι *mulium habentes subieminis*; & πολύμιτον *multum habens trama.* Hinc Belgis, & fere omnibus in Europa nationibus, notum est *Polimite*, quamvis vix ullus mercatorum, qui ea hodie conficiunt & magno lucro divendunt, vocis illius originem intelligat. Tales sunt panni illi, ex lana caprarum, de qua nos supra plura cap. nono, & quos **grof grepi** aut *Camelot de Hollande* Belgæ & Galli vocare solent, quorum stamina ex duobus filis tantum, aut plurimum tribus, *subiemina* autem ex quatuor aut sex constant. Tales sunt *panni* etiam lanei, qui multo plus *subieminis*, quam *staminis* habere solent, præsertim panni coactiles, unde & *panni* dicuntur a πῆνη πῆνη, & Dorice πᾶν, quod nihil aliud significat quam *tramam* sive *subiemen*. Hinc πανέκλιον Latinis *panucla* diminutivum *pani* (sive panni) *tramæ involucris*, ut habet Nonnius. Hinc panni quorum trama constabat ex aureis filamentis, Græcis χρυσοπίλωι, Gallice *drap d'or*, & Belgice **goude laccken** dicuntur. De *stamine* & *subiemine* quoque leges Levit. cap. XIII. ubi satis fufe de lepra in vestibus. ורר ורר Græcis ורר est *σήμων stamen*, & ורר κρόκη *trama*. Apparet itaque quando in sacra Scriptura fit mentio de vestibus laneis aut lineis, id intelligendum semper esse de vestibus ex lana aut lino textis, subtiliori ista arte qua & hodie texti solent, miscendo scilicet in jugo textoris *tramam* cum *stamine*.

CCXXVIII. Duo autem reperio genera texturæ in usu fuisse apud Veteres, quæ ad hunc usque diem multis in locis obtinent. In Europa vix alia nota est texendi ars, quam illa qua integri panni & telæ in jugo absolvuntur, certæ alicujus longitudinis & latitudinis. Hos pannos aut has telas ita detextas, simplices telas aut pannos vocare poterimus. Hi pluribus vestibus variæ formæ & sexus conficiendis apti sunt, cum a sartore in plagas & frustra discindi soleant, ut ex illis, acus opera confutis & fibulis hinc inde connexis, vestes fierent pro modulo corporis, & pro tali forma quæ requiritur. Ex ejusmodi telis fiunt fere omnia vestimenta nostra, ut tunica, toga, pallium, feminalia, thoraces, tibialia, & id genus alia. Sed utrum ejusmodi telas detexerint antiqui, & an ejusmodi vestimenta ex pluribus plagulis & frustis confecerint, non sine causa quis dubitabit? cum vix *Sartoris* eodem sensu, quo apud

nos sumitur, fiat mentio apud probatos auctores. Sane silentio præterire non possum, quod jam ab aliis observatum est, Galenum in libro ad Thrasylbulum, ubi de variis vestimentis, & de arte vestimenta conficiendi satis fuse differit, sartorum tamen non meminisse, sed solum textores agnoscere, scilicet quia vestes plerumque sola textura absoluebantur in tela. Fateor equidem Senecam *Epistola xci.* mentionem facere *surrim inventi*. *Non multum*, inquit, *absuit quin surinum quoque inventum a sapientibus diceret*. Hinc quidam probare conabantur aliam fuisse artem apud Veteres *texendi*, aliam vero *sarcinandi*. Ideoque distinguunt inter artes *ἀνεσινλω* & *ἰφραυλω*. Sed ex loco Senecæ *ἀνεσινλω*, eo scilicet sensu quo apud nos sumitur *artem sartiis*, qua vestimenta ex pluribus partibus acus opera consuuntur, nemo probabit. Per *surinum* enim *inventum*, Senecam intellexisse puto artem istam, qua consuuntur coria, ut fit in calceis & ejusmodi aliis vestimentis. Et hoc sensu quidem sæpissime verbum *suere* sumi debet apud veteres. *Suere* enim originem habet a *sue*, aut potius a *seis*, quæ a *sue* desumuntur. Ideo *Sutores* quasi *setores*, quia *seis* utuntur, quod *inseis filo porcorum seis suant*, ut habet Isidorus *Orig. libro xix. cap. xxxviii.* De *Textura & Surina* arte etiam leges apud Ciceronem *lib. ii. de Natura Deor.* *Culius dico agrorum, extruçõesque tectorum, tegumenta corporum vel texta vel sua.* Erant igitur tegumenta non solum *texta*, sed etiam *sua*. At non constat per *tegumenta sua* Ciceronem intellexisse vestes ex lino, lana aut serico. Fortassis respexit ad calceamenta, & alia tegumenta ex pellibus & corio. Sane *Caprarum* pelles consui solebant, ut docet Philo Judæus *de victimis*. Sutorum igitur in calceis conficiendis, & eorum qui vestimenta & tegumenta ex pellibus & corio parant, proprium est *suere*. Hinc proverbium: *Ne sutor ultra crepidas.*

CCXXIX. Deinde sæpissime quidem mentio fit apud auctores de *Sartore* atque *Sarcinatrice*, & de sartoris instrumentis atque materia, ut de *acu* & *filo*, quibus consuunt. Sed illa plerumque plane alio sensu sumi debent, quam hodie apud nos: *Sartor* enim & *sarcinatrix* raro significant eos, qui vestes concipiunt, qui telas in partes discindunt, & acus opera iterum jungunt, quos Gallice *Tailleurs* aut *couturiers*, Belgice *klee-makers* dicimus. *Acus* apud Veteres est *fibula*, *suura* quoque *fibularum junctura*, & *suere*, *fibulis annectere*, ut *suturum* fit *fibulatum*, & *resuturum*, *resibulatum*.

quo

quo sensu dicitur tunica Augusti *resuta* (id est *resfibulata*, fibula scilicet soluta) quum *ad pedes decideret*, de quo vide Suetonium in *vita Augusti cap. XLIV.* Ita hunc locum explicat Salmasius, cui sese tamen opponunt Ferarius & Rubenius. Nec mirum fibulam acum dici, cum nulla sit fibula sine acu. Vide Casaubonum *ad Trebellium Pollionem de Divo Claudio.* Deinde per acus aliquando intelligunt crassiores illas, quibus uti & hodie solemus in consuendis sarcinis, quas Belgice **pak-naelden** dicimus. Ejusmodi plures reperies inter supellestila amicissimi nostri Smetii, sed subtiliores raro. Certissimum tamen est fibulam non semper sumi pro acu, sed rarissime; nec *sumum* semper esse *fibulatum*, & *resutum*, *resfibulatum*. Non raro enim *fibula* a *sutura* distinguitur. Hesychius: *συμπορητὸν, μὴ ῥαφαῖς συνήλημχόν κτ' τὸς ὤμους χιτῶνα.* Non enim puto cum Salmasio necesse esse negativum *μὴ* hinc tolli, sed omnino retinendum esse. Eodem fere sensu distinguit Ælianus *Var. Hist. lib. I. cap. XVIII.* inter *συρράπιζν consuere* & *περόνας συνχούζν, fibulis jungere.* Deinde acus raro fibulam significat, nec semper crassior acus ad consuendas sarcinas, id est, **pachnaelde** intelligitur, sed subtilior ista, qua & mulieres & sartores nostri hodie utuntur. Has proculdubio intelligit Plautus in *Menech.* quum ait: *acum invenisses. Et in Rudent. Rem acu tetigisti.*

CCXXX. Acus opera veteres non raro utebantur in assuendis *clavis*, *loris*, *simbriis*, *paragaudis*, *patagiis*, & in vestibus ornandis opere phrygionico, unde *Babylonis acus*. Hinc & *acu pitea vestis*, *acu textilis* aut *acu ornata*, apud Isidorum *Orig. l. XIX. c. XXII.* Tandem Sarcinatores & sarcinatrices acubus etiam usi sunt in refarciendis & reficiendis vestimentis tritis, quum scilicet partes disruptas filo per acum jungerent, quod hodie **stoppen** vocant nostræ mulierculæ: aut etiam cum frustum sive assumentum aliquod assuerent, quod **lappen** dicimus. Ad quod respexit Christus Matthæi cap. IX. ver. XVI. Lucæ V. XXXVI. & Marci II. XXI. *καὶ εἰδὼς* (ut habet Marcus) *ἑπίβλημα ῥάκας ἀγνάφης ἑπιρράπιζ ἑπιματίω παλαίω. εἰ ἢ μὴ, αἶψά τὸ πλήρωμα αὐτῶ τὸ καινὸν τῶ παλαίω, ἢ χεῖρον ὄσσμα γίνεθ.* Tale fuit tribonium illud lacerum ac detritum, de quo Lucianus in *Menippo.* *πολύθυρον ἀπαντὴ ἀνέμω ἀναπεπταμχόν, ἢ ταῖς ἑπιπλυχαῖς ἔ ῥακίων ποιμίλον.* *Lacerum & vento pervium, ac diversorum pannorum assumentis variegatum.* Ejusmodi vestimentum *pannosum* dicebatur, & *pannumia nuncupata*, ait

Isidorus, quod sit diversis pannis obsita. Hinc apud Terentium, *Annis pannis obsita*. Idem forte est cento, quia multos pannos, & quasi centum assutos habet. Hinc Sarcinator centonem fuere dicitur a Lucill. apud Nonnium: *Sarcinatorem esse summum, suere centonem optime*, quasi Belgice diceres: **Gen Goeden Tapper zijn**. Ideo apud Plautum in *Aulularia fullones & sarcinatores* junguntur, quia uterque circa vestimenta trita versari solebat. *Petunt fullones, sarcinatrices petunt*. Sic *Paulus in L. Fullo ff. de fur. Fullo vel sarcinator qui polienda & sarcienda vestimenta accepit*. Notandum imprimis etiam est, Græcis Ἀκόμοι (quod Latini *sarcire* dicunt) esse *mederi*. Saitor igitur non conficit novas vestes, sed vetustis & tritis medetur instar Medici. Optime in hanc rem Hippocrates *de Vict. Rat. lib. I.* Σκύτεις τὰ ὅλα τῆς μέρεα διατρέφους. τεμνόντες ἢ ἢ κεντέουτες, τὰ σαθεῖ ὑγίεια ποίεουσιν. ἢ ἀνθρώπων ἢ τὸ αὐτὸ πάσχι. *Sutores totis in partes divisit, secando & pungendo, corrupta integra reddunt. Idem etiam in homine contigit*. Et Xenophon *Cyropæd. lib. I.* ὡσπερ ἰματίων εἰσὶ τινες ἀνεσιὰ ἔτω ἢ ἰατροί. *Quemadmodum se habent vestium Resarcinatores, sic & Medici*. De hisce vide doctissimum Rhodium *de Acia capite x.* Quid sit ἀνεσιὰ five *ars sartoris* egregie docet Ælianus *de Animalibus libro VI. cap. LVII.* ubi illam attribuit Aranæ quemadmodum & ὑφαντικῶ. Sed ἀνεσιὰ ponit non in rebus quidem de novo factis, sed in restitutione telæ disruptæ. Καὶ ἀνεσιὰ δὲ πάλαιμοι ἢ ὅτι ἂν διατρήξῃ ἐπέινων τὸ ὄπην τε ἢ ὁμίτης σοφίας, ἀνδε ἀνακένται ἢ ἀπαθὲς ἢ ὀλέκληρον αὐθις ἀποδφκύνονται. *Et sarcienti artificii perita sunt; nam si quid disruptum fuerit ex staminibus, vel tramis, id resarciunt, & in integrum restitunt.*

CCXXXI. Ex his omnibus fati clare constat, *Sutores sarcinatores, sarcinatrices & ἀνεσιὰ* in tritis & laceratis vestimentis reficiendis plurimum operatos fuisse, non vero in novis conficiendis, nec fuisse eosdem quales sunt hodie nostri *Schneiders / Kleermackers / Tailleurs & Couturiers*: Saltem nomen illud illis datum fuisse præcipue hac de causa, quod lacera reficerent & resarcirent. Non tamen nego vestes aliquando etiam a sarcinatoribus factas fuisse novas, ex pluribus pannis dissectis & acus opera confutis, quemadmodum nostra vestimenta fiunt hodie. Egregium locum huic opinioni fulciendæ adfert Magnus Casaubonus ex Servio *ad Æn. lib. XII.* *Sarcinatores concipere dicuntur vestimenta, cum e diverso*

diverso conjungunt & adsuunt. vide Casaubonum *Exercit* XVI. Num. CXVII. Quicquid est, suta fuisse vestimenta quædam, in dubium revocari non debet. Tunicæ enim quæ ex duabus plagulis constabant, sutæ erant. Varro libro VIII. *Si quis tunicam in usu ita consuit, ut altera plagula sit angustis clavis, altera latis: utraque pars in suo genere caret analogia.* Josephus *Antiquitatum* lib. III. cap. VIII. mentionem quoque facit tunicæ quæ ex duabus plagulis constat, & quæ in humeris ac lateribus suturas habet. ὁ χιτῶν ἐστὶ σὺν ἐν δυοῖν περικνημάτων, ὡς ἡ ῥαπίδος ἐπὶ τῶ ὤμων εἶναι ἢ τῶ πλάσσειν. *Hæc tunica non constat e duabus plagulis, ut suturas habeat in humeris & lateribus.* Clarius Theophanes Cerameus *Homil. in Passionem Domini Homil. xxvii.* ubi de tunica Christi: τοῖς Γαλιλαίοις, inquit, σύνθητες ἡ τὰς χιτῶνας ποιεῖν δυοὶ Φαρισαῖοι ἀνωθεν ὤμων συνεζωγράμιας ῥαφῆ. *Mos erat Galileis tunicas ex lacinis duabus conficere in humeris sutura commissis.* De hac Hesychius loco a nobis supra laudato. συμπορηπτόν, μὴ ῥαφαῖς συνελκμήθων ἢ τὰς ὤμους χιτῶνα. *Ælianus Var. Hist. lib. I. cap. xviii.* ejusmodi tunicarum quoque meminit. De tunicis consutis vide apud *Plautum in Amphitruone.* ubi Sosias: *Tunicis consutis hæc advenio, non dolis.* Sic & ἑτερομάχαλθ tunica erat servorum, ἀπὸ τῆ πλῆ ἐτέεσεν μαχάλλῃ ἐχὼν ἐπὶ ἀμφίῳ, *ab altera parte habens alam assutam.* Ideo Xenophon *de Inst. Cyri, lib. viii.* distinguit inter χιτῶνας τέμνην, *tunicas scindere, & συνελθέναι tunicam confuere, sive componere, quemadmodum distinguit inter ποδημάτα νεοροῦράπιδν calceos nervis confuere, & ῥιζίν secare.* Caracallas etiam & μανδύας ex pluribus partibus confutas fuisse, docemur ab Ælio Spartiano, *in vita Antonini Caracalla.* & a Xiphilino ex Dione *lib. lxxviii.* Καὶ τινα ἰδίαν ἔνδυσιν βαρβαρικῶς πως κατακόπλων ἢ συρράπλων ἐς μανδύης τρόπον, πεσοξέδρε. *Proprium etiam aliquod vestimentum excogitavit, barbarico more scissum, & consutum instar panula.* Temporibus Hieronymi vestimenta ex diversis panni partibus confui morem fuisse, clarissime constat ex ejus *Epistola ad Fabiolam,* sive de vestibus Sacerdotum: ubi negat braccas sive feminalia in tela absolvi posse sola textura; at ex pluribus partibus confui debere adfirmat. Sed jam inde a temporibus Christi quasdam vestes, Sartoris arte & acus opera conlui solitas fuisse, patet ex Evangelii Historiographis sacris; distinguunt enim inter ἀρραφον & ῥαπίδον, *consutum vestimentum & inconsutile:* ideo tunica Christi *inconsutilis* sive ἀρραφθῶ dicitur

citur tanquam vestis quædam peculiaris. Sed de hac tunica nos deinceps plura.

CCXXXII. Plurimam tamen partem vestimentorum a veteribus sola textura absque acus opera, & sine sarcinatoris arte, facta fuisse, minime dubito. Optime itaque Salmasius, ad *Ælium Lampridum in Caracallo*, ait, *plerasque omnes veterum vestes textura solum confici solitas sine opera sutoris ulla, & ut loquuntur Evangelista: ὡφραντες δι' ὄλης*. In eadem fuit sententia Casaubonus in *Exercit. XVI. num. CXVII*. *Hodie, inquit, rarissime vestis aliqua conficitur sine sarcinatoris opera; olim vero parandarum vestium alia ratio fuit: textiores enim vestes absolvebant; neque eorum opera, ut plurimum, utebantur, quos sermo Gallicus vocat Couturiers, Latini Sartores, aut sarcinatores: quæ vocabula refectorem veteris vestis potius denotant, quam novæ confectorem*. Doctissimorum Virorum tamen mens non fuit, omnium generum vestimenta in tela absolvi, sola textura, absque sartoris & acus opera. Negat enim ibi, immo pernegat Magnus Casaubonus tunicas manuleatas sine futura fieri posse, ideoque manus dat Hieronymo, cum dicat feminalia Sacerdotum *non posse in tela fieri*. In eandem sententiam pedibus ivit Salmasius *πολλῶν ἀντάξι, & ἀπλῶν*, ad *Vopiscum in vita Aureliani*, ubi integrum etiam locum Hieronymi suæ sententiæ firmandæ allegat. *Linea, inquit, (vestes) quas vulgo Camisias vocabant, quæ corporibus adstrictæ & membris aptæ fiebant, nullo modo tales in tela fieri poterant. Manicata quoque tunica, & ἀπφαφοί, qualis erat Domini tunica, ex incisis partibus integrabantur, & acu suebantur. Exempli gratia in tunicis manicatis manica ex incisis pannis adsuebantur, nec tota tunica ullo modo cum suis manicis in tela fieri poterat*. Apparet igitur viros doctos, qui dicunt aliam rationem fuisse parandarum vestium apud veteres, atque hodie, vestesque tunc textura solum confici solitas, sine opera sutoris, hoc intelligere de quibusdam vestibus tantum, de apertis scilicet, quadratis & id genus alia, non autem de rotundis, manicatis & undique clausis, quales sunt tunicæ, pænulæ, feminalia, & ejusmodi aliæ. Sane hoc sensu & hodie quædam vestes in tela absolvantur apud nos, qualia sunt balthæi, colli lora quæ *cravates* & *Dassens* vocant Galli & Belgæ, tegumenta illa mulierum, quæ vocantur Gallice *un voile*, Germanice *ein schleier* & *een salp* / a Græco, ni fallor, *φάλα*, & ejusmodi alia.

CCXXXIII. At olim non tantum vestes apertæ & quadratæ sola textura, absque acus opera absolvebantur, sed quælibet aliæ, cuiuscunque fuerint formæ aut figuræ. Notandum primum est, apud veteres de quolibet veste dici, *vestem texi* in genere, nullo adhibito discrimine. Tibullus *lib. II. Eleg. III.*

Illæ gerat vestes tennes, quas fœmina Coa texiit.

ἰσθητὰ ὑφαίνεσαι, & χλαῖναν ὑφαίνειν apud Pausaniam, Athenæum, Suidam, Plutarchum, Homerum, & alios. Ulpianus, *vestimentum*, id est, quod detextum est, etsi defectum non sit, id est, si sit consummatum. *cap. XXII. de auro arg. leg.* Idem etiam de singula veste dicitur, eam scilicet *texi*. Hinc *Tunicam texere, lanam texere, chlamydem texere, togam texere*, immo & *saccos texere*. Pollux *libro VII. cap. X.* ubi de arte textorum, docet inter alia dici: *χλαμυδεργίαν, & χλαμυδοποίησιν, χλανιδοποίησιν, χλανιδεργίαν & ἐξομιδοποίησιν*: quasi diceret *Textura Chlamydis, Chlana & Exomidis*, quod scilicet integræ Chlamydes, Chlanae, & Exomides in tela, sola textura, absolvi solerent. Sic *σπαθητὸς χλαῖνα, & σπαθητὸν ἱμάτιον*. id est, *chlana texta, & vestimentum texium*: nam *σπαθῶν* ibi est ὑφαίνειν, *texere*. Sed & ipsi sacci texebantur. Unde Pollux *eodem libro cap. XXXIII.* *Σακκιοφάντιω* habet: quod proculdubio scribendum est *σακχυφάντης textior sacci*. Citat hanc vocem Pollux ex Demosthene in Olympiodorum. Et revera in editione Basilien. Demosthenes habet *σακχυφάνται*, quod Wolfius optime reddidit per: *qui saccos texunt*. Integri enim sacci in tela sola textura absolvebantur. Togas *texi* patet ex *Horatio lib. I. Ep. XIX.*

Exiguaque toga simul et textore Catonem.

Hinc apud Titinnium: *quæ inter decem annos nequisti togam unam detexere*. Et tunica texebatur. Plinius *lib. VIII. cap. XLVIII.* *Ea prima texiit rectam tunicam*. De hac forsan Isidorus *Orig. lib. XIX. cap. XXII.* *Recta dicitur vestis, quam sursum versum stantesque texunt*. Hinc Augustinus in Psalm. XLV. de *tunica qua texebatur* mentionem facit. Eiusdem generis fuit quoque Tunica Christi. Ἦν ἡ ὁ χιτῶν, ut refert Johannes *cap. XIX. vers. XXIII. & XXIV.* ἀρραφῶς, ἐν τῷ ἄνωθεν ὑφαντὸς δι' ὄλης. *Erat tunica illa inconsutilis, a summo contexta tota.*

CCXXXIV. Super explicatione horum verborum, quomodo scilicet tunica Christi fuerit ἀρραφῶς ὑφαντὸς δι' ὄλης, maxima ingenia miserime sese hætenus torserunt. Tam acriter depugnatum

est de sensu hujus loci, ut Ombon & Tentyram adhuc ardere dicat. *Itaque*, ut optime Salmasius ad Flavium Vopiscum de Divo Aureliano, *nemo non hactenus desudavit querendo & investigando quam ratione tale detexi potuerit vestimentum quod futuram non habuisset: non posse enim per artem in tela hujusmodi vestem fieri.* Doctissimus Casaubonus in Exercitationibus Baronianis, multa præclara & docta super hac re observavit: Tunicam scilicet. exteriorem fuisse manicatam ex lana, Sacerdotum tunicarum linearum instar. Addam & ego verisimile esse ejusdem fere materiæ & formæ fuisse ac *ἡνὶς pallium* Pontificis Maximi. Erat enim vestimentum rotundum & clausum at non manicatum, ideoque rectius tunica exterior dicitur. Maxima autem difficultas in eo consistit, quod dicatur ἀρραφῶς & ὑφαντῶς ἐκ τῶ ἀνωθεν δι ὄλης. *Inconsutilis & tota textilis a summo.* In eo enim desudarunt viri docti, ut investigarent quam ratione tale detexi potuerit vestimentum, quod futuram non habuisset. Hodie si roges viros etiam non ex vulgaribus, quomodo Tunica illa *inconsutilis* facta fuerit; promptissime tibi respondebunt: id factum fuisse arte illa quam Galli *lacer, brocher*, & Belgæ *bryeden* dicunt, qua hodie tibialia, tunicæ nocturnæ, chirothecæ & id genus infinita alia, ex uno filo binis prælongis ferris, aut acubus, ad formam vestimenti neantur. In eadem sententia fuisse videtur Euthymius quando dicit; *veluti sunt apud nos capitis aut pedum hiemalia operimenta*, nisi *feltrum* intelligat Euthymius, quemadmodum eum exponit Casaubonus *Exercit. xvi.* cui tamen adstipulari non possum. Et quamvis de coactilibus loqueretur Euthymius, id etiam de operibus reticulatim uno filo textis, aut potius nexis, intelligi posset; cum non minus coactilia sint, quam cætera ἐμπόλια. Fere ejusdem operis fuisse tradidit doctissimus Ferrarius de re vestiaria lib. III. cap. xvi. nisi quod differat a cæteris auctoribus in eo, quod alii dicant id prælongis istis acubus factum fuisse, ut fieri solet hodie, cum putet id forsitan factum fuisse sine acu solis manibus, qualia nunc reticula, & mulieres calanticæ sunt, sursum versum contextum. Sed quale illud artificium fuerit, quo veteres sursum versum reticulatim texuerunt solis manibus, fateor me nescire. Quid sursum versum texere sit, ex veterum monumentis eruemus infra. Sed quomodo id factum fuerit solis manibus, non docebo, cum nemo me hoc unquam docuerit. Multo minus facta erat prælongis istis acubus, uti hodie:

cum

cum ars ista reticulatim acubus necendi (potius quam texendi dicam) apud veteres in usu non fuerit: quandoquidem ejus nemo meminit, ne ipse quidem Galenus *ad Thrasymbulum* ubi de variis artibus vestes conficiendi differit, quod optime observavit Casaubonus loco modo laudato.

CCXXXV. Ὁ πᾶν Salmasius *ad Flavium Vopiscum* hæc satis animadvertens, plane aliam viam insistit, & ab omnium fere auctorum, qui rem istam hæctenus explicare aggressi sunt, opinione recessit, sententiamque plane novam & incredibilem tulit. Hoc enim factum acubus minime censet. Ita etiam textam fuisse tunicam illam, ut fuerit rotunda, manicata, & undique clausa sola textura, sine acus opera, audacter negat: immo rotundis verbis pronunciat id fieri minime potuisse. Ideo id quod omnes auctores, quod nos *inconsutile* dicimus, illud is *consutum acu* adfirmat. Distinguit igitur inter tunicas ἄσφρα & ἀσφρα. Priores ait circa latera & humeros apertas fuisse, sed fibulis tantum adstrictas. Cæteras autem futura acus opera clausas circa latera absque fibulis; ῥαφᾶς & ῥαφίδας significare non futuras, sed fibulas; Hinc dici ἀσφραφον quasi *sine fibulis*, sed cum futura. Quod igitur hæctenus *inconsutile* dixerunt auctores, apud eum est *consutum*. Sed acu sutum non fibulis. At si Syrus ulla auctoritate apud eum valet, huic suæ expositioni non inhærebit mordicus. Sic enim ille apud Johannem

כסלדס דב אדלס 201 ולא נסלס סע ללל
 כדס | 201 Tunica autem erat sine futura a summo tota texta.

Jam vero ללל נסלס est sine futura; quæ fieri solet acu & filo:

סח enim Syris *suere cum filo*, א סח *filo*, non vero a fibula. hinc סח Sartor. Expressius Arabs: القميص غير منخبط من فوق دل

. كاميسا erat sine acu a summo, sed tota texta.

Non solum dicit *sine futura*, sed *sine acu*, scilicet factam; ut constaret nullam omnino habuisse futuram quæ acu fieri solet: est enim منخبط instrumentum quo suture, & proprie quidem *acus*,

secundum *Gigæum*, ab eodem verbo, a quo Syrum & Chaldæum

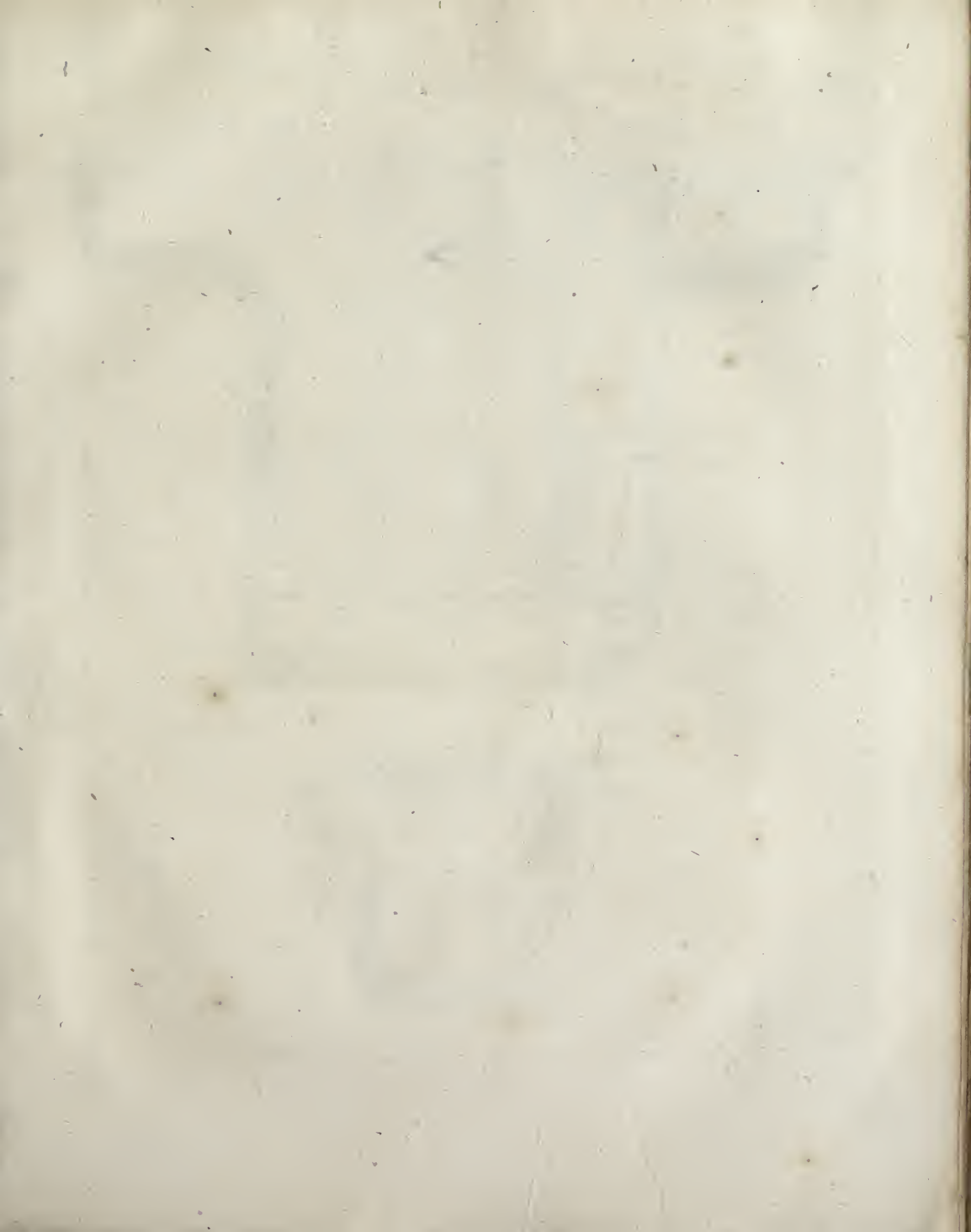
סח & סח deductum. Patet igitur sine futura, sive ἀσφραφον dici

tunicam Christi, non quod fuerit *sine fibulis*, sed quod *non sutæ fuerit acu*. Deinde ipsa textura notat hanc tunicam textam fuisse

non

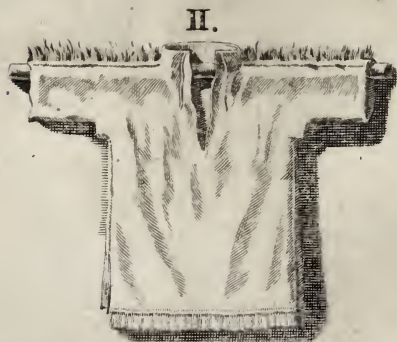
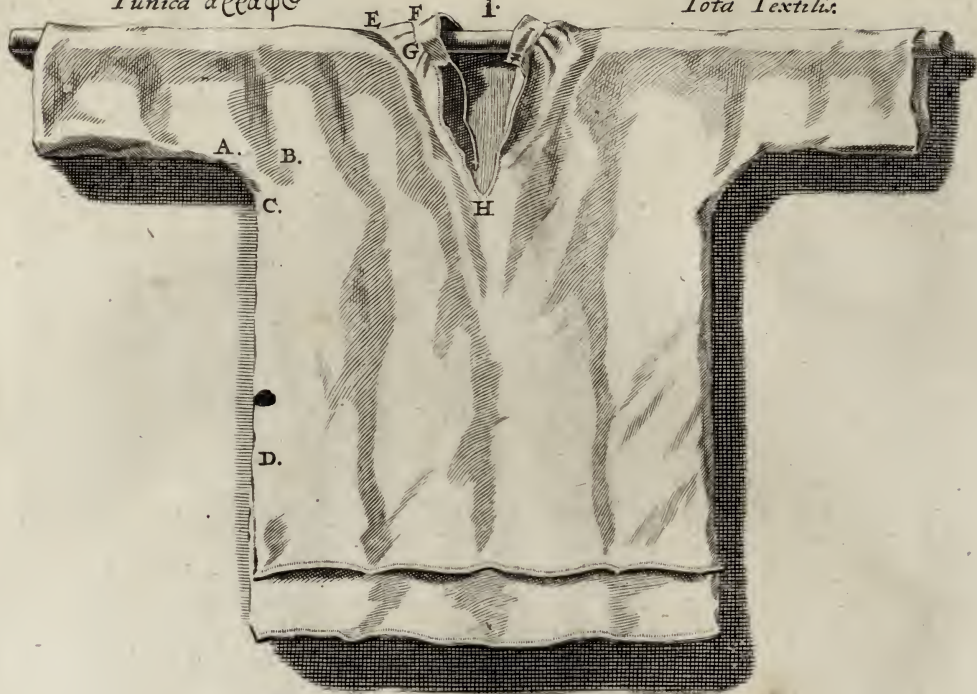
non sutam: quorsum enim mentionem faceret Euangelista texturæ, si confuta fuit, ut cætera vestimenta vulgaria, & non peculiari aliquo artificio texta?

CCXXXVI. Tandem ipse modus texendi videtur expressus, cum dicatur: ἐν τῷ ἄνωθεν ὕφαντῳ, de quo loquendi modo nos plura infra habebimus. Optime igitur mentem Euangelistæ exposuit Theophanes Cerameus *Homil. in Passionem Domini xxvii.* Ἄρραφῶν ἢ ἡ ἐν τῷ ἄνωθεν ἐπιφθὴ τοῖς μὲν Γαλιλαίοις σύνηδες ἢ τὰς χιτῶνας ποιεῖν δυσὶ Φαρσαίοις ἄνωθεν ἢ τῶν ὤμων συνεζωγυρίας ῥαφῆν. τῶν ἢ χιτῶνα τέτον ἐν ὕφασμα δὲ λαμβάνειν ἄρραφον. *Inconsutilis porro superne erat, quoniam mos Galilæis erat tunicas ex laciniis duabus in humeris sutura commissis. Hanc vero tunicam oportet intelligere uno contextu, fuisse ideoque inconsutilem.* Sed talem tunicam fieri rotundam, manicatam & undique clausam, ut nullam omnino futuram haberet, sive fibulis facta sive acu, sed sola textura clausam & manicatam, impossibile crediderunt magni viri Casaubonus, Salmasius, Ferrarius, alii. Immo ipse Hieronymus in *Epistola ad Fabiolam* videtur credidisse; *feminalia & ejusmodi alia in tela fieri non posse, quod tradidisse docet Josephus.* מִיִּנְסֵף *Michnese*, inquit, *Græce περσεκλή, a nostris feminalia, vel bracca usque ad genua pertingentes. Refert Josephus hac feminalia de bysso retorta ob fortunadincem solere contexti, & postquam incisa fuerint, acu consui. Non enim posse in tela hujusmodi fieri.* Quoniam in loco hæc dixerit Josephus, nescio. Sed Hieronymus respexisse mihi videtur ad ea quæ Josephus habet *Antiquit. lib. III. c. VIII.* μαναχασὴ λεγόμενον. βέλεται ἢ συνακλήρα μὲν δηλῶν. διάζωμα δὲ ἐστὶ περὶ τὰ αἰδοῖα ῥαπτὸν ἐν βύσσῃ κλωσῆς εἰργνόμενον. *Manachase* (legendum est *Michnase*) uti vocatur, significat constrictorium; est autem subligar circa verenda consutum e bysso retorta. Sed quid sibi velit per τὸ περὶ αἰδοῖα ῥαπτὸν circa verenda constrictum, non assequor. Id fortassis idem est ac *circa verenda constrictum*, aut *junctum & clausum*, ut occulta tegerentur, qui verus usus feminalium: Nisi velit ex duabus partibus fuisse confuta, circa verenda & ad femina, ut nostra. Si *acu consutum* intelligat Josephus, fallitur proculdubio. At quidquid alii tradant, nusquam dicit Josephus, quantum sciam, *feminalia & ejusmodi alia in tela fieri non posse*, ut loquitur Hieronymus. Interim hoc μορμελοκῆον, quod putarint optimi Auctores, id sola ὕφαντικῇ fieri non posse, eos a veritate in errorem pepulit,

Tunica ἀρέαφω

Tota Textili.

Tabula I.

lit, ut aut traderent celebrem istam tunicam Christi ἄρραφον alia arte factam fuisse quam Textoris, aut omnino silentio præterirent.

CCXXXVII. Sed ut orbem tandem aliquando a μορμολυκείῳ isto liberarem, tunicas rotundas, manicatas, & undique claufas, ideoque feminalia, Tibialia, pallia, immo chyrothecas, tandem omnia vestimenta, cujuscunque sint formæ, sola textoris arte absque futura, absque fibulis, aut ullo alio nexu fieri posse, ob oculos ponam tunicam ex bysso, aut si major ex Xylino subtilissimo, ab Indis ad Hollandos delatam, egregie manicatam, rotundam & clausam undique, sine futura, sine ullo acus vestigio, ideoque vere ἄρραφον, & ὕφαντὸν δι' ὄλε, quam hætenus possidet optimus vir *Lambertus Gromans*, apud Leydenses pannorum infector celeberrimus.

Prima hæc figura exhibet tunicam inconsutilem ex molli & tenui Xylino, apud Indos textam. Altera figura tunicam totam textilem quoque ostendit, in hac civitate, in Batavorum scilicet Oppido textam, quam hætenus possidet amicissimus noster Smetius, parentis venerandi cum virtutis tum cymeliorum hæres. Utramque quamplurimi, omnium ordinum viri, ante triennium mecum viderunt, & artificium admirati sunt, tam in Gelria quam in Hollandia. Testes mihi erunt adhuc Illustres ac Nobiles Viri, Theodorus a Weldon, Imperii Neomagensis Toparcha, van Heukelom, hujus Civitatis Consul, & ad Ordd. Generales Deputatus. Pl. Venerandi Heydanus, Wittichius S. S. Theologiæ apud Leydenses Professores. Literatissimus Grævius apud Ultrajectinos Eloquentiæ Professor. Romboutius apud Leydenses Pastor disertissimus, aliique multi. Tandem Testimonium luculentum hujus rei mihi erunt literæ summi Viri Groenovii, ἡ μακαρίτη, quas fere moribunda manu exaravit, & quas huic libro præfixi. Ejusdem plane materiæ & formæ qualem prima figura exhibet, possidet *Holsteinus*, Mercator integerrimus apud Rotterodamenses, & quam vidi Delphis Batav. apud egregium Virum *vander Lely*, Societatis Indiæ in eadem Civitate Graphiarium.

Secunda figura ἄρραφον quidem tunicam exhibet. Sed operis rudioris, ex filo crassiori, & non magni artificii, si eam cum priori conferas. Circa manicas & in infimis oris fimbrias videbis, quæ nihil aliud sunt quam staminis præsegmina, quæ manum indicant non periti Textoris.

At prima hæc figura, major scil. illa ex India allata, observatu est quam dignissima & incredibilis fere artificii. Ulnam Hollandicam addidi, ut constaret de ejus magnitudine, scilicet Viro mediocris staturæ vestiendo aptam esse, & fere ejusdem formæ, cujus sunt hodie interiores tunicæ nostræ lineæ, quas *Camisias* ab Arabico vocamus. Circa collum limbum habet affutum, plane ut nostræ Camisæ solent. Apertura ad immittendum caput descendit ad literam H, forcipe eo usque descissa videtur, & utrinque oram habet affutam. A litera D. usque ad extremitatem quoque *γῆδος*, in utraque parte oram affutam habet, ut & in ipsis extremitatibus, cum manicarum tum plagarum scissarum. Præter hæc in tota tunica nullum vestigium futuræ sese prodit. Ut artificium clarius constaret literis A. B. C. exprimere volui axillis intexta esse mirabili arte frustra illa quadrata, quæ Sarcinatrices nostræ Gallice *Gouffons* vocant, Belgæ *Oxel schyopen*. Eadem arte intextæ sunt triangulares partes in humeris E. F. G. Quamvis totum opus sit incredibilis artificii, tamen omnem artem superare videntur partes istæ circa manicas supra humeros & sub axillis. Et sane nisi ipse vidissem, dubitarem, an ἡ ὑφαντικὴ ἢ τὸ ὑφαντικὸν ἢ τὰ δᾶρα *Egyptiαις δαίμων* ad tantum miraculum sufficerent, ut summi Literatoris Groenhovii verbis utar. Cessent tandem viri docti disputare de textura tunicæ Christi. Cessent negare, id ulla ratione fieri posse sola arte Textoris. Cum ejusmodi non tantum plurimæ, quotidie apud Indos texantur, ut ex viris fide dignis audivimus, sed duas (*hodie sex*) ejusdem artificii viderimus, totique Orbi litterato ob oculos jam posuerimus. Si ejusmodi Tunica facta est, utique fieri potest, cum *ab esse ad posse valeat consequentia*, ut cum Philosophorum turba balbutiamus. Atque sic terriculamentum illud, quod tot viros doctos in errorem pepulit, a nobis fugatum & dissipatum est, nec unquam, ut spero, in posterum eorum animis apparebit, ut a veritate discedant.

CCXXXVIII. Hisce ita demonstratis, operæ pretium judico ulterius progredi, ut tandem veterem texendi rationem; quo modo scilicet vestimenta illa rotunda, manicata, & undique clausa, quales sunt Tunicæ, feminalia, immo tibialia & ipsæ chyrothecæ detexti solita fuerint, doceremus, quod hæctenus neminem tentasse scio, ut ut multa & præclara quidem hac de re tradiderint viri eruditi, inter quos quidam veritatem etiam quasi per nebulas conspexisse

ſpexiſſe videntur, imprimis magnus Salmaſius *ad Vopiſcum de Di-vo Aureliano*, & alibi, eruditus Caſaubonus, Rubenius, alii. Scien- dum itaque eſt, duplicem modum texendi in uſu fuiſſe apud Anti- quos: quidam enim texebant ſedendo & deorſum, id eſt tramam ad inferiorem partem trudendo, unamque ſimplicem telam tantum abſolvebant. Ita texiſſe puto eos qui pannos laneos, ſericos aut etiam lineos longiores detexebant, ex quibus plures veſtes tandem confici poſſent, quales ſunt panni & telæ quæ hodie apud nos de- texi ſolent, eodem plane modo. Hoc modo fortaffis etiam texeban- tur veſtes apertæ & quadratæ.

CCXXXIX. Sed alia fuit texendi ratio, quæ in deſuetudinem abiit apud nos, ſed veteribus ſatis uſitata, quamvis rarior, & ma- jori ſumptu fieret. Hoc fiebat, quum texebant ſtando & telam percurrendo, ab uno latere ad aliud, tramam ſpatha ſurſum ver- ſus, id eſt, ab inferioribus ad ſuperiora, detrudendo. Deutro- que texendi modo Herodotus *lib. II.* ὑφαίνουσιν οἱ μὲν ἄλλοι, ἄνω τῶν κρόκων ὠθέντες. Αἰγύπτιοι δὲ κάτω. *Texunt autem alii, ſubtemen ſur- ſum pellentes; At Egyptii deorſum.* Idem docet Theophylaetus egregio loco, quem allegat Caſaubonus *ad Baronium, Exercit. XVI. cap. LXXXIV.* Ἄλλοι δὲ φασὶν ὅτι ἐν Παλαιστίνῃ ὑφαίνουσι τὰς ἱστὰς ἐξ ὡς παρ' ἡμῶν, ὄντων ἄνω μὲν τῶν μίτων ἢ τῶν στήμων, & κάτω δὲ ὑφαίνομεν τῶν παντῶν. ἢ ἔτιως ἀναβαίνοντες. ἀλλὰ τὸναντίον κάτω μὲν εἰσὶν οἱ μίτοι, ἄνω δὲ ὑφαίνεται τὸ ὕφασμα. *Alii quidem dicunt quod in Pa- laestina telas non texant, quemadmodum apud nos. Quando licia ſu- perne ſunt, deorſum texunt telam, atque ſic aſcendunt. At vero ſi licia ſint infra, ſurſum texunt telam.* Surſum verſus texebatur tu- nica Regilla teſte Feſto: *Regillis tunicis albis, & reticulis, utriuſque reſtis, textis ſurſum verſum a ſtanibus.* Et *Reſta*, de qua Iſido- rus *Orig. lib. XIX. cap. XXII.* *Reſta dicitur veſtis, quam ſurſum verſum ſtantes texunt.* Ad hunc texendi modum reſpexiſſe puto Euangeliftam per ſuum ἐκ τῶν ἄνωθεν ὑφαίνων. Nihil enim aliud vi- detur intelligere per hanc phraſin, quam quod tunica illa texta fuerit *ſurſum verſus*, ut idem eſſet ἄνωθεν ὑφαίνειν ac ἄνω τῶν κρόκων ὠθεῖν. Cum enim trama ſurſum pellitur, tunc tela initium ſumit a partibus ſuperioribus, & inde paulatim ad inferiores deſcendit. Scio quidem τὸ ἄνωθεν a multis interpretibus referi ad τὸ ἀρραφόν, non vero ad τὸ ὑφαίνων; quaſi Euangeliftæ mens fuiſſet: in ſu- perioribus partibus, ſcilicet in humeris nullam futuram fuiſſe. Sic

videtur intellexisse Arabs: *القميص غبى مخبط من فوق* *Camisia erat sine acu* (sine futura) *a summo*: nam illud *من فوق* *a summo* non potest referri ad τὸ *منسوجا* quod ὑφαντὸν denotat, eo quod præcedat particula disjungens *بل*. Ad hunc igitur modum verba Evangelistæ interpunctanda & interpretanda sunt: ἀρραφεθεν ὑφαντός, ἐκ τῶ ἀνωθεν ὑφαντός δι ὄλης. *Erat tunica inconsutilis, sursum contexta tota*. Nec

abludit ab hac interpretatione Syrus. Sic ille: *صحة كالا احدى* ad verbum: *a sursum versus texta*. *كالا* enim motum ad superiora plurimum denotat, id est, sursum versus trudebatur trama, & a superiori ad inferiora descendebat tela. Quod autem in Viennensi editione punctum reperitur post *كالا* quasi referendum esset ad

كالا *futuram*, nihili est. Potest enim tolli punctum. Audiatur etiam Chrysostomus in Johannem Homil. LXXXV. *τινες αὐτὸ τὸ εἶδος ἔχων ἡ χιτωνίσκος φασὶ τὴν Ευαγγελιστῶν ἰσορεῖν. ἐπεὶ δὴ καὶ ἐν Παλαιστίνῃ δύο ῥάκη συμβάλλοντες, ἕτως ὑφαίνουσι τὰ ἱμάτια, δηλῶν ὁ Ἰωάννης, ὅτι τοιοῦτος ἡ ὁ χιτωνίσκος, φησὶν, ἐκ τῶ ἀνωθεν ὑφαντός.* *Quidam putant ipsam Tunica formam a Iohanne narrari. Nam quia solent in Palestina duos pannos committentes vestimenta texere, Iohannes ut significaret talem fuisse hanc tunicam, ait fuisse desuper contextam.* Hæc textura dicebatur a Græcis ἀνακρέψιν, & ἀνακρεσὸν ὑφαίνην. Et vestimenta quæ ita texta erant ἀνακρεσά. Isidorus Pelusiota *Epistola LXXIV. lib. I.* *καθ' ἕς ἢ μάλιζα, τὰ τοιοῦτον φιλεῖ γίνεσθαι ἱμάτιον, τέχνη τι, ὡς αἱ σηθοδεσμίδες, ἀνακρεσὸν ὑφανόμενον.* *Apud quos vel maxime indumentum ejusmodi solet fieri, ἔστιν ἀριε quadam, ut fit in fasciis pectoralibus, sursum texendo.*

In hujusmodi textura stamina non eodem modo extendebantur ad jugum textoris, ut quasi jacerent, quemadmodum hodie fieri solet; sed in altum extendebantur, ut fere instar staminum corbium & narsarum, quas artifices nostros hodie detexere videmus. rectum starent. Hinc fortassis ab antiquissima texendi ratione *stamen* a *stando* dicitur. Ideo textores ejusmodi telas non possunt sedendo texere, sed stando. Hinc *Festus* & *Isidorus* locis modo allegatis: *Regilla & vestis recta a stantibus texuntur*. *Servius* ad hunc versusum *Æn. lib. VII.*

Arguto tennes percurrens pectine telas.

*Aur manu, ait, percurrrens tactu pectinis, ut videmus: aut quia apud majores stantes texebant, ut hodie linteones videmus. Est autem Homeri qui ait: ἰσὸν ἐποιχομήλιω. Et sane ad hunc locum Homeri, qui reperitur Odyss. lib. v. ἰσὸν ἐποιχομήλιω notant Grammatici ὄρθαι γὰρ ὑφαίων *Recta enim texunt.* Ab hoc genere texturæ tota tela ἰσὸς dicta est, quia stabat. Hesiodus Ergων. Πολυδαίδαλον ἰσὸν ὑφαίνην. Et paulo post: τῇ δὲ ἰσὸν σήζαιτο γυνή. Hinc apud Hesychium ὄρθον ὑφῶ. & apud Artemidorum: ἰσὸν ὄρθιον leges. lib. III. cap. xxxvi. Hæc vestimenta Latinis *Recta* dicebantur: Græcis ὄρθοσάδια. Hesychius: ὄρθοσάδιοι χιτῶνες, οἱ σατοί, ὑπόκομμα σπῆ ἔχοντες. *Tunica recta, quæ stant nec incisuram, aut futuram habent.* Scilicet quia rectum stant in tela quum texuntur.*

CCXL. Hæc stamina quæ rectum stabant, & sursum versus texebantur, non jungebantur jugo textoris ab utraque parte, sed plurimum ponderibus suspendebantur. Seneca *Epistola xc. Ecce Posidonius, ut mea fert opinio, unus ex iis qui plurimum Philosophia contulerunt, dum vult describere primum, quemadmodum alia torquentur fila, alia ex molli solutioque ducantur: deinde quemadmodum tela suspensis ponderibus rectum stamen extendant.* Pollux lib. VII. cap. x. Ἀγνύθες γὰρ καὶ λέαι, οἱ λίθοι ἐξηρημένοι τῶν σημίωνων καὶ τῶν δερχάϊων ὑφαντικῶν. *Agnytes & Laa, lapides sunt, qui secundum veterem texendi rationem a stamine dependebant.* Hæc pondera Græcis ἴτλαι dicebantur. Hesychius: ἴτλαι οἷς τέτυσι τὰς ὥας τῶν ὑφανομήλων. *Itla sunt pondera quibus tendunt ora, sive quæ pendent ab extremitatibus telæ.* Inferebatur scilicet staminibus lignum teres & oblongum medium, Græcis non raro ἰσὸς, ab extremitate staminum, ut ea in ordine teneret, cui ligno appendebantur pondéra ad extendendum stamen. Ideoque quamvis alias stare dicerentur ejusmodi telæ, quia revera rectum stare videbantur, pendebant tamen magis quam starent, idcirco *pendula tela* dici videtur ab Ovidio *Heroic. I.*

Lassaret viduas pendula tela manus.

In ejusmodi autem telis quæ rectum stabant & sursum versus texebantur, non quidem pectine, sed *spatha* feriebantur tramæ, ut in altum truderentur. *Spatha* erat instrumentum instar gladii, quoad formam, unde etiam Hispanis gladius *spada* dicitur. Cum enim stamen rectum staret, facile fieri non poterat ut trama pectine sursum pelleretur; aliud igitur instrumentum adhibendum erat, ex-

cogitarunt itaque huic usui *spatham*, sive gladium quendam (ligneum proculdubio) qui una manu, dextra scilicet, facile immitti poterat medius intra stamina, ut eo feriretur subtemen. Seneca eodem loco, modo a nobis laudato, ubi mox addit: *quemadmodum subtemen insertum quod duritiam utrinque comprimentis trama remolliat, spatha coire cogantur & jungi*. Pollux lib. VII. cap. X. σπάθη. ὅθεν ἢ τὸ σπαθᾶν, ἢ τὸ σπαθητὸς χλαῖνα πρὸς Σοφοκλεῖ. ἢ σπαθητοῖς ὑφάσμασι, ἢ σπαθίδα ἐνάλεον τὸ σπαθητὸν ἱμάτιον. Quæ non male a Rodolpho Gualthero in hunc modum vertuntur Latine: *Spatha instrumentum, cuius ictibus subtemen condensatur, unde Σπάθᾶν (pro texere) & Tunica (potius chlæna) texta apud Sophoclem, & textis spatha telis; tum & spathida, vocarunt spatha contextam vestem*. Hesychius σπαθητὸν τὸ ὄρθον ὑφᾶσμα σπάθη κεκροσµῶν ἢ κτενὲ *Spathidum est textura recta, spatha condensata non pectine*.

CCXLI. Hac ratione, stando scilicet sursum versus, stamine extenso suspensis ponderibus, & tramam spatha percutiendo texebantur tunicæ ἀρράφοι, vestimenta rotunda clausa undique & manicata. Sed tum non unica tela tantum, aut unicum stamen detexebatur, sed plurimum duo stamina jungebantur, ut uno eodemque radio, aut si mavis, uno eodemque tramæ filo simul duæ telæ, quasi duæ plagulæ, contexerentur; unde necessario exurgeret vestimentum aliquod rotundum, quales sunt tunicæ clausæ, feminalia, tibialia & id genus alia. Nec alia excogitari potest ratio, qua ejusmodi vestimenta inconsutilia detexi possent. Hoc veteres dixerunt: *duos pannos in texendo jungi*. Chrysostomus in *Iohannem Homil. LXXXV. ἐν Παλαισίνῃ δύο ἑξήκοντες συμβάλλοντες, ἕτως ὑφάινουσι τὰ ἱμάτια. In Palestina solent duos pannos committere, sic enim texunt vestimenta*. Theophylactus in *Iohannem XVIII. ἐν Παλαισίνῃ δύο ἑξήκοντες συμβάλλοντες, ἢτοι δύο πανία ὑφάινουσι τὰ ἱμάτια ἀντὶ ἑξήκοντος χροῦ τῶ συνυφασµῶ. In Palestina duos pannos jungunt, aut duas telas, quam vestimenta texunt, utentes pro suiura contextu*. Ita hunc locum reddendum puto. Silentio tamen præteriri non debet, quod dicat egregius hic auctor: hæc vestimenta fieri συνυφασµῶ contextu, non autem simplici ὑφασµῶ textu. Nam etsi συνυφάινουσι sæpissime idem significet ac ὑφάινουσι, nihilominus ejusmodi texture συνυφασµὸς magis convenit quam simplex ὑφασµὸς: cum non solam texerentur talia vestimenta, sed contexerentur, jungendo scil. per texturem duas telas, instar duarum plagularum, eodem

eodem radio aut subtemine. Eruditissimus Casaubonus ingenue fatetur ad hæc loca: se capere non posse, *qui possit illa duorum pannorum commissura per texturam fieri*, ideoque dubitat utrum alii id intelligant. At si cogitasset: non duos quidem pannos jam detextos, alia textura jungi: sed duo tantum stamina ita in una tela, aut jugo textoris inter texendum jungi, unoque radio & subtemine contexti, ita ut ex duobus staminibus una tantum tela, aut potius unum vestimentum fieret, clausum & rotundum, (quemadmodum id postea a nobis clarius ad oculum demonstrabitur) rem impossibilem non judicasset, cessassetque mirari ejusmodi plagulas contextas. Theophanes Cerameus *Homil. in Passionem Domini* xxvii. Ἀρράφοι ἢ ἡ ἡ ἐν τῷ ἄνωθεν ἐπέδῳ τοῖς Γαλιλαίοις σύνηδες ἡ τὰς χιτῶνας ποιεῖν δυοῖν φαρσίοις ἄνωθεν ὤμων συνεζυγμῆας ἑαφῆ, ἢ ἢ χιτῶνα τῆτον ἐν ὑφασμα δεῖ λαμβάνειν ἀρράφον. *Inconsuetilis autem superne erat, quoniam mos Galilæis erat tunicas ex laciniis duabus conficere in humeris sutura commissis. Hanc vero tunicam oportet intelligere unam texturam fuisse inconsuetilem.* Idem fortassis intellexit Josephus *Antiquit. lib. III. cap. VIII.* ubi de tunica Sacerdotum, quam vocat ἐνδυμα διπλῆς συνδόνος βυσσίνης: quod Interpres vertit per *duplicatam telam*, & mea quidem sententia non male; nihil enim intellexisse videtur per διπλῶ συνδόνῃ aliud quam *duos pannos*, aut δύο ἑσκή *duas telas commissas*, ut loquuntur Chrysostomus & Theophylactus. Et paulo post ubi de Pallio Pont. Max. ἐστὶ δὲ ὁ χιτῶν ἕτερον ἑκὼν ἐκ δυοῖν περικτυμάτων ὡς τε ἑσπλὸς ἐπὶ τῶν ὤμων ἢ τῶν ὤμων πλάττειν. φάσκει δὲ ἐν ἀπὸ μῆκος ὑφασμῶν. *Hæc tunica non constat ex duobus segmentis, ut suturas habeat in humeris ac lateribus: sed unicum vestimentum in longum contextum*, aut, ut non male habet Gelenius, *unica tela in longum contexta*; totum enim vestimentum quasi unica tela inter texendum absolvitur.

CCXLII. Quum autem δύο ἑσκή sive duæ telæ contexebantur simul eodem tempore, atque eodem radio, ut fieret vestimentum rotundum, clausum & ἀρράφον, textores non solum stare debebant, sed etiam ambulare, & quasi continuo in gyrum percurrere ab una tela ad aliam. Radio enim, sive trama per anteriorem telam transmissa, tramaque sursum versus spatha detrufa & condensata, textor statim ad posteriorem telam decurrere debebat. Quod Homerus *Odyss. E. ἰσὸν ἐπίχεσθαι* dicit.

Ἴσὸν ἐποιοχόμενη, χρυσεῖη κεκλιδί ὕφαινευ.

Telam percurrrens aureo radio texebat.

Huc respexit Virgilius *Æn. lib. VII.*

Arguto conjunx percurrrens pectine telas.

Hæc a Virgilio ex priori isto loco Homeri desumpta esse optime annotavit Servius. Idem videtur esse *circumtextum*, quod Græce κώκλας dicitur. de quo Virgilius.

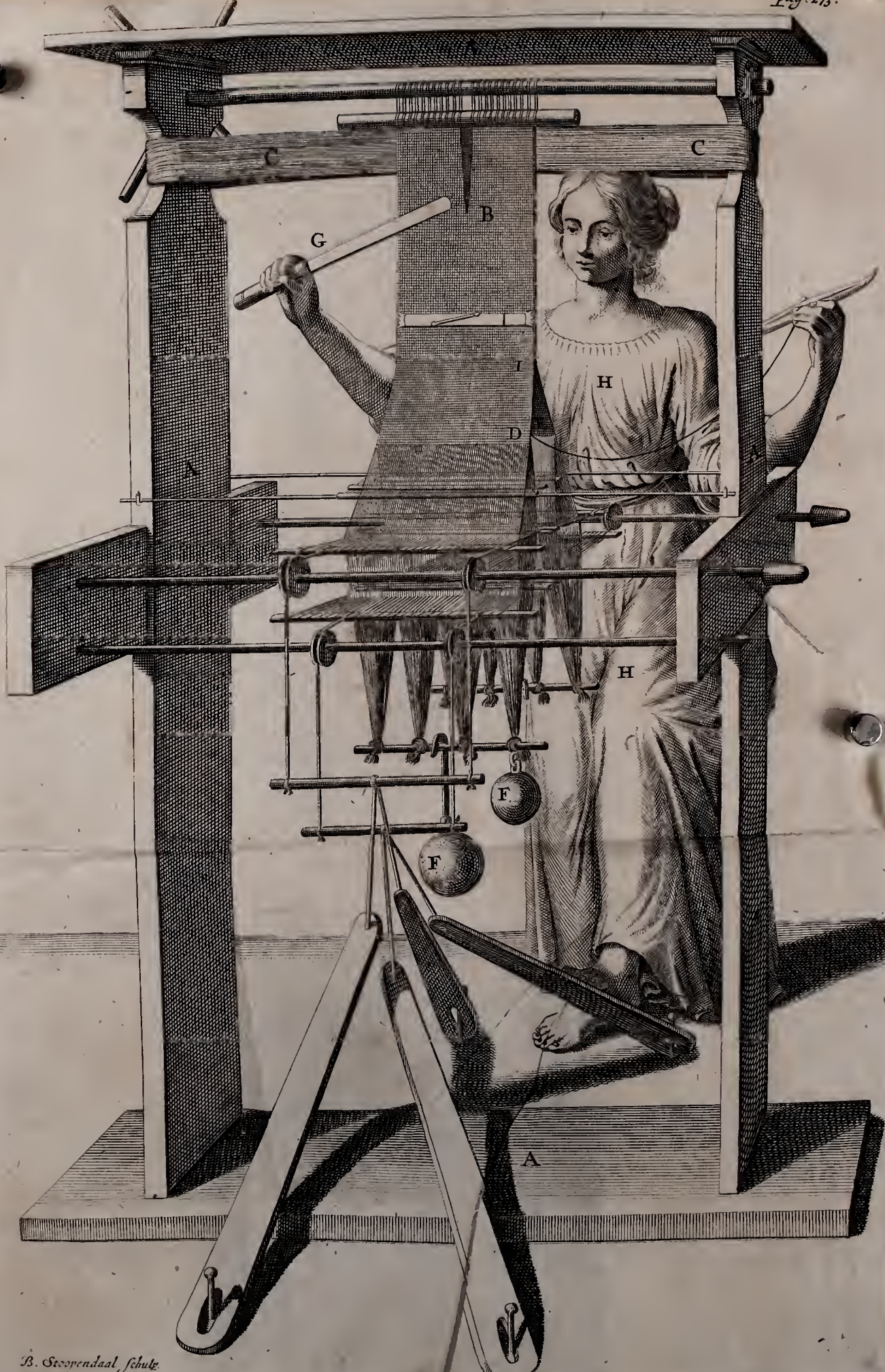
Et circumtextum croceo velamen acantho.

Circumtextum autem dictum, quia est rotundum pallium. Ita sane explicatur ab Isidoro, *Orig. lib. XIX. cap. XXIV.* Sed an recte, docti viderint. Insignis sane locus huic rei probandæ reperitur apud Artemidorum *lib. III. c. XXXVI.* ἰσὸς ὄρθι⊕ κίνησιν ἢ λποδεμίαν σημαίνε. χρῆ γὰρ πεπλατεῖν τὴν ὑφαίνεσαν ὅ ἢ ἕτερο⊕ ἰσὸς κατοχῆς ἐστὶ σημαίνικὸς, ἐπιδή καθεζόμενοι ὑφαίνεσιν αἱ γυναῖκες † τοῖστων ἰσόν. *Recta tela, motum & peregrinationem significat: Oportet enim textricem ambulando texere: Altera autem tela retentionem significat, cum ejusmodi telam mulieres sedendo texant.*

CCXLIII. Hactenus satis clare me explicasse puto quid veteres intellexerint per *sursum versus texere*, ἄνω ὑφαίνε, ἀνακρέε, ἄνω τὴν πρόκλω ὠθεῖν, ἄνωθεν ὑφαίνε; quit sit *stando texere*, ὄρθον ὑφαίνε, ὄρθον ὕφ⊕, ἰσὸς ὄρθι⊕, ὄρθοσάσφα, *tunica recta*, quomodo *stamen ponderibus suspendi* soleret, quid fuerint ἀγνύτες, λεία, & ἴτλα; Quid *σπάθη spatha*, quid *σπαθῆν*, σπαθητός, σπαθίδα, σπαθητὸν ἰμάτιον, σπάθη ὑφαίνε, & σπάθη κρέειν; Quomodo *duo stamina, dua tela*, aut δύο ἐφέκη jungantur, quid δύο ἐφέκη συμμάκην *duos pannos committere*, quid *χεῖρῶ τῶ* συνυφασμῶ ἀντι ἐφφῆς? Tandem quid sit ἰσὸν ἐποίχεσθ, *telam percurrere*, & inter texendum *obambulare*? Atque sic satis manifesto patere puto, quomodo tunnicæ ἀρρῶφοι inconfutiles, rotundæ, & undique clausæ detexi potuerint absque miraculo. Sed ut hæc cuivis meridiana luce clarius constarent, construi curavi in hac civitate telam veterem, sive jugum textoris, quo veteres usos fuisse puto in hujusmodi textura. Sane non parum negotii mihi fecit hæc structura, cum non quilibet textorum in hac urbe mentem meam assequi potuerit, qui instrumenta construeret, talemque tunicam ἀρρῶφον detexeret. Nihilominus multum quærendo, & fabrum, & textorem reperi, qui & instrumenta textoris, ad veterem raram & jam deperditam artem istam, mihi construerent, tunicamque ejusmodi texerent.

Telam

M m

Telam itaque, sive jugum textoris, cum omnibus ejus instrumentis, de quibus jam modo mentionem fecimus, & ipsam rationem texendi hæc tabula exhibebit.

Explicatio hujus Tabulæ, & quidem
primæ Figuræ.

A A A A *Tela sive jugum textoris veterum.* ἰσὸς ἄρθῆ. *Tela resta.* Artemidorus *lib. III. cap. xxxvi.* Fortassis *Jugum* dictum ab Ovidio (*Tela jugo juncta est*) ob figuram, quæ non male jugum repræsentat. Quomodo autem jugum construi soleret apud veteres, & quid fuerit *sub jugum mittere*, satis clare docent Cicero *offic. l. III.* & Livius *lib. III.* ut & Auctores Rei Rusticæ.

B. Tunica rotunda & clausa, absque futura, ideoque vere ἀρραφῆ *inconsutilis.* qualis erat tunica Christi. Job, *cap. XIX.*

Alias *Tunica resta.* Isidorus *Orig. lib. XIX. cap. xxii.* ἰσὸς ἄρθῆ; & σατὸς, & ἄρθῆν ἰσφῆ. *Hesychius.*

Hæc tunica sursum versus est texta: incipit enim textura a supremo filo C. C. atque sic paulatim descendit ad D. Græcis ἀνω ἰσφαίνειν, ἀνωκρίσειν, ἀνω τῶν κρόκων ἀθῆν. *Herod. lib. II.* Theophylactus *in Iohannem. Festus Chrysostomus in Iohann. Homil. LXXXV.* Isidorus Pelusiota *Epist. LXXIV. lib. I.* Rotunda & clausa est hæc tunica a B. usque ad I. Inde autem ἄρθῆς usque ad D. & E. quales esse solent hodie tunicæ interiores virorum.

C. C. filamenta quæ tramæ quidem partes, sed ita protracta extra tunicæ corpus, ut deinde fieri possint stamen manicarum. Tunica enim ita detexta, a jugo textoris dissecatur, & fila C. C. quoque dissecta in extremitatibus C. C. postea invertuntur & eodem modo ad jugum extenduntur & detexuntur, quemadmodum B. D. atque ita fit tunica manicata.

D. E. Duo stamina, duæ telæ, Græce δύο ἐφῆν. D. est tela sive stamen anterius, E. posterius, quæ uno eodemque filo tramæ junguntur, & simul detexuntur. Græcis δύο ἐφῆν συμμάχων *duos pannos committere.* Chrysostomus *in Iohannem, Homil. LXXXV.* Theophanes Cerameus *Homil. in Pass. Domin. xxvii.* Josephus *lib. III. c. VIII.* Sunt etiam *tela pendula* Ovid. *Heroic. Ep: 1.*

F. F. Ἀγνώθεις, λεία & ἴτλαι, sive pondera quibus stamina in hoc genere texturæ suspendi solebant. Seneca *Epist.* xc. Pollux *lib.* VII. x. Hesychius.

G. Σπαθα, σπάθη instrumentum cujus ictibus subtemen condensari solebat. Seneca *Epist.* xc. Pollux *lib.* VII. cap. x. & Hesychius.

H. H. Mulier ἰσὸν ἐποικρομένη & περιπαίξουσα tunicam rotundam & clausam detexens, dextra tenens spatham ad condensandum subtemen, sursum versus trudendo; sinistra autem radium textoris. Porro *stando* textit non *sedendo*. Isidorus *Orig. lib.* XIX. cap. XXII. Servius *Æn. lib.* VII. Eustathius *ad Homer. Odyss. lib.* v. Hesiod. *Ergon.* Hesychius. Artemidorus *lib.* III. cap. XXXVI.

Et *ambulando*, in orbem scilicet textit: radio enim sive subtemine transmissio prius per telam aut stamina D. totum jugum circumire debet, ut eodem modo eundem radium atque subtemen transmittat per stamina E. quo fit ut telæ D. & E. jungantur *con-textu* συνφασμῶ, & hoc quidem est συνφασμῶ χρηθὲς ἀντὶ ἐσφῆς. Theophylactus *in Ioban.* Homerus *Odyss.* E. Virgil. *Æn. lib.* VII. Isidor. *Orig. lib.* XIX. cap. XXIV. Artemidorus *lib.* III. cap. XXXVI.

Cætera quæ in hoc jugo conspiciuntur eruditus lector ultro capiet, cum in hodiernis fere eadem reperiantur ad structuram telæ.

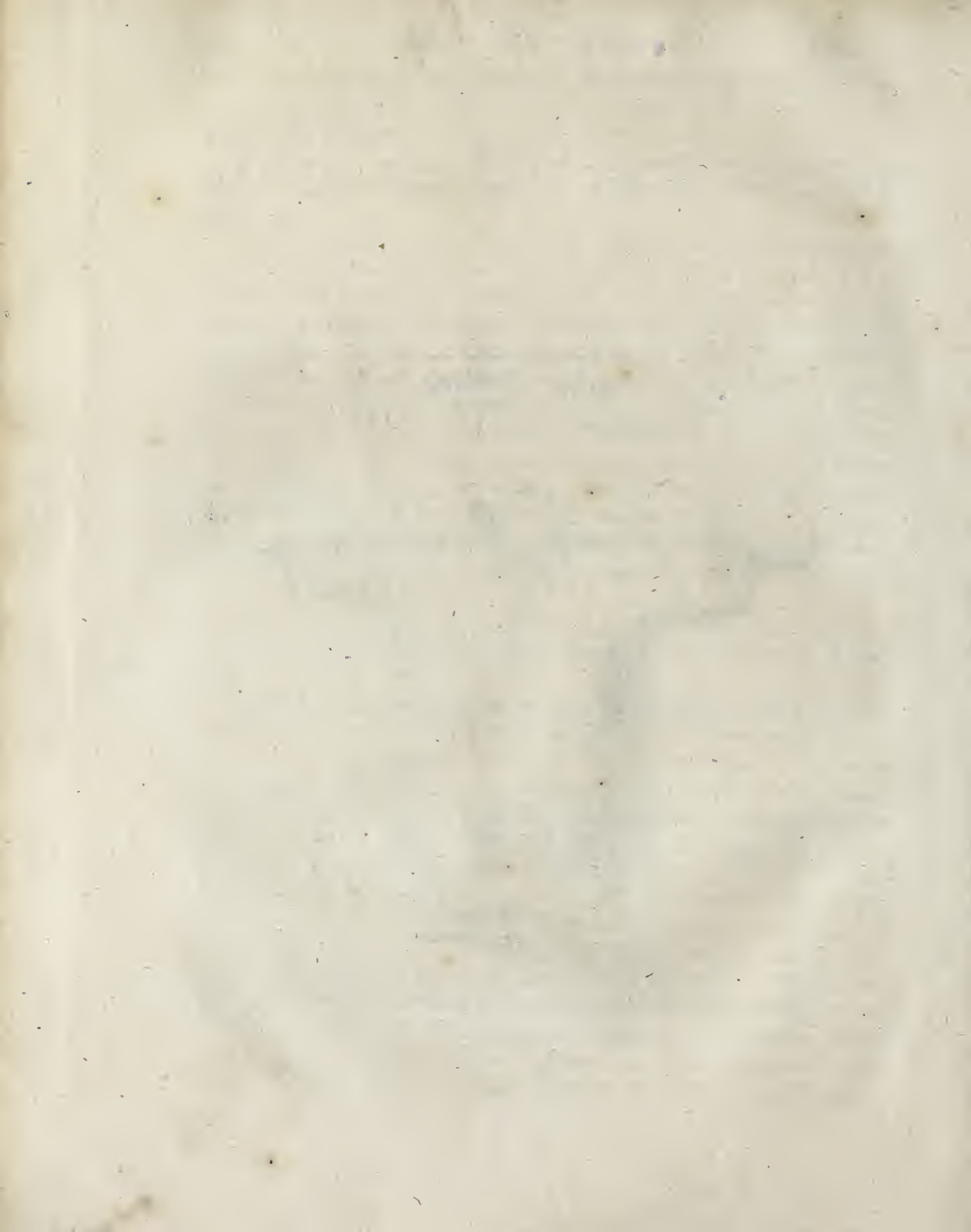
Atque sic veterem hanc texturam, ingeniosissimam sane & rarissimam artem, tot retro seculis deperditam, ex veterum tenebris in apricum protraximus, & bono publico, præsertim in literariæ Reipublicæ emolumentum, divulgavimus, minime inhiantes lucro, quod forsan inde corradi potuisset, si quorundam consilium sequi voluissemus, nec invidentes Artificibus, quibus hoc inventum fortassis aliquando erit fundus non inutilis. Hoc unicum a viris doctis pro hujus præclari inventi δῖεργον peto; ut in posterum desinant digladiari de tunica Christi ἀρρ' ἀφω: Desinant suis disputatiunculis, criticisque coniecturis dillacerare egregium illud vestimentum, quod ne milites quidem Romani dillacerare ausi fuerunt. Desinant nugæ pro veritate divendere: Desinant tandem imperite negare: *ulla arte fieri posse, ut tunica rotunda, manicata, & undique clausa sola textura, absque sutura, absque acus opera & absque fibulis, absolveretur in tela:* ne nimis temere negando, optima ingenia

pag. 274.

Tunica *Ἰννικῆ*
Detexta Novomagi. CIO. IOCLXXVI.

K.

nia a veritate indaganda, & ab eximiis artibus excolendis absterreant.

Secunda figura K. est ipsa tunica B. quam hoc jugo detexi curavimus rotundam, clausam & manicatam.

CCXLIV. Hæc texendi ratio quanto rarior & subtilior, eo difficilior est; Ideo proculdubio in desuetudinem abiit apud plebasque nationes. Vix hodie ars ista nota est per totum terrarum orbem, atque hanc ob causam a Viris doctis ignorata, unde etiam illis animus audax eo usque, ut ausi fuerint pronuntiare, ejusmodi vestimenta rotunda, undique clausa & manicata, absque acus opera nulla ratione fieri posse. At ego non ausim adfirmare, artem istam plane deperditam fuisse: videtur liquidem ad hunc usque diem in usu esse, in Indiis Orientalibus, ut vel ex duabus istis tunicis *ἀπὸ πάλαιος*, quas ego vidi, & de quibus satis fuse supra egimus, (qualem & ego possideo, quam ante paucos dies Amstelodami nactus sum, subtilissimi operis) patet. Sunt etiam qui adfirmant, se Indos Textores, qui ejusmodi vestimentis texendis & divendendis (non quidem magno pretio) vitam sustentant, novisse, quamvis simul faterentur, se nec ipsa juga textorum nec textores unquam vidisse texentes. Difficiliorem autem hanc texendi artem esse, vel inde patet, quod multum temporis in vestimentis texendis insumpserint Veteres. Cicero in *Verrem Actione VI.* meminit vestis muliebris, in qua conficienda triennium consumptum fuerit. *Insula est Melita, satis lato ab Sicilia mari, periculosoque disjuncta: in qua est eodem nomine oppidum, quo iste nunquam accessit, quod tamen isti textrinum per triennium ad muliebrem vestem conficiendam fuit.* Sed hoc de unica veste tantum intelligi vix ausim adfirmare, aut oportet valde fuisse pretiosam. Fuit enim Verres, ut in aliis rebus, sic & in vestibus, luxui nimium deditus. Idem Cicero eadem *Actione: Nulla domus in Sicilia locuples fuit: ubi iste (Verres) non textrinam instruerit. Mulier est Segestana perdives, & nobilis, Lamia nomine, per triennium isti plena domo telarum, stragulam vestem confecit, nihil nisi conchylio tinctam.* Sic apud *Tuinnium*, citante Nonnio: *Qua inter decem annos nequissi togam unam detexere.* In simplicissima, & minimi sumptus veste texenda, una mulier mense videtur fuisse occupata. Quod ex Platone & Cicero concludi posse videtur. Cum enim agant de rebus sacris, & omnia quæ luxum referunt e fanis amovere contentur, inter cæ-

tera statuunt, vestimentum sacrum sumptuosius esse non debere, quam quod ab una muliere uno mense detexi possit. Plato Νόμων β'. ὁφλὼ δὲ μὴ πλεον ἔργα γυναικὸς μιᾶς ἐμμελῶν. Quod Cicero ita reddidit *de Legib. lib. II. Textile nec operosius, quam mulieris opus menstruum.* Utrum autem de vestimentis hoc intellexerint, an de alia suppellectile sacra, non ausim affirmare. Saltem si de veste, apparet etiam simplicissimum vestimentum operosius fuisse quam ex nostris pretiosissima: oportet enim magni pretii esse vestimentum, in quo hodie mulier integrum mensem texendo insumere cogatur: quot enim quæso ulnas etiam ex subtilissimo lino non texeret una mulier spatio integri mensis. Deinde valde verisimile est, id de vestibus intelligi apud Platonem, cum plurimum textili vestiti fuerint Sacerdotes quod mox clarius patebit.

Pretiosa itaque & valde ingeniosa apud Veteres fuit hæc Ars texendi. Ideo πολυδαίδαλον ἴδον reperies apud Hesiodum *Ergon*, ubi ejusmodi telam intelligi puto. Sane hæc nostra texendi ars a Seneca Epist. xc. *Subtile genus dicitur: Textricum quoque artem a sapientibus dixit inventam, oblitus postea repertum hoc subtilius genus in quo,*

Tela jago juncto est, &c.

Hæc autem eum intelligere de texendi arte, de qua nobis jam sermo est, satis constat ex precedentibus. Hinc est quod Nonnius vestem Christi ἀράφον vocet χιτῶνα θεσκελον ἀμφιέποντα τύπον ξένον. *Tunicam Divinam formam habentem.* Texendi artem Chryso-stomus in *I. Ep. ad Cor. Homil. xxxiv.* vocat ὑφάσματ' σοφίαν. Et a Judæis dicitur אורג משה *opus artificiosum.*

CCXLV. Hac itaque arte vestimenta Hebræor. sacra texta fuisse minime dubito, cum fuerint אורג משה *opus textoris.* Fateor equidem nostra vestimenta quæ ordinaria texendi arte detexuntur, etiam dici posse אורג משה *opus textoris*; nam quicquid textitur textoris opus est. Sed Mosen hoc de textura intellexisse, hoc modo: ut vestes integræ Sacerdotales in tela absolverentur, minime dubito; cum, postquam satis clare præcepisset de lana & lino sive bysso ad conficiendas vestes sacras, addat eas oportere esse אורג משה *opus textoris.* Satis fuisset dixisse, eas fieri debere ex lana & bysso: cum ex bysso & lana, purpura scilicet, coccino & conchylio fieri non possint absque textura. Sed manifestius infra patebit hæc nostra sententia, ubi de singulis vestimentis, præsertim de מעיל ser-

monem

monem habebimus. Cæterum in hanc nostram sententiam adducemus testem, omni exceptione majorem, Josephum *Antiq. lib. III. cap. VIII.* (quem locum supra jam adduximus) ubi de Palio Pontificis Maximi: ἐστὶ δὲ ὁ χιτῶν ἕτερος ὅσον ἐκ δυοῖν περιμυμῶτων, ὡς τε ῥάπτος ἔστι τῶ ὤμων εἶναι καὶ τῶ ὤμων πλάγυον φάρεσσιν δὲ ἐν ἑπτάμυκτῶ ὑφασματόν. *Hæc tunica non constat duabus plagulis, ut suturas habeat in humeris ac lateribus, est vero tela in longitudinem texta:* quæ omnino intelligi debent de veste inconsutili. Eodem sensu illud אורג משה משה exponunt Hebræorum Magistri. Jarchius enim ad locum Exodi xxxviii. versu xxxii. habet משה אורג ולא בחטט *Opus Textoris, non autem acu factum.* Sed imprimis audiendi sunt Gemarici, Codice *Ioma cap. VIII.* בגדים שגורדין אותן כבדיהן מכליהן ומשרדין מהן כלום מאי היא ריש לקיש אמר אלו משה מחט כמבי בגדי כהונה אין עושין משה מחט אלא משה אורג שגמ' משה אורג אמר אבני ל' נצרכה אלא לבית יד שלהם כדחניא בית יד של בגדי כהונה נארגת בפני צמה ונרבקת עם הכנר ומגעת עד פיסת היר: *Vestimenta qua integra in tela texuntur, ita ut si tantillum sit residui, quid est illud? (residuum) Resch Lakisch dicit esse opus acus. Sed objicitur: vestes Sacerdotum non sunt opere acus, sed opere textoris: uti dicitur, opus textoris. Dixit Abai eo non opus esse, nisi de manica intelligatur, quemadmodum traditur: Manica vestium Sacerdotum seorsum textitur, & vesti annectitur; pertingitque usque ad volam manus* Ecce vestimentum integrum textitur, aut in tela absolvitur, exceptis tantum manicis, quæ separatim texuntur, & assuuntur. Eadem fere de manicis repetit Maimonides *Hilch. Kele Hammikd. cap. VIII.* ubi de tunica lacuata גביה יד שלה נארג בפני עצמו ומחברין אותו עם גוף הכתנות בתפירה *Et manica ejus (tunicæ) textitur seorsum, & corpori tunica adnectitur per acum.* Sed de manicis, utrum adsuantur, an simul cum tunica texantur, plura, libro secundo, ubi eo deventum fuerit.

CCXLVI. Ejusmodi autem vestimenta ἀρραφα inconsutilia, solâ textura subtiliori ista arte perfecta Ethnicorum Sacerdotes quoque gestasse, non difficulter, mea quidem sententia, probari potest. Textilia enim Diis grata & decora fuisse tradidit Plato *de Legibus lib. XII.* χρώματα ἢ λευκὰ πρέποντι ἀν θεοῖς εἶη καὶ ἀγαθὲ καὶ ἐν ὑφῆ. Quæ Cicero ita interpretatur *lib. II. de Legibus. Colores albi Diis decori sunt, tum in cæteris tum in textili.* Et eodem loco: ὑφω καὶ

μη πλέον έργα γυναικὸς μιᾶς ἐμυλων, id est, reddente iterum Cicerone, *Textile nec operosius, quam mulieris opus menstruum.* Pausanias *Eliacor. posteriori*, etiam tradit Sacerdotem Sospolis habuisse: ἔπι τῷ κεφαλῷ ἢ τὸ πρῶτον ἐφελκυσμένη ὑφ' ὧ λυκόν. *In capite & facie velum textile album.* Ipsum Junonis pepulum textile opus fuisse, idem docet Pausanias eodem libro: Πεποίηται ἢ ταῖς γυναιξίν ἐν τῇ ἀγορᾷ οἴκημα ταῖς ἐκκαίδεκα καλεσμέναις, ἐνθα τὸν πέπλον ὑφαίνουσιν τῇ Ἡεῶ. *In ipso enim foro, fœminis, qua sedecim vocantur, domus est, in qua Junoni pepulum texunt.* Itaque si non semper, saltem plurimum, textilia vestimenta veterum habuere Sacerdotes. Sed an omnia ἀρράφα perinde ac nostrorum Sacerdotum, disquisitioni doctissimorum relinquo, nos saltem aliquid lucis atulisse vestimentis sacris, non timemus adfirmare.

CCXLVII. Non possum quin pauca quædam de ingeniosissima texendi arte addam. Eodem anno quo hoc opus lucem viderat, Amstelodami apud Mercatorem, qui lina Indica divendebat, duas vidi tunicas manicatas subtilissimi Xylini, egregia arte contextas ἀρράφας, illi, quam superius ad paragraphum ccxli. exhibuimus, prima tabula, simillimas. Alteram a mercatore emi, eamque hætenus possideo, ac mille spectatoribus curiosis videre concessi. Anno præterito, nonagesimo scilicet quarto hujus seculi, aliam ex Indiis Orientalibus ejusdem formæ atque materiæ, cum aliis Indorum rebus curiosis, dono ad me misit Reverendus doctissimusque Ernestus De Witte, ante septennium, meus, in hac Academia, discipulus diligentissimus, dignissimus atque dilectissimus, jam Ecclesiæ Christi quæ inter Maccasserenses colligitur pastor disertissimus, ut nunc duas possideam indicas subtilis Xylini, ingeniosi sane operis. Præter duas, quas hætenus possideo, & quatuor alias ἀρράφας vidi ejusdem artis ex Indis allatas, illis quas possideo simillimas; Apud Lambertum Gromæum, pannorum apud Leydenses infectorem primam; alteram Rotterodami apud Holsteinium Mercatorem: tertiam Delphis apud Vander Lely Societatis Indiæ in eadem civitate Graphiarium; quartam Amstelodami, in potestate Mercatoris a quò unam emi. Sex itaque, si omnes enumerem, vidi manibusque contrectavi. Hisce similem habere se, & ab eodem Reverendo De Witte dono accepisse, asseruit Rever. Terwoldt ante paucos annos etiam apud Indos pastor. Ante annum, cum essem Amstelodami, ejusdem artis egregie textam in pago Slooterdijck

dijck dicto præsentibus reverendis viris Johanne Schmit, & Westereen Amsterdamentis Ecclesiæ pastoribus aliisque, mihi visendam aliam exhibuit Henricus van Vollenhoven, qui eam ex lino, magna arte detexerat, eodem, uti dicebat jugo, quo & quilibet telas texere solebat, puero ætatis septem annorum vestiendo aptam. Reliquæ autem quinque fere pedum fuerunt longitudine, adulto viro aptissimæ.

CCXLVIII. Præter hæc omnes, ante quindecim annos, hoc opere in lucem jam edito, aliam vidi Cliviæ; ante paucos annos detextam in Juliacensi Ducatu. Hæc, quamvis subtilitate lini reliquis omnibus cedat, tamen arte omnes longe superat. Non solum tota erat texta, absque ulla futura: sed & limbos in collo & ad carpum manus habuit, duplici lino, cum suis plicis attextos, ut etiam sarcinatrix aut sutrix, sua acu, quanta valeat arte atque ingenio, elegantius nihil præstare aut elegantiores limbos assuere potuisset. Sed & inferius ad pedes, ubi reliquæ, habent fimbrias ex stamine, aut ne fimbriæ conspicerentur, & ne trama sensim excideret, habere solent aliquam futuram, quam mulierculæ Belgæ dicunt *gepofflet* / Gallæ *des Orlets*, hic nihil quod non textum sit conspicitur. Ut non adeo mirum sit textores Juliacenses arti magicæ omnia adscripsisse, textoremque insimulasse cum Diabolo habuisse commercium, ac ipsius arte, non opera hominis, tunicam contextam fuisse: ut tandem textor imperitorum hominum odio invida, & stulta accusatione pertesus, patriam totamque texendi artem deseruerit, & jam ab aliquot annis tabaci aliarumque rerum mercimonio sese tradiderit, ut uxor ejus mihi narravit. Nomen ingeniosissimi, immo & incomparabilis Textoris est *Gerhard Olffers*.

CCXLIX. Circa hanc materiam de textura veterum erudite observavit doctissimus *Johannes Ciampinus Romanus*, in suo opere, *de Musivis Sacrarum Profanarumque adum Structuris*, Parte I. cap. XIII. fol. 103. 104. & 105. hujus texendi forma pulcherrimum exemplum esse in venerando antiquitatis Codice Virgiliano, mille & quadringentorum circiter annorum, qui in vaticana Bibliotheca aservatur, ubi visitur fœmina stans in perpendiculari jugo textoris telam conficiens. Hoc jugum, ob rei antiquitatem, & ut curiosi lectoris desiderio fatis fiat, hac Tabula, prout & in ejus Opere juxta jugum quod ego in hoc meo opere proposui, quod & suo operi addere dignatus est, conspicitur, exhibere vo-

lui. Addit vir doctus, & Romæ hodie morari duos textores, quos & suo nomine notat, qui non solum tunicas, sine futura, sola textura absolverint, sed & foccos, sive calceos lineos immo mappam cum suis floccis ad nares detergendas: ac parvulam casulam, vulgo planetam absque ulla ucus ope, detexisse. Gratum forte erit benevolo & curioso lectori, ut quæ vir doctus de hisce habet, ipse legat, quare non piguit ea hic verbotenus apponere. Ita habet.

Johannes Ciampini Romani

Musiva opera Sacrarum profanarumque ædium
Structura.

Pars Prima, cap. XIII. fol. 103. 104. 105.

„Hanc autem quæstionem quod Antiqui Romani habuerint tex-
tas Vestes non acu confutas, jam movit Casaubonus ad Ælium
Spart. in Caracalla, ubi ait: *Plerasque omnes Veterum Vestes tex-
tura solum confici solitas, sine opere textoris ulla, &, ut loquuntur
Evangelista: ὡφαντὸς δι ὄλης.* Idem confirmat in exercitat. ad Ba-
ron. 16. n. 117. *Hodie (inquiens) rarissime Vestis aliqua confi-
citur sine Sarcinatoris opere, olim Vero parandarum Vestium alia
fuit ratio ... quam nova confectorem.* Fusc super hoc dubio dis-
seruit Braunius *De Vestitu Sacerdot. Heb. lib. I. cap. 16. num. 10.
& seqq.* quem adeundum curioso Lectori relinquam.

„Hic idem auctor, occasione motæ quæstionis, luculentissime
differuit de modo texendi Vestes in dicto cap. 16. Num. 19. ex
quo nonnulla delibavimus. Duo igitur apud Veteres texendi
genera fuere, unum sedendo, ac deorsum, id est tramam ad in-
feriorem partem spata (a similitudine gladii sic dicta) loco pecti-
nis nunc usitati, trudendo, unamque simplicem telam tantum-
modo absolvebant, ut Videre est in Lib. xxxv. Fig. 2. Alterum
vero, quod apud nos in desuetudinem abiit, antiquis tamen
usitatissimum, erat hoc: illi qui texebant, stabant, telam per-
ducebant ab uno latere ad aliud, tramam sursum, ab inferiori-
bus ad superiora ducendo. Hujus texendi forma pulcerrimum ex-
emplum est in Venerando antiquitatis Codice Virgiliano, mil-
le,

„le, & quadringentorum circiter annorum, qui in Vaticana Bi-
 „bliotheca asservatur, ubi Visitur femina stans in perpendiculari
 „jugo textorio telam conficiens. Figuram ex eodem Codice de-
 „promptam gratum lectori facturus, & confirmaturus ea, quæ
 „Braunius in dicto capite affert, exhibeo in eadem Tabl. xxxv.
 „Fig. I.

„Nititur idem erudite demonstrare antiquam Vetustamque ar-
 „tem texendi Vestes præfatas in India coli adhuc; ac tunicam ex
 „byffo, sive Xylino subtilissimo ex Indiis ad Hollandos egregie
 „manicatam, ac undique clausam sine futura, sine ulla acus vestigio
 „delatam fuisse, quo exemplo motus Veterem hanc texturam
 „ingeniosissimam sane, ac rarissimam, tot jam retro seculis
 „deperditam, ex Veterum tenebris in appricum protraxisse, &
 „bono publico, præsertim in literariæ Reipublicæ monumentum
 „Vulgasse; Prout in sequenti jugi textoris emblemate in eadem
 „tabula Fig. 2. apparet, cujus declarationem apud ipsum Brau-
 „nium Videre poteris.

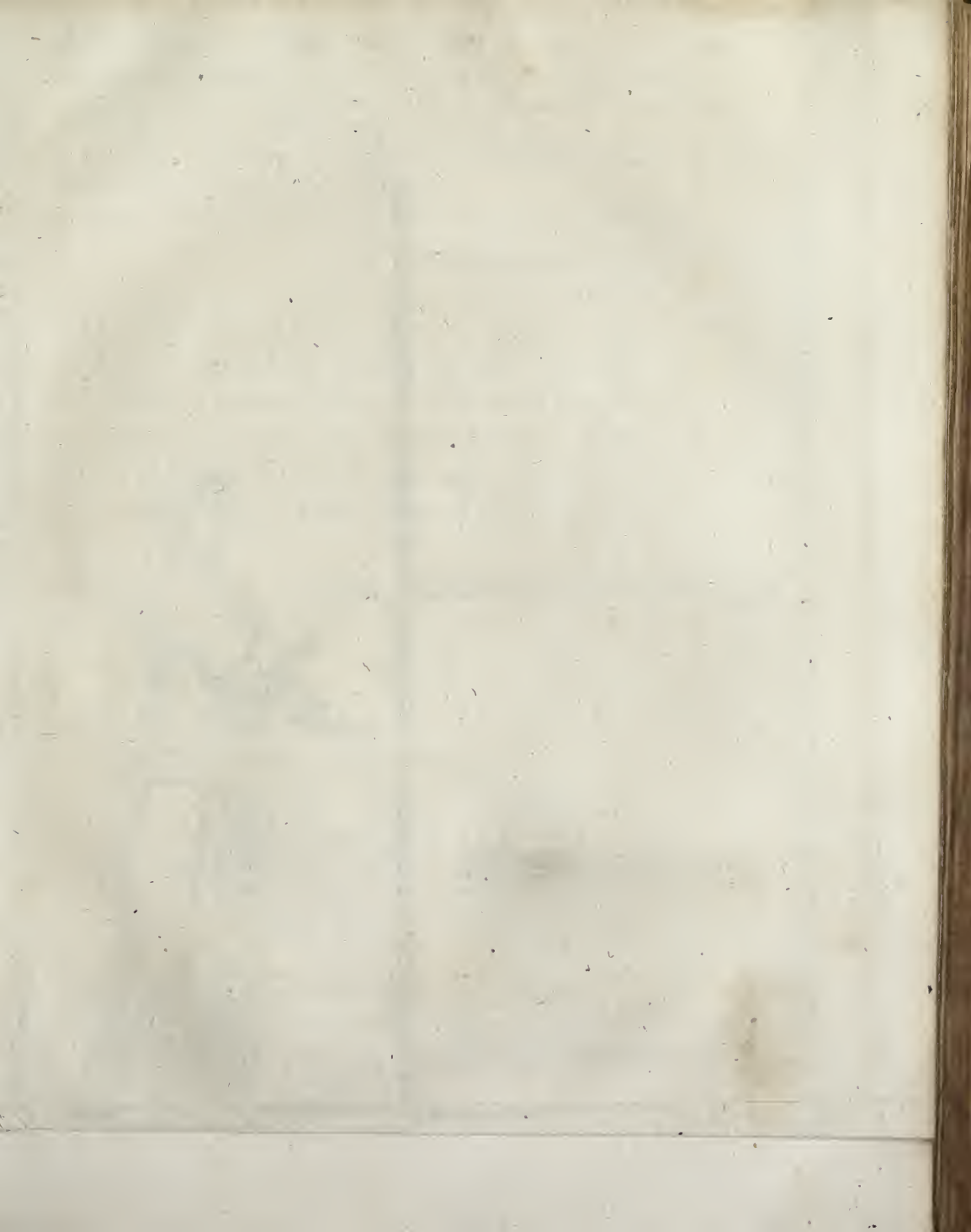
„Dum hæc scriberem ad aures meas pervenit, hac in Urbe ar-
 „tificem degere, qui similia texeret. Diu ergo quæsitum inve-
 „ni, quem non solum mihi indicavit, Verum etiam domum
 „meam duxit eruditissimus Joannes Pastricius Collegii Urbani de
 „*Proparaganda Fide* Contraversiarum Lector, Græcæ Orienta-
 „liumque Linguarum supra fidem peritus, ac dignissimus a secretis,
 „sive Director, Collationis Ecclesiasticæ historiæ a me institutæ,
 „quæ in eodem Collegio quindeno quoque die fer. 2. habetur;
 „dixi, a me institutæ, quoniam aliqui palmam mihi arripere ten-
 „tarunt, aliis tribuendo. Textorem igitur interrogavi, an tuni-
 „cam, Vulgo indusium ulla sine futura sciret intexere? Respondit
 „protinus; se talia elaborandi modum jam a triginta quatuor an-
 „nis excogitasse, suadente, ac premente nobili quodam Viro
 „Principis Thomasi Contubernali, Addiditque: *Quatuor jam ab*
 „*illo scuta acceperam, ut opificio manus imponerem; sedulamque*
 „*navabam operam, quum in manicis basi, veluti in sicco, & inchoata*
 „*perficere plane jam desperabam, Hinc maxime cogitabundus, ac*
 „*de pecunia restituenda solicius, quam in familie sustentationem*
 „*impenderam, quadam nocte texere, somniavi, obicemque difficulta-*
 „*tis evincere. Prosilivi statim, & quod in somniis conceperam,*
 „*Vigil attentans, Voti compos effectus fui. Quatuor inde indusia*
 „secti,

„ feci, quorum alterum in Hispaniam, duo in Sardiniam delata fue-
 „ re. *Quarium sanc. mem. Clementi Papa X. dono dedi, & in-*
 „ stante postmodum Eminentiſſ. Purpurato, foccos, seu calceolos li-
 „ neos etiam texendi modum inveni. Hæc illę. Quibus in fidem af-
 „ strueret, nondum absolutum indusium ostendit: Urque novum hoc
 „ Artis inventum, seu Veteris restitutio magis, magisque pateſce-
 „ ret, publicæ illud Academix Physico-Mathematicæ, quæ do-
 „ mi meæ pluribus ab hinc annis habetur, fideliter spectandum
 „ proposui, totque sui testes, ac præcones habuit, quot ea die A-
 „ cademiæ intervenerant.

„ Artificis nomen enim Franciscus Maria Granchi, Natione Flo-
 „ rentinus, novem jam supra quinquaginta annis in Urbe mo-
 „ ratus, quo vix exacto novennio puer accessit: & quam ab eo
 „ curiosus adhuc exquirens, qualis textoris jugi ad hæc opera for-
 „ ma esset? ipsamet esse accepi, quæ ad pannum cujusque gene-
 „ ris adhibetur.

„ Post aliquot menses famę per Urbem vulgaverat, inconſultile
 „ indusium in præfata Academia ostensum fuisse. Unde quidam alius
 „ ingeniosus artifex Franciscus Guinot nomine, Natione vero
 „ Burgundus, recurrit ad Dominum Abbatem Josephum Pon-
 „ thiam ejusdem Academix a secretis, ut proprii ingenii in eadem
 „ Academia pompam faceret in texendi non solum indusium,
 „ verum & mattam cum suis floccis ad nares detergendas: Ac par-
 „ vulam casulam, vulgo Planetam absque ulla ope, sed sola, &
 „ simplici textura in solito jugo textorio propria scitaque Minerva
 „ elaboratam protulit. Quare ex iterato molimine horum artificum;
 „ quod bene, immo ultra spem cecidit, patet, quam sit facile hu-
 „ jusmodi tunicas inconſultiles texere. Si ergo apud antiquos mos
 „ iste vigeat in tunicis, quanto magis viguisse existimandum est
 „ in Palliis conficiendis, quæ non rotunda ut hodie, sed quadrata
 „ oblonga fuisse judico, & ab ea forma, nomen Palliorum qua-
 „ dratorum sumpsisse.

„ Singula tamen per se distincte texta fuisse arbitror, ut nunc
 „ videmus Lectorum culcitas, quarum singulæ divisione aliis te-
 „ xuntur, habentque in altero ex angulis unam, vel duas literas
 „ aut alium characterem, quo nomen artificis indicent, vel offi-
 „ cinæ insigne est. His ergo rationibus vel conjecturis allatis ab-
 „ unde ostensum credo, literas, & alia signa laciniis Vestium A-

י, postorum, aliorumque Sanctorum, apposita nil aliud omnino; nisi
 כ, nomen Artificum indicare, seu notum insigne esse, in eorundem
 ם, officinis publico aspectui apponi solitum.

En ipsum Jugum, de quo apud Doctissimum Ciampinum ex
 Codice Virgiliano, litera α. β. γ. δ.

Atque hæc de ipsa *Textura* sufficient, nunc ad ornamenta.

CAPUT XVII.

DE שֵׁשׁ מְשֹׁרֵי SCHESCH MOSCHZAR VA-
 RIIS LICHIIS IN SACRO VESTITU.
 תְּשֵׁבֶת TASCHBETZ, FUNDIS ET TES-
 SELLIS. מְעֵשֶׂה חֶשֶׁב OPERE ARTIFI-
 CIOSISSIMO. ET מְעֵשֶׂה רֶקֶם OPE-
 RE PHRYGIONICO.

Quæ faciunt ad ornatum vestium sacrarum sunt שֵׁשׁ מְשֹׁרֵי וְתְּשֵׁבֶת וְרֶקֶם
 וְשֵׁשׁ מְשֹׁרֵי *Varia interpretationes* & תְּשֵׁבֶת *Quid Græcorum* κοσμησῶν
 & κόσμησοι. *Epistola 1 Petri cap. v. allegata.* Tunica stricta.
 κροσσωτόν. *Error Diodati, qui habet contrepoincé. fons erroris.*
Iosephus male intellectus. Explicatus. Vetement broché Psean-
 me xlv. xiv. *Vulgatus, Galli & Lurberus a Græcis decepti.*
 תְּשֵׁבֶת non esse fimbrias. Est genus ornamenti. *Certe scil. figura.*
Belg. een Hock met oogkens. Oculi in vestibus quid? *Orbi-*
culi ὀπωπῶν, *Ропjes / Gansen ooggen.* תְּשֵׁבֶת non fit arte plu-
 maria. *Error Salmasii.* Tessellatum. τεσάσση, tessella, κῶσῶ.
pavimenta tessellata. Italiaensche-bloec. Vestes Constantinopo-
 litanorum Imperatorum tessellata. *Tabula Iuda Leonis & Lens-*
denii de vestiu. Scutulata vestis. scedula. pomelé, ὀπωρινόν.
Turnebus de Scedula. rhombi, Emplastrum oblongum scedula.
virge. phalange. σιτυάλη. *Retis macula.* ραβδοεδὲς ἀήμα. Gallo-
 rum sagi. *Gallia invenrix scutulata vestis.* πλιυδίῳ *Sententia*
Rebinorum de תְּשֵׁבֶת. Laculata vestis. Lacunar, πλιυδίῳ. *Dis-*
serentia inter Tessellatam & iaculatam vestem. Tessellata vestis
 unita, & equalis, absque profunditate. *Lacuata profundas ha-*
bet fossas, instar fundi annulli, תְּשֵׁבֶת quid? Versio Gallica Psalmo

xlv. xiv. *laudata*. σφαγίδες. *Iarchii* שׁוֹשׁוֹר. *An* כשורש *chafures?* Cista. ein tiste. שׁבֵּחַ *Judais* גֵּטְאִסְטֵק. שׁבֵּחַ *simile stoma-*
cho animalium ruminantium, *Medicis* reticulum. *Tabula* exhi-
bens figuras שׁבֵּחַ. *Locus* II. *Sam.* I. IX. *explicatus*. *Tunica*
Schaulis שׁבֵּחַ. זַהֲרָה tremor. סוֹטָה, verrigo. *Vestes* שׁבֵּחַ *du-*
ra. *Belgarum* interpretatio *laudata*. Gen *maille holder*. *Di-*
dati une cotte de maille. *Lorica* linea apud *Veteres*. שׁבֵּחַ *varia*
interpretationes. *Opus artificiosissimum*. *Ingenieur*, quo sensu ?
 ποικιλτόν, ποικίλον, ποικιλτός &c. *Variatum*, *variare*, *varia-*
tor, *vestes* coloreæ, πίξαι. πολύμιτον. πολύμιτον. *Babyloni-*
cum. *Plumarium*, Φιλοβάφῃ. πλεμια. πλεμισα, & ἐξεμπλω-
 τώ. *Plumarium a plumis avium*. *Ex freto Davis Flestringam ad-*
vesta ejusmodi plumata ex plumis. שׁבֵּחַ *varia* *interpretationes*.
 ποικίλον iterum & vestis picta. שׁבֵּחַ sola *textura* pingitur. שׁבֵּחַ a
 cu pictum. *Babylonica pictura*. *Polymita Alexandria*. De *va-*
riantibus liciis texere. *Ouvrage de tapisserie*. *Tapjt-werck*.
Opera Phrygionica. βελονοποικιλία, βελονοποικιλτής. *Ouvrage*
de broderie, *geboorduyt*. שׁבֵּחַ *majori fit artificio quam* שׁבֵּחַ.
Figuram ab uno latere tantum representat שׁבֵּחַ *Iarchii* שׁוֹשׁוֹר *ten-*
tatum. *An* שׁוֹשׁוֹר ein *peñische*. *Judais* cingulum. *Figura chern-*
binorum. שׁבֵּחַ *ab utraque latere pictum*. *Quo sensu* שׁבֵּחַ *ab uno*
latere tantum. *Quales figura in vestimentis veterum*. *Litteræ in*
vestibus. *Sigilla*, *Nomina*, *flores*. *florida vestes* *Palma vesti-*
bis intexta. *togā triumphalis* palmata. *In vestibus stellæ*, *ani-*
malia. *Belluata*, ζωγεσφτόν. *Alexander Magnus* *vestibus in-*
textus, & *D. Constantinus*. *De picturis elegantissimis in vesti-*
bis *Ovid*. *Metamorphof.* l. vi. *Pictura* *quales in vestitu sacro?*
In velo tabernaculi *Cherubini*. *Sententia Iosephi*. *In Balteo* *flo-*
res. *Iosephus & Isidorus allegati*. כְּהוֹנֵן פְּסִים *Iosephi & Thama-*
ris. *Græcis* ποικίλον. *Varia* *interpretationes*. *Arabs* قو ذى
 سبيل *Ionathanis*, *Bereschit Rabba & Targum Ierusalemita-*
 no פְּנוּדָה *paragauda*. *Baal Turim & Bereschit Rabba* נֶגָה
 פְּסִים *Aquila* καρπώτος. *Aquila contra Procopium* *defenditur*
Talaris, *manicata*. פֶּס *planta pedis*, & *carpus*, *aut vola* *ma-*
nus. *Rabinorum mens*. פֶּס & פֶּרֶף *frustum*, *Gallice* *une piece*.
Paragauda. περοφόρη. πέζαι, ωπέζια. *Limbi*. *Institæ*. πέζα
Passements / *ab Hebraeo* פֶּס. *Indæ* *Passementen kanten* /
 dentel.

dentelles, **Ujsten**. Broder a Borduren, a bord, & boort, ora, פסים *in numero plurali*, a multis loris. Monolores. dilores. trilores, pentelores. une robe a une dentelle, ou passement, a deux a trois passemens. **&c.** *Sacerdotum vestimenta apud Ethnicos coloreæ, polymita* & ποιμίλα. שש משה & משה *varia interpretationes.* משה *absque ש* *semel tantum Exodi xxxxi. xxiiv.* *Observatio Masora.* שור torquere. משה retortam. πολύμιτα *ob varia liciæ.* ἐξάμιτον, dimitum, trimitum, bilices, trilices. *Germ.* zwillich / wüllich. *Belg.* gekkepert. *pellen.* *Gall.* ferviètes. πολύμιτον de variantibus liciis textum, & ex pluribus filis in unum tortis. *Hippii tunica Neoptolemi lorica. Xylina iv. filorum &c. ex India.* Ferandin, bout-de foye. Camelot de Hollande. de six fils. **Ses Oract.** **&c.** שש על סש, **sfæ.** שש בוסס &c. משה שש Byffus retorta, καλωσωμένη. fin lin retors. geswurm: שש משה ἐξάμιτον. *Sententia Rabinorum & aliorum.* Sola byffus שש retorta. *An etiam lana? Embria in pallio P. M. an habuerint byffum, cum lana & auro?* Stamina linea apud veteres. Trama ex lana, serico, auro **&c.** Subserica. Aurum in stamine nullum. *Virgilius. Conjectura de vestibus sacerdotum. utrum stamina linea, an ex lana?* Baltei stamen ex sola byffo. *Sententia Iosephi Quid de cæteris vestibus? Sententia Talmudis & aliorum Rabinorum, de numero filorum in qualibet veste. Plagæ quarum stamina cl. filorum. Amasis thorax cccxxv. filorum. Locus Exodi xxxix. iii. explicatus. Hæc vestimenta dura sunt, קשם. Textores & artifices in re vestiaria. Sapientes corde. רוח חכם. Repleti spiritu sapientiæ.* *Mulieres nentes. Bezelel & Oholiabus. Praefecti vestium.* פנחס המלכות *in Talmude. conclave vestiarii in templo. Apud Antiquos femina tenebant. Etiam viri. Lex de Gynaciaris.*

CCL. **C**um vestimenta sacra pretiosissima esse debuerint & rari operis, nullum in iis negligi debuit ornamentum. Multa itaque memorantur, quæ faciunt ad eorum ornatum & firmitatem: qualia sunt השבץ משה, שש משה, & רום, de quibus etiam aliquid dicere operæ pretium erit. Et primum quidem occurrit השבץ. Imprimis de tunica dicitur, jubet enim Deus fieri כותנה השבץ *versu iv. cap. xxviii. Exodi.* Et *versu xxxix. שש.* ושבעה הכותנה *שש.* Hanc vocem varie exponunt Seniores. *Versu iv. כותנה השבץ red-*

dunt *χιτῶνα κοσμηωτὸν*, & versu xxxix. pro שש כחה שצנח habent ἢ οἱ κόσμητοι ἢ χιτῶνων ἐκ βύσσου. Lutherus : *Ein engan rock*. Vulgatus : *Tunicam strictam*, Galli : *La chemise qui venne serree* ; & versu xxxix. *La chemise ioignant au corps*. Diodati *La Tunique contrepointee*. Junius & Tremellius *Tessalatum* habent. Chaldaeus מרמצי.

CCLI. Ex his interpretationibus vix ullus verum & genuinum sensum eliciet. Quid enim Græcorum *κοσμηωτὸν* & *κόσμητοι* ? An *tunica nodosa*, aut *nodis stricta* ? Sane eò sensu à quibusdam exponi videtur : est enim *κόσμηθη* five *κόσμηθη* Helychio ἐγκόμωμα, ἢ πέλζωμα Ἀργύπιον. Suidæ est ἀνάδεσμα. Apud Apostolum Petrum Epistola I. cap. v. significat *ornare*, aut etiam *cingere*, veluti quum dicit τῷ παπφοφροσύνη ἐκομώσαοθε. *Humilitate ornati* aut *cingi estote*. Fortassis Græci existimarunt tunicam istam *κοσμηωτὸν strictam* fuisse, quia balteo stringebatur. Et hæc interpretatio vulgatum, Lutherum & Gallos in errorem duxisse videtur. Sed ne ipsi quidem Græci sibi constant : non enim semper γων illis est *κοσμηωτὸν*, sed & *προσωτὸν fimbriatum*, Psalmo xxv. xiv. Ideo & Suidas *κόσμητον* exponit *χιτῶνα προσωτὸν*, *Tunicam fimbriatam*. Diodatum de hujus vocis significatione non satis fuisse edoctum, manifesto constat. Quid enim sibi vult per suum *contrepointee*, & per *ourage contrepointé* ? Mirabilem sane dat explicationem hujus vocis in suis notis ; esse scilicet vestimentum interius corpori adhærens : *composé de deux pieces de fin lin contrepointés*. id est, *factum ex duabus telis lineis acu ornatis*. Sed vehementer errat, cum in ejusmodi tunicis acu picti nihil conspiceretur. Sed non mirum est, optimum virum male exposuisse τὸ γων, cum ad opinionem suam probandam adducat Josephum, qui ne γων quidem habet de ejusmodi opere *contrepointé*. Subolfacio tamen quid illi ansam erroris dederit. *Antiquitatum lib. III. cap. VIII.* Josephus dicit ; tunicam Sacerdotum fuisse ἐνδυμα διπλῆς σινδόνος ευσίνης. Hinc Diodatus expiscatus est proculdubio suum *deux pieces de fin lin*, & quidem non male : Sed suum *contrepointé* pessime addidit. Respexisse enim videtur Josephus ad genus texturæ, ut scil. *deux tela δύο ῥάκη* contextæ fuerint, de quibus nos satis fuse capite præcedenti, paragrapho cxxli. Quam dubio animo hanc vocem verterit Doctissimus Diodati, vel inde patet, quod eam non ubique eodem modo intellexerit : nam cum hic habeat *contrepointé*, Psalmo xlv. xiv. vertit *vestment broché*. Quid sibi velit per il-

lud *brocher*, fateor me ignorare. Scio equidem Gallis *brocher* idem esse ac *lacer*, id est binis prælongis acubus reticulatim unico & continuo filo integrum aliquod vestimentum conficere, quemadmodum fieri solent hodie nostra tibialia, & vestimenta alia nocturna. Sed si hæc fuit mens doctissimi viri, turpiter sibi imponi passus est, cum ars ista, ut ut hodie vulgatissima, plane ignoraretur apud veteres, quemadmodum id clarius demonstravimus capite præcedenti.

CCLII. Nec felicius Vulgatus, Galli & Lutherus *unicam strictam* reddunt, fortassis decepti à Græcorum *κονσυμλωτῶ* quod *ἀνώδεσμον* aut etiam *ἁλίζωμα Αἰγύπτιον* exponunt alii. At male, cum hic quæstio non sit de cingulis, nec de nodis, nec de ulla strictura, sed de certo genere ornamenti in vestibus, quod vel ex solo Psalmo xxv. vers. xiv. patet, ubi vestimentum Sponsæ Christi dicitur *כושבצות זהב*. Quod non potest reddi: *auro strictum*, sed *auro ornatum*, certis quibusdam figuris ex auro intextis. Sane ipsi Seniores in Psalmo id de nodis aut strictura minime intelligunt, sed de certo aliquo genere ornamenti, ideo vocem *κονσυμλωτῶν* ibi non usurparunt, sed *τὸ χρῶστωδόν*, aureis *fimbriis ornata*. Nequaquam tamen intelligendæ sunt fimbriæ, saltem ubi de vestibus Sacerdotum quæstio est: Nullum enim ornamentum habuere in fimbriis, præter P. M. pallium. Deinde Hebræis fimbriæ sunt *ציצית* non autem *השבץ* & *משבצות*. Vix aliam vocem apud Hebræos reperies ad significandas fimbrias, nisi forte idem intelligant Rabini per Græcorum *κροσβρίν* & Chaldæi *אמר*.

CCLIII. Est itaque *השבץ* *Taschbetz* genus aliquod ornamenti: certæ scilicet, sunt quædam figuræ, quæ vesti intexuntur, sive id fiat auro, sive alia materia. Sed quales figuræ fuerint quæritur? *Oculos* fuisse Belgæ crediderunt. Hinc כנתת השבץ illis est *Rock met ooghkens*, sive *ocellata*. Magnus Salmasius *ad Vopiscum in vita Carini*, eodem sensu exponit hanc vocem *השבץ* Hebrai, inquit, quoque *maculas in vestibus rotundas acu plumarii intextas, ocellos vocitare consueverunt. hinc verbum שבץ, vestem oculare, & opere plumario oculos vestibus intexere, & השבץ quod oculatura est, & oculis intextum*. Ejusmodi vestes ocellatas in usu fuisse apud Veteres facile demonstrari potest. Tertullianus *libr. de Pudicitia*, (quem locum etiam allegat Salmasius) *Sed enim plerisque interpretes parabolarum citam exitus decipit, quem in vestibus.*

*bus purpura oculandis sapissime evenire est. Per oculos in vestibus veteres intellexisse certos aliquos orbiculos, aut figuras rotundas instar oculi, aut instar clavi capitis, plurimis ibidem probat Salmasius, ut ocellata vestes nihil aliud fuerint quam vestes rotundis quibusdam maculis aut figuris distinctæ. Hinc & Pantherarum maculæ oculi, orbiculi & oculati circuli dicuntur Plinio & Solino. Græcis ὀπωπαι, uti videre est apud Opianum, lib. III. Cyneg. Est hodie certum aliquod genus lini notum apud Belgas, ex quo fiunt mappæ, mantilia & vestimenta quædam interiora & nocturna, quod Belgice vocamus **noppies** aut etiam **gansfen oogen** / *oculos anserinos*. Sed tale fuisse צָשָׁן non ausim adfirmare, immo nego. Deinde figuras istas in Sacerdotum tunicis fuisse rotundas instar oculi, tam facile demonstrari non potest. Sed crasum admodum errorem erravit Salmasius, cum dixerit צָשָׁן *Hebrais esse maculas rotundas acu plumarii intextas*, si id intelligat de tunicis Sacerdotum, quæ textæ fuerunt ex lino tantum, nulla adhibita acu, nulla purpura aut arte plumaria. Id fortasse dici possit de ornatu sponsæ Christi Plalmo XLV. cujus vestimenta erant שֵׁשֶׁת וְהָבָה *aurum ornata aut ocellata*.*

CCIV. Cæterum Hebræorum צָשָׁן figuras habuisse plane rotundas instar oculorum, nulla auctoritate probari puto. Angulos autem varios habuisse nullus dubito. Propius itaque accedunt Junius & Tremellius qui habent *Tunicam Tessellatam*. Voces istas *Tessellam* & *tesseram* Græcas esse & quamlibet figuram quadratam significare, vel ex τεσσαράκωνη sive τετάρωνη satis constat. Tessellæ itaque in vestibus significant figuras quadratas intextas. Has Salaminii κύβου dixerunt. Hefychius οἱ Σαλαμῖνιοὶ λέγουσι κύβου, τὸ ἴσματος συμμεῖον. Cubum quadratum esse sciunt illi qui sciunt quid sit cubus. Isidorus Orig. lib. XIX. *Tessela sunt e quibus domicilia sternuntur, a tesseris nominata, id est quadratis lapillis per diminutionem*. De ejusmodi tesseris sive tessellis in pavementis multa & doctissima reperies apud Casaubonum ad *Suetonium in vita Iulii Caesaris cap. XLVI*. Quid pavementum tessellatum sit, neminem puto in Belgio ignorare, cum vix ulla domus reperitur, aut rusticorum casa, quæ ejusmodi pavimenta non habeat ex terra figulina aut latere. Marmorea, multiplici figura & colore ornata non sunt rara Amstelodami; Belgis **Italiaensche vloeren** / (a marmore scilicet ex Italia advecto) *pavimenta Italica*. Ejusmodi autem figuras quadratas
non

non raro fuisse in vestimentis veterum, præter auctores, manifestò probari potest ex nummis Imperatorum, præsertim ex Constantinopolitanorum, *Iustiniani, Fil. Germani, Theodosii, Leonis, Theophobi, Manuelis. Commeni, Manuelis Iunioris, Othonis W. & aliorum.* Tales quoque fuisse figuras in tunicis Sacerdotum multi tradiderunt, & inter Judæos Juda Leo, qui tabulas edidit *de vestim Sacerdotum*, & quem secutus est Leuſdenus, sed male.

CCLV. Ejusmodi vestes a veteribus *ſcutulatas* vocatas fuisse nonnulli crediderunt. De *ſcutulatis* vestibus vide Plinium *lib. VIII. cap. XLVIII. Istria, ac Liburnica lanam pilo propiorem, quam lana, & ideo pexis vestibus alienam, & quam sola ars ſcutulata texit commendat in Lusatia.* Et paulo post: *ſcutulis dividere Gallia instituit.* Et libro XI. cap. XXIV. *ſcutulatum rete habet.* Juvenalis *Sat. II.*

———— *ſcutulata & galbina rafa.*

Prudentius

———— *ſcutulis perfundere corpus.*

De iisdem vide *Cod. Theod. leg. XI. de scenicis, uti sane hisdem ſcutulatis, & variis coloris sericis auroque sine gemmis, collo brachiis, cingulo non vetamus.* Quales autem fuerint illæ figuræ ſcutulæ in vestibus, inter Doctos discepatur. Sunt qui notas aut figuras rotundas esse contendant. Inter hos agmen ducit Isidorus *Orig. lib. XII. cap. I. ſcutulatus vocatus propter orbem quos habet*, quod intelligit de equis, quos Galli *pomelés* pomelatos dicunt, a pomorum rotunda figura. Oppiano *ὄπωλεων* quasi fructus autumnalis, qualia sunt *poma* & ejusmodi alia. Sic nulla esset differentia inter ſcutulatam vestem & ocellatam, de qua nos supra. Scutulas tamen in vestibus non fuisse figuras rotundas, sed potius quadratas, optime docuit Turnebus *Advers. lib. XXVII. cap. XXIV.* Et revera *ſcutula est rhombus, quod latera paria habet, nec angulos rectos similes ſcutula*, ut videre est ex *fragmentis Censorini.* Tales fuerunt vestes Ephesiorum, quæ rhombos intextos habuere apud Athenæum *lib. XII. ἡ δὲ τῶν ἰοθαφῆ καὶ πορφύρεσσι, καὶ κρόκιναι ῥόμβοις ὑφαντοί.* Eandem figuram ſcutulæ videtur adscribere Vitruvius *lib. VII. cap. I. Nulli gradus in ſcutulis aut trigonis aut quadratis.* Et Palladius *lib. I. tit. IX. Vel testaceum accipiant pavimentum, vel marmora, vel tesseras aut ſcutulas.* Ex hoc loco etiam videtur concludi posse,

se, *scutulas* fuisse *tessellas*, & *scutulatas* vestes, *Tessellatas*. Saltem verum est, *scutulas* figuras esse quadratas, sive angulis rectis & lateribus paribus, sive non rectis angulis, & lateribus paribus, ut rhombi, sive etiam rectis angulis, sed lateribus non paribus, ut parallelogramma. Ejusmodi enim parallelogramma Plin. etiam *scutulam* appellat *lib. xvii. cap. xvi.* Vocat enim emplastrum quod est longum *iv.* & latum *iii.* digitos, *scutulam*. Nec mirum, si *scutula* a scuto diceretur, cum scuta oblonga esse solerent. Salmasius ad *Vopiscum in vita Aureliani & Carini* contendit *scutulas* proprie esse *virgas*: ut *scutulata* vestes eadem sint, quæ *virgata*. *σπυτάλη*, inquit, *idem est quod φαεδοῦς*; putat enim *scutulatas* vestes dici, non a *scuto*, sed a Græco *σπυτάλη*, quod *phalangas* & *virgas* significat, quæ subjiciuntur navibus ad eas in mare deducendas & impellendas, de quibus Cæsar *de bello Civili lib. iii.* Itaque secundum Salmasium *scutulata* vestis est, *quæ pluribus virgis hoc est viis transversim decussatimque ductis erat distincta, unde multa in medio quadrata nota relinquebantur, quales in retibus, aut reticulatis operibus apparent.* Doctissimo tamen Rubenio *lib. i. de Re vest. cap. xxv.* Salmasii opinio non placet, eo quod non omnis vestis *virgata* *scutulata* fuerit. Sed licet omnem vestem *virgatam* non fuisse *scutulatam*, certum tamen est, *scutulatam* etiam *virgatam* dici, ob *virgas* quæ transversim & decussatim vestem percurrunt; ideoque retis maculæ aut *scutulas* revera repræsentant: habent enim maculæ retium *φαεδοῦδες σχῆμα* si extendatur, teste Polluce, quo respexisse mihi videtur Plinius *lib. xi. cap. xxiv.* ubi rete *scutulatum* dicit. Et Gallorum *fagos φαεδοῦτες* vocat Diodorus Siculus, quod proculdubio intelligit de Gallorum veste *scutulata*, *Gallia enim scutulis dividere instituit.* Teste Plinio *lib. viii. cap. xlvi.* sed addit Diodorus eos esse *πλινθίοις πολυανθέσι ἢ πυκνοῖς διφλημύχαις, crebrius laterculis variis floribus depictis distinctos*, quod non aliter est intelligendum, quam quod plura spatia fuerint inter singulas *virgulas*; quæ spatia *πλινθία laterculos* vocat, ob quadratam figuram instar *tessellæ*. Utut sit, in hoc conveniunt viri docti, *scutulatam* vestem quadratas habuisse figuras, instar retis macularum, aut instar *lancis* & *scutulæ*, in qua sententia est & ipse Salmasius; ut ab opinione Turnebi non recedat, nisi quoad Etymon vocis tantum: utrum scil. a Græcorum *σπυτάλη*, an vero a *Scuto*, an a *scutula*, aut a *lance* dicatur. Quicquid autem alii sentiant de

Etymologia vocis *scutula*, ego valde suspicor, eam deduci a *scuto* potius quam ab ulla alia. Saltem in illa opinione videtur fuisse Chaldæus, qui maculas pardi (qui *scutulati* dici possunt non minus quam Equi illi pomelati, *scutulati* dicti ab Isidoro, uti supra monuimus) שלש *scuia* vocat. Ezech. xxvii. xvi. שלט enim Hebræis & Chaldæis est scutum, unde proculdubio Germanis & Belgis etn *schilde*.

CCLVI. Tales fuisse figuras השבץ in vestibus Sacerdotum, scilicet instar plagæ retis, videntur credidisse ii qui eas *tessellatas* aut *scutulatas* dixerunt. Nec ab hac opinione plane alieni sunt Hebræorum sapientes. *Kimchius* ad versum xviii. capitis lxi. Esaiæ, ad hæc verba : ביום ההוא יסיר אדני את תפארת הכנסים והשבצים וצ' vocem שבצים eandem iudicat cum voce השבץ, putat enim scribendum esse פ' pro ס' quasi שבצים pro שבצים a radice שבץ. Nam ad vocem והשבצים hæc observat : כמו בצירי מן ושבעה את הכתנה ש' וזוא כלי עשו כמלאכה השבץ : *Quasi cum scriptum esset, quemadmodum & unicum tessellatam facies ex bysso. Et hoc quidem est vestimentum instar operis Tschbeitz.* Igitur שבצים & השבץ idem est. At vero Jarchius eodem loco illud שבצים putat esse speciem retis ad ornandum caput שככה מיני ש' ait, לחבשתי הראש והרבה יש בלשון משני, *Species retis, ad ornandum caput, reperitur sæpe in Misna Schebis Schibcha ad indicandum fila retis.* Ideo fortassis שבצים & שבצים reticulatum opus censetur a Jarchio, quia השבץ multos habet *πλωθίζς* & plagas instar retis.

CCLVII. Isidorus *Orig. lib. xix. cap. xxii.* mentionem facit vestis *laculatae*. *Laculata*, inquit, est qua lacus quadratos quosdam cum pictura habet intextos aut additos acu. Salmasius ad *Vopiscum in vita Carini*, *scutulatum* & *laculatum* unum idemque putat. Sed scribendum existimat *lacuata* pro *laculata*; ut *lacuata recta*. At siue scribamus *laculata* siue *lacuata*, utrumque a lacu derivatum videtur, & utrumque habet figuram *quadratam*, aut *lacus quadratos*, ut habet Isidorus. Et *Lacunar* a lacu dici credibile est, sed *lacunar* etiam *πλωθίων* dicitur a Vitruvio, ut observat Salmasius loco modo laudato. *πλωθίων* autem est *scutula* ut supra ostendimus. Non mirum igitur si vestes *tessellatæ*, *scutulatæ*, & *lacuatæ* confundantur, quasi una eademque esset.

CCLVIII. Suspicio tamen fuisse aliquam differentiam inter *tessellatam* & *lacuata* vestem. Per *Tessellatam* enim veteres nihil aliud

aliud videntur intellexisse auctores, quam vestes illas quæ intextas habuerunt figuras quadratas instar tessellarum pavementorum: sed ita ut figuræ illæ planæ & æquales fuerint, nulla apparente profunditate aut eminentia filamentorum in textura, prout & pavimenta tessellata plana & æqualia esse solent. Sed *laculata*, sive *lacunata*, ut existimo, non solum figuras quadratas habuit, sed tales quæ simul depressæ fuerunt & profundæ, ita ut maxima inæqualitas esset florum in textura, quædam enim aliis eminebant, alia infra alia deprimebantur: ita quidem ut quodlibet quadratum sive *πλωθίων* profundius fuerit virgis & viis illis sive *ῥαβδῶς* quæ texturam decussatim transcurrerent. Et hoc quidem optime convenit cum *lacubus* aut *lacunari* a quo *lacunata* sive *laculata* dicitur, solent enim *lacus* & *lacunaria* profunda & depressiora esse. Idem sane de scutulata veste intelligi potest, sive ita dicatur a scuto, sive a scutula, sive a lance, sive etiam a Græcorum *σκυτάλη*. Quis enim nescit scutulas & lances esse cavas & profundas, instar lacunaris. *Martialis lib. II.*

Et leves scutulas cavasque lances.

Si scutulata vestis a *σκυτάλη* derivetur, idem plane dicendum erit. Cum enim *σκυτάλη* sit *ῥαβδῶς*, phalangæ sive virgæ quæ subjiciuntur navibus ad eas in mare deducendas, & cum ejusmodi phalangæ necessario emineant supra terram, ita ut sub se habeant aliquam profunditatem, instar lacunaris aut cavæ lancis, in scutulata veste etiam concipi possunt virgæ istæ atque viæ ut eminentes supra reliquum texturæ, quæ virgæ & *σκυτάλαι* si transversim currant necessario *πλωθία* & lacunaria profunda intra se relinquunt, instar tot fundarum & annulorum palmarum. Et sane quando propius examino vestimenta Imperatorum de quibus supra mentionem feci, mihi videntur omnino ejusmodi texturam representare: Præsertim *Fl. Justiniani*, *Fl. Germani*, *Flavii Theophobi*. *Michaelis IX. Manuelis Junioris*, &c. In pretiosioribus vestimentis lacus isti & *πλωθία* videntur fuisse ex lino, lana aut serico, sed non nunquam figuris & floribus ornata, quales fuisse Gallorum sagos ex Diodoro Siculo jam modo audivimus, erant enim *πλωθίους πολυάνθεσι ἢ πυκνοῖς διήλημενοι*, Virgæ autem istæ, sive phalangæ ex alia erant materia. Aliquando forsan *πλωθία* ex auro, & phalangæ ex lana, aut serico, aut etiam phalangæ & virgæ ex auro, & *πλωθία* sive lacunaria ex lana aut serico. Et hoc fortassis intelligit

Plal.

Pſalmiſtes Pſalmo xlv. verſ. xiv. per משבצות זהב, quaſi diceret lacunata aut ſcutilata auro. Quod tamen non eſt intelligendum de omnibus veſtibus laculatis aut ſcutilatis. Fuerunt enim quæ nullum aurum, nullamque purpuram intextam habuerunt, ſed ex lino tantum, ita ut & profunditates & virgæ eminentes ſimul fuerint ex lino.

CCLIX. Quicquid alii cenſeant de veterum veſtibus ſcutilatis & laculatis, Sacerdotum tunicas tales fuiſſe quales eas jam jam deſcripſimus mihi eſt perſuaſiſſimum: Habuiſſe nempe vias & virgas eminentes quæ totam tunicam tranſverſim & decuſſatim decurrebant, ita ut depreſſas & cavas aliquas figuras, ſive quadratas ſive πολύγωνας, intra ſe relinquerent, inſtar lacunarum aut fundæ annuli, quibus includuntur gemmæ & lapides pretioſi. Et ſane verbum שבב significare fundis includere, & משבצות fundas, & משבצות זהב fundas aureas quibus gemmæ includuntur in Peſtorali, & a libi in veſtibus Pontificis Maximi, nemo, qui Hebræica legit, eſt qui dubitet. Id clariſſime patet Exodi xxviii. verſ. xi. xiii. xiv. xx. xxv. & cap. xxxix. verſ. vi. xiii. xvi. Optime itaque verſio Gallica Pſalmo xlv. verſ. xiv. ubi ſponſæ Chriſti veſtimentum dicitur; זהב משבצות son veiment eſt ſemé d'enchaſſures d'or, id eſt, veſtimentum ejus conſtitum eſt fundis aureis. Ita omnino vertendus eſt locus iſte. Nec inſolens fuit apud Græcos ejuſmodi fundas annulorum attribui veſtibus: idem enim intellexiſſe mihi videntur per ſημεία ſigna illa, quæ alias σφραγίδες dicebantur. Heſychius σφραγίδες αἱ ἐπὶ τῷ δακτυλίῳ ἢ τὰ ἐν ἱματίῳ ſημεία. Hæc ſane de ejuſmodi fundis in veſtibus intelligit Salmaſius ad Vopiſcum in vita Carini; quod tamen doctiſſimus Rubenius lib. i. de Re Veſt. cap. x. intelligit de certis quibuſdam ſignis atque notis veſtibus intextis tamquam gentis inſignibus, veluti in ſigillis. Verum quidem eſt σφραγίδες intelligi poſſe de ſigillis & alicujus gentis inſignibus, nec ſemper de annulorum fundis capi debere; nam & pardalis σφραγίδας attribuit Opianus Cyneq. lib. ii. quibus ſcilicet intelligit eorum maculas. Inde tamen concludi non poteſt, lacunaria & profundas figuras illas inſtar fundarum non dictas fuiſſe σφραγίδας. Nec aliter explicant Judæi ſuum שבב in ſuis commentariis. Sic enim Jarchius ad verſum iv. capituli xxviii. Exodi והמשבצות הם כמין גומות השויות בהכשישי, זהב למושב קביעת אבנים טובים ומרגליות כמו שנהא באבני האפור כוסכות משבצות זהב.

: קשטוינש : אורו קשטוינש : *Taschbetsz est opus Mischbezorb ad pulchritudinem. Et משבצות illa sunt quasi fossa qua facta sunt in annulis aureis quibus infiguntur lapides pretiosi & margarite, ut dictum est de lapidibus Ephodi (Exodi xxviii. xi.) inclusi fundis aureis, quas barbæ vocant tastsens. Sic vocem istam קשטוינש lego & interpretor : nempe tastsens Germanice est enim em tasten cista, (forte tasten Germanorum a Latinorum Cista, aut hoc ab illo) ita scilicet dicta funda cui inseruntur lapides pretiosi, quia est instar cistæ, tum quia in ea gemmæ servatur tanquam in cista, tum quia est cava & profunda instar cistæ. Hinc & ad hunc usque diem Judæi הַשְּׁבָץ vocant em getästeter Noct. Forte etiam scripsit Jarchius Gallice כַּשְׁפֻּרֵשׁ *chassures* & קשטוינש, Est enim Gallis *chassure* funda aut pala annuli.*

CCLX. Hæc postquam ita examinasset, statim mihi venit in mentem certus quidam stomachus, qui reperitur in animalibus ruminantibus, quem, ni fallor, *reticulum* vocant Medicorum filii, ob figuras quæ retis maculis sunt valde similes, & ita quidem ut diceret totum stomachum annulorum fundis esse confutum. Hæc jam ante aliquot annos ita menti meæ sese obtulerunt, quod quemlibet facile ita concipere posse puto, modo sciat quid sit משבצות & quænam sit structura hujus stomachi. Sed hisce ita a me conceptis & chartis jam mandatis, expertus sum revera nihil dici, nihilque scribi, quod non sit dictum, & scriptum prius, etiam si nobis videatur res inaudita, & novissime a nobis excogitata. Nam ecce eadem reperies apud Maimonida *Kele Hammikdash cap. viii. Sect. xvi.* ubi משבצות in tunicis sacris omnino comparat cum tali stomacho. הכותנה בין של כני בין של כהן הדיוט משבצת היתה שהיא בתים בתים באריגתה כמו בית הכוסות כדרך שעושין האורגין בנדים הקשים. *Tunica cum Sacerdotis Magni, tum caterorum Sacerdotum, fundis confuta erat, habuit enim multas domos in sua textura, quemadmodum stomachus quem reticulum dicunt, prout textores facere solent vestes duras.* Quum enim dicit Maimonides שהיא בתים בתים באריגתה perinde est ac si dixisset: *multos habet locos* (quales sunt annulorum fundæ) *intextos.* Et הכוסות בית הכוסות stomachum significare, patet ex Codice *cholin. cap. iiii.* ubi ista vox occurrit, & quam Glossa ait esse סוף הכוס שקורין פניצא עשוי בית ככובט וקריו הכוסות וגו' *Est inferior pars stomachi, quem vocant pence, & factus est instar Gallæ, vocant autem beth haccossoth, &c.* hunc stomachum Judæi Ger-

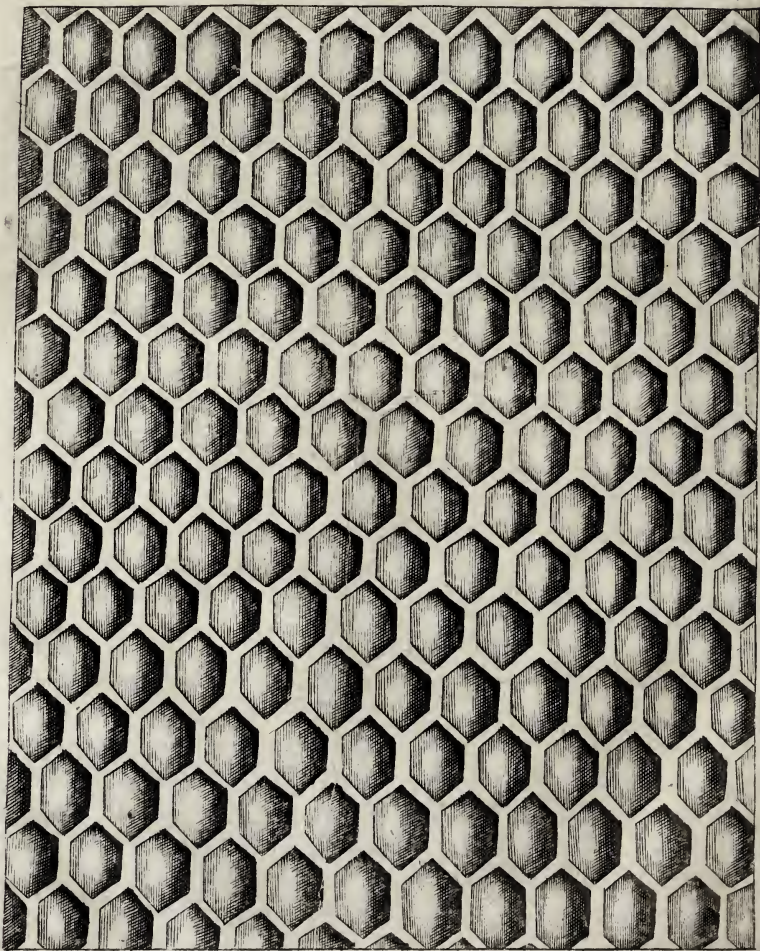

Tab. 295.

בֵּהּ קוֹסוֹת

Sive

RETICULUM id est STOMACHUS
Animalis ruminantis

Germani vocant *ein tasse haub* / id est *operimentum sponsa*. De his plura reperies *Codice Sacab. cap. III.* Ex his patet quam male hæ figuræ, quæ השבץ dicuntur, exprimi soleant à pictoribus, & iis qui hæc minus accurate examinarunt, quam misere sibi imponi siverint; Præsertim doctissimus *Samuel Lee* Anglus, in suo Opere quod edidit Anglice, *de Templo Salomonis*, in quod nuper incidi, cum depingi curaverit Sacerdotem summum, vestitum tunica oculis humanis undique consista. Ut autem lector facilius hujusmodi Texturam in sacris tunicis capere possit, ejusmodi בית הכסות sive *stomachum*, quem *Reticulum* vocant, depictum ob oculos hic ponere operæ pretium credidi.

CCLXI. Ex iis quæ jam dicta sunt manifesto constat, quid sit השבץ & משבצות. Unicus adhuc restat locus II. Samuelis cap. I. vers. IX. quem silentio præterire non possum. Legimus ibi Schaullem, populo Israelitico jam in fugam acto, sibi manus inferentem, quod solus præstare non poterat, ad se vocasse puerum Amalekitam, quem forte ibi vagantem vidit, eumque rogasse ut se morte afficeret, additis his verbis: כי אחוּי השבץ vocem השבץ derivari a verbo שבץ, quemadmodum, השבץ & משבצות nemo est qui dubitet. Sed varie accipitur ab interpretibus. Judæi habent רחח & Chaldæus רחחא quod *tremorem* significat, quasi Schaul dixisset: *quia me prehendit tremor*. Hanc interpretationem secutus videtur Lutherus, ich bin bedrengt Umbher. & Galli: *Angoisse m'a saisy*. Rabini plerumque exponunt דער Krampf / id est, *Spasmus*. Septuaginta σάρατῶν tenebras habent. Ab hac interpretatione non recedit doctissimus Coccejus in suo Lexico, ubi שבץ *vertiginem* reddit. Kimchius etiam morbum significare docet. שבץ, inquit שם חולי אולי יקרר לאדם מחמת מכת חרב. *Schabat* est nomen morbi, quo forte aliquis corripitur, si gladio percuiatur, quod putat idem esse cum Chaldæi רחחא. Sed quicquid dicant interpretes, cum voces שבץ, השבץ & משבצות nusquam in S. Scriptura significant morbum, tenebras, tremorem, aut vertiginem, sed constanter ornatum in vestibus, quales sunt palæ & fundæ annulorum, nullam video rationem ob quam a nativa significatione hic recedam, cum eodem sensu plane, quo alibi exponitur, hic etiam intelligi possit. Erat itaque tunica illa Schaulis השבץ *scutulata* sive *lacunata*, ut vestimentum elegantissimum, quale decebat Regem Judæorum.

Atque

CCLXII. Atque sic non mirum si dicat אחוה השבץ *tunica illa scutulata me retinuit*, vel *impedivit*, quo minus me potuerim transfigere gladio. Erant enim ejusmodi vestimenta משבצות dura; ideo קשים בגדים *vestes dura* vocantur a Maimonide, *Kele Hammikd. cap. viii. sect. xvi.* Tales & ipsæ lineæ tunicæ fuere multo magis duræ erant Regum, quæ auro scutulatæ erant, prout & Virgilius *Aneid. lib. i. Pallam auro rigentem* dicit, quod scilicet *dura fuerit propter aurum, sicut & novas vestes videmus*, explicante Servio. Talis igitur tunica auro rigens & propter aurum dura, gladio restitit. Hoc sensu exposuit *Ralbag*, sive *Rabi Levi Ben Gerson* בורה בורה, inquit, הרצון משובץ, שהלבוש שהיה משובץ, לפי מה שאחשוב שהלבוש שהיה משובץ, להוסיף לו חוק באופן שלא יוכל החרב לחתכו בקלות ואמר שאורל שהחנית להוסיף עליו שגבל *Sensus, ut mihi videtur, horum verborum hic est: vestimentum, quo vestitus fuit, fuisse scutulis confutum, ad dandum ipsi robur, ne gladius tam facile penetraret, ut eum confoderet. Ideo dixit Saul, quod scutulata vestis impediverit, quo minus hasta in quam se coniecit, penetraret. Atque hanc ob causam non potuit seipsum confodere.* Belgæ hoc non ignorarunt, ideo **een maelse kolder** verterunt, & *Diodatus la cote de maille*. Junius & Tremellius, *chlamys ocellata*. Quod videntur intellexisse de certis quibusdam annulis ferreis, instar ocellorum, quibus vestimenta militum solent confui, & quibus sese induere solent milites instante pugna, ne tam facile ab hostibus confoderentur. Si tale fuit vestimentum Saulis, ejusmodi scilicet annulis confutum, quod *Maille* vocamus, tunc videtur dictum fuisse שבץ ob aliquam similitudinem: annulli enim isti fuerunt instar *πρωθίων* & retis macularum. qualis fortassis fuit lorica Neoptolomei apud Virg. *Aneid. lib. iii.* quam dicit.

Loricam confertam hamis, auroque trilicem.

CCLXIII. Utut sit, tunicam Schaulis ibi intelligi per שבץ, non autem morbum, multos, & inter Hebræorum Magistratos celeberrimos, credidisse, vel inde patet; quod putent id illi obvenisse ob peccatum quod commisit in Nobo, cum occidi julerit per Doeg octoginta quinque illos Sacerdotes, qui tunicis *scutulatis* five משבצות vestiti erant. *i. Sam. cap. xxii. xxviii.* Quid si diceremus totam lineam fuisse vestem illam *Schabatx* Schaulis, sed ad usum belli factam: fieri enim solebant tunicæ & lorice lineæ quæ in aceto decoctæ, duritie ferrum & leonum pantherarumque dentes

dentes repellerent. Talis creditur lorica Imp. Galbæ, de qua vide Casaubonum. Et Ajacis apud Homerum *Iliad. B.* & illa quam Iphicrates instituit apud Nepotem. Eandem forsitan intelligit Sil. Ital. lib. iv. *per multiplex linum.* quomodo autem multiplex dici possit docet Casaubonus ad Suet. in vita Galbæ. vide etiam Ferrarium *de Re vest. part. II. lib. II. cap. XI.* Eiusmodi etiam ex lana fiebant, teste Plinio lib. viii. *cap. XLVIII.* Nec silentio prætereundum quod Plin. lib. XIX. *capite I.* refert de thorace Amasis Ægypti Regis; de quibus infra plura. Igitur חֲשֹׁבֵי כֶּתֶם עֹשֵׂי תִּנְיָאָהוּ, *Tunicam scutulatam*, aut *tunicam lacuatam*, aut etiam *tunicam fundis consitam.*

CCLXIV. Secunda vox qua exprimitur ornamentum in sacro vestitu, præcipue Pontificis Maximi est חֲשֹׁבֵי כֶּתֶם: dicitur enim: מִשְׁשֵׁי חֲשֹׁבֵי. De Ephodo vide Exodi xxviii. vers. VI. & cap. xxxix. II. III. וְשֵׁית אֵת הָאֵפֹד וְהָבָה חֲכֵלָה וְאֶרְגָּמָן חֹלְעָה שְׁנֵי וְשֵׁשׁ מִשֹּׁר מִשְׁשֵׁי חֲשֹׁבֵי. *Et facies Ephod ex auro hyacinthino, purpura, cocco, & bysso, opere choscheb.* De cingulo Ephodi Exodi xxviii. viii. וְחֲשֵׁב הָאֵפֹד וְהוּ אֲשֶׁר טָלוּ כַּמִּשְׁשֵׁהוּ מִמֶּנּוּ יִהְיֶה זֶהב וְגוֹי. De Pectorali eodem cap. versu xv. וְשֵׁית חֶשֶׁן הַמִּשְׁפָּט מִשְׁשֵׁי חֲשֹׁבֵי כַּמִּשְׁשֵׁה אֵפֹד. De utroque cum de Ephodo tum de Pectorali Exodi xxxix. viii. וְשֵׁשׁ אֵת הַחֶשֶׁן. Sic & פֶּרֶכָה dicuntur חֲשֹׁבֵי Exodi xxvi. I. xxxvi. & xxxvi. xxxv. Tandem & cherubimi Exodi xxxvi. viii. Græci aliquando habent ἔργον ὑφαντὸν ποικιλτῆς ut Exodi xxviii. VI. Et versu xv. ἔργον ποικιλτῆς nulla facta mentione ἢ ὑφάσμα. Capite xxxix. viii. ἔργον ὑφαντὸν ποικιλτῆς. Et vers. III. ejusdem capituli ἔργον ὑφαντὸν. Et capite xxviii. versu viii. חֲשֹׁבֵי אֵפֹדוֹ illis est ὑφάσμα ἢ ἐπομίδων nulla facta in illis locis mentione ἢ ποικιλτῆς. Sic Exodi cap. xxvi. I. ubi de velis Tabernaculi: ἔργασίαν ὑφάντες, & versu xxxi. ἔργον ὑφαντὸν. Eadem reperies cap. xxxvi. vers. xxxv. Vulgatus: *variatum opere plumario, & opus polymium, & opere polymitario.* Belgæ: **het alder kostelijckste werck.** Lutherus: künstlich, Galli: *Ouvrage exquis.* Diodati *ouvrage de dessein.* Junius: *Opus artificiosissimum.* Chaldeus, וּבִר אֹמֵן Arabs صناعة حادق *Opus acuti viri:* est enim حادق *intuitus est acute vidit.*

CCLXV. Ergo חשב משה esse *opus artificiosissimum*, vel ex sola Etymologia probari potest; siquidem חשב est *meditari*, *Excogitare*, *Etwas auß sünden / Invenit quelque chose*. Hinc & Machinæ illæ quas invenit *Uzzia* Rex II. Chron. xxvi. xv. dicuntur חשב חשבנו quali diceres: *Excogitata cogitatione cogitantis*, quia erat opus ingeniosissime excogitatum. Hinc non male interpretes; *machina ingeniosissime excogitata*, aut *machina ingeniosissima ab artifice ingeniosissimo excogitata*; Galli dicerent *Des inventions tres-ingenieuses*, *inventées par les plus excellens Ingenieurs*. Est itaque חשב fere idem quod Gallis *un Ingenieur*, ita scilicet dictus ab *ingenio*, rebus novis excogitandis apto, nisi quod hodie *ingenieur* fere semper intelligatur, ubi de rebus bellicis quæstio est.

CCLXVI. At quæritur in quonam artificium illud consistat, & qua arte factum sit? Consistere autem in certis quibusdam figuris & varietate colorum, nemo est, quod sciam, qui dubitet. Hoc imprimis significant Græci per τὸ ποικιλόν. Est enim ποικίλιν *variare*, & ποικίλον *varium*, & ποικιλία *variatio*, & ποικιλῆς *variator*. Igitur quidquid aliquam patitur varietatem, Græcis ποικίλον dicitur. Sic τὸ ὀνομάτων ποικιλία apud Hermogenem. Et ποικιλολόγῳ apud Appianum. Hinc Ælianus ποικιλίας ἰσορίας. Quin & Cantus ποικίλῳ, Et ποικιλῶδὸς dicitur is qui cantum variare peritus est. Hinc & composita ποικιλῶδες, ποικιλῶδου & ποικιλομήχανῳ. Uno verbo. ποικίλον apud Græcos tam lato sensu sumitur, quam apud Latinos *varium*. Sed de vestimentis maxime intelligitur, ideo toties reperies ποικίλῳ ἐσθῆτα, ποικίλον περιβάλαιον & ποικίλοι χιτῶνες. Aliquando op varios colores tantum. Sic Pavones ob varios colores in plumis ποικίλοι ὄνες dicuntur. Est & avis quædam quæ ποικίλῳ dicitur ab Aristotele *Hist. Animal. lib. IX. cap. 1.* propter varios plumarum colores; & alia animalia quæ aliqua varietate notantur, ζῶα ποικίλα. Sic & vestimenta ob varios colores tantum ποικίλα læpissime dicuntur, ut ποικίλα ἱμάτια idem sit quod Latinis *vestes coloreæ*. aut *varia vestis*. & ποικιλόχρωμα *varii coloris vestes*. Vide Terentium in *Eunucho*, *Vopiscum in vita Aureliani*, & alibi plurimis in locis. Sed vestes non tantum variis coloribus, etiam certis quibusdam figuris distinctæ, ποικίλοι dicuntur. Et quod Latinis est *vestis picta*, aut *toga picta* illis est ποικίλη ἐσθῆς, & ποικίλον περιβάλαιον. Maxime autem ποι-

κίλα vestimenta, quæ non tantum colore variata, sed & pulchris quibusdam figuris, floribus, aut animalibus & varia materia picta & ornata sunt. Sic apud Herodianum *lib. v.* reperies: ἐσθη-
τα χρυσοῦ ἢ πορφύρα πεποικιλμένω. *vestem auro & purpura pictam*
aut *variata*. In sacro Hebræorum vestitu, varias fuisse materias
& colores, supra fufe demonstravimus: factæ enim erant sacerdotum
vestes ex *byssō*, *lana* & *auro*, coloribus *albo hyacinthino*, *purpureo*,
coiccino & *aureo* variatæ & ornatæ; non mirum igitur si ποικίλοι
dicuntur.

CCLXVII Sed a vulgato Hebræorum צפן פורס aut Græcorum
ποικιλτὸν *Opus polymium* dicitur. Quid sit πολύμιτον Capite præ-
cedenti Paragrapho CCXXII. docuimus, nempe id quod plura ha-
bet liciæ, qualia sunt hodie varia genera pannorum ex serico &
pilis caprarum, Gallis *Camelot de Hollande*, & id genus alia. Hoc
sensu fumitur apud Plinium *lib. viii. cap. xlviii.* *Plurimis vero*
liciiis texere, quæ πολύμιτα appellant, Alexandria insunt. Si vo-
cis Etymologiam spectemus, *polymium* nihil aliud significat, quam
id quod multa fila tramæ habet, est enim μίτῳ *trama*, *licium*
filum. Sed usus voluit ut & multa alia significaret; non tantum
quod ex pluribus liciis constat, sed & id quod pluribus coloribus,
& grata aliqua varietate colorum atque figurarum distinctum &
ornatum est Isidorus *Origin. lib. xix. cap. xxii.* *Polymita mul-*
ticoloris. Polymius enim textus multorum colorum est. Sic veteres
Glossæ *Babylonicum* ψιλῶ πολύμιτον reddunt. Et Hesychius ποι-
κιλτῶ τήχνῳ ait πολυμιταεπιῶ esse. Atque sic ποικιλτὸν est *poly-*
mitum & ποικιλτῆς *polymitarius*. Hoc sensu sane vestimentum Pon-
tificis Maximi *polymium* dici potest.

CCLXVIII. Deinde & *plurimum* dicitur ab eodem vulgato,
quod iterum significat ποικίλον: est enim *plumare* ποικίλῃν. In ve-
teri Glossario *plumarius* πιλοβάφῳ, aut potius ψιλοβάφῳ. Et
secundum Glossas βασιλικῶν: πλεμρία sunt ποικιλτὰ ὑφάσματα. Sic
& opera Babylonica, quæ proprie ποικιλτὰ siue *picta* sunt, de qui-
bus Martialis *lib. i.*

... *Babylonica picta superbe*

Texta Semiramia qua variantur acui,

a Publico Syro *plumata* vocantur.

Plumata amictus auro Babylonico.

De eodem opere Lucanus

... *Aut auro plumata nitet.*

Hieronymus *Epist.* cxxx. *choscob* etiam plumatum vocat. In *Exodo*, inquit, *ceterisque locis, ubi describuntur vestes plumaria arte contexta, opus cherubim, id est varium atque depictum esse describitur.*

De Plumatis vide etiam vopiscum in *vita Carini*: *Quid Tyrio & Sidone tenuitate perlucidas, micantes purpura, plumandi difficultate pernobiles.* Plumaria jam inde a vetustissimis temporibus nota fuerunt Romanis. Nonnius; *Plumarium (a plumando) Varro Cato de liberis educandis: Etenim nulla que non didicit pingere, potest bene judicare, quid sit bene pictum a plumario, aut textore in pulvinaribus plagis.* Ecce *plumarium* pingitur a plumario aut a textore, est itaque *vestis picta* five *ποιμίλῳ*. Recentiores Græci Latina voce eadem vocant *πλεμρία* & *πλεμισά*, ut & *ἔξομπλωτά* quasi *exemplata* quia variis exemplis atque figuris ornata erant, de quibus vide Eustathium. Et clavum Græcis vocari *πλεμίον*, docet Salmasius, atque probari putat ex Procopio *περὶ κτισμάτων ἔσσην. χιτῶν ἐν μετόξῃς ἐγκαλωπίσμασι χρυσοῖς πανταχόθεν ὠρεμισμέῳ, ἀ ἧ νενομίμασι πλεμρία καλεῖν.* Et illud *χρυσά πλεμρία βασιλικά* ex Fastis Græcis, scilicet ex *Chronico Alexandrino* vertit. Clavos aureos Regios intextos. Sic & *Tunica Thamaris* II. Reg. XII. a Procopio Gazæo opus *πλεμαεμὸν* dicitur, *χιτῶν ἀσεργαλωτός*, inquit, *Σύμμαχῳ χειριωτός.* *Ακυλας καρπωτός ἀντὶ ἧ καρπῶς ἐνυφασμῶδες ἔχων οἱ νῦν ἧ αὐτὸν καλεῖσι πλεμαεμὸν.* *Tunica talaris; Symmacho manicata.* *Aquila καρπωτός, quia fructus habet intextos, hodie dicitur plumata.* Hoc autem genus ornamenti qualia sunt τὰ ποικίλα & πολύμια, *Plumaria & plumatum* dicuntur proculdubio a plumis avium variis coloribus, quasi eleganti arte distinctis. Hinc columbæ *argento & flavo auro tecta* dicuntur, *Psalmo LXXIII. XIV.* Et *Aquila* (majori scilicet illi, quam *χρυσάετον* vocat *Ælianus Hist. Animal. lib. II. cap. XXXIX.*) adscribitur *μάρρη* (nota *μάρρη* etiam dici *ποιμιλτὸν & plumarium*) opus *Phrygionicum*. Idem docet Prudentius.

— *Hunc videas lascivas præpete cursu.*

Venantem tunicas, avium quoque versicolorum.

Indumenta novis texentem plumæ pennis.

Cum itaque *ποιμιλτῶς* colores & totum ornatum in plumis avium imitetur, mirum non est, eum *Plumarium* & ejus opus *plumatum* dici.

dici. Constat etiam ex ipsis avium plumis, varia & elegantissima opera fieri, cum ad tegumenta hominum, tum ad eorum vestimenta. Qualia multa vidimus advecta ex Fretto Davis Fleffingam in Zelandia, anno ס"ס י"ב ס"ל"ו, quorum quædam, ni fallor, adhuc usque diem possidentur a Nobilissimis Viris Lampsenio, La Portio & aliis. Et licet a gente Barbara facta & concinata, & pro spolio satis vili inde advecta habita fuerint, tanta nihilominus arte & pulcherrimorum colorum varietate, suavique ordine ac dispositione luserunt, ut etiam solertissimi Phrygionis manum superare viderentur. De ejusmodi operibus ex plumis, ideoque vere *plumatis*, plura observavit Fullerus in *Miscel. lib. 1. cap. xx.* ex Cortesio, qui de Plumatis operibus Mexicanorum imperatoris hæc tradidit: *Ea vero ex plumis talia erant, quod nec in cera, nec in rebus sericis, acupictis, mirabilia fieri possent.* Ac rursus alibi: *Ex plumis fabrefacta tam mirabilia habuimus, ut scriptis demonstrari non possent; nec eorum excellentia comprehendere videatur.*

CCLXIX. Tertia vox qua utitur Moses ad exprimendum ornatum in vestibus sacris, est רקם, Exodi cap. xxviii. commate xxix. וְאֵכֶנֶת הַחֹשֶׁת מִטֶּשֶׁת רֶקֶם, *Et balteum facies opere Rokem.* vide quoque capite xxx. וְאֵכֶנֶת הַחֹשֶׁת מִטֶּשֶׁת רֶקֶם. In sacro vestitu de solo balteo dicitur quod fuerit Rokem. Hinc Judæi והאבנט לברו רקם *Et balteus solus est Rokem*; Ejusdem tamen operis fuerunt etiam tegumenta porta tentorii. Exodi xxvi. xxxvi. & xxvii. xvi. & xxxviii. xviii. Sed & alia præter sacra dicuntur רקם Judic. v. xxx. inter optima spolia etiam numerantur רקמה & רקמתים. Et Ezechielis xvi. x. וְאֵלֶיךָ רֶקֶם, Et *ostende Rokema.* videatur & versu xii. & versu xviii. ubi vestimenta & operimenta Idolorum dicuntur רקמה. Et sponsam Christi legimus vestitam רקמה Psal. xlv. xv. Græci τὸ רקם iterum reddunt ἕγγον ποικιλτόν. Vide Exodi xxviii. xxxix. & xxxix. xxix. Sic & xxvi. xxxvi. & alibi. Nulla igitur differentia inter חשב & רקם, vulgatus rursus quoque opere plumarii, & arte plumaria, Exodi xxviii. xxxix. ubi de balteo, & alibi. Sed Judic. cap. v. xxx. vestes diverforum colorum. Et Ezech. xvi. x. *discoloria.* Et vers. xviii. *multicoloria.* Et vers. xii. ejusdem capituli xxvii. xxiv. *polymittum* habet. & cap. xxvi. xvi. *Varia.* Galli *Ouvrage de broderie.* Diodati, *ouvrage de brodeur.* Belgæ *gebordurt.* Judic. v. xxx. *van verscheide de betwen gestikt.* & illud רקמתים reddunt *van verscheide betwen*

wen an beide spden gestickt. Ezech. xvi. x. xiiii. xviii. & xxvi. xvi. & xxvii. xxiv. Et Psalmo xlv. xv. & Exodi xxxviii. xviii. **gestickt werck.** Eodem plane modo quo Lutherus, qui fere temper habet gesticket. Ideo *balteus* illi dicitur em gesticket gurtel. Exodi vero cap. xxvi. xxxvi. & xxvii. xvi. habet gewircket / & sic alibi Chaldaus עבר ציר quod nihil aliud significat quam τὸ ποικιλτὸν; est enim Chaldaus ציר *Pictor*, *formator*, ideoque idem ac *Acupictor*, & ציר *pictura* a ציר formare. Arabs **رَكَمٌ** *Opus Rokem*. Itali τὸ *Rokem* retinent dicunt enim *recamata* pro *acupicto*, & *recamare* pro *acupingere*. Et Hispanis *Recamodura* est opus Phrygionicum. Ex his omnibus apparet חשב & רקם in eo convenisse, quod utrumque *vestem pictam* significaret, Græcis ποικιλτον. Nam quemadmodum τὸ ποικιλτὸν significat quicquid variatum est, ita & רקם apud Hebræorum sapientes, eadem fere semper significat. Sic maculæ pardi Jeremiæ xiii. xxiii. dicuntur חכרבווחו pro quo in Hebræo habetur חכרבווחו. Et ovum *figuratum* illis est ריקמה vel חולין המרוקמה *Cholin cap. vii.* in Misna ביצה השרץ המרוקמה טהור ניקבה כל שהו טמא : *Ovum animalis reptilis figuratum mundum est, si vero perforatum tamillum, immundum est.*

CCLXX. Differunt tamen חשב & רקם in eo quod חשב *textum* credatur, nulla adhibita acu, רקם autem *acupictum* sit. Sic in Codice *Ioma cap. i.* חשב משה אורג *Choscheb est opus textoris.* Et *Iarchius* ad versum i. capitis xxvi. Exodi, ubi de cherubimis qui dicuntur חשב משה hæc ad τὸ *choscheb* adnotavit היו מצוירין בהם *Pingunt eos (cherubimos) textu, non autem rekama quia hoc fit acu.* Huc, mea quidem opinione, respexerunt Græci, qui aliquoties habent ἔργον ὑφαντὸν, & ἔργον ὑφαντὸν ποικιλτῶ, & ἔργον ὑφαντὸν ποικιλία, ἐργασία ὑφάντα, quemadmodum id supra, paragrapho cclxiv. ostendimus. Aben Ezra tamen auctoritati suorum doctorum, & ipsi Talmudi (grande peccatum in Judæo!) sese opponere audet. Exodi xxxvi. v. i. מעשה חשב אינו רוקם ולא אורג רק על דרך ששועין בגדי משי כי הצורה שעלהתה : *Opus choscheb non est opus Rokem, nec Textoris, sed tantum factum est eodem modo, quo fieri solent vestes sericeæ, ubi quis talem figuram efficit in aliqua tabula, prout ipsi cogitatio venit in mentem.* Textu tamen fieri, opinio est

est doctissimorum, & quidem ipsorum Gemaricorum. Sed opus *Rokem* acu pictum creditur, non autem textum, quod iterum docet *Codex Ioma dicto capite IX.* רוקם משה מחט *Rokum est opus acus.* Jarchius iterum quoque Exodi xxvi. quem locum jam modo allegavimus, ait רוקם מחט esse *Opus acus*, scilicet *acu pictum*. Et ad versum xxxvi. רוקם הצורות עשיות בו משה מחט *Rokem est illud cujus figuræ sunt opere acus.* Hinc Chaldæis משה עבר צור *opus acu pictum* Nec omnia vestimenta, de quibus mentio fit apud veteres, eodem pingebantur. Quædam sola textura variis figuris ornabantur, quædam autem acu. Hæ figuræ intextæ Aristeneto *Epist. xxvii. lib. I.* αὐτὸ καρηίδε γραφαί, *pictura per textorem* appellantur. De iisdem Vitruvius *lib. x. cap. I.* ubi dicit; *connexum staminis corpora subtemen, non modo a regendo tueri, sed etiam ornatus adjicere honestatem.*

CCLXXI. De figuris & imaginibus quæ sola textura fiebant, dulcissime canentem audi Ovidium. *Metamorph. lib. vi. fabula I. & II.* ubi de certamine Palladis & Arachnes. Talis est fortassis vestis κατόσιλδε de qua Pollux *lib. vii. cap. xiii.* siquidem χιτῶν ἐστὶν ὁ ἔχων ζωὰ ἢ ἀνθρῆ ἐνοφασμῶσα *Est unica habens animalia & flores intextos.* Tales sunt *unica* illæ & *limbi* & *penule matronales quæ Alexandri effigiem monstrant*, non quidem acupictam aut acu adtutam, sed *de liciis variantibus*, id est quæ texta erant. Vide Trebellium Pollionem *in vita Macrini.* De ejusmodi opere solo textu *de variantibus liciis* picto, egregium locum ad hanc rem allegat Salmasius, ex *Homilia de Lazaro Asterii Amaseæ Episcopi*: ἀλλὰ τινὰ κανῶν ὑφαντῶν ἐξέδροντες πείραγον, ἥτις τῆ πλοκῆ ἔσῃμονδε πρὸς τὴν κρούω δ γραφικῆς μιμῆται τὴν δύναμιν ἢ πάντων ζῶων τοῖς πέπλοις τὰς μορφὰς ἐνταμαίνεσθαι τὴν ἀνθρῶν ἢ μύρρισις εἰδώλοισι πεποικιλῶσιν φιλοτεχνῶσιν ἐσθῆτα ἑαυτοῖς τε ἢ γυναῖξιν ἢ πασίν. *Aliquam autem novam texturam curiosam inventientes, quæ connexu staminis & subteminis pingendi artem imitatur, quæ omnium animalium formas pingebant floribus mille figuris arte variant vestes, sibi, uxoribus & aliis omnibus.* Ecce illa solo connexu staminis & subteminis, ideoque sola textura fiebant. Talia fuerunt opera Babylonica texta, etsi nonnunquam acupicta etiam Babylonica dicerentur. Ita quidem dicta quia Babylonia eorum inventrix erat, teste Plino *lib. viii. c. xlviij.* *Diversos colores pictura intexere Babylon maxime celebravit, & nomen imposuit.* Martialis,

— *Babylonica suberbe*

Texta Semiramia qua variantur acu.

Idem intelligit Plautus per *Babylonica peristromata*. Illa quæ textura sola picta erant, vera sunt πολύμιτα: *Polymita enim pluribus liciis texta sunt, quæ Alexandria instituit*, ut ex Plinio supra audivimus. Nam in texendis ejusmodi operibus necessario utendum erat plurimis liciis. Hæc sunt illa quæ Belgice diceremus **tapijt-werck** / *Gallice ouvrage de tapisserie*; solent enim hodie tapetes, plurimam saltem partem, texti & pectine variari, non acu. Et hoc quidem est חשב חשב. *Accurpita autem id est illa quæ acu, non textu, fiebant opera Phrygionica & Phrygionia dici solent, quia Phryges eorum inventores creduntur, ut Plinius iterum docet: lib. VIII. cap. XLVIII. Pictas vestes jam apud Homerum fuisse, unde triumphales nata. Acu facere id Phryges invenerunt, ideoque Phrygiones appellata sunt. Varro apud Nonium: Phrygio qui pulvinare poterat pingere Solios desigebat. Plautus in Menechmis:*

*Pallam illam quam dederat dudum ad Phrygionem.
ut deferas,*

Ut reconcinnetur, atque ut opera addantur que volo.

Hæc Græcis βελονοποιικία dici possent. Est enim βελονοποιικιτης *accurpitor. ὁ τῆ ραφίδι ὕφη ποιῶν ἢ ζωγραφῶν qui acu texturas facit & pingit*, ut habet Hefychius. Eadem & ραφιδδτα dicuntur, ab acu; est enim ραφίς acus. Hæc Gallis *ouvrage de broderie*, Belg. **gebozduyrt**. De utroque genere variationis & ποιικιλίας, cum de *Babylonico* quod fit radio & pectine in tela, tum de *Phrygionico* quod post texturam acu ornatur, Tertullianus *de habitu Mulierbi. Age nunc si ab initio rerum & Milesii oves tonderent, & Seres arbores nerent, & Tyrii ingerent, & Phryges insuerent, & Babylonii intexerent.*

CCLXXII. Differunt etiam חשב & חשב eo quod חשב majori artificio fieret quam חשב, quod vel ex solo verbo חשב videtur colligi posse: significat enim *excogitare*, & solertiam hominum. Hinc opus *artificiofissimum* a Tremellio dicitur, & a Belgis **het alder kostelijckste werk** / a Chaldæo עבר אומן *opus artificis*, quasi excellentiori sensu, quia omne aliud artificium superare videtur, cum חשב tantum dicatur עבר ציר *opus pictoris*. Capite præcedenti jam demonstravimus texturam omnem dici חשב אומן, ob artifi-

cium

cium & industriam, sed quia חשב rariori fit industria & arte, ideo חשב quasi *excogitatum* dicitur. Certe Babylonis *acus* petine id est textura vini, subtiliora scilicet & majori artificio facta esse, ea quæ solo textu pinguntur, quam quæ acu ornantur, discimus ex Martiali in *Epigrammate*, cui lemma *Cubicularia Polymita*.

Hæc tibi Memphis tellus dat munera: victa est

Petine Niliaco jam Babylonis acus.

Et sane multo elegantiori artificio factum fuisse רוקם חשב quam רוקם clamant omnes Hebræorum Doctores: Hoc enim figuram ab unico latere tantum repræsentabat, illud autem ab utroque, ideoque διπρόσωπον aut ἀμφιπρόσωπον dici potest. *Ioma cap. IX.*

רוקם מעשה מחט לפיכך פרצוף אחר חושב מעשה אורג לפיכך שני פרצופות;
Rokem est opus quod fit acu, ideoque figuram unam (id est ab uno latere) *tantum habet; Choscheb autem est opus Textoris, ideoque duas habet figuras:* id est ab utroque latere depictum est. Jarchius ad Exodi cap. xxvi. vers. 1. ad hæc verba חשב חשב חשב sic commentatur. חשב (quæstio enim est de *Cherabimis*) חשב

בהם באריגתן ולא ברקימה שהוא מעשה מחט אלא באריגה בשני כותלים פרצוף אחר מכאן ארי מצד זה ונשר מצד זה כמו שאורגין חגורות של משי שקורין בר'עו;
Cherubimi figuras habent per texturam, non arte Phrygionum; quia hoc est opus acus, sed per texturam, & quidem ab utraque parte, figuram scilicet ab hoc latere & figuram ab illo latere: veluti Leonem ab hac parte & Aquilam ab illa parte, ut texti solent cingula serica, que vocant barbare חשב peutsche. Sic expono vocem חשב peutsche; puto enim Germanicam esse vocem, ideoque

scribendum esse חשב pro חשב פייטשא alias fateor me istam vocem non intelligere: At vero חשב, quod fit levi mutatione, Judæis significat *cingulum*, ideo & cingulo pro loro uti solent in suis synagogis, quando penitentes cædere simulant. Nisi mavelis חשב פייטשא *bourse, crumena*, ut corrupte scriberetur חשב פייטשא. Aben Ezra eodem loco: חשב חשב חשב כי מעשה חושב שנים פרצופים: *Opus Choscheb, tradunt sapientes nostri ab utraque parte habere figuram; sed Rokem ab una tantum, quod quidem ex sensu literalı elicitur.* Sic & Maimonides Hilch. *Kele Hammikdash, cap. viii. Sectione xv.*

כל מקום שנא' בהורה מעשה רוקם הוא שחייגה הצורות הנטשות באריגה נראות

מצד אחר פני האריגה ומעשה חושב הוא שתהיה הצורה נראית משני צדדין
 : *Ubicumque in lege dicitur Opus Rokem, id intelligendum est, quod pictura, quæ fiunt in tela, ab unico latere tela tantum conspiciantur. At opus Choscheb, quod figura conspiciantur ab utroque latere, ante & pone.* Rationes autem cur tradant Judæi opus Choscheb ab utroque latere telæ pone & ante habuisse figuras, videntur sumi a velo Tabernaculi, quod dividit Sanctum Sanctorum a Sancto. Exodi xxvi. xxxi. dicitur enim fuisse חשב. Et revera, quia conspici debuit, & tam in adyto quam extra adytum gloriam & Majestatem Dei repræsentare oportebat, indecorum enim fuisset habitaculo Dei si aliqua parte rude & sordidum opus apparuisset, qualia esse solent nostra peristromata & tapetia, quæ ab una parte tantum picta sunt dum in altera nihil conspicitur, præter ingrata quædam filamentorum segmenta. Jarchius ad istum locum videtur statuere, non tantum חשב sed & רקם habere picturas ab utraque parte texturæ, sed ita tamen ut hoc in utroque latere eandem repræsentet figuram: scilicet, si in Rokem conspicias florem ab uno latere, aut bovem, eundem florem aut bovem, etiam conspicias ab altero latere: at, si conspicias in חשב ab hoc latere, puta leonem, ab altero conspicias aquilam. Ita sane se explicat ad versum xxxi. והציון של שתי קירות והציון. *Antea jam exposuimus esse telam duorum parietum. Sed illius figura quæ a duobus lateribus apparent, sibi non sunt similes.* Sic ad versum i. cap. xxvi. ubi de Cherubimis, quem locum modo allegavimus, statuit fuisse חשב ונשר מצד זה ונשר מצד זה *leonem ab hoc latere & aquilam ab altero latere.* Rokem autem eandem figuras habuisse ab utroque latere, docet ad versum xxxvi. ejusdem capituli. חשב ורקם inquit של עבר כפרצוף של עבר חשב ורקם: *Rokem est cujus figura acu adpicta sunt, & qualem figuram habet ab uno latere, talem etiam habet ab altero.* Ut ut sit, magna fuit differentia inter חשב & רקם.

CCLXXIII. In hoc autem conveniebant quod utrumque ποικίλον variis coloribus & figuris depictum & ornatum fuerit. Et sane ejusmodi ποικίλα, varia, Polymita, & Plumata variorum generum figuras habuisse, omnes auctores docent. Et aliquando quidem literas quasdam tantum intextas habebant. Suidas de τελευνοφόρω. ὁ φορῶν σολῶ ἐχασαν σημεῖα ὡς γραμμάτια, *Gerens stolam habentem signa ut literas,* ubi pro γραμμάτια quidam legunt

gunt γάρματα habentem signa gammæ Γ. Sed & plures aliæ litteræ intexebantur, ut observari potest in picturis veterum cœmisteriorum, quas exhibet Bosius *in Roma subterranea*, ubi sæpe I litteram, aliquando τὸ Η; sæpe Υ, aut Χ, aut alias literas laciniis palliorum intextas videmus, ut Musivo Triclinii Leoniani, in pallio D. Petri τὸ Λ, in aliorum palliis aliæ litteræ rubro colore scriptæ sunt. Ita Boëtius *lib. I. de Consolatione de vestibus Philosophiæ*: *Harum in extremo margine Π, in supremo vero Θ legebatur intextum atque inter utrasque litteras in scalarum modum gradus quidam insigniti videbantur, quibus ab inferiore elemento ad superius esset ascensus.* Hæc ex Doctissimo Rubenio *De Re Vest. lib. I. c. x.* exscribi operæ pretium fore puto. Hinc etiam doctissimus vir suspicatur Græcis in usu fuisse, sigilla aut monogrammata patriæ aut gentis suæ tamquam insigne palliis intexere, ut in bello & clypeis suis primariam patriæ suæ litteram præferebant, quod ex Xenophonte constare putat *lib. IV. Hist. Græc.* Huc etiam referri putat Hesyhii σφραγίδες, de quibus & nos superius. Sed & integra nomina aliquando intexebantur. Apocal. cap. XIX. com. XVI. occurrit Tunica Christi, in qua scriptam erat: REX REGUM, & DOMINUS DOMINORUM. Plinius xxxv. cap. IX. de Zeuxi. *Opes quoque tantas acquisivit, ut in ostentatione earum olympia aureis litteris in palliorum tesseris intextum nomen suum ostentaret.* Et vopiscus in vita Carini: *Inscriptum est adhuc in choraula pallio Tyrianthino, quo ille velut spolio nobilitatis exultat, Messalla nomen est uxoris.* Plura vide apud eundem Rubeniū, & jam apud Ciampinum, in *Musivis sacris.*

CCLXXIV. Aliquando floribus pictæ erant vestes. Eiusmodi picturas Græci ἀνθινὰ vocabant, ut ut & purpuram aliquando ἀνθῶν dixerint, prout fusc fati demonstratur a consultissimo & literatissimo viro Cupero in doctis suis Observat. lib. III. cap. VIII. Hinc fortassis *Aquila τὸ ψη* Ezech. XVI. x. ἀνθινὸν reddidit, de quo plura vide supra cap. VIII. Sic Sacerdos Hercules apud Plutarchum in *Problematicis Græcis* dicitur induisse *στολὴν ἀνθίνην, stolam floridam.* Sic & Caligula triumphavit in *ἐοδήσιον ἀνθηραῖς vestibus floridis.* Dio *lib. LIX.* Illæ autem vestes floridæ mulieribus erant propriæ. Artemidorus *lib. II. cap. III.* *Γυναῖκι ἡ ποικίλη, ἢ ἀνθῆρῶ ἐοδῆς συμφέρει.* *Mulieri autem floridæ & variatæ vestes conveniunt.* Et Meretrici attribuit floridas vestes Suidas in voce *ἐταῖρῶν.* *Ἐταῖρῶν ἀνθινῶν, νόμοι Ἀθήνησι, τὰς ἐταῖρας ἀνθινὰ φορεῖν.*

φορέϊν. *Meretrices ut haberent vestes floridas.* Hæc causa fuit proculdubio, quod rideretur ille qui in Theatro, vestibus coloris & floridis conspiciebatur, apud Lucianum in *Nigrino*, cum dicerent spectatores: ἐὰρ ἤδη, ἢ πόθεν ὁ ταῦς ἔτατο, ἢ τάχα τὸ μητρὸς ἐστὶν αὐτῆ. *Ver est, & unde nobis pavo hic, & fortassis maris ipsius hac est.* Illi autem flores crocei aliquando erant. Sic Euripides *Hecub.*

Ἐν δαιδαλαίναισιν ποικιλ',

Λεσ' ἀνθοκρόκοισι πήναις.

In artificiosis variegans,

Croceo flore decoris-tapetibus.

Sed & nonnunquam *palma* intexebatur. Unde togæ palmatæ, tam celebris vestis, nomen. Isidorus *lib. XIX. cap. XXIV.* *Toga palmata dicebatur quam merebantur ii qui reportabant de hostibus palmis intextas haberet.* Et Festus: *Tunica palmata a latitudine clavorum dicebatur, quæ nunc a genere picturæ (scilicet palmæ) appellatur.* Hæc erat toga triumphalis & consularis, quæ in nummis Augusti conspicitur satis clare: qualem etiam expressam reperies apud Rykium, *de Capiuolio, cap. XIX.* Hæc antiquissimis temporibus erat tunica Jovis Capitolini, quam triumphantes inducebant, cum triumpharent. Sed & stellæ aliquando depictæ erant, de quibus Appianus *lib. I. Panicorum*; dicit enim illam fuisse πορφυρῆν, ἀστέρων χρυσῶν ἐνυφασµένων. *purpuream habentem aureas stellas intextas.* De ejusmodi fortassis Euripides *Phæniss.*

Ἐὲ ὡς γαυρὸς, ὡς φοβερός.

Εἰσιδῆν, γίγαντι.

Γεγενέτα θεσόμοιο.

Ἄσπερωπὸς ἐν γραφαῖσι.

Hæc quam superbus, quam terribilis,

Aspectu, Giganti

Terrigena similis,

Syderis instar vultu splendens in picta veste.

CCLXXV. Et Animalia, ut bellua, intexebant. Græcis ζῶα & Plauto *Belluata*; talia fuerunt præcipue opera illa Polymita Alexandrina texta, non acu picta, de quibus Plautus in *Pseudolo*: *Neque Alexandrina belluata conchyliata tapetia.* Hinc Hesychius ποικιλτὸν ἱμάτιον, reddidit ζωγραφητόν. De iisdem Pollux *lib. VII. cap. XIII.* ὁ ἴ κατασκηλῶ χιτῶν ἐστὶν ὁ ἔχων ζῶα ἢ ἀνθη ἐνυφασµέναι. quem

quem locum modo laudavimus, Vide etiam quod allegavimus supra, paragrapho cclxx. ex Asterio Amasæ Episcopo, ubi memorantur, pep̄li & vestes quibus intextæ erant, *variorum animalium forma, flores & infinite alia imagines.* Ammianus lib. xiv. ut longiores simbræ quæ perspicue luceant, *varietate liciorum effigiata in species animalium multiformes.* Persarum-Rex, teste Curtio lib. iii. *pallam habuit auro distinctam aurei accipitres, velut rostro inter se corruentes.* Tandem & viros illustres depictos habebant in vestibus, quemadmodum ille *tunica & limbi & penula matronales, quæ Alexandri Magni effigiem de licis variantibus monstrabant,* ut testatur Trebellius Pollio de Triginta Tyrannis. De ejusmodi Aufonius ad Gratianum: *Palmarum, inquis, tibi misi in qua D. Constantinus parens noster intextus est.*

CCLXXVI Sed lubet Poetam dulcissime canentem adducere. Ovidium, *Metamorphos. lib. vi. Fab. i. & ii.* ubi ut elegantissimam texturam, ita & in vestibus picturas, quæ omnem hominum captum longe superant describit, cum celebri ista pugna Palladis & Arachnes, cujus jam aliquoties mentionem fecimus:

*Tela jugo juncta est: stamen secernit arundo:
Inseritur medium radiis subiemem acutis.
Quod digiti expediunt, atque inter stamina ductum
Percusso feriunt insecti pectine dentes.
Utraque festinant &c.*

Jam de tela Minervæ sic canit:-

*Cecropia Pallas scopulum Mavortis in arce
Pingit, & antiquam de terra nomine luem.
Bis sex cælestes medio Iove sedibus altis
Angusta gravitate sedent sua quemque Deorum
Inscribit facies: Iovis est regalis imago.
Stare Deum pelagi, longoque ferire iridente
Aspera saxa facit, medioque e vulnere saxi
Exiluisse freium, quo pignore vindicet urbem.
At sibi dat clypeum, dat acuta cuspidis hastam,
Dat galeam capiti, defenditur ægide pectus,
Percussamque sua simulat de cuspe terram
Edere cum bacis foetum canentis oliva,
Mirarique Deos: operis victoria finis.
Ut tamen exemplis intelligat amula laudis*

Quod pretium speret pro iam furialibus ausis,
 Quattuor in partes certamina quattuor addit,
 Clara colore suo, brevibus distincta sigillis.
 Threiciam Rhodopem habet angulus unus, & Amum,
 Nunc gelidos montes, mortalia corpora quondam,
 Nomina summorum sibi qui tribuere Deorum.
 Altera Pigmæa fatum miserabile matris
 Pars habet. hanc Iuno jussit certamine victam
 Esse græcem, populisque suis indicere bellam.
 Pinxit & Antigonem ausam contendere quondam
 Cum magni consortie Iovis, quam regia Iuno
 In volucrem vertit: nec profuit Ilion illo,
 Laomedonve pater, sumptis quid candida pennis
 Ipsa sibi plaudat crepirante ciconia rostro.
 Qui superest solus Cynaram habet angulus orbum:
 Isque gradus templi natarum membra suarum
 Amplectens, saxaque jacens lachrymare videtur.
 Circuit extremas aleis pacalibus oras.
 Is modus est, operisque sua facit arbore finem.
 Maonis elusam designat imagine tauri
 Europen: verum taurum, freta vera putares.
 Ipsa videbatur terras spectare relictas,
 Et comites clamare suas tactumque vereri
 Affilientis aqua, umidasque recondere plantas,
 Fecit & Asterien aquila luctante teneri.
 Fecit olormis Ledam recubare sub alis
 Addidit ut Satyri celatus imagine pulchram
 Iupiter implevit gemino Nyctæida foetu.
 Amphitryon fuerit, cum te Tirynthia cepit.
 Aureus ut Danaen, Afopida luserit ignis.
 Mnemosynen pastor, variusque Deoida serpens.
 Te quoque mutatum torvo Neptune juvenco.
 Virgine in Aeolia posuit. tu visus Enipeus.
 Gignis & Aloidas: aries Bisalpida fallis.
 Et te flava comas frugum mitissima mater
 Sensit equum: te sensu equum crinita colubris
 Mater equi volucris: sensit delphina Melanthe.
 Omnibus his faciemque suam, faciemque locorum

Reddidit. est illic agrestis imagine Phœbus:
 Utque modo accipiunt pennas, modo terga leonis
 Gesserit: ut pastor Macareida inserit Iffen.
 Liber ut Erigonem falsa deceperit uva.
 Ut Saturnus equo geminum Chirona creavit.
 Ultima pars tela tenui circumdata limbo,
 Nexilibus flores hederis habet intertextos.
 Non illud Pallas, non illud carpere Livor
 Possit opus. doluit successu flava virago. &c.

CCLXXVII. Ex his satis manifestum est, qualesnam fuerint picturæ istæ in veterum texturis atque vestibus. Sed quale genus picturarum vestimenta sacra habuerint, altum est in sacra Scriptura silentium. Quantum ad velum Tabernaculi כְּרוּבִים *Cherubimos* intextos habuisse, docemur a Mose, Exodi xxvi. vers. xxxvi. quos Jarchius (ut jam supra ostendimus) tradidit habuisse formas ab altera parte *Leonis*, ab altera autem *Aquila*. Si Josepho fides adhibenda est, aliquid de picturis in velis Tabernaculi nos quoque docet *lib. III, Antiq. cap. v.* ὁμοίως τὸ πορφύρεος φοινίκας σὺν ὑακίνθω καὶ βύσσω πεποικιλμένον πολλῶν αὐτῶ συνανθέντων καὶ ποικίλων ὅποσα μὴ ζώων ἐξετυπέντο μορφάς. *Contextum erat ex purpura, cocco hyacinthino & bysso, variis floribus pictura, aliisque ornamentis decoratum, præter animalium formas.* Hæc de velo extrinseco. Et paulo post: Ὡραῖον ἦ τὸ φάρεσσι ἀνδρῶσι παντοίοις ὅσα γῆθεν ἀνέβηχεται διαποικιλμένον, τοῖς ἄλλοις ἀπασιν ἐνυφασμένον, ἀκόσμητον εἶναι ἐμπεδον, πλὴν ζώων μορφῆς. *Fuit autem hæc tela omnis generis floribus, quæ terra fert, variata, omnibusque aliis ornamentis contexta, præter animalium formas.* De eodem velo inter Sanctum & Sancta Sanctorum loqui videtur; atque sic Cherubimi in hoc velo videntur stetisse inter mille flores aliasque picturas. Sed de hisce fusius alibi, ubi de Tabernaculo disputabimus. Cum hæc dicantur כְּרוּבִים וְעַבְדֵי הַמִּזְבֵּחַ & עֲרֵבָא a Mose, nisi nos fallat Josephus, concludi licet, vestimenta sacra ejusmodi picturas, flores scilicet aliaque ornamenta præter animalia, habuisse intextos, & acu adfutos. De balteo sive אַבְנֵי אֲבֵטָה qui etiam עֲרֵבָא *opus Phrygionicum* est, idem Josephus *Antiq. lib. III. cap. VIII.* hæc tradit: Ἀνθὴ δὲ εἰς αὐτῶν ἐνυφανταὶ φοινίκαι καὶ πορφύρα καὶ ὑακίνθος καὶ βύσσω πεποικιλμένα. *Flores illi intexti erant, ex cocco, scilicet purpura, hyacinthino & bysso variatus erat.* Isidorus *Orig. lib. XIX. cap. XXI.* *Abanem* (lege abnet) *cingulum sacer-*

sacerdotale rotundum polymita arte ex cocco, purpura, byacinthinoque contextum, ita ut flores & gemma in eo videantur esse distincta.

CCLXXVIII. Hæc quæ jam dicta sunt de חשב & רקם opere plumario, polymito, vario, & ποικίλω sufficerent. Quia tamen in S. Scriptura mentio fit aliarum vestium, quam earum, quæ sunt חשב & רקם, quæ a Græcis etiam ποικίλοι dicuntur, quales sunt vestes Josephi & Thamaris Genes. xxxvii. & iii. & ii. Samuelis xiiii. xviiii. lectori non ingratum fore puto, si & illas sub incudum revocemus; ut, quales proprie fuerint, examinaremus. Quantum igitur ad tunicas illas, utraque dicitur כתר פסים Sed non eodem modo exponuntur a Græcis. Tunicam Josephi Gen. xxxvii. iii. exponunt χτῶνα ποικίλον. Vulgatus quoque *polymitum*. Lutherus *ein bunten rock*, Belgæ *een beel-berwigen rock*/ q. d. *coloream*, quod varios habuerit colores. Galli *Hoqueton* (quæ vox a כונה originem sumpsit) *bigaré*, & *cotte bigarée*. Junius, *versicolorem*. Diodati *juppe Rayée*, & *robe rayée*. Arabs *تونية من ديباج* *Tunicam ex serico*, aut potius *unicam pictam*, sive ex picturis constans. Et sane *ديباج* *pictum* videtur significare potius quam *sericum*; cum verbum *ديج* significet *figuris ornare* aut *pingere*. Non igitur videtur *sericum* significare, saltem in hoc loco, (quemadmodum a quibusdam exponitur) nisi ob figuras, & picturas, quod serici panni plerumque picti sint. Ideo illud *تونية من ديباج* Belgice diceres *een rock van gebloemde stoffe*/ Græce χτῶνα ποικίλον, sive ἐν ἑ ποικίλῃ Jonathan & Bereschit Rabba פרגודא *paragaudam*. Clarius adhuc Targum Hierus. פרגודא כוור *Paragaudam coloratam*, aut *pictam*. Nihil jam dicam de variis interpretationibus Bereschit Rabba & Baal Turim, quam misere hæc verba torqueant per Gematriam & Notariacon, ut more solito, populo nugas obtruderent. Nam quæcunque de tunica Josephi dicuntur, dici etiam possent de Thamaris. Ex omnibus istis interpretationibus colligi deberet, tunicam istam *coloream* & *pictam* fuisse, non minus quam חשב & רקם. Aben Esra כתר מרקומות *tunicam phrygionicam*. Non mirum igitur si a Græcis ποικίλῃ & a vulgato *polymitum* dicitur.

CCLXXIX. Cæterum כתר פסים *cheiunet passim* non semper ποικίλῃ a Græcis redditur, sed & καρπωτός, ut Thamaris tunica,

II, Sam. cap. XIII. XVIII. Eodem modo & Aquilas. Sed Aquilas nihil aliud intellexit per suum καρπωτὸν quam septuaginta per τὸ ποικίλον, putat enim ita dictam fuisse ἀπὸ καρπῶν a fructu, quod scilicet fructus intextos habuerit. Ita sane explicatur a Procopio Gazæo. Χιτῶν, inquit, ἀστραγαλωτῶς. Σύμμαχος χειρωτῶς. Ἄνυλος καρπωτῶς ἀντὶ τῶν καρπῶν ἐνυφασμῶν, ἔχων οἱ νῦν ἢ καλῶσιν πλεμῶλον. *Tunica astragalotos, Symmachus Cheiridos, Aquilas καρπωτῶς propter fructus, quos habet intextos, quod nunc plumarium dicitur.* Sane si hanc ob causam καρπωτῶς diceretur, optimo jure etiam ποικίλῳ, & plumata & polymitum vocari deberet. Sed fallitur Aquilas, si hæc fuit illius mens. Suspicio tamen Procopium hæc de suo addidisse. Doctior fuit Aquilas in Hebraicis, quam ut tam crassum errorem erraret. Καρπωτῶς igitur dicitur a Septuaginta & Aquila, non propter intextos fructus, non, inquam, ut significaretur fuisse polymitum, plumatum & ποικίλον, sed quod talaris fuerit, & manicata usque ad carpum, seu volam manus. Sane ita describitur à Posidonio Stoico apud Athenæum lib. XII. ἐφ' ἧς χιτωνίσκον ἐνδεδυκὼς ποδήρη μέχρι καρπῶν χειρῶν ἔχοντα. Nota hanc tunicam, quam dicit habuisse *manicas usque ad carpum vocari talarem.* Scilicet quia καρπωτῶς & ποδήρης est eadem, cum talaris semper manicas habere solet, & manicatæ plurimum talaris fuerint. Hinc effeminati isti Jvenes, qui in partibus Catilinæ erant, a Cicerone II. *Catil.* dicuntur vestiti *manicatis & talaribus tunicis.* Hæc etiam ratio est, quod eadem tunica תפס passim Thamaris, ut a Septuag. dicitur καρπωτῶς, a vulgato *talaris* vertatur. Nemini, qui vel mediocriter versatus est in Judæorum commentariis, mirum videbitur, tunicam תפס a Græcis, præsertim ab *Aquila*, qui inter Hebræos doctissimus fuit, verti καρπωτὸν, quasi diceres *talarem & ad carpum manicatam.* Sic enim hanc tunicam explicare solent. *Bereschit Rabba, Parasch. LXXXIV. :* תפס על פס היד *quia pertingebat* (scilicet manicæ pertingebant) *ad carpum manus.* Et sane non mirum, cum Hebræis תפס significet & volam, sive carpum manus, & plantam pedis, ut optime & *talaris* ob plantam pedis, & *manicata* ob volam manus dici potuerit. Idem intellexisse videtur Baal Haturim, cum dicat תפס per Gematriam esse הו יר פס, id est utriusque literas facere cxc. Quod addit Bereschit Rabba תפס dicitוהיה : הו יר פס ונתמנה ביה וקלה וקרה *quia erat valde tenuis & levis, ut*

in vola manus abscondi potuerit, inter Judæorum suavia deliria numerandum est.

CCLXXX. Sed ne diutius inhæreamus aliorum interpretamentis, multo minus Rabbiorum nugis, dicam quid & ego sententiam de *tunica passim*. Manicatam & talarem, ideoque vere *καρπωτὸν* fuisse, vix dubito; tunicam etiam pictam fuisse, opus polynitum, & *ποιμίλον*, non ausim negare; immo talem fuisse eo facilius inducerem ut credam, quia tunica Thamaris regium vestimentum dicitur, aut saltem tale quod Regum profapiam decebat. Sed totam constituisse ex ejusmodi polynito, etiam non habeo quod me plane persuaderem. Nullus igitur dubito *פסם* *passim* dictam fuisse ob præcipua ornamenta, quibus decorabatur, & quæ sunt ipsissima PASSIM. Hæc autem fuisse puto, non integram texturam, sed certas quasdam institas, sive limbos quos habuit affutos, quos etiam lora & paragaudas vocare solent veteres. Notum est *פס* & *פספ* Hebræis *frustum* esse, partem, ut Psalmo LXXII. XXVII. *פס פס* *Parvicula frumenti*. Et hinc puto derivari Gallorum *piece*, *frustum*, aut *pars*. Hebræorum itaque *כונה פסי*, ad verbum est, *Tunica frustorum*, Gallice *une robe de pieces*. Ita sane habet Chaldæus *כונה פסי*, quod aliter non potest verti, quam *tunica particularum*. Sed quando Latini ita non amant loqui, vertere mallet: *Paragaudam* cum Targum Hierosolymitano & Jonathane. Græci dicerent *χιτῶνα πεζοφόρον*, quod idem est ac si diceret *paragaudam*. Est enim *paragauda* vestis, pannis & institis variorum colorum & picturarum, prætexta, uti docet Salmasius *ad Vopiscum in vita Divi Aureliani*. Sic *πέζαι* & *πεπτεζια* sunt *limbi* & *instita*; & *πεζοφόρον* quod ejusmodi limbos prætextos habet Pollux *lib. VII. cap. XIII.* τὸ ἢ ζῶμα, ἐστὶ μὲν ἑπιπέδιον ἐνδύου. πέζαις ἢ ἐχθ' ὡς Αἰγυλῶσι δηλοῖ πεζοφόρον ζῶματα Σαυκαλῶν. *Zoma* est *vestimentum commodum*. *Habet autem limbos*, teste *Eschylo*, qui id vocat *Zoma habens limbos*. Et *capite XIV.* ubi de paribus vestimentorum αἱ ἢ περὶ τὰς ὤας παρυφαί, καλῶντες πέζαι ἢ πεζίδες, ἢ πετέπεζα, τὰ ἔτω παρυφασμῶν· οἱ ἢ πεζοφόροι χιτῶνες ἢ οἱ ποδιρῆς, ἢ οἱ πέζαις ἔχοντες, Ξενοφῶν ἐφη κανδύλιω ὀλοπόρφου. *Quæ autem circa oras sunt prætexta, peza (limbi) vocantur, & limbi, & limbis ornata, qui ita prætexta sunt. At vero tunica limbifera sunt aut talares tunica, aut illa quæ limbos habent. Xenophon Candyn totam purpuream vocat.* eodem sensu accipitur Hesychio, quem vide si placet.

CCLXXXI. PASSIM itaque in tunicis Josephi & Thamaris, fuerunt πέζαι sive limbi & fimbriæ circa oras tunicis adfutæ. Ideo πέζαι a Polluce dicto loco inter μέρη τῶν ἐσθρητῶν numerantur. Audacter etiam ausim adfirmare vocem illam πέζαν Hebræam esse, eandem scilicet, cum פס פסה & Gallorum *piece*. Nota quæso semper idem significare quod Hebræorum פס *pas*, & פסה *pissa*. Non tantum ejusmodi institas, limbos & fimbrias in vestimentis, sed & *carpum* manus & *plantam* pedis. Ergo פס פסה est χτῶν πεζοφόρου, quæ habet institas & limbos adfutos: de qua *Horatius*:

Quorum subsuta talos tegit instita veste.

Et cum πέζαι & פס פסה quoque significant talos pedum & *carpum* manus, non mirum si ejusmodi tunicæ dicantur, modo *talares*, modo *manicate*, eo magis ita dici possunt, cum ejusmodi tunicæ talares etiam manicate esse solerent, & institas, limbosque habere solitæ fuerint adfutos ad talos, ut ait *Horatius*, & ad *carpum* manus. Optime igitur *Salmasius ad Flavium Vopiscum, in vita D. Aureliani. Quæmadmodum talares tunica circa extremitatem institis erant prætexta, & fasciis versicoloribus, sic etiam circa manum, ubi manica variis & picturatis limbis variegatas & fimbriatas fuisse minime dubium est. Cæsar Julius, referente Suetonio, utebatur laticlaviam tunicam ad manus fimbriatam. Vestis igitur illius Hebræica notio ex diversis pannis consuta in Iosepho & Thamar, tam talari tunica quam manicate convenire potest.*

CCLXXXII. Ex his quæ jam dicta sunt facile colligi potest, unde originem sumplerint, nostra *passementen*/ ut Germanice & Belgice dicuntur, Gallice *passemens*. Ego minime dubito eadem esse ac Hebræorum PASSIM. Nam etsi hodie per *passemens* certum aliquod genus tantum fasciarum & fimbriatum ex argento, ex auro & serico, quibus vestes ornare solemus, intelligamus, commode tamen omnes *limbi, instita, fimbria, fascia, lora, paragaude* & id genus alia, quibus vestes prætexi solent hodie, & quæ a nobis vocantur *Kanten*, Gallice *dentelles*, cum apud nos plerumque dentata esse soleant, & Germanorum *Letzte Passemens* dici possunt, si respicias originem vocis, nempe פס פסה PASSIM. Silentio non est prætereundum, veteres tunicas, talares & manicas præcipue, pinxisse & arte plumaria ornasse, circa oras ad talos & ad manus. Hinc Belgarum *bozduren* plumare, a *boozt* quod Belgis oram vestis significat, & ab hoc Galli suum sumpte-

runt, *brodé*, quasi *bordé*, a *bord* aut potius Belgarum *boort*. Nota etiam vocem hanc in numero plurali sumi סָבָס non autem סָב , quia plura habuit ejusmodi lora & limbos. Tales enim plerumque esse solent vestes ornatiores, cum apud veteres tum apud nos, ad hunc usque diem. Hinc *monolores* tunicæ, quæ unico loro aut limbo tantum ornatae erant, aliæ *dilores*, *trilores* & *pentelores*, quasi diceret: *une robe a une dentelle ou passément, à deux passéments, à trois passéments, & à cinq passéments. Met een kante / of passemente / met twee / met drie / of met vijf passémenten of kanten*; de quibus vide Vopilcum in *vita D. Aureliani*. סָבָס נָנָס igitur Josephi & Thamaris nihil aliud fuit quam χρῶν ποζοφόρ limbis & loris prætexta, quam Germanice & Belgice diceret, *En rock mit passémenten*. Gallice, *Une robe aux passéments*.

CCLXXXIII. *Tunicam* Josephi Patriarchæ, tamquam *κειμήλιον* pretiosissimum, reservari in Bibliotheca Bodleiana, mihi narravit Nobilissimus Ienkinsius, *Magna* Britania Regis in Comitibus Neomagensibus legatus, anno C1D1CCLXXVIII . Eiusdem descriptionem a me desiderari, cum audivisset, vir Excellentissimus, ut ex Anglia sibi mitteretur, curavit, eamque, hisce typis jam exaratis, mihi tradidit. Qualiscumque illa tunica & in cujus usum olim fuerit confecta, docto atque curioso Lectori non fore ingratum confido, si & ejus Descriptionem, qualis mihi est exhibita, hic nunc addam. Patebit eam non male convenire, cum iis quæ de TUNICA PASSIM diximus, præsertim quæ observavimus de frustis, inflitis & paragaudis. En tibi ipsam Descriptionem.

Inter Bibliothecæ Bodleianæ *κειμήλια* servatur variegata quædam Tunica, quæ vulgo Josephi esse dicitur, longitudine quatuor pedes cum dimidio æquat, quasi paulo infra genua vel ad medias furas promissa fuerit. Manicas habet laxiores sed breves. Vix ultra brachii cubitum pertingentes. Nullas umquam habuit fibulas, nec quidvis aliud quo anteriora clauderentur: sed aperta semper manebat ad modum vestis quam Angli nuperis annis gerentes vocabant Tunicam, cujus etiam formam apprime æmulatur non enim corpori stricte adhæret, sed paulo laxior dependet. Unde venerit, vel quis fuerit primus pos-

possessor hodie ignotum. Constat ex pellibus agninis breviori lana aut villa tectis: quæ quidem pelles sunt partim candidæ, partim vero ceruleæ & subfuscæ, ea arte & curiositate confutæ, ut nihil eo in genere pulchrius fingi possit. Universa enim Tunica consarcinata est ex parvis frustulis, egregia arte & summo labore compositis secundum varias figuras (non autem florum nec animalium) quæ alternatim eo ordine collocata sunt, ut intuentibus haud parum delectationis afferat. Jam vero lacera est, aliquid a verustate & contrectantium injuria passa. Ex libris rationum Academiæ constat, eam olim publicis impensis resectam, sub nomine Tunicæ Iosephi.

CCLXXXIV. Quarta & ultima vox, quæ circa texturam & ornatum vestimentorum sacrorum explicanda nobis restat, est מִשְׁרַח מוֹשֵׁר *moschzar* aut מוֹשֵׁר מִשְׁרַח *schesch moschzar* Primum de Ephodo dicitur quod fuerit מוֹשֵׁר מִשְׁרַח Exodixviii. vi. & cap. xxxix. ii. Deinde de חֹשֶׁת אֶפְרָיִם cap. xxviii. viii. & xxxix. v. Tandem de חֹשֶׁת שֵׁשׁ sive pectorali. cap. xxviii. xv. & cap. xxxix. viii. Sed & de multis partibus Tabernaculi quoque legitur, ut de יְרֵיחַ Exodi xxvi. i. & כֶּרֶת eodem cap. vers. xxxi. & cap. xxxvi. xxxvii. Et מִכָּן לַפְתַּח הָאֹהֶל: Exodi xxvi. xxxvi. Et חֹשֶׁת מִשְׁרַח Exodi xxvii. ix. Et חֹשֶׁת מִשְׁרַח Exodi cap. xxvii. xviii. Semel reperitur מוֹשֵׁר absque מִשְׁרַח ut Exodi xxxix. xxiv. ubi de חֹשֶׁת הַמִּזְבֵּיִם *sacris simbriis in pallio* P. M. Observandum tamen est ibi Masoram annotare מוֹשֵׁר *Deficit* מוֹשֵׁר. Censet itaque ibi quoque legendum esse מוֹשֵׁר מִשְׁרַח ut ubique alibi. Et sane fuisse Codices quosdam in quibus vox מוֹשֵׁר juncta erat in isto loco, cum מוֹשֵׁר, concludere quis posset ex septuag. qui habent βύσσον κεκλωσμένον, quemadmodum מוֹשֵׁר מִשְׁרַח semper exponunt. Habent tamen & βύσσον νενησμένον ut Exodi xxxvi. xxxi. & cap. xxvii. xviii. Sed & hoc factum fuisse videtur incuria librariorum, nam in utroque loco coccinum dicitur κόκκινον κεκλωσμένον, cum alias νενησμένον diceretur. Videtur itaque bysso adscribi, quod coccino attribuerent solent Græci. Vulgatus habet *byssum retortam*. Lutherus, *gezwint*. Galli, *fin lin retors*, Belgæ *fin getwerent* *inden*. Chaldæus מוֹשֵׁר מִשְׁרַח Arabs. موشر موشر Omnes istæ inter-

terpretationes eo redeunt; שש משר Schesch Moschzar fuisse byssum retortam. Et optimo quidem jure: שר enim significat torquere.

CCLXXXV. Supra jam ostendimus *polymita* dici, non tantum propter varietatem ornamentorum & colorum, sed & propter plurima licia, quæ genuina est significatio ἡ πολυμίτη: est enim *μίτη* filamentum. Ideo Plinius: *plurimis liciis texere quæ polymita appellant.* Hinc ἐξάμιτον, *sex liciorum*, & *dimita*, & *trimita*. *bilices* & *trilices*, ut & Germanis vox corrupta *zwisch* & *Tritch*: quamvis ejusmodi telæ Germanis sic videantur dici, non quidem ob fila & licia retorta, sed propter licia variantia in jugo inter texendum, quo tela ornatior & densior firmiorque fieret, quod Belgæ *gehepert* vocare solent, quales sunt telæ lineæ illæ quas Belgæ *pellen* / Galli *serviettes* appellant, & panni serici Gallis & Belgis *du satin*. Sic *variantibus liciis* varias picturas intexi solere, audivimus jam supra ex *Trebellio Pollione*, & ex *Ammiano*. Quamvis autem verisimile sit elegantissima illa *polymita* in vestitu sacro, ita texta fuisse de variantibus liciis, tamen non ausim adfirmare, hanc ob causam tantum dicta fuisse שש משר aut משר שש. Sed ideo quia fila ipsa duplicata & contorta fuerunt. Et sane licia ita sæpissime fuisse contorta, patet ex iis quæ jam jam attigimus, nempe ex ἐξάμιτοις *dimitis*, *trimitis*, *bilicibus*, & *trilicibus*. Tunicam ex triplici licio habuisse Hippium, legimus apud Apulejum *lib. II. florid.* *Habebat tunicam interulam tenuissimo textu, triplici licio.* Sed & Neoptolemum habuisse, *Loricam consertam hamis, auroque TRILICEM*, supra ex Virgilio audivimus. Ex Indiis Orientalibus nobis quotannis advehuntur telæ ex Xylino subtilissimo, ex filis retortis, quorum singulum tribus aut quatuor filis constat. Tales sunt etiam plures panni serici quos *ferandin*, *bout de soye* vocamus, & nostrorum Hollandorum ex pilis caprarum panni, quos *Camelot de Hollande* dicunt Galli, quorum stamina esse solent ex filis binis aut tribus, subtemina ex tribus, *IV. V. etiam VI. filis* in unum retortis, adeo ut, si stamen sit duorum, subtemen autem quatuor filorum, id Gallis dicatur: *Camelot de six fils*, Belgis, *sex draet*. Si subtemen *VI. filorum*, id est *sex duplum* intexitur stamini duorum filorum, vocatur *haut fils*, *acht draet* / i. e. octo filorum, & sic de reliquis. משר idem omnino significat, id est texturam non tantum de variantibus liciis, sed & quorum stamina & subtemina ex pluribus filis retorta erant.

CCLXXXVI. Sed quot fuerint filorum singula licia, tam facile definiri non potest. Ex voce שש quæ semper cum מִשׁוֹר מִשׁוֹר juncta reperitur, videtur posse colligi sextuplicia fuisse singula lina, שש enim *sex* significat, unde & Græcorum ἕξ & fere omnium populorum *sex*. Sed quoniam eadem vox materiam quoque significat, puta linum aut byssum, ut supra ostendimus capite sexto, videtur, magis debere intelligi de materia quam de certo aliquo numero. Ideo מִשׁוֹר שש significare videtur, non *sexduplo retortum*, sed *byssum retortam*. Hoc sensu sane sumitur a vulgato, Luthero, Gallis, Chaldæo, & a Græcis, ideo semper duas has voces copulant: βύσσις καὶ κλωστής שׁוֹר בּוּצָא *byssus retorta, du fin lin retors*, & Lutherus *gezawirre seyde* / ubi Lutherus tamen errat, cum habeat *sericum pro bysso*, quemadmodum id supra ostendimus. Quotuplicia autem fuerint fila illa inde non constat. Dicitur tantum מִשׁוֹר שש *byssus retorta*, sed quot fila in unum torta fuerint non exprimitur. Quoties illud מִשׁוֹר de bysso dicitur, verpuli volunt id sexduplum fuisse, id est *sex fila in unum fuisse contorta*; ut illis idem sit ac Græcorum ἑξάμυτον Gemarici *Ioma c. VII. הָר דברים שֵׁנִי כהם*. שש, *Docent doctores nostri, res de quibus dicitur, de illis intelligendum est, fila sexdupla esse*. Et in *Codice Sevachim cap. II. בגדים שֵׁנִי בה בר צריכין שֵׁהוּ של בּוּץ חרשים שׁוֹרין שֵׁהוּ חוּטין כּפּוֹל שֵׁהוּ*. *Omnes vestes de quibus dicitur BAD, necesse est ut sint ex bysso, nova, retorta ut sint ex sextuplici filo*. Hinc Maimonides *Kele Hammikd. cap. VII. כל מקום שנאמר בתורה שש או שש משור צריך שיהי החוט כפול ששה* כפול ששה ומקום שנא' בר אם היה חוט אחד לברו כשר ומצוה מן המובחר שיהיה כפול ששה *Ubique in lege reperitur שש aut משור שש necesse est ut fila sint sexdupla. Et ubi dicitur bad, si sit unicum filum simplex, legitimum est. Sed præceptum de optimo requirit ut sit sexduplum*.

CCLXXXVII In tota sacra scriptura מִשׁוֹר מִשׁוֹר nunquam dicitur, nisi de שש sive *byssus*, saltem quantum ego observavi. ideoque videtur solam *byssum* in S. Vestitu fuisse retortam, non autem lanam, quæ dicitur, *hyacinthinum, purpura & coccinum*. Unicus tamen locus exstat ubi מִשׁוֹר reperitur absque שש, ideoque videtur *hyacinthino, purpuræ & cocco* quoque convenire: nempe Exodi xxxix. xxiv. ubi de sacris fimbriis, in pallio P. M. quæ jubentur fieri ex מִשׁוֹר שש תולעת ארגמן *hyacinthino, purpura*

& cocco retorto. Sed, quemadmodum jam modo observavimus, Mafora ad locum istum adnotavit, ibi deficere $\psi\psi$, ita ut secundum Maforam, & ipsæ fimbriæ factæ fuerint, non tantum ex hyacinthino, purpura & cocco, sed & bysso, de qua proculdubio illud $\gamma\omega\mu$ *retorium* intelligi debet: de quibus fufius, ubi ad $\lambda\upsilon\mu$ deventum fuerit. Et sane si de vestibus sacris & earum textura judicamus ex veterum arte, qua polymita & $\pi\omicron\mu\iota\lambda\alpha$ texti solebant, ego facile inducerer ut crederem, nulla fila sexdupla fuisse præter byssina; lanea non ita, nisi quod aurum fortassis filis laneis immixtum fuerit. Et cum hæc vestimenta fuerint $\gamma\omega\mu\omega$ *duplicis materiae*, ex lana & lino, videntur stamina eorum ex bysso sexduplum contorta subtemen autem ex lana & auro, constitisse, quamvis Judæorum Magistri nullam agnoscant differentiam inter stamen & subtemen, ratione contorsionis filorum, omnia enim eodem modo retorta fuisse, & stamina & subtemina docent, ut mox ostendemus. Sane stamina linea fuisse, quando linum miscebatur cum lana, serico, aut gossypio, varii auctores monent. *Pollux lib. VII. cap. XVII.* ubi de gossypio, docet ex eo subtemem fieri solere, sed stamen esse lineum, $\alpha\phi\iota\delta$, inquit, $\kappa\epsilon\omicron\upsilon\eta$ *γίγνεται*, τ η *σήμονα*, $\upsilon\phi\iota$ $\epsilon\alpha\sigma\iota\upsilon$ $\alpha\tau\omega$ $\lambda\iota\upsilon\delta\upsilon$. Talia fuisse subserica, tempore primorum Imperatorum, quorum stamina fuerint linea, subtemen autem sericum, supra observavimus. In vestibus quibus aurum intextum fuit, aurum in subtemine tantum reperiebatur, non in stamine, siquidem aurum est durum & rigidum, quod cum stamine, quod tenax & molle esse debet, quo facilius moveretur inter texendum, convenire non potest. Ideo Virgilius *Æn. lib. III.* subtemini aurum adscribit.

Fert picturatas auri subtemine vestis.

Ad quem locum Servius optime annotavit *aurum in trama reperiri, in stamine non posse*. Suspicor itaque vestes Sacerdotum quoque habuisse stamina ex bysso senis filis retorta, subtemen autem ex lana & auro, ex quibus variantibus liciis inter texendum, ut & acu, variæ figuræ adpingebantur. Balteum stamen habuisse lineum, tramam autem laneam docet Josephus *Antiq. lib. III. cap. VIII.* $\alpha\upsilon\theta\eta$ δ $\epsilon\iota\varsigma$ $\alpha\upsilon\tau\omega$ $\epsilon\upsilon\phi\alpha\upsilon\tau\alpha\iota$ $\phi\alpha\iota\upsilon\mu\iota$ η $\pi\alpha\omicron\sigma\phi\upsilon\tau\alpha$ η $\upsilon\alpha\kappa\iota\upsilon\theta\epsilon$, η $\beta\upsilon\alpha\sigma\epsilon$ $\pi\epsilon\pi\omicron\mu\iota\lambda\mu\epsilon\lambda\alpha$. $\sigma\eta\mu\omega\upsilon$ δ $\epsilon\varsigma$ $\mu\acute{\alpha}\nu\eta$ $\beta\upsilon\alpha\sigma\epsilon$. Igitur variatus fuit quidem balteus laneis filis, coccineis scil. purpureis, & hyacinthinis, ex quibus per acum elegantissimi flores adpingebantur, sed stamini byssino

byssino senis filis duplicato. Utrum idem non intelligat de omnibus vestibus, quæ ex lana & lino constabant, quales erant Ephod & pectorale, valde dubito, eo magis cum id tam expressis verbis addat, tunc cum primum vestimentum ex lana & bysso describit, *stamen autem byssus tantum est.*

CCLXXXVIII. Nihilominus si Hebræorum Magistris fides adhibenda est, non tantum byssus retorta fuit, sed & cætera filamenta omnia lanæ, *hyacinthina, purpurea & coccinea.* Tradunt enim שש significare *sexduplum*, משר *octo*, in pallio fuisse duodecim fila duplicata, in pectorali & Ephodo viginti octo. Sed ut eorum mentem clarius intelligamus, illos ipsos audiamus. *Ioma cap. VII.*

חד דברים שנ בהם שש חוטן כפול ששה משר שמנה מעיל שנים ששר פרכת עשרים ארבעה חטן ואפור עשרים ושמנה כפול ששה מנא לן דאמר קרא וישו את הכתונת שש ואת מצנפת שש ואת פארי המגבקות שש ואת מכנסי הכר שש משור חמשה קראי כתיבי הד לגופיה דכיהנא. ניהו וחד שיתא חוטן כפול ששה וחד שיהו שזרין וחד לשאר בגדים שלא נאמר בהן משור שמנה מנא לן דכתיב שש וחד לטכב וגו וישו על שולי המטיל רימוני תכלת וארגמן Et paulo post ותולעת שני משור ויליף משור מפרוכת מה להלן כ"ד אף כאן כ"ד דהוה כל הד וחד תמני ונילף מחושן ואפור מה להלן כ"ח אף כאן כ"ח דוין דבר שלא נאמר בו זהב מדבר שלא נאמר בו זהב לאפוקי חושן ואפור שנא' בהן זהב אדרבה דנין בגד מבגד לאפוקי פרוכ' דאוחל הוא אלא דנין מאבנט ודנין בגד ודבר שלא נאמר בו זהב מבגד ודבר שלא נא' בו זהב ואין דנין דבר שאין בו זהב מדבר שיש בו זהב רב מרי אמר תשגנו כתיב תשגנו לזה ולא לאחר רב אשי אמר ועשית כתיב שיהו כל עשיות שוות והיכי נעביר תלתא דשורה הוו להו תלתין נעביר תרי דתשעה השעה וחד דשורה אמר קרא ועשית שיהיו כל עשיות שוות מעיל שנים ששר מנא לן דכתיב ועשית את מעיל האפור כליל תכלת ויליף תכלת תכלת מפרוכת מה להלן ששה אף כאן שש' ונילף משוליו ורימוני מה להלן שמונה אף כאן שמונה דנין כלי מכלי ואין דנין כלי מתכשיט כלי אדרבה דנין גופו ואין דנין גופו משלמא היינו דאמרינן לשאר בגדים שלא נא' בהן שש פרכת עשרין וארבעה דשיחא שיתא לא זינא ולא דינא חושן ואפור עשרין ושמונה מנא לן דכתיב ושית חושן משפט מטשה חושב כמטשה אפד תשגנו זהב תכלת וארגמן ותולעת שני ושש משור ארבעה דשיתא שיתא עשרין וארבעה זהב ארבעה הא עשרין ותמניא ואימא זהב נמי ששה אמר רב אחא בר יעקב אמר קרא וקצט פתלין פתיל פתילים הרי כאן ד' רב אמי אמר אמר קרא לטורת בתוך התכלת ובתוך הארגמן היכי נעביר נעביר ארבעה דהרי תרי הוו להו חמניא נעביר תרי דתרי תרי ותרי וחד וחד ועשית שיהיו כל עשיות שוות:

Docent Doctores nostri: in rebus de quibus dicitur שש oportet ut fila sena retorta reperiantur: משור octona: Pallium filo duodeno constat:

velum viginti quatuor : Pectorale & Ephod viginti octo. Unde autem discimus sena fila fuisse retorta? Quia Scriptura dicit: (Genes. xxviii) & facient tunicam $\omega\omega$, & tiaram $\omega\omega$, & ornamenta pectorum $\omega\omega$, feminalia linea $\omega\omega$. Quinque loca in Scriptura reperiuntur. unus propter vestimentum ipsum, quod deberet esse ex lino: unus ut essent fila sena; unus ut essent retorta. Unus propter cetera vestimenta, de quibus $\omega\omega$ non exprimitur; & unus ad impediendum (scilicet ad indicandum, aliter fieri non posse sine piaculo.) Unde discimus octona retorta? Ex eo quod scriptum est, Genes. xxxix. & facient fimbrias pallii malogranata ex hyacinthino, purpura, & coccino retorto. Quomodo fuerit retortum, docemur ex velo. Sed quid ibi observamus? viginti quatuor scilicet constuisse filis, igitur & hic viginti quatuor reperiri debent, quia quodlibet filum (quælibet species filorum, hyacinthinum, purpureum, & coccinum) octo filis constabat. Sed discamus ex pectorali & Ephod. Quid? si ibi reperiuntur viginti octo fila, totidem itaque & hic reperiri deberent. Oportet judicari de re in qua non est aurum ex alia re qua non continet aurum, ut exciperentur Pectorale & Ephod qua constant ex auro. Multo magis judicandum est de vestimento ex alio vestimento, ad excipiendum velum Tentorii. Sed judicandum est ex balteo, ex veste & ex re de qua non dicitur aurum, secundum aliam vestem & rem de qua etiam non dicitur aurum. Non autem judicamus de re in qua non est aurum, secundum rem in qua non est aurum. Doctor Mare dicit legimus: facies illud; At facies illud, de hoc quidem scriptum est, non de alio. Doctor Asche dicit scriptum est: Et facies, ut omnia opera similia essent sibi. Sed quomodo faciemus? Sumamus ter decem, habebis triginta. Sumamus bis novem & semel decem. Scriptura dicit: & facies, ut omnia opera essent similia. Pallium duodeno filo constuisse, unde probatur? Quia scriptum est: & facies Pallium Ephodi totum hyacinthinum. Discimus hyacinthinum ex hyacinthino veli. Sed quid ibi reperies? Dicam ibi sex fuisse, ideo & hic sex fuisse. Igitur id discemus ex fimbriis & malogranatis. Quid ibi erat? Octo, (scilicet fila) etiam hic sunt octo. Judicamus vestes ex veste, non autem vestes ex ornamentis vestium. Multo magis judicamus rem ipsam, (i. e. in qua est ornamentum) non autem rem aliquam in genere. Et hoc est quod diximus de reliquis rebus, in quibus nulla reperitur byssus. Quantum ad vela, quod constiterint viginti quatuor filis, quater scilicet senis, nemo est qui dubitet.

bitet. Sed unde probabimus Pectorale & Ephodum viginti octo constuisse? Quia scriptum est: & facies pectorale iudicii, opus pectoralis facies ut opus Ephodi, ex auro, hyacinthino, & purpura, & coccino, & bysso retorta. Quater sena facient viginti quatuor, & quatuor fila aurea, facient viginti octo. Sed dicam ego: sunt etiam sex fila aurea. Ad hac respondet Doctor Acha, filius Iacobi: Scriptura dicit: (Exodi xxxix.) Et scindes filamenta, filum ex filis binis; ecce erunt quatuor fila aurea. Doctor Asse dicit: Scriptura dicit: erunt inter hyacinthinum, & inter purpuram. Quomodo hoc fiet? Sumamus quatuor fila quæ ex binis constant, habebimus octo fila. Sumamus duo, quæ binis constant, & duo quæ unico tantum constant. Sed legimus, facies, ut omnia opera sibi essent similia. Codice Sevachim capite II. בגדים שנים בהם נר צריכין שיהו Vestimenta que dicuntur BAD, debent esse byssina, & nova, retorta senis filis.

CCLXXXIX. Ex his cæteri Hebræorum Magistri desumpserunt ea quæ tradiderunt de sacro vestitu, imprimis Maimonides Hilch. kele Hammikd. cap. viii. כל מקום שנים בתורה שש או שש משור צריך שיהיה החוט כפול ששה ומקום שנים' בר אם היה חוט אחד לבדו כשרי ומצוה מן המובחר שיהיה כפול ששה ומקום שנים' בו משור בלבד צריך שיהיה חוטן שמונה. Ubi dicitur in lege שש או משור שש necesse est ut fila sint retorta sexdupla. Ubi autem dicitur BAD, legitimum est si unico filo tantum constet. Sed præceptum de Optimo requirit ut sit ex filo sexduplo; Et ubi dicitur משור tantum, necesse est ut sit ex octo filis retortis. Et capite IX. פלליום docet factum ex filis duodecim duplicatis. פלליום totum est hyacinthinum, & fila ejus retorta sunt ex duodecim filis. Et paulo post ubi de fimbriis in pallio מביא הכלה וארגמן והולעת שני כל מין משלשתן: פלליום hyacinthinum, purpuram & coccinum, omnes tres illas species retortas octonis filis, quia dicitur de fimbriis משור, sic reperiuntur in fimbriis viginti octo fila. Et mox Halac. v. clarius docet qua ratione jungantur fila aurea, hyacinthina, purpurea & coccinea, ut fierent viginti octo fila. לוקח חוט אחד והם טהור ונותנו עם ששה חוטין של הכלת תופל השבעה חוטין כאחת וכן הוא עושה חוט זהב עם ששה של ארגמן וחוט אחד עם ששה של הולעת שני וחוט עם ששה של פשתים נמצאו ארבע חוטי זהב ונמצאו כל החוטים שמונה ועשרים שנים וירקעו את פחי הזהב וגומר לעשות בהן הכלת

הכלה ובחוק הארגמן ובחוק הולעת שני ובחוק השש כלומר שחוט זהב כפול בחובן :
*Sumunt filum aureum unum ex auro puro, & jungunt illud cum sex
 filis hyacinthinis, & torquent septem in unum. Sic etiam miscent
 filum aureum cum sex purpureis, & unum cum sex coccineis, &
 unum cum sex filis lineis: ita reperiuntur quatuor fila aurea; atque
 sic reperiuntur in totum viginti octo; prout dicitur (Exod. xxxix.
 vers. III.) Et extenderunt bracteas auri, & inferebant inter hya-
 cinthinum & inter purpuram, inter coccinum & inter byssinum.
 Unde docemur filum auri fuisse inter ea. Sed nemo clarius quam
 Jarchius ad cap. xxviii. vers. viii. חמשה מינים הללו שזרין בכל הוט
 וחוט היו מרדדין את הזהב כמין טסים דקים פתלים מהם ושזין אותו חוט של זהב
 עם שש חוטין של זהב עם שש חוטין של ארגמן וכן בתולעת שני וכן כשש שכל המינין
 חוטן כפול ששה וחוט זהב עם כל אהר ואחר ואחר כך שזר את כלם כאחד נמצא
 : *Quinque ista species, (hyacinthinum, pur-
 pura, coccinum, byssinum & aurum) singula torquentur seorsum
 in filum unum. Extendunt enim bracteas aureas, instar lamina te-
 nuis, & scindunt ex iis fila quadam, nempe filum auri cum sex
 filis hyacinthini, & filum auri cum sex filis purpure. & sic agunt
 cum coccino, cum bysso, ut singula species constaret ex sex filis, filum-
 que auri miscent cum singula specie, deinde torquent omnia ista fila in
 unum, atque sic reperiuntur viginti octo fila in unum torta. Hæc
 autem omnia probat ex Talmude & S. Scriptura. Sic enim mox
 addit: זכן כפורש במסכת יומא ולכר מן המקרא הזה וירקעו את פתי הזהב וקצץ
 : *Atque sic ex-
 ponitur in Codice Ioma, doceturque ex hoc loco Scriptura: Et exten-
 dent laminas auri, & scindent fila ut miscerent illa cum filis hya-
 cinthinis, & cum filis purpuræ, &c.***

CCXC. Ex his itaque docemur, fila in vestibus sacris non tan-
 tum retorta fuisse, sed etiam ex multis filis fuisse retorta: & simul
 discimus quot fila adhibita fuerint in quolibet genere vestimento.
 Sed utrum Magistrorum Judæorum argumenta procedant,
 docti viderint. Nobis sufficiat illa indicasse. Hoc saltem dicere
 auisim, illud argumentum quo probare conantur *שש* octono fi-
 lo retortum significare in *מיל* *pallio*, Exodi xxxix. vers. xxiv.
 esse plane stramineum, cum fortassis ibi plures species fuerint quam
 illi putant, scilicet non tantum purpura, coccinum & hyacinthi-
 num, sed & byssus: siquidem Masora ad locum istum animadver-

tit (uti supra docuimus) שש ויה id est, *Schesech deficit*, quod eo magis verisimile est, cum Septuaginta vocem βύσσον non omiserint. Sane si vestimentorum illorum quædam constabant ex viginti quatuor, aut viginti octo filis in unum tortis, cum in stamine tum in subtemine, non possum comprehendere quomodo השב & רקס id est polymitum, plumarium & variis floribus variatum opus, fieri potuerit: cum in ποικίλοις operibus eadem fila, & iidem colores, non ubique adhiberi possint, id enim nec per texturam nec per acum fieri potest, alias per totam telam ubique eosdem colores figuratque conspiceres. De variantibus itaque licis id fieri potest, ut colores varient, & diversas figuras componant, cum scilicet nunc albus color adhibetur, nunc hyacinthinus, nunc purpureus, mox coccineus, tandem aureus. Quicquid igitur tradiderint Hæbræorum sapientes de xxiv. aut xxviii. filis, id omne inter Rabbiorum suavia deliramenta numerandum videtur. Nec est quod id probent ex c. xxxix. Exodi v. lxx. ubi aurum iubetur inseri inter hyacinthinum, inter purpuram, inter coccinum & inter byssum; hoc enim non significat, ut illi tradunt, omnes istas species ita debere jungi & in unum torqueri; sed tantum quod aurum adhibitum fuerit non minus quam cæteræ species, unumquodque suo loco & tempore, iusta quadam concinnitate & ordine, prout ars plumaria id requirebat, in texendis aut suendis figuris ad vestium ornatum, alias nescio an ulla figuram habere potuerint absque miraculo. Deinde si filamenta ita erant duplicata & retorta, ut singula stamina & subtemina viginti octo filis constiterint, oportet sane ut vestimenta illa admodum dura & crassa fuerint, & forsitan crassitie palmæ, instar veli Tabernaculi, ut magistri docent, quam traditionem suo loco, ubi de Templo agemus, examinabimus: aut dicendum erit, fila ista subtilissima fuisse, & mira tenuitate neta. Fateor tamen illud tam mirandum non esse, si respiciamus ad subtilissima opera ista, de quibus Plinius lib. xix. cap. i. ubi plagas memorat, quarum singula stamina centeno quinquageno filo constabant; & quod magis mireris, thoracem Amasis, cujus singula fila tot constabant filis, quot numerantur in anno dies. Ipsum Plinium audiamus: *Sed Cumana plaga concidunt apros, & hæc casses ferri aciem vincunt. Vidimusque jam tanta tenuitatis, ut annulum hominis cum epidromis transirent, uno portante multitudinem qua salus cingerentur.* Nec id maxime mirum, sed singula earum

Stamina cemento quinquageno filo constare, sicut paulo ante Iulio Lupo, qui in praefectura Aegypti obiit. Miremur hoc, ignorantes in Aegyptii quondam Regis quem Amasium vocant, thorace in Rhodiorum Insula ostendi in Templo Minervae CCCLXV. filis singula fila constare.

CCXCI. Utrum autem hanc ob causam, an ob aliam rationem, vestimenta sacra dura dicta fuerint a Talmudicis nescio. Hoc saltem scio, illorum esse traditionem vestes sacras esse כשן id est duras. Cum enim vetitum fuerit omnibus Judæis, non tantum Israelitis, id est Laicis, & Levitis, sed & ipsis Sacerdotibus, ne vestes כשן duplicis materiae gererent, permixtum tamen erat Sacerdotibus iis uti in Templo, etiam tunc cum Ministerio non vacabant, eo usque etiam ut iis noctu incubarent, uti traditur Codice *Tamid. cap. III.* & alibi. Quærent itaque, causa quæ fuerit quod Sacerdotes vestibus mixtæ materiae uterentur in templo, (etiam extra ministerium) cum tam severe prohibitum fuerit lege Dei, illud fieri extra Templum, etiam ipsis Sacerdotibus? Respondent sapientes, ut hanc difficultatem auferrent, id Sacerdotibus permixtum esse, quoad vestes sacras, quia בגדי כהונה כשן הן vestes Sacerdotum dura sunt. ideoque illa non reputari inter כלאים vestes duplicis materiae. Vide Cod. *Ioma cap. VI.* Glosa autem addit, vestes istas duras non debere pro vestibus mixtæ materiae haberi, quia iis Sacerdotes non calefiunt. קשן הם ואינן מחממן לפיכך: Sunt dura, nec in iis calefiunt, ideo non peccant in illis, ob duplicem materiam: Eadem fere repetuntur in *Tosephoth ad Codicem Schab. cap. VI.* Hoc autem de Pontificis Maximi vestibus dici mirum non est, si cogitemus eas non tantum contextas fuisse ex tot filis in unum retortis, uti tradunt Hebræorum doctores, & de qua re satis fuse disputavimus, sed etiam quod auro & gemmis rigerent. Talem credo fuisse pallam illam, quam Virgilius I. *Aeneidos gemmis auroque rigentem* dicit. Hanc enim Servius ad locum istum duram vocat, quasi dixisset קשה Duram, inquit, propter aurum sicut & novas vestes videmus. Idem fortassis fuit *Patagium*. Sic enim vocabatur, secundum quosdam, a πατάσσω cum strepitu palpito, aut potius a παταγέω strepo, fragorem edo, quod ejusmodi vestimenta auro dura fuerint, ut strepitum ederent inter ambulandum. Ejusmodi vestes Belgice diceremus: *Strijf van gout*. Valde etiam dubito an non tales fuerint tunicæ illæ

illæ quas Græci vocabant *σαδύς & σατὺς stantes*, ideo scilicet quod rigore & duritie ultro starent, (nisi aliter exponas cum Salmasio in notis Ad Pallium Tertulliani) unde fortassis Germanorum *Stadtsich*: est enim illis vestis pretiosa *ein stadtsich Züley / statlich* proculdubio a *σατῶ* aut a *stando*. Memini etiam me alicubi legisse vestes Sacerdotum esse *עומרים stantes*. Hoc tamen de vestibus Pontificis Maximi tantum, non debet dici: Sed & de vestitu cæterorum Sacerdotum. Omnes enim vestes, præsertim lacuatæ *שמים* dicuntur a Maimonide *Hulch. Kele Hammikd. cap. viii. sectione xvi. הכותנה בין של כהן ג' בין של כהן הדיוש משכנת היתה שהיא בתים בתים באריגתה כמו בית*: *Tunica, sive summi Pont. sive minorum Sacerdotum, lacuata erant, id est multas habuerunt cavitates intextas, instar ceri cujusdam stomachi, quemadmodum textores facere solent in vestibus duris.*

CAP. XVIII.

DE VESTIUM SACRARUM
TEXTORIBUS, DEQUE IIS
QVI IN CONFICIENDIS
VESTIBUS OPERA-
BANTVR.

Summa Capitulis.

Lana & linum neri debebant. Id fiebat a Mulieribus. Qui in vestiu operabantur erant לב חכמה sapientes corde, Exod. 35: 25. Opus mulierum. Sardanapalus muliere corruptior. Operabantur in S. Vestiu & viri לב חכמי sapientes corde, c. 28: 3. Baal Haturim vana exposuio. Artifex חכם sapiens dicitur Αεγυπτῶν I. Cor. 3: 10. אריגה ὑφάντελα οὐκ ἔστιν ἔργον, opus πολυδαίδαλον. Inter Iudeos periti fuerunt artifices, in Aegypto. Præcipui Bezelel & Oholiabus. Auctores rei vestiaria sacra. Magnus numerus Sacerdotum. An omnes vestes sacras gesserint in Templo. Quot vestes fuerint? Singulis annis nova vestes fiebant. Pinchas Rei vestiaria præfatus. Fæmina nebant. Viri tenebant vestes sacras.

sacras. Fœmina etiam texebant apud Græcos, & Romanos. Venus filio Priapo vestem texuit. Textura Penelopes. Minerva & Arachna texebant. Alexandri M. soror. Augusti Imp. uxor, soror & nepes. Apud Aegyptios viri texebant. Apud Hebraeos fœmina. 2. Reg. 23. 7. Prov. 31. Anna filio Samueli. 1. Sam. 2: 18. Virgo Maria Tunicam Christo texuit. Sacerdotib. Hebraor. matres vestes conficiebant. Omni tempore fœmina texebant, & hodie. Maxime in claustris Monachalium. Hippias vir texuit. Gynæciarii viri textores. Cod. l. II. tit. 8. Gynæciarii tamen a mulierculis dicti Textores, Limbolarii & Arcularii apud Plautum. In vestitu sacro primi textrinatorum Procuratores Bezelel & Oholiab. Sub Templo secundo in ipso Templo erat Gynacium. Ejus præfectus Pinchafus. Poterant tamen a mulieribus texi Vestes sacra. Vestimentum a muliere detextum tradi debuit tali cœni, & a Patribus sacerdoti. Idem intelligendum de omni supellestili sacra.

CCXCII. **H**Æc de textura veterum, & de ornamentis per
texturam in sacro vestitu dixisse sufficiat. Antequam ad alia procedamus, non puto fore inutile, si & de ipsius vestium sacrarum Textoribus, aliisque auctoribus, aliquid dicamus. In vestibus conficiendis itaque duo præcipue requiruntur. Primum ut materia præparetur, cum lanæ & lina nentur. Deinde ut fila connexionem staminum & subteminum, arte Textoris telam conficiant in jugo. His addi possent ea quæ ornatum spectant, ut lanarum infectura, ars aurum ducendi, pretiosos lapides ordinandi & inferendi, ut & tota ποικιλτική. De lanis tingendis in sacra scriptura altum est silentium: ut minime dubitem, quin infectæ fuerint ab iisdem a quibus texta sunt vestimenta ipsa. Ante omnia oportuit lanam & linum neri. Hoc præstitum fuisse a mulieribus, traditur a Mose Exodi xxxv. v. xxv. וכל אשה חכמה לב בידה טו וביאו. *Omnis fœmina sapiens corde manibus suis nevit, & auulit quod neverat, scilicet hyacinthinum, & purpuram, coccinum & byssum.* Illæ ipsæ etiam neverunt lanam ad constructionem tabernaculi, versu xxvi. Optime quidem hic verti solet דב חכמה לב *mulieres industria*: illud enim לב חכמה *sapientia cordis* nihil aliud significat, quam industriam in rebus raris artificiosis conficiendis necessariam. Est autem hic receptus

ceptus modus loquendi apud Hebræos, qui viros peritos, sapientes & industrios לב חכמי *sapientes corde* vocare solent. Et hoc quidem secundum vulgi opinionem apud veteres, qui לב *cor* sedem mentis & animæ, in qua omnis sapientia & industria sita est, crediderunt. Nec mirum artem istam lanam & linum nendi attribui mulieribus, cum revera opus mulierum, potius quam virorum, fuerit: quod vel ex solo Justino satis constat *lib. 1.* ubi Sardana-palum, *virum muliere corruptiorem*, docet fuisse inter scortorum greges purpuram colorem, pensaque inter virgines partientem.

CCXCIII. Textura autem, cum toto opere Tabernaculi, ejusque vasis, iterum attribuitur viris industriis, quos Deus O. M. suis donis, quæ hisce rebus necessaria erant, donavit. De his Moses Exodi xxviii. vers. 111. ואהה הדבר אל כל חכמי לב אשר מלאתי : *Et tu dices omnibus viris sapientibus corde, quos replevi spiritu sapientia ut faciant vestes Abaronis (id est Abaroni) quibus consecraretur & Sacerdotio mihi fungeretur.* De לב חכמי nihil dicam, cum ea jam modo explicaverimus. Notandum solummodo est, hic addi : אשר מלאתי רוח חכמה *quos replevi spiritu sapientia*: quod perinde est ac si dixisset : *quos singulari industria atque arte donavi.* Significat enim sæpissime רוח *Spiritus*, in sacra Scriptura donum Dei, artem & industriam, in rebus arduis & ingeniosis. Putida est interpretatio *Babalis Hatturim* ad hunc locum, qui contendit: verba לב חכמי significare בנימטריא idem quod יראת *timor*, cum utrumque faciat dcxi. ideoque אשר לב חכמי significare: quos מלאתי יראת יהוה *replevi timore Dei*, prout dicitur ראשית חכמה יראת יהוה *Initium sapientia est timor Domini.* רוח חכמה *Spiritus sapientia* sæpius quidem significat sapientiam illam, quæ in negotio Religionis requiritur, aut etiam in rebus politicis, quo sensu Christus dicitur habere רוח חכמה *Es. xi. 11.* Nec non scientiam sublimiorem in rebus Philosophicis, eorum qui naturam rerum perscrutantur. Sed & artes Mechanicæ חכמה appelluntur, ut ars lignaria & cæteræ: ut חכם *sapiens sit peritus in sua arte, peritus artifex.* Ideo Ἀρχτέλων a Paulo 1 Cor. 111. x. dicitur σοφός, id est חכם. Idem de ארית *sive φαντασ* aut arte Texendi dici debet. Ideo Judæis est מטשה אומן, & Græcis opus πολυδαίδαλον. Sed quousque artes mechanicæ a multis dictæ fuerint *Sapientia*, videre est apud Senecam *Epistola xc1.* Quando itaque dicit ar-

tifices vestimentorum sacrorum fuisse הכמי לב, intelligit eos fuisse viros industrios, in hac arte peritos. Sed quum addit: אשר מלאהי רוח חכמה, quos replevi spiritu sapientiæ, hoc indicat, ut mihi videtur, homines istos, quamvis alias hac arte edocti atque celebres fuerint, tamen hæc eorum dona Deum auxisse, eosque replevisse industria quadam extraordinaria, & miraculosa, ad præsentem usum, in rebus sacris præcipue, necessaria. Igitur quamvis industrii & periti fuerint in sua arte, videntur tamen majori industria atque sapientia opus habuisse, ut opera tam insignia, in vestitu sacro, ut & in tota structura Tabernaculi, efficerent, quam peritiam sapientiamque Deus ipsis benignissime largitus est. Homo itaque non habet quod gloriatur coram Deo, cum Deus eo non indigeat, imo cum homo omnia accepta habeat a Deo, *Patre luminum, & auctore omnis doni perfecti.* Jacob. cap. I. vers. xvii. Cum itaque Hebræorum Magistri quærant, unde tanta ars tam elegantia opera conficiendi; artificibus istis Judæis, qui dura servitute in Ægypto ad lutum & latera coacti fuerunt, magis quam ad opera rerum pretiosarum, in purpura, hyacinthino, coccino, bysso; auro & gemmis? facile responderi potest, Deum aliquos ex Hebræis in medio flagrantissimarum persecutionum, durissimæque servitutis conservasse, qui in subtilioribus artibus instruerentur; fieri namque potuit, ut, Deo moderatore, quidam inter Hebræos latuerint, qui in artibus liberalibus, uti vocari solent, cum in Philosophicis tum in Mechanicis, instructi essent (quemadmodum & ipse Moses in omni arte Ægyptiorum edoctus fuit, teste Stephano Act. vii.) quibus postea, ubi opus erat, artem & industriam per miraculum auxit.

CCXCIV. Quinam autem fuerint *Sapientes illi corde & repleti Spiritu Dei*, cap. xxviii. Exodi, ubi de sacro vestitu tam luculenter agitur, non quidem expressis verbis dicitur: colligi tamen potest ex capite xxxi. ab initio usque ad versum xii. fuisse *Bezalelem*, filium Achisamachi ex tribu Danis. Sic enim Deus ibi loquitur: ראה קראתי בשם בצלאל בן אורי בן חור למטה יהודה: ואמלא אותו רוח אלהים בחכמה ובתבונה ובדעת ובכל מלאכה: לחשב מחשבות לששור בזהב ובכסף ובנחשת: ובחרשת אבן למלארת ובחרשת שן לששור בכל מלאכה: ואני הנה נתתי אתו ארת אהליאב בן אחיסמך למטה דן ובלב כל חכם לב נתתי חכמה וששו ארת כל אשר צויתך: את אהל מועד וגו. *Ecce vocavi nomine Bezalelem filium Uri, filii Churi, ex tribu Iehuda, & implevi*

plevi cum Spiritu Dei, sapientia & intelligentia, & industria in omni opere, ut excogitaret res ingeniosas, ad operandum in auro, in argento, & in ere, & in opere gemmario, in sculpendo & inferendo, & in artificio lignario, ad operandum in omni opere. Et ecce dedi ei Oholiabum filium Achisamachi, ex tribu Danis, dedique omni animo sapienti corde, sapientiam, ut facerent quacunque tibi precepi. Tentorium conventus, &c. Sed iisdem opus in re vestiaria sacra quoque demandatum fuit; ideo versu x. addit: ואת בגדי השירי

ואת בגדי הכהן ואת בגדי בניו לכהן: *Et vestes ministerii, & vestes sacras Aharonis Sacerdotis, & vestes filiorum ejus ad fungendum Sacerdotio.* Quod attinet opus Tentorii, de eo alibi, ubi de Tabernaculo & de Templo agemus. Sufficit ex hoc loco demonstrasse Bezelelem cum Oholiabo fuisse auctores vestitus sacri. Non quod propria manu ipsi omnia confecerint, (id enim fieri non potuisset) sed quod fuerint præfecti operis; alias ex hoc ipso loco, non minus quam ex aliis satis clare constat, eos sub se habuisse multos artifices, qui ejusmodi opera conficerent: sub postquam de Bezelele & Oholiabo verba fecisset, statim addidit וכל בניו *Et omni animo sapienti corde, dedi* (id est auxi) *sapientiam sive industriam.* Fuerunt igitur duo illi viri Bezelel & Oholiabus hujus operis præfecti ac moderatores. Atque hi fuerunt primi auctores tempore Mosis rei vestiariæ sacræ.

„ CCXCV. Cum Sacerdotium Aharonis primum institueretur, „ pauci fuerunt Pontifices, ut non multæ faciendæ fuerint vestes. „ At circa tempora Davidis proles Aaronis valde fuit aucta: ut „ pius Rex, ne multitudo pareret confusionem, eos in viginti quatuor „ distinxerit ἐφραεζας, quarum singulis hebdomadibus una ministerium perageret. I. Chron. cap. xxiv. Multo fuit auctior „ circa tempora Christi, Rep. Judaica vergente ad interitum. In „ gens fuit Sacerdotum numerus jam tempore Regis Joasi, circa „ captivitatem Babylonicam; nam si Talmudicis credimus, ob Zachariam filium Summi Sacerdotis Jehoadæ trucidatum, de quo „ legimus II. Chron. cap. xxiv. (jam non examinabo an fuerit „ Zacharias filius Barachia, de quo Servator Math. xxiii. com. „ xxxv. an idem de quo Josephus, de bello Ind. lib. v. cap. xv.) „ Nebuzaradan supremus militum Nebucadnezaris præfectus, crudelissimam in Sacerdotes fraticidas exercuit vindictam: octo- „ ginta enim millia juvenum Sacerdotum, ob cruentum scelus in

,,virum innocentem, interfecit. Gemara Hierul. cod. *Taanith*
 ,, cap. IV. אמר רבי יוחנן שמונים אלף פירחי כהנים נהרגו על דמו של זכריה וי'.
 ,, *Dixit Rabbi Iohannes, Octoginta millia juvenes Sacerdotum truci-*
 ,, *darunt propter sanguinem Zacharia &c.* Animadverti debet maxi-
 ,, me, quod dicantur פירחי כהנים *flores Sacerdotum*, quos Hebræo-
 ,, rum sapientes, in suis (uti dici solent) Glossis, exponunt כהנים
 ,, *Sacerdotes juvenes, quibus incipit barba*
 ,, *crefcere.* Si tot millia, istis temporibus, fuerunt sacerdotum
 ,, juvenum, quantus fuit numerus, si addantur profectoris ætatis
 ,, viri atque senes? Fortassis hic, uti solent Hebræorum sapientes,
 ,, de magnis majora loquuntur. Ingentem tamen jam istis tem-
 ,, poribus Sacerdotum fuisse numerum, inde colligendum esse
 ,, puto.
 ,, CCXCVI. Admodum accrevit Aharonis progenies circa tem-
 ,, pora Fl. Josephi. Si enim vera docet, *Contra Apionem libro*
 ,, *secundo*, pauciores istis temporibus non fuerunt, quam tempore
 ,, Joasi. Tradit scilicet ibi, quatuor fuisse tribus Sacerdotum, qua-
 ,, rum quælibet constat ex quinque millibus: Hac computatione
 ,, ultra viginti millia Sacerdotum non fuerunt. At multo fuisse
 ,, plures nullatenus dubito. Verba Josephi ita sese habent Latine:
 ,, *Licet enim sint tribus quatuor Sacerdotum, & harum tribuum sin-*
 ,, *gula habeant hominum plusquam quinque millia.* At quid intelli-
 ,, gat per *Sacerdotum tribus*, nescio. Multo minus capio, quæ sint
 ,, *quatuor Sacerdotum tribus.* *Duodecim* totius populi Israelitici,
 ,, ex duodecim Jacobi filiis, fuisse *tribus*, cuilibet notum est. Ne-
 ,, mo etiam nescit, præterea fuisse *tribum Levi*, ex qua oriundi
 ,, sunt Sacerdotes. De *tribu* vero *Sacerdotum*, aut de eorum tri-
 ,, buum numero, non memini alibi quidquam legi. Dolendum
 ,, est, in Josephi opere Græco tantum exstare hiatum. Vix dubi-
 ,, to quin aliter scripserit Josephus, si Græca integre ad nos per-
 ,, venissent. Viginti quatuor Sacerdotum fuisse *ἐφημερίας* jam in-
 ,, de a temporibus Davidis, ex cap. xxiv. prioris libri Chronico-
 ,, rum antea monuimus. Verum est memorari quatuor Sacerdotum
 ,, Classes aut Familias, quæ ex Captivitate redierunt, nempe *Ic-*
 ,, *daja, Harim, Paschur, & Immeri.* At nemo, qui Hebræo-
 ,, rum Antiquitates prioribus attigit digitulis, ignorat quamlibet
 ,, divisam fuisse in *sex ἐφημερίας*, sive Classes, eodem numero ex-
 ,, stitisse notasque fuisse a reditu ex captivitate usque ad Reip. Ju-
 ,, daicæ

„ daicæ everſionem; ut non perſuadere mihi poſſim Joſephum ad
 „ quatuor iſtas reſpexiſſe familias. Ipſe ſane Joſephus, quoties
 „ agit de Sacerdotum ordinibus, viginti quatuor enumerat, eas-
 „ que vocat *ἑμοσι τριάκοντα πατριάς*, *viginti quatuor cognationes.*
 „ *Antiquit libro VII. cap. XI.* Et in *vita ſua*, ab initio, *ἑφημε-*
 „ *ρῆδες ἑμοσι τριάκοντες*. De *quatuor* autem *Tribubus*, quantum ſcio,
 „ nihil habet. *Viginti quatuor* Joſephum ſcripſiſſe *cognationes*, vel
 „ *clāſſes*, certum eſt, ſi recte legit Sigonius. Ita enim ille, *De Rep.*
 „ *Hebr. lib. v. cap. III.* *Licet ſint viginti quatuor Clāſſes Sacerdo-*
 „ *tum, quarum ſingula plus quam v. millia hominum habeant.* Qua-
 „ lem Sigonius habuerit Codicem, in quo talia legantur, ſcire ve-
 „ hementer deſidero. Geneventis, quo utor, aliter habet. Doctiſſimus
 „ Seldenus, *De Succeſſione in Pontif. Hebræor. lib. I. cap. I.* locum
 „ qui apud Joſephum contra *Apionem lib. II.* corrigendum putat
 „ ex loco, a nobis jam modo allegato, *De vita ejus*, ac pro
 „ *quatuor Sacerdotum Tribus*, legendum eſſe: *Tribus viginti qua-*
 „ *tuor.* Non renuo; lubentius tamen legerem *cognationes*, vel
 „ *ordines*, quam *tribus*.

„ CCXCVII. Si autem viginti-quatuor intelligat ordines, qua-
 „ rum quælibet habeat hominum ultra quinque millia, ingens ſane
 „ iſtis temporibus Sacerdotum fuit numerus, centum ſcilicet &
 „ viginti millia minimum. Id tamen incredibile nemini videri de-
 „ bet, ſi verum eſt, quod docet Codex *Thaanib*, tempore
 „ Joaſi fuiſſe octoginta millia *פּרַח כהנים* *Sacerdotum juvenum.*
 „ Cum igitur quælibet Clāſſis conſtiterit ex quinque minimum mil-
 „ libus hominum, colligi inde debet, in Templo (ſi omnes totius
 „ Clāſſis fuerunt præſentes) ſemper tot fuiſſe Sacerdotes, præter
 „ Levitas & Iſraelitas. At vero omnes adfuiſſe, dici non poteſt:
 „ cum multi non ſolum per totam Terram Canaan, ſed & per
 „ Aſiam, Africam & Europam diſperſi, ſua hebdomada raro ſe
 „ præſentes ſtiterint Hieroſolymis.

„ CCXCVIII. Legimus in Codice *Thaanib. cap. IV. ſect. II.*
 „ Sacerdotes, Levitas & Iſraelitas, qui ſuis vicibus ſacris vaca-
 „ rent, ex ipſa civitate Hieroſolymitana atque Jerichunte lociſque
 „ vicinis acceſſiſſe, reliquos per totam Terram Iſraelis, & in aliis
 „ Regionibus, domi remaniſſe Deumque in ſuarum urbium Sy-
 „ nagogis, non ſolum præcibus & lectione alicujus ſectionis ex le-
 „ ge, ſed & die Lunæ, Martis, Mercurii & Jovis jejuniis Deo

,, supplicasse, ut fratrum suorum, qui in Templo sacra faciebant,
 ,, sacrificia atque oblationes gratas haberet. Ita enim habet Misna:
 התקינו נביאים הראשונים עשרים וארבע משמרות על כל משמר ומשמר היה מעמד
 בירושלם של כהנים של לויים ושל ישראלים הגיש זמן המשמר ללילות כהנים ולויים עולים
 לירושלם וישראל שכאוחו משמר מתכנסין לעריהם וקורין במששה בראשית :
 ,, *Ordinarunt priores propheta viginti quatuor vigiliis,* (classes, ἐφη-
 ,, μερίας) *Qualibet vigilia habebat stationarios Hierusolymis ex Sa-*
 ,, *cerdotibus, ex Levitis & ex Israelitis.* *Appropinquante tempore*
 ,, *vigilia alicujus, ut Sacerdotes & Levita ascenderent Hierusolymas,*
 ,, *Israelita istius Classis* (scilicet qui procul habitabant) *conveniebant*
 ,, *in Synagogis suarum civitatum & legebant in opere creationis.* Ad
 ,, hunc locum utraque Gemara, cum Hierusolymitana, tum Baby-
 ,, lonica, docet eos qui in templo sacra curabant plurimam partem
 ,, domicilia sua habuisse in ipsa civitate Hierusolymitana, Jerichunti,
 ,, ac in locis vicinis; ex iis autem qui in locis remotioribus, per
 ,, Terram Canaan & extra Terram habitabant, paucos accessisse.
 ,, Ex quibus maxifesto patet, integram cohortem (non solum Le-
 ,, vitarum & Israelitarum, sed ne ipsorum quidem Sacerdotum)
 ,, in Templo non fuisse. Non singulis hebdomadibus ibi fuisse
 ,, quinque millia Sacerdotum, sed multo pauciores.
 ,, CCXCIX. Sed quotquot fuerint, etiamsi tot millia adfuissent in
 ,, Templo, tamen non multis opus habuissent vestimentis sacris.
 ,, Nemo enim iis induendus fuit, nisi cui sorte Templi ministerium
 ,, demandatum fuit circa altare. Absque altaris ministerio, in ip-
 ,, so etiam Templo, habebantur ׀ peregrini, id est homines
 ,, ordinarii, ut & reliqui omnes Levitæ & Israelitæ, vestibusque
 ,, incedebant suis ordinariis, quibus & extra Templum induti fue-
 ,, runt. Hinc axioma in Talmude notissimum: בזמן שנגדיהם עליהם
 : כהונתן עליהם אין כהונתם עליהם *Quo tempore vestiti sunt*
 ,, *vestibus suis, Sacerdotes reputantur, vestibus autem suis non induti,*
 ,, *Sacerdotes non reputantur.* Gemara Babil. *Sevachim cap. II.*
 ,, vide & *Thosephot ad cap. VII. Ioma, & Maimon. Hilch. kele Ham-*
 ,, *mikdasch. cap. x.* quæ loca inferius allegamus libro II. cap. xxv.
 ,, Sed & illi ipsi qui sorte ad ministeria altaris fuerunt destinati,
 ,, vestimenta sacra deponebant, resumptis vestibus ordinariis, quam-
 ,, primum ministerio suo fuerunt functi. Verum quidem est, con-
 ,, cessum fuisse aliquem sacrarum vestium usum, etiam peracto mi-
 niste-

„ nisterio, poterant enim iis in Templo vestiti incedere tota eadem
 „ die; tamen deponendus erat balteus, propter שטמת *materia*
 „ *mixtam*. At vero hoc nomine dicebatur כוֹסֵר בְּגָדִים *deficiens ve-*
 „ *stibus*, ut Sacerdos non existimaretur, sed ut וְרַחֵם homo gregarius
 „ haberetur. Si quis vestes sacras toto die retinisset, tamen no-
 „ tu deponendæ fuerunt, ac capiti eas supponere poterat.

„ CCC. Quot vestiti fuerint vestibus sacris, colligi potest ex
 „ numero eorum, qui sortibus ad ministeria altaris fuerunt destina-
 „ ti, de quibus Misna Codice *Tamid. cap. III. Sect. I.* Fufius & cla-
 „ rius *Codice Ioma cap. II.* Sacrificium juge mane offerri solebat
 „ per novem Sacerdotes: Vespertinum per undecim. In Sabba-
 „ tho & die festo per duodecim. Narratur Codice *Tamid. cap.*
 „ *IV.* quo ordine steterint, qui partes animalis ad altare asporta-
 „ runt, & quo ritu attulerint membra agni, cum simila, fraxis
 „ & vino. Horum enumerantur novem, quibus addendi sunt,
 „ qui mactaret victimam, qui sanguinem spargeret, qui altare exte-
 „ rius purgaret, qui ab altari interiori cineres auferret, qui lu-
 „ cernas curaret, & tandem qui suffitum adoleret in loco sancto
 „ ad altare aureum, erunt quindecim. *Codice Ioma. Capite*
 „ *II.* quatuor numerantur sortes. *Prima* erat, quis altare exte-
 „ rius purgaret. *Secunda*, tredecim eligebantur; quis mactaret;
 „ quis spargeret sanguinem, quis cineres ab altari interiori aufer-
 „ ret; quis lucernas purgaret; præterea novem, qui membra ani-
 „ malis, simulam, frixa & vinum ad altare portarent. *Tertia* fors
 „ erat, quis suffitum faceret; & *quarta*, quis portaret membra a gra-
 „ dibus ad altare. Hi omnes si jungantur, erunt numero sedecim.
 „ Eodem die Aries offerendus fuit, ubi XI. operabantur Sacerdo-
 „ tes. Vide ibidem *Ioma cap. II. sect. VI.* Et Juvencus eodem
 „ die oblati sunt a XXIV. viris, ibidem *sect. VII.* Omnibus his jun-
 „ ctis, sedecim, undecim & viginti quatuor, exsurget numerus
 „ quinquaginta Sacerdotum præter unum. Sedecim enim opera-
 „ bantur circa sacrificium juge, undecim circa arietem, & viginti qua-
 „ tuor circa juvencum; eisdem enim sedecim & undecim fuisse in-
 „ ter viginti quatuor, (quamvis alias מוספֵי *sacrificiorum addita-*
 „ *menta* quæ aliquando offerebantur ultra תמיד *jugia*, fierent ab
 „ iisdem qui jugia ipsa offerrebant) non existimo, cum illo die om-
 „ nia fuerint magna magnoque apparatu fieri solerent. Quam-
 „ vis festa semel in anno celebrarentur, ut singulis annis unica
 „ Classis

„ Classis tantum tot haberet opus , tamen cum sequentibus annis
 „ & in alias Classes incidere potuerit , dubitari non potest , quin
 „ omnes Classes eundem habuerint numerum vestimentorum.

„ CCCI. Præter hos magno numero alios fuisse vestibus sacris
 „ indutos , non est credibile. Reliqui qui Templum custodiebant ,
 „ illud verrebant , purgabant , cibos coquebant , Musici qui vel
 „ ore , vel instrumentis cantabant cantica , omnia illa vestibus præ-
 „ stare poterant ordinariis : cum a quolibet Israelita fieri potue-
 „ rint , & nonnulla ab iis facta fuerint , adeoque sine vestibus sa-
 „ cris.

„ CCCII. Nihil jam dicam de Templi Principibus , quates fue-
 „ runt סגן S. Pontificis *Vicarius* ; duobus קהוליקין *Katholikim* , præ-
 „ fectis thesauri ; septem אמרלים *Amarcalim* , Principibus custo-
 „ dum Templi ; tribus גזברים *Gisbarim* , vicariis *Amarcalim* ; De
 „ ראש המשמר *Principe Classis* & ראש בית אב *principe familiarum* ; qui
 „ omnes fuerunt numero quindecim. Nihil addam de xv. aliis
 „ כמננים *Templi præfectis* , qui curam habebant sigillorum , libami-
 „ num , sortium , turturum , ægrotorum , fontium & canalium ,
 „ de Præcone , qui curabant portas , flagellationes , cymbalos ,
 „ cantores , pisturas , suffitus , vela , & tandem ipsa vestimenta.
 „ Non examinabo utrum omnes fuerint Sacerdotes , utrum omnes
 „ habuerint vestes sacras , an non ordinariis in Templo semper om-
 „ nia præstiterint ? Utrum non aliquando Sacerdotio sive mini-
 „ sterio altaris functi sint , & utrum tunc peculiare sibi habuerint
 „ vestes , an non eisdem vestiti fuerint , quibus & alii ad ministe-
 „ rium forte electi ? Silentio etiam prætereo , utrum non aliquot ex
 „ illis singulis hebdomadibus , ex נֹוֹא ἐφημερίαι prioribus remo-
 „ tis , accesserint , an vero iidem semper eadem dignitate gavisi
 „ sint ? quemadmodum vix dubito , quin כמננים *præfecti* isti quin-
 „ decim , quos statim recensuimus , in officio suo ad vitam reman-
 „ serint , cum quilibet proprio suo indicatus fuerit nomine. Om-
 „ nia hæc , inquam , cum hujus loci non sint , jam fusc non exa-
 „ minabo. Sufficit ostendisse , in qualibet Classe 11. minimum
 „ fuisse vestes.

„ CCCIII. Quamlibet tamen ἐφημερίαν plures habuisse , quam
 „ quinquaginta unam vestes , existimo. Lacerari aliquando poterant ,
 „ vel sorditie inquinari , paratas itaque alias habere debebant ad
 „ manus , quibus , si ejusmodi quid accidisset , uterentur. Quod

, de reliquis in templo sacris dicitur instrumentis, id proculdubio
 , etiam est intelligendum de sacro vestitu, cum & vestes Pontifi-
 , cum dicantur כליים *Kelim*, *instrumenta*, non minus quam reli-
 , qua. At omnia כליים *instrumenta* sive *vasa sacra* bina in tem-
 , plo, vel trina habebant, ne in necessitate deessent. Codice *Cba-*
 , *gigab. cap. III. Misna VIII.* כל הכלים שהיו במקדש יש להם שניים
 , *Omnia vasa que sunt in Templo; sunt bina, vel trina, ut si sordida facta fuerint,*
 , *adferant alia pro iis.* Excipiuntur tamen altaria. vide ibidem.
 , Nihilominus etiam si quælibet Classes LI. tantum habuisset, non
 , exiguus earum fuisset numerus, tot enim fuissent vigesies quater,
 , quot fuerunt Classes. Fuerunt itaque mille ducentæ viginti qua-
 , tuor. si bis vel ter uumeres, habebis minimum duo millia qua-
 , dringentas quinquaginta. Tot feminalia, tot tunicæ, tot baltei tot-
 , que pilei: Poterat itaque (ut & hoc notem) Pontifex Max. se-
 , cum ad Alexandrum Magnum ducere, mille ducentos viginti qua-
 , tuor sacerdotes. Si non plures, fere usque ad tria millia.
 , CCCIV. Auctor *Schilte Haggiborim, capite LXVII.* enumerat
 , viginti quatuor Sacerdotes, ad sacrificium iuge matutinum, sed,
 , iis de quibus diximus, additis duobus qui cornu caneabant, ad
 , mensam adipis, qui panes coquebant aliaque præstabant. Immo
 , enumerat quadraginta sex; præsertim die Sabbatho, nisi tamen
 , essent qui duo peragunt ministeria. Maximum numerum Sacer-
 , dotum, putat postulasse מוספיים sacrificia jugibus addita, festi
 , Novilunii, ubi multa offerenda fuerunt sacrificia, iuveni duo,
 , aries unus, & agni septem, omnia holocausta, & hircus pro pec-
 , cato. Numeror. xxviii. Quot autem Sacerdotes adhibiti fuerint,
 , fatetur se ignorare. Putat itaque tunc in sortitione matutina plu-
 , res fuisse electos, quot nempe sufficiebant. Fatetur tamen Mai-
 , monidem existimasse, eos qui mane destinati fuerunt sorte, ad
 , offerendum sacrificium iuge, etiam offerre potuisse מוספיים *addi-*
 , *tamenta*; cui se nolle contradicere addit. Sane si multi requi-
 , rebantur ad sacrificia addita in festo Novilunii, non puto pau-
 , ciores operatos fuisse diebus reliquis festis, præsertim tribus fe-
 , stis רגלים *Regalim*, Paschatis, Pentecostes & Festo Tabernaculo-
 , rum. Die *Paschatis* eadem sacrificia jugibus addebantur, quæ
 , & in Noviluniis, duo iuveni, aries unus, agni septem & hæc
 , quoque omnia holocausta. Ut totidem requisiti fuerint sacerdo-
 ,

tes, minimum, quot ad sacrificia Novilunii. De quo vide Mai-
mon. *Tmidim Umusaphim. cap. VII. Par. III.* Die Peuteco-
stes plura oblata fuerunt. Nam præter ea quæ Noviluniis immo-
labantur, septem agni immaculati, vitulus unus, arietes duo,
hircus pro peccato, & duo agni anniculi. Levit. xxiii. &
Numer. xviii. Deut. xvi. Maimon. Codice jam modo allega-
to, *cap. VIII. Par. I.* præter duo jugis sacrificia immolatos
fuisse docet juvenos tres, tres arietes, quatuordecim agnos, ho-
stias quadrupedes numero viginti, omnes in holocausta, tum hir-
cos duos in hostias pro peccato comedendas, & agnos duos in
victimas pacificas, quæ comedebantur. Primo die Tisri, si for-
te incidisset in Sabbatum, non pauciora immolanda fuissent. Præ-
ter jugia, ea quæ requirebat festum, Sabbatum & Calendæ.
Decimo die Tisri, die scilicet solennis Expiationis iterum multa
offerrebantur. Sed omnium festorum plurima offerenda fuerunt
festo Tabernaculorum, spacio octo dierum: uno scilicet die,
præter jugia, triginta, viginti octo, viginti septem, quotidie
unum diminuendo, usque ad diem octavum. Levit. xiiii. Numer.
xxix. *Maimonid. Tmidim Umusaphim, cap. x.* Hæc paucis
Sacerdotibus viginti scilicet, vel viginti quatuor potuisse præstari,
non facile credo, cum non totus dies fuerit impendendus, sed
certæ tantum horæ. Nunquam tamen, uti puto, plures adesse
debebant Sacerdotes, quam die Pascatis. Nam ut non repetam
sacrificia addita jugibus sacrificiis istius diei, de quibus modo
diximus, incredibilis multitudo agnorum circa vesperam immo-
landa fuit. Tradit Josephus *De bello Iud. lib. VII. cap. xvii.* ultimis
fatis Reip. Judaicæ, tempore Cesti, festo Paschatis, immolatos
fuisse *agnorum ducenta quinquaginta sex millia, & quingentos.*
Hæc autem paucis horis fieri debebant. Fateor quemlibet Israe-
litarum, si fuisset mactandi peritus, suum potuisse mactare ag-
num in Atrio Templi. Levitas idem quoque præstare potuisse. Non
etiam ignoro, mactationem non fuisse *עבודה Avodah*, ministe-
rium a solo sacerdote peragendum. Tamen sanguis cujuslibet
agni erat excipiendus, & ad altare spargendus: quod non nisi a
Sacerdotibus fieri poterat. Ideo ordo multorum Sacerdotum a
loco mactationis, usque ad altare stabat, alter alteri vas sangui-
ne repletum porrigebat usque ad altari proxime adstantem, qui
ad altare spargebat. Deinde adeps & intestina in altari combu-
renda

,,renda fuerunt; eo autem deferenda fuerunt per sacerdotes vesti-
 ,,bus sacris ornatos. Et cum hæc omnia fieri debuerint בין השניים
 ,,inter duas vespervas, id est ab hora, uti hodie inter nos numera-
 ,,mus, secunda pomeridiana, usque ad sextam, spatio, præter
 ,,propter, quatuor horarum, sane magnum sacerdotum numerum
 ,,adfuisse, necessario colligendum esse puto.

,,CCCV. Si Maimonidi credimus, tota Familia Sacerdotum qui in
 ,,Templum ascenderant, singulis diebus vestita fuit vestibus sacris,
 ,,eodem momento. *Hilchoth Tmidim Umusaphim cap. IV. ab initio;*
 ,,docet, omnes sacerdotes familiæ istius diei intrarunt in conclave la-
 ,,pidibus stratum, dictum הגויה *Haggassub*, ibique vestiebantur vesti-
 ,,bus Sacerdotii. Accedit הממונה *Hammemonah* præfectus, sortitur qui-
 ,,nam isto die operaturi sint, & quale ministerium cuilibet sit obeun-
 ,,dum. Hoc peracto, illi quibus sorte ministerium destinatum fuit, ad
 ,,sua opera progrediebantur; quibus fors minus favebat, vestibus sa-
 ,,cris illico exuebantur, vestesque suis locis reponebantur. Ex
 ,,hisce patet manifestissime, plures fuisse vestes sacras; quam sa-
 ,,cerdotes, qui singulis diebus operabantur. Immo tot paratas
 ,,fuisse, quot fuerunt sacerdotes in qualibet familia. Et ut hæc
 ,,clariora fiant, notandum est, quamlibet Classem, sive *עֲנָוִיָּהוּ*
 ,,s, in plures fuisse distinctam familias; non enim in qualibet Clas-
 ,,se idem fuit numerus Familiarum. Fuerunt classes quæ quinque,
 ,,aliæ sex, aliæ septem, aliæ octo, aliæ noyem habebant familias.
 ,,De hisce legat, cui datum est; *Gemara Thaanith. Ierusalem-*
 ,,*mit. cap. IV.* Enimvero, si quævis classis minimum habebat
 ,,quinque millia sacerdotes viros, uti supra ex Josepho notavimus,
 ,,facile colligetur plures fuisse familias. Ex quot autem viris, sub
 ,,Templo secundo, quælibet familia constiterit, ignoratur. Si ta-
 ,,men classis quinque, sex, septem, octo, vel novem habuit fa-
 ,,milias, & si quælibet Classis quinque millibus constabat viro-
 ,,rum; sequitur familias plures fuisse quingentorum, sexcentorum,
 ,,fere usque ad mille virorum. Sed & hoc notum est, ex iis quæ
 ,,diximus, non omnes sacerdotes quotidie fuisse præsentem, sed
 ,,quosdam solummodo; eorum qui Hierusolymis, Jerichunti &
 ,,in locis vicinis habitabant. Quotquot fuerint, cum sacerdotes
 ,,plurimam partem satis fuerint diligentes in peragendis rebus sa-
 ,,cris, ut eorum sapientes glorientur, vix credibile est, infra
 ,,millenos adfuisse, præsertim diebus festis solennioribus, qualia

2, erant tria רגלים *Regalim* festa Paschatis, Pentecostes & Taber-
 2, naculorum, quibus omnis masculus, decimum quartum agens
 2, annum, ex omnibus Israelitis, multo magis ex Sacerdotibus,
 2, addesse debebat. Istis diebus, si integra Classis adfuit in Tem-
 2, plo, quælibet familia proculdubio constabat ex pluribus quam ex
 2, quingentis viris. Credibile est fuisse minimum mille virorum. Utrum
 2, autem quilibet suam habuerit vestem sacram, non ausim adfirmare.
 2, Si id adfirmetur, quælibet classis habuisset, quingentas mini-
 2, mum, usque ad mille vestes. Cum autem **xxiv.** fuerint classes,
 2, sequeretur inde viginti quatuor, aut duodecim millia minimum
 2, fuisse vestimentorum sacrorum. Ex hisce quæ dicta sunt, certif-
 2, sime constat, vestimentorum sacrorum magnum fuisse numerum:
 2, ut si aliquot millia dicam, me errare non putem.

CCCVI. Cum tantus fuerit numerus Sacerdotum, qui in sacris
 operabantur, & sacris vestibus indigebant, proculdubio quotidie
 aliquot conterebantur, quæ postea lacerabantur & lucernis in San-
 ctuario destinabantur, quemadmodum id infra demonstrabitur.
 Opus itaque erat post tempora Mosis ejusmodi artificibus, qui
 novas conficerent. Hoc autem ita factum fuisse exsertis verbis nos
 docent Talmudici *Cod. Schekalim cap. v.* ubi inter quindecim Præ-
 fectos Templi numeratur etiam פִּנְחָס על המלביש *Pinchas super ve-*
stium. Quod Glossa sic exponit: פִּנְחָס המלביש היה מלביש הכהנים
 : פִּנְחָס הוּא מְחַסֵּק בְּהַצְנַעְתּוֹ וּבַעֲשִׂיתּוֹ : *Pinchas vestiarius, erat is qui*
Sacerdotes vestiebat vestimentis suis, & qui curam habuit ut deponerentur,
& conficerentur, (scil. novæ, in locum tritarum) vestes.
 Eo respexit, mea opinione, *Codex Middoth cap. i.* ubi Do-
 ctiores mentionem faciunt cellæ cujusdam in porta Nicanoris, quæ
 dicitur: לשכר פנחס המלביש *Conclave Pinchasti vestiarii.* Bartenora
 quidem locum istum exponit de eo tantum, qui Sacerdotes tem-
 pore ministerii vestiebat, deinde eos exuebat, qui vestes re-
 ponebat & custodiebat. Sed Maimonides id omnino intelli-
 git de eo qui conficiendis vestibus præfectus erat. *Hilchoth*
Kele Hammikd. cap. vii. sectione ultima בני משה על משה בני
 כהנים שסק בהכנת בני כהנים הדיוטים ובגדי כהן גדול ובארניתן ומתחת יד
 : נעשה הכל ולשכר היה לו במקדש : *Hic est Præfessus super opus vestium*
Sacerdotum, qui occupatus est in conficiendis vestibus Sacerdotum,
eum Minorum, cum Sacerdotis Magni, & in earum textura: il-
lius autem cura omnia fiunt, habet etiam suum conclave in Templo,
 CCCVII. For-

CCCVII. Fœminæ itaque neverunt byssum & lanam, hyacinthinum scilicet, coccinum & purpuram: sed vestes ipsæ textæ & variegatæ fuerunt a viris sapientibus atque indultriis, quorum solertiam atque industriam D. O. M. donis suis auxit. Omnia autem facta fuerunt curantibus Belzele & Oholiabo. Fœminas lina & lanas nevisse apud veteres, ut fieri solet apud nos ad hunc usque diem, supra jam attigimus. Sed easdem quoque texuisse, etiam moris erat, ut totam vestem perficerent nendo & texendo. Capite præcedenti ex Homero *Odyss. E.* jam ostendimus Nympham ἰσὺν ἐπιχοιχουσίῳ *telam percurrentem*, quod Virgilius *Æn. lib. VII.* conjugii etiam attribuit.

Arguto conjunx percurrentem pectine telam.

Artemidorus *lib. III. cap. xxxvi.* de textura verba faciens, eam mulieribus proprie attribuit, nulla facta mentione de viris. Καθεζόμεναι ὑφαινεσθαι αἱ γυναῖκες τὸν τοῖστον ἰσὺν. *Ejusmodi telam mulieres sedendo texunt.* Hesiodus *Ascraei dies. Vers. 779.*

Τῆ δ' ἰσὺν σήζαυτο γυνή.

Hac telam ordiatur mulier.

Platonem & Ciceronem de mulieribus textentibus sæpissime loqui, patet ex iis quæ capite præcedenti ex eorum *libris de legibus* allegavimus. Venus filio suo Priapo dicitur texuisse vestem; teste Cassiodoro *lib. VI. cap. XXI.* Textura Penelopes imprimis celebris est apud Homerum. Capite præcedenti fuscè disputavimus ex Ovidio, de certamine, ob texturam inter Minervam & Arachnen. Alexander Magnus veste indutus fuit, quæ erat, *sororum non tantum donum sed & opus*, ut habet Curtius *libro V.* Suetonius in *vita Augusti cap. LXXIII.* testatur: Augustum *veste domestica non alia usum fuisse, quam ab uxore & sorore & filia neptibusque confecta*, quod a Carolo Magno etiam observatum est, si Eginbardo fides adhibenda est. Principes itaque fœminæ Deæque texuerunt. Non omittendus est locus Tibulli, qui de fœmina Coa texente mentionem facit:

Illæ gerat vestes tennes quas fœmina Coa

Texuit.

CCCVIII. Adeo verum est mulieres texuisse apud veteres: ut Herodotus *lib. II. cap. xxxv.* doceat, apud Ægyptios, quorum pleraque instituta plane erant contraria & toto cœlo a cæteris nationibus diversa, morem fuisse fœminis negotiari & cauponari, ἀγο-

ἐξῆν ἢ καπηλεύειν, *Viros autem κατ' οἴκους ὑφαίνειν, intra domos texere.* Quali dixisset: *alibi fœmina texunt, apud Ægyptios viri.* Apud Hebræos texuisse, Sacra Scriptura manifesto docet. Nihil jam dicam de fœminis ædícula textentibus, quæ memorantur II. Reg. XXI. VII. Prov. XXXI. summopere laudatur uxor diligens, quæ vestimentorum mariti totiusque familiæ curam habet, & quæ ipsa ירו תהפן. *vestimenta pretiosa facit.* Celebris est locus I Samuelis cap. II. XVIII. ubi legimus Annam filio suo Samueli fecisse ירפ ליהו *palliolum.* quod non aliter intelligo, quam eam ipsam palliolum istud filio suo texuisse propria manu. Antiqua traditio est, tunicam Christi inconfutilem textam fuisse ab ejus matre Beata Virgine Maria. Idem docetur *Codice Ioma cap. III.* ubi tradunt Gemarici, licitum esse Sacerdoti vestem induere & unius diei ministerium in ea obire, si mater ei vestem fecerit. Simul exempla allegantur, de *Sacerdotibus, Ismaele, & Eliezere,* quibus matres vestes fecerunt. Sed de his plura suo loco. Morem istum, quod fœminæ texerent, viguisse ad tempora Chrysofomi usque, patet ex ejus *Homilia xxxiv. prioris ad Corinthios,* ubi sæculo suo convitium dicit, quod propter mulierum mollitiem, hoc institutum a fœminis transfiret ad mares. Quis nescit ad hunc usque diem ubique locorum reperiri mulieres quæ texunt lineas telas, maxime autem in Cœnobiis? Non tamen solæ fœminæ texebant apud veteres, sed & ipsi viri. Audivimus jam modo ex Herodoto, apud *Ægyptios viros texere.* Hippias, ut erat homo *multiscius,* uti loquitur Apulejus *Florid lib. II. tunicam interulam, tenuissimo textu, triplici licio, purpura duplici, ipse solus domo texuit.* Temporibus B. Chrysofomi artem texendi a mulierculis ad viros jam fuisse deriyatam, ex ipso Chrysofomo jam modo audivimus. Id ipsum in usu fuisse tempore Constantini, patet ex *Codice lib. XI. tit. VIII. De Murilegulis & Gynaciariis.* *Gynaciarii* sunt viri textores, & non fœminæ. Non possum quin hic observem, textores *Gynaciariorum,* & *textrinum,* sive officinam textorum, *Gynacium* dici, ὑπὸ τῆς γυναικὸς *a muliere:* ideo scilicet quod apud antiquos, ejusmodi munera mulieribus magis quam viris demandata fuerint. Sed dubitare neutiquam possum, viros texuisse jam ante tempora Julii Cæsaris; cum ipse Plautus mentionem faciat de *Textoribus, limbolariis & arculariis.* Vide *Aul. Sc. v. act. III.* Et Cicero *pro Plancio: Si* (mancipium) *pro fabro*

aut *textore emimus*. Vide etiam Juvenalem, *Satyra IX.* & alios Apud Hebræos.

CCCIX. Sacerdotales vestes non a fœminis, sed a viris contextas fuisse, colligi potest, ex iis quæ jam diximus. Fuerunt itaque primi textrinatorum Procuratores (liceat ita loqui cum Theodosio & Valentiniano Imperatoribus, *Cod. l. XI. tit. XI.*) *Betzel* & *Oholiabus*. Deinde sub Templo secundo, in ipso Templo, scilicet ad dextrum portæ Nicanoris, suum habuerunt Gynæcium sive Textrinum, ubi vestes sacræ, cum velis aliisque texturis ad Sacerdotium necessariis, detexebantur: cujus Textrinæ Præfectus, aut Procurator celeberrimus fuit quidam *Pinchasus*. Hoc tamen non est ita intelligendum, quasi Sacerdoti non fuerit integrum suum obire ministerium in alia veste, quam quæ in Templi Textrina detexta fuit. Nihil refert in quo loco, & a quibus hominibus confecta fuerit, modo materia formaque, & figuris ad legem Dei fuerit. Ita legimus *Massechet Ioma cap. III.* (quem locum modo allegavimus) matres filiis suis Sacerdotibus Ismaeli & Eliezeri tunicas pretiosissimas fecisse, quibus ministerio functi erant magno die piaculari decimo Tisri. Hæc tamen conditio requirebatur, ut ejusmodi vestimenta prius traderentur toti cœtui, atque ut sic a cœtu Sacerdotibus darentur. Vestes enim sacræ, ut omnia vasa & sacra supellex, publicis sumptibus fieri debebant, non autem privati. Sed si quis privatus aliquid dare volebat in usum publicum sacrum, permîsum erat ut reciperetur & ut eo in sacris uterentur, hac tamen lege, ut toti cœtui primum fuerit traditum, a quo ad Sacerdotes deferretur, & ministerio consecraretur. Sed de hisce postea, ubi de pretio & sumptibus vestium sacrarum: quod fiet libro secundo, Cap. XXIV. postquam de singulis vestibus seorsum egerimus.

FINIS LIBRI PRIMI.

THE 20th CENTURY

THE 20th CENTURY

THE 20th CENTURY

THE 20th CENTURY

THE 20th CENTURY

THE 20th CENTURY

THE 20th CENTURY

THE 20th CENTURY

THE 20th CENTURY

THE 20th CENTURY

THE 20th CENTURY

THE 20th CENTURY

THE 20th CENTURY

THE 20th CENTURY

THE 20th CENTURY

THE 20th CENTURY

THE 20th CENTURY

THE 20th CENTURY

THE 20th CENTURY

THE 20th CENTURY

THE 20th CENTURY

THE 20th CENTURY

INDEX RERUM

LIBRI PRIMI.

Paragraphi notantur.

A.

A *Bel* an habuerit vestes Sacerdotales. paragr. 11.
Abrodata Rex. Ejus tunica hyacinthina pretiosa. 184
Acus. 228. Major ad consuendas farcinas. *ibid.* Apud veteres est fibula. *ibid.* Sed raro 230.
Acus subtilior. *ibid.* Ejus usus apud veteres. *ibid.*
Acupicta texta dicuntur. 228. 275
Acupictor. 274
Adamus primus Sacerdos. 12. 60. Bovem obtulit. 61. An *hircum*. 61. Ex mandato Dei sacrificavit. 60. Primæ ejus vestes quales. 11. 12. An habuerit vestes sacerdotales. 11. Habuit vestes ex pellibus villosis. 58. Ejus vestium *virtus*. 62. *Odor gratus*. *ibid.* An ejus vestes pelliceæ Sacerdotales? 71. Post peccatum sacrificavit. 12. Creatus in monte *Moria* 37. Ibi struxit aram. *ibid.*
Edificia lutea ab hirundinibus inventa. 229
Egyptiorum sacerdotes vestiti. 10
Egyptum texturam invenisse. 233. Ob mercaturam lini est celebris. 99. 100. Lini & Equorum ferax. 124. Inac-

cessã facta equitatui. 125. Dicitur Hebræis *Mitzraim*. 233.
Cum *Hollandia* comparari posse. 124
Aeneas læna amictus. 147
Agricultura & *eratio* a porcis inventa. 229
Abaron Pontifex Max. 26. Ejus filii Pontifices. *ibid.*
Albi Dii, & albæ victimæ 165
Alba vestes. 163. 164. &c.
Alba vestes in Ecclesia Rom. 164
165. une *Aube*. 16
Alba opera. 91
Albus color. 163. Diis gratus. 164.
Alba vestes sacrificantibus in somniis fausta significant. 16
Alexander Severus. 225. Vestem holosericam nunquam habuit. 111. Ejus lex vestiaria. 255
Allegoria. 36
Alkermes. 207. 210. Ejus confectio. 201
Almanac, *Alambyx*, *Alchymista* an voces Arabicæ? 119
Alvearia olim texebantur. 228
Amasis Ægypti Rex. Ejus *Thorax*. 268. 293.
America multas alit aves. 56
Amethystinus color. 286
Amianus lapis *Asbestinus*. 94
Aminearum vitium genera. 86
Ammon, *Chamus*. 145
(a) *Amar-*

INDEX RERUM.

- Amorgus* insula. 202
Anagogia. 38
Anemona flos purpureus. 189.
 203.
Angeli an confecerint Adami vestes. 59
Animalia vestibus intexta. 280
 &c.
Apices apud Hebræos vocibus adscribuntur. 216
Apostoli prædicant Euangelium. 39. quo habitu. *ibid.*
Aqua farina. 203
Arabes nudi sacrificant. 9. Voces Græcas adoptant. 119. 210. Eorum sapientes & sacerdotes lana vestiuntur. 248. Sæpe intelliguntur per Arabas Judæi qui inter eos habitant. 119
Arachnes & *Minerva* certamen. 229.
Aranea textit & nectit. 228. Unde dicta. 229. Est inventrix texturæ. *ibid.* & 230. textit & reficit retia sua. 239
Arbores lanigeræ. 85
Arcas Calistus texturam populares docuit. 233. Arcadum religio. 6
Arcularii. 299
Argaman unde dictum. 202. significat colorem. *ibid.* & 204. 219.
Argema. 202. 203.
Argemon. 16
Argentum vestibus sacris nullum intextum. 157. Quo tempore ejus usus in re vestiaria. *ibid.*
Arietes teguntur ad conservandam lanam. 144
Ars artem trahit. 122.
Artes Mechanica vocantur sapientia. 295
Aries repertæ casu, aut a brutis animantibus. 229
Artificiofissimum opus est *choscheb* 270.
Asbestinum linum. 90. 94.
Athenienses vestibus albis sacra faciunt. 164
Athens. An lanificium ibi inventum. 149
Attalus an docuerit vestibus aurum intexere. 158. *Attalici*. *ibid.*
Augurale vestimentum. 201
Augusti jocus de purpura 188
Aurigo. 169
Aurum in vestibus sacris. 150. 151. Ejus color. 169. 170.
Auri varia genera in Talmude. 151. *Aurum Mesukak*, & *aurum Tob.* 152. Ex *Ophir*. *ibid.* Ex auro solido vestes. *ibid.* Ex quo genere auri vestes sacræ fiant. 153. *Aurum* laneis vestibus tantum intextum, non lineis. *ibid.* *Auri* abusus in vestibus & in ædificiis 154. *Aurea* vestes 155. 156. &c. Regum ornatus. *ibid.* *Aurum* vestibus intexere quis invenerit. 158. Quomodo in filamenta deductum antiquitus. 159. Et hodie. *ibid.*
Au-

LIBRI PRIMI.

Aurum textile. ibid. Auri usus magnus in rebus sacris. 156. In Templo Jerusal. *ibid.* Ejus color. 168. viride. *ibid.* Fulvum, & Rufum. *ibid.*
Auri plus perit quam argenti. 155.
Auri plus in rerum natura quam Argenti esse. 157
Auro ornatum Tischnetz. 258
Azur. 177

B.

B *Aal-Peoris sacra.* 7. 8. Dicitur *Bel-Phegor. ibid.* De eo lepida fabula. *ibid.* Ejus sacra turpissima. 8. Est *Priapus* & *Saturnus.* *ibid.*
Babylonica opera. 268. *Picta texitura* & *acu.* 271. *Peristromata ibid.*
Babyloniis acus vincitur pectine textoris. 272
Bacchus. Νεβρωδης & Νεβροδοσο-λθ. 51. 66. Pelle hinnuli vestitus. *ibid.* A Judæis dicitur adorari 71. Ejus cultus. 34. An Iudæi ipsi sacrificent. 51
Bacchantes sindone Vestiti. 102
Baltens Sacerdotum. 23. Est duplicis materiæ. 78. 163. Pontificis Max. die Expiationis est lineus 96. *Baltens.* 84. Sacerdotum est operis *Rokem.* 269. &c. Ejus stamina & subtemina. 287
Baum-wol, Xylinum. 85

Belgarum. ades tessellata habent pavimenta. 254
Belluata vestimenta. sive Bellua vestibus intexta. 275. &c.
Beltz a pelle 58
Bellica ornamenta tineta. 164
Bengala abundat gossypio. 104
Benus pro bonus. 69
Bestia a Βόσκνμα. 206
Bezelelus vestes sacras fecit 294. &c.
Bilices. 285
Bis tineta non omnia sunt dibapha. 214
Blatta. 189
Blutum pro ablutum. unde blen, blau. 180. *Blauw, donker blau* 178 186.
Blen-mourant. 178
Bombyces sericæ. 113. Earum nidi quomodo redordiantur. 88
Bombacina. 88. an differant a serico. *ibid.*
Bombace, Bombaggio. 88
Bombastijn Belgice a Bombyce. ibid.
Bos. Qualem Adamus obtulerit. 61.
Bracha consuuntur. 231. Quomodo texantur. 280
Brachmanes discalceati sacra faciunt. 50. Eorum vestes lineæ. 94. Et ex lapide Amiantæ, & Sindone. 102
Brocards panni aurei, ab aureis bracteolis sic dicti. 153
Brocher: Vide lacer & breiden. Vestement broché. 251
Breiden, Gallice lacer, brocher, (a) 2 ars

INDEX RERUM

ars veteribus ignota. 221. 234.
 251.
Britanorum Religio. 9
Broderie & Ouvrage de broderie.
 269. 274. 282.
Βρουτδς Iupiter. 8
Borduren. 269. *Broder quasi bor-*
der, a Belgarum Boort. ora.
 282.
Buccinum. 180
Byssus. 17. subtilissima. 18. *Byssus*
& purpura junguntur. 82
 Utrum sit lana? 89. An *goffy-*
pyium, aut *sericum*? 89. *Essē*
linum pretiosum. *ibid.* *Byssus*
celeberrima est Eliaca. *ibid.*
Seritur ut canabus. *ibid.* Ex
 ea texuntur vestes & reticu-
 la. *ibid.* *Byssus* Judaica 90. Est
 linum Indicum. *ibid.* pretio-
 sissimum linum. 91. *Byssinas*
 vestes gestandi jus qui ha-
 buerint. 125
Byssina verba. 91

C.

C. H. K. permutantur. 92
 C. mutatur in T. 206
Cain an habuerit vestes Sacerdo-
 tales. 11.
Calasaris genus vestis sacerdot. 147
Calcei vestes vilissimi 44. *Linati.*
ibid. signum Senatoriæ digni-
 tatis. *ibid.* *Calcei* consuuntur.
 228. 230. &c.
Calceos exuere signum humilita-
 tis. 45. Afferre, solvere &c.
 vile.

vile ministerium. 44. *Cal-*
ceorum corrigiam solvere. *ibid.*
Calcei Sacerdot. Ægypti. papy-
 racei. 47. Phœnicum linci.
ibid. Atheniensium albi. 164
Calcei coccinei. 194. Patriciorum.
 216. Gemmati Imperatorum
 161.
Calcei exuebantur die jejunii. 45
 In mortuorum luctu. 46. A
 Mose extrahuntur. 37. A
 Iosua & Sacerdotibus. 41
Calceatus. Larensum Pontifex.
 47. Sacerdotes Athenienses &
 Alexandrini. 47
Calceis quidam Sacerdotes ca-
 rent. 48.
Calceos non habent Sacerd. He-
 bræorum 36. Prohibiti sunt.
 38.
Calcei Empedoclis Philosophi.
 84. Rusticorum apud Hispanos.
 36
Calcei Mosis straminci. 36. Ex
 spina Christi. *ibid.*
Cameli. Eorum magna copia in
 Iudæa. 133. Eorum lana. 57.
 In usu apud Iudæos tempore
 Christi. 133. Mollissima in
 Caspia. 136
Camelot de Hollande, genus pani
 Hollandici. 101. 227. 267
 285. Fiunt ex lana caprina.
 141.
Camisia. Alba, figillata, holo-
 ferica & chrysoclava. 154
Canabus inter species *pischtim*,
 id est lini. 92. dicitur a simi-
 litu.

LIBRI PRIMI.

litudine cannæ.	92	<i>Cea</i> vide <i>coa</i> .	
<i>Canefas</i> , chanvre.	92	<i>Cento</i> .	230
<i>Cancamus</i> .	194	<i>Cereris</i> sacra in vestibus albis	
<i>Candidati</i> .	165		164.
<i>Candys</i> quid?	280	<i>Chamus</i> . <i>Ammon</i> .	149
<i>Candelabra</i> septem.	25	<i>Chemise</i> qui tienne ferrée con-	
<i>Cantus</i> dicitur <i>varius</i> .	266	trepointée &c. an <i>cheinet</i>	
<i>Capra</i> . In Oriente quales. 142.		<i>Tafchbetz</i> .	<i>ibid</i> .
Earum lana pretiosa & mol-		<i>Chermes</i> pro <i>Kermes</i> .	202
lis. 140. <i>Capros</i> Barbari suis		<i>Chanaanus</i> Chami filius lanificii	
terris non sinunt exire nisi		repertor. 224. est <i>Mercurius</i> .	
castratos. 142. Optimæ ca-		<i>ibid</i> .	
præ in insula Scyro. 139		<i>Cheirotheca</i> . An Sacerdotes iis	
<i>Capra</i> & lana caprina. 135. 137.		utantur. 32	
138. 139. &c. Inde non fit		<i>Cherubimi</i> quid? 277. fiunt	
<i>thechelet</i> . 143. Vestes Sacer-		<i>Maaseh chofcheb</i> . 265. 270. 277.	
dotales. <i>ibid</i> . Inde fiunt au-		Quales habeant figuras. 272	
læa tabernaculi. 137. Smirna		<i>Christus</i> per <i>hircum</i> representa-	
hodie adfertur. 141. Mollis.		tur. 61. dicitur <i>Agnus Dei</i> .	
138.		61. Albis vestibus induitur.	
<i>Caprarum pilorum</i> usus. 138. Craf-		165.	
sa lana caprarum. 140. dicitur		<i>Cidaris</i> .	84
<i>Merhazi</i> pro <i>Amerhazi</i> . <i>ibid</i> .		<i>Cyclades</i> quantum debeant habere	
<i>Capras nere</i> quid? 140		auri. 155	
<i>Capra</i> ex hirco & ove. 137		<i>Cilicia</i> veterum Christianorum.	
<i>Caprea</i> Geitenstein, prope Ul-		135. 138. In <i>Cilicia</i> insula	
trajectum. 142		capræ tondentur. 138	
<i>Caracalla</i> consuuntur ex pluri-		<i>Cinctus areus</i> .	49
bus partibus. 231		<i>Cirri</i> foeminarum ex pilis capra-	
<i>Carmesinus</i> color 193. 194. Unde		rum. 139	
fiat? <i>ibid</i> . & 201. Hodie a		<i>Cista</i> . hinc Germanorum <i>Riste</i> .	
coccino distinguitur. 201.		259.	
Gallis dicitur <i>cramoisin</i> , Ger-		<i>Classes</i> Sacerdotum 302. & seqq.	
manis <i>Carmesin</i> . 189. 201. 210		<i>Clavis</i> in veste Græcis vocatur	
<i>Caro</i> . carne viri delectantur 126		plumion. 268	
<i>Carmen</i> a facello pellem inferi		<i>Clausporte</i> pro <i>Clausporca</i> . 206	
nefas. 70		<i>Cleopatra</i> .	161
<i>Carminare</i> lanam. 73		<i>Clysteres</i> cyconia invenit. 220	
		(a) 3	Co,

INDEX RERUM.

- Co*, & *Coa* insula ubi. Patria Hypocratis. 88. 121. Differt a *Cea*. *Coa* vestis utrum de lana, an de Serico dicatur? 122. Ibi lanificium claruit. *ibid.*
Co & *Coa* insula differunt a *Cea* 88.
Co insula, an hoc nomine nota tempore Salomonis, 122. An tempore Latoi. *ibid.*
Coccinum. 118. purpura dicitur. 187. 216. Instar rosæ micat. 188. *Coccinea* dicuntur purpurea. 199. In *coccino* igneus fulgor. 199. *Coccinum* dicitur *dibaphum*, sed male. 198. Differt a purpura plebeja, *Tyria* & *Hysgino*. 199. *Cocco* tingitur. 200. *Cocco* tincta vestis. 200. *Coccini* calcei. 194.
Cocci cultura. 202. Ejus locus natalis. 202. Quomodo dictum *Judæis*. 207. Dicitur *Vermiculus acutus*. 215
Coccus. 188. Inde *Lacca*. 194. Qualis fructus *coccus*? 200. *Coccinus Tyrius*. 207. *Coccinum* pessime dicitur *dibaphum*, & bis tinctum. 214. *Coccinum duplum retortum*. 212. *Coccinum* cur dicatur *Schani*. 215. & *Sen*. *ibid.* Est color pretiosissimus. 216. Eo usus est *Alexander Severus*. 216. *Sacerdotibus* & *Auguribus* ornamento est. 216. Et *Salomoni*. *ibid.*
Coccinum dicitur *Galaticus color*. 200. 216.
Coccinati milites. 208. 209.
Cochenille. 204
Cœruleum, *casium* quasi *cœlium*. 175. Quomodo tingatur? 180 vide *Hyacinthinum*
Colores quid? 82. *Colores veterum* nobis sæpe ignoti. 162. *Colores* in sacro vestitu. 163. 164. &c. Quot in sacro vestitu. 167. Quo referantur. 177. *Colores Misti*. 192. *Color Regius*. *ibid.*
Columna Trajani Romæ: 9.
Conchyliæ. Inde fit color pretiosus. 175. 176. &c. *Conchyliata vestis* 175. 180. *Conchylium* distinguitur a purpura. 180. Eorum genera. *ibid.* pretia. 184. Quomodo tingatur. 190. *Conchylium*. *ibid.*
Conopeum texebatur. 219
Conspicilla. 53
Contrepointé. 251
Cor sedes mentis creditur. 292
Corbes texebantur. 219
Corum. 139
Corium & *Cortex* idem. 58. rubrum. 194. an a *Caro*. 58. *Coccino* tingitur 207. *Coria* consuuntur. 228
Cosculium & *cusculium*. 204
Cotinus frutex. 179
Coton. Belgice **Catoen**. 87
Cotonemum malum. 87. Ab *Arabibus* in *Hispaniam* delatum. *ibid.*
Co-

LIBRI PRIMI.

Cothurni. 51
Crappe. color ruber. Ejus fe-
 rax Zelandia. 189
Crates texuntur. 219
Cravates. Colli lora. 232
Crepida. 51. *Crepidatus* Domitia-
 nus. 47. *Crepidæ* propriæ Sa-
 cerdotibus Dial. & Flävial.
ibid.
Crepitus ventris in cultu Baalis
 Pehoris. 8
Crepis quid? 8
Cretati. 165
Crinale 116. *Crinale aurum.* *ibid.*
Crux in textura. 227. quomodo
 dicatur a Judæis. *ibid.*
Cynocephali populi. 104.

D.

D *Assen.* Colli lora. 232
David vestibus tectus quo
 sensu. Cur in iis non potue-
 rit calefieri. 75
Dentelles. 212. 282.
Desertum apud Judæos quid. 134.
 Ibi prædicavit Johannes. *ibid.*
Dialis Sacerdos. 197
Dibaphum. vide *Purpura.* Pro
 Auguratu. 197. 214. Male de
 coccino dicitur. 214. 215.
Dii Deaque albis vestibus amicti.
 164.
Diogenes Cynicus. 144. Ejus acre
 dictum in Megarenfes. 146.
Discalceati Judæi quando. 46
Discoloria. 269
Dzaet / *flum.* **Ses Dzaet** / *acht*

Dzaet / genus panni Hollan-
 dici. 285
Drap d'or. pannus aureus. 227
Druida Gallorum albas habent
 vestes. 164
Dolabrum. post usum ferri. 223
Dominica in Albis. 165
Domitianus. 197
Dormire ab Hebræorum *Radam*
 69.
Dormire in Templo solent Sacer-
 dotes & Levitæ. 69
Duos pannos, duas telas jungere
 per texturam. 241. &c.
Duplicata tela. 241
Duplicatio. 212. *Duplicia,* & ve-
 stes duplices. 213

E.

E *Lias* propheta. Ejus vestis.
 65
Eliezer Pont. 106
Elychnia pro Sabbatho unde fie-
 ri debeant. 128
Emplastra non debent reperiri
 intra carnem & vestem Sacer-
 dotis. 31
Ephesorum vestes habent rhom-
 bos intextos. 255
Ephodum est *Schaatnez,* duplicis
 materiæ. 78. Est *Maase cho-*
sheb. 264.
Equi. Flavi in Dania. 118. *Po-*
melé, pomelati equi. 255. *Equi*
Salomonis. 123. *Equi multi* in
Ægypto. 124. & *Thebis.* *ibid.*
Equum conscendere quis docue-
 rit?

INDEX R E R U M

- rit? 124. *Equos habendi jus*
 apud Hebræos 125. *Equorum*
pretium certum statui nequit.
ibid.
- Eruca* damnificæ bestię. 88
- Escarlatte.* 185
- Eva* non erat Sacerdos. 12. 63.
 Ejus vestes non erant Sacer-
 dotales. *ibid.*
- Expiatio Magna.* Dies Expiatio-
 nis dictus *Iom Hakkipurim.* 107
- Illo die Pontifex Max. in ve-
 stitu factum deponit. 107.
- Non intrat adyta cum vesti-
 bus aureis. 107. In Albis ve-
 stibus ministrat. *ibid.* Reliqua
 omnia tunc splendida *ibid.* Ex
 aureo labro lavat manus & pe-
 des. *ibid.* Vasa aurea tunc pre-
 tiosiora quam reliquis diebus.
 107. Illo die Sindon byssina
 tendebatur in templo 108.
 163. Pontif. Max. lino ve-
 stitus albo. 163

F.

- F.** & K. apud Arabas uno apice
 tantum differunt. 201. F.
 Mutatur in V. Apud Græcos
 F & γ quomodo differant. 201
- Faly.* **Gen Faly** genus vestimen-
 ti nostrarum mulierum a φά-
 λα. 232
- Fascia* in vestibus. 282
- Fel, vel, a pelle.* 58
- Feminalia, Bracha.* 84. Hierony-
 mus male credidit non posse
 texti, 231. 236.
- Ferandin,* genus panni ferici. 285
- Feu couleur de Feu.* 186
- Fenille morte,* color. 169
- Fibula.* Est acus 229. A *sutura*
 nunquam distinguitur. *ibid.*
 Nulla sine acu. *ibid.*
- Fibulatum & resfibulatum.* *ibid.*
- Fides, fido, fœdus.* 59. *Fidei sa-*
cra. 32. Ejus flamen. 164
- Filesel,* genus fili serici. 128
- Filum. six fils,* huius filis, genus
 panni Hollandici. 285
- Fimbria* in vestibus quomodo
 Hebræis dicantur. 252. In
 vestibus sacris nullæ. *ibid.*
 Quæ in vestibus. 282
- Flachs* German. **Flax** Belgic.
Filace Gall. *linum* 92. 99. **fijn**
flax. 120
- Flaviales:* 197
- Flamen.* Dialis habet album ga-
 lerum. 164
- Flamines Fidei* manus velant albo
 panno 164. *Flaminibus* lana
 peculiaris, 148. *Flamines* di-
 cuntur quasi *Filamines.* 148.
 Quomodo tegant caput. *ibid.*
- Flaminica* apud Romanos, si tu-
 nicam laneam lino confutam
 habuit piaculum commisit. 81
- Flos* Flores hyacinthini. 176. Ex
 Ajacis sanguine crescunt. 176
- Flos lana* caprinæ. 138
- Floribus* pictæ vestes. 274. 277.
- Florida* vestes propriæ mulieri-
 bus. Et quidem meretricibus.
 274.
- Flores* intexti velis tabernaculi,
 277.

LIBRI PRIMI.

Fœdus unde dictum. 39 *Fœdera* sancire. *ibid.* Sancitur *fœdus* cum signis notabilibus. 59 In *fanciendis* *fœderibus* *victimæ* adhibentur. 59. Quid significet. *ib.* In *fœderibus* *comminatio*. *ibid.*
Folia ficulnea. 56. *umbrosissima*. 56. *Inde vestes*. *ibid.*
Foliis sese tegit Ulysses. 56.
Fratres Arvales. Eorum *Sacerdos* *spiceam* habet *coronam*. 164. Et *albam infulam*. *ibid.*
Fullones. *Vestes dealbant & lavant*. 165. *Junguntur cum sarcinatoribus*. 230.
Fulvus color quomodo *mixtus*. 167.
Fromalia. 53.
Funes. *Quibus ligatus Simfon*. 91.
Fruetus *vestibus intexti*. 279.
Fusi. *Post usum ferri*. 223.
Funda *annulorum formas habent figuræ in tunica Sacerdot*. 259.
Furvus *deducentes nudis pedibus*. 46.

G.

G *Littera* *permutatur*. vide *K*.
Galantes. 147.
Galericulus. *vulgo une Peruque*. 139. *Ex pilis caprarum*, *ibid.*
Galerus Albus *Flaminis Dialis*. 164.

Galigula Sericatus. 111.
Gallia *quomodo purpuras tingat*. 190.
Gallorum *procerum vestes aureæ*. 155.
Garlaticum *pro Galaticum & Escarlaticum, Escarlate*. 206.
Geiten-Stein. *Villa prope Ultrajectum*. *Sic dicta ob capras Orientales*. 142.
Gemma *in vestitu sacro*. 160. 161. *Calatæ in Calceis*. 161. *Leges contra vestes gemmatas*. *ibid.*
Gemma Hyacinthus. 174. *Sec.*
Gemma Hematites. 189.
Gematria *species Cabalæ Judæorum*. 278.
Generosa. 91. 118.
Germani *tecti agnini pellibus*. 67.
Germanica toga *pro Græcanica*. 197.
Geta *pelliti*. 67.
Gess, *ab Hebræorum Es*. 137.
Goliati hasta *comparatur cum instrumeto textoris*. 225.
Gossampini. *Frutices qui gossypium ferunt*. 86.
Gossypium. *Parum habet firmitatis*. 91. *Est Xylinum* 99. *Differt a lino* 104. *ubi nascatur?* 99. *Ejus est abundans Bengala*. 104. *Ex Gossypio vestes Sacerdot*. *apud Gentiles*. 164. *Cum lino an possit misceri*. 74.
Gousson *frustulum tunicæ Gallicæ* (b) lis

INDEX RERUM.

- lis sic dictum. 237. tunicae
mirifica arte intexitur. *ibid.*
Goude laecken. pannus aureus. 227.
Grex liniger Sacerdotes. 94.
Gris de lin. color. 186.
Grof Gyin. Genus panni ex lana caprina, apud Belgas. 227.
Gynacium, Gynaciarii. De iis lata lex. 308.

H.

H. littera mutatur in G. K.

92.
Halm / pro *culmus.* 92.
Hanf / Henep a *Canabo*, & Heb. *Kanbos.* *ib.*
Haut, pro *cutis* 92. *Haut.*
Hupdr. 67.
Haruspex varicosus. 84.
Hemels Bleau. 172. 177.
Heekelen *Carminare* lina. 73.
Heliogabali calcei gemmati. 161.
Hemo pro *Homo*, ut *benus* pro *bonus* 69.
Hercules pelle Leonis vestitus. 66. Ejus Sacerdos *laiclavaria* vestitus. 148. Ejus amica. 190. Ejus canis inventor *purpuræ.* *ibid.*
Herculis Lindii sacra cum diris imprecationibus. 7.
Heroes prisca pellibus vestiti. 66.
Heroina pellibus vestitæ. *ibid.*
Hes, Hex, Ras / Catti / Hessen idem. 92.
- Himmel* signum. 177.
Hippias sibi vestem texuit. 308.
Hircus Christum significat. 61.
Hircum ab alis. 62.
Hollandi optimos pannos faciunt ex lana hispanica. 113.
Hollandia cum Ægypto comparanda. 124.
Holoserica vestis. III. Ejusmodi vestem nunquam habuit Alexander Severus. *ibid.*
Hoqueton tunica a *chetinet.* 278.
Hunni & Hungari pelliti. 67.
Hyacinthus gemma. vide *Gemma.*
Hyacinthus flos. vide *flos.*
Hyacinthus color qualis. 172. &c. 183. Quomodo tingatur. *ibid.* & 180. 183. Est color nigricans instar atramenti. 178. Auster *ibid.* Aeris naturam refert. *ibid.* Non omne est *thechelet.* 179. solo sanguine conchylii tingitur. *ibid.* Quomodo hodie tingatur. *ibid.* Non nisi lana eo tingitur. 147.
Hyena. Ejus pellis contra vulnera. 67.
Hyginus color. 192. 195. 203. Augurale vestimentum. 192.

I.

- I** *Acinthe la belle.* 174.
Iacobi vestes, vide *Vestes.*
Ichthyophagi. 56.
Ignis & fulmina in foedere. 59.
Imperatorum Paludamenta alba. 165,

LIBRI PRIMI.

165.
Ingenieur. Chofcheb. 265.
Incubare Deo. Aesculapio &c.
 68.
Incubare pellibus. 69. An Mofi
 ritus iste notus. *ibid.* Cur Mo-
 fi attribuatur. *ibid.*
Inconfutile apud Johannem non
significat sine fibralis. 235.
India unde dicta. 105. ferax
lini. 104. & *Xylini.* 104. *In-*
dica lina præstantissima. *ibid.*
Indicum linum byffus. *ibid.*
India quidquid ultra mare me-
diterraneum, & Athiopia.
 105. *Ioppe urbs, & Arabia*
India. *ibid.*
Indi Nigri. 105.
Indicus color, harundinum fpuma.
 179.
Indumentum. 116.
Insilia. 223.
Insibula instrumentum texoris.
 225.
Insula Cos. Kō 113. 121.
Instita in vestibus. 282.
Jabannes Baptistes. Ejus vestes.
 65. Conveniebant regioni
 montanæ. 134. Quæ de eo
 dicuntur communis vitæ ra-
 tio tulit. 134.
Jonathan Hasmonæus Pont. 28.
Josephi aliorumque scripta cor-
rupta. 162.
Josephi fil. Jac. tunica passim.
 278. &c.
Isis inventrix lanificii. 149. 224.
Ismael f. Paphi Pont. Max. 106.

Italiaensche vloer / Pavimen-
tum Italicum. 254.
Iteratio. 212.
Iugum textorum. 225. *Depicta*
in tabula. 243. *Ejus expli-*
catio. *ibid.*
Jupiter Σπουδῶς & πορδῶς. 8.
Juvencus quando oblatuſ. 300.

K.

K. mutatur in C. G. H.
 & T. 92. 180. 206.
Kammen / Carminare. 73.
Kanten. 212. 282.
Kalle. Kalle haube. operimentum
sponsæ dicitur stomachus ani-
malis ruminantis. 260.
Karmesijn. 189. 193.
Kartas. 207.
Kasten a Cista. Funda annuli.
 259. *Getastelcer rott. Tunica*
Taschbetz. 259.
Keeperen. Scheepert stoffe. 285
Kermes, coccinum. 202.
Kleermaccker. 229. 231.
Klinkant. 159
Klosse / een Klosse Gaeren / a
κλωσῆ. 212
Kokus noot. 202.
Kolder. Maasse Kolder. 262.
Koninghs Couleur. 186.
Koreischitarum Religio, apud A-
rab. 9.
Krampf. Spasmus. Haschabetz.
 261.
Kunstlich. Het aller konstelijst-
ſie werck. 264.
 (b) 2 L.

INDEX RERUM.

L.

L. littera vestibus intexitur.

273.
Labia rubentia. 215.
Lacca color ruber. unde. 194.
 Tyria. 207.
Lacer, beyden / brocher. veteribus ars ignota. 234.
Lacuata. 257. 258. *Lacunar.* *ibid.* *Lacuata tecta.* *ibid.*
Laculatum. vestis *laculata taschbetz.* 257. 258.
Lana a lana quasi lanæ. 147. vide *χλωρα.* *Coccina lana.* *ibid.* & 213. *Hyacinthina.* *ibid.* *Textitur.* 233. *Vestis Cæsaris & Imperatoris.* 147. *Æneæ & Sacerdotum.* 147. *Læna quid?* 213.
Lacken. Goude Laecken. panni aurei. 227.
Latitia virorum & mulierum. 126.
Lagena. 139.
Lana. *Vulgatissima materia vestium.* 73. *Inde vestes Sacerd.* 110. *Pretio non cedit ferico* *ibid.*
Lana & linum pro vestibus ipsi. 73.
Lanam cum lino in vestibus misceri vetitum. 73.
Lana vitis. *Gossypium.* 86. *Marina pinnicum.* 128.
Lana camelorum. 57. 65. *Non facit Schaametz.* *Cum lino misceri potest.* 74. *In usu*

tempore Christi. 133. *Inde vestes Joh. Baptistæ.* *ibid.* *In Insula Caspia mollissima.* 135. *Inde vestes delicatiorum.* *ibid.*

Et *Sacerdotum* *ibid.* & *Ara-
 bum.* *ibid.* *Non valde mollis in Judæa.* 135. *Ex ea fiunt vestes viles & Cilicia* *ibid.*

Lana. *Adhibetur ad vestes sacra.* 131. *Inde vestes Regum. Servii Tullii.* *ibid.* *Late sumitur pro gossypio & serico.*

132. *Varia lanarum genera.*

126. *Agnorum* *ibid.* *Quousque cum lino misceri queat.*

133. *Lana Milesia mollissima.*

135. *Caprina in vestibus sacris nullum habet usum.* 143.

An lana arietum non foeminarum? *ibid.* *In ovibus pura conservatur.* 144.

Ovilia sola prohibetur ne misceatur cum lino. *ibid.* *Sola pëniculamentis indiget.* *ibid.* *In vestitu sacro est optima.* *ibid.*

Lanarum genera mollissima.

ibid. *Vigonica, Persica, Hispanica.* 145. *Milesia.* *ibid.* *Judæis notissima.* *ibid.* *Dicta ab urbe Mileto.* *ibid.* *Omnis lana mollissima & pretiosa Milesia dicitur.* 145. *Hispanica lana mollissima.* *Inde panni Leydenses optimi.* *ibid.* *Ap-
 pula, Gallica, Tarentina, Sel-
 gica, Damascena.* *Lanæ Al-
 tinales.* *ibid.* *Judaica lana mollissima.* 146. *Lana fusca*

&

LIBRI PRIMI.

- & rubra nigræ tincturæ in-
 epta. 146. Alba adhibetur
 in vest. facris. *ibid.* Ejus fit
 mentio in S. Scriptura. *ibid.*
 Lanæ usus in facris. 147. *La-*
na vestiti Sacerdotes Ethni-
 corum. *ibid.* Lana nulla in
 vestibus Sacerdotum Isis.
 147. *Lana* Flaminihus pecu-
 liaris. 148. Arabum sapientes
 lana vestiti. *ibid.*
Lanam nendi artem invenit Mer-
 curius. 223. 224.
Lanificium in Insula Coa claruit.
 122. In usu tempore Mosis.
 149. Attribuitur Ægyptiis,
 Isis & osirdi. *ibid.*
Lana vestium sacr. tingitur, non
 panni detexti. 217.
Lana Caprina misceri potest cum
 lino. 74. Inde vestes. 137.
 Hodie magna copia Smirna
 nobis advehitur. 141.
Lapper. 230. *Lappen.* *ibid.*
Laticlavio tunica. 148.
Latons quando vixerit. 122.
Lectus ex pellibus. 67.
Leeder / Germ. *Letter* / corium.
 58.
Lepra. Quænam vestes ea pos-
 sint infici. 137.
L' Espanle Mercator celebris
 Amstelodamensis. 142.
Lex Rhodia. 112. De Murilegiis
 & Gynæciariis. 308
Lex vestitaria. 73. Alex. Severi.
 155.
Leyste / Institæ vestium. 282.
Licia. De Variantibus *licis* pin-
 gere. 271. *Multa licia.* 285.
 Ex quot *licis* fuerint vestes
 sacræ. 287. Judæorum de his
 deliria. 290.
Ligamenta intra carnem & ve-
 stem Sacerdotis vetita. 31.
Limbi in vestibus. 280. 281.
 282.
Limbolarii. 308.
Linum. vide *lana.*
Linum ubi nascatur. 99. Quo-
 modo flavescat. 118. Candor
 ejus damnosus in retibus. *ibid.*
Linum firmum. 91. Ex eo fi-
 unt retia. *ibid.* Et funes qui-
 bus ligabatur Simson. *ibid.*
Linum tenax. 91. *Lini* semen.
 92. In culmum crescit, &
 stipulas habet. *ibid.* *Linum*
 pectinatum. 120. *Linum* Æ-
 gyptiacum. 97. Merx Ægyp-
 ti celeberrima. 99. Indicum.
 100. Est præstantissimum.
 104. 105. India olim *lini* fe-
 rax. 104. Hodie non mul-
 tum ex India affertur. *ibid.*
Linum & *Gossypium* in India
 differunt. *Lina Harlempjesia*
 pretiosa. 106.
Linea vestis. vide vestis. *Linea*
vestis Herculis. 94. Josephi.
ibid.
Lineas vestes purpura aut auro
 ornare dementia. 154.
Liniger grex, sacerdotes. 94.
Lini inventor an Pythagoras. 94.
Linum in usu ante tempora

INDEX RERUM.

- Mosis. *ibid.* Lini texturam quis invenerit. 234.
 Lini Ægyptiaci pretium certum. 125.
 Linyphones, lini textores. 99.
 Lintea Sindon. 101.
 Littera varia vestibus intextæ. 273.
 Locusta cibus vulgaris apud Judæos. 134. An preces faciendæ propter locustas *ibid.*
 Londres pro Londes & London. 206.
 Loen. **Gen** Loen homo defes. ab Hebræo Lom, cunctari. 213.
 Lora in vestibus. 1282. *Mono-*lores, dilores, trilores, pentelores. *ibid.*
 Lorica decet virum fortem. 112. Neoptolemi lorica. 263. 285. Galbæ & Ajacis. 263.
 Lorica lineæ in aceto decoctæ. 263. Ex lana etiam fiebant. *ibid.*
 Luctus in pellibus. 66.
 Lupercalia. 4 cum sacris Baalis Pehoris conveniunt. 8.
 Lutetia pro Lenketia. 206.
- M.
- M** Achina quomodo Hebræis dictæ. 265.
 Maclari in navi vetitum. 9.
 Maclatio apud Iudæos fit cum precatone. *ibid.*
 Magra rubrica Synopica. 193.
 Maille. Cotte de Maille. **Gen** maille holder. 262.
 Mallens. 223.
 Manibus ictis sacra fiebant. 32.
 Manica tunicis attexuntur, non affluuntur. 245.
 Manor instrumentum textoris. 225.
 Mare. Ejus color. 175. *Viride marinum.* Vide viride. Mare mortuum. 182. Salfum *ibid.* Maria terræ sanctæ septem. *ibid.*
 Margarita Cleopatræ. 161.
 Margian. 193.
 Marmor repræsentans nudos popas & sacrificantes. 9.
 Maroquin du Levant. 194.
 Massechet. Significat instrumentum textoris, & Codicem Talmudis. 225.
Matten Belgice storeæ. 222.
 Medici Sacerdotum. 34.
 Megarenses tegunt oves. 146.
 Mel agreste pauperum cibus. 134.
 Mercaton & Melicoton. 87.
 Mercatorum societas. 123.
 Mercurius. Invenit artem lanam nendi. 223. 224. Est chanaanæus. 224. Mercator, servus Deorum. *ibid.* Alatus. *ibid.* Tradidit lanificium Mitzraimo, sive Ofirdi. *ibid.*
 Merhazi, pro Amerhazi lana caprina. 140.
 Mescha rude panni genus. 140.
 Inde fiunt tentoria & facci apud

LIBRI PRIMI.

apud Arabas. *ibid.*
Metallica ars quomodo inventa.
 220. 224.
Midianita. Eorum Religio. 7.
Mikveh quid? 124.
Ministri Principum albas habent
 vestes. 165.
Milesia lana optima. 145. 146.
 &c.
Milites Lacedæmonii & Babylo-
 nii coccinati. 208. 209.
Minerva ab Arachne in texendo
 victa. 220.
Minium Græcis quid? 118. 207.
Mium, *dimita*, *trimita*, *aput* &
 285.
Muzraim Chami filius. 149. 224.
 dicitur *Ofris*. 224. Ægyptum
 occupavit. *ibid.*
Mixtura in vestibus. Vide ve-
 stes. in agris prohibita. 76.
 In satis & animalibus. *ibid.*
 In vestibus quo sensu Judæis
 permiffa. *ibid.*
Moabita. 7.
Mombas Rex. 107.
Monachi artem sericum confici-
 endi ex India attulerunt. 112
Monolores. 282.
Mons Moria sanctus. 37.
Moses in omnibus artibus Ægypti-
 tiorum edoctus. 293.
Muliebris luxus die Paschatis.
 126.
Murex. 179. *Murices* ubi capi-
 antur ad tingendum. 182. Vi-
 vi capiuntur. 182. statim de-
 bent contundi. *ibid.* *Sacer Mu-*

rex. 196. *Tyrius murex*. 199.
Murice rubere. 190. Lex de
Murilegiis. 308.
Mustela. 67.

N.

N *Nelde acus.* Gen Pack-
naelde. 229.
Nagel. 226.
Naker. 186. 192.
Natte florea. 222.
Nauta Hebræis dicuntur *Me-*
lachim a falsugine maris. 182.
Nectere est texere. 219.
Nere. Fœminæ nent. 307. &c.
 Nendi artem invenisse Mer-
 curium. 222. *Lanam* & *li-*
num vestium sacrarum quis *ne-*
verii? 292.
Netum. 212.
Nexile. 223. &c. fuit ante *tex-*
tile. 223.
Niger color. 173.
Nimaigre, pro *Nimegue*. 206.
Nimbrodo vestes Adami eripuit
Esavus. 62.
Noppies Gansen oogen. genus
 panni linei ocellati. 253.
Notariacon. Species Cabalæ.
 278.
Nudi Dii. 9.
Nudi nascimur. 1.
Nudi Laniones. 9. & *Popæ*. 9. &
Sacerdotes. 3. 9.
Nudi Britanni sacra faciunt. 9.
Nudus Concinator Antonius. 5.
Nudipedalia. 46.
Num-

INDEX RERUM.

Nummi varii.

9. 254.

O.

O *Cellata vestis.* 253. **Gansen oogen / een roek met oogkens /** 253.

Oculi attribuuntur vestibus facris, sed male. 253.

Oholiabus cum *Bezelele* sacras vestes confecit. 294. &c.

Ophir. *Aurum Ophir.* 152.

Opus acuti viri. 264.

Ordire. 127

Ornamenta mulierum ridicula ex pilis caprarum. 139.

Osiris inventor lanificii. 149.

Ossen bloet. 186. 189.

Oves teguntur ad conservandam lanam. 144. 146. &c. *Varia* & punctata. 146.

Ouvrage de dessin. 264. *Exquis.*

ibid. **Oxelschypen / Gallice guoßons.** vide *gousson.*

P.

P. mutatur in F. & V.

P *Pagoda* Indorum templa. 50.

Palla auro rigens. 155. 158. 162.

Pallas ægide tecta. 66. *χλαυωπις* dicitur. 173. Ejus certamen cum *Arachne* de textura. 271. 276. &c.

Pallium Pontif. Max. 234.

Pallium *Sinhar* ex qua lana. 145. 158.

Paludamentum ex auro textili. 155.

Palma vestibus intexitur. 274.

Pamphila *Latoi* filia invenit artem sericum conficiendi. 113.

Panni optimi conficiuntur in *Hollandia.* 113.

Pannus a *πέννη.* 127. & *Dorice* *πέννη.* 227.

Panni purpura *Tyria* infecti. 102.

Pannuria, vestis pomposa. 230.

Pannucla. 227

Pannos duos committere per texturam, quomoda a veteribus factum. 241. *Panni duo.* 241.

Panthea uxor Regis *Abradata.* 184.

Pantherarum maculae oculi dicti. 253.

Pantusla inter calceos non numerantur. 39.

Papirus. Inde vestes veterum. 149.

Paraganda. 278. 280. 282.

Parabola de *Epulone.* 126.

Paschatis die luxur mulierum erat linum. 126. **West Paeschpronck.** 126. Quot agni oblata die Pasch. 304

Passemens, **Passementen.** Instituta & limbi in vestibus. Sic dicuntur a *Passim* & *Pissa* *Hebræorum* & *Græcorum* *Pezæ.* 282.

Passim tunica *Josephi* & *Thamaris* quid? 280. 281.

Pa-

LIBRI PRIMI.

- Patriarcha* quibus vestibus facrifitent. 62.
- Pavones varia aves.* 266. color eorum colli. 180.
- Paxilli textura.* Instrumentum textoris. 226.
- Pectorale Schaatnez* duplicis materix. 78. 79. *choscheb.* 264. &c.
- Pedes* lavat Abrahamus. 43. Lothus Angelis. *ibid.*
- Pedibus nudis* sacra fiunt. 33. Sacerdotes nudis pedibus templum intrant. 35.
- Pede nudo* Sabbatha observare Judæos quo sensu? 45.
- Pedibus nudis* Virgines Vestales. 48. Matronæ Romanæ. *ibid.* Augustales. *ibid.* Dianæ Sacerdotes & mulierculæ apud Cimbro. *ibid.* Triumphales. 40. Brachmanes Indorum & Turcæ. *ibid.*
- Peye* genus panni apud Belgas, quasi *pili.* 135.
- Pelagium.* 188.
- Pelles* primæ vestes. 12. 51. *Pelle hinnuli* Pontifex Maximus apud Judæos vestitus male dicitur à Plutarcho. 51
- Pellis.* 57. Victimarum sacerdoti cedit. 60. Suuntur acu. 228
- Pellibus* tectum Tabernaculum & vasa sacra. 69. *Pellis* in sacris. 68. In *pelle dormire* vates. *ibid.*
- Pelles* pretiosissimæ hodie ex Moscovia advehuntur. 67. Auro ornatae. 155. *Pelle hyena* indutus vulnerari nequit. 67
- Pelliti* qui 67. 68. 70. *Pellifson, pelletier.* 58. *Peltz, vellus, vel, fel* &c. vide suis locis.
- Pelufium* urbs Ægypti. 98. 99. Unde dictum. 99. 103. *Monumentum Ægypti. ibid.* *Pelufiacum linum.* 103
- Penelopes* textura. 307
- Peniculamenta* Judæorum hodie non sunt cœrulea. 183.
- Peristromata* aurea. 155.
- Perones.* 44.
- Persarum sacra* impura. 7. Eorum vestes aureæ. 155. Eorum Reges habent vestes gemmatas. 161.
- Peruque.* 139. unde sic dicta. *ibid.*
- Perdrix* dicunt Galli pro perdix. 206.
- Pezæ* vestium lora, institæ, & limbi. 280.
- Phacasia.* 44. 47. Atheniensium Sacerdotes habent *Phacasia alba.* 164.
- Phalanges* sunt virgæ in vestibus. 255. 258.
- Philo Judæus.* Ejus scripta non pervenerunt ad nos integra. Nos sæpe fallunt. 162.
- Phlebotomia* ab equis reperta.
- Phrygionica* opera texta dicuntur. 219. Et acupicta. 271. Phryges istius artis inventores. 271.
- Phyliræ* tenuis quid? 222.
- Pictura* in vestibus, & pictæ ve-

INDEX RERUM

- vestes. &c. 270. 271. *Polymitum*. 116. 267. 278. 287.
- Piece Gallis* frustum a *Peza* Quis invenerit. 271. Inde
Græc. & hoc ab Hebr. *pissa*. Belgice *Polpmiten* / genus
280. 281. panni ex pluribus filis. 227.
- Pilei. Castorei. Holocastorei, Sub-* *Ponceau*. Color accedit ad vete-
castorei. Castor entier, demy rem purpuram. 189.
Castors. 145. *Pileus Laren-* *Pontifices* initiantur unctione &
si Pontif. ex pelle ovilla. vestibus sacris, 27. 28. Eo-
70. rum habitus. vide vestes.
- Pingere vestes* quis invenerit? *Pontifex* Max. Judæorum. E-
271. Varie pinguntur vestes. jus vestitus secundum Plu-
272. &c. Pingebantur ali- tarchum. 51. 71. Decimo die
quando sola textura. 271. *Tisri* totus lineus. 96. Ejus
vestes ex bysso pretiosissima
- Pinna*. Lana marina. 74. 93. 97. Obviam it Alexan-
Pinne. Instrumentum textoris sic dro Magno. 52.
dictum. 225.
- Pinchafus*. Præfectus templi su- *Pope* nudi sacrificant. 9
per vestes. 306.
- Piscium* ossa. Inde fiunt naves *Porphyriion* avis. 187
& ædes. 56.
- Pistrina* ars quomodo inventa. *Præadamita*. 57
220.
- Plage tenuissimæ*. 91. *Cumanæ* *Prætexta*. 197
ex lino. *ibid*.
- Plectere pro texere*. 219
- Pluma lana*. 138. *Plumata, plu-* *Primogeniti* ante Mosen an ha-
marium, plumare, plumarius. buerint vestes sacerdotales. 12
268. 279. Vestes a *plumis* *Princeps* Templi. 302
avium dictæ. 268. Ex *plumis* *Propheta*. Eorum habitus. 64
avium vestes pulcherrimæ ex *Psjchi* pro *psyche*. 119
freto Davis Flessingam allatæ. *Pulvis idololatriæ* non est infe-
268. *Plumarium* opus. 268. rendus terræ sanctæ. 43
Plumaria ars. 269. *Pluma-* *Puniceus color* quomodo tingatur
ta quales habeant figuras. apud Judæos. 205
273.
- Pœnula*. Ejus usus. 213
- Polymitarium* opus. 267. 269.
- Quales figuras habuerit. 273.
- Purpura* an bysso. 82. *Purpu-* *Purpura* quomodo tingatur in
ra sacra. 147. *Purpura* non Gallia 176. Tyria. 102. 195.
nisi lana tingitur. 147. *Pur-* ponitur inter res pretiosissi-
pura vestes Vestalium. *ibid*. mas. 196. Adhibetur ad ve-
stitum Pontificum. 196. 197.
- Pur-*

LIBRI PRIMI.

Purpureus amictus quid? *ibid.*
Purpura dicta a puritate, si-
 ve *purpurea* luce. 199. Clara *pur-*
purpurea. 199. *Commodior purpu-*
ra. 214. *Purpura dibapha*, quia
 bis tineta. *ibid.*
Purpura De purpura qui scripse-
 rint. 182. 185. &c. *Indica*. 186
 Variæ purpuræ. *ibid.* Ejus tria
 genera. 188. *Plebeja*. 189. *viola-*
cea? 182. An violacea. 189. An
 ea vestiti fuerint Sacerdotes?
 197. *Tyria purpura dibapha*.
 188. 191. *Laconica*. *ibid.* *Pur-*
purpurea omnis rubra. 187. *Pur-*
purpurea mors, *ibid.* *Purpurea* ge-
 nuinus color. 188. Antiqua
 collata cum moderna. *ibid.*
 Est instar sanguinis concreti.
 189. Quibus floribus compa-
 rari debeat. *ibid.* Quomodo
 tingatur. 190. Incomparabi-
 lis in templo Iovis Capitolini.
 190. *Purpurea* varia epitheta.
 190. *Sarrana*. 190. Ejus. In-
 ventor Hercules. 190. Plu-
 ries tineta. 191. Cur dicatur
 bis tineta? *ibid.* Genuina *pur-*
purpurea mare significat. 195. *Pur-*
purpurea privatis interdicitur. 196
Pythagore vestis linea. 94.

Q.

Q *Visquilia*. 204. Sic dicitur
coccus. quare? *ibid.*

R.

R. littera aliquando vocibus
 inseritur, ut *stirps* pro

517 &c.
Radii textoris. 223. 226
Ramses urbs Ægypti. 100
Ranunculi flores accedunt ad *pur-*
puram veterem. 189
Rach / Belgice tela aranæ, ab
 Hebræo *Arag*, *texere*. 220
Recamadura ab Hebr. *Rokem*.
 269
Recta tunica stando & ambulando
 textitur. 239
Regilla sursum versum textitur.
 239
Retia fiunt ex lino. 91. Et qui-
 dem ex optimo lino. 91. 120.
 Non fiunt ex gossypio. 91.
 Olim texebantur. 219. 221.
Retium textores. *ibid.* *Retium* *sta-*
mina. 221
Reticulum. Stomachus animalis
 ruminantis repræsentat figura
 in tunica Sacerdotum, quæ
Taschbetz dicitur. 260. *Tab-*
bella in qua depingitur. 260
Retortum filum retortum. 286
Rhenonum pelles. 67
Rica. 148. Est lanca. *ibid.* *Ve-*
stis purpurea. 197
Rikema, *Recamare*, *Recamata*.
 vide in *Rokem*.
Roet / tunica. *Ein engen roet*. 250.
Ein bunten roet / 278. *Roet* met
passement. 282. *Roet* avec *pas-*
sement. *ibid.*
Rokem opus Phrygionicum. 269.
Baltens solus est operis *Ro-*
kem. Et Tegumenta portæ
 tentorii. *ibid.*
 (c) 2 Ro-

INDEX RERUM

<i>Rokem</i> & <i>Choscheb</i> quomodo differant. 270	<i>Sacerdotes</i> inter sacrificandum habere phylacteria. 53. Eorum supplicatio. 52
<i>Rosinroth.</i> 198	<i>Sacerdotes</i> <i>fœmina</i> apud Judæos nullæ. 63. Apud Germanos albas habent vestes. 164
<i>Ruber color</i> igneus. 170	<i>Sacerdotes</i> quot? 295. & seqq. Sacerdotum quot Classes & familiæ. quot in qualibet. 296 & seqq. non omnes in Templo operabantur. 298. non semper vestibus sacris in Templo vestiti erant. 299.
<i>Rubigo.</i> 169	300
<i>Rusticus</i> lepide deceptus ab infectoribus Delphensibus. 173	<i>Sacerdotes.</i> vide <i>Pontifex.</i>
<i>Rustici</i> tenes apud Græcos peliti. 67	<i>Saccis</i> utrum <i>Sacerdotes</i> vestiti. 51.

S.

S. mutatur in T & Z. 190.	<i>Sacrificantes</i> apud Athenienses, a scurris quomodo dicti ob colorem vestium. 164
Assumit ante se E. 206	<i>Sacrificia</i> quo tempore plurima oblata. 304
<i>Sabbathi honor</i> est gulæ & luxui indulgere. 45	<i>Sagi</i> Gallorum <i>παἰδαῖοι.</i> 255
<i>Sabbathi Zebi,</i> falsus Messias. 63	<i>Sanctio,</i> & <i>sanctum</i> a sanguine. 59
Ipsius uxor. 63	<i>Sanguis avis</i> an debeat tegi apud Judæos. 194
<i>Sacci</i> quibus advehitur lana Hispanica crassissimæ texturæ. 223.	<i>Sanguine</i> fit <i>lacca.</i> 194
<i>Sacerdos.</i> Primus Adam. 12. 60.	<i>Sandyx.</i> <i>Indica</i> purpureus color. 190. 205.
<i>Sacerdotes</i> veterum plerumque Philosophi & Astrologi. 148.	<i>Salomon.</i> Magnum quæstum fecit ex equis Ægyptiis. 125. Contrahit cum Pharone. <i>ibid.</i>
<i>Sacerdotes</i> Ethnicorum aureas vestes habebant. 156. Et Gemmatas. 161. Et albas ex gossypio. 164. <i>Sacerdotes</i> Ægyptiorum linigeri. 94. <i>Sacerdotes</i> dibapho vestiti. 147.	<i>Sara</i> Abrahami uxor. De ea lepida fabula Judæorum. 130. Ejus stupenda pulchritudo. <i>ibid.</i>
<i>Sacerdotes nudi.</i> vide <i>nudi vestiti.</i> vide <i>vestes</i> & <i>sacci.</i>	<i>Sar,</i> <i>Sara,</i> & <i>Sarra</i> Tyrus. 190.
<i>Sacerdotes</i> Hebræorum non esse pellitos. 71	(c) 3
<i>Sacerdotum minorum</i> vestes sunt lineæ & albæ. 163. Eorum balteus habet lanam & est coloratus. 163	207

207.
Sarranum ostrum. 190. 207.
Sarlaka, *Sarlacum* pro *Scarlatum*.
 206. 207. *Sarlacea*. *ibid.* Est
coccinum. 207. Hinc
Scharlaken color *coccinus*.
 185. 189. a *Scharlatto*. 189.
 198. 205. 207. De *P Escar-*
late Gallicè. 189. 205. Vocis
 origo. *ibid.* & 206. *Scharlach*
 Germanice. 205
Sartores qui vestes de novo con-
 cipiunt & conficiunt, quales
 hodie vocamus *Schneider* /
couturiers, apud veteres vix no-
 ti. 228. 229
Sartores apud veteres non erant
 ii qui novas vestes conficiunt,
 sed laceras reficiunt. 230. Non-
 nunquam tamen vestes faci-
 unt. 231
Sasgon color. Vide *Hysginus*.
Satin a *findone*. 102. a *Seta*. *ibid.*
 an a *Syndone*. 103. Pannus fe-
 ricus. 285
Saturnus adoratur ab Arabibus
 Amonitis & Moabitis. 8. Ejus
 sacra. 8
Saulus Rex quare sese non po-
 tuerit interimere. 262. 263
*Schabat*z quid? 263
Schani *coccinum*. 212. 215. Cur
 ita dictum. 215. quasi acutus
 color *ibid.*
Scharlaken. vide **Scharla-**
ken.
Schesch. 210. 184. &c
Schneider / qui novas vestes con-
 cipit & conluit. 231
Schorien. 57
Scolecion. 211. vide *σκόληξ*.
Scopi. 223
Scortum meretrix Belgice. *ten*
vel. 58
Scripta veterum non sunt integra,
 & nos sæpe fallunt. 162
Scutula & *Scutulata* vestis. 255.
Rete. *ibid.* *Scutula* in vesti-
 bus quid? *ibid.* &c. *Empla-*
strum *scutula* dicitur. *ibid.* a
scuto. *ibid.*
Scyrus Insula. 139
Securis post usum ferri. 223
Semen pro *serimen*. 227. *Semen*
pischtim. i. e. lini. 92
Senatores Romani pelliti. 66
Sericum a *Vermibus*. 83. *textura*.
 88. 228. 229. *Retortum*. 212.
 dicitur pro *byss*o, sed male.
 286.
Sericum Arabice. 278. *Sericum*
 an possit cum lino aut lana
 misceri? 74. Ejus nulla fit
 mentio in summo luxu ve-
 stium. 126. Non est *tholaat*
Schani. 209. *Natura* album est
ibid.
Sericum. 102. 109. In vesti-
 bus sacris nullum habet usum.
 110. Nec in *Tabernaculo*.
 115. Non superat pretio la-
 nam. 110. Quomodo inno-
 tuerit apud Romanos. 112.
 Non decet fortem virum. *ibid.*
Libra Serici *libra auri*. 110.
 112. Est auro pretiosius. 130.
 (c) 3 Unde

INDEX RERUM

Unde ad Romanos delatum. 112. Ejus cultura. <i>ibid.</i> Ars <i>Sericum</i> . conficiendi. <i>ibid.</i> E- jus origo. 113. Assyriacum <i>Sericum</i> distinguitur a serico insulæ Co. 114. Serica hodie a Gallis & Anglis conficiuntur. <i>ibid.</i> Magna copia ex India & Persia ad Hollandos affertur. <i>ibid.</i> Ejus nulla fit mentio in V. Testam. 114. 126. Tempore Ezechielis ignotum. 116 <i>Sericum</i> . 119. 120. &c. Quomodo vocetur ab Indis? 172. <i>Sericum</i> vox peregrina, non Hebræa. <i>ibid.</i> Ornamentum sceminarum. 110. & 126. Rarum apud Judæos tempore Christi. 126. Quomodo vocetur a Rabinis. <i>ibid.</i> Hodie Græcis dicitur πύρν. 127. Judæis innotuisse post imperium Græcorum. <i>ibid.</i> Ab omni ævo Judæis notum fuisse fabula. 130. Ex serico fiunt vestes Regiæ. 129. Et Ahassueri. <i>ibid.</i> An notum sub templo primo. 129. An tempore Abrahami? <i>ibid.</i> Tempore Mosis Judæis ignotum. 85. Olim pretiosissimum. 110. Viris interdicitur serico. 110. Imperatoribus negatum. <i>ibid.</i> Apud Romanos serica veste primus usus est Heliogabalus. III. <i>Serica vela</i> . III. <i>Sericatus</i> Empedocles. 110. &	Caligula. 111 <i>Subserica vestis</i> . 111 <i>Sericum Galli Soye</i> , Germanis Sende a Seta. 102. Gezwirne sende. Seydener Schleyer. 115. 212. <i>Servius Tullius Rex</i> . Ejus vestes lanææ. 131 <i>Servorum oppignratio</i> . 44 <i>Serviettes</i> . 285 <i>Serra post usum ferri</i> . 223 <i>Sesonchides</i> docuit equum con- scendere. 124 <i>Sindon</i> . Optimum linum Pelu- siacum 103. <i>Sindones</i> Milesiæ. 145. <i>Sindon</i> unde dicta? 103. <i>Sindone</i> vestiti. 102. Nota luxus. <i>ibid.</i> Philosophos non decet. At- tribuitur Bacchantibus. 102. Et Brachmanibus. <i>ibid.</i> <i>Sin-</i> <i>don</i> pro veste. 101. Lintea <i>Sindon</i> . 101. <i>Sindon</i> aliquando vestis ex vili materia. 101. Clitoris. <i>ibid.</i> An idem quod <i>Satin</i> ? <i>ibid.</i> <i>Syndon</i> gossypium. 102. Ægyptiaca. <i>ibid.</i> Su- mitur pro velo. 108. Ex bysso. <i>ibid.</i> <i>Sindon</i> byssina. 108. <i>Smaragdus gemma viridis</i> . 196. <i>Soye sericum bout de Soye</i> . 285. <i>Spasmus, vertigo, der krampf. Ha-</i> <i>schabetz</i> . 261 <i>Spina coronæ Christi</i> . 36 <i>Spuere</i> . Christus consputus. 42 <i>Spatha</i> . instrumentum veterum textorum. 226. 240 Stare
--	---

LIBRI PRIMI

T.

Stare supra re aliqua in Templo nefas 33 *Stare texendo.* 227.

239. 240

Stamen ex bysso, & trama ex lana. 287

Stamen. 227. Sic dictum quia *rectum stat.* 227. 239. 240.

&c. Ex variis filis *stamen.*

287.

Stattich / statich flet a *stando.*

291.

Stella vestibus intexuntur. 274.

Stomachus animalis ruminantis repræsentat figuras in tunica *tafchbetz.*

260

Storea olim texebantur. 219

Stoppen / reficere vestimenta.

230.

stute. Ein stute. Multitudo equorum. 123

Subtilia. 116

Subtegmen male pro subtemen.

23. In *stamine & subtemine* fila ordine disponuntur. 127. *Subtemen.* 227. pro *subteximen.*

Suere a setis, aut a suc. 228. *Suere & resarcire* Medicorum est.

230.

Sutores calceos conficiunt. 228.

Sutrinum inventum. 228

Sutum, resutum, resibularum. 229

Supellex dicitur a pelle. 67

Superstitio contra erucas. 46

Symbolum Pythagoricum. 49

Syricum, color. 118

Syrma, Syrmata. 137

Syrus color. 195

Syrtes, Syrias & Scyrus. 139.

T. mutatur in K. 180. in S. & Z. 190

Tabernaculum. ex pellibus. 67. pellibus tectum. 69. Ejus materia. 72

Tabrobana. 152. 169.

Tailleurs, couturiers. 229. vide

Sartores.

Talaris tunica solet habere manicas. 279

Tapetes, tapisserie, Tapijt werck

271.

Taschbetz, quales fuerint figuræ. An oculi? 253. Veræ figuræ. 256. 259.

Tebenna. Vestes quales. 197

Tectum ex pellibus. 67

Teenen Belgice, *тѣнѣ* tenuis. 222. *Тен теене benne.* *ibid.*

Tela, &c. araneæ. 219. 220.

Tela pendula apud veteres quid? 240.

Tela quæ *rectum stat.* 240. Quomodo detexi soleat. 241. *Telam* percurrere & obambulare apud veteres quid? 243.

Tela veterum structura, in tabula ænea. 243

Templum secundum *Jerusalem.* quibus rebus caruerit. 27.

Templum conspuere peccatum. 42. Ei nullus pulvis inferri debuit. *ibid.*

Templi honor. 37. Est domus Sacerdotum. 39. In *templo* fedit

INDEX RERUM.

- fedit Christus quo sensu. 39.
Templum intrare cum baculo,
 marsupio &c. aut brevioris
 viæ causa, 39. 40. Et cum
 calceis. 42
Templi Principes. 302.
Terebra post usum ferri. 223.
Terra Israelis. 36. Ei non est
 inferendus pulvis idololatri-
 cus. 43
Tessella in tunicis. 254. &c. dif-
 ferunt a *πλωθις*. 258
Texere quid? 127. 219. 227. &c.
Textura quid? 219. 225. Quæ
 res antiquitus texebatur. 219.
 221. 225. *Textura* genera duo
 antiquitus. 228. 238. *Texe-
 re vestem*, tunicam, lænam,
 chlamydem, togam, faccos.
 Et *textura* chlamydis, chlæ-
 næ, exomidis & chlæna tex-
 ta, vestimentum textum di-
 cebant veteres, quia per so-
 lam texturam absoluebantur.
 223. *Texebatur* tunica. *ibid.*
Texere sursum versum, & *deor-
 sum* quid? 234. 238. 239.
 &c.
Textores stando & ambulando
 texunt. 239. &c. 242. *Tex-
 tores* retium. 91. Saccorum.
 233. *Textrices*, sive foeminae
 maxime texunt. 307. &c. Et
 aliquando viri. 308. *Textorum*
 procuratores. 309
Textoris jugum vetustissimum
 ex Codice Virgiliti. 249.
Textura sola plerumque absol-
 vebantur vestes apud veteres,
 absque futura acus. 228. 232.
 237. Hodie quædam vestes
 texuntur. 308
Texturina templi. 309
 per *Texturam* duos pannos commi-
 tere, & uti *textura* pro futura
 quid? 241
Textilia Diis grata. 164. 146.
Textili vestiti sunt Sacerdo-
 tes. 244. Texuntur vestes
 sacrae. 218. &c.
Texendi ars ab aranea inventa.
 vide *aranea*. *Textura* veterum
 difficilis. Ideo in desuetudi-
 nem abiit. 244. Est adhuc in
 usu apud Indos, sed raro.
 244. Multum temporis re-
 quirat. *ibid.* Triennio tunica
 una textitur. Toga decem an-
 nis. 244. Simplificissima vestis
 mense uno. *ibid.* Hodie uno
 mense multæ vestes. *ibid.* &
 246. *Textura* veterum est di-
 vum opus. 244. Opus artifi-
 ciosum. *ibid.* Ejus mentio fit
 apud Mosen. 245
Texendi ars quando inventa.
 224.
Textura veterum impossibilis
 credita ab Hieronymo, Salmi.
 Casaubono & reliquis viris
 doctissimis, tandem a nobis
 explicatur, & auctores illu-
 strantur. 238. &c. In tabula
 ænea elegantissima depingitur
 243.
Texta tunica rotunda manicata,

INDEX RERUM.

- undique clausa, tabula ænea
exhibetur. 237. Altera detex-
ta in ædibus nostris. 243.
- Thebe* equorum abundantes. 124.
- Thechelet*. vide hyacinthinus. 196
- Thechelet*, *Argaman* & *tholaat Schani*,
id est *hyacinthus*, *purpura*
& *coccus* omnium colorum
pretiosissimi. Jungi solent in
S. Scriptura, & a profanis
auctoribus. 216. 217.
- Tholaat Schani*. Non est sericum.
209. Est coccinum. 198. 199
&c. 209.
- Thorax* Amasis. 263.
- Tikve* quid? 125.
- Tilia* membranulæ. 222.
- Tinctura* vestium lacr. Ejus nul-
la mentio. 292.
- Tinnabula* aurea in veste Re-
gis Persarum. 155.
- Tischa beaf* dies. 45.
- Tisri Mensis*. Decimo Tisri dies
expiationis. Illo die Pontif.
Max. Judæor. totus albus.
80. 95. 96. Convivium dat
peractis sacris. 34.
- Toga* inter decem annos detexi
nequit. 244. *Toga* purpurea
aureis stellis. 155. *Toga* palma-
ta. 247
- Totaphoth* quid. 53.
- Trabea* quid? 216.
- Tropologia*. 38.
- Trama* a transmittendo. 227.
Trama ex aureis filis quid
Græcis? 227. *Trama* antiquis
πύνη. 127.
- Trilices*, German. *wilch*. 285.
- Triumphales*, vestes aureas ge-
runt. 255.
- Tubalcainus* est Vulcanus. 224.
- Inventor artis metallicæ. *ibid*.
- Tunica Hippii* ex trilici lino. 285.
- Tunica Christi* inconfutulis. 231.
&c. Deca opiniones virorum
doctorum 234. 235. *Tunica*
inconfutiles tres depictæ va-
riis tabulis æneis. 237. 243.
Nos duas possidemus, quarum
altera in nostris ædibus dete-
cta est. 244. Hodie duas pos-
sidemus eleganter textas apud
Indos. 247. De tunica
inconfutili manicata rotunda
& undique clausa doctorum
sententiæ. &c. 236. 241.
- Tunica*. 48. Ejus forma. 57. 234.
Aurea. 155. *Tunica stricta*.
250. *Tessellata*. *ibid*. *Nodosa*,
fimbriata, *contrepointee*, *Tesse-*
lata. *Taschbetz*. &c. 251. 254.
- Tunica Josephi*. 278. &c. *Tha-*
maris. 280.
- Turca* discalceati. 50.
- Tyrus* Insula 190.
- Tyr* ab Hebr. *Zur*. 190. 207.

V.

- V**. mutatur in G. & K. 201.
- Vacca rusa*. Quibus vesti-
bus comburatur. 263. 164.
- Varia*. 269. *Variatum* opus. 264.
266. *Variare* & *variium* apud
Latinos quid? 266. De ve-
stibus dicitur. *ibid*.
- (d) *Va-*

INDEX RERUM.

- Vates* mulierculæ canæ apud Cimbros. 49. Nudis pedibus incedunt. *ibid.*
- Vela Tabernacula* crassa. 290. cuius operis? 264.
- Vellus*, Germanice. Etu Sel. Belgic. *een Vel*. a *Vellenda*. 58. & *Wlies*. *ibid.*
- Vellera* Serum. 88. *Velleris* pul- li vestis 166.
- Venatores* pelliti. 67.
- Verba byssina*. 91.
- Verres* luxui deditus. Multa ha- buit tētrina. 244.
- Vermis* an ab Arab. *Kermes*. 201.
- Vermiunctum*. 203. *Vermicu- lum*, *vermilion* & *vermeil* Gal. 200.
- Versicolores*. 278.
- Vestis* vox generalis. Significat quodlibet tegumentum. 75. Quid apud Romanos? 75.
- Vestes* antiquitus unde. Earum materia. 56. &c. 222. *Ves- tes* ex materia fluminea, jun- cis, corticibus, stramine, fo- liis arborum. *ibid.* *Vestis ne- xilis* & *textilis*. 223. *Pellicea*. 64. Expellibus villosis. 58. Victimarum. 59. Adami pelliceæ unde? an ab Angelis con- sectæ. 59
- Vestium origo* a Deo, non a Pe- lasgo, Mercurio, Minerva aut Arachne. 12
- Vestis* testimonium peccati. 1. Esavi quales? 58. 62. *Ves- tes* ex plumis. 56. Ex auro solido. 153.
- De Vestibus Romanorum* qui ve- terum egerint. 10. Vestes plures in Templo. 302. ubi Sacerdotes eas induciant. 305
- Vestes prima* Adam ex foliis ar- borum. 56. ex pellibus. 57. Cur Adamo datæ post pec- catum. 60. Sunt gratiæ Dei symbolum. 60. Adami vestes an sacerdotales? *ibid.* An iis- dem sacra fecerint Noachus, Abrahamus &c. 62
- Vestes lineas* auro aut purpura or- nare dementia. 154. *Vestes gemmatæ*. 161. *Pictæ*. 269.
- Vestes Christo* stratæ. 75. Ster- nuntur *vestes* Jehu. 75
- Vestis* omne quod tres digitos lon- gum & tot latum est. 31
- Vestes Regiæ* ex serico. 129.
- Vestes Paragina* & *Paradina*. 129 *Vestis clara* coccinea. 199.
- Vestes* ex lino & lana mixtæ ve- titæ. 73. 77. Sacerdotibus Hebræos permissæ. 78. 80. Absque vestibus duplicis ma- teriæ nunquam sacra faciunt, præter decimum diem Tisri. 80. 291
- Vestes* mixtæ inter Judæ- os prohibitæ non ex lege Dei, sed ne sint offensæ infirmis. 74
- Vestes sacra* texuntur. 218. &c. Floribus ornantur. 277. Ea- rum materia. 82. Linum, la- na & aurum. 83. 126. Ex li- no

LIBRI PRIMI.

no Ægyptiaco fiunt: 100. & Indico. *ibid.* Non ex Xylino. 106.
Vestium Sacerdotum origo. 11.
Vestium sacrarum defectus piaculum. 29. Præter numerum vestire, illicitum. *ibid.*
 sine *Vestibus* sacrificare, piaculum. 10. 27
Vestes sacerdotum ex eadem materia ex qua tabernaculum. 72
Vestium sacrarum numerus. 12. 19. 25. 26. Genera. 14. 15.
Vestes Sacerdotum totius ordinis. 23. *Vestes* sacra duræ. 291.
Vestes albæ. 164. &c. *Nigræ.* 166.
Vestes Pontif. Max. 23. &c. Non poterant geri ab aliis sacerdotibus. 24. *Vestes* ejus aureæ. 16. &c. 19. 109. Albæ. 16. 17. &c. Matutinæ & Vespertinæ. 18. 21. Pretiosissimæ, 18. 21. 98. 106.
Vestes lineæ Ethnicorum. 94. Maxime sacrificulorum. *ibid.*
Vestis Pythagoræ lineæ. *ibid.*
Vestis villosa falsorum Prophetarum. 68
Victima nigra. 166
Villa pro Vineæ. 86
Vino & carne lætantur viri. 126.
Vinum Chelbon totius Syriæ optimum 145. Gesehæter Weyn 145
Vinum coctum ad libamina illegitimum, 145
Violet. 186

(d) 2

Virgata vestes, quid? 255
Virgines Vestales nudis incedunt pedibus. 48. Earum vestes albæ. 164
Viridis color quomodo tingatur. 169. 173. *Viride* marinum. 175
Vites Aminææ. 86
Ultramarinum. 175. 277
Ulyssis vestes ex foliis. 56
Vulcanus inventor Metall. 224
Visui facilius credimus quam auditui. 162
Wahre. 123
 Westphalia vestes & pannos habet crassiores, Belg. *Pepe!* quasi *pili.* 135

X.

Xylinum a ligno arbore dictum. 85. 87. 99.
Xylinum. 83 85. 100. Ex Xylino Ægyptiorum Sacerdotes habent vestes 85. Ejus ferax Ægyptus. Et Judæa. *ibid.* Hebræis dicitur *Lana vitis* 87. Indicum & Ægyptiacum carum 106. Indicum multorum licitorum. 285

Z.

Zacharias. plures ejusdem nominis. 295
Zambalotti. 114. 135
Zona pellicca. 65
Zur, Tyrus. 190
Zwisch / trisch / Germ. telæ bilices & Trilices. 285
Zwinnen / gezwint retortum. 73. 212. *Gezwintne sende.* 286

I N D E X

Vocum Hebræarum & aliarum linguarum Orientalium,

*Quæ in primo libro citantur, explicantur,
aut illustrantur.*

<p>א</p> <p>א & v permutantur. 73</p> <p>איהו litteræ permutantur. 121</p> <p>אבנט <i>Baliens</i> מעשה רקם 269</p> <p>אדום <i>Rubrum</i>. 215</p> <p>אולטרימרין <i>Ultramarinum</i>. 177</p> <p>אומן <i>Artifex</i>. מעשה אומן 226. 293</p> <p>אזל & אזל 221</p> <p>אזוב 211</p> <p>אטון מצרים <i>funiculi Aegyptiaci</i>. 99.</p> <p>אילים צמר <i>Arietes lanati</i>. 144</p> <p>القزوين <i>Alkermes Arab. Cocci-</i> <i>num</i>. 201. 210</p> <p>אלשרק <i>Alserak Arab. Sericum</i>. 119.</p> <p>אמרא <i>Fimbria sacrae</i>. 252</p> <p>אמרקליון 302</p> <p>אנישובלא & אנישובלא <i>Insubula, in-</i> <i>strumentum textoris</i>. 225</p> <p>אסיפת סוסים <i>Collectio equorum</i>. 123</p> <p>אפר <i>Ephodum</i>. 26</p> <p>אפליה <i>Aphelia</i>. 122</p> <p>אצטילא בבלי <i>Stola Babylonica</i>. 145</p> <p>ארנ <i>Texere</i>. 193. 195. 218. 220.</p>	<p>226. אורגו <i>Textor</i>. 218. אורגים</p> <p>אורי <i>Textores retium</i>. 91. 221.</p> <p>עם אורגים <i>populus textorum</i></p> <p>אם אורגים & <i>Mater textorum</i>. 193</p> <p>ארגונה <i>Textura</i>. 220</p> <p>ארגוואן <i>Argavan</i>. 193</p> <p>ארגוואן <i>Argavana</i>. purpura. 185</p> <p>ארגוואן 185. 194. 195</p> <p>ארגמן <i>Purpura</i>. 100. 126. 129. 185. 193. 194. 195. 196. 210.</p> <p>ארים <i>Syria</i>. 195</p> <p>ארמון <i>color Syrius</i>. purpura Ty- ria. 195</p> <p>אשף <i>Inde σοφός</i> 148</p> <p>اسمانجسون <i>Color caelestis</i>, hya- cinthinus. 195</p> <p>اسمانجسون <i>Idem</i>. 177</p>
	<p>ב</p> <p>בגד <i>vestis quid?</i> 75</p> <p>בגדי זהב <i>vestes aurea</i>. 15. 20. 109. 150.</p>

& aliarum linguarum Orientalium.

בגדי לבן *Vestes Alba.* 20. 96.
 163
 בגדי כהן הדיוט *Vestes Sacerdotum*
minorum. 23
 בגדי מלכות *Vestes Regia.* 129
 בר *Bad, linum.* 17. 18. 87. 92.
 97. 98. 106. 107.
 בדר *quomodo lino conveniat.*
 97
 שש בר *idem. Byssum* signifi-
 cat utrumque. 91.
 בוצא & בוצא *byssus.* 82. 89. 92.
 96. 98.
 בוצא שויר *Byssus retorta.* 284
 בוצא ויארנמן *junguntur.* 126
 בנדא *Domus patris mei.* 39
 ביצא השרץ *Ovum reptilis anima-*
lis. 269
 ביח הכוסות *Stomachus animalis ru-*
minantis. 260
 בל *particula disjungens.* 239
 בנבצי *Bombacinum.* 88
 בר *Bar pro bad. linum, byf-*
sus. 85. 286
 בריך *inde פריך peruch, & peru-*
que, Galericulus. 139
 ברוד *Punctatum.* 146
 ברק
 ברייקא *splenduit, fulsit.* 199
 מבשר 145
 בשר *caro.* 126

הגורח. 305
 נושקרא *Stupa serici.* 128
 גימטריא *species Cabala.* 54
 גוללים *Dii stercorei.* 8
 & *לא*
 נמל *Camelus.* 133
 נ
 נייאך & נייאך *Sericum; & pi-*
ctum. 278
 נלא נלא *sine acu.* 235
 ה
 הונרו *hondo. India. vel*
 הינרו *Hindo* 103
 הינרו *Indicum.* 104. 105
 הורו & ארץ הורו *India.* 105
 הוס *pro סס vermis.* 203
 חלף *Acute vidit.* 264
 ז
 זהב *Aurum.* 82
 זהב טהור *Aurum Ophir.*
 זהב טהוקק *Aurum purum.* 151
 זהב סגור & מופו *Aurum clausum.* &
 151.
 זהב ירוק *Aurum viride.* 169
 זהב טוב & פרויים / ושחוט &
 151.
 152. 153.
 זהר & זהריתא & זהר
 199. 210.
 213.
 זומן *Aqua farinae.* 194
 זומן *Splendor. Coccinum.*
 199. 211. (d) 3

ג
 גבא *Colligere, unde Gallis Ga-*
belle. 123
 גון *Color.* 195. 203
 גונברים 302

Index vocum Hebræarum &c.

זכרון	103	ים המלח <i>Mare salsum.</i>	182
זמאה & חזף	264	ים של סדום <i>Mare Sodomi.</i>	182
<i>Opus acuti viri.</i>	264	יריחות <i>Vela templi.</i>	284
זרע פשתה <i>Semen lini.</i>	93	יחר הארג <i>Instrumentum textoris.</i>	226
ח			
חגרה <i>Cinctura.</i>	57		
חוש <i>filum.</i>	235		
חוש של סקר	207	ככיר <i>Galericulus.</i>	139
חורי & חרר	91. 118	כנר	<i>ibid.</i>
חיש <i>suere. Hinc Syrus</i>	118	כבונה & ככונה <i>ligatum.</i>	146
חיש <i>Sartor.</i>	235. 239.	כהן גדול	72
חנמי לב & חנם	292. 293	כהנא רבא	14
חלון	178. 181.	כהן משיח	27
חמר מבלש <i>Vinum coctum.</i>	145	כהן הרויט	72
חציצה <i>Separatio.</i>	53	ארץ כוש & כוש <i>Arabia.</i>	105
חצר	248	כלאים	23. 73. 291
חשב	79. 264.	שטנו <i>differt a</i>	74
<i>opus artificiosissimum.</i>	79. 264. 265.	<i>Canis & Timctor.</i>	190
	271. 272, 277.	כלב <i>pinna, lana marina.</i>	74. 127
חשב אפרהו	264. 284		128. 129
חשב מטשה אורג	270	כלים	303
חשב & רקם <i>quomodo differant.</i>	270. 272	כנען	224
חשן <i>Pectorale.</i>	26. 284	כפר	60
		כר	139
		כרובים <i>Cherubimi.</i>	277
		כרוספדין <i>regis meda fimbria sacrae.</i>	252
			252
טוה <i>Nere.</i>	73	כרישא <i>Rabinis quid ?</i>	57
טב <i>pro טב</i>	73	כרת בריה <i>ferire foedus</i>	59
טוטפות <i>Phylacteria</i>	53	כשורש <i>chassures funda, annuli</i>	259
טכס <i>Ordinare.</i>	127		
טלוא <i>Punctatum.</i>	146	כתונה <i>Tunica.</i>	57.
טף פרויים <i>Tabrobana.</i>	152		26
		כתנה פטים & כתונה דפסא	278.
			279. 280
		כתונה מרוקמוח	278
יומא <i>Dies Expiationum.</i>	22	כתונה <i>Tunica pellicea.</i>	57
יוחר כגדים	30		כתונה

& aliarum linguarum Orientalium.

כתונת תשנין <i>Tunica tessellata.</i> 259.	مخيط <i>Acus.</i> 235
263.	מטכסא <i>μεταξω. sericum.</i> 127. 128
כתנא pro פשמים <i>linum.</i> 92	129
כתנא רומיתא <i>Linum Romanum. ibid.</i>	מיה דחוריה <i>Aqua farina.</i> 194
کتان & کتان <i>gossypium.</i>	מלת & מלת <i>Milesia lana.</i> 145.
88. 96. 284. & الکتان	146
idem. 87. 88.	מלת כבינא <i>lana ligata. ibid.</i>
כתנא & כתן <i>linum.</i> 88	brachæ lineæ. 84. 97.
	brachæ. 26
	vox composita. 193
	מלנקוליא & מלקוניא <i>melancholia.</i>
	119.
לב <i>cor. fedes mentis creditur.</i>	מלחים <i>Nautæ.</i> 182
292. & חכמי לב <i>ibid.</i>	ממונים 302
לבא pro לכא & לקא 194. 207.	מניר אורנים & מנור
vestes coloratæ. 116	<i>Instrumentum textoris.</i> 225
vestes splendidæ, דוהריתא	<i>Ex superne.</i> 239
coccineæ. 208	منسوخا <i>Textum. ibid.</i>
לבן <i>Album.</i> 146	מכנח <i>Volumen.</i> 225
לבן pernoctare, hinc Belgis <i>een</i>	<i>Pecten quo linum pectitur</i>
<i>Loen. homo iners. & לן</i> 213	120
לוע <i>Vorare, absorbere,</i> 208	Pallium, 26. 109. 150. 234
לשון של זחורא <i>Lingua coccinea.</i>	290.
211	Mumimentum <i>Ægypti.</i> 103
לענ hinc Germanis <i>sachsen.</i> 208	Opus artificii. 244
لعن 239	opus textoris. 218.
	245
מאדם 208	opus acus. 270
מגביחא <i>Tributum</i> 123	מקוא & מקוא <i>collectio.</i> 121. 122
מרו & מרו <i>tunica linea</i> 84.	מן קוה <i>dictum quasi</i> 122
103.	מקו pro מקו <i>Ex. Coo.</i> <i>ibid.</i>
מרבך <i>Desertum quid Judæis.</i> 134	מקוה מים 123. 124
מובחר <i>Optimum.</i> מן המובחר 144.	מגביחא pro מקוה 123
מוך <i>Medulla.</i> 87	מנדאטא <i>mandatum</i>
מונבז <i>Monbaz Rex.</i> 107	לא דוחה מצוה <i>non destruit mandatum.</i> 55
מוכפיים 304	
מחט <i>Acus</i> מחט <i>quid?</i> 270	

& aliarum linguarum Orientalium.

פס *vola manus* &c. 279. 280.
 פסה *πέζα* hinc *une piece*. 280. 281
significat & *passemens*. 282
 פסים Gallice *passement*. פסים כותנה
Tunica Iosephi. 278. 280. 282
 פרגודה פרגיר מצויר & פרגודה
paragauda 278
pecta. 278
 פרגינן *Parnagium sericum* 129
 פרחי כהנים 295. 297
 פנדא *idem*. *ibid.*
 פרכה 264. 284
 פרכא *corrupte pro* לכא 194
 פשהח & פשהים & פשהח *linum*. 73
 91. 92. 97. 99.
 פשהים שריקו *quid?* 118

צ

צ littera mutatur in S. T. & Z.

צבע القرمی *Color Alkermes*.
 198

צבע זהורי *Color coccineus*. 198

צבע אדם *Color ruber*. 118

צור *Tyrus* 190

צופא *σοφός* & *صوفی*. 148

צחר *Album*. 146

צידון 103

צויר *Pictura*. 269. עבר צויר *opus*

pictoris. 270. & ציר *Pictor*.

269. 272.

ציין *Corona S. Pont.* 26

בן ציצית *peniculamenta* 54. 77. ציצית

בן ציצית *quis* 54. 252.

צמר *Lana*. 74. 136

צמר גפן *Lana vitis, gossypium*. 86.

87.

צמר גמלים *Lana Camelorum*. 133

צמר טוים *Lana caprina*. 132. 137

צמר לבן *Lana alba*. 146
 צמר צבוע *Lana tineta*. 82. 131
 צקלון *gluma*. 103

ק

C. H. & K. *permutantur*. 92

קיואו & קוויין & קי 122

קיוין רעכובית *fila arnearum*. 122

קוחין *קוחין* 118

קוטון *Cotton. gossypium*. 88

קלשים 284

קנבוס *hinc* *κνάβος* 92

קרמו *Carmesinum*. 193. 194

קרמין *Kermes. Carmesinum,*

coccinum. 199. 201. 210. *hinc*

forte Fermis & Vermis. 292

קרחה & קרחה *Karias, tinctura*

laccæ. 207

קשטינש *cista. funda annuli*. 259

קשה & קשים *dicitur de vestibus*.

262. 291. 421.

קטון *gossypium*. 88

קתוליקין 302

ר

ראש ברת דין 302

ראשון 103

ראש המשמר 302

רגלים 304. 305

רדם *dormire. Hinc* *δέγμα*. 69

רוח חכמה & רוח 293

רושא *Ruta herba*. 57

רוקם *Rokem*. 269

רוקם *idem*. 270

ריקמה 269

רמסס פלוסא *Pelusium*. 100

רמזא & רמין *Acupictum*. 250.

(e) רפא

Index vocum Hebraeorum &c.

רפא <i>Rapa</i> .	57	287. 291. Quomodo differat a כלאים 74. Quid sit.	78
רקם <i>opus Phrygionicum</i> 79. 270. 277. רקם בצמר <i>lana pictum</i> . 79. הרקמה & רקמה 268. 269. רקמתים & רקמתה <i>ibid.</i> אלבישן רקמה 269. המרוקמתה <i>pro</i> חשבץ וחיאת ורהר	261	שרק 118. שריקוה 91. 118. 119. 120. סרוק & שרוק 118. 120. <i>Schefsch.</i> Inde שש <i>sex</i> , Belg. <i>sex</i> .	137. 138. 118. 118. 120. 286
ש		שש <i>byssus</i> . 17. 18. 82. 83. 87. 88. 92. 97. 109. 125. 126. 195.	
שגא Arabice <i>شول</i> & <i>شول</i> <i>Sata. Miscere.</i> ששט 73	73	שש וארגמן <i>junguntur</i> . 82. 126. 195. 213.	
שגך <i>hinc</i> חשבץ & חשבץ שגך <i>Spasma & tunica tessellata.</i> 261. 250. 253.		שש משור 95. 284. שתי וטרב <i>texere</i> . 227. שחא & subtemen. 227.	
שגך <i>fundis</i> includere. 259	259	ח	
שגכים <i>idem quod</i> שגכים & שגכים 256	256	חולעת 208. 211. 212. 215. <i>Coccinum</i> . 109. 198. &c. 208. 209. 211. 212.	
שגח שבח שבחון 45	45	חולעת <i>Tunica</i> . 278	
שויהא <i>Soye</i> . 115	115	חורה 54	
שוט <i>Levigare</i> שוט 73	73	חיכות <i>hinc</i> חילכות 180	
שוהא <i>Rete</i> . 221	221	הכלה 109. 131. 143. 150. 172. 173. 178. 181. 183. A viride distinguitur. 173	
שור <i>Retortum</i> . 212	212	מקוה <i>pro</i> מקוה 122	
שחוט <i>species auri</i> . 153	153	לנה <i>Lana</i> . 135	
שחוטא <i>vox Germanica</i> . 123	123	חריג 45	
שירא <i>an fericum?</i> & שירא & שירא 127. 185.		חריש 175	
שלג <i>Nix</i> . 213. <i>pro</i> שלג <i>ibid.</i> שלט <i>scuta. hinc</i> Germ. <i>ein schilde</i> . 255. 269	255. 269	כחונה 251. &c. 256. 259. חשבץ 259	
שלט <i>Scuta picta</i> . 269	269	חשבץ 259	
שמן המשווח & שמן הקרש & שמן 27	27		
שן <i>Sen. coccinum</i> . 295	295		
שנה 212. 215	212. 215		
שני & שני & שנים & שני & שני 82. 212. 213. 215	82. 212. 213. 215		
שני <i>Acutus</i> . 215	215		
שעטנא 23. 73. 74. 131. 136. 143.	23. 73. 74. 131. 136. 143.		

I N D E X

vorum Græcarum.

A.	
Αγνώθες pondera quibus tendebantur stamina.	240
Ακείωμα sarcire, mederi	230
Ακείωμα ars futrina	228, 230
Ακείωμα	231
Αλιπόρφυρον	175
Αλεργίς, 175 & αλεργή έςής	175
Αμόργη	193, 194
Ανάδρασμον	255
Ανακρέσειν, & ανακρέσειον	239, 243
Αΐθρα	274
Ανθινόν 116, 274. σολή ανθινός	274
Ανθινόν. Instrumentum textoris	225
Αΐνω ύφαίνειν, άνακρέσειν, άνω τιλώ κρόκω ύφείν, & άνωθεν ύφαίνειν.	
Sursum versum texere	243
Απηλιώτη	122
Αρχιόσημοι, staminis parum habens	227
Αρχίχη ab Hebr: <i>Arag.</i> hinc <i>Ara-</i> <i>nea</i> , & Belg: <i>rach</i>	220
Αργεμώνη <i>Argema</i> herba	193
Αΐράφρα Tunica Christi	231
	231, 233, 234, 245
Αρχιτέκτων dicitur <i>sapiens</i>	293
Ασάλδατα	53
Ασεργωλωτός χιτών	268, 279
Αφελιώης & Απηλιώης	122

B.

Βάμβαξ & βαμβατάξ.	88
Βαμβύκιον ύφασμα	116
Βαπλόν pro άπλόν	116

Βελονοποιία & βελονοποιικής	271
Βόσκημα. Hinc Bestia	206
Βελδομάριη	49
Βύθρα idem quod Βυσός	89
Βυσός & Βύσρα differunt	89, 195
Βύσρα bysflus 82, 97, 102. βύσρα κελωσμένη	284, 286

Γ.

Γ. littera vestibus intexitur	273
Γέμματα	<i>ibid.</i>
Γλαυκώπις Epitheton Palladis	173
Γεμμώλια	273
Γραφή. γραφαί ύπό καρκίδρα	270

Δ.

Δέρμα <i>pellis</i> , an ab Hebr: <i>Radam.</i>	
dormire	69
Διάβαινα	198
Διάζωμα	84
Διαννησημόιον	212, 215
Διαπλέκειν κρόκω ύήμοσι	227
Διόφανον	198, 199
Δίβαφρα 214. δίβαφα Epitheton proprium purpuræ Tyriæ.	
Non dicitur de coccino	214
Διπλής σινδόνρα ένδυμα. quid Josepho	241
Διπλέν. 212, 215 & Διπλέν διαννησημόιον	212
Δισαός 212 διασός χλαίνας	212
	213
Δύο ράκη. <i>Due tela</i>	242
Δυσείσαλα	103
(e) 2	E.

Index vocum Græcarum

E

Εκτίς quid?	122
Εμπαιζοντες εν πυρί	208
Ενδυμα διαπλής σινδόν & βουσίνας	
Josepho quid?	251
Εξάμιτον	285
Εξεμπλωτά	268
Εξομιδοποσία.	233
Εποίχεσθ	242
Εργον ὕφαντ & ἐργασία ὕφάντε	
264	
Εῖρη &	134
Εἶλον	85
Εελόφορον	85, 104
Εοθής	75
Ερισμή &	193
Ετερομάχαλ &	231

Z.

Ζεραφισά à ζεραφοισά	93
Ζεραφοίς, pro Zerapista	93
Ζωραφίλιν, Animalia depicta in vestibus	275

H

H Littera vestibus intexitur 273

Θ

Θ Littera vestibus intexitur	273
Θ & Λ permutantur	67
Θεκκέ. & ὄκ θεκκέ	122
Θέσκελ & ἀμφιέπονται τόπω & ξένον	
244	
Θρόμβ & αἵματ &	189
Θώρακες πύρινοι	199

I.

Ἰερδός ιδιώτης	14
Ἰμάλιον σημεῖον. 254 πορφυρέν.	199
Ἰμάλια	104
Ἰπ & χλωρός	118
Ἰσός jugum textoris unde dictum	

230

Ἰσός ὄρθι & 239. πολυδαίδαλ & ib.	
Ἰσὸν ἐποίχεσθαι & ἰσὸν ἐποιομήνη	
veteres texebant 239, 247, 307	
Ἰτλαί. pondera quibus stamina	
tendebantur	240

K

Κάγκημον	194
Καθαρός	164
Καλασίειος	147
Κάναβις	92
Καρπωτός χιτών 268, 279, 280 &c.	
Καλάκορ & πορφυρέα	188
Καλασημόνιοι	227
Κατάσιελ &	275
Κάχλη ab Hebr: Tichla	180
Κεκλωσμήιον	212, 215, 248
Κεκρύφαλ &	90
Κίεωτ & ab Hebr. theba	180
Κλώθω 212 & κλωσόν, hinc Belgice Gen Klossie	212, 215
Κογχύλιον, κάχλη, & κόχλον	180
Κόθοροι	34
Κόκκινον & κόκκινον διπλῆν	198, 200
202, 210, 212, 284. κόκκ & βαφική	202. κόκκινον φοινικῆν
210	
215	
Κόκκον	118
Κόασυμβ & κοασυμβωτός	250, 251
252	
Κεέ	122
Κερίσπεδα	54
Κελόν	144
Κερίκη	227
Κροσωτός	251
Κύβ &	254
Κύκλας	242
Κῶ Insula.	88, 113, 121, 122

A.

Index vocum Græcarum.

Α.

Αάχνη. Lana	220
Δαμπερόν	164, 199, 210, 211
Δεία. Pondera quibus stamina tendebantur	240
Δουκέηα hinc Lutetia	206
Δουκός	164
Δίνον	96
Δίνον λεπτόν	120
Δίνον ριζόν	ibid.
Δινοκαλαμίν	93
Λωρίκιον	84

Μ.

Μανάχασε, pro μίχγεσε	236
Μανδύα	231
Μανδύας	84, 103
Μανόσημοι	227
Μελαυχολία, Quomodo dicuntur Arab.	119
Μέλι	169
Μέση ἤ ἐσητῶν	281
Μεσάνλιον ὕφαντ	225
Μέσκ	65
Μεταξα, quasi μετατάξις & μετατακτὸν, & τάσσω, τάξις,	127
199	
Μεδική vestis	66
Μικροφιλότιμον	164
Μίτ & μίτον	227, 267, 285

Ν.

Ναβάερη urbs	69
Νεβελδόσολ	51, 66
Νεβρώδης Bacchus	51, 66
Νενημηχόν κόκκινον	284
Νδρωρράπλειν ὑποδήματα	231

Ξ.

Ξύλινον à ξύλω lignum	85
-----------------------	----

Ο.

Οθόνη 92, 99, 102, 104. & Οθόνια	102
Ολολυγμοί	164
Ολοπόρφυρον	174
Οξεΐα μετάξα	199
Οξεΐον	215
Οπωπαί	253
Οπωρινόν. Macula in equis	255
Ορθόν ὠφ	239
Ορθόν ὑφάνειν, ὀρθὸν ὕφ, ὀρθοῖσι ἴσος, & ὀρθοσάδια	243
Ὄρθιον ἴσόν	239
Ὄρθοσάδια, ὀρθοσάδιοι χιτῶνες	ibid.

Π.

Πᾶν. Pannus	227
Πανέκλιον	ibid.
Πάσαλον	226
Πατάσσω, & παλαγέω. hinc Patagium	291
Παχύ ἱμάθιον	213
Πέζα 280, 281. πεζόφορον	280
281, 282. & πεπιέζια	280
Πείθω. fido	59
Περίζωμα αἰγύπτιον	252
Περίπόρφυρ	216
Περίσημα	197
Πελοσκελή	136
Πηλεσιον, ἄπο ἕπιλε	99
Πήνη, & πήν	127, 227
Πηνίκη	139
Πιννικόν. Pinna, lana marina	74
128	
Πλινθία. Laterculi quadrati	255
256, 257, 258	
Πλεμία, πλεμισιά, & πλεμίων	268
Πλεμαελιόν	268
(e) 3	Ποι-

Index vocum Græcarum.

Ποικίλα ἰμάτια 266 ποικιλτὸν 266	Ῥάπλειν, Ῥαπλὸν & ἄρραφον 231
267, 269. ποικιλία 266, 271	Ῥαπλὸν πῶς αἰδοῖται quid? 236
Ποικίλιν 166 ποικίλον <i>ibid.</i>	Ῥαφαί & Ῥαφίδες. pro <i>fibulis</i> 235.
Ποικιλῆς & ποικιλτῶς, variator	Ῥαφίς & Ῥαφιδδτά 271
266, 267, 268	Ῥήγϙ 193
Ποικίλη ἐοδῆς, ποικίλον πειεῖλαιον	Ῥοδάνη 227
ποικιλοχτῶνες 266	
Ποικίλϙ λόγϙ 266	Σ.
Ποικιλία ἰσραῖα. <i>ibid.</i>	Σακκιφάντης corrupte pro σακχυ-
Ποικίλα ζῶα 266 ποικίλοι ὄρνεις,	φάντης. <i>Sacci textor</i> 233
ποικιλίς 266	Σάσγλυ & σάσγυνον 203
Ποικιλωδός, ποικιλόεσλϙ, ποι-	Σήμεῖα. signa in vestibus 259
κιλόδοξϙ ποικιλομήχανϙ <i>ibid.</i>	Σημιόν 119, 127, 128
Ποικιλτῆ ἔργον ὑφαντὸν 270	Σῆρες ἰνδικοί 127. σῆρες οἱ σκώλικες
Ποικιλόχρωμα 266	<i>ibid.</i>
Παλυδαΐδαλϙ ἰσός 244, 293	Σῆς 203
Πολύμιλον. Hinc Belgarum Πο	Σινδῶν, & σινδῶν βυασίνη 101, 102
temijten 116. 227. 267. 285.	103
πολυμιλαρική 267	Σκότϙ 261
Πολύσημοι, πολύσημα δεσμά 91, 227	Σκυτάλη <i>scutula</i> 255, 258
Πόρφυρα 195, 211	Σκώλικῆ γαλαλίας 200 ἰ σκώλικῆ 211
Πόρφυρα ἱερῆ 147, πορφύρεν	σκώλικες 127. σκώλικῆ ἂ πόρφυ-
174. πόρφυρα ἢ βύασϙ 126	ρϙ 200
πόρφυρα κατακόρϙ 188. πορ-	Σπαθῶν. <i>texere</i> 233, 240, 243
φυροβαφῆ 197, πορφύρεϙ 189	Σπάθη 226. σπάθη ὑφαίνειν, σπα-
πορφύρεϙ θάνατϙ 182	θη κρέειν. <i>Spatha texere</i> 243
Πρόβατα 144	σπαθητὸς, σπαθητὸν ἰμάτιον
Πρόσωπον, διπρωσῶπὸν & ἀμφιπρω-	233, 243. σπαθητὸς χλαῖνα
σῶπὸν. <i>Tela ab utraque par-</i>	233. σπαθητὸν τὸ ὄρθον ὑφϙ
<i>te pecta</i> 272	240
Πηλοβάφος 268	Στήμων <i>stamen</i> 227. ἢ σήμονα συν-
Πυελόν 210	δήσαι 219. σημόνιον 227
Πυρρός. <i>Byrrus vestis</i> 170	Στολή. <i>stola</i> 80. σολή βαβυλωνική
	145
P.	Συμπορητὸν 229
Ραβδός <i>virga</i> 255. Ῥαβδατὰς &	Συνλθεῖναι χιτῶνας 231
ραβδοειδῆς χῆμα 255, 258	Συμφαίνειν 241. συμφασμός quid?
Ῥάκη. δύο Ῥάκη συμβάλλειν quid?	συμφασμῶ χρωσθῶ ἀντὶ Ῥαφῆς
251, 241	241
	Συρ-

Index vocum Græcarum.

Συρμαλικόν	157	Φοίνικα & Φοίνιξ	210
Συρράπλειν	229	Φοινικοπάρυφ	210
Σφραγιδες. Vestium signa	259, 273	Φοινικέν	193, 210, 215
& Macule pardalorum	259	Φοινόλα	213
Σχίζειν 231	χρῶσος tunica		235

X.

T.

Ταλαοσίτης	175
Τάοσω, τάξις	127
Τέν. hinc Belgice	Teenen 222
Τέσσαρ, τέταρ, tessellæ	254
Τέχνηποιικιλτή	267
Τηβέννη	216
τείχαπτον	116
Τείχες	116

T.

τ Littera vestibus intexitur	273	
Τάινθ	172, 174, 211	
Τ'ποκόμμα, futura	239	
Τ'ς, quid?	200, 203	
Τ'σγλω, ὕσγη & ὕσγινον	203	
Τ'σσωπον	211	
Τ'φαίνειν 233. ὕφαίνειν κεκυρφάλης	221. ὕφαίνειν χλαῖναν 233. ὕφαί- νειν ὄρθον	239
Τ'φαίνειν ἄνωθεν 239. Et ἄνω ὕφαί- νειν	243	
Τ'φανλική	228, 230, 293	
Τ'φαντ. δι' ὄλκ. Tunica Christi	232, 239. ὕφαντ. ἐκ τ' ἄνοθεν	
	236. ἔργον	264, 270
Τ'φαντον. ἔργον ὕφαντὸν ποικιλτῆ	270	
Τ'φάσματα τ' ἐπομίδων	264	
Τ'φάσματ. σοφία	244	
Τ'φασμός.	241	

Φ

Φάλα. Hinc Belgice **Cen faly /**
& Gal. *un voile* 232

X Littera vestibus intexitur	273
Χαίνας & χάνας. & χάνα φάλα	14
Χαρο. ιρα	220
Χεθόν	92
Χειροδατὸς χτῶν	268
Χιτῶν 57. χιτῶν ποικιλ. 478. χ- τῶν πεζόφορ. 480, 481, 482	
χιτῶνες τέμνειν	281
Χλαῖνα 147, 213, 220. χλαῖνα πορφύρεα	213
Χλαμὺς βασιλικός 157. χλαμὺς κοκκίνη	199
Χλαμιδεργία	233
Χλαμυδοποτα	ibid.
Χλανιδεργία	ibid.
Χλιδῆς βαρβαρῆς ἔργον	111
Χλωρὸς	169
Χρονίζειν	213
Χρυσάειον. Aquila	268
Χρυσόπασον.	71
Χρυσόπηνοι.	227
Χρῶμα, λαμπρὸν χρῶμα	199

Ψ.

Ψιλὴ πολύμιτ.	267
Ψιλοβάφ.	268
Ψυχή	119

Ω.

Ω'θειν 243. Ἄνω τιλὴ κρέκλω ἄθειν	
ibid.	

E R.

Libri Primi.

P. Ag. 4. linea 2. *Fastuli.* lege *Faufstuli.*
 Ibid. lin. 33. lege *ואר דעו.*
 Ibid. lin. 36. leg. adulatione
 Pag. 6. lin. 17. leg. eo magis id credo.
 P. 14. l. 8. כהנא l. כהנא
 P. 18. l. 12. albæ l. albas.
 P. 23. l. 21. leg. sed quia utrumque capitis tegumentum erat, qnamvis nomine & forma diversum, ut unica &c.
 P. 30. l. 31. uti, leg. ea uti.
 P. 41. l. 11. cumi, l. cum.
 P. 44. l. 31. leg. discalceatum.
 P. 55. l. 13. חוצץ lege חוצץ
 P. 56. l. 7. CCLXV. l. CCCLXV.
 Pr 66, l. 19. פ. l. פ.
 P. 79. l. 10. quem. l. quam.
 P. 88. l. 6. quem l. quum.
 P. 93. l. 22. XCIC. l. XCIX.
 P. 102. l. 28. lege לאבדן ורוצה
 Ibid. l. 29. dele לאבדן
 P. 105. l. 8. l. Etymologi
 P. 115. l. 30. l. ipsam, pro ipsa.
 P. 121. l. 16. Juno. l. Junio.
 P. 133. l. 11. *peffere.* l. cum Buxtorfio, sed potius טרק *peffere*
 Pag. 148. l. 13. l. materia nota fuerit.

P. 159. l. 23. l. exquirentem.
 P. 196. l. 28. l. ac purpuram.
 P. 224. l. ult. l. dotes.
 P. 237. l. 16. faciunt. l. facinus
 P. 238. l. penult. חשני l. השני
 P. 243. l. 18. *σγαθᾶν* l. *σπαθᾶν*
 P. 253. l. 3. l. paxilli
 P. 256, l. 12. l. fartoris
 P. 257. l. 9. l. suppellectilia
 P. 280. l. 5. ucus. l. acus.
 P. 283. l. 1. 1. postolorum
 P. 293, l. ult. מוסכות l. מוסכות
 P. 319. l. 26. ששה l. ששה
 P. 321. l. 16. & 17. deletis duobus integris istis lineis, sic lege

וחד שהיו שורין וחד לשאר
 בגדים שלא נאמר בהן שש וחד לטכב וכו.
 Et paulo post מזור שמנה מנא לן
 רכתיב ועשו על שולי הסטיל רימוני
 חכלה יארנמ

Ibid. lin. 33. וקצץ lege וקצץ.
 P. 322. l. 23. dele ultimum non.
 P. 332. l. 3. *juvenes.* l. *juvenum.*
 Ibid. l. 18, constat. l. constabat.

Cætera leviora B. lector ipse corriget.

בגדי כהנים

ID EST

VESTITUS

SACERDOTUM HEBRÆORUM.

SIVE

COMMENTARIUS AMPLISSIMUS

IN

EXODI CAP. XXVIII. ac XXXIX. & LEVIT. CAP. XVI.

Aliaque loca S. Scripturæ quam plurima.

LIBER SECUNDUS.

AUCTORE

JOHANNÉ BRAUNIO,

S. S. Theologiæ Doctore & Professore.

Cum INDICIBUS locupletissimis & TABULIS
æneis elegantissimis.

Editio ultima, priori auctior & emendatior.

AMSTELÆDAMI,

Apud JOANNEM WOLTERS, 1701.

1787

1787

VESTITUS

SACERDOTUM HEBRAEORUM

1787

COMMISSARII

KLUDI CA. 1787

1787

1787

JOHANNES BRAUNIO

1787

1787

1787

INDEX CAPITUM

LIBRI SECUNDI.

- CAPUT I. De מכנסים BRACHIS Sacerdotum.
- CAP. II. De כתורה TUNICA.
- CAP. III. De אבנט BALTEO.
- CAP. IV. De מנבטור PILEO totius Sacerdotum turbæ
- CAP. V. De מעיל PALLIO Pontificis Max.
- CAP. VI. De אפר EPHODO.
- CAP. VII. De חשן PECTORALI.
- CAP. VIII. De LAPIDIBUS pretiosis in Genere & de אדם SARDIO in specie.
- CAP. IX. De פטרה TOPAZIO.
- CAP. X. De נִרְקָה SMARAGDO.
- CAP. XI. De נֶפֶךְ CARBUNCULO.
- CAP. XII. De ספיר SAPHIRO.
- CAP. XIII. De יהלם ADAMANTE.
- CAP. XIV. De לשם HYACINTHO
- CAP. XV. De שבו ACHATE.
- CAP. XVI. De אחלמה AMETHYSTO.
- CAP. XVII. De הרשיש CHRYSOLITHO.
- CAP. XVIII. De שהם SARDONYCHE.
- CAP. XIX. De ישפה IASPIDE.
- CAP. XX. De אורים ותמים / חשן משפט PECTORALI JUDICII ac URIM & THUMMIM.

INDEX CAPITUM.

CAP. XXI. De כתרן TIARA.

CAP. XXII. De ציץ LAMINA sive CORONA AUREA.

CAP. XXIII. De MODO VESTIENDI Sacra Vestimenta.

CAP. XXIV. De נרין לבן VESTIBUS ALBIS Sacerdotis vac-
cam Comburentis

CAP. XXV. De PRETIO Vestium Sacrarum.

CAP. XXVI. De USU Vestium Sacrarum.

CAP. XXVII. De SIGNIFICATIONE Vestium Sacrarum,
sive de SENSU MYSTICO.

JOHAN-

JOHANNIS BRAUNII

PALATINI

DE

VESTITU

SACERDOTUM HEBRÆORUM

LIBER SECUNDUS.

CAPUT I.

DE מַנְסִים BRACHIS SACERDOTUM.

Brevis repetitio distinctionis vestimentorum sacrorum. Quo ordine vestes sacra tractanda. Primum examinantur מַנְסִים. Præceptum de feminalibus ubi exstet? Varia versiones, Græcorum, Vulgati, Lutheri, Junii, Philonis, Josephi, Arabis, targum Jerusalem:

lem: Ambrosii, Belgarum, & Gallorum. *Materia hujus vestimenti.* שש / פשתים. Byssus retorta. ἐξάμιτα. Ses draet, & six fils. *Color feminalium* albus. *Antiquorum brachæ*, coccinea, ποικίλοι, albæ. *Textæ sunt non suæ.* Hieronymus notatus. *Quo sensu φαπλὸν dicatur a Iosepho?* Bracharum figura. Campellria. Succinctoria quid Isidoro. Belgis een schort. Gallorum devanteau. Iosephi & reliquorum Græcorum, συναυλιε, ἡλιζωμα, & ἑλιζωμα Romanorum ventrale. Abletarum, Balnearum, Coquorum, & reliquorum operariorum velamenta circa verenda. Cyclades, Roccæ. ἑλισκελις mulierum ornamentum. Horatio quid? Latinorum subligacula quid? *Quid feminalia?* In Talmude פמליא pro פמליא quid? פמליא פמליא & פמשחג / שורצין. Iarchii פמליא an legendum פמליא schurgens. תורה & סיני ἀναξυειδες cruralia, & brachæ. Gallorum Calçons. Iudaorum קלץ ab Italarum Calzi Onderbroeck. Calçons a calceis. Caligæ calcens, ἑσώδημα. Caligula Imperator. Tacitus laudatus. Calçons hodie brachæ interiores. Brachæ non raro tibialia apud Veteres, & cruales fasciæ. Ephiphanii locus de Catarrhis. Tubrucci quid Hesychio & Smide Φερυάλια, ἑλισκελι, ἀναξυειδες & βεγνία idem. Germanorum Buxen Belg. Boxen, & Baxea apud Plantum quid? *Quas partes corporis tegant brachæ?* stringuntur circa cor. Ezechielis locus cap. XLIV. XVIII. explicatus. Rabbinorum explicationes. Aquila Buza. Hieronymus. Græcorum βία. Chaldæi paraphrasis. Utrum de solo balteo, an etiam de Brachis intelligendum? Brachæ Sacerd. ad genua demisse. Rabbinorum & Hieronymi sententia. Leonis Iudæ error. Antiquorum brachæ aliquando ipsum corpus tangebant. Calzemarinaretsche. Schytarum brachæ. Suorum sive Suaborum. Pomponius Mela & Ovidius citati. Brachæ ex pellibus ex freio Davis. Brachæ in Statua Regis Parthorum. Brachæ buch / Broeck, braxes, brage, & βεγνία a בך Syris בוכו borcho, genu. Scribendum brachæ, non braccæ, braccæ, Isidor. Casauboni, Salmasii, & aliorum error. Brachæ a genu ut κατὰ πωτὸς a κάττω פמליא פמליא a פמליא פמליא. Sic & ποδηγος. Ierusalemitanorum אברקין pro אברקין. Vix brachæ usitator hodie apud Europæos, quam apud ipsos Syros vel Hebræos. Hujus vocis vestigia apud Hebræos. ברבייר. Bernhaldi Angli ineptiæ. Brachæ corpori astringebantur, vultus & ligamenti, iustar crumena. Hinc כיס marsupium dicitur.

dicta. Euripidi Sacci, *Biffacium*. שניצים *quomodo brachis aprati*.
Iude Leonis Tabula. Brachæ quædam aperta ad anteriora & po-
 steriora בית הנקב & בית הערה. Codex Niddah & Jarchius lau-
 dati. Iosephus examinatur. Male vertitur a Gelenio & Ar-
 noldo Andillensi. *Feminalia nostrarum mulierum*. Brachæ quibus
 hodie viri nuntur ad anteriora aperturam habent. Sacerdotum
 Hebræorum undique clausæ. *Feminalia Phariseorum in Talmude*.
 פרושים. *Cur feminalia מכנסים dicta*. Εμβαινεῖν apud Iose-
 phum. *Tabula qua exhibet מכנסים*. *Explicatio Tabula*. *Cur bra-*
che a Deo Sacerdotibus mandata? *Martialis jocus in Arus-*
pitem Tuscum sacrificantem. *Fœdus cultus Peboris*. Sacerdotes
 Hebræorum an primi feminalia habuerint? *An Noah?* Rara
 videntur fuisse in deserto. *Lex de muliere virum pudendis appre-*
hendente. Deutr. xxv. *Feminalia tempore Nebucadnozoris nota*.
Locus Danielis cap. III. XXI. explicatus. סרובלן. *سراويلات*
 & *سراولات* *ῥαβδων Hesychii*. *Hispanis Mantillo*. *Phari-*
sæorum & Castorum brachæ. *Galli brachati*. *Virum Cæsar*
brachas habuerit?

CAP. I.

CCCX

Uc usque egimus de vestium Sacerdotum origine,
 genere, specie, numero, materia, colore, tex-
 tura & ornamentis. Ratio nostri instituti postu-
 lat, ut tandem ulterius progrediamur, & singu-
 lum vestimentum seorsum examinemus. Supra jam animadvertimus
 vestes sacras distingui secundum Sacerdotum ordides, ut scilicet
 vestes aliæ sint totius Sacerdotum turbæ, aliæ Summi Pontificis:
 & hujus quidem alias dici vestes *albas*, alias *aureas*; hisque eum
 uti omnibus diebus totius anni, illis autem magno die expiatio-
 num, decimo scilicet die Mensis Tisri. Nos primo quidem Sa-
 cerdotes minores vestiemus, deinde Pontificem Maximum quoque
 suo ornatu in medium producemus. Vestes totius Sacerdotum tur-
 bæ pertractabimus eodem ordine, quo a Sacerdotibus indui sole-
 bant, prout hoc docet Maimonides *Hilch. Kele Hammikd. cap.*
x. Quatuor autem vestimenta habuisse omnes Sacerdotes supra
 jam docuimus: *ומגבעות / אבנט / כתנת / מכנסים* *feminalia*, *Tunicam*,
Baleum & pileum.

CCCXI. Primum genus vestimenti sunt מכנסי feminalia. De his exstat præceptum Exod. xxviii. vers. xlii. ושרה להם מכנסי בר : ושרה להם מכנסי בר ערוה ממכנסי וטר ירכיסי יהו : *Et facies illis feminalia linea ad tegendam carnem nudatatis ; a lumbis usque ad genua pertinent.* Quamvis de hoc vestimenti genere ultimum mentio facta fuerit a Mose , tamen a nobis , ob rationes jam memoratas , primum examinabitur. Septuaginta habent *ἑλισκελή*. vulgatus *feminalia*. Lutherus *Nieder Rieder*. Junius *femoralia*. Philo Judæus de *Monarchia* *ἑλιζωμα*, & in *vita Mosis* lib. III. *ἑλισκελή*. Josephus *μαχανασή*, sed corrupte, uti solet, pro *μικνεση*, quod esset ipsissimum Hebræorum מכנסי. Sed & eandem vocem mox exponit per *συνανήεσ* & *διζωμα* *Antiq. lib. III. cap. VIII.* Arabs *سراواق* quod indumentum significat, sed indumentum circa pedes & femina, hinc *سراوق* *plumipes*, *pedes plumis vestitos habens, instar columbe.* Chaldæus מכנסי retinet. *Targum Hierusol.* אברסקין habet: at corrupte, ut solet, pro אברסקין *Abraclin*, id est *braccia*. Ambrosius *lib. 1. de Offic. cap. xviii.* brachas quoque habet: Belgæ *onderboecken* / & Galli *des Brayes*.

CCCXII. Materia hujus vestimenti erat linum: dicuntur enim Exodi xxviii. vers. xlii. מכנסי בר Libro I. c. vii. ostendimus בר nihil aliud esse quam *linum*, quod clarius probatur ex Ezech. cap. xlii. xviii. ubi dicuntur מכנסי פשתים. At *linum* significare, nemo est qui dubitet. Ideo optime Septuaginta *ἑλισκελή* *λίνα*. Sed quando de vestitu sacro quaestio est, tunc linum significare, non vulgare, ut quidam docuerunt, sed subtilissimum & pretiosissimum, qualis est byssus, jam animadvertimus: cum sacra omnia fieri debeant secundum præceptum, מן המובחר *Ex. prastantissimo*. Optime igitur Chaldæus מכנסי בר vertit מכנסי בר *bracha byssina*. Et Josephus, loco supra laudato, *ἐν βύσσῃ κλωστής*. Deinde & שש dicitur materia feminalium Exodi xxxix. xxviii. Sed שש etiam significare *byssum*, sive linum subtilissimum, alibi fuisse demonstravimus. Josephus igitur non fuit primus nec solus, qui observaverit feminalia ex bysso retorta esse, ut sentire videtur Hieronymus ad Fabiolam.

Nec tantum ex bysso erant Sacerdotum feminalia, sed & ex bysso retorta. Dicuntur enim Exodi c. xxxix. xxxviii. שש כשר *Schesch Moschzar*. Jam docuimus משר *Moschzar* retortum significare. Sed & numerus filorum exprimitur, quot scilicet fila in unum retorta

torta fuerint; nempe *שׁוֹ שֶׁשֶׁבֶשֶׁב*, *sex*; atque sic feminalia sacra *ἱεράματα* Belgice *sex d'act* / Gallis *six fils* erant.

CCCXIII. De colore hujus vestimenti non est quod multum disputemus, cum fuerit *color albus*. Nam byssum albam fuisse, & album significare colorem, libro I. cap. XI. ostendimus. Apud veteres brachas *coccineas* in usu fuisse, testatur Lampridius in vita Alexandri Severi. Et *πομίλας* sive plumatas habuerunt, ut jam audivimus ex Eurupide. Sed honestiores plerumque, & ipsi Imperatores, albas gestabant, testante eodem Lampridio dicto loco.

CCCXIV. Eadem etiam arte factas fuisse brachas Sacerdotum, qua reliqua vestimenta omnia, nullus dubito, quod etiam satis fuisse ostendimus lib. I. cap. XVI. Hieronymus in *Epistola ad Fabiolam* nobis quidem persuadere conatur, eas fuisse consutas, nec ulla arte fieri potuisse per texturam, quod ex Josepho probari putat. Sed non video quibus rationibus id probet, nisi quod Josephus dicat: *ὡς τὰ αἰδοῖα φαπλὸν* circa verenda consutum. Sed per τὸ φαπλὸν fortassis nihil aliud intelligit, quam *clausum*, aut *commissum* & *junctum*, sive id acu, sive arte textoris factum fuerit. Errat sane Hieronymus quando dicit: feminalia non posse fieri in tela: cum hoc nec Josephus docuerit, nec contrarium sit arti textoris, uti a nobis jam demonstratum est. Nam cum omnes vestes, esse debuerint *מעשה אורג* *opus textoris*, non autem *מעשה מחט* *opus acus*, ego plane persuasus sum ipsa etiam feminalia in solo jugo, arte textoris perfecta fuisse. In eadem fuisse sententia Maimonida patet *Kele Hammid. cap. VIII.* ubi, postquam de *tunica*, *brachis*, & *Pileo* locutus fuerat, tandem sic concludit: *ובגדי כהונה כולם: אין עושין אותן מעשה מחט אלא מעשה אורג* *Et vestes illa Sacerdotii omnes non sunt opere acus; sed opere textoris ut dicitur: OPUS TEXTORIS.*

CCCXV. Major difficultas est, circa hujus vestimenti formam, & figuram. Augustinus & post eum Cerda in *Adversariis*, cum multis aliis hoc vestimentum *Succinctoria* & *Campestris* vocant. Sed an recte merito dubitatur, cum *succinctoria* & *Campestris* a Sacerdotum feminalibus aut brachis non parum videantur differre; nam etsi *succinctoria* & *Campestris* alias verenda & femina etiam velaverint, videtur tamen quod non quodlibet crus separatim velaverint, sed utrumque uno ambitu. De *succinctorio* Isidorus lib. XIX. cap. XXI. *Succinctorium vocatum, quod, ut dictum est, sub*

brachiis habet, ductum alarum sinu ambit atque hinc inde succingit. Videntur itaque ejusdem fuisse formæ, cujus sunt velamenta illa, quibus aliquando pistores incedere videmus in depensendis panibus filigneis; aut etiam balneatores, qui lintea quædam infra axillas constricta habent, quæ totum corpus, inde fere ad genua operiunt. Tales Belgæ vocant *een schoot* / non autem *een byoect* / Galli *un devanteau*.

Id ipsum fortassis intellexit Josephus per suum *συνακλή*, & Græci per τὸ *διάζωμα* & *πέζωμα*. est enim *συνακλή* nihil aliud quam *constrictorium*. Notum etiam est *διάζωμα* & *πέζωμα* esse operimenta quædam veterum Atheletarum, Balneatorum & Coquorum circa lumbos constricta & cincta, sic dicta a *ζώνυμι* *stringo*. Idem videntur intellexisse Romani, ut Plinius & alii per suum *ventrale*. Nec multum ab his differunt nostrarum mulierum tunicæ aut potius Cyclades, quas *roccas* vocare vulgo solemus, nisi quod forsan roccis fuerint breviores.

CCCXVI. Fortassis ab his non differunt Seniorum *πεισκελή*, videntur enim idem significare ac *πέζωμα* & *διάζωμα succinctorium* mulierum, coquorum aliorumque operariorum. Est sane *πεισκελής* mulierum ornamentum, testante Polluce *lib. v. cap. xvi.* ubi inter alia in *γυναικείῳ κόσμῳ* etiam ponuntur *πεισφύρα*, *πεισπέζιδες*, *πεισπέζια*, & tandem *πεισκελίδες*. Hinc Horat. *lib. i. Epist. xvii.* artis meretriculæ esse ait, sæpe *periscelidem* sibi raptam flere (modo tamen *πεισκελής* illi non sit vinculum aureum quod mulieres ad ornatum gestant, prout ibi a quibusdam exponitur.)

*Nota refert meretricis acumina sæpe catellam
Sæpe periscelidem raptam sibi flentis.*

Latini idem vestimenti genus exprimunt per vocem *subligacunia*, quæ Scenicorum operimenta erant. Cicero *i. Offic. Scenicorum mos*, inquit, *tantam habuit a veteri disciplina verecundiam, ut in scena sine subligaculo prodeat nemo.* Si quis tamen contendat *πέζωμα* & *πεισκελή* subligacula aliquando etiam significasse ejusmodi feminalia, qualia sunt nostræ brachæ, quas hodie gerimus, nollem ei mordicus contradicere: cum revera tempore hyberno maxime a Romanis cultioribus induerentur, teste Suetonio in *Augusto*, nam non nisi hyeme *feminalibus & tibialibus* muniebatur, quod de nostris *brachis* explicarem potius quam de veterum *succinctoriis & subligaculis* scenicorum balneatorum, aut mulierum, si quidem hyemis

hyemis inclementiæ non multum potuissent mederi: nostræ autem brachæ id facile præstarent.

Eodem sensu & ipsa *feminalia* sæpe sumuntur cum ab auctori- bus Græcis, tum ab Hebræis. Videantur Helychius & Suidas Græcorum Grammatici doctissimi. Nec aliter Hebræi. Jarchius in suis *Glossis ad cap. 11. Codicis Niddab*, ubi vocem פמליה (ut corrupte a Talmudicis scribi solet, pro פמליה *feminalia*) explicat כנר פרוציט *succinctorium*, vulgo *furgo*. Iterum puto legendum esse פרוציט *furgo*, aut potius פורשוג, aut etiam שורצין *schürzen*, quod Germanis *succinctorium* significat. Eadem voce etiam utitur Jarchius Exodi xxviii. ubi Ephodum quoque exponit כנר שקורין פרוציט, ubi iterum puto scribendum esse שורצין שקורין *que vocantur schürzens*. Levi sane mutatione. Ita quoque legendum puto *cap. 11. Codicis Niddab*. Sed hæc omnia proprie non sunt מנכס Hebræorum. Id Hebræi potius dicerent חנר a חנר *cingere*, & *stringere*, aut etiam כנר *sinar*.

CCCXVII. Non raro hoc genus vestimenti a græcis vocatur ἀναξυρίδες. Sed & hoc improprie: cum ἀναξυρίδες proprie significant *cruralia* & *tibialia*, est enim ξέρον *crus*. Eodem sensu sumuntur Gallorum *Calçones*, qua voce מנכס apud eos exprimuntur. Non tantum Galli hoc genus vestimenti *des calçons* vocant, sed & ipsi Judæi. Videatur Jachias in Daniele cap. 111. xxi. ubi vox פסין quam vocem volunt proprie nostras brachas significare, exponit per קלצי id est *calçon*. Optime quidem si formam & usum hodiernum spectemus, nihil enim aliud significat Itolorum *Calzi* & Gallorum *Calçones* quam feminum velamenta, ea quidem quæ infra alia gstantur, ideo Belgis *onderboeck*. Si tamen ad vocis Etymologiam attendamus, proculdubio male dicuntur *Calçones*, cum illa vox a calceis aut caligis deducta sit, quæ nihil aliud significat quam pedum tegumenta, ut vel ex veste illa Imperatoris constat, unde & *Caligula* dictus, quæ pedem vestiebat, non autem femina, quemadmodum id ex Tacito *Annal. lib. 1.* aliisque facile probari potest. Eadem etiam voce *caliza* usus est vulgatus, Interpret sane doctissimus, in exponenda voce קלצין, quod calceum significat. Sed quoniam hodie Gallorum *Calçones* etiam significant *feminalia*, sive brachas, & quidem illas quas carni proximas & infra cætera vestimenta gerimus Sacerdotum מנכס optime *Calçones* dicuntur ab interpretibus Gallicis:

cum

cum non tantum femina velaverint; sed & interiores fuerint vestes, infra scilicet tunicam absconditæ.

CCCXVIII. Et ipsæ brachæ idem sæpe significant. Nam apud veteres aliquando nihil aliud sunt quam tibialia, crurum & pedum tegumenta, pedules, & crurales fasciæ. Epiphanius *de Catarrhis*: τὰ ἢ ἀπὸ ποδῶν ὡς εἶπεν, τὰ ἐξ ἰσχυρίων γερσημῆλια, ἃ ἄλλοι τισὶν ὀδόνια κέκληται, ἢ βραχίαι, χερσὶ περιδέονται, δακτύλους ἢ τοῖς ποσίν. *Quantum ad reliqua, pedules, uti dicitur, ex vestimentis facta, quæ a quibusdam Odonia vocantur, aut brachæ, manibus induumi, annulos autem pedibus.* Ubi per brachas Epiphanius proculdubio intelligit fascias illas, quibus crura & pedes velare solebant veteres. Idem per brachas intelligit interpretes Juvenalis, cum dicat: *tubraci*, quod tibiae brachæque tegunt. Est enim posteriorum ævorum Latinis *tubrucus* quasi *tibiarum roccus*. Ex his omnibus patet, cuncta ista vestimenta, quæ aliquo modo crura. & femina tegebant, veteribus dicta fuisse, *feminalia, succinctoria, ventralia, caligas, περισκελῆ, ἀναξυρίδας, διάζωμα & περιζωμα*. Hinc apud Helychium & Suidam eadem significatio omnibus attribuitur. *Φιμινάρια, περισκελῆ & βραχίαι*. Ulus tamen voluit, ut fere omnes istæ voces adhibitæ fuerint, ad significandum certum aliquod vestimentum, quod hodie *feminalia*, Gallice *Calçons & hautdechausses*, Germanice *Buch*, Italice *bragas & brayes* vocamus. Quæ primo pedem tantum aut crura velabant, sed tractu temporis adhibitæ sunt ad significanda vestimenta quæ fere totum corpus inferius vestiunt. Sic a *ξύρα crure* brachæ dictæ sunt *ἀναξυρίδες*. Ita & hodie Germanis & Belgis eadem brachæ vocantur *buxen & boxen* / a *baxea* certo aliquo genere calceamenti, de quo vide apud Plautum. *Menechm. Act. II. Sc. III.*

CCCXIX. Ut autem formam מַכְנִסִּים Hebræorum Sacerdotum melius caperemus, primum observabimus quas partes corporis debuerint tegere, deinde cætera, quæ ad eorum structuram pertinent, examinabimus. Inferius igitur corpus tegebant, aut si mavis medium corpus paulo infra mammillas ad genua usque. Moses quidem Exodi xxviii. versu xl. dicit brachas initium sumpsisse מִמְּחִיטֵי a *lumbis*; sed illud a multis doctoribus ita explicatum fuit, quasi circa cor constrictæ fuissent. Ezechiel Propheta cap. xliv. xviii. de feminalibus Sacerdotum sic loquitur: ומכניסי יהיו על מחניהם לֵא יתגרו כוּת Et *feminalia linea erunt super lumbos*

lumbos eorum; *Non cingentur in sudore.* Jarchius ad hæc verba quidem animadvertit: Deum Sacerdotibus vestitu laneo interdixisse, ideoque iussisse ut essent פשהים *linea*; quia lana facile sudorem excitat in corpore. אמרה inquit, : *Lex venit ut Sacerdotes vestes laneas gestarent, quia lana sudorem excitat in corpore, unde caro sudore inquinatur.* Eodem sensu hunc locum intellexit Junius & alii bene multi. Aquilæ secunda editio *Buzæ* habet, ut observat Hieronymus: putatque hoc significare, Sacerdotes non esse cingendos violenter, arctè atque constriçtè instar vincitorum; ne in ministeriis sacerdotalibus inhabiles fierent, & quæ sequuntur; in qua sententia videntur etiam fuisse Septuaginta, habent enim βίαν. *Non accingentur violenter.* Nihilominus aliam etiam habet explicationem: scilicet intelligendum esse, ne cingerentur in loco ubi sudant: ut locus cincturæ per Prophetam iudicaretur, non supra axillas, nec infra lumbos. שנינו כבריתא אין חוגרין במקום שמוזעין לא למטלה מאצילים ולא למטה ממחניהם שהוא מקום ויטה אנ לא במקום שמוזעין אין חוגרין *Discimus ex traditione exotica: Non cingentur in loco ubi sudant. Non supra axillas, nec infra lumbos, quia ibi est locus sudoris, barbæ, EN LA SUEUR.* Kimchius Prophetam eodem modo explicat: פ"י רז"ל לא יחגרו במקום שמוזעין כרחניא כשהם חוגרים אינם חוגרים לא למטה ממחניהם ולא למטלה לאציליהם אלא כנגד אצלי : *Doctores nostri beatæ memoriæ hoc exponunt, non cingentur in loco ubi sudant, secundum traditionem: quando cingunt, non cingunt se infra lumbos, nec supra axillas, sed circa axillas.* Hæc traditio totidem verbis reperitur in *Massechet Sevaçhim, cap. II.* Ad istum locum in Gemara Jarchius animadvertit, *locum sudoris esse in lumbis, & in axillis:* שהבשר נכפל על הבשר : *quia caro duplicatur, ut incalescat, & facile sudet.* Pergit Jarchius & explicat quid sit כנגד אצלי יריהם *circa axillas nempe: Ad costas circa humeros.* Optime igitur Chaldæus hæc verba לא יחגרו ביוט sic παρὰ ὤμων *Non cingentur ad lumbos, sed ad cor suum cingent.* Hæc quæ ita disputantur de loco cincturæ, quidam intelligunt de balteo tantum, ut ex glossis Jarchii Codice *Sevaçhim cap. II.* constat: nihilominus idem etiam intelligi putant de loco ubi stringuntur feminalia; non solum ea de causa, quod quidam

crediderint hoc debere intelligi de vestibus lineis, non autem de laneis, qui lanæ sudorem facile excitant: sed etiam quia Maimonides exfertis verbis dicit, loco modo laudato, *feminalia* liganda, aut stringenda esse *circa cor*. Igitur, secundum has traditiones כנכסים sive *feminalia* sacerdotum constringi debebant supra umbilicum, non multum infra axillas, circa cor.

CCCXX. Inde a pectore dependebant sacerdotum brachæ, testante Mose, loco toties citato, עד ירכים *ad genua* usque: ad finem scilicet feminum, ubi genua incipiunt. Hoc sensu explicatur a Maimonide, loco supra laudato. עד סוף הירך שהוא הארכובא *Ad finem feminum ubi genua*. Rabbi Levi Barfelonius Præcepto xcix. sic commentatur: עד המכנסים צורתן ידוע בכל מקום והיו גדולים ממתנים עד הרכים שהוא הנק נגוי *Feminalium figura ubique nota est, quorum quadam magna sunt a lumbis ad femina, ut dicitur: ad femina, que dicuntur ΓΕΝΟΥ.* En per ירכים intelligit genua, id est עד סוף הירך *finem feminum*. Hieronymus in *Epistola ad Fabiolam: a nostris dicuntur feminalia, vel brachæ usque ad genua peringentes*. Non erant dimissæ infra genua ut genua includerent, sed finiebantur supra genua, ubi femina finiebantur. Quod monitos velim veritatis studiosos, ne sibi imponi sinant ab iis qui nobis persuadere conantur, genua feminalibus Sacerdotum inclusa fuisse: quales brachas exhibent tabulæ *Leonis Indæ*, & post eum *Leusdenii Ultrajectini Professoris*, qui etiam expressis verbis dicit, *Dissert. xxvii. Inferne ipsa genua attingebant, imo includebant*, quod tamen nec S. Scriptura, nec Hebræorum antiquitas docet. Cur longiora esse non potuerint hæc feminalia docet *Aben Ezra: הם קצרים שלא יכשל בהם erunt breviter ne impedimento sint.*

CCCXXI. Ex his facile detegi poterit hujus vocis *Brachæ*, tuch / *borck* / *brage*, *brayes*, *βραχια*, & אברקתן scaturigo: ita scilicet dici a *Genu*. Notum est *genu* Hebræis esse ברך *berech*, & Syris כספכ / *borcho*. Hinc *brachæ* fere apud omnes Europæ populos. Nam quemadmodum Græcis certum vestimenti genus dicitur *καρπαδόν* a *καρπῶ* & Hebræis פנים a פם (de quo nos fusc lib. i. cap. xvi.) *vola manus*, quia manicæ istarum tunicarum ad volam manus usque protractæ erant; *πυγῆς* *talariis*, quia ad pedes & talos demissa erat, & ἀναξυεῖδες *cruralia* a ξύψ, sic & feminalia dicta sunt *brachæ* a ברך *berech*, aut Syrorum בורכא *borcho genu*, quia ad *genua* demissa erant. Nec a sententia mea dimovebor.

bor, si quis mihi opponat, brachas ita non dici ab ipsis Hebræis, sed potius סרבלא *sarbala*, & כנסים aut כנסים cum tamen eadem voce ברכא videantur debere uti, si esset vox Hebræa: & Syris, nti constat ex *Targum Ierusalemitano*, corrupte dici אברקסן pro אברקסין, aut potius pro ברקסין a latino aut Græco *bracca*, *Βραχια*, ut & Latine כמליא corrupte *feminalia*; nam hoc non obstat quo minus illius origo sit Hebræa. Quis nescit quam misere voces soleant mutari & corrumpi succelsu temporis? Infinita exēpla adferre possem ad demonstrandum, origines & scaturigines vocum linguarum, & artium, in natali suo solo sæpe exaruisse, cum tamen alibi ex iis quasi rivuli aut potius stagna quædam superfint: ut non mirum esset, si diceremus feminalia aliquando ab Hebræis etiam *brachas* dictas fuisse, eandemque vocem postea a multis populis receptam & conservatam fuisse, apud Hebræos autem interiisse tractu temporis, succedentibus apud eos aliis vocibus. Sed non plane interiit vox *bracha* apud Hebræos: est enim Talmudicis, ut videre est, *Massechet Kelim cap. xxvi. Misna III. ברכייר* corium sive *ventralis* opificum (Belgice *een Schoots vel*) quod ad genua demittitur, aut quod *genua regit*, ut habet glossa.

Hinc patet male vulgo scribi *braca* & pejus *bracca*; potius scribendum esse *bracha*, quemadmodum etiam iu optimis Codicibus Ciceronis *brachati* & *bracha* legitur. Manifestum etiam est non minus errasse. Isidorum *Orig. lib. xix. c. xxii.* cum crediderit: *bracas* dici quod sint *breves*, quasi esset vox Latina. Optimo tandem jure *Salmasius* ad *Tertull. de Pallio*, cap. i. carpit eos, qui hanc vocem Gallicam putarunt, ut *Diodorus Siculus* & alii. Sed pessime magnus vir ipse deceptus est, eodem loco, ubi contendit vocem istam esse Græcam. Fefellit eum proculdubio doctissimus *Casaubonus* in *vita Augusti*, ubi eandem sententiam docuerat.

CCCXXII. *Bernhardus Angelus*, vir cui propria saliva vehementer placet, eamque ab omnibus lambi desiderat, in me plus semel sine causa acriter & ineptissime debachatus, ferre non potest meam, de *feminalibus* Sacerdotum Hebræorum sententiam; minime quod vocem *bracha* Hebræam vel Syram crediderim, illudque genus vestimenti cum cæteris sola fieri textura, absque acus opera docuerim. *Ad Iosephum Lib. III. cap. vii. pag. 171.* conatur probare auctoritate Hieronymi, in *Epistola ad Euzolam*, dicentis non posse in tela *brachas* fieri, quæ sint verba

„ Josephi, ut putat Hieronymus. At nos *verba Iosephi* ⲉⲓ τὰ
 „ ἀδοῖα βᾶπτῶν exposuimus & simul ostendimus nusquam dixisse Jo-
 „ sephum, *brachas in tela fieri non posse.* vide supra paragr. CCCXII.
 „ ut nullam animadvertam rationem quæ *Bernhardum* moverit tot
 „ verba Hieronymi chartis illinire? At non ego solus, sed reliquo-
 „ rum hac ætate fugillanda fuit Theologorum credulitas. *Cæterum*,
 „ inquit, *ni videretur hac ætas Theologorum fabulis Rabbimicis pro-*
 „ *pior magisque credula quam historia veteri, haud susinuissem sta-*
 „ *tim omnia, ex Hieronymo adjungi, viro licet Iudaicarum πᾶρξ-*
 „ δόσεων *satis avido.* Miseros Theologos critico Bernardo, Ju-
 „ daicarum πᾶρξδόσεων parum avido, credulos atque ineptos! Huic
 „ critico nihil placet, præter Græculos mendaces eorumque fabu-
 „ las. Displicent vehementer Pharizæi omnesque Rabbini. Pu-
 „ deat itaque omnes, quotquot fuerunt alicujus famæ, *Iudaicarum*
 „ πᾶρξδόσεων *avidos*, ipsos *Hieronymos*, *Augustinos*, *Origines*,
 „ *Epiphantos*, *Munsteros*, *Reuchlinos*, *Buxtorfios*, *Capellos*, *Bo-*
 „ *chartos*, *Seldenos*, *Lichtfootios*, tot alios, inter ipsos Anglos
 „ magni nominis viros, quotquot hætenus Ecclesiæ utiles labo-
 „ res impendisse creduntur, studio arduo, non cuilibet, nec ipsi *Ber-*
 „ *nardo* pervio.

„ CCCXXIII. Sed heu misero mihi! meum enim latus, (quam-
 „ vis hominem nunquam viderim, de eo nunquam cogitaverim, mul-
 „ to minus eum læserim) petit. Ego ipse sum qui tam grandia pec-
 „ cata commisi, quia sum *hujus ætatis Theologus*: quia amo Anti-
 „ quitatem quamlibet, sacram & profanam, non solum Græcorum,
 „ Romanorum, aliorumque populorum, sed & Hebræorum sa-
 „ pientiam, quod eodem loco mihi sint cunctæ fabulæ Græcæ &
 „ Hebrææ, quod ex qualibet abyssu, immo ex cujuslibet fimeto
 „ margaritam eruere tentem. Ego itaque solus inter *hujus ætatis*
 „ *Theologos*, in eadem pagina (ut & alibi variis locis, ubi ad quas-
 „ libet cavillationes, atque inhumanos contemptus responsurus ero,
 „ ut discat cavillatoribus ineptisque detrectatoribus nos esse & *can-*
 „ *tare pares, & respondere paratos.*) ter fui nominandus & in cœ-
 „ num dejectendus. Primum quod non satis fuerim credulus, ut
 „ brachas a Græculorum βραχας βραχας, & βραχας fuisse dictas cre-
 „ diderim: sed ab Hebræorum, aut Syrorum lingua (quæ Græco-
 „ rum aliorumque populorum linguarum, scientiarum & Religio-
 „ num scaturigo.) ברך *berech*, vel בורכו *borcho*, *genu*, quia eo usque
 „ per-

„pertingebat, quemadmodum Græcorum *καρπωτόν* fit a *κάριον*,
 „*ποδήρης* a *ποδός*, & *ἀναξυρίδες* a *ξύριον*, ut & Hebræorum *חָרָב* a *חָרַב*
 „uti paragrafo cclxxix. & cccxvii. demonstro. Sed extorqueat
 „Bernhardus credulis, etiam quibuscunque potest fidiculis, *brachas*
 „ex acristo verbi Getici *brican*; ex *ρηγγυμι* fiat *ράκιον*, *ράκιον* & *βράκιον*,
 „& id credat qui cum eo satis est credulus, ego non invideo, sed
 „miror magis ejus audaciam & *φιλαυτίαν*, immo & inscitiam in
 „linguis orientalibus eorumque antiquitate.

„CCCXXIV. Sed & acri aceto perfundendus fui, quod do-
 „cuerim *brachas* fuisse integras contextas, absque opere acus. Præ-
 „fertim quod tanto labore ex imis fundamentis, & antiquitatis
 „spississimis tenebris in lucem protraxerim veterem *ὑφάντελαν*, tot-
 „que auctores exposuerim hactenus a nemine intellectos. *Quid*
 „*enim*, inquit, *illa* (scilicet *ὑφάντελα*) *ad Pontificem Judaicum*
 „*sacrine scrinii arma? Phineasus sane protovestiarius nihil unquam*
 „*simile somniavit, aut sinciput aliquod Talmudicum.* Si ad Pontificem
 „Judaicum sacrive scrinii arma nihil facit *ὑφάντελα*, misere erra-
 „vit, ad mentem Bernhardi, Moses, aut potius ipse Deus, quod
 „tam expressis verbis jusserit, ut essent *ארגו משה* *opus textoris.* Sed
 „*בתפירה* *acu committi poterant feminalia & manicata vestes, idque*
 „*non esset contra* *ארגו משה.* Ita sane fieri poterat, atque ita fit
 „hodie. Sed & aliter fieri poterat, sola nempe textura, absque
 „acu, qualis erat tunica *ἀσφαθ* Christi, si Evangelistæ credas.
 „Ita facta esse omnia Sacerdotum vestimenta, probavi, capite xvii.
 „paragr. xx. hujus editionis ccxlv. & alibi, quibus refutandis ni-
 „hil adduxit Bernhardus, nihil adducere potest. Si *acu* fieri po-
 „terant, cur expresse jubetur, ut fierent *ארגו משה* *opere textoris*:
 „cum vestimenta omnia ex neta lana & lino variis coloribus auro-
 „que fieri non potuerint, nisi opere textoris, tela scilicet texenda
 „est, ut deinde ex ea partes variæ acu consuerentur, uti hodie fieri
 „solet a nostris sarcinatoribus. In Templo cuncta fuerunt *מן המוכר*
 „*ex optimo*; vestes itaque esse debebant preciosissimæ. Textæ au-
 „tem cariori emuntur pretio, ut patet vel ex Tunica Christi, quæ
 „ideo dicta est *ἀσφαθ* & *ὑφανθ* *ἐν τῷ ἀνωθεν δι ὄλα*: ut etiam tota
 „ars ita texendi, ob carum pretium, tandem in oblivionem abie-
 „rit. At *nihil simile Phineasus protovestiarius unquam somniavit.*
 „Non credo, Bernharde, te præditum esse revelatione propheti-
 „ca Danielis, ut aliorum somnia possis divinare. Phineasus sane

„ non fuit somniator. (tu somnies quamdiu placet; cum somnia
 „ tua adeo tibi sint grata.) Expressam Phineasus habuit legem Dei.
 „ Tandem nec *sinciput Talmudicum ista somniavit*. Maimonides
 „ non est *sinciput Talmudicum*, nec Gemarici, quidquid tu eos ri-
 „ deas & contempnes. Hi claris verbis docent *Massechet Ioma*
 „ *cap. VII.* vestes sacras fuisse textas, non acu consutas, uti hoc
 „ & sequenti capite demonstro. Fateor Maimonidem credidisse
 „ *manicas* fuisse assutas tunicis, quod ex Talmude probare tenta-
 „ vit. Sed & nos ipsius errorem palam facimus, capite sequen-
 „ te. Ultro tamen ipse fatetur *brachas* textas, non *suas* fuisse.
 „ Ipsam etiam tunicam, immo & *manicas* textas fuisse asserit, nisi
 „ ut *manicæ detextæ tunicæ* corpori acu commissæ fuerint. Ad
 „ quæ & nos respondimus.
 „ Sed veterem hanc *ὄφαντεῖαν* *Brannio Theologo non invidet Ber-*
 „ *nhardus*. Nec ego invidio Bernhardo invidiam, contemtum &
 „ contradicendi libidinem. Nec ipsam criticam ipsi invidio. Amo
 „ criticam quamlibet magnopere, eamque commendo. Amo &
 „ inquiri, quantum possum, & quantum licet per otium, ipsas Fa-
 „ bulas, non solum Orientalium, sed & Romanorum, & ipsius
 „ Græciæ mendacis. Quousque cujuslibet nationis fabulæ, ritus, Re-
 „ ligiones, veram historiam veterem solidamque Antiquitatem at-
 „ que eruditionem amantibus sint legendæ, indagandæ, immo &
 „ credendæ, quantus sit usus studii Talmudici, quantum omnibus
 „ scientiis promovendis sit necessarius, hic non datur dicendi lo-
 „ cus. Id alibi a me factum est. Hoc unicum hic addo: (& for-
 „ te majori audaciâ quam multi expectassent) absque orientalium
 „ Linguarum, immo & Talmudicæ sapientiæ cognitione, ad ima
 „ veræ Antiquitatis perveniri posse, a me negari, ringatur quan-
 „ tum velit Bernhardus. Invideat itaque, vel non invideat; invi-
 „ diam tamen viro honesto atque literato Bernhaldi indignas ob-
 „ tretationes redolere, modestiores atque sapientiores cuncti me-
 „ cum judicabunt. Rideas *ὄφαντεῖαν* ex spissis Antiquitatis tene-
 „ bris retractam si ita es *γελασῆς* & *γελασός* summopere tamen ab
 „ eruditioribus laudatur, quod forte mordet te, cui honestissi-
 „ morum virtutes displicent. De suis superbe, de aliorum labo-
 „ ribus indigne judicat Bernhardus. Sane aliorum, vigilias, labo-
 „ res atque inventa ridere & superbe contemnere, in qua arte ex-
 „ cellit Bernhardus, est viros doctos diligentioresque absterre-
 „ re

ne unquam ex remotiori Antiquitate quidquam eruere tentent, qua via ignorantia immo & barbaries serio commendatur. Sed tantus mihi non est Bernhardus ut propter ipsius sive contemptum sive ignorantiam quidquam negligam.

CCCXXV. Tandem eadem pagina acerbioribus sannis proscindendus fui. Crisim suam exceret in eundem Josephi locum, quem & ego allegavi, ad hæc verba: *τέμεταί ἡ ἑσέε ἡμῶν* & quæ sequuntur. *Divisum (subligar) usque ad medietatem, sed circa illa constrictum.* Ad hæc verba, inquam, absque ulla causa, sola libidine contradicendi, contemnendi, ne dicam calumniandi, hæc habet: *aut Braunii (interpretatio) loco ultimo, qui nescit quid in humanis sit τὸ ἡμῶν.* Furit iterum Bernhardus in Braunium. Quid tibi peccavit Braunius, Bernharde?

Dic qua Tisiphone quibus exagitare colubris?
 Ut eo usque ipsi sis inhumanus. *Braunius nescit quid in humanis sit τὸ ἡμῶν.* Bernhardus id novit, insignis scilicet est Anatomicus viventium fortassis magis quam mortuorum. Sed quicumque viri docti atque honesti tuas ineptias, superbos tuos contemptus, legit certissime mecum fatebuntur *inhumanum Bernhardum furore abreptum nescire quid sit humanitas, ne τὸ ἡμῶν quidem humanitatis intelligere, beleboro opus habere, ut cerebrum insania purget, ne aliorum laboribus in posterum plus æquo invideat.* Hæc Bernhardum in Braunium dixisse sufficit. His dictis, nihilo probato, vicit. Doctus vult haberi obtrectator, & sapientiæ, si diis placet, dictator. Audeo tamen ipsi commendare prudentiam & humanitatem.

CCCXXVI. Utur sit, mihi persuasissimum est, vocem *bracha* esse Hebræam, a *ברך berech* genu, scilicet ad genua demittebantur. Fateor tamen apud Antiquos etiam in usu fuisse brachas, quæ ad talos usque dependebant, immo quæ totum pedem & crus simul & femina velabant, quales hodie habent Nautæ & alii, præfertim in frigidioribus Regionibus, Italis *Calze marinarefohe*. Ejusmodi brachas forte intellexit Hieronymus ad cap. III. Danielis versu XXI. ubi *כרבלין bracha* dicuntur, Symmacho *ἀναξυρίδες*, quibus crura tegebantur, & tibia, quasi crurales & tibiales appellata sunt, forte quia femina & crura simul tegebant. Scythas alioque populos Septentrionales brachas gestasse, quæ totum fere corpus tegebant, docet Pomponius Mela *de Situ Orbis lib. II. cap. I. Totum brachatum corpus, & nisi qua vident, etiam ora vestiti.*

ſui. De iisdem Ovidius lib. III. Trist. Ecl. x.

Pellibus & ſutis arcent mala frigora brachis,

Oraque de toto corpore ſola patent.

Tales brachas ex pellibus animalium vidimus magna copia Fliffingam advectas ex freto Davis, anno CIC ICOC LVIII. toti corpori, a calce ad caput uſque muniendo aptas. Nec multum ab his differunt *Suevorum*, ſive *Suaborum* brachæ in Germania, apud alios populos plane ridiculæ. Eodem proſus modo brachata conſpicitur ſtatua illa gauſapata, Regis Parthorum, ubi brachæ apparent ad talos uſque demiffæ. Vide Ferrarium de *Re veſt. parte II. lib. I. cap. VIII*. Hæc fortaffis cauſa fuit, quod apud veteres brachæ & feminalia aliquando cruralia & pedules ſignificaverint, ἀναξυμίδες autem & caligæ, & cruralia brachas; cum non raro idem veſtimentum & femina, & crura, & pedes ſimul veſtiverit. Ne autem his multum inhæreamus, certum eſt Sacerdotum *brachas* ita dictas fuiſſe a *genu*, quod ſcilicet ad genua pertingerent.

CCCXXVII. Apertæ eſſe ſolent brachæ ad infimum ventrem ad emittendam urinam, &, (honus ſit auribus) ad anum, ad exonerandam alyum; cujus formæ ſunt hodie feminalia noſtrarum mulierum, & quorundam virorum. Talia in uſu fuiſſe apud Orientales populos ante multa ſæcula, colligi poteſt ex Codice *Niddah cap. II*. ubi aperturam anteriorem circa verenda vocant בית הערוה *locum verendorum*, poſteriorem autem בית הנקב *locum foraminis*. Audiamus Jarchium ad locum iſtum בית הנקב ובית הערוה רוכן הרה לטשות הנקבים בכננים כנגד בית הערוה להשתין מים מחוץ דרך שם וכן וסוהמה לקשור הנקב ברצועה וסוהמה לוקוס אני, & locus verendorum. *Mos erat ut foramina (ſive aperturas) facerent in feminalibus, e regione verendorum, ad emittendam urinam foras, eodem modo fieri ſolebat e regione ani; qua re facta, foramen ligabant & claudabant ligulis.* Poſſet aliquis dubitare an Sacerdotum brachæ etiam non habuerint ejuſmodi aperturas, cum dicat Joſephus *Antiq. lib. III. cap. VIII*. διάζωμα πρὸς τὰ αἰδοῖα ῥαπτόν ἐκ βύσσου κλωσῆς εἰργνύμενον ἐμβαίνόντων εἰς αὐτὸ τῶν ποδῶν ὡς περὶ ἀναξυμίδας. ὑποτίθεται ἢ ὑπὲρ ἡμῶν, καὶ τελευτήσαν ἀχειρὶ τῶν λαγόνων πρὸς αὐτὸ ὑποσφίγγεται. *Subligar circa verenda commiſſum. Factum ex byſſo reſorta, cui inferunt pedes (quod pedibus inſcendunt) tanquam cruralibus. Diviſum uſque ad medietatem, ſed circa ilia conſtriſtum.* Ita hunc locum verto: cum Gelenii verſio mihi minime placeat:

non enim exprimit mentem Josephi. Quid quæso, intelligit per suas *dimidiatas bracas*? Nec magis arridet versio Gallica doctissimi *Arnoldi Andillensis*: cum locum istum admodum parce vertent; quod factum puto, non tantum quod in Hebræicis peregrinus fuerit (cum tamen non nisi in Hebræorum scriptis versatissimum admittam, qui nobis Josephum accurate interpretaretur) sed etiam quod non satis attenderit ad verba Græca. Sic ille, *Celui qui doit officier est obligé suivant la loy, d'etre pur & chaste, & veiu* (ubi ad verba, quæ allegavimus pervenit) *d'un habit nommé Manachaz, c'est a dire qui serre fort. C'est une espece de calçons de lin retors, & qui s'attache sur les reins.* His verbis quidem docet Sacerdotum vestitum fuisse feminalia, sed nec formam, (quod tamen observari debuit, cum in rebus sacris minima etiam sint notanda) expressit, nec Josephi mentem intellexit. Nihil jam dicam, quam male cum cæteris interpretibus retineat vocem *Manachaz* Græce *μαναχασή*, cum vocem istam corruptam ex Hebræo debuerit emendare, & scribere *μικνεσή*, aut minimum *μάχναση* a מנכס. Quorsum quæso illud addit? *C'est a dire qui serre fort.* An Josephus id voluit his verbis? βέλεθ ἢ συνακτῆρα δηλῶν. Male vertuntur: *C'est a dire qui serre fort*: est enim *συνακτῆρ* nihil aliud quam *subligaculum*, *constrictorium*: aut tale quid. Cætera multa, quæ maxime erant notanda in descriptione feminalium, quam nobis dat Josephus, alto silentio præteriit, quod cuilibet patebit, si ad Græca attendat. Quid quid est, si Josephus non erravit, quemadmodum hac in re errare non debuit, cum ipse fuerit Sacerdos, & ejusmodi vestibus in ministerio sæpe vestitus, manifestum erit, cujus formæ fuerint feminalia Hebræorum Sacerdotum: ejusdem scilicet fere, cujus sunt hodie nostræ brachæ. Pedes enim iis inferere, aut potius pedibus eas *inscendere*, (utitur Josephus verbo *ἐμβάινει*) quemadmodum & tibialia, aut cruralia *inscendere* solemus. Dicuntur etiam a Josepho *περὶ τὰ αἰδοῦα ῥαπία* circa *verenda* *consuta*, non quod revera *consuta* fuerint: erant enim *opus rextoris*, sed quod circa *verenda* fuerint commissa, uti solent: sed a *verendis* ad *ilia* *divisa*, ad *comprehendendum ventrem & clunes*.

CCCXXVIII. Superne ad lumbos constringebantur, & corpori alligabantur certis quibusdam vittis, aut ligamentis, quæ feminalibus ita erant inserta, ut potuerint arctari & laxari pro libu-

tu, & pro crassitie corporis, iustar crumenæ, quæ aperiri & claudi solet: ideo כים marsupio similia esse dicuntur feminalia, ut videre est apud Maimonida *Kele Hammikd. cap. VIII.* המכנסים

בין של כנ' בין של כה' הם ממנהים עד ירכים שהוא למעלה מן הטיבור קרוב מן הלב עד סוף הירכים שהוא הארכובה. ושנצים יש להם ואין להם לא כים *Feminalia, sive summi Pontificis, sive cæterorum Sacerdotum, a lumbis demittuntur usque ad finem femininum, quæ sunt genua. Et habent ligamenta quadam. Sed nulla est illis apertura, nec ad anum, nec ad verenda, sed constringuntur instar crumena.* Hinc fortassis ab Euripide *sacci* vocantur:

--- ή τῆς θυλάκας τῆς ποιλάκας

Περὶ τοῖν σκελοῖν ιδῆσα.

Qua videbat saccos variegatos circa femina. ubi per *sacchos variegatos* proculdubio feminalia intelligit, quia revera formam habent duorum saccorum, alias *bissaciorum*, sic dictorum a duobus saccis. Hæc autem ligamenta, quibus feminalia solebant corpori astringi, ab Hebræis שנצים vocabantur, ut patet ex capite secundo *Codicis Nidda*: ubi ad vocem שנצים Jarchius habet: אשר לשם כעין שלנו *quibus ligantur* (feminalia) *ut apud nos.* Et tane notum est, apud nos feminalia solere stringi, certis quibusdam ligamentis, aut nodulis, quibus pro ligamentis utimur, instar fibularum. Hæc autem ligamenta putamus fuisse inserta superiori parti feminalium, non quidem ut quasi limbo alicui inserta, aut adsuta fuerint, ut hodie sæpe fieri solet, sed ita ut alternis foraminibus inserta fuerint. Cum enim feminalia fuerint *opus textoris*, non autem *opus acus*, ita debent concipi, ut omnia facta fuerint absque opera acus, quod priori modo tam facile non potuisset fieri. Hæc est ratio quod a figura Judæ Leonis recesserim, & שנצים sive ligamenta hoc modo exhibuerim, ut infra in tabula patebit.

CCCXXIX. Feminalia, quibus hodie viri utuntur, fere ejusdem formæ esse solent, cujus supra docuimus ex Talmude, fuisse brachas quasdam apertas utrinque, nisi quod hodie Virorum feminalia unicum tantum habeant aperturam, scilicet ad verenda, non autem ad posteriora. Sunt ex Hebræorum doctoribus, qui Sacerdotum feminalia similia esse dicunt nostris, id est illis, quibus tempore suo utebantur. A nostris autem brachis, quales hodie gestamus, Sacerdotum brachæ plane dissimiles erant; cum nullam omnino aperturam habuerint, nec ad anum, nec ad verenda;

ita

ita quidem ut nec urinam emittere, nec alvum exonerare potuerint, nisi feminalibus prius exutis, ne inquinarentur. Imprimis notandus est locus, quem modo allegavimus ex *Massechet Niddab cap. II.* ubi de mulierculis & sacerdotibus mente læsis, (unde occasionem arripiunt formam feminalium sacerdotum describendi) disputant. ככנסי כהנים למה הן דומין כמין פמלניא של פרשים למטה עד כיתנים למטה עד ירכים ויש להם שניצים ואין להם לא בית הנקב ולא בית הערוה. *Cui rei similes sunt brachæ sacerdotum; Erant instar feminalium Phariseorum, usque ad ilia, inferne usque ad femina. Habebant autem ligamenta. Sed non habebant nec locum ani, (id est, aperturam ad anum) nec locum pudendorum. (i. e. aperturam ad pudenda.)* Nota quæso Phariseos ejusmodi brachas gestasse, ob pudorem atque modestiam: cum enim ita fuerint clausæ undique, obscœna non poterant detegi nec conspici, quod forte aliquo casu fieri potuisset, si ab anterioribus & posterioribus apertæ fuissent. Pharisei modesti & verecundi videri volebant, cum in aliis rebus, tum maxime in vestibus. Sed per פרשים Gemarici forte non intelligunt Phariseos, ita proprie dictos, sed omnes homines pios & pudicos. Glossa ad locum istum פרשים, habet צנועים modestos sive pudicos. Posset aliquis conjicere, per vocem פרשים intelligendos esse Persas. *Eo magis, cum Persæ habuerint brachas, mi constet ex Suida, & ex eorum Sarbalin, quibus Persico more vestitus videtur Sadrac cum sociis suis. Dan. III. & de quibus nos inferius paragr. CCCXXXIII. Eo magis cum Persæ צנועים modesti dicantur triplici modo. Cod. Berachoth. fol. 18. 2.* בשלושה דברים אוהב אני את הפרשים. Propter tres res amo Persas: sunt verecundi in cibo, sunt verecundi in loco secreto, verecundi in re alia (*nempe in lecto*) *videntur itaque tales brachæ dici ob verecundiam. Tamen Persas hic intelligi non puto, cum eorum brachas tales fuisse hactenus non constet. Præterquam quod Persæ dicantur פרשים magis quam פרשים.*

CCCXXX. Ex his facile colligi potest, qua de causa brachæ Hebræis מכנסים dictæ fuerint: nempe a verbo נכנס *inscendere*, sive *ingredi*, quia vestiri nequeunt, nisi eas quasi inscendamus; ut Josephus optime utatur verbo ἐμβάινον, quando de brachis vestiendis loquitur. Nec omittendum est מכנסים formæ dualis esse, non singularis, nec pluralis numeri, ob numerum feminum, quorum sunt duo. Sic & Euripides θυλάκους *saccos* habet pro feminalibus in duali, ἑλὲ τῶν σκελῶν.

CCCXXXI. Ut autem forma מכנסים *bracharum* Hebræorum Sacerdotum, prout eas ex Hebræorum traditione descripsimus, facilius intelligi possit, hac tabula eas lectori ob oculos ponere libuit.

EXPLICATIO TABULÆ.

- A. A. מכנסים sive *brachæ* aut feminalia Sacerdotum.
 B. B. Ligamenta, quibus feminalia laxari & constringi debent. Talmudicis שניצם.
 C. C. Species *limbi*, cum multis foraminibus, quibus ligamenta inferta sunt, uti fieri solet in crumena.
 D. Anterior pars brachæ, absque ביר הערוה *apertura ad pudenda*.
 E. Posterior pars etiam clausa, sine ביר הנקב *apertura ad anum*.
 Secunda figura exhibet Sacerdotem brachis vestitum.

CCCXXXII. Moses etiam rationem exprimit, ob quam Deus Sacerdotes voluerit vestiri brachis, scilicet לכתור בשר ערוה ממחנים עד הכפורת; הרכים: *Ad tegendam carnem nuditatis, ab ilibus ad femina*. Sane usus feminalium est inferiora tegere, quod experientia docet. Cum autem sacra pie & caste fieri debuerint, Deus imperavit, ut Sacerdotes contegerentur, non tantum tunica, sed & feminalibus, ne forte ea, quæ occultari debent, aliquo casu detegerentur coram populo: nam quum Sacerdotibus sæpissime incurvandam fuisset in mactandis & immolandis victimis, ejusmodi quid facile evenire potuisset, nisi verenda velata fuissent. Tale quid accidit Aruspici Tusco sacrificanti, de quo Martialis pro sua licentia, ita jocatur: *Lib. III. Epigr. xxiv.*

Ipse super virides aras luctantia pronus

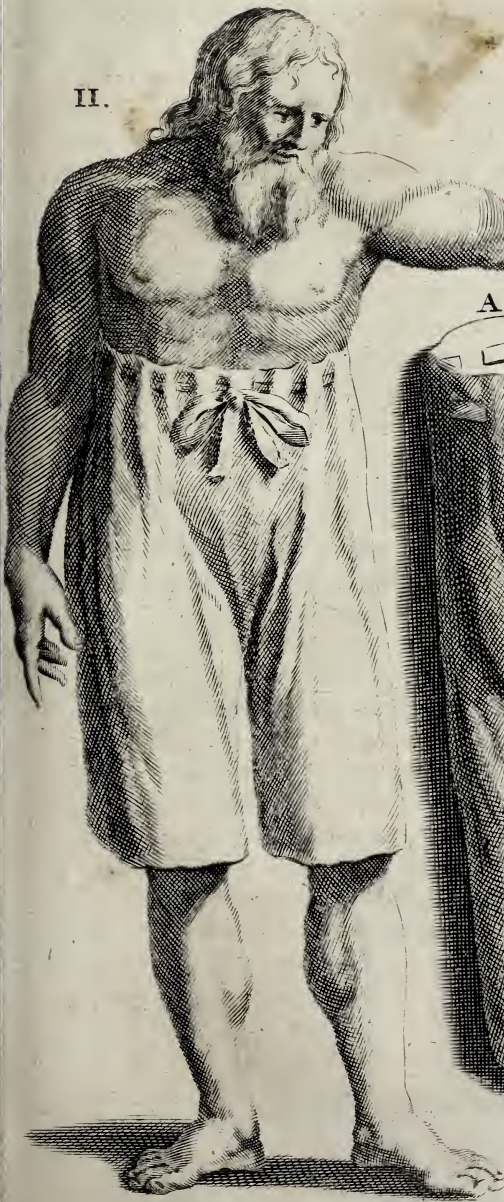
Dum refecat culiro colla, premitque manu,

Ingens iratis apparuit hernia sacris.

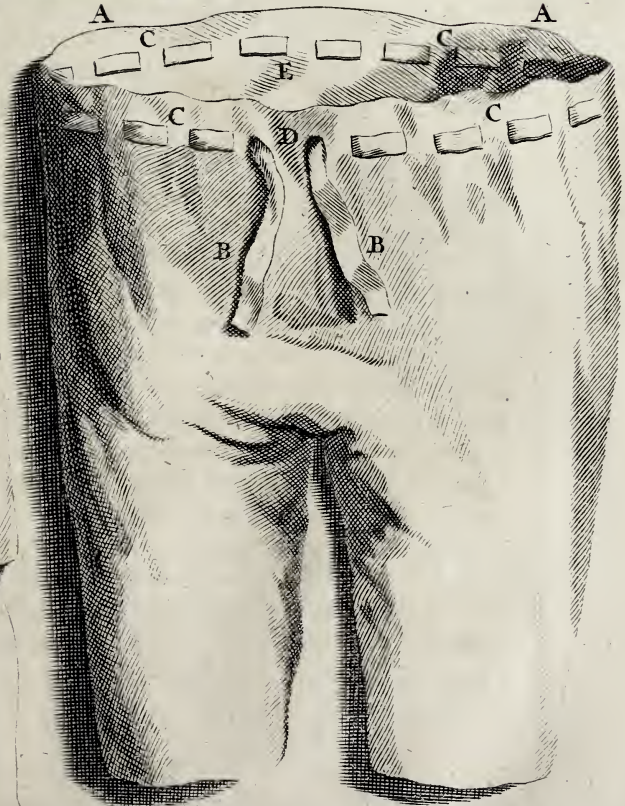
Ne autem idem accideret Sacerdotibus Dei Optimi Maximi, lex data est, ut inferiora tali vestimento operirentur. Notandum etiam est, apud populos quosdam idololatrias, morem fuisse ut Diis sacra fierent nudo corpore, & quidem cum nefanda aliqua turpitudine: qualis præsertim fuit cultus Pehoris, de quo nos libro 1. cap. 1. aliquid diximus. Ne igitur veri Dei sacra similia viderentur Pehoris sacris, aliorumque Deorum stercoreorum, sunt qui credant,

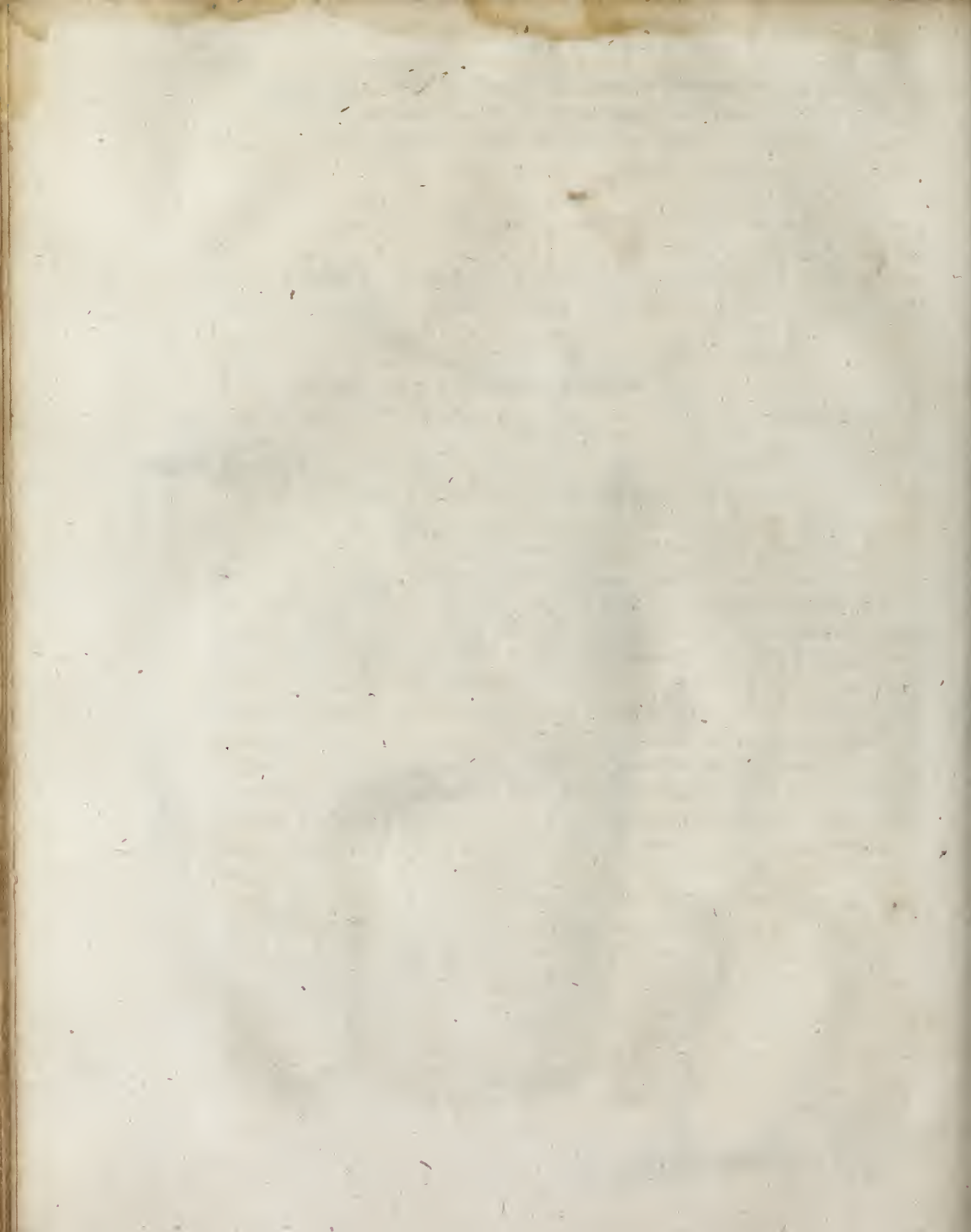
Deum

II.

I.

Deum iussisse, ut Sacerdotes feminalibus tegerentur. Hujus autem rei rationem dat Maimonides, *More Noachim libro III. cap. XLX.* *Iam pridem nostri manifesto cultum Peboris illis temporibus postulasse, ut verenda detegerent; ideo iussit Deus Sacerdotibus, ut facerent sibi brachas, ad tegendam nuditatem tempore ministerii, eadem etiam de causa prohibitum fuit ad altare ne ascenderent per gradus, ne eorum nuditas detegeretur.* Textum Hebræum supra jam allegavimus. Constat itaque factas esse brachas sacerdotales, secundum legem Dei. לכתוב בשר שורה *ad tegendam nuditatem*; quæ Philo Iudæus de *Monarchia* sic vertit: Περὶ ζωνῶν αὐτῶν εἰς αἰδοῦσθαι σκέπη, *bracha ad tegenda verenda.*

CCCXXXIII. Utrum autem Sacerdotes Judæi primi fuerint mortalium, aut apud Hebræos soli, qui brachas gestabant, non ausim adfirmare. Hoc saltem constat; in tota sacra Scriptura nullam mentionem fieri bracharum, ante tempora Mosis, immo valde verisimile esse, apud Hebræos nullas fuisse in usu, aut raras admodum. Tempore Noachi non fuisse notas, vel inde videtur posse colligi, quod Noachus vino sepultus verenda detexerit, ut sese ludibrio exposuerit coram liberis suis, Exod. IX. Idem videtur colligi posse ex capite XXV. Deuteron. ubi sub pœna diminutionis manus prohibetur, ne fœmina virum pudendis apprehenderet. Quid opus fuisset ista lege, si casus ille non facile potuisset evenire? Id autem facillime fieri potuit apud Hebræos, cum nullas brachas gestaverint, sed tunicas & pallia tantum, quæ non sufficiebant ad tuendas partes istas. Videtur etiam crura sponsum tam facile conspici potuisse Cantic. capite quinto, quia temporibus illis non fuit moris ea brachis & cruralibus velari. Negari tamen non potest, hoc vestimenti genus etiam receptum fuisse a vulgo apud Hebræos. Tempore Nebucadnozoris Judæos, dum captivi erant Babylois, usos fuisse brachis, colligitur quidem ex capite III. Danielis versu XXI. כפתו בסרבליהון פטשיהון וכרבלחהון בארין גבריא אלך. כפתו בסרבליהון פטשיהון וכרבלחהון : Ubi סרבלין quibusdam significant calceos, aut כרבליהון *cruralia*, ut observat Saadias. Aliis sunt מכנסים *bracha*, idemque esse volunt, quod Arabis سراويلات; quæ vox fere nihil differt a voce سراولات, qua usus est Arabs, pro Hebræorum מכנסים *brachis*. Et sane quam facile permutentur B. & V. iudicium esto penes doctos. Sed סרבליהון proculdubio idem est, quod Græcorum σαργβιασθαι, quam facile enim literæ R. & L. etiam per-

mutentur, non est quod multis verbis probem. Hesychio σαροβ-
 λαοι est ἔνδυμα πρὸς τὰς κνημίδας; ubi mallem legere cum Stepha-
 no, πρὸς τὰς κνήμας, *vestimentum circa femina*. Suidas Σαροβλαοι
 ἐστὶν Περσικὴ ἔνδυσις ἣ λέγουσι βραχία. *Sarabara est vestis Persica,*
quam nonnulli brachas vocant. Jachias tamen aliique Hebræorum
 Magistri פטשן reddunt מכנסים *feminalia*, & סרבלא vestem superio-
 rem, quale est pallium. Hispanis *Manillo*. At sive פטשן sive
 סרבלא significant *brachas*, saltem ex hoc loco colligi potest, brachas
 illis temporibus notas fuisse, & earum usum apud Hebræos & Chal-
 dæos obtinuisse. Sed supra jam docuimus ex *Codice Niddah cap.*
 II. Phariseos, cæterosque, qui casti & pudici videri volebant,
 gestasse brachas, & quidem in usu fuisse certum aliquod genus
 bracharum, quæ ad verenda, & ad posteriora apertæ erant.

Doctissimus Bynæus, de Calceis Hebræorum Libro II. cap. ul-
timo, refutandum me suscepit, quod aliarum sententiam de סרבלא
allegaverim. Doctus lector facile animadvertet, me de re nihil cer-
ti statuisse. Dico tantum, sive סרבלא, ut nonnulli volunt, sive פטשן ut
docent alii, fuerint brachæ, inde necessario colligendum esse, Brachas
tunc temporis fuisse notas. Non adeo soleo esse audax ut in re tam
incerta & abstrusa, quidquam magna confidentia adfirmem, contra
viros undique doctos. Forte displicuit, quod addiderim rationes,
cur a viris doctis brachæ credantur. Sed etiamsi apperte dixissem,
significare brachas, sententiam tamen non mutarem, ob ea quæ ipsi
afferre placuit: cum nihil habeat præter meras conjecturas, quæ &
aliter exponentibus concedendæ sunt. Sed & hoc mihi denuo solatio
est, quod non me, sed viros inter doctos primos, quorum sententiam
recito, refutaverit, Arabem, Saadium, Aquilam, Theodotion,
Symachum, Hieronymum, Hesygium, Suidam, Drusium, Bo-
chartum, Salmasium, tot alios. Tot tantosque viros malorum habe-
re socios, magnum est solamen. At סרבלא dicit integrum exiit ex
igne; ergo fuit Chlamys, toga, vel pallium. Ego vero, quia in-
tegrum exiit, conjicio fuisse brachas, cum sit vestimentum inferius &
igni proximum. Addit סרבלא significare tegere; ergo Sarbala est Pal-
lium. Lubentius ideo brachas dicerem, quia nudam tegunt carnem.
Tandem & hoc animadvertit, reliqua vestimenta dici לבוש, ita au-
tem dici לבוש induere; ergo לבוש est vestis interna. Ego vero dice-
rem לבוש dicitur de Tunica Sacerdotis. Levit. VI. III. Ergo tu-
nica est vestis interna לבוש dicitur de omnibus vestibus Aaronis & re-
 liquo-

liquorum Sacerdotum, ergo omnes vestes Sacerdotales sunt internæ. Exodi xxviii, xli. vide & apud Daniele cap. v. com. xxix. Tandem עִוָּבִיטִי significat vestimentum Regis, Estera vi. com. ix. Ergo omnia Regis Assueri vestimenta fuerunt interna. Vide Ezech. cap. xxiii. com. vi. & alibi. De hisce docti judicent. Quid quid est, puto me temeritatis accusari non posse, quod in re abstrusa, ut solent magistralli, nihil magna auctoritate determinaverim, præsertim contra tot tantosque viros, & antiquis temporibus & nostro seculo venerandos.

CCCXXXIV. Brachas autem in usu fuisse apud reliquos populos cultiores, & in Regionibus quidem calidoribus, tam facile probari non poterit. Galli, ut ob saga, ita propter brachas celebres fuerunt, ideo *brachati* dicti. Sed apud Romanos rarissimum fuit id genus vestimenti, ante tempora Imperatorum: ideo vestimentum, barbarum sæpissime dicitur, quasi ignotum cultioribus populis. Sane Julium Cæsarem brachis non fuisse vestitum, apparet ex Suetonio. Narrat enim Imperatorem, *ubi animadvertit, undique se strictis pugionibus peti, toga caput obvolvissè, simul sinistra manu sinam ad ima crura deduxissè, quo honestius caderet, etiam inferiore corporis parte velata.* Nisi brachis caruisset Cæsar, non opus fuisset corporis partem inferiorem tam sollicitè tegere, ut a Torrentio optime observatum est. Augustum, quidem usum fuisse tibialibus & feminalibus, testatur idem Suetonius, sed non nisi tempore hiberno. Tempore Saturnini milites nullas habuisse brachas, colligi etiam potest ex eo, quod iusserit *cum sagis convivio discumbere milites, ne inferiora nudarentur.* Vide Trebellium.

CCCXXXV. Sed & Sacerdotes apud Ethnicos brachis caruisse quum sacra faciebant, satis manifesto patet ex aruspice illo, de quo Martialis *lib. i. i. Epigram. xxiv.* *cujus hernia* (id est pudenda, ut a nonnullis explicatur) *apparuit, dum pronus cultro colla resecat.* Sunt quidem aliqui, qui nobis marmora exhibent, quibus popæ & sacrificuli conspiciuntur, qui inferiora succinctoriis sive feminalibus velata habent; sed non ejusdem formæ, cujus sunt Hebræorum Sacerdotum brachæ, aut quales erant Hebræorum feminalia. Sed de brachis veterum, qui plura videre cupit, adeat Commentaria doctissimi *Casauboni ad Suetonium, Nigroni-*

um de caligis & alios, Nostrium institutum erat non nisi Sacerdotales brachias describere.

CAPUT II.

DE כתונה TUNICA.

כתנת *secundum vestimenti genus. Ejus preceptum exstat Exodi xxviii.*
 IV. Varii interpretes. Iosepho כתונה a כתנה lino. a כתנה fit χιτών
 & tunica. Gallorum hoquoton. Error Isidori. Cotte virum a
 χιτών, an a χροσάσων? כתונה quibusdam dicitur Camisia, quod ab
 Arabum قميص & القميص non a Camis, nec a χαμαι, ut
 male Isidorus & alii. Germanorum & Belgarum Hemed &
 Heind / ab Arabum قميص, mutato S in D, quod frequens.
 S & D apud Arabas unico puncto tantum differunt. כמו rei col-
 lectio. כמו fascia pectoralis. כמו recondere, latere, Camase-
 na latium a latendo. Et חלוק dicitur tunica. Hinc etn Xilocke / cloche
 Campana. Anglis pallium cloake. Cloaca a rotunda cavitate.
 Materia tunica שש & בר linum sive byssus. Tunica forma.
 Ad talos demissa. An corpori arte linum adhaeserit. Iosephus
 allegatus. בר מדרו Levit. vi. iv. מרושלים, מרושלים, Tunica lon-
 gior retrahi & balteo stringi potest. Tunica manicata. Manica
 ad volam manus pertingebant. κατασφιγμένη. Locus difficilli-
 mus & corruptissimus Iosephi tentatur. Male vertitur Gallice ab
 Andillensi. Tunica non habent sinum, sed amplam aperturam
 circa collum. Iosephi locus examinatur cum versione Gallica An-
 dillensis. ἀπεδόνες quid? ἀναδέν. Tunica Sacerdotum, virum
 habuerim fibulas. Gelenii & Andillensis error. Tunicam fu-
 niculis ligari circa collum. Figura Tunica in Bibliis Gallicis.
 Iobi xxx. xviii. brevis explicatio. Tunica Sacerdotum texta.
 Manica seorsum attexuntur. quo sensu? Non assumuntur acu. Er-
 ror Maimonida. Licia tunica senis filis constabant. Figura in
 tunica השכך. פליתיים, ocellatum. Samuel Lee doctus Anglus
 quales figuras תבשכך crediderit. Eadem figura qua in tunica
 Summi Pontificis, etiam in caterorum Sacerdotum tunicis repe-
 riuntur.

riuntur. Locus Exodi xxviii. vers. iv. explicatur. Tabula tunica. Explicatio figurarum. Tunica in usu apud plures populos. Est antiquissimum vestimentum. Varii loci allegati & explicati. Plura genera unicarum in usu apud veteres. Breves tunica. Camisole, Chemisette. **Hemd-rock.** Tunica χειρωτός, καρπωτός manicata. Colobia, Κολοβός & Κολόβιον. Tunica altera exterior, interior altera. Tunica interiores ut plurimum lineæ. Tunica talaris & manicata faminarum habitus. Varii auctores allegati. Tunicas etiam virorum esse vestimenta. Sacerdotum Genilium quoque habitus. Καλάσις apud Eustathium quid? Linigeri & grex liniger.

CCCXXXVI. **S**ecundum vestimenti genus, quo vestiebantur Hebræorum Sacerdotes est כְּתוֹרָה tunica. Præceptum ejus extat Exodi cap. xxviii. commate iv. Græci habent χιτών κοσμητόν. Vulgatus *tunicam strictam*. Lutherus *Etin eugen Roet*. Galli, *la chemise qui tiennne ferrée*. Diodati, *la tunique con. trepointée*. Junius & Tremellius, *tunicam tessellatam*. Chaldæus כְּתוֹרָה כְּחוֹנָה Belgæ **een Rock met oogskens**. Josephus *Antiquit. lib. III. cap. viii. χερσμήνη*; sed corrupte, ut solet, pro χεθόνη.

CCCXXXVII. Si Josepho credimus, tunica ab Hebræis dicitur כְּתוֹרָה propter materiam, nempe a lino, כְּתוֹנָה enim Hebræis *linum* significat; unde fortassis Arabum aliorumque populorum כוֹסוֹן *coton*, sive Xylinum, Hebræis כְּתוֹרָה גִּבְרָה *lana vitis* & Germanis *Baumwol* de quo nos plura lib. i. cap. vi. Cum itaque Hebræis aut potius Chaldæis כְּתוֹנָה linum significet, Josephus credit tunicam dici כְּתוֹרָה quasi diceret *lineam*. *Antiq. lib. III. cap. viii. χερσμήνη* (lege χεθόνη) καλεῖται λίνεον τῆτο σημαίνε. χεθόν ἢ τὸ λινὸν ἡμεῖς καλεῖμεν. *Chebomene* (potius *Cethone*) dicitur. *Hoc linum significat. Nos enim linum Cheton vocare solemus*; Sed valde dubito, utrum illa revera sint verba Josephi, an potius prolata fuerint ab aliquo Græculo sciolo, qui valde amant in vocibus hoc modo ludere. Si hoc verum esset, omnes Hebræorum כְּתוֹרָה *tunica* deberent esse lineæ: quod tamen falsum esse constat, ex tunicis Josephi & Thamaris, quæ erant כְּתוֹרָה פְּסִים tunicae paragaudæ, pretiosis institis ornatae, quod magis de tunica lanea intelligi puto, quam de linea. Sed si in ipsa voce כְּתוֹרָה ipsa materia etiam conti-

netur, ut omne quod כְּתוּרָה dicitur necessario ex lino factum oporteret, quorsum adderentur שֵׁשׁ וּכְשֵׁתָן / שֵׁשׁ & Chald. רְבוּץ *linum & byssus*? Fateor quidem, linum antiquissimis vestimentis præbuisse materiam, & fortassis ante lanam, ut non mirum, si quis diceret, prima vestimenta apud antiquos כְּתוּרָה *linea* dicta fuisse a materia, & postea omnes tunicas cujuscunque fuerint materiæ: cum antiquitus multa vestimenta nomina sumpserint aut a materia, aut a colore, aut etiam a forma: inde tamen non sequitur omnes tunicas fuisse lineas.

CCCXXXVIII. Cæterum vox כְּתוּרָה a multis aliis populis adoptata est. Hinc Græcorum χιτών, & Latinorum *tunica*. Male autem Varro *tunicam* sic dictam vult a *tuendo corpore*. Male etiam Isidorus *tunicam* derivavit a *tono*: quia, ut ait, *in motu incedentis sonum facit, tonus enim sonus est*. Hinc & ipsum Gallorum *tunique* & *Hoqueton*. Nam quis non videt *Hoqueton* esse ipsissimum Hebræorum כְּתוּרָה cum ה emphatico, quasi הכְּתוּרָה *Haketona*, aut Græcorum χιτών cum articulo, ὁ ἦ, quasi ὁ aut ἡ χιτών. Sed de Germanorum & Gallorum *hoqueton*, quædam etiam observata vide apud Stukium, de *Sacrificiis Gentilium*. Ausim fere dicere, ipsum Gallorum *cotte* etiam derivari a χιτών & כְּתוּרָה, quicquid viri docti dixerint de κροκωτῶν.

CCCXXXIX. Sacerdotum Hebræorum tunica, etiam *Camisia* dicitur ab Hieronymo ad *Fabiolam*, ab Isidoro *Orig. lib. XIX. cap. XXI.* a Gallis *chemise, Camifole*, & ab aliis non paucis. Isidorus *Camisias* sic dici ait, quia in iis dormimus in *camis*, id est in stratis nostris. *Orig. lib. XIX, cap. XXII.* *Cama*, ut habet alibi, *est brevis lectus, circa terram: Græci enim Cami breve dicunt*. Hinc Hesychius: χαμβύνη σιέως, ἢ ἡ ταπεινὴ κλιβίς. ἢ χαμβύνης ὁ χαμαὶ κοιμάμενος. A *Cama* proculdubio Gallorum *Camus*, hominatio brevissimo, *simus*; nisi quis dictum velit a *Camuro*, ut observat doctissimus Menagius. Sed & ipsum *Camurum* forte nihil aliud est quam Græcorum χαμαί, ex quo etiam Galli suum *Camurum* & *Camus* fecisse videntur. Quicquid alii dixerint, mihi persuasissimum est, *Camisiam* dici ab Arabico القميص quod *tunicam* significat. Est etiam Arabibus قميص *vestiri tunica indui*. Ex eodem fonte, mea quidem sententia, fluxit Germanorum & Belgarum Hemes quasi Hemes / mutato S. in D. quod est frequentissimum

tissimum apud Orientales, eo facilius cum apud Arabas **ص S.** & **ض D.** unico tantum puncto differant. Igitur **قميص** *Hemed / Camisia, Chemise, Camifole*, Belgis **een Hemdt-rock** / unum idemque est, quicquid dixerint Isidorus, Scaliger, Vossius, Ferrarius aliique Viri magni. Hæc multis conjecturis confirmare possem, si liberet. Addam tamen **כמו** Arabis esse *rei laxioris collectionem & compressionem*, ut rotunda fieret. Hinc **כמו** *Cumax*, falcia pectoralis, qua mulieres mammas comprimunt. Licet igitur conjecturari, Arabis tunicam dici *Camisiam*, quia corpus occultat & recondit, unde & *Camasena Latium a latendo*, est enim **כמו** *recondere*. Deut. xxxii. xxxiv. Hebræorum Magistri tunicam non raro **חלוק** *chaluk* vocant. Ita sane vocatur a Barselonio. At **חלוק** eisdem est indusium, interula sive *Camisia*. *Massebet Schab. cap. xvi.* **חלוק** dicitur, **קמי' ש' על בשרו** *Camisia super carnem suam*. Constat præterea **שמלה** quæ vox non raro interulam sive *Camisiam* denotat, etiam dici **חלוק**: nam pro eo quod Exodi xxii. xxvi. legimus **לערו שמלתו** *היא* Targum Jonathanis habet **היא חלוק תחבירה** *Est indusium tegumenti ejus, quod cadit in curem ejus* Non possum quin obiter notem, tintinnabula majora, quibus hodie in templis utimur, vulgo *campanas* aut *nolas*, nomen suum sortita esse a voce **חלוק**: dicuntur enim Germanicè & Belgicè *Ein Klocke* Gallice *une cloche*. Sed propius accedit vox Anglica *Cloake*, qua certum genus vestimenti veluti *pallium* intelligunt. Et cum **חלוק** significet omne id, quod est cavum, ego facillime inducerem, ut crederem ab eadem voce etiam derivari Latinorum *cloacam*. Itaque **חלוק** *Klocke / cloche, cloake & cloaca* unum idemque est.

(CCXL. Materia tunicæ dicitur **שש**. Exodi xxviii. xxxix. & cap xxxix. xxvii. Levit. autem cap. xvi. iv. vocatur **נר**. Sed utrumque *linum* significare, supra pluribus in locis ostendimus. Hac de causa Josephus, ut jam modo diximus, eam **χεδόν** ex Hebræo **כתונה** vocari putat, quia facta erat ex **כתונה** *lino*. Iterum intelligendum est *linum* pretiosissimum, secundum præceptum **מן המותר** *ex optimo*. Hinc a nonnullis tunica *byssina* dicitur, & a Josepho, loco toties a nobis laudato: **ένδυμα διπλῆς σινδόνος & βυσσίνης**. quæ fere verbotenus repetuntur, ut fieri solet, ab Hieronymo in *Epistola ad Fabiolam*. Chald. & Græci Exodi xxviii. xxxix. & Lev. xvi. iv. ubi de tunica Summi Pontificis, habent: **כתונה רבוצה**

χρῶν ἐν βύσσῳ, *tunicam byssinam*. Sed ne putes cæterorum Sacerdotum tunicas ex alia factas fuisse materia, Exodi xxxix. xxvii. legimus, non tantum Aharonem, sive Pont. Max, sed & filios Aharonis, id est, totam sacerdotum turbam habuisse שׁ כְּתוּרָה, quod iterum Græcis & Chaldæis est: χιτῶν βύσσινος & כְּתוּרָה רְבוּצָה *tunica byssina*. Sacerdotes omnium fere populorum solitos fuisse ministerium obire in vestimentis lineis, ideoque tunicis lineis usos fuisse, multi docent, & nos illius rei varia exempla attulimus cap. vi. lib. i. paragpho xciv.

De colore tunicarum nihil dicturus sum, cum vel cœcis constet, linum sive byssum fuisse albam.

CCCXLI. Nec magna erit difficultas circa hujus vestimenti Formam. Fuit enim vestis rotunda, undique clausa, a collo ad talos demissa, & utrinque manicata. Uno verbo, tunicis nostris interioribus, quas *Camisas*, Gallice *Chemises* vocare solemus, non multum absimilis. *Iosephus*: ἐστὶ ἡ τῆτο ἔνδυμα ποδῆρης χιτῶν περιγεγραμμένη τῷ σώματι, ἢ τὰς χεῖρας ἐπὶ τοῖς βραχίοισιν καλεσθεῖσα. Est vero indumentum illud, *talaris tunica, corpus ambiens, & manicas circa brachia adstrictas habens*. Rabbi Levi Barfelonius, lege xcix. שׁ כְּתוּרָה הוּא כְּשֵׁן חִלּוֹק הוּא רַב שׁל יִשְׁמֹטִים *Tunica est instar Camisia magna Ismaelitarum*. Dicitur autem *Camisia magna*, cum fuerit longa & ad talos demissa, unde Iosepho ποδῆρης. Maimonid. *Kele Hammikd. cap. viii.*: אורך הכְּתוּרָה עַד לְמַעַל כֵּן הָעֵקֶב *Longitudo tunicarum erat usque ad talos*. Eadem docent Hieronymus *ad Fabiolam* & *Isidorus Orig. lib. xix. xxi.* Nec admodum laxa fuit, sed τῷ σώματι περιγεγραμμένη, ut ait Iosephus, qua voce videtur innuere, tunicam corpori satis arcte adhæsisse. Est enim aliquando ἐπιερέφει *claudere, finire, & coercere*. Hinc Hieronymus: *Hæc adhæret corpori, & tam arcta est & strictis manicis, ut nulla omnino in veste sit ruga*. *Iarchius* ad Exod. c. xxviii. v. iv. in eadem sententia fuisse videtur: nam etsi expressis verbis non dixerit utrum arcta an laxa fuerit, carni tamen adhæsisse docet, quod quis intelligere posset, eam corpori arcte adhæsisse, cum τὸ כְּסוּת illum sensum ferat. כְּסוּת, inquit, שׁ כְּתוּרָה אֵלּוּ, הוּא כְּמִן חִלּוֹק הכְּתוּרָה אֵלּוּ, שֶׁהַכְּתוּרָה כְּסוּת לְבָשָׁר: *Pallium est instar Camisia, ut & ipsa tunica, nisi quod tunica carni adhæreat, quod quidam interpretantur quasi arcte adhæsisset*. Hinc vulgatus *tunicam strictam* habet, Lutherus em *engen Noet*, & Galli *la chemise qui tienne serrée*. Hæc autem
hausta

hausta fuisse ex verbis Josephi τῷ σώματι περιγεγραμμένῳ, vix dubito.

CCCXLII. Animadvertendum est, tunicam sacerdotalem Levit. cap. VI. versu IV. dici מרו בר quasi diceret *mensuram lineam*: quia scilicet facta erat ad mensuram corporis. Inde colligi posset, eam nec nimis amplam sive laxam fuisse, nec nimis arctam sive strictam: eo magis cum utrumque sacerdoti inter ministrandum impedimento fuisset. Tradunt etiam Gemarici, si tunica forte justam longitudinem excefferit, ut etiam in terram traheretur, licitum fuisse Sacerdoti ut ea uteretur, modo ad justam mensuram retracta, & balteo constricta fuisset. Masechet *Sevachim* cap. II. הנו רבן: מרושלים מכולין משוחקים וטבר טברו נשרים: *Docent doctores nostri, si fuerint irabentes*, (id est, ut præ longitudine in terram traherentur) *brevés aut veteres*, & *si quis in iis ministerio fungeretur, ministerium legitimum fuisse*. Alias præceptum de vestitu sacro requirebat vestes novas, pulchras & rugosas instar vestium magnatum. Maimonides *Kele Hammikd.* cap. VIII. בגדי כהונה מצותן שיהיו חדשים. *Præceptio de vestibus sacerdotalibus canum est, ut vestimenta essent nova, pulchra & plicata instar vestium Magnatum, ut dicitur: (Exodi xxvIII.) ad gloriam & ad ornatum.* Jarchius codice *Sevachim* cap. II. docet, legem quidem postulare, ut vestes essent ad mensuram corporis; nihilominus istud non obstare, quo minus possint etiam longiores esse, modo retrahantur: & cum מרו בר possit opponi, nodum sic solvit, ואעג' דכתב מרו בר שחאה כמדחו מצוה היא בעלמה, *Et quamvis scriptum sit, מרו בר ad indicandum vestem debere esse secundum mensuram ejus (scil. corporis) præceptum tamen illud datum est absolute, sed non ad impediendum. (scil. ne aliter fieret)* Quamvis autem longiores vestes licitæ fuerint, modo retraherentur sursum & balteo constringerentur: tamen non erat permixtum ut uterentur tunica nimis brevi, quæ scilicet ad talos non esset demissa: debuit enim esse *ποδιγες talaris*. Sed nec hoc necessarium fuit, ut semper ad talos dependerent, nam potuit sursum trahi supra talos, & balteo stringi inter ministrandum: si autem per se fuerint מכולין retractæ, i. e. tales quæ ad talos non dependebant, illegitimæ erant. Vide Codice *Sevachim* Copite II.

CCCXLIII. Tunica, ut erat rotunda & clausa undique, sic & manicata. Josephus: ἡ τὰς χειρῶν καὶ τὰς βραχίονων κατεσφραγ-

μῆκος. *Et manicas circa brachia adstrictas habet.* Manicas habuisse docet etiã Maimonides *Kele Hammikd. Cap. VIII.* quod didicit a Gemaricis *Massechet Ioma. Cap. VII.* Has manicas tradit Maimonides longas fuisse ad carpum, sive ad volam manus: ואורך ביה של יד עד פס יד. *Et longa est manica usque ad carpum, sive volam manus.*

Sic & Gemara, loco modo citato: ומנחת עד פתח היד *Pertingit ad volam manus.* Latæ sive amplæ erant palmum: ורוחבו כרוחב היד *Et latitudo ejus, instar latitudinis manus:* hæc enim latitudo sufficiebat ad brachium commode immittendum. Non sequitur manicas fuisse valde angustas, ut brachia quasi arctissime stringerent; quo sensu Andillensis Josephum vertit: *elle avoit les manches fort étroites pour couvrir les bras.* Nam illud *κατασφιγγέμενον*, quo respexisse videtur, non significat *fort étroites, valde angustas*, sed tantum *strictas.* Josephus fortassis hoc voluit: manicas brachiis adstrictas fuisse & alligatas, certis quibusdam ligamentis, ut hodie nonnunquam fieri solet; nam *σφίγγειν* non significat *angustum esse*, sed potius *stringere*, ut si quis manipulos, & alia quæ in fasciculum colligit, ligamentis stringeret. Eadem voce Josephus etiam usus est, ubi de feminalibus dislerit, quæ *circa ilia stringi* docet: stringebantur autem certis quibusdam ligulis, Gemaricis *עניני* dictis, ut cap. præcedenti docuimus. Utrum autem ejusmodi liguli manicæ tunicarum quoque strictæ & ligatæ fuerint, ex hoc loco Josephi conjecturari posse videtur.

CCCXLIV. Tunicæ nostræ interiores quibus hodie utimur, sinum habere solent satis amplum, a collo ad cor usque, per quod caput transmittitur in vestiendo. De hac apertura, S. Scriptura tacet in descriptione tunicæ. Nihilominus statuendum est, eam ejusmodi quid habuisse ad immitendum caput. De *ore capitis* in pallio Exodi xxviii. xxxiii. plura dicuntur infra, quum ad istud vestimenti genûs deventum fuerit. Josephus *Antiq. lib. III. cap. VIII.* docet, Sacerdotum tunicas nullum habuisse sinum, sed amplam aperturam circa colulum, quæ certis quibusdam funiculis circumquaque ex oris dependentibus ligabatur & constringebatur. ἔτι, inquit, ὁ χιτῶν κολλῆται μὴ ἑδαμύθεν. λαγαρόν ἢ παρέχων τὸ βρογχωτῆσθαι ἔσυχέν, ἀρπεδόσιν ἐν τῷ ὤσῳ, ἢ τῷ σέρων ἢ μεταφρενον. ἡγεμέναις ἀναδέεται, ἅπασιν ἐκατέρωθεν κατακλιδα, μασσαβαζανῆς καλεῖται. Hæc verba non uno

uno mendo laborant: male enim Genevensis editio habet punctum post μετάφρενον, quasi periodus ibi finiretur, cum tamen jungi debeat cum sequentibus: ut sensus inde elici possit: Deinde vocabulum *μασσαβαζανής* est corruptissimum, & nihil significare videtur. Circa hanc vocem fateor me aliquamdiu hæsisse, ut fere credidissem pro *μασσαβαζανής καλεῖται* legendum esse *ἐν μέσῳ τῆ ζω- νῆ ἀναδέεται*, in medio balteo ligatur, quasi paucis voluisset repetere quod jam dictum erat, nempe tunicam balteo cingi. Sed Doctissimus *Le Moine* apud Leydenſes S. S. Theologiæ Professor, verum sensum hujus vocis mihi aperuit. Legendum enim putat ex Chaldæo *ܡܫܒܐܘܙܢܐ* quasi *μεσσαβαζανὰ* pro *μασσαβαζανής*. Sed pro *ܡܫܒܐܘܙܢܐ* legi etiam posset *ܡܫܒܐܘܙܐ* *μεσβαζα*, quod cum analogia Hebrææ linguæ optime conveniret. Utut sit, certissimum est, vocem istam *μασσαβαζανής* apud Josephum nihil aliud significare quam *tunicam lacuatam*, Hebræis *כַּתְנֵת חֲבִישׁ*. Unde etiam liquet Josephum cum cæteris Rabinis credidisse, non tantum S. Pontificis, sed & cæterorum Sacerdotum tunicam lacuatam fuisse, quod alibi contra Doctissimum Anglum *Samuelem Lee* probamus. Miserrime vertitur ille locus Josephi ab interpretibus. Gelenius sic habet: *Uncinis ejus ora a pectore & a tergo committuntur*, pro *ἀπεδόσω ἐν τῷ ὤμῳ ἢ τῶν χερῶν ἢ μετάφρενον ἡρτημένους ἀναδέεται*, quasi *ἀπεδόσους* essent *uncini*, cum potius funiculos & filamenta significent, quibus res ligatur, quod ex sola voce *ἀναδέειν* (quod *ligare* funiculo aut ligamento, non fibulis aut *uncinis committere* significat) colligi potest. Pejus Andillensis in sua versione Gallica. *Cette tunique étoit sans ply, & avoit une grande ouverture a l'enour du col, laquelle s'attachoit devant & derriere avec des agraffes, & on la mommoit Massabazan.* Nusquam dixit Josephus fuisse *sine plicis*. *κόλπεται & δαυρόθεν* significat *non habere sinum*: est enim *κόλπ* & *sinus* non autem *plica*. Hinc Gallis & Italis *Golphe & Golpho* sinus maris, Belgis *een inham*. Suas *agraffes* proculdubio hausit ex Gelenii *uncinis*. Ridiculum sane esset tunicis interioribus, quæ cuti adhererent, *uncinos & agraffes* adscribi. Mens igitur Josephi fuit tunicam pro sinu, circa collum magnam aperturam habuisse, quæ tamen funiculis constringeretur & utramque scapulam tegeret. Ex hoc loco colligi potest, tunicam circa collum habuisse ligamenta & funiculos, quibus constringebatur, ut collum & scapulæ tegerentur, quales funiculos fuisse in brachis jam supra docuimus,

quos

quos Hebræi שניצים vocant. Biblia Gallica Genevæ impressa anno MDLXXXVIII. hujus tunicæ exhibent figuram, in qua quidem ejusmodi ἀρπεδόνες sive funiculi conspiciuntur, quibus apertura collum clauditur aut potius consuitur, sed in scapuli tantum, cum funiculi totum collum ambire debeant, secundum Iosephum. Igitur tunica Sacerdotum collum laxari & stringi potuit, ad lubitum vestientis. Ejusmodi etiam tunicas viris in usu fuisse, videtur colligi posse ex Cap. xxx. Iobi. vers. xviii. ברב כח יחפש לבושי. ברב כח יחפש לבושי. Ad quæ verba sic commentatur Rabbi Levi Ben Gamliel. כמו שיסוב פי הכתנות ארו הצואר כן יסיבני חליי. *Quemadmodum apertura tunica collum cingit, sic & morbi mei cingunt.* Forte hæc voluit Jobus; quemadmodum tunica arcte nimis stricta collum premit & angit, sic & a morbis & miseriis nitæis stringor undique.

CCCXLV. Cum omnia vestimenta sacra fuerint *opus textoris*, tum etiam tunica vera fuit ἀρφαφῶ *inconsutilis*, ὕφαντῶ δὲ ὅλα *tota textilis*. Exfertis verbis hoc docet Moses Exodi xxxix. xxvii. *Et fecerunt tunicam byssinam opus textoris.* Ideo Maimonides & alii textam non acu sutam dixerunt, ut supra ostendimus. Vide Maimonidem *Kele Hammikd. Cap. viii.* Iosephum *Ant. lib. iii. c. viii.* ubi tunicam διὰ λῶ σινδὼνα βυσσίνῳ vocat. De quibus nos plura lib. i. Cap. xvi. ubi docuimus non tantum ejusmodi tunicas detexi posse, sed etiam modum texendi ostendimus. Gemarici quidem fatentur ipsum corpus hujus tunicæ textum fuisse, sed negant manicas ei fuisse adtextas. In eo itaque sunt ut probent, manicas seorsum textas, deinde corpori tunicæ fuisse junctas. *Massechet Ioma c. vii.* בית יד של בנדי כהונה נארגה בפני עצמה ונרבהק עם הכנר ומגער עד פיסת היד : *Manica vestium Sacerdotum texuntur seorsum, vestibusque junguntur, pertingunt autem ad volam manus.* Quæ ita explicat Maimonides *Hil. Kele Hammikd. Cap. viii.* בית יד שלה נארג בפני עצמו ומחברין אותו עם גוף הכתנות בחפירה *Manicam ejus texunt seorsum, & corpori tunicæ assuunt acu.* Sed fallitur Maimonides, ut qui male intellexit Gemaram. Non dicunt Gemarici, quod sciam, manicas corpori tunicæ *acu adsui*: sed tantum quod *seorsum texantur*. Et hoc quidem verissimum est. Corpus enim tunicæ, secundum veterem texturam, prius detextur, sed ita ut stamen pro manicis adhæreat, ideo manicæ postea corpori tunicæ quidem attextuntur, sed quasi seorsum: quod satis mani-

manifesto ostendimus lib. I. cap. XVI. Erravit forsitan Maimonides, quod suo tempore modus texendi veterum jam in desuetudinem abierit: ut crediderit non minus quam Hieronymus aliique multi, nulla arte fieri posse, ut tunica undique clausa & manicata, quemadmodum nec feminalia, sola textura absolverentur, abique acus opera. Textas itaque puto Hebræorum Sacerdotum tunicas rotundas, undique clausas, & manicas habentes, eadem arte, qua id fieri posse pluribus demonstravimus, ut non opus fuerit manicas affui; quales tunicas & vidimus & jam nunc possidemus, ex subtilissimam bysso in india mirifica arte textas, qualemque detexi curavimus in hac ipsa urbe, cum manicis absque acus opera.

CCCXLVI. Seno autem filo singula licia, id est sex filis in unum retortis constabant, ut tradunt Hebræi: cum dicatur כותנה שש Exodi XXVIII. XXXIX. & Cap. XXXIX. XXVII. Jam ostendimus דו שש significare filum sexduplo retortum, non minus quam subtilissimam byssum. Deinde מן המוכר מצורו *præceptum de optimo*, quod in omnibus sacris vestimentis observari debet, postulat, secundum Talmudicos, ut fierent non tantum ex bysso, sed & ex licis sex filis retortis.

CCCXLVII. Tunica hæc dicitur etiam השבץ Exodi XXVIII. IV. & כותנה שש versu XXXIX. Verum quidem est quod in his locis videatur dici tantum de tunica Summi Pontificis. Ideo nonnulli solam tunicam illius השבץ esse volunt, non autem reliquorum Sacerdotum. In hac sententia etiam est Doctissimus Anglus *Samuel Lee*, in suo opere Anglico *de Templo Salomonis Cap. IX.* Et revera nusquam expressis verbis Moses dixit tunicam omnium Pontificum esse השבץ; nihilominus videtur ita dici priori loco, nempe versu IV. capituli XXVIII. cum ibi sermo fiat, non tantum de Vestibus *Aaronis*, sed & *filiorum ejus*, id est omnium reliquorum Sacerdotum. Ut igitur מכנס & מצנפה sunt vestimenta omnium Sacerdotum, non minus quam Summi Pontificis, ut infra patebit, sic & כותנה השבץ toti Sacerdotum turbæ attribui posset. Hæc sane fuit opinio Judæorum. Maimonides *Kele Hammikd. Cap. VIII.*: הכותנות בין של כגן: Tunica, sive summi Sacerdotis, sive caterorum Pontificum, erant משבצות id est, fundis consistæ. Et Josephi, qui eam *μασσαλαζανω* id est *μασσαλαζα* sive משבצת vocat, uti supra ostendimus.

Quales autem figuræ fuerint השבץ, & quam male hanc vocem

verterint libro primo cap. xvii. ostendimus: nempe nihil aliud fuisse quam lacus, aut fossulas angulares, quales reperiuntur in certo quodam stomacho animalium ruminantium, reticulo a medicorum filiis dicto. Errarunt itaque illi qui *שכני* *ocellatum* venterunt, illasque figuras *oculos* repræsentasse, in quem errorem incidisse animadverto Doctissimum *Samuelem Lee de Templo Salomonis cap. iv.* Sed hæc levia sunt præ illis quæ mox addit Doctissimus Angelus, *שכני*, sive figuras illas quæ ita dicuntur, *auro intextas* esse in Summi Pontificis tunica. Nullum sane *aurum* reperitur in vestibus lineis, sed in laneis tantum. Ita revera tunica sponsæ Christi erat *הנהו כשכניו לה* *lacuata auro*, Psalmo xlv. De Sacerdotum tunicis hoc nusquam legitur.

CCCXLVIII. Tunica igitur Sacerdotum erat vestimentum rotundum undique clausum & manicatum, totum corpus a collo ad talos usque tegens; factum ex pretiosa bysso, sereno filo retorta atque texta, & habens fundas intextas ad majorem ornatum. Ut autem hoc lectori clarius fieret, totam tunicam, & Sacerdotem tunicatum hac tabula exponere volui.

EXPLICATIO HUIUS TABULÆ.

Figura prima tunicam ostendit.

A. Ipsa tunica, sive *כנהו*

B. B. Duæ manicæ.

C. Apertura circa collum, per quam caput immititur.

D. Ligamenta sive vittæ, Josepho *ἀρπεδόνες*, quibus collo adstringitur.

Figuræ polygonæ sunt fundulæ sive lacus, aut *πλευθία* tunicæ intextæ. Hebræis *שכני*.

Secunda figura ob oculos ponit Sacerdotem ejusmodi tunica vestitum.

CCCXLIX. Ejusmodi tunicas receptissimas fuisse apud plures populos dubitari non potest. Hebræi jam inde a temporibus Jacobi Patriarchæ tales gestaverunt; quod patet ex tunica Josephi, *כנהו כנהו* quam pater illi fecerat. Idem etiam manifestum est ex tunica Jobi cap. xxx. xviii. de qua nos supra. Tempore Davidis Regios liberos tales habuisse, nos docet tunica Thamaris: tales enim gestare solebant *filiis Regum*, quod intelligo non tantum de Regi-

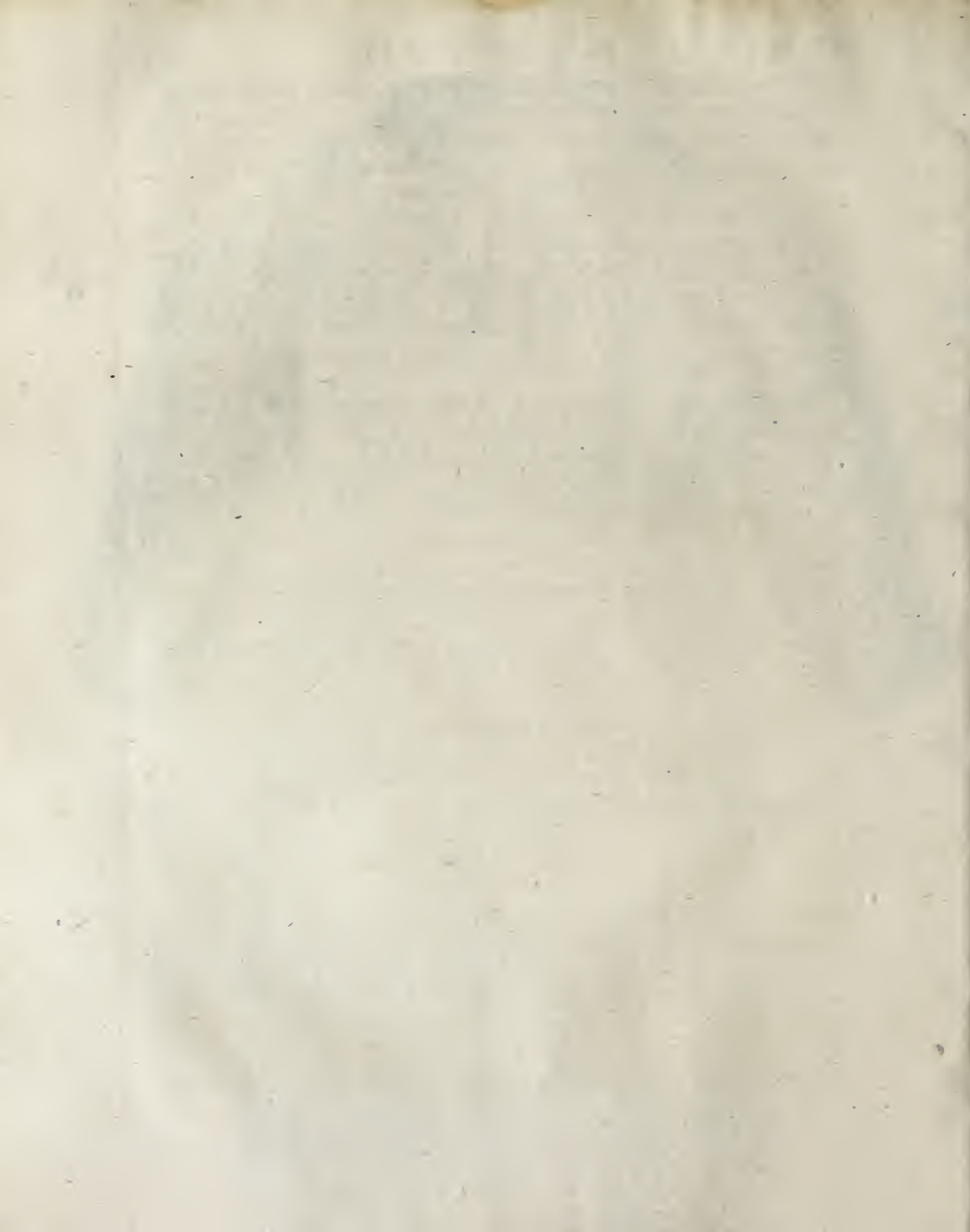
A

C

D

B

Regibus Judæorum, sed & aliorum vicinorum populorum, ut Ægyptiorum, Tyriorum, Assyriorum. Sed alii præter Reges tunc temporis tales habuere: nam *Chuscaum* tunica vestitus fuisse nemo dubitabit, qui legerit cap. xv. xxxi. lib. ii. Samuelis. Sed & sponsa Christi Cant. cap. v. ii. dicit se jam exuisse *תונת tunicam*. Deinde morem istum tunicas gestandi, durasse apud Hebræos ad tempora usque Augusti & Tiberii, colligi potest, vel ex sola tunica Christi ἀρράφω *inconsuili*. Nam Christi tunicam talem fuisse, quales erant tunicæ Hebræorum Pontificum, ego non dubito: nisi materia alia fuerit: magis enim credibile est laneam fuisse, cum Sacerdotum lineæ tantum fuerint.

CCCL. Apud veteres duo genera tunicarum in usu fuerunt: habebant enim tunicas breves, circa humerum desinentes, & quæ ultra cubitum non fuerunt demissæ, quales Græci ἑξωμίδας vocabant, instar nostrarum Camisiarum, Gallis *une Camisole* & *Chemise*, Belgis *cen Hemdrock*. Habebant etiam alias, quæ erant longæ & ad talos demissæ, quas *talares* & *ποδήγες* vocabant. Quædam manicas habebant, quas *χειρῶνδες* *Chiridotæ*, *manicatas*, & *καρπῶνδες* nominarunt. Quædam manicis carebant; quales vocabant colobia, *κολοβὸς* & *κολοβίον*, quasi truncatas, est enim *κολοβὸς ὁ κονδὸς*, *curtus*, ut habet Glossa *mutulus*, *truncus*. Colobia ab Isidoro quidem longa vestimenta, at a Cassiano lib. i. cap. v. brevia dicuntur, *qua vix cubitum ima pertingit*. Sed de his plura vide apud Salmasium, Ferrarium aliosque, qui rem vestiariam tractarunt. Alia erat etiam tunica exterior, alia interior. Exterior internam tegebat; ornatior & cultior ex lana, serico, aliquando etiam linea fuit, sæpe varia arte texta & ornata, opere Phrygionico arte Polymitaria, auro nonnunquam gemmis variisque figuris distincta. De hac plura infra dicemus, ubi de *ἑνὸν pallio*. Interior linea fuit ut plurimum, & carni proxima, ideo *indusium*, *intusum* & *interula* dicta. Nonnius: *Indusium est vestimentum, quod corpori intra plurimas vestes adheret, quasi intusum*. Ad hanc respicit Plautus in Trinummo: quando ait: *Tunica est propior pallio*. Hæc, ut dixi, ut plurimum fuit linea, & quidem ex lino puro, absque purpura & auro. Nam cum debeant esse molles, ne carnem læderent, Alexander Severus, teste Lampridio, iudicavit: *in linea aurum aut purpuram mihi demeritiam esse, quum asperitati adderetur rigor*. Ideo puræ dicebantur, quales erant illæ *tunica manicata li-*

nea Afræ & Ægyptia pura, quas D. Aurelianus populo dedit, referente Vopisco. Ejusmodi fuisse videntur *tunica linea Ægyptia viginti*, quas Valerianus dari jussit Aureliano, ut habet idem Vopiscus. Tales fuerunt & Sacerdotales, ex lino, sive bysso subtilissima, talaris & manicatæ.

CCCLI. Tunicæ autem illæ talaris & manicatæ, ut plurimum erant vestimenta muliebria, tunica *Thamaris* filia Davidis, & *Sponsæ Christi* Cantic. v. iv. Tales fuerunt vestes *Corinna*, & *Semiramidis*, de quibus Ovid. *Amor. lib. I. Ecl. v.*

Ecce Corinna venit tunica velata recincta.

Qualiter in thalamum formosa Semiramis isse

Dicitur.

Gellius sane *lib. vi. cap. x. & lib. vii. cap. xii.* tunicas docet non tantum fuisse vestes muliebres, sed & viris dedecori. Operæ pretium censeo, caput illud hic integrum inseri: eo magis cum multum luminis mihi videatur affundere rei vestitiaræ antiquæ. *Tunicis*, inquit, *uti virum prolixis ultra brachia & usque in primores manus ac prope in digitos, Romæ atque omni Latii indecorum fuit, eas tunicas Græco vocabulo nostri Chiridotas appellaverunt: fæminisque solis vestem longe lateque diffusam decoram existimaverunt, ad ulnas cruraque adversus oculos protegenda. Tiri autem Romani primo quidem sine tunicis toga sola amicti fuerunt: postea substrictas & breves tunicas circa humerum desinentes habebant, quod genus Græci dicunt ἐξωπίδας. Hac antiquitate inductus P. Africanus F. vir omnibus bonis artibus atque omni virtute præditus, P. Sulpitio Gallo, homini delicato, inter pleraque alia que objectabat, id quoque probro dedit, quod tunicis uteretur manus totas operientibus. Verba sunt hac Scipionis. Nam qui cotidie unguentatus adversum speculum ornetur, cujus supercilia radantur, qui barba volva femibusque subvolvis ambulet, qui in convivii adolescentulus cum amatore, cum chiridota tunica interior accubuerit, qui non modo vinosus sed virosus quoque sit: eumne quisquam dubitet quin idem fecerit quod cinædi facere solent? Virgilius quoque tunicas hujusmodi, quasi fæmineas ac probrosas criminatur.*

Et tunicæ, inquit, manicas, & habent redimicula mitræ.

Quintus quoque Ennius Karthaginensium tunicatum juventutem, non videtur sine probro dixisse. De manicatis & talaribus tunicis tanquam muliebri vestitu, Ciceronem audivimus supra, ubi de *tunica passim.*

Sed

Sed quamvis tunica fuerit vestis muliebris, nihilominus viris etiam usitata fuit, cum apud Hebræos, tum apud alios populos; quod constat ex eadem *tunica passim* Josephi, ex tunica qua constringebatur, ex tunica Christi ἀρράβω, & ex tunicis Christi discipulorum: interdixit enim illis vestitu duarum tunicarum; taceo quod in Novo Testamento toties fiat mentio τῶν χιτῶνων viro- rum. Saltem Sacerdotes Hebræorum eis utebantur in sacris.

CCCLII. Sed & alii sacrificuli & sacrificantes multarum gentium, in ejusmodi tunicis talaribus & manicatis sacra faciebant: quemadmodum sacerdotes Phœnicum, referente Herodiano *libro quinto*, ubi de sacrificiis Elagabali, *tunicas enim lineas clavatas, salares & manicatas* habebant. De iisdem forte Silius Italicus, quando loquitur de Sacerdotibus Herculis Gaditani.

Ante aras cultus, velantur corpora lino.

Et Pelusiaco præfulget stamine vertex.

Tales fortassis etiam erant *Calasires*: erat enim καλασίρης λινὸς χιτῶν ἱερατικὸς, *Calasiris linea tunica sacerdotalis*, ut habet Eustathius in *III. Iliad.* Hinc veterum Sacerdotes *linigeri* & *grex liniger.* Sed de vestibus lineis & albis plura vide supra lib. I. cap. VI. & cap. XI.

C A P U T III.

DE טַבַּחַת BALTEO

טַבַּחַת balteus *ubi extet.* *Varie versiones.* Balteus *vox Hebræa.* Abanet. *Mutatis literis L. in N. Error Varronis.* *Charisii sententia.* Baltei *pellicei, argentei, aurei, anei, & linei.* τελαμών, *fascia.* Balteus *militaris.* Sacerdotum baltei טַבַּחַת *mixta materia.* *Summi Pont. balteus die Expiationum ex lino.* לָוֶהָרָה פָּאָסִיָּה. *Vossii error.* Baltei *corpus semel tantum cingentes.* *Bertrami error in Bibliis Genevensibus.* Longi baltei. μήτρα, μίτροχίτωνες. *Zonam solvere.* Balteus *Sacerdot. corpus multoies cinctu.* *Germana Hierosolymitana & varii auctores.* Balteus xxxii. ulnarum. *Latus IV. digitos.* Baltei *intus cavi.* Crumena. κοιλιάδεσμο. *Sector Zonarius.* *Math. x. ix. allegatur.* Balteus *instar serpentis exuviarum.* *Mens Josephi.* Baltei *ornatus.* Baltei, stelli,

lati, pustulati, aurati, gemmati, *Hippia balteus*, *Batavorum*: *Baltei opus Phrygionicum*. Flores in balteo, *Varii auctores*. *Squama in balteo*. *Squamosa vestes*. *Iosephi mens: in balteo fibulæ*. ὄψεδος *Homero quid? Balteus Eumenii Rhetoris* (*livia*. *Falso a Pigio, Tessemakero dici statuam, & picturam, que in oppido Cliviorum conspicitur Eumenii Rhetoris*. *Ipsa statua male depicta*. *Falsa ejus tabula*. *Vera & ingenua*. *Non representare Rhetorem, sed militem*. *Quis miles ille sit? Credibile esse principem qui Religionem Christianam defendit*. *Pisciculi quinam? Tertullianus & Augustinus allegati*. *Quorundam error de fibulis balteorum Sacerdotum*. *Balteus in usum militum*. ζώνη, pro ὀπλίκεος ἀμυροχίτωνες *Homero quid? discincti & ζώνῃ*. γὰρ cingere pro armare. *Varii loca Scripturae*. *baudrier, port-d'epée, zangle, djaegbant, baltei ad discernendos milites*. *feltzetschen*. *Escharpe*. *Baltei civium, sceminarum*. *Reginarum zonæ apud Persas*. *Provincia zona dicta*. *Vestigal vini Ceinture de la Reine*. *Cingula sceminarum hodie in usu*. *zonæ virorum Eliæ, Ioh. Baptista*. *Varia loca Scripturae*. *Baltei necessitas apud veteres*. *Iudeorum superstitio*. *Balteus signum roboris & sobrietatis*. I. Ep. Petri cap. I. XII. *allegata*. *Sacrificantes, Sacerdotes, & Popæ cincti*. *Cinctuli, Cethegi*. *Salii areis balteis cincti*. *Candidum lineamen Apulei*. *Cinctus Gabinus*. *Varii auctores & nummi*. *Sola tunica cingitur & quidem interior*. *balteo tunica revocatur ad medios poplues*. *Locus Codicis Seva-chim explicatur*. *Modus cingendi*. *balteus humero dextro impo-situs, & sinistro*. *Militum cinctura, & civium*. *Gen gesont-hept*. *Locus cinctura ad pectus, circa mammas*. *Locus Apoc. cap. I. XIIII. explicatus*. *Iosephi sententia*. *Angeli cincti se-cundum Talmudicos*. *Peculiaris cingendi modus Sacerdot. Hebr.* *Iosephi mens*. *Brevis descriptio baltei*. *Tabula balteum & Sa-cerdotum cinctum exhibens*. *Explicatio tabulae*.

CCCLIII. **T**ertium genus vestimenti est ζώνη *Balteus*. De hoc vide Exodi xxviii. iv. xxxix. xl. & cap. xxix. ix. & xxxix. xxviii. Septuaginta habent ζώνη *Vulgatus & Junius balteum & cingulum*. *Chaldæus קמה* quod etiam observavit Iosephus de Babyloniis: ἡμεῖς δὲ τῶν βαβυλωνίων μεματηκότες, ἐμίαν αὐτὴν καλεῖμεν. Arabs كمر Lutherus etiam gürtel. Belgæ een goz-

gordet. Galli *le bandrier*. Josephus ἀβανηθ, & Hieronymus *Abanet*.

CCCLIV. Balteum vestimenti, aut potius ornamenti, genus vetustissimum fuisse, & ab Hebræis ad Romanos pervenisse, videtur posse colligi ex vocis etymo: *balteus* enim est ipsissima vox אבנא diciturque *balteus* pro *abanet*, aut *abnet*, mutata tantum litera N. in L. quod valde usitatum est, ut docet magnus Scaliger in suis notis ad vetera fragmenta de Emendatione Temp. *Labonidus* & *Nabonidus*, *Naboanasser*, *Labolasser*, *Perna*, *Perala*; sic αλωμων pro πλωμων, unde & *pulmo*, πλω flo, *lympha* pro νύμφα. Chaldæis ܢܘܢܢܐ pro ψαλτήριον; Latinis *ullus* Pro *unus*, *catella* pro *catena*. Et in compositis *collega* pro *conlega*, ut observat Priscianus lib. 1. Germanis & Belgis *Son* pro *Sol*: ut & *klicker* pro *knicker* / *klappen* / pro *knappen*; Gallis *aller* pro *aner* ab *anare*, & id genus sexcenta alia. Non mirum igitur si dicamus *abalet* pro *abanet*, unde, addita Latina terminatione, facillime fieri poterat *balteus*. Male igitur Varro de ling. Lat. lib. IV. *balteum* dici putat quasi *bulatum*, scilicet quod cingulum fuerit ex corio bullatum. Verius dixit hanc vocem *Tuscam* esse, ut docet *Charisius*. Sane Græcam esse vocem, quales sunt pleræque cæteræ voces Latinæ, probabile non est: multo verisimilius est, Romanos istud vocabulum hausisse ab Antiquis *Tuscis*, qui forte veri Germani sunt, *Tuischi* aut *Teutschen*, (quidquid Grammatici etiam dicant de thure aut Græcorum θυσίων) qui illud didicerunt a posteris Noachi, unde ortum habent. Sed quis negare poterit, vocabulum *Abanet* ad hunc usque diem esse vulgatissimum apud Germanos; nam quid est aliud Germanorum *bant* ligamentum, quam Hebræorum *Abanet*? Et quis ignorat *balteum* sive *abanet* nihil aliud esse quam certum aliquod *ligamentum*, quo vestis ligatur & stringitur? unde & certum aliquod genus baltei Belgis hodie *een draegbant* dicitur. Puto itaque אבנא deduci a verbo aliquo S. Scripturæ inusitato אבנא BANAT, quod proculdubio ligare significavit, ut & hodie apud Arabas אבנא ligare binden.

CCCLV. Veterum baltei non omnes ex eadem materia constabant. Quidam enim *pellicei* erant, sive ex corio facti, quale fuit cingulum Johannis Baptistæ; erat enim ζώνη δερματίνη Matth. 11. x. & Eliæ 11. Reg. 1. VIII. Ejusmodi balteos & alios populos habuisse, patet ex Varrone de ling. Lat. lib. IV. ubi docet

cet

et *balteum* fuisse *cingulum e corio*. Tales sunt hodie baltei nostrorum militum, quos Belgæ *ten draegbant* / Galli *un pont d'épée*. aut etiam *une zangle*, quali *cingulum*, dicunt; sunt enim ex corio ut plurimum. Sed & *argenteos* Balteos habebant veteres, & *aureos* quidem. Trebellius in D. Claudio: *Balteum argenteum inauratum unum*. Et *aureos*, Teste Athenæo *lib. v.* Eo enim videtur respexisse, quando dicit: ἠκολούθηεν ἡ τέτα παιδίσια πεντακοσία κεκοσμημένα χιτῶσι πορφύρεῖς χρυσῶ διεζωσμένα. *Sequebantur autem quingenta virgines purpureis univici ornata, & auro cinctæ*. vide Homerum. *Il. d. & Od. κ.* Ælianum, Plutarchum & alios, imprimis Apocal. *i. xiii.* & *cap. xvi.* Etiam *æreos* habebant, quales erant Saliorum, ut infra patebit. Tandem & *lineos*. Hanc videtur intelligere Pollux *lib. vii. cap. xvi.* περ τελαμώνια σινδονίτιω: est enim *τελαμών fascia*, aut *balteus*. Helychius. *τελαμών, λῶρ & ἡ ὀναφορῆς ἢ ξίφους, ἢ τῶ ἀσπίδος, ἢ δεσμός, ἢ φάστια*. Eodem sensu exponitur a Suida. Est igitur *τελαμών balteus militaris*.

CCCLVI. Sacerdotum Hebræorum *baltei* ex varia materia contexti erant, constabant enim ex lino, & lana, & quidem ex lana diversorum colorum; ex *hyacintho*, ex *purpura*, & *coccino*. Exodi *cap. xxxix. xxix.* ואת האבגט שש משור והכלר וארגמן והולטר שני משה רקם. *Et (fecerunt) balteum ex bysso retorta, ex hyacinthino, ex purpura & coccino, opere plumario*. Jam plus satis ostendimus quid sit *שש* & quidem *משור שש*, nempe *byssum sextuplo retortam*; quid *שני* ווהולטר ווארגמן תכלר scilicet *hyacinthinam, purpuream & coccineam lanam*. Quomodo autem Judæi τὸ *משור moschzar* exponant, & quæ sit nostra mens, pluribus ostendimus *lib. i. capite ultimo*. Docuimus enim illud *שש משור Schesch moschzar*, non esse intelligendum nisi de bysso sola, quam solam ex sex filis retortam putamus, ut vestium sacrarum stamen esset. In hac sententia quoque fuisse Josephum manifesto constat, *Aniq. lib. iii. cap. viii.* ubi de balteo: *σήμων, ait, ἡ ἐστὶ μόνη βύσος & stamen ex sola bysso est*. Eiusdem igitur materiæ fuit balteus Sacerdotum ac Ephod & Pectorale Summi Pontificis, præterquam quod his etiam aurum intextum fuerit, cum balteus non nisi ex lino & lana constiterit. Certum est, balteum ex duplici materia constituisse, unde & *ששש* id est *mixta materia* dicitur. Ideo vel ob hanc solam causam Josephus dixit, Sacerdotes solos mixtæ materiæ vestes gestasse, de quo vide plura, supra *lib. i. cap. vi.* Ob eandem rationem balteus Sacerdotibus etiam

etiam in Templo, extra ministerium, deponendus fuit, dum tamen liberum fuit ut reliquas vestes retinerent quod futius docebimus infra, ubi de usu vestium sacrarum aliquid dicemus. tales quidem erant *baltei* omnium pontificum cum summi, tum cæterorum, per totum annum, excepto unico die tantum, scilicet decimo Mensis Tisri, quo die Pontifex Max. omnes vestes aureas, id est laneas & coloratas deponere debebat simul cum balteo mixtæ materiæ; in cuius locum sumebat balteum lineum, ex subtilissima & albissima bysso; de quo nos plura suo loco. Et sane balteus ille lineus S. Pontif. decimo Tisri valde similis erat illi, de quo audivimus Pollucem, quem vocat *τελαμῶνα σινδονίτην balteum byssinum*; erat enim, ut habet Hesychius *λῶρον ἢ φασκίαν, lorus, aut fascia*. Miror tam crassum errorem circa hæc errasse, toto orbe celeberrimum Vossium, *De viuis Sermonis cap. vi.* ubi docet: *balteus Sacerdotum vulgo lineum fuisse, byssinum vero summo Sacerdoti.* Nunquam alium balteum habebat tota turba Sacerdotum quam mixtæ materiæ, ex lana & lino; nunquam alium habebat summus Pont. præter solum diem x. Tisri.

CCCLVII. Baltei sæpissime non longiores erant quam ut corpus semel tantum ambirent, ita ut eorum longitudo ad crassitiem corporis accommodata fuerit; Talem fuisse Hebræorum Sacerdotum balteum, finxit auctor ille (quem doctissimum Bertramum fuisse, nonnulli credunt) qui Sacrum Vestitum depingi curavit, in Bibliis Gallicis Genevensibus. Sed longiores etiam baltei reperibantur. Talis erat forsitan *ζώνη* apud Poll. *lib. II.* *περὶ δώρου* &c, ἢ ῥωμαῖοι φασκίαν λαλῶσι, quam Romani fasciam vocant Eundem forsitan intelligit Hesychius per *λῶρον & φασκίαν*, quem locum modo allegavimus. Ejusmodi balteos videntur veteres intellexisse per suam *μίτραν*. Nam *μίτρα* non tantum est tegumentum capitis, sed & *cingulum* corporis, sive *fascia*. Athenæus *lib. XI.* de iis qui Siria incoluerunt. *ιδίως παρ' αὐτοῖς ἐπεχωρέασε φορεῖν ἀνθινὴς χιτῶνας, ἃς ἐζώνοντο μίτρας πολυτελεῖσι, ἢ ἐκαλεῖντο δὲ τῶν ὑπὸ τῷ πελοίκων μιτροχίτωνες, ἐπεὶ Ὅμηρος τὰς ἀζώσας ἀμιτροχίτωνας καλεῖ.* Apud eos patrius mos est, floridas iunicas gerere, quas *miris* pretiosissimis cingunt, ideoque a vicinis vocantur *μιτροχίτωνες*, i. e. *mitrotunicati*, ideo *Homerus discinctos appellat ἀμιτροχίτωνας*. Hinc apud Apollonium *Argon. lib. I.* dicitur *μίτραν λύειν* pro *ζώνην λύειν*. *Zonam solvere*. Et apud Homerum *II. Π.* *ἀμιτροχίτωνες* sunt *inermes & discincti*.

cincti, milites qui tunicas balteo aut Zona non habent cinctas, quibus arma appensa fuerint. Ejusmodi igitur baltei longæ erant fasciæ & lora, instar certi alicujus capitis tegumenti, quod *mirram* veteres vocabant, hodie **Culbant** apud Turcas usitatissimum; Tales sane erant baltei Hebræorum Sacerdotum, longi scilicet, ut corpus aliquoties ambirent. Josephus *Aniq. lib. III. cap. VIII.* Καὶ λαβῆσα τῶν ὄρχην ἃ ἐλίξως ἢ ἑργον, ἢ περιελθῆσα πάλιν δεῖται ἢ κέχρηται μὴ ποικίλῃ μέγελι ἢ ἑ σφυρῶν, ἕως ἕ μηδὲν ὁ ἱερῶς ἐνεργεῖ. πρὸς ἃ ὁ πρὸς πρῶτον ἔτος ἐχθὰ τοῖς ὄρῶσι καλῶς. *Quæ: (Zona) semel, atque iterum, circa pectus revoluta ligatur, & ad talos usque defluit, quamdiu non operatur Sacerdos; quod fit propter decorem, cum spectantibus pulchrum videatur.* Barfelonius *præceptio xcix.* eadem plane docet cum cæteris Judæis. היו האכנס הוא כמן אזור שחוגרין בו אלא שהם חיו : האכנס הוא כמן אזור שחוגרין בו אלא שהם חיו : *Balteus erat instar cinguli quo homines se solent cingere, sed multoties corpus ambit, quo modo non solemus agere cum nostris cingulis.* Gemara Jerusalemiana *Massechet Ioma cap. VII.* non solum longum fuisse balteum, sed etiam longitudinem ejus docet: dicit enim longum fuisse triginta duas ulnas. אמר רבי לוי שלשים ושתיים אמה היו בו והיה מטקמן : אמר רבי לוי שלשים ושתיים אמה היו בו והיה מטקמן : *Dixit doctor Levi (balteus) erat xxxii. ulnarum & mirimque oblique dependebat.* Eadem plane docet Maimonides *Hil. Kele Hammikd. cap. viii.* Longus igitur erat אכנס, sive *balteus* triginta duarum ulnarum.

CCCLVIII. Latitudo baltei Sacerdotum quatuor digitorum erat, secundum Josephum, loco modo a nobis laudato. ζώνη περιλάγωντες πλατείαν ὡς εἰς τεσσάρους δακτύλους, *Zona cinguntur lata quatuor digitos.* Sed Maimonides, eodem loco quem modo allegavimus, tres digitos tantum latum voluit. האכנס רוחבו כמו שלש אצבעות ואורכו : האכנס רוחבו כמו שלש אצבעות ואורכו : *Balteus latus erat tres digitos, & longus triginta duas ulnas.* Sed non multum differunt Josephus & Maimonides: nam uterque videtur dubie loqui de hac latitudine. Josephus habet ὡς τεσσάρους, & Maimonides כמו quasi dicere voluissent quatuor aut tres digitos. De ζώναις πλατείαις, vide etiam Athen. *lib. x.*

CCCLIX. Non raro baltei sive Zonæ intus cavæ erant. Athenæus *lib. x.* ζώνονται ἢ κοιλίας ζώναις πλατείαις, *Cinguntur Zonis cavæ & latis.* Tale videtur fuisse *ventrale* quod verus Glossa vertit, κοιλιάδεσμο quasi diceret *cavum ligamentum.* Tales fuerunt procul-

culdubio omnes baltei aut Zonæ, quibus veteres pro crumenis uti solebant, & quibus pecuniam servabant. Vopiscus *in vita Aureliani*: *Stipendium in balteo, non in popina habeat.* Aelianus *de Pescennio Nigro*: *Idem iussit ne in Zonis milites ad bellum aureos vel argenteos nummos portarent.* Gellius *lib. xv. xii.* *Zonas quas plenas argenti extuli, eas ex Provincia inanes retuli.* Horat. *II. Ep. lib. II*: *Ibit eo quo vis qui Zonam perdidit.* Et Plautus *in Pœnulo*: *Tu qui Zonam non habes (id est qui pecuniam non habes) quid in hanc venisti urbem, ubi magni sumptus faciendi sunt.* Hinc Zonam perdere, pro pecuniam amittere; & *Sector Zonarius* apud Plautum *in Trinummo*, pro fure, Belgis *een Beurste-suyder* / Gallis *un Coupeur de Bource*. Ejusmodi Zonæ in quibus pecunia recondebatur, usitatissimæ fuerunt apud Hebræos, quod patet ex codice *Berachoth cap. ix.* וְלֹא בַמְּטָלוֹ וְלֹא בַמְּקָלוֹ וְלֹא בַמַּיָּהוּ לֹא יִכְנס לְחַר הַבַּיִת לֹא בַמְּקָלוֹ וְלֹא בַמְּטָלוֹ *Ne ingrediatur montem Templi cum baculo suo, nec cum calceis suis, nec cum crumena sua.* Sane ita Glossa vocem פְּנִדְתוּ exponit. פְּנִדְתוּ אָמַר : שְׂמֹנֶתֶן בּוֹ מֵטָרָה שְׂמֹנֶתֶן הָיָה לְהַלֵּךְ Pondato est cingulum cavum cui imponunt pecuniam. Eo proculdubio respexit Christus *Matth. cap. x. ix.* *μη κτήσεσθε χρυσόν, μηδὲ ἀργυρον μηδὲ χαλκόν εἰς τὰς ζώνας ὑμῶν.* vide etiam Marci caput sextum. Talem fuisse balteum Sacerdotum, docet Josephus loco toties a nobis laudato. Non solum longum & quatuor digitos latum, sed & intus cavum instar serpentis exuviarum Διακένως ᾗ, inquit, ὑφασμένῳ ὡσεὶ ληθηρίδα δοκεῖν ὄφραως. Intus inanem textum, ut & serpentis exuvia videretur.

CCCLX. Veterum balteos pretiosissimos sæpissime fuisse, ex iis quæ dicta sunt satis patet. Erant enim argentei, aurei & byssini. Sed & varie ornati. Aliquando aureis bullis confiti. Virgilius *Æn. lib. ix.*

— aurea bullis

Cingula, id est aureis clavis insignita uti exponit Servius. Plinius *lib. xxxiii. cap. xii.* *Quid hac atinei colligere, cum capuli militum ebore etiam fastidio, calemur argento, vagina bacillis, baltei laminis crepienti?* Tales fortassis erant baltei, quos *Trebellius* de Galieno *auratos confellatosque* vocat, quia scilicet aureis bullis, quasi stellis ornati erant. Sic & *Spartianus* *in vita Adriani*, mentionem facit baltei sine auro, id est sine aureis bullis, stellis aut pustulis. Sed & gemmati erant baltei. *Herodianus lib. v. de Macrino*: *πολλὰ τε πορπαῖς καὶ ζωσθεὶ χρυσῶν παρὰ καὶ λίθους τιμίους πεποικιλμένους*

κεκοσμημένῳ. *Processit fibulis & balteo multo auro & pretiosis lapidibus ornato atque picto. Sic & Carinus, teste Vopisco, habuit balteum etiam saepe gemmatum.* Hinc baltea gemmata verantur in corpore Juris. Talem forsan balteum sibi confecit Hippias, de quo Plato *lib. XIX.* ἐπέδη τὴν ζώνην ἐφοδοῖ ἔχτωνίσκος, ἡ δ' ἄχης, εἶναι μὲν οἷα αἱ περσικαὶ τῶν πολυτελέων, ταύτην δ' αὐτὸς πλέξῃ. *Sic & tunica cingulum, quod habes, dixisti confecisse, pretiosum & Persicis simile.* Sane apud Batavos, præsertim apud Hollandorum rusticos & artifices, non est insolens ejusmodi bullatos balteos, sive cingula, gestare, argenteis scilicet canibus, leporibus, cervis; aut (si sint artifices) ferris, securibus, malleolis & id genus alia instar bullarum ornata.

CCCLXI. Sed & Hebræorum Sacerdotum baltei suo ornatu conspicui erant. Sane dicuntur *עֲרֵי הַשָּׁמַיִם* opus *Phrygionicum, plurimarium* aut *polymitum*, Gallis *brodé*, Belgis *gebozduert* / & Germanis *gestickt* / quemadmodum vocem *עֲרֵי* exposuimus suo loco. Ostendimus etiam *עֲרֵי* sive *Phrygionicum* varias habuisse figuras ac adfuras, illasque figuras *flores* fuisse. De balteo hoc expresse docet Josephus, loco citato. Ἀνθ' δ' εἰς αὐτὸν ἐνύφανται φοίνικι ἢ πορφύρῃ ἢ ὑακίνθῃ ἢ βύσσῃ πεποικιλμένα. *Flores autem intextos habet, cocco, purpura, hyacinthino & bysso variegatos.* Hieronymus *ad Fabiolam*, etiam *gemmas* habuisse cum floribus, docet; *Ita polymita ante, inquit, distinctum ut diversos flores ac gemmas artificis manu non textas sed additas arbitraris.* Sed errat doctissimus vir, nisi per *gemmas* intelligat *flores*, qui quodammodo *gemmas* representabant, quæ ejus mens videtur fuisse. Fortassis ejusmodi balteos floribus aut aliis figuris ornatos intelligit Homerus *Iliad. K.* per ζῶσῃρα παναίολον, qualis fuit *balteus* Nestoris, est enim Helychio *παναίολον*, μαμποίκιον *varie pictus*: Sunt qui Sacerdotum balteo alia ornamenta affinxerunt, ut auctor figurarum in Bibliis genevensibus, qui totum balteum serpentum squamis, instar *serpentis exuviarum* confecit. Optimus vir proculdubio illa hausit ex Josephi verbis, ubi dicit *Zonam διακένως ὑφασμένην ὥστε λεβηλεῖδα δοκεῖν ὀφείας.* Sed hisce verbis Josephus non vult dicere quales fuerint figuræ baltei, sed tantum qualis fuerit ipsius forma; scilicet longum fuisse & intus cavum, instar longi alicujus intestini, aut serpentis exuviarum. Quia *διακένως ὑφασμένη* *cava contexta* fuit *Zona*, ideo serpentis exuviarum similis erat; non autem quod ejusmodi habuerit.

rit squamulas, quales reperiuntur in Serpentibus. Fateor quidem veteres non raro habuisse vestes, ejusmodi squamis piscium aut serpentum ornatas: quales erant *tunica & thoraces* Persarum, apud Herodotum *lib. VII. cap. LXI.* & Strabonem *lib. XV.* Et Turni, & arma Palladis apud Virgilium *Aeneid. lib. XI. & XII.* Vide etiam Rubenium *de Gemma Tiberiana*, & variorum Imperatorum Nummos. Sed utrum balteus Sacerdotum tales squamas babuerit, nusquam reperio, nec puto id ex Josepho colligi posse.

CCCLXII. Ad Ornamenta non minus quam ad usum baltei, pertinent etiam fibulæ. Sæpissime enim veterum baltei fibulas habebant, quibus extremæ partes circa corpus connectebantur, ad stringendam & cohibendam tunicam. Isidorus: *Fibulae sunt quibus pectus fœminarum ornatur, vel pallium tenetur viris in humeris, ceterum cingulum in lumbis.* Et ut baltei ornatiores essent, fibulæ aliquando aureæ & gemmatæ erant. Sic Adrianus Cæsar, teste Spartiano, *sine auro balteum sumebat, & sine gemmis fibula stringebatur.* Virgilius *Æn. lib. V.*

_____ lato quam circumplectitur auro

Balteus, & tereti subnectit fibula gemma.

Statius *Theb. XII.*

--- ignea gemmis Cingula.

Et *Theb. VII.*

_____ fibula rasilis auro.

Tenariam fullva mordebat laspide vestem.

Claudianus *de Raptu Proserp. lib. II.*

Collecta tereti nodantur laspide vestes.

quæ non male a nonnullis intelliguntur de cingulis quibus vestes stringi solent. Nec aliud quid intellexisse puto Nemesianum *in Cyneq.*

Sit Chlamys aurato multum subiegmine lusa,

Corrugæque sinus, gemmatus balteus ardet

Nexibus

Nec aliter intelligo Homerum *Iliad. Δ.*

Ἀυτὴ δ' αὖθ' ἴθυεν ἄθε ζῶσῃσ' ὀχίης

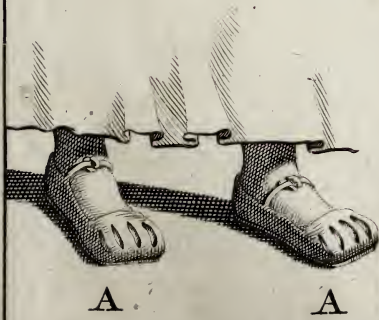
Χρῦσοι σύνεχον.

Per ζῶσῃσ' ὀχίης Homerum intelligere fibulas aureas baltei vix dubito: est enim ὀχίης *retinaculum.* Eustathius κελύκας exponit. κελύκοι οἷς δι' ὅλα συνέχετο ὁ σπᾶτιωτικὸς ζῶσῃσ' περὶ τὸν θώρακα. Sed perinde est sive *anulum* sive *fibulam* exposueris; nam ὀχίης erant quibus neciebantur extremitates baltei, ut stringeretur tunica. Sed & suas figuras illæ ipsæ fibulæ habebant, in balteis, prout omnium generum figuræ

in fibulis conspici solent. sic Hercules, ut tradit Herodotus *lib. IV. cap. x.* mulieri dedit ζώνη ἐχόντα ἐπ' ἀγκυρῆς ἡ συμβολῆς φιάλω χρυσεῖω. *Balteum habentem in extrema commissura auream phialam.* Forte erat fibula phialam aliquomodo representans. Eiusmodi cingulum fibularum & aureis bullis ornatum habet *Eumenius Rhetor*, in Cliviorum opido (modo ille verus sit Eumenius) & in extremitate quidem aureis imagunculis ornatum, quod non vidit Frisius in suo opusculo *de Calceo*. Hodie sane nulli sunt baltei sine fibulis aureis quidem, argenteis, aut saltem æneis, aut ferreis; præter balteos illos longos, qui magis *matra* & *fascia* dicuntur. Eiusmodi fibulas habuisse balteos Hebræorum Sacerdotum, iterum credidit ille, qui figuras vestium sacrarum depingi & excudi curavit in Bibliis Genevensibus. Sed cum illud nullo auctore probetur, eadem facilitate qua ponitur, etiam rejicitur. Et sane cum Sacerdotum balteus longissimus esset, ut multoties corpus ambiret, fibulis non potuit stringi, sed modo, ut in falcis fieri solet, & ita quidem ut utrinque pars quædam dependeret, ut docent Josephus & Gemara Jerusalemitana, quod jam supra notavimus.

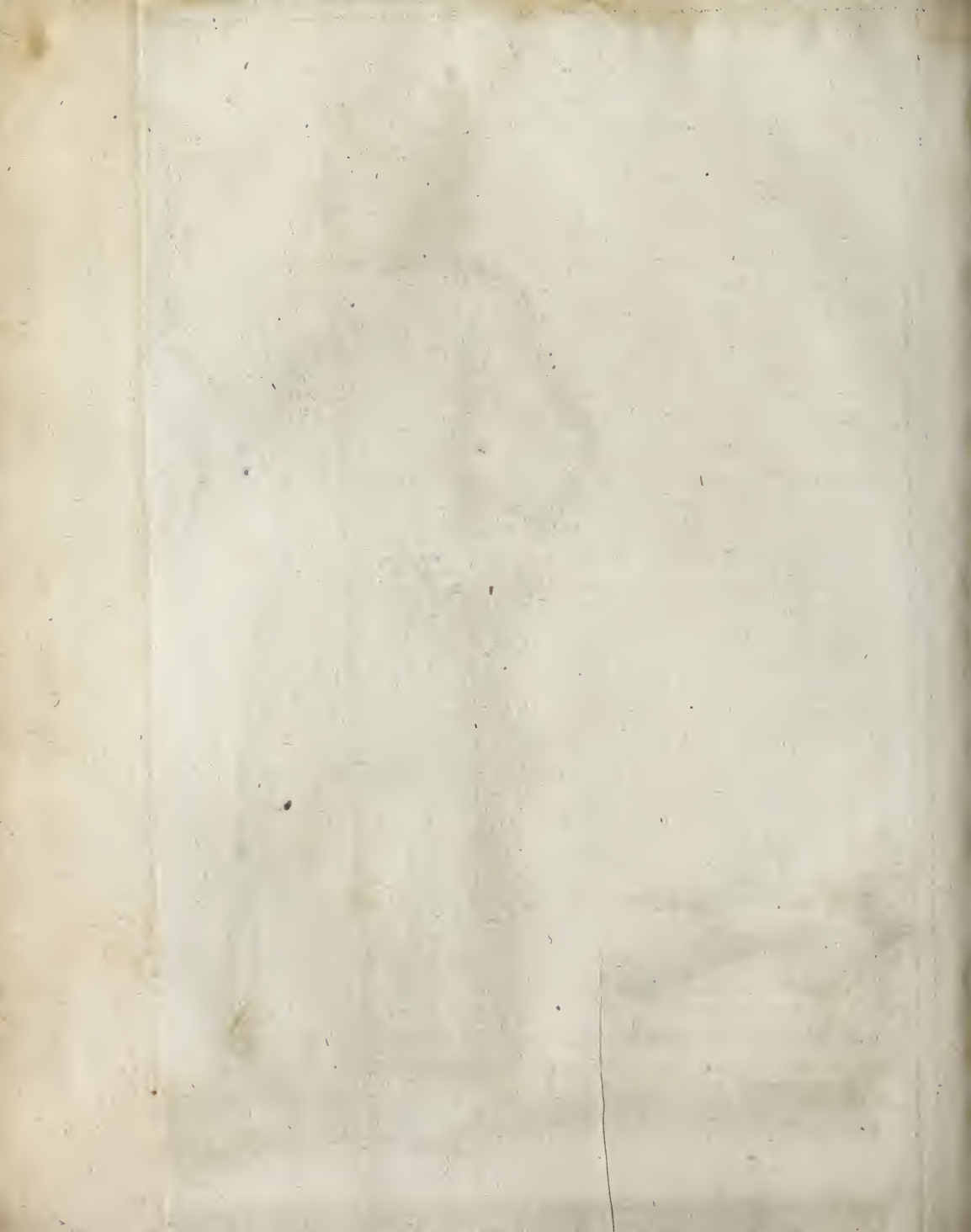
„ CCCLXIII, Cum hic mentio facta sit de Eumenio Rhetore,
 „ non possum quin de eo quædam addam, quamvis ad institutum
 „ nostrum nihil facere videantur, siquidem Romanam Historiam
 „ magis, quam Hebræorum Sacerdotum vestitum tangunt. Eu-
 „ menium Rhetorem, virum fuisse apud Romanos celeberrimum,
 „ atque insignem inter Gallos juventutis doctorem, notius est,
 „ quam ut a me multis probetur. Acriter disputatur inter erudi-
 „ tos, ubi locorum artem exercuerit, juventutem docuerit? Pi-
 „ gius vir doctissimus, in *Hercule prodicio*, pluribus conatur ad-
 „ struere argumentis, cum Cliviis, quam ingentem atque augu-
 „ stam olim civitatem, & ad inferiorem Rhenum Metropo-
 „ lim, ideo Augusto Clivensium nuncupatam, splendido sane sti-
 „ pendio, tanto Rhetore tantaque civitate digno, sexcent. Sext. an-
 „ nuo, docuisse. Inter argumenta, quibus sententiam suam astruere
 „ conatur, allegat & statuam, quæ in ista civitate conspicitur.
 „ Igitur *Respublica Clivensium*, inquit, *videtur gratitudinis ergo*
 „ *posuisse Eumenio statuam iconicam in ipsis Manianis, eamque tri-*
 „ *pedaneam. Quæ quidem mensura, teste Plinio, temporibus etiam*
 „ *antiquissimis Roma honorata fuit. Exstat adhuc Clivia in palatio*
 „ *Principum. Stat in vestitu sui temporis; & ut apparet, usitato*
 „ *Gallie*

I

A

A

„ *Gallia comata* : tunica videlicet talari rectus, & calcei ex alura
 „ pedem ad talos cingunt, & supra pedem exalti & fenestrati sunt.
 „ Comam in fronte & ceruice decuriam equaliter constringit vitta;
 „ sicut ventrem latus balteus atque bullatus. Quae quidem apud vete-
 „ res vincula quondam honoris ac dignitatis erant insignia. Et nunc
 „ temporis etiam similes balteo aureo vel argenteo operose bullati Gal-
 „ licorum matronarum sunt ornamenta, praesertim apud Batavos &
 „ Rheni accolae. Ipse dextra massam vel auri vel argenti in patera
 „ positam praesentare videtur, atque eodem symbolo notatur ejus li-
 „ beralitas & munificencia, qua patriam est profecutus. Sinistra te-
 „ nuit ferulam demissam magistri insigne, ac veluti gubernaculum
 „ adolescentiae. Quae nunc quidem injuria temporum confracta perit:
 „ quo usque manui ac tunica contigua est. Sed haec de statua vel imagine
 „ factis. Rem ita esse habere a multis auctoritate Pigii: deceptis, inter
 „ quos est Tessemakerus, in *Analibus Cliviae*, creditum est. Statua, ut
 „ a Pigio descriptam audivimus, cura Civitatis Magistratum, ad urbis
 „ civiumque suorum decus, uti credebant, in medio civitatis,
 „ ad portam in hunc usque diem depicta conspicitur, eamque
 „ Tessemakerus in suis *Analibus* delineatam hac tabula exhibet.
 „ Num. I. Eodem plane modo eam proposuit Friesius, in *Opus-*
 „ culo Balduini de *Calceo capite* XII. pagina 117. nisi quod Cal-
 „ ceis aliam dederit formam, ut hic eos apponi curavimus sub
 „ literis A. A.
 „ Sed & inscriptio alia apud Tessemakerum; alia apud Friesium.
 „ Sic legitur apud Tessemakerum.

EUMENIUS RHETOR.

Qui ad praesidem Galliarum oratione panegyrica ha-
 bita, a Romanis Gallicae juventuti in augusto clivorum
 oppido annuo sexc. fest. salario praefectus fuit.

Hic istiusmodi habitu, TUNICÆ TALARIS, BALTEI BUL-
 LATI, CALCEORUM FENESTRATORUM, COMÆ VI-
 TA CONSTRUCTÆ, FERULÆ MAGISTERII. MASSÆ
 AUREÆ, ERGA DISCIPULOS LIBERALITATIS INDICI-
 BUS,

in arcis aulae magni, ubi extat, urbisque Cliviensis,
 inque hac portae mediastinae renovatae monumentum
 exhibetur.

Sub

Sub consulatu I. a Ringelbergh conf. 4. procruante
G. Rhatio successore.

„ Frisii Inscriptio , ut legitur ad portam mediastinam , ita se
„ habet.

EUMENIUS RHETOR.

TEMPORIB.

C. JUL. CÆS. DICT. ARCIS CLIVIENSIS FUNDATORIS
OCTAV. AUGUST. SUCCES. QUI PRÆSIDIO MUNIVIT.
ULP. TRAIANI QUI IN COLON. REDEGIT.

ÆL. HADRIANI QUI IN FORMAM URBIS AMPLIAVIT.

HIC EUMENIUS RHETOR.

QUI IN HOC AUGUST. CLIVIENSIS OPPIDO

AD PRÆSIDEM GALLIARUM

POST EORUM IN BATAVIAM INGRESSUM

ORATIONE PANEGYRICA HABITA

SCHOLIS PRÆFECIT. ANNUO SEXCENT. SEST.

STIPENDIO GALLICAM JUVENT. INSTITUIT

HAC STATVA ICONICA TRIPEDANEA,

ID EST

VESTITU SUI TEMPORIS TUNICA TALARI

COMA DECURT. VITTA CONSTRICT. BALTHEO

BULLATO CALCEIS FENESTRAT. MASSA AUREA AD

LIBERALIT. PRÆSENTAT. ET FERULA MAGISTERII.

INSIGNI AD ANTIQUIT. MONUMENT.

URBIS ET HUIUS PORTÆ RENOVATIO.

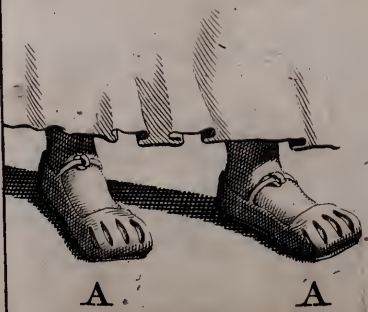
POSTERITAT. POS.

„ Tesselmakerus itaque primam ad portam Inscriptionem notat.

„ Frisius alteram Renovatam.

CCCLXIV. Pigio sese nervose opposuit Justus Lipsius, in suis
„ ad *Corn. Taciti Annalium libro tertio notis*. Rationes Pigii sub
incudem revocat, & erudite refutat. Eumenium Rhetorem Au-
gustoduni in Gallia, non vero ad Rhenum Cliviopoli docuisse;
cum hanc civitatem istis temporibus, eo nomine nondum notam
fuisse,

I

A.

A

„ fuisse, certissime credat. Fateor rationibus a Pigio allatis, me
 „ hæcenus moveri non potuisse, ut Eumenium Rhetorem ibi do-
 „ cuisse crederem. Persuasissimum mihi est, statuam, quæ Clivii in aula
 „ conspicitur, non magis Eumenium Rhetorem quam Nebucadne-
 „ zarem, Alexandrum Magnum, Julium Cæsarem, aut ipsum Her-
 „ culem representare. Non enim Rhetorem, sed Militem certissi-
 „ me exhibet. Quis sane mentis credit Rhetorem gladio cinctum
 „ incessisse; Quis credet tantum virum, annuo sexcent. fest. stipen-
 „ dio (duodecim millib. ducatonum, si legimus ut habetur in Eu-
 „ menii Panegyrico *sexcentis millibus minisum*, aut si cum Casau-
 „ bono ad Sueton. in vita Othonis, *sexagies millibus nummum*, ha-
 „ buit minimum mille ducentos ducatonos.) ditatum, puerulos do-
 „ cuisse Magistrellorum ferula? *Non facile est tot puerorum, observare*
 „ *manus, oculosque &c.* Indigna sane tanto viro. Professore potius
 „ eum crederem excellentissimum qui Rhetoricam, politicam & jurif-
 „ prudentiam docuit, eamque doceri curavit. In hac autem dignitate
 „ constitutum virum, magis Minervæ sceptrum decuit, quam ferula.

„ CCCLXV. Sed pessime ad portam, & imago depicta, &
 „ inscriptio addita est: In aula principis in altiori, quo ascendi-
 „ tur ex majori conclavi ad superiora, gradu, ascendentibus ad dex-
 „ tram, ante sedecim annos, vidi statuam lapideam, tunica talari pi-
 „ ctam calceis non multum fenestratis, pileo capite tecto, balteo bulla-
 „ to, in cujus ima parte imaguncula instar Angeli cincta patera pi-
 „ sciculis, (non nummis) repleta, in manu dextra, vagina gladioli, fra-
 „ cto capulo, appensa balteo sinistra tenentem. Ipse eam tunc temporis,
 „ in calendarii tabulam, quam habebam ad manus illico delineavi; sed
 „ tractu temporis, migratione Neomago Groningam, inter alia,
 „ non magni momenti reculas, eam perdidit. Nobilissimus, ele-
 „ gantioribusque scientiis politissimus Menso Iſinck, Amplissimi viri
 „ Iſinck, iu Curia Clivienſi Judicis gravissimi filius, curavit ut
 „ mihi, id ab eo submisſe petenti, statua ipsa ad vivum depinge-
 „ retur, qualis hac tabula sub literis E. R. conspicitur.

„ CCCLXVI. Manifestum itaque est, vehementer errasse Pigi-
 „ um, Tessemakerum, & ab iis deceptos, ad hunc usque diem, Cli-
 „ vienses. Jam ante sedecim annos quosdam civitatis magistratus monui
 „ istius erroris; nihil minus scilicet representare statuam in aula,
 „ quam Rhetorem; male ad portam esse depictam; Statuam non
 „ habere nummos aureos, nec ferulam, sed pisciculos & gladium,

„ adeoque militis esse imaginem, non Rhetoris; aut prorsus esse
 „ delendam ad portam, aut mutandam, veramque inscriptionem,
 „ si Heros innotescat, addendam esse. Sed gratissimus Clivientibus
 „ est Eumenius Rhetor, error tam altos in eorum mente egit ra-
 „ dices, ut hæcenus tolli non potuerit.

„ Quid alii censeant, apud me certissimum est, statuum esse
 „ alicujus viri Principis, strenui militis, quod manifestum est ex
 „ balteo gladioque inde pendente.

„ CCCLXVII. At dices, quid *patera repleta piscibus*? Fateor
 „ certi quid nihil a me adferri posse. Si tamen conjecturis datur
 „ locus, qui eruendæ antiquitati denegari juste non potest; suspi-
 „ cor esse Principem aliquem Clivientem, aut ex vicinis locis.
 „ Forte is qui Religionem Christianam gladio armisque primum
 „ in istis oris tueri ausus est. Uno verbo, principem esse virum
 „ eorum qui *pisciculi* a veteribus nominabantur. Notum est ex Ter-
 „ tulliano, *De Baptismate*, ab initio, Christianos suo tempore,
 „ & ante eum, *pisciculos*, Gentiles autem Christianorum hostes *vi-*
 „ *peras*, *aspides*, & *serpentes* dictos fuisse. *Pisciculi*, nuncupa-
 „ bantur Christiani Græce, quasi *ἰχθῦς piscis* cum ibi reperiantur
 „ literæ primæ, quibus sancti Christum Servatorem nominarunt.
 „ Ἰησοῦς Χριστὸς Θεὸς Υἱὸς Σωτῆρ Ἰησοῦς, *Christus, Dei filius, Servator*:
 „ ut etiam habet Sybillarum Acrostichis. Deinde quod Apostoli,
 „ qui Christum omnium primi prædicarunt, fuerint *piscatores*, qui
 „ homines, prædicatione Evangelii tanquam, firmissimo rete ad
 „ Christum instar tot *pisciculorum* adducebant. Petrus & Andreas ex
 „ Apostolis non minimi, a Christo, ut *piscarentur homines*, missi
 „ sunt. Matth. iv. com. xix. & cap. xiii. com. xlvi. & seqq.
 „ Sed & ipsi Christianorum veteres, se *pisciculos* nominarunt ob
 „ *baptissimum*, quod aqua baptismatis renati sint. Legatur Tertul-
 „ lianus loco modo citato. *Atque adeo nuper conversata istic qua-*
 „ *dam Cajana hæresi vipera venenatissima doctrina sua plerosque rapuit,*
 „ *in primis baptismum destruens. Plane secundum naturam. Nam fe-*
 „ *re vipera & aspides ipsique reguli serpentes arida & inaquosa se-*
 „ *ctantur. Sed nos pisciculi secundum ἰχθῦν nostrum Iesum Christum*
 „ *in aqua nascimur: nec aliter quam magna permanendo salvi*
 „ *sumus. Ita Quintilla monstruosissima, cui nec integre quidem docen-*
 „ *di jus erat, optime norat pisciculos necare, de aqua auferens.*
 „ Hæcenus Tertullianus. Augustinus *Question. Evang. lib. ii. Piscis*
 „ *intel-*

„ *intelligitur fides invisibilium vel propter aquam baptissimi, vel quia*
 „ *de invisibilibus locis capitur. vide in Euangel. Math. Serm. xxix*

„ CCCLXVIII. Verum est veteres Christianos a Gentilibus
 „ dictos fuisse *pisciculos*, per contemptum. Illi autem hoc sibi
 „ gloriæ reputabant, adeoque honoris causa idem nomen sibi de-
 „ derunt. Eodem sane prorsus modo, ut, seculo præterito,
 „ Nobiles foederati in Belgio, ab Hispanis ad opprobrium dicti
 „ fuerunt GHEUSII, ac si diceres *Mendici*; at iidem Nobiles
 „ nomen istud affectarunt; quare & mendicorum insignia, saccum
 „ ad colligenda frustra panis, cum patera ad hauriendam aquam
 „ lateri appensa vestibus affui curabant, pileis quoque affixos ha-
 „ bebant nummos, vel laminas argenteas, cum hac inscriptione
 „ VIVE LES GUEUX. *Vivant mendici*. Ita & antiqui Christiani,
 „ non solum *pisciculos*, in honorem Christi, Apostolorum, sique
 „ Baptismatis, sed & insignia quæ nomen exprimerent sume-
 „ bant *Crucem* (Judæis quidem *σκάνδαλον*, Græcis *stultitiam*) *cum*
 „ *piscibus*, ut videre est in *Gemma Smithiana* apud Licetum *De*
 „ *Gemmis annularibus*. Cap. LXII. ubi in corneola conspicitur *Cruce*
 „ *cum duobus piscibus*. Eiusmodi crux, cui appendent duo pisces
 „ cum hac Smithiana, conspicitur apud Gorlæum, a Gronovio
 „ editum anno 1710 cxcv. Com. II. Num. 535. & 564. Sigillum
 „ istud proculdubio aliquis veterum Christianorum sumpsit, ut
 „ Christi pro se mortem, nomenque sanctorum *pisciculorum* sibi
 „ ob oculos poneret. Eiusmodi pisciculi & alii occurrunt in num-
 „ mis Byzantinis, apud Patinum, in *Imperatorum Romanorum*
 „ *Nummismatis*, in nummo *Plotinæ*. pag. 188. & in nummo alio
 „ pag. 398. Apud Du Fresne in *Historia Byzantina* plures exhi-
 „ bentur nummi cum duobus vel tribus piscibus, & aliquoties
 „ duobus piscibus, qui in medio habent Delphinum. Tab. I. Sa-
 „ binæ, Plotinæ, & Crispinæ. Et Tab. II. quater in nummis vi-
 „ sentur. Cum autem hi nummi nullam cum piscibus habeant cru-
 „ cem, eos de pisciculis explicare non ausim.

„ CCCLXIX. Fictum hunc Eumenium fuisse aliquem virum
 „ principem, qui nomen *pisciculi* non respuebat, illud potius pie-
 „ cum reliquius Christi confessoribus, adfectabat, Religions
 „ Christianæ in hisce oris strenuum, & forte primum defensorem,
 „ mihi est admodum verisimile. In dextra scilicet fert *pateram*
 „ *pisciculis plenam*, tanquam Christi Ecclesiam, sinistra vero *gladi-*

„ *um* tenet ad ejus defensionem. Hæc acuratius fufiusque indagent
 „ fi lubet Clivienfium docti, quibus per otium licet. Sufficiat hæc
 „ me indicaffe, & forte viam montraffe qua ad veritatem tuto
 „ eatur. Sufficiat Clivienfes jam diu fuiſſe monitos, ſe a Pigio
 „ eſſe deceptos; ut tandem, quæ conſpicitur in aula, ſtatuam ac-
 „ curate depingi curent, veram atque ingenuam Inſcriptionem
 „ addant, quæ civitatis, uti puto, gloriam non minuent. Cedat
 „ ſane *Rhetor ſua ferula*, potenti principi *Eccleſia ſtrenuo defenſori*
 „ gladio armato.

„ *Si fortuna volet, fiet de Conſule Rhetor,*

„ *Si volet hæc eadem, fiet de Rhetore Conſul.*

CCCLXX. Jam ſatis diximus de balteo ipſo, de ejus materia, forma & ornamentis, reſtat ut aliquid addamus de ejus uſu, & cingendi modo. Apud veteres baltea facta erant, præfertim in uſum militum, non tantum ut tunicam cohiberent, ſed ut arma ex iis dependerent. Iſidorus: *Balteus dicitur non tantum quo cingitur, ſed etiam a quo arma dependebant.* Gladius enim imprimis a balteo dependebat, ut videre eſt in nummis & marmoribus antiquis, & in auctoribus qui veterem militiam deſcripſerunt. Hinc apud Virgilium *Æn. lib. x.* gladius vocatur

immania pondera baltei.

Eadem de cauſa apud Græcos ζώνυδος ſumitur pro ὀπλιζεδος notante Eufſtatio. Pauſanias in *Bæoticis* τὸ ἡ ἐνδύειν τὰ ὄπλα, ἐμάλειν οἱ παλαιοὶ ζώσαδος, *armis indui* (accingi) *veteres vocarunt cingi.* Apud Poetas Græcos læpius *cingi* pro *armari* reperies. Homero inermes ἀμυτροχίτωνες, qui *tunicas habent non cinctas*, ideo, *inermes ſunt*: quemadmodum apud Latinos *cincti* & *præcincti* ſunt milites *armati* & *ſtrenui*, ut & *diſcincti* imbelles. Virgilius *Æn. lib. ix.*

— — — & *diſcinctos Mulciber Aphros.*

ad quæ Verba Servius: *Diſcinctos dicit inhabiles militia: Omnes enim qui militant, cincti ſunt, aut certe inefficaces: ut contra præcinctos ſtrenuos dicimus. Horat. Altius ac nos præcinctis unum. Unde & Græce ζώνων & appellatur, non qui bonam zonam habet, ſed qui eſt ſtrenuus. Vulcatius in vita Avidii Caſſii: quum tales inter præcinctos habeas, id eſt inter milites. Eundem uſum habuiſſe balteum apud Hebræos, certiffimum eſt. Vide Eſ. cap. xxii. xxi. Et induam eum (Eliakimum) tunica tua, & balteo tuo, & dominationem tradam in manum ejus: quod omnino de cinctura militum*

tum intelligendum est. Vide etiam II Reg. III. XXI. & Ezechielem XXI. xv. Hinc מלחמה כלי גרר *cingere instrumentis bellicis*, est *armare*. I Sam. II. iv. Sic & אור & גרר *cingere* sæpissime sumuntur pro *armare*. II. Sam. XXII. xl. & alibi. Eodem plane modo, ut apud auctores Græcos & Latinos, *cingere* & *armare*, *cinctus* & *armatus* idem est. Eodem sensu Apostolus ad Ephesios cap. VI. vult ut credentes ad spiritualem militiam essent *επιστραφόμενοι τῷ ὄσφῳ ἐν ἀληθείᾳ*. Hodie nemo pro milite habetur qui non est cinctus. Hinc nostrorum militum *bandrier*, *port d'épée*, & Belgarum *baegbant*. Non tantum balteos habebant milites, ut arma ab iis dependerent, sed etiam ut dignoscerentur sub qua legione militarent, & ut numerus legionis hac via cerneretur. Isidorus: *Balteus cingulum militare est dictus, propter quod ex eo signa dependent, ad demonstrandum legionis militaris summam, id est, sex millium, sexeniorum, ex quo numero & ipsi consistunt. Unde balteus dicitur, non tantum quo cingitur, sed etiam a quo arma dependent.* An non eundem usum & hodie habent baltea nostrorum militum? Nam forma & colore balteorum milites simul & eorum legiones dignosci solent. Tales sunt omnino baltei nostri, præcipue equitum, unde & Germanis *ein Fetzetchen*, quasi diceret signum *exercitus*, aut *legionis*. Gallis *une Echarpe*.

CCCLXXI. Tamen non solum milites baltea gerebant, sed & reliqui cives cujuscunque ordinis. Imprimis autem apud antiquos ornatus erat mulierum, cum mulieres solæ tunicas gerere solerent. Sane foeminas apud Hebræos habuisse balteos & cingula, patet Proverb. xxxi. xvii. Et Es. xxi. xxi. ubi Urbs Jerusalem introducit sub persona foeminae, & *cinctæ* dicitur. De foeminis & Virginibus sæpissime dicitur quod cinctæ fuerint sacco. Vide Joel. I. viii. & alibi. Apud Græcos & Romanos adeo vulgare erat, ut foeminae balteo zonaque cingerentur, ut *ζωσῆσαι λύδην* & *ζώνην λύδην*, *zonam solvere* diceretur pro pudicitiam deponere. Homer. Od. Δ. λύσε παρθενίην ζώνην. In Epigram. veteri de *Diana λεγνῶτον ἀναζωοθεῖσα χιτῶνα*. Ideo *muliebriter cincti* dicuntur *imbelles*. Curtius lib. III. *Et zona aurea muliebriter cinctus acinacens suspenderat, cui ex gemma erat vagina.* Veneri balteum etiam attribuit Apulejus lib. II. *Metamorph.* Ovidius Corinnam cinctam fuisse quoque canit:

Ecce Corinna venit tunica velata recincta.

Adeo verum est mulieres zonas gestasse, præsertim Reginas & Principum uxores, ut etiam pulcherrimarum urbium atque Provinciarum integri reditus in ornamentum zonæ destinarentur. Plato in *Alcibiade* I. Ὅτι ποτ' ἤκουσα ἐγὼ ἀνδρὸς ἀξιοπίστου ἀναβεβηκότων παρὰ βασιλεία, ὡς ἔφη, παρελθεῖν χώρην πάνυ πολλῶν ἢ ἀγαθῶν ἐργῶν ἡμερησίαν ὁδὸν, ἣν καλεῖν τὴν Ὀπρωχώραν ζώνην τῆς βασιλείας γυναίκος. εἶναι δ' ἢ ἢ ἄλλω ἣν καλεῖσθαι καλύπτειν. ἢ ἄλλως πολλὰς τέρας καλὰς ἢ ἀγαθὰς εἰς τὸ κόσμον ἐξηρημένους τὸ γυναικός, ἢ ὀνόματα ἔχει ἐκάστος τὸ τόπων ὑπὸ ἐκάστος τὸ κόσμων. *Retulit nobis vir quidam fide dignus, unus eorum, qui ad Regem (Persarum) profecti erant, se integrum fere diem peragrassse magnam & fertilem Provinciam, quam incolæ vocabant ZONAM Regina: esse etiam aliam nomine Calyptram, atque ita multas alias regiones pulchras & optimas ad Regina ornatum destinatas: nomina etiam habere singula loca, a singulis ornamentis. Athenæus lib. I. de Amylla urbe, dicit Reges Ægyptiorum & Persarum eam dedisse τὴν γαμεταῖς εἰς ζώνας, uxoribus ad cincturam. Quæ etiam animadvertuntur a Cicerone in Verrem lib. V. Solere ajunt barbaros Reges Persarum ac Syrorum plures uxores habere: his autem uxoribus civitates attribuere hoc modo: Hæc civitas mulieri Redimiculum præbeat: hæc in collum, hæc in crines. Sic & Muretus tradit Lutetiis Parisiorum vestigal quoddam vino impositum esse, quod vulgo CINGULUM REGINÆ vocatur, Gallice CEINTURE DE LA REINE. Plura, si placet, vide apud Muretum Var. Lect. lib. xv. cap. x. Brissonium de Regno Persarum, & Menagium in voce Ceinture de la Reine. Nihil dicam de cingulis, aureis, argenteis instar catenarum, purpureis acu pictis, & gemmatis, quæ & hodie nostris uxoribus & virginibus ornatui sunt, per Germaniam, Belgium aliisque in locis per Europam.*

CCCLXXII. Quemadmodum autem tunica a fœminis ad viros pervenit, ita & *baltens* sive *zona*. Hunc morem vulgatissimum fuisse apud veteres Hebræos, satis manifesto patet ex cingulo *Elia*, & tot aliis, de quibus mentio fit in veteri Testamento. Ut & ex cingulo *Johannis Baptista*, & illorum Angelorum de quibus Johannes in sua Apocal. cap. I. XIII. & cap. XV. VI. Sed nihil familiarius apud Judæos, tempore Christi, quam cingulum gestare: præsertim si quis iter esset factururus; quod vel inde patet

tet quod Christus Johan. XXI. XVIII. Petro dixerit : ὅτι ἦς νεώτερος, ἐζώνυες σεαυτὸν, ἢ περιπάτης ὅπως ἤθελες. Hinc inter alia præcepta quæ Judæis data erant, de comedendo agno Paschali, iussi erant, ut *lumbos cinctos haberent*. Exodi XII. cum enim veteres tunicas gestarent longas & talares, balteo opus habebant ad continendam & stringendam tunicam, & simul ut eam fursum retraherent ne ad pedes deflueret, & incessum inhiberet. Deinde si cogitemus veteres non habuisse brachias, sed plerumque unica tantum tunica incedere solitos fuisse, aut plurimum pallio aut satis laxa toga supra tunicam indutos, quo fieri poterat, ut ea, quæ non est honestum nominare, facile detegerentur & conspicerentur, contra bonos mores, non erat de nihilo tunicam zonæ comprimere atque stringi ne occulta detegerentur. Interim Judæi, ut sunt superstitiosi, & ut solent omnes patrios mores in religionem convertere, quo sanctius observarentur, ad hunc usque diem balteis corpus cingere solent, et si iisdem vestibus ac nos utantur, ad tegendum omnes partes corporis: eo usque superstitioni indulgent, ut etiam puerorum togulis a tergo zonulas adfuere assueverint matres. Oportere enim ajunt ut coram Deo discrimen fieret inter cor & pudenda, cavendum præterea esse ne cor inter orandum pudenda intueatur, ac in malas cogitationes incidat. Tandem etiam credunt hac ratione se moneri, quod robore Dei accingantur, contra quoscunque inimicos mentis & corporis: ideo mane, dum sese balteo cingunt, hanc precatiunculam deblaterare solent: ברוך אלהיך : ברוך אלהיך כולך הטלם אשר חנן ישראל בנבואה *Laudatus sis in Domine Deus noster, Rex mundi, qui Israelem robore cingis*. A sanioribus tamen cingulum adhibetur tanquam gulæ frenum, ut inde admonerentur a mundanis voluptatibus abstinendum, & sobrietate utendum esse. quo respexisse videtur Petrus I. Ep. I. XIII. ubi credentes monet ut essent ἀναλωσάμενοι τὰς ὀσφύας ἔδ' διανοίας, νήφοντες. vide etiam Ephes. cap. VI.

CCCLXXIII. Cum autem homines omnium ordinum & sexus balteis cingerentur, tum & maxime *Sacrificantes, Sacerdotes, & Popæ*. Suetonius *Caligulam* tradit *succinctum fuisse poparum habitu*: modo tamen per illum Poparum habitum non intelligat, certum aliquod genus tunicarum, quæ ad pectus stringi solebant, superiori parte corporis manente nuda; qualem habitum repræ-

ræpræsentant marmora antiqua, imprimis Choulius de Religione Romanorum, non uno in loco. Docet etiam Porphyrius, *cinctum* genus tunicæ esse, infra pectus aptatæ, a quo *cinctus* *Cethegos* Horatius vocaverit:

*Fingere cinctutis non exaudita Cethegis
Continget.*

Vide ad locum istum Casaubonum. Plutarchus in *Emilio* describens apparatus sacrificii: οἱ δ' ἄγοντες αὐτὰς νεανίσκοι, περιζώμασιν ἀπαρῦφοις ἐσαλμένοι, πρὸς ἱερουργίαν ἐχώρουν, *Ducebant autem eos* (boves) *adolescentes pratextis cingulis ornati ad sacrificium.* Dionysius Halicarnassæus *Antiq. Rom. lib. II.* Salios, nescio quibus æreis balteis cinctos docet. Χιτῶνας, inquit, ποικίλους χαλκίους μήτερας κατεζωσμένοι. *Tunicas variegatas aeneis balteis strictas habebant.* Apuleius de *Asino aureo lib. XI.* ubi de Sacris Ifidis: Sacerdotes, quos antistes sacrorum proceres vocat, docet habuisse; *candido linteamine cinctum pectorale*: quod quidam intelligunt de tunicis istis, de quibus jam modo mentionem fecimus, quibus inferior pars corporis tantum velatur. Non est etiam silentio prætereundus peculiaris ille ritus cingendi, qui in usu erat apud Romanos, & quem *Cinctum Gabinum* vocabant: quo scilicet cingi solebant Consules in referendis Jani portis, in indicendo bello, in condenda aliqua urbe, & faciendis sacris. Virgilius *Æn. lib. VIII.*

*Ipse Quirinali trabea cinctusque Gabino
Insignis referat stridentia limina Consul.*

Qualis autem fuerit ille *Cinctus Gabinus*, quænam illius origo, ad hunc locum clarissime docet Servius; *Gabinus Cinctus*, inquit, *est toga sic in tergum rejecta, ut una ejus lacinia a tergo revocata hominem cingat.* Hoc autem vestimenti genere utebatur Consul bellum indicturus: ideo quia cum *Gabii Campania civitas* sacris operaretur bellum subito venit: tunc cives accincti togis suis, ab agris (lege ab aris) ad bella profecti sunt, & adeptis victoriam; unde hic oritur mos. Eodem fere modo *Cinctus Gabinus* describitur ab Ifidoro: additis his verbis: *ut Sacerdotes gentilium faciebant, aut cingebantur prætores.* Igitur non minus Sacerdotes quam Consules atque Prætores hoc ritu cingi solebant. Hic autem *Cinctus* nullo cingulo, nullo balteo fiebat: sed ipsa veste, non qualibet veste, sed toga tantum, cujus lacinia una a tergo revocata cingebat medium homi-

hominem, instar zonæ. Eiusmodi cinctos Pontifices & Sacrificantes ad aram stantes, multos reperies in antiquis nummis & marmoribus. Videantur nummi *Ant. Geta*, *Ant. Pii*, *Domitiani*, *A. Aurelii*, imprimis autem *Lepidi*, quem elegantissime exprimi curavit doctissimus Ferrarius, in suo opere de *Re Vestiaria*. Videatur etiam Columna Trajani & alia multa apud Choulium, ut & Inscriptiones Gruteri pag. CIOVII.

Maxime autem Sacerdotes Hebræorum balteis utebantur, cum id fieret ex mandato Dei. Hieronymus sane Pontifices illos militibus comparat, & ob eandem causam eos balteo cinctos dicit, ob quam & milites cincti erant: scilicet ut expeditiores essent in suo opere: quod etiam locum habuisse potuit in Sacerdotibus Gentilium. Tam necessarius quidem erat balteus Hebræorum Sacerd. ut summum piaculum esset si quis, eo deposito, fungi voluisset ministerio. Ideo & balteum deponere debebat quam primum ab opere cessabat, ut reliquas vestes retineret, & simul ac ministerio fungi volebat, statim etiam balteo sese cingere oportebat, de quo plura suo loco dicemus.

CCCLXXIV. Vestis autem quæ cingi solebat, extra *Cinctum Gabinum*, *tunica* erat, non autem omnium generum vestimenta; ideo *tunica* & *balteus* fere ubique junguntur. Hinc $\chi\tau\omega\nu\zeta\omega\sigma\delta\varsigma$ & $\zeta\omega\sigma\eta\epsilon\iota\sigma\upsilon\nu\epsilon\lambda\epsilon\gamma\omega\chi\tau\omega\nu\alpha$ apud Homerum *Odyss.* ξ. & apud Platonem in *Hippia* $\zeta\omega\nu\lambda\omega\chi\tau\omega\nu\iota\sigma\tau\iota\varsigma$ *zonam tunica* reperies. Tertullianus de *Pallio*: *Tunica prius cingulo correpta*. Martialis:

Det tunicam dives ego te cingere possum.

Apocal. I. XIII. Angelus non tantum dicitur vestitus $\pi\omicron\delta\eta\gamma\eta$ *tunica* sed & $\omega\epsilon\iota\zeta\omega\sigma\mu\acute{\epsilon}\nu\theta$ *cinctus*. Ideo apud Plautum Pœnulus ridetur, quod *tunicatus* incederet & tamen *discinctus*. Eodem plane modo Esaiæ cap. XXII. XXI. Deus promittit Eliakimo non tantum *tunicam* sed & *balteum*: $\text{והלבשו כתרך ואבנטך}$ *Et induam eum tunica tua & balteo tuo* Et cum veteres non raro habuerint duas tunicas, interiorē, quam & *interulam* atque *indusum*, alteram exteriorē ac clavatam vocabant, interiorē ut plurimum cingebant. Imo sæpe etiam tunicæ togam superinduebant, at non toga. sed tunica tantum cingebatur. Leg. I. Cod. Theodosiani, *De habitu quo oportet uti in urbe, verum interiorē vestem admodum cingulis observare*. huc quidem referunt dictum illud Sullæ de Julio Cæsare: *Cavete vobis a male præcincto puero*. Dio

lib. XLIII. & Suetonius in *Iulio*. Si forte unicam tantum habuerint tunicam, eam cingebant. Eodem plane modo fieri solebat apud Pontifices Hebræorum. Summus enim Sacerdos, qui supra tunicam habebat *Pallium*, *Ephod* & *pectorale*, interiorem tunicam tantum balteo cingebat. Cæteri Pontifices quibus non nisi unica tunica tantum erat supra brachias, eandem quoque cingere solebant. Inter cingendum itaque tunicas revocare a talis, & ad medios poplites trahebant. Quintilianus lib. XI. *Cui lati clavis non erit, ita cingatur, ut tunica prioribus oris infra genua paulum, posterioribus ad medios poplites usque perveniant.* Tunicæ hoc modo retractæ ubique conspiciuntur in nummis & marmoribus. Eodem modo Hebræorum Sacerdotes cinctos fuisse, id est tunica ad poplites retracta, præcipue si longior fuerit tunica, colligi potest ex Codice *Sevachim* cap. II. והתניא מסולקין כשרים ארמי בר חמא לא קשיא כאן שסילקו על ידי אגנט כאן דליתנהו מיקרא כלל: Tradunt breviores tunicas legitimas esse. *Dixit Rame filius Chama, nulla est questio si modo brevior sit ob balteum, modo per se non sit nimis brevis, nempe si per balteum a talis versus poplites retracta fuerit.*

CCCLXXV. Modus autem cingendi varius fuit apud Veteres. Aliquando balteus humero dextro imponebatur, nonnunquam sinistro, & sub lævo aut dextro brachio oblique recurrebat. Zodiacus, quia quasi obliquus meridianum secat, balteus dicitur ab Astrologis. Manilius lib. I.

Ingeni stellatus balteus orbe.

Quod optime observatum a doctissimo Vlietio ad *Nemesiani Cynege*. Sed hæc cinctura magis est militum, quando gladius accingebant, quod ex marmoribus constat: Cingebantur enim eodem plane modo, quo & milites nostri hodie cingi solent. Cæteri autem cives, & inter eos præcipue mulieres & Sacerdotes, ad retrahendam tunicam medium corpus cingere solebant; prout hodie tunicati nobiles & milites, & inter eos equites suis zonis, quas *Echarpes* Galli, & Belgarum Nautæ *een gesonthept* / Germani vero *ein Feltzethen* vocant. Stringebatur etiam balteus, non in quovis loco corporis, sed ut plurimum circa mammas aut ad pectus, non multo infra axillas. Quod docet Ovidius in *Metam.*

Cinæque ad pectora vestes.

Sed hoc manifestissimum erit cuicumque, modo vel semel inspexerit nummos & marmora, præsertim imagines victoriæ. Posside.

fidemus æneam quandam imagunculam victoriæ, egregie infra axillas ad mammas cinctam, sive *Strophio revinctam*, ut Prudentii verbis utar. Nec prætereundus est Hercules ille tragicus, quem ex Cassalio exhibet Frisius in *Calceo Antiquo* Balduini cap. xv. ubi videbis latum balteum minimum quatuor digitos, & ad mammas cinctum, ut Hebræorum Sacerdotum balteis non multum ab- similis fuerit Eiusmodi cincturam videbis Pataviæ in fronte do- mus Bassianorum, quæ vulgo T. Livii esse creditur, & quam ele- gantur exhibuit Ferrarius de *Re vest. lib. I. cap. VIII.* Vide num- mos *Augusti, T. Vespasiani, Maxemii, Decentii, Constantini* & aliorum. Ad hunc modum omnino cinctus erat vir ille, sive Angelus, de quo Theologus Apocal. cap. I. XIII. ἐν δὲ δουλεύσει τοδίηη, ἢ περιζωσμένοι πρὸς τοῖς μασοῖς ζώντω χευστήν. & cap. xv. VI. περιζωσμένοι πρὸς τὰ στήθη. En circa *mammas*, & ad *pectus* (ut habet Ovidius) cincti erant. Eodem plane modo cingebantur Hebræorum Sacerdotes. Josephus, loco toties a nobis laudato, expressis verbis dicit ἡ σέβων δεῖται circa pectus ligatur: Sane satis operose disputatur inter Talmudicos, de loco cincturæ, quemad- modum id ostendimus supra, ubi de brachis egimus. Dicunt enim eos cinctos fuisse שלא כוונן במקום in loco in quo non sudant, id est supra umbilicum, paulo infra axillas: quod non tantum de brachis, sed etiam de balteo intelligendum est. Videtur etiam Jo- hannes, in istis locis Apocalypseos cap. I. XIII. & xv. VI. mo- do a nobis allegatis, respexisse ad traditionem Judæorum: cum crediderint Sacerdotes cinctos fuisse ut Angelos. Massechet *Ioma* cap. VII. לא נתנה תורה למלאכי השרת שהיו הכהנים זריים כמלאכים Lex non est data angelis ministerii quoniam Sacerdotes cincti erant ut angeli; ita ut exuere debuerint Vestes sacras simulac perfecissent ministerium; nec eas super se retinere audebant, ne tempore quidem ictus oculi.

CCCLXXVI. Omnino peculiarem aliquem cingendi modum Sacerdotes Hebræorum habuisse, docet Josephus, loco citato. Eos enim dicit non tantum cinctos fuisse, quemadmodum reliqui homines cingi solebant, nec tantum corpus aliquoties ambivisse balteum instar fasciarum; sed præterea cum valde longus fuerit balteus, post stricturam superfuisse duas partes profundas, & ad pedes dependentes; quas ita pendere sineret Sacerdos, quam diu non operabatur, sed quam primum opus aliquod sanctum aggre-

diebatur, cum partes eas retraxisse, & in sinistrum humerum reieccisse. Καὶ λαβύσα, inquit, τὴν δεξιὰν ἐλίζεως τῶν σφύρων, ἢ περιέλθουσα πάλιν δεῖται. ἢ κέχεται μὲν πολλή μέχρι τῶν σφύρων, ἕως δ' ἐμεδὲν ὁ ἱερός ἐνεργεῖ. ὅταν ᾗ σπαράξιν περὶ τὰς θυσίας δὲν ἢ ἀγκονεῖν, ὅπως μὴ κινῆται ἐμποδίζηται πρὸς τὸ ἔργον, ἀναβαλλόμενος ὅτι τὸ λαίον ἀμοφορεῖ. *Sumens extremitatem (baltei) circa pectus revolvit semel atque iterum; tum ligatur, Ad talos autem usque defluit, quam diu non operatur Sacerdos, Quando autem ad ministerium properant, ut sacrificia offerrent, ne impedirentur in opere, super humerum laevum rejicitur.*

CCCLXXVII. Ex his omnibus satis manifesto constare puto, balteum sive **בגד** nihil aliud fuisse quam longam fasciam ex lana & lino contextam, & opere Phrygionico acu pictam variisque floribus ornatam, longam xxxii. ulnas, latamque iv. digitos, ad stringendam & cohibendam tunicam circa mammas paulo infra axillas, & ad eam retrahendam sursum ad medios poplites, ne Sacerdoti impedimento esset in opere: circa corpus aliquoties revolutam, duabus extremitatibus ad pedes dependentibus, quam diu Sacerdos ab opere cessabat, sed in sinistrum humerum reieccis inter operandum.

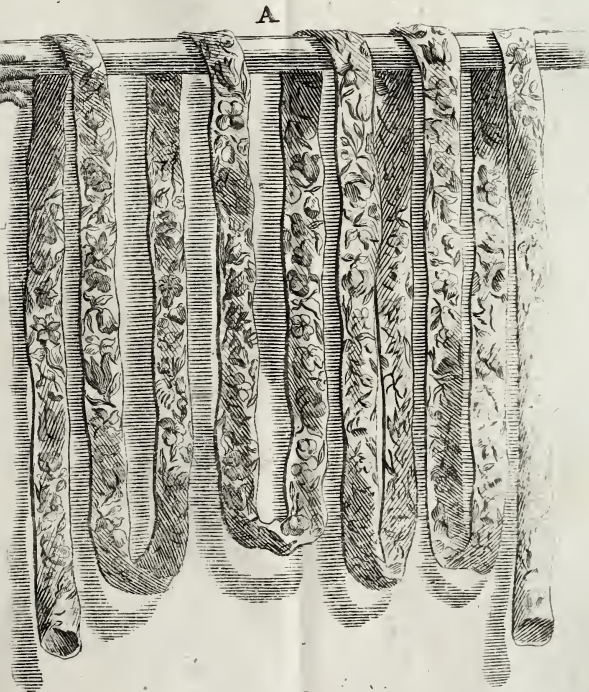
Ut hæc clarius intelligantur, hac tabula omnia exprimi curavi.

EXPLICATIO HUIUS TABULÆ.

- I. Prima figura exhibet ipsum **בגד** balteum Sacerdotum, longum xxxii. cubitos, & latum iv. digitos.
- II. Secunda figura ostendit Sacerdotem tunicatum & balteo cinctum.
 - A. *Balteus ipse.*
 - B. *Locus cinctura.*
 - C. *Nodus ad pectus quo stringitur.*
 - D. *D. Duæ partes post nodum relicte, & ad pedes diffuse.*

II.

I.

G A P. I V.

DE מַנְבֵּעוֹת PILEO TOTIUS SACERDOTUM TURBÆ.

מַנְבֵּעוֹת *ubi extet. Varia versiones.* Pileus, πῖλῶς, πῖλίον, a πῖλώω cogo. *Glossa vetus* Filtz vilt, feutre. *Pedum pilei Polluci quid?* Tapetes πῖλῶς. *Pannus ex lana coactili in Hollandia.* πῖλῶν. *Waschen/ Vollen, fouler, fullo.* Pilei ex lana agnina. *Pilei cum margine. Cardinalium pilei Pileati genus funginum.* Κουσία, καμελαύκισ unde. *Varii Grammatici. Helvetiorum pilei.* Schlasshaube. Tiara. Kyrbasia, Cidaris. Centones pilei. *Herodoti locus examinatur. Pilei militum.* κεντέκλω. *Tiara ex lana. Ex ovium pellibus.* beltze haube. *Pilei ex corio. Ex lino & bysso.* βῆλῶς tela. שׁוּ מַנְבֵּעוֹת Pilei byssini. *Pileorum color.* *Purpurei pilei,* πῖσῑ. *Clavati.* αἰολομίτης. *Πῖσῑα mitræ muliebres.* χρυσόπας & pileus. *Feruginæ Causiæ. tiara alba, Diadema, Candida fascia Cæsaris, Pompeji &c.* *Macula alba in fronte Apis.* *Albentes spumæ. Forma pileorum.* Galea Galericulus. *Acuminati pilei.* Zupker-hzoot / Cuculli. *Gemma Tiberiana. Pilei variorum animantium capita exprimentes. Sacerdotum pilei. Integra tela.* Fascia, φάσμα, ταινία instar baltei. *Diadema, Lorum, pannus. Sacerdotum pilei longi xvī ulnas.* מַנְבֵּעָה a צַנֵּף volvere. *Forma tiara Turcarum.* **Tulbant.** *ex نوارند & تلة ligaculum* بند *Vexillum, banderolle.* *hinc & מַנְבֵּעָה balteus, binden.* *Tiara alta.* πῖλῶς ὄξυς, ὄξυθῑ τῶρα. *Recta tiara. Soli Reges rectam habent.* πῖλῶς πυργωτόν. *κρησάσια. κρησθή, crista galli. Persarum Reges rectas habent tiaras.* κρησῑς *quid?* מַנְבֵּעָה & מַנְבֵּעוֹת saepe idem. *differentia inter Mitznephet & Migbaoth.* קוּבַה Galea. & כִּיפָה כִּיפָה *quid?* *Cippus, כִּפָּה curvare כִּיפָה fornix* Chef, κεφαλή *caput, topff / cufa, cucufa. Coeffe. kappe.* וַיְקַיֵּם & הִי *permutantur.* haube. *hupf / kupf / houpe, hupe, κόπῑω. κωφόν, gibbum.* *kuppe / cuve, Scyphus* מַנְבֵּעָה, מַנְבֵּעוֹת *collis. ἀκωνον. Iosephus & Hieronymus citati. pileus Ulyssis. Ejus Historia in marmore, in Nummis familiae Mamilix, Choulit, Ursini & nostri Smetii nummi.*

Pierii error. Aleandri error. decempeda, baculus. *Incuria Pictoris in nummis Patini. Nummus verus Mamillii Limet. Doctissimi Smeii expressus. Hujus nummi explicatio. Varii Mamillii. Ulysses in hoc nummo. Idem auctor familia Mamilliorum, Baculus viatoris. Loca quadam S. Scriptura & Talmudis.* ραεδδχ⊕ viator, Nuncius publicus, **Roep dzager.** *Baculus Ulyssis apud Homerum. Canis in hoc nummo Ulyssen reducem agnovit. Pileus peregrinantis est. Notat Ulysses.* ἀνω-
 νον ὠδεύης *Ovalis. Fratres pileati. Hieronymi sphaera divisa. Pileus libertatis Eid. Mart. Calottes quasi galottes, a galea. Pileus non umbellatus. Redimicula mitræ. utrum Sacerdotum pilei habuerint redimicula Exod. xxix. ix. & Levit. viii. xiii. Vittæ Hieronymi. Iosephus explicatur. Suturae, ραΦη & ράπλεος apud Iosephum quid? Gelenii error de alia tela. Iosephi locus tentatus de structura tiaræ Sacerdotum. Tabula tiaræ & Sacerdotem pileatum exhibens. Tabulæ explicatio: Bajazetis tiaræ. Bacchi Sacra nudo capite. Saturni & Honoris. In Italia antiquissimus mos nudo capite sacrificari. Babyloniorum mos Caput velare in sacris. Herculis sacra. Dacorum Sacerdotes. varia Sacerdotum velamenta. Phrygia tiaræ. Vittata Sacerdos. Infula. Flamini albus Galerus. Pileum a pelle. Isidori error. Apex, ab Apiendo. Apex Episcopalis dignitas. Eminentia Cardinales. Apex virga. Brevior in urbe. Servii egregius locus. Flamines quasi Pilamines. Vestibus capita tegunt Sacerdotes. Tutulum. Germanis etn hut ab hüten tutando. Cinctus Gabinus. Auctor Æneas. Omnia turbat. Omina. Intentio Sacerdotum inter sacrificandum. Dicitio Talmudica. Pontificiorum opinionis, de intentione in administratione Sacramentorum, origo. Fœmine Sacerdotis caput velant. Vittæ. Rica. Flaminiæ. Suffibulum, tutulum, Capital.*

CCCLXXVIII.

Quartum vestimentum est חַוְּטָתִי Exodi xxviii. xl. & xxix. ix. & xxxix. xxviii. & Levit. viii. xiii. Septuaginta habent ἡδαιον. Vulgatus *Tiaram*, Exodi xxviii. Sed alibi semper *Miram*. Iosephus πῖλον ἀκωνον. Chaldæus חַוְּטָתִי. at Exodi xxxix. חַוְּטָתִי. Arabs مِرَات Sed Levit. viii. مِرَات Lutherus hauben. Belgæ **Mutsen**. Galli *Calottes*. Junius & Tremellius

Tia

Tiaras. Igitur varia nomina usurparunt interpretes in vertenda voce *תוצאת*. Sed res semper eodem redit: Sive enim dicamus *pilleum*, sive *cidarim*, sive *tiaram*, sive *mitram*, nihil refert, cum ista omnia fuerint tegumenta capitis, ut & apud nos Germanice *ein hut / haube / Mütze / Kappe & kalotte* eadem sunt, nisi quod aliquando forma, & materia aliquomodo distincta sint.

CCCLXXIX. Apud veteres capitis tegumenta valde diversa erant, cum materia tum forma. Communissima fuisse videntur facta ex *lana*, & *coacta* quidem, qualia sunt & nostra *pilea*, ad hunc usque diem. Cum enim caput tanquam corporis pars superior, pluviae maxime expositum sit, ne aqua eo facile penetraret, & caput humidum redderet, quod sanitati non parum noceret, talia tegumenta in illius tutelam excogitata sunt, quae arcendae aquae essent apta. Sed nullum aptius excogitari potuit, quam id quod fieri solet ex *lana coactili*, unde etiam *pileus* dictus est. Nihil aliud est *pileus* quam Græcorum *πίλον* sive *πίλιον*. *πίλον* autem proprie dictus, fit ex *lana coacta*: est enim *πιλώω* & *πιλέω* *cogo* & *constippo*, quod ex Theophrasto aliisque Medicis constat. Glossa *πίλησις*, ή *σφιξις*, *pressio*, *πίλον* *pilleum*, *πιλωτόν* *coactile*, *πιλωτοποιός* *coactilarius*; & apud Pollucem *lib. vii.* *πιλοποιός* est qui *pileos* ex *coacta lana* conficit. Quicquid ex *lana coactum* est *πιλωτόν*, *πίλημα* & *ἐμπίλιον* dicitur. Ex eodem fonte etiam fluunt Germanica nostra *ein Filz* & Belgarum *Wilt* & Gallorum *Fentre*; quis enim non videt illa omnia derivari *ὑπό* *φ* *πίλος*, mutato tantum *π* in *φ*, quod non rarum est. Sed & panni *coactiles*, & tibialia, & id genus alia, uno verbo, omne id quod ex *lana coactum* est, *πίλον* & *πιλωτόν* & *πίλημα* Græcis dicitur. Pollux loco modo laudato. *ἔ* *μόνον* *ἢ* *ὁ* *ὑπὲρ* *τῶν* *κεφαλῶν* *ὑπτιδέμενον* *πίλον* *ἔ* *τως* *ἐκαλεῖτο*, *ἀλλὰ* *ἢ* *ὑπὲρ* *τοῖς* *ποσίν*, *ὡς* *δηλοῖ* *Κρατίνος* *ἐν* *μαλακοῖς*, *λέγων*, *λευκὰς* *ὑπὸ* *ποσίν* *ἔ* *χων* *πίλους*. Nec tantum illa quae capiti imponuntur *pilei* vocantur, sed & illa quae circa pedes sunt, ut docet Cratinus in *molliculis*, dicens, *albos* *habet* *in* *pedibus* *pileos*. Fortassis intelligit tibialia, aut aliud aliquod genus calceamenti ex *lana coactili*: nisi etiam intelligat fascias crurales, quibus & pedes & caput involvere solebant veteres. Et *lib. ii.* *ὁ* *ἢ* *κωμικὸς* *Πλάτων* *ἢ* *σοδεία* *ἔ* *ρηκε* *τὰς* *ὑπὲρ* *τοῖς* *ποσίν* *πίλους*. & *lib. vii.* *ἂ* *ἢ* *σοδεία* *Κελίας* *καλεῖ*, *ἔ* *τε* *πίλους* *αὐτὰ* *ὀνητέον*. Sed & *Tapetes* *πίλοι* vocantur apud Xenophontem *Pæd. lib. v.* *Μηδοὶ* *πίλοι*, ubi loquitur

quitur de *Medorum tapetibus*. Et Herodot. *lib. v. πίλως ἐιρηνείως πεπτείνεσι*. *Tapetes ex lana coactos circum tendebant*. Vidimus ante non multos annos in Hollandia certum aliquod genus panni ex mollissima lana Hispanica, absque filamentis, sed ex sola lana coacta instar nostrorum pileorum. Utrum vero ejusmodi coactilia fuerint illi tapetes Medorum, an vero panni ex filis lancis contexti, & coacti, quales plurima pars nostrorum pannorum esse solent, non inquirō. Quid quid alii censeant, omnia coactilia, etiam panni coacti pilei dicti sunt antiquitus. Ista autem *pilea*, ἐμπίλια, & ἐμπιλήματα Germanice vocare solemus *gewalst* / Belgice *gevolt* / ut & Galli *foulé*, a vocabulo Latino *fullo*: quamvis *fullo* non fuerit *coactilarius* apud veteres, sed is qui vestimenta a sordibus purgare solebat. Videtur quod & Latinorum *fullo*, & Belgarum & Gallorum *vollen* & *fouler* ἀπιλεῖν, πίλω & πιλωτῶ deducta sint, non minus quam *pileus*; eo magis cum coactilarii eodem fere modo operentur in lana cogenda, quo operari solent fullones: nam pedibus multum calcando uterque opus suum conficit, nisi quod in cogendo plus laboris requiratur quam in purgando, & forsitan aliis etiam medicaminibus adhibitis.

CCCLXXX. Veteres pileos habuisse ejusmodi ex lana coactos certissimum est. Talem proculdubio intellexit Hesiodus I. Εγγ.

κεφαλῆφι δ' ὕπερθεν

Πίλον ἔχειν ἀσκητὸν, ἴν' ἕατα μὴ καταδύη.

Supra caput autem pileum habeas elaboratum, ne aures humefiant. Lucianus de *Saltatione*: διέειλε τὴν κεφαλὴν κατενεγκὼν. ἢ εἶγε μὴ πῖλῳ ἀντέχε, ἢ τὸ πολὺ τ' πληγῆς ἀπεδέξατο, ἀπολώλει ἂν ὁ κακοδαίμων Ὀδυσσεύς. *Capiti (Ulyssi) illidit, & nisi pileus obstitisset, & violentiam plaga exceperisset, infelix Ulysses periisset*. Sane pileos fuisse ex lana coacta, credibile est, cum nihil aptius sit, præter ferrum, ad pluviam resistendum, & plagarum vim eludendum. De eodem vide apud Scholiastem Aristophanis in *Arachn.* πῖλῳ τὸ ἐξ ἐρίων ἐργασμῶν. *Pileus ex lana factus*. Et Suidas quidem in specie notat ejusmodi pileos ex lana agnina nonnunquam fieri: cum revera lana agnina huic rei sit aptissima, ut noverunt nostri πωλοποιοὶ hodierni. Σοὶ τ' πιληθέντα δι' ὀξάντες τευχοῖς ἄμνη. Cum autem thoraces quoque fieri solerent ex lana; ideo hos pileos Suidas vocat *θώρακας πιλητῆς*, *thoraces coactos*.

CCCLXXXI. Illi autem qui ita facti erant, ex lana coactili, ali-

aliquando marginem, sive umbellam habere solebant satis amplam, instar pileorum, Romanorum purpuratorum, sive Cardinalium, & quales jam per sex aut septem annos mos voluit ut apud nos gererentur. Hinc est quod Plautus pileatos *genus funginum* vocat. *Trinummo* Act. IV. *Scena II.*

Pol hic quidem fungino genere est, capite se totum tegit.

Ejusmodi pileum videtur intellexisse Ælianus *lib. xv. cap. II.* qualem docet habuisse Reges Macedoniæ. Talem quoque ex Pausania describit Eustathius *Odysf. I.* *καυσία πῖλον ἦν πλατύς ἐν οἱ Μακεδονικοὶ βασιλεῖς ἐφόρων ἄρκον αὐτῷ διάδημα περιελάντες.* Budæo *Causia* etiam est pileus quo æstum folis arcere solemus, ut mulieres umbella. Et in *Epist.* dicit esse pileum habentem expansos margines ad arcendum æstum, quali messores utuntur. Eundem proculdubio etiam intelligit Suidas. *Καυσία*, inquit, εἶδος πῖλου βαρβαρικῆς ἔπι τῆ κεφαλῆς; ἢ τὸ πάροιθε μακεδόσιν ἄρκον ὄπλον ἢ σκέπας ἐν νιφετῷ, ἢ κόρυς ἐν πολέμῳ. *Causia est genus barbarici pilei, quod in capite gestatur, & quod olim Macedonibus fuit expeditum instrumentum, & tegumentum in nive & galea in bello.* Idem etiam Grammatici & recentiores Græci intelligunt per sua *καμηλαῦνια*, & ut habet Suidas, *καμηλαῦνια*, ita dicta, ut notant Grammatici, *πρὸς τὸ καῦμα ἰλαύνειν, ab arcendo astu.* Vide etiam observationes Portæ ad Suidam. Non omnes tamen pilei umbellati, sed multi absque umbellis reperti fuerunt. Fortassis instar pileorum istorum qui & hodie sunt in usu apud Helvetios, præsertim in Tigurina ditione, quibus etiam dormientes uti solebant. Sic Aristophanis Scholiastes in *Arach.* postquam dixisset pileum ex lana factum esse, statim addidit; *πρὸς τὸ κοιμᾶσθαι ἑπιπέθειον, ad dormiendum aptum.* Erant igitur instar nostrorum pileorum nocturnorum, Germanis *ein Schloffhaute*, & Gallis *un bonet de nuit*: si enim latam habuissent umbellam, ad dormiendum non valde apti fuissent.

CCCLXXXII. Sed quamvis *pileus* proprie significet capituli tegumentum, quod ex lana coactili factum erat; nihilominus non omnes pilei compacti: nec omnes ex lana facti erant: cum omne tegumenti genus *πῖλον* vocaverint Græci. Hesychius: *Περσῶν μὲν ἴδια, κανδύς ἢ ἀνάξυρις ἢ τιάρη, κυρβάσια, κίδαρις, ἢ πῖλον καλεῖσι.* *Persarum propria sunt, Candys, & Anaxyris, & Tira, Kyrbasia, Cidaris & pileum vocant.* Sic aqud Pollucem *lib.*

VII. cap. XIII. *Kyrbasiam* dicit vocari & *Cidaris* & *pileus*. ἢ κυρ-
 Βασία, ἢ κίδαρον ἢ πῖλον καλῶσι. Ex varia igitur materia pilei
 reperiebantur. Ex panno & ex centonibus. Hinc Poeta,

Tritis pilea suta de lacernis.

De hisce Herodotus *lib. VII. cap. LXI.* πῆλὸν μὲν τῆσι κεφαλῆσι εἶχον
 τιάρας, καλομύθους πιάρας, ἀπαγίας. Circa capita gestabant *tiaras*
 (quas vocabant *pileos*, non *compactos*. Male interpretis vocem ἀπαγίας
 vertit *impenetrabilia*, cum significet non *compactum*, aut non *con-*
cretum. Nisi forte legendum sit ἀπαγίας: est enim ἀπαγῆς bene
compactum, *solidum*. Eò magis sic videtur intelligendum esse,
 quod Herodotus loquatur de pileis militum, qui ex lana coacti
 esse solebant, ut supra jam audivimus. Sed quocumque modo
 hic locus legatur, certissimum est, veterum pileos non semper
 coactiles fuisse, sed sæpe ex pannis & centonibus, præsertim pi-
 leos militum. Cæsar *lib. III. de Bello Civili: Atque omnes fere mi-*
lites aut ex subcoactis aut ex centonibus, aut ex coriis tunica aut tegu-
menta (fortassis legendum capitis tegumenta) *fecerant quibus tela*
vitarent. Eisdem Suidas, ut puto κεντέκλα, quasi *centones* aut
centuncula, vocat. Tiaras non raro ex lana fuisse, satis manife-
 sto constat, vel inde quod colore aliquo sæpissime tinctæ fuerint
 quod testatur Ovidius *Metam. lib. XI.*

Tempora purpureis tentant velare tiaris.

Nisi quis dicat ex serico fuisse: Nam sericum & lana ejusmodi
 coloribus infici solebant. Tale etiam fuisse videtur Diadema
 Darii, quod *purpureum* dicitur a Curtio *lib. III. & VI.* Habuit
 enim *Diadema purpureum albo distinctum.* Et ex ovium pellibus ca-
 pitis tegumenta habere solebant. Athenæus *lib. VII. πιάρας ἢ π*
κεφαλαῖς περικείμεθα περὶ εὐατείων δερμάτων δασεῖς. *Pileis capita operta*
ex ovium pelle villosa. Ejusmodi pileos hodie habent, ut videtur,
 Moscovitæ, Poloni & alii, quos Germani vocant *ein Velze-Haube*.
 Sed & ex Corio nonnunquam fieri solebant. Xenoph. *Ἀναξασ.*
lib. V. Ὅτι ἢ τῆ κεφαλῆ κερύνη, σκύντια, δια πῆλ τὰ Παφλαγονικὰ κρώ-
κυλον ἔχοντα ἢ μέσον ἐγλυτάτω τιροφδῆ. *In capite habebant galeas ex*
corio, Paphlagonicis similes, quæ cinnamum habebant in medio, in mo-
dum tiaræ. Sed hæc ad galeas militum sunt referenda.

CCCLXXXIII. Nulla autem materia communior apud vete-
 res in capitis tegumentis, quam *linum* & *byssus*. Silius Italicus
lib. III.

*Tempora multiplici mos est defendere lino,
Et Pelusiaco præfulget stamine vertex.*

Josephus *Antiq. lib. XI. cap. IV.* de pretio proposito ei qui aptius responderet, κίθαριν βυσσίνω *cidarim byssinam* etiam nominat: quod iisdem verbis traditur Ezræ *lib. III. cap. III. vers. VI.* Narrat præterea Justinus *lib. XV.* Alex. Magnum diadema de capite detraxisse, ad religandum vulnus Lysimachi, unde videtur colligi posse, illud diadema byssinum fuisse, cum linum ad istum ulum aptissimum sit. Tales fortassis fuerunt tiaræ illæ Perfarum, de quibus Strabo *lib. XV.* ῥάυθ ἢ σινδόνιον τι πᾶσι τῇ κεφαλῇ. *Plagulam, aut centonem ex sindone habent circa caput.* Sane hunc centonem, aut hanc plagulam ex lana fuisse, non videtur verisimile, sed linea esse poterat: cum non rarum fuerit apud veteres fere integra aliquando tela uti, ad conficiendam tiamam, quod infra clarius patebit. Deinde ῥάυθ magis *telam* quam *centonem* significat Græcis, quod *lib. I. cap. XVI.* demonstravimus. Ex eadem materia fuit & pileus Hebræorum Sacerdotum, ideo dicitur שׂוֹמֵט מַבְשׂוּט *pileus byssinus.* Exodi xxxix. xxviii.

CCCLXXXIV. Pilcorum & Mitrarum color varius fuit apud veteres. Purpurea fuisse quædam patet, ex Ovidii loco, modo a nobis laudato:

Tempora purpureis tentant velare tiaris.

Pictas quoque & clavatas; qualis videtur fuisse illa cidaris & capitis insigne Darii, *cerulea fascia albo distincta.* Curtius *lib. III.* Alexander quoque habuit *purpuream diadema, distinctum albo, quale Darius habuit lib. VI.* Nonnunquam pictæ erant. Juvenalis,

----- *picta lupa barbara mitra.*

Theocritus *Idil. XVIII.* αἰολομίτρω etiam habet, id est *variegatam mitram.*

Ἐδελὰς Περσασίσι βαρῆς θεὸς αἰολομίτης
Scio quidem quosdam legisse αἰολομίτης *sapientissimus*, sed mallema legere cum Doctissimo Stephano & Casaubono αἰολομίτης. Illæ mulieribus maxime conveniebant, ut animadvertit Plinius *lib. xxxv. cap. IX.* *Capita mulierum mitris versicoloribus operuit. Et auro ornatas mitras & conchyliatas causias* memorat Athen. *lib. XII.* ubi de Rege Demetrio: μήτεα ἢ χρυσόπασθ, ἢ καυσίαν ἀλεγειῆ ἔσαν ἑσφιγμέν. Et flavos galeros habebant. Juvenalis:

Nigrum flavo caput abscondente galero.

Nisi per Galerum intelligat, id quod Galli vocant *Peruque*. Tandem & ferrugineas caufias habebant. Sed illæ magis nauticæ erant. Plautus *Mil. Glor. Act. IV. Sc. IV.*

Facito ut venias huc ornatus ornatu nauclerico.

Causiam habeas ferrugineam, culcitam ob oculos laneam,

Palliolum habeas ferrugineum: nam is colos thalussicu'st.

CCCLXXXV. Albus tamen color cum in cæteris vestibus, tum imprimis in tiara, notissimus erat. Regum diademata alba fuisse constat ex Suetonio, in *vita Julii Caesaris cap. LXXIX.* ubi legimus, mancipia Julii statuæ ejus coronam lauream, candida fascia præligatam, imposuisse, tanquam insigne Regis. Ideo ejusmodi fasciæ albæ & cretatæ, quas Pompejus habuit, etsi cruales, Ciceroni non placebant; quemadmodum ipse testatur *ad Atticum lib. III.* Hinc Valerius Maximus *lib. VI.* *Pompeio*, inquit, *candida fascia crus alligatum habenti; Favorinus, non refert, inquit, qua in parte corporis sit diadema.* Lucianus in *Navigio*, & in *Dialogo Diogenis & Alexandri* Regium diadema ταινίαν λευκὴν fasciam albam, vocat. Silius Italicus *lib. XVI.* de Juba Rege:

--- --- *Cinguntur tempora vitta*

Albenti.

Ammianus Marcellinus *lib. XII.* Diadema appellabat, *Fasciolam candidam Regiæ majestatis insigne.* Hanc ob causam Plinius *lib. VI.* certam aliquam maculam in fronte apis, *diadema candicans*, vocat. Festus de *basilisco.* *Basiliscus*, inquit, *appellatur genus serpentis, vel quod in capite habeat album instar diadematis; vel quod reliqua serpentum genera vim ejus fugiant.* Tandem & Tacitus *Annal. lib. VI.* mare albenibus spumis elatum comparat cum *diademata.* Diademata; igitur, tiaræ, mitræ, caufiæ & pilei ut plurimum erant alba. Eiusdem omnino coloris erant pilei Sacerdotum; fuerunt enim ex bysso candidissima non minus quam brachæ & tunicæ.

CCCLXXXVI. Forma autem pileorum veterum varia erat. Pilei isti ex lana coacta, qui proprie pilei dici debent, ut plurimum rotundi erant instar galeæ militum, unde, & *galerus*, & *galericulus*, quasi dicers, minuta galea. Quidam altiores & acuminati erant, quales in Europa habuimus ante xv. annos, instar massæ Zachari, vulgo panis Zachari, **Gen Zupker-Boot;**
five

five instar pyramidis, cujusmodi videmus in nummis & marmoribus, de quibus plura mox dicemus. Eiusdem fane formæ erant veterum *cuculli*, nisi quod cuculli magis fuerint acuminati, ut ex Martial. *lib. III. Ep. II.* constat:

Cordyllas madido tegas Papyro;

Vel thuris piperisve, sis cucullus.

Cuculli vestibus plurimum adnexi erant. Hinc *vestiri bardoculla* apud eundem Mart. *lib. XIV. ep. CXVII.* & alibi. Hinc & *Caracalla*. Nonnunquam marginem habebant, ad arcendam pluviam, & æstum folis; quales fuerunt *causæ*, Regum Macedonum pilei, & *καμελαύρια*, de quibus supra. Quidam similes erant nostris pileis nocturnis, quibus hodie uti solemus, quos Germani etu *Schlaffhaube*, Galli *un bonet de nuit* vocant. Tales conspiciuntur in nummis qui Armeniam captam exhibent, instar profundioris galeæ sinus, aut instar lebetis veterum. Vide apud Urfinum nummos familiæ Aquiliæ, & Petroniæ, & *Dac. Capt.* in nummis Trajani in Gevartii tabulis, *Tab. XXXIV. & Tab. XLVI.* in nummis *Antonini*. Videatur etiam nummus *Commodi tabula LI.* Nec multum dissimiles erant Tiaræ Germanarum mulierum, in gemma Tiberiana, quam doctissime explicat Rubenius. Eiusmodi formam habuisse videntur pilei, qui facti erant ex *centonibus* & pellibus ovium. Sæpissime etiam variorum animalium capita exprimebant, ut heroas repræsentarent, puta capita *Leonum*, ut in nummo *Alexandri M.* apud Choulium, & in familia *Aburia*, *Cornelia*, *Curtatia*, *Curtia*, *Domitia*, *Fabricia*, *Marcia*, *Numitoria*, *Opiena* &c. apud Urfinum; & *Elephantorum capita*, ut in nummo *Cestii*, & in familia *Eppia* & *Narbona*; Et *Hircorum*, ut in familia *Papia*, *Proclia*, & *Thoria*; & *Arietum*, ut in familia *Pinaria*. Eiusmodi formam habuisse puto *Diadema Saporis Persarum Regis*, de quo Marcellinus *lib. XIX.* habuit enim aureum capitis arietini figmentum, interstinctum lapillis, quod pro diademate gestavit.

CCCLXXXVII. Hebræorum Sacerdotum pilei, cum facti fuerint ex bysso, quamlibet formam recipere poterant. Habemus quidem & hodie pileos nocturnos, ex lino factos, sed ad certam aliquam formam confutos; veterum autem tiaræ byssinæ, præsertim Hebræorum Pontificum, tales non fuerunt. Erant enim nihil aliud, quam integra quædam fascia. aut tela aliquot ulnarum, ad

involvendum caput, ad talem formam, qualem quilibet desiderabat, & pro modulo capitis ut capiti detracta iterum expandi potuerit, instar cujusvis telæ. Atque sic quælibet tela, modo justam habuerit longitudinem & latitudinem, conficiendæ tiaræ apta fuit. Hoc liquido constat ex fasciis cruralibus cretatis Pompeji, de quibus jam mentionem fecimus. Ideo Diadema, & tiaræ fascia sæpissime dicuntur. Ammianus Marcellinus *lib. XII.* Diadema vocat *fasciolam candidam Regis Majestatis insigne.* Hinc & Græcis & Φάσκια & ταινία vocatur, ut patet ex Eustathio *Iliad. π.* Lucianus in *Navigio*, seu *Vot.* Regium luxum describens ἤ, inquit: πορφύρεῖς χρυσῶ πομιλίῃ, ἢ ταινία λευκῇ περὶ τῷ μετώπῳ. *Et purpura auro variegata & fascia candida circa frontem.* Eadem fere occurrunt in *Dial. Alex. & Diog.* ubi de ornatu Alexandri Magni: διαδεδεμμένον ταινία λευκῇ τὴν κεφαλὴν, *caput revinctum alba fascia.* Est autem, ταινία fascia: hinc fascia pectoralis mulierum ταινία vocatur a Pulluce *lib. VII. cap. XIV.* Capite præcedenti jam ostendimus *balteum* etiam mitram vocari, cum utrumque fuerit longa quædam fascia: ut ἀμιτρωχίτωνες dicti fuerint apud Homerum *Iliad. π. ii* qui balteo non erant cincti. Hanc ob causam diadema etiam *lorum* vocatur a Balsamone, qualis erat Phrygia mitra Imperatoris. Vide Salmasium ad *Vopiscum de Aureliano.* Ob eandem rationem diadema Regium *pannus* dicitur apud Val. Max. *lib. VII. cap. II.*

Talis Igitur omnino fascia, sive ταινία, aut *lorum*, aut etiam *pannus* fuit mitra Hebræorum Sacerdotum; ideo & ταινία vocatur a Josepho.

CCCLXXXVIII. De longitudine quidem ejusmodi fasciarum, aut mitrarum nihil ex auctoribus afferi potest. At Hebræorum Sacerdotum mitras longas fuisse XVI. ulnas, docent Hebræorum Sapientes. Maimonides *Hil. Kele Hammikd. cap. VIII.* המצנפת : על כנ"א הדיוט ארכו ששה עשר אמות : *Tiara, sive summi Pontificis, sive cæterorum Sacerdotum, longa erat sedecim ulnas.* De latitudine tacent.

CCCLXXXIX. Fit autem tiara ex ejusmodi fasciis, quando sæpius circa caput in orbem replicantur, ad involvendum caput. Maimonides loco modo allegato: מקיפו ומחזירו כך על גבי כרך *Circumvolvunt (caput) aliquoties, ligantque involucrum supra involu- crum;* quod non tantum de balteo, sed & de tiara intelligendum est :

est: uti se clarius explicat eodem capite, quando dicit מצנפת של שופר כה כמו ששופר על השבר *Mitra est qua involvitur caput, instar membri fracti.* Sed ipsa vox Hebræa מצנפת (*Miznepet* etiam significare *Migbaoth* sive pileum omnium Sacerdotum, postea patebit) satis manifesto indicat modum, quo caput tegitur, scil. involvendo: fuit enim אצנף; at אצנף est *obvolvere*. Videantur *Rabbi Abraham ben David*, ad Maimonidæ locum modo citatum, *Rabbi Joseph* in משנה בספר אבן עזרא cap. xxviii. Exodi. Abarbanel, *Parascha Thezave*, R. Levi, Barzelonius & alii, Imprimis videatur *Josephus*, loco toties a nobis laudato: τῆ ἢ κατασκευῆ τοῖσδε ἐστὶν ὡς σφρόνη δοκεῖν, ἐξ ὑφάσματος λινάϊς ταινία περιεπιμύθη παχῆα. ἢ ὡς ἑπιπλοσόμενον ἐπιπλεται ποδάκις *Tali quidem modo fit, ut diceres crassam esse coronam. ex tela linea instar fasciæ factam & in orbem sapius replicatam atque consutam.* Fasciam sic in orbem replicare Tacito est *sinuare orbis.* *Annal.* vi. ubi Partorum diadema describit per nescio quas inalbentes spumas. *Nunciavere*, inquit, *accolæ Euphratem nulla imbrium vi, sponte in immensum attolli: simul in albenibus spumis in modum Diadematis, sinuare orbis.* Hujusmodi tiaris ornata videmus capita Imperatorum Turcarum, *Mahomedis Othomanni, Bajazeti, Selimi & Solimani* ut in eorum nummis videre est apud Stradam. Immo ad hunc usque diem ejusmodi pilei & tiaræ satis sunt in usu per totum fere Orientem, quod Amstelodamensibus satis notum est; eum quotidie per plateas videant incedentes Mercatores Græcos Armenos, Persas, Turcas & cæteros suo vestitu, præsertim ejusmodi tiaris decoratos. Has tiaras Belgæ quidem vocant *Tulbant* / Galli *Turban*, Persica voce (nugas enim quorundam qui sic dictas volunt a Germano quasi *Türctischbant* / aut *tulipant* a *tulipa*, aut *turbant* a *Corybantio*, non *curo*) *تولبند* *Dulbant*, composita, ut mihi videtur, ex *تلة* & *بند* quorum utrumque significat *ligaculum*, aut *fasciam*: est enim Arabibus *تلة* *ligaculum femoralium*, ut docet *Gigæus*, & *بند* non tantum *vexillum*, quasi *bandum*, unde Germanorum & Gallorum *banderolle*, sed & vinculum, quasi dictum esset ab absoleto Hebræorum vocabulo *בנת* *banat*, unde proculdubio *אבנת* *abnet*, *balteus*, & Germanorum *binden* & *bandt*: quod probabilius est, cum *mitra*, sive ejusmodi fascia & *balteum* & *pileum* significet, uti supra docuimus.

Cum

CCCXC. Cum autem fasciæ mitræ longe fuerint XVI. ulnas, quales fuerunt Hebræorum Sacerdotum pilei, instar panni, sive alicujus telæ, & cum quamlibet formam accipere potuerit ejusmodi tela, nondum constat quænam vera pileorum Sacerdotum fuerit forma. Tiararum genera duo memorantur apud veteres. Quædam enim altæ, & in modum pyramidis acuminatæ erant. Talis fuit $\pi\acute{\iota}\lambda\omicron\varsigma$ ὄξυς *pileus acuminatus*; & ὀρθή τιάρη, *Recta tiara*. Xenophon rectam tiaram Regibus adscribit. *Ἀναβασ. Κυρ. lib. II. τῷ μὲν γὰρ ὅτι τῆ κεφαλῆ τιάρην βασιλεῖ μόνω ἕξειν ὀρθῶν ἔχον. Soli Regi permissum est rectam tiaram habere in capite.* Et *lib. VIII. παιδ. Κυρ.* Cyrum dicit curru eminentem procesfisse ὀρθῶν ἔχοντα ἢ τιάρην, *rectam habentem tiaram*. Scholiastes Aristophanis in *Avibus*. *πᾶσι γὰρ Πέρσαις ἐξὴν ἢ τιάρην φορεῖν, ἀλλ' ὅσα ὀρθῶν, ὡς Κλείταρχος ἐν τῇ δεκάτῃ. μόνοι ἢ οἱ ἢ Περσῶν βασιλεῖς ὀρθῶν ἔχουσιν.* *Omnibus quidem Persis licet tiaram gestare, sed non rectam ut docet Clitarchus in decade. Soli enim Persarum Reges utuntur rectis.* Hinc apud Lucianum in *Dialogo inter Philippum & Alex. Magnum*, jubetur Alexander ut sibi imponeret ὀρθῶν τιάρην, *rectam tiaram*. Et in *Piscatore*: *εἴ τις ἐν βασιλικῷ ἀγίματι ὀρθῶν τιάρην ἔχων, ἢ διάδημα, ἢ τὰλλα ὅσα βασιλείας γνωρίσματα. Si quis in Regis habitu, rectam tiaram habeat, & diadema, & alia imperii insignia.* De eadem loquitur Seneca *de Beneficiis lib. VI. cap. XXXI. Petit ille (Demaratus) ut Sardis maximam Asia civitatem, curru vectus intraret, rectam capite Tiaram gestans, id solis datum Regibus.* Suidas: *τιάρη κόσμος ὀρθῶν, ἢν οἱ βασιλεῖς μόνοι ὀρθῶν ἐφόρουσιν ἐπὶ Πέρσαις, οἱ ἢ στρατηγοὶ κεκλιμένω. Tiara est ornatus capitis, quam soli Reges apud Persas rectam gestant, milites autem inclinatam habent.* Talem pileum quidam credunt fuisse illud *πίλημα πυργωτὸν pileum turritum*: de quo Strabo *lib. XV.* ubi narrat honoratiores apud Persas habuisse *πίλημα ἐπὶ τῆ κεφαλῆ πυργωτόν. circa caput pileum turritum.* Sed illud *πίλημα* videtur fuisse genus aliquod galeæ, cum de armis ibi loquatur Strabo; ut non male illustri vir Ezechiel Spanheimius crediderit, illud genus pileorum expressum fuisse in nummis Augusti, ubi sane pileus instar alicujus turris exhibetur, sed ita ut non sit ὄξυς sive acuminatus. Vide *Dissertat. V. de Usu Nummorum*. Sed ad acuminatum pileum magis accedit illa tiara, quam habet Armenius in nummo Cæsaris, qui exhibet *Armeniam captam*. Hæc autem *recta tiara* peculiari nomine

κῦρβασία & κῦρβασις videtur vocari. Galenus in Lexico Hippocratis: κῦρβασία πῖλον ὀξύ. Helychius κῦρβασίαν κορυφῶν ἀλέκτορος cristam galli: quia scilicet recta erat instar cristæ. Hinc Aristophanes in Avibus Regem Persarum facit gallum, cujus signum jocatur esse illius cristam, tanquam κῦρβασίαν ὀρθῶν, *curbasiam rectam*.

Ὡς ἡ καλεῖται Περσικὸς ὄρνις, ὡστὶ τὸ ἀρχῆς ἐστὶ ἐπιένης.
Διὰ ταῦτ' ἀρ' ἔρχων ἢ νῦν, ὡσαύτε βασιλῆος ὁ μέγας δεξιάσκη,
Ἐπὶ τῇ κεφαλῇ πλὴν κῦρβασίαν, τὸ ὀρθῶν μόνον, ὀρθίν.

Quare vocatur Persicus avis a dominatione adhuc illa.

*Propter hac habens, & nunc tanquam Rex magnus discurrit,
In capite Kurbasiam, avium solus rectam.*

Suidas de *Curbasia*, quam & *Curbasin* vocat: Κῦρβασις; ἐνιοὶ μὲν τιάσκη, ἢ οἱ βασιλεῖς τῶν Περσῶν ὀρθῶν ἔχρωντο; οἱ ἡ στρατηγὸς Ἰππικελιμύδης. *Curbasia*, quam quidam *tiaram* vocant, *Reges Persarum nuntur recta, milites autem inclinata*. Ex hoc loco Suidæ colligi quidem potest, *Curbasiam* etiam *inclinatam* & *curvam* fuisse aliquando; nihilominus κῦρβασις præcipue videtur significare *tiaram rectam*, fit enim κῦρβασία a voce κῦρβις, qua nihil aliud significatur quam *tabula triangularis in modum pyramidis*. Suidas: κῦρβις τρίγωνον πίνακες, ἐν οἷς οἱ πρὸς τῶν ἱερῶν νόμοι ἐγγεγραμμένοι ἦσαν πολιτικοί. *Tabulae triangulares, quibus leges politicae de sacris inscriptæ erant*. Helychius σήλω τρίγωνον vocat, ἢ ξύλινον ἄξονα ἐν ᾧ τὸ παλαιὸν οἱ νόμοι ἐγγράφοντο. Ex his igitur colligi potest *formam tiararum & Curbasiarum fuisse pyramidalem, & erectam instar alicujus stili, ideoque errasse illos qui putabant Kurbasiam esse galeam militarem, quæ habeat cristam instar galli*.

Ejusmodi autem *tiara*, sive *Kurbasie rectæ*, gestamen erant Regum, ut ex superioribus liquido constat, ut si aliquis privatorum hominum eam gerere voluisset, pœnam mortis incurrisset, testante Chrysofostomo I. Orat. de Servit. ταιγαρῶν ὁ Περσῶν βασιλῆος, ὅπως μὲν ἐξ ἑ μόνον ὀρθῶν τιάσκη ἐφρόντιζεν, ἢ εἰ τις ἄλλος τῆτο ἐποίησεν, ὁ θὸς ἐπέλασεν Ἰσπανήσκη αὐτόν. *Solus itaque Persarum Rex tiaram rectam gerebat, & si quis alius hoc fecisset, statim eum perimi jussissent*. Vulgus igitur & milites habebant depressiores & inclinatas, quod etiam ex superioribus constat. Et hæc quidem sæpissime instar depressioris alicujus galeæ erant, unde & pileorum *galeri & galericuli* nomen.

CCCXCI. Quali autem forma fuerint Hebræorum Sacerdotum pilei, inquirendum est. Notandum hic est iterum, duo dari genera tiararum Sacerdotum: aliam enim summus habet Pontifex, aliam cæteri Sacerdotes. Summi Pontificis tiara semper vocatur מצנפת; *Mitnepheth*, cæterorum vero מגבעת, & aliquando etiam מצנפת *migbaoth*: ut hoc vocabulo exprimaturs omnis tiara cum Summi, tum cæterorum Pontificum. Expressis verbis hoc docet הרמב"ם uti vocari solet, *Rabbi Moses Ben Nachman*, in *Legem Parascha Thezave*. בכהן הדיוט אמר הכתוב מגבעות ואף היא מצנפת היא אלא שקושר בה כל ראשו ומטלה הכפלים עליו כעין מגבעת שהוא כובע כדברי אנקלוס כי מגבעת כמו מקבעת כאשר אמרתי בחילופי הגימ'ל והקוף אלה שהמגבעת כמו המצנפת ולכן יזכירו חכמים הדיר בכהן גדול והדיוט מצנפת בתורה כהנים ובמס' יומא שנינו כהן גדול משמש בחד בנדרים והדיוט מצנפת בתורה ובמס' יומא שנינו כהן גדול משמש בחד בנדרים: *Quando de tota Sacerdotum turba questio est, tunc dicit Scriptura מגבעת Migbaoth, sed & id ipsum est מצנפת Mitznepeth, nisi quod eo totum caput obnubant, atque ita spiras & volucra inducant, ut referat speciem id est galeæ, secundum paraphrasin Onkelosi. Ita מגבעת dicereur quasi מקבעת uti diximus de transmutatione literarum & פ Sed quoniam מגבעת est instar מצנפת, ideo Sapientes indifferenter ponunt מצנפת, tam de toto Sacerdotum ordine, quam de Summo Pontifice. In libro Sacerdotum & in Codice Ioma legimus: Summus Sacerdos sacra facit in octo vestibus, & cæteri Sacerdotes in quatuor, in Tunica, brachis, Mitznepeth & balteo. In eadem plane sententia est Maimonides Hilch. Kele Hansmikd. cap. viii. מצנפת Mitznepeth Summi Pontificis idem est ac Migbaoth filiorum ejus: id est utrumque dicitur Mitznepeth. Vide ad locum istum Rabbi Ioseph in משנה, A-barbanelem Parascha Thezave; Massechet Ioma cap. vii. & ad istum locum notas Iom Tob. Iarchium Exodi xxviii. iv. & alios. Sed & ipse Ioseph. Antiq. lib. iii. cap. viii. sine discrimine omne tegumentum capitis Sacerdotum, tum summi, tum cæterorum, dicit vocari Mitznepeth; quem secutus est, uti solet, Hieronymus in Epistola ad Fabiolam. Quod autem omnis tiara tam summi quam cæterorum Sacerdotum Mitznepeth dicta fuerit, id inde factum est, quod utraque constiterit ex longa fascia xvi. ulnarum, qua caput variis spiris & involucris involvi solebat, est enim צנף *obvolvere*.*

Hinc

CCCXCII. Hinc colligi debet, exilem fuisse differentiam inter *Mitznephet* S. Pontificis, & *Migbaoth* totius Sacerdotum gregis. Et fortassis eadem quæ fuit inter *αγγελῶν* Regum Persarum, & inter tiaram cæterorum hominum. Sed ita ut totius Sacerdotum turbæ pilei fuerint altiores, instar galeæ. Summi autem Pontificis depressior, sed circa caput majori mole & frequentioribus involucris diffusus. Hoc sane colligi videtur ex loco isto *Rabbi Mosi Ben Nachman*, quem mox allegavimus. Dicitur enim tiara totius Sacerdotum turbæ מגבעות *Migbaoth*, quasi מקבעות a קובע *Galea*: hæc enim significatur per קובע uti videre est 1. Sam. xvii. v. וקובע נחשת על ראשו *Et galeam aeneam habuit super caput suum*. Quidam hic legunt קובע pro כובע ut Ezechiel. xxxiii. xxiv. וקובע ישמו עליך סכיו *Et ponent adversus te galeas*. Iterum Jerem. xlvj. iv. יטלו הפרשים והחיצונו בכובעין *Ascendite equites & consistite in galeis*. Dicitur igitur קובע מגבעות a *galea*, quia talis pileus revera non multum a *galea* differt. Idem sane docet Maimonides loco toties a nobis allegato, ubi expresse dicit *Migbaoth* Minorum Sacerdotum fuisse ככובע instar *galea*. Jarchius ad Exodi cap. xxviii. iv. מצנפת, inquit, שקורין קוביא שהרי במקום אחר קורא להם מגבעות ומתרגמין כובעין: *Mitznephet est instar fornicis sive cuculli galeæ quem vocant kappe / siquidem in alio loco vocatur Migbaoth, & vertitur (a Chaldæo) galea*. Manifestum etiam est, apud veteres fuisse certas quasdam galeas altiores, & quasdam leviter etiam acuminatas, instar longiorum & altiorum illorum cucullorum, quasdam etiam habuisse certa quædam ferramenta & apices, instar mucronum ad nocendum hostibus, & illas כפה vocari posse: est enim כפה Esaiæ ix. x. & Jobi xv. xxxii. *summus ramus*, aut alicujus rei vertex. Unde etiam derivatur *Cippus*, idem quod *αγγελῶν*, quælibet scilicet res quæ formam pyramidalem habet, præsertim autem sepulchrorum pyramides, quæ mortuorum inscriptiones continebant, de quo vide apud Horatium *Serm. lib. i. Sat. viii*. Sic possit per כפה etiam cucullus significari, fortassis altior ille & acuminatus, quem quidam Monachorum in Eccles. Romana depressiori præferunt, super qua re satis arduas inter sese habent controversias. Si hoc sensu sumatur, sane כפה idem esset quod *αγγελῶν* & *τιὰ ἐξ ὀφθῆ*, de quibus supra. Sed Jarchius, mea quidem sententia, per כפה intelligit rem aliquam parum curvatam & arcuatam

tam instar fornicis : est enim כפף *curvare*, & כפר *humilis* & *depressus* est, veluti in Chaldaeo psalm. cXLVI. com. VIII. וקה וקה
 וקה *Dominus erigit humiles*. Quidquid igitur curvatum & ar-
 cuatum est כפה dicitur. Hinc tot illius significationes. Hinc
fornix כפה vocatur. Hinc Gallorum *Chef*, Latinorum *Caput*, &
 Græcorum, quasi per diminutionem, κεφάλαιον & κεφαλή, Ger-
 manorum *Kopf* / & Belgarum *Kop* / & *Kappe* / & *Coeffe*, capi-
 tis tegumentum, & (mutatis כ & ק in ה vel H quod fre-
 quens, ut supra ostendimus) *haube* / & *huif*, *Kupf* / & Gallorum
houpe, & Latinorum *Cusa* & *Cucusa*. Sed quidquid curvatum
 & gibbosum est instar capitis, כפה dici videtur. Ideo & *Rupem*
 & *fornicem*, כפה significat. Inde Græcorum *κῶπῶ* *pronus sum*,
 & *κωφὸν incurvum*, *gibbosum*, & ipsum Latinorum GIBBUM.
 Sic Belgarum *Kuppe* ac Gallorum *Cuve*, a forma curvata a כפה
 derivatur, ut & *Scyphus*. Sed fortassis etiam ipsum גבעה & כוכב &
 וקוב a כפה derivantur : facillime enim literæ ק & ג & כ &
 פ & ב permutantur. Ideo Hebræis גבעים sunt *Scyphi* in lucer-
 na Sacra Exodi xxv. xxxIII. quia non alti, sed leviter curvati
 instar amygdalæ. Quid quid dicatur, manifestum est, minorum
 Pontificum tiaras fuisse altiores instar sinus galeæ. Josephus in
 eadem omnino sententia fuit, *Ant. lib. III. capite VIII.* ubi
 docet Sacerdotum pileum fuisse ἀκρον *non fastigiatum*; quasi vo-
 luisse indicare, altior quidem, sed absque fastigio; ut non fue-
 rit plane instar tiaræ rectæ Persarum Regum. Huc etiam facit
 quod גבעה vel גבע *collem* significet, Josue v. III. I. Sam. x. v.
 & II. Sam. xxv. I. Reg. xiv. xxIII. & Esaia xxx. xxv. &
 alibi, ita ut pileus dictus fuerit מגבעה *migbaoth* a forma sua, quæ
 collem depressiorem non male repræsentat, quæ est etiam forma
 capitis & galeæ.

CCCXCIII. Minime autem silentio præterunda est descriptio
Migbaoth, quam nobis dedit Magnus & doctissimus Hieronymus
 in *Epistola ad Fabiolam*, cum satis sit ampla, plurimam partem
 ex Josepho hausta, nobisque ob oculos ponat figuram aliquam,
 quæ omnem dubitationem tollere videtur. *Quarum genus vesti-*
menti, inquit, rotundum pileolum, quale pictum in Ulysse con-
spicimus, quasi sphaera media sit divisa, & pars una ponatur in
capite: Hoc Græci & nostri ῥιγέον, nonnulli galerum vocant, He-
braei Mitznepet. Non habet acumen in summo, nec totum usque

ad.

ad comam caput tegit: sed tertiam partem a fronte inopertam relinquit: atque ita in occipitio vitta constrictum est, ut non facile labatur ex capite. Est autem byssinum, & sic fabre opertum linteolo, ut nulla acus vestigia extrinsecus appareant. Ante omnia hic observandum est, Hieronymum hic agere de pileo omnium Sacerdotum, qui proprie *Migbaoth* vocatur; Nam etsi dicat Hebræos eum vocare *Mitznephet*, nihilominus id de pileo totius Sacerdotum turbæ potius intelligit, quam de Summi Pontificis tantum; cum exsertis verbis eodem loco dicat, has quatuor vestes communes esse omnibus Sacerdotibus. Sed jam satis clare ostendimus, etiam *Migbaoth* minorum Sacerdotum sæpissime *Mitznephet* vocari, non minus quam *tiaram* summi Pontificis. Primo igitur dicit Hieronymus, hunc pileum esse rotundum, quasi sphaera media sit divisa; Ergo non est recta *tiara*. Et ut clarius constaret addit: non habet acumen in summo, id est ἄκρον non fastigiatum erat, ut habet Josephus. Nec totum usque ad comam caput tegit. Id est, non erat tam profundus ejus sinus, ut totam frontem tegeret, ut nulla coma conspici possit. Optime igitur addit: Sed tertiam partem a fronte inopertam relinquit. Sane cum caput sit oblongum, pileus autem hic instar sphaeræ medium divisæ, non poterat totum caput, omnem comam, totamque frontem tegere. Hoc optime convenit cum Hebræorum traditionibus, ubi de Pontif. Maximo; exsertis enim verbis dicunt, spatium aliquod fuisse inter oculos & comam quæ extra pileum propendebat, in quo spatio adnectebant phylacteria frontis inter sacrificandum; de quibus jam aliquid diximus & postea plura dicturi sumus. Quæ porro Hieronymus addit de *Vitta* qua pileus in occipitio stringeretur, & de *linteolo* quo operitur ut nulla acus vestigia appareant, illa postea examinabimus, cum quibusdam locis Josephi eo quoque spectantibus.

CCCXCIV. Quod maxime hic animadverti debet, illud est, quod addat hanc *tiaram* similem fuisse *pileo*, *Ulyssis* prout depingi solet; ut, si quid certi dici posset de isto pileo, etiam de formatorum Sacerdotum, de quibus agimus, qualis fuerit, non amplius inquirendum esset. Doctissimus Rubenius de *Re Vest. lib. II cap. xv*, mentionem facit pilæ antiquæ ex marmore in foro Cathanensi, in qua *Ulyssis* historia sculpta est, & *Ulysses* ipse cum pileo representatus. Sed quoniam nobis non contigit pilam istam videre;

dere; de forma pilei illius, qualis scilicet in isto marmore fuerit, nihil certi adfirmare possumus. Docet tamen doctissimus Rubenius eum fuisse *rotundum*, quasi *sphæra media sit divisa*, quæ sunt ipsissima verba Hieronymi, ut modo audivimus. Addit etiam Rubenius eum non fuisse umbellatum, quales galericuli hodie esse solent. Quales etiam picturas viderit Hieronymus, quæ pileum Ulyssis repræsentabant, ipse Hieronymus non dicit, ideo & illud a nobis ignoratur. Extat hodie egregius nummus argenteus, in Numismatibus familiæ *Mammilia*, apud *Ursinum & Choulium*, ubi conspicitur Mercurii caput pileatum, & in adverso latere vir aliquis pileatus cum baculo & cane, cum hac inscriptione: C. MAMIL. LIMEAN. Ita quidem habet *Choulius*. Sed male; cum non legendum sit LIMEAN. sed LIMETAN. Causa illius erroris videtur fuisse, quod non attenderit literam T. scriptam fuisse supra literam A. aut potius huic literæ incubuisse more Veterum, hoc modo \bar{A} . Ita sane habet *Ursinus*. Plane eadem scriptio reperitur in duobus nummis argenteis, quos possidet Doctissimus & Amicissimus noster Smetius, inter $\kappa\eta\mu\acute{\iota}\lambda\iota\alpha$, per totum terrarum orbem celeberrima. Uterque habet LIMEAN. id est LIMETANUS. Legendum igitur est: CAJUS. MAMILIUS. LIMETANUS. Pierius quidem in suis Hieroglyphicis, statuit non esse legendum LIMETANUS, sed per distinctionem, quasi duæ essent voces: LI. METAN. id est LIMITIBUS METANDIS; quasi *Cajus Mamilius* limitibus metandis præpositus fuisset. Vult itaque virum illum in hoc nummo habere baculum in manu, quasi perticam aut arundinem, quæ adhiberi solet in agris limitibusque metandis: adeo quidem ut ipse quoque *Hieronymus Aleander*, in *explicatione Tabulæ Heliacæ* (quamvis errorem Pierii optime animadverterit, in eo quod putet legendum esse *Limitibus metandis*, pro *Limetanus*.) crediderit non esse absurdum, siquis existimet, Mercurium, Terminalem Deum, latifundiis metandis præpositum fuisse, cum mensuras & pondera invenerit, teste Diodoro Siculo, *lib. v.* ut illi datus fuerit baculus instar arundinis, aut calami mensuræ, quibus veteres uti consuevere in metiendis agris limitibusque, de quibus etiam mentionem fieri putat Apocal. cap. xxx. & apud Ezechielem cap. xl. quare & hodie instrumentum, quo aliquid metiri solemus, nomen *Canna* vulgo retinere soleat. Sed errant doctissimi viri. Pessime legisse Pierium *limitibus metandis*,

jam satis constat, & mox clarius patebit. Male etiam hic nummus de *limitibus metandis*, & baculus de pertica Mercurii terminalis explicatur. Esto sane Mercurium fuisse Terminalem Deum; ex hoc tamen nummo id minime probari potest. Saltem nulla ratione baculus ille ad arundinem aut calamum mensuræ (*Gallis une canne*) revocari potest: cum pertica sive calamus mensuræ, ut loquitur doctissimus Aleander, decem fuerit pedum *decempeda*, ut habent Auctores rei Agrariæ: at baculus ille, quem exhibet nummus *Mamilii Limetani*, vix quinque pedum est, nisi dicamus Ulysses ingentem fuisse gigantem, duodecim minimum, aut tredecim pedum, quod cuilibet nummum inspicienti manifestum erit, modo attendat ad proportionem inter virum & baculum quem in manu tenet. Deinde nemo negabit, arundines sive calamos mensuræ debere esse, ut pedes & pollices manifestius dignoscerentur. At baculus in hoc nummo curvus est. Fateor quidem Celeberrimum Patinum in sua editione Ursini de Familiis Romanis, in familia Mamilia in duobus nummis, viro baculum rectum dedisse. Sed non vereor adfirmare, id factum esse incuria pictoris, qui aut minutias istas (uti putavit) non curavit, aut non satis attentus fuit in sculpendo. Sane apud Ursinum in antiquo exemplari Romæ edito, baculus curvus est in utroque nummo. Eodem modo extat apud *Choulium*. Quod autem Ursinus & Choulius non erraverint, clamant duo nummi argentei, quos possidet Rever. Smetius noster, & quos vidimus. Igitur baculus ille non est calamus mensuræ Mercurii, sed notat quemlibet baculum peregrinantium: solent enim peregrinantes habere pileos & baculos, apud veteres. Est itaque vir ille pileatus, qui baculum tenet, quidam qui peregrinatur, & ut uno verbo dicam, est Ulysses domum redux, post vigennalem peregrinationem. Ut autem hæc clarius constarent, alterum ex doctissimi & amicissimi Smetii nostri nummis, de quibus jam mentionem feci, lectori hic conspiciendum exhibebo, & paucis explicabo.

CCCXCV. Nummus hic ab una parte repræsentat Mercurium, quod ex ejus pileo & caduceo constat. In averſa parte indicat gentem *Mamiliam*, Hanc gentem plebejam fuiſſe, ex Livio *lib. xxvii. cap. viii.* conſtat; legimus enim *C. Mamilium Vitulum* ex plebe primum creatum fuiſſe Maximum Curionem, invitis Patribus, contendentibus id Sacerdotium ex plebe neminem ante eum habuiſſe, hocque factum eſſe *Q. Fabio Maximo*, & *Q. Fulvio Flacco* COSS. Eodem libro quoque narrat *Mamilium Thurinum* Ædilem plebis fuiſſe. Eſſi non fuerit gens Patricia, nihilominus erat nobiliſſima & antiquiſſima, cum *Octavio Mamilio Tuſculano*, viro inter Latinos facile Principi, Tarquinius Rex Romanorum filiam nuptum dederit, teſte eodem Livio *lib. i. cap. xlix.* Sed & *L. Mamilius Tuſculi* Dictator erat, qui Romanis opportune ſuppeditas tulit, & a *Quinctio Cincinnato* civitate donatus eſt. *Liv. lib. iii. cap. xviii.* & *xx. C. Mamilius*, *C. Claudio Nerone* & *M. Livio* COSS. Siciliæ Prætor factus eſt. Tandem *C. Mamilius Limetanus* Tribunus Plebis creatus eſt, teſte *Saluſtius* in *Bello Jugurthino*. *Interea*, inquit, *Roma Cajus Mamilius Limetanus* Tr. plebis rogationem ad populum promulgat, *ui quæreretur in eos quorum conſilio Jugurtha Senatus decreta neglexiſſet*. Atque hic eſt ille *C. Mamilius* qui in iſta familia cognomen LIMETANUS aſſumpſit. Hunc etiam *Mamilium* in hoc nummo designari nemo ſanus dubitabit. Ut autem conſtaret virum iſtum in hoc nummo pileatum & baculum tenentem eſſe *Ulyſſem*; notandum eſt gentem *Mamiliam* fuiſſe oriundam Tuſculo, quod ſatis conſtat ex iis quæ jam diximus, & originem quidem traxiſſe ab *Ulyſſe* & *Circe* Solis filia. *Festus Pompejus Mamiliorum familia*, inquit, *progenita fuit a Telegoni filia, quam Tuſculi procreave.*

creaverat, quando id oppidum ipse condidisset. Erat autem Telegonus filius Ulyssis, ex Circe Solis filia. Livius *lib. I.* ubi de *Octavio Mamilio Tusculano.* Is inquit, *longe Princeps Latini nominis erat, si fama credimus ab Ulysse Deaque circe oriundus.*

CCCXCVI. His omnibus ita præmissis, deinceps non erit difficile demonstratu, virum in isto nummo esse Ulysssem, quod clarius etiam fiet si attendimus ad singula ista quæ simul ibi conspiciuntur, quæalia sunt *baculus, canis, & tandem pileus,* quo textum est ejus caput. Jam supra satis ostendimus contra Pierium, baculum istum non esse *cannam* sive perticam aut calamum, quibus veteres uti solebant in agris limitibusque metiendis, cum non possit esse decem pedum, nisi dicamus per virum ibi ingentem aliquem Gigantem designari, & cum sit baculus curvus, qui rei isti minime inservire potuisset. Est itaque baculus peregrinantis alicujus, peregrinantes enim baculis uti solebant in itineribus, ut vel ex cap. x. Matthæi constat. Et ad Hebræos cap. xi. ubi legimus Jacobum inter peregrinandum baculum habuisse. Ideo toties Judæi in Talmude prohibent, ne quis Templum intraret habitu peregrinantis, & præcipue ne ingrediatur *הרש עם בַּעֲלוֹ* Marc. cap. ix. 111. Hinc Viatores Græci vocant *βαδέρχης* a *βάδω* *baculo.* Vide Act. xvi. xxxv. & xxxviii. nisi in locis istis *βαδέρχης* sit *λιτόρ,* aut nuncius publicus, qui a Magistratibus aliquo mittitur, quales in nostro Oppido Batavorum vocamus *Roep dzagers.* At vero baculus hujus viri est baculus Ulyssis: constat enim Ulysssem baculo inter peregrinandum usum fuisse, præsertim eo momento quo domum suam intrare volebat. Homerus *Odyss. P.* docet Ulysssem petiisse baculum ab Eumæo filii sui Telemachi bubalco, qui eum domum deducebat, cui initi posset, quoniam viam lubricam esse audivisset:

Δὸς δέ μοι εἴ ποδὶ τοῖρόπαλον τελεμημένον ἐστίν,
Σκηρίπτεδδ, ἐπὴν φατ ἀεισφαλέ, ἐμῶναι ἐδέν.

*Da autem mihi sicubi baculum incisum est,
Ut innitar, quia dicitis valde lubricam esse viam.*

Et mox:

————— οὐδὲ ἐς πόλιν ἤγλυ ἀνάκλα
Πτωχῶ λδγαλέω ἐναλίγιον ἠδὲ γέροντι,
Σκηρίπτεδδ. τὰ ἢ λυγὰ πῶλ χροῦ εἰματα ἔσο.

————— *Hic autem in civitatem duxit Regem*

Pauperi tristi similem & seni,

*Baculo innitentem : mala autem circum corpus vestimenta indu-
tus erat.*

Ecce omnia ista ad amuissim conveniunt huic viro in hoc nummo ; habet enim baculum ποθι τελευμηδών forte fortuna *abscessum* absque delectu, ideo curvas est, ut scilicet obvius erat. Et baculo innitur quare ambabus manibus eum tenet. Si præterea bene consideremus vestimenta hujus viri patebit, illa satis vilia fuisse & λυγερὰ ut ait Homerus: immo hominem illum plane fuisse *tristi seni similem*, ita enim instar miseri senis & mendici baculo innitur.

Quod attinet *canem* qui huic viro in hoc nummo adstat, manifestissime docet, eum designasse Ulysssem, & quidem domum pæne intrantem. Sic enim de ista cane loquitur Homerus :

Ἐνθα κύνων κείτ' Ἄργυρον ἐνὶ πλάτῃ κυνοραΐσιων,

Δὴ τότε γ' ὡς ἐνόησεν Ὀδυσσεύα ἐγὼς εἶοντα,

Ἵουρῆ μὲν πρῶτ' ἔειπε. ἢ ἔατα κάββαλον ἀμφω.

Illic canis jacebat Argus plenus vicinorum,

Iam tunc statim ut agnovit Ulysssem prope euntem

Cauda quidem hic adularus est, & aures dejecit ambas.

Idem judicium tandem fieri debet de *pileo*; is etiam peregrinantis est, ut supra ostendimus: Sed Ulysssem quoque indicat; cum optimi auctores Ulyssi pileum attribuant, ut Lucianus, Plutarchus, Plinius & tot alii. Et Nicomachus quidem primus Ulyssis simulachris *pileum* dedisse testatur Plinius *lib. xxxv. cap. x.* Dubitandum itaque non est, *C. Mamilium Limetanum* per hunc nummum designare voluisse *Ulysssem*, quia originem scilicet dedit suæ genti. Sed de hoc nummo nos plura habemus in observationibus nostris ad auctores rei nummarix.

CCCXCVII. Cum igitur in hoc nummo habeamus Ulysssem pileatum, cuilibet satis manifesto constat cujus formæ pileus ille Ulyssis & Hebræorum Sacerdotum fuerit? Non multum dissimilem pileo S. Pontificis apud Romanos, ut videre est in nummis Augusti, Antonii, Lepidi aliorumque Pontificum Max. nisi quod is de quo agimus, talem mucronem non habuerit, ideoque ἀκρων fuerit. Sive Hieronymus ad hunc nummum respexerit, sive non, constat talem fuisse, qualem descripsit Hieronymus & Josephus: ἀκρων, non habentem acumen in summo, quasi sphaera media sit divisa, & pars ponatur in capite. Non quod sit media sphaera perfecte rotunda

rotunda, est enim instar dimidiati ovi, quasi fuisset *ωσφδδς*, *ovalis*, instar *ovate cassidis*, ut Apuleii verbis utar. Eiusdem plane formæ quales sunt pilei Castorum, *fratrum pileatorum*, prout a pileis sic vocari solent, in nummis *Familia Elia, Anestia, Atilia, Calpurnia, Calia, Cupiennia, Horatia, Iulia, Marcia, Minucia, Scribonia, Sempronia, Terentia*, & alibi: maxime autem in familia *Sulpitia*. Hi sane pilei a nostris nocturnis, qui hodie ex lana coactili fieri solent, non multum differunt. Oportet igitur Hieronymum alium pileum Ulyssis vidisse, aut eum per *sphæram divisam* non intellexisse sphæram perfecte rotundam, sed ovalem. Cum his aliquomodo etiam convenit pileus Romanorum, per quem libertatem exprimunt in nummis familiæ *Iunia, & Pletoria*, post cædem Iulii Cæsaris per Cassium & Brutum, cum duobus pugionibus, & hac inscriptione EID. MART. ad notandum diem facinoris. Hæc figura cum sit magis incurvata optime convenit cum figura galeæ, & cum pileolis illis, quos *Calottes*, quasi *galottes* a *galea* vocare solemus. Constat præterea ex nummo, pileum Ulyssis non fuisse umbellatum, ut habet Alexander in explicatione tabulæ Heliacæ, ut optimo jure a Rubenio refutatus sit.

CCCXCVIII. Habebant etiam veterum pilei & mitræ redimicula quædam, quibus capiti firmiter alligabantur, ne facile inde deciderent. Virgilius.

Et tunica manicas, & habent redimicula mitra.

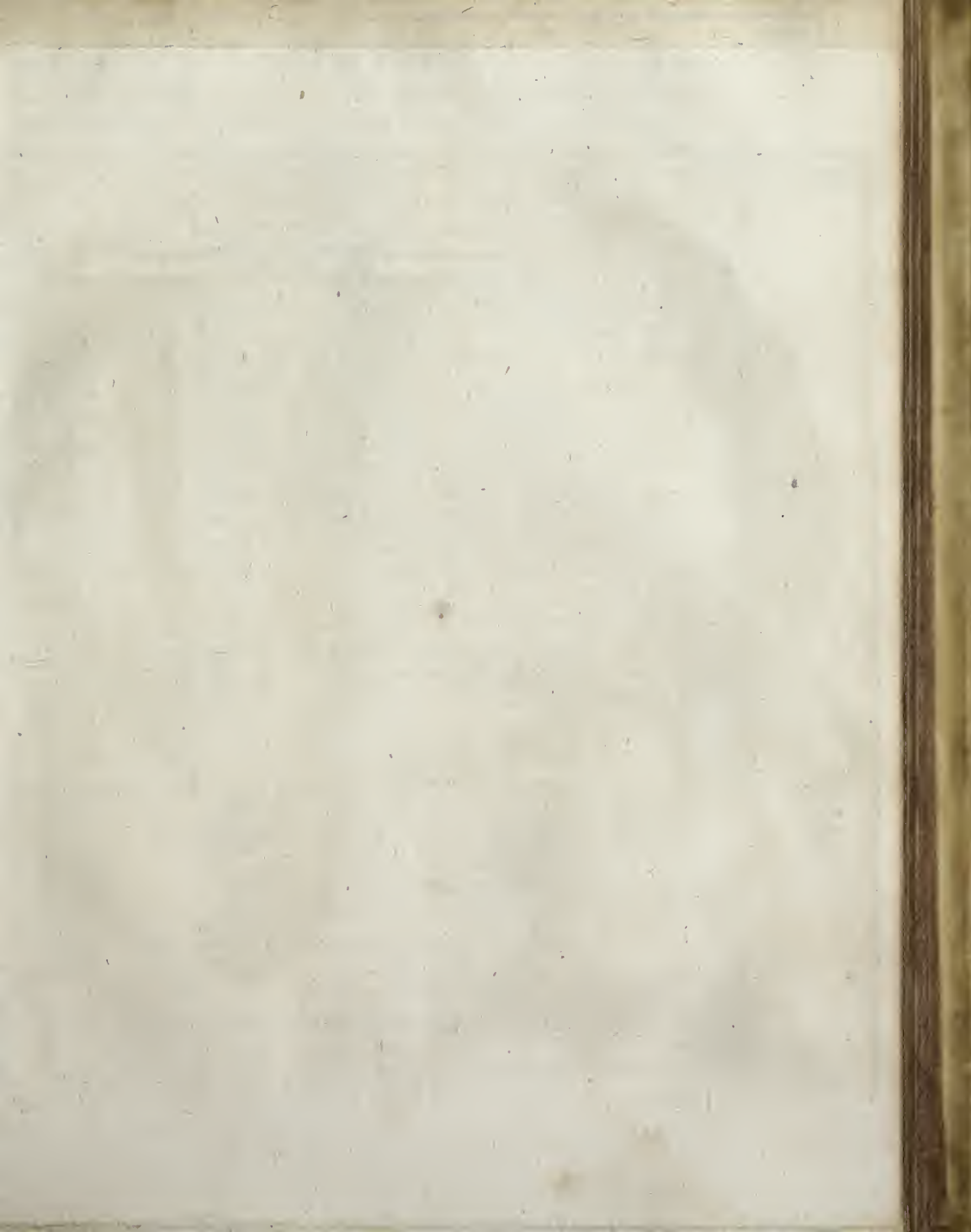
Sic & Phrygia Tiara mento subligari solebat. Juvenalis:

— & Phrygia vestiur bucca tiara.

Sacerdotis habitus, ut ait Juvenalis vetus interpres, *tiara enim galea Sacerdotis est, quæ per malas veniens, mento subligatur*. Eiusmodi redimicula & ligamenta habet flaminis Dialis, in nummis familia *Domitia, Iulia, Licinia, Valeria* &c. Eiusmodi redimicula Sacerdotum Hebræorum pileos habuisse S. Scriptura non docet. Verum quidem est Mosen dixisse tiaras Sacerdotibus fuisse alligatas: veluti Exodi xxix. ix. וחבש להם מגבעות & *alligabis ipsis tiaras*. Et Lev. cap. viii. xiii. וחבש להם מגבעות *Et alligavit ipsis tiaras*. Sed cum tiara fuerit fascia longa xvi. ulnarum, per ipsam fasciam alligari poterat, sine ullo alio ligamento. Atque sic forsan loca illa intelligenda sunt. Nihilominus vittas iis attribuit Hieronymus, quibus in occipitio stringerentur. *In occipitio*,

inquit, *vitta constructum est, ut non facile labatur ex capite.* Sic pileus Hebr. Sacerdotis stringitur in occipitio, cum Phrygia tiara, immo & pileus Romanus Libertatis, sub mento ligari sole-
ret. Sed unde Hieronymus illa hausit? Proculdubio deceptus est a Josepho, in cujus verba hac in materia jurasse videtur: Sic enim Josephus: ἡγεμόνης ἡ ἀνελευθερία ὡς ἀν μὴ περιρροῦν πονεῖν & πλὴν ἱερουργίας. *Adaptatur accurate ne inter sacrificandum delabatur.* Sed Josephus non dicit id factum fuisse *vitta* sive redimiculo aliquo, fortasse factum est per fasciam ipsam: ita enim circa caput volvi poterat fascia, ut ex capite non potuisset delabi. Nolem tamen jurare nulla omnino redimicula Hebræorum Sacerdotum pileos habuisse.

CCCXCIX. Nondum tota structura pileorum Sacerdotum absoluta est, sola illa fascia capiti obvoluta, sed alio aliquo linteolo opus est, ad tegendas tiaræ futuras & deformitates, si Josepho & Hieronymo credimus, præsertim Josephi Interpreti Gelenio. Sic enim Josephus fermocinatur: ἐπί τε σινδῶν ἀνωθεν ἐπιε-
κέρχεται διήκοντα μέχρι μετώπου, ἢ ἡ ῥαφὴ τῆς ταινίας ἢ τὸ ἀπ' αὐτῆς ἀπρεπὲς καλύπτει. Quæ sic reduntur a Gelenio: *quam (tiaram) superne alia tela tegit, usque ad frontem descendens, & per superficiem vericis futurarum deformitatem occultans.* Hieronymus: *Est autem byssinum, & sic fabre opertum linteolo, ut nulla acus vestigia extrinsecus appareant.* In his verbis cum Josephi, tum & Hieronymi multa sane reperiuntur, quæ non ab omnibus intelliguntur. Primum mentionem faciunt, nescio quarum *futararum*. Sed quid per suam ῥαφὴν *futuram* & ῥάπτειδος intelligant, nemo facile divinabit; cum omnia vestimenta sacra ἔργον ἔργον opus texoris fuerint, quod supra pluribus probavimus. Credo itaque Josephum per suam ῥαφὴν non intelligere futuram acu factam, sed commissuram spirarum & orbium quæ in ejusmodi tiaris fieri solent, prout & in capite, commissuræ scilicet cranii ῥαφαί dicuntur a Medicis Græcis. Hoc sensu puto accipienda esse verba Josephi. Si aliter intellexit deceptus est, aut a Josepho illa non fuerunt scripta. Saltem Hieronymus falsus est, cum istas ῥαφὰς intellexerit de futuris per acum factis. Sic Josephus posset verti: *Tela ista superne tegit tiaræ structuram ad frontem usque, ut fascie commissuras & quicquid deforme apparet, occultaret.* Aliam præterea difficultatem hæc verba creant, præsertim versio Gelenii,
cum.

Ex his constat Sacerdotum Hebræorum pileos fuisse instar Tiaræ Turcicæ; & Tiaram Pont. Max. non male repræsentari per Tiaram Turcarum Imperatoris Bajetis, apud Stradam: cæterorum autem Sacerdotum altiozem fuisse, Ideo Judæis Germanis non male dici etn *hogen Hut*.

CCCC. Hactenus nos satis dixisse de pileo totius Sacerdotum turbæ credo, tempus jam esset etiam aliquid de tiara S. Pontificis dicendi, ut manifestum fieret quæ vera ipsius forma fuerit, quousque cum reliquorum Pontificum pileis conveniat, & quænam sit inter eos differentia; Sed malumus de his agere postea, ubi ad vestimenta Summi Pontificis deventum fuerit. Sed antequam hoc caput finiamus, coronidis loco quædam addi operæ pretium censuimus, de usu pileorum in Sacris apud cæteras nationes.

CCCCI. Apud veteres multos fuisse solitos sacra facere nudo capite discimus. Talia erant sacra Bacchi, quæ fiebant solutis crinibus. Porphyrio ad *lib. II. Odarum. Bistonides Thracæ sunt quæ cum in sacris Liberi patris crinibus solutis versantur, angues & in capite & in manibus gestant.* Saturni sane & Honoris sacrificia nudo capite fiebant. Plutarchus *Quest. Rom. Δια τί τῶ Κρόνω θύσει ἀπαρκαλύπτῳ τῇ κεφαλῇ; &c. Cur Saturno sacrificant nudo capite?* Et Paulo post. *Δια τί ἢ τῶ λεγομένου Ὀνόρῳ θύσει ἀκαλύπτῳ τῇ κεφαλῇ; Cur Honori, uti vocatur, sacrificant nudo capite?* De Saturni Sacris hæc proferuntur a Festo: *Saturnii quoque dicebantur, qui castrum in divo Capitolino incolebant, ubi ara dicata ei Deo ante bellum Trojanum videtur, quia apud eum supplicant apertis capitibus: nam Italici, auctore Ænea, velant capita quod is, qui rem divinam faceret in litore Laurentis agri Veneri matri ne ab Ulysse cognitus interrumperet sacrificium, caput adoperuit, atque ita conspectum hostis evitavit.* Macrobius *Saturnal. lib. III. cap. VI. Custoditur in eodem loco (apud aram maximam) ut omnes aperto capite sacra faciant; hoc fit ne quis in ede Dei habitum imitetur, nam ipse ibi est aperto capite.* Varro ait *Græcum hunc esse morem: quia sive ipse, sive qui ab eo relictæ aram maximam statuerunt, Græco ritu sacrificaverunt.* Hoc amplius addit Gavius Bassus: *idcirco enim fieri dicit; quia ara maxima ante adventum Æneæ in Italia constituta est, quo hunc ritum velandi capitis invenit.* Plutarchus loco modo citato tradit, etiam antiquissimum morem fuisse in Italia, ante adventum Æneæ, ut

sacris

facta fierent nudo capite; Æneam etiam primum fuisse, qui tecto capite sacrificaverit, & hoc quidem ab eo factum, quod Diomedem hostem prætereuntem viderit: tunc enim Æneam caput velasse, atque ita sacrificium absoluisse. Babylonios nudo capite quoque sacrificasse colligi potest ex capite VI. vers. xxx. libri *Baruchi*, nisi quis dicat id factum fuisse in casu extraordinario.

CCCCII. In aliis sacris caput summa cura velare solebant veteres. Herculis sacra velato capite fiebant. Silius Italicus:

— *velamur corpora lino,*

Ex Pelusiaco præfulget stamine vertex.

En plane eandem tiaram ex lino Pelusiaco, qualem & Hebræorum Sacerdotes habere solebant. Idem confirmat Plutarchus *Quæst. Græc.* ubi de Herculis Sacerdote. *Διὰ τί ἄρα Κῶος ὁ ἕγχευός ἐσθῆτος ἐν τῷ κεφαλῷ ἀναδέμνων μίτρα, κατέχευε τὴ θυσίας;* *Cur apud Coos Hercules Sacerdos in Antimachia muliebri indutus veste, capite mitra tecto sacrificium auspicatur?* Quæ autem hujus ritus ratio fuerit, vide ibidem apud eundem Plutarchum. Et Dacorum Sacerdotes tiaras gestasse docet Jornandes *de Rebus Geticis cap. XI.* *Fecitque Sacerdotes, nomen illis Pileatorum contradens, ut reor, quia opertis capitibus tiaris, quos pileos alio nomine nuncupamus, litabant.* Et tiaras Sacerdotum tegumentum fuisse, jam ex veteri Scholiaste Juvenalis audivimus ad hunc versum:

— *Phrygia vestitur bucca tiara.*

De iisdem proculdubio Virgilius *Æn. lib. III.*

Et capita ante aras Phrygio velamus amictu.

De ejusmodi tegumento videtur loquutus Ovid. *Trist. lib. VI. VI.*

Et jam constiterat stricto mucrone Sacerdos,

Cinxerat & Grajas barbara vitta comas.

Hinc vittata Sacerdos, qualis erat Vestalis, de qua Lucanus *Pharf. lib. I.*

Vestalemque chorum ducit vittata Sacerdos,

Quod intelligi potest de talibus tiaris, quales Hebræorum Sacerdotes habent. Non prætereundus est Isidorus *Orig. lib. XIX. cap. XXX.* ubi de *insula* & de *vitta* Sacerdotum. *Gentilium vates*, ait, *insula*, apice, pileo sive galerio utebantur. *Insula est fasciola Sacerdotalis*

alba in modum diadematis, a qua vitta ab utraque parte dependet, qua infulam vinciunt. Unde & vitta dicta sunt, quod vinciant. Infula autem plerumque lata erat, plerumque tortilis, de albo & cocco. Hinc & sacratæ infulæ dicuntur a Seneca in *Agam. Act. III.*

Sed cur sacratas diripis capiti infulas?

Festus. *Infule sunt filamenta lanca, quibus Sacerdotes & hostie templaque velabantur.* Flamen Dialem album galerum habuisse docet A. Gellius lib. x. cap. xiv. *Is solus album habet galerum, vel quod Iovi immolata hostiæ albo fieri oporteat.* Nihil autem magis notum est quam Flaminum Apex, pileus scilicet formæ acuminatæ, cum apice in summo. De Saliorum Apicibus videatur Dionysius Halicarnassæus, quales & κυρβάσις appellat lib. II. καὶ τὰς καλυμνίους ἀπικίας Ἰπικίμενοι ἔ κεφαλαίς πίλῆς, ὑψηλὰς εἰς ἀῆμα συναγομνίους κωνοειδῆς, ἃς ἐλληνες προσαγορεύουσι κυρβάσις. Et Apices, uti vocantur, capitibus imponebant, pileos scilicet altos in modum coni, quos Græci *Curbasias* vocant. Hunc pileum Isidorus, libro modo laudato, sic describit: *Apex est pileum futile, quo Sacerdotes gentiles utebantur: appellatum ab apiendo, id est a ligando, virgula qua in pileo erat, comexebatur filo, quod fiebat ex lana hostiæ. Galerium pileum ex pelle castæ hostiæ factum. Pilleum autem dictum a pelle hostiæ unde fiebat. Cidaris & ipsum Sacerdotum erat, quod a plerisque mitra vocatur. Quod pilleum a pelle deducant, in eo errat proculdubio, cum potius fiat ἀπὸ τῆς πέλιδος Græcorum.* Nec facile credidero *Apicem* dici ab *apiendo* sive *ligando*, cum sic dictus videatur ab ipso apice quem affixum habebat. Festus, *Pileo Flaminum affigebatur apex ex virgula oleagina.* Affigebatur autem apex, secundum quosdam, ad demonstrandam muneris eminentiam & dignitatem; ideo & apud Christianos Episcopalis dignitas olim *Apex* dicebatur, ut optime observavit Salmasius de *Coma*. Inde fortassis titulus Cardinalium Ecclesiæ Romanæ, qui *eminentia*, quasi *Apices*, ad hunc usque diem vocantur. Alii tamen existimant *apices* affigi solere antiquo more, quod apud Laurolavinium aves venerint ut exta victimarum abriperent: ut opus habuerint ejusmodi apicibus in pileo ad abigendas aves, ideo in urbe eos breviores virgas habuisse, quia ibi ejusmodi aves non erant timende. Servius ad *Æn. lib. VIII.* ad hos versus:

Hinc exultantes Salios, nudosque Lupercos,

*Lanigerosque apices, & lapsa ancyliæ cælo
Extulerat.*

Flamines, inquit, habebant in capite pileum, in quo erat brevis virga desuper habens lana aliquid: quod quum per æstus ferre non possent, filo tantum capita religare caperunt: nam nudis penitus eos capitibus incedere nefas fuerat, unde a filo quo utebantur Flamines dicti sunt quasi Filamines. Verum festis diebus filo deposito, pileæ necesse erat accipere, quæ secundum alios ad ostendendam Sacerdotii eminentiam sunt reperta: sicut columna mortuis nobilibus superponuntur, ad ostendendum eorum culmen. Alii dicunt, non propter eminentiam dignitatis hoc factum; sed quia quum sacrificarent apud Laurolavinium & eis extra frequenter aves de vicinis venientes lucis arriperent, eminentia virgarum eas terrere volebant. Exinde etiam consuetudo permansit, ut apud Laurolavinium ingentes haberentur virgæ, non breves ut in urbe. Sunt etiam qui Flamines a gestamine pilei dictos ajunt, quasi pilamines. Ejusmodi pileum, cum virgâ longiori vide apud Choulium in nummo Augusti & alibi. Cum breviori virgâ pileos quoque videbis apud eundem, quales depingi curavit ex Marmoribus quæ Romæ visuntur. Ab ejusmodi apicibus igitur pileus Apex dictus est, nisi cum Salmasio dicere velimus, eos non a virgâ oleagina, sed quod fuerint alti & acuminati ad formam conii, apices dictos esse. Quod autem Servius Flamines dictos velit, quasi pilamines, in hoc non discrepat a Plutarcho, qui eadem animadvertit in Numa. Ἐκάλει ἢ ἢ τὰς θεωγενεσέρας φλάμινας, ὑπὸ τῷ ἀεμογονίων πύλων, ἐς τὴν κεφαλῆς Φόρεσι, Πιλαμίνας τινὰς ὄντας, ὡς ἰσορῆσι. Vocabant autem veteres Flamines a pileis, quibus capita tegebant quasi pilamines, ut memorant historici. Ægyptiorum Sacerdotes & pallio vestiri, & mitra caput tegere, & oculos velare, docet Herod. lib. II. cxxii. Φάρος ἢ ἀυτημερὸν ἐξυφίναντες οἱ ἱερεῖς, καὶ ὧν ἔδισαν ἐνὸς αὐτῶν μίτην τὰς ὀφθαλμοῦς. Velum autem quod uno die detexiur, Sacerdotes uni illorum imponunt, & mitra oculos tegunt.

CCCCIII. Sed non tantum pileis, mitra, Kurbasia &c. veteres Sacerdotes capita tegebant, sed & ipsis nonnunquam vestibus, quibus amicti erant, puta pallio, toga aut aliis ejusmodi tegumentis. Tale fuisse videtur *tutulum*, pallium scilicet, quo Sacerdotes caput tutabant. Fulgentius. Numa vero, ait, *Ponapilius* & ipse de Pontificalibus scribens, *tutulum* dici ait pallium, quo Sacer-

dotes caput tutabant. Tutulum igitur pallium capitis tegumentum Sacerdotum, & sic dictum a *tutando*, quemadmodum Germanis nostris *pilens* dicitur *em huc*, a verbo *hūten tutare*, Sed & toga caput tegere solebant in *cinctu Gabino*, de quo nos capite præcedente. Videantur nummi quos ibi alligavimus. Sacrificaturi & vota suscepturi prætextam capiti injiciebant, quod fecisse Vespasianum testatur Josephus de bello *Jud. lib. VII.* Et hunc quidem morem, auctorem habuisse Æneam multi testantur. Plutarchum, qui idem testatur in *Questionibus Romanis*, supra jam allegavimus. Audiamus etiam Virgilium *Æn. lib. III.*

Purpureo velare comas adopertus amictu,

Ne qua inter sanctos ignes in honore deorum,

Hostiles facies occurrat, & omnia turbet.

Hunc socii morem Sacrorum, hunc ipse teneto,

Hac casti maneant in Religione Nepotes.

Ad hunc locum Servius eadem observat, quæ a Plutarcho jam observata fuisse supra monuimus. Docet enim Virgilium per *hostilem faciem* intelligere Diomedem, qui Æneam sacrificantem invenit: ne autem Æneas ab ipso agnosceretur, neque sacrificii ordinem rumperet, quod piaculum fuisset, amictu suo caput texisse. Addit Servius & hæc verba: *Sciendum est, sacrificantes diis omnibus caput velare consuetos ob hoc, ne scilicet inter Religionem vagis aliquid oberret obtinibus.* Plutarchus, loco allegato, inter multas alias rationes, cur sacrificantes caput velarint, & hæc annotavit: *τὸς ἢ Θεὸς ἔτω προσήκοντες, ἢ ταπεινότης ἑαυτὸς τῇ ἑπιπέσει τῆ κεφαλῆς, ἢ μᾶλλον διαλαβέμεναι τινὰ φωνὴν προσπεσεῖν αὐτοῖς ἕξωθεν βίχου μύθοις ἀπάσιον ἢ δύσφημον, ἀλλὰ τῶτων ἀνελάβεμεν τὸ ἱμάτιον &c.* Deos autem opero copite adorant, vel quod hoc tegumento capitis se humiles ostenderent, aut potius ne qua vox mali omnis audiatur, ideo usque ad aures vestem sursum trahunt. Manifestum igitur est Sacerdotes & sacrificantes ideo capita velavisse, ne inter sacrificandum turbarentur mala aliqua cogitatione, quo facto piaculum commissent. Ideo exfertis verbis hæc addidit Virgilius: *& omnia turbet*, aut, ut alii legunt, *& OMINA turbet*. Hanc ob causam ne in sacris vagis & vanis cogitationibus distracti aliud agerent, monebantur sacrificantes, ut animum sacris unice applicarent, solenni hac formula *HOC AGE*. Videatur præsertim Plutarchus in *Numa* & *Coriolano*. Sane eadem cura & Hebræorum Sacerdotes.

cerdotes non parum sollicitavit: animo enim liberrimo sacrificari oportebat, nullis cogitationibus implicito; adeo quidem ut vel minima cogitatio sacrificium polluere, & irritum reddere crederetur. Hinc toties apud eos occurrunt hæc verba: *המחשבה פסלה* *Cogitatio polluit*. Hinc proculdubio originem habet opinio in Ecclesia Romana: scilicet intentionem Sacerdotis adeo esse necessariam in consecranda hostia, & in ceteris sacramentis administrandis, ut, si forte eo momento mens aliqua cogitatione distracta sit, consecratio, aut Sacramentum irritum censeatur, & nullum haberet effectum. Sed de his fusius egimus in nostris observationibus ad *Massechet Sevachim* & *Menachoth*.

CCCCIV. Sed & ipsæ fœminæ Sacerdotes caput quoque tangebant quando sacra faciebant. Hoc jam satis constat ex præcedentibus, tales enim erant *Cybeles* mulieres Sacerdotes Deæ Phrygiæ, apud Athenæum *lib. xiv*. Et *vittata* Sacerdos apud Lucanum *Phars. lib. 1*. Sed clarius fit ex *rica*, qua veteres Sacerdotes fœminæ uti solebant. Varro: *Rica a ritu: quod Romano ritu sacrificium fœminæ cum faciunt, capita velant*. Festus: *Rica est vestimentum quadratum simbriatum, purpureum, quo Flaminice pro pallio mirave utebantur, ut Verrius existimat. Tiimius. Rica ex lana succida alba vestitus. Alii dicunt pallium esse duplex quod conficiant Virgines ingenuæ, patrimæ, matrimæ, quod carneo colore infectum lavatur aqua pura. Alii quod Flaminica cingit pileum. Idem de Rricula. Rricula vocantur parva ricinia, ut palliola, ad usum capitis facta. Sed secundum Granium erat muliebri cingulum capitis, quo pro vitta Flaminica redimiatur. Ex his videtur posse colligi non magnam fuisse differentiam inter ricam & mitras Hebræorum Sacerdotum, secundum Granium, est enim Sacerdotum *mirra* nihil aliud quam balteus aut cingulum capitis. Virgines Vestales, teste Festo, cum sacrificant semper habere solebant in capite vestimentum album, quadrangulum, oblongum, quod fibula comprehenditur, unde *suffibulum* dictum. Et *tutulum* fœminarum sacrificantium tegumentum erat. Festus: *Tutulum vocari ajunt Flaminicarum capitis ornamentum, quod fiat vitta purpurea innexa crinibus, & exiructum in alitudinem; quidam pileum lanatum forma metalli figuratum, quo Flamines, ac Pontifices utuntur, eodem nomine vocari. Hinc *tutulatos* apud Ennium. Non debet etiam silentio præteriri *Capital* earum. Varro *Capital* dictum quod sacerdotula in capite etiam**

nunc solent habere. Plura si quis de Pileo videre cupiat, adeat Paschaliū de Coronis, Soletium de Pileo, & alios; hæc ad nostrum scopum sufficient.

G A P. V.

DE מַעִיל PALLIO PONTIFICIS
MAXIMI.

מעיל Præceptum ejus ubi existet. *Variæ Versiones.* מעיל fere semper vocatur pallium. *Materia pallii,* lana, pelles. *Pallium non a pelle, sed a palla.* Palla mulieribus id quod Pallium viris. *Byssinum Pallium.* Chron. xv. xxvii. Ephod bad. *Pallia an ex lino apud Iudeos? Ex serico apud Romanos.* מעיל non ex serico. *Error Lutheri.* Ex lana. *Color Palliorum.* Monachorum olim nigra. *Rhetorum rubra. Philosophorum fusca. Quadam coccinea. Auro ornata. Varii auctores allegantur.* מעיל S. Pontificis הכלל ליל totum hyacinthinum. *Error Vilalpandi & pictorum pallio S. Pont. vulgo prætextam assuentium.* *Pallii forma varia olim. Quid Tertulliano? Pallia quadrata. Instar Stragulæ. Un Voile; Cen falie a Græcorum φάλαξ.* *varii auctores allegari.* Cingari, Ægyptii & Bohemi palliati. *Pallia Philosophorum & aliorum honestiorum quomodo gestarentur olim? Pallium cervicibus circumstrictum. Quatuor habent πτέρυγας alas. γωνία angulus pallii. τετραγωνον quadrangulum. Hesychius & Pollux allegantur. Iudeorum pallia quadrangula: Democron. xxii. xi. & Numer. xv. xxxviii. כנפוח פִּטְרוֹן, γωνία. Ala, Angulus. Quatuor plaga terra. Variæ loca Scriptura. In quatuor angulis appensa peniculamenta. Iudeorum hodiernorum pallia, מעיל & הַלֵּל distinguuntur. Pallium ex duabus plagulis. Diaconorum pallia. ἀμύραλ, γισός. Forma palliorum apud Iudeos olim. Samuelis & Sauli. Variæ loca S. Scriptura. Pallia apud Iudeos hodie. Hille manel Scabas manel. *Opinio doctissimi Jacobi Altingi de pallio S. Pontificis: Maimonides allegatur. A. R. Abraham refutatur. Pallium S. Pontif. non quadratum, nec apertum in lateribus, sed Rotundum & undique clausum. Varii Rabini allegantur: מעיל חָטוֹת**

ποδήρης כחנה & Tunica vocatur. Tunica Thamaris. חַנָּה magis
 tunica quam pallium vestis exterior, Tunica magis interior. P.
 M. חַנָּה proprie non est vestis exterior. Cingitur cingulo Epho-
 di: Cingulum magis tunica quam pallii, Pallium dicitur חָלוֹק
 Honoratiores duas habent tunicas. Interior sine auro & orna-
 mento. Exterior ornatio. Tunica pictæ, plumatæ, auratæ,
 palmatæ, triumphales, gemmatæ, Persicæ de gemmis, pur-
 pureæ, paragaudia, ποιμίλοι, Ἰθίσμοι. Indusium & In-
 tusium. Varii auctores allegantur. Iudæi octodecim vestes. Pont.
 Maximus Hebr. duas habuit tunicas. Interior erat כחנה, Ex-
 terior חַנָּה פְּדוּטָה, ἐπέπυθη, ἐπέπυθη pallium apud Iosephum.
 Pallium teres apud Tercull. ἰμῖτις. Olim tunica pallium vocaban-
 tur. Pallium Anglis cloake a חָלוֹק chaluk nola. Differentia inter
 tunicam & pallium S. Pont. & Rom. Togam. חַנָּה vestimen-
 tum rotundum & clausum. Ezech. xxvii. xxiv. גִּלְמָה גִּלְמָה
 glomerare, gloma a גִּלְמָה golem. i. Sam. xv, xxvii. Varii
 Rabini allegati. חַנָּה tunica ἀρῆαφ. Non habuit כנפוח alas.
 חַנָּה Oræ pallii. חַנָּה tout au tour. חַנָּה talaris vestis,
 ποδήρης. חַנָּה quid? Es. xlix. xvii. & lxii. i. i. Sam.
 xxviii. xiv. quo sensu Talaris? חַנָּה nullas habet manicas.
 Varii Rabini allegantur. חַנָּה חַנָּה Os capitis, &
 os Pallii. capitium. Ἰθίσμοι. Varii auctores. Os capitium
 non transversum, sed longum, ad medium pectus. חַנָּה limbis
 in capitis. חַנָּה כפי חַנָּה limbis lorice. A textus non assutus. Va-
 rii auctores allegantur. חַנָּה חַנָּה Iosepho quid? συνάφθαις
 Ornamenta in infimis oris חַנָּה חַנָּה, ἰθίσμοι, ἰθίσμοι. Fim-
 bria ex malogranatis & tintinnabulis aureis. חַנָּה. Rimon, Li-
 mon. R. & L. permutantur. Malogranatum. Iudæis cen misgroun
 חַנָּה non mespilum significat. Malogranata corticem rumpunt.
 Cantic. iv. iii. Luberi versio laudatur. חַנָּה חַנָּה an cor-
 tices citreorum; Error Buxtorfii & Sebastiani Smidii. Cortices
 Malogranatorum, non citreorum adhibentur ad insecturam,
 Paraphrasta Cant. iv. iii. descriptio חַנָּה granata a granis,
 sive acinis. חַנָּה, חַנָּה. Granata magna instar ovi gallina.
 Materia granatorum. חַנָּה Nota Maloræ. Septuaginta emen-
 dantur חַנָּה Tintinnabulum. חַנָּה, Schellen / Schellecken /
 Clochetes. Plutarchus de tintinnabulis in veste S. Pontif.
 Hebr. Tintinnabulorum apud veteres varius usus. Varii aucto-

res allegati. Materia tintinnabulorum aurum. Forma eorum varia genera. Rotunda quedam instar globulorum, intus cavorum. Belletii / Belgis a bulla. An talia nota veteribus? Crepundia. in usu fuerunt apud Iudæos. Comparantur cum uvis, Numer. VI. 7. et varii auctores. Acinus in uva instar malleoli in tintinnabulo. Tintinnabula instar Scyphorum, aut Campanæ. Elephas cum tintinnabulo in marmore. Ejusmodi tintinnabula magna copia reperta circa Novomagum. Talia apud Hebraeos in usu ענבול malleolus, plectrum. lingua. וַיְנַבְּלוּ & ענבול totum componunt tintinnabulum. Codices Sevachim & Parah allegantur. Malleolus tintinnabuli aqua lustrali aspersus. In חַיִּים cujus formæ fuerint tintinnabula. Numerus tintinnabulorum. Verum XII. an L. an LXX. an CCCCLXVI. varii auctores. Janii Cornarii lapsus. Multum spatii occupare debent LXXII. tintinnabula & totidem mala punica. Tintinnabula quomodo pallio appensa? An mala punica cava fuerint? an inclusa haberint tintinnabula? Abarbanelis commentum. Singulum tintinnabulum inter duo malogranata. An præter malogranata flores appensi fuerint? Philo & Josephus examinantur. Eorum אֲבוּבָא quid Malogranata florentia. Pallia fimbriata apud veteres. Pallium Regum Persarum eadem ornamenta habuit ac Pontificis Max. Targum Scheni Estere VI. Brevis descriptio פְּטִילֵי תַבְּלוּלָה Tabula qua representat hoc vestimentum. Explicatio tabule.

CCCCV. **H**Uc usque occupati fuimus in vestienda tota Sacerdotum turba; Instituti nostri ratio postulat, ut nunc de Pontificis Maximi vestitu agamus. Libro primo jam docuimus vestes S. Pontificis alias esse aureas, alias albas. De aureis itaque primum, deinde de albis etiam aliquid dicemus. Aureæ quidem vestes sunt אֲבוּבָא, אֲפֹדֶיט, אֲכַנֵּט, אֲכַנָּה / כְּתָנִים / מִכְנָסִים / חֲתָנָה / אֲכַנֵּט / מִשֵּׁל / אֲפֹדֶיט, Feminalia, tunica, balteus, pallium, Ephod, Pectorale, Cidarit & Corona. Primo quod attinet ad feminalia, tunicam & balteum, non opus est ut de iis plura dicamus, cum nulla sit differentia inter feminalia, tunicam & balteum Summi Pontificis & cæterorum Sacerdotum; ejusdem siquidem erant & materiæ & formæ: nisi quod fortassis pretiosior byssus adhibita fuerit in vestitu S. Pontificis, quam in vestitu reliquorum Sacerdotum. De vestibus aureis itaque acturis nobis occurrunt præter ea quæ

ea quæ jam tractavimus. *Pallium, Ephod, Pectorale, Cidaris & Corona.* Hisce pertractatis integrum Sacerdotum ornatum detextum habebimus. Et primo quidem de *לַבַּיִת* pallio; deinde de reliquis dicendum erit.

CCCCVI. Præceptum de *לַבַּיִת* sive pallio exstat Exodi cap. xxviii. versu iv. & versu xxxi. *לַבַּיִת נָשָׂה וְשֵׁנִי* Et facies pallium. Septuaginta habent *ποδήρη talarem*, & *ποδότην ποδήρη*, & *ποδότην* tantum, ut Levit. viii. vi. & Exodi xxviii. versu xxxiv. & cap. xxxix. xxiv. Et *Ελαίæ* lxi. x. *χτώνα*. Vulgatus *unicam*, & *unicam superhumeralem*. Chaldaeus *לַבַּיִת* retinet, Hieronymus habet *unicam talarem*, sequutus; uti solet Josephum, qui habet *χτώνα ποδήρη*. Eodem plane modo vertit Philo Judæus lib. iii. de *vita Moysis*. Arabs *لب* lacernam dicit; sive penulam quæ induitur contra pluviam, a verbo *لب* pluit. Lutherus *Seiden rock* Belgæ *een Mantel* Galli *un Roquet*; Diodati *La robe*, Junius & Tremellius *pallium*.

CCCCVII. Sed quotquot habuerit nomina hoc vestimentum, nullum familiarius nec magis notum fuit, quam nomen *pallium*, saltem apud auctores Latinos. Quale autem vestimenti genus fuerit *pallium* apud veteres, inter auctores non plane convenit. Ejus quidem formam, figuram, materiam & modum gestandi, satis fuse tractarunt Salmasius in eruditissimo Commentario ad *Tertullianum de Pallio*, Ferrarius de *Re vestiaria*, & alii non pauci.

CCCCVIII. Materiam pallii, ut plurimum lanam fuisse, restantur auctores. Pallia etiam *pellicea* habuisse veteres, colligi potest ex Aristophane in *Nubibus*: *Ubi grandior eris, capellas agito e Phelleo, ut & pater tuus διφθέραν ἐνημῶσθε* scorteam vestem indutus: quam vestem Scholiastes *πελοβαλον ποιμνικὸν ἐν δέσμασι* interpretatur. *Pallium* (*πελοβαλον* *pallium* est) *pastorale* ex pelle. Huc fortassis respexit Isidorus *Orig. lib. xix. cap. xxiv. Dictum*, inquit, *pallium a pellibus, quia prius super indumenta pellicea veteres induebantur, quasi pellea.* Sed inepte, ut optime observat Clarissimus Ferrarius. *Pallium* itaque rectius dicitur a *palla*, quod *palam & foris* esset, teste Varrone; aut etiam ab *irrugatione*, & *mobilitate*, quæ circa finem hujusmodi indumenti, *ἄπὸ τῆς πάλιν*, ut Isidorus alibi. Et sane quod *palla* mulieribus fuit, id ipsum *pallium* fuisse videtur viris: est enim *palla*, ut habet Isidorus, *quadrum pallium muliebris vestis deductum usque ad vestigia, affixis in ordinem gemmis.*

gemmis. De Pallio byssino legimus i Chronic. xv. xxvii. וידיד
: מכרבל במטיל בון *Et David amictus erat pallio byssino.* Igitur &
byssus antiquorum palliis materiam præbuit. Sed מטיל ibi a Jar-
chio & Kimchio exponitur *Ephod bad*, *Ephod lineum*: ut magis
fuerit *Ephod* quam *pallium*. Nullam tamen rationem video, cur
exponamus *Ephod* potius quam *pallium*. Nam ut *Ephod* aliquan-
do fuit ex lana, aliquando ex lino, sic & *pallium* fortassis iidem
Judæi habebant nonnunquam ex lana & aliquando ex lino.
Sane pallia ex serico in usu fuisse apud Romanos constat ex Vopif-
co in *vita Aureliani*, ubi docet aureliani uxorem pallium petuisse
blatteosericum. Ut ut sit, constat pallia ut plurimum lanca fuisse.
Plautus *Mil. Glor. Act. III. Scen. I.*

Eme mi vir lanam unde tibi pallium

Malacum, & calidum conficiatur &c.

De materia pallii summi Pontificis S. Scriptura ex fertis verbis
quidem nihil habet. Dicitur tantum quod fuerit כלי הכלה *totum*
hyacinthinum. Lutherus quidem *sericum* fuisse credidit, ideo
serdens roet *tunicam sericam* habet. Sed male: Certissimum enim
est, pallium fuisse ex lana; הכלה siquidem nihil aliud quam lanam
tinctam significat: quemadmodum ארומן & חולצה שני *purpuram*
& *coccinum*, ita & הכלה lanam *hyacinthino* colore significat; sed
lanam ejusmodi coloribus tinctam fuisse satis fuse probavimus *li-*
bro I. cap. VIII. & alibi.

CCCCIX. Color pallii apud veteres varius fuit. Olim Mo-
nachorum & Ascetarum pallia nigra fuisse ey Synesii *Epist. cXLVI.*
ad Johannem probat Magnus Salmasius *ad Tertullianum de Pallio.*
Rhetorum pallia rubra & Phoeniceï coloris erant. Philosophorum
autem fusca. Basiliius Presbyter in Nazianzenum: *τελευτες, ωει-*
εληματα τινα, η μηδ ρητορων ερυθροι τε η φοινικιοι, φαιοι η η φιλο-
σοφων. Tribones sunt pallia quedam; Rhetorum quidem rubra sunt,
& Phoeniceï coloris; Sed Philosophorum fusca. Apollonius, teste Phi-
lostrato, *lib. II. cap. IX.* *Φαιδν tribonium*, id est fuscum pallium
habuit. Et Coccinea habebant, ut videre est in *Epist. Commodi*
ad Albinum. Vopiscus in *vita Valeriani*: *Ut tibi insigne aliquod imper-*
ialis Majestatis accedat, habebis utendi coccinei pallii facultatem me
presente. Sed & variis figuris & auro ornari solebant pallia. Phi-
dias palliis uti solebat, quæ aureas tesseras intextas habebant, te-
ste Plinio. Vide Salmasium *ad Aelium Lampridium, in vita A-*
lexan-

lexandri Severi. De pallio auro sparso leges apud eundem Lampri-
dium, in eadem vita. Hebræorum Sacerdotis pallium nullum habuit
ornamentum, nullum aurum intextum, nulloque colore varia-
tum, sed כליל תלה *totum hyacinthinum* fuit, id est ex lana hya-
cinthino colore tineta, Exodi cap. xxviii. xxxi. ut capere non
possim quam ob rem viri docti docuerint hoc pallium ex tela
fuisse, opere reticulato, cum τὸ reticulatum dici non possit nisi de
tunica interiori tantum. Pessime etiam Villalpandus multique pi-
ctores huic vestimento prætextam, variis floribus aliisque figuris
ornatum, assuunt.

CCCCX. Forma palliorum varia fuit apud veteres. Quadra-
tum fuisse vestimentum, vulgatio sententia est. Tertullianus de
Pallio: *Pallium extrinsecus habitus, ipse quadrangulus, ab utroque
laterum regestus, & cervicibus circumstrictus, in fibula morsu his-
meris acquiescebat.* Sed & illa ipsa pallia, quæ quadrata dicuntur,
non omnia ejusdem formæ fuerunt. Sunt enim vestimenta quæ-
dam quadrata, quæ ex unica tantum plagula constabant, quale
vestimentum ego *quadratum simplex* vocarem, quia in eo nulla est
commisura pannorum aut plagularum. Illa non multum discre-
pant a velamentis illis, quibus hodie nostræ utuntur mu-
lieres tempore pluvie, quæque capiti imponunt ad obe-
gendas reliquas vestes ut a sordibus præservarentur, Gallis *un
voile*, Belgis *ten falie* / forte a Græcorum φάλα. Sed veterum
pallia nostrarum mulierum velamentis majora fuisse videntur. For-
te erant instar stragularum, quibus uti solemus in lectis, Gallis
une couverte. Sane & ejusmodi stragula *pallium* dicitur, quia sci-
licet usum stragulæ & pallii præbebat. Ovidius *Amor. I.
El. II.*

Hæc tamen aspiciam, sed quæ bene pallia celant:

Illam mihi cæci causa timoris erunt.

Propertius lib. IV. Eleg. III.

At mihi cum noctes induxit vesper amaras,

Si qua relicta jacent, osculor arma tua.

Tum queror in toto non sidere pallia lecto.

Et Juvenalis Sat. VI.

----- *Tunc corpore sano*

Advocat Archigenem, onerosaque pallia jactat.

Itaque illi qui ejusmodi pallio vestiti erant, non differebant ab illis

quos vulgo *Cingaros*, *Aegyptios* aut etiam *Bohemos* vocant, quos itragulis velatos percurrere vicos & campos videmus. Hæc *Græciana* pallia fuisse, vix dubito. Sed alio modo gerebantur a Philosophis; alio ab honestioribus viris, & a reliqua plebe. Philosophi enim totum corpus pallio involvebant, & pallio quidem a dextro ad sinistrum humerum rejecto, ut nihil nisi manus, aut plurimum dextrum brachium nudaretur. Honestiores autem ab utroque *laterum regestum* pallium habebant, ut docet Tertulianus *de Pallio cap. I.* id est partem utramque pallii retrorsum jaciebant, ita ut tota quæ suberat tunica pateret. Pallium ipsum cervicibus circumstrictum morosiusque in rugas plicatum, & ordinatum, fibulæ morsu in humeris tenebatur. De quo vide Tertullianum, Salmasium, Ferrarium & alios. Ejusmodi pallia quatuor solebant habere angulos, quos Græci *πλέργας* vocabant: est enim Græcis *πλέργη ala* & *γωνία angulus*, & cujuscunque rei summitas & acumen præsertim in vestibus. Hesychius: *πλέργες ἢ καλῶν αἰ ἐκατέθεν γωνία δὲ τὸ εἰκέναι πλέργη*. Ejusmodi *πλέργας* Pollux *lib. VII. cap. XIV.* ponit inter partes vestium. *μέρη ἢ ἐσθήτων πλέργες μὲν ἢ πλέργιον τὸ ἡμισυ δὲ χτωνίσκος*. Pallium quatuor habebat ejusmodi *πλέργας* sive *angulos*; duos in superiori parte & duos in inferiori Hinc *τετραγωνον quadrangulum* dictum.

CCCCXI. Ejusmodi pallia Judæos quoque gestasse, minime dubito, cum Deus expressis verbis jusserit ut sibi facerent: *ידלים בארבע כנפות* *peniculamenta in quatuor angulis tegumentorum suorum*. Deuteron. cap. *XXII. XII.* Hoc de palliis quadrangulis proculdubio intelligendum est. Vide etiam Numer. xv. *xxxv III.* Notandum est, *כנפות* plane eandem habere significationem, qualem Græcorum *πλέργη* & *γωνία*; significat enim *angulum* & *alam*, & rei summitatem. Vide præter loca jam a nobis allegata, Deut. *xxIII. I.* Sam. *xxIV. IV.* & cap. *xv. xxVII.* Quod avium *alas* significent, constat Exodi *xix. IV.* Ps. *LXVIII. XIV.* Genes. *I. XXI.* & alibi ex infinitis locis. Sic quatuor plagæ terræ dicuntur *ארבע קנפות הארץ* *quatuor anguli terra*. Es. *xi. XII.* Ezech. *vii. II.* & alibi. Talia itaque vestimenta sive pallia fuisse videntur, quæ appensa habebant peniculamenta in quatuor angulis, secundum expressum mandatum Dei. Sane ad hunc usque diem in Synagogis ad preces convolant ejusmodi palliis quadrangulis, ex quibus angulis fimbriæ dependent, velati, præsertim hora matutina: quam-

vis hodie ea raro humeris, sed plurimum capiti imponant. Deinde breviora sunt hæc pallia hodie quam olim; vix enim ad lumbos dependent, cum olim fere ad talos demitti solerent, aut saltem ad genua, ut ex nummis & marmoribus colligi potest. Sed & ipsi Judæi distinguunt hodie inter מַיִל *meil*, & טַלִּית *tallit*: prius enim ipsis est pallium longius, quo olim, posterius brevius, quo hodie utuntur. Judæos autem olim ejusmodi palliis quadratis longioribus usos fuisse, non minus quam veteres Græcos, colligi posse videtur, vel ex solo illo divite Jerusalemitano כֵּן צִיָּה הַכֹּהֵן sic dicto, quia longum habuit pallium, ut a quibusdam exponitur, ita ut fimbriæ ejus traherentur super pulvinaribus, aut tapetibus stratis, quibus inambulabat. De quo nos plura lib. I. cap. III. paragr. LIV.

CCCCXII. Sed & aliud genus palliorum quadratorum memoratur ab auctoribus: illud scilicet quod ex duabus plagis fiebat, ita ut altera tergum tegetet, in humeris quidem commissis, sed lateribus apertis, quales esse solent Diaconorum vestes in Ecclesia Romana. In hisce palliis *πέρυγες* sive anguli omnes erant in inferiori parte, nulli in superiori, duo in plaga anteriori & duo in posteriori. Hæc proxime accedunt ad formam tunicarum, nisi quod in lateribus aperta sint, & manicis careant; ideo tunica *ἀμάραντος* vocari posset. Ejusdem formæ pallia Judæorum veterum fuisse, de quibus Num. xv. sunt qui doceant. Tale etiam pallium habuisse Samuelem I. Sam. xv. xxvII. cujus alam prehendebat Saulus, ut abiturientem retineret; ut & pallium Sauli I. Sam. xxiv. v. cujus alam David clam abscidit, doctissimus Jacobus Altingius, in sua oratione de stola Sacerdotis Summi, docet. Et revera ad hunc usque diem ejusmodi palliorum vestigia apud Judæos, præcipue Germanos & Polonos, restant. Hoc maxime apud pauperiores obtinere animadverti. Habent enim non raro parvula quædam amicula instar nostrorum thoracum, absque manicis, ut colobia, quæ vix pectus & tergum tegunt, non multum infra mamillas demissa, quibus etiam fimbriæ appendent in quatuor angulis. Habent tamen etiam ditiores longiora pallia ad eandem formam, fere instar Diaconorum palliorum qualia Judæi Poloni vocant etiam *hisse Mamel*, quasi dicere vellent מַיִל *Meil*: sive pallium instar *Mehil*, etiam *Schabas mamel*; quia iis utuntur tantum diebus festis & in Sabbato. Ejusdem sane formæ fuisse palli-

um Summi Pontificis eximius Altingius eodem loco docet, motus auctoritate Maimonidæ, cui contradicere fere religio est apud Judæos. Sic enim fermocinatur Maimonides, *Hilch. Kele Hammikd. cap. IX. Sect. III.* המעיל כולו תכלת וחוטיו כפולין שני עשר ופיו ארוג בתחילת ארביגו ואין לו בית יד אלא נחלק לשתי כנפים בסוף הגרון עד *Pallium totum hyacinthinum est, filamenta ejus sunt duodecim* (in unum torta) & *os ejus* (cui caput immittitur) *ab initio textum est. Nullas habet manicas, sed divisum est in duas plagas ab initio colli deorsum pendentes, qualia esse solent omnia pallia, ideoque non coherent* (plagæ) *nisi circa collum tantum.* En tibi totam descriptionem pallii Summi Pontificis. Sed optimo jure הר' אבר. *Rabbi Abraham filius Davidis* ad verba illa: *Et non habet manicas; divisumque est in duas plagas &c.* rogat: *ו' מנין לו Unde hoc habet?* Id est quis illi hoc dixit, cum hoc nulla auctoritate probari possit, nec ex S. Scriptura nec ex traditione Talmudicorum.

CCCCXIII. Pallium itaque omnino alterius formæ esse dicitur; non quadratum ad latera, sed rotundum; non *αγσόν* & apertum ad latera, sed clausum & quidem manicatum: ut magis fuerit tunica quam pallium, instar camisæ aut indusii. In hac sententiâ fuit Jarchius, quod etiam animadvertit Abarbanel ad Legem Sect. *Tezave*, quamvis ei non adstipuletur. דש' שהיה מעיל כגון, inquit, וכתב *Scribit Jarchius pallium est instar camisæ, quemadmodum & ipsa tunica: sed res sic sese non habet.* In eadem sententiâ fuit Hieronymus in Epistola toties a nobis laudata. זעיל *id est tunica talaris, tota hyacinthina, ex lateribus ejusdem coloris assutas habens manicas &c.* Ipse Iosephus in eadem sententiâ fuisse videtur: cum מעיל expresse vocet *ατόνα tunicam.* Græci etiam Septuaginta cum Philone & Josepho *ποδῆρην* vocant. Α' *ποδῆρην* sive talaris tunica manicas habere solet, ut a nobis probatum est, supra ubi de כתנה *tunica* egimus. Nec silentio prætereundem est, *tunicam* Thamaris II. Sam. XIII. XVII. quæ primum כתנה פסים dicta est, mox vocari מעיל *pallium.* Hinc conjici possit formam *Meil* non esse aliam quam formam *Cbetunet*: quamvis Kimchius ad istum locum existimet, tunicam, sive *pallium* Thamaris omnino diversum fuisse a *Meil* sive *pallio*, de quo fit mentio in lege. Videtur etiam inde colligi posse, מעיל proprie loquendo non fuisse *pallium*, sed potius *tunicam*, cum *pallium* vestimentum exterius fuerit.

fuerit, quod ceteras vestes omnes tegetet; at *Meil* Summi Pontificis non bene potest dici vestis exterior, quandoquidem tectum fuit Ephodo & pectorali. Nec ullo cingulo cingi solebant pallia; cum cingulum tunicæ fuerit, at ἕως cingebatur cingulo Ephodi, ut postea patebit. Non mirum igitur, si ἕως a multis exponatur ἁπλῶν tunica ποδῆνης, ἄνω & ῥη, quasi fuisset tantum tunica exterior.

CCCCXIV. Imprimis hic notandum est, honoratiores apud veteres duas habuisse tunicas, aliam interiorem, exteriorem aliam. Interior corpori proxima erat, ex lino sive gossypio facta, aliaque materia molli, quæ corpus nulla asperitate offenderet, nullo auro ornata, nullaque purpura clavata aut prætexta; ut optime Alexander Severus dementes judicaverit eos qui illud fecerint. Exterior autem, ut plurimum auro, purpura, prætextis & gemmis ornata erat. Tales erant tunicæ pictæ, plumatæ, auratæ, palmatæ, triumphales, gemmatæ, Persicæ de gemmis, purpureæ, paragaudia, ποικίλοι, ἑπίσημοι & id genus alia. De duabus hisce tunicis Plautus in *Aulularia*: *Ne inter tunicas habebas*. Varro apud Nonnium: *Postquam duas tunicas habere cœperunt, instituerunt vocare subuculum, & intusium*. Interior *intusium* vocabatur, quasi *intusium*, ut habet ipse Nonnius, quia intus gerebatur. De interiori Valerius Maximus *lib. vii. cap. iv.* *Si hujus consilii mei interiorem tunicam consciam esse sensero, continuo eam cremari jubebo*. Et Terentius; *tunica pallio propior*. Judæos duas quoque tunicas habuisse, patet vel ex solo isto loco Math. cap. x. ubi Christus discipulis suis dicit, *ne habeatis duas tunicas*. Sed quicumque legerit *Massechet Schabbath cap. xvi.* cum Jerusalemitanum, tum Babylonium, non dubitabit Judæos duas tunicas gestasse, aut *tunicam cum pallio*. Duo de viginti enim vestes eos habuisse ibi traditur, si numeremus chirothecas duas, duo tibilia & calceos, prout & hodie in frigidioribus, tempore hyberno, non pauciora gestamus. Dicendum itaque est Sum. Pont. duas etiam tunicas habuisse, interiorem quæ *Chetunah* vocabatur, qualem & cæteri Sacerdotes habuerunt, & unam exteriorem, scilicet *Meil*, qualis reliquis non erat concessa. Verum quidem est, ἕως Græcis aliquando dici ἑποδύτω, qua voce interior vestis significatur, ut patet ex Hesychio & Suida, exterior ἐπευδύτης vocatur, ut iidem Grammatici docent. At videtur *Meil* ἑποδύτω dici.

dici respectu Ephodi & pectoralis, quæ revera vestes erant magis exteriores: cum *Meil* pallio superindui soleret. Sed respectu *Cbetuneib Tafchbeiz*, sane *Meil*, cum illi superindui soleret, magis exterior tunica quam interior, ἐπειδύτης quam ἑωδύτης dici debet; ideo etiam Josephus, quando loquitur de induendo *Meil*, utitur verbo ἐπειδύσθην, quod superiorem vestem indui significat. Exterior tunica itaque *pallium* dici videtur, prout toga etiam *pallium teres* dicitur Tertulliano: quemadmodum tam pallia Græcorum, quam togæ Romanorum ἱμάτια dicebantur a Græcis. Non mirum igitur, tunicam exteriorẽ Pont. Max. aliquândo pallium vocari. Et sanẽ quod pallia nonnulla antiquorum in Europa, præsertim in Angliã, rotunda fuerint instar tunicæ, aut quod ejusmodi tunicæ exteriores etiam sæpe pallia vocata fuerint, colligi potest inde, quod Anglii *pallium* soleant dicere a *Cloake*, ab Hebræo כִּלְתָּא *Chaluke*, quod Hebræis tunicam aut *camisiam* significat, ut & aliis populis *nolam*, id est *tintinnabulum majus*, a rotunditate, quemadmodum jam supra docuimus.

CCCCXV. Etsi autem pallium etiam fuerit vestimentum rotundum & undique clausum, non minus quam tunica, magna tamen fuit inter utrumque differentia. Sane omnia vestimenta rotunda non fuerunt plane ejusdem formæ, nec eundem usum habebant, quemadmodum & ipsæ vestes quadratæ. Toga etiam fuit vestis rotunda & undique clausa, sed multum differebat a tunica, imo & ab ipso pallio, etsi pallio propius accedat, ideoque a Tertulliano *pallium teres* dicitur. Tunica strictior fuit & manicata, pallium autem laxius & ἀμάχαλον sine manicis. Toga etiam manicis carebat & laxior tunica fuit, nihilominus multum a pallio discrepavit, erat enim pallio multo laxior & demissior ad pedes, præterquam quod nec sinu, nec tabulis, nec gestandi modo convenerint.

CCCCXVI. Ut ut sit, מעיל vestimentum rotundum & clausum fuisse, quemadmodum erat & ipsa tunica, & toga Romana, mihi persuasissimum est. Optimo jure itaque ab Abarbanele, loco jam a nobis laudato, vocatur, גְּלוּמָה סְנוּרָה מְכֻלָּה *pallium clausum*. Sed audiamus quid dicat. והיה אם כן מעיל כמו גְּלוּמָה סְנוּרָה מְכֻלָּה צָר וְאוּלַי הוּא בּוֹ שֵׁנִים נִקְבִּים מִן הַצְּדִים וּמֵשָׁם הָיָה מוּצֵיא הֶכִּהָן וְרוּעוֹתָיו; *Si res ita se habet Meil erit instar pallii clausi in nitroque latere; fortassis habebat duo foramina in lateribus, per quæ Sacerdos brachia exerebat.* Verum quidem est, Abarbanelem hanc sententiam improbare, & addere
ex

ex sententia הרמב"ן *pallium* כנר ישחקו בו *vestem qua quis sese involvit & obtegit*; sed hoc non impedit, quo minus dicamus, fuisse vestimentum clausum & rotundum, cum eundem usum præstare potuerit omnis rotunda & clausa vestis. Sane Ezech. xxvii. xxiv. גלמה etiam est vestis qua quis obtegitur & involvitur, a גלם *involvit, convolvit*, unde Latinorum *glomerare*, & *glomā* a גלם *golem*, inde tamen non sequitur non fuisse vestem rotundam & clausam. Quod deinde etiam dicat Abarbanel hoc vestimenti genus habuisse כנפים כנף מלפניו וכנף מלאחריו: *duas alas, alam in anteriori, & alam in posteriori parte*, hoc nihil obstat rotunditati pallii Summi Sacerdotis. Samuelis vestis, cujus *alam Saulus apprehendebat* I Sam. xv. xxvii. forte fuit instar vestium Diaconorum aut aliorum quadratorum Græcanicorum, quæ stragulis non sunt absimiles, de quibus modo locuti sumus; sed non sequitur ejusdem figuræ fuisse pallium Summi Pontificis. Et sane Sacerdotis S. pallium rotundum & clausum fuisse, non solum docent vocabula quibus toties occurrit, qualia sunt חלית *camisia, tunica*, χιτών. כחנה *podhūs talaris* & id genus alia, sed expressis verbis id testatur Jarchius, cui non minus credendum est quam הרמב"ן *Rabbi Mosi filio Nachmani*. Sed audiamus Josephum *Ant. lib. iiii. cap. viii.* quem locum non tædet repetere, quia totam structuram pallii egregie depingit. ἐστὶ δὲ ὁ χιτὼν ἕτερος, ὅτι ἐν δύοιν περιτμημάτων ὡς τε ραπίδος ἑπὶ τῶν ὤμων εἶναι ἢ τῶν πλάτων. φέρει δὲ ἐν ἑπτάμηκας ὑφασμῶν. ἁρτὸν ἔχει βρογχωτῆρα πλάγιον ἀπὸ κτῆ μῆκος ἐπὶ ῥωγῶτα πρὸς τε τὸ στήθον ἢ μέσον τὸ μεταφρενον. πῆζα δὲ αὐτῷ πρὸς ῥέεπιν, ὑπὲρ δὲ μὲν δεξιῶν χεῖρας τῆ τομῆς πλὴν δυσπρόσφραν. ὁμοίως ἢ ἢ ὅθεν αἱ χεῖρες διέρχονται ἁρτὸν εἶναι. *Hæc tunica non sit ex duobus segmentis, ut futuras habeat in humeris ac lateribus: sed unicum est vestimentum (velum aut tegumentum) in longum contextum. Caputium habet apertum non transversum, sed in longum, descendens a tergo, & ante usque ad medium pectus: cui annexus est limbus, ne appareret deformitas scissuræ. Sic etiam apertum est qua manus exeruntur. Manifesto ex hoc patet pallium clausum & committum fuisse, non tantum in humeris, sed & πρὸς πλάτων circa latera. Cum autem pleraque pallia & tunicae constiterint ex duabus plagulis in humeris & lateribus confutis, hoc pallium sive hæc tunica nullas habuit futuras, sed per ipsam texturam omnia junctura & clausa erant, ut vera fuerit tunica ἀσφραγῶτα, de qua textura vi-*

de cap. XVI. libri primi. Et sane ita Sacra Scriptura solet loqui de S. Pont. pallio, ut necessario concludendum sit, illud clausum & rotundum fuisse. De כנפית sive *alis* ejus nulla fit mentio, quemadmodum de palliis *γασις arperis*. Deinde *עולי ora* ei attribuuntur in infima parte, & quidem כנפית id est *circumquaque, tout au rond*, aut *tout a l'entour*, & ut habent Germani *tunt umb* & significantius septuaginta *κύκλω*, quod nullam separationem, nullumque discrimen patitur, quæ genuina est significatio vocis כנפית. Unde iterum colligo hoc vestimentum in una parte ab oris clausum fuisse ad humeros usque, nisi quod duo foramina habuerit in lateribus ad emitenda brachia & manus.

CCCCXVII. Quemadmodum pallium Pontif. Max. fuit vestimentum rotundum & clausum, ita & *talare*: hinc *ποδήρης* vestis dicitur, totumque corpus velavit. Ideo verbum *ענה* quod *obvelandi* & *obtegendi* vim habet *ענה* attribuitur. Esaiæ cap. LIX. XVII. *ויעט כמעייל קנא* Et *amicivit se zelo tanquam pallio*, quasi diceret vehementi zelo Deus arsit in inimicos: ut eo quasi pallio undique tectus fuerit. Et cap. LXII. I. *מעיל צרקה יעטי* *Pallio justitiæ texit me*: id est sua justitia omnia mea peccata obvelavit, ne in ejus conspectum venirent. Eodem sensu dicitur de Samuele I. Sam. xxviii. xiv. *והוא עטה מעיל* & *ille tectus erat pallio*. Cum autem *Meil* *ποδήρης Talaris* vestis dicatur, oportet etiam fuisse vestem longam & ad pedes fere demissam. Ad talos pleræque tunicæ demissæ erant; tales etiam erant tunicæ interiores lineæ Sacerdotum, de quibus jam egimus, nisi quod inter operandum ad medios poplites retractæ & balteo constrictæ fuerint. Sane ad talos *Meil* Sum. Pont. non debuit pertingere, ut proculdubio brevius fuerit quam ipsius tunica linea. Si enim *ענה* ad talos usque demissum fuisset, præterquam quod tunica linea non potuisset conspici, malogranata & tintinnabula ad terram dependissent, & eorum sonus impeditus fuisset. Hoc sensu proculdubio *ποδήρης* dicitur, quod scilicet demissum fuerit fere ad pedes; atque eadem ratione dicit Philo Judæus lib. III. de *vita Mosis*. *ὁ χιτῶν ἀπὸ σέβων ἀχρὶ ποδῶν περὶ ὄλον τὸ σῶμα κέχρηται*. *Tunica a pectore usque ad pedes per totum corpus diffunditur*.

CCCCXVIII. Sed quamvis *Meil* tunica talaris diceretur, nullas tamen habuit manicas, ut tunicæ talares habere solent. Optime igitur Maimonides, loco jam laudato *והיו לו ביה יר* Et *nullas habet manicas*

manicas. Idem docet Josephus: nam etſi exfertis verbis non dicat nullas habere manicas, hoc tamen innuit quando dicit ἢ ὅθεν αἱ χεῖρες διείργον) ἄξον ἐσίν. *Et apertum est qua manus exeruntur*. Optime etiam Abarbanel: *forte habuit duo foramina in lateribus, per qua sacerdos brachia exerebat*, quem locum jam supra allegavimus.

CCCCXIX. Quemadmodum omnia vestimenta clausa & rotunda, nihilominus aperta esse debent, saltem circa humeros, ut caput immitti possit, sic & pallium Summi Pontificis. Hanc aperturam Moses Genes. xxviii, xxxii. vocat *os* sive *foramen capititis*. והיה פי ראשו בחוכו *Et erit foramen capititis in medio ejus*. Eodem sensu vocatur פי המעיל *os pallii*. Dicitur autem *foramen capititis*, quia per illud caput immittitur. Hinc etiam a quibusdam *capitium* nuncupatur, testibus vulgato & Hieronymo. *In superiore parte*, inquit Hieronymus, *qua collo inducitur aperta est illa tunica, quod vulgo capitium vocant*. Septuaginta habent ἀρισμιον ἐξ αὐτῆς μέσον. Abarbanel existimat hanc aperturam dici פי הראש *foramen capititis*, ad differentiam aperturæ iltius quæ est circa pedes, quæ proprie sunt ora quibus appendunt malogranata & tintinnabula. Josephus non tantum pallium habuisse ejusmodi foramen aut *capitium* docet, sed ostendit etiam illius capitii formam: scilicet quod non fuerit transversum in humeris, ut plerumque fieri solebat, sed in longum, descendens a tergo & ante usque ad medium pectus. *Aperturam* inquit, *habet non transversam, sed in longum, descendens a tergo & ante usque ad medium pectus*; adeoque hæc apertura plane alia est, quam illa quæ est in tunica linea interiori, erat enim rotunda, cum hæc fuerit oblonga.

CCCCXX. Hæc apertura munita erat certo aliquo limbo, ob firmitatem attexto, ne rumperetur. Sic legimus versu xxii. : שפה יהיה לפיו כניב מעשה ארג כפי חחרה יהיה לו ליה יקר. Quæ Josephus sic interpretatur: πῆζα δὲ αὐτῶ περιερέσει) ἰσῆρ & μὴ διελέγχεσθῃ τὸ τομῆς τῷ δυσπρόσπῆαν. *Assutum habuit limbum, ne appareret apertura difformitas*. Græci ὡς ἔχον κύκλω & περιεσμίς ἐργον ὑφάτις τῷ συμπλοκῶ συνυφασμένην ἐξ αὐτῆς ἵνα μὴ ῥαγῇ. Limbus ille introrsus spectabat, ne exterius ulla eminentia appareret, quod difforme fuisset. Abarbanel: והוא שפה הריטה הקיצונה יהיה לחוכו *Limbus ille medio ejus erat ad interiorem faciem, propter decorem, ne extrinsece eminentet*.

Idem notat Josephus: *ne appareret, quod jamjam allegavimus, apertura difformitas.*

Præterea dicitur *לוי חרה יהיה כפי חרה* *erit tanquam os lorice.* Quibus verbis indicat loricas olim in ore habuisse ejusmodi limbos, qui forte ex laneo panno aut alia ejusmodi materia facti erant, quod & hodie fieri solet. Sed quia veterum lorice non raro ex lino & corio factæ erant, opus habebant circa collum limboaliquo, ut firmiores essent in istis partibus, in quibus maxime terebantur; quod etiam animadvertit Jarchius ad hæc verba *כפי חרה* *ut os lorice.* *למדנו* inquit, *שהשריונים שלהם פיהם כפול*, Hinc *discimus loricas duplicatas esse ad ora.* Utrum autem limbus iste fuerit instar lorice hamis anulifve confertæ, ut viri docti hoc exponunt, sequuti, ut puto, Abarbanelem, non ausim adfirmare: cum id ab antiquissimis auctoribus non dicatur.)

Rationem, cur addendus esset ejusmodi limbus, reddit S. Scriptura: *לא יקרע* *ne rumpatur.* Hæc ita explicantur ab Abarbanele: *נתן השום באומרו לא יקרע רוצה לומר כרי שלא יקרע המסיל לחיח* *והן חוק כיון שהוא נושא לאפור ולחשן וכ"ש בשפתו שכל הכוונת הלוי כו* *Dat rationem, cum dicat: Ne rumpatur, vult dicere ne rumpatur pallium, necesse enim est ut pallium sit firmum, quandoquidem gestare debet Ephod & pectorale, multo magis requiritur firmitas in ejus limbo, quia totum pondus ex eo dependet.* Vulgatus cum hæc verteret, hunc limbum comparavit cum loris & institis, quibus veteres extremum manicæ & ora infima circa pedes ornare solebant. *In cujus medio.* inquit, *supra erit capitium, & ora per gyrum ejus textilis, sicut fieri solet in extremis vestium partibus, ne facile rumpatur.* Sane hoc fieri infimis tunicarum partibus, supra probavimus, ubi de *tunica passim.* Moses tamen ad ejusmodi vestes non respexit, sed ad lorice quæ limbum circa collum habere solebat, non propter ornatum, sed ob firmitatem, quod etiam requirebatur in pallio, ut validior esset ad sustinenda pondera Ephodi & pectoralis.

Tandem animadvertendum est, limbum istum non acu assutum, sed attextum fuisse. Dicitur enim *ארו מעשה* *opus textoris.* Id est, ingeniose & affabre attextus est, dum ipsum pallium texebatur. Abarbanel: *ואמר שפה יהיה לפיו כבי מעשה ארו להגיד שלא יחכו פי ראשו במכפרים* *Et dictum est: erit limbus circa aperturam capitis, opus textoris, ad indicandum, quod apertura illa non debeat scindi forfice, ut deinde acu consueretur.* Maimonides *Kele Hamikd,*

mikd. cap. IX. ופיו ארוג בחלה אריגו *Et foramen ejus textum erat initio textura.* i. e. simul cum ipsa veste texeretur. Josephus tamen videtur credidisse hunc limbum assutum, non attextum fuisse. *πέζα δ' αὐτῶ, inquit, περιέροτο.* Ad verbum: *limbus ei assutus est.* Aut Josephus erravit, aut hoc tunc temporis contra legem factum fuit, aut per τὸ περιέροτο non intelligit *assui*, sed tantum *committi*, quemadmodum monuimus vocabulum *ράφον* & *ράπην* illi sæpe significare *committere*, & *commisuram* *συνάφην*, ut optime ex Gorræo observat Stephanus in suo Lexico.

CCCCXXI. Etsi pallium *ioium hyacinthinum* fuerit, nullum aurum intextum habuerit, nullisque coloribus aut floribus ornatum, nihilominus illius oræ infimæ ornatissimæ fuerunt. Appensa siquidem habebant malogranata & tintinnabula aurea. Versibus xxxiii. & xxxiv. hæc legimus. *ויהיה על שוליו רמני חלה וארגמן וחולטת שני כניב : שוליו כניב ופסמני זהב כתיב כניב : פסמן זהב ורמון על שולי המטיל כניב :* *Et ad oras ejus malogranata hyacinthina, & purpurea, & coccinea, ad oras ejus circumquaque; & tintinnabula aurea inter illa circumquaque. Tintinnabulum aureum, deinde malogranatum, tintinnabulum aureum iterum, deinde malogranatum, ad oras pallii circumquaque.* Hæc ornamenta Josepho dicuntur *fimbriae*: *κατὰ πέζαν δ' αὐτῶ περιεβάλλοντο δύοσται ῥοῶν τρίπον ἐκ βαφῆς μεμιμημένοι ἀπήχτην τὴ ἢ κώδωνες χεῦσεσι ἔ πολλῶ ἀπὸ τῆ δόξου ἔ ὄπρεπείας, ὡς τε μίσον ἀπολαμβάνεσθαι δύοσιν κωδώνων, ῥόσταν ἢ ῥοῶν κωδώνων.* *Circa infimam oram ejus dependebant fimbriae, in modum malorum punicorum diversis coloribus cum aureis tintinnabulis, magno studio & ornatu adaptatis, ita ut inter duo tintinnabula malum punicum, & inter duo mala punica tintinnabulum medium penderet.* Sunt autem *δύσται fimbriae*, quæ de vestibus dependent. Hesychius: *δύσται, κροσσοί, κόρυμβοι.* Constabant autem hæc fimbriæ ex *רמנים* & *פסמנים* *malogranatis* & *tintinnabulis*; quæ, quid fuerint, jam examinabimus.

CCCCXXII. Occurrunt primum *רמנים* *Rimmonim*. De hisce Scriptura mentionem facit pluribus in locis, ut Num. xiiii. xlv. & cap. xx. v. Deut. viii. viii. i Sam. xiv. ii. Cant. iv. xlii. Joel. i. xli. & alibi. Sunt qui volunt *רמן* *Rimmon* malum citreum significare; quod si verum est, non dubito quin inde deductum sit nostrum *limon*, pro *Rimon*, mutato tantum R. in L. quod vulgatissimum. Solent autem in Europa mala citrea vocari *limones*. Nihilominus malogranata significari statuunt Judæi. Ideo Germa-

ni & Poloni Judæi רמון vocant cui *Milgrom* corrupte, ut patet, more suo, quasi vellent dicere *malogranatum*. Sic describunt hunc fructum Gemarici *Massechet Seva'chim cap. ix.* מביא תכלה וארמן : *Sumunt byacanthinum, purpuram & coccinum retorta, & faciunt speciem malogranatorum, quorum ora nondum sunt aperta.* Maimonides illa eisdem fere verbis repetit *Hilch. Kele Hammikd cap. ix.* Glossa ad locum istum Gemaræ addit : דרך רמונים בשוהין באילן אחר גמר פירי בישראל : *Solent mala punica, si nimis in arbore morentur, post maturitatem disrumpi in arbore, ut fieri solet in nucibus, quarum cortex extrinsecus sese aperit in arbore.* Ex hoc loco satis apparet, per רמון intelligi debere non *citream*, non *mespilum*, sed *malum punicum*. Non enim solent citrei & mespili ita post maturitatem corticem aperire instar nucum, sed illud accidit malogranatis. Nam eodem sane modo quo nuces patiuntur corticem exteriorum disrumpi, ut tota nux ex arbore decidat, sic etiam malogranatum, si post maturitatem diutius in arbore pendeat, corticem disrumpit & aperit, ut acini & grana ejus facile conspici possint, immo ut inde paulatim omnia decidant. huc videtur respexisse Lutherus Cant. cap. iv. III. ubi הרמון פלה vertit *Nizam Granat-Äpfel* / i. e. *aperituram malogranati*. Deinde eandem fere habet naturam, & eandem vim cortex malogranati, qualem habet cortex nucis. Uterque enim est austerus, astringens & ad tingendum aptus, ut norunt infectores; hinc inter colores, aut potius inter medicamina colorum ponuntur, & pari passu ambulant, Codice *Schabbath. cap. ix.* *Misna v.* קליפי אגוזים קליפי רמונים אכטים ופואה כרי לצבות בהן בגד קטן : *Cortices nucum, Corticis malogranatorum, crocus & rubia ad tingendum iis vestem parvam.* Verum quidem est Doctissimum Buxtorfium in suo lexico קליפי רמונים exposuisse *cortices citreorum*; quem etiam secutus est *Sebastianus Schmidt*, sed mea opinione falluntur doctissimi viri. Citreorum cortices adhiberi in infectione nunquam audiui, sed de nucum & malogranatorum corticibus constat; ut *Talmudicis* רמון nihil aliud fuerit quam *malogranatum*. Ita etiam describitur *Rimon* a Paraphraste Chaldaico, ut plane non dubitandum sit, quin per illum fructum intellexerit malogranatum. Sic Cant. cap. iv. III. ubi legimus & versu XIII. : מלן פקוריא כרמונים *Chaldæus* habet פרוס רמונים :

Repleti sunt preceptis in malogranata, viri pii scilicet & justi. Ubi Paraphrastes proculdubio respexit ad acinos & grana, quibus mala punica referta sunt, ut quilibet hæc facile explicare potest. Unde etiam Latinis *granata* & *malogranata*, propter magnum numerum acinorum tanquam tot granorum dicta sunt. Optime igitur Græcis dicuntur *Rimonim פֹּאֵל* & *פֹּתוֹנוֹי*, *mala punica*.

Jarchius ad Exod. cap. xxviii. vers. xxxi magnitudinem horum granatorum describit, docet enim habuisse quantitatem ovi gallinæ. רמונים. inquit, ותוללים היו כמין רמונים הששויות כביצה, רמונים : *Rimonim sunt globi quidam rotundi, instar malorum puniceorum, quasi essent ova gallinarum.*

CCCCXXIII. Materia horum malogranatorum fuit lana *hyacinthina*, *purpurea* & *occinea*. Sed hisce addunt Septuaginta *Byssum*. Atque sic ejusdem plane materiæ & colorum fuerunt ac *balteus*, quod optime observatum est ab Hieronymo. *Mala punica*, inquit, *contexta fuerunt usdem coloribus* (imo eadem materia) *ut supra cingulum*. Judæi quidem nullam byssum in malis punicis agnoscunt, cum ejus nulla expressa mentio fiat a Mose, nec מִשֵׁר Exodi xxviii. Putant itaque quando מִשֵׁר מִשֵׁר additur tribus istis speciebus, ut Exodi xxxix. xxiv. illud tantum fieri ad indicandum tres istas species, *hyacinthinum* scilicet *purpuram* & *coccinum* retorta esse, atque ut singula species octonis constaret filis, quæ iterum in unum torta facerent viginti quatuor fila. Vide *Massechet Ioma cap. vii*. Maimonidæ *Kele Hammikd. cap. ix*. de quibus nos plura lib. i. cap. xvii. Sed pedibus eo in sententiam Hieronymi, scilicet *byssum* etiam adhibitam fuisse in malogranatis, non minus quam in balteo. Primo Exodi cap. xxxix. vers. xxiv. dicitur וישעו על שולי המטל רמוני תכלה וארגמן ותולעת וישעו : *Et fecerunt ad oras pallii n. ala punica ex hyacinthino, ex purpura & coccino retorta*. Fateor quidem lanea fila etiam posse torqueri: sed observandum est, illud מִשֵׁר *retortum* in S. Scriptura nunquam dici nisi de bysso: ut merito quis suspicari posset, an non tacite hoc loco subintelligatur vocabulum *byssus*, quasi Moses dixisset מִשֵׁר byssum *retortam*. Ita sane Masora hunc locum explicat: מִשֵׁר תכלה וארגמן ותולעת שני ומש מִשֵׁר : *mala punica ex hyacinthino, ex purpura, ex coccino & ex bysso retorta*. Ita legisse Septuaginta clarissime patet; cum in utroque

loco, cap. xxviii. & cap. xxxix. habeant βύσσον κεκλωσμένην, prout τὸ ἴσον ψυ reddere solent. Verum quidem est Septuaginta etiam mentionem facere de auro in malis punicis. Sic enim illi Exodi cap. xxviii. ἢ ποιήσῃς ἑπὶ τὸ λῶμα ἔκδοτες κάτωθεν ὡσεὶ ἐξανθήσεως ῥόας ῥοτόκας ἐξ υακίνθου ἢ πορφύρας ἢ κοκκίνου ἀφρονισμῶν, ἢ βύσσου κεκλωσμένης, ἑπὶ ἔκδοτες κίλιν. Et facies ad oras tunica infra ut florentia malogranata, ex hyacinthino & purpura & coccino neto, & bysso retorta, ad oram tunica circumquaque. Mox additur: τὸ ἢ αὐτὸ εἶδὲ ῥοτόκας χρυσοῦς, quod ita solet reddi: *At eadem specie mala punica aurea.* Sed in hac versione Græca mendum esse, mihi persuasissimum est: siquidem textus Hebræus nec ullus auctor probatus inter Judæos, quod sciam, ne γὰρ quidem de malogranatis aureis habet. Ipsi etiam Septuaginta cap. xxxix. ubi narratur quod omnia jam ad legem facta fuerint vestimenta, plane tacent de *malogranatis aureis*, & cum priori loco nullam faciant mentionem de *aureis tintinnabulis*, cum tamen in posteriori expresse habeant κώδωνας χρυσοῦς *tintinnabula aurea*, & cum Textus Hebræus ubique habeat זהב פתוחים *tintinnabulum aureum*, clarum est, mendum esse in versione Græca, cap. xxviii. in his verbis: τὸ ἢ αὐτὸ εἶδὲ ῥοτόκας χρυσοῦς ἢ κώδωνας. Credo itaque hunc locum sic emendandum esse: ἢ ἢ τὸ αὐτὸ εἶδὲ ῥοτόκας, ἢ χρυσοῦς κώδωνας scilicet ποιήσῃς. *Ad illam autem formam malogranati facies etiam tintinnabula aurea.* Atque sic τὸ χρυσοῦς referendum est ad κώδωνας, non autem ad ῥοτόκας: hoc modo cum textu Hebræo convenit; ut nullum aurum fuerit in malogranatis, multo minus quod granata aurea fuerint: sed ejusdem materiæ & colorum, ac ipse fuit balteus.

CCCCXXIV. Præter Malogranata appensa quoque erant *tintinnabula aurea*. Moses habes פתוחים vocabulum פתוחים *tintinnabulum* significare, nemo est qui dubitet. Josephus, & Philo Judæus habent κώδωνας. Vulgatus *tintinnabula*. Lutherus Schellen, Belgæ **Schellekens**. Galli *Clochettes*. Pontificem Max. in vestibus habuisse tintinnabula, docet etiam Plutarchus *lib. iv. Symposiac.* quem locum allegavimus libro I. cap. III. Usus tintinnabulorum apud veteres varius fuit, ut apparet ex docto Opusculo Cl. Magii de *Tintinnabulis*, quibus tantum addam, apud Hebræos morem fuisse, tintinnabula jumentis & aliis animalibus appendi, non minus quam apud cæteras nationes, quod patet Codice *Schabbath cap.*

cap. v. אין חומר יוצא בנו אש"פ שהוא פקק *Asinus non egreditur cum tintinnabulo etiam si obduratum sit.* Sed & in ædibus habebant sua tintinnabula ad abigendos domesticos procul a thalamo, si forte vir solus cum uxore rem habere vellet. Vide Codicem *Niddah.* Sed & Persarum Reges ad ornatum vestium iis uti solitos fuisse, docet *Targum Scheni Esteris* cap. vi. x. de quo vide lib. i. cap. viii. Materia tintinnabulorum erat aurum. Ideo פטמנים זהב *aurum* dicuntur. Non erant fictitia quemadmodum malogranata, quæ contexta erant ex filis byssinis, ut dicerentur *tintinnabula* tantum ob aliquam formam tintinnabulorum quam referrent. Sed ex auro solido facta erant, ad modum omnium tintinnabulorum, ut possent edere sonum. Aurum in Sacro vestitu, quale fuerit, fatis ostendimus lib. i. cap. x. ut hic de materia tintinnabulorum nihil addendum censeam.

CCCCXXV. Forma autem tintinnabulorum non æque nota est cum varia illorum fuerint genera apud veteres, non minus quam & hodie apud nos. Habemus hodie certum genus tintinnabulorum instar globulorum intus cavorum, rotundorum, & undique clausorum, præter exigua quædam foramina, ut tinnitus interior esset, ex ære, argento, auro, & alio metallo etiam mixto, quibus inclusi sunt globuli ferrei, ut eorum motu tinnitus ederetur. Ejusmodi tintinnabula Antiquos etiam habuisse, eorum supellex non fatis manifesto docet. Potest nihilominus dubitari, utrum veteres ejusmodi non habuerint, cum inter crepundia & crepitacula puerorum, sic a crepitu dicta, etiam habuerint bullas, ut ex Plauto constat. Bullæ autem erant rotundæ, ut docet Isidorus aliique. Sed an Belgarum *bellen* non ita dicuntur a *bullæ*?

„ Aut, si mavis, an non potius Latinorum *bullæ* dicuntur
 „ ab aliqua voce veterum Germanorum? vetustissimi enim Latini,
 „ non minus quam Hispani, Galli, Cæterique Europæ populi ser-
 „ mone Germano usi fuerunt. Germanis *bullen* & *bullen* notat
 „ gibbum, & verbum *bullen* significat extuberare, ab Hebræo
 „ בלט *Balat*. Nomen itaque haberet *bullæ* ab extuberante & gibbosa
 „ forma, De verbo בלט & *bullen* superius a nobis quædam dicta
 „ sunt. Non tamen ignoro, esse qui *bullas* derivari credant a βουλή
 „ consilium, quod Magistratus, nobiles, ingenui, & sapientes eos
 „ a collo, quasi in pectore gestaverint. Ideo & Apollinis Bullati sig-
 „ num nonnulli existimant; quare & βουλευόρ & βουλευῖ
 „ sit,

„fit, propter oracula. De *Bullis* apud Plutarchum, Macrobiū, „Festum, Isidorum & alios.

De his nos alibi plura, in nostra Historia Gelrica, ubi de Cucullo Coss. Novomagensium. At talia in usu fuisse apud Judæos, colligi posse videtur ex eo quod comparentur cum ovis, quæ rotundæ sunt, & quæ intus habent acinos instar pilularum istarum ferrearum quales rotunda tintinnabula inclusa habere solent. Sic Numer cap. VI. v. ubi Nazarenis vino interdicitur, כל ימי נזרו : *Omnibus diebus Nazareatus non comedet de vite vini, a pellicula ad acinos.* Hic Jarchius observat גי significare קלפוח שבחוץ *pelliculam extrinsecam*: & חצונם esse כענכול כוונן *in medio instar mallei in tintinnabulo.* Hæc habet ex Misna *Nazir* cap. VI. *Misna* I. En tibi tintinnabula rotunda & clausa instar uvarum, intus habentium aliquid rotundi instar acini. *Malleus* acinus vocatur, quoniam usum ejus præstat pulsando, ad edendum tintinum. Idem docet Aben Ezra; nisi quod putet גי significare *acinum*, at חצונם *pelliculam.* Chaldæus eodem modo vertit. מקלופין ודן גיין גואין דענבא *A corticibus usque ad acinos interiores usq.* Ex his manifestum puto, veteres apud Judæos ejusmodi tintinnabula rotunda & clausa agnovisse.

CCCCXXVI. Sed aliud etiam dabatur genus tintinnabulorum apud antiquos. Erant enim quædam instar schyphorum oblongorum, inferius apertorum, in quorum medio pendeat malleolus, linguæ instar, cujus motu, quando tintinnabulo illiditur, fit tintinitus. Talia sunt præcipue tintinnabula nostra majora, quæ *Nolla* & *Campana* vulgo vocantur, Germanice *et* *Zlotte* & Gallice *Cloche.* Apud veteres tintinnabula fuisse ejusdem formæ, marmora & ipsa supellex veterum plus satis docent. Videatur Magius in suo opere *de Tintinnabulis*, præsertim cap. VIII. ubi elegantissime depictum habet Elephantum, cui ejusmodi tintinnabulum appensum est. Sed innumera istius formæ effusa sunt circa nostrum Novomagum, quorum plurima possidet doctissimus noster Smetius, immo & nos iis non plane caremus, quamvis æruginè & vetustate exesa sint. Hæc pleraque fieri solent ex metallo aliquo mixto, ex ære, stanno, ferro &c. Sane Hebræos talia quoque habuisse, colligi potest ex partibus eorum, prout nobis describuntur. Docent enim Hebræorum Magistri, tintinnabula habuisse linguam aliquam ad

ad pulsandum, ut tinnitus daretur; quam linguam vocabant ענבול *malleolum*. Vocabatur autem *lingua* quia erat ferrum aliquod oblongum instar linguæ, aut etiam quia instar linguæ quasi ex ore aliquo modo propendebat. Verum quidem est, globulum, qui est in tintinnabulis rotundis instar acini in uva, etiam vocatum esse ענבול, uti supra ostendimus, sed illud factum est ideo, quia talis globulus usum malleoli præstat. Alias certissimum est, ענבול proprie loquendo esse ferrum aliquod oblongum instar alicujus linguæ. Ita explicatur *Massechet Parah cap. ultimo*: ubi ענבול dicitur לשון משמיע קול *Lingua que edit sonum*. Alii legunt ברזל משמיע קול *ferrum edens sonum*. Sane talia fuisse videntur plurima tintinnabula Judæorum, præcipue autem Summi Pontificis. Ideoque eis ענבול attribuitur, & ענבול cum ענבול dicuntur componere totum tintinnabulum, ut videre est *Massechet Sevacbim cap. ix.* quem locum mox allegabimus. Sic etiam *Codice Parah cap. ultimo*, tintinnabulum dicitur constare ענבול & ענבול quasi diceret ex ipso corpore & malleolo; ita quidem ut si unica tantum pars, puta ענבול *malleolus*, aqua lustrali aspersa sit, totum tintinnabulum mundatum esse dicendum sit. Cum autem Judæi tintinnabulum describant tanquam rem compositam ex duabus partibus, oportet partes eas posse conspici, quod non bene potest dici de rotundis & clausis tintinnabulis, quæ exigua tantum habent foramina, globulus enim interior conspici non potest, sed optime de illis quæ sunt forma pyramidali & infra ad basin aperta. Immo si totum tintinnabulum censebatur mundatum aqua lustrali, quando vel solus *malleolus* ענבול, uti loquuntur, fuit aspersus, oportet illud intelligi debere de hisce tintinnabulis tantum, nam in rotundis interior globulus non potuit facile aspergi, & si aspersus, id est si aqua lustralis eo vel maxime pervenisset, illud non potuisset tam facile observari. At omnia ista facillime fieri poterant in hujusmodi tintinnabulis oblongis, inferius apertis, quæ malleolum aliquomodo propendentem habebant. Et sane tintinnabula in pallio S. Pontificis ita describuntur a Maimonide. *Kele Hammikd. cap. ix.* ut dicendum sit, ea constitisse ex duabus partibus quæ facile separari possent, scilicet ex ipso corpore & malleolo, quod non potest dici de rotundis & clausis, sed de oblongis & apertis tintinnabulis. ומביא Et adfert *septuaginta duo tintinnabula, in quibus sunt Septuaginta duo malleoli*. Ita enim constructa

sunt tintinnabula ista, ut malleolus facile potuerit iis indi & adimi.

CCCCVII. De numero tintinnabulorum varix sunt sententix. Justinus Martyr inter Christianos scriptor antiquissimus, duodecim tintinnabula in Pallio S. Pont. fuisse docet, ob numerum Apostolorum, quos per hæc tintinnabula significatos voluit ob sonum prædicationis Euangelii. Vide ejus *Dial. cum Tryphone*. De duodecim tintinnabulis quoque mentio fit apud Epiphanium *Hæres. lib. I. xxxiv. contra Marcianos*. ἢ τὸ λόγιον τὸ ποικιλτὸν δώδεκα λίθας ἔχον, ἢ τὰς δώδεκα κώδωνας. quem locum valde ridicule vertit lanus Cornarius, præcipue hæc verba: ἢ τὸ λόγιον τὸ ποικιλτὸν, sic enim ille: *Et poculum varium*, cum debuisset dicere & *Rationale varium*. Prosper de *Promissionibus Dei part. II. cap. III.* quinquaginta fuisse credit. Alii octoginta, ut Durandus in *Rational. divin. Offic. lib. III. cap. XIX.* Clemens Alexandrinus *Stromat. lib. V.* Sed quamvis S. Scriptura nihil dicat de numero tintinnabulorum, & malogranatorum, nihilominus septuaginta duo fuisse doctissimi viri, cum inter Judæos, tum inter Christianos, adfirmarunt. Gemarici sane Codice *Sevachim cap. X.* tot posuerunt. מנין עב' זגין שבהן שבעים ושנים שינבולים והולה אדפערט *Septuaginta duo tintinnabula, quibus insunt septuaginta duo pleetra, & appendunt utriusque lateri (i. e. plagula pallii) triginta sex.* Eadem, iisdem fere verbis, repetuntur a Maimonide *Kele Hammikd. cap. IX.* In eadem sententia est Hieronymus in *Epistola ad Fabiolam. In extrema, inquit, id est ad pedes, septuaginta duo tintinnabula fuerunt, & totidem mala punicea.* Videatur etiam Isidorus *Etym. l. I. cap. II. & lib. XIX. cap. XXI.* Sane si ratio ulla afferri potest numeri tintinnabulorum, multo probabilior est sententia Judæorum, Hieronymi aliorumque, qui LXXII. ponunt, quam cæterorum qui pauciora aut plura statuunt. Sunt qui putant tot fuisse, quia traditur per confusionem Babyloniam tot ortas fuisse linguas, ut hac via ostenderetur sonus verbi Dei, præcipue autem Euangelii ad omnes nationes & linguas venturus, ut omnes a Deo edocerentur in Mysteriis salutis. Alii qui credunt duodecim solummodo fuisse, id quidem existimant factum fuisse propter XII. Apostolos; sed illis possumus respondere, id potius factum esse ob LXXII. discipulos Christi, qui

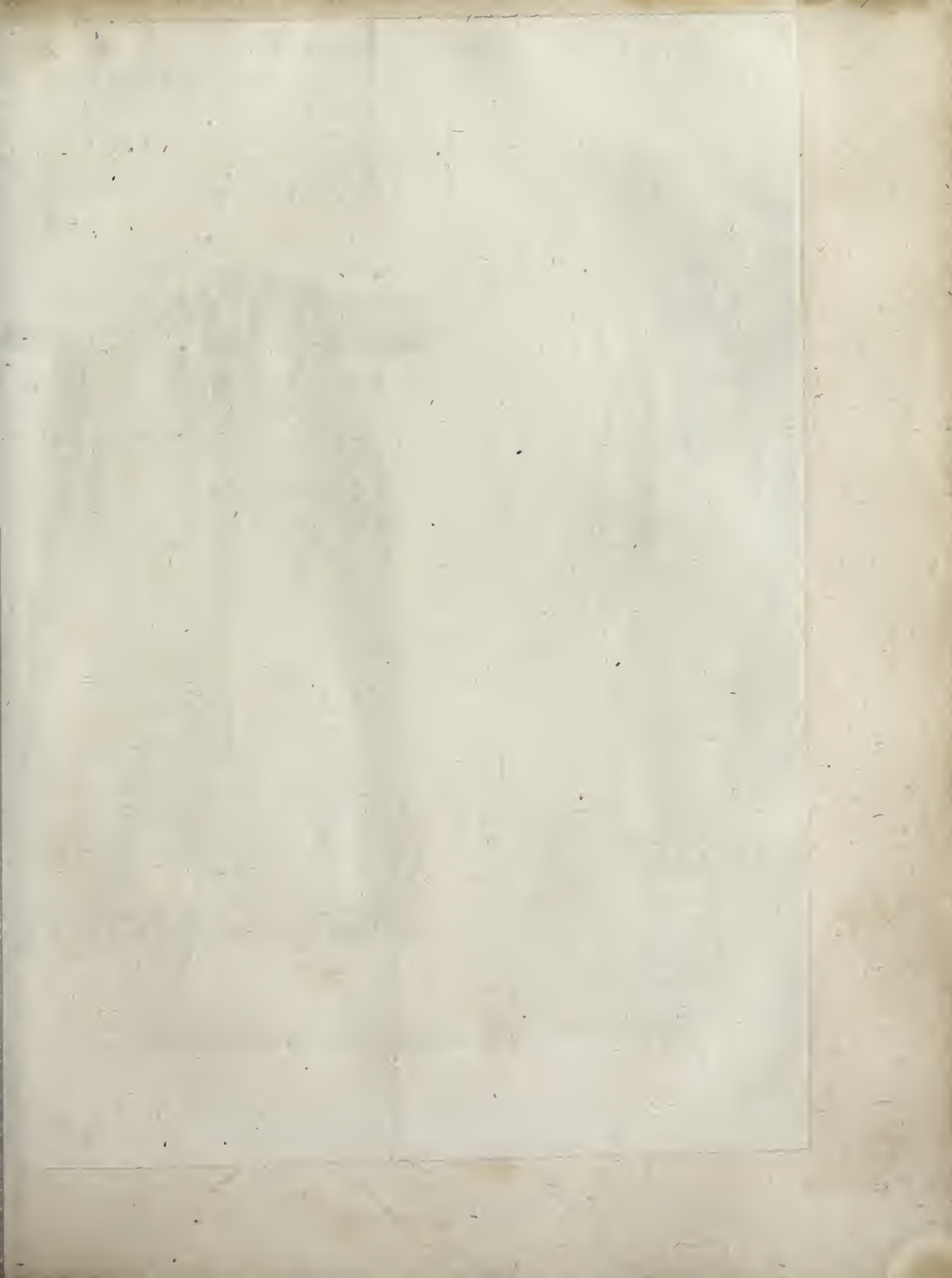
tanquam totidem Euangelistæ missi sunt ut eadem munera exercerent, scil. ut Euangelium etiam prædicarent omnibus populis & linguis; Posset etiam conjici LXXII. tintinnabula totidemque malogranata fuisse, eadem de causa propter quam fuerunt LXXII. Seniores magnæ Synagogæ, & LXXII. interpretes Veteris Testamenti, si revera tot fuerunt. Cum enim, quando Seniores eligendi erant, qualibet tribus sex elegerit, quandoquidem numerum illum necessarium putabant, ut res bene curarentur, inde statim numerus LXXII. factus est, quia XII. fuerunt tribus. Non sine ratione itaque affirmaretur, LXXII. tintinnabula facta fuisse ad significandos LXXII. Seniores magni Synedrii, quibus totus populus Israeliticus repræsentabatur, quemadmodum per duodecim lapides in Pectorali repræsentabant duodecim tribus.

CCCCXXVIII. Non possum quin hic observem etiam aliquid de magnitudine tintinnabulorum & malogranatorum. S. Scriptura de hisce quidem tacet. Sed Gemarici malogranata tradunt fuisse instar ovi, ut supra audivimus. De tintinnabulorum magnitudine etiam silent. Probabile est illa non fuisse multo minora, cum alias eorum sonus a malogranatis facile potuisset impediri. Sane sola malogranata, si tantæ fuerint magnitudinis, sex ulnas minimum Hollandicas in ambitu pallii occupabant; Si autem tintinnabula ejusdem fuerint magnitudinis, oportet ut pallium inferius laxissimum fuerit, & ut ambitu suo ad infimas oras comprehenderet duodecim ulnas Hollandicas; quod an verum sit, viderint illi qui tantæ magnitudinis fuisse docent malogranata, aut qui LXXII. ponunt tintinnabula totidemque mala punica.

CCCCXXIX. Qua ratione autem tintinnabula, cum ex auro solido facta fuerint, oris pallii appensa fuerint, S. Scriptura non docet. Abarbanel ad Legem Parascha Tezave, cum Rabbi Mose filio Nachmani statuere videtur, mala punica intus cava, illisque addita fuisse tintinnabula. Dixit enim hunc doctorem credidisse *quod mala punica cava fuerint, & quod in illis fuerint tintinnabula, sed ita ut e medio malorum punicorum tintinnabula conspici puerint.* Sed hæc sunt lepida commenta, cum hoc modo nec satis auxiliissent ornatum pallii, nec tintinnabulorum sonus satis clare audiri potuisset. Satis manifesto docet Moses quodlibet tintinnabulum fuisse inter duo mala punica, & quodlibet malum punicum inter duo tintinnabula. Sic enim versu xxxiv. capitis xxviii. *וששה על שוליו רמוני ג' ופעמוני*

ופעמוני זהב בתוכם : פעמון זהב ורמון פעמון זהב ורמון על שולי המעיל סביב :
Et facies ad oras ejus malogranata &c. & tintinnabula aurea inter ea. tintinnabulum aureum, & malogranatum, utrumque tintinnabulum aureum & malogranatum ad oras pallii circumquaque. Ita sane hunc locum explicat Jarchius : ביניהם סביב בין ב' רמונים פעמון אחד : רבוק ותלו בשולי המעיל
Inter ea circumcirca, inter duo malogranata tintinnabulum unum, appendet oris pallii.

CCCCXXX. De his duabus speciebus, scilicet de malogranatis & tintinnabulis tantum mentionem facit S. Scriptura, quæ in fimbriis pallii fuerint. Nihilominus Philo Judæus *lib. III. de vita Moſis* tres species recenset, *ρόσκης, κώδωνας & ἀνθίνα. Malogranata, tintinnabula & flores*: quibus etiam triplicem significationem attribuit. Ἐξ αὐτῆς ἡ, inquit, καὶ τὰ σφυρὰ ρόσκησι. ἢ ἀνθίνα, ἢ κώδωνες εἰσι. τὰ μὲν ἀνθίνα σύμβολον γῆς, ἀνθεῖ γὰρ ἢ βλασάνη πάντα ἐν ταύτης, οἱ δὲ ρόσκησι, ὕδατος, ἅρα τὴν ῥῆσιν λεχθέντες, ἀθυρόλως. οἱ δὲ κώδωνες τ' ἀρμονίας ἢ συμφωνίας τέτων &c. *Circa talos habet mala punica, flores & tintinnabula. Flores quidam terram significant, omnia florent & germinant ex terra. Mala punica aquam, sic dicta a flendo: tintinnabula horum harmoniam & concentum.* In eadem sententia fuisse videntur Septuaginta, cum non tantummodo *Malogranata* vocent *ἐξανθήσεως ρόας ρόσκης*, sed & exfertis verbis dicant appensa fuisse: *ρόσκησον, χρυσῶν κώδωνα ἢ ἀνθίνα, malogranata, aureum tintinnabulum & florem.* Sed vix a me obtinere possum ut credam Septuaginta & Philonem credidisse præter malogranata & tintinnabula, aliud quid pallio appensum fuisse. Per *ἀνθίνα* illa, mea opinione, non intelligunt aliquid diversum ab ipsis malogranatis; sed tantum formam malogranatorum exprimunt. Scilicet quod facta fuerint, ita quasi adhuc flores non plane decidissent. Non fuerunt matura, sed adhuc florentia. Ideo Septuaginta dicunt *ἐξανθήσεως ρόας ρόσκης*, quod posset reddi *florentia malogranata*. Id ipsum videntur intellexisse Judæi, quando ea sic describunt, ut sint similia iis quorum ora nondum sunt aperta, *שלא פתחו פיהן* Et hoc quidem ad majorem ornatum erat. Solent enim malogranata, antequam ad plenam maturitatem perveniunt, habere quasi coronulas, quibus eleganter ornantur in acumine. Ut ut sit, manifesto patet in fimbriis pallii Pontif. Max. nihil fuisse præter malogranata lanæ variorum colorum, & tintinnabula aurea.

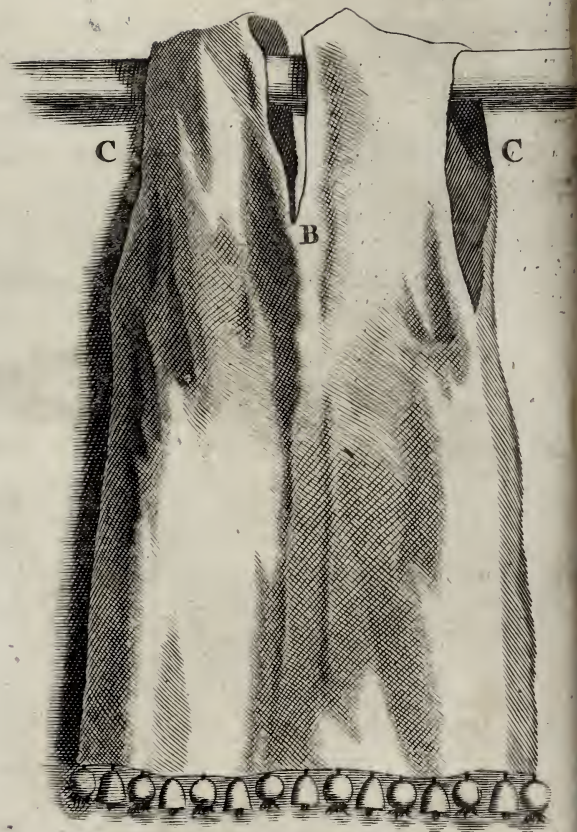

II.

I. A

B

D

D

CCCCXXXI. Pallia fimbriata veteres etiam habuisse alios præter Pont. Max. docet Scholiastes Persii ad hunc versum:

Scis comitem horridulum trita donare lacerna.

Scis, inquit, birrum atritum comiti condonare, lacerna pallium fimbriatum, quo olim solis milites velabantur, pænula pallium cum fimbriis longis.

Regem Persarum easdem plane habuisse fimbrias ac Pont. Max. Hebræorum, ex malis punicis & tintinnabulis, docet *Targum Scheni*, Esteræ cap. VI. de quo nos plura supra.

CCCCXXXII. Ex his omnibus quæ dicta sunt liquet שָׂמֵי Summi Pontificis, fuisse tunicam exteriorem talarem ex lana hyacinthini coloris contextam, undique clausam & rotundam sine manicis, habens capitium tantum oblongum non transversum, sive aperturam per quam caput immitteretur, cui limbus attextus erat ob firmitatem, & in lateribus duo foramina ad exerenda brachia, in infimis oris malogranata ex lana hyacinthina purpurea, coccinea & bysso alba, cum tintinnabulis aureis circumquaque: quod hæc tabula exhibebit.

EXPLICATIO TABULÆ.

Figura Prima.

- A. Pallium Summi Pontificis quod dicitur שָׂמֵי.
 - B. Capitium sive פִּי שֵׁל רֶאשׁ aperture capitis, per quam caput transibat.
 - C. Foramina ad latera exerenda brachia.
 - D. Fimbriæ ex malis punicis & aureis tintinnabulis.
- Secunda figura exhibet Pontificem Summum tali Pallio vestitum.

CAP. VI.

DE אֶפְרוֹד EPHODO.

Præceptum de Ephodo ubi extet. Varia Versiones. Materia Ephodi. Ejus forma. Etymologia. ἐπωμῖς, ἑβέλασιον stragula, chlamys, Pallium &c. *Hunnorum vestimenta.* λέντιον, ἀέζωμα ἱερατικόν. Ephod Bad. ἐπωμῖς vestimentum muliebre. *An manicatum? Error Iosephi, Rubenii & aliorum.* Caracallarum duo genera. Imperator Caracalla. *Varii auctores allegati. Ephod utrum vestis talaris. Male asseritur a Iudæis.* Gallica palla apud Martialem. Palliolum. ἡμιφάλακον. Ephod ad nates dependet. *Iosephus tentatus.* Ephodi tres partes. אפוד Amiculum. חפוז Humeralia. חשב האפוד Cingulum Ephod duabus plagulis constat. Humeralia quid? *Attexuntur, non assuuntur. Iudeorum error.* וחבר *Mosi quid? חשב האפוד quid? Error Seniorum & vulgari:* חשב & חשבן *idem.* *Varii auctores.* Cingulum Ephodi cur חשב dictum? *Ex eadem materia textum.* חשב *Mosi quid? Ephod unica ἡσδὸς & ἀμάχαλα.* *Integra descriptio Ephodi ex Iarchio. Varii Auctores.* schürze פורצנט שורצנט. Ephod omnium vestium sacrarum, præter pectorale, pretiosissima. חשבן fibule aureæ & gemmate: ἀσπίδες ἀσπιδες apud Iosephum quid? Aspides, Clypei. *Ruffini versio.* חשב gemma in humeralibus. *iis insculpta nomina XII. tribuum.* Littere in gemmis protuberantes. *In qualibet gemma sex nomina.* Quo ordine? *Iosephus & alii Rabini allegati.* חשבן חשב gemmæ memoriæ quid? Catenæ aureæ. Annuli in Ephodo. Ephod quid fuerit? *Vera ejus descriptio. Tabula Ephod Exhibens. Tabula explicatio.* Samuelis Ephod quale. ἑφδ βάρ. Ephod octoginta quinque Sacerdotum I. Sam. xxii. xviii. Ephod Levita. *Judic. xviii. Error Hieronymi.* Ephod vestis etiam vulgaris. Ephod חשב. Ionathani חשבן חשב חשב. *Varii auctores.* Ephod Mica. Ephod fulvis auri Es. xxx. xxxii. *Mirifica descriptio Ephodi apud Suidam.*

CCCCXXXIII. **P**Allio superinduebatur אפר Ephodum. De hoc vestimento extat Exodi xxviii. versu vi. Septuaginta habent ἐπωμίδα, qua voce uruntur Josephus & Philo Judæus. Chaldæus vocem אפרוֹרֵא retinet. Arabs البدنة quod videtur significare *amiculum*; est enim أمانت *amicur*. Vulgatus habet *superhumeral*. Junius & Tremellius *Amiculum*. Lutherus etn Leib roct. Galli, Belgæ & Diodati retinent vocem *Ephod*. Josephus nonnunquam etiam ἐφόδω haber. Aquila Ἐπιρραμμα & ἐπένδυμα, ut docet Hieronymus *ad Fabiolam*, & *ad cap. iii. Hosea*.

CCCCXXXIV. De materia *Ephodi* non multum habeo quod dicam, cum factum fuerit ex *auro*, *hyacinthino*, *purpura*, *coccino* & *byssu retorta*, ut patet Exod. cap. xxviii. vers. vi. Quid autem sit *aurum*, *hyacinthinum*, *purpura*, *coccinum* & *byssus retorta*, suo loco satis fute docuimus.

Idem censendum est de coloribus, nam quicumque noverit qualis fuerit materia *aurum*, *hyacinthinum*, *purpura*, *coccinum* & *byssus*, etiam noverit quales fuerint colores.

CCCCXXXV. Major versatur difficultas circa formam hujus vestimenti. Si vocis Etymon spectemus, videtur significare aliquid quo homo quocunque modo amicitur & involvitur. Est enim אפרוֹרֵא *amiciviv*, *accinxit*, hinc אפרוֹרֵא *amicivus* Es. xxx. xxii. Hanc forte ob causam generali voce a quibusdam *Ephod*, vocatur *amiculum*. Sed hoc vocabulo ejus forma non exprimitur. Nec vulgati *Superhumeral*, nec Aquilæ Ἐπιρραμμα, nec aliorum ἐπένδυμα id satis manifesto docent; cum *superhumeral* nihil dicat, nisi quod humeris impositum sit; & Ἐπιρραμμα tantum significet *assumentum* aliquod; fortassis, quia credebatur a quibusdam ex pluribus partibus confutum, scilicet ex duabus plagulis & humeralibus, de quibus postea plura. Ἐπένδυμα quidem significat vestem quandam quæ aliis imponebatur, quod *Ephodo* etiam convenit, sed id de *tunica* aliisque vestimentis, teste Polluce, dici solebat.

CCCCXXXVI. Hujus vestimenti formam exprimere velle videntur Græci, cum id vocent ἐπωμίδα Josephus *Aniq. cap. iii.* non contentus voce ἐπωμίδα addit: ἐκλυπη δ' ἐπωμίδι ποσειδονία *Græcanica epomidi similem* fuisse. Suidæ ἐπωμῖς est εἶδος περιβολῆς. Sed & hoc valde generale est. Nam quid est περιβολῆς, nisi quælibet vestis quæ injicitur, *stragula*, *chlamys*, *pallium* & id genus

nus alia. Et de Hunnorum quidem veste Suidas hæc intellexisse videtur. ἐπωμίδες ἢ ἢ ἀναξυρίδες, ἢ ἢ Ἐποδημάτων τὰ πλεῖστα ἐς ἢ ἔνων τό τε ὄνομα, ἢ ἢ τρόπον ἀποκείλει) σφίσι. Προκόπιός Φησιν. *Epomides & bracha & pleraque calceamenta Hunnorum sunt, & nomini & forma respondent, ait Procopius.* Helychio ἐπωμῆς est quidem vestimentum Sacerdotale *lineum*. Ἐπωμίδιον, ὡς λέντιον ἱερατικὸν περὶ βόλαιον. Alibi λέντιον illi est περὶ ζῶμα ἱερατικόν. Sane hoc intelligi posset de *Ephod bad* Davidis, quod lineum fuit, sed de Summi Pontificis Ephodo neutiquam. Audiamus ipsum Josephum qui se clarius exprimere conatur. γίνε) ἢ (scil. ἐκλωκῆ ἐπωμῆς sive Sacerdotale Ephod) τῆτον τὸν τρόπον. ὕφανθεις ἐπὶ βάθ) πηχυσά) ἐκ τε χρωμάτων παντοίων ἢ χρυσοῦ συμπεποικιλμυς, περὶ πυκτον, (aut potius, ut optime manuscriptum, ἀπερὶ πυκτον) ἢ ἔσενε τὸ μέσον καταλιμπάνη, χειρῶν τε ἠσκηρῶ) ἢ τῶ πάνη χήμαλι χτῶν εἶναι πεποιημέν). *Fit autem hoc modo: Textum in profunditatem cubitalem, (aut potius natium, postea enim patebit Ephodum dependisse ad nates usque) ex variis coloribus & auro variegatum. intectum pectoris medium relinquit, manicis ornatum atque ita factum est, ut omnino ad formam tunica fabricatum videretur.* Sed hæc descriptio cum ob varias rationes, tum præcipue, quod dicat manicis ornatum esse Ephod, mihi non placet. Nullas manicas habuisse postea patebit. Pollux, *lib. VIII.* ἐπωμίδα ait esse vestimentum muliebri, sed formam non exprimit. Sane hoc sensu Ephod non potuit esse simile Epomidi, Hieronymus Ephod caracallæ simile voluit sed absque cucullo. *Palliolum, inquit, fuit mira pulchritudinis, præstringens fulgore oculos, in modum caracallarum sed absque cucullis.* Duo genera caracallarum olim fuerunt. Antiquitus breves erant, deinde demissiores & talares habebant Romani, cujus vestimenti inventor fuit Imperator Antoninus, unde & *Caracalla* dictus est. Vide Ælium Spartianum in vita ejus. De breviori & antiqua caracalla id videtur intelligere Hieronymus, quando dicit Ephodum esse simile caracallæ. Sane ita explicavit Rubenius *de Re Vest. lib. I. cap. VI.* Ephod, inquit, fuit manicatum & breve vestis genus lateribus scissum, tunica illi, quam faciales portant vulgo *Cotte d'armes* dicta, simile. Bene quidem quod breve vestis genus, lateribus scissum & absque cucullo dicatur Ephod, sed male quod ei manicæ attribuantur: cum manicas nullas habuerit, ut postea patebit ex ejus structura.

CCCCXXXVII. Jarchius Exodi Capite ultimo Ephodum vult vestem fuisse talarem. רחבו כרחב גבו של אדם ויותר ומגיש עד עקביו *Latitudo ejus est ut latitudo tergoris viri, & paulo latius, pertingit autem ad talos.* In eadem sententia est Maimonides *Kele Hamikd. cap. VIII.* האפוד רוחבו כרוחב גבו של אדם מכתף לכתף ואורכו מכנגד אצלו הידים מאחוריו עד הרגלים : *Latitudo Ephodi accommodata est latitudini tergoris hominis, ab humero ad humerum, & longitudo ejus est ab axillis usque ad pedes.* Sed Ephod talare fuisse vestimentum, mihi persuadere non possum, sic enim Pontifici inter operandum impedimento fuisset, eximius color Pallii conspici non potuisset, & hoc modo tintinnabulorum sonus audiri minime potuisset.

„ Si tamen aliquis hisce, non obstantibus, cum Bernhardo „ Anglo, *ad Josephum Lib. III. pag. 177.* credere velit, Ephod „ longam fuisse plagulam, ad talos usque, credat quidquid ab „ surdi credere potest credulus, credet ineptissima & manifesto „ falsa: cum nec *Pallium* conspici, nec tintinnabula sonum „ edere potuissent, uti jam modo dictum est.

CCCCXXXVIII. Certius est Ephodum fuisse genus vestimenti brevis, & ultra dimidias nates non propendisse. Qualis fuit *Gallica palla*, de qua Martialis:

Dimidiasque nates Gallica palla tegit.

Atque sic non male dicitur fuisse instar sagi militaris, aut antiquarum caracallarum ante tempora Antonini, quæ breves erant, ablatis cucullo & manicis. Hac de causa Hieronymo optime dicitur, non quidem *pallium*, sed *palliolum*, quasi diceret *ἡμισφαιερὸν dimidiatum pallium*, quemadmodum quidam vocem istam interpretantur apud Suidam. Ita sane Ephod describitur a Kimchio I Chron. xv. xxvii. ubi de Ephodo Davidis fit mentio, & quod Kimchius existimat simile Ephodo Aharonis: hoc enim ad lumbos tantum demissum existimabat. אפוד של אהרן, inquit, ושאר שרדיו כמון שני לבדים אחר לפנים וחד לאחר ומגיש עד מחניו והיה האפוד : *Erat ut Ephodum Aharonis quasi duo panni; quorum alter anterior, alter posterior erat, usque ad lumbos demissi, & cingulum quo cingebatur ex ipso contextum erat.* Abarbanel *Parascha Tezave*, ad anum, id est, ad dimidias nates, ut loquitur Martialis, demissum vult. Sic enim totam formam Ephodi ibi describit, ואמנם צורתו היתה כמו שאומר האפוד היה תלוי מאחורי הכתן ורחבו היה

היה כרחב גב הכהן מכחף לכחף כרי שתיינה הכתפות מחוברות לו והוא היה הלוי למטה
 מהכהנים כנגד בית השחי והכתפות מחוברות לו ונכפלור לפני הכהן משט וכנגד הלב
 היה יוצא מהאפוד כמו חגורה משני צדדיו והוא חוגר בה על משרל האפוד כמו
 : *Ita sane forma ejus erat prout jam dictum est. Pendebat
 itaque Ephodum a tergo Sacerdotis. Latiitudo ejus erat, ut latitudo
 tergoris Sacerdotis, ab humero ad humerum, & adharebant ei hu-
 meralia. Pendebat autem ab humeris usque ad anum. Et humera-
 lia ei adharebant. Sed in anteriori parte parum erat duplicatum,
 & circa cor egrediebatur uringue ex lateribus instar cinguli, quo
 cingibatur Ephod super pallium, quemadmodum id explicatum est.*
 Sane in hanc sententiam ego pedibus eo, quod Ephod breve fue-
 rit vestimentum, quod infra dimidias nates, aut lumbos non fue-
 rit demissum. Idem credo intellixisse Josephum, loco allegato
 ubi dicit, Ephod fuisse contextum *מִן בֵּית וְעַד אֶרְצוֹ* ad profun-
 ditatem cubitalem: quasi ab humeris longius non fuerit quam cubi-
 tus. Sed quod præter humeralia cubitalis fuerit plagula ista infra
 humeralia dependens: ista scilicet pars quam Judæi distinguunt ab
 humeralibus, & quam proprie *Ephodum* vocant. Hoc autem modo
 revera ad nates dependere debebat. Possit etiam legi *מִן בֵּית וְעַד אֶרְצוֹ*
nates pro *מִן אֶרְצוֹ* cubitale, quasi dixisset Josephus *מִן בֵּית וְעַד אֶרְצוֹ*
מִן אֶרְצוֹ textum in profunditatem natium, id est usque ad nates
 dependens.

*Hac iterum displicent Bernardo: scilicet quod sit contra
 honestatem Iosephi, quasi vero vir gravis & honestus non posset ad-
 hibere, si necessitas id postulat, vocem qua corporis partes notat.*
*Sed nihil adfirmo, est conjectura criticis satis familiaris, & sæpe
 apta. Displicet Bernardo, quia non prius ab eo fuit animadver-
 sum. Non spero, eum eousque esse profanum, ut jure jurando ansit
 negare, meam conjecturam genuinam esse lectionem, quandoquidem
 convenit cum veritate rei; quamvis & ego jurejurando nihil affirmem.*

CCCCXXXIX. Ut autem melius intelligeretur tota hujus ve-
 stimenti structura, notandum est, illud constituisse tribus præcipue
 partibus: ipso scilicet *amiculo*, quod pectus & tergo tegebat ab
 axillis usque ad dimidias nates, & quod Hebræorum Magistri
 proprie dictum volunt *אפוד Ephod*. Deinde *humeralibus*, partibus
 istis scilicet quæ humeros tegunt, ad axillas usque, quas Judæi
 putant *כתפם* dictas a Mose. Tertio ex *השב האפר* *cingulo Ephodi*.
 ipsum autem *amiculum*, quæ prima & præcipua pars hujus vesti-
 menti

menti erat, & quod proprie *Ephod* dicebatur, nihil aliud erat quam duo panni, instar duorum succinctoriorum, uti vulgo vocantur, qualia solent habere mulieres, alterum anterius, alterum posterius, in ipsis humeris, per humeralia egregiis & pretiosis fibulis juncta. Hæc succinctoria a Kimchio, ut modo audivimus, כפופי שני לברוי duo panni, sive due plagula, vocantur, quales revera erant. De hisce plagulis, sive succinctoriis leges etiam apud Jarcbium ad vers. VI. cap. xxviii. Exodi, ad vocem אפוד quem locum postea integrum recitabimus.

CCCCXL. Secunda pars Ephodi erant *humeralia*, sive superior pars ab axillis sursum protracta usque ad humeros, ideo כפופי i. e. *humeralia* dicta. Erant autem כפופי sive *humeralia* nihil aliud quam reliquæ partes hujus vestimenti ab axillis ad humeros: duo scilicet frustra quæ plagulæ adhærebant, & quæ usque in humeros protraherentur, ut anteriora cum posterioribus jungerentur fibulis gemmatis, de quibus suo loco. De hisce humeralibus loquitur Moses versu VI. אל שתי כפופי הכרות יהיה לו אל שתי קצות וחבר: *Duo humeralia juncta erunt illi, in duabus extremitatibus, & jungentur.* Optime vertuntur כפופי *humeralia*; est enim כתר *humerus*. Vocantur autem ita quia humeros tegunt, unde & tota vestis a quibusdam *humeralis* dicitur, & Græce ἐπιωπιάς, ἄνω ἔσπευς humero. Nota etiam inter *humeralia* spatium aliquod vacuum relictum fuisse quadratum magnitudine fere spithamæ, cui adaptabatur השן *Pectorale*, quod Josephus vocat ἀπείρηκτον ἔσπευς τὸ μέσον *intectum medium pectus*. Et διάκενον ἐνδύμας & *vacuum vestimenti*. כפופי sive *humeralia* Judæi credunt seorsum texta, & deinde plagulæ acu assuta fuisse. Maimonides *Hilch. Kele Hammikd. cap. viii.* ותופר עליו שתי כפופי כדי שיהיו על כפופי הכתר *Et assuntur illi duo humeralia, ut essent super humeros Pontificis.* Et hoc quidem Judæi videntur collegisse ex verbis Moysis, cum tam expresse dicat; & *juncta erunt* (*humeralia*) *illi* & *adhærebunt illi* i. e. *Ephodo*. יהיה לו אל שתי קצות וחבר *Iuncta erunt illi in duabus extremitatibus, & cohærebunt.* quem locum sic explicat Abarbanel, loco supra a nobis laudato. רוצה לומר שיטשה לאפוד שתי כפופי וישנה אחם בעצמן נפרדות נמנה ואח"כ תופרין אותן בראשי האפוד כאופן שיהיו על כפופי הכתר וכל זה אמר שתי כפופי חוכרות יהיה לו על שני קצותיו: *quod fecerint Ephodo duo humeralia, & quod ea fecerint seorsum, ita ut ab eo separata fuerint, postea autem quod ea assuerint extremitatibus*

Ephodi, ut essent supra humeros Sacerdotis; ideoque dicitur, duo humeralia juncta erunt illi ad duas extremitates ejus. In eadem plane sententia est etiam Jarchius. Sed, pacè Hebræorum magistrorum dictum sit, ego puto eos vehementissime falli: ignorabant scilicet vestes texti posse hoc modo, ideo etiam manicas putant seorsum textas & tunicæ assutas fuisse, quod suo loco ostendimus. Et quamvis Moses de humeralibus Ephodi, quasi de partibus separatim loquatur, tamen certum est, humeralia non fuisse assuta, sed eadem tela texta, sine acus opera. Moses enim expressis verbis dicit vestimenta Sacra fuisse *opus textoris*, quod suo loco probavimus. Quidquid igitur textura absolvi poterat, non opus erat ut acus adhiberetur. Minime fane probatur ex eo, quod Moses dicat: *חברות יהיה לו אל שני קצותיו* *Et adhererunt illi ad duas extremitates*: poterant enim adhærere per texturam, non autem per acum. Non enim debebant humeralia esse separata ab amiculo, sive plagula, quod forte in aliis vestimentis fiebat; sed debebant ei adtexti ut ei adhærerent. Quod sub finem iterum repetat vocabulum *והכר* & *adherebit*, potest intelligi de cohærentia duarum plagularum, quæ in humeris per lapides *שהם* tanquam per fibulas gemmatas cohærebant & nexa erant.

CCCCXLI. Tertia pars Ephodi erat *חשב האפודה* *Cingulum Ephodi*, quo infra axillas corpori adstringebatur. Vide versu octavo, ubi Moses de eo sic loquitur: *וחשב אפודתו אשר עליו כמששׁו* *Quorum verborum sensum Septuaginta minime assequuti sunt; sic enim illi: τὸ ὕφασμα τῆ ἐπιμύδων ὃ ἐστὶν ἐπὶ αὐτῶ, ἢ τῆ πίπινον ἐξ αὐτῶ, ἔσται ἐν χρυσῷ &c. Et textura humeralium qua sunt super eo, ex ipso fieri debent auro &c.* His deceptus est vulgatus: *Ipsa, inquit, quoque textura & cuncta operis varietas erat ex auro, &c.* quasi Moses per *חשב אפודה* intellexisset *ὑφασμα ἐπιμύδων* *texturam humeralium, aut texturam & operis varietatem*, ut habet vulgatus, cum certum sit *חשב אפודתו* nihil aliud significare, quam *cingulum Ephodi*. Ita fane hunc locum intelligit Chaldæus, qui pro *חשב* habet *המין* quod proprie *cingulum* significat: hinc optime a Jarchio vocatur *הגור* *cingulum*. Locus itaque Moses sic erit vertendus: *Et cingulum amiculi ejusdem operis erit ex ipso amiculo progrediens, ex auro, hyacinthino, purpura, Coccino & bysso retorta.* Ita fane ad hæc verba *חשב האפודה* fermocinatur Abarbanel: *רוצה לומר שיטשה השב האפודה יהוה כדמיון אבנט שהיה יוצא משני צדדי האפר והיה חוגר אותו כנגד לבו*

Vult dicere: factum fuisse cingulum Ephodi; erat autem instar baltei, qui egrediebatur ex eo ab utroque latere, & cinxit se eo ad cor suum. Maimonides *Kele Hammikd. cap. VIII.* יש לו כמו שתי ידות יוצאות ממנו והם הנקראין חשב האפוד; *Habebat (Ephod) quasi duas manicas, quæ egrediebantur ex eo, per texturam ex utroque latere, quibus eum cingebant, & has (manicas) vocat cingulum Ephodi.* Ecce hoc cingulum comparatum cum manicis. Abarbanel cingulum hoc etiam vocat duas corrigias. והוא מלאכה האפוד בעצמה *Et hoc est opus ipsum Ephodi ex viginti octo filis, & ex eo (Ephodo) egrediebatur (cingulum) ex utroque latere, instar duarum corrigiarum.* Habuit igitur Summus Pontifex quasi duo cingula, primo אבנט *balteum*, quo interior tunica stringeretur, & חשב האפוד *cingulum Ephodi*, quo duæ plagulæ instar duorum succinctoriorum ad pectus & tergus corpori astringerentur.

CCCCXLII. Dicitur autem hoc cingulum a Mose חשב האפוד. Primum vocabulum חשב, indicat proculdubio hoc vestimentum, & ipsum quidem cingulum fuisse חשב מעשה *opus artificiosissimum.* Quale autem illud opus fuerit, libro primo cap. xvii. suo loco satisfuse explicavimus. At dicitur חשב האפוד *Cingulum am-iculi*, non-autem חשב כתפה *cingulum humeralium*, quia *amiculo* proprie sive *plagula* anteriori fuit attextum, non autem frustis istis, quæ *כתפות humeralia* vocantur. Addit etiam Moses כמעשהו *ut opus ejus*, ut intelligeremus cingulum ex eadem materia fieri, eadem textura absolvi, & eodem ornamento decorari, quo & ipsum amiculum sive succinctoria facta & decorata sunt. Maimonides loco modo allegato: זהכל ארון זהב חלית וארגמן והולטת שני *Et omnia texta sunt, ex auro, purpura, hyacinthino, coccino, & bysso ex viginti octo filis, ut opus Pectoralis.* Jarchius hæc verba כמעשהו sic explicat: כאריגת הסניר: מעשה חשב ומהמשת מינים כן אריגת החשב מעשה חשב ומהמשת מינים: *Qualis est textura-succinctorii, scilicet opus artificiosissimum ex quinque speciebus, talis etiam est textura cinguli, opus artificiosissimum & ex quinque speciebus.* Sic etiam explicatur ab Abarbanel. Tandem addit Moses Ex ipso: quibus indicat, cingulum textum fuisse simul, cum ipso amiculo sive plagula, ita ut ex ea egredi videretur. Jarchius hæc verba יהיה ממנו יהיה sic explicat: עמו היה ארון: עמו היה ארון ולא יארגנו לכד ויחברנו: *Cum ipso (amiculo sive succinctorio) textum erit.*

erit, non autem texetur separatim, ut postea adnecteretur. Abarbanel

ובא הכתוב לומר שלא יעשו החשב כלכר ואח"כ יחברו אותו אל האפוד כמו שהיו הכתפות. אבל ממנו יהיה רוצה לומר שהיה ארון החשב עם האפוד ואותם הדברים עצמם:

Pergit autem S. Scriptura & dicit cingulum non debuisse fieri separatim, & postea annecti Ephodo, quemadmodum humeralia, sed ex eo ipso erunt, id est, textus erit cingulus cum ipso Ephodo. Et hæ sunt res ipsæ.

CCCCXLIII Atque hæ sunt tres illæ partes quibus constabat totum Ephod, I. סינר sive סינר aut etiam לבדים ipsæ duæ plagulæ, sive duo succinctoria, quorum unum pectus, alterum tergus tegebatur; II. חמורה Humeralia quæ ab axillis sursum trahebantur in humeros; & III. חשב האפוד cingulum, per quod circa cor strangebantur plagulæ. Erat itaque instar tunicæ sed in lateribus *perforata & ἀπαγάλας sine manicis*. Non displicet integram descriptionem huc adferre, quam dedit Jarchius, loco modo laudato, ad vocem Ephod. ולא שמעתי ולא מצאתי בברייתא פירוש הפניה ולבי אומר

לי שהוא חגורה לו מאחוריו רחב כרחב גב איש כמין סינר שקורין פורצינ'ט שחונרות השרות כשרוכבות על הסוסים כן מששהו מלמטה שני ורוד חגור אפוד בד למדנו שאפוד חגורה היא ואי אפשר לומר אין בו אלא החגורה לכדה שהרי נאמר ויחן עליו את האפוד ואח"כ יחגור אותו בחשב האפוד והיא בהמין אפודה למדנו שהחשב הוא החגור והאפוד שם חכשית לברו ואי אפשר לומר שעל שם שתי כתפות שבו הוא קרוי אפוד שהרי נאמר שתי כתפות האפוד למדנו שהאפוד שם לבד והכתפות שם לבד והחשב שם לבד לכן אני אומר שעל שם הסינר שלמטה קרוי אפוד על שם שאופדו ומקשטו בו כמו שנאמר ויאפוד לו בו והחשב הוא חגור של מעלה הימנו והכתפות קבועות בו ועוד אומר לי לבי שיש ראייה שהוא מין לבוש שתרגם יונחן ורוד חגור אפוד בד כדרוט דבוץ ותרגם כמו כן משלים בדרוטין במעשה חמר אחות אבשלום כי כן הלבשה בנות המלך הנחולות משלים

Non audiui nec inveni in traditionibus explicationem formæ ejus. Sed animus mihi dicit, quod ipsi (Sacerdoti) accinctum fuerit a tergo ad latitudinem tergoris veri, instar succinctorii, quod vocatur Schurße (פורצינ'ט lego prout principes fœmina cingi solent, quando egunt. Talis est forma inferioris partis, ut dictum est (II. Sam. VI. XIV.) Et David cinctus erat Ephodo lineo. Unde docemur Ephodum succinctorium fuisse. Non potest tamen dici, quod nihil haberit præter succinctorium tantum, cum dicatur (Levit. VIII. VII.) & imposuit ei Ephodum; & postea, cinxit eum חשב האפוד quod interpretatur Onkelos, cingulo Ephodi. Unde docemur חשב esse cingulum; Ephodum autem esse nomen ornamenti (sive vestis pretiosæ.

tiolæ. Non autem potest dici, quod propter duo humeralia sua dicatur Ephod, quoniam dicitur: duo humeralia Ephodi. Unde discernimus Ephodum esse nomen speciale, & humeralia esse nomen speciale, & cingulum esse nomen speciale. Ideoque dico, quod propter succinctorium, quæ est pars inferior, dicatur amiculum, quoniam eo amicitur & ornatur, prout dicitur (Levit. VIII. VII.) & amiciet se eo. Sed חשב est cingulum alias הימו (Chaldaice cingulum ejus) Humeralia autem ei sunt annexa. Iterum mihi dicit animus, quod sit species vestimenti, de quo Ionathán, quando (hæc verba II. Sam. VI. XIV.) Et David cinctus erat Ephodo lineo, interpretatur, Pallio byssino, & sic interpretatur pallia in historia Thamaris sororis Absalonis (II. Sam. XIII. XVIII.) quia sic vestiuntur filia Regis virgines palliis.

Hoc vestimenti genus reliqua omnia præter pectorale, pretio & ornatu antecellebat, factum enim erat ex hyacinthino, purpura, coccino, auro & bysso retorta. Summo etiam artificio contextum fuit, & insignia ornamenta habebat: erat enim חשב חשב, quid autem hoc significet, libro primo cap. XVII. satis fute ostendimus, quo & lectorem remittimus.

CCCCXLIV. Præter aurum & cætera ornamenta, etiam lapidibus pretiosis fulgebat in utroque humero, quibus tanquam fibulis gemmatis, duo succinctoria, sive duæ plagulæ anterior & posterior necebantur. De his lapidibus hæc habet Moses Ex. XXVIII. vers. IX. וּלְקַחְתָּ אֶת שְׁתֵּי אֲבְנֵי שֹהַם וּפְתַחְתָּ עֲלֵיהֶם שְׁמוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל

שֵׁשׁ מְשֻׁמֹּת עַל הָאֲבֵן הָאַחַת וְאַחַת שְׁמוֹת הַשְּׁשֶׁה הַנּוֹתְרִים עַל הָאֲבֵן הַשְּׁנִיָּה כְּתוּלְדָתָם: מִשֵּׁשׁ חֲרָשׁ אֲבֵן פְּתוּחֵי חֹהֵם הַפֶּתַח אֶרֶץ שְׁתֵּי הָאֲבֹנִים עַל שְׁמוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִסֵּבֵט מִשְׁבָּעוֹת זָהָב תִּזְשֶׁה אֹתָם: וְשָׂמָה אֵת שְׁתֵּי הָאֲבֹנִים עַל כְּתֻפֹת הָאֶפֶדֹת אֲבְנֵי זָכָרֹן לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל וְנָשָׂא אֹהֶרֶן אֶת שְׁמוֹתָם לִפְנֵי יְהוָה עַל שְׁתֵּי כְּתֻפֹת לִזְכָּרֹן

Et sumes duos lapides Schoam & insculpes illis nomina filiorum Israelis. Sex nomina supra lapidem unum, & sex nomina reliqua super lapidem alterum, secundum suas aetates. Opus sculpsoris lapidum erit, & sculptura sigilli sculpes duos lapides secundum nomina filiorum Israelis, fundis aureis includes eos. Et ponet duos lapides super humeralia Ephodi. Lapidet memoriales filiis Israelis. Et portabit Aharon nomina eorum coram Deo in duobus humeralibus ad recordationem. Duæ igitur istæ plagulæ, ex quibus corpus Ephodi constabat, in humeris cohærebant per duas fibulas aureas, egregia

gia gemma מִשְׁבֻּצוֹת *Mischbezoith*, quasi diceret *fundas*, quia revera erant fundæ quibus inclusæ erant Sardonyches. Sed ipsissimæ fundæ, ut diximus, & fibulæ erant quibus posterior plagula, quæ in tergo dependet, anteriori adnectebatur. Josephus *De Bello Jud. lib. vi. cap. vi.* easdem fundas sive fibulas aureas certis quibusdam figuris ornatas docet, nempe figura *aspidium*, si Rufinus bene vertit, quæ plagulas tenerent, ne de humeris deciderent; ideoque eas aspides aureos vocat. δύο δὲ αὐτῶ ἐνεπόρπειν ἀσπίδισιν χρυσαῖ, κατεκλίπτο δὲ ἐν ταύταις κάλλιποι τε ἢ μέγιστοι σαρδάνυχες, τὰς ἐπωνύμους ἑ ἔθους φυλῶν ἑπιγραμμίσια. *Duabus autem fibulis aureis aspidum specie vinciebantur: quibus inclusi erant opimi, maximique Sardonyches, scripta tribuum gentis nomina ferentes.* Sed qua ratione sit inductus Rufinus ut verteret *aspides*, non video, cum verti possint *clypei parvi*. ἀσπίδισιν *clypeum parvum* significat. Et sane S. Pontificem figuram alicujus animalis gestasse in vestibus sacris non puto; cum id ansam dare potuisset idololatriæ. Ideo Magistri docent: cautum fuisse ne Ephodum, Pectorale & balteus ulla figura animalis pingetur, sed tantum floribus; quod ad שָׁרָן & שֵׁשֵׁׁרֶט ostendimus lib. 1. cap. xvii. Et sane fibulas istas instar parvorum clypeorum ex auro fuisse, ego lubenter credo, cum proculdubio per totum humerum extenderentur, ut anterior plagula ornatus posteriori ad hæreret. Alias facile fieri potuisset, ut extremæ partes humeralium crispatæ & deorsum relapsæ essent, nisi hoc modo cohibita per ejusmodi clypei ornatum. Veteres in humeris pretiosissimas fibulas habuisse, & quidem gemmatas, variis etiam figuris ornatas; omnibus, qui vel parum versati sunt in optimis auctoribus, notum est. Videatur *Rhodius de Acia cap. v.* Ubi etiam existimat has fibulas aureas & gemmatas Summi pontificis Hebræorum originem dedisse omnibus cæteris ejusdem generis fibulis.

Fibulæ non tantum habebant figuram aspidum, aut clypeorum, sed & lapides inclusos, שָׁרָן, quos Græci *σαρδάνυχας*, hinc optimo juræ fibulæ gemmatæ vocari possunt. Sed qualis proprielapis fuerit שָׁרָן fufius explicabitur postea, ubi de lapidibus pretiosis agendum erit. Hic alia notanda sunt.

CCCCXLV. Lapidibus arte sculptoris literæ quædam, & integra quidem nomina insculpta erant: *Et insculpes eis nomina filiorum Israelis &c. Opus sculptoris sigilli, sculpes duos lapides secundum nomina*

nomina filiorum Israelis. Quia tam expresse dicitur *מִעֵשֶׂה חֶרֶשׁ* *opus sculptoris*, Abarbanel observat Mosen quidem attulisse lapides pretiosos illos quos Principes dederunt; sed ipsum Mosen eos non sculpsisse, sed peritissimum aliquem sculptorem. Sed & hæc verba. פָּחוּי חֶמֶס הַפֶּתַח אֵת שְׁתֵּי הָאֲבָנִים *Et sculptura sigilli sculpes duos istos lapides*, sic intelligi vult: ut literæ non incisæ fuerint quemadmodum id fieri solet in sigillis, quare litteræ postea ceræ impressæ protuberant, sed ita ut per ipsam sculpturam in lapidibus protuberantes essent, instar alicujus imaginis aut litteræ in cera jam post sculpturam expressæ. וַיִּרְאֶה, inquit, מוֹדֵה שֶׁהַכְּתָבִים הֵיחָה חֲרוּתָהּ, מוֹדֵה שֶׁהַכְּתָבִים הֵיחָה חֲרוּתָהּ, *Ex hoc liquet literas scultas fuisse protuberantes.*

CCCCXLVI. In quolibet autem lapide sculpta erant sex nomina. Sex in dextro & totidem in sinistro: שֵׁשׁ מִשְׁמוֹתָם עַל הָאֲבֵן *Sex nomina super lapidem unum, & sex nomina reliqua super lapidem alterum.* Hæc satis sunt manifesta. Additur autem כְּתוּלֵדוֹתָם *secundum generationes suas*: quæ verba varie exponi solent ab Hebræorum Magistris. Sunt enim qui putant omnes majores natu inculptos fuisse dextro lapidi, reliquos sinistro, hoc modo:

נֹד
אֶשֶׁר
יִשְׁשַׁבֵּר
זְכוּלָן
יוֹסֵף
בְּנִימִין

רֵאוּבֵן
שִׁמְשׁוֹן
לֵוִי
יְהוּדָה
דָּוִד
נִפְתָּלִי

Ultimum nomen בנימין scribitur cum *jod* in ultima syllaba, ut numerus xxv. litterarum in unoquoque lapide reperiretur. Hunc ordinem observatum fuisse existimat Jarchius ad locum istum, & optimo quidem jure: nulla enim sufficiens datur ratio, ut inde recedamus. Optime ita Iosephus *Ant. Jud. lib. iii. cap. viii.* ἐγγεγραπὴν ἢ τέτοις, ἢ Ἰακώβων παίδων τὰ ὀνόματα γεγραμμένην ἀπὸ χειρῶν γλώσση τῆς ἡμετέρας ἢ ἐξ ἢ λίθων ἐκατέρωθεν. οἱ πρεσβύτεροι δὲ εἰσὶν ἢ ὤμων τὸν δεξιόν. *Hæc inscripta erant filiorum Iacobi nomina, literis vernaculis nostra lingua, in utroque lapide sena. Majores natu dextrum humerum obtinebant.*

CCCCXLVII. Nihilominus Gemarici, cum Babylonici tum Hierosolymitani, alium omnino comminiscuntur ordinem. Volunt enim nomina filiorum Leæ primum scripta esse, ut *Ruben, Simeon, Levi, Iehuda, Isacar, & Zabulon*. postea nomina filiorum ancillarum, & filiorum quidem Bilhæ ut *Dan & Nephtali*, ante nomina filiorum Zilpæ *Gad & Aser*, postremum nomina filiorum Rachelis, ut *Ioseph & Benjamin*. hoc modo:

שמעון	ראובן
יהודה	לוי
זבולן	יששכר
דן	נפתלי
אשר	גד
בנימן	יהוסף

Tali modo lapidibus pretiosis insculpta fuisse nomina tribuum tradidit Maimonides *Hilch. Kele Hammikd. cap. 1x*. Et sic quidem ibi depinguntur.

Nota quod *Nephtali* dextro inscribatur ante *Dan*: hanc ob causam ut in unoquoque lapide non tantum sex nomina, sed & viginti quinque litteræ reperirentur. Deinde nomen Iosephi scribitur cum litera ה hoc modo יהוסף pro יוסף ob eandem rationem, scilicet ut in isto lapide reperirentur xxv. litteræ. Creduunt enim Hebræorum magistri in unoquoque lapide debere reperiri xxv. literas, ut omnes tribus constarent quinquaginta literis. Audiamus Maimonidam: ששה על ראובן זו וששה על אבן זו כתולדותם וכתבין שם יוסף יהוסף. ונמצאו כ"ה אות באבן זו וכ"ה אות באבן זו וכן היו כותבין והאבן שכתוב בה ראובן על כתיבו הימנית והאבן שכתוב בה שמעון על כתיבו השמאלית: *Sex (nomina) super hunc lapidem & sex super illum; secundum suas generationes. Et scriptum erat nomen Iosephi יהוסף ut reperirentur xxv. littera in unoquoque lapide. Sic autem scripta erant, ut in dextro humero primum nomen fuerit Rubenis, in sinistro autem Simeonis. Eodem modo explicatur ab Abarbanele Parascha Tezave. Hæc autem desumpta sunt a Gemaricis, Massechet Soiah cap. vii.* Hierosolymitani שפוחו בני מיכן וחד מיכן וחד מיכן ובני רחל מיכן וחד מיכן וחד מיכן ובני מיכן וחד מיכן וחד מיכן: *Filii Leæ ab uno latere, & filii Rachelis ab altero, & filii ancillarum in medio.* Et paulo post: כשם שהן חולקין כאן כן חולקין באבני

באבני אפודי במלאותם: כרי שיהו עשרים וח' מיכן והלא אינן אלא ארבעים וחששה
 א"ר יוחנן בנימן דתולדותם מלא: א"ר יודה בר זבידא יתוסף מלא עדות ביהוסף
 שמוי והלא אינן אלא עשרים שלשה מיכן ועשרים ושבעה מיכן אמר רבי יוחנן
 בנימן הירר הצוו בן מיכן ומיכן אמר רבי זבידא ויאות מי כתוב ששה שמותם
 לא: אלא משמותם. משמותם ולא כל שמותם הראשונים נכתבים ממניו של כ"ג
 משמאלו של קורא והאחרונים נכתבין משמאלו של כ"ג מימינו של קורא:
 הראשונים אינן נכתבין על סדר שיהודה מלך האחרונים נכתבין על סדר:

*Quemadmodum disponuntur hic, ita etiam disponuntur in lapidibus
 Ephodi, ut essent viginti quinque; in unoquoque latere. Sed nonne re-
 periantur tantum XLIX? Doctor Iohannis dicit Benjamin replebit.
 Doctor Iehuda filius Zebida dicit Iosephus implebit, per nomen Jo-
 seph. At non reperiuntur nisi XXIII. litere ab hac parte, & XXVII.
 ab illa parte. Dixit Doctor Iohannes, Benjamin nomen divisum
 erat: בן ab una parte & ימין ab altera parte. Dixit Doctor Ze-
 bida, Sane nonne scriptum est lex nomina eorum? Non, sed e
 sex nominibus eorum; Ex nominibus eorum, non autem integra
 nomina eorum. Priora scripta erant in dextero (hamero) Summi
 Pontificis, & in sinistro legentis. Et posteriora scripta erant in sini-
 stro S. Pontificis, & in dextero legentis. Priora non erant scripta
 ordine; quia Iudæ Regno potius erat. Sed posteriora ordine scrip-
 ta erant. Babilonici hæc habent.*

אמר רב כהנא כדרך שחלוקין כאן בן
 חלוקין באבני האפוד מיתבי שתי אבנים מוכות היו לו לכהן גדול על כתיבו
 אחת מכאן ואחת מכאן ושמות שנים עשר שבטי' כתוב עליהם ששה על אבן
 זו וששה על אבן זו שש משמותם על האבן האחת וג' שניה כתולדותם
 ולא ראשונה כתולדותם מפני שיהודיה מוקדם וחמישים אותיות היו עשרים
 וחמש על אבן זו ועשרים וחמש על אבן זו חנינא בן גמליאל אומר לא כדרך שחלוקין
 בחומש הפקודים חלוקין באבני אפוד אלא כדרך שחלוקין בחומש שני כיצד
 בני לאה כסידרן בני רחל אחת מכאן ואחת מכאן ובני שפחות באמצע ואלא מה
 אני מקיים בתולדותם כמשמותם שקרא להם אביהן ולא כשמה שקורא להן
 משה ראובן לא ראובני שמטון ולא שמטוני דן ולא הדני גד ולא הגדי:

*Dixit doctor Cubana, quemadmodum disponuntur hic ita disponun-
 tur in lapidibus Ephodi. Respondent, Summus Pontifex habebat
 duos lapides pretiosos in humeris suis, unum in singulo latere, & no-
 mina duodecim tribuum iis inscripta erant, in quolibet lapide sex no-
 mina, uti dictum est (Ex xxviii. x.) sex nomina in uno lapide
 &c. Posteriora scripta erant secundum generationes suas, non au-
 tem priora, quia Iudæ præcedebat. Erant autem quinquaginta lit-*

re, scilicet viginti quinque in quolibet lapide. Doctor Chanina filius Gamlielis dixit: Non eodem modo disponuntur in lapidibus Ephodi, quo disponuntur in libro הפקודים (Numeror. cap. I.) Sed quemadmodum δδτερῶσδ (Exod. cap. I.) Hoc scilicet modo, ut Filii Lea & Rachelis suo ordine positi sint. Quidam ab hac, & quidam ab illa parte. Et filii ancillarum in medio. Sed quid ego inde concluderem? Secundum ætates suas, id est, secundum nomina sua: quemadmodum eos vocavit pater eorum: non autem quemadmodum eos vocavit Moses: Ruben, non Rubeni, Simeon, non Simeoni, Dan & non Haddani; Gad & non Haggadi. Respiciunt hic Gemarici ad Deuter. cap. xxvii. vers. xii, xiii. & ad Exodi cap. i. Priori enim loco legimus: Hi stant ad benedictionem populo in monte Gerizzinorum, quum transiveris Iordanem, Schimeon, & Levi & Iehuda, & Issacar, & Joseph & Benjamin. Hi vero stant ad maledictionem in monte Hebali, Ruben, Gad & Ascher, & Zabulon, Dan & Nephtali. quasi hoc modo stetitissent.

קללה

ראובן
גד
אשר
זבולן
דן
נפתלי

ברכה

שמעון
לוי
יהודה
יששכר
יוסף
בנימין

Exodi autem Cap. i. hoc modo:

בנימין
דן
נפתלי
גד
אשר
יוסף

ראובן
שמעון
לוי
יהודה
יששכר
זבולן

Sed de hisce variis ordinibus & dispositionibus plura habebimus capite sequenti, ubi de nominibus in Pectorali agendum erit. Ordinem autem illum observatum fuisse, quemadmodum eum priori loco posuimus, ut eum ponit etiam Jarchius, ego nullus dubito, cum sit revera secundum generationes filiorum Israelis: & eo magis hoc credo cum eodem ordine sculpta fuerint in pectorali, quod suo loco parebit.

CCCCXLVIII. Dicuntur etiam lapides illi אבני זכרון לבני ישראל *Lapides memoriales filijs Israelis*: quia scilicet *eos tulit in humeris coram Deo ad recordationem*, ut addit Moses. Hoc est duodecim nomina tribuum Israelis duobus his lapidibus insculpta erant, ut per ea Pont. Max. omnes duodecim tribus sibi in memoriam revocaret cum sacrificaret, ut pro omnibus tribubus sacrificaret, omnesque secum in templum portaret & pro iis thymiamata & preces faceret. Sed de his plura dicimus suo loco.

Hic etiam Moses mentionem facit duarum catenularum, quibus pectorale adhærebat Ephodo. ושתי שרשרות זכת טהור מגבלות העשה אהם *Et duas catenas auri puri aquabiles facies illis, opere torilli, & aptabis catenas torilles fundis*. Sed de his catenis, cum pertineant ad Pectorale magis quam ad Ephod, hic non multa dicemus. Omnia fusius tractabimus capite sequenti.

CCCCXLIX. Præter lapides istos pretiosos in humeralibus, duos etiam aureos annulos habebat Ephod, quibus annectebatur pectorale. Sic de iis loquitur Moses versu xxxvii. ושתי שתי טבעות זהב ונתת אהם על שתי כתפיה האפור מלמטה ממול פניו לעמך מחכרתו ממעל *Et facies duos annulos aureos, & pones eos supra duo humeralia Ephodi inferne in anteriori parte ejus e regione commissure ejus, supra cingulum Ephodi*. Quamvis hæc dicantur postquam Moses Pectorale descripsisset, nihilominus ad Ephodum magis quam ad pectorale referri debent. Maimonides existimat quatuor annulos aureos Ephodo additos fuisse; scilicet superne in humerali ad משבצות *gemmatas fibulas*, reliquos duos inferne circa חשב האפור *cingulum Ephodi*. Vide *Hil. Kele Hammikd. c. viii*. Ubi sic fermocinatur וטושה בכל כתף שתי טבעות אחר מלמעלה בראש הכתף ואחר מלמטה לכתף למעלה מן החשב *Et fecerunt in quolibet humerali duos annulos, alterum superne initio humeralis, alterum autem inferne supra cingulum*. Sed unde hæc expiscatus sit vellem ab alijs au-

dire, cum ipse id non ostenderit. Nec opus est quatuor annulis in Ephodo, cum id duobus fieri potuerit: quod manifestius erit capite sequenti ubi de Pectorali agendum erit.

CCCCCL. Ex omnibus illis quæ jam a nobis dicta sunt, satis constat, quid fuerit Ephod? scilicet vestimentum breve *χιτών* & *ἀμάχalon*, constans duabus plagulis in humeris fibulis aureis gemmatis nexis, & inde ad dimidias nates dependentibus, quarum altera posterior tergum, altera anterior pectus & ventrem tegebat, anteriori plagula habente duo humeralia attexta, & in utroque humero lapidem Sardonychem aureis fundis insitum, quibus insculpta erant XII. nomina tribuum Israelis, quibusque appendebatur Pectorale, & infra axillas attexta duo lora, in utroque latere unum, quibus corpori tanquam cingulo astringerentur plagulæ; cum duobus tandem annulis aureis paululum supra istud cingulum Ephodi, quibus Pectorale Ephodo inferius annecteretur. Hæc sequenti tabula clariora erunt.

EXPLICATIO TABULÆ.

A. & B. שתי סימין דואַ plagulæ ex quibus Ephod componitur.
A. anterior. B posterior.

α. α. שתי כתפות האפוד *duo humeralia Ephodi*.

β. β. חשב האפוד *cingulum Ephodi*, sive duo lora quibus pro cingulo utitur Sum. Pontifex in stringendo Ephodo, ipsi Ephodo attexta.

γ. γ. שתי טבעות זהב על שתי כתפות האפוד ומלמעלה לחשב האפוד : *Duo annuli aurei in duobus humeralibus sed inferius versus ipsam plagulam, supra cingulum Ephodi.*

δ. δ. ששה משבצות זהב *fundæ aureæ* cum suis lapidibus שהם, quæ fundæ aureæ etiam tenent locum fibularum, quibus anterior & posterior plagula in humeris cohærebant.
His fundis, sive fibulis etiam appendebatur חן Pectorale, catenulis aureis.

ε. Ἐστὲν τὸ μέσον ἀπεριπίπτων, sive διάκενον ἐνδύματι, *Medium pectus intermedium*, aut *vacuum vestimenti* inter duo humeralia, cui pectorale adaptatur, ut habet Josephus.

A

B

CCCCLI. Tale igitur fuit Ephodum Sacerdotale, ut Israelitæ omnia fere vestimenta gestarent, *tunicam, pallium, pileum*, sic & *Ephodum*, quibus & ipsi Sacerdotes utebantur. Sed quemadmodum fere omnia vestimenta Israelitarum valde differebant a vestibus Sacerdotum, etsi eodem nomine venirent, sic & *Ephodum* Israelitarum omnino aliud fuit quam Ephodum Summi Pontificis. Ita quidem legimus Annam Samueli filio suo etiam fecisse אפור; sed *lineum* fuisse sacra scriptura simul testatur, dicitur enim אפור בר (peissime Septuaginta habent ἐφὸδ βάρη pro ἐφὸδ βάρη.) *Ephodum lineum*. I Samuel. cap. II. XVIII. Sed & forma proculdubio a S. Pontificis differebat; non enim legimus illud habuisse talia humeralia, & cingulum, & lapides pretiosos & anulos aureos. I. Sam. cap. XXII. XVIII. etiam legimus Dojegum Adomæum irruisse in Sacerdotes, & morte affecisse eodem die octoginta quinque viros gestantes אפור בר *Ephod lineum*. Ubi iterum Septuaginta corruptissime, non tantum *trecentos quinque viros*, pro LXXXV. ponunt, sed & *Ephod* tantum scribunt omisso τῷ βάρη; cum non tantum mentio fiat de Ephodo, sed de *Ephodo bad*, scilicet de *lineo*. David dicitur etiam אפור חגור *Cinctus Ephodo lineo*. II. Sam. VI. XV. I. Chron. XV. XXVII. Sed in omnibus istis locis omnino aliud Ephodum intelligendum est, quam illud quod gestabat Summus Pontifex, & de quo nos agimus. Nam alterius erat materiæ, non ex hyacinthino, purpura, coccino, bysso retorta & auro, sed ex puro lino facta erant Ephoda Samuelis, Davidis & aliorum; & formam omnino aliam fuisse mihi persuasissimum est. Sunt itaque qui putant intelligi per אפור, *tunicam lineam* qualem habebant omnes Sacerdotes. Talia puto fuisse Ephoda Samuelis, LXXXV. Sacerdotum quos occidit Doeg, & istius Levitæ, de quibus fit mentio I Sam. XXII. Judic. XVIII. Et in hac quidem sententia est Doctissimus Hieronymus, in Hebraicis reliquis Patribus omnibus præferendus, in *Epist. ad Marcellam*; ut etiam crediderit Samuelem ideo Ephod habuisse, quod fuerit Levita: & quotiescunque in S. Scriptura sermo fit de Ephodo, id semper de aliqua veste Sacerdotali intelligi debere. Sed, cum venia doctissimi viri dictam sit, errat Hieronymus. Nam David nec Levita nec Sacerdos fuit, & tamen Ephodo cinctus erat. Levitæ nullam habebant prorsus vestem sacerdotalem. Nec ullus Sacerdos Ephodum sacerdotale gerebat, præter Sum-

num Pontificem. Uno verbo, nullum Ephod Sacerdotale ex puro lino factum erat. Alii itaque credunt Ephoda illa fuisse tantum vestes aliquas elegantes byssinas, quales viri honoratiores gerere solebant. In hac sententia sunt Kimchius, & Rabbi Levi Ben Gerson ad I. Sam. xxii. xviii. ut ut non plane recedant a sententia Hieronymi, quo nomine etiam refutari videntur ab Aben Ezra Exod. xxviii, vi. Putant enim illi, viros istos, quos Doeg occidit, dignos fuisse ut portarent Ephodum, quod Aben Ezra non placet; cum nemo dignus fuerit ut hoc vestimentum gereret quam solus Pont. Maximus. Sed per *Ephod bad* S. Scripturam intelligere, vestem aliquam virorum honoratiorum, ipsi etiam testantur Seniores II. Sam. vi. vers. xv. Ubi pro *Ephod bad* habent: $\chi\gamma\delta$ Δαβιδ ἐνδεδυμένος σολῶν ἔξαινον *Et David induus erat stola eximia.* Est itaque illis *Ephod* nihil aliud quam *stola*. Idem plane videtur intelligere Chaldæus Jonathan, cum habeat כרוט דבן *cheirodotiam byssinam*: כרוט vocem esse Græcam, $\chi\phi\omicron\delta\omega\tau\omicron\nu$, sed verpulorum more corruptam, minime dubito. Ideo & Thamaris vestem, quam suo loco ostendimus esse tunicam manicatam, sive $\chi\phi\omicron\delta\omega\tau\omicron\nu$, eodem vocabulo כרוט exprimit. Eodem igitur sensu, ut omnes Israelitæ, saltem honoratiores, habebant $\text{אפוד / מסיל / כתונה}$ &c. eodem sensu etiam habuisse videntur אפוד , quod scilicet & forma & materia a Sacerdotali multum discreparet.

CCCCLII. Judicum cap. xvii. & cap. xviii. etiam fit mentio de quodam Mica, cui erant ædes Deorum & qui Levitam conduxit ut ei esset Sacerdos eique fecit אפוד הרפים ופסל *Ephodum Theraphim & Idolum.* Cujus autem formæ & materiæ illud Ephod fuerit, non dicitur. Ut ut sit, tunc temporis nullus fuit Rex in Israele & unusquisque pro arbitrio suo vivebat. Cum itaque ex Levita Sacerdotem fecerint contra legem & *Theraphim sculpsit*, puto & ipsum Ephodum quoque plane aliud genus vestimenti, quam Ephodum Summi Hebræorum Pontificis fuisse. Sed de hoc Ephodo, ut & præcipue de Theraphim, plura dicemus infra, ubi etiam examinabimus *Ephod & Theraphim* Hoseæ cap. iii. iv. Tandem etiam mentio fit de *Ephodo fusilis auri* Esaiæ xxx. xxi. Sed per illud Ephod Propheta proculdubio nihil aliud intelligit quam *tunicam*, aut pallium, aut aliud etiam aliquod genus vestimenti quo Deorum statuas vestire solebant Idololatræ. Quid quid est, manifestum est *Ephodum* nomen fuisse alterius vestimenti, præter illud quod gerebat Summus Pontifex.

Coroni-

CCCCCLIII. Coronidis loco hic addam mirificam plane descriptionem Ephodi, quam nobis dedit Suidas in voce *Ephod*. Ἐφῶδ. τὸ μὲν ὄνομα ἐβραϊκόν, ἐρμηθούμηνον δὴλωσιν ἢ λύτρωσιν σημαῖνον. τὸ δὲ εἶδος αὐτῆς σπιθαμαῖν ἴσῳ. ὕψος δὲ δίκην περὶ στήθους ἐν χρυσοῦν τετραγώνου ποικίλης πεποιημένον. ἢ ἐν μὲν τῷ μέσῳ εἶχεν ὡς περὶ ἀστῆρα ὀλόχρυσον. ἐκατέρωθεν δὲ αὐτῆς, δύο σμαράγδους ἔχοντας ἀνά ἕξ τὰς δώδεκα φυλάς τῆς Ἰσραήλ. ἐν δὲ τῷ μεταξύ τῶν σμαράγδων, λίθον ἀδάμαντα. ἤνικα γὰρ ἔμελλεν ὁ ἱερεὺς ἐρωτᾶν τὸ θεὸν περὶ τινος κεφαλῆς, ἐδέσμη αὐτὸ ἐν τῇ ἐπωμίδι, ἢ τῷ μέσῳ τῆς στήθους, ἢ ἐπετίθη τὰς χεῖρας αὐτῆς ὑποκώτῳ. ἢ ἀνέσπετο ἐν τῇ παλάμῃ αὐτῆς ἐξηλωμένον ὡς περὶ πυξίον. ἢ ἀποβλέπων εἰς τὸ ἐφῶδ, ἠρώτα τὸ θεὸν τὸ ἐρώτημα. ἢ εἰ μὲν ὄρεσόν ἦν τῷ θεῷ τὸ ἐρώτημα, ἀδῶς ἐσεσπεν ὁ ἀδάμας λίθος, ἢ ἐφελοβόλη αὐτῆς ἐπιπέπων. εἰ δὲ οὐκ ἴσῳ ὄρεσόν, ἔμελλεν ἐν τῇ ἰδίᾳ τάξῃ ὁ λίθος. εἰ δὲ ἔμελλεν ὁ θεὸς εἰς μάχαιραν ἀναδιδόναι τὸ λαόν, ἐγένετο αἱματώδης. εἰ δὲ θανάτων ἔμελλεν, ἐγένετο μέλας. *Ephod. Hoc nomen quidem Hebraicum est, & significat doctrinam & redemptionem. Forma autem ejus erat instar spithamæ (i. e. magnitudine aut longitudine spithamæ) Tela erat instar pectoralis ex aureis filis arte variegatoris factum. Et in medio habuit quidem veluti stellam totam auream, & utrimque duos Smaragdus, quorum uterque sex de duodecim tribubus Israeliticis insculptas habebat, & inter duos Smaragdus lapidem adamantem. Quum autem Sacerdos Deum de re aliqua interrogaturus esset, illud (Ephodum, aut potius illum adamantem) allegavit Epomidi (humerali) in medio pectoris. Et manus ei supponebat, ut inveniret in palmis suis explanatum tanquam in buxæ tabula. Et inspiciens in Ephodum, rogabat Deum super quaestione (proposita.) Si autem res de qua quærebatur Deo grata erat, confestim fulgorem emisit lapis Adamas, & fulgidos radios ejaculabatur. Si autem non grata erat res (de qua quærebatur) lapis in suo statu remanebat. Si Deus forte populum gladio tradere voluisset, factus est (adamas) sanguineus. Si mortalitatem immissurus esset, niger factus est. Videtur doctissimus Grammaticus per suum ἐφῶδ intelligere Pectorale potius quam Ephodum. Ephodum autem ipsum vocat ἐπωμίδα, more Græculorum. Sed non minus peccat in descriptione illa, sive Ephodum sic proprie dictum, sive Pectorale intelligat: quod satis clare ostendimus, & adhuc clarius patebit.*

CAP. VII.

DE חֹשֶׁן PECTORALE.

חֹשֶׁן Choschen sive Pectorale. Ejus præceptum. Varia versiones. Ejus materia eadem qua Ephodi. Eademque ornamenta. Forma Pectoralis. זרעו Zereth, Spithama. חצי אמה Locus Ezechielis XLIII. XIII. XVII. Kimchius, Septuaginta, Iosephus & Maimonides allegati. In rebus sacris non semper intelligi debere duplum. Pectorale רבוי quadratum, & כפול duplicatum. Intus cavum. Duplicatum ob firmitatem. Pectorale pretiosissimum omnium vestimentorum. Hinc חֹשֶׁן dictum. In Pectorali quatuor annuli aurei. Duo inferiores introrsum spectabant. Superioribus annulis catena aurea affixa. Pectorale solum catenas habuit, non Ephodum. שרשרת מונבליות κροσσῶν, fimbriæ male dicuntur. Catena cur שרשרת dicta? שרש Radix. Opere plexili facta erant. ἕργον πλοκῆς מטה עבו cur מטה מונבליות dicta? זבל & חבל Belgis ceu Itabel. Catena annexabantur lapidum fundis aureis in humeralibus. Varii auctores. Pectorale qua ratione Ephodo appensum fuerit? Pectorale ab Ephodo non erat separandum. Tabula representans pectorale. Explicatio Tabula. Pectorali simile quid habebant Salii apud Romanos. Ancilia. Sacerdotes Egyptiorum. Varii auctores. Pectorale XII. gemmis ornatum erat. Fundis aureis gemmae incluse erant. מושבצות fundæ. πλοκῆς. מלא implere lapidibus quid? Mirifica versio Iosephi de textura secundum lapides. Gemmis insculpta erant nomina XII. tribuum. פתוחי חוהם Sculptura sigilli. Qua arte calate sint gemmae? Virum ordinaria gemmariorum? An extraordinaria? שמיר Samir. Vermis adhibitus ad findendos & dolandos lapides ad structuram Templi, & ad calandos lapides in S. Vestiu. De Samir Talmudicorum aliorumque Iudeorum varia commenta. Varii auctores & loca scriptura allegantur. שמיר Samir σμύρις & σμυρίτης. Smiridis pulvere gemmae poliuntur & calantur. Quo ordine XII. nomina gemmis insculpta fuerint? Virum eodem ordine, quo in humeralibus? Sententia Abarbanclis, Baal Haturim, Targum Ierusa.

Ierusalemitanum, Chaldaei, Rabboth & aliorum. Verus sensus verborum כחוררות secundum generationes eorum. Verus ordo quo XII. nomina sculpta erant. Iosephus, Maimonides & Iarchius allegantur, Omnes literæ Alphabeti in gemmis reperiebantur. Quo modo literæ חטק. Præter duodecim nomina tribuum reperta fuisse etiam, (secundum quosdam) nomina יעקב, אברהם, יצחק, & שבט יהוה, denique שבט ישראל. Varia utriusque loca Gemara, Ialkut, Rabboth & aliorum allegantur. Opinio Rabbi Bechai & Baal Haturim. In quolibet lapide sex fuisse literas, in toto Pectorali septuaginta duas.

CCCCLIV. **H**Atenus de *Ephodo*, jam *Pectorale* detexendum erit. Hebræis dicitur חשן *Choschen*, & nunquam חשן המשפט. *Choschen Mischpat*. Præceptum ejus extat Exodi xxviii. xv. & xxxix. Chaldæus habet חשן דינא *Choschen dina*. Septuaginta λογιον ἱερωτικόν. Iosephus λογιον. Vulgatus *Rationale iudicii*. Hieronymus *Rationale*. Lutherus *Ampt schiltlein*. Belgæ: een *Woff-lap des gerichtg*. Galli *Pectoral du jugement*. Arabs بدرية الحوكمة *Indumentum Iudicii*: est enim بدرية *lorica brevis*, ut habet Gigæus.

CCCCLV. Materia *Pectoralis* eadem est quæ & *Ephodi*. Factum enim erat: חשן המשפט ויחלש שני ושש משור *sicut opus Ephodi, ex auro hyacinthino, purpura, coccino, & bysso retorta*. Eisdem etiam figuras intextas habuit ad ornatum, quales conspiciebantur in *Ephodo*: erat enim חשן המשפט *opus artificiosissimum*, ut loquitur Moses. De חשן המשפט nos satis suo loco.

CCCCLVI. Forma erat quadrata, longitudine & latitudine *spithamæ*. Sic enim Moses versu xvi. רבט היה כפול *Quadratum erit duplicatum, longitudine spithamæ & latitudine spithamæ*. ורה *spithamam* significare didicimus ex Ezech. xliiii. vers. xiiii. collato cum versu xvii. Ubi ורה explicatur per חצי אמה *dimidium cubiti*. Eodem sensu explicatur a Kimchio in libro *Radicum*: dicit enim ורה significare *tres palmos, sive duodecim digitos*. Hinc Septuaginta pro ורה ponunt *σπυθαμῶν palmum*. Germanis *cti spanne* idem ac Græcum *σπυθαμῶν*, aut ab extensione manus & digitorum, quod Germanis est *spannen*. Optime etiam Iosephus *Antiq. lib. iiii. cap. viii. Pectorale vocat*

cat $\omega\epsilon\lambda\tau\mu\eta\mu\alpha$ $\sigma\omega\iota\theta\alpha\mu\tilde{\iota}\varsigma$ τὸ μέγεθος, *frustum magnitudine spithamæ.* Maimonides' *Kele Hammikd. cap. viii.* formam $\text{פ} \text{חשן}$ sic describit: ארתו אמה ורחבו זרה וכופין לשנים נמצא זרה על זרה כרובע *Ejus longitudo est cubitus, & latitudo ejus spithama. duplicatur in duo, & sic reperitur quadratum spithamæ.* Est igitur spithama dimidium cubiti, quod ex Ezechiele jam modo audivimus: quam proportionem etiam natura docet. Et sane spithama justam continet mensuram ad tegendum pectus viri, quod experientia satis notum est. Ubi notandum, in sacris non semper intelligi debere duplum (ut vulgo explicant auctores) alias Pectorale integrum cubitum, sive quatuor palmos debuisset continere; quod esset absurdissimum: cum viri pectoris latitudo hoc non patiatur, nisi dicamus humeralia Ephodi etiam tecta fuisse Pectorali, quod nemo sapæ mentis affirmabit.

CCCCLVII. Non tantum quadratum erat Pectorale, sed & duplicatum. רבוז יהיה כפול *quadratum erit duplicatum* ut ait Moses. Non erat contextum quadratum, sed integrum cubitum, sive duas spithamas longum, & spithamam unam tantum latum, deinde duplicatum, atque sic quadratum erat, ut modo ex Maimonide audivimus. Revera aliter explicari non potest illud רבוז יהיה כפול *quadratum erit duplicatum.* quorsum enim τὸ כפול nisi hoc sensu? Ex his necessario sequitur Pectorale intus fuisse cavum, ut non male comparatum fuerit marsupio, ejusque usum præstare potuerit. Utrum autem ad latera consutum, aut alio modo clausum, an vero apertum fuerit undique, aut in aliquo latere, nemo facile dixerit. Clausum tamen fuisse, excepto unico latere, instar marsupii, per quod ei indi possint nescio quæ imagunculæ, quas *Vrim & Thummim* fuisse credunt, nonnulli tradiderunt. Sed de istâ opinione nos plura infra. כפול *duplicatum* fuisse multi crediderunt, ob firmitatem, ne facile laceraretur, quod fieri alias potuisset propter onus, cum ei tot lapides pretiosi, & tot fundæ aureæ, tot annuli & catenulæ adhæserint, ut satis haberet ponderis.

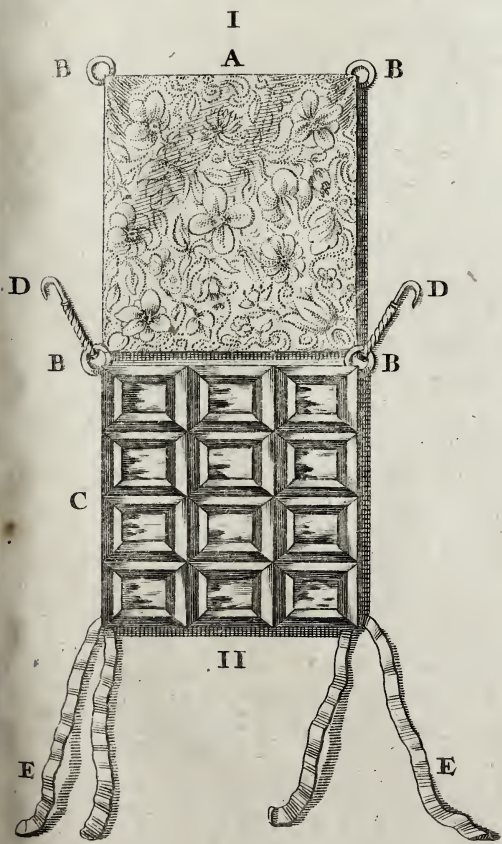
CCCCLVIII. Omnium vestium hoc genus vestimenti fuit ornatissimum & pretiosissimum: eo usque aureis catenulis, annulis & lapidibus pretiosis ornatum, ut magis ornamentum quam vestimentum videretur. Hic non raro a Judæis תחשה *ornamentum* magis quam בגד *vestis* vocatur: cum revera vix & ne vix quidem usum

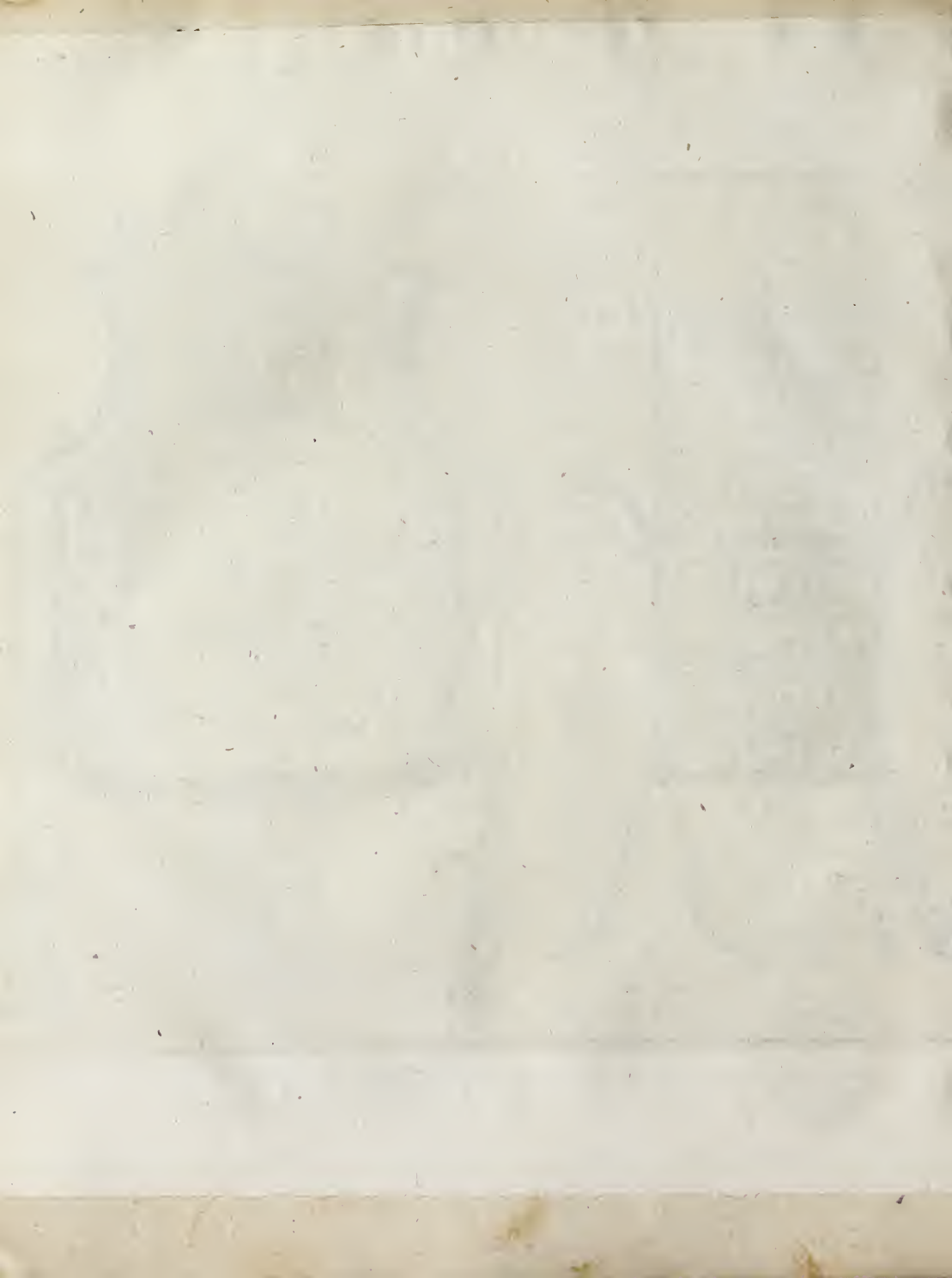
usum vestis præstiterit, sed merum fuerit ornamentum ad gloriam, & decus Summi Pontificis. Sed ornamenta ista jam sub incudem revocanda sunt, & primo aurea deinde gemmea.

CCCCLIX. Primum itaque docet Moses *Pectorale* habuisse quatuor annulos, in quolibet scilicet angulo unum. De duobus annulis in superioribus angulis hæc habet Moses: versu xxiii. : ועשה שתי טבעות זהב ונתח אח שתי הטבעות על שני קצות החשן *Et facies duos annulos aureos, & adaptabis eos duobus angulis Pectoralis.* Et versu xxvi. de annulis in inferioribus partibus Pectoralis. ועשה שתי טבעות זהב ושמה אחם על שני קצות החשן על שפתו אשר אל עבר : האפור ביתר *Et facies duos annulos aureos, & pones eos ad duos angulos Pectoralis super oras ejus, e regione Ephodi introrsus.* Hic per *oram ejus* intelligit infimas oras Pectoralis, quod eo manifestius est, quoniam de superioribus jam sermonem fecerat. Inferiores autem hi annuli non conspiciebantur integri, introrsus enim erant e regione Ephodi, ut quasi laterent inter Ephodum & Pectorale.

CCCCLX. Duobus autem superioribus annulis *catenula* infixæ erant, quibus adnecterentur fundis aureis. De his catenulis Moses versu xxii. : ועשה על החשן שרשרת גבלת מעשה עבות זהב טהור *Et facies Pectorali catenas aquabiles opere plexili, ex auro puro.* De his catenis mentionem jam fecerat Moses versu xiv. ubi de Ephodo: ושתי שרשרת זהב טהור מגבלות העשה אותם מעשה עבות ונתח אח שרשרת : העבותות על המשבצות *Et duas catenas auri puri aquabiles facies illas, opere tortili (plexili) & aptabis catenas tortiles fundis.* Sunt qui crediderunt de aliis catenis agi versu xiv. quam versu xxii. Quasi Moses priori loco descripsisset catenas Ephodi; posteriori autem catenas Pectoralis: atque sic quatuor fuisse catenas. Sed errant, quicumque hoc crediderunt. Ephodum nullas peculiâres habebat; ut in toto sacro vestitu præter duas catenas non fuerint; nec pluribus opus erat, ut Pectorale Ephodo adnecteretur. Pectorale solum duas habebat de quibus versu xxii. Optime igitur Jarchius ad hunc versum monet, hic agi de iisdem catenis, de quibus mentio fit versu xiv. priori loco Mosem catenas istas leviter tantum attigisse, ut constaret Ephodi fundis eas aptatas fuisse, ad portandum *Pectorale*: Sed hic de iis agi tanquam proprio suo loco, cum factæ fuerint propter Pectorale magis quam propter Ephodum.

CCCCLXI. Dicuntur autem primo : שררות גבלות Græci pro שררות habent *κροσσωτά fimbrias*. Sed an recte, docti viderint, cum fimbriæ talem usum non soleant præstare, qualem habent catenulæ, & cum magis ad infimas oras adnecti soleant, quam parti superiori. Vocantur שררות a voce שר quæ *radicem* significat; ideo quidem, ut animadvertit *Jarchius*, quia factæ erant instar radicum arborum: ut eodem modo quo arbores in terra suis radicibus retinentur, sic & Pectorale per has catenulas Ephodo adnecteretur: deinde hoc modo indicatur, has catenas non habuisse multos annulos, sed constitisse pluribus filis aureis nexis & plexis instar funium, quales etiam fere erant *radices* arborum. Eadem de causa Moses addidit: מטשה עבות, quod Septuaginta *ἔργον πλοκῆς opus plexile* reddunt. Abarbanel catenas illas factas fuisse docet באריגה *per texturam*. Sed *per texturam* proculdubio intelligit *ἔργον πλοκῆς opus plexile*, nam ea quæ neſuntur & plectuntur, etiam texti dicuntur, uti ostendimus lib. I. cap. XVI. Hoc Germani dicerent *Flechten* a voce Hebræa כפל *capfal* per metathesin literarum, unde & Græcorum *πλέξιν*. *Jarchius* habet מטשה קליט *opus implexum*. *Bartenora* eodem modo explicat; ideo dicit vocari אפשר לפרש מנבלות a גבל *funè*, quia erant instar funium. על מיטשה השררות שלא התיינה עשויות חוליות חוליות על צורות השלשאלות של ברזל אשר יאמרו בהם השבויים אך יחיו קלושים בחושי זהב עד שתהינה עבות : *Potest etiam מנבלות explicari de catenis, quod non constiterint ex pluribus articulis, ad formam catenarum ferrearum, quibus vincuntur captivi, sed plexæ erant ex filis aureis, ut dense essent instar funium.* Ex his satis manifesto constat quid significet vox מנבלות id est *funes*, prout גבל non minus quam חבל (ג & ח permutantur) funem significat, unde & Belgæ *ceci* **Habel** dicere solent. Sunt tamen qui putant מנבלות significare *aquabiles*; quia catenæ illæ æquales erant magnitudine; aut quia certum aliquem terminum attingebant; dependebant enim ab humero usque ad Pectorale: aut etiam denique quia spatium aliquod terminabant inter fundas aureas & annulos Ephodi, quæ est sententia Abarbanelis, ואמר מנבלות מטשה אחס להגיד שיגביל המרחק שיש בין המשבצות ובין טבעות האפוד : *Ei dixit facies eas מנבלות ad indicandum quod terminent distantiam, quæ est inter annulos Ephodi.* Catenulæ istæ infixæ & adnexæ erant suis extremitatibus annulis superioribus Pectoralis; versu xxv. ונתתה ארז שתי עבותות הזהב על שתי הטבעות

: אה שתי קצות אל שבעות *Et pones duas catenas tortiles aureas in duos annulos in extremitate Pectoralis.* Sed quemadmodum catenulæ annulis pectoralis adhærebant, ita etiam fundis aureis quibus lapides pretiosi infiti erant, in humeralibus adnectebantur catenulæ suis extremitibus reliquis; ut ita pectorale dependeret a fundis aureis sed per catenulas portaretur. Hoc indicat Moses cum mox addat versu xxxv. אה שתי קצות שתי הכתה חתן על שתי המשבצות ונתתה על כתפיה *Et duas extremitates catenarum impones duabus fundis, & adaptabis eas humeralibus Ephodi extrorsus.*

CCCCCLXII. Ex his quæ jam dicta sunt facile constabit, qua ratione *Pectorale* Ephodo appensum fuerit: extremitates scilicet superiores catenarum fundis aureis in humeralibus infixæ erant, ut inde totum *Pectorale* dependeret, per superiores suos annulos, quibus adnexæ erant catenarum extremitates inferiores. *Pectoralis* annuli inferiores annulis humeralium circa Ephodi cingulum hyacinthinis vittis alligabantur & constringebantur: quod patet ex versu xxviii. וירכסו את החשן מטבעתו אל שבעות האפור בפתיל הכלה *Et adducent pectorale per annulos Ephodi vitæ hyacinthina, ut sit super cingulum Ephodi.*

Additur tandem eodem versu: ולא ירח החשן מאל האפור *Et non separabitur pectorale ab Ephodo.* Quod Hebræorum sapientes ita intelligunt, quasi pectorale nunquam debeat separari ab Ephodo etiam extra ministerium; ita quidem ut is qui separasset piaculum commisisset, & quadraginta plagis cædi meruisset. Gemara *Massebet Ioma cap. vii.* ואר"י המזיח חשן מאל האפור המסיר ברי *Dixit doctor Acha, si quis removerit Pectorale ab Ephodo, aut vestes ab Arca, plagis (xl.) percutietur.* Vide etiam Maimonidem *Hilch. Kele Hammikd. cap. ix.* Nunquam itaque vestiebatur Ephodum, quin & simul vestiretur Pectorale. Sed omnia quæ dicta sunt sequens tabula ob oculos ponet.

EXPLICATIO TABULÆ.

- A. Prima figura exhibet ipsum חשן sive *Pectorale* separatim, & interiorem partem versus pectus Sacerdotis, ut omnes quatuor annuli conspici possent.
- B. Quatuor annuli pectoralis שבעות החשן

C. Se-

C. Secunda figura exhibet pectorale cum pretiosis suis lapidibus quatuor ordinibus dispositis, ita ut singulus ordo tres lapides contineat.

D. Duæ *Catenula aurea* שרשרת מנבולות.

E. Duæ vittæ hyacinthinæ procedentes ex duobus annulis inferioribus, quibus pectorale Ephodo alligatur.

Tertia figura exhibet Pectorale Ephodo adhærens.

F. Duæ מנבולות שרשרת *catenula aquabiles*, superius fundis aureis in humerali affixæ, & inferius annulis superioribus Pectoralis.

G. Duo annuli pectoralis, alligati vitta hyacinthina duobus annulis Ephodi, paululum supra חשב האפר *cingulum Ephodi*.

H. חשב האפר *Cingulum Ephodi*.

CCCCLXIII. Huic Pectorali simile quid habuerunt Salii Sacerdotes apud Romanos: qualia erant eorum *Ancilia*, quæ supra tunicam pictam in Pectore gestabant. Dionysius Halicarnassæus *Antiquit. Rom. lib. II.* χιτωνας ποικίλας χαλκείας μήτρας κατεζωσμένοι. *Tunicas variegatas, æreis balteis cingebant.* Per *æræs balteos* intelligit proculdubio *Ancilia*, tanquam Pectorale, non minus quam balteos. Hoc sane docet Livius *lib. IV.* Tunicæ quæ pictæ insigne dedit, & super tunicam æneum Pectori tegumen. Videntur itaque *Ancilia* habuisse ænea quædam cingula, quibus corpori supra tunicam alligabantur. De iisdem *Ancilibus & balteis* latis æneis Saliorum multa habet Plutarchus in *Numa.* τὰς ἱερὰς πέλτας ἀναλάβωσιν ἐν τῷ Μαρτίῳ μὲν, Φοινικῆς μὲν ἐνδεδυμένοι χιτωνίσκας, μήτρας ἢ χαλκαῖς ἐπεζωσμένοι πλαταίαις, ἢ κερῆνη χαλκᾷ φορέντες, ἐγγυστερίαις ἢ μικροῖς τὰ ὄπλα κρέοντες. (Salii) mense Martio, Phœniceis tunicis vestiti, & latis balteis æneis cincti, galeasque æneas ferentes, cum parvis pugionibus, quibus percuiebant. Quomodo e cœlo demissum sit primum *Ancile*, & ob quam causam ita dictum sit, ibidem Plutarchus fuse docet. Veram *Ancilium* figuram exhibent nummi Augusti, cum hac inscriptione P. STOLO. III. VIR. & ANCILIA. ut & Anton. Pii, ut videre est in Nummis Arschotanis, & apud Choulium. De cæteris ornamentis, quæ in Pectore gestare solebant Ægyptiorum Sacerdotes & alii, infra plura dicemus, ubi de *Vrim & Thummim* agendum erit. De Saliorum *Ancilibus* vide etiam Virgilium *Æn. lib. VIII.*

*Hinc exultantes Salios, nudosque Lupercos,
Lanigerosque apices, & lapsa ancilia cœlo
Extulerat.*

Pretio-

CCCCLXIV. Pretiosissimis lapidibus ornatum erat Pectorale; duodecim scilicet, quot erant tribus Israelitarum. Atque ita fuerunt distributæ gemmæ illæ, ut quatuor darentur ordines per totum Pectorale, & in quolibet ordine tres lapides. Sic enim versu 2711. וְגַם אֶבֶן אֶחָד מֵאֶבֶן אֶרְבַּעָה טוּרִים וְגַם אֶבֶן אֶחָד מֵאֶבֶן אֶרְבַּעָה טוּרִים *Et implebis illud impletione lapidis, quatuor ordinibus, &c.* Postea explicabitur, quinam in quolibet ordine.

CCCCLXV. Inclusi autem erant hi lapides fundis aureis, eodem modo quo gemmæ in annulis contineri, & fundis, sive palis aureis includi solebant: quod intelligit Moses versu xx. מִשְׁבְּצוֹת זָהָב יִהְיוּ בְּמִלּוֹאוֹתָם *funda aurea erant, quibus continebantur.* Libro I. cap. xvii. jam docuimus quid significet vocabulum משְׁבְּצוֹת? *fundas* scilicet, quibus lapides in annulis aureis continentur: atque ideo dictam esse tunicam interiorem כַּתְּנֵת הַשֵּׁבִיץ quasi diceres *tunicam fundis confiam*, quia ita contexta erat variis *πλινθίοις* quasi ornata fuisset fundis & palis, quibus gemmæ includuntur verbo מִלֵּא *implere*. וְגַם אֶבֶן אֶחָד מֵאֶבֶן אֶרְבַּעָה טוּרִים *& implebis illud impletione lapidis*: quia scilicet fundæ illæ lapidibus impletæ erant: quo sensu etiam explicantur verba ista a Jarchio, nam ad hæc verba commentatur: על שם שהאבנים מלאות גומוה המשבצות המחוקקות *Quia lapides replent profunditates fundarum ipsis adaptarum ideo exprimit eos verbo repletionis.* Abarbanel Parascha תצוה observat, Mosén hic loqui de impletione lapidis in singulari, non autem lapidum in plurali: quod omnes scilicet lapides ita repleverint Pectorale, quasi omnes fuerint unicus tantum lapis. Mirifica plane est versio Septuaginta Interpretum; nam hæc verba: וְגַם אֶבֶן אֶחָד מֵאֶבֶן אֶרְבַּעָה טוּרִים sic verterunt: Καὶ καθυφανεῖς ἐν αὐτῷ ὑφάσματα ἔλιθον. *Et contexes in eo (Pectorali) texturas secundum lapidem.* Sane quomodo hoc intelligant, & quid per ὑφάσματα *texturas* suas velint, fateor me ignorare, nisi forte eorum mens fuerit: in textura ipsa observatos fuisse ordines quosdam, quibus deinde facilius fundæ aureæ cum suis lapidibus adaptarentur. Sed lubentissime accedo sententiæ Abarbanelis; qui putat ita omnes istos lapides insitos fuisse quasi unicus tantum fuisset lapis. Proculdubio omnes istæ fundæ duodecim ex unica massa auri constabant: ita ut unica ista massa auri xi. fundas haberet, quibus singulis gemma indita erat, prout fieri solet ab aurifabris.

CCCCLXVI. Hisce autem gemmis insculpta erant nomina filio-

ram Jacobi: ut singulus lapis nomen unum contineret. versu xx 1. והאבנים החייין על שמות בני ישראל שתיים עשרה על שמות פתוחי הוהם איש על שמו: והיו לשני עשר שבט: *Et lapides erunt secundum nomina filiorum Israel duodecim, secundum nomina eorum, sculptura sigilli, quisque secundum nomen suum erit, pro duodecim tribubus.* Hæc verba satis sunt clara: nempe singulo lapidi insculptum fuisse nomen alicujus filii Jacobi, capitatis scilicet alicujus tribus, ita ut quemadmodum XI. tribus, sive filii Israelis fuerunt, ita & duodecim lapidibus totidem nomina tribuum insculpta fuerint. Sculpta autem erant פתוחי הוהם *sculptura sigilli*, id est eadem arte qua & sigilla insculpi solebant. Sed de his etiam vide capite præcedenti, ubi de lapidibus in Ephodi humeralibus.

CCCCLXVII. Notandum hic est, ex sententia Judæorum, gemmas hæc cælatas esse non vulgari arte, quemadmodum id vulgo fieri solet; sed vermiculo aliquo, quem שמר *Samir* vocant, cujus virtute etiam lapides cæsi sint ad ædificationem Templi. Scilicet *Samir* est vermis instar grani hordei, creatus vespera Sabbathi, inter decem istas res, quæ tunc temporis creabantur, hominibus demum notus factus tempore Salomonis, & per ejus sapientiam. Animalculum, ut ut mollissimum instar omnium vermium, tanta tamen vi præditum, ut durissimas etiam rupes & montes & marmora & adamantes diffindere nullo negotio queat. Cum itaque Rex Salomo templum ædificare decrevisset, e faxis & marmoribus exquisitissimis, nullo adhibito ferro, aquilæ mandat ut hunc vermen ex paradiso adferret (nisi forte allatus sit ab Asmodæo Rege Dæmonum) quo facto, & verme hoc lapidibus & faxis adhibito in partes dissilire ad quæsitam formam omnia coegit, & polivit, unde templum extructum est. Sed Deo jam notus erat & Mosi, cum ejus opera etiam tabulæ legis & gemmæ Ephodi expolitæ & cælatæ fuerint. Servatus quoque fuit in arca plumbea fufuris Plena, usque ad vastationem templi primi. Hoc igitur vermiculo (non ordinaria arte gemmariorum) non tantum expolitæ sunt gemmæ pectoralis, sed & nomina duodecim tribuum insculpta. Si quis putet hæc esse fabulosa, ne in errore hoc impio pereat, consulat, si ei datum est, magistrorum traditiones Codice *Cholin cap. III. Sota cap. IX Gitim cap. VII. Pirke Avoib cap. v.* & alios. Quamvis Traditiones istas legerim & examinaverim, mihi tamen sunt putidæ fabulæ & nugæ, solis Judæis dignæ.

I Reg. VI. VII. non legimus lapides politos & dolatos fuisse opera & Samir, nec tabulas legis, nec gemmas pectoralis. Mentio quidem fit & שמיר Samir Ezech. III. IX. Es. V. VI. & X. XVII. & alibi. Sed aut fenticetum significat, aut lapidem durissimum. Uno verbo שמיר quando sumitur pro lapide, significat Smiridem, Græcis dictus *σμιρ* & *σμιρῖτης*. Smiridis autem pulverem adhiberi ad poliendas & cælandas gemmas norunt & testantur auctores, qui scripserunt de gemmis & lapidibus. Videatur Boetius, De Lactius & alii. Hoc pulvere (nisi quadam & pulvere adamantino) & S. Pontificis gemmæ proculdubio arte gemmariorum, in qua docti erant Belzeleel & Olihabus, cælatae sunt, unde fabula de verme Samir. De Samir plura si quis scire desiderat, adeat Buxtorfii Lexicon, & Bochartum de Animal. Tom. II. lib. IV. cap. XI.

CCCCXLVIII. Quo ordine nomina illa lapidibus insculpta fuerint, non dicitur expressis verbis, sed tantum: *quisque secundum nomen suum*. Capite præcedenti, ubi de iisdem nominibus in duobus lapidibus Ephodi humeralibus egimus, audivimus, omnia ista nomina sculpta fuisse כחלודים *secundum generationes eorum*. Quomodo autem verba illa varie ab interpretibus intelligantur ibi ostendimus. Abarbanel ad legem Parafcha Thezave, in ea quidem est sententia, nomina in pectorali non eodem modo fuisse disposita, quemadmodum in lapidibus humeralis, sed secundum vexilla trium tribuum Israelis Num. cap. II. Sic enim ille: והנה באפור צוה שיהיו שמות השבטים בשני אבנים מפני שהיתה הכוונה האלטרית שהיו שמות השבטים בשתי כהפות הכהן כדי שכנשיאות כפיו תפלל עליהם ויכרכם ומפני זה היו ששה משמותם בכתף אחר וששה משמותם בכתף האחר ולא היה בעבור כד שורים מסודרים אבל בחשן שהיה מקום לשורים צוה יתכרך שישמו אבנים בארבעה טורים כנגד ארבעה דגלים שנחלקו בהם השבטים במדבר כי היו בכל דגל שלשה שבטים כמו שיתבאר בסדר במדבר סיני וכן בחשן היו שלשה אבנים בכל טור כנגד שלשת השבטים ההם ולזה נטו הכמים ול במדרש ולכן אכשוב אני שלא היו מסודרים שמות השבטים בחשן כמו שגולדו אלא כמו שחזו דגלים כי הונו בטור האחר יהודרה ישכר וזבולן כמו שהיה בדגל מנשה ובטור השני ראובן שמטון וגד כמו שהיה בדגל תימנתי ובטור השלישי אפרים ומנשה ובנימין כמו שהיה בדגל ימה ובטור הרביעי דן אשר ונפתלי כמו שהיה בדגל צפונה ומפני שלא נכתבו ולא הונחו בחשן כסדר הולדותם אלא כסדר הדגלים לכן לא נאמר בחשן כחלודותם כמו שנאמר באפור:

Ecce in Ephodo erat mandatum, ut nomina duodecim tribuum in duobus lapidibus sculperentur, quia Deus voluit ut nomina tribuum essent

in duobus lapidibus humeralium Sacerdotis, ut in elevatione manuum pro eis oraret, vota conciperet: ideoq; sex nomina eorum erant in unoquoq; humero, non autem erant quatuor ordinibus disposita. Sed quia in Pectorali locus erat ordinibus, iussit Deus, ut lapides disponerentur quatuor ordinibus, secundum quatuor vexilla, quibus distinguebantur tribus in deserto; erant enim in unoquoq; vexillo tres tribus, quemadmodum constat, sectione Bemidbar Sinai. Sic in Pectorali erant tres lapides in singulo ordine, pro tribus istis tribubus. Eo etiam propendent Sapientes nostri beatae memoriae, in suis expositionibus. Ideo ego existimo nomina tribuum non fuisse disposita in Pectorali quemadmodum nati erant, (secundum aetatem filiorum Jacobi) sed quemadmodum vexilla erant disposita. Erant autem in primo ordine Jehuda, Ischascar, & Zabulon, prout erant in vexillo Orientali. In secundo ordine erant, Ruben, Schimeon & Gad, ut erant in vexillo Occidentali. In tertio ordine erant, Ephraim, Menasseh, & Benjamin, ut in vexillo Meridionali. Et in quarto ordine erant, Dan, Ascher, & Nephtali, ut in vexillo Septentrionali. Et quia non scribuntur nec disponuntur in Pectorali secundum ordinem natiuitatis sed secundum ordinem vexillorum, ideo in Pectorali non dicitur: secundum generationes eorum, quemadmodum dicitur in Ephodo.

Igitur secundum Abarbanelem nomina illa hoc ordine scripta erant:

זבולן	ישכר	יהודה
גד	שמעון	ראובן
בנימין	מנשה	אפרים
נפתלי	אשר	דן

Sed hæc ab Abarbanele gratis dicuntur; nullam enim adfert sufficientem rationem, nec auctoritatem qua sententiam suam probaret: immo contrarium apparet ex optimis auctoribus, ut Baal Hatturim Exodi xxviii. quem mox citabimus, & Targum Jerusalemitanum parascha *Thezave*, Paraphrastes Chaldæus in Cantic. Cantic. cap. v. vers. xiv. *Schemot Rabboth* in eadem *Parascha*; & *Bemidbar Rabboth. Parascha II.* nisi quod tertius ordo parum invertatur, ponitur enim גר Gad ante נפתלי Nephthali, putarunt in Pectorali nomina scripta fuisse, non quidem secundum ætates sed secundum Mares: ita quidem ut nomina filiorum Leæ duos priores ordines obtinuerint, *Ruben, Simeon, Levi, Iebuda, Issascar, & Zabulon.* Secundo nomina filiorum ancillarum: *Dan & Nephthali, Gad & Ascher.* Tandem filiorum Rachelis: *Iosephus & Benjamin,* prout eundem ordinem observatum volunt in lapidibus Humeralium, ut capite præcedenti ostendimus, hoc modo:-

לוי	שמעון	ראובן
זבולן	יששכר	יהודה
גר	נפתלי	דן
בנימין	יוסף	אשר

At si conjecturandum est (cur & mihi non licebit conjecturare) plane alio modo oportet dispositos fuisse filios Jacobi, ita ut priores fuerint filii ancillarum, deinde filii Rachelis, eodem scilicet ordine quo eos disposuit Jacobus Genes. cap. xxxiii.

CCCCLXIX. Non est igitur dubitandum quin plane eodem ordine scripta fuerint nomina filiorum Jacobi in Pectorali, quod reperiebatur in duobus lapidibus humeralium, scilicet כהלרוהם *secundum suas generationes*, ut majores natu semper priorem locum obtinuerint, uti ostendimus capite præcedenti paragrapho, CCCCLVI. hoc modo.

לוי	שמעון	ראובן
נפתלי	רן	יהודה
יששכר	אשר	גד
בנימן	יוסף	זבולון

Sane hoc ordine sculpta fuisse nomina Patriarcharum docet Josephus *Antiq. lib. III. cap. VIII.* γράματα ἢ ὑπὸ τῆς πᾶσι τῶν ἱαχάδων ὑπῶν, ἕξ ἢ φιλάργυρος νομίζομεν, ἕκαστος τῶν λίθων ὀνόματι τετιμημένος καὶ τάξι, ἢ ἕκαστον αὐτῶν γενήσεως συμβέβηκεν. *Omnibus autem (lapidibus) inscripta erant nomina Iacobi filiorum, quos Principes tribuum vocamus, singulo quidem lapidi nomen secundum ordinem, quo singulus natus erat.* quasi dicere vellet cum Mose כחולדות *secundum generationes suas.* In hac etiam sententia fuisse videtur Maimonides *Hilch. Kele Hammikd. cap. IX.* nihil aliud enim dicit nisi nomina sculpta fuisse secundum suas generationes: & sculpta sunt in lapidibus nomina tribuum secundum suas generationes. Nec aliter intelligitur a Jarchio, nam ad verba illa איש על שמו *quisque secundum nomen suum*, hæc habet כסדר הולדות סדר האבנים אולם לראובן: כסדר הולדות סדר האבנים אולם לראובן: *Secundum ordinem generationum eorum, pro ordine lapidum, at פטרה inscriptum sui nomen Rubenis אולם nomen Simeonis, & sic reliqua omnia.* Quicquid igitur distinguat Abarbanel inter כחולדות & שמות על *Secundum generationes eorum & secundum nomina eorum;* periade enim est siue hoc, siue illud dicas.

CCCCLXX. Cæterum cum prædictio, quæ fieri solebat per *Vrim & Thummim*, consisteret in certa quadam lectione litterarum his lapidibus inscriptarum, ut quidam Hebræorum Sapientes contendunt, de quo nos plura infra, omnes literæ totius Alphabethi lapidibus insculpi debebant: at cum in solis duodecim nomi-

minibus non omnes reperirentur, (desunt enim literæ חסצק) alia præter duodecim Patriarcharum nomina iis inscripta fuisse tradunt Talmudici, qualia sunt nomina יצחק אברהם יעקב *Abraam Isaac & Iacob*, quæ sculpta erant superne supra nomen ראובן שבטי & , אוֹבֵן , aut, secundum alios, שבטי יִשְׂרָאֵל infra nomen Mas-sechet *Ioma cap. VII. in fine Gemaræ: כיצד נעשה ריוחן אומר יבולשורת: ריש לקיש אומר מצטרפות והא לא כתב בהו צ"ד אומר רב שמואל בר יצחק אברהם יצחק יעקב כתיב שם והא לא כתיב ט"ה אומר רב אחא בר יעקב: Quomodo fiebat? (responsum per Urim & Thummim) Doctor Iohannes dicit, litera eminebant. Resch La-kisch dicit cohærebant. Sed ibi non erat litera Zade. Respondet Doctor Samuel filius Isaac, Abraham Isac Iacob ibi scriptum erat. Sed non scriptum erat Theth. Respondet Doctor Acha filius Iacobi: adscriptum erat שבטי יִשְׂרָאֵל Et in Gemara Jerusalemiana eodem loco. איה חניי תני הכתוב בולט. מאן דאמר הקול היה שומט ניחא דכתיב וישמע את הקול מאן דאמר הכתב היה בולט והא לית ח'רת בשבטים ולא צ"ד ולא ק"ף בשבטים אברהם יצחק יעקב כתיב עליהן והא לית ט"ה בשבטים: Sunt doctores qui tradunt, scripturam protuberasse. Est qui dicit vocem fuisse auditam, ut scriptum est: & audita est vox. Est qui dicit scriptura eminebat. At non erat Chet in tribubus, nec Zade, nec Koph: Sed scriptum erat supra: Abraham, Isaac, Iacob, Sed ecce non erat Theth in tribubus, sed ישראל super ea erat exsculptum. Rabboth Schemor Parascha Tezave idem docet, nisi quod pro ישראל ponat שבטי יִשְׂרָאֵל ut habet Gemara Babylonica. Eadem fere verbotenus repetuntur in *Ialkut* ex libro *Siphre*. Maimonides *Kele Hammikd. cap. IX.* pro שבטי יִשְׂרָאֵל habet Sic enim ille: זכות בתחילה למעלה מראובן אברהם יצחק יעקב וכתוב למטה מראובן: Et scriptum erat supra nomen Rubenis, Abram, Isaac, Jacob, & infra nomen Benjamin ut omnes litera ibi reperirentur. Sic itaque scripta erant nomina & voces illæ, ut *Abraham, Isaac, Iacob*, reperirentur in lapide primo אורם supra nomen Rubenis. aut שבטי יִשְׂרָאֵל infra nomen Benjaminis. Rabboth, loco modo a nobis laudato, dicit tantum, primo lapidi אורם scriptum fuisse *Ruben, Abraham, Isaac, Iacob*, nulla facta mentione utrum eadem linea, an vero duabus lineis scripta fuerint. Quod autem quidam ponant שבטי יִשְׂרָאֵל pro שבטי*

הַ שְׁנַיִם id putant ideo factum esse. quia utrumque idem significat, scilicet *filios Israelis*. vide *Ceseph Misna* ad Maimonidæ locum modo a nobis allegatum. Rabbi Bechai harum vocum אברהם יצחק וישראל יעקב שְׁנַיִם literas ita distributas fuisse per omnes lapides, ut in singulo sex literæ reperirentur, ita ut cuilibet nomini Patriarcharum tot literæ ex hisce additæ fuerint, quot fieri debebat ad numerum senarium componendum. Cum autem בנימין per se faceret sex literas, ex reliquis ei nullam additam fuisse constat. Videatur Baal Hatturim Exodi cap. xxviii. vers. xvii. &c.

בכל אבן היה שש אותיות: כי שמות שלשה האבות ושני ישרון מצטרף עם כל אחת ואחד עד שיהיה וי אותיות כמו ראובן. ואי דאברהם שמעון יב' לוי רהם יהודה י' דיצחק. יששכר צ' וכולן ח' דן קי יעק. נפתלי ב' גר שבטי אשר ישו י' יוסף רן' ובנימין לא היה צריך צירוף. כי היה בו ששה אותיות:

In omnibus lapidibus erant sex literæ, quia nomina trium patrum (Abraham, Isaac & Jacob) & tribus Jeshuran juncta erant in omni (lapide) usque dum reperirentur sex literæ: ex gratia Ruben A. ex nomine Abrahami, Simon B. Levi Rabam. Jehuda I. ex nomine Isaac. Issascar Z. Zabulon Ch. Dan C. Jako Nephtali B. Gad Schibte. Afer Jeshur. Joseph Ran Benjamin non opus habebat additamento, quia sex literas continet. hoc modo.

לוי רהם	שמעון ב'	ראובן א'
זבולן ח'	יששכר צ'	יהודה י'
גר שבטי	נפתלי ב'	דן קי יעק
בנימין	יוסף רן'	אשר ישו

Apparet itaque integram summam literarum fuisse LXXII. qui numerus mysticus videtur, forte ut significarentur Patres Magni Synedrii, aut ut indicarentur mysteria nominis divini, secundum Cabalistas. Sed illa omnia sunt mera figmenta Judæorum, quæ nec sacra scriptura, nec ullo auctore probato nituntur. Si nihilominus

nus verum esset *Responsa* per *Vrim & Thummim* data fuisse per literas istas in Pectorali, sane colligi posset pluribus opus fuisse, quam iis quæ continebantur in XII. nominibus filiorum Jacobi. Sed cum etiam responsa, mea quidem sententia, aliter facta sint, de quo dicemus infra, ego puto alias litteras non fuisse adscriptas, præter eas, quæ nomina illa XII. exprimerent. Nec Josephus de litteris illis fictis, ne somniasse quidem videtur.

C A P. VIII.

DE LAPIDIBUS PRETIOSIS IN
GENERE, ET DE אֶדָם ODEM
SARDIO IN SPECIE.

Quatuor ordines gemmarum. Iudicium nostrum de Libello Epiphani de XII. gemmis in veste Aharonis. De Hieronymo, Septuaginta interpretibus, Iosepho, & reliquis Iudais. cap. XXI. Apocal. allegatur. An certa expositio lapidum Pectoralis inde hauriri possit? Varia gemmarum versiones. Hallucinatio Ionathanis, Onkelosti, Targ. Ieruf. Rabboth & aliorum. Arabs, Arias Montanus, Munsterus, Luberus, Iunius, Piscator, Belgæ, Galli, Angli, Diodati &c. An quid certi elici possit ex Ezechiele, Exodo, Apocalypsi, & Esaia, ad explicationem S. Pontif. gemmarum? Aben Ezra in exponendis gemmis difficultas. Varii auctores qui apud veteres de gemmis scripserunt allegantur. Primus lapis אֶדָם Odem. Ubi exstet? Ita dictus a rubore & sanguine. Utrum Adamas? Adamas non recensetur a Septuaginta Interpret. Iosepho, Hieronymo, Epiphanio, vulgato & aliis. Parum differunt voces אֶדָם Odem & Adamas. As terminatio Græca. Græcis Ἀδάμας a δαμάω. Primum locum videtur debuisse obinere Adamas. Elogium Rubeni Genes. XLIX. III. אֶדָם non semper significat rubere, sed sæpe splendorem. Varii auctores. אֶדָם אֶדָם ἄδμα non esse Adamantem. An granata ut vult Abarbanel? An Rubinus? An σαρδόνιον ut habet Iosephus? Ejus hallucinatio. שרדנין Sardangin male Rabboth. א. ג. & כ. n. permutantur. An legendum שרדנין Sardanin, Sardonius. אֶדָם non esse Sardonychem.

chem. nec granatum, nec Rubinum. Significat Sardium. Varii auctores allegantur. Sardinus quid Theophrasto, Orpheo, Plinio, Isidoro & aliis? אדם Chaldaeis סמקן Semakan, סמקתא, סמוקתא, & סמקתא Semaktha סמק Rubere. Belgarum Mee, unde tinctura rubra. Belgus Σμακί a Chaldaeor. סמק Semak rubere. Paraphrastes Cant. v. xiv. אחר & חמור Vinum rubrum. אדם gemma rubra. Vexillum Rubeni rubrum. Rabboth allegatur. Epiphanius de אדם Sardinus utrum a pisce dicta? Apocal. iv. iii. allegatur. πικραπὸς Epiphanio & Iunio. An ab insula Sarda nomen habeat? Varii auctores. Loci naturales Sardii. Græcorum & Romanorum falsa etymologia ex ignorantia linguarum Orientalium. Sardinus a שרר Sared. Locus Es. xl. xiii explicatur. שרר Kimchio צבע color. Luthero זידעלשטעין Plinii tria genera Sacerdotium. אדם Odem, Demium apud Plinium. Salmasius male correxit Difenium. Sardonyches, μολοχίδης, Molochites. Corneolus, quasi carneolus, a carne sanguinolenta. Hujus gemme varia virtutes. De gemmarum virtute quid censeamus.

CCCCLXXI. **H**actenus de quatuor ordinibus, quibus dispositi erant lapides pretiosi in Pectorali, & de nominibus in iis insculptis: oportet ut lapides ipsos, quales fuerint, propius examinemus. Hoc ordine a Mose memorantur versu xvii. אדם פטרה וברקה הטור האחר Odem, Pirdah, & Bareket in ordine primo. והטור השלישי לשם שבו ואחלמה Tertius ordo, Leschem, Schebo, & Achlama. והטור הרביעי הרשיש Et quartus ordo Tarschisch, Scobam & Iasseh. Ordines & nomina lapidum Hebraice habemus, quales autem fuerint non æque certum est, cum id hæcenus ab ipsis Judæis ignoretur.

CCCCLXXII. Epiphanius quidem hanc materiam satis meditato & perscrutato videtur: cum integrum libellum de xii. lapidibus in veste Abaronis conscripserit, quem etiam laudat & commendat Hieronymus, in Epistola ad Fabiolam. Sed a recta via sepe aberrat. Septuaginta quidem & Josephus, ut omnium Judæorum vetustissimi, & tanquam oculati testes præ cæteris omnibus fidem merentur, nihilominus justissimam causam nobis dant eorum commentaria & versiones, quæ hodie ad manus nostras

pervenerunt, de iis non minus quam de reliquis omnibus dubitandi, quod in sequentibus plus semel ostendemus. Non mirum si Hieronymus & vulgatus nonnunquam lapsi sint, cum non nisi ex traditione illorum loqui videantur. Enimvero omnes erant homines, qui falli poterant, uti revera decepti sint. Johannes Theologus, qui non est locutus, nisi ductu Spiritus sancti, in sua Apocalypsi capite XXI. mentionem facit duodecim lapidum, ut de ejus expositione minime dubitandum esset, si ad vestimentum Aaronis respexisset: at cum incertum sit utrum hos lapides intellexerit, & cum inverso ordine omnes recensuerit, ad explicacionem gemmarum Pectoralis nos non multum juvabit. Quotquot de his gemmis scripserunt fere omnes inter se dissentiunt, & diverso ordine eas recensent. Septuaginta sextum lapidem reddunt *ιάσπις*, cum *Iaspis* Mosi sit ultimus: ut in hoc loco videantur respexisse ad Ezechielem cap. XXVIII. XIII. ubi *Iaspis* etiam sextum locum obtinet. Eundem lapidem scilicet \square שהו quem in humeralibus vertunt *σαρδάνυχον*, hic vocant *βηρύλλιον*. Eodem modo recensentur ab Epiphanio. Vulgatus septuaginta secutus est, nisi quod *Onychum* ponat ante *Beryllum*. Josephus primum lapidem hic vocat *σαρδάνυχον*, cum in Ephodo idem nomen dederit ei, qui hic est undecimus. *Iaspis* ei est quintus, cum Mosi sit ultimus. Ubi que fere a Josepho alio ordine recensentur, quam a septuaginta interpretibus. Hieronymus, qui fere ubique Josephum sequutus est, tamen eodem ordine lapides disponit, quo & septuaginta, nisi quod in quarto ordine cum Josepho *Onychum* habeat ante *Beryllum*.

CCCCLXXIII. Non minus hallucinantur Hebræorum magistri antiquissimi Jonathan, Onkelosius, Targum Jerusalemitanum, Rabboth, alii. Cum enim Chaldæus & Targum Jerusalemitanum primum lapidem vocent סמקה *Semakiba*, & סמקן *Semakan*, Rabboth eundem dicit שרדגין *Sardanegin*. Tertium Chaldæi & Targum Jerusalemitanum ברקה *Berakiba*, aut ברקן *Barkan*, cum Rabboth eum vocet דיקיבתין *Diakimbin*. Quartum Rabboth vocat ברדיגין *Bardigin*, Targum Jerusal. כדכרנא *Cadcarna*. Ionathanus איסמרד *Ismurad*. Onkelosius איסמרדין *Ismaragdin*. Quintum Onkelosius vocat שבזין *Schabzin*, reliqui סמפריגין *Samperinum*. Sextum idem Onkelosius סבכחלום *Sabchalom*. Rabboth איסמרדין *Ismaragdin*; Targum Jerusalemitanum עין עגלה *Een Eglā*, *oculus vituli*. Iona-

thanus כרדוכין *Carduchin*. Septimum Onkelosius כרום ימא *crum jama*. Ionathanus קנכירינון *Kankirinnu*, Targum Ierusalemitanum מון. Rabboth בוחלין *Octayum Onkelosius Kanbire*. Ionathanus ערקין *Arkin*. Targum Ierusal. ברולין *Berulin*. Rabboth אכאטיס. Nonum Onkelosius טרקיא *Tarkia*. Ionathanus ען עגלא *Een Egla* (qui Targum Ierusalemitano sextus est) Rabboth הימיסין *Himisin*. Targum Ieruf. סמרדין *Semaragdin*. Decimum Onkelosius ען עגלא *Een Egla* (qui Targ. Ierusalemitano est sextus, & Ionathano nonus) Ionathanus & Targum Ierusalem. כרום ימא רבא *Krum lama Rabba*, (qui Onkelosio septimus est) Rabboth קרומטסין *Kerumtassin*. Undecimum Onkelosius בורלא *Burla* vocat. Ionathanus fere eodem modo בריליות חלא *Berilioth chala*. Targum כדולחא *Bedolcha*. Rabboth פרלוקין *Pralukin*. Ultimium Onkelosius פנטורין *Pantiri*, Ionathanus fere eodem modo אפנטורין *Apanturin*; Targ. Ieruf. מרגליתא *Margalita*, eodem fere modo Rabboth מרגלישו *Margalio*. Iterum aliter vocantur a Paraphraste Cantic. cap. v. xiv. veluti אחר עקין ברקן וספרן כחלי' אומר' גיהר' בירלא' אספור' טכאג' - פרוג מריבג' אפנטור - *Aebmar, Akik, Barkan Veapbran, Cachale Ismorad, Gibar, Birla, Ispor, Tabag, Perofag; Meribag. Apantur*. Nec magis inter se conveniunt posteriores interpretes, ut *Arias Montanus, Munsterus, Luberus, Iunius & Tremellius, Piscator, Belgæ, Galli, Angli, Diodati, Alii*. His & ipse *Arabs* addendus est.

CCCCLXXIV. Quid in re tam incerta & tam dubia, certi statuendum erit? Quid ex tanta confusione tantisque tenebris ordinis & lucis tandem expectandum erit? Optime magnus Hieronymus ad Ezechielem cap. xxviii. vers. xiiii. *In Ezechiele & in Exodo, & in Apocalypsi, & in Esaia sibi omnes lapides & lapidum ordines comparati, magnam & legenti & differenti faciunt questionem*. Optime etiam Aben Ezra ad Exod. cap. xxviii. אין לנו דרך בבירות לדעת אנני המלאים כי הגאון חרגם כרצונו כי אין לו קבלה שיסמוך: *Nobis nulla est certa ratio interpretandi lapides Pectoralis, quoniam excellentissimus Vir (Saadias) eos vertit pro lubitu, ut qui nullam habuerit traditionem cui niteretur*. Igitur non est mirum si inter res S. Scripturæ, quæ explicari nequeunt, lapides pretiosi primo loco ponantur ab auctoribus. Utinam doctissimus Bochartus libellum, quem alicubi dicit de gemmis S. Scripturæ scriptis- se, in lucem edidisset! quam clare videremus hodie multa quæ hæc.

hactenus in occulto latent? Utinam blattæ & tinæ, aliæque temporis injuriæ nobis non invidissent ea, quæ apud veteres commentati sunt de lapidibus & gemmis, viri doctissimi *Archelaus*, *Azarbarcides Samius*, *Thrasyllus Mendefius*, *Herachius Sicyonius*, *Aristobulus*, *Nicias Malloies*, *Dorotheus Chaldeus*, *Theophilus*, *Sudines*, *Zenobemis*, *Sotacus*, *Bocchus*, *Anaxagoras*, *Empedocles*, *Democritus*, *Alexander Aphrodisiensis*, aliique auctores graves; quantum est quod sciremus, quod hodie misere ignoramus! Nihilominus quid & nos censeamus in medium proferre ausi sumus. Et quamvis fortassis veritatem non semper assequuti simus; speramus tamen nos aliis ansam duros ulterius inquirendi, & tandem aliquando verum sensum assequendi.

CCCCLXXV. Primus igitur lapis est אדם *Odem*. Extat etiam Ezech. xxviii. xiiii. Si ad hujus lapidis etymologiam respiciamus, dicendum erit, eum fuisse rubrum colore: est enim Hebræis אדם *rubrum*: hinc & פרה אדמה *vacca rufa* Num. xix. ii. & Esaiæ cap. i. xviii. אם יאדמו כחולע *si fuerint rubra* (peccata) *instar coccini*. Unde & דם *sanguis* (ablato א) ob ruborem. Hanc ob causam quidam Rabbinoꝝ hunc lapidem vertunt *Rubinum*, a rubore sic dictum. Nihilominus mihi olim in mentem venit, per hunc lapidem forte intelligendum esse *Adamantem*. Sane cum omnes lapides pretiosissimi in hoc vestimento reperiri debeant, (omnia enim erant מן המוכר *ex optimo*) & cum Adamas nulli cedat pretio, immo reliquos omnes superet, induci non possum, ut credam eum defuisse. Hanc ob causam a multis interpretibus recenseri solet, ut ut ejus non meminerint, nec Seniores nec Iosephus, nec Hieronymus, nec Epiphanius, nec vulgatus, nec Galli, nec ipse Iohannes in sua Apocalypsi. Si vero locum suum quoque habuit Adamas in Pectorali, verisimile credebam eum esse אדם *Odem*. Et hoc quidem ipsius nomen videtur significasse, exigua namque est differentia inter *Odem* & *Adamas*. Hoc ex illo deductum videtur. Quemadmodum *Iaspis* & *Sapphirus*, quibus adnumero *Topazium* & *Smaragdum*, nomina sua retinuerunt: ut *Iaspis* a יִשָּׁפָה *Iaspe*, *Saphyrus* a ספיר *Saphir*, *Topazius* a פִּיטָדָב *pidab*, *Smaragdus*, aut potius *Maragdus* a בַּרְקֵת *Bareket* (de quibus suo loco plura): sic & *Adamas* dici posset ab אדם *Odem*, addito *as*, terminatione Græca. Novi quidem unde *Adamas* derivari soleat a Grammaticis, qui præter

Latina & Græca parum sciunt, scilicet a Græco ἀδάμας, quasi diceret *indomitus*, quia (si diis placet) nulla vi diffringi potest, ut etiam ferrum utrinque dissiultet, incudesque insuper ipsæ dissiulant, ut ait Plinius *lib. xxxvii. cap. iv.* At novi hæc gratis dici, & a lapidariis nostris hodie rideri. Multo verisimilius est igitur, *Adamantem* dici ab Hebræorum *Odem*, quam a Græcorum δαμάω *domo*. Deinde *Adamus* ut est omnium lapidum pretiosissimus, sic & priorem potioreque locum videtur debuisse obtinere. Accedit ut omnium lapidum est durissimus, pretiosissimus dignissimusque, ita eum aptissime adhibitum fuisse ad indicandum Rubenum filium Jacobi maximum natu, cum fuerit *וירא אתו כחו וראשית איתו* *virtus & initium potentia ejus, excellentia dignitatis, & excellentia roboris ejus.* Genes. xlix. iiii. Nihil obstat quod אדם rubrum colorem significet, cum Adamas sit splendens, & albus; nam (quod jam ab aliis observatum est) non semper rubrum, sed sæpissime splendorem eximiumque candorem denotat, prout & ipsis Latinis *rutilare* non semper significat *rubrum esse*, sed *cum splendore fulgere*. Hoc sensu arma dicuntur *rutilare* *An. lib. viii.*

Arma inter nubem cœli regione serena

E cœlo rutilare vident.

Luna & stellæ Poëtis *rutilare* dicuntur, pro splendere; & Olor ob eximium candorem dicitur *purpureus*. Horat. *lib. iv. Od. i.*

Tempestivus in domo

Pauli, purpureis ales oloribus

Comeffabere Maximi.

Eodem modo Chaldæis, והור *purpuram*, aut potius *coccinum* significat & lucem, אהר *lucere*. Arabibus quoque אדם אדם non solum *rubrum* sed *summe candidum* significat. Græcorum λάμπω non tantum est *rutilare*, sed & *splendere*, ut habet vetus Glossarium: ut non adeo absurdum esset, si aliquis diceret *adamantem* ab Hebræis dictum esse אדם *Odem*, non quidem a *rubore*, sed a summo splendore, & lucentissimis radiis quos emittit. Nihilominus tamen, quia tot viri docti, quibus non leviter contradicendum est, lapidem יהלם *Iahalom*, qui ordine est sextus, *adamantem* verterunt, & quia gravissimas rationes habeo, quibus inducar ut crederem primum hunc lapidem אדם aliud genus lapidum significare, (quod postea patebit) priorem sententiam lu-

ben-

bentissime muto, & in castra eorum transeo, qui cum aliter vertunt; quamvis non omnes interpretes ejusdem sint opinionis.

CCCCLXXVI. Primo quidem AbarbaueI גראנאטה אדם vocat *granata*, a malorum punicorum *granis* גראנאטה האדם הויה הנקראה גראנאטה בלשו הדומה לרימון שנגררו אדומים והיה כנגד ראובן בכור ישראל כי חיה כחו וראשה אנו: *Lapis אדם Odem is est, qui vulgo granata dicitur. Similis est malogranato, cujus grana sunt rubra. Erat autem Rubeni destinatus, qui erat maximus natu ex filiis Israelis, quia erat virtus & initium reboris ejus.* At cum *granata* non sit gemma magni pretii, & cum reliqui interpretes ejus nusquam meminerint, quantum scio, nisi forte sub nomine *carbunculi* vilioris, & cum AbarbaueI nullam adferat rationem ut opinionem suam firmaret, eadem facilitate, qua proponitur, refelli etiam potest. Ex Judæis hodiernis plurimi, & olim alii *rubinum* deducunt a rubore, uti supra observavimus. Sed id nulla auctoritate nec ratione probant. Et quamvis *Rubinus* & olim & hodie pretiosissimus sit, cum tamen nihil aliud significet quam veterum *carbunculum*, quod infra demonstrabimus, validiores sane habemus rationes, ut credamus hunc lapidem *rubinum* non fuisse, quod etiam suo loco patebit.

CCCCLXXVII. Josephus σαργδονξ habet. Ab hoc auctore recederet religio mihi esset, cum fuerit ipse non tantum Judæus, sed & Sacerdos, qui hunc lapidem cum toto sacro vestitu, centies vidisse poterat, cum stante adhuc templo vixerit. Sed ipse sibi non constat, & non nisi hallucinanter de eo & de reliquis loquitur, ut illius opus aut corruptum sit a librariis, aut ab eo omnino non scriptum dicendum putem. Nam cum hic אדם *Odem*, qui est primus ordine, *Sardonychem* vocaverit, alibi, ubi de Ephodo agit, idem nomen dedit lapidi שהם *Schobam*, qui hic est penultimus, quasi אדם & שהם unum eundemque lapidem significarent; quod tamen dicendum non est. Nihilominus cum Josepho facere videtur Rabboth Schemoth, *parascha xxxviii.* ubi אדם vocat שרדנן *Sardanegin*: quod vocabulum, ut cuilibet obvium est, nihil aliud notat quam Græcorum σαργδονξες, mutato tantum ξ in γ pro כ, cum terminatione plurali, prout fere semper accidere solet Rabinis in describendis lapidibus pretiosis. Sed & ipsa Rabboth fortassis male. Deinde dici etiam potest legendum!

legendum esse שרנין *Sardinin* omisso ן & tunc nihil aliud esse quam Græcorum σάρδιον *Sardonium*. Enimvero שרנין legendum esse potius quam שרנין, eo facilius crederem, cum ob alias causas, tum etiam quod in editione Amstelodamensi, qua utor, vix discerni possit inter ן & ן, ut non satis certus sim an utraque litera non sit ן *gimel*. Si alia editio mihi esset ad manus, fortassis errorem facilius animadverterem. Quid quid est, ארם *Sardonychem* esse, non puto, non magis quam *granatum* aut *Rubinum*.

CCCCLXXIIX. Pedibus igitur eo in sententiam Septuaginta interpretum, Epiphani, vulgati, Hieronymi, Belgarum, Gallorum, aliorumque qui hunc lapidem σάρδιον vertunt. Erat autem Sardinus lapis ruber, ut omnes fere auctores fatentur, quamvis de genere ipso non conveniant. Isidorus *Orig. lib. xvi. cap. viii* *Sardinus*, inquit, *rubrum habet colorem*. Theophrastus *de lapidibus*. § ς Σαρδία, τὸ μὲν διαφανὲς, ἐρυθρότερον ἢ καλεῖται Θήλυ. τὸ δὲ διαφανὲς μὲν, μελάντερον ἢ ἢ ἄρσεν. *Sardinus pellucidus est; is qui clarius rubet vocatur fœmina; pellucidior autem & saturatior, mas dicitur*. Hinc Orpheus *in Achate*, & Epiphanius, σάρδια θ' αἱματέσσα *Sardinum sanguineum* dicunt. Plinius *lib. xxxvii. cap. vii*. *Sardinum rubrum* docet. De hoc loco plura postea. Talis erat & lapis אדם *Odem*. Hinc a quibusdam *Granata* aut *rubinus* a *rubore* dicitur, ut supra ostendimus. Idem plane intelligunt Chaldæi cum pro אדם *Odem* habeant סמקן *Semakan* & סמקה *Smuktha*, & Targ. *Jerusalemitanum* סמקה *Semaktha*; quæ voces nihil aliud significant quam *rubrum*: est enim סמק *smuk* rubor *Prov. xxiii. xxxi*. לא תחמי חמרי לא תחמי חמרי די סמק *ne aspicias vinum cum rubescit*. Et *Ionathanus Num. xix. ii*. חמרי חמרי סמקה *Vacca rufa*. Nota est infectoibus quædam herba, cujus radices adhibentur ad infecturam rubri coloris: Belgice *Mee* dicta, cujus magna copia est in Insulis quibusdam Zelandiæ, & circa Ostium Helii, sive Brielan Hollandiæ urbem. Id quod vilissimum est in ista radice, infectores Belgice vocant *Smak* quo solent uti, tanquam medicamine in inficiendis pannis laneis, quos nigro colore tingunt, etsi radix ista revera sit rubra. Quis non videt vocem istam *Smak* Belgas desumpsisse a Chaldæis, ut nihil aliud sit, quam id ipsissimum סמק *Semak*, *rubere*. Ad rubrum colorem proculdubio Etiam respexit paraphrastes *Cantic. cap. v. xiv*. ובי אדם *verjit Achmar*: ut & Arabs اشم *Achmar*.

Quid

Quid illa vox significet nemo dicet, nisi forte lapidem rubrum instar vini; nam *fermentatio*, a qua dictum vult doctissimus Du Dieu, in Genes. cap. xxviii. Nihil habet commune cum Gemma. Notum enim est ורור sive ארמה *chamma*, *vinum* & *rubrum* quidem *vinum* (quale in istis regionibus plerumque esse solet) significare. Hunc lapidem rubrum fuisse docet etiam Rabboth *Bemidbar parascha* II. Ubi omnes lapides pectoralis confert cum vexillis XII. Tribuum docetque lapides ejusdem coloris fuisse, cujus coloris singulum vexillum illius tribus erat.

: רובן אבני אודם ומה שלו צבוע אודם ומצוייר שליו דוראם *Ruben insculptus est lapidi Odem, & vexillum ejus rubrum est, & depictos habuit dodaim.* Sane Epiphanius in libello de duodecim gemmis in veste Aharonis, hunc lapidem non tantum *Sardium*, sed & *rubrum* docet. πρῶτος λίθος σάρδιος ὁ βαβυλωνίος ἔτω καλέμενος ἐστὶ ἢ πυρρῶπος τῷ εἶδῃ ἢ αἱματοφθής. σαρδίῳ τῷ ἰχθύϊ τεταραχθυρῶν ἰοικώς. διὸ ἢ σάρδιος λέγεται, ὅτι ἔειδες λαβὼν τὸ ἐπάνυμον. ἐν βαβυλωνίῳ ἢ τῇ πρὸς Αἰσυρίαν γίνεται ἐστὶ ἢ διασπῆς ὁ λίθος. *Primus lapis est Sardius Babylonius dictus. Est autem igneus, & speciem sanguinis refert. Sardio pisci sale condito similis* (scilicet sale condito & exsiccato, instar nostrorum halecum & Salmonum, Belgice *geroockte Salm* / quia intus egregie rubent.) *qua de causa etiam Sardius dicitur, a forma nomen sumens. Nascitur autem in Babylonia prope Assyriam: Est etiam lapis pellucidus.* *Sardium* esse lapidem rubrum colligitur etiam ex capite iv. III. Apocalypseos; ubi facies Dei dicitur similis lapidi *Sardio*; quod veteres explicant de facie Dei irata, quam dicunt πυρροφθῆς ardentem instar ignis: ἔξ τὸ φοβερὸν ἔθει, πυρροφθῆς ἢ τὸ σάρδιον: propter terrorem Dei: cum *Sardius* sit igneus. Hinc & πυρρῶπος vertitur ab Epiphanio, Junio & aliis: *Igneae* dicuntur *rubra*, quod alibi monuimus.

CCCCLXXIX. אודם lapidem rubrum & *Sardium* fuisse, videtur colligi posse ex ipsa voce *Sardii*. cum nihil aliud quam *rubrum* significet. Novi quidem plurimos auctores, non infimi nominis, voluisse *Sardium* dici a loco nativitatis: quod scilicet circa *Sardiniam* repertus sit primus illius generis lapis, ut docet Plinius loco supra laudato. *Ipsa gemma vulgaris, & primum Sardium reperta.* Hujus vestigiis insistent Grammatici, Hesychius in voce Νησαίη. λίθος, inquit, ἐνιοι τὴν σάρδιον ἔξ τὸ ἐν σαρδόνι γίνεσθαι. *Lapis quem quidam Sardonium vocant, quia in Sardinia nascitur.* *Isido-*

rus lib. XVI. Orig. cap. VII. *Sardius dictus est, quod primus repertus sit a Sardibus.* Sed hæc opinio merito a multis rejicitur, cum reperiat̄ur potius circa Babyloniam, & in India, Arabia, circa Leucada Epiri, & circa Ægyptum, immo & in Europa ad Rhenum, in Bohemia, Silesia aliisque Regionibus, ut a Plinio aliisque observatum est. Scilicet ita solet fieri apud Græcos & Romanos, ut quando ignorant linguas Orientales, illorumque populorum ritus & mores, cum ideo veram significationem rerum & nominum ex ingenio linguarum assequi non possint, ipsi nomina fingant, aut sensum forment e locis, nativitate, & origine rerum, etiam falsissime. Sic Judæi dicti sunt Tacito a monte *Idu.* אדאמ aliis quia a quatuor partibus terræ creatus est, quæ per quatuor litteras describuntur, *Topazius* ab Insula *Topazion*, ut postea patebit, & *Sardius* a Sardibus.

CCCCLXXX. Mihi itque persuasum est *Sardium* ita dictum esse, non a *pisce Sardio*, nec ab insula, quod a Sardibus primum repertus sit; sed a voce Hebræa שרד *Sered*, quæ rubrum colorem significat, ut docti jam observarunt. Esaiæ XLIV. vers. XIII. : חרש עצים נטרו קו יתארו בשרד Verum quidem est quibusdam interpretibus שרד esse *ruminam*, ut vulgato, aut *Amussim*, ut Junio & aliis; nihilominus tamen verisimilius est vocem istam significare colorem, quam aliquod instrumentum. Hoc sensu sumitur a Kimchio & aliis: *Faber lignarius extendit lineam, dolineat Sered.* Nec aliter, mea opinione, sumi debet. Solent enim artifices in fabricandis imaginibus primum creta, minio, aut alio colore omnes partes imaginis quasi delineare, ut postea instrumentis suis omnia accuratius & certius ad formam quæsitam formare queant. Optime ergo a Kimchio שרד *Sered* dicitur צבע *color*, & a Luthe-ro Nötelstein. Atque sic *Sardius* diceretur hic lapis, non a nativitate loco, sed a nativo suo colore *rubro*. Idem videtur indicasse Rabboth, si legatur שרדן quasi *Sardii*, aut potius שרד *Sered*, mutato tantum ש in ס quod frequens. A *Sered* igitur dicitur *Sardius* Græcis & Romanis.

CCCCLXXXI. אדם *Odem Sardium* significare videtur posse Probari ex ipso Plinio lib. XXXVI. cap. VII, ubi inter Sardorum genera recenset etiam *Demium*. In India, inquit, trium generum (Sardorum) *rubrum*, & quod *DEMIUM* vocant *rubore* aut *rubedine*, (si verum est, *rubedinem* dici pro *rubore*, ut quidam

contendunt.) Sane hunc locum ego sic legendum puto, non quidem *disenium a magnitudine*, ut correxit Salmasius; nec *demium a pinguedine*. Nulla enim opus est pinguedine. Manifestum igitur est, *Sardium* dici *demium* voce Hebræa, quasi **אדם** *Odem*, propter rubrum colorem. Verum est, Plinium ita de tribus istis generibus loqui, quasi *Demium a rubro* vellet distinguere. Sed fortassis intelligit eos gradu tantum distingui, ut tamen ille etiam qui *demium* dicitur, ruber sit; & ita quidem ut magis ruberet quam reliqui, utque peculiari modo *demium* dicatur a rubore. Fortassis etiam expungi debet ex hoc loco Plinii particula copulativa & ; atque sic legendum esset: *In India trium generum Sardorum, rubrum quod demium vocant a rubore*. En ergo *Demium* ipsissimum **אדם** *Odem*, id est *rubrum* Ideoque *Demium* vel *Odem* significat *Sardium*.

CCCCLXXXII. Cæterum varia sunt *Sardorum* genera; non enim omnes sunt ejusdem coloris. Et inter genera *Sardorum*, ponitur etiam *Sardonyches*, qui & *μολοχίς* *Molochites* ab Epiphanio vocatur, de quo nos postea suo loco plura. Verus *Sardus* rubet quidem, sed non est saturatus, palloris aliquid admixtum habet; *corneolus* ideo vulgo dicitur, quasi *carneolus* a carne humana, vel a carne sanguinolenta, ut habet Boetius *lib. II. de Gemmis, cap. LXXX*.

CCCCLXXXIII. Variæ hujus lapidis recensentur virtutes. Epiphanius de hoc lapide: *δυνάμειος δὲ ἐστὶ θεεργαστικῆς, ἢ νέχρησι οἱ ἰατροὶ πρὸς οἰδήματα, ἢ ἀλλὰς πληγὰς ἐπὶ σιδήρῳ γιγνομένης. Vim habet medendi tumores & alia vulnera ferro insueta*. Sed multa majora miracula ei attribuuntur: timorem pellit, audaciam præstat, a veneficiis maleficiisque gestantem adferit, sanguinem e naribus fluentem compescit, animo lætitiâ, ingenio quoque acumen invitat; somnia etiam mala prohibet, litigantes victores facit. Vide Franciscum Ruzum *de Gemmis lib. II. cap. vi*. Boetium *lib. II. cap. LXXXII*. & Laetium *lib. I. cap. XVI*.

CCCCLXXXIV. Lectorem hic monitum volo (idem de omnibus lapidibus judicandum censeo) mihi esse admodum suspectum, quidquid auctores passim de miraculis gemmarum tradunt. Non quod earum omnem vim naturalem in dubium revocari velim, quasi nullum usum haberent, ne in medicina quidem; sed vanissima & nugacissima fragmenta puto, maximam partem, quæ auctores fabulari solent, de motibus animi, de cogitationibus, voluntate, aliisque rebus quæ a libera hominum mente dependent:

eiusmodi sunt & illa quæ de somniis somnare solent: quasi tanta illis inesset vis, ut mentem & cogitationes regerent, somniacque fatidica inducerent. Quando igitur vim & virtutem gemmarum, & nunc; & in reliquis quæ sequuntur, recenseo, id facio non quod credam revera talem iis inesse virtutem, sed ab aliis eam gemmis attribui.

CAP. IX.

DE פטרה TOPAZIO.

Secundus lapis est, פטרה Pitdah. ubi exstet. Paraphrastes Cantic. v. xiv. עקק Akik. Targ. Ieruf. ערקן Arkin. An legendum טרקיא Tarkia, pro Turkois. פטרה Topazius. varii interpretes. Topazius an ruber? Error Epiphani. Veterum Topazius hodie Chrysolithus. Topazius veterum viridis. Varii auctores. פטרה Pitdah quoque viridis. Ideo a Chaldais & Targ. ערקן & ירקתא Jarkan & Jarketha dicitur a colore viridi. Bernardi Angli inepta accusatio. Topazii locus natalis. An Insula Topazion? Error veterum de ista Insula. Fons erroris. Chitis. a כחם latere. Τοπαζιον est ipsum vocabulum פטרה Pitdah. ד & ז permulantur. פטרה Pitdah pro טפדה tophdah, & inde טפזה Tophza, Topaza, Topazion. Syrus Apocal. cxxi. טפדה Pitdah. Rabboth male שומפוזין Schomphozin, pro טומפוזין Tompozin. aut Topazin, Patria Topazii Arabia. Job. cxxviii. טפדה Pitdah Arabia. Insula Topazion Arabica. Varii auctores. Topazius in magnam molem interdum excrescit. Est tamen lapis pretiosus. Varii Auctores. Tavernerius de Topazio Magni Mogolis. Topazii virtutes.

CCCCLXXXV. **S**ecundus lapis est פטרה Pitdah. Idem Sextat Job. cap. cxxviii. טפדה Pitdah Cusch. ut dicatur טפדה Cusch, ut dicatur טפדה Pitdah Cusch. Topazius illius mentionem etiam facit Ezech. cap. cxxviii. טפדה Pitdah.

CCCCLXXXVI. Paraphrastrs in Cantic, cap. v. xiv. habet עקק Akik. Sed unde vox ista derivetur & quid significet, fateor me

or me ignorare; nisi forte legendum sit *ארקין* *Arkin*, ut habet Targum Ierusalemitanum de octavo lapide: aut potius *טורקין* *Tarkia* ut Onkelosius vocat nonum lapidem; atque sic esset *Turquois* uti vulgo vocatur. At si hæc illius est mens, proculdubio deceptus est, cum lapis Turquois in pectorali non exstiterit, quod postea clarius patebit.

CCCCLXXXVII. פטרה *Pidah* igitur *Topasius* vertitur fere ab omnibus interpretibus, Iosepho, Septuaginta, Hieronymo, Vulgato, Germanis, Gallis, Anglis, Belgis; aliis, quibus & ego lubens accedo. Et sane hunc lapidem fuisse *Topazium* aut *Topazium*, patet ex ejus colore. Verum quidem est Epiphanium, in libello de XII. lapidibus, Topasium rubrum dixisse: *אדום* inquit, *τοπάσιον*, ἐρυθρὸς τῷ εἶδει ὡς ἐπὶ τὸ ἀνθρακῶς. *Topazius colore rubet magis quam carbunculus*. Sed toto cœlo aberrat magnus Epiphanium, cum omnes auctores clament eum esse ex genere viridium. Verum etiam est, *Topazii* nomen mutatum esse apud recentiores hodieque a lapidariis nostris vocari *Chrysolithon*. At *Chrysolithus* veterum flavus est, aureo colore fulgens. Confundunt igitur hodie lapidarii *Topazium* & *Chrysolithum*, ut hunc *Topazium*, istum autem *Chrysolithum* vocent. Non igitur audiendi sunt.

„ Hæc fortassis causa est, quod Danæus (notante Ludovico „ Du Dieu) *Topazium lucentem* quidem & *transparentem* dicat, „ verum non viridis sed crocei coloris. Esse speciem quandam „ *Topazii* dictam *Chrysoprasium*, cui croceus color tribui potest, de quo Plinius libro 37. c. 8. eam paululum declinare a „ *Topazio* in aurum, quamvis ei omnis viror denegari non possit, cum Plinius addat, hanc ipsam porri succum referre.

CCCCLXXXVIII. *Topazium* autem veterum viridem fuisse, clamant omnes auctores. Plinius *Libr. xxxviii. viii. Egregia etiam nunc topazio gloria est, suo virenti genere..* Docet, præterea porri succum non male exhibere colorem topazii; *ut sit e viridi pallens*, ut habet de chrysoprasio, qui est ex genere topaziorum. Hinc & De Laetius *lib. i. cap. ix. de gemmis*, docet proprium topazii colorem habere porri similitudinem. Hinc ab Isidoro Smaragdus adnumeratur, *Orig. lib. xvi. cap. vii. Topazion ex virenti genere est omnique colore resplendens.*

„ Hinc Rabbi Iona (notante eodem Du Dieu) dicit פטרה *Ara-* „ bica lingua dici *זמרד* *Smirad*, id est *Smaragdus*: quare & *Pit-*

„ *dath Cusch* apud Iobum cap. xxviii. a nonnullis vertitur *Smaragdus*. Credibile est ob eandem causam ab Arabe verbum esse
 „ *أخضر Achsar*, viridis. A Syro *ܙܪܓܐ Zeraga*, subviride & ig-

„ neo colore splendens. Vide apud eundem Du Dieu.

Ideo & vitri colorem referre dicitur *Topazius*: unde & a Græcis *υαλοειδές*, & *υάλω παρεμφερής*, id est *vitrei coloris*, & *vitro similis* dicitur Orpheo, Diodoro Siculo, Agatharchidi, Psello, & aliis, ut locis, quos postea allegabimus, patebit. Orpheus *πεδλίθων*. ubi de *Topazio*.

Ἐοδλὸν ἢ ἀντ' ὀπί τοῖσι ἢ υἰαλοειδές εἶναι
 Κλείονθ' ἰνητοῖσι θυηπολίησι τοπάζιοι.

En *Topazius υαλοειδές vitro similis*. Est autem *υαλον vitrum viride*. Servius ad Virgilium *Georg. lib. vi*.

--- --- *Milesia velleri nympha*.

Carpebant hyali saturo fucata colore.

Hyali, inquit, *pro hyalino, colore vitreo, viridi, Nymphis apto*. Sed ita videtur *Topazius* virere, ut aliquid ex auri colore trahat; ideoque olei recentis virorem habere dicatur. Alexander Polyhistor apud Stephanum: *ὁμοιον τῇ χροᾷ τῇ ἔ νέε ἐλαίῳ. Similis est colore oleo recenti*. Oleum autem flavidinem aliquam auri habet, & virorem vitri. Eo respexit proculdubio Strabo *lib. xvi*. ubi de *Topazio*: *λίθου δ' ἐστὶ δειφανῆς χρυσοειδῆς ἀπολάμπων φέγγου ὅσον μεθήμερον μὴ εἰς ῥάδιον ἰδεῖν ἐστὶ. Est autem lapis pellucidus auro similis, splendore tanto refulgens, ut interdum videri non possit*. Psellus *πεδλίθων δυνάμεως. Τοπάζιον λίθου ἐστὶ δειφανῆς, υἰάλω παρεμφερῆς. Φύεθ' ἢ εἰς τὸ λευκὸν λεγομένην κόλπον ἐν τινι πελαγίᾳ ἠήσω, ἢ ἡμέρας μὴ εἰς ὅρεθ', κρύπτει γὰρ αὐτῶ τὸ φέγγος ἢ λιθου. νυκτὸς ἢ διαλάμπει πόρρωθεν, ἢ τεχνικῶς μὴ βερίσκεθ' ἢ ἀνόμαλθ', τεχνικοῖς ἢ ὀργανοῖς λεαίνεθ'. εἶθ' ἢ μανουήκως ἀποκαθίστησι τελεῖς ἢ ποθεῖς. δεῖθ' ἢ τὰ αὐτὰ ἢ πείλαπθ'.* *Topazius est lapis pellucidus, vitro similis. Nasquitur autem in Arabico, ut dicunt, sinu; in insula quadam maxima, & quamdiu dies est videri non potest, Sol enim ejus splendorem occultat, at noctu procul relucet: & inequalis, sed instrumentis mechanicis levigatur. Hic furibundos in pristinum statum restituit, si teratur & potetur, qua omnia etiam exequitur si alligetur.* Hæc fortassis causa fuit, quod lapidarii recentiores eo facilius ad istum errorem delapsi fuerint, ut crederent *Topazium* esse *Chrysolithum*. Ut

ut sit, ex his omnibus clarum est veterum Topazium fuisse colore viridem.

CCCCLXXXIX. Summi autem Pontificis פטרה *Pitdah*, viridem fuisse lapidem, Iudæorum magistri docent. Hanc ob causam a Chaldæis & Targum Ierusalemitano ירקן *Iarkan*, & ירקטא *Iarketha* dicitur; quasi lapis viridis: est enim ירק *viride*. Abarbanel ad *Parascham Tezave*: וזה אבן ירוקה *Pitdah Simeoni dicatus est, eratque lapis viridis*. Rabboth Bemidbar *Parascha II*. Simeonis vexillum viride docet. Supra jam monuimus eundem habere colorem vexilla, qui & in gemma cujuslibet tribus re-
pertus est. שמעון, inquit, פטרה ומפה שלו צבוע ירק ומצויר עליו שכם *Simeon sculptus erat in Pitdah, & illius vexillum erat viride, habe-
batque pro signo depictum Sichemum*.

CCCCXC. Sed פטרה *Pitdah* significare *Topazium*, ipsa vox & Etymologia satis manifesto, mea quidem sententia, indicat. Non possum ignorare Plinium *lib. xxxvii. cap. viii.* docere, *Topazium* nomen suum habere ab Insula *Topazio*, in qua effodere-
tur; istamque insulam sic esse dictam Trogloditarum lingua, in qua Topazin significationem habet querendi. *Id accidit*, inquit, *in Arabia Insula, qua Chitis vocatur, in qua Trogloditarum præ-
dones, cum diutius fame & egestate pressi herbas radicesque effode-
rent, eruerunt Topazion. Hac Archilai sententia est. Inba To-
pazion insulam in rubro mari a continenti stadiis ccc. abesse tra-
dit, nebulosam & ideo quasitam saepe navigantibus, ex ea causa
nomen accepisse. Topazin enim Trogloditarum lingua significa-
tionem habere querendi. Eadem repetuntur ab Isidoro lib. xv.
cap. vii.* At Plinium, aut auctores quos allegat, errare, mi-
hi est persuasissimum. Non enim hic lapis nomen suum ab
ista insula habet, sed insula forte ita dicta est a lapide; aut
si lapis ab insula nomen habet, non sequitur *Topazium* ita dici a
verbo quod querendi significationem habet. Nisi quis dicat,
istam Insulam dictam esse Topazion a querendo, ab Arabico; sci-
licet ab ipsa voce *Chitis*: hæc enim vox Arabice videtur significa-
re latere, occultare. Nam כתם Arabibus, imo & ipsis Hebræis,
est occultare. Illa autem quæ occulta sunt solent queri. Et cum
Insula ista nebulosa & navigantibus quasi occulta sit, ut habet
Plinius, non mirum, si *Chitis* & inde *Topazion* dicta esset.

CCCCXCI. Ipsa vox τὸπάζιον *Topazius*, mea sententia, nihil aliud

aliud est quam vocabulum Hebræum, & ipsissimum quidem פטרה *Pudab*, levi mutatione & transpositione litterarum. Nihil familiarius est quam litteras ejusdem organi permutari. Cum itaque פ & ט sint ambæ literæ dentales, ex פ facile fieri poterat ט in voce *Topazius*. Quicumque vel prioribus digitulis attingit linguam Hebræam, Syram, Chaidæam, cæterasque Orientales, noverit פ & ט apud Atticos & reliquos Græcos, Belgas & Germanos non minus permutari, quam פ in ט apud Orientales. Mutato itaque in voce פטרה *pidab* פ in ט, nihil restat, nisi quod ט poni debeat ante פ, sic habebimus פטרה quod legi potest *Topda* pro פטרה *pidab*, aut *pidab*, & permutato פ in ט, טפה *Topza*, aut *Topaza*. Silentio non est prætereundum quod Syrus Apocal. XXI. vers. xx. Græcum τοπάζιον verterit טפדון *Topadion*; ubi omnino eadem literæ reperiuntur quæ in voce פטרה *pidab*, nisi quod Syrus addiderit terminationem Græcam, quod Orientalibus non est insolens, post Græcorum imperium. Hæc est causa præculdubio, uti jam animadvertimus, quod Rabboth Schemoth habuerit שומפון *Somposin*, quod nihil aliud est quam Græcorum τοπάζιον quamvis corruptissimum, prout Rabboth omnibus fere lapidibus pretiosis solet dare nomina Græca, aut ex Græcis corrupta. Quis igitur non videt pro שומפון legendum esse שפון *Topazin*, *Sanperinum*, mutato ש in ט quod non est insolens, & eliso ט e medio, quod absque necessitate irrepsit, ut ט in voce סנפירון *Sanperinum*, pro ספיר *Saphir* & id genus alia.

CCCCXCII. Sed & patria hujus gemmæ indicat eam esse *Topazium*. Jobus cap. xxviii. xix. eam vocat פטרה כוש *Pitdath Cusch*. At vero כוש *Cusch* nihil aliud est quam Arabia, quod pluribus argumentis probavit doctissimus Bochartus in suo *Phaleg*. Igitur פטרה כוש proprie est *Topazius Arabicus*. Optimos autem topazios reperiri in Insula *Topazion*, & istam Insulam partem esse Arabiæ, certum est. Expressis verbis hoc docet Plinius, & ex eo Isidorus, locis modo laudatis. *Id accidit*, inquit, *in Arabia Insula, quæ Chitis vocatur* &c. Psellus. quem supra audivimus, Φυξί) εις τὸ Ἀραβικὸν λεγομένην κόλπον ἐν τινὶ πελαγίᾳ νήσῳ. De eadem Insula mentionem etiã facit Diodorus Siculus, quamvis sub alio nomine: docet enim lib. III. in sinu Arabico, esse Insulam *Ophiodem*, quasi diceres *Serpentinam*, propter multitudi-

nem serpentum dictam, in qua reperitur lapis *Topazius*. *Ἡρακλειδὲν δὲ τὰς τόπους καὶ τὴν ἡσθητικὴν πελαγίαν μὲν τῶν διασήμων, τὸ δὲ μὴν εἰς ὀγδοήκοντα σταδία παρεκτείνεσα, καλεῖται δὲ ὀφιδῆς ἢ τὸ μὲν παλαιὸν ἑπέχετο ἀλήρης παντοδαπῶν ἢ φοβερῶν ἑρπετῶν, ἀφ' ὧν ἢ ταύτης ἔτυχε τὸ προσσηγορίας. ἐν δὲ τοῖς μεταγενετέροις χρόνοις ὑπὸ τῆς τῶν Ἀλεξάνδρου βασιλείων ἔταν ἐξημερώθη φιλοτιμίας, ὡς μηδὲ ἔτι καὶ αὐτὴν ὀφείδει τὸν περὶ παραξάντων ζῶων. ἔπεσε δὲ ἡμῶν ἢ τὸ μὲν αἰτίαν τὸ πρὸς ἡμέραν φιλοτιμίας. ὁρίσκει δὲ ἐν τῇ νήσῳ ταύτῃ τὸ καλεῖται τοπάζιον, ὅπερ ἐστὶ λίθος διαφανόμενος, ὁπτερῆς, ὑάλῳ παρεμφερῆς, ἢ θαυμαστὴν ἔχουσαν πρὸς ὄψιν παρεχόμενος. *Ultra hæc loca insula est, in longitudinem octoginta stadiorum extensa, Ophiodes dicta. Olim plena fuit omnium generum horrendis serpibus, a quibus & nomen sumpsit. Postea autem a Regibus Alexandria plane ab ejusmodi animalibus repurgata est, ut nullum amplius in ea conspiceretur. Non autem pratermittenda causa, ob quam ita repurgata est: invenitur scilicet in ista Insula lapis quem vocant Topazium, qui est lapis pellucidus, vitro similis, & mirificum auri aspectum præbens. Tandem postquam multa dixisset de custodibus istius insulæ, ne lapides a quolibet effoderentur; addit hunc lapidem in petra nasci, die, propter calorem & radios solis, non apparere, noctu autem in tenebris splendere, & procul ostendi in quo sit loco. Custodes autem insulæ, qui forte disponuntur, loca ostendere, & lapidi, qui sese prodit, signum imponere; die autem excindere eos juxta locum signatum lapidem, tradereque opificibus qui artis sunt periti, ut inde lapidem erruerent. Eadem plane docet Photius in sua Bibliotheca ex Agatharchide Polyhistor. Πρὸς δευτέρων ὑδάτων αὐτοφουῶν, ubi agit de mari rubro, & Insulis quæ Arabicæ censentur. ὃν παραπλάσσαντι νήσῳ ἑκαὶ τῇ μὲν θέρῃ πελαγία, μὴν ἔχουσα σταδίων ὡς ὀγδοήκοντα, ἢν καλεῖται ὀφιδῆς, πρὸς τὸ μὲν γέμεται παντοίων ἑρπετῶν, ἀφ' ἡμῶν δὲ ἐλδοτέραν τέταν. ἐν δὲ ταύτῃ γίνεται τῇ νήσῳ, φησὶ, ἢ τὸ καλεῖται τοπάζιον. ἐστὶ δὲ τέτο, λίθος διαφανόμενος, ὑάλῳ παρεμφερῆς, ἢ δειῖαν ἐν χρυσῷ θεωρεῖται δοσιδιδῆς. *Quæ ubi praternavigaris; insula exporrigitur, in pelago sita, longitudine stadiorum octoginta, Ophiodes (Serpentina) dicta. Nam omnis generis serpentibus quondam referia erat, sed ætate nostra libera est. In hac lapillus nascitur, Topazius dictus. Est autem lapis pellucidus, vitro similis, & jucundum auri aspectum præbet.* Narrat præterea fere omnia illa quæ jam annotavimus ex Diodoro Siculo, de custodibus, &**

modò hanc gemmam inveniendi & ex petra excindendi. Nec prætereundus est Strabo libro XVI. ubi eadem fere narrat de Insula Ophiode & Topazio, qui ibi nascitur: Μετὰ τὸ ἰὸν κόλπον, Οφιδίης καλυμένη νῆσος ἐστὶν ἡ Συμβεθηκότις ἣν ἐλευθέρωσε τὸ ἕρπεδῶν ὁ βασιλεὺς, ἀμα ἢ ἀπὸ τὰς φθορῆς τῶν περσορριζομένων, ἀνθρώπων ἐκ τῶν θηρίων, ἢ ἀπὸ τὰ τοπαζία. Post finum (nempe Arabicum) est Ophiodes *Insula ab eventu appellata, quam Rex a serpentibus liberavit, cum multi applicantes a serpentibus interficerentur propter topazia.* Apparet igitur Insulam illam, in qua reperiuntur Topazii, in Arabia esse, Non mirum igitur si a Jobo dicatur כּוּרַחַר כּוּרַחַר *Topazius Arabicus.* Est igitur כּוּרַחַר *Pitdab* in Pectorali *Topazius.*

„ Veterem Topazium colore fuisse viridem, ita tamen ut ali-

„ quid ex aureo habuerit mixtum, instar olei recentis, manifesto

„ constat, non solum ex verparum sententia, sed & ex optinis

„ vetustissimisque Græcis & Latinis, auctoribus. Bernhardus

„ tamen Anglus, ad Iosephum pag. 18r. more solito, id est

„ ineptiendo, Braunium iterum colaphis excipit, de colore Topa-

„ zii. Is scilicet *conciliabit Iudeos scriptores Græcosque, Braunio aliis-*

„ *que invito.* At cur Braunio invito? *Constat enim ex tribus pro-*

„ *batissimis scriptoribus & pervetustis, hanc gemmam tam flavedinem*

„ *auri præ se, quam vitri virorem ferre, & quæ sequuntur.* En quan-

„ tus vir est Bernhardus? Sed quid hæc tanto molimine contra

„ Braunium? Braunius sane, invito Bernhardo, auctores optimos

„ vetustissimosque Iudæos, Græcos & Latinos concilaverat: cum

„ eadem docuisset antequam sciret Bernardum esse in rerum natu-

„ ra, totque nugas in viros honestos effutire posse. Clarissima

„ sunt verba mea, hoc ipso capite paragr. CCCCLXXXIIX.

„ prioris editionis paragr. IV. *Sed ita videtur Topazius virere,*

„ *ut aliquid ex auri colore trahat, ideoque olei recentis virorem habere*

„ *dicitur.* Quod & probo ex Polyhistore, Strabone, Diodoro

„ Siculo, ex Photio & aliis, in eodem paragrapho & sequentibus.

„ Quantus itaque vir est Bernhardus! Existimavit proculdubio,

„ neminem mea verba legisse, aut intellexisse, præter se omnifa-

„ pientem. Forte non sine causa adfirmarem, Bernardum, quæ

„ de hujus gemmæ novit colore, & quæ tanta sapientia tantoque

„ apparatu, me, si Diis placet, invito, in me effutiit, a me didi-

„ cisse. Hisce ineptiis famam sibi nullam acquireret Bernhardus,

„ & hoc a me discat. Sed regnat in eo perpetuus contradicendi

„ spiritus & ἀυτοφιλία.

Hic

CCCCXCIII. Hic lapis interdum in magnam excrescit molem; adeo ut etiam statuæ ex eo factæ fuerint IV. cubitorum, qualis erat illa statua Arsinoæ Ptolomæi Philadelphii uxoris; de qua vide Plinium, loco supra allegato. Sed valde dubito, utrum vera fuerit gemma illa statua, an non genus aliquod marmoris rari & exquisiti, Topazii colorem referens. Boetius tamen docet, Topazium non magnam habere auctoritatem & cælaturæ non excedere pretium. *lib. II. De Gemmis, cap. LXIV. Causa, inquit, est quantitas & magnitudo, quæ illum vilem efficit.* Idem docet Abarbanel: & eam infra Sardium ponit. *אֵינָה חֲשׂוֹנָה כְּאֶדָם* Non est pretiosa ut Sardius. Nihilominus Topazios etiam pretiosos fuisse lapides tempore Moſis, manifestum est, cum in toto Pectorali nihil fuerit nisi *ex optimo*. Sed & a Jobo, capite supra laudato, inter pretiosas gemmas ponitur *Topazius Arabicus*. Oportet sane hunc lapidem magni æſtimatum fuisse, cum tanta cura insula *Chius*, sive *Ophiodes* a custodibus custodita fuerit, ne lapides furto auferrentur: adeo etiam ut nulla navis in Insula relinqueretur, & sub pœna mortis prohibitum sit, ne ullus eam intraret, ut docent Diodorus Siculus, Aagatharchides, & Strabo. Regina etiam, cui Thebani Topazium attulerunt, ut ait Epiphanius (modo is verus fuerit Topazius) eum *διαδήματι μέσον & μετώπῳ περιέθετο, diademati imposuit in medio frontis*. Nobilissimus Tavernerius *Itin. Jud. lib. II. cap. xx.* narrat Magnum Mogolem habere *Topazium* CLVIII. ceratiorum, Goæ emptum ducentis septuaginta & duobus fere millibus flororum. Videtur tamen per *Topazium* intelligere gemmam quam veteres *Chrysolithum* vocabant, more recentiorum lapidatorum.

CCCCXCIV. Mirificas etiam virtutes Topazio attribuunt passim naturæ indagatores. Sanguinis, ut ajunt, eruptiones sistit, vulnèrique admotus extemplo fluentem sanguinem compescit, bilem iramque & phrenitem mitigat, si pro amuleto gestetur. Nocturnos etiam timores, & puerorum terrores, ac lunaticos, paroxysmos arcere creditur, ut habet Boetius *lib. II. cap. LXIII*. Epiphanius tradit eum attrita medica cote reddere succum, non pro suo colore rubrum, (rubrum enim topazium putabat, uti supra annotavimus) sed lacteum. Implet autem succo illius attritæ quot crateres voluerit is qui affricat, idque sine prioris ponderis iminutione. Statim addit: *χρυσολίθῳ ᾧ ἢ ὁ ἐξ αὐτῆ ἔστῃ χρυλὸς*

προς πάθος ὀφθαλμῶν ἢ πινόμενός τῃ ἀντιπαθεῖ πρὸς ὑδρωπίας ἢ τοῖς
 δὲ σαφυλῆς θαλασσίας μαρμαρινοῖς. *Utilis est succus ejus ad*
oculorum morbos, & epotus adversatur hydropi, & medetur tabes-
centibus ab uva marina sumpta. Sed Epiphanium de vero S. Pon-
 tificis ברקה Pitdab loqui, vix credibile est, cum ei rubram co-
 lorem attribuat pro viridi. Pfellus, quem supra audivimus, *Hic*
furibundos in pristinum statum restituit, si teratur & potetur, qua
omnia etiam exequitur si alligetur.

C A P. X.

DE ברקת SMARAGDO.

Tertius lapis est ברקה Bareketh. Varia expositiones Ceraunium,
Carbunculus. דייקנתין Diakinthin. Legendum הייקנתין Hiakin-
thin, hyacimbus, ברקה Beraktha, & ברקן Barkan. Targ.
Jerusalemitanum, Ionathanus, Onkelosus. Cantic. cap. v. xiv.
ברקן Barkan veaphran. Per ברקה Chaldei non videntur
intelligere Smaragdum. Nihilominus Smaragdum significat.
Varii auctores. Smaragdus a fulgore. Oculi Leonis ex Sma-
ragdis terribiles thynnus. ברק splendere. سماراغد idem
ac ماساغد. Et hoc ex ברקה Bareketh ב נ permu-
tantur. כחנן & כחנן זבירי חד Zabargiad, pro Smargiad.
Boetius & De Lactius Arabum Codices male corrigunt. Bacu-
lus a מקל Macal. מאלגל. globus a גלם golem, præ-
mium pro βραχίων &c. Littera וק וח ונ K. H. G. permu-
tantur. A ברקה Bareketh fit Bareged, & hinc cum termina-
tione Græca Baragdos, tandem מاساغד & Smaragdos. Pro
*ברק Barak Persæ dicunt Beræg; מי ברק Me Beræg. סמרג
 מاساغד an סמרגמארג? verbum מארגמארג a מארגמארג. Hinc*
מארגמארג. Forte ab aliquo verbo absoleto מארג; quod esse
posset a ברק Barak. Colores Smaragdorum. Vexilli Levi colores
Sententia Rabboth de Bareketh. Smaragdi hyacinthizontes apud
*Plinium. دیقانتین Plinius de variis Smaragdis. دیقان
 برقش Bercathon ab Arabico ברקה Borkathon. Bocharius lau-*
datur. ברקה est lapis viridis. Varii auctores. Smaragdi O-
rientalis.

rientales & Occidentales, Schythica optima *Smaragdus*. Est pretiosissima gemma. Ejus moles, $\Psi\delta\delta\eta\ \sigma\mu\acute{\alpha}\rho\alpha\gamma\delta\textcircled{\text{C}}$. Variis *Smaragdorū virtutes*.

CCCCXCV. **T**ertius lapis est ברקה *Bareketb*. De hoc etiam fit mentio Ezech. xxvi 11. x. Syrus retinet vocem

hebræam לִדְבִי־ב *Borco* Arabs ابيض ac si diceres *lapidem flavum*. Interpres Latinus vocem Syram vertit *carbunculum*. Arabica autem vertitur *Topazius*. Symmachus *Ceraunium* exponit, ut docet Hieronymus ad Fabiolam. Abarbanel habet קרבונקלו *Carbunculo*. Ab hoc decepti videntur Belgæ qui etiam habent *Carbunculum*. Sed cum hoc nulla auctoritate probetur, non possum iis assentiri. *Clarissimus Lud. Du Dieu* Belgas tradit hanc gemmam vertisse *Smaragde*. *Quam autem habuerit rationem scire desidero, certum enim est, eos tertium lapidem primi ordinis vertisse carbonckel, sed נפך primum scil. secundi ordinis Smaragd.*

CCCCXCVI. Rabboth Schemoth habet דייקינתן *Diakinthin*. Hanc vocem Græcam esse nullus dubito. At corrupta est, ut fere omnes reliquæ quibus utitur Rabboth ad exprimendos lapides pretiosos. Scribendum itaque censeo הייקינתן *Hyakinthin*, mutato tantum ד in ה levissima mutatione. Nihil aliud igitur significat, quam *Hyacinthum*. At fallitur Rabboth si per *Bareket* intelligit hyacinthum: nam alium omnino significare, mihi persuasissimum est. Sed & ipsa Rabboth alium lapidem quam hyacinthum intelligere videtur, cum ei plures colores attribuat, album, nigrum & rubrum, qui in hyacintho non reperiuntur. Sed de his mox plura.

CCCCXCVII. Targum Jerusalemitanum & Jonathan eandem vocem retinent, habent enim ברקה *Berakiba*. Onkelosius ברקן *Barkan*, quod idem significat. Paraphraſtes Cantic. cap. v. vers. xiv. quoque ברקן sed addito ועפרן hoc modo: ברקן ועפרן *Barkan veafran*. Quid autem per ברקה / ברקן & ועפרן intelligant, æque incertum est. Sunt qui putent Chaldæos per hæc vocabula intellexisse *Smaragdum*. Sed de hoc etiam dubitari potest. Saltem Onkelosium & Jonathanem per suum ברקן non intellexisse *Smaragdum*, certum est; nam quartum lapidem, nempe נפך *Nopech* vocant אסמרגדין *Ismaragdin*, & אסמרד *Ismured*, quorum utrumque significat *Smaragdum*, quod suo loco patebit. Quid

igitur Chaldæi per *Barekeib* intellexerint, nemo facile divinabit. Hoc saltem constat eos credidisse: non esse *Smaragdum*.

CCCCXCVIII. Nihilominus tamen maxima pars interpretum ut Septuaginta, Josephus, Hieronymus, vulgatus, Latherus, Galli & alii *Smaragdum* verterunt. In hanc sententiam pedibus eo. Enimvero *בַּרְקַיִב* *Barekeib* significare *Smaragdum*, primo patet ex illius proprietate. Nulla nota est gemma cui tantus splendor attribuitur, quam Smaragdo. Secundum Athenæum *Smaragdus* nomen suum habet a *fulgore*. lib. III. Plinio teste lib. xxxvii. cap. v. Smaragdi splendor non *mutatur sole, non umbra, nod lucernis, sed semper est radians*. Ideo ei *fulgorem* ibidem attribuit. Hinc Orpheus *ᾠὴ λίθων* in Achate habet *αἰγλήεντα μάραγδον* *splendentem Maragdum*. Ab Epiphanio vocatur *διειδὴς ἢ σίλων* *pellucidus & splendens*. Martialis ut fulgorem Smaragdorū bene exprimeret, eis attribuit ignem,

Gemmatum Scythicis ut lucet in ignibus aurum.

Et Ovid. *Metam.* II.

In solis Phœbus elavis lucente Smaragdis.

Sed ad Smaragdorū fulgorem probandum, imprimis notari debet historia quam narrat Plinius loco modo a nobis allegato: nempe in insula Cypri, *tumulo Reguli Hermia juxta cetarias, marmoreo leoni inditos fuisse oculos ex Smaragdis, ita radiantibus etiam in gurgitem, ut territi instrumenta refugiebant thynni*. Quis non videt hæc optime convenire *בַּרְקַיִב* *Barekeib*: nemo enim, qui in Hebræicis non est plane peregrinus, ignorare potest *בַּרַק* *Barak* significare *splendere, coruscare*, ut Ezech. cap. xxi. x. Sic & Arabice *سَاطِرٌ* *splenduit, fulgaravit, & fulminavit*. Est igitur *בַּרְקַיִב* *Barekeib* gemma maxime fulgens. Cum autem nulla magis fulgeat quam *Smaragdus*, optimo jure a plerisque interpretibus *Smaragdus* vertitur *Barekeib*.

CCCCXCIX. Deinde ipsum Græcorum *μάραγδος* *Smaragdus* latet in Hebræorum vocabulo *בַּרְקַיִב* *Bareket*, ut Græcorum *μάραγδος* ex Hebræorum *Bareket* factum sit. Ut autem hoc probaremus; notandum est primum, Græcos non raro dicere & scribere *μάραγδος* absque *σ* pro *σμάραγδος*. Et revera *σ* initio additur absque necessitate, quod etiam fit in aliis vocabulis, more Græcorum, ut *σμιναρός* pro *μινρός*, & sexentis aliis, Hinc Athenæus libro III. Orpheus in Achate & alii habent *μάραγδον* absque *σ*. Videndum igitur tantum erit, utrum *μάραγδος* possit deduci ex *Barekeib*. Hoc fa-

cillime fiet, modo cogitemus apud Hebræos permutari litteras ejusdem organi; cum autem ב & מ sint labiales, sæpissime permutantur, ut בחן *batban* pro מתן *Matban*. Hoc autem maxime locum habet in lingua Arabica. Dicunt enim מדרד *Magdad* pro ברד *Bagdat*. מכה *Macab* pro בכה *Bacab*, & infinitis locis aliis. Sed ipsum *Smaragdum* Arabes scribunt cum ב potius quam cum מ. ut זבוגד *Zebargiad* pro זבוגד *Smargiad*. Sic enim Serapion & Pandectarius *Zabarget*, aut potius *Zabargiat* pro smaragdo: ut male codices eorum carpantur a Boerio & de Laetio, qui legi volunt *Zamarus*. Græcos etiam Hebræorum ב convertere in מ patet vel ex voce חבל *chabal* funis, ubi Græci habent κάμυλον pro κάβηλον, hinc & Belgice **een kabel**. Sic & Hebræorum מ Latini convertunt in B. ut *Baculus* pro *maculus* a מקל *macal*. גלם *golem*, *gloma*, & inde *globus*. Ex Hebræorum מטה *Mitab*, Germani habent *Beib*, *lectus*. Ejusmodi plura occurrunt. Non dicam idem fieri in linguis Græca & Latina, ut *præmium* pro βραβεῖον, *cicuma* pro κικαμή & sexcenta alia. Non mirum igitur si dicamus μάργυρον dici quasi βάργυρον. Quam facile porro fieri possit βάργυρον ex *Bareket*, sciunt omnes, qui non ignorant in omnibus fere linguis permutari litteras ק / ה / ח / ו / כ / ק. K. H. G. & id genus alia. Igitur in voce ברק littera ק mutata est in ג *gimel*, quod non magis de longo petitum est, quam si quis crederet κάμυλον dici Græce pro גמל *Gamel*, & גמול pro גמול *Dogma* a δούλω, *frigus*, a φείνω, & alia innumera. Sic a *Bareket*, aut potius a Chaldæo *Berakta* fiet *Bareget*, aut *Beragda*, & inde *Maragdos*. Sed exempla aliunde non sunt petenda, quam ab ipso verbo ברק *Barak*, nam pro eo Persæ dicunt ברק *Bereg*. Hinc in Codice *Avoda Zara* cap. II. מי בארן *Me Bereg*, quasi מי ברק *Me Berek*, *agua limpida*. Et Sanhedrin cap. XI. מי כוסיא ברקא *equi splendidi*. Ergo ex Hebræo, aut potius Chaldæo *Berakta*, factum est *Meragda*, & Græca terminatione *Meragdos*, inde tandem & *Smaragdus*.

D. Novi equidem Græculos velle vocabulū μάργυρον derivari a verbo μαρμαίρω, teste Athenæo *lib. III. ad hunc versum Menandri*:

Μαργυραν εἶναι ταῦτ' ἔδει, ἢ σάραδια.

Παρσι γὰρ, inquit, τὸ μαρμαίρην ἀνόμαζεν τῷ διαγῆς ὑπάρχειν. Sic vocatur a verbo μαρμαίρην propter fulgorem. Et revera μαρμαίρω expli.

plicatur vibrante splendore corusco: & hoc quidem optime quod a fulgore sic dicatur, cum Hebræo ברק *spenduit* optime convenit. Sed quibus legibus *μαράγγειος* fiat a *μαρμαίρω*, non video, nisi dicamus & ipsum *μαρμαίρω* derivari a radice ברק *Barak*, Sane si Smaragdus deduci debet ab aliquo verbo Græco, id potius fiet a *μαρμαρύσω* aut etiam *μαρμαίρω*, quam a *μαρμαίρω*. Hinc *μαρμαρυγή*, & *μαρμαρυγώδης* apud Homerum *Odysf.* *fulgidos radios vibrans*. Sed quis non videt hoc verbum derivari ab aliquo obsoleto, & fortassis a *μαίρω*, & per duplicationem primæ Syllabæ, *μαρμαίρω*, *splendo*? Si autem tale verbum unquam in usu fuit apud vetustiores Græcos, proculdubio factum est ab Hebræo ברק *Barak*, unde *Marac*, *Margo*, *Marigo*, inde *μαρμαίρω*, *μαρμαίρω*, *μαρμαρύσω*, & *μαρμαίρω*. Hinc & *μαρμαρ*, *Marwor*, propter splendorem. Quidquid alii dicant, nullius dubito, quin *μαράγγειος* & *Smaragdus* derivatum sit ab Hebræo *Bareket* aut *Berakiba*, atque sic ברקה significare Smaragdum.

DI. Colores Smaragdorū quidem varii sunt, secundum varia genera, ut ostendit Plinius *lib. xxxvii. cap. v.* Omnes tamen virides perhibentur. Rabboth *Bemidbar Parascha II.* huic lapidi tres dat colores, *album nigrum, & rubrum*, quales dicit fuisse in vexillo Levi: לוי ברקה ומפרה שלו צבוע שלשי לבן ושלשי : שחור וגי אדום ומצויר עליו אורים ותומים : *Nomen Levi inscriptum est lapidi Bareket, & vexillum ejus erat tertia parte album, tertia parte nigrum, & tertia parte rubrum. Et eo depictum erat Vrīm & Thummim.* Sed Rabboth per hunc lapidem Smaragdum intellexisse non puto, cum eum alibi (ut supra audivimus) vocet *Hyacinthum*, & in hoc loco sextum lapidem יהלם, dixerit אומרדין *Smaragdum*. Unde patet Rabboth hos iapides pessime confudisse, & eorum nec nomen nec naturam, nec colorem novisse. Novi quidem Plinium mentionem facere cujusdam Smaragdi *hyacinthizantis*, ut non adeo absurdum esset, si quis diceret, eum respexisse ad ejusmodi lapidem eumque vocasse הייקנתין aut potius, ut emeadavimus, הייקנתין *Hyacinthum*. Utrum autem tres colores, albus, niger & ruber, in eo fuerint, non credo facile posse prohari. Deinde Plinius etiam tradit, dari quosdam Smaragdos Medicos, qui sunt *fluviatosi, & rerum imagines complexi, ut papaverum. aut avium pinnarumque vel catulorum* & alios, qui & Carchedonii dicuntur, habere colores incertos, & esse virentium in cauda pavo-

num columbarumque collo plumis similes. Non possum etiam silentio præterire, apud Arabas ab eodem verbo *بِر* quod idem est ac Hebræorum *בִּרְק*, unde *Smaragdus* derivatur, varia vocabula venire, quæ significant colorem varium. Hinc *بَوْقَا* oculus, propter varios colores *album* & *nigrum*, ut habet *Gigæus*; & *بِرْقَان* *locusta versicolor*, *varia* & *بِرْقَش* *variis coloribus pinxit*, & id genus alia bene multa. Hinc non male doctissimus *Bochartus*, *Phaleg*, lib. II. cap. XIX. lapidem quem Arabes pro *Baccho* colebant dictum vult *Βερχθάν* ab Arabico *بِرْقَه* *Borcarbon*, id est *lapis discolor*. Eiusdem generis lapidem videtur intellexisse *Rabboth* per hoc *Barekeith*, qui esset *albus*, *niger* & *ruber*.

DII. Sed quicquid statuat *Rabboth*, cum amplius dubitari non possit, quin *Barekeith* significet *Smaragdum*, certissimum est hanc gemmam *Barekeith* fuisse viridem colore: hic enim verus & natus *Smaragdi* color est. *Plinius* lib. XXXV. cap. V. *Tertia auctoritas Smaragdi perhibetur pluribus causis nullius coloris aspectus jucundior est. Nam herbas quoque virentes frondesque avide spectamus. Smaragdus vero tanto libentius quoniam nihil omnino viridius comparatum illis viret; præterea soli gemmarum contuitus oculos implent nec satiant. Quin & ab intentione alia obscurata, aspectu Smaragdi recreatur acies Scalpentibusque gemmas non alia gratior oculorum refectio est: ita viridi lenitate lassitudinem mulcent.* *Isidorus* Orig. lib. XVII. cap. VII. *Omniium gemmarum virentium Smaragdus principium habet, cui vices tertium post margaritas & uniones tribuunt dignitatem. Smaragdus a nimia viriditate dicitur. Omne enim satis viride Smaragdus dicitur. Nullis enim gemmis vel herbis major hoc austeritas est, nam herbas virentes frondesque exuperat: insiciens circa se viriditate repercussum aerem.* Ergo non mirum si & *Martialis* aurum virens dixit, propter *Smaragdus*. *Psellus* *ἡλιθίων δυνάμεως* prasinum colorem attribuit *Smaragdis*, accedentem ad auri colorem, ita ut semper aliquid glauci habeat ἢ *σμάραγδος* *πρασινός* ἐστὶ ἢ ἡρέμα *χρυσίζουσα* ἢ τοι ἢ ἢ *γλαυκῆ* παρεμφαίνουσα *χρῶμα*. Ad prasinum *Smaragdus* etiam refertur ab *Epiphanio*, libro XII. de lapidibus. de tertio lapide, quem *Smaragdum* dicit: *λίθος σμάραγδος* *ἔτε* *καλεῖται* ἢ *Πράσινος*, ἐστὶ ἢ ἢ *χλωρὸς* τῶ *εἶδη*, ἢ *διαφορῶ* τις ἐν αὐταῖς τινὲς μὴ αὐτὲς *Νερωϊανὲς* *καλεῖται* ἄλλοι ἢ *Δομετιανὲς*. ἢ ὁ μὲν *Νερωϊανὲς*,

πικρός ἐστὶ τῷ εἶδη, σφόδρα χλωρόζων, διειδής ἢ σίλβων. *Lapis Smaragdus vocatur etiam Prasinus; est autem viridi colore, sed inter se aliquo modo differunt. Quidam autem vocant eos Neronianos, alii Domitianus. Et Neronianus quidem parvus est, valde virens, pellucidus & splendens. Notandum est, Apocal. IV. III. Iridem dici similem Smaragdo; scilicet quia nullus color in Iride magis est conspicuus quam viridis.*

DIII. Varia etiam recensentur genera Smaragdorū: *Ægyptii, Bactriani, Cyprii, Ethiopici, Persici, Medici, Carchedonii.* Psellus: ἡρώ ἢ, ταύτω ἢ Αἰθιοπία, ἢ Αἴγυπτος ἢ Πέρσις, ἢ τῶν ὄρη τῆς Αἰθιοπίας. Progenerat autem eam (Smaragdum) *Æthiopia, & Ægyptus, & Persia, & quidam Antica montes.* Sed omnium optimi sunt Scythici. Videatur Plinius loco modo laudato. *Nobilissimi, ait eodem loci, Scytici; ab ea gente, in qua reperiuntur appellati. Nullius major austeritas, nec minus vitii. Et quantum Smaragdi gemmis distant, tantum Scythici a cæteris Smaragdis.* De Scythicis Martialem jam sæpius audivimus. Deinde probatissimos ait Plinius esse eos, *qui viriditatem puri maris imitantur.* Proximos, qui vocantur *Chrysoberilli, & sunt paulo pallidiores.* Hodie distinguere solent lapidarii inter Orientales & Occidentales. Orientales sunt optimi. Bonitatem Smaragdorū lapidarii probant, si in ore detentus frigidus appareat, & in sole viriditatem fervet.

DIV. Smaragdus pretiosissimus est lapis, ut ei Plinius tertium locum dederit, post Adamantem & margaritam. Refert etiam Delaetius *lib. I. cap. VIII.* anno CIO IO XL. *Smaragdos in summo apud magnates & opulentiores cives pretio fuisse, ita ut cum adamantibus de gloria certarent. Raro magnitudinem sigilli æquant, teste Theophrasto ἐν λίθων.* Ἔστι ἢ, inquit, σπανία, ἢ τὸ μέγεθος ἢ μεγάλη. *Est autem rara & mole haud magna; quamvis ipse etiam fateatur, & post eum Plinius tradi in commentariis de Regibus Ægyptiis, missum aliquando dono a Babyloniorum Rege, longitudine quatuor cubitorum, latitudine trium; positos etiam in Jovis obelisco Smaragdos quatuor, longitudine quadraginta cubitorum, latitudine partim quatuor partim duorum.* Sed fortassis erat ψόδη σμάραγδος, qualis erat illa pila ἐν μεγέθει ἐν τῷ Ἡρακλέους ἱερῷ *Satis magna in Herculis Templo, ut addit ipse Theophrastus. Apud Delaetium fit mentio Smaragdi xxv. ceratiorum*

tiorum, anno CIO IO LXXI. æstimati xx. Mill. coronatis, cum ante triplo majori pretio venundari potuisset. Addit præterea Peruvianos Smaragdos nonnunquam ovum columbinum superare.

DV. Non vulgares vires huic lapidi adscribuntur. Psellus: ἀντὶ καταπλαστικῆν μεθ' ὕδατος ἐλεφαντινοῖς, βοητῆι. Πινωμένη δὲ μεθ' ὕδατος αἱμαλῆ ἐπέχθη ῥόασι. Si cum aqua ex eo fiat cataplasma leprosos juvat; Et si cum aqua bibatur, retinet fluxum sanguinis. Epiphanius λέγει δὲ ἕνδεκα τοῖς μυθοποιοῖς πηγνοσικῆς εἶναι. dicuntur etiam a fabulatoribus vim habere predicandi res futuras. Adhibentur etiam ad alvi fluxum, & dynterium sistendum; contra venena bibantur. Inter amuleta præcipue commendantur Smaragdi; nam si e puerorum collis pendeant, eos ab epilepticis paroxysmis tutari creduntur, & comitalem morbum impedire, ita quidem ut si morbi violentia a lapide superari nequeat, iis in partes diffringatur; coxæ mulieris alligati dicuntur partum accelerare; e collo pendentes inanes timores ac dæmones arcere; memoriam firmare, visum reficere, adulterium prodere, futurorum cognitionem dare, eloquentiam efficere & opes augere. Plura vide apud Plinium, Theophrastum, Psellum, Epiphanium, Boetium, Delatium & alios.

CAP. XI.

נכך Nôphech est quartus lapis. Ubi exisset? Male dicitur אגמרון Ismaragdin. אגמרון Ismured. כחלי cachale Chrysolithus. Ἀνθραξ. Carbunculus est Rubinus. Targ. Jerus. ברבנה cadaerna corrupte pro carchedonio ר & ר permutari. ברובוכן cardecuchin, & כרבונין Carcunin. Legi debere ברבונין Carchedonin, carchedonius. כרבונין corrupte pro כרבונין. χαλκιδών & καρχιδόνιος. Carchedonium esse Carbunculum, dici a Carthagine. Καρχηδόνα, Carthago, קרחה Kartha chadah, Carhada, Nova Civitas. Νεάπολις Novomagum, Νεῦσταντ unum idemque esse. Carbunculum non nasci circa Carthaginem. Ab illius mercatoribus coemuntur & ad alios populos deportantur. Perna West-phalica Moguniaca dicta, & Castanea nucisque Palatina Colonienfes dicuntur. Error Epiphani. Theophrastus aliique auctores citantur. נכך a נכך id est stibium.

bium. II. Reg. IX. xxx. & *Ieremia* V. xxx. *Sibium* viride. *Datur etiam rubrum.* צרומא / צרומא & צרומא / צרומא
Cerussa. Cognatio inter *Cerussam* & *Sibium* apud *Plinium.*
Antimonium esse *Sibium.* נפך esse lapidem rubrum. *Carbunculi* albi, *Masculi*, *fœminæ.* *Varii carbunculi.* *Optimi rubri.* carbunculus a carbone aut similitudine ignis sic dictus. *Theophrastus* a *Delatio* explicatur. carbunculus habet colorem cœli sereni. *Rabbot* allegatur. *Cœlum* non semper esse cœruleum, sed & igneum. *Locus Math.* XVI. II. allegatur. *Syrus* habet *Λοσον* id est ruber. נפך, ἀνθαξ, *Carbunculus*, & *Rubinus* eadem gemma. *Opime* dicitur ab *Abarbanele* & *Luthero* *Rubinus.* *Fabula* de carbunculi ignibus. *Varii auctores.* *Gemma* a *Ciconia* demissa in gremium *Heracleæ.* *Moles carbunculi.* *Rubinus Imperatoris Rudolphi* II. *Tavernerius* de *Rubino Magni Mogolis.* *Virtutes carbunculorum.*

DVI. **Q**uartus lapis est נפך *Nophech.* Hujus lapidis etiam meminit *Ezech.* cap. XXVI. XVI. & I *Chron.* XXIX. II. *Esaie* LIV. XI. *Onkelosius* habet אומרין *Ismaradin* & *Jonathanus* אומר *Ismured*, quorum utrumque significat *Smaragdum.* Horum auctoritate decepti videntur *Belgæ*, qui etiam habent *Smaragd.* Arab *كحل* *cachle.* *Paraphrastes* *Cant.* cap. V. XIV. habet כחלי *cachale.* Sed *cachale* *Talmudicis* est שיש ומרמא *vide Massechet Succah* cap. V. ubi glossa. notat שיש significare marmor album, & כחלי viride quod *Smaragdum* representat. At hos interpretes errasse manifesto constat, ex iis quæ diximus ad lapidem *Bareket*. *Junius* & *Tremellius* habent *Chrysolitum*; Sed qua auctoritate, non video. Patebit infra ad שיש lapidem נפך non fuisse *Chrysolitum.*

DVII. נפך *Nophech Carbunculum* fuisse, vix dubito. Sane ita vertitur a doctissimis & vetustissimis interpretibus. *Galli* & *Diodati* habent *Escarbonte.* *Septuaginta*, *Josephus* & *Epiphanius* ἀνθαξ. Est enim ἀνθαξ Carbo, quod sciunt ii qui non plane sunt peregrini in *Græcis*, sive *Carbunculus* ut etiam posuit vulgatus & *Hieronymus.* *Lutherus* *Rubinum* habet, sed *Rubinus* nihil aliud est quam *Carbunculus*, quod postea clarius constabit. *Targum* *Jerusalemitanum* quidem habet כרונה *Cadcarna*: Sed hanc vocem *Græcam* esse, & quidem corruptissimam, nullus dubito. Nihil aliud est quam

Carchedonius; quod levi mutatione fieri potest, transponendo tantum γ in locum κ , hoc modo כרכדנא *Carchadana*, at quis non videt hoc esse *carchedonium*: quam facile enim γ & κ permutari possint apud Hebræos, non minus quam apud Syros, cuilibet litteras tantum inspicienti, facile patebit, etiamsi alias nec arare nec literas noverit. Idem proculdubio intelligit Jonathanus, quum sextum lapidem verterit כרדכוכן *Cardechuchin*, aut, ut habent alii כרדכוכן *Cardechuchin*. Quis non videt legendum esse כרדכונן *Carchedonin*; id est *Carchedonius*. Idem plane intellexisse puto Rabboth Schemoth per suum ברדיגין *Bardigin*: quemadmodum vertit hunc נפך *Nophech*. Proculdubio vitio librariorum factum est, ut scriptum sit corrupte כרדכונן *Carchedonin*. Verpuli Græcæ linguæ ignari ejusmodi vitia facile committere poterunt, præsertim si alius ex alio has voces sibi non intellectas pejus transcribat. Igitur secundum Targum Jerusalemitanum & Rabboth Schemoth נכך erit *Carchedonius*. Proculdubio eundem lapidem intellexit Johannes Theologus Apocal. cap. xxi. per χαλκηδώνα, quod nihil aliud est quam Καρχηδόνιος, mutato γ R in λ L, quod non est insolens.

DVIII. Jam vero *Carchedonium* significare carbunculum, dubitari non potest. Plinius lib. xxxvii. cap. vii. gemmam hanc *Carchedonium* dictam vult ab urbe Carthagine. Principatum, inquit, habent Carbunculi a similitudine ignium appellati, cum ipsi non sentiant ignes, ob id a quibusdam apyroi vocati. Horum genera Indici & Caramantici, quos & carchedonios vocavere, propter opulentiam carthaginis magnæ. Carthaginem Καρχηδώνα vocatam fuisse, ex Appiano, Eusebio, Hieronymo aliisque constat. Non quidem a suo Conditore, ut viri docti putant, sed quod lingua Phœnicia קרתא חדאθב *Kartha chadath*, aut, ut habet Solinus, *carthada*, id est nova civitatis, dicta sit: ut *Carthago* idem sit ac καινή πόλις, aut etiam νεάπολις, immo & nostrum *Novomagum*. Nam sive dixeris *Carthada*, *Carthago*, sive νεάπολις, sive *Novomagum*, sive *Novacivitas*, sive Neuwstatt, perinde erit. Ut ut est, lapis *carchedonius* sic dicitur ab urbe Carthagine. Non quidem, ut credit Epiphanius, quod *carbunculum*, sive *Carchedonius* nascatur circa urbem Carthaginem. γίνεθ, inquit, ἐν Καρχηδόνι ἢ Λιβύης; ἥτις Ἀφρική καλεῖθ. *Nascitur in carthagine Libya, quæ Africa dicitur.* Et in fine ejusdem capituli: ἐστὶ δὲ ὁ χαλκηδόνιος καλέμεθ.

λιθῶ παραπλήσιον τέτω, ὅτι ἢ ἐν τῷ αὐτῷ τόπῳ δέξασκε) *Est etiam gemma dicta carchedonius* (sic enim scribi deberet, potius quam *calchedonius*) *hunc non absimilis, quoniam ibidem loci reperitur.* Duplicem enim hic errorem errat Epiphanius. Primum quod *Anibracem* sive *carbunculum* distinguat a *carchedonio*, cum *carchedonius* sit ipsissimus ἀνθραξ sive *carbunculus*: deinde quod putet *carchedonium* nasci circa *Carthaginem*, ideoque *carchedonium* dici. Nam etsi nomen suum sortita sit ab urbe *carthagine*, id non factum est quod ibi nascatur (nascitur enim *Carbunculus* in India, ut docet Psellus: ὁ ἀνθραξ ἐν Ἰνδοῖς μὲν ἔχει τὴν γένεσιν, *carbunculus in India nascitur*) sed ut habet Plinius, propter opulentiam urbis: scilicet quod opulentiores mercatores Carthaginenses ejusmodi lapides coemerint, & cum aliis mercimoniis ex India aliisque locis Carthaginem asportari curaverint, & inde ad alios populos miserint venales. Eodem sane sensu hodie multæ res *Hollandicæ* dicuntur apud plures nationes, quæ in Hollandia non crescunt; sed quia in India aliisque regionibus coemuntur ab Hollandis, & ab iis ad alios populos deportantur. Sic pernæ WestPhaliæ, a Gallis dici solent *Moguntina*, *jambons de Mayence*, quod a mercatoribus Moguntinis in West-Phalia coen erentur, Moguntium deferrentur, & inde in Galliam mitterentur. Et castanæ & nuces ex Palatinatu apud Hollandos vocari solent *Colonienses*, quia ex Palatinatu prius *Coloniam*, & inde in Hollandiam mittuntur. In Palatinatu *sal Coloniese*, dicitur sal Gallicum & Lusitanum, quod ab Hollandis suis navibus deferatur *Colonium*, inde in Palatinatum. Eodem plane sensu *Carbunculus* dicitur ab urbe Carthagine. Hinc Theophrastus Περὶ λίθων ἀγέ), inquit, δὲ ἔστι ἐν Καρχηδόνος Μασσαλίας. Fertur huc *Carthagine* & *Massilia*. Hæc vera ratio est, quod ἀνθραξ sive *Carbunculus Carchedonius* a Græcis, & a Judæis כרכדנה *Carchadna*, & כרכדונין *Carchedonin* dictus sit.

DIX. Ut ut sit, patet נפך secundum vetustiores & doctiores interpretes esse *Carchedonium*, sive *Carbunculum*. Et sane hoc ex ipso vocabulo נפך colligi posse videtur. Derivari solet נפך a radice נפך, unde aliquando absque נ scribitur, ut I Chron. xxix. 11. & Esaiæ cap. lrv. xi. ubi נפך a Jarchio exponitur נופך, & a Græcis ἀνθραξ id est *Carbunculus*. Notum est נפך significare *stibium* aut *fucum*, quo inungi solent oculi: ut II Reg. -ix. xxx. : והם נפכו עיניהם & *posuit oculos suos in stibio*, vel in *fucio*, id est *fucio*

fucō aut stibio inunxit oculos suos. Græci ἐσιβίσατο τὰς ὀφθαλμούς, נָךְ עֵינַי בַּכַּף כִּי קִרְטִי *quia laceras oculos tuos stibio.* Græci iterum εἰν ἔγχεσθαι σίβη τὰς ὀφθαλμούς σσ. *Unguis stibio oculos tuos.* Verum quidem est stibium nonnunquam fuisse viride. Eo fortassis respexit Onkelosius & Jonathanus, qui *Nophech* Smaragdum verterunt. Et Paraphrastes Cantic. v. xiv, qui habet כַּחֵלֶּה *cachale*, quod a quibusdam *marmor viride* exponitur. Sed alterius etiam coloris, nempe rubri fuit. Chaldæus in hisce locis utrumque, id est lapidem *Nophech* & נָךְ sive *stibium* vertit צִרְדָּא ut habent Biblia Regia, Aruch, Eliás & Büxtorfius. Eodem modo Syrus زیددا *Zedida*,

quod a Latino vertitur *Hyacinthus*. Sed in Venetis legitur צִרְדָּא *zerida*. Ego legerem צִרְדָּא *zeriza* aut potius צִרְדָּא *zerussa*; atque tunc nihil aliud esset quam *cerussa*, quæ proculdubio verissima lectio est. Quanta autem sit cognatio inter *Stibium* & *cerussam* docet Plinius *lib. xxiii. cap. vi.* & *lib. xxxiv. cap. xviii.* & alibi. At *cerussa* ut & *stibium*, prout varie præparantur aliquando rubra sunt, ut Plinius ibidem docet. Et cum stibium etiam fiat ex antimonio, immo cum sit ipsissimum *antimonium*, ut hodie vocatur, quod norunt medici, ruber color ei adscribi potest; nam antimonium præparatum, præsertim ChrySTALLINUM est rubrum. Igitur secundum has interpretationes נָךְ erit lapis ruber, qualis revera est carchedonius, ut mox patebit.

DX. Albos fuisse Carbunculos quosdam, alios etiam variis maculis distinctos, post Theophrastum docet Plinius *lib. xxxvii. cap. vii.* Quosdam dicit esse masculos, alios foeminas. Masculos acriores, lucidiores & magis in sole flagrare docet. Quosdam habere in translucido stellas intus & fulgentes aureas guttas in corpore non in cute: immo fere stellarum hyadum & numero & dispositione stellari, unde accessit religio, ut ob id a Chaldæis in cærimoniis habiti sint; & quantum numero stellarum accedit tantum & pretio accedere. Nihilominus pretiosissimi carbunculi insigni rubore lucebant instar ignis aut ardentis carbonis, unde & ἀνθρακες sive *Carbunculi* dicti. Ideo Plinius loco modo laudato, *carbunculos a similitudine ignium appellatos* dicit. Et mox *optimos esse amethystizontas, hoc est quorum extremus igniculus in amethysti violam exit.* Theophrastus περὶ λίθων. ἀλλο δὲ τι γένος, inquit, ἐστὶ λίθων ὡσπερ ἐναντίων πεφυκός, ἀκαυσὸν ἔλως, ἀνθραξ καλέμενος. ἐξ

ἔκ τῶν σφραγίδας γλύφειν. ἐρυθρὸν μὲν τῷ χρώματι, πρὸς ἧ τ' ἦλιον τιθέμενον, ἀνθρακος καιομένου ποιῆι χροῶν τιμιώτατον δι' ὡς ἐπ' αὖν, μικρὸν γὰρ σφόδρα τετρασφύκοντα χροῶν. ἀγέ) δι' ἔτος ἐν Καρχηδόνος ἢ Μαυσαλίας, ἔκ καί) δι' ὁ πρὸς Μίλητον γωνιειδῆς ἂν, ἐν ᾧ πρὸς ἢ τὰ ἐξαγωνα καλῶ) δι' ἀνθρακα ἢ τέτον. ὁ ἢ Φαυμαστὸν ἔστιν. ὁμοιον γὰρ τρόπον τινα ἢ τὸ ἔκ ἀδάμαντος. *Aliud autem quoddam est genus lapidum, quod e contrariis genitum, incombustibile penitus; carbunculus appellatur; e quo & sigilla sculptunt; Rubens quidem colore, soli autem expositus, ardentis carbonis facit colorem, pretiosissimum, ut ita dicam: Nam valde parvus quadraginta aureis aestimatur, fertur ex Carthagine & Massilia. Non ardet autem qui circa Miletum invenitur, angulosus inter quos sunt & sexanguli. Vocant autem & hunc carbunculum; quod mirum est: similis quodammodo ratio est adamantini. Scio quidem De laetium de lap. lib. I. cap. III. hunc locum de granato intelligere. Non possum etiam ignorare granatos adamantinos, hyacinthos rubentes & id genus alia, inter rubinos & carbunculos recenseri; nihilominus hæc descriptio carbunculo multo magis convenit, quam granato. Puniceum colorem carbunculo attribuit Epiphanius. Est autem puniceus color igneus, ut alibi docuimus. λίθος ἀνθραξ, inquit, ἔτος εἶδος ξυφοίνικον (alii legunt φοίνικον, alii ὄξυφοίνικον, quæ lectio fortassis est optima) ἐξ) δι'. Carbunculus lapis colorem habet phœnicæ, aut acutè phœnicæ. Ut autem melius intelligeretur, statim addit: ὀλίγον ἢ ὁ κεράνιον λίθος αὐτῶν ἔοικε, καλῶ) ἢ τ' κεράνιον, οἶνωπὸν. Carbunculo aliquomodo similis est lapis Ceraunius, quem vocant Oenopum, (qui vini colorem ostendit.)*

DXI. Rabboth Bemidbar τῶ) נפק) dat colorem cœli, יהודה נפק) . וצבט מפה שלו דמותו כמין שמים ומצוייר עליו אריה. *Iehuda sculptus est in Nophech; & color vexilli ejus similis est cœlo; depictum habet Leonem.* Sed qualem colorem cœlo hic attribuat Rabboth, non exprimitur. Notum quidem est cœlum vulgo cœruleo colore depingi. Sed talis color in Saphiro tantum reperitur, non in alia gemma. Cum autem *Nophech* non sit Saphirus, suspicor an non alium potius colorem intellexerit: nempe talem qui in cœlo conspicitur; oriente aut etiam occidente sole, rutilantem, & instar carbonis ardentem; talis enim color cœlo etiam attribuitur. De hoc loquitur Christus Matth. cap. XVI. II. ὁφίας γρομμένης λέγετε, Ἐυδία. κεράνια γὰρ ὁ ἔρανος. *Vespera jam accedente dicitis: Serenum erit,*
quia

quia cælum ignescit. Optime verbum πυρῶδες a Syro vertitur
 לַבֶּבֶת אֶת־לֹאֶבֶת Rubet enim cælum. Jam ad lapidem
 אֶת־לֹאֶבֶת ostendimus apud Chaldaeos & Syros אֶת־לֹאֶבֶת significare rubere.
 Colligo itaque iterum אֶת־לֹאֶבֶת esse lapidem rubrum & instar ignis ar-
 dentis, ideoque esse carbunculum.

DXII. Ex his etiam constat ἀνθρακας five carbunculum vete-
 rum, immo Hebræorum אֶת־לֹאֶבֶת nihil aliud fuisse quam lapidem
 quem hodie vulgo dicimus RUBINUM, quod jam observarunt
 Boetius de Lapid. lib. II. cap. IX. & Delatius lib. I. cap. II. Ideo
 ab Abarbanele vertitur רובין Rubinus, & a Luthero etiam אֶת־לֹאֶבֶת.
 Rubinus est gemma, inquit Boetius lib. II. cap. X diaphana rutilans,
 rubensque, exigua portiuncula carulei coloris, ac limam respiciens. Ru-
 bedo ipse non est puri minii, vel cinabaris, sed sanguinis potius, cocci
 lacce indicæ, aut Kermesini. quo tamen minus cærulei, modo aliquantulum
 in extremo igniculo appareat, eo nobilior est.

DXIII. Plane miraculosa, aut potius fabulosa de carbunculi
 ignibus atque fulgore, narrat Epiphanius lib. de XII. Gemmis in
 veste Aharonis. ἕτεροι δὲ φασὶ τὸ λίθον τῶτον ἕως δειλάσκου, ὅτε ἐν
 ἡμέρᾳ καταπύδουρον ἢ τὴν νύκτα πύρρωθεν δίκην λάμπαδος, ἢ ἀν-
 θεός σπινθηρίζουσι ἢ ὡς μακρόθεν φαίνουσι. ἢ τότε ὑπαινοῦντες οἱ
 αὐτὸν ἀναρῶντες, ῥαδίως δειλάσκου αὐτόν. βασάζουρον δὲ ἀδύνατον
 διαλαθεῖν, ὅποιος ῥῶ ἀνὴρ ἰσχυρὸς κατακευθῆ, ἢ αὐτανόμα αὐτῷ ἕξωθεν
 τὸ πῦρ φάινει, ὅθεν ἢ ἀνθραξί κέκληται. Alii dicunt lapidem istum
 ita reperiri: interdum non videri, sed noctu cominus instar lampadis &
 carbonis scintillantis procul apparere. Atque sic eum querentes agnoscunt,
 & facile inveniunt. Si gestatur, quibuscumque etiam vestibus occulie-
 tur, latere tamen non potest: splendor enim ejus extra vestes apparet,
 unde & carbunculus appellatur. Carbunculum splendore suo etiam
 vestes penetrare posse credat Judæus Apella non ego. De car-
 bunculo etiam intelligunt auctores, quod narrat Ælianus lib.
 VIII. XXI. de quodam lapide, quem ciconia in gremium Hera-
 cleæ demisit, qui instar facis totam domum splendore suo reple-
 vit. Garcias ab Horto, & Ludovicus Vartomannus ejusmodi
 quid referunt de hoc genere lapidis; sed ipsi hoc non credunt, nec
 ipsi viderunt. Vide Boetium lib. II. cap. VIII.

DXIII. Hodierni Rubini, qui veri & genuini sunt veterum
 carbunculi, raro excedunt pondus xx. ceratiorum. Nihilomi-

Quis tradit Boetius *cap. XIII. lib. II.* Imperatorem Rudolphum II. Rubinum habuisse, qui magnitudinem parvi ovi gallinæ æquaret, emptum LX. ducatorum millibus: quem tamen Boetius putat majori pretio debuisse æstimari, cum parem nullum habuerit, non minus quam Cleopatrz margarita. Scribit etiam Garcias ab Horto Regulum Decan habere Rubinum xxxiv. ceratorum, emptum sex auri minis, id est excii. libris auri, ut observat Tolloius in notis ab Boetium *lib. II. cap. XVI.* Tavernerius in suo *Itiner. Ind. lib. II. cap. XXII* magnum Mogolem narrat habuisse *rubinum* emptum milione quadringentis viginti quinque millibus florenorum. Sed addit tandem a peritissimo gemmario Indo animadvertum fuisse, eum non fuisse verum rubinum. Addit se vidisse in India *rubinos* qui excederent pondus quinquaginta ceratorum.

DXV. Magnas præterea virtutes attribuerunt veteres Carbunculis. Scilicet: gestatum vel epotum venenis resistere, a peste præfervere, tristitiam arcere, libidinem coercere, malas cogitationes & somnia avertere, animum exhilarare, & hominis infortunia prædicere, amittendo nativum splendorem, & id genus alia: Pfellus *de virtute lapidum, κεφαλαλγίας ἰάσασαί φασί ὡς τῷ κάμνοντι θυμώμαρον.* Hunc morbis capitis, inquit, mederi referunt, si agrotio offeratur suffusis.

CAP. XII.

DE ספיר SAPHIRO.

ספיר Saphir quintus est lapis. Ubi ejus fiat mentio. Varia interpretationes. Josephus male ponit ἰάσων. Arabs لؤلؤ Maha, & بلبل. Belur, Beryllus. יאמורד שפירא שפון. An legendum. שפון Topazin. ספירונין Saphirunin, & ספירונין Sapherunin, & corrupte pro ספיר aut ספיר Saphirus qualis gemma? Utrum alba? Locus Exodi xxiv. x. allegatur, לבן לבנה quid? לבן albescere. Lur לבנה Libne, populus alba. Locus Genes. xxx. xxxvii. allegatur. alba Saphiri, Leucosaphiri. Cæruleis Saphiris color abstrahi potest. Rabboth Thren. iv. vii. Saphirum credidisse Adamantem. Saphiri dura. Utrum sint rubri? Locus Thren. iv. explicatur. פנינים Utrum Ebor?

An Carbunculus? an Corallia? Loci Exodi xxiv. x. Ezech. I. xxvi. & Cantic. v. exponuntur. Cocceji sententia expenditur. Saphirum non esse rubram. Sensus literalis & Mysticus כפיר esse Saphirum: Habere colorem cœli, Loci Exodi xxiv. x. & Ezech. I. xxvi. iterum allegantur. Saphirus comparatur. cum venis sanguine plenis. Locus Lament. iv. vii. exponitur. נורה quid Cantic. v. xiv. Ebur politum & albissimum. Eburnea colla. Varii auctores. Ebur humanam naturam Christi, Saphirus divinam significat: aut ejus innocentiam, vitæ, verbera & sanguinem. Veterum Saphirum cœruleum fuisse. Varii auctores. Dicitur nigra & נדאבוס. Cyanum esse cœruleum colorem. Saphirus aureo pulvere aspersus. Locus Iobi xxiv. vi. allegatur. Varii auctores. Veterum Saphirus urum Lazulus? An amethystus, an hyacinthus. Saphiri pellucidis Iudæis noti fuerunt. Nostram Saphirum pretiosissimam & pellucidam esse. Vexillum Iscascaris pictum habuisse solem & lanam. Quare? שחר non semper nigrum significat: Sed intensissime cœruleum. Doncker Blaauw הכהן etiam dicitur שחר. πορφύρα μελάινη. Loci natales Saphiri. Earum moles. Lex Dei an scripta fuerit in Saphiro? Exodi cap. xxiv. allegatur. Pretium Saphirorum. Eorum virtutes. Imaginem ex Saphiro gestasse Sacerdotem Agyptiorum.

DXVI. **Q**uintus lapis est כפיר Saphir. Hujus lapidis etiam fit mentio Exodi xxiv. Cantic. v. xiv. Job. xxviii. v. xvi. Esaia liv. xi. Lament. iv. vii. Ezech. I. xxvi. xi. & xxviii. xiii. Syrus habet ܠܘܨܘܫ Saphila, mutato ܪ in ܘܠ ut & alibi.

DXVII. Josephus habet Ἴασπις. Sed male, cum Iaspis sit omnium ultimus, ab ipso Mose יאספה Iaspe dictus. Dicitur posse Josephus jaspidem & saphirum confundere, cum saphirus inter jaspidium genera ponatur. Vide Plinium lib. xxxvii. cap. ix. Arabs habet ܠܘܨܘܫ Maha, & Exodi cap. xxiv. ix. ܠܘܨܘܫ Belur, id est beryllus. Sed male iterum. Berillus enim plane alius est lapis. Jonathanus Cant. v. xiv. habet אסורד Ismorad, id est Smaragdus. Hunc errorem jam impugnāvimus supra ad lapidem ברוק Onkelosius habet שבין Schabzin. Sic & Jonathan Lament. iv. vii. שביו Schabziza. Nemo facile dixerit quid sit Schabzin, cum

ex fontibus Hebræorum non facile deduci possit. Existimo igitur esse vocem Græcam, sed corruptam, prout Chaldæi fere omnibus gemmis Græca nomina dare solent. Legi debet, mea opinione, טופין *Topazin*, atque sic erit *Topazius*. Sane eodem jure vocari posset *Topazius*, quo & ab aliis *Iaspis*, *Beryllus*, & *Smaragdus*. Nec silentio præterire possum miserissimam hallucinationem Jonathanis, qui eundem lapidem vertit *Smaragdum* & *Topazium*, dictis locis, & Exod. xxviii. כפירונין *Saphirunin*, id est *Saphirus*.

DXVIII. Non opus est ut huic lapidi aliud nomen detur quam illud ipsum quod ipsi datum est a Mose, nempe כפיר *Saphirus*: cum istud nomen ad hunc usque diem fere apud omnes populos retinuerit. Optime igitur Græci *σάπφειρος*, vulgatus & Hieronymus, Lutherus, Angli, Galli, Belgæ, & tot. alii *Saphirus*. Sic & Judæi. Verum quidem est, Targum Jerusalemitanum, Jonathanum & Rabboth habere כפירונין *Saphirunin*, כמפורינא *Sampurina* & כנפירונן *Sanperinun*. Sed quis non videt voces istas omnes esse corruptas ex Græco *σάπφειρος*, inferendo כ aut נ pro Græcorum π aut dages forte. Quis non videt ipsissimum vocabulum *σάπφειρος* factum esse ex Hebræorum כפיר quo usus est Moses? Est igitur *Saphirus* ex istis lapidibus qui nomina sua retinuerunt, ut *Iaspis*, *Demim*, (אדם) *Topazius* (פטר) & *Maragdus* (ברק).

DXIX. Quæstio superest qualis lapis fuerit כפיר *Saphirus* Mo-
sis: nam etsi convenient de nomine, dissentiant tamen auctores de illius natura & colore. Sunt qui credunt fuisse gemmam albi coloris. In illa sententia fuisse Jonathanem, docet Aben Ezra Exod. cap. xxiv. x. quod ibi dicatur כפיר לבנה *operis pavimenti Saphiri*. Nam cum vox לבנה non tantum laterem, aut pavementum lateribus stratum significet, sed etiam rem albam, (est enim לבן *albescere*, *album*; unde & *luna* ab *albore*. Hinc & Latine *Luna* ab Hebræorum לבנה *Levana* dicta. לבנה *libne* populus alba Genes. xxx. xxxvii.) credidisse videtur *Saphirum* lapidem *album* significare. Fatendum est sane reperiti etiam saphiros *albos*, saltem adeo dilutos, ut magis albi credendi sint quam alterius coloris. Tales perhibentur præcipue illæ quæ foeminae censentur. Hinc albæ saphiri *leuco saphiri*. Sed & ipsis saphiris, qui cœrulei sunt, color abstrahi potest, ut fiant albi; ita etiam ut adamantem egregie mentiantur, adeo ut non nisi a perito gem-

mario fraus detegi possit. Hanc artem docet Alexius Pedemontanus *lib. vi. de secretis*. Hæc causa est proculdubio quod Rabboth *Thren. cap. iv. vii.* omnia fere adscripserit saphiro, quæ propria sunt adamantanti, quasi saphirus ipsi nihil aliud fuisset quam *Adamas*. אִרְ פָּנַחַם מִשֵּׁה בְּאֵר אִי שֶׁהֵלֵךְ לִמְכֹר סָפִיר אָמַר לוֹ הַלּוֹקַח עַל מַנֵּה לְבוֹדְקוֹ אֶחָדוֹ נִתְּנוֹ עַל גְּבֵי הַכֶּדֶן וְהַחֲוִיל כִּקֵּשׁ עָלָיו בְּפִשֵׁשׁ נִבְקַע הַכֶּדֶן וְנִחְלַק הַפִּשֵׁשׁ וְהַסָּפִיר עָמַד בְּמִקְוָמוֹ סָפִיר גֹּדְרָתָם אִרְ יוֹדֵן כֹּל גּוּיָה וְגוּיָה שֶׁהִיָּה בִּירוּשָׁלַם הִיָּה קֶשֶׁה כְּסָפִיר. *Dixit doctor Pinchafus, accidit ut vir aliquis Romam proficisceretur ad vendendum saphirum. Dixit ei emptor, emam eum hac conditione, ut eum prius probarem. Posuit eum super linteum; percussit eum malleo, scissum est linteum, & malleus in partes diffractus, sed saphirus integer in suo loco remansit.* Iterum saphirus (*Lament. iv. vii.*) est eorum sectio. *Dixit doctor Iodan, omnes sectiones quæ sunt Hierosolymis dura sunt ut saphirus.* Non male igitur conjicit doctissimus C. l' Empereur, vir de me meisque studiis plurimum meritus, ex loco isto fortassis aliquos colligere, סָפִיר fuisse adamantem, in doctissimis suis notis ad Grammaticam Kimchii, *lib. i. פ. ה*. Fatendum sane est saphiros valde esse duras, ut limam respuant, & satis incommode cælari possint; ut docet Boetius *de Lapid. lib. ii. cap. xlii.* Formatut etiam smiridis pulvere adamantino, teste Delatio, *de Lapid. lib. i. cap. vii.*

DXX. Sunt qui rubrum colorem saphiro attribunt, inter quos agmen ducit Aben Ezra. Opinionem suam conatur probare ex eodem loco, *Thren. cap. iv. פננים*. פִּרְיוֹרֵם עָרַם סָפִיר גֹּדְרָתָם *Puriores erant Nazirai illius nive; nitidiores lacte, rubebant corpore magis quam carbunculi, saphirina polities eorum.* Sic habet Junius. At Hieronymus: *Rubicundiores ebore antiquo, saphiro pulchriores.* Græci: Ἐκαθαρώθησαν νιζηθῆσι αὐτῆς, ἔπλεξαν ἐλαμφαν, ἔπλεξαν γάλα ἱτυρωθῆσαν, ἔπλεξαν λίθων σαπφείρων τε διασπασίμα αὐτῶν. *Mundati sunt Nazirai ejus, super nivem fulserunt, supra lac coagulati sunt, supra lapidem saphirum avulsio eorum.* Hic non exprimunt Græci nec colorem nec naturam פננים & סָפִיר. Prius Hieronymo est *ebur antiquum*, & quidem *rubrum*. Junio est *carbunculus*, ideoque *rubrum*. Sed de colore saphiri & illius duritie omnino tacer. Aben Ezra utrumque rubrum credit Exodi cap. xxiv. Addit moris esse Spiritui sancto in S. scriptura, ut eundem sensum pluribus vocabulis, & duplicatis vocibus,

uti loquitur, exprimat: ideoque quemadmodum albor Naziræorum describitur per *nivem* & lac, sic etiam eorum ruborem describi, non tantum per *Peninim*, sed etiam per *Saphir*. *Peninim* esse gemmas rubras plurimi crediderunt: ideo quibusdam sunt *corallia*, ut Boetius contendit, *Animadvers. Sacr. lib. IV. cap. III.* Syrus in Jobo *carchedonium* exponit; Junius *carbunculum*. Utrumque rubram esse, & *carchedonium* & *corallium*, satis notum est. Igitur *saphirus* secundum Aben Ezra est lapis colore rubro.

DXXI. Doctissimus Coccejus, præceptor meus, de studiis meis meritissimus, & cujus manes veneror, Cant. cap. v. xiv. *saphirum* non tantum docet fuisse lapidem rubrum, sed specificè *Rubinum*. Ideo Exod. xxiv. x. & Ezech. I. xxvi. ubi textus Hebræus habebat *sub pedibus ejus est pavimentum Saphirinum*, ille habet: *sub pedibus ejus est laterculus rubini*. Et Cant. v. pro *involuti saphir*, ponit: *involuti pyropis*, aut *coopertum rubinis*. Præcipua autem ratio doctissimi Viri, cur *saphirum* rubrum putet, illa est: quod hoc colore Christi sanguis & passiones optime repræsententur, prout Johannes I. Epist. cap. v. vi. dicit, Christum venisse *per aquam & sanguinem*. Putat igitur in Cantico per ebur significari alborem aquæ, & per *saphirum* ruborem sanguinis, qualis est in Rubino. Persuasissimum tamen mihi est, *saphirum* non esse lapidem rubrum. Ratio quam adfert Aben Ezra nullius est momenti. Nam quod attinet istam duplicationem vocum, quibus exprimeretur color albus & ruber Naziræorum Lament. cap. iv. nondum est in confesso, illam ita sese habere; ut ab eo gratis ita ponatur. Deinde nondum constat פנינים *peninim* significare *corallia* aut *carbunculum*, aut *rubinum*, aut ullam aliam gemmam rubram: cum doctissimus Bochartus de *Animal. part. II. lib. I. cap. VI. & VII.* pluribus conetur probare, margaritas, ideoque gemmas albas potius quam rubras significari: ut, si ista duplicatio vocabulorum locum haberet in S. scriptura, omnia alba essent, & *nix* & *lac* & *peninim* & *saphirus*, eo magis quod, ut supra ostendimus, reperiantur etiam *saphiri* albæ.

Idem judicium fieri debet de opinione doctissimi Cocceji. Primum non satis bene constat Cant. cap. v. Spiritum S. respexisse ad innocentiam & passiones Christi. Possunt sane aliæ virtutes & perfectiones Christi intelligi per *ebur* & *saphirum*. Nec, mea opinione, sensus mysticus & typicus ex aliquo loco S. scripturæ

pturæ elici debet, antequam constet de sensu literali. Deus in verbo suo non solet exponere naturas rerum, typorum, & figurarum, per naturam antityporum, & rerum figuratarum. Contrarium omnino observari solet. Posito sensu literali, sequitur sensus typicus & mysticus; non autem, posito sensu mystico, sequitur sensus literalis. Alias ex quolibet quodlibet fieret. Deinde si vel maxime ebur & saphirus innocentiam & passiones Christi significarent, non sequeretur tamen saphirum rubrum esse, quod infra patebit.

DXXII. Philo Judæus *lib. 1. Legis Allegor, Prasinum* dicit. $\delta \ \delta \ \sigma \ \alpha \ \pi \ \rho \ \epsilon \ \iota \ \rho \ \omicron \ \varsigma \ \rho \ \epsilon \ \phi \ \alpha \ \iota \ \nu \ \omicron \ \varsigma \ \lambda \ \iota \ \theta \ \omicron \ \varsigma \ \epsilon \ \varsigma \ \tau \ \iota \ \nu$. *Saphirus autem est lapis prasinus.* Est autem color prasinus viridis. Eundem colorem ei dedisse videntur, qui dicebant esse *sapidem, Beryllum & Smaragdum*; gemmæ enim sunt virides, aut subvirides. Sed hi male.

DXXIII. Vocabulum כפיר nihil aliud significare quam nostrum *saphirum*, ut & hodie vocatur, ideoque cæruleam gemmam esse, ipsa S. scriptura & optimi auctores clamant. Et primum quidem saphiro adscribitur color cœli. Exodi cap. xxiv. x. *Aspexerunt Deum Israelis, & sub pedibus ejus velut opus pavimentum saphiro* (כמושה לבנה כפיר) & *tanquam ipsa substantia cœli sereni.* Sic & apud Ezech. cap. 1. xxv1. *Expansum cœli, quod folium Dei vocatur, dicitur etiam simile lapidi saphiro. Superne ad expansam illud quod erat supra caput, illorum quasi species lapidis saphiri similitudo solii erat.* At cœli color cœruleus est, ut libro 1. cap. xiii. ubi de תלה egimus, fatis fusc probavimus. Sed hæc lippis nota sunt. Deinde saphirus dicitur similis venis sanguine repletis, in albissimo & nitidissimo corpore. Ita fane intelligo locum Lament. iv. vii. *Puriores erant Naziræi illius nive, nitidiores lacte, rubebant corpore magis quam carbunculi,* (aut secundum alios: *splendent magis quam margarita*) *saphirina politie eorum.* Pro *saphirina politie*, textus habet גורחם כפיר, quod varie exponi potest. Nam aut politiem significat גורח, quasi diceret: Naziræi erant corpore sano & elegantiori, nitentes instar saphiri: aut, quod mihi multo credibilius est, גורח significat ipsas venas sanguine plenas, quæ carnem varie intersecant, instar rivulorum saphirinorum. Secundum hanc explicationem sensus istius loci erit: corpora eorum erant candida instar nivis & lactis, immo splendentia tanquam margaritæ, (aut rubentia genis, labiis, &c. instar corallii) intercurrentibus

venulis sanguine plenis saphiri instar, cœruleo colore gratissimo. Hæc vera descriptio est pulcherrimi & elegantissimi corporis.

DXXXIV. Imprimis notandus est locus Cantic. v. xiv. *עֵשׂוֹן מִיַּד עֵשׂוֹן שֶׁן מִעֲלֵמָה כַּפְּרִים viscera* (id est corpus five venter) *ejus est ebur politum*. Quis non videt hic describi pulcherrimum aliquod corpus? Nihil ad hanc rem aptius adhiberi potest quam *ebur & saphirus*. Nihil quod corporis elegantiam magis augeat. Ebur sane albissimum & nitidissimum est. Hinc *eburnea colla* apud Ovidium *Metamorph. III*.

Impubesque genas, & eburnea colla,

Et Virgil. *Æn, lib. I*. ubi Æneæ pulchritudo describitur:

Quale manus addunt ebori decus.

Et Plautus, *Moscel. Act. I. Scen. III*. ancilla dominam suam etiam ebore candidiorem dicit: & cerussam qua meretriculæ faciem oblinire solebant, atramentum præ eburneo candore dominæ suæ affirmat:

Phi. *Cedo cerussam. Sc. quid cerussa opus nam?*

Phi. *qui malas oblinam.*

Sc. *Una opera ebur atramento candefacere postulas.*

DXXV. Quemadmodum per *ebur politum*, candor ac summus nitor corporis exprimitur, ita & per saphiros nihil aliud intelligitur quam venæ sanguine plenæ, quæ corpus undique percurrunt. Quis nescit venas intra cutem & carnem in corpore plane cœruleas, instar saphirinorum rivulorum apparere, & quo corpus candidius & nitidius est, eo venas magis cœruleas sese prodere? unde corporis pulchritudini non exigua gratia accedit. Non obstat quod dicatur *obtectum saphiris*, cum tamen venæ sint intra corpus: nam eo non minus extuberant venæ supra carnem, ut fere corpus videantur obtegere: saphirus igitur non est colore rubro, sed cœruleo, prout venæ, quamvis sanguine rubro repletæ, in albissimo corpore, non *rubra*, sed *cœrulea* apparent. Si autem hæc de sponso Ecclesiæ, nempe Christo, intelligi debeant, hoc modo aptissime significantur pulchritudo ejus omnesque virtutes divinæ & humanæ. Humana natura per corpus *eburneum* exprimitur; divina, divinæque perfectiones per *saphirum*, qui cœlesti suo colore, cœlestes perfectiones, divinamque naturam

non male repræsentat. Potest etiam dici per candorem & nitorem eboris exprimi ejus innocentiam & sanctitatem; & per saphiros, ejus passiones, plagas, vibices & verbera, quæ non raro cœrulea apparent, unde Belgis: **paers en blacuw flaen** / id est verberibus aliquem cœruleum reddere. Immo sanguis Christi hac via optime repræsentatur per saphirinas venas, cum ob sanguinem quo venæ sunt repletæ saphiri dicantur, ut non opus sit *saphirum* rubrum fingi, multo minus cum *Rubinum* exponi.

DXXVI. Eundem colorem cœruleum veterum habuisse *saphirum*, tam est clarum, quam quod est clarissimum. Plinius *lib. xxxvii. cap. ix.* *Ceruleæ & saphiri raroque cum purpura.* Ideo Theophrastus *libello de gemmis* dicit *saphirum πορφύρειν purpurascere.* Et Epiphanius *lib. θ' σάπφειρ & πορφύρειων, ως βλάτης πορφύρας & μελαίνης τὸ εἶδ'.* *Saphirus lapis purpurascit instar blattæ, sive purpura nigra.* Sed & cyano similis dicitur *saphirus.* *κυανῶ τῷ ἄγγειν* *Cyano masculo*, ut habet Theophrastus; quod Plinius dicto loco, sic vertit: *Quæ sunt ex iis Cyanei coloris mares æstimantur.* Dionysius in Poemate de situ orbis, *saphirum κυανῶ* *Cyaneam* vocat. Est autem *κύαν' &* sive *Cyanus* purpureus, id est *cœruleus*, uti notant Eustathius, Hesychius & reliqui Grammatici Græci. Hinc non solum de cælo & de mari dicitur, sed & de floribus, de nubibus, de serpentibus & draconibus. Hinc *κύαν' & δεσμῶν* apud Homerum *Iliad. Δ.* id est *draco cœruleus*, aut *serpens cœruleus*, ut habent Ovidius, Virgilius & alii.

DXXVII. Non tantum cœruleus color Saphiro attribuitur in S. Scriptura: memoratur præterea Saphirus aspersâ pulvere aureo: id est certis quibusdam punctis aureis, instar pulveris notata. De hac mentionem facit Jobus, summus naturæ indagator. *cap. xxviii. commate vi.* *לֹא יָבִין וְעִפְרָן וְהַב לֹא* *Lapides ejus sunt Saphiri, & pulvis ejus est aureus.* Hic proculdubio pulvis aureus referri debet ad Saphirum; quasi diceret in saphiro ejus esse pulverem aureum. Sane reperiuntur certum genus Saphiri, aureis punctis, tanquam pulvere, conspersi, quotidiana experientia docet, & omnes auctores clamant. Theophrastus *ἢ σάπφειρ & ἀντὶ τῆ ἐστὶ ὠσπερ χρυσοπάς &* *Saphirus est quasi auro compactus.* quod Plinius, loco modo laudato, sic vertit: *Saphirus enim & aureis punctis coluget.* Dionysius, loco jam allegato, Saphirum non tantum *cyaneam* sed & *auream* dicit. Utrumque hoc versu comprehendit:

Χρυσείης κωνίης τε καλῶ πλάκα σαπφείρισ.

Solinus cap. xx. *Et cyaneus lapis e-Schythia est optimus, si carulo coruscabit: cuius gnari in marem & faeminam genus dividunt. faeminis nitior purus est. mares punctulis ad gratiam interlucentibus auratilis pulvisculus variat.* Nec Epiphanius hæc ignoravit. πολλά ἢ ῥῆν. τέτς ἰωάρεχσιν. ἐστὶ γὰρ ὁ βασιλικὸς χρυσοσύνης. & πάνν ἢ ἔτθ θανμαζέμεθ ὡς ὁ δίολε πορφυρέζον. *Varia, inquit, quidem sunt ejus genera. Regius quidem aureis punctis notatus est; sed is non est in tanta admiratione ut ille qui plane purpurascit.* Eadem attribuuntur Saphiris ab hodiernis gemmariis. Videantur Boetius lib. II. cap. XLII. & seq Delaetius lib. I. cap. VII Franciscus Ruæus lib. I. cap. II, & alii,

DXXVIII. Notari etiam debet, hodie saphiros, quæ maxime in pretio sunt, multo pulchriores & præstantiores esse illis, de quibus agit Plinius locis sæpius citatis. Docet enim saphiros non tantum aureis punctis collucere, sed & crySTALLINA centra intervenire, præcipue in cyaneis, scalpturæ esse inutiles & nusquam pellucidas: cum tamen hodiernæ saphiri præstantiores sint pellucidæ, non minus quam cæteræ gemmæ pretiosæ, & scalpturæ aptissimæ, absque ejusmodi crySTALLINIS punctis, & aureo pulvere. Oportet igitur præstantissimas saphiros, quales hodie habemus pellucidas & absque crySTALLINIS aureisque punctis, ignorasse Plinium; ut observat Salmasius, in notis suis ad Solinum; aut alium lapidem intellexisse per Saphirum. Fortassis per ejusmodi saphiros Plinius intellexit illum lapidem quem hodie vocamus *lazulum*; Et sane cum eundem fere habuerit colorem cæruleum, qualem conspicimus in vera saphiro, non mirum si & ipsa saphirus a Jobo, Plinio aliisque auctoribus vocata sit. Videtur etiam Plinius veram saphirum appellasse *amethystum*, aut *hyacinthum*; cum dicat eas *absolutum felcicis purpura colorem habere, & ad illam tingentium officinas dirigere vota. lib. xxxviii. cap. ix.* quod saphiris nostris non male conveniret. Vide quæ diximus lib. I. cap. xiiii. Sane apud Judæos pellucidas notas fuisse, manifestissimum est: adeo etiam ut *pellucidum* illorum philosophis dicatur ספיר *saphir*: Nam sive dicas *saphirinum*, sive *pellucidum*, perinde erit. Moimionides *More Nevochim part. II. cap. XIX.*: ספיר והכנים אינם ספירים *Orbis est pellucidus, sed stellæ non sunt pellucidæ.*

DXXIX. Ejusmodi Saphirum pretiosissimam & pellucidam intellexisse Moſen, dubitari minime debet, cum fuerit ſcalpturæ aptiſſima, ut quæ integrum nomen inſculptum habebat. Nulla igitur puncta cryſtallina, aut aurea habere poterat. Deinde omnia in ſacris debebant eſſe כן המוכר *ex optimo*. Rabboth Bemidbar, loco toties laudato, colorem vexilli Iſcaſcaris, quem dicit inſculptum fuiſſe ſaphiro, tradit habuiſſe depiſtum Solem & Lunam. Quod factum eſt proculdubio quia ſaphirus eſt colore cœleſti, id eſt cœruleo. Verum quidem eſt, Rabboth docere colorem hujus vexilli fuiſſe שחר quod *nigrum* ſignificat. ישכר ספיר ומפה שלו צבוע שחר דומה לכוהן ומציור שלו שמש וירח ע'ש ומבני ישכר : *Iſchaſchar ſaphiro* (inſculptus erat) & *color ejus erat ſchachor inſtar marmoris, & depiſtum habebat Solem & Lunam, ut dicitur* (1. Chron. xii. xxii.) *Et filius Iſchaſcharis noſcentes ſcientiam temporum*. Sunt qui Saphirum attribuunt Dani, ſed nullam adferunt rationem. Rabboth *Iſchaſchar* ponit. Sed affirmare auſim in hoc loco שחר ſignificare colorem *cœruleum*, non autem *nigrum*. Nam cœruleus color intenſus & ſaturatus inſtar fereni cœli eſt, & primo aſpectu tanquam niger apparet. Belgis diceretur *doncker blauw*. Sed libro 1. cap. xiiii. paragr. clxxviii. oſtendimus תכלה id eſt *cœruleum*, non raro dicit שחר *ſchachor*. Sed & ipſi auctores Græci Saphirum *nigrum* dicunt. Theophrastus περὶ λίθων: ἢ καλεῖσθιν, inquit, σάπφρον, ἀντὶ τῆς μέλαινα. σὲκ ἄγαν πόρρω ἔκτανε ἔ ἀρρῆν. *quem vocant ſaphirum; is enim niger eſt, nec multum diſtat a Cyano maſculo*. Ad hunc locum optime notavit Delaetius: *Saphirum nigrum dicitur ob ſaturum colorem cœruleum*. Sic & Epiphanius, loco quem ſupra allegavimus, eodem modo docet: Saphirum purpurascere, inſtar, πορφύρης μελάνης *purpura nigra*. Ejusmodi igitur Saphirum cœruleo colore ſaturatam, pellucidam, ſcalpturæ aptam & pretioſam intelligit Rabboth. Et talem fuiſſe ספיר *Saphirum* S. Pontificis, de qua Moſes hoc loco, nullus dubito.

DXXX. Naſcuntur Saphiri in India, Scythia, & Æthiopia, ut docent Plinius, Solinus, Epiphanius, alii. *Inveniuntur etiam*, inquit Boetius lib. ii. cap. xlii. *in Calecut, Canonor, Regno Biſnagar; Zeylon, & præſtantiffima in Regno Pegu. Conſinia Bohemia, & Sileſia ſatis præſtantes ferunt.*

DXXXI. Epiphanius auctor eſt: ſamam eſſe, tam magnas ſaphi-

ros repertas fuisse, ut in templo apud Indos, Baccho extracto gradus ex saphiro trecentos sexaginta quinque reperti fuerint; quamvis, ut ipse addit, *id multis non credatur*. Sed & legem, quæ Mosis tradita fuit in monte expressam fuisse docet in lapide Saphiro. γέγραπθῆ ἢ ἐν τῷ νόμῳ, τῷ τῷ Μωυσεῖ ὁφθεῖσαν ὀπτασίαν ἐν τῷ ὄρει, ἢ δεθεῖσαν νομοθεσίαν, ἐπὶ λίθῃ σαπφείρῃ πεφυκέναι λέγει. *Scriptum autem est in lege, visionem quæ apparuit Mosis in monte & latam legem in lapide Saphiro expressam fuisse*. Forte respexit ad Exod. cap. xxiv. Sed ibi nihil aliud dicitur nisi quod solium Dei fuerit instar Saphiri, non quod tali lapidi lex fuerit inscripta. Hodie sane Saphiri non sunt magnæ molis: ut saphirus unius ceratii valeat, secundum Boetium *lib. I. cap. XLIV.* duos imperiales. Decem ceratiorum, centum imperiales. Centum creatiorum decem millia Imperialium: quamvis Gargas ab Horto existimet: nullius saphiri pretium, quantumvis magni & vividi coloris, mille Lusitanicos aureos superare. Huic lapidi post Adamantem, Rubinum, sive carbunculum, & unionem, primus datur locus a gemmariis.

DXXXII. Insignes virtutes saphiro attribuuntur. Epiphanius. Ἀλεξιπικρὸν δὲ ἐστὶ. τελεόμορον ἢ ἢ ψυδράκων ἢ φυμάτων γινομῆας πλεγκὰς σὺν γάλακτι ἰᾶν, χρομόμορον τοῖς ἡλικωμένοις. *Locum etiam habet in medicina. Attrita enim & lacti permista plagis quæ fiunt ex pustulis albis & tuberculis medetur, si illis illinatur*. Docet etiam Dioscorides *lib. v. cap. CLVII.* saphirum potam prodesse illis qui a scorpione percussi sunt: contra intestinas exulcerationes; excrescentias in oculis, uvasque & postulas inhibere, & ruptas membranas cogere, Dicitur etiam gestata ab homine rebus Venereis dedito, sordescere & nitorem amittere, immo & Veneris tentiginis prohibere. Ideo Sacerdotibus & Ecclesiasticis, qui castitatem voverunt, utilissimam esse. Sed & gestata dicitur gratiam apud homines & Principes conciliare, inimicos placare, incantamenta prohibere, carcere detentos liberare, ac iram Dei mitigare. Sed de hisce omnibus plura scire qui desiderat, adeat Boetium *lib. II. cap. XLIII.*

Sacerdotum etiam apud Ægyptios imaginem ex saphiro gestasse in collo, quam vocabat veritatem, docet Ælianus *var. Hist. lib. XI. cap. XXXIV.*

C A P. XIII.

DE יהלם ADAMANTE.

יהלם *Jahalom est sextus lapis. Ubi exstet? Varia versiones. Non esse Jaspidem, nec Saphirum, nec Smaragdum, nec Carchedonium, nec Carbunculum, nec Rubinum, nec oculum Vituli. Error Septag. Hieronymi, vulgati, Epiphani, Iosephi, Rabboth, Ionathanis, Arabis, Targum, Gallorum. Broughionii &c. יהלם Utrum sit Adamas. Apocal. xxi. de Adamante nulla sit mentio. Jahalom esse Adamantem. אנך Anach Amos VII. VII. a Septuaginta & Symmacho male exponi Adamantem. Orpheus ἀναχίτης ponit. Reinesii error. Salmasii opinio. Onyx an dicatur ab אנך anach? Reinesii & Drusii conjectura.*

אנך *non esse gemmam, sed plumbum, aut stannum אנך נדל Anak. τηκόμυρον ἀλέφωσις apud Theodotionem & Aquilam. Barath Anach, Britania, quasi ager stanni. Bochartus laudatur. אנך apud Amosum urum trulla cementarii? an libella aut perpendiculus? חוש קו Plumbum filo appensum. Gallis un Niveau. דין Judicium. ein Bleischnür. פאס-לוט. יהלם esse Adamantem. Adamas non dicitur a ἀδαμα. Sed ab Hebræo יהלם In יהלם jod redundat. Hinc חלם Halam, & Alam, Alma, Almas, & Admas, aut Adamas. Variæ mutationes & transpositiones literarum. Aben Ezra pro יהלם habet אלמס Almas. Δ facile mutari in Δ varia exempla. Adamas lapis omnium durissimus. De ejus duritie fabulosa apud Plinium & Hieronymum. Eadem durities a Rabboth Saphiro attribuitur יהלם ab חלם Halam, confringere, contundere. חלמח Hal-muth malleus. Aben Ezra & Abarbanel allegati. סבהלום Sab-balom apud Onkelosium. סבה Siba, causa, חלום conterens. Ionathan, Cantic. v. xiv. גיחר gihar male dicitur Jaspis: Exponi debet Adamas. גהרים Massechet Oboloth sunt Petræ duræ & acutæ. Adamas albissimus & splendidissimus. Color vexilli Zabulon albus. Locus natalis Adamantis. Quo tempore nascatur? An in alio Adamante & in Auro? Adamas preciosissimus. Ejus moles. Tavernerius de ingenii Adamante Magni Mogolis. Ejus virtutes.*

DXXXIII. **S**extus lapis est יהלם *Iahalom* Occurrit etiam Ezechielis cap. xxviii. xiiii. Septuaginta, vulgatus, Hieronymus, Epiphanius & Galli habent *Iaspis*. Sed male, cum *Iaspis* sit ultimus lapis. Josephus *saphirus*. Et hoc male, quod ex iis quæ ad lapidem præcedentem diximus constat. Rabboth אומרנין *Ismaragdum*. At Smaragdus est ברקה quod suo loco probavimus. Jonathanus habet כרכונין corrupte pro כרכונין *Carbhedonin*, id est *Carbunculus*, aut optimus *rubinus*. Sic Arabs بابار *Babar man*, *Rubinus*, *verus carbunculus*. Sed ostendimus נפק *Nopech* esse *Carbunculum*. Targum Jerusalemitanum habet עין עגלה *een Eglæ*, *oculus Vituli*. Eodem nomine Onkelofius vocat lapidem חרשיש qui est decimus, de quo suo loco. Broughtonius Anglus *Sardonychem* vertit, sed male, cum *Sardonyx* sit שרם, ut suo loco patebit. Errant itaque iterum Septuaginta, & Hieronymus, & vulgatus, & Epiphanius, & Josephus, & Rabboth, & Jonathanus, & Arabs, & Targum, & Galli, & Broughtonius & quicumque יהלם expoluerunt *Iaspidem*, aut *Smaragdum*, aut *Carbhedonium*, aut *Carbunculum*, aut *Rubinum*, aut *oculum vituli*, aut *Sardonychem*.

DXXXIV. Alii יהלם vertunt *Adamantem*, ut Abarbanelius, Aben Ezra, & post eos Lutherus, Belgæ, Junius, Angli, Diodati, alii. Verum quidem est Johannem in Apocal. cap. xxi. *Adamantis* non meminisse: ut vel inde colligi possit, aut *adamantem* in pectorali non fuisse, aut Johannem non respexisse ibi loci ad gemmas, quibus pectorale ornatum erat. Nihilominus tamen cum omnium gemmarum pretiosissimæ fuerint in pectorali, & cum Adamas reliquos omnes splendore & pretio superaverit, a me obtinere non possum, ut credam eum in pectorali defuisse. Cum autem nullus ex reliquis lapidibus repiriatur cui hoc nomen conveniat, inquirendum est, utrum id יהלם *Iahalom* non possit attribui.

DXXXV. Non ignoro quosdam Adamanti omnino aliud nomen dedisse Hebraice quam יהלם. Sunt qui docent in S. Scriptura *Adamantem* vocari אנך *Anach*. Hoc probare conantur ex Amoso cap. vii. vii. על חומה אנך. Quater ibi reperitur אנך & a Septuaginta semper exponitur per ἀδάμαντα *adamantem*. Eodem

dem modo Symmachus, teste Hieronymo. Et sane ipse etiam Orpheus *ὄει λίθων* ubi de Gallactite.

Τόνρα ποιηθείς μὲν ἀνακλίτω ἀδάμαντα
Κλείων.

Hunc & anacitien veteres adamantia vocabant.

Igitur *adamas* veteribus est *anacitien*. Sed quam bene conveniant *anacitien* & *אנאך* *anach*, cuilibet conspicuum est. Hinc est, quod doctissimus Reinesius *Var. Lect. lib. II. cap. VII.* putet Adamantem esse *Anach*, ideoque dici *anachitien*, quod *vanos metus pellat ex mente*, ut habet Plinius *lib. XXXVI. cap. IV.* quamvis Salmafius putet *anacitien* dici *ἀπὸ τῆς ἀνάγκης a necessitate*, vel coactione. Conjicit etiam Reinesius Onychum dici ab Hebræorum *אנאך* *anach* potius quam a Græcorum *ὄνυξ*. Vide etiam Drusium ad Amosum, ubi fere eadem reperies, quæ extant apud Reinesium. Sed, pace doctissimorum virorum dictum sit; nulla nos cogit necessitas ut credamus *אנאך* significare aliquam gemmam, multo minus *adamantem*.

DXXXVI. *אנאך* *Anach* Hebræis est *plumbum* aut *stannum* teste Kimchio, qui docet Arabibus *אנאך* idem esse quod Hebræis *ברזל* id est *plumbum*, *stannum*. ita sane *אנאך* *anak* *plumbum*, *stannum*, ex Ibn Maruph habet Cl. Golius in suo Lexico. Hanc ob causam Theodotion *אנאך* reddit *τηκόμυρον fusum*, quod stannum aut plumbum sit maxime fusile. Et Aquila pro *אנאך* habet *ἀλέφωσιν*, quod Hieronymi est *stagnatura*. Hinc Anglia dicta est *Bretanica* intula, a *אנאך* *Barat anach*, id est *ager stanni*, quod doctissime demonstravit Bochartus, in sua *Phœnicia lib. I. cap. XXXIX.* Est igitur apud Amosum *אנאך* non quidem *adamas*, sed *stannum* aut *plumbum*. Sane propheta ibi loquitur de aliquo instrumento, quo utuntur artifices in ædificandis muris, ut ex toto contextu manifesto patet. Hieronymus quidem habet *trullam cementarii*; sed rectius ab aliis exponitur *libella*, aut *perpendicularis*, ad quem murus solet extrui. Est igitur Arabibus, ut Jarchius ad hunc locum notat, *אנאך* *anach* *קו חוט* *linea* sive *filum*, (puta cui appensum est plumbum) qua uti solent in ædificandis ædibus, Gallis *un niveau*. Idem sane intellexit Chaldæus, *אנאך* habet, ideo pro *רין* *judicium*, quia architecti secundum ejusmodi instrumenta, id est filâ quibus plumbum appendet, opus suum judicant, utrum rectum sit. Optime igitur τὸ *אנאך* Lutherus vertit *ein bleischnür* & Belgæ *een pas*

loot; id est plumbum filo appensum, ad construendum murum. Manifestum igitur est אָדָמָן apud Hebræos non significare *Adamantem*, & si *Adamas* Græcis dictus est ἀδάμαντις, id non esse factum ex aliquo vocabulo Hebræo, sed ex ipso Græco ἀδάμαντις, ut vult Salmasius.

DXXXVII. יהלם *Iahalom* autem *Adamantem* significare multo probabilius est. Et primum quidem *Adamas* videtur latere in ipso vocabulo יהלם *Iahalom*. Novi quidem Græculos, qui more suo fere omnia vocabula, quæ ab Oriente ad eos transferunt, a sua lingua deduci volunt, docere ἀδοίμαντα derivari a δαμάω *domo*, ut ita dictus sit per a privativum, quia domari non potest, cum omnia sua duritie superet & a nulla re vincatur, quod mox ex Plinio audiemus. Sed cum Hebræorum lingua multo sit antiquior quam Græca, & cum *Adamas* ex Hebræorum fontibus deduci possit, frustra illius origo quæritur apud Græcos: eo magis quod ob easdem causas Hebraice sic dici possit, propter quas creditur ita dici Græce. Pro יהלם *Iahalom* dicendum erit הלם *halam*, absorpta littera *jod*, quod apud Hebræos non est insolens. Sed in hac voce literam *jod* redundare animadvertit Aben Ezra. Est igitur *jod* servilis litera tantum, cum radix sit הלם *halam*. Deinde docti non possunt ignorare litteras ו ה י & א *jod*, *be* & *aleph* perpetuo mutari, ut scriberetur *Alam* pro *Iahalom*, aut etiam *alma* & tandem *Almas*. Quam facile in fine nominum Hebræorum, Græci assumant s. vel ex solis septuaginta interpretibus clarissime constat: ut non mirum, si pro *jahalom* dicatur *Halam*, *Alam*, & tandem *Almas*. Sane יהלם *jahalom* אלמס *Almas* dici, docet Aben Ezra, ad Exodi xxviii. וחכם גדול ספרדי אמר כי יהלם הוא הנקרא אלמס שהוא שובר כל האבנים ועוקב הכדולה *Doctissimus Hispanus dixit, quod jahalom dictus sit Almas, quia confringit omnes lapides & perforat margaritas. Carolus Clusius Exoticorum libro vii. cap. XLVII ubi de Adamante. Almas, ait, dicitur Arabibus, quos plerique omnes Mauriani secuti sunt.* Igitur *Iahalom* idem est ac *Almas*. At quis non videt quam facile fieri possit *Adamas* ex *Almas*? Mutari debet tantum א in Δ, qua mutatione nihil familiarius, cum litteræ א & Δ sint ejusdem organi, ideoque permutari soleant. Exempla habemus luculentissima in Δαλίδα pro לילה Δαλίλα, Φιδίλα pro Φιλίλα, *Madidus* pro μωδάλεος, *Rigidus* pro ριγιδός, & id genus sex-

centa alia. Non mirum igitur si pro ἄλμας dicatur ἄδμας & inde ἄδμας.

DXXXVIII. Deinde *Adamas* omnium lapidum est durissimus, adeo etiam ut omnes lapides illius pulvere poliantur & terantur, ipse autem non nisi suo pulvere, eo usque ut plane fabulosa de *adamantis* duritie nugentur auctores. Plinius *lib. xxxvii. cap. iv.* *Incudibus hi deprehenduntur (adamantes) ita respuentes ictum, ut ferrum utrinque dissulter incudesque ipsa dissiliani.* Quippe duritia inenarrabilis est, simulque ignium victrix natura, & nunquam incallescens. Unde & nomen indomita vis Græca interpretatione accepit. Et paulo post: *Siquidem illa invicta vis duarum violentissima natura rerum ferri ignisque contemptrix, hircino rumpitur sanguine, nec aliter quam recenti calidoque macerata, & sic quoque multis ictibus, tunc etiam, præterquam eximias, incudes malleosque ferreos frangens.* Eadem fere verbotenus repetuntur & traduntur ab Hieronymo, ad cap. vii. Amos, quæ fere omnia de Christo & Apostolis vult intelligi, quæcunque de ejus duritie, de incude, de igne, de sanguine hircino a Plinio narrantur. Eandem duritiem Rabboth Schemot attribuit *Saphiro*, quam quidam adamantem exponunt, ut supra de *Saphiro* audivimus. Hæc quidem fabulose narrantur: cum experientia quotidie doceat, nihil facilius malleo diffringi quam *adamantem*: ut eos caute admodum tractare cogantur lapidarii, & vix malleo attingere audeant, cum eos aureis fundis inferunt: nihilominus certissimum est, adamantem, non tantum inter gemmas, sed inter omnia corpora durissimum. Psellus: ὁ Ἄδαμας χροιάν μὲν ἔχει & ἐξείρεται ἐν πυρὶ καὶ ἐν σιδήρῳ, καὶ οὐκ ἐπιφέρει εἰς αὐτὸν οὐδὲν ἄλλο. *Adamas viureum & splendidum habet colorem, solidusque & fractu difficilis.*

DXXXIX Sed hæc, si de ullo lapide, de יהלם *Iahalom* dici debent, dicuntur. יהלם enim dicitur a radice הלם *halam*. Sed הלם significat *confringere, contundere*. Hinc הלמוח *Halmuch, malleus*. Judic. v. xxii. Esaiæ xli. v. i. & Judic. v. xxvi. Dicitur יהלם a verbo הלם *confringere*, quia scilicet sua duritie omnes lapides *confringit, & margaritas perforat*, ut modo ex Aben Ezra audivimus. In eadem sententia est Abarbanel *Parascha Thezave*. Nam postquam dixisset יהלם esse דיאמאנט *diamanti*, addit יהלם יהיה אבן הולמת כל אבנים ומשברתן יהיה לא השבר לרוב חוכה ויובשר *Est lapis confringens omnes lapides, sed ipse non confringitur, propter*

nimum calorem & siccitatem. Eodem respexit Onkelofius, qui יהלם exponit סבהלום *Sabbalom*. Est autem vox illa composita ex סבה *Siba*, *causa*, & הלום *conterens*, quasi diceret: *causa*, sive *instrumentum conterens*: quod omnia conterat.

Non possum etiam silentio præterire, quod Jonathanus, erfi Exodi xxv. י. יהלם *carchedonum* verterit, ut supra ostendimus, nihilominus Cant. cap. v. xiv. eum vocet גיהר *gibar*. Verum quidem est גיהר a quibusdam exponi *lapis*: sed male, cum *Iaspis* sit ipsissimum יספה *jaspes*. Sed ego *Adamantem* significare multo probabilius existimo. Sane גהרים *geharim* Massechet *Oholoth* cap. viii. *Misna* II. a glossis exponitur species petrarum durarum & acutarum: ut optime *Adamas* dici possit גיהר quasi *durissima petra*, aut *durissimus lapis*.

DXL. Accedit tandem & ejus color. *Adamas* omnium lapidum albusissimus est & splendidissimus, aereus, albicans & mirifice scintillans. Videatur Pfellus de *Adamante*, loco modo laudato. Hoc lippis & tonsoribus notum est: ut nulla ulteriori probatione opus habeat. Rabboth Bemidbar eundem omnino colorem attribuit יהלם *quamvis eum alibi etiam Smaragdum dixerit*. זבולן יהלם *Zabulon* כפה שלו לבנה ומצויור עליו ספינה על שם זבולן לחוף ימים ישכן (*inscriptus erat lapidi Iabalom, & color vexilli ejus erat albus, & depictam habebat navem, quia dicitur* Genes. xlix. xiiii.) *in portu maris habitabit*. Sane color *albus* & splendens non convenit *Smaragdo*, nec ulli alii lapidum in Pectorali, nisi soli *Adamanti*. Rabboth *Iabalom* attribuit *zabuloni*. A Doctissimo Lud. De Dieu datur *Nephtali*.

DXLI. *Adamantes* in variis regionibus inveniuntur, ut animadvertit *Plinius*. Sed optimi in *India*, præsertim in *Bisnagar*, *Decan* & *Malacca*. Dicuntur *adamantes* nasci tempore biennii, quidam etiam ex alio *adamante*, alii in *auro*. Sed hoc fabulosum creditur. Affirmat tamen *Carolus Clusius Exoticor Libro* vii. xlvii. Vide *Boetium, lib. II. cap. I. II. III.* & sequentibus, *Delatium*, *Ruxum* & alios.

DXLII. *Adamas* omnium gemmarum est pretiosissima. *Plinius* *Maximum in rebus humanis, non solum inter gemmas, pretium habet adamas, diu non nisi Regibus, & iis non nisi paucis cognitus*. Est lapis parvus, etsi etiam nonnulli reperiantur, qui L. Lx. Lxx. ceratia pendent. Tradunt auctores in *Bisnagar* *adamantes* reperi

riri cXL. ceratia pendentes. Immo repertum fuisse unum magnitudine ovi minoris gallinæ, qui pender ccl. ceratia. Nobilissimus Tavernerius, nostri temporis summus gemmarius. *Itiner. Ind. lib. II. cap. XII.* mentionem facit de *adamante* Magni Mogolis, pendente cclxxix. ceratia; qui secundum ejus supputationem valeret minimum undecim milliones, septingenta viginti tria millia florenorum; id est, ut Latine loquar, ccccl. H. S. sive millies ducenties quinquagies sestertium minimum. Immensum sane pretium unius lapilli! In Belgio, ut observant Gemmarii, major non est visus, illo quem emit Philippus Hispaniarum Rex, ducturus Elisabetham Henrici II. Galliarum Regis filiam, xlvii. ceratiotum octogies millenis coronatis. De hisce vide etiam Carolum Clusium *Exoticor. lib. VII. cap. XLVII.*

DXLIII. Virtutes plane mirificæ huic lapidi vulgo attribuuntur. *In medicina efficacissimus est, præsertim Cyprius. Adamas & venena, ait Plinius loco modo laudato, irrita facit, & lymphationes abigit, metusque vanos expellit ex mente. Dissidet etiam cum magnete, in tantum ut juxta positus ferrum non patitur abstrahi; aut admotus magnes apprehenderit, rapiat, atque auferat.* Addit Hieronymus & *maleficis artibus eum posse resistere* Psellus: *ἰμπεριταίς πυρετῶς σθένος ἐξαρτῶν.* *Febres semitertianas suspensus aut alligatus restinguit.* Dicitur præterea adultéria mulierum revelare si clam capitibus supponatur: pestem, fascinationes, incantamenta, insaniam, insomnia, incubos & succubos, dæmonumque nocumenta & præstigia arcere, constantiam, victoriam animique fortitudinem efficere. Quidam tamen adamantem nocentissimum venenum dicunt. Sed omnia vana & ficta esse nulus dubito. vide plura apud Boetium, Carolum Clusium, alios.

CAP. XIV.

DE ׁשׁל HYACINTHO.

ׁשל Lefchem est septimus lapis. *Alibi in S. Scriptura non reperitur. varia versiones.* בלח זון Achates hominis faciem representans. ׁשל pro Semel, simulacrum, hinc simile. Lefchem urbs Dani cecit. Ibi prima Idolatria committitur ׁמאטשטא pro Amethysto, ἀμέθυστος & non est לשם כוחל & כוחל. לוגלוג, ליגלוג & ליגלוג. *Varii auctores.* קנכירין Kanchirinum, & קנכירי Kanchire pro לנכירי Lynchurius. Lyncurium an Succinum? לשם quasi glessum, male statuit Gesnerus. Succinum veteribus Germanis dictum glessum quasi glasi vitrum glasi dici a גלש gelusch glaber glat. Succinum non poni inter gemmas. Pselli de Lingurio iudicium. Lincurium urum Panthera. *Varii auctores.* פנטירין & פנטירי pro Panthera. Lyncurium an ex Lyncis urina? *Varii auctores.* Fabula de Lyncis urina. Lyncurium a Linguria. Lyncurium sculptura aptus. לשם esse Hyacinthum. Apocal. xxi. mentionem facit de Hyacintho. veterum hyacinthus ut plurimum caruleus. Vexillum Danis. Ejus color instar Saphiri. *Varii auctores.* Hyacinthi flores & gemma variorum colorum. Hodiernis Gemmariis hyacinthi sunt aurei coloris, ideo magis chrysolithi. Ejusmodi hyacinthos urum agnoverit Plinius? Hyacinthi descriptio ex Boetio. Epiphanius quinque species hyacinthorum ponit. Arabum Natef נאטיס. לשם optima hyacinthus. Jacinthe la belle. *Varii auctores.* כוחל Cochalin, כוחל cochal & פון stibium, carbunculus & hyacinthus accedens ad carbunculum. Hyacinthi locus natalis. *Ejus virtutes.*

DXLIV. **S**eptimus lapis est לשם Lefchem. In S. Scriptura alibi non reperitur; ideo ex verbo Dei de eo nihil certi tradi potest. Arabs habet حزرع Geza. Latinus vertit ligurium. Syrus קאנאן Kankann. quod latinus vertit Achaten. Targum Jerusalemitanum habet זזין Zuzin. At quid hoc significet incertum est. Videtur quidem derivari a זז moveri, ideoque signifi-

significare lapidem cujus splendor mobilis est, quod attribui posset *opalio*, ut mihi videtur. Sed talem fuisse lapidem nullis rationibus hactenus probatum est. Paraphrastes Cantic. v. xiv. habet בִּרְלָא *Birala*, id est *beryllus*. Sed ille solus, quantum sciam, in hac sententia est.

DXLV. Quidam אַבְנֵי אַחַב *Achatem* crediderunt, quod animadvertit doctissimus Jacobus Altingius, in sua Oratione de Ephodo & Petoralii. Et talem quidem *Achatem*, quæ variis maculis hominis faciem inversam repræsentaret. Ideo volunt hunc lapidem dictum esse *Leschem*, per metathesin literarum, scilicet אַבְנֵי לֶסֶם pro אַבְנֵי סֶמֶל *Semel*, quod *simulacrum* significat, unde & Latine *simile*. Volunt igitur huic lapidi insculptum fuisse nomen *Danis*, quod urbs *Leschem* illi cesserit in ditionem, quod is, vitiosa Religione, primum simulacrum erexerit publice. Sed cum hæc nulla auctoritate probentur, eadem facilitate, qua dicuntur, rejici possunt. Abarbanelius habet אַבְנֵי מַטְיָסָה *Matista*, sed corrupte pro אַבְנֵי מַטְיָסָה *Ametista*, id est ἀμέθυσος. Et hunc videtur secutus Junius, qui habet *Cyanum*, qui *amethysto* non est valde absimilis. Sed infra patebit אַבְנֵי חַלְחַלִּים esse *amethystum*. Rabboth Schemoth habet כּוֹחַלִּים *Cochalim*. Est autem כּוֹחַל *cochal* lapis pretiosus *carbunculus*, ut a quibusdam dicitur. Sed de hoc plura vide in fine hujus capituli.

DXLVI. Septuaginta, Josephus, Epiphanius, Hieronymus, vulgatus, Lutherus, Belgæ, Galli, Angli, Diodati & alii habent λιγύριον, λίγυρον, & λιγύριον, quod significat *Lyncurium*. Jonathanus, etsi in Cantic. cap. v. legatur *Beryllus*, tamen hic habet קַנְבִּירִין *Kanchirinum*. Cum hoc videtur convenire Syrus per vocem *Cancanum*. Sed hanc vocem corruptam credo, & legendum esse לִי pro קַנְבִּירִין *Lynchirinum*, id est *Lyncurium*. Onkelosius habet קַנְבִּירִי *Kanchire*. Iterum mutari debet קַנְבִּירִי in לִי, ut legatur לִינְבִּירִי *Linchire*, id est *Lynchurium*. Habent igitur optimi & vetustissimi interpretes *Lyncurium*.

DXLVII. Sed qualis lapis fuerit inquirendum est. Quidam *Lyncurium* putarunt nihil aliud esse, quam optimum succinum, Ideoque ei attribuunt omnia illa quæ succino proprie conveniunt. Theophrastus de Lapidibus: ἔλατ' ἢ ὡσπερ ἢ ἡλεντρον. οἱ δὲ φασι εἰ μόνον κάρφη ἢ ξύλον, αἰκά ἢ χαλκὸν ἢ σίδηρον, ἐὰν ἢ λεπτός. *Trahit sicut succinum: quidam ajunt non solum festucas & lignum, sed etiam as & ferrum, si tenue sit.* videantur etiam Plinius, Strabo-

& alii. Ideo Gesnerus *de XII. gemmis* in veste Aharonis credit, ipsam etymologiam succini sive electri aliquomodo in voce $\square\psi$ *Lesem* latere. Putat enim succinum sive Lyncurium dici *Leschem*, & inde deductum esse *glessum*, quod Germanis veteribus succinum significavit, teste Plinio *lib. xxxvii. cap. iiii.* Sed mea opinione fallitur doctissimus Gesnerus. Veteres enim Germani succinum *glessum* vocarunt, non a *Leschem*, sed a similitudine vitri; cum succinum vitro sit simillimum. At Germanis vitrum dicitur *glaß*, *glaß* non derivatur a $\square\psi$ *Leschem*, sed ab alia voce Hebræa, scilicet a $\psi\eta$ *geiusch*, id est *glaber*. Est enim Hebræis $\psi\eta$ *deiondit*, *deglabravit*, unde & Germanorum Belgarumque *glat/ glaber*, mutato tantum S. in T. quod fieri solet. Mihi tamen credibile non est $\square\psi$ sive *Lyncurium* esse *succinum*; cum Theophrastus & Plinius dicant, eum similem esse electro sive succino, non quod sit ipsum succinum, quod patebit ex locis quæ mox allegabuntur. Et revera quamvis succinum olim valde æstimatum fuerit, quamvis ad hunc usque diem apud Indos appetatur; nihilominus inter gemmas pretiosas non habetur, quemadmodum reliqui lapides in Pectorali, fatentibus Plinio, Epiphanio, Hieronymo, aliis, quod infra ostendimus. Ideo Plessius inter lapides ignotos etiam ponit *λυσέριον*.

DXLVIII. Subdubitavi aliquamdiu utrum per *Lyncurium* non debeamus intelligere, gemmam aliquam maculis depictam instar *Lyncis* aut *Pantheræ*. Nam & Lynces, quæ huic lapidi nomen dedisse a quibusdam creduntur, maculas habent. Oppianus *Cyneget. lib. iv.*

Μάχη δ' εἰσιδέειν ἀνεμοίτος ἔπλεσο χροίῃ.

Solus autem aspectu diversus est color.

De Lynce ibi loquitur, & statim addit Lynces habere colorem *croci & sulphuris*. Virgilius *Georg. iii.*

Quia lynces Bacchi varia. & genus acre luporum?

Et *Aeneid. lib. i.*

Et maculosa tegmine lynceis.

Hinc Euripidi in *Alcesto* dicuntur βαλῖαι λύγκες *maculosa lynceis*; ideo inter pantheras ea de causa numerantur. Notum est apud veteres etiam gemmam in pretio fuisse, quam *pantheram*, aut etiam *pardalion* vocabant, ob varias maculas. Plinius *lib. xxxvii cap. xi.* Sunt & a leonis pelle & panthera nominata *leontios*, *pardalios*.

dalios. Boetius *lib. II. cap. CCCIII. Panthera alias*, inquit, *Evanto habet diversos colores in uno corpore mixtos instar Panthera, unde illi nomen est. Habet signa in se nigra, & rubra, pallida, viridia, rosea, & purpurea. Invenitur in Media. Hic lapis etiam notissimus erat Judæis. Legimus enim apud Jonathanem אפנטורין Apanturin, & apud Onkelosium פנטירי Pantire, quorum utrumque lapidem pardalion, sive pantherium significare, quis non videt? Quomodum autem hic lapis pardalius & pantherius, dici solebat ob maculas, sic & lynceus sive Lyncurius, ob eandem causam. Obstat tamen quod pantherius inter Jaspidium genera magis ponatur, quam inter alia. Sed & achates variis maculis depicta est, ut & leoninæ pelli similis dicatur a Plinio. Hanc ob causam fortassis אכל Achates a quibusdam vocatur.*

DXLIX. Deinde lapis *lyncurius* dicitur a lynce, non quod maculis notatus sit, sed quod ex lyncis urina crescere credatur. Dicunt enim lyncem, quando urinavit, urinam tegere arena, instar felis, & ex ista urina arena mixta concrefcere lapidem lyncurium. *Ælianus de Animal. lib. IV. cap. XVII. Καὶ ἡ λύγξ ἢ δαπκρύπιδ τὸ ἔρον. ὅταν γὰρ παγῆ λίθου γίνεθαι, καὶ γλυφαῖς δαπταδός ἐπι καὶ τοῖς γυναικαίοις κόσμοις συμμάχεθαι φασι δὲ τὸ γλυφῆς. Et lynce suavis urinam in terram occultat, qua ubi concreverit, fit lapis, ad ornatum muliebrem, & ad sculpturam.* Theophrastus δὲ λίθων eadem narrat. *ἔτι τῆ διαφωρῆς τε σφόδρα καὶ πυρρὰ. Βελία τῆ τὰ τὸ ἀργυρῶν, ἢ τὰ τὸ ἀργύρον, ἢ τὰ τὸ θελείων, ὡς καὶ τὸ τροφῆς διαφερέσης, καὶ τὸ πονεῖν, ἢ μὴ πονεῖν (καὶ τὸ σώματι ὅλως φύσεως, ἢ τὸ μὲν ξηρότερον) τὸ δὲ ὑγρότερον. Διέλονται δὲ ἀνορύττοντες οἱ ἔμπεροι. κατακρύπτει γὰρ καὶ ἐπαμῶν γῆν ὅταν ἐρήση.* Porro autem *pellucida sunt valde & ignea: meliora autem e feris quam ex cicuribus, & e maribus quam e fœmellis: impete & nutrimenti differentis; & aut laborare aut non laborare, & omnino totius corporis natura, quatenus hoc siccus, illud humidius. Inveniunt autem fossores periti. Abscondit enim & aggregat arenam cum minxerit.* Et Plinius *lib. VIII. cap. XXXVIII. Lyncum humor ita reddius ubi gignuntur, glaciatur, arefcu in gemmas carbunculis similes, & igneo colore fulgentes, lyncurium vocatas, atque ob id succino plerisque ita generari prodito. Et libro XXXVII. ubi de succino: Demonstratus lyncurion id vocat, & fieri ex urina lyncum bestiarum, e maribus fulvum & igneum, e fœminis languidius atque candidum. Alii dixerunt Langurium, & esse in Ita-*

lia Langurias, Idem de lynce narrat Plutarchus, in *libello, utrum animalia uantur ratione*. Aristoteles, Solinus, Ovidius, Epiphanius, alii. Sed si lynx urinam suam ita arena tegit, quis dicet ubi minxerit, & an ibi, & quidem ex ista urina talis lapis concretus sit?

DL. Fabulam esse quidquid dicant de lynce & ejus urina ex ipsis iisdem auctoribus, quos jam allegavimus, manifestum est. Expressis verbis hoc fatetur Plinius *lib. xxxvii. cap. III, De Lyncurio proxime dici cogit auctorum pertinacia*. Quippe etiamsi non electrum id esset, Lyncurium tamen gemmam esse contendunt. Fieri autem ex urina quidem lyncis, sed egestam terra proximus bestia operiente eam, quoniam inuideat hominum usui. Esse autem, qualem in igneis succinis, colorem scalpique. Nec folia tantum aut stramenta ad se rapere, sed aris etiam ac ferri laminas, quod Dio- cli Theophrastus credidit. Ego falsum id totum arbitror, nec visum in evo nostro gemmam ullam ea appellatione. Eodem modo fere Epiphanius *λίθου λιγύριου. τέττα ἢ πέντε ὄρεσιν ἐδαμῶς ἐγγυμῶ ἔτε ἀπὸ φυσιολόγοις, ἔτε παρὰ τισὶν ἀρχαίοις τοῖς ἀπὸ τέτων μεμελεμηκόσιν*. De lapidis ligurii inventione nec apud Philologos, nec apud veteres, qui harum rerum meminerunt, quicquam reperimus. Eadem est sententia Hieronymi in *Epistola ad Fabiolam*. Lyncurium lapis igitur sic dici videtur, non quod ex urina lyncis sit natus, sed a patria, quod scilicet nascatur in *Liguria*. Theophrastus in *Liguria* (ἀπὸ λιγυριῶν) effodi dixit: & Sudines arborem esse, qua lyncurium gignat in *Liguria*, in qua sententia etiam erat Metrodorus, ut docet Plinius *lib. xxxvii. cap. III*. Et Strabo *lib. II*, ubi de *Liguria*. πλεονάζει ἢ ἐν τῷ λιγγύριον (sive λιγύριον) παρ' αὐτοῖς, ὃ τινες ἤλεκτρον προσαγορεύουσι. Abundat ibi etiam Lyncurium, a quibusdam electrum dictum. hinc & λιγύριον vocatur non minus quam λιγύριον. Manifestum igitur est, fabulam de electro, sive lapide lyncurio, qui nasci dicitur ex urina lyncis, inde ortam esse, quod in *Liguria* succinum etiam repertum sit. Cum autem succinum Græcis antiquioribus maxime notum fuerit, quod in *Liguria* nascebatur, *Ligurium* illud vocabant, & ob similitudinem vocum *Liguria* & *Lincuria*, more suo excogitarunt *Lyncem* animal, quod ipsius causa esset.

DLI. Sed quamvis Lyncurium non fuerit succinum, & quamvis ex urina lyncis concretus non fuerit, nihilominus tamen fuit

fuit gemma sculpturæ etiam apta. Theophrastus, loco toties laudato; αὐτὴ τε δὴ περὶ τῆς δυνάμεως, καὶ τὸ λιγγύειον. καὶ ὅδ' ἐν τῷ γλύφῳ, καὶ ἐστὶ σερεωτάτη καθάπερ λίθος. *Hæc autem præstans viribus, ut & Lyncurium, namque ex ipso sculptuntur sigilla. Estque solidissimum instar lapidis.* Omnia fere verbotenus repetit Plinius lib. xxxvii. cap. iii. quem locum supra allegavimus.

DLII. Sed cum Lyncurius non sit concretus ex lyncis urina, & cum non sit electrum, sive succinum, quæri adhuc potest: quid per *Lyncurium* intelligi debeat? ideoque qualis lapis fuerit gemma οὗτος? Puto itaque *Lyncurium* adeoque οὗτος de quo agimus, nihil aliud esse, quam certam aliquam *hyacinthum*. In hac conjectura hæsit Epiphanius libello de xii. gemmis in veste Aharonis. Καὶ, inquit, ὅτι πῶς ἐν τῇ τῷ λίθων τέτων ὀνομασίᾳ, οὐκ ἐμνήσθησαν καὶ υἰαίνθη, καὶ τοι γε περόπλις καὶ ἐνλίμυς ὄντες λίθις, ὡς εἰς νῦν ἡμῶς λαθεῖν, μήποτε τὸ λιγγύειον τῶτο καλεῖ ἢ θεῖα γεγενῆσθαι. *Et quia in recensione lapidum illorum, S. scriptura non meminit etiam hyacinthi, qui tamen est præcipuus & pretiosus lapis, nobis venit in mentem. num forte S. scriptura hunc lapidem λιγγύειον ita vocaverit.* Et hæc sententia est Hieronymi in *Epistola ad Fabiolam*. Adde quod si Johannes Apocal. xxi. respexit ad lapides pectoralis, *hyacinthus* ibi etiam reperiri debuerit, cum ab eo expresse nominetur. Sed cum hyacinthorum varia sint genera, ereditibile est, lapidem οὗτον ex illis fuisse, qui maxime accedunt ad *succinum*, qua de causa *Lyncurium, Succinum & electrum* ab auctoribus passim vocatur.

DLIII. Verum quidem est, veteres per hyacinthum ut plurimum intellexisse lapidem *Cœruleum*. Plinius lib. xxxvii. cap. ix. *Ille emicans in amethysto fulgor violaceus, dulcius est in hyacimbo.* Est igitur ejus color violaceus, sed dilutior quam in amethysto. Solinus in *Æthiopia*: *Inter ea quæ diximus nitore cœruleo hyacinthus invenitur, lapis pretiosus, siquidem inculpabilis invenitur.* Isidorus lib. xvi. cap. ix. *Hyacinthus ex nominis sui flore vocatur. Hic in Æthiopia invenitur, cœruleum colorem habens.* Ideo Epiphanius πορφύρεον dicitur, & poetæ Græci κινάρεος υἰαίνθη dicunt. Sed supra ad Saphirum ostendimus cyaneum colorem, esse cœruleum. Ob eandem causam Ambrosius ad Apocal. xxi. xx. dicit *hyacinthum cæli sereni colorem habere, qualem & saphirus habet.* Talem omnino colorem lapidi οὗτον attribuit Rabboth Bemidbar. *Parascha.*

II, ubi Danis vexillo, ideoque huic lapidi colorem saphiri attribuit:

buit: לשם וצבע מפרה שלו דומה לספר ומצויר עליו נחש על שם יהי דן נחש
Dan (sculptus erat) in lapide *Leschem*, & color vexilli ejus erat
 similis *sapphiro*, & in eo pictus erat serpens, quia dicitur (Genes.
 XLIX. XVII.) *Dan erit ficus serpens*. Eo videtur respexisse Abar-
 banelius, *parascha Tbezave*, cum לשם exposuerit מאטשטה *Ma-*
tista, id est *Amethystus*. Sane *Amethystus*, ut norunt Viri docti,
 hyacintho est admodum similis, ut etiam a quibusdam inter hya-
 cinthos ponatur: emicat enim in amethysto fulgor violaceus,
 quemadmodum in hyacintho, & quidem saturator. Fortassis
 etiam Abarbanelius per *Amethystum* nihil aliud intelligit quam
 hyacinthum veterum. Nam *amethysti* nomine hodie venit ille la-
 pis, quem veteres hyacinthum vocabant: atque sic eundem vide-
 tur intelligere lapidem cum *Rabboth*. Hos videtur secutus Ju-
 nius, cum לשם vertit *Cyanum*.

DLIV. Sed quamvis *hyacinthus* & *hyacinthinus* color ut pluri-
 mum cœruleus tradatur ab auctoribus, & quidem ita, ut, quan-
 do de colore solo in abstracto, (ut loquuntur Philosophi, id est
 nulla habita ratione rei cui inest,) loquuntur, semper intelligant
 colorem cœruleum, quod suo loco, ubi de הכלי egimus, satis
 ostendimus: nihilominus tamen diversorum colorum hyacinthos
 gemmas memorant ipsi auctores. Eisdem fere colores, quos
 animadvertimus in flore *hyacintho*, attribuunt quoque *hyacintho*
 gemmæ, *caruleos*, *rubros*, *flavos*, *aureos*. & id genus alia. Hya-
 cinthi gemmæ hodie nostris gemmariis non sunt cœrulei, sed aureo
 colore collucescentes, ideoque videntur *Chrysolubi* magis quam *Hya-*
cinthi. De ejusmodi hyacinthis loqui videtur *Plinius libro xxxvii*
cap. ix. *Hyacinthos*, inquit, *Ethiopia mittit & chrysolithos*,
aureo colore collucescentes. Novi quidem emendationem criticorum
 qui vocem *hyacinthos* nolunt jungi תִּי *chrysolitho*: quasi ad præce-
 dentem vocem pertineret, & nova inciperet periodus a voce
Ethiopia, hoc modo. *Ethiopia mittit & chrysolithos* &c. Hæc
 dicuntur quidem, sed non probantur. Non video quæ causa sit,
 quod veteres non agnoverint *hyacinthos* variorum colorum: cum
 habuerint *carbunculos*, immo & *saphiros* non ejusdem coloris,
 uti supra audivimus. Doctissimus *Boetius lib. ii. cap. xxx.*
 præter hyacinthos cœruleos, multas alias recenset. *Primo genere*,
 inquit, *continentur ignis instar rutilant, ac cocci colorem referunt*,
minii natri, aut sanguinis biliosi instar, *Hos Galli* Jacinte la
 belle,

belle, vocant, atque proxime Granati Bohemici colorem referunt, sed diluioſiorem, absque ulla nigredine intermixta. Hi cæteris omnibus præferuntur, ac ad carbunculi genera referri possunt: Secundo genere continentur qui rubedine croci flavescunt, planeque viri e stibio coccinati, aut plumbi cum lateribus ter in laminam ferri fusi, & virificati colorem representant. Tertio genere continentur, qui succini flavi colorem ita exacte ostendunt, ut dignosci a succino nisi duritie aut palea (quam non attrahunt) non possint. Epiphanius etiam quinque species hyacinthorum ponit. ὑάκινθος, inquit, ἔ τὰς μὲν ἰδέας ἔχει διαφόρους ὅσω ἢ δὲ δὲ (ἴσκει) ὁ λίθος βαθεὺς τῆ χειρὸς τοσούτον ἀναγκαιότερός ἐστι τῶ ἄλλων. ἔοικε ἡ ὑάκινθος τῆ ἑρέα ἢ ἁποπορφύρεζων ποσῶς. διὸ ἢ ἡ θεία γεσφὴ ἐξ ὑάκινθος ἢ πορφύρας τὰ ἱερατικὰ ἐνδύματα κεκοσμηθεὶς φησί. Καὶ ὁ μὲν πρῶτος λίθος καλεῖται θαλασσίτης. ὁ ἡ δεύτερος ῥοδονός. ὁ τρίτος, γάλλος. ὁ τέταρτος λέγεται χαννιαιός. ὁ ἡ πέμπτος πειλαιός. Hyacinthus diversas habet formas, quo enim lapis reperitur colore profundior, eo cæteris præstantior est; Similis est colori lana, quæ purpurascit aliquatenus: Quapropter divina scriptura tradit vestes Sacerdotales hyacintho & purpura ornatas fuisse. Et primus quidem lapis vocatur marinus. Secundus Rosens. Tertius Nativus (id est exponente Salmasio ruber, instar Nates: est enim γάλλος Arabum Nates, instar pastelli rubri) Quartus channicus. Quintus perileucus. Psellus ὑάκινθος dicit etiam θαλασσίτης ἡ ἑραὶν coloris.

DLV. Cum igitur varia sint genera hyacinthorum, credibile omnino est, auctores per lyncurium, ideoque per lapidem ὡς intellexisse hyacinthum ex optimis illis, qui maxime ad carbunculum accedunt, & qui aliquomodo electrum representant, quales Boetius ponit in primo genere, Gallis jacinthe la belle, quod instar ignis rutilat, ut idem Boetius loquitur. Tales revera Lyncurios agnovit Theophrastus. Sunt enim, ut ait, διαφανή τε σφόδρα ἢ πυρρά. Et Plinius: Lyncum humor arefcit in gemmas carbunculis similes, igneo colore fulgentes. Videantur loca quæ supra allegavimus. Talem gemmam per ὡς intellexisse Rabboth Schemot, ubi ὡς exponit לְחַוֵּי Cochalin. Est autem לְחַוֵּי Cochal lapis pretiosus carbunculo similis, ideo & ipse carbunculus a Rabinis לְחַוֵּי dicitur, ut supra ad לְחַוֵּי ostendimus. Dicit etiam potest, Rabboth intelligere per suum לְחַוֵּי cochal, hyacinthum, quem Boetius ponit secundo genere, qui rubedine (ut ait) croci flavescit,

planeque vitri e stibio coccinati colorem erpræsentat : nam חנה non minus quam סביו *stibium*, & utrumque etiam *carbunculum* significare, ad lapidem סביו ostendimus. Quidquid dicatur, manifestum est, optimos auctores per סביו, in veste S. Pontificis, nihil aliud intellexisse, quam optimam *hyacinthum* igneo colore fulgentem, instar carbunculi, sed ad stibium & succinum aliquomodo vergentem. Nascitur hyacinthus in India; Æthiopia & Scythia. PSELLUS: *ὑάκινθος*. τέτον τιτῆς μὲν Ἰνδία. *Hyacinthum India gignit.*

DLVI. De Hyacinthorum virtutibus quædam memorat Epiphanius: scilicet eas non tantum esse pretiosas, sed & miram habere efficaciam. In ignis carbones coniecta non tantum non absumitur, sed carbones potius extinguit: immo si quis eam panniculo involvat, & in carbones ignitos conjecerit, panniculum etiam illæsum conservari perhibetur. Dicitur præterea conducere mulieribus parituris, ut facilius pariant: tandem & spectra fugare. PSELLUS: *ἐὶ λίθων δυνάμεων. ἰατρικῶν, ἢ πνευματώσων ἢ ψυχμάτων, μελαγχολίαν ἢ πάθος ἐξ ἑξ πονείας.* *Tusses ruperasque ac Melancholiam cessare facit, si cum aceto bibatur.*

C A P. XV.

DE אכאט ACHATE.

אכאט Schebo *Olivus lapis.* Alibi in S. Scriptura non reperitur. *Varia versiones.* אכפור Espar. מגניטה Magneta. טרקה Tarkeja, Turquois. אכאט idem ac אכאט Tarquin pro Turquois. *אכאט*. *Topazius.* אכאט Burlin, Beryllus. *Apocal. xxi. mentio fit ἑξ βερύλλου.* *Varii auctores.* Achates quædam viridis instar berylli. *Broughtonius* habet Chrysofrase. אכאט esse Achatem *Varii auctores* אכאט Abatim pro אכאט Achatim, id est, Achates. Est *gemma notissima.* *Varias refert imagines.* Achates Regis Pyrrhi in qua conspiciuntur novem *Musa & Apollo Cytharam tenens.* *Varia Achates.* *Plinius & Orpheus de Achate.* Achates a *variis punctis & maculis nomen sortita est.* Achates ab Hebræo אכאט Akud, punctis notatum. *Bocharius laudatur.* אכאט *Lapis variorum colorum.* *Perileucus; Leuchates.* *Vexillum Gadis*

*ex Rabboth. Epiphanius allegatur. Locus natalis Achatum.
Earum moles. Pretia. Virtutes.*

DLVII. **O**ctavus lapis est שבו *Schebo*. Alibi in S. Scriptura quæramus, videtur dici שבו a verbo שבה *capuum cepit*, aut abduxit: aut a שבי *captivitas, multitudo captivorum*. Sed hæc nihil faciunt ad detegendam ejus naturam.

DLVIII. Paraphrastes Cantic. v. xiv. habet אכפור *Espor*, id est *Saphirus*. Sed male, ut constat ex iis quæ ad ספיר *Saphirum* diximus. Abarbanelius habet מניטא *Magneta*. Sed *Magnes* inter gemmas non reputatur; nec illius meminit ullus ex vetustioribus interpretibus. Onkelosius vertit טרקעס *Tarkeja*, id est *Turquois*. Jonathan, cum alibi habeat אכפור, hic tamen ponit ארקין *Arkin*. Sed hoc corruptum est; mea opinione, & legendum est ט pro ן hoc modo טרקין *Tarkin*: quod iterum significabit *Turkois*. Sed *Turkois* veteribus notum fuisse, & sub quo nomine, incertum est; ideo de hac gemma non multa dicenda habeo. Josephus habet ἀμέθυστος. Sed probabilius est sequentem lapidem esse *Amythstum*. Judæis Germanis hodie dicitur *Topazius*. At *Topazius* est פטרה, ut suo loco ostendimus. Targum Jerusalemitanum habet ברולין *Berulin*, id est *Beryllus*. Sed qua auctoritate non video, nisi forte per *Beryllum* intellexerit *Achatem*. Johannes Apocal. xxi. inter lapides pretiosos, quos recenset, etiam ponit βήρυλλον. Si autem respexit ad xii. lapides in Pectorali, nescio qualem intellexerit per suum βήρυλλον nisi nostrum שבו *Schebo*. Sed & ipse *Beryllus* qualis sit *Achates*. Enimvero reperiuntur nonnunquam *Achates* quæ sunt subvirides instar berylli. Broughtonius vertit *Chrysoprase*. Sed solus est, quantum sciam, qui sic vertit. Forte inde factum est; quod viderit, a quibusdam dici *Beryllum*; nam *Beryllus Chrysopraso* non est adeo dissimilis.

DLIX. Et sane maxima pars interpretum; שבו vertunt *Achatem*. Sic habent septuaginta, vulgatus, Hieronymus, Epiphanius, Junius, Lutherus, Belgæ, Galli, Angli & alii. In eadem sententia fuit *Rabboth Schemoth*; cum pro שבו etiam habeat אבאים *Abaim*. Sed legendum est proculdubio כ pro ב (facile enim

enim hæc litera pro illa scribi potest, ab imperitis librariis) hoc modo $\alpha\chi\alpha\tau\iota\mu$ *Achatim*, id est *Achates*.

DLX. Hodie fere nulla gemma magis nota est quam *Achates*. Est enim lapis ille pulcherrimus, variis coloribus, imaginibusq; decoratus; ut fere nihil existet quod natura in hoc lapide non depinxerit; Cælum, stellas, nubes, aves, terram, mare, flumina, fontes, herbas, arbores, sylvas, flores, ædes, urbes, omnium generum animalia, denique & homines, nudos, vestitos, & quicquid fere reperitur in hoc orbe condito. Sed omnium celeberrima est *Achates* Pyrrhi Regis, in qua spectabantur novem Musæ, & Apollo Cytharam tenens, non arte sed natura pingente, variis lineis & coloribus ita discurrentibus, teste Plinio, *lib. xxxvii. cap. 1.* Et pro variis picturis, varia etiam nomina accepit. *Phassachates, Anthachates, Hamachates, Leuchates, Dendrachates, Sardachates, Coralachates, guttis aureis saphiri modo distincta, qualis copiosissima in Creta, Sacra appellata &c.* Datur etiam *Achates* leoninæ pelli similis. Vide Plinium eodem libro *cap. x.* ubi multa alia reperies. Nulla fane est gemma de qua plura dixerit Orpheus, in suo libello *De Lapidibus*, aut quisquis istius libelli sit auctor, quam de *Achate*. Pauca tantum hic annotabimus.

Καὶ πολυθδέα πίνε μετ' ἀκρήτῃ βρομίῳ,
 Μορφῶν παντοῖων ἑπιπέμφον ἐσθλὸν Ἀχάτῳ.
 Πολλὰ μὲν ἔν' ῥέα γ' ἐστὶν Ἀχάτῃ χρώματ' ἰδέσθαι.
 Ἐν γὰρ οἱ δῆεις ὄρων ὑάλωπιν ἰόσπιν,
 Σάρδια θ' αἱματόεντα, ἢ αἰγλήεντα σμάραγδον.
 Ἐν δὲ ὄγει μιλτοπάρηθ', ἀτὰρ ἢ χαλκὸν ἐν αὐτῷ
 Δῆεις, ἢ χρῶμ' ἑαροτρεφέθ' μῆλοιο.
 Ἀλλ' οἷθ' πάντων περφερέσαθ' εἴκε μιν ἔροις
 εἶδθ' ἔχοντα διαφαινὸν ἀραιμακέτοιο λέονθ'.
*Et multiformem bibe cum mero vino,
 Forma omnis generis indutum bonum Achatem.
 Multos quidem facile est Achatis colore videre.
 In ipso enim invenis vitreum Iaspidem,
 Sardinium sanguinolentum, & splendentem Smaragdum.
 Inde ille minio coloratus, postea & ferrum in ipsa
 Invenis & colorem verni poni.*

Sed solus omnium utilissimus, si ipsum urvenias.

Formam habentem fulvi indomiti Leonis &c.

DLXI. Propter varios istos colores & puncta nomen suum sortita est *Achatet*. Est enim hoc vocabulum non Græcum nec Latinum, sed Hebræum אָכּוּד *Akud*. Hinc *Achud*, *Achad*, & tandem terminatione Græca factum est *Achates* Significat autem Hebræis אָכּוּד *Akud*, punctatum, aut punctis & maculis notatum, quales fuerunt hirci Jacobi Genes. xxv. xxxv. Cum igitur hæc gemma ita sit punctata, non mirum si etiam *Achates*, quasi diceret *punctata*, dicatur. De his vide plura apud doctissimum Bochartum, in ejus *Phœnicia lib. I. cap. xxx.*

DLXII. שָׁבוּ de quo agimus, lapidem fuisse variorum colorum, docet *Rabboth Bemidbar*, loco toties laudato. Sed *albi* præsertim & *nigri* coloris eum tradit, ut *Perileucus*, aut *Leuchates* videretur, quales inter præstantissimas *Achates* recensent nostri gemmarii, ut videre est apud Boetium *lib. II. cap. xcvi.* Docet itaque *Rabboth Schebo* inscriptum habuisse nomen *Gadis*, & vexillum ejus fuisse mixtum ex albo & nigro. Supra jam sæpius monuimus vexilla habuisse eisdem colores, quales tribus habebant in gemmis Pectoralis. שָׁבוּ וצבע כפה שלו לא לבן, שָׁבוּ וצבע כפה שלו לא לבן, ומוצייר עליו כהנה על שם גר גורר יגידנו. ולא שחור אלא צמורר שחור ולבן ומוצייר עליו כהנה על שם גר גורר יגידנו. *Gadis* (nomen inscriptum est) *lapidi Schebo*, & color vexilli ejus nec albus nec niger erat, sed mixtus ex nigro & albo, & depicta habebat castra, quia dicitur (Genes. XLIX. XIX.) *Gad, turma turmatim populabitur eum.* Hujusmodi *Achatem* videtur intellexisse Epiphanius *cap. VIII.* λιβὸν Ἀχάτης. ἔτι ἡ Ἰωελήθη εἶναι περὶ λακὸν καλλίστην ἐς τὸ ἰσάκινθον δὲ ῥοσκὴ) *Gemma Achates* hanc suspicari sunt quidam eam esse, quæ dicitur *perileucos*, quæ in *hyacinthi* mentione dicta est.

DLXIII. Ubique locorum fere hodie reperiuntur *Achates*, in India, præsertim in Gerwania, sub ditione Landt. Gravii Lichtenbergensis, & in Bohemia, & tam elegantes quidem ut cum Indicæ certare possint. Indicæ tamen cæteris præferuntur. Olim celebriores inveniebantur in Sicilia juxta flumen ejusdem nominis, uti constat ex Theophrasto, Plinio, Solino, Isidoro & aliis.

Tanta mole aliquando excessit *Achates*, ut pocula & scyphi inde fieri possint. Pisis ad monumentum Gregorianum in campo sancto dicuntur exstare duæ crustæ ovatæ, amplitu-

plitudine ferme cubitali, ut refert Boetius *lib. II. cap. xcvi.* Idem Boetius tradit, se vidisse frustum duarum palmarum latitudine, cui Julii cæsaris imago, & uxoris ejus tam artificiose olim insculpta fuerat, ut octo millibus thalerorum (uti loquitur) venditum fuerit. *Sed antiquitas, addidit, operis augebat pretium.*

DLXIV. Achates quidem hodie ob molem & magnam copiam, non sunt in magno pretio: ut alicui mirum videri possit, in Pectorali repertam fuisse hanc gemmam. Nihilominus optimæ Indicæ, & Bohemicæ non plane reiiciuntur, adeo ut non viliores habeantur *Sardonyche*, ut docet Boetius. Olim eas magno pretio æstimatas fuisse, constat ex Theophrasto, Plinio & aliis. Theophrastus libello περὶ λίθων. Καλὸς ὁ λίθος ἢ ὁ ἀχάτης, ὁ ὂντος ἔνθα ποταμῶν ἔνθα Σικελία. ἢ πωλεῖται τίμιος. ἐν Λαμψάκῳ ὁ ποταμὸς ἐν τοῖς χρυσοῖς ὄρεσιν θαυμαστὴ λίθος, ἐξ ἧς ἀνενεχθείσης περὶ τίσαν, σφραγίδιον γλυφερὸν ἀνεπέμφθη βασιλεῖ σφραγιδῶν. *Pulcher autem lapis est & Achates, ex Achate fluvio Sicilia, & venditur magno pretio. Ac Lampfaci aliquando in aurisodinis inventa fuit mirabilis gemma, ex qua missa Tyram, sigillum sculptile missum Regi propter excellentiam.* Plinius *lib. xxxvii. cap. x.* Achates in magna fuit auctoritate: nunc in nulla est: reperta primum in Sicilia juxta flumen ejusdem nominis, postea plurimis locis. Proculdubio tempore Mosis adhuc in magna fuit auctoritate, ut non mirum, si adhibita fuerit inter reliquas gemmas ad ornatum Pectoralis.

DLXV. Raras & plane mirificas virtutes huic gemmæ auctores solent attribuire, præsertim Orpheus, qui docet: contra scorpionum ictus valere, mulieribus virum amantem reddere, homines efficere eloquentes; eam gestanti omnes conatus feliciter succedere; febrim sanare, & quartanam, & id genus alia. Plinius loco modo laudato. *Leonina pelli similes, potentiam habere contra scorpiones dicuntur. In Persis vero suffium earum tempestates averti, & præterea flumina sisti.* Ideo Orpheus ait: πάντων περὶ φέρεσταιον εἶδος ἔχοντα δαφνονὸν ἀμαιμακίτοιον λέοντος. *Omnium utilissimam, formam habentem fulvi indomiti Leonis.* De remedio adversus morsus scorpionum, viperarum & aliarum bestiarum vide etiam Epiphanium. Hinc fabula nata est, Aquilam nido suo imponere *Achatem*, ut pullos suos contra venenatarum bestiarum morsum tutos redderet. Rubrum tandem *Achatem* tradunt visum acere, & ab omni injuria defendere.

CAP. XVI.

DE אַחְלָמָה AMETHYSTO

אַחְלָמָה Achlama nonus lapis. Alibi in S. Scriptura non exstat. Dicitur a חלם somniare quod somniet. Eumeces apud Plinium. זמרדין Smaragdin. טבאג Tabag corrupte pro אכאט Achat, aut טפאז Topaz id est Topazius עין עולא Oculus vituli. Oculus Beii apud Plinium. Leucophthalmus & Lycophthalmus. Onyx Indica. Varii auctores. An per oculum vituli Achates intelligi debeat? Iosephus allegatur. אַחְלָמָה esse Amethystum. Varii auctores. המיתסין in Rabboth corrupte pro המיתסין Hamithisin pro Amethystus. Ejus sit mentio Apocal. xxi. Amethystus qualis gemma. Vinum colore refert, & uvas maturas, **בלאווה-דזרובן**. Varii auctores. Plura genera Amethystorum. Omnes violacei coloris quid habent. Veterum purpura amethystina. אַחְלָמָה vini colorem habere docet Rabboth. Color vexilli Nephali. ὄνωπος. Theophrastus, Plinius, Epiphanius, Scaliger citantur. Locus natalis Amethystorum. Optime Indica. Earum prelia, Virtutes.

DLXVI. **N**onus lapis est אַחְלָמָה. Et hic lapis alibi in Sacra Scriptura non exstat: ut nec de eo ex verbo Dei aliquid certi dici possit.

DLXVII. Hæc gemma דִּיכְתָּא videtur אַחְלָמָה Achlama a verbo חלם chalam, id est somniare. Hinc colligunt Judæi, Aben Ezra, Abarbanelius & alii hunc lapidem ita dictum esse, quod gestantibus somnia inducat. Cujus autem generis sit non docent. Plinius sane lib. xxxviii. cap. vii. mentionem facit alicujus lapidis, qui talem vim habeat. Eumeces, inquit, in Bactris nascitur silici similis, & capiti supposita visa nocturna oraculi modo reddit. Utrum Judæi eundem intellexerint lapidem incertum est.

DLXVIII. Targum Jerusalemitanum habet זמרדין Smaragdin, id est Smaragdus. Sed hic erratum esse patet ex iis quæ ad מרקת diximus. Paraphrastes Cantic. v. xiv. habet טבאג Tabag. sed quid hoc significet nemo dicet. Suspicor tamen hoc vocabulum esse

corruptum, & legendum esse אכט *Achates*. aut potius טפז *Topaz*, id est *Topazius*. Sed Jonathanus & Onkelosius יפז, ubi de gemmis in pectorali agitur, pro אהלמה habent עין ענל *Een Egl*. i. e. *oculus vituli*. Ita & Szrus א. ג. א. ג. *Een Egl*

Iterum incertum est quid per oculum vituli intellexerint, nisi forte gemmam illam, quam Plinius vocat *oculum Beli*, lib. xxxvii. cap. x. *Beli oculus albicans pupillam pingui nigram e medio aureo fulgore lucentem: Hac propter suam speciem sacratissimo Assyriorum Deo dicatur.* Aut fortassis est *Leucophthalmus*, aut, ut legit Boetius lib. ii. cap. xcix. & Gesnerus lib. i. de figur. lapidum, *Lycophthalmus, oculus lupi rutila alias, oculi speciem candidam nigramque continens*, ut docet Plinius eodem loci. Et cap. xi. *Lycophthalmus*. inquit, *quatuor est colorum, ex rutilo sanguineo: in medio nigrum candido cingitur, ut luporum oculi, illis per omnia similis.* Sed onychem Indicam aut Arabicam forte intelligunt per suum *oculum vituli*. Nam & hæc oculum non male repræsentat, tradente Plino, eodem libro cap. vi. *Zenobemis Indicam Onychem* plures habere varietates, igneam, nigram, corneam. cingentibus candidis venis oculi modo, intervenientibus quarundam oculis obliquis venis. Tandem & *Achatem*, intelligi per *oculum vituli*, dici posset: cum reperiantur *Achates*, quæ formam oculi exacte repræsentant. Nihilominus quid Chaldæi proprie intellexerint per עין ענל *oculum vituli*, mihi adhuc latet. Josephus habet ἀχάτω; sed videtur confudisse ἀχάτω & ἀμέθυσον, quod forte factum est incuria librariorum, qui codices male exararunt. Si hoc factum est, tunc per עין ענל intellexit *Achatem*, & per אהלמה *Amethystum*

DLXIX. Septuaginta & Epiphanius vertunt ἀμέθυσον. Sic & vulgatus, Hieronymus, Junius, Lutherus, Belgæ, Galli, Angli, Diodati, aliique bene multi. Rabboth Schemoth habet חמיתין. Hæc vox corruptissima est, & legi debet חמיתין *Hamuthisin* pro ἀμέθυσον. Ita sane ego hoc vocabulum emendo. *Amethysti* etiam meminit Johannes Apocal. cap. xxi. ut si ad gemmas in pectorali respexit, אהלמה eum intellexisse credibile sit. Est igitur *Achlama*, secundum optimos vetustissimosque auctores; *Amethystus*.

DLXX. Naturam Amethysti nunc indagabimus. Est autem lapis violacei coloris & videtur a vini colore nomen habere, quod paucis

aucis docet Theophrastus in libello de lapidibus : τὸ δὲ ἀμέθυ-
 σον, inquit, ὀνωπὸν τῆ χροῖα, *Amethystus vinum colore refert.*
 Alii volunt Amethystum *uvas maturas colore referre* : uvas scilicet
 non albas, sed violaceas, Belgis **Blaautwe Druyben.** Sed
 audiamus Plinium, qui non tantam colorem, sed & virtutes, &
 præstantiam, & locum natalem, id est quidquid ad explicatio-
 nem hujus gemmæ requiritur, satis fuse exponit *lib. xxxvi i. cap. ix.*
Principatum amethysti Indica tenent. Sed in Arabia quoque parte,
quæ finitima Syria Petraea uocatur, & in Armenia minore, & in Æ-
gypto, & in Gallia (Agricola lib. vi. de fossil. legit Galatia) re-
periumtur: sordidissima autem Vilissimaque in Thaso & Cypro. Causam
nominis afferunt, quod usque ad vini colorem accedens, prius quam
cum degustet, in violam desinat, fulgorque quidem in illa purpura non
ex toto igneus, sed in vini colorem deficiens. Perlucent autem omnes
violaceo colore, sculpturis faciles. indica absolutam felicitis purpure colo-
rem habent: ad hancque tingentium officine dirigunt vota. Fundit au-
tem eum aspectum leniter blandum, nec in oculos, ut carbunculi, vi-
brat. Alterum earum genus descendit ad hyacinthos. Hunc colorem
Indi Sacon vocant, talem gemmam Sacodion. Dilutior ex eodem sa-
phiros vocatur. Eadem paranites in contermino Arabia, gentis nomine.
Quartum genus colorem vini habet. Quintum ad viciniam Crystalli
descendit, albicante purpura dejectu. Hoc & minime probatur quando
præcellens debet esse in suspectu, velut ex carbunculo resurgens quidam in
purpura leviter roseus nitor. Tales aliqui malunt pæderotas vocari, alii an-
terotas, multi Veneris gemmam, quod maxime videtur decere & specie
& colore extremo gemma. Et paulo post: Multum ab eo distat hya-
cinthos, tamen è vicino descendens. Differentia hac, quod ille emicans
in amethysto fulgor violaceus, dilutus est in hyacintho. Primo quoque
aspectu gratus, evanescit antequam satiet, adeoque non implet oculos,
ut pene non attingat. marcessens celerius nominis sui flore. Addam in-
tegram quoque descriptionem Amethysti, ex Epiphanio, de xii. l.
lapidibus, cap. ix. Ἀμέθυστος, ἔστι τῆ πύ ἀυτῆ ἀειφέ-
ραν φλογίζων ἐστὶ βαθέως. ἢ ἡ αὐτὴ ἐστὶ λευκοτέρου ἐν ἧ μέσῃ, ὀνω-
πὸν ὑποπέμπουσα εἶδος. ἢ ἡ μορφὴ αὐτῆ διάφερως. τάχα ἢ ἡ αὐτὸς ἐν ταῖς
ἄραις γίνετ' ἢ Διθύας ὁ μὲν γὰρ αὐτῶν ἐστὶν ὑακίνθω καθαρῶ ἀφραπλήσιος.
ὁ ἢ ἀμφιόχλω. γίνετ' ἐν τῇ ὄρχαις τ' θαλάσσης τ' αὐτῆς Λυβίας. A-
methystus circumferentiam habet profundo ceu colore flamme arden-
tem. ipsa vero circumferentia in medio albiore est, & vini colorem
vibrat.

vibrat, *Forma ejus est varia. forte autem & ipsa in montibus Lybia nascitur. Quadam ex eis puro hyacinto est similis, altera vero purpura, nasciturque in luore & praruptis locis maris ejusdem Lybia.* Varia igitur genera amethystorum, sed omnia violacei coloris quid habent, præsertim illa gemma quæ *Sacodion* dicitur. Hinc Piellus: *Ἀμέθυστος*, inquit, *σακωδιῶδης ἢ ἐν τῷ χροῶν, Amethystus hyacinthini coloris est.* atque ita quidem, ut, quo propius accedant ad purpuram, & quo plus habent de carbunculi igne, eo præstantiores sint: ut etiam veterum purpura violacea *amethystina* dicta sit a Plinio, quod alibi probavimus.

DLXXI. Quod autem אהלמה sive *amethystus* vini rubri colorem referat, docet quoque *Rabboth Bemidbar*. Dicit enim אהלמה inscriptum habuisse nomen *Nephtali*, & colorem vexilli ejus fuisse instar vini clari, cujus rubor non est saturatus. נפתלי אהלמה וצבט כפה שלו דומה לין צלול שאין ארמחו טה ומצויר שלו אילה על שם נפתלי אילה שלוה *Achlama* (inscriptum habet nomen) *Nephtali*, & *color vexilli ejus similis erat vino clario, cujus rubor non est saturatus; & depictam habebat cervam, quia dicitur Nephtali est cervam emissa.* Ecce quam bene hæc convenient cum verbis Theophrasti, Plinii, & Epiphani, qui *amethystum* dicant *δίνωπον*, vini nempe colorem referentem. Optime etiam Scaliger in *Exercitat.* dicit in *amethysto* esse *vinosum colorem*, sed *parciorem*:

DLXXII. Ex Plinio jam satis constat, quinam sint loci natales *amethystorum*. Sed nascuntur etiam in Germania, ut in *Misnia* & *Bohemia*, sed ex dilutiores & molliores, ideoque viliores quam in *India*. Optimæ sunt *Indicæ* quæ sunt satis duræ, absolutumque felicitis purpuræ colorem habent: atque hæc, ut sunt raræ, sic & caræ ac pretiosæ. Talis proculdubio fuit אהלמה in *Pectoralis*. De *Amethystorum* pretio vide *Boetium lib. II. cap. xxxiii.*

DLXXIII. Raras eis attribuunt virtutes auctores. Judæi, ut audimus, docent eam gestantibus somnia inducere. Dicuntur præterea ebrietatem inhibere, ideoque Græcis *ἀμεθύσις* vocari; malas cogitationes prohibere, foelix ingenium, vigilantiam, ac industriam efficere, immo gestantem Principum gratiam sibi facile conciliare. Sed audiamus Plinium, loco modo laudato. *Magorum vanitas*, inquit, *resistere ebrietati eas promittit, & inde appellatas.* Præterea si *lunæ nomen ac solis* scribatur in iis: atque ita suspendantur è collo capillis *cynocephali* vel *plumis hirundinis*, *resistere venescis.*

nesciis. Jam vero quo modo adesse reges adiuturis. Grandinem quoque avertere, ac similia, & locustas, precatione addita, quam demonstrant. Nam è Smaragdīs quoque similia promiserē, si aquila scalperentur, aut scārabai: quidem scripsisse eos non sine contemptu & irrisu generis humani arbitror, Pfellus: de Αμεθύσφ. ἰσχυρῶς ἢ κεφαλᾶλαγίας, ἢ τὸς πίνοντας οἶνον φυλάττειν ἠφροντας, ὅθεν αὐτῶν ἢ τ' ἔνομα. Sedat dolores capitis & vinipotes conservat sobrios, unde & illi nomen.

CAP. XVII.

DE תרשיש CHRYSOLITHO.

תרשיש Tarschifisch decimas lapis. Ubi exstet? Varia versiones. Turquois. Apud veteres nomen Turquois ignotum. Turquois an dicatur Tarschifisch à similitudine soni? ταρσεῖς Tarsis multi retinent. Inter quos est Coccejus. כרום ימא Kerum jama, & כרום ימא דבא Kerum jama Rabba. קרום ימין an corrupte pro קרום ימין דבא Qualis gemma sit? Spuma matis. Fuligo maris. utrum Turquois? an Beryllus? θαλασσοβαφής. Aqua marina. פירלה Pirlle pro Beryllus Thalassius. פרוזאג Perozag corrupte pro פרוזאג Prazus, id est Prazus. Varii auctores. כרום ימא utrum Opalus? versicolores. כרום Kerum est avis colorem mutans. Et mare colores mutat. Pulcherrima gemma est Opalus, sed sculptura non est apta. תרשיש non esse hyacinthum cœruleum ut vult Jachias: nec Cyaneum secundum Bochartum. Ejus hallucinatio. Coccejus Sardonychem docet, sed male. Locus Cantic. v. xiv. examinatur. Apocal. iv. & Daniel. x. vi. allegantur תרשיש esse Chrysolithum. Varii auctores. Ejus meminit Johannes Apocal. xxi. xx. Quanam gemma sit Chrysolithus. Dicitur כרום ימא & χρυσός ab auro. Hodiernis gemmariis dicitur Topazius. Varias gemmas Chrysolithos dici. Sed vera quibus nullum vitium, & que aureo colore maxime translucent. Talem fuisse תרשיש probatur ex Daniele x. v. vi. Hujus loci expositio apud Coccejum Ejus lapsus. Apocal. iv. iii. allegatur. תרשיש וניוהו quomodo intelligendum? A cin- gulo aureo corpus aureum dici כרום ימא & אופו. Iterum allegatur Cantic. v. xiv. Inde probatur תרשיש esse Chrysolithum. Idem probatur ex nomine תרשיש. Utrum sic dicta תרשיש ab urbe תרשיש תרשיש 3. Tarsis

Tarsis in Hispania? Error Bocharti id statuentis. Tarsis Hispanica tempore Moſis nondum exſtitit. Tarsis tamen ſapiffime Provinciam aut civitatem ſignificat. Huic gemmæ unde nomen. Multa loca S. Scriptura allegantur. Tarsis Indica antiquiſſima? In India naſci optimas chryſolythos. Talem fuiſſe, de qua agimus, תרשיש credibile eſt. Chryſolythorum moles. Earum locus natalis. Sunt rara & pretioſa. Earum virtutes.

DLXXIV. **D**ecimus lapis eſt *Tarſchiſch*. Illius etiam fit mentio Ezech. I. XVI. & X. IX. & XXVIII. XIII. Cantic. V. XIV. & Dan. X. VI.

DLXXV. Lutherus & Belgæ habent *Turkois*. Sed male: cum hic lapis apud veteres non fuerit notus nomine *Turkois*, immo cum hæcenus dubium ſit, utrum veteribus ullo modo cognitus fuerit, ut ſupra oſtendimus ad lapidem octavum. Sunt qui exiſtimant, ſic dici ob ſimilitudinem ſoni, ac ſi diceretur *Turkois*, quaſi *Turſis*, aut *Tarſis* a תרשיש *Tarſchiſch*. Theodotio & Symmachus vocabulum *Tarſis* retinent, teſte Hieronymo in Daniele, cap. X. VI. Sic & ſeptuaginta Ezech. I. XVI. & Cantic. V. XIV. & Dan. X. VI. habent τάρσεις. Hos ſequutus eſt doctiſſimus Coccejus: nam ubique fere *Tarſis* retinet. Sic & Hieronymus & alii. Septuaginta bis exponunt ἀνθρακίνα *carbunculum*, ut Ezech. X. IX. & XXVIII. XIII.

DLXXVI. Onkeloſius & Targum Jeruſ. habent כרום ימא *Kerum jama* (peſſime legit Gefnerus *Karus jama*) Jonathanus כרום ימא רבא *Kerum jama Rabba*. Cum his videtur convenire *Rabboth Schemoth*, quæ habet קרומטאſין *Kerumtaſſin*. Sed hæc vox corrupta eſt, & legi debet, mea opinione, כרום ימין aut כרום ימין *Krum jamin*, quod idem erit ac כרום ימא *Kerum jama*. Sed qualem gemmam ſignificet כרום ימא incertum eſt. Saadias ad Daniele cap. X. VI. docet Judæos intelligere per *Krum jama* lapidem album, inſtar ſpumæ maris. דמות גלי הים, inquit, הוא בטת הרומונה גליו יראה בראש הגלים כמראה אבן תרשיש לבנה וזה שאנו מחרגמנין *Hic ſimilis eſt fluctibus maris, nam quo tempore fluctus ejus valde elati ſunt, conſpicitur in alteriore parte fluctuum aliquid inſtar lapidis Tarſchiſch albi. Et hinc eſt quod interpretemur Tarſchiſch Kerum jama.* Secundum hanc interpretationem *Kerum jama* erit ſpuma maris, & *Tarſchiſch* erit lapis albus. Quibus autem

autem rationibus id probetur, non video. Si ad verbum explicare velimus כרום erit *fuligo maris*. Est enim כרום *Fuligo* aut *livor*. Atque sic *Krum jama* erit lapis, qui colorem maris, id est ejus viriditatem refert, quod de *Turquois* aliquo modo dici potest. Nihilominus hoc Beryllo magis conveniret. Is enim *viriditatem puri maris imitatur*, ut loquitur Plinius *lib. xxxvii. cap. v.* ideo & θαλασσοχρῆς *colorem maris habens*, dicitur ab Epiphanio; Ab Italis *aqua marina*. Sane Judæos credidisse *Tarschisch* esse *beryllum* ex aliis auctoribus satis constat. Abarbanelius exponit פירלה *Pirle*, sed corrupte, ut solet, pro *beryllus*. Ab his decepti sunt proculdubio Junius, Diodati aliique qui eum *beryllum*, & *beryllum Thalassium* exponunt. Junius videtur hunc lapidem *thalassium* exponere, quia הרשיש ipsum mare nonnunquam significat. Ipse Jonathan cum alibi, ut jam modo annotavimus, habuerit כרום ימא, tamen Cantic. v. xiv. habet פרוזאג *Perozag*. Sed hanc vocem ex Græco corruptam esse existimo, & emendo hoc modo פרוזא *Perozas*, aut potius פרוזא *Prazos*, id est *Prasus*, qui *beryllo* non multum est dissimilis. Est enim *Prazius*, sive *Prasus*, ut etiam legitur, lapis viridis, docente Plinio, *lib. xxxvii. cap. viii.*

DLXXVII. Fortassis per כרום ימא Targum, Jonathanus, Onkelosius & Rabboth intelligunt *Opalum*: videtur enim כרום significare, non tantum fuliginem, aut virorem maris, sed quemlibet colorem varium & mutabilem, qualis conspicitur in quibusdam avibus; ut in pavonibus, & in collo columbæ, ac ejusmodi aliis, quæ diverso colore lucent, pro varia radiorum solarium oppositione unde & *versicolores* dicuntur, quod colores quasi singulis momentis vertant. De ejusmodi ave leges Massechet *Berachoth cap. i.*

שוף אחד יש בכרכי הים כרום ישמו וכיון שהמה זורחת מתהפך לכמה גוונין
Est quedam avis in civitatibus maritimis, qua vocatur Kerum, quod, quando sol lucet, colores sapius mutat. Hanc autem avem cum nulla gemma melius possum comparare, quam cum *Opalo*, qui omnes fere colores ejus repræsentat, & singulis momentis mutat instar pavonis, aut columbæ colli, pro varia dispositione & radiorum reflectione. Nec adeo mirum esset hanc gemmam dici. *Kerum jama, fuligo maris*, cum & ipsum mare nonnunquam, ubi solis radiis feritur, ejusmodi colores varios & mutabiles repræsentet, quod navigantibus satis notum est. Sane cum *Opalus* sit

pretiosissima gemma, ut Smaragdis tantum cedat, cui inest carbunculi tenuior ignis, amethysti fulgens purpura, Smaragdi virens mare, & cuncta pariter incredibili mistura lucentia, ut ait Plinius *lib. xxxviii. cap. vi.* non mirum esset si aliquis crederet opalum etiam inter *xii.* gemmas pectoralis locum suum obtinuisse, eundemque fuisse *כרום ימא Crum jama*, sive lapidem *הרשי*. At cum Opalus sit facis mollis, nec sculpturæ aptus, ut qui gratum colorem sculptura amitteret, Tarschisch Opalum fuisse, non existimo.

DLXXVII. Jachias in Daniele cap. x. vi. hyacinthum cæruleam credidit. Sic enim commentatur. *הרשי היא אבן יקרה כעין תרשיש הבלר והוא רמו לשמים אשר הם כנשמייה רק ויקר ומראה הכלר* : *Tarschisch est lapis pretiosus colore hyacinthino, quo significantur cæli, qui constat corpore tenui & pretioso. colore hyacinthino.* Eadem animadvertit Aben Ezra ad Cantic. v. xiv. ad vocem *הרשי Sunt*, inquit, *qui dicant, eum esse כעין השמים colore cæli.* In eadem sententia alicubi fuit Bochartus, *Histor. Animal. lib. vi. cap. xvi.* ubi *Tarschisch* exponit *Cyanicum*. Sed doctissimus vir illam sententiam ipse alibi impugnat, ut mox patebit. Sine *הרשי hyacinthum* verti a quibusdam, a nobis jam est annotatum, *lib. i. cap. xiii.* At quamvis mihi multo probabilius sit, *Tarschisch* significare lapidem cæruleum quam viridem, nulla tamen hæc auctoritas me movit, ut crederem eum fuisse hyacinthum aut cyanum.

DLXXIX. Doctissimus Coccejus, etsi videatur dubius hære, qualis lapis fuerit *Tarsis*; cum fere ubique vocabulum *Tarsis* retineat, nihilominus tamen *הרשי* exponit *Sardonychem*. Et Ezech. cap. xxviii. *Sardonychem* a *שהם* (quem nos verum *Sardonychem* putamus) distinguit. Rationem sententiæ dat ex Cantic. cap. v. xiv. ubi *Tarsis* putat significare *ungues*; & quod Angelus dicatur instar *Tarsis*. Ungues autem dicit similes esse *Sardonycho*, & corpus viri debere carneum colorem habere. Hoc lapide putat etiam pulchre designari naturam humanam Christi. Sed vellem ut alia argumenta attulisset doctissimus vir, quibus opinionem suam probasset. Sed cum hoc non fecerit, ab ejus opinione non veremur recedere. Nam primo non constat Cant. v per *Tarschisch* intelligi *ungues*; siquidem per vocem illam possit intelligi aliquod ornamentum manus aut digitorum; atque sic forte quædam virtutes & perfectiones Christi per ejusmodi ornamentum re-
præsen-

præsentantur. Deinde non est certum per lapides, præsertim per *Tarschisch*, ibi significari naturam humanam Christi. Nonne posset dici æquo jure, repræsentari iterum ejus virtutes, aut gloriam & majestatem, aut etiam naturam divinam: cum & ipse doctissimus Coccejus fateatur, tres gemmas, de quibus fit mentio Apocal. iv. significare tres personas. Sunt etiam qui *Tarschisch* *תור* exponunt, docente Saadia Dæn. x. vi. atque sic *Tarschisch* revera erit *Sardonyches*. Sed & hoc male, cum *Tarschisch* & *Schobam* semper distinguantur in S. Scriptura.

DLXXX. Mea autem opinione, *שחר* significat *Chrysolithum*. Sane *χρυσόλιθον* habent Septuaginta interpretes, & Josephus, Epiphanius, Hieronymus, vulgatus, Galli, Angli, alii. *Chrysolithum* etiam memorat Johannes Apocal. cap. xxi. xx. Lapidem autem *Tarschisch* eum intellexisse non dubito, si ad xii. gemmas in pectorali respexit.

DLXXXI. Videndum primo qualis gemma fuerit *Chrysolithus* apud veteres, deinde utrum illa quæ de Chrysolitho dicuntur, lapidi *Tarschisch* non convenient? *Chrysolithus* igitur est *gemma*, ut ait Plinius *lib. xxxvii. cap. ix. aureo colore translucens. Æthiopia*, inquit, *mittit & chrysolithos aureo colore translucentes. Iterum; Optima Chrysolithi sunt, quæ in collatione aurum albicare quadam argenti facie cogunt. Et cap. xi. Colos appellavit Chrysolithum aureus. Epiphanius libello toties allegato. λίθος χρυσόλιθος τέτον τινες χρυσόφυλλον κεκλήμασι χρυσίζων μὲν ἐσιν. Chrysolithus. Hinc nonnulli chrysophyllum vocarunt; est enim aureus. Ita sane chrysolithus dictus est ὑπὸ τοῦ χρυσοῦ ab auro, quasi diceret: aureus lapis, propter colorem quem habet aureum. Hanc gemmam hodierni gemmarii quidem non *chrysolithum*, ut veteres, sed *Topazium* vocant. At male, cum veterum *Topazium* non *aureus*, sed *viridis* fuerit, ut ad gemmam *תור* ostendimus.*

DLXXXII. Credibile quidem est, nomen illud *chrysolithi* esse generale & pluribus gemmis attribui ab auctoribus: ut omnis lapis, cui aliquis color aureus inest, chrysolithus dictus fuerit. Nam & illæ quæ in *electri* colorem declinant chryselectri dicuntur, & tales sunt fortassis hyacinthi moderni. Si candida vena interveniat *Leucochrysos* vocant. Nihilominus tamen illæ quæ aureo colore maxime translucent, & quibus nullum vitium nec alius color immixtus est, quales sunt Indicæ

& Bactrianæ, veræ sunt chrysolithi, atque sic dictæ quasi *כריז* *עֶזְרָא*.

DLXXXIII. Talem sane fuisse lapidem *כריז* colligi potest ex capite x. Danielis, commate v. & vi. *Et sublatis oculis meis vidi, quod ecce vir unus erat indutus כריז (vestibus lineis) & lumbi ejus cincti erant insigni auro Uphaz. וניחו כריז Et corpus ejus erat ut Tarsis. Et vultus ejus similis fulguri, & oculi ejus similes facibus ardentibus, & brachia & pedes ejus similes ære terso.*

DLXXXIV. Verum quidem est, doctissimum Coccejum hoc loco uti tanquam præcipuo argumento, ut probaret *Tarsis* significare *Sardonychem*, Vult enim *Tarsis* habere colorem carneum, qualem habere solent corpora humana, eo quod Daniel dicat: *Et corpus ejus est simile Tarsis.* Color autem corporis aut carneus repræsentatur per *Sardonychem*. Sed hæc expositio minime placet. Non puto hic describi corpus aliquod nudum, cujus color carneus sese oculis exhibeat, sed corpus aliquod vestitum. Exfertis verbis docet Daniel corpus illud, aut virum illum vestitum esse lineis vestibus: ut corpus ejus non potuerit conspici. Igitur de carneo colore ibi non loquitur Daniel. Sed si vel maxime respexisset ad colorem corporis nudi, non sequitur tamen eum intellexisse colorem carneum, cum & *vultus* ejus, & *brachia* & *pedes*, quæ partes omnia nudæ erant, more veterum, omnino aliter repræsentet, quam carneo colore. *Vultus* enim erat *similis fulguri*. *Oculi* similes *facibus ardentibus*, *brachia* & *pedes* similes *æri terso*. Sane si vultus per fulgura, oculi per faces ardentes, & brachia pedesque per æs tersum repræsentari possunt; corpus etiam potest eodem modo demonstrari per aurum. Nec silentio prætereundum est, quod Apocal. iv. iii. dicatur in *throno* *sedisse virum similem jaspidi*. Si *jaspis*, quæ est gemma viridis, corpus humanum repræsentare potest; quare non etiam *chrysolithus*, quæ aurea est gemma?

DLXXXV. Quando igitur Daniel dicit *כריז* *וניחו* & *corpus ejus erat ut Tarsis*. Nihil aliud intelligit, quam corpus ejus fuisse instar optimi & fulgidissimi auri: quod eo facilius credo, cum jam dixerit: *& lumbi cincti erant insigni auro uphaz*. Daniel itaque per *ניחו* corpus videtur intelligere, non quidem totum corpus (nam corpus vestitum erat vestibus lineis) sed illam partem corporis, quæ cingulo aureo cincta erat, cum reliquis partibus

tibus corporis circa cingulum, quæ propter splendorem aurei cinguli totæ aureæ apparent. Solent enim colores ornamentorum valde splendentium & radiantium attribui ipsis corporibus, quæ istiusmodi ornamentis sunt decorata, propter reflexionem. Sic Apocal. iv. vir in throno sedens videtur dici similis jaspidi & Sardo, ideo quod iris eum undique cingat, & viridem colorem instar Smaragdi a se diffundat. Sic & aurum viride dicitur a Martiali, propter Smaragdos, quibus ornatum erat, ut suo loco docuimus. Non mirum igitur hujus viri corpus simile dici *chrysolitho*, sive *auro*; cum auro cinctum fuerit. Et sane cingulum illud erat ex כהם & quidem אופו *uphaz*, id est ex *optimo auro*, quod maxime rutilat & splendet, ut lib. i. cap. x. ostendimus, optimo jure igitur *chrysoluo* simile dicitur.

DLXXXVI. Idem manifesto probatur Cantic. v. xiv. ידיו מלאות כתרשׁש נלילי *Manus ejas sunt globuli aurei, ornati* (sive repleti) *Tarschisch*. Iterum *aurum* & *Tarsis* junguntur. Hic proculdubio per *Tarschisch* intelligitur *chrysolithus*, quæ tota est aurea, & manum instar splendidissimi auri rutilare facit. Nam hic non tantum dicuntur manus globuli aurei; sed & ratio statim additur, ob quam ita dicantur. Nempe propter annulos aureos; sed præcipue propter eximias chrysolithos, quibus & annuli, ideoque manus ornatae sunt. Nihil exstat quod optimum aurum melius repræsentet, quam præstantissima chrysolithus; ut etiam in illius conspectu aurum albicare, quadam argenti facie, cogatur, quemadmodum supra ex Plinio andivimus. Igitur Christi virtus & splendor in S. Scriptura per optimas chrysolithos, ideoque per aurum splendidissimum repræsentatur. Et sane quamvis Christus nulla rerum externarum commendatione opus habeat, nihilominus tamen certissimum est, & ipsius naturam divinam, & humanam, & illius virtutes, & gloriam, & majestatem, & officia, cum Sacerdotalia, tum prophetica & Regia exprimi per rerum colores, splendoremque, sive in vestimentis, sive in metallis, ære, auro & gemmis. Quare autem hic color aureus Christo attribuitur, & quid significet operose ut examinemus, non est hujus loci. At quidquid alii censeant, certum est, quod כתרשׁש auro similis dicatur, ut necessario concludendum sit, *Tarschisch* esse *chrysolithum*.

DLXXXVII. Idem aliquo modo probari potest ex ipso no-

mine *תַּרְשִׁישׁ Tarschisch*. Nomen illud fortita est hæc gemma, aut a loco natali, aut saltem a loco, unde ad alios populos delata est. Doctissimus Bochartus in suo *Phaleg. lib III. cap. VII.* putat lapidem *תַּרְשִׁישׁ* ita dictum esse ab urbe *תַּרְשִׁישׁ Tarsis* in Hispania, a Phœnicibus, post fugam & expulsionem a Josue passam, ædificata. Hoc probare conatur, quod Plinius locò modo a nobis laudato, dicat: *Bocchus auctor est. & in Hispania reperias (chrysolithos) quo in loco chrysellum dicit ad libramentum aquæ puteis effo-ffis inde erutam.* Hinc clarissimus vir colligi vult, *תַּרְשִׁישׁ* multis in locis S. Scripturæ fuisse in Hispania, ideoque per gemmam *Tarsis*, intelligendam esse chrysolithum Hispanicam. Sed, pace doctissimi viri dictum sit, vehementissime a vero aberrat. *Chrysolithus*, de qua hic agitur, sive *Tarsis* minime potest intelligi de illa Hispanica, de qua loquitur Plinius, cum statim post exitum ex Ægypto, tempore Mosis, quo tempore, Pectorale factum est, *Tarsis* illa Hispanica nondum extiterit in rerum natura. Condita enim est post obitum Josuæ, & expulsionem Chananæorum sive Phœnicum, qui, patriareliqta, alias sedes quærebant in Africa, in Hispania & alibi, ibidemque *Tarsis* urbem condiderunt, multis annis post Pectorale gemmis suis decoratum.

DLXXXVIII. Nihilominus *Chrysolithum* a Mose *Tarsis* vocari, a certo aliquo loco, sive regio sit, sive civitas *תַּרְשִׁישׁ Tarsis* dicta, minime dubito. Constat I Reg. x. x. xxii. & II Chron. ix. xxi. & I Reg. xxii. xl. ix. & II Chron. xx. xxvi. xxxvii. & ex aliis locis, fuisse aliam civitatem *Tarsis* in Oceano Indico ad quam tendebant naves profectæ ex Eziongebere, in mari rubro, Ophiræ, id est Tabrobanæ, ut videtur, proxima quemadmodum ipse Bochartus eodem loci doctissime observavit. Hæc *Tarsis* proculdubio Hispanica multo antiquior, & ante Mosen jam nota fuit, nomenque suum isti Hispanicæ *Tarsis* dedit, per Phœnicum mercatores qui Indicam jam noverant, & inde inter res pretiosas etiam chrysolithos attulerunt. Nam in India optimas etiam chrysolithos, Hispanicis multo pretiosiores nasci, & inde ad alios populos mitti, ex eodem Plinio, eodem loci constat. *Aethiopia mittit & chrysolithos, aureo colore translucentes.* Et mox: *Præferuntur iis Indica, & si varia non sint Bactriana.* Indicas itaque chrysolithos intellexit Moses, non Hispanicas & a *Tarschisch* Indica sic dictæ erant, non ab Hispanica. Deinde cum omnia

nia in sacris debuerint esse מן המוכר *ex optimo*, quis dicet Mosen Hispanicam chrysolithum (etiam si tunc temporis nota fuisset, prætulisse Indicæ quæ præstantissima fuit.

DLXXXIX. Patet igitur ירשש non aliam fuisse gemmam, quam *chrysolithum*, & quidem Indicam, aut Bactrianam, ita dictam, quod in aliqua Provincia, aut urbe *Tarsis* dicta nasceretur, aut ab alia aliqua regione eo deportaretur, indeque ad alios populos, prout & carbunculus, ut supra docuimus *Carchedonius* dicitur, ab urbe *Carthagine*, eo quod a Carthaginis mercatoribus coemere- tur, atque inde ad alios populos deportaretur. Sane ex *Tarschisch*, non tantum aurum, sed & multas alias res pretiosas venisse, ex S. Scriptura manifesto constat. Videantur loca quæ modo a nobis allegata sunt.

DXC. Permagne chrysolithi repertæ sunt, etiam quæ XI. pon- do penderent, ut ait Boetius *lib. II. cap. LXV.* Tradit Doctissimus vir, se vidisse chrysolithum duarum ulnarum longitudine, & fe- re femi ulnæ latitudine, quæ Rudolpho secundo Cæsari data fue- rit. Reperiuntur quoque non tantum in India, Æthiopia, apud Bactrianos, in Arabia & in Hispania, de quibus Plinius, sed &, ut docet Epiphanius, ἐν τῷ Φεῖαλ διπέτρῳ. ὡς τὸ Ἀχαμεδονίδου τεύχεον ἔχει Βαβυλωνίων. in puteo duplicis petre, ad mœnia *Achmenitidos* *Babylonia*, & in Germania, præcipue in Misnia & Bohemia. Hæ autem ut & Arabicæ, & Hispanicæ sunt viliores mollioresque, ideo non valde æstimatæ: Pretiosæ autem sunt Indicæ & Bactri- anæ, quæ sunt durissimæ, absque vitis, & aureo colore gratissi- me lucentes. Rarissimas sane & pretiosissimas reperiri chrysolithos, patet ex eo quod jam observavimus ad פשרה; ex Taverne- rio, ubi audivimus magnum Mogolem habere Topazium penden- tem CLVIII. ceratia, emptum ducentis septuaginta duo fere millibus florenorum. Verum quidem est, Tavernerium gemmam istam vocare *Topazium*; sed jam animadvertimus intelligendam esse *chry- solithum*, cum auctor iste, more neotericorum Gemmariorum *Topazium* dicat flavum, id est aurei coloris.

DXCI. Raras etiam huic gemmæ virtutes attribuunt aucto- res. Auri & Solis lapis creditur, proptereaque vitalis facultatis fomentum. Timores etiam nocturnos & melancholiam minuere atque depellere, intellectum confortare, molestisque insomniis dæmones terrere, & fugare; pusillanimitatem & stultitiam au-
Cccc 3, terre;

ferre ; sapientiam animique constantiam promovere ; ac a fascinationibus ferentem tueri , brachio sinistro alligatus aut e collo suspensus , traditur . Sed de his plura vide apud Cardanum , Ruæum , Boetium & alios , qui imperitam plebeculam ejusmodi nœniis pascere amant . Pfellus $\omega\epsilon\iota$ λίθων δυνάμεων . χρυσόλιθος ἀλυθետον σχήμα ποιεῖ πάθειν ὀφθαλμῶν , *Chrysolithus oculorum doloribus ad-versatur* .

C A P. XVIII.

DE שֶׁהָם SARDONICHE.

שֶׁהָם Schoham est undecimas lapis . Ubi exstat ? *Varia expositio-nes* . קרישטאל Kristal . פראלוקין pralukin & פארולין Parulin pro בארולין Berulin , Beryllus , ברילא & ברילה Burla , & ברילה חלא Beriloth chala & בילא Belur iterum ברילאίον significat . מריבא Meribag . *corrupte pro ברילה Berilas , id est Baryllus* . ברולחא & ברולה Berolcha . *Syrus* ܒܪܘܠܚܐ an ברולח Berolach legendum ? *Varii auctores* . שֶׁהָם non esse Beryllum . *Nec* $\sigma\mu\acute{\alpha}\sigma\alpha\gamma\delta\omicron\nu$ ut bis habet Phyllo Iudæum . *Septuag.* habent $\beta\eta\rho\acute{\upsilon}\lambda\iota\omicron\nu$. *Eorum hallucinatio* . *Quid censendum de interpretibus Ptolomæi qui* $\sigma\acute{\alpha}\mu$ retinent . *Nonnunquam ponunt* $\pi\epsilon\acute{\rho}\sigma\omega$, & $\sigma\mu\acute{\alpha}\sigma\alpha\gamma\delta\omicron\nu$, & $\sigma\acute{\alpha}\pi\phi\epsilon\iota\theta$ & $\delta\upsilon\nu\zeta$ & $\sigma\acute{\alpha}\rho\delta\iota\theta$. *Varia loca Scripturæ allegantur* . שֶׁהָם esse Sardonychem . *Varii auctores* . *Ordo gemmarum inversus apud plures auctores per* $\delta\upsilon\nu\chi\alpha$ Sardonychem intellexisse ; immo & per Sardium . Niccolus Onyctel . שֶׁהָם ניקלָה esse Sardonychem probatur *Genes.* II . XII . *Pischon brachium Euphratis* . *Euphratem ferre* Sardonyches . *Varii auctores* . *Probatum quoque ex Paraphrasi Estera* I . v . סנדלֶּחִין Sandalechin quasi סרדנֶגִין Sardanegin Sardonyches . *Rabboth allegatur* . סנדלפונין Sandalphunin *corrupte pro סנדלֶּחִין , aut potius pro סרדנֶגִין Sardanegin id est Sardonyches* . *Bochartus allegatur* . Terra Chavila . *Est altera terra Chavila versus mare rubrum* . *Ejus Metropolis* דוֹ הַיִּם Du Sohaim . *An na dicta a שֶׁהָם Schoham Sardonyche ? Mons Indic Sardonyx dicitur* . שֶׁהָם an a שחום Schachum nigrescere *Ara-*

Arabice سحمان *Sachma*, nigror. *Arabica* Sardonyches *nigra*. *Sardonyx vera dicitur a Sarda & Onych*. *Varia* Sardonyches. *Secundum Rabboth lapidem* סחמא *esse nigram* Sardardonychem. *Vexillum Iosephi*. סחמא *Keem capra*, etu *Rebel* Ram, Lam. *Vera Sardonyx Indica*. *Apocal. xx. memio fit* Sardonychis. *Sardonyches olim in magno fuerunt pretio*. *In diademate Regum*. *Polycratus incredibilis fortuna*. *Plinius explicatur*. *Variis auctores allegantur*. *Sardius, Sardonyx, & Onyx sigillis aptissima*. *Earum virtutes*. *Ab omnibus fere Iudeis superstitiose gestantur*.

DXCII. **V**ndecimus lapis est: סחמא *Schobam*. Exstat quoque *Genes. II. XII. Exodi xxxv. vii. & xxviii. x. Ubi de humeralibus Ephodi. Et Exodi xxxv. xxvii. & xxxix. vi. Jobi xxviii. xvi. I Chron. xxix. ii. & tandem Ezech. xxviii. xiiii.*

DXCIII. Fuerunt qui סחמא *Chrysellum* exposuerunt, præcipue *Judæi* qui habent קרישטאל *Crystal*, ut notat *Abarbanelius*. *Rabboth Schemoth* habet פראלוקין *Pralukin*; corrupte, ut puto, ex *Græco*, ut legendum sit, mea opinione, פארולין *Parulin*, aut potius, בארולין *Barulin*, puo βήρυλλος. *Onkelosius* habet בורלא *bur-la*, id est *beryllus*. *Jonathanus* ברילית חלה *Berilioth chala*. Sed per suum *Berilioth* etiam *Beryllum* intelligit, addito tantum תי *chala*, quod *Rabinis* *arenam*, aut etiam *acetum* significat. *Arabs* habet בלור *Belur*, quod etiam credo significare *beryllum*. Sic & *Septuaginta* βήρυλλος. *Paraphrastes* *Cantic. v. xiv. מריב* *Meribag*. Sed qualis gemmam vox ista significet, adhuc ignoratur. Fortassis scribendum est ברילי *Berilas*; eo sensu quoque esset *Beryllus*. Nemini enim mirum videri debet, si dicamus imperitum librarium male exscripsisse, & posuisse מריב pro ברילי, quamvis & hoc corruptum esset ex *Græco*. *Targum* *Jerusalemitanum* habet בודלחא *Bedolcha*, quod *Chaldæo* idem est ac *Hebræum* בודלה *Bedolah* *Genes. II. vers. xii. At Schobam* non potest esse *Bedolah*, cum manifestissime distinguantur per *Mosen*, ibidem loci. בודלתא quibusdam est *Margarita*, aliis *Bdellium*, aliis etiam *Chrysellum*. Fortassis in *Targum* etiam legi debet ברולחא *Berolcha*, mutato *Res* in *dalesh*. Sane pluribus in locis. *Syrus* pro בודלחא habet.

habet בֶּרֹלַח *Berolcha*. Legi etiam posset בֶּרֹלַח *Berolach*. Si autem legamus *Berolcha* aut *Berolach*, iterum nihil aliud erit quam *Beryllus*, Beryllus autem inter genera chrystallorum ponitur: ut non mirum, si a quibusdam קִרְשָׁטָא *Crystal* vocetur. Igitur secundum vetustissimos & plerisque Judæos בֶּרֹלַח erit *Beryllus*. Sic & Broughtonius eum vertit *Beryl*.

DXCIV. Non omnes tamen sunt in ista sententia. Philo Judæus lib. III. de vita Moſis bis mentionem facit de lapide *Schoham* in humeralibus, sed in utroque loco habet σμάραγδος . Septuaginta hic quidem habent βερύλλιον , ut modo monuimus, sed tam dubii hærent vertendo hoc lapide, ut clarissime constet, eos veram illius cognitionem non habuisse. Ideo vel inde liquet, falsissimum esse, quod verpuli de suis interpretibus apud Ptolomæum gloriantur, qui, etsi singuli sua cellula inclusi, & ab omni mutuo consilio remoti fuerint, tamen eo usque conspiraverint, & in suis versionibus consenserint, ut alter ab altero ne in minimo quidem apice dissentiret. Aut si non vana crepant isti auctores, oportet hanc versionem, ut ut vetustissimam & ante tempora Christi receptam, Ptolomaica illa posteriorem esse. Aliquando vocem בֶּרֹלַח retinent ut I Chron. xxix. II. ubi סֶמֶט . Nonnunquam inter virides gemmas recensent, ut Ges. II. XII. ubi habent πράσινον . Et Exodi xxviii. x. σμάραγδον Et cap. xxv. textui infarciunt σμάραγδον , per quem videntur intelligere בֶּרֹלַח , de quo paulo ante Moſes loquutus fuerat. Sic & versu xxvii. ejusdem capituli. Et cap. xxxix. vi. Semel etiam σάπφειρον exponunt, ut Ezech. xxviii. xiii. Ponunt etiam ὄνυξ , ut Jobi xxviii. xvi. Tandem & σάραδιον , ut Exodi xxvii. vii. & xxxv. ix. Quis in tanta caligine non cæcutiet? Mea sane opinione בֶּרֹלַח non est *crystallus*, nec *beryllus*, nec *Prasinus*, nec *Smaragdus*, nec *Saphirus*, nec *Onyx*, nec *Sardius*, nisi forte *Onyx* & *Sardius* sumantur pro *Sardonyche*, quod nonnunquam ab auctoribus fieri solet.

DXCV. Pedibus igitur eo in sententiam eorum qui בֶּרֹלַח *Sardonychem* vertunt: ut Josephus, Hieronymus, Vulgatus. Nonnunquam ipsi etiam Septuaginta interpretes, ut jam modo audivimus, *Sardonychem* videntur intelligere. Sic & Aquila, teste Hieronymo ad *Fabiolam*. *Josephus*, inquit, *Sardonychas* vocat,

cum Hebræo Aquilæ consentiens. Hos sequuti sunt Lutherus, & ut puto, Galli, Diodati, Junius. Verum quidem est, Septuaginta interpretes hic habere ὄνυχον, non σαρδόνυχα, & ultimo quidem loco, cum deberet esse penultimus. Sed ordinem suspicor inversum esse, quod etiam factum puto a Josepho, Vulgato & Hieronymo. Forte male ordinem observarunt librarii in excubendo. Sane credibile non est Septuaginta שהה vocasse βηρύλλιον, & ישה ὄνυχιον. Multo credibilius est eos ישה *Iaspidem* vocasse *beryllum*, cum uterque sit ex genere viridium gemmarum, Si autem שהה ὄνυχα vocabant, mea opinione, per ὄνυχα intellexerunt *Sardonychem*. Idem forte crediderunt Galli & Diodati, per suum *Onyx*: alias decepti sunt. Quidam etiam σαρδόνιον tantum habent, ut Septuaginta Exodi xxvii. & xxxv. ix. Sic & Junius. Vix induci possum, ut credam auctores istos, præsertim Josephum, Septuaginta, Vulgatum & Hieronymum per suam *Onychem* & *Sardium* aliud quid intellexisse, quam *Sardonychem*: cum & ipsimet lapidem illum alibi *Sardonychem* vocent. De Josepho est manifestissimum: nam cum שהה vertat ὄνυχον ubi de Pectorali agitur, alibi, ubi de gemmis in humeralibus Ephodi differit, ponit σαρδόνυχες tribus in locis; ut *Antiq. lib. iii. cap. viii. & ix.* & *de Bello Ind. lib. vi. cap. vi.* Credibile igitur est, Josephum שהה semper exposuisse σαρδόνυχες, ut error sit librariorum quotiescunque legimus ὄνυξ aut ὄνυχον. Eodem modo credo errorem irrepsisse, cum ארם, qui primus lapis est, dicatur a Josepho σαρδόνυξ. Legendum est proculdubio σαρδόνυχ, quemadmodum apud Septuaginta interpretes. Et apud eisdem Exodi xxvii. vii. & xxxv. ix. ubi pro שהה legimus σαρδόνυχ, legendum puto σαρδόνυξ. Possit tamen dici, istos auctores, qui ponunt *Onychium* aut *Sardium* pro שהה credidisse *Onychium*, *Sardium* & *Sardonychem* esse unum eundemque lapidem; quod eo facilius fieri potuisset, cum omnes ejusdem generis esse credantur, & cum *Sardonyx* sit mixtus ex *Sardio* & *Onyche*. Hæc causa est quod tam *Onyx* quam *Sardonyx* vulgo *Nicolus* dici soleat, & ab hodiernis Judæis Germanis em Onyset. Sane שהה dici *Nicolum*, non minus quam *crystallum*, docet Abarbanelius: שהה הוא ניקולא שבוהם הוא קרישטאלי

Schoham est Nikla barbare, aut crystallus.
DXCVI. שהה in Pectorali fuisse *Sardonychem*, probatur ex Genes. cap. ii. commate xii. ubi Moyses dicit ex terra *Havi-*

la asportari ושהו כדולח *bedolach* & *Schobam*. Ista terra irrigata erat fluvio *Pischo*: At *Pischo* erat brachium, ut ex eodem Mose constat, *Euphratis*. Euphratem, aut saltem loca quædam illi vicina, *Sardonychas* ferre, docet Plutarchus in Libello de fluminibus, & *Stobæus* Sermone xcvi. Dicit enim huic fluvio adherere montem Δρυμύλλον καλέμενον, ἐν ᾧ ἔστι λίθος σαρδόνυχας παρόμοιος. *Drymillum dictum, in quo nascitur lapis Sardonychi similis*. Sed & ipsa *Sardonyx* intelligi videtur, cum statim addat: ᾧ οἱ βασιλεῖς ἐν τῇ βασιλείᾳ (sive ut alii volunt ἐν τοῖς βασιλείοις *in diademibus*) χερῶν. quo *reges munitur in suis Regis*, scilicet ornamentis, & insignibus regiis, *sceptris, coronis* &c. *Sardonychem* ad ornandas coronas Regum adhibitas fuisse, constat ex *Josepho Antiq. lib. vii.* ubi docet coronam Regis Amonitarum, quam abstulit *Davidus II. Sam. xii. xxx.* habuisse ἐν μέσῳ ποταπῆ λίθῳ σαρδόνυχῳ. *in medio pretiosam Sardonychem.*

DXCVII. Sed circa Euphratem nasci *Sardonychas* optimas, docet etiam paraphrasis Chaldæa Hesteræ cap. 1. v. ubi legimus in ripis Euphratis effossas esse, magna copia, *margaritas, beryllos, & Sardonychas*. חפר בכפר פרו ונשכו חמן שיר מארה וחמן חפר בנדרלכן ונחשין מלין דהב טב יוהין וכורלן וכנדרלכן *Fodit in Euphratis ripa, & ibi reperit sexcentas & octoginta sex arcas arcas, plenas optimi auri, margaritarum, beryllorum & Sardonychum.* Hic per כנדרלכן intelligo *Sardonychas*. Est enim *Sandalechin* vox corrupta ex Græco *Sardonyches*, prout *Rabboth Schemoth* etiam habet שרדנגין *Sardenegin*, quod tamen propius accedit ad *Sardonyches*. vide quæ ad illam vocem diximus in lapide אדם *Odem*. *Massechet Sanhedrin cap. vii.* legimus ואתד משגרו לדרום להביא לו כנדרלפוני *Et misit aliquem in Meridiem, ut afferret ei Sandalphunim.* In hoc loco doctissimus *Bochartus* legit כנדרלכן *Sandalechin*, id est *Sardonyches*. In editione Amsteldamensi legitur כנדרלפוני. Immo ita legendum esse videtur colligi ex glossa, cum & ipsa habeat *Sandalphunim*, non autem *Sandalechinim*. Explicat etiam glossa vocem כנדרלפון & dicit significare lapidem pretiosum. כנדרלפון שם אבן טב *Sandalphun*, inquit, est nomen lapidis pretiosi. Nihilominus Judæis alibi etiam significat certum aliquem angelum. Libenter tamen concedo doctimo *Bocharto*, pro *Sandalphun* legendum esse *Sandalechin*, & hanc vocem significare *Sardonyches*. Sed ex hoc loco non satis clare constat unde afferantur *Sardonyches*,

ebes, utrum ex Meridie, an vero ex Septentrione; duo enim missi sunt, ut refert Gemara, alter in Septentrionem, alter in Meridiem, ut omnia genera gemmarum afferrent. אחר משגרו לצפון וְאֶחָד מִשְׁגְּרוּ לְדָרוֹם להכניא לו כנדלפנים טובים ואכנים טובות ומרגליות. *Unum miserunt in Septentrionem, & unum miserunt in Meridiem, ut afferrent bonos Sandalphonim* (aut potius Sandalchin, id est *Sardonychas*) *& lapides preciosos & margaritas*. Credibile tamen est, quemadmodum præstantissimæ Smaragdi afferebantur ex Scythia, ideoque ex *Septentrione*, sic & ex Meridie allatas esse *Sardonychas* optimas & margaritas, prout revera ex Meridie, id est ex terra Chavila, circa Euphratem, & e sinu Persico *Sardonyches* & margaritæ ad alios populos asportantur. Et hæc quidem sententia optime convenit cum verbis Mosis Genes. II. XII. quem locum jam modo allegavimus, scilicet in terra Chavila reperiri lapidem שהם וברלה *Schobam* & *Bedolah*, id est *Sardonychem* & *margaritam*. Sed hæc *Sardonyches* magis Arabicæ erant quam Indicæ.

DXCVIII. Est & alia terra Chavila versus mare rubrum, prope Sabæos, ut docet doctissimus Bochartus, in suo *Phaleg lib. II. cap. xxviii*. In ista terra metropolis est די סהים *Du Sokaim*. Quemadmodum autem posterior hæc Chavila nomen sumpsit a priori & antiquissima ista, de qua loquitur Moses, ita hæc urbs videtur nomen hoc *Du Schaim* fortita a *Sardonyche*. Nam די סהים *du Sokaim* sic dicta videtur a שהם *Schobam* vel סהם *Soham*, *Sardonyche*, quæ in terra Chavila reperitur. Ita sane in India est mons quidam, quæ *Sardonyx* vocatur ob gemmam sic dictam, ut legimus apud Ptolomæum *lib. VII. cap. I. Σαδόνυξ ὄρεος, ἐν ᾗ ὄρεωσμιος λίθος*. *Sardonyx mons, in quo est lapis illius nominis.*

DXCIX. Sed & in ipsa voce שהם *Schobam* videtur aliquomodo latere natura *Sardonychum*. שהם dictus videtur a Chaldæo שהם *Schachum*, nigrum: est enim Chaldæis שהם *Schecham*, nigrescere, ut & apud Arabes سحمة *Sachma* nigrorem significat. Ideo, mutato solum ה in ח quod frequens, שהם videtur significare lapidem nigrum. Tales sane sunt *Sardonyches* Arabicæ, quæ habent radicem nigram. Verum quidem est, *Sardonychem* sic dici composita voce, quod revera ex duabus gemmis *Sarda* & *Onyche* composita sit, ut notat Plinius *lib. xxxvii. cap. vi*. *Sardonyches* inquit, ut ex nomine ipso apparet, intelligebatur.

tur, candore in Sarda; hoc est veluti carnibus ungue hominis imposito & utroque translucido. Quicumque semel intellexerit colores & naturam Sardii & Onychii, facile noverit quid sit Sardonyx. Supra, ubi de ארם egimus, satis docuimus Sardium esse rubrum, ideoque dici Demium quasi Odem, a colore rubro: immo & Sardam a Sered, quod significat rubricam. Nonnunquam ruborem habent sanguinis biliosi; sæpe tamen carnei coloris & exigua portione sanguinis tinctæ sunt. Quod attinet Onychem, omnibus notum est, eam sic dici ab ungue. Ideo Sudines apud Plinium docet: in ista gemma esse candorem unguis humani similitudine. Lib. xxxvii. cap. vi. Mox addit: Zenothemis Indicam Onychem plures habere varietates, igneam, nigram, carneam cingentibus candidis venis (aut, ut legit Salmasius, Zonis) oculi modo, intervenientibus quarundam oculis obliquis venis. Et paulo post: Sotacus Arabicas onychas nigras inveniri candidis zonis. veram autem onychem plurimis variisque cum lacteis zonis habere venas omnium in transitu colore inenarrabili, & in unum redeunt concentum suavitate grata. Constat igitur quales gemmæ fuerint Sarda & Onyx. Cum autem Sardonyx ex utroque composita sit, debet habere ruborem Sarda, & alborem unguis, aut onychis. Delaetius lib. i. cap. xix. Radicem, inquit, habent Onychis, sed superficiem Sarda.

DC. At quemadmodum Sarda & Onyches non omnes sunt ejusdem coloris, ita nec ipsæ Sardonyches. Quædam Caca appellantur, quæ scilicet non translucet. Quædam, quæ Arabicæ dicuntur, radicem habent nigram. Alia cæruleum imitantem, non sine spe purpuræ ob candorem in minium transeuntem, ut loquitur ipse Plinius. Propter ejusmodi radicem nigram, aut nigricantem Sardonyx Arabica (ad quam respexisse videtur Moses, cum dicat ex terra Chavilla venire שהם) videtur ab Orientalibus dicta שהם Schoham, quasi diceres gemmam nigram. Sane talem gemmam lapidem שהם significare, videtur credidisse Rabboth Bemidbar, ubi docet, vexillum Josephi, quod ejusdem coloris fuit cum lapide שהם Schoham, fuisse valde nigrum. יבף שהם וצבט מפה שלו שחר עד מאד ומצוייר לשני נשאים אפרים ומנשה מצרים על שם שהיו תולדותם במצרים ועל מפה של אפרים היה מצוייר שור ע"ש בכור שורו זה יהושוע שהיה משבט אפרים ועל מפה שבט מנשה היה מצוייר ראם על שם וקרני ראם קרניו על שם גרעון בן יואש שהיה משבט מנשה: Joseph lapidi Schoham (inscriptus erat) & vexillum ejus erat valde ni-

grum, depictosque habuit duos principes, Ephraimum & Menassen Ægyptios, quia in Ægypto nati sunt: Vexillum Ephraimi depictum habebat taurum, quia dicitur (Deuteron. xxxiii. xvii.) primogeniti bovis illius. Is autem erat Iehosua ex tribu Ephraim; & vexillum tribus Menasse depictum habebat monocerotem (potius **רעם** *Reem* significat capram aut orygem, ut putat doctissimus Bochartus. Unde, ut & hoc in transitu notem, Germanis **ein Rehe** aut potius Belgis **een Stam** / id est *Caper* aut *aries*. Inde forte Germanorum & Belgarum **Lam** / mutato R. in L. sumptoque genere pro specie) quia dicitur (Deuteron. xxxviii. xvii.) & cornua orygis sunt cornua: propter Gideonem filium Iosaf, qui erat ex tribu Menasse. Videtur igitur Rabboth credidisse **הש** esse Sardonychem Arabicam, cujus radix erat nigerrima. Psellus varias etiam recenset *Sardonychas*; Alia dicit **μέσσω ἔχει γαμψὴν λευκὴν. ἐστὶ δὲ μονόχροα**. *mediam* habet *lineam albam*; & est *unius coloris*. Alia **διεζωσμένη** *zona cincta* est. Et alia **ποικίλη** *variegata*.

DCI. Verum tamen est, præstantissimas Sardonychas Indicas, radicem habere candicantem istar unguis, & superficiem rubram instar carnis sanguine bene tinctæ, atque utrumque translucidum. Præterea cum in rebus sacris omnia debuerint esse **מן המוכתר** *ex optimo*, **הש** in pectorale, talem fuisse gemmam, Indicam scilicet Sardonychem, magis est verisimile. Nihilominus dici etiam potest, Arabicam Sardonychem tempore Mosis caram & pretiosam fuisse, ideoque adhibitam in pectorali, aut omnes Sardonychas Indicas, quæ candicantem radicem habebant **הש** (ut ut nigrum significet) dictas fuisse ab Arabicis, propter aliquam similitudinem. Tandem cum reperiantur tot genera saphirorum, hyacinthorum, aliarumque gemmarum, quamvis colore differant, idem tamen nomen retinentes, non est mirum si & varie reperiantur Sardonyches, nigra radice, aliæ albicante, quæ omnes **הש** vocantur. Sed quidquid alii censeant, ex iis quæ diximus satis constare puto **הש** esse *Sardonychem*. Johannes Apocal. cap. xxi. inter duodecim lapides etiam numerat **ἡ σαρδόνυχα** *Sardonychem*, qua voce videtur denotare **הש** *Schoham*, saltem si respexit ad XII. gemmas Pectoralis.

DCII. Sed nostræ sententiæ aliquis objicere posset, *Sardonychem* non esse lapidem magni pretii, cum tamen in S. Scriptura **הש** ponatur inter gemmas pretiosissimas, veluti Jobi cap. xxviii.

XVI. *Non potest taxari* (sapientia) *insigni auro Ophir*, Schoham pretioso Saphiro. Sic & Ezechielis cap. xxviii. xiii. & Genes. ii. xii. Margarita alique lapides & Schoham junguntur tanquam pretiosissimæ gemmæ. Verum etiam est Plinium docere Sardonychem non fuisse magni pretii, lib. xxxvii. cap. vi. Sed Plinius ibi videtur id intelligere de Arabicis tantum, in quibus nullum Sardarum vestigium apparet, quæ nonnunquam tantæ sunt magnitudinis, ut inde capulos factitarent. Immo & apud Indos dicit non habitas esse in honore. Ipse tamen Plinius fatetur: Romanos tandem suafisse Indis, ut ipsi quoque iis gauderent. Sardonychem revera in magno etiam fuisse pretio apud veteres, satis manifesto constat ex iis quæ jam a nobis dicta sunt; ponuntur enim סנדלכין *Sandalchin*, id est *Sardonyches* inter res pretiosas, quæ magna cura & labore acquiruntur, ut supra ex paraphrasi Esteræ cap. i. v. & ex Codice *Sanhedrin* cap. vii. audivimus. In corona Regis Amonitarum fuisse Sardonychem magni pretii, tradit Josephus, quamvis alii אבן שואנר *lapidem attrahentem*, id est *magnetem*, dicant. Reges etiam utuntur Sardonyche in diademate quæ effoditur circa montem Drimylum ut ex Plutarcho audivimus. Sed & Polycratem Samium Tyrannum in annulo pretiosissimam Sardonychem gestasse, quam valde æstimabat, docet Plinius lib. xxxvii. cap. i. Rara historia & incredibilis fortuna Tyranni a Plinio ibi narratur. Verum quidem est, Herodotum docere illam gemmam fuisse *Smaragdum*, nihilominus Plinius Sardonychem dicit. Quod tantum affirmat Solinus in capite de Arabia, sed insuper dicit etiam Sardonychem fuisse luxuriæ facem apud Romanos. *Claudius Caesar*, teste Plinio, *Smaragdos induebat & Sardonychas*. Idem Plinius: *Primus Romanorum Sardonyche usus est prior Africanus, ut tradit Demostratus, & inde Romanis hanc gemmam fuisse celeberrimam*. Martialis quoque lib. v. Epigr. xi. *Sardonychas* jungit *Smaragdis, Adamantibus, & Jaspidi*:

*Sardonychas, Smaragdos, Adamantes. Jaspidas uno
Portat in articulo Stella, Severe, meus.*

Juvenalis Sardonychem gemmam principem vocat. Satyra
XIII.

gemmaque Princeps
Sardonyches, oculis custodiunt eburnis.

Et Satyra septima:

*Conducta Paulus agebat**Sardonyche, atque ideo pluris quam Gallus agebat.*

Videatur etiam ejus Satyra vi. Perſius, Martialis alibi, & alii.

DCIII. Sigillis nulla aptior gemma quam *Sardius*, *Onyx* & *Sardonyx*. Ideo nulla magis apud Antiquos sigillis est adhibita. Unde tot sigilla vetera adhuc usque diem reperiuntur in istis gemmis. Raræ virtutes *Sardonychi* adscribuntur. *Psellus* ὁ λίθων δυνάμεων. Σαρδόνυξ ὀφθαλμῶν ἰσῆσι ρόματα, ἢ διεζωσμένη τὰς ἔμβρυων ἐπέχει ὀλίσθησ, ἢ ἣ ποικίλη ὠφελεῖ μελαγχολικοῖς ἐξαρταμένη, *Oculorum sedat fluxiones, & in modum zona cineta, embryonum casus cohibet. Qui variegatus est, melancholicis prodest, si appendatur.* Dicunt eum nocuos affectus, animi fastum venenaque domare, immo ad omnia valere, ad quæ *Sardius* seu *Corneolus*. Hinc hodie vix ullus reperitur verpa apud Germanos, qui non *Nicolum*, aut *Onykel*, ut eum vocant, quemque *שהק* putant, geltet.

CAP. XIX.

DE יַסְפֵּד, JASPIDE.

ישפה *Jaspeh est duodecimus lapis. Ubi exstet? Varia versiones.* ὄνυξον, מרגליתא Margalitha, מרגליתו Margalithoth. מרגלית Marganith. אפנטורים Apanturim & מרגליתא אפנטורים Marganith Apanturim. מרגליתו non semper Margaritam, sed & quamlibet gemmam significare. *Panthera gemma cum Jaspide convenit. Jaspis non est Panthera, nec unio sive margarita, Sculptura inceptas esse margaritas.* ישפה esse Japidem. *Varij auctores. De Iaspide mentio fit Apocal, xxi. xx. גַּסְפִּי Gaspi. אפנטור אפנטורים esse Japidem. Jaspis varias habet maculas instar Leonis pelis. Ejus color viridis. Speciem refert Smaragdi, μαργαριδιζσα, & μαργαριδιζων apud Psellum & Epiphanium. Varij alij auctores. Onychipuncta; Jasponyx. Japidum septem species. Vexillum Benjaminis omnes habuit colores. Optima Jaspis Indica est viridis. Iaspis Schythica, Cypria, & Aegyptiaca. Iapidis virtutes.*

DCIV. **D**Uodecimus omniumque ultimus lapis est יַשְׁפָּה *Iaspeh*.
Extat etiam Exodi xxxix, xiii. Ezech. xxviii.

xiii.

DCV. Quamvis hæc gemma sit notissima nomenque suum retinuerit ad hunc usque diem apud omnes populos, nihilominus varie ab interpretibus verti solet. Septuaginta habent ὀνύχον. Hos sequenti sunt Josephus, Hieronymus, vulgatus, Epiphanius. Galili & alii. Sed male, cum nullam rationem afferant, qua sententiam suam firmarent. Targum Jerusalemitanum habet מרגליתא *Margalita*, id est *margarita*. Rabboth Schemoth fere eodem modo מרגליתא *Margalioth*. Jonathanus מרגניתא *Marganith* quod idem significare videtur, ac *Margalitha*, mutato ה in נ, quod non est insolens, ut alibi docuimus. Jonathanus habet non tantum *Marganith*, sed addit præterea אפנטורים *Apanturim*: sic מרגניתא אפנטורים *Marganith Apanturim*. Videtur igitur per vocabulum מרגניתא nihil aliud intelligere, quam aliquam gemmam. Nam מרגליתא (ideoque & מרגניתא) Judæis sæpissime significat quamlibet gemmam aliam, non minus quam margaritam. Suspicor itaque apud Jonathanem מרגניתא אפנטורים este *gemma Pantheram*, quod non male cum *Iaspide* conveniret. Ideo Cantic v. xiv. habet אפנטור *Apantor* tantum, non addita voce מרגניתא *Marganith*. Utrum autem lapidem *Pantheram* etiam intelligant Targum Jerus. & Rabboth, non aulim adfirmare. Verisimilius est eos intelligere *Margaritam*, sive pretiosum *unionem*. Sed toto cælo aberrant; cum nullam possent afferre auctoritatem, nec ullam rationem, ad probandum *Iaspeh* significare *Unionem*, Deinde *Unio*, sive *Margarita* non poterat adhiberi in Pectorali, cum omnis gemma insculptum habere debuerit aliquod nomen duodecim tribuum. Sed ad sculpturam sigillorum margarita plane inutilis est; præterquam quod omnem gratiam; pretium & ornatum amitteret si scalperetur, aut si vel tantillum raderetur ejus superficies.

DCVI. Calculum igitur appono illis qui hanc gemmam *Iaspidem* vertunt; Sic enim Lutherus, Junius, Belgæ, Diodati & alii. Sane יַשְׁפָּה significare *Jaspidem* ipsa vox יַשְׁפָּה *Iaspeh* indicat. Quis non videt Hebræorum יַשְׁפָּה *Iaspeh*, esse ipsissimum Græcorum ἰάσπις & Latinorum *Iaspis*. *Iaspis* itaque erit ex lapidibus qui nomen suum retinuerunt, & ad alios populos transfulerunt; quemadmodum

ספיר *Saphirus* aut *ἀσφειρ*. Adde, si placet, *Demium*, *Topazium* & *Maragdum*. Nulla sane est causa propter quam nomen *Iaspis* non retineamus, & τὸ *ישפה* *Iasph* aliter vocemus. Ipsi etiam Septuaginta interpretes & Josephus *Jaspidem* memorant: sed inverso tantum ordine, incuria (ut puto) Librariorum. Tam graves auctores tantæ oscitantæ accusare non possum, ut dicere eos credidisse *ישפה* aliam notare gemmam, & יהלם aut ספיר esse veram *Iaspidem*, prout sic ab iis vertitur, aut potius confunditur in eorum scriptis. Sed & Johannes in sua Apocal. cap. XXI. xx. etiam habet *ιάσπιν* *Iaspin*. Si autem ad XII. gemmas in Peccatori respexit, nullam aliam credo cum intellexisse quam S. Pontificis *ישפה* *Iaspidem*, quamvis eundem ordinem in iis recensendis non observaverit.

DCVII. In eadem sententia sunt doctissimi Judæorum alii. Abarbanelius ait hunc lapidem vulgo dici *גשפי* *Gaspi*, nomenque *Benjaminis* ei insculptum fuisse, quod diu duret, ideo quia dictum est de Benjaminio, Deuteron. XXXIII. XII. *Dilectus Iehovæ habuit secure cum eo*. Sed Onkelosium & Jonathanum suum *אפנטורין* *Apanturim* & *אפנטור* *Apantor*, nihil aliud intelligere puto quam *Iaspidem*. Mihi nemo facile persuaserit, eos intelligere per hanc gemmam, *Pantheram* potius quam *Jaspidem*. Immo persuasus sum eis *Apanturim* & *Apantor* esse *Iaspidem* proprie sic dictam. Sed ita dictam ob varia signa, puncta & colores. Nam non omnis *Jaspis* ab omni parte viridis est: sed sepiissime reperitur variis coloribus signisque notata instar *Pantheræ*, aut *Leonis* pellis; ut non mirum esset, si & ipsa *Iaspis* ab auctoribus diceretur *Panthera*. Optima quidem *Jaspis* viridis est, & ad *Smaragdum* accedit, ut docet *Plinius lib. XXXVII. cap. IX*. Ideo *Orpheus de lapidibus* eam dicit habere *veris colorem*:

Καὶ γλαφυρὸν κομίτας, ἐαρόχρουν αἶψιν ἰάσπιν.

Et politam portans veris colorem habentem Iaspin.

Et *Pfellus*: ἐστὶ δὲ τις ἰάσπιν σμαραγδίζουσα *Est quedam Iaspis Smaragdum referens*. Et *Epiphanius de Iaspide*: ἔστι ἐστὶ τῶ εἶδη σμαραγδίζων. *Speciem refert Smaragdi*. Et statim addit: Κατὰ τὴν σμαραγδὸν ἐστὶ χλωρόντα, ἀλλὰ ἀμειλύτερον ἢ ἀμαυροτέρω. Καὶ ἐνδοθεν χλωρὸν ἔχει τὸ σμαραεικῆα ἰῶ χαλκῶ, ἔχοντα φλέβας τετραεπίχρους. *Viret ut Smaragdus, sed est obtusior & hebetior, intus habet corpus viride, instar aruginis, habetque venas quatuor ordinum*. Iterum: ἀλλή

δέ ἐστὶ γλαυκότερα θαλάσσης, βαθυτέρα τῷ ἄνθρῃ ἢ τῇ βαφῇ. *Est & alia magis glauca quam mare saturator flore & iunctura.* Tandem: ἄλλη ἢ ἰάσπιδις, ἔστι πάνυ λάμπυρα χλωρὰ, ἥτις ἔχει γραμμὰς μέγας. *Est & alia jaspis, non valde splendens viridis, qua lineas habet in medio.* Isidorus Orig. lib. XVI. VII. *Jaspis de Græco (rectius dixisset de Hebræo) in Latinum viridis gemma interpretatur. Est autem Smaragdus sublimis & crassi coloris.*

DCVIII. Nihilominus multæ aliæ reperiuntur, quæ ex variis gemmis mixtæ videntur, & pro varia mistura etiam varia nomina fortiuntur. Hinc *Onychipuncta*, & *Iasponyx* vocatur ea, quæ aliquid admixtum habet de *Onyche*, & qua nubem complexa, & in nives imitata, ut ait Plinius eodem loci. Pergit idem Plinius: *Hæc stellata rutilis punctis est, & sale megarici similis: & veluti fumo infecta, quæ capneas vocatur. Inest et aliquando aureus pulvis, non qualis in Saphirinis.* Tandem: *Est etiam qua transversa linea alba media præcingitur, & grammata vocatur: quæ pluribus polygrammos.* De ejusmodi *Jaspidibus* hæc etiam habet Epiphanius: ἄλλη ἢ ἐν τοῖς σπηλαίοις, ἐν τῷ ὄρῳ τῆς Ἰδης ἐν τῇ Φρυγίᾳ ὁμοιάζουσα τῇ ἑστῇ & αἰματὸκόχλῳ, διαυγεστέρα μᾶλλον, ὡς περ οἴνω ὁμοιάζουσα, ἢ ἀμύθυσον ξανθοτέρα. ἔστι γὰρ ἐστὶ μᾶλλον χρῶνις, ἔστι ἢ αὐτῆς δυνάμειος. *Alia reperitur in speluncis montis Ida in Phrygia, similis est ei, quæ cochlea sanguine tingitur, sed pellucidior, instar vini, aut amethysti saturatoris; non enim omnes sunt ejusdem coloris ac virium.* Tandem sic concludit: Καὶ ἄλλῃ ἰάσπιδις ὁ παλαιὸς καλέμενος, ὁμοίῳ ἢ χίονι, ἢ ἀφρῶ θαλάσσης. *Est & alius jaspis, antiquus vocatus, similis nivis aut spume marine.* Hac de causa Isidorus, loco jam modo laudato, ponit *Jaspidum septem species*; quales species omnes recenset Boetius lib. II. cap. CI. Narrat ibi Boetius: se habere *jaspidem*, quæ *Amethystum*, *Sardam* & *Ghalcedonium* distinctis locis in se habet, De variis *Jaspidibus* audiamus etiam *Pfellum*: *Ὡς λίθων δυνάμειος. Ἡ ἰάσπιδις φύσφι χερσαλοειδής, ὀλίγη ἔπιτεινομένη τῷ χροίαν, ἢ ἀέριση μὲν ἢ πορφύρεσα, δούτερον ἢ φεγμάλικωτέρα παρὰ λίθων.* ἐστὶ δέ τις ἢ ἀεροειδής ἀνασέλιδη. *Jaspis lapis natura crystallum pene refert, paulo vehementius colorem intendens. Optimus purpureus est, melior qui magis est vocalis, parumper albus. Est & aereus quidam.* Et statim: ἐστὶ δέ τις σμαραγδιζουσα. ἢ ἢ ἐμφερὴς χίονι, ἢ ἄλλη ἐμφερὴς ἀέρος ἐγκεφάλω, *Est & quidam qui Smaragdum refert; alius nivis similis est; alius hirci cerebrum refert.* Non omnis itaque *Jaspis* tota viridis est. fed.

sed variis punctis, lineis & coloribus sæpissime notata.

DCIX. Talem videntur intellexisse Onkelosus & Jonathanus per suum *Pantire*, *Apanurim* & *Apanior*; multis scilicet punctis, lineis & coloribus notatam Jaspidem instar gemmæ Pantheræ, quæ etiam Jaspidis species putatur. Rabboth Bemidbar loco jam toties a nobis repetito, huic plane similem intellexisse per lapidem יַשְׁפֵּה *Iaspeh*, manifesto patet. Vult enim ultimum lapidem, i. e. *jaspidem* omnes colores comprehendisse, qui conspiciuntur in reliquis gemmis omnibus. בנימין ישפה וצבע מפה שלו רומה לכל צבעים Benjamin (insculptus erat) *jaspidi*, & color *vexilli* ejus erat *similis* omnibus coloribus in duodecim lapidibus, & depictum habebat *lupum*, quia dicitur (Genes. XLIX.) *Benjamin est lupus discerpens*. Cum tamen laudatissima jaspis quam India mittit, sit viridis, teste De Laetio lib. I. cap. xxii. & cum omnia in Sacris esse debuerint ex optimo, magis est credibile in veste Aharonis ישפה *Iaspe* significare non variis coloribus depictam, sed viridem Jaspidem. Plinius lib. xxxvii. cap. ix. optimam dicit Scythicam esse, deinde Cypriam, postremo Ægyptiam.

DCX. Si ulli gemmæ vires raræ & mirificæ attribuuntur, & huic adscribi solent. Plinius, loco modo laudato; *Totus Oriens pro amuleto traditur gestare eam, qua ex iis Smaragdo similis est: & transversa linea alba media præcingitur & grammæas vocatur & qua pluribus polygrammos. Liber obiter vanitatem magicam hic quoque coarguere, quoniam hanc concionantibus uilem esse prodiderunt. Sic & Epiphanius tradit Jaspidem phantasmata pellere, ut fabulantur Mythologi. Aliam etiam venenatas bestias, & spectra metuere. Pselus: ἐστὶ δὲ τις καὶ ἀεροειδὴς ἀναστέλλει τὰ φέροντα κεφαλῆς καὶ τὰς ἐφ' ὀφθαλμοῖς ἀποθεῖ, καὶ λοιμοῖς ἀντιτάττει πάθει καὶ θηπιεπτικοῖς. ἐστὶ δὲ τις ἰάσπις σμαραγδίζουσα. ἢ τὴν ἐμφερῆς χροῖνι, καὶ ἄλλην ἐμφερῆς ἀγρυ ἐγκεφάλω, ἧς ἔπω ἐδὲις ἐγνώκει τὸ δύναιεν. Est & aerea quedam que capitis fluxiones tollit, & expellit malum illud, quo cum laborat quis se grandi mole opprimi noctu & ab alio invadi putat, & pestiferis morbis ac epilepticis omnino adversatur. Est & Iaspis quedam in Smaragdi modum resplendens, alia vero nivi similis, alia denique hirci cerebrum referens, cujus nemo hætenus vires novit.*

Hæc de lapidibus pretiosis in Pectorali dicta sunt.

Ex iis quæ diximus de Pectorali, & de gemmis pretiosis, ap-

paret nomina Patriarcharum lapidibus insculpta fuisse in hunc modum, quidquid etiam Judæorum & Christianorum multi viri docti dicant.

Smaragdus ברקת לוי	Topazius פטרה שמעון	Sardius אדם ראובן
Adamas יהלם זבולן	Saphirus ספיר יששכר	Carbunculus נפק יהודה
Amethyftus אחלמה נר	Achates שבו דן	Hyacinthus לשם נפחלי
Jafpis ישפה בנימן	Sardonxy שהם יהוקף	Chrysolithus תרשיש אשר

C A P. XX.

DE PECTORALI AURIM & THUMMIM
JUDICII AC URIM ET
THUMMIM,

חשן *Unde dictum.* Arabs חשה filere. חזה *videre.* *Propheta videntes,* חזה Pectus. Pectorale. *λόγιον, λογιών quid?* רישננט
Raisonnement. Loricæ brevis. *Σχιλλέτιον* חשן משפט *λόγιον* פ
αερίσων. יחשן רינא *Iarchii expositio.* Pontifex Max. insignis
Iudex & Interpres. *Varia loca S. Scriptura & Codex Sanhedrin allegantur.* *Aegyptiorum & Romanorum Sacerdotes Iudices, Prophetae, Augures & Vates. Tales & virgines Vestales lapides pretiosos in pectore quoque gestabant. Varii auctores.* חשן *Pectorali impostum erant Urim & Thummim.* אורים
quid?

quid? *Ab* אור Uro & Aurora. *Lux*, & *Lumen*. *Arabs*.
 תמי Perfectionès. אורי *urum* a ירי *docere*? ἀλήθεια apud
 Sept. *An ab* אמן *fidii*? ἀλήθεια. *Varii auctores*. *Imago Sa-*
phirina in collo Sacerd. *Egypt.* ἀλήθεια dicta. *Lutheri & A-*
quila versiones probantur. *Virum Urim & Thummim sint res*
differentes? *Quid Urim*? *Quid Thummim*? *Urim & Thum-*
mim? *quid diversum a Pectorali secundum quosdam*. *Virum*
 יהוה *Virtute hujus nominis Moſen & Chriſtum mira-*
cula edidiſſe. *Deliria Iudaorum*. *An ipſa vocabula Urim &*
Thummim? *Quid Urim præſtet*? *quid Thummim*? *Urim &*
Thummim an duæ imaguncula Pectorali indua? *Sententia Chry-*
ſtophori Caſtri & Spenceri breuiter examinatur. *Teraphim*
quid? *Virum Iudæi ritus ſuos receperint ab Egyptiis*? *Victo-*
res non raro mores & leges recipere a victis. *De initio rituum*
Egyptiorum nihil certi dici poſſe. *Teraphim urum Angeli*?
An idem quod Seraphini? ה & ש *permutari*. *Quo ſenſu*
Hofea cap. 111. dicatur filios Iſraelis ſediſſe abſque Ephod &
Teraphim? *Hunc locum non favere Spencerò*: *Ephod & Te-*
raphim Micha Iudic. xvii. & Ephod Gideonis Iudic. v. 111.
Examinantur. *Ut & Testimonia a Spencerò allata*. *Reſpon-*
detur ad locum 1 Sam. xiv. xix. *Urim & Thummim eſſe lapi-*
des pretioſos. *Eſſe Adamantem ſecundum Epiphanium*. *ejus*
crassi errores. *Diſpoſitio lapidum*. *Sententia Suidæ*. *Augu-*
ſtinus allegatur. *Iosephi ſententia de duabus Sardonychiſ.*
Ejus error. *Urim & Thummim ſignificari per xii. gemmas*
ipſas in Pectorali. *Iosephus, Gemara Ierusalemiana & Ba-*
bylonica, alique auctores multi allegantur. *Rivcius laudatur*.
Urim & Thummim eſſe lucidiſſimos & perfectiſſimos lapides. *An*
Deus ipſe auctor? *Urim & Thummim*? *Quo ſenſu id dici*
debeat? *Codex Samaritanus urum culpandus*. *Uſus*? *Urim*
& Thummim. *Quo modo Revelatio facta ſit per Urim &*
Thummim? בלט Belat. *Hinc een Wult/ Wulten* &c. gib-
bus. *Littere prominentes qua ratione ſint componenda & le-*
genda. *Sententia Maimonida*. *R. Bechai, Ramban*. *Abar-*
banelis conjeſtura. *Virum reſponſa data ſint per vocem*? *Tal-*
mud Ierusalemitanum, & Iosephus allegantur. *Spenceri ſen-*
tentia examinatur. *Noſtra ſententia*. *Reſponſa per Urim &*
Thummim fuſſe Revelaciones divinas. *Gemmas in Pectorali*

illarum Revelationum Symbola fuisse. Quanam differentia inter Revelationes per Urim & Thummim, & reliquas Revelationes & prophetas. Sententia multorum Iudeorum, Cornelius a Lapide & Riverus laudantur, In quo loco facta fuerit interrogatio per Urim & Thummim? In solo Templo, non ubique, in Sancto tantum, non in Sancto Sanctorum. Coram Arca quo sensu? varii Auctores. Error Epiphanii aliorumque veterum & recentiorum, qui in S. Sanctorum interrogatum dicebant. In eodem errore ipsam Buxtorfium fuisse. Summum Pontificem solum interrogasse. Error illorum qui id Regibus & reliquis Sacerdotibus attribunt. Spencersi sententia id stantientis examinatur. Ejus argumentis responderetur. Explicantur varia loca S. Scriptura. Cunei & Spencersi sententia verum expenduntur. Davidem & Saulem non interrogasse per Urim & Thummim. Non pro quolibet interrogatum fuisse. Tantum pro Rege, pro Principe, pro Praside Sinedrii, pro toto populo. Non interrogatum fuisse ob res leves. Non de duabus rebus simul. Si id factum, utrum responsum sit, & quo modo?

DCXI. **H** Actenus de Pectorali, ejus materia, forma, ornamentis, & lapidibus pretiosis quibus ornatum fuit, satis fuisse egimus. Restat ut examinemus primo, cur dictum sit חֶשֶׁן מִשְׁפַּט *Choschen Mischpat*. Deinde quo sensu ei inditum fuerit URIM & THUMMIM, de quibus Moses versu xxx. ונתח אל חֶשֶׁן הַמִּשְׁפָּט אֶת הָאֲוִרִים וְאֶת הַחֲמִים והיו טל לב אהרן בבוא לפני יהוה ונשא אהרן את משפט בני ישראל על לבו *Et pones in Pectorals judicii Urim & Thummim, & erunt supra cor Abaronis, quem ingredietur coram Iehova, & portabit Abaron iudicium filiorum Israelis supra cor suum coram Iehova jugiter.* Primo hic occurrit nomen חֶשֶׁן Pectorale. Deinde vocatur חֶשֶׁן מִשְׁפַּט Pectorale judicii. Et tandem addit Moses ei inditum fuisse הָאֲוִרִים וְאֶת הַחֲמִים URIM & THUMMIM.

DCXII. חֶשֶׁן secundum quosdam dicitur ab Arabico حَشَن quod plane idem est ac חֶשֶׁן. Sed significat *vestimentum asperum*. Sic vocari posset propter aurum & gemmas, quibus asperum redditur. Aut etiam dici potuisset אֲחַשְׁתָּ *Hasna* id est *pulchrum, elegans*, scilicet ob elegantiam auri, purpuræ, cocci hyacinthi, & byssi, gemmarum, totiusque operis: elegantius enim vestimen-
tum

tum vix excogitari potest. Aliis שׁוֹחַת dicitur a verbo שׁוֹחַת *chascha-
filere*; quod Deus judicia sua & responsa declaraverit per *Pectora-
le*, non nisi alto silentio. Hoc sensu opponeretur vocibus & sermo-
nibus, quos aliquando Deus audiri fecit e cœlo, aut per Ange-
los, aut per Moïsem & Prophetas. Revera responsa per *Urim &
Thummim* facta fuisse alto silentio, postea patebit. Dici etiam
posset שׁוֹחַת vocari a verbo חָזַק *chaza*, id est *videre*, mutato tan-
tum; in *v* quod non est intolerans. Ita autem diceretur ob vi-
sionem & revelationem futurorum, quæ S. Pontifici per *Urim
& Thummim* a Deo revelantur. Est enim S. Pontifex Propheta,
ideoque & *videns*, prout prophetæ olim רְאִי *videntes* dicti sunt.
Tandem שׁוֹחַת dici potest a חָזַק *chazeb* quod *Pectus* significat.
Hinc optime a multis vertitur *Pectorale*, quod *pectus* tegat. Sep-
tuaginta interpretibus λόγιον , & Siracidi cap. XLV. x. λογεῖον di-
citur plane contrario sensu, quam si a שׁוֹחַת *filere* diceretur; nam
 λόγιον *sermonem* videtur significare. Si autem sic dictum est a ser-
mone, id fortassis de sermone interno intelligendum est, non ex-
terno, qui auribus percipitur. At per λόγιον Græci videntur po-
tius intelligere *Rationem*, ideo & *Rationale Judicii* vertitur. Eo-
dem sensu ac Jarchio dicitur vulgo רַשׁוֹן *Raisonnement*. Ita qui-
dem, aut quod rationem & lumen mentis S. Pontificis, in judiciis
exercendis, futurisque annunciandis significare deberet; aut quod
Deus S. Pontificis mentem & rationem suis judiciis consiliisque
perficeret & collustraret. Cum autem vera significatio vocis שׁוֹחַת
fatis sit difficilis, Chaldæus שׁוֹחַת retinuit. Non male Arabs *indu-
mentum*, aut *Loricam brevem* vertit, ut supra animadvertimus.
Nec rejicienda versio Lutheri qui habet, *Schiltlem*, id est *parvum
scutum*.

DCXIII. Non tantum שׁוֹחַת *choschen*, sed & שׁוֹחַת *choschen
Mischpai* vocatur. Quod nihil aliud significat, quam *Pectorale
judicii*. Hinc λόγιον ῥημάτων , *Rationale judiciorum*, & λόγιον ῥημάτων ,
Rationale judicii. Chaldæus שׁוֹחַת *choschen judicii*. Jar-
chius aliique dictum putant $\text{עַל קִלְקוֹל הַדִּין}$ *quod expiet vio-
lationem judicii*. Scilicet si Judex perverse egerit, si innocentem
damnaverit, aut reum absolverit, ejus peccatum expiabit Pecto-
rale S. Pontificis, prout fere omnia peccata aliquo vestimento Sa-
cerdotali expiari stulte credunt verpuli, de quibus nos plura suo
loco. Nihilominus ipse Jarchius aliam præterea dat rationem
istius

istius nominis, Summo Pontifici judicia exercenda esse. Nec male: erat enim, cum tota Pontificum turba, tum præcipue Pontifex Maximus insignis iudex, qui in multis rebus, de variis controversiis judicare debebat, quod clarissime constat Levit. x. xi. Deuter. xxxiii. x. & cap. xvii. vii. ix. & cap. xix. xvii. & ii. Chron. xv. iii. Deut. xxxi. ix. ii. Chron. xix. viii. x. & alibi variis locis. Hinc celebris sententia Talmudica Massechet Sanhedrin cap. ii. כהן גדול דין ודין אמת *Pontifex Maximus iudicat & iudicatur*. Et capite iv. הכל כשרים לרון דיני ממנוה ואין הכל כשרים לרון דיני נפשות אלא הכהנים ליום וישראלים המשאין לכהונה *Quilibet iudicare potest de re pecuniaria, sed de vita nemo iudicare potest nisi Sacerdos, Levita, & Israelita, talis cujus filiam Sacerdos ducere potest*. Ideo legimus in Euangelio, ubi de condemnatione Christi agitur, Summum Pontificem ubique tanquam præsidis & primarii iudicis personam iustinuisse. Videatur Matthæus cap. xxvi. & alibi. De *confessu* id est de *Iudicio Sacerdotum* Talmudici, præcipue in *codice Sanhedrin*, sæpissime faciunt mentionem. Sed peculiari aliquo modo Iudex fuit P. Maximus, ubi vestimentis sacris, præsertim Pectorali indutus erat; tunc enim Dei judicia & responsa in rebus arduis depromere solebat ad interrogata. Huc præsertim respexisse videtur Moses ultimis istis verbis: *Et portabit Aharon iudicium filiorum Israelis supra cor suum coram Iehova*. Ubi per *iudicia filiorum Israelis* videtur intelligere revelationes & responsa ad interrogata, pro Rege, pro populo, aut pro magno concilio, in rebus dubiis, de bello, de pace & de aliis, quæ legem & Religionem spectabant.

DCXIV. Apud alios populos Sacerdotes etiam fuisse Iudices, immo & pretiosos lapides in pectore gestasse, certum est. De Sacerdotibus Iudicibus apud Ægyptios videatur *Ælianus Histor. Var. lib. xiv. cap. xxxiv.* Δικαστὴν ἢ τὸ δέξαϊόν παρ' Αἰγυπτίοις ἱερεῖς ἦσαν. ἡ δὲ ἢ τέτων ἀρχῶν ὁ πρεσβύτατος, ἢ ἰδικάζεν ἀπαντας. ἔδδῃ ἢ αὐτὸν εἶναι δικαιοτάταν ἀνθρώπων ἢ ἀφειδέσασιν. εἶχε ἢ ἢ ἀγαλμα σέι ἢ ἀυχένα ἐν σαπφείρσ λίθσ, ἢ ἐκαλεῖτο ἀγαλμα ἀλήθεια. *Iudices apud Ægyptios idem quondam fuerunt, qui & Sacerdotes. In his princeps erat maximus nati, & in omnes statuendi jus habebat. Eum omnium hominum esse iustissimum & sincerissimum oportebat, qui circa collum imaginem ex saphiro gemma gestabat: qua vocabatur veritas. Idem videtur intellexisse Diodorus Siculus lib. i.*

lib. I. cap. III. ubi de iudicibus Ægyptiorum differit. Εφόρρ. inquit, ὁ δὲ χρυδακασῆς περὶ τὴν τετραχῆλον ἐν χειρὸς ἀλύσεως ἡσττημένον ῥαδίον τῶν πολυτελεῶν λίθων, ὃ προσεγερόμενον ἀλήθειαν, τὸ δὲ ἀμφισβητήσεων ἤχεσαντο ἐπειδὴν τὴν ἀληθείας εἰκόνα ὁ χρυδακασῆς προσθεῖτο. Gestabat iudex Summus in collo ex aurea catena pendens e lapillis pretiosis simulachrum, cui veritas nomen. Hoc a iudicum principe assumptum discipiandi lites auspicium erat. Sed apud Romanos olim Pontifices suam habuisse collegium, & iudicia exercuisse, non tantum in rebus sacris, sed & civilibus, iis nis est notum quam ut probatione egeat. Videatur doctissimus Gutherius de *Iure Pontificio lib. I. cap. xxiv. & xxxiii. & lib. II. cap. I. II. & seqq.* Quidē Pontifices apud eosdem augures, ideoque vates & Prophetas fuisse qui futura prædicerent, & Deorum responsa darent, nemo est qui ignoret. Sed & virgines Vestales iudicia exercuisse constat. Videatur idem Gutherius, eodem opere. Sed & Vestam ex insignibus gemmis ornamentum in pectore gestasse, docet Lipsius de *Vesta*. Rationem igitur habemus, cur *Pectorale* dicatur, שֵׁן משפט *Choschen Mischpat*, id est, *Judicii*.

DCXV. שֵׁן חֹשֶׁן sive *Pectorali* impositum erat *Urim & Thummim*: וְנָחֵם אֶל חֹשֶׁן מִשְׁפַּט אֶת הָאוּרִים וְאֶת הַתְּמוּמִים וְהִירָא עַל לֵב אַהֲרֹן בְּבֹאוֹ לִפְנֵי יְהוָה *Et pones in Pectorali iudicii Urim & Thummim. & supra cor Aharonis, quando ingredietur coram Deo.* Celebris hic est quaestio quid per *Urim & Thummim* sit intelligendum? & quis illius usus fuerit?

Si nomina spectes, certissimum est, אורים *Urim* significare ignes: ut Ezechilis cap. v. II. באור חַעַר *igne combures*. Unde proculdubio verbum Latinum *uro*, ab ipso verbo Hebræo אור *ur*, quod idem significat. Sed & *Lucem* non raro notat, ut Es I. x. לֹא יִהְיֶה אִוֶּר *ambulate in luce ignis vestri*. Et Genet. I. III. וַיְהִי אֹר *Fiat lux, & facta est lux*. Et Exodi x. XIII. *Et tunc Israel erat lux*. Et Judic. XVI. II. עד אור הבקר *usque ad lucem matutinam*. Sed & lucem matutinam, aut *auroram* significat. Nehem. VIII. III. מִן הָאֹר עַד מַחֲצִית הַיּוֹם *A luce ad meridiem*, id est ab *aurora*. Hinc & ipsa vox *aurora*, quasi per duplicationem אור *Or*, ac si diceret אור אור *Oror*. A Gemaricis אורים *Urim* hic pro *lumine* sumitur magis quam pro *igne*. Ideo Massehet *Io-ma* cap. VII. אורים שמארים *Urim quia illuminant*. Non male itaque exponunt Syrus & Arabs & نورا *Lucem & dilucidationem*.

DCXVI. Quemadmodum אורים *Urim lucēs*, sic & תומים *Thummim*, perfectiones denotat: ut Genes. vi. ix. היה בדרתי המים היה *Perfectus erat in generationibus suis*. Exodi xii. v. שה המים זכר בן שנה *ovis integra mascula, annicula*. Et Psalmo lxxxiv. xii. הלכתי בתמים *ambulantes in integritatibus, sive perfectionibus*. Eodem sensu תומים *Thummim* sumitur in *Pectorali*. Hinc iidem Cernarici eodem loci שמלימן המים *Perfectionis quia perficiunt*. Optime etiam Syrus habet שלמה *perfectum*, pro תומים *Thummim*.

DCXVII. Nihilominus sunt quidam qui אורים derivatum volunt a ירה *docere*, quia scilicet docet responsa & voluntatem Dei ad interrogata. Eo videntur respexisse Seniores, qui δόξασιν *doctrinans* ponunt pro *Urim*. Sic & תומים *Thummim* ab אמן *Aman fudit, verum est*, deducunt: quo iterum respexisse videntur Seniores, cum ἀλήθειαν *veritatem* exposuerint τὸ תומים *Thummim*. Atque sic Græcis sæpissime תומים אורים *Urim & Thummim*, δόξασις ἢ ἀλήθεια *doctrina & veritas*, quos etiam sequuti vulgatus & Hieronymus, qui habent *doctrinam & veritatem*. Et Chrysostomus Orat. iv. *contra Iudæos*, δόξασιν ἢ ἀλήθειαν. Hoc sensu optime cum *Pectorali Summi* sacerdotis Hebræorum conveniret illa torques, quam habebat circa collum Sacerdos Ægyptiorum, cuius imago aut lapides pretiosi, aut etiam Saphirina imago dicitur ἀλήθεια *veritas*, ut supra notavimus ex Æliano & Diodoro Siculo. Sed אורים תומים *Urim & Thummim*, derivari a ירה *docere* & אמן *verum est*, non credo fidem invenire apud φιλεθεγίσις, ut dubitandum non sit, quin deriventur ab אור *lucē* & מן *perfecto*. Optime igitur Lutherus: *Licht undt Recht / Lux & perfectum*, secutus, uti videtur, Aquilam, qui habet φωτισμός ἢ τελειώσις.

DCXVIII. Hic ante omnia quæri solet, utrum *Urim & Thummim*, sint res differentes, an vero idem significaverit utrumque? Multi sane rem plane diversam crediderunt *Urim* a *Thummim*, quod postea clarius patebit. In ista opinione sunt illi maxime, qui credunt *Urim & Thummim* fuisse aliquid ab ipso *pectoralis* & xii. lapidibus diversum; ante omnes ii; qui nescio quas imagunculas commenti sunt. Sed & ipsi Judæi nobis persuadere conantur, magnam fuisse differentiam inter utrumque; credunt enim *Urim* significasse lucem & revelationem voluntatis Dei, ad quælibet interrogata, *Thummim* autem responsum perfectum & sincerum, conforme voluntati atque revelationi Dei absque fraude at-

que dolo, prout exponitur ab Abarbanele Parascha *Thezave.* In eadem sententia quoque videtur versari Aben Ezra Exodi. xxvii. Nihilominus tamen multi credunt *urim* & *Thummim* unam eandemque rem fuisse, nec duo ista nomina quidquam aliud significasse quam usus, immo & varias virtutes Pontif. Max. Et hoc probari posse videtur ex S. Scriptura i Samuelis xxxviii. Ubi responsa data legimus per אורים *urim* tantum, nulla facta mentione וְתֻמִּיִּם *Thummim*. Sic & Num. xxvii. xxi. jubetur Josue stare coram Sacerdote, ut eum consulat de judicio *urim*, coram Jehova. De *Thummim* iterum altum silentium: ut perinde plane sit, sive dicas per *urim* & *Thummim*, sive per *urim*, absque *Thummim*, sive etiam per *Thummim* tantum, absque *urim*; quia scilicet una eademque res censetur significari utroque vocabulo, ratione substantiæ atque materiæ.

DCXIX. Tandem etiam quæriter quid sit אורים וְתֻמִּיִּם *Vrim* & *Thummim*, utrum ipsum *Pectorale*? an Lapidis pretiosi, de quibus supra sat fuse egimus: an vero aliud aliquid a vestimento & ornamento diversum? Sane quot capita tot sententiæ; ut si nostri instituti ratio id postulet, integrum opus super hac quæstione sola scribere possemus, prout & nuper doctissimus vir Spencerus librum satis amplum de *urim* & *Thummim* edidit. Et quamvis vir doctissimus multa congesserit, quæ non solum magnam eruditionem redolent, sed & totam materiam exhaustisse videntur; nihilominus tamen multa adhuc dicenda forent, si doctus aliquis Theologus, præsertim in literatura, cum profana tum sacra, versatus, omnes ingenii & eruditionis suæ vires in id intendere vellet. Nos pauca tantum hic annotabimus, & quidem ea, quæ ad veram naturam istius rei declarandam scitu maxime necessaria nobis censentur.

DCXX. Multi itaque *Vrim* & *Thummim* rem plane aliam fuisse afferunt, quam ipsum *Pectorale* aut lapides pretiosos. Inter eos Judæorum Cabalisticæ sibi aliisque persuadere conantur, id esse nomen אורֵי תֻמִּיִּם illud τετραγέγραμματον. Docent itaque nomen venerandum a Deo ipso scriptum, aut lapidibus insculptum Mofi traditum fuisse, a quo duplicationi *Pectoralis*, tanquam marsupio impositum sit. Atque sic, uti existimant, virtute istius nominis Summum Pontif. res futuras cognovisse & prædixisse, aut Dei voluntatem & judicia exposuisse. In hoc enim nomine magna mysteria reperiunt.

riunt, illiusque virtute, ingentia miracula edita fuisse per Mosen & ipsum Christum, nugantur Talmudici. De Mose vide librum *Caphor*: & *Targum Ionathæ* ad Exod. II. XXI. De Christo examinentur Codices *Sanhedrin* cap. VI. & VII. & *Sotah*. Sane *urim* & *Thummim* fuisse nomen יהוה imprimis credidit Jonathan in sua Paraphrasi Exodi cap. XXVIII. XXX. videantur etiam *Iarchius* ad Exod. XXVIII. versu XXX. *Baal Hatturim* eodem loci. Et *Zohar* in Exodum, aliique multi.

DCXXI. Alii putarunt ipsa vocabula *Urim* & *Thummim* scripta, & Pectorali indita fuisse. In ista sententia videtur fuisse R. Asaria in מאור שנים cap. XLVI. Dicit enim in Pectorali fuisse duo nomina, alterum *Urim*, alterum vero *Thummim*: ita quidem, ut, ubi primum inspexerat, literæ, e quibus responsum constabat, luxerint. Sed quia conjunctio istarum literarum varie fieri poterat, cum postea inspexisset alterum nomen *Thummim*, hoc vero literas perfecisset, & docuisset veram rationem eas disponendi, ad legendum responsum Dei. Sane hanc sententiam multo probabiliorem crederem priori, de qua jam loquuti sumus cum nomina illa duo אורים *urim* & תמים *Thummim* tam expresse nominata fuerint; & indes Pectorali *Urim* & *Thummim*, non autem nomen יהוה *Jehova*. Nec major vis fuisset in nomine *Jehova*, (quidquid verpuli nugentur,) quam in vocabulis *Urim* & *Thummim*: neutrum etiam excedere potuisset vim symboli virtutis & præsentia Dei: tale autem symbolum poterant esse nomina *Urim* & *Thummim*, non minus quam nomen *Jehova*. Quemodmodum itaque תפלין *Thephillim* erant schedulæ quædam quibus inscriptæ fuerunt certæ quædam S. Scripturæ sententiæ, inclusæ capsulis ex corio, quibus frontem & manum ornabant, ut essent signum & symbolum legis mandatorumque Dei, sic & nomina illa *Urim* & *Thummim* inscribi potuissent, auro, argento, lapidi pretioso, aut alii rei, Pectoralique indi & Pectori Pontif. Max. aligari, tanquam Symbolum præsentia Dei, qui ipsi omnia revelaret, ut ad interrogata responderet.

Nicolaus Apati, Ungarus, in sua tenebrosa Disputatione, De *Urim* & *Thummim*. §. v. quam sub clariss. witichio habuit, anno CIOCIOLXXXVI. ut obscure, ita & inepte effutivit, me hanc sententiam meam fecisse meque ei ablandiri, saltem procatartice (hanc elegantiam, deglutiat qui potest) eaque sibi omnia displicere. At is pro-

cald-

culdubio ita nugando displicet omnibus doctis. Expressis verbis hanc sententiam, cum præcedente rejicio: eam probabiliorem tantum dico, si ulla illarum probabilis esset. Meam sententiam expono paragr. xxv. (hujus Editionis DXL.) quam ipse postea in sua Disputatione, paragr. XIII. & XIV. non procatartice tantum, sed magno apparatu ridicule suam facit, ac si ipse ejus fuisset inventor. Ignoscant Eruditi, quod de hujus hominis nugis, quas nemo, nisi, nescio quo infortunio in eos incidat, lecturus erit, mentionem fecerim

DCXXII. Sunt etiam qui nobis persuadere conantur *Urim & Thummim* fuisse duas imagunculas Pectorali inditas, quæ ad quæsitam responderent. Hæc est sententia Christophori Castri, *lib. III. de vaticinio. cap. III.* Conatur enim probare *Urim* idem esse ac *Theraphim*, certas quasdam imagunculas, sive idola quæ ad interrogata respondebant voce manifesta.

DCXXIII. Eandem sententiam tueri conatur *Johannes Spencers* Anglus, vir sane doctus, in cujus gratiam integrum volumèn conscripsit, & in lucem edidit ante octennium: cujus titulus est: *Dissertatio de Urim & Thummim.* vult itaque *Urim & Thummim* fuisse duas imagunculas diversas, ita ut altera diceretur *Urim*, altera autem *Thummim*, ideoque non nisi auctore & fortassis veritate ab Ethnicorum *Theraphim* diversas fuisse.

DCXXIV. Sed ignoscat mihi doctissimus vir, si in ejus castra transire non possim. Mihi non est animus totum illius opus refutare, & ad omnia respondere quæ minus placent; nec nostri instituti ratio id postulat. Nihilominus, salva doctissimi viri eruditione, dico illius sententiam *θεολογικώτερον* minime nobis videri, nec Scripturæ Sacræ, nec analogiæ fidei Judaicæ fatis convenientem haberi a Theologis. Eadem sane facilitate, qua doctissimus vir, cum Christophoro Castro omnia ista dixit, ab aliis negari possunt. Facile sane dici potest: *URIM fuisse instrumentum concavum, ad humanam similitudinem formatum, antiquitus Theraphim vocatum, & duplicationi Pectoralis inditum, quo Deus aut Angelus responsa daret, uti loquitur cap. IV. Sect. II.* Sed cum non nudis opinionibus, claris vero demonstrationibus, stare soleant doctiores; timendum est, non nisi paucissimos, sola viri docti auctoritate moveri, ut sententiam ejus amplecterentur. Quid veterum *Theraphim* apud Gentiles fuerint, adhuc ignoratur, quamvis imagines quasdam humana forma fuisse, admodum sit ve-

risimile; quod vel ex solo illo Theraphim uxoris Davidis constat, quo caput humanum mentiri conata est. Frustra doctissimus vir toties inculcat, Judæos multos ritus, etiam in rebus sacris, hausisse ab Ægyptiis, aliisque populis, inter quos & *Theraphim* poni putat, quæ tandem nomina *Vrim* & *Thummim* assumpserint tempore Moïsis. Nam hæcenus sub iudice lis est, utrum Judæi ritus suos, & sacra hauserint ab Ægyptiis; an vero Ægyptii a Judæis. Enimvero quamvis fortassis Judæi nonnulla mutuati fuerint ab Ægyptiis, nihilominus valde etiam probabile est, Ægyptios multa assumpsisse a Judæis, ut circumcisionem, & alia quædam. Necest quod quis dicat: Judæos captivos fuisse in Ægypto, ideoque credibile magis esse, Ægyptios sua tradidisse Judæis, ab illis autem nihil accepisse. Nam & victi mores legesque suas non raro transmittunt ad victores, quod constat vel ex sola Historia Alexandri Magni, qui ut Persas devicit, sic & Persarum mores assumpsit. De Romanis nihil dicam, cum constet eos & leges & Religionem a victis accepisse. Sed cum Ægyptii tot nominibus & beneficiis devincti fuerint Josepho, immo cum ipse totum Regnum Ægyptiorum multos annos gubernaverit, an mirum esset, si diceremus eum patrios mores propagasse ad Ægyptios? Quis nobis dicet utrum Ægyptiorum sistra & crepitacula antiquiora sint S. Pontificis Hebræorum tintinnabulis; an vero tintinnabula Hebræorum sistris & crepitaculis Ægyptiorum? Nemo etiam facile dixerit, utrum Ægyptiorum Sacerdos lapides pretiosos, aut saphirum; cum imagine ἀλφεία dicta gestaverit ante Sacerdotes Hebr. an vero Summus Sacerdos Hebræorum non gestaverit suum pectorale ante Sacerdotem Ægyptiorum. Quid? nonne poterant Ægyptii multa didicisse a Judæis tempore Salomonis, qui Pharaonis filiam duxerat, præsertim post tot fœdera & clades, quæ inter Ægyptios & Judæorum Reges intercesserunt? Sane credibile non est, Herodotum, Plutarchum, aliosque auctores, si qui antiquiores exstiterunt, quicquam certi scivisse ultra tempora Salomonis, de Rebus Ægyptiis, ut ut etiam nonnunquam eorum fere æternitatem crepare videantur.

DCXXV. Gratis tandem dicitur *Teraphim* angelos significasse: immo Deum responsa dedisse ministerio angelorum per *Vrim* & *Thummim*. Deum aliquoties ministerio Angelorum usum esse, certissi.

certissimum est, sunt enim πνεύματα λειτουργικῶς. Hebr. I. XIV. Quoties S. Scriptura hoc affirmat, id a nobis credi debet; sed ubicunque verbum Dei tacet, nobis nihil temere affirmandum est. Cum itaque Deus de angelorum responsis per *Urim & Thummim* ne γὰρ quidem habeat, nudis conjecturis nimis esset indulgeri, si quis id dicere auderet. Non sequitur itaque *Urim* significare *Theraphim*, multo minus Angelos. Hactenus probatum non est, *Theraphim* idem esse ac *Seraphim*? nam etsi negari non possit, literas ש & ה sæpissime permutari, ut Syri & Chaldæi ponant ה pro ש. nihilominus tamen non constat תרפים *Theraphim* idem esse ac שרפים *Seraphim*, cum Chaldæis non dicatur תרף *Theraph* שרף *Seraph*. Sane Chaldæis תרף *Theraph* non est *urere* ut שרף *Seraph*, sed *corrumpi*, *vermibus exedi*, hinc תורף *Thoreph*, & תורפה *Turpha*, *turpitude*, & *ignominia*, quasi *Teraphim* essent imagines turpes, propter idololatriam cui interviebant, ut volunt Judæi, aut etiam ob vetustatem vermibus fere *Comesa*. Si Judæis fidem habeamus, *Theraphim* non derivantur a *Seraph*, sed potius a תורף *Thoreph* ignominia, ut habet Zohar in Genesin. Aut etiam a רפה *Rapha*; *laxum*, *remissum*; quia homines ab operibus avocat, aut quia facit prophetam *laxum* id est *inanem*, ut habent *Tanchuma*, Rabbi *Bechai* & alii. At si vel maxime, diceretur *Theraph* pro *Seraph* & *Theraphim* pro *Seraphim*, inde tamen non sequeretur *Theraphim* idem esse quod *Urim* & utrumque significare *Angelos*, multo minus angelos responsa dedisse per *Urim*.

DCXXXVI. Maximi ponderis argumentum doctissimi viri, quod alicui dubium parere possit, desumptum est ex capite tertio Hoseæ, ubi dicitur: *filios Israelis dies multos sedisse absque Rege, & absque Principe, & absque sacrificio, & absque ara; & absque Ephod, & תרפים Theraphim*; ubi per *Theraphim* necessario intelligi vult תּוֹרֵם *Urim*, eo magis quod תּוֹרֵם *Ephodo* jungantur. Sane multa huic argumento convellendo afferri possent: sed sufficiat dictum esse, per *Theraphim* intelligi cultum idololatricum, & divinationes falsorum Prophetarum, sub Regibus idololatriis, ut isto loco indicaretur miserrimus status populi Israelitici; ut populus non tantum vera religione fuerit privatus, sed & Regibus & Principibus omnibus, ut ne *Theraphim* quidem amplius superfuerint, nec ullus status politicus. Nam eo miseræ nunquam antea fuit redactus

popu-

populus, ut ne falsus quidem Propheta, nec Sacerdos Idoli remanserit, qui per *Teraphim* non veller Deos colere & futura prædicere. Videtur itaque Hoseas, ut miserrimum statum Populi Israelitici istius temporis exprimeret, dicere voluisse: non tantum veram Religionem, sacra, sacrificia, altaria & Ephodum veri Sacerdotis defuisse; sed & ipsos Reges Idololatrias; & cultum Idolorum, cum falsis Sacerdotibus atque Prophetis defecisse. Atque sic non opus erit, ut ex *Theraphim* faciamus *Urim*. Sed potest per statum illum, de quo loquitur Hoseas, intelligi status populi Judaici post natum Christum, qualis est hodie, ubi revera non habent nec Regem, nec Principem, nec verum cultum Leviticum, nec etiam ad idololatriam delapsi sunt. Ita sane explicatur Hoseas ab *Hieronymo*, a *Kimchio*, & a multis Theologis magni nominis. Quod attinet ad *Ephod* & *Theraphim* Michæ Judic. xvii. quæ allegantur Sect. v. illa omnia contra legem facta, adeoque idololatriæ fuisse, mihi est persuasissimum: quod cuilibet facile constabit, si istud Ephodum, ad legem Dei a Mose Exod. xxviii. præscriptam examinaverit. Idem plane dicendum est, de Ephodo Gideonis Judic. viii. Revera Ephod illud idololatricum fuisse, eodem capite clarissime docetur: dedit enim ansam Israelitis turpissimam Idololatriam committendi. Testimonia quæ adferuntur a doctissimo Spencero Sect. vi. plane nihil probant. Verba Philonis sunt dubia, & de symbolis virtutum Sacerdotis, intelligi debent magis, quam de imagunculis. In verba *Aben Esra*, aut *Christophori Castri* jurare quis posset? Nec puto doctissimum *Spencerum* hoc a nobis petere. Verba Schauli i. Samuelis xiv. xix. *קח את ידך וקח את העל* *Collige manum tuam*, minime intelligo, quasi Saulus respexisset ad imagunculas *Teraphim*, quas Summus Pontifex habuerit in manu, ut aut extraheret, aut inderet duplicationi Pectoralis; nam omnino verisimile est, Schaulum respexisse ad Arcam quam attingere & admovere volebat Sacerdos ad mandatum Regis. Dicant alii quod volent, doceant *Urim* & *Thummim* imagunculas quasdam fuisse, *Teraphim* dictas, nullis S. Scripturæ locis, aut probatis auctoribus id demonstrari potest: immo S. Scripturæ esse contrarium, & idololatriam pessimam redolere, mihi persuasissimum est, quod evidentissimis rationibus ex S. Scriptura, & Judæorum Theologia desumptis, alibi fufe probamus.

DCXXVII. Per *Urim & Thummim* alii intelligunt lapides pretiosos in Pectorali, ubi iterum sententiæ variant. Epiphanius in opusculo de duodecim gemmis in veste Aharonis, non quidem duodecim lapides, de quibus capite præcedenti egimus, intelligi vult per *Urim & Thummim*, sed *Adamantem* in medio istarum gemmarum, quasi *adamas* ille decimus tertius fuisset lapis. Audiamus ipsum *Epiphanium*. Ο λίθος ὁ ἀδαμας ἐμφόρης ἐστὶ καὶ ἡ χροαὶὰν τῷ ἀέρι. τῆτον ἢ ἐφόρη ὁ δὲ χερσὺς ὅτε εἰσῆρχετο εἰς τὰ ἄγια τῶν ἁγίων. τῆς ἢ ἔς ἐνιαυτῆ εἰσῆρχετο. τῆ ἑορτῆ ἔς πάχα, καὶ τῆ πεντηκοστῆς, καὶ τῆ σκηνοπηγίας. ἦν ἢ κέικλον ἔπι ἔς σῆβας ἔς δὲ χερσὺς ὅτε ἐνεδεδύσκετο τῆ ποδήρη, καὶ ἐπάνω ἔς ποδήρης ἐπενδύετο τῆ ἐπωμίδα. κατέβαινε ἢ ἡ ἐπωμὶς ὀλίγον κατώτερον ἔς σῆβας. ἦν γὰρ σπιθαμῆς καὶ ἡμισείας τὸ μήκος ἐν δεξιῶν ἢ καὶ ἐξ ὀκτώων ἐπάνωθεν τῆ μαζῶν, ἔνθα δύο ἀσπιδίσκοι ἦσαν συνῆρράμφοι, ἀπὸ πῶρτο δύο σμαραγδοὶ. εἰς μέσον ἢ. τῆτων ἦν ἡ δὴλωσις, ὅς κεν ὁ δαλαθεὶς ἀδαμας, καὶ χροαὶὰν ἀερίζων. ἐπάνω ἢ τῆ ἄμων οἱ δηλωθέντες δώδεκα λίθοι. τῆς ἢ ὡς εἶρη ἔς ἐνιαυτῆ ἐδηλῶτο τῶ λαῶ ἔς ἔς πετάλας. καὶ εἰ ἐν ἀμαρτία ἐβρέθησαν, καὶ μὴ ἐν τῆ ἐντολαῖς, ὡς ἐδεδώκεν ὁ Θεός, ἐτρέπετο Φασὶν ἢ χροαὶ ἔς λίθας, καὶ ἐγγύτω μέλας. καὶ ἐν τῆ ἐγγίνωσκεν ὅτι θάνατον ἐξάπεσειλε κύριος. ἦν ἡκα ἢ μαχαίρης ἀντὺς ἐπεμπεν, ἐγγύτω αἰμάλην, ὡς ἐν τῶ Ἰερεμιά Φησὶν. Ἐξάπεσειλον τῆ λαὸν ἀντὺς, καὶ ἐξελεθῆτωσαν, ὅσοι εἰς θάνατοι, εἰς θάνατον: ὅσοι εἰς μάχαίρων, εἰς μάχαίρων: καὶ ὅσοι εἰς λιμὸν, εἰς λιμὸν: καὶ ὅσοι εἰς αἰχμαλωσίαν, εἰς αἰχμαλωσίαν. Εἰ ἢ ἐγγίνετο ὡσεὶ χῶν λαμπρῆς, ἐγγίνωσκεν ὁ λαὸς ὅτι ἀδαμῆ ἀλαρία: καὶ τότε ἐόρταζον: ὡς λέγει ὁ πρῶτος: Ἐόρταζε ἰσάδα τὰς ἑορτάς σε, ἀποδίδός τὰς βύχας σε. Πειλεῖτε κύριος τὰ ἀδικήματά σε. λελύτρωέ σε ἐν χερσὺς ἐχθρῶν σε. βασιλεύσει κύριος ἐν μέσῳ σε. σὺ ὁ ψη καὶ ἀ ἐπέη. Διο καὶ ἐπὶ Ζαχαρίας ἔς πατὴρ Ἰωάννης ἐν τῆ ἐφεμερίᾳ ἀντὺς, ἐν τῶ πάχα, λαμπρῆς ἐγγίνετο ὁ λίθος. τότε γὰρ ἀρχὴ ἔλαβε ἔς ἱεροσολύμων τῆ ἐνιαυτόν. καὶ τῶ ἑπὶ ἀπὸν ἕτερος ἀνελάμβανε τῆ ποδήρη. ὅτε καὶ βροχύνοντῶ ἔς Ζαχαρίας εἰς τὰ ἄγια τῶ ἁγίων ἐν ἀγωνία ἦν ὁ λαὸς μήποτε ἐδοξέ ὁ λίθος ἀντοῖς ἐλεγμὸς ἀμαρτίας. Καὶ ἐξελεθῆν ἔς ἀντὺς, καὶ γνόντες ὅτι μεγάλης δόξης ὀπασίαν ἐώρθευον, ἐχάρησαν σφόδρα. Ἰωάννης γὰρ ἦν μέλλον γνῶσθαι, ὁ ἄγγελος ἔς Χριστῆ διὸ καὶ δεδοξαμῆρον τὸ πέπλον ἐφάνη. *Adamas, colore similis est aeri. Hunc gestabat summus Pontifex in sancta sanctorum ingrediens. Ter vero in anno ingrediebatur: in Paschate, Penecoste, & Tabernaculorum festo. Ponebatur autem super pectus summi Sacerdotis, ubi is talarum vestem, & supertalarum induisset. Descendebat autem humerale paulo infra pectus. Erat enim ejus longitudo dodranis cum dimidio.*

A dextris & a sinistris supra mammillas, ubi duo parva cœnscuta consuta erant, pendebant duo Smaragdi. In medio autem horum erat Declaratio, qui erat iam dictus Adamas, colore aerem referens. Super humeros vero duodecim dicti lapides. Ter autem, ut dictum est, per annum ostendebatur populo cum lamina aurea. Quod si in peccato deprehenderetur, si in præceptis quæ dederat Deus, non ambulasset, mutabatur, ut ferunt, color lapidis, & fiebat niger hinc agnoscebant quod Dominus mortem missurus esset. Cum vero eos gladio perdere vellet, efficiebatur sanguinei coloris, ut per Ieremiam (cap. xv.) loquitur: Emitte populum ipsius & egrediantur: quicumque ad mortem, ad mortem: quicumque ad gladium, ad gladium: quicumque ad famem, ad famem: quicumque ad captivitatem, ad captivitatem. Si vero ut nix splendebat, agnoscebatur se non peccasse, & tunc festum celebrabant. Quemadmodum propheta ait: (Numer. i.) Celebra festa tua Juda: redde vota tua. Abstulit Dominus tuas iniquitates. Redemit te e manibus hostium tuorum. Regnabit Dominus in medio tui. Non videbis ulterius mala. Idcirco etiam tempore Zacharia patris Iohannis, dum ad eum vices spectarent, in Paschate splendidus fuit lapis. Tunc enim cœpit hoc anno fungi sacerdotio. Sequentem autem alius unicum calarem sumpsit: quum etiam tardante Zacharia in Sanctis Sanctorum, anxius erat populus, ne forte gemma eos redargueret. Ipso autem egresso, agnoscebant quod magna gloria visionem vidisset, & valde exhilarati sunt. Iohannes enim nasciturus erat nuncius Christi. Quapropter etiam lamina aurea gloriosa apparuit.

DCXXVIII. Integrum hunc locum sic exscribere volui, ut manifestum fieret quam crasse patres sæpissime errare soleant, in rebus Judaicis, & in interpretanda S. Scripiura; ut cuilibet constaret quouique ipsis fides adhibenda sit in Religionis negotio. Errat Magnus Epiphanius, cum dicat, S. Pontificem ter in anno, in Paschate, Pentecoste, & Tabernaculorum festo ingredi Sanctum Sanctorum, cum nunquam illis diebus illud ingressus fuerit, Ingrediebatur enim S. Sanctorum solo die x. Thisri. Crassissimus error est, quod dicat: S. Pontificem S. Sanctorum ingredi humerali & Pectorali gemmato, cum illud nunquam ingressus fuerit, nisi indutus vestibus albis & byssinis. Fabulam narrat, quam ne Judæus quidem Apellas unquam crederet, quando dicit: S. Sacerdotem ter per annum populo lamina aurea ostendi: cum quotidie quoties

quoties in Templo ministerio functus esset, lamina aurea ornata fuerit. Nullam veri habet speciem, quicquid addit de *Adamante*, de *eius variis coloribus*, & de *gloriosa apparitione lamina aurea*. Hinc tandem patebit, quid statuendum sit de illius descriptione quam addit de dispositione lapidum, secundum ætates tribuum. *Filii Lea*, inquit, *sunt quatuor. Ruben, Sardinus: Simeon, Topazius: Levi, Smaragdus: Iudas, Carbunculus. Filii Bilha, duo. Dan, Saphirus: Nephthali, Iaspis. Filii Zilpa, duo. Gad Ligyrisus, Aser, Achates. Filii Lea, duo: Isaschar Amethystus; Zabulon, Chrysolithus. Filii Rachelis, duo: Ioseph, Beryllus: Benjamin, Onychium.* Quæ ita disponuntur a Gesnero:

Alteri in altero	1 Sardinus. Ruben L.	2 Topazius. Simeon L.	3 Smaragdus. Levi. L.
	4 Carbunculus. Iudas L.	5 Saphirus, Dan B.	6 Iaspis Nephthali B.
	URIM. T H U M- M I M.		
Sardonyx in limbo.	7 Lyncurius. Gad Z.	8 Achates. Aser. Z.	9 Amethystus Isaschar. L.
	10 Chrysolithus, Zabulon L.	11 Beryllus. Ioseph. R.	12 Onyx. Benjamin, R.

Sed ego sic disponerem ad mentem Epiphanii, ut aliquo saltem modo convenire videatur cum Judæorum sententia & scriptione.

Sardonyx
in humero
dextro

Smaragdus <i>Levi.</i> 3	Topazius, <i>Symon.</i> 2	Sardius. <i>Ruben.</i> 1
Iaspis. <i>Nephtali.</i> 6	Saphirus, <i>Dan.</i> 5	Carbunculus <i>Iuda.</i> 4
	ADAMAS. URIM & THUMMIM.	
Amethystus <i>Isaschar.</i> 9	Achatés, <i>Aser.</i> 8	Lyncurius. <i>Gad.</i> 7
Onyx <i>Benjamin.</i> 12	Beryllus <i>Ioseph.</i> 11	Chrysolithus <i>Zabulon.</i> 10

Sardonyx
in humero
sinistro.

DCXXIX. Sententiam *Epiphani* de *Adamante*, Ejusque variis coloribus, splendore & mutatione, ad prædicenda futura per *Urim & Thummim*, sequutus etiam est *Suidas*, in voce εφσδ. Docet enim *S. Pontificem* in medio Pectoralis inter duos *Smaragdus* gestasse quasi stellam auream lapidem *Adamantem*. Quam lepide autem omnia exponat *Suidas*, vide sub finem capitis sexti hujus libri, ubi locum istum integrum apposuimus. Fabulas istas non ignorasse *Augustinum*, ipse docet, in *Exod. Quest. cxvii. Fabulamur*, inquit, *quidam lapidem in pectorali fuisse, cujus color, siue ad aduersa siue ad prospera, mutaretur, quando Sacerdos intrabat in sancta.*

DCXXX. *Josephus* idem intelligi velle videtur, non tantum de lapidibus in Pectorali, sed præterea etiam de duobus *Sardonychibus* in *Ephodi humeralibus*. *Antiq. Iudaorum lib. III. cap. ix.* τὸ λίθων εἰς ἑπὶ τῶν ἄμων φέρειν τὸ χρυσεὴν περιεῖπον, (σαρδόνυχες ἦσαν, καὶ σεμαίνειν αὐτῶν τὸ φύσει ἡγεῖμαι πᾶσι τοῖς γινώσκουσιν ἀφικνῆσθαι) συνέβαινε λάμπειν, ὅποτε τὸ ἱερουργίας ὁ Θεὸς παρὰ τὸ ἕτερον τὸ ἐπὶ τῶν δεξιῶν τῶν ἄμων πεπορπεμμένον, ἀγῆς ἀποπηδάσῃ, καὶ τοῖς πόρρωτάτω Φαινεμῆς, καὶ πρῶτον ταύτης ὑπαρχέσῃ τῷ λίθῳ. *Ex gemmis quas Pontif.*

Ponif. Maximus in humeris gestavit (erant autem Sardonyches, quarum natura nimis nota est, quam ut eam explicem) altera que in dextero humero erat fulgebat, quoties litatum esset. Tantum fulgorem emittebat, ut procul aspicientibus etiam conficeretur, qualem antea non emittebat. Et paulo post: 'Επαύσατο μὲν ἔν, inquit, ὅτε ἐοσιῶν ἢ ὁ σαργόνων ἔστι λάμπειν ἔτεσι δεκαοκτώσιν ἢ ἄλλοις ἢ ταύτῳ ἐμὲ συνθεῖναι ἢ γεφυλῶν, ἔστι Θεῶν δυαρεθάνων ὅτι τῆ ἀποκατάστασις τῶ νόμων. Desist tam Essen, (lege Choschen) quam Sardonyx fulgorem emittere annis ducentis antequam hac scriberemus, irato Deo propter transgressionem legum. Ecce non tantum Essen id est XII. lapides in Choschen sive in Pectorali lucem amiserunt; sed & Sardonyx in humerali Ephodi. Sed cum S. Scriptura nusquam mentionem faciat oraculorum editorum per Sardonychias, nec ab ullo alio auctore probato apud Judæos illud affirmetur, assensum Josepho, hac in re, præbere non possum: ut eum & hic deceptum putem, aut aliquid ipsi esse infarctum credam.

DCXXXI. Plurima tamen pars interpretum, & inter alios maxime Judæi, per *Urim & Thummim* nihil aliud intelligunt quam ipsos duodecim lapides pretiosos in Pectorali, cum nominibus duodecim tribuum insculptis, prout a nobis supra describuntur. In hac sententia primus est Josephus, loco modo a nobis citato. ὁ δ' ἐστὶ τέτρα θυμωσιώτερον ἐρῶν δεκά γὰρ τὴ δώδεκα λίθων ἐστὶν ἕρπον ὁ ἀρχιερεὺς ἐνερεμύχως τῶ ἐοσῆνι φορεῖ, νικῶν μέλλουσι πολεμῶν ἀρεμύχων ὁ Θεός. τοσαύτη γὰρ ἀπίστρεπτεν ἀπ' αὐτῶν ἀυγῆ, μήπω τὴ σεβιῶς κεκινημένης, ὡς τῶ πλῆθι παντὶ γνώσιμον εἶναι τὸ παρῆναι τὴ Θεὸν εἰς τὴ ἀπικερίαν. ὅθεν ἐκλήθη οἱ τὰ ἡμέτερα τιμῶντες ἔθνη, δεκά τὸ μηδὲν ἀνυλιέχην δύνασαι τέτοις, τὴ ἐοσῆνα λόγιον καλέσθην. *Sed magis mirandum est quod dicitur sum. Nam per duodecim lapides quos summus Sacerdos in pectore per Choschen gerebat, iis, qui bellum gesturi essent, victoriam prædicere solebat Deus. Tantus scilicet ex iis effulgebat splendor, antequam exercitus moveretur, ut toti populo manifestum fuerit adesse Deum in auxilium. Ut etiam Græci nostra reverentur, nec quisquam illis contradicere posset; ideoque Choschen λόγιον vocant. In eadem sententia sunt doctores utriusque Gemaræ, cum Jerusalemitanæ, tum Babylonicæ, Massechet Ioma cap. VII. Sic enim habent Jerusalemitani. Sunt doctores qui tradunt, scripturam protuberasse. Est qui dicit vocem fuisse auditam, ut scriptum est: & audita est vox. Est qui dicit scriptura eminebat. Sic*

& Babylonici: *Quomodo siebat?* (Responsum per Urim & Thummim) doctor Iohannes dicit, litera eminebant. Resch Lakisch dicit eoharebant. Sed ibi non erat litera Zade. Respondet doctor Samuel filius Isaaci, ibi scriptum erat Utheth, &c. Eadem vide Capite VII. hujus libri, ubi totum textum Talmudicum apposuimus. Fere verbotenus repetuntur in Jalkut. Traduntur etiam in Zohar in Exod. Videtur ibi Zohar statuere, in Pectorali fuisse literas JEHOVÆ occultatas, earumque virtute literas lapidibus pretiosis insculptas protuberasse & lucem emisisse, aut etiam obscuratas fuisse, prout Deus fausta vel infaustra prædicere volebat. In eadem sententia fuerunt Maimonides, Kele Hammikd. cap. x. Abarbanel ad cap. xxviii. Exodi. Rabbi Azarias in Meor Enaim cap. 1. R. Abraham Scheba in Tzeror Hammor. Illis adnumerandus etiam videtur Philo Judæus lib. 11. de Monarchia, & alii. Sed & Chrysostronus idem credit, Orat. IV. contra Iudæos: Πάλιν ἐπὶ τῶν λίθων τῶν ἐπὶ τοῦ στήθους τοῦ ἀρχιερέως, ὅπερ ἀνάλεον δήλωσιν, ἐγένετο τις ἑξαμῦσις, ἣ τὰ μέλλοντα ἐσημαίνε. *Resus e lapidibus qui erant in pectore summi Sacerdotis, quod vocabant Declarationem, relucebat fulgor quidam futura significans.* Augustinus lib. 11. *Quest. super Exod. cap. cxvi.* fatetur etiam: *intelligi posse Demonstrationem & veritatem literis fuisse impostam super λόγιον.* Ex recentioribus doctoribus non pauci, cum Pontificii, tum Reformati, eadem docuerunt.

DCXXXII. Sane URIM & THUMMIM, ipsas fuisse gemmas in Pectorali facillime & ego crederem, nam de nulla re, in tota descriptione sacri vestitus, fit mentio, quæ Urim & Thummim dici possit, præter XII. lapides pretiosos in Pectorali. Quicquid enim dicatur de nomine Tetragrammato, de Adamante, & de Therraphim, meræ sunt conjecturæ, fundamentum in verbo Dei non habent. Sed duodecim lapides optime dici possunt Urim & Thummim. Notum est ex iis quæ supra diximus, אורים significare ignes aut lucas. הויים autem Perfectiones. Sed cui rei melius convenirent lucas & perfectiones quam XII. Gemmis in pectorali; Sunt enim lapides illi lucidissimi, & quasi ardentes ignes, ob summum splendorem. Sunt etiam perfectissimi, ob nitorem & pretium. Dicit itaque potest, Deum, postquam jussisset ut Pectorali inderentur duodecim gemmæ, hæc verba addidisse ונתת אל חשן כשם Et pones in Pectorale iudicii lucidissimos, & per-

festissimos sc. lapides: ut ibi Deus declaraverit, lapides istos, de quibus antea jam mentio fuerat facta, debuisse esse *lucidissimos* & omnium *perfectissimos*, prout in Sacris omnia debebant esse מן המוכר *Ex optimo*. Non enim sufficiebat adhibere *Sardium*, *Topazium*, *Smaragdum*, *Carbunculum*, *Saphirum*, *Adamantem*, *Hyacinthum*, *Achatem*, *Amethystum*, *Chrysolithum*, *Sardonychem* & *Iassidem*; sed debebant adhiberi optimi, *Perfectissimi*, & instar ignium *lucentes*, quibus nullum esset vitium, propter quod a lapidariis peritis minus exoptarentur. Non male igitur doctissimus Rivetus Exod. xxviii. docet, illa verba continere ἀνακεφαλῶσιν sive repetitionem ac inculcationem eorum que prius mandata fuerant; ut quod minime prætereundum erat, bis aut ter inculcaretur. In eadem repetitione, gemmarum usum indicatum, & speciale nomen illis datum fuisse. Sane non tam absurdum esset, si quis diceret repetita esse ista verba quia res minime negligi debebat: Nam eodem modo repetitur præceptum de annulis & vestibus Arcæ. Exodi xxv. versib. xiv. & xv. At præterquam quod ista verba videantur continere prioris mandata ἀνακεφαλῶσιν, credibile est, ut modo monuimus, ea gemmarum perfectionem & lucem postulare. Nam quod aliquis ex doctis viris dicat: *Lapides titulis tam angusti האורים ואת החמים* *luminibus* & perfectionibus longe impares & minores videri: quod eorum plurimi vel nihil omnino, vel non adeo multum lucis & splendoris projicere soleant, nec de eorum tam eximia perfectione naturali vel artificiali quicquam in lege cautum extare, id gratis dicitur. Nullus enim fuit lapis, qui non insignem aliquam lucem habuerit. Plurimam partem lucidissimi & splendidissimi erant, ut instar ignis arderent. Mirum est doctissimum virum credere, nulla lege de eorum perfectione quicquam cautum extare: cum ipsa cælatura non vulgaris fuerit perfectio artificialis; an non etiam summa arte ejusmodi gemmas politas credere debemus? Sed & generale illud præceptum circa res sacras מן המוכר *de optimo*, intelligi quoque debebat, ubi de his gemmis quæstio erat. Itaque credibile est tantas perfectionis naturales & artificiales habuisse istos lapides, quales ullæ gemmæ isto tempore, in regionibus illis habuerunt: ideoque puto eos optimo jure *Vrim* & *Thummim*, *lucentes* & *perfectos* dictos fuisse.

DCXXXIII. Sed adeo sumuntur promiscue URIM & THUMMIM, & lapides pretiosi, ut nihil aliud inde colligere pos-

simus, nisi quod lapides sint ipsissima *Vrim & Thummim*. Sic Exodi cap. xxxix. ubi totus fere vestitus Pontificum repetitur, Moses loquitur de *impletione lapidum* tantummodo, nulla facta mentione ꝛ *Vrim & Thummim*; & Levit. cap. viii. loquitur de *Vrim & Thummim*, sed silentio præterit lapides: quod ideo factum est proculdubio, quia *Vrim & Thummim* sunt ipsissimi lapides, ut perinde sit Mosi, siue dicat *Vrim & Thummim*, siue *Lapides pretiosos*. Videtur itaque Moses Exodi cap. xxviii. versibus xv. xvi. xvii. usque ad xxii. in genere tantum voluisse describere longitudinem, latitudinem, & materiam Pectoralis, cum generibus lapidum qui adhiberi deberent, & ordinem indicare, quo debeant poni, cum inscriptis nominibus tribuum. Sed postea statim, ampliorem & accuratiorem descriptionem addi de annulis, catenis aureis, & vittis hyacinthinis, quibus Pectorale Ephodo alligari deberet; ideoque iterum inculcare ונהא אל חשן משפת : ונהא החמים : אה האורים ונה החמים *Et indes Pectorali Judicii וַאֲזָרוּרִים & THUMMIM illa; lapides* scilicet illos de quibus jam antea locutus sum, eodem ordine, iisdemque nominibus inscriptis, prout dictum est. Et quamvis lapidum meminerit Moses ab initio, nihilominus totum Pectorale debebat esse paratum, & materia debebat detexi, & pannus duplicari catenæ annuli que adnecti vitæque adaptari antequam lapides fundis indi potuerint; immo prius debebant ipsi lapides expoliri, nomina tribuum eis insculpi, & tandem Pectorali addi. Non mirum itaque, ultimo fieri mentionem de lapidibus illis, sub nominibus ꝛ *Vrim & Thummim*. Existimat præterea doctissimus Azarius in *Meor Enaim* cap. l. repetitionem illam: *Et indes Pectorali Vrim & Thummim* factam esse propter id quod sequitur: והיו על לב אהרן *Et erunt super cor Aharonis*: quasi dixisset; Lapidem illos lucentes & perfectos pones in Pectorali, ut sint super cor Aharonis. Revera cum omnia instrumenta & vasa sacra, quæ in cultu Levitico adhibebantur, secundum mandatum Dei, debuerint significare Christum, illiusque perfectiones & gratias electis suis collatas, quis non videt gemmas in Pectorali id præstitisse? picturæ enim erant summæ illius, cum doctrinæ, tum perfectionis, verique oraculi Dei mundo exhibiti, immo omnis lucis doctrinæ & perfectionis, quam electis suis confert. An *imaguncula* eadem tam clare significare poterant? ut ut sit, antiquissimos & doctissimos Hebræorum

doctores in illa fuisse, sententia scilicet ipsos lapides esse *Vrim* & *Thummim*, satis manifesto patet, ex eo quod crediderint, responsa per *Vrim* non aliter data fuisse quam per emissam lucem lapidum, ut docent Josephus, & Gemarici utriusque Gemaræ: de quibus jam mentionem fecimus supra, & de quibus adhuc aliquid dicendum erit, ubi de modo respondendi per *Vrim* & *Thummim* acturi erimus, quod mox fiet, postquam responsum erit argumentis, quibus nonnulli probari putant, *Vrim* & *Thummim* plane aliquid a gemmis fuisse diversum.

DCXXXIV. Hoc autem conantur probare eodem argumento, quo nos contrarium adstrui putamus. Nam ex ipsissimis hisce verbis: וְתָה אֵל וְתָה אֵל Et pones in Pectorale iudicii *Vrim* & *Thummim*; illi conantur demonstrare *Vrim* & *Thummim* plane aliud quid esse, scilicet aut nomen *Tetragrammatum*, aut *Theraphim*, id est certas quasdam imagunculas: inutilem enim & vanam repetitionem putant continere verba illa de *Vrim* & *Thummim*, nisi aliquid diversum significant a lapidibus pretiosis. Quasi inutilis esset repetitio, quoties rebus nomina imponuntur & quoties earum natura & usus clarius explicatur, tandem ubi earundem usus serio inculcatur, & neglectus prohibetur, quæ omnia verbis istis ultimis contineri, jam docuimus.

DCXXXV. Non est etiam quod viri docti, inter quos & ipsum Hottingerum miror, literato orbi persuadere conentur, *Vrim* & *Thummim* nullum alium auctorem agnovisse, quam ipsum Deum; ita ut nullus artifex inter homines in iis conficiendis adhibitus fuerit: ideo scilicet quod Deus nec Mosis nec ulli alii mortalium mandaverit, ut ea conficeret, quemadmodum id factum est in reliqua suppellectili sacra. At eo ipso quod Deus omnia vasa sacra, & totum vestitum Pontificum fieri voluerit manibus hominum, וְאֵל וְאֵל URIM & THUMMIM etiam homines parasse & Pectorali indidisse, ego credendum puto, donec contrarium rationibus, quæ nullum dubium post se relinquunt, probatum fuerit. Facta autem esse *Vrim* & *Thummim*, non ab ipso Deo, sed ad artificibus peritis, mecum credent, quicumque credunt ea esse ipsos lapides pretiosos. Si expressis verbis dictum esset, Deum fecisse וְאֵל וְאֵל *Vrim* & *Thummim*, quemadmodum dictum est Exodi cap. xxxiv. Deum parasse *Tabulas legis*, & sua manu præcepta exarasse, tunc vel minimam dubitationem peccatum di-

mul & semel protuberassè & lucem effudissè, sed ordine quò debebant componi & legi. Ex. gratia: in voce ילה *ascendet*, primo effulsit , secundo ן , tertio ל & tandem quarto ה ita ut Sacerdos ex hoc ordine facillime potuerit, immo necessario debuerit legere ילה *ascendet*, & non aliter. Legit igitur ex literis illis hanc responsionem יהודה ילה *Jehuda ascendet*. Sed hæc a Judæis dicuntur sola auctoritate quorundam Talmudicorum, absque ullo probato testimonio: ideo apud Christianos, nullam fidem reperiunt; immo ne ipsi quidem Judæi omnes istam sententiam suo calculo approbarunt.

DCXXXIX. Sunt igitur alii, qui docent vocem auditam esse, qua responderetur ad propositam interrogationem. Sic enim habent Gemarici Jerusalemitani *Massechet forma cap. vii.*: אית תני תני הכתוב בולט מאן דאמר הקול היה שומע נוחא דכתיב ושמת את הקול
Sunt Doctores qui tradunt, scripturam protuberasse. Est qui dicit vocem esse auditam. ut scriptum est. (Numer. vii. LXXXIX.) *Et audita est vox.* In eadem sententia est etiam doctissimus Spencerus in suo opere de *Urim & Thummim cap. iv.* Et hanc sententiam conatur probare ex Josepho *Antiquit. lib. vi. cap. vii.* ubi dicit πρὸς τὸν ἀρχιερέα ἡμεῖς φωνῶν ἔδιδωκεν ὁ θεός. *Interrogantibus nobis vocem non edidit Deus.* Deinde addit: & nihil sciscitantes celare loquens. Idem quoque probari posse putat ex cap. x. Zachariæ, his verbis: *Theraphim loquuta sunt vanitatem.* Sed tribus verbis Spencero responderi potest: nec Josephum nec Zachariam intelligere per *vocem & loquelam* verum sermonem; aut vocem proprie dictam, sed tantum responsa, quocunque modo ea fieri solerent. Et sane supra jam audivimus ex ipso Josepho, eum lucem & splendorem gemmis in Pectorali, & in humeralibus Ephodi attribuisse: per quem Deus futura prædixerit. Quis non videt ex iis quæ jam diximus, Deum etiam respondisse per voces, si modo verum est, eum per literas splendentes & protuberantes respondisse: *Jehuda ascendet* &c. an hæc non sunt voces; Nisi dicas non esse vocem altam, & corpore prolatam. Quantum ad Prophetam Zachariam; eum de idolis loqui certum est, non de *Urim & Thummim*. Sed & hoc notari debet, doctissimum Spencerum a Judæis multum differre: nam cum hi docuerint, Deum ipsum voce loquutum fuisse, ille imagunculas, quas *Theraphim* vocat, voces edidisse, aut Deum aut potius Angelos per
 ipsis

ipſas imagunculas, tacita etiam, & ſubmiſſa voce, Deum vel Angelum per imagunculas iſtas loquutum fuiſſe, exiſtimat: prout & Jobus dicitur accepſiſſe קול רממה קול *vocem ſilentii*, cap. iv. xvi. Et Elias, qui רממה רקה קול *vocem quietam & lenam præſentiam Dei cognovit* 1 Reg. xix. xii. Unde & Pectorale שרן dici putat a חשה *ſilere*. Sed cum hæc omnia abſque ratione dicantur, & nudis conjeſturis tantum nitantur, nec Talmudicorum, nec reliquorum ſententiam de ejuſmodi voce, probare poſſum. Sed & pauci repertiuntur qui ſententiam illam amplexuri erunt, cum tam graviter redoleat turpem idololatriam, puriori eccleſiæ Judaicæ deteſtandam.

DCXL. Ut tamen & noſtram ſententiam tandem exponamus; ipſas gemmas putamus in Pectorali dictas eſſe a Moſe *Urim & Thummim*, ſed revelationem neutiquam factam eſſe per lucem inſolitam, per atrorem & lapidum tenebras, aut vario colore, nec per fulgorem & protuberationem literarum; ſed lapides illos nihil aliud fuiſſe quam Symbolum præſentiæ Dei, ſignum lucis & perfectionis propheticæ. Ita enim Deo placuerat, Summo Pontifici nullam revelationem largiri, nec ullam reſponſionem ad interrogata dare, niſi Ephodo & Pectorali cum ſuis gemmis rite ornato: quemadmodum omnia Sacrificia & oblationes Deo ingratae erant, niſi omnibus veſtibus Sacerdotes veſtiti eſſent. Non eſt itaque opus operoſo myſterio nominis Tetragrammati, nec miraculoſa protuberatione & luce lapidum; nec prodigioſa loquela idololatricarum imaguncularum, ſive vocibus *Theraphim*, cum interno verbo & revelatione Dei hæc omnia conſici potuerint, eodem modo, quo & Patres, & Prophetæ ſuas habebant revelationes & Prophetias. Si autem quæras, quomodo igitur illa revelatio & reſponſum datum ſit Summo Pontifici? Rogabo & ego: quomodo revelatio facta ſit Patribus & Prophetis, cum non ſemper viva voce facta fuerit? Sane quo modo Prophetæ & Patres certi erant ſuarum revelationum, ut eas, pro divinis agnoſcerent, eodem etiam modo certus factus erat Summus Pontifex, Deum ſibi talia revelaffe. Si vel maxime vox aliqua audita fuiſſet, nihilominus abſque aliqua perſuaſione intrinſeca, ſacerdos non potuiſſet certo ſcire, utrum illa vox edita eſſet artificio aliquo hominum, angelorum bonorum aut malorum, an vero a Deo eſſet prolata: ut quocunque modo ſumatur,

tur, certo certius fit, semper opus habuisse summum Pontificem quadam revelatione, & intrinseca persuasione a Deo immissa, quam hodie ignoramus, non minus quam revelationem omnem & visionem propheticam, somnia & vivas voces.

Qui hac leget mirabitur proculdubio, si incidat in Clarissimi Vitringæ Disputationem Tertiam De Cessatione Oraculorum Divinorum. §. x. Ibi mihi, nescio qua ratione, attribuit sententiam Judæorum, aliorumque Doctorum, qui docent, responsa a Pontifice percepta esse ex fulgore Gemmarum & combinatione fulgentium, aut protuberantiam literarum Pectoralis, vel ex Inspiratione tacita, vel ex utraque simul. Ex iis quæ a me dicta sunt, manifesto patet mihi Gemmarum fulgorem & literarum protuberantiam, minime placere: doceo enim interno verbo & Revelatione Dei, hac omnia confici potuisse, nec esse credibile id aliter fuisse factum. Legat modo, qui volet, quæ dixi hoc ipso Capite paragr. xxvii. hujus Editionis paragr. DCXLIII. At mea sententia viro clarissimo displicet. Tamen non adnumerari debuissim iis, qui fulgorem Gemmarum ac literarum ponunt protuberantiam, cum ea rejecerim. Ignoscat si in ejus sententiam descendere hætenus non potui, ut credam Revelationem factam fuisse alta voce. Mihi de alta voce nihil constat, quidquid Clarissimus Vitringa aliique dicant. De interno autem verbo & revelatione divina persuasissimus sum, cum Pontifex Max. etiamsi vocem audivisset, interna tamen Revelatione opus habuisset, ut certus esset, Deum sibi loquutum fuisse, quale verbum internum omnes habuisse Prophetas non dubito, ut persuasi essent, nullam subesse fraudem atque artificium. Sed quilibet suo fruatur ingenio atque conjecturis, modo mihi nihil injuste imputetur.

DCXLI. Nec tamen inde sequitur, nullam fuisse differentiam inter URIM & THUMMIM, reliquasque prophetias & revelationes: cum sane multum a se differrent. Deus enim Patribus & Prophetis non semper revelationis indulsit, nec ad omnia interrogata respondit: quemadmodum etiam non jufferat, ut se in omnibus difficultatibus consulere; sed voluntatem suam eis exposuit pro mero suo beneplacito, quoties divinæ suæ sapientiæ ita visum fuit bono Ecclesiæ. Nec ullum illis dederat symbolum & signum visibile suæ præsentis, & revelationes. At Summo Pontifici mandavit ut in certis quibusdam casibus, Deum suum de jure & justitia, rebusque arduis, quæ bonum Ecclesiæ & Reipublicæ spectabant,

stabant, adiret & consuleret, cum hac promissione: se semper Spiritu suo fore præsentem, & ad interrogata responsurum, quod etiam fecit; nisi quod eorum peccata id non nunquam impederint. Addidit præterea S. Pontifici signum istud & symbolum extrinsecum atque visibile, quo ornatus esse debebat interrogaturus, scilicet *Urim & Thummim*. Non exilis igitur differentia fuit inter hanc revelationem, & reliquas, quæ Patribus, & Prophetis, cum ordinariis tum extraordinariis factæ sunt. Multis fortassis hæc sententia non arridebit, quod mysterio careat. Nam adeo homines assueti sunt mysteriis fingendis & credendis; ut quicquid operoso aliquo mysterio non est involutum, proni rejiciant, tanquam a veritate alienum.

DCXLII. Nihilominus Doctissimos & Antiquissimos Judæos in eadem fuisse sententia nobiscum, ex eorum scriptis satis liquido constat: cum oracula & ad propositas quæstiones responsa *Spiritu Sancto* magis quam Pectorali, vel ipsi etiam Summo Pontifici adscribere soleant. Massechet *Toma cap. VII.* hæc habent Gemarici: כל כהן שאינו מדבר ברוח הקודש ושכינה שוררה עליו אין שואלין בו שהרי שאר צדוק ועלמה לו אביהר ולמה עלמה לו שני ויעל אביהר הכהן עד חום כל חום וגו'.

*Omnis Sacerdos, qui non loquitur per Spiritum Sanctum, & super quem Deus non habitat sua presentia, censetur ineptus ad interrogationes; Nam ecce interrogavit Zadok, & responsum ei est: Abjathar etiam interrogavit, sed ei non est responsum, prout dicitur; (II Sam. xv. xxiv.) Et ascendit Abjathar, Sacerdos, donec finiret totus populus, &c. Eadem leges in Seder Olam, cap. xiv. Codice Bava Bathra cap. viii. idem traditur, ubi describuntur distributiones Terræ Sanctæ xii. tribubus per sortem & *Urim & Thummim*: nunquam enim per *Urim & Thummim* Summus Pontifex dicitur interrogasse nisi per Spiritum Sanctum, sive attendendo ad Sp. Sanctum. לא נתחלקה אלה באורים וחומים שני על פי הגורל כיצד אלוור מלובש באורים וחומים ויהושע וכל ישראל שומרים לפניו וקלפי של שבתים וקלפי של החומים לפניו והיה מכון ברוח הקדש ואומר זבולון עולה החום עכו עולה עמו טרף בקלפי של שבתים ועלה בידו זבולון בקלפי של החומים בידו החום עכו וחזור ומכון ברוח הקדש ואומר נפתלי עולה החום: Non divisa fuit terra nisi per Urim & Thummim, ut dicitur (Numer. xxvi.) per sortem, Quomodo id fiebat? Eleazer inducitur Urim & Thummim, & Iosua cum toto Israele stabat coram eo, cum urna tribuum, & urna liminum. Tunc attendit (Pon-*

(Pontifex Max.) *ad Spiritum Sanctum, & dixit Zabulon ascendet, & terminus Acho ascendet cum eo, conturbata urna tribuum extrahitur manu ejus terminus Acho. Iterum attendit ad Spiritum Sanctum, & dicit: Nephtali ascendet, & terminus Ginosar ascendet.* Ex hoc loco manifestissime patet Summum Pontificem responsa magis expectasse a Spiritu Sancti virtute, & revelatione, quam ab ulla alia causa: Idem docetur in *Tanchuma* & alibi. Ideo & Rabbi Bechai ad Deuter. xxxiiii. viii. dicit; Sacerdotem, qui Vestitus erat *Vrim & Thummim*, simul etiam indutum esse Spiritu Sancto. Et Kimchius Judic. xx. סוף עמ שיבות הצורך זה: *Edebant responsum necessarium auxilio Spiritus Sancti, qui fuit in Sacerdote, per quem interrogabant.* Sic & Rabi Levi ben Gerson, Abarbanel, Ramban, id est R. Moses filius Nachmani & alii docent *Vrim & Thummim* fuisse gradum Spiritus Sancti, inferiorem prophetia, superiorem filia vocis.

DCXLIII. Tradunt & alii, Spiritum Sanctum loquutum fuisse per *Vrim & Thummim* stante Tabernaculo; per *Prophetas* sub Templo primo, & per *filiam vocis*, id est per *vocem* cœlestem (qualis fortassis fuit illa vox quæ de cœlo audita est: *Hic est filius meus dilectus*, Matth. cap. iii. vers. xvi.) sub Templo secundo. Maimonides *Kele Hammikd. cap. x.* etiam Summum Pontificem responsa dedisse per Spiritum Sanctum, quamvis credat lapides protuberasse simul & lucem edidisse. כיצד שואלין עומד הכהן ופניו לפני הארון והשואל מאחוריו פניו לאחורי הכהן ואומר השואל אעלה ולא אעלה. ואינו שואל בקול רם ולא מהרהר בלבו אלא בקול נמוך כמי שמחפץ בינו לבין עצמו ומיד רוח חקדש לובש את הכהן ומביט בחושן ורואה בו במראה הנבואה עלה או לא עלה באותיות שבולטות כן החשן כנגד פניו:

Quomodo interrogant? Sacerdos stat facie versus Arcam, & interrogans a tergo, facie versus Sacerdotem. Tunc dicit interrogans, Ascendam? aut non ascendam? Non inmerrogat alta voce, nec per nudam cogitationem in corde suo, sed voce submissa, quasi apud se oraret; atque sic confestim Spiritu Sancto induitur Sacerdos, & respicit in Pectorale & videt in eo per visionem propheticam, ascende aut non ascende, in literis que prominent ex Pectorali e regione faciei ejus. Ecce magis est *visio prophetica*, Illa revelatio, quam nuda literarum prominentia & splendor. Ridiculum esset si quis diceret Spiritum S. nihil aliud significare, quam artem literas lucentes componendi & legendi. Hoc suave quorundam

Judæorum delirium est. Non male igitur Cornelius a Lapide in Exodum cap. xxviii. *Urim non oraculum, sed index erat oraculi & cum Scriptura dicit Deum per Urim consultum esse aut respondisse, id metonymice explicandum est; ut significetur Deum respondisse per Sacerdotem, Rationali, in quo erat Urim, indutum.* In eadem sententia erat Doctissimus Rivetus in Exod. xxviii. & alii, cum inter Reformatos tum inter Pontificios. Sane hanc opinionem nos ut maxime probabilem, Scripturæ Sacræ convenientissimam, & Deo dignissimam, tenebimus, donec alius manifestis rationibus nos inde dimoveat.

DCXLIV. Interrogatio per *Urim & Thummim* fiebat non ubique locorum, sed in solo Templo, ubi Sacerdotes vestimenta Sacra gestandi jus habebant; de quo nos suo loco plura dicemus. Nec in omnibus locis Templi: Non enim interrogabat Summus Pontifex in Atrio coram toto populo, juxta magnum Altare holocaustorum, nec etiam in Sancto Sanctorum, sed in loco Sancto tantum: ita tamen ut faciem verteret versus Arcam quæ erat in S. Sanctorum. Hoc videtur docere Moses Exodi cap. xxviii. versu xxx. ונתח אל חשן המשפט את האורים ואת החמים והיו על לב אהרן בבואו לפני יהוה ונשא אהרן את משפט בני ישראל על לבו לפני יהוה תמיד: *Et appones Pectorali judicii Urim & Thummim, & erunt super cor Aharonis, quum ingredietur coram Domino Et portabu Aron judicium filiorum Israelis super cor suum, coram Domino jugiter.* Verum quidem est, hunc locum docere: Sacerdotem Summum gestasse *Urim & Thummim* in solo templo, & non alibi; sed in qua parte templi non satis clare exprimitur. Certum etiam est, eum Pectorale cum reliquis omnibus vestibus aureis gestasse, & in Atrio & in loco Sancto, quotidie; non autem in S. Sanctorum, cum locum istum non fuerit ingressus nisi semel in anno, scilicet x. mensis Tisri, magno die expiationis, quo die omnia vestimenta aurea, ideoque Pectorale deponere debebat, ut se albis vestibus vestiret, ut docetur Levit. xvi. Deinde Moses in isto loco non dicit expressis verbis S. Pontificem intrare coram Deo, ut consuleret Deum per *Urim & Thummim*, sed de munere Sacerdotali quotidiano verba illa intelligi possunt. Nihilominus a quibusdam de oraculis intelliguntur. Volunt enim Judæi S. Pontificem interrogasse coram Arca Dei, id est facie versa versus Arcam, atque id in loco Sancto. כרצ שואלך השואל פני כלפי שאל

והנשאל פניו כלפי שכינה השואל אומר אררוף. אחרי הנרוד הזה והנשאל אומר כה
 : והנשאל פניו כלפי שכינה השואל אומר אררוף. אחרי הנרוד הזה והנשאל אומר כה
 : *Quomodo interrogari? Is qui interrogat* (Rex
 aut alius quis) *faciem veritū versus eum qui interrogatur.* (Sacer-
 dotem) *Ei is qui interrogatur faciem veritū versus presentiam Dei.*
 (Arcam) *Interrogans dicit: an persequar has turmas? & is qui in-*
terrogatur respondet: Sic dixit Dominus, ascende prosperabis. Ea-
 dem fere iisdem verbis tradit Maimonides *Hil. Kele Hammikd.*
cap. x. quem locum modo allegavimus, paragrapho præcedenti.
 In *Ialkut* eadem quoque leguntur.

DCXLV. Vehementer ergo deceptus est Epiphanius in *libello*
de duodecim lapidibus, quem locum supra paragrafo DCXXVIII.
 allegavimus, ubi expressis verbis docet, Summum Pontificem in-
 gressum fuisse *eis τὰ ἄγια ἔργων* in *S. Sanctorum*, cum *Adaman-*
te, quem putat fuisse *Urim & Thummim*; unde patet: eum cre-
 didisse interrogationem factam fuisse in ipso adyto, sive Sancto
 Sanctorum, In eodem errore versantur multi alii viri doctrina
 graves, & antiquitate venerandi, quemadmodum suo loco doce-
 bimus, ubi de vestium Sacrarum usu discerendum erit. Sed hic
 silentio præterire non possum, doctissimum Buxtorfium ipsum,
 in Judæorum sapientia versatissimum, eoque nomine de Republica
 literaria optime meritum, etiam hic dormitasse, cum dixerit, in
 Sancto Sanctorum Pontificem Summum interrogasse per *Urim &*
Thummim. Vide ejus Historiam de *Urim & Thummim*, cap. III
Quod, inquit, *Sacerdotis Summi tantum hoc munus fuerit, patet*
ex supra dictis locis Scriptura, ubi ejus tantum fit mentio, tum
etiam ex praxi observata; tum insuper ex hac ratione, quod solus
Sacerdos Summus Sanctum Sanctorum ingredi, & coram arca mi-
nistrare, & cultum Sacrum peragere potuerit. Eadem corda aber-
 ravit capite I. ubi versum xxx. capituli xxvIII. Exod. allegat,
 atque locum, in quem ingressus est Summus Pontifex, cum *U-*
rim & Thummim intelligi vult de sancto sanctorum. Fatemur sane
 solum Sacerdotem Magnum Sanctum Sanctorum ingredi potuisse,
 sed deceptus est doctissimus vir, quod putaverit eum cum *Urim &*
Thummim, locum istum ingressum esse. Vir eruditus lapsus vi-
 detur, eo quod dicatur consuluisse coram Arca, facie eo versa;
 quasi opus fuisset ut adyta intraret. Hoc enim stando in loco
 Sancto fieri poterat, facie versa ad Arcam.

DCXLVI. Ex omnibus quæ jam nobis dicta sunt, satis ma-
 nife-

nifesto constare puto, solos Pontifices, & quidem Summum, oracula interrogasse per *Urim & Thummim*. Nam is solus factus vestitu ornatus erat & præter cum nullus alius, ut si forte γ id est ex vulgo aliquis eo uti voluisset, magnum piaculum commisisset, ut alibi docuimus. Sane quotquot extant exempla consulti oraculi per *Urim & Thummim*, illa omnia nos docent oracula semper consulti fuisse per Summum Pontificem, ut videre est Num. xxvii. xxi. ubi legimus *Iosnam stuisse coram Eleazare Sacerdote*, & 1. Sam. xxx. vii. ubi ipse David consuluit per Abjatharem S. Pontif. Sic & alibi. Errant itaque, mea sententia ii, qui contendunt reliquos Sacerdotes, præsertim Reges idem jus habuisse, quod habuit Summus Pontifex.

DCXLVII. Doctissimus quidem Spencerus utrumque probare conatur, in suo opere de *Urim & Thummim cap. vi. sect. ii.* Apud totam Pontificum turbam jus fuisse oraculum nonnunquam consulendi; quod probari putat Numer, xxxi. vi. ubi legimus Phineazum, patre nondum defuncto, ad bellum contra Midianitas prodiisse in manu gestantem כֵּל הַקֹּדֶשׁ *vasa sancta*, quod de *Ephodo & Pectorali*, adeoque de *Urim & Thummim* vult intelligi; eo magis hoc sensu accipi existimat; quod Jonathan id explicet de *Urim & Thummim*, ad *interrogandum per ea*. Deinde quod & Micha Judic. xvii. v. *Theraphim* habuerit & consuluerit. Tandem quod R. Levi Ben Gerson 1. Sam. xxviii. vers. vi. hanc dederit rationem, cur Deus Saulo per *Urim* non responderit: *quia non fuit ibi Sacerdos aliquis Spiritus S. capax, qui interrogaret per Urim: eo quod Saul internecioni dedisset urbem Nobem, in qua fuerunt Sacerdotes prastantissimi; & quicumque erepti fuerunt, essent cum Davide.* Sed hæc argumenta facili negotio refelli possunt. Quantum igitur ad primum. Verum quidem est, Jarchium per כֵּל הַקֹּדֶשׁ *vasa Sancta*, intelligere *Urim & coronam auream*. Nec etiam negari potest totam sacram supellectilem, immo ipsa etiam Sacra vestimenta, nonnunquam ita vocari; inde tamen non sequitur in hoc loco ita accipiendum esse. Mitto jam fabulas ad quas eodem loci recurrit Jarchius: Bileamum Regesque Madianitarum aufugisse & cecidisse cum Magis, quum coronam auream, cui nomen קִרְבַּת inscriptum erat, viderent, quæ ex *Rabboth Bemidbar*, aliisque illius fursuris commentariis hausit. Certum est, istum locum ab omnibus Judæis ita non exponi: cum *Aben*

Ezra אֲרָכָה *Arcam* potius intelligi voluerit per *vasa* ista *Sacra*: in qua sententia cum multis Christianis ipse etiam Calvinus reperitur. Sane non hac sola vice *Arca* in Bellum deducta esset, quod 1. Samuel. cap. iv. & Josuæ cap. vi. & alibi constat. Sed quid opus est illud de *Arca*, aut etiam de *Urim* exponi, cum ipse textus exprimat qualia *vasa* tulerit? talia scilicet quæ in manu gestare solebant, nempe תַּבַּשְׂרֵת *tubas*, quibus maxime in bello uti solebant, sed præsertim in sacris, & casu aliquo extraordinario, ut in obsidione urbis Jericho factum est. Nollem tamen contradicere iis, qui *Arcam* quoque intelligi volunt. Tolerabilior eorum saltem est opinio, qui id statuunt. De *Micha* supra verba fecimus, ubi satis constat, illius exemplum hic plane esse ἀτοπον. Sane si R. Levi *Ben Gerson* vel maxime dixisset, omnes Sacerdotes habuisse jus illud Pectorale induendi & oraculum consulendi, nulla tamen necessitas nos cogeret, ut hoc crederemus. At hoc non dixit. Adfert tantum rationem cur nullus ibi fuerit Sacerdos Spiritus S. capax: scilicet propter horrendam lanienam, qua in Sacerdotes grassatus fuerat Saulus, in urbe Nobiensis. Quis unquam inde exterebrasset hunc sensum: omnes aut saltem plurimos Sacerdotes minores, *Urim* vestitos fuisse, & oraculum consuluisse? Proculdubio doctissimus Judæus respexit ad Summum Sacerdotem; quasi dixisset nullam fuisse Summum Pontificem apud Saulem Spiritu Sancto donatum. Sed utrum ipse Rabbi Gersonius veram rationem dederit, jam non anquiro. Saltem mihi non videtur. Quid quid alii dicant, Reliquos Sacerdotes, præter Summum Pontificem, unquam oracula rogasse per *Urim* & *Thummim*, hisce rationibus, nec ullis aliis hætenus mihi cognitis, unquam inducar ut credam.

DCXLVIII. Idem plane de Regibus & Israelitarum Principibus judico. Reges jus habuisse Ephod & *Urim* vestiendi, & per ea Summum Numen interrogandi, docet doctissimus Cunaeus de *Repub. Hebr. lib. 1. cap. xiv.* Et quidem suæ opinioni firmandæ adfert verba quæ exstant 1 Sam. xxx. vers. vii. וַיִּשָׂא : אֶבְיָתָר אֶת הָאֶפֶד אֶל דָּוִד ; *Et induit Abjathar Ephodo Davidem.* Adeoque Davidem per *Urim* Deum consuluisse contendit. Huic argumento alia addidit Doctissimus Spencerus loco modo a nobis allegato. Primo *Saulem* scilicet Dei URIM in persona propria consuluisse. 1 Sam. xxviii. vi. De-
inde

inde Reges etiam Ethnicorum, etsi alias per Sacerdotes oraculum adirent, nonnunquam tamen Deos consuluisse; quemadmodum Regem Babylonis consilium a *Theraphim* de regni dubiis quæsi-
visse legimus, Ezech. xxi. xxi. Simili privilegio & Regem
Israelis gavifum fuisse, conjicit. Sed fallitur doctissimus Cunæ-
us: Nam si vel maxime verba illa male reddita essent ab inter-
pretibus, verum tamen sensum eos assequutos fuisse dubitandum
non est. Sed ab ipso doctissimo viro pejus esse reddita, non ve-
reor dicere. Non enim significant Abjatharem Ephodum induisse
Davidem; sed tantum Abjatharem ad Davidem attulisse Epho-
dum cum *Vrim*, ut numen consuleret. Verba illa Davidis
האפוד לי הגישה נא לא significant: *applica quæso mihi Ephodum*:
Sed *affer mihi Ephodum*; sive *adfer pro me, mea causa*. Deinceps
quando addit: ויגש אביתר את האפוד אל דוד id a doctissimo viro
male vertitur: & *induit Abjathar Davidi Ephodum*: cum verti
debeat: *Et attulit Abjathar Davidi* (id est, Davidis causa) *Epho-
dum*: ut scilicet oraculum ipse pro Davide consuleret. Quid
opus itaque ut dicamus, ipsum Davidem amicum esse Ephodum, &
oraculum consuluisse? Nunquam legi verbum הגישה vel in hiphil
הגיש significare *vestire*, quemadmodum significat *accedere, affer-
re, & adducere*, quo verbo etiam usus est Saulus 1 Sam. xiv.
xviii. ubi Arcam adduci voluit per Achiam: הגישה ארון *adduc
Arcam*.

DCXLIX. Quam autem rationem habuerit doctissimus Spen-
cerus, ut crederet Saulem in propria persona consuluisse URIM,
ego plane ignoro. Saltem id ex 1 Sam. cap. xxviii. vers. vi.
neutiquam probari potest: cum ibi loci nihil aliud dicatur: nisi
quod Deus ad interrogationes Saulis *non responderit, nec per som-
nia, nec per Urim, nec per Prophetas*. Saulem interrogasse Deum,
ex hoc loco quidem constat: sed quo modo interrogaverit, non
dicitur. Sed sumamus eum per Urim interrogasse, proculdubio
illud profano ritu fecit; non quidem in propria persona, sed per
aliquem Sacerdotem, qui adhuc illius partibus addictus erat (nam
credibile non est, omnes omnino Sacerdotes ab eo defecisse) &
cui fortassis in præmium impietatis & profanationis Summum
Pontificatum promiserat, prout ejusmodi mancipia tyrannis ope-
ram suam facile locant, & ut Principum gratiam captarent, ea-
que via ad altiora ascenderent, Patriam, Libertatem, Religio-

nem omniaque intrepidi produnt, Tamen credibile non est eum consuluisse per verum *Urim*, cum illud fuerit in potestate Abjatharis, Veri Pontificis Maximi, qui jam ad Davidem aufugerat. 1 Sam. xxiii. Quod autem hunc nodum solvere velit doctissimus Spencerus, dicendo: *vel plura fuisse instrumenta ejusdem nominis & figura, quibus in oraculis eliciendis Sacerdotes uterentur; vel Saulem per Theraphim Deum (titulo tamen Urim) interrogasse*, illud non est solvere, sed discindere & destruere nodum; cum nusquam legamus plura ejusmodi instrumenta fuisse, præter solum Pectorale Summi Pontificis; nisi istam licentiam usurpare velimus comminiscendi, & chartis illiniendi quicquid in buccam venerit. Nec probari potest Saulem, (ut contendit vir doctissimus) ejusmodi simulachra habuisse, *Theraphim* Davidis uxori (quæ scil. filia Saulis erat) non defuisse 1 Sam. xix. xiii. cum illud simulachrum non fuerit parvula aliqua imaguncula, quæ Pectorali tanquam marsupio indi vult doctissimus vir; sed imago quædam magna quæ hominem mentiri posset, ideoque lecto facilius quam Pectorali continebatur. At si vel maxime ejusmodi *Theraphim* haberit, quibus usus est *Micha* & *Danita*, ut per ea responsa peteret, non tamen per *Urim* a Deo institutum interrogasset, & non minus quam ipse *Micha* & *Danita* etiam peccasset. Reliqua argumenta quæ addit doctissimus vir: Ethnicorum Reges etiam a *Theraphim* quæsitivisse, ut Regem Babylonæ fecisse docet Ezech. xxi. xxi. & nullum incommodum inde Religionem passam fuisse; immo aliquid factum esse, modo extraordinario, quemadmodum constat Davidem cum suis comedisse *panes propositionum*, cum tamen soli Sacerdotes eos comedere debuerint; illa plane non persuadent, ut credamus Regibus concessum fuisse ut interrogarent per *Urim* & *Thummim*: ideo non minus certum est, illud fuisse officium solius Pontificis Maximi. Sed & ipse doctissimus Spencerus tandem hanc quæstionem in medio relinquit, nihilque certi audet determinare, suis met ipsis argumentis diffidens.

DCL. Non autem pro quolibet oraculum consuli solebat: sed pro Rege, pro Principe, pro Præside Synedrii, aut pro alio aliquo dignitate & auctoritate conspicuo viro inter Israelitas, & in rebus quidem arduis, ubi de bello, de pace, de Religione, de Patria, de Rege, & toto populo agitur. Exfertis verbis hoc docent Gemarici *Massechet Joma* cap. vii. אין שואלין אלה למלך: מנה

הני מילי אמר רבי אבהו דאמר קרא ולפני אלטור הכהן יעמוד ושאל לו במשפט האורים וגוי הוא וזה מלך וכל ישראל אתו זה משוח מלחמה וכל העדה זו כנהררי .
Non interrogabant (per Urim) nisi pro Rege. Unde hoc habemus? Dixit doctor Abhu, quia Scriptura dicit (Numer. xxvii. xxi.) Et ille coram Eleazare Sacerdote stabit, & interrogabit eum de iudicio Urim. Ille, significat Regem. Et totus Israel cum eo, significat unctum ad bellum. Et totus cœtus, denotat Synedrium. vide etiam Maimonidam Hilch Kele Hammickd. cap. x. ubi eadem fere repetit. Non male etiam a quibusdam observatum est, non nisi pro toto populo interrogandum fuisse, cum omnes tribus Pectorali insculptæ fuerint.

DCLI. Quemadmodum non solebant interrogare pro aliquo homine privato, sed pro Rege, pro Principe & pro toto cœtu tantum, sic etiam non interrogabant oraculum ob res leves & nullius momenti, sed propter res magni ponderis, quæ Regem, quæ Principem aliquem virum, quæ Religionem, bonumque publicum spectarent: quod optime etiam animadvertit Abarbanel Exodi xxviii, & alibi השם כולל לכל העם צריך שהיה השאלה עצה ברבר כולל לכל העם :
Oportet ut interrogatio sit consilium, quod spectat negotium publicum totius populi, non de re particulari & alicujus privati.

DCLII. Tandem non interrogabant etiam de duabus rebus simul, nec inverso ordine; aut si id factum esset, respondebatur tantum ad unam quæstionem, & quidem ordine. Gemara Hierosolymitana. Codice. *Ioma capite vii.* ואין נשאלין שתי שאלות באחת אם נשאלו איה חניי תני משיבו על הראשונה ואין משיבו על השניה ואיה חניי תני משיבו על השניה ואינו משיבו על הראשונה : ואיה חניי תני אינו משיבו לא על הראשונה ולא על השניה : מאן דאמר משיבו על הראשונה ולא משיבו על השניה מן הדא ויאמר דוד יי אלתי ישראל וגוי היסגרוני בעלי קעילה בידו וגוי הירד שאולי דוד לא שאל כחונן לא צורכא אלא הירד שאולי ואם ירד היסגרוני בעלי קעילה בידו מאן דאמר משיבו על השניה ואינו משיבו על הראשונה מן הדא ויאמר דוד היסגרוני בעלי קעילה אותי וגוי מאן דאמר אינו משיבו לא על הראשונה ולא על האחרונה ושאל ריד ביי לאמר ארדוף אחרי הגרוד הזה האשיגני דוד בקש עליה רחמים ה' אלהי ישראל הגד נא לעבדך חסד לך שהרי שתי שאל והשיבו
Non interrogabantur due quaestiones simul tanquam una: Sunt qui dicant, si id factum est, responsum fuisse tantum ad priorem & non ad posteriorem; Alii dicunt

cunt, responsum fuisse ad posteriorem, non ad priorem; Alii, nec ad priorem nec ad posteriorem responsum fuisse. Is qui dicit responsum fuisse ad priorem non ad posteriorem, nititur eo quod dicitur de Davide (1 Sam. xxiii. x. xi.) Dixit David, Domine Deus Israel &c. An tradent me viri Kehilæ in manum ejus? An descendet Saul? *David non interrogavit, ut oportebat: Sed (debuisset dicere) an descendet Saul? & si descendit, an tradent me viri Kehilæ in manum ejus? Is qui dicit responsum fuisse ad secundam questionem non ad primam, illud inde habet;* dixit David, An tradent me viri Kehilæ, & eos qui sunt mecum? &c. *Qui dicit non responsum fuisse nec ad priorem nec ad posteriorem questionem, id habet ex eo quod dicitur (1 Sam. xxx. viii.) David interrogavit Deum Dominum Israelis; indica quæso servo tuo. Inde disces quod fuerint due questiones, sed responsio triplex. Persequere; Nam omnino attinges, & plane liberabis. Idem docent Gemarici in Talmude Babylonico, eodem loci. Non interrogant duas res tanquam unam: aut si interrogant non respondetur nisi ad unam, & quidem ad primam: ut dicitur, An tradent me viri Kehilæ in manus ejus? An descendet Saul &c. Et dixit Deus: Omnino descendet. Sed ecce dixisti, quod non respondeatur nisi ad primam. (questionem) (hec difficultas solvitur si dicamus) David interrogavit præter ordinem, sed ordine ei responsum esse. Constat itaque, quod si quis interroget non ordine, eum iterum rogare ordine; ut dicitur: An tradent me viri Kehilæ, me & viros qui sunt mecum in manus Saulis? Et respondit Deus: Tradent. Si tamen necessitas requirat, ut interroget duas res; respondetur ad duas; ut dicitur; Et interrogavit David Deum dicens: An persequar istam turmam? An eam attingam? Et respondit Deus: Persequere; omnino attinges, & plane liberabis.*

Hæc de *Urim & Thummim* sufficiant. Plura si quis scire desideret, adeat auctores, qui materiam istam pertractarunt, quorum plurimam partem & præcipuos allegavimus.

CAP. XXI.

DE מצנפת TIARA

מצנפת S. Pontificis. De hoc multa jam dicta sunt cap. iv. hujus libri. Forma ꝥ Mitznepheth. Magna differentia inter Pileum S. Pontif. & reliquorum Sacerdotum pileos, secundum Iosephum Pontifex Max. quo sensu habuerit pileum consutum, & hyacinthino variatum? מצנפת alius. מצנפת lauro & magis diffusus circa tempora. Maimonides allegatur. Et male contradicitur a Rabbi Abraham filio Davidis. Aben Ezra Expositio. Migbaoth Iudeis Germanis Em Hoer huc. Cuius error circa mentem Abraham filii Davidis. Tabula Summi Pontificis pileum exhibens.

DCLIII. **H**Uc usque egimus de Pectorali; sequitur מצנפת Mitznepheth, live Tiara Summi Pontificis.

De Tiara jam multa diximus Capite quarto hujus libri, ubi de מצנפת id est Pileo totius Sacerdotum turbæ. Ostendimus ibi utrumque capitis tegumentum, cum omnium Sacerdotum Migbaoth, tum Summi Pontificis Mitznepheth fuisse fascias XVI. cubitos longas, ex subtilissima & albissima bysso. Ostendimus etiam indeo utrumque dici Mitznepheth, a verbo מצנפת Zanaph, *obvolvere*, quia utrumque fit per multas plicaturas & involucra in orbem convoluta.

DCLIV. Quæstio unica hic tantum restat, de forma scilicet ꝥ Mitznepheth summi Pontificis, & quomodo a reliquorum Sacerdotum Migbaoth differat.

Si Iosepho credimus, magna sane erit differentia inter utrumque. Is enim lib. III. Antiq. cap. VIII. docet: Summum Pontificem habuisse pileum, qualem & cæteri Sacerdotes, sed super illum extitisse alium pileum consutilem ex hyacintho variatum. *πίλον ἃ ἦν μὲν ὁ αὐτὸς ὡς τῶν ἄλλων ἀλλὰ διαφέρων ἐν τῷ χρώματι τοῖς πᾶσι τοῖς ἱεροῦσιν ὑπερὸν αὐτὸν ἃ συνεστραμμένον ἕτερον ἐξ ὑακίνθου ποικιλικόν.* Pileus ei erat admodum similis priori illi, qualem reliqui omnes Sacerdotes habebant. Super quem alius erat consutus, & hyacintho variatus.

Duo hic sunt notanda. Primo S. Pontif. habuisse pileum qualem reliqui Sacerdotes gestabant. Deinde huic pileo alium confutum & hyacintho variatum impositum fuisse. S. Pontificis pileum fuisse similem pileo reliquorum Sacerdotum, jam plus satis probavimus. Sed cum alium præterea habuisse pileum *confutilem*, & quidem *hyacintho variatum*, nemo quod sciam, præter Josephum unquam dixit. Sane reliqui Judæorum doctores non consentiunt. Nec ego induci possum ut id credam, cum Moses nequidem de ejusmodi confutili & *hyacintho variato* pileo habeat. Deinde hoc modo novem habuisset vestimenta, quod contra legem factum fuisset, non minus ac si aliqua veste caruisset, quod pluribus probavimus libro I. cap. II. & III. vehementer igitur erravit magnus Josephus: aut dicendum erit, verba ejus esse admodum corrupta, aut non esse illius verba, sed textui ab aliquo sciolo infarcta. Fortassis Josephus, aut quisquis ille sit, qui verba illa addidit, mentionem fecit de hyacintho, quia *Lamina aurea* vitta hyacinthina capiti alligata erat, ut docet Moses Exodi cap. XXVIII. versu xxxvi. Cum autem *Lamina* ista triplici vitta alligata fuerit fronti, ita quidem ut totum caput, aut, si mavis, totam tiaram, & circa tempora, & in occipite & in vertice cingeret, ut vult Jarchius, non adeo mirum esset, si aliquis diceret *mitram* hyacintho tectam fuisse. Sed de hac vitta hyacinthina nos plura capite sequenti, ubi de פָּרָז *Lamina* agendum erit.

DCLV. Maxima pars Hebræorum doctorum discrimen inter *Migbaoth* omnium Sacerdotum, & *Mitznephet* Summi Pontificis, in hoc putant consistere; quod, uti docent, *Migbaoth* capiti profundius imponeretur pauloque altior esset quam caput, supernem mucronem exiens, instar galeæ, aut nostrorum pileorum nocturnorum; sed *Mitznephet* frontem vix teget, instar dimidiatæ sphæræ, magis od formam capitis aptatus, depressior & magis humilis quam *Migbaoth*, sed latior, circa tempora etiam ampliori mole diffusus fere instar alicujus rotæ. Ita sane mihi occurrit totum istud discrimen, quoties lego verba Maimonidis *Kêle Hammikd.* cap. VIII. מצנפת, inquit, האמורה באהרון היא המגברת, האמורה בכניו אלה שבהן גדול צונף בה במי שלופף על השבר וכו' וצונפין בה ככוכב ולפך נקראר מגבעות : *Et tiara, de qua mentio fit, ubi de Pontifice Maximo agitur, eadem est, quæ reliquorum Sacerdotum: nisi*

quod

quod Summus Pontifex ea involvat (caput,) instar alicujus membri fracti: sed illius filii (i. e. Sacerdotes minores) involvunt instar galeæ. Scilicet Tiara S. Pontificis non in altum, nec oblonga suis involucris formabatur; sed involucrum involucro imponcbatur in orbem circa caput tantum, ut eo non altius surgeret, eodem modo quo vulnus aut membrum fractum ligari linteoque obvolvi solet in eo loco tantum ubi est vulnus, & variis quidem involucris sibi impositis. At pileus reliquorum Sacerdotum alia forma suis plicaturis & involucris componebatur, ita scilicet ut non tantum tempora cingeret, sed ut paulatim in altum surgeret, itaque involucra sibi eodem modo non incumbabant, sed parum a se discedebant. Rabbi Abraham filius Davidis, ibi in suis notis, Maimonidæ contradicere videtur: sed revera, etsi velit non contradicit אין מטשהו של זה כמטשהו של זה מצנפה, אני אומר, שצנפה המנכעות ארוך הרבה וכורך אותו כריכות הרבה בכריכות הישמעלים אבל שצנפה המנכעות: Ego dico alterum (pileum) alteri non esse similem. Mitznepheth valde longum erat, & convolutum multis involucris, instar involucrorum Ismaelitarum (id est instar pileorum Turcarum) At opus Migbaoth erat instar nostrorum pileorum, scilicet acuti superne & breviores erant. Hæc revera non contradicunt Maimonidæ, nisi voluerit Rabbi Abraham pileos minorum Sacerdotum non fuisse compositos ex longa aliqua fascia, sed instar nostrorum pileorum absque involucris & plicaturis caput cinxisse. Si autem hæc illius mens fuit, deceptus est vehementissime Rabbi Abraham. Quid quid est, quoad formam non differunt Maimonides & Rabbi Abraham.

DCLVI. In eadem sententia etiam est Aben Ezra ad Ex. cap. xxv i i i.

אין המנכעות כדמות מצנפה כי המנכעות כדמות אלה שישימו הזכרים באלה הארצות על ראש שיכבו הראש והם גבוהים והמצנפה היא בגוד דק ארוך צנפה כגב הראש לבדו מטת תרמה לה המצנפה שיש בראש הנשים באלה המקומות כי בארץ ישמעל ובספרד ואפריקא ומצרים ובבל ובנאדר המצנפה היא על הראש מן הזכרים הנכבדים ולא על ראש אשה:

Migbaoth non est similis תִּצְנֶפֶת; sed est similis illis (pileis) quos viri capiti imponunt in hisce regionibus, ad tegendum caput, & sunt quidem alii. (scilicet instar nostrorum pileorum nocturnorum qui superne sunt leviter acuminati) Sed Mitznepheth est vestis tenuis & longa, (est longa tela aut fascia) voluta circa caput tantum, aliquomodo similis istiusmodi Mitznepheth, quo femine caput solent te-

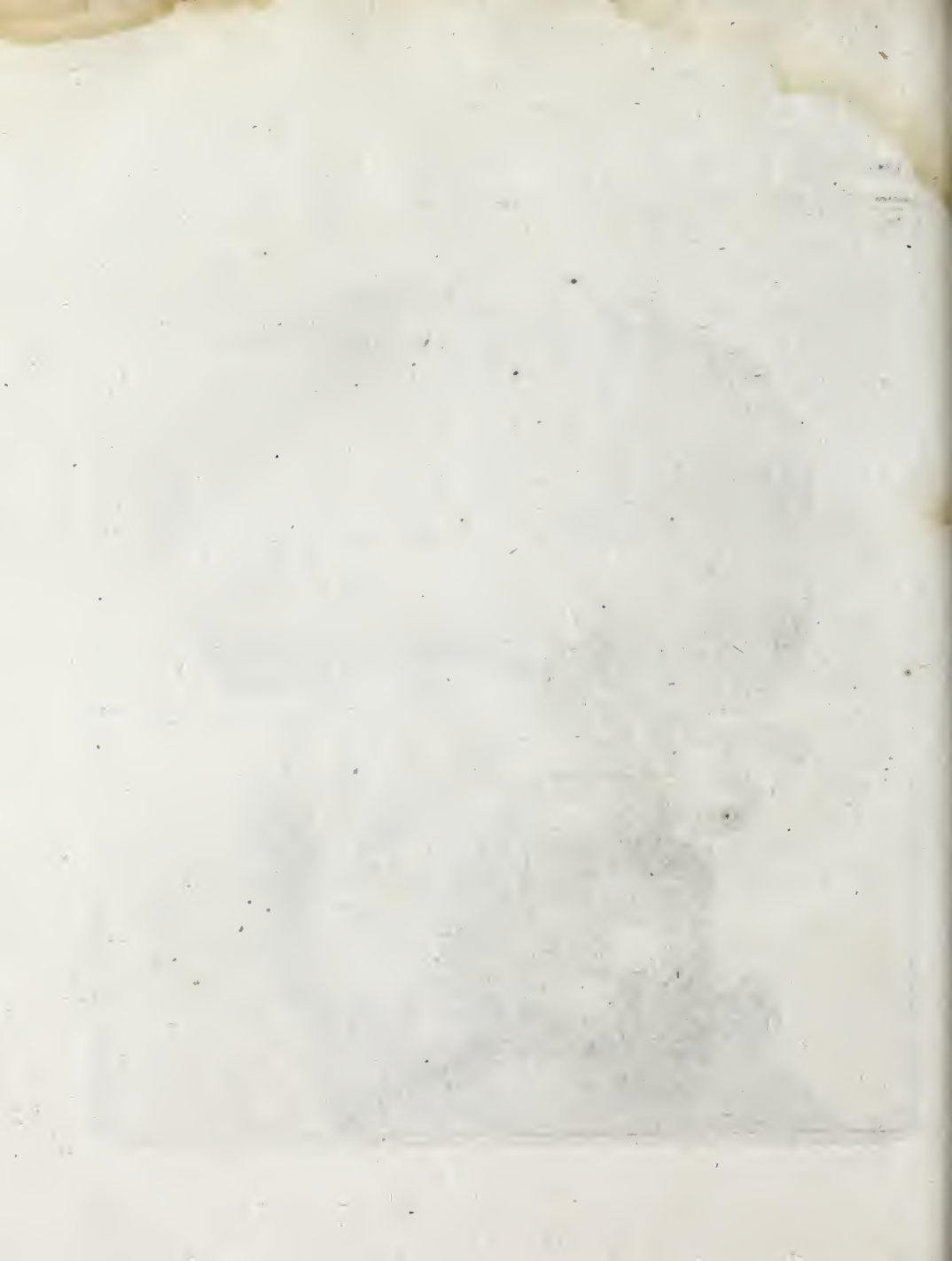
gere in his regionibus, ut in Germania & alibi, ubi Judæorum fœminæ multis linteis capita solent circumvolvere, ut fere Turcarum pileus videretur) *Nam in terra Ismaelitarum* (Turcarum aut Arabum) & *in Hispania, Africa, Egypto, Babylonis & Bagdadi* *Mitznephet gestatur in capite virorum honoratiorum, non autem imponitur capiti mulierum.* Eadem occurrunt apud Rabbi Levi Barfelonitam, præcepto xcix. Manifestum igitur est pileum minorum Sacerdotum paulo altiores fuisse; ideo & ad hunc usque diem Judæi Germani *Migbaoth* solent vertere *cin-hohen Hut, pileum altum*: Summi autem Pontificis tiaram fuisse depressiorem, & majori mole circa tempora multis involucris obvolutam. Non bene igitur intellexit *Abrahamum filium Davidis* ad Maimonidam *Kele Hamikd. cap. viii.* doctissimus Cunæus de *Repub. Hebr. l. ii. cap. ii.* ubi dicit eum docuisse Pontificum (vult dicere Summi Pontificis) infulas longe altiores fuisse pileis reliquorum Sacerdotum. Hoc sane non dixit Abrahamus filius Davidis, sed tantum *Mitznephet* Summi Sacerdotis longiorem fuisse telam, qua caput ejus involvebatur: quamvis tamen & ipse doctissimus Abrahamus errer, cum utrumque & Summi Sacerdotis *Tiara*, & reliquorum pontificum pileus longa & quidem xvi. ulnarum fascia fuerit: sed diversa tantum forma plicata & convoluta.

Ut autem clarius constaret cujus nam figuræ fuerit *Mitznephet*, eam hac tabula lectori exhibere operæ pretium existimavi.

EXPLICATIO TABULÆ.

- A. Ipsum *קצנפת* sive *Tiara* S. Pontificis capiti imposita.
 B. B. B. Vittæ & nodus in occipitio, ubi *Tiara* astringitur.
 Fascia ex qua hæc *Tiara* composita erat, depicta est cap. iv.

C A P. XXII.

DE צִיץ LAMINA, SIVE DE CO-
RONA AUREA,

צִיץ *Octavum & ultimum vestimentum. Variæ versiones πέταλον,*
 ציצא *مصاغة ציץ נור & ציץ נור varia loca Scripti. ἀφ' ἑλισμα.*
 ציץ *flos. Sic dicta corona Sacra ab ornamento. varia loca*
Scriptura. Materia corona varia. Aurum præcipua. Corona
S. lamina tenuissima πέταλον, blatteum. Ξην blat. πετάλεα φύλλα.
 טט *bracteola. Ejusmodi corona tennes apud veteres note. Va-*
rii auctores. S. corona longitudo & latitudo. Baen, Bærean.
Vulcanius notatus. Baen vox Belgica. Band. Varii aucto-
res. Figura corona secundum Iosephum. Calyculi hyosciani.
Corona S. instar floris aperti. τεισοιχα Iosephi. Vivalpandus,
Frisius & Arnold. Andilliensis notati. Iosephus explicatur.
Gelenii versio. S. Corona frontem cingit. occipitio stringitur.
Corona triplex Pontificis Romani. Triplex Iudaorum Corona.
Sacerdotii, Regis, & Legis. כתר Kether. Inde Cidaris, Io-
sephus tentatus. Cum reliquis Iudæis conciliatur. Titulus co-
rona. Sanctitas Jehovæ. Quot lineis scribantur. Supersti-
tiosa veneratio nominis יהוה. Littera ista virum protuberantes?
 Cizelé. *Gedzeben. Abarbanel. פתחי חתם Littera קר*
 יהוה *an puncta habuerim? Eibnicos in coronis habuisse imagines.*
Et multos. Apocal. xvii. v. Mulier in fronte gerebat no-
men μωσήου. In Corona Pontificis Romani Mysterium. Mu-
tatur a Iulio secundo. Scaliger allegatus ὄνομα, השם יהוה No-
men. Imagines in annulis, in amuletis, aliæque superstiosa
multa apud Gentilis. Cui loco corona alligetur? Bibliorum pi-
ctura. Philo Iudæus, Iosephus, Talmudici. Coronâ super
tiaram, quo sensu dicatur a Mose? Pontif. Max. an gesta-
verit phylacteria inter coronam & pileos? כצח Chald. בית ענוהו
 Apocal. xvii. v. *Corona חתם τὸ μέτωπον. Syrus אלו כתר*
 ללל *Phylacteria virum supra coronam an infra? Virum nul-*
 la phylacteria? לו super quid Iarchio? *corona alligabatur*
 Kkkk 3 *vitis*

vittis hyacinthinis. Quot vittæ. Coronæ foramina in quibus fuerunt vittæ. S. Pontif. tiara hyacinthino πεποικιμην. Quo sensu hoc dicatur? Iarchii expositio. Ejus locus emendatus. Tabula coronam representans. Explicatio tabula. Cur Pontif. Max. coronatus? מן הקרן מן quid? Expositio Gemara. Corona Symbolum Christi. Formula Talmudica מרצה הצין. Ethnicorum Sacerdotes coronas gestasse. Quare? Varu auctores. Corona antiquius ornamenta miliaria & Sacerdotalia. Alexander Syria Rex Summo Pontifici Ionahani misit coronam auream. Allegatur Reinesius ad inscriptiones.

DCLVII **O**ctavum & ultimum vestimentum est זיז, Exstat Exodi cap. xxviii. versu xxxvi. & xxxix. versu xxx. & Levit viii. ix.

Septuaginta habent πέταλον. Philo Judæus de vita Mosis lib. iii. πέταλον χρυσόν. vulgatus *Laminam*. Josephus *Antiq. lib. v. cap. xv.* χρυσόν σέφανον *auream coronam*. Chaldaus ארצ. Arabs لسان quod significat *vinculum*, fasciam, vittam, aut omne id, quo aliquid ligatur aut cingitur, a verbo זיז circumdedit, cinxit; unde & *cidarim* sive coronam notat. Belgæ *Gen placte*. Lutherus om̄i strū biat: quasi diceret *Laminam frontalem*.

DCLVIII. Nonnunquam etiam נזר *Nezer* vocatur, ut Exodi xxiv. vi. quæ vox significat coronam, uti videre est ii. Samuelis i. x. ii Reg. xi. xii. & alibi. Ideo & נזר זיז ut Exodi xxxix. xxx. & Levit. viii. ix. quasi diceret *Laminam coronæ*; quamvis Septuag. habeant ἀφάρωμα & καθηγιασμός, scilicet a radice נזר *seperavii*: unde & נזר Naziræus *Deo sacratus*, ὁ καθηγιασμός. Igitur זיז, ut ut *lamina* tantum fuerit, nihilominus optimo jure *Corona* dicitur; quod frontem cingat, prout apud Græcos & Latinos omne id quod frontem cingit solet dici σέφανος, aut *corona*. Non male Philo *Lib. iii. de vita Mosis* ὡσανεὶ σέφανος quasi *corona*. Bene etiam a Josepho *Antiq. lib. v. cap. xv.* σέφανος *corona* vocatur.

DCLIX. Si originem vocis respiciamus; זיז videtur significare *flor*em a verbo זיז *floruit*, qualem significationem habet Ezech. vii. x. Psalmo ciii. xv. Jobi cap. xiv. ii. & alibi sæpius. Atque

que sic diceretur a forma & ornamento, ideo quod florem repræsentet, ut postea clarius patebit. Sed omne id quod alteri est ornamento; quod ex alia re dependet, aut quod sua eminentia conspicuum est, videtur exprimi vocabulo $\gamma\psi$. Ideo & $\gamma\psi$ *Conspicuum esse* vertitur ab interpretibus, Psalmo cxxxiii. xvi. Et Jeremiæ xlvi. ix. $\gamma\psi$ sumitur pro *ala* aut *penna*; & $\gamma\psi$ pro *peniculantibus*, sive fimbriis. Numer. xv. xxxix.

DCLX. Materia hujus coronæ erat aurum. Ideo $\gamma\psi$ *lamina aurea* dicitur. Hæc quidem communissima est materia coronarum Regum & Principum, immo & Sacerdotum. Ex varia tamen materia coronæ olim fieri solebant. Ex gramine, ex lauro, ex floribus, ex foliis, frondibus; Ex spicis, hedera, ex quercu, ex olea, & ejusmodi rebus aliis. De quibus vide *Paschalium de Coronis lib. iv. cap. xiiii.* & sequentibus. De vario genere auri in rebus sacris, egimus lib. i. cap. x. Hanc S. Pontificis coronam ex optimo pretiosissimoque auro fuisse, dubitandum non est. Hanc ob causam vocatur non tantum AURUM, sed $\gamma\psi$ *AURUM PURUM*, quod etiam observatum est ab Abarbanelio.

DCLXI. Figura hujus Coronæ non satis clare exprimitur in S. Scriptura. Nihil aliud erat quam lamina tenuissima, ab una aure usque ad alteram, quæ vittis hyacinthinis fronti alligabatur, & in occipitio adstringebatur. Fuisse *Laminam* tenuem, omnes fere auctores clamant. Hinc toties *lamina* vertitur. Sane a Septuaginta & Philone *πέταλον* dicitur. At *πέταλον* nihil aliud est, quam folium aliquod tenue & expansum. Vetus Glossarium *πέταλον, blatteum, lamina*. Per *blatteum* intelligit rem tenuem instar folii, imo ipsum fortassis folium, unde & apud Germanos *ein blatte folium* significat. *Eustathio* *πέταλα* sunt *πλατῆα φύλλα lata folia*. *Homer.* Ο Δ. Τ. δένδρων ἐν πετάλοις καθέζομαι *Sedens inter folia arborum*. Sed ridiculus essem, si diutius tempus tererem in probando *πέταλον* apud optimos auctores significare *folium*. Apud ipsos etiam Judæos *folium* tenue vocatur. *Iarchius* ad Exodi xxxviii xxxvi. $\gamma\psi$ *Zitz est instar lamina, sive folii aurei*. Apud Chaldæos $\gamma\psi$ *Tas* significat *bracteolam* tenuissimam, ex auro aut argento, qualia erant filamenta aurea, quæ sacro vestitui interhebantur, de quibus Exodi xxxix. ubi etiam a *Chaldeo* $\gamma\psi$ *Tas* dicuntur. Vide quoque Exodi cap. xvii. iii. Nahum iii.

xvii. & alibi. Ejusmodi Coronas tenues veteres etiam habuisse, ex optimis auctoribus constat. Plinius *lib. xxii. cap. 11.* tradit coronas datas fuisse *e lamina aerea tenui inaurata aut inargentata.* Et *cap. 111. Crassus dives primus argento auroque folia imitatus, ludis suis coronas dedit.* Et mox: *P. Claudius Pulcher, bra-*
teasque etiam Philyra dedit.

DCLXII. Erat autem sacra S. Pontificis lamina, sive Corona lata duos digitos, longa ut ab una aure ad alteram deduceretur. Videatur Jarchius Exodi xxxviii. xxxvi. צ׳׳ץ ז׳׳ץ. inquit, *est instar lamina aurea לאון לאון המצח על הצנפור מקף על הכחמ כאון לאון duos digitos lata est, cingens frontem ab aure ad aurem.* Jonathan habet יחכ׳ לצירטה לזירטה מן צירטה א temporibus ad tempora perveniet. De ejusmodi lamina mentio etiam fit in Glossis Isidori, in voce *Baen.* *Baen est lamina aurea, ab aure ad aurem, qua familiares Regum utebantur.* Vulcanius legit *Barean*, quam putat esse vocem Hispanicam. Sed male, mea opinione. Est potius vox Germanica aut Belgica, quibus *baen* significat viam tritam. Hinc *den Weg baenen / op de baen bynghen; een Lijn baen.* Immo fere omne id quod in longum porrectum est, instar viæ longæ *een Baen* dicitur: veluti *een Baen in een Gock* / id est plagula ex qua fit tunica. Nisi tamen mavelis cum doctissimo Scheffero de Torquibus legere *band*, quod fasciam significat. Cum Glossa Isidori facit Aben Ezra Exod. xxxviii. xxxvi. והשרים : המצח על מקום המצח על זהב על מצנפת על מקום המצח Et *magni Principes faciunt laminam auream super tiaram in fronte.*

DCLXIII. Josephus omnino aliam figuram sacræ coronæ adscribere videtur; *Antiq. lib. 111. cap. viii.* ἀείρεται ἡ σέφανος χρύσεος, ὅτι τοῖς αἰσθητοῖς κεκαλυμμένη. θάλασσα δὲ ἐπὶ αὐτῷ, κάλυξ χρύσεος, τῆς δαιμονίου βοτάνης παρ’ ἡμῶν λεγομένης σκοπεριμῆς. ὅς ἐστι κίανον ἐπιάνων οἱ περὶ τομὰς ριζῶν ἐμπείρους ἔχοντες περσαγορῶσιν. Quem locum sic vertit Gelenius: *Hunc (pileum) aurea corona triplici ordine circumdabat, in qua spectabatur calyculi aurei, quales videmus in herba, que apud nos vocatur daccharus, apud Græcorum herbarios hyosciamus.* Pergit Josephus, & fusius describit herbam hyosciamum, calyculorumque figuram, quæ hic non sunt repetenda. Addam tantum ea, quæ ad pleniorē descriptionem hujus coronæ faciunt. Ἐκ τῆς μὲν σέφανος ἀκεκαλυμμένη ὅσον ἀπὸ τῆς τοῦ περὶ ἐκώτερον τῆς κροτάφων. τὸ δὲ μέτωπον, ἢ μὲν ἐφίελις ὅση ἐπὶ τοῦ λεγέσθω

λεγέσθω ὡς ἔτιως ὁ κάλυξ. τελαμῶν ἢ ἐστὶ χρύσεα, ὅς ἱεροῖς χροῦμασι
 ἔστι Θεῶν ἢ περιηγορίαν ἑπιτετημένον ἐστὶ. *Ejusmodi corona ab oc-
 cipitio circum tempora utraque procedebat : nam frontem isti calyculi
 non ambiabant : sed ceus lorum quoddam latum aureum, quod sacris
 Characteribus Dei nomen incisum habebat.*

DCLXIV. *Ejusmodi calyculos hyosciami in sacra lamina sive
 corona fuisse, facile credam. Referunt enim figuram florum, or-
 natumque coronarum, quæ ut antiquitus ex floribus & foliis fieri
 solebant, sic & postea aureas ejusmodi floribus foliis aureis or-
 natas fuisse, negari non potest. Pontificis Max. coronam certis
 quibusdam floribus ex eodem auro decoratam fuisse, unde & Ζυζ
 quasi flos a Mose vocatur, mihi facile persuadebo. Immo inte-
 gra coronâ concipi potest tanquam flos apertus. Si igitur Josepho
 credendum est, dicendum erit ornamenta coronæ sacræ, sive flo-
 res, quibus ornata erat, habuisse figuram Calyculorum hyosciami.*

DCLXV. Περιέρχεται ἢ, inquit Josephus, σέφανον χρύσεον,
 ἐπὶ τρισηχίαν κεκαλυμμένον. Hic per τρισηχίαν interpretes solent
 intelligere tres ordines calyculorum, quorum alter altior est, ut
 caput cingant instar triplicis coronæ, ita ut non tantum caput, sed
 & ipsam tiam cingerent instar triplicis coronæ, quemadmodum
 eam depingere solent Vilalpandus, & ex eo Frisius in opere So-
 lerii *de Pileo*, & Arnoldus Andillensis, in sua versione Gallica Jo-
 sephi, quam coronam infra exhibebimus figura III. Sed suillam
 potius commederent Judæi, quam ut hæc crederent. Sane oportet
 verba illa infarcta esse Josepho, aut alium habere sensum,
 quam interpretes pictoresque eis hætenus dederunt. Fateor quidem
 τρισηχίαν significare ordinem, τρισηχίαν triplicem ordinem : ut sa-
 cra coronâ, secundum Josephum tribus ordinibus calyculorum
 ornata videatur. Sed eam habuisse figuram quam ei auctores so-
 lent attribuire, ut in hac tabula est depicta, nego & pernego :
 cum nec pileum tangat vera coronâ Pontificalis, nec in reliquis
 conveniat cum hac figura. Male Gelenius vertit : hunc (id est
 pileum) aurea coronâ circumdabat, cum frontem tantum cingat non
 autem pileum ; Hoc non dicit Josephus ; sed tantum περιέρχεται
 σέφανον, coronâ cingit, scilicet frontem & tempora, non autem pi-
 leum. Delendum itaque cenſeo ex versione Gelenii vocabulum
 hunc.

DCLXVI. Sed & in hoc Josephus videtur dissentire a reliquis Judæorum Magistris, quod dicat: coronam istam procedere $\delta\alpha\delta\iota\delta\epsilon\ \&\ \iota\upsilon\delta\iota\varsigma\ \pi\epsilon\acute{\rho}\iota\varsigma\ \epsilon\kappa\alpha\tau\epsilon\rho\epsilon\nu\ \tau\eta\ \pi\rho\sigma\tau\acute{\alpha}\phi\omega\nu$. *ab occipitio circa tempora utraque*, cum *Jarchius* aliique Judæorum Sapientes dicant, eam procedere tantum $\text{אמן ער מאהן ער אמן}$ *ab aure ad aurem*, Enim vero coronam sacram cinxisse tantum frontem, non autem occipitium, colligi posse videtur ex cap. xxviii. Exodi versu xxxv i. ubi exfertis verbis jubetur ut lamina sit: ל מול פני המצפרא *in anteriori artetiare*, id est circa *frontem*, non autem circa *occipitium*. De calyculis vero aliisque ornamentis tacent Hebræorum Sapientes: Nihil aliud illis est hæc corona, quam lamina ex auro puro.

DCLXVII. Ex ista coronæ $\tau\epsilon\lambda\sigma\upsilon\iota\gamma\acute{\alpha}\alpha$ fabricata videtur corona triplex Pontificum Romanorum. Sed & ipsi Judæi loquuntur de tribus coronis, quarum prima est כתר כהונה *Cidaris*, id est *Corona* (*cidaris* est ipsissimum כתר *Kether*, quod coronam significat) *Sacerdotalis*. Secunda כתר מלכות *Corona Regia*. Et tertia כתר תורה *Corona Legis*. videatur Codex *Pirke Avoih* Rab. Nathan. Sed hæc nihil faciunt ad triplicem ordinem, sive $\tau\epsilon\lambda\sigma\upsilon\iota\gamma\acute{\alpha}\alpha$ Josephi. Nihilominus quamvis sacra scriptura ipsi etiam Hebræorum Magistri taceant de ejusmodi $\tau\epsilon\lambda\sigma\upsilon\iota\gamma\acute{\alpha}\alpha$, sive calyculorum ornamento triplici ordine, nollem tamen negare, eam ejusmodi calyculis fuisse ornata. Si autem hoc factum fuit, oportet calyculos illos plane alio modo fuisse dispositos, quam quo ab auctoribus solent repræsentari. Possent forte conciliari Judæorum Sapientes reliqui cum Josepho, si diceremus Coronam nihil aliud fuisse, quam laminam duos digitos latam & ab aure ad aurem longam, ita tamen ut circa tempora triplici ordine hyosciami calyculorum ornata fuerit ab utraque parte, eo modo quo a nobis infra exhibebitur.

DCLXVIII. Addit tandem Moses versu xxxv i. ופתחה עליו פתוחי *Et insculpes ei, sculpturis sigilli SANCTITAS JEHOVÆ*. Quæritur inter Judæorum Sapientes: quo ordine duæ istæ voces scriptæ fuerint; utrum scilicet una, an vero duabus lineis? Abarbanelius ad legem *Parascha Tezave*. $\text{ואם היה בשטה אחת היו כתובות כן קדש ליהוה ואם היו בשני שטין היו קדש למטה וליהוה}$ *Si unica linea (comprehensa) fuerunt: scripta erant sic: קדש ליהוה At si duabus lineis, vox קדש inferiorum lineam faciebat; Et ליהוה superiorum, quod nomen illud clarum*
fit

sit supra reliquas res omnes. Priori modo sic scriptum fuit :

קדש ליהוה

Alias hoc modo :

ליהוה
קדש

Sed quæstio non est magni momenti, ut qua de causa eam moverint Judæi non videam; nisi forte ob superstitiosam venerationem nominis יהוה, ne scilicet postponeretur voci קדש. Sed cum in S. Scriptura nomen יהוה eodem versu & ordine alias voces sequatur, cum deinde Moses nihil aliud dicat: nisi quod insculpi debeant hæ voces ליהוה קדש ego uno tractu eademque linea eas scriptas fuisse existimo. Non possum quin in transitu nomen, Abarbanelium dicere nomen *Jehova* elatum esse supra reliqua nomina omnia: quasi dixisset cum Apostolo Paulo Philip. c. II. vers. IX. *ἐχαρακτήσατο, αὐτῶν ὄνομα τὸ ὑπὲρ πάντων ὀνομα.*

DCLXIX. Volunt iidem etiam Sapientes literas istas non incisas fuisse, sed potius protuberantes extitisse, quod hodie Galli dicerent *Cizelé*, & Belgæ *gedzeben Werck*. Eodem scilicet modo, quo in nummis aut in cera litteræ impressæ protuberantes conspiciuntur. Abarbanelius loco modo laudato. יהיה פתוחי חותם כתב מפורש והאותיות היו כולטות לה כמו השמות שבכתבות האפור ובהשן שהיו שם האותיות שוקעות שנא' תפחה את שני האבנים אבל Et erat sculptum sculptura figilli. *Hoc interpretantur; literas protuberasse, non eodem modo quo nomina erant insculpta Ephodi humeralibus, & Pectorali: ibi enim littera erant profunde, ut dicitur (Exod, xxviii. xi.) Et sculpes duos lapides. At in corona littera erant protuberantes.* Unde illa hauserit Abarbanelius iterum ignoro. Cur magis in corona quam in gemmis litteræ essent protuberantes? Eadem phrasis utrobique adhibetur פתוחי חתם. Cum igitur hoc de litteris profunde incisus intelligent verpuli ubi de Gemmis, cur non & hic ubi de corona agitur? Et sane de litteris incisus id intellexisse videtur Jonathan, ubi utitur verbo והגלוף גלף inquit, עליו חקיק קדש ליהוה *Et inscul-*

pes ei Sanctitas Iehova. Verbum גלפ *galaph*, est ipsissimum גלפ . At גלפ Græcis est *sculperere, incidere*. Nihilominus cum omnia in S. vestitu fuerint Regia & ornatissima, nollem mordicus negare in corona literas fuisse protuberantes, cum lamina hoc modo ornatior videretur.

Aburdum sane pictorum aliorumque auctorum commentum est, quod litteris illis etiam in Bibliis addant puncta vocalia. קש ליהוה Docti critici iudicent, utrum puncta a Mose scripta sint.

DCLXX. Cæterum coronis etiam titulos, aut literas vocesque integras inscribi, aut imagines appingi, apud veteres usitatum fuisse, satis manifesto constat, De imaginibus in Coronis vide Athenæum *lib. v. XIII.* ubi narrat Diogenem rogasse Alexandrum ut sibi liceret gestare purpuream tuniculam, & coronam auream, in cujus medio imposita esset virtutis imago, cujus erat Sacerdos. Apud Suetonium in *vita Domitiani* quoque legimus: Imperatorem *gestasse coronam auream, cum effigie Iovis, & Iunonis Minervæque*, ut ostenderet se eorum fuisse Sacerdotem. Addit præterea *affedisse Dialectem Sacerdotem* atque Collegium Flavialium pari habitu: nisi quod illorum Coronis inerat & ipsius imago, id est ipsius *Domitiani*, quem adulescentes etiam, suo more, pro Deo habebant.

DCLXXI. Cum autem Deus Opt. Max. omnes imagines a sacris arceret, ut tamen constaret Aharonem veri Dei Sacerdotem esse, iussit ut coronæ, pro imagine, nomen suum יהוה & quidem integra hæc sententia קש ליהוה SANCTITAS JEOVÆ insculperetur. Eiusmodi autem nomina & titulos aliis quoque coronis inscriptos fuisse, colligi potest ex Flavio Vopisco in *vita Aureliani*. *Præferabantur*, inquit, *Corona omnium civitatum aureæ titulis eminentibus prodita*. Apocalypseo cap. XVII. v. legimus mulierem non tantum purpura & cocco vestitam fuisse, sed & $\text{ἐπὶ τὸ μέτωπον ὄνομα γεγραμμένον, Μυστήριον}$ in fronte habuisse scriptum nomen, *Mysterium*. Respicit Johannes proculdubio ad coronam, quam in fronte gerit mulier illa, de qua loquitur, quæ tanquam magna Regina vestita, etiam coronam videtur gestasse. At in ista corona scriptum erat nomen *Mysterium*, quod omnia, quæ de ea dicebantur, fuerint ænigmatica & mysteriis plena. Narratur quoque de Pontifice Romano, eum in fronte tiaræ, sive coronæ scriptum habuisse nomen MYSTERIUM, postea

postea autem Julium Pontificem pro *Mysterio* nomen suum, litteris, ex Adamantibus compositis, addi iussisse. Scaliger in notis ad Apocal. xvii. v. Gallice rem sic enarrat. *Feu Monsieur de Monmorency estant a Rome du tems qu'on parloit librement & du St. Pere & du St. Siege, apprit d'homme digne de foy, qu'a la verité le tiare pontifical avoyt escrit au front en lettres d'or, Mysterium: Et que depuis le tiare ayant esté refait par Jules, au lieu de Mysterium il auroit mis son nom en lettres de Diamans, JULIUS PONTIFEX MAXIMUS &c.* Verus autem Deus coronæ Summi sui Sacerdotis inscribi voluit suum nomen יהוה JEHOVA, scilicet יהוה ut loquuntur Judæi. Nomen illud καὶ ἐξοχλῶ, nomen supra omne nomen, Philip. cap. II. vers. IX.

DCLXXIII. Multa hic addi possent de Deorum, vel Heroum, imaginibus, deque literis & Inscriptionibus, quas veteres habuerunt in coronis, in annulis, in laminis aliisque amuletis; quas fuerunt & imagines sub certa quadam Constellatione fabricatæ, Arabibus dictæ Talismani, quibus ingentes adscribi solebant virtutes, ad sanandos ægros, pellendos graves morbos, ad oblinendum, in quavis re difficili, auxilium, artibus magicis ac divinationibus, aut etiam ad prædicenda futura. Tales fuerunt in annulis imagines Alexandri M. qua signavit Hærcianorum familia; & Cæsar Aug. Talis fuit Achates quam in digito habuit Pyrrhus, in qua IX. Musæ & Apollo Citharam tenens, non arte, sed sponte naturæ, ita discurrentibus maculis, ut Musis quoque singulis sua redderentur insignia. Adde Augusti Capricornum, unde maxima illi fiducia. Et imago Herculis supine jacentem Leonem strangulantis, in annulo, ad arcendum Colicum. Talis forte annulus quem possidet Rever. Smetius ex ære, cui inscriptum ΚΙΝΩΝ ΚΙΝΩΝ. Et apud Trallianum lib. x. contra Colicam, φούγε, φούγε, ἰς χολήν, ἢ κορυδαλλῶ ἐξήτη. Ita & Marcellus ad eundem dolorem, cap. xxix. Θεὸς κελύφῃ, μὴ λυεῖν χόλον πόνος. Ita contra dolorem dentium ter exclamare jubet varro ANESAGA. Et Marcellus Empiricus lippientes sanat, lamella aurea collo annexa, in qua voces ΟΡΨΩ ΟΡΨΩΔΗ. Et annulo partem hæmorrhagio affectam tangendo, ac xxvii. pronunciando SOCNON, SOCNON. De hisce vide apud Trebell. Poll. in *triginta Tyrannibus*. Plinium. *libr. xxxvii. cap. II. & x.* Suetonium, in

, *vita Augusti*. Trallianum, varronem *De Re Rustica*; Plura habebis apud Scaligerum, Salmasium, Seldenum, alios.

DCLXXIII. Tandem examinandus venit locus capitis, cui S. Corona alliganda erat, & modus quo capiti alligabatur. Sic habet ψ. xxxv. ו. ושמרת אתו על פתיל חבלת והיה על המצנפת אל מול פני המצנפת יהיה על מצח אהרן ונשא אהרן את עון הקדשים אשר יקדשו בני ישראל לכל מחנות קדשיהם והיה על מצחו תמיד לרצון להם לפני יהוה
Et pones eam (laminam) vitta hyacinthina; & erit super tiamam: in anteriori parte cidaris erit. Et erit super frontem Abaronis, Et portabit Abaron iniquitatem rerum sacrarum, quas consecraverint filii Israelis, omnium donorum ab iis consecratorum. Atque sic erit super frontem ejus juguer, ut Deo pro illis litaretur. Igitur anteriorem partem capitis tantum cingebat lamina, non occipitium. Magistri dicunt מאון ער און ut optime *ab aure ad aurem*. Et hoc velle videntur verba Moſis: אל מול פני המצנפת *in anteriori parte cidaris*. De occipitio fileat.

DCLXXIV. Quod maxime exercuit interpretes, sunt hæc verba והיה על המצנפת *Et erit super tiamam*; quæ ita solent exponi, quasi lamina tiamam tetigisset eique incubuisset, quo modo depicta est infra, tertia figura. Videantur etiam Bibliorum picturæ, fere quotquot exstant. In eadem sententia videtur fuisse ipse Philo *lib. III. de vita Moſis*. *μίτρα δ' ἦν ἐπ' αὐτὸ, ἧ μὴ ψαύειν κεφαλῆς τὸ πέταλον.* *Mitra autem sub lamina fuit, ne capiti inniteretur lamina.* Et Josephus *Antiq. lib. v. cap. xv.* ἡ ἢ κεφαλῆν, inquit, βυσσίνη μὲν ἔσκεπε τιάρα κατέσπετο δὲ ὑακίνθω πρὸς τὸ χροσδὸς ἀλλ' ἢ τὸ σέφαν' ἐπιτύπωμα φέρων τὰ ἱερά γράμματα. ταῦτα ἢ ἐστὶ φωνήεντα τέσσαρα, *Caput tiara byssina tegebat; coronatur autem hyacintho.* Et circa eam alia corona erat aurea, ferens sacras litteras; id est nomen tetragrammaton. Aliter tamen ista verba exponuntur a Talmudicis. Volunt enim solam vittam, quæ laminam medio sustinebat, super tiamam fuisse, atque ob hanc solam causam dictam fuisse, *super tiamam*. Laminam autem ipsam capitis frontem tetigisse, quod probant ex eo quod Moſes dicat והיה על מצח אהרן & erit super frontem Abaronis. Verum est, alios hoc intelligere de loco anteriori tiaræ versus frontem: sed Talmudici hoc de ipsa carne dictum volunt, ita ut Corona carni frontis, non autem tiaræ ad frontem adhæreret. *Jonathanus* יהוה אל פרחתא *Et erit super frontem faciei Abaronis.*

DCLXXV. Tradunt præterea Hebræorum Sapientes tiaram capiti non profunde fuisse impositam, sed texisse verticem, sive superiorem partem capitis tantum, tota fronte manente nuda, ita ut spatii satis reliquum fuerit phylacteriis & laminæ alligandis. Volunt enim Summum Pontificem in fronte Phylacteria, etiam inter operandum gestasse, inter laminam & pileum. Hoc modo lamina oculis fere incumbebat. Ideo Chaldæus pro *fronte* habet בית עיניו domus (id est locus) *oculorum* ejus. Illa enim pars frontis inferior circa oculos, ita ab Orientalibus solet vocari. Hinc Apocal. cap. XVII. v. pro ἄνω τὸ μέτωπον. Syrus habet

כֶּסֶף אֲדָמָה וְכֶסֶף אֲדָמָה Et *super locum oculorum*. Verticem igitur capitis tegebat *mitra*. Superiorem frontem cingebant *phylacteria*. Et inferiorem circa oculos *lamina aurea* tegebat. Hæc Sapientes hauserunt ex codice *Sevachim* cap. II. quem locum jam allegavimus lib. I. cap. III. Quamvis nonnulli Gemaricis contradicere ausi sint, ut dixerint phylacteria non fuisse inter tiaram & laminam; sed potius laminam fuisse inter pileum & phylacteria, ita ut lamina fuerit supra phylacteria: ideo quod nomen יהוה exaltari debuerit supra reliquas res omnes, In eadem sententia fuit Jonathanus: sic enim ad hunc locum commentatur: יהוה עַל מַצְנַפְתּוֹ מַעֲלֵי הַפִּלֵּה רִשָּׁה Et *erit supra phylacteria capitis*. Videatur Rabbi Zacharias in notis ad Exodi xxvii. cum triplici targum. Immo sunt qui plane negent Pontificem Maximum gestasse phylacteria; cum revera iis non opus habuerit: nam plus satis habebat signorum in ipso sacro vestitu: prout nec *peniculamentis* indigebat, ob eandem rationem. Sed quocumque modo sumatur, manifestum est, laminam Cidari non incubuisse, sed frontis carni, & quidem circa oculos.

Dicit tamen aliquis, Mosem mandasse ut corona imponeretur Mitræ, cum exsertis verbis dicat: והיה על המצנפת Et *erit super tiaram*. At quomodo τὸ ἔν super sit intelligendum docet Jarchius. Dicitur nempe corona *super tiaram*, quia vittæ hyacinthinæ, quibus alligabatur, a fronte, e medio laminæ, per verticem, super tiaram recurrebant, ad occipitium, ubi stringebantur. Hac ratione lamina sustentabatur a tiara, ideoque aliquo modo erat *super tiaram*. Igitur verba illa: *Et erit super tiaram*, magis deberent intelligi de *vitta hyacinthina*, quam de ipsa corona.

DCLXXVI. Alligabatur hæc corona capiti vittis hyacinthinis.

Et

ושכרו אחר על פתיל חבל והיה על המצנפת
Et pones (alligabis) eam
vittus hyacinthinus, & erit super tiaram. Quales illæ vitæ fue-
 rint, non exprimitur, nisi quod fuerint ex *hyacinthino*, id est ex la-
 na hyacinthini coloris. Jonathanus habet שור חוטא דתכלתא *retorta*
filamenta hyacinthina. Sed vittas illas non tantum fuisse nuda fila-
 menta, sed latiora quædam ligamenta, quales vittæ esse solent,
 vix dubito, eo minus quod Josephus dicat, Sum. Pont. hya-
 cinthino fuisse coronatum, quod de minutis filamentis intelligi non
 potest. Quidam volunt unicam tantum fuisse vittam, quæ indi-
 solebat foraminibus laminæ, circa extremitates ejus, versus aures,
 atque sic vittam ab auribus recurrisse ad occipitium, ubi no-
 do stringeretur. At non sufficiebat laminam hoc modo alligari
 capiti: nam medium ejus quoque sustentari debebat, alias in na-
 sum decidisset proculdubio pondere suo pressa. *Jarchius* igitur
 vult, aliam vittam præterea fuisse in medio laminæ ad marginem,
 inditam foramini alii, illamque vittam superne tiaram cinxisse,
 & a fronte per verticem ad occipitium retractam, ibique strictam
 fuisse. Hac ratione non tantum lamina capiti firmiter & immota
 adhæsit, sed & ipsa tiara de capite non poterat decidere ut vittæ
 hyacinthinæ aliquod decus dederint; quasi caput rectum habuisset
 mitra hyacinthina, aut corona hyacinthina cinctum. Hoc, ut
 existimo, intellexit Josephus de *Bello Jud. lib. VI. cap. VI.* ἡ ἵ κε-
 φάλῳ βρασίην μὲν ἔσκηπε τιάρᾳ, κατέσπετο δὲ ὑακίνθῳ. *Caput qui-*
dem tegebat tiara byssina, hyacintho coronata. Ob eandem forte
 causam dicit *Aniq. lib. III. cap. VIII.* pileum Summi Pontifi-
 cis esse similem pileo reliquorum Sacerdotum, nisi quod sit ἐξ
 ὑακίνθῳ πεποικιλμένῳ, *hyacintho variatus.* quam formam facile
 repræsentabat, si fingamus vittas paululum latas, non nuda fila-
 menta retorta. *Jarchius* in ista opinione videtur fuisse: tria ha-
 buisse foramina S. laminam, singulo etiam foramini inditam fuisse
 vittam hyacinthinam: quamlibet vittam in duas quasi partes fuisse
 divisam, atque sic quasi sex vittas sese prodidisse. Sane nollem
 ei mordicus contradicere. Nihilominus unica vitæ ista omnia ab-
 solvi poterant, ut sequens tabula docebit. Sed non pigebit inte-
 grum locum *Jarchii* adducere: Sic enim ille Exodi xxviii. ad
 ista verba חבל על פתיל חבל והיה על המצנפת *super vittam hyacinthinam.*
 ובמקום אחר אומר ויתנו עליו פתיל חבל ושור כתיב כאן והיה על המצנפת והוא אומר
 והיה על מצח אהרן ובשחיטת קדשים שנינו שערו היה נראה בין ציץ למצנפת
 ששם

ששם מניח הפלין למרנו שהמצנפת למעלה בגובה הראש ואינה עמוקה ליכנס בה
 (Latet hic mendum, & legendum est in foraminibus, ita sane legitur in editione
 Hanoviensi, cum triplici Targum) והלויין בו בכ' ראשים ונאמצעו ששה
 בשלשה מקומות הללו פתיל ומעלה אחד מבחוץ ואחד מבפנים כנגדו וקשר
 ראשי הפתילים מאחורי העורף שלשתן ונמצא בין אורך הטם ופתלי ראשו מקיפין
 את הקרקר והפתיל האמצעי שבראשו קשור עם ראשי השנים הולך על פני רוחב
 הראש מלמעלה ונמצא ששוי כמין כובע ושל פתיל האמצעי הוא אומר והיה על
 המצנפת והפתיל האמצעי מחוקי שאינו נופל והטם הלוי כנגד מצחו ונתקיימו
 כל המקראות פתיל על הציץ וציץ על הפתיל ופתיל על מצנפה מלמעלה :

*Et in alio loco (Exodi xxxix. xxxi.) dicit: & ponet super eam
 vittam hyacinthinam. Iterum scriptum est hic; & erit super tia-
 ram. Et mox: Et erit super frontem Aharonis. Et in Maculatione
 Sanctorum (Gemara Babyl. cap. II. Codicis Sevachim) legimus: capilli
 ejus conspiciantur inter tiaram & laminam, ubi erant phylacteria.
 Discimus itaque tiaram fuisse superne in vertice capitis, neque profunde
 depressam, ut totum caput tegeret usque ad frontem. Laminam autem
 fuisse inferius. Quantum autem ad vittas, indita erant foraminibus,
 unde dependebant ex duabus extremitatibus (laminæ) & e medio ejus
 ut essent sex in tribus istis locis. Vitta erat superne, una exterius, (pro-
 pendens) & altera interius e regione ejus: omnes tres vittas suis extre-
 mitatibus stringebantur in occipitio. Reperiebatur igitur vittas inter lon-
 gitudinem (id est in medio) laminae, cujus extremitates cingebant to-
 tum cerebellum. vittas media, cujus extremitas revincta erat cum extre-
 mitatibus duarum reliquarum, recurrebat per latitudinem capitis super-
 ne, atque sic facta erat instar cassidis. Ideoque de media vittas intelligi
 debet, id quod dicitur: Et erit super tiaram. Media vittas eam (tia-
 ram) sustinet ne cadat. Et lamina pendet e regione frontis ejus. At-
 que sic tenentur iunctus in eo consistit; ut doceremur. Vittas esse supra
 laminam, & laminam supra vittas, & vittas supra tiaram superne.*

DCLXXVII. Ut autem omnia facilius caperentur a lecto-
 re, hac tabula sacram laminam, sive coronam depingi cura-
 vimus.

EXPLICATIO HUIUS TABULÆ.

I. Prima figura repræsentat laminam, secundum opinionem Jarchii, aliorumque Judæorum, cum calyculis hyosciami, secundum Josephum.

A. A. Est ipsa lamina aurea.

B. B. & C. C. sunt tres כלה כתילי *vitta hyacinthina*, e tribus foraminibus dependentes, quarum quælibet in duas partes divisa est, quasi essent sex vittæ.

B. B. Duæ vittæ כתילי בני ראשים *pendentes in duabus extremitatibus laminæ*, כקיפין אה הקרקר *cingentes totum cerebellum*, recurrentes ad occipitium, ubi stringuntur.

C. C. הולך על פני רחב הראש כלה *vitta media*, כמעט *recurrens per latitudinem capitis superne*, id est per verticem.

Dicitur quoque כחיל על המצנפם *vitta supra tiaram*, qua sustentatur lamina ne caderet.

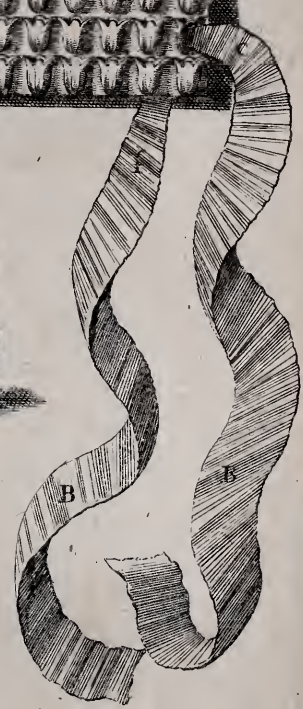
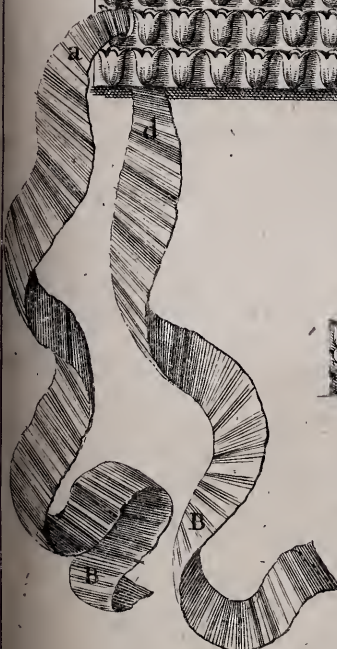
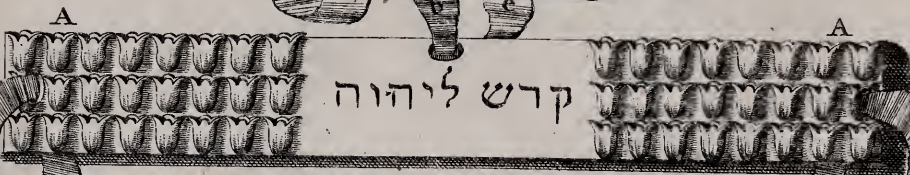
a. b. c. חיצן על כתילי *vitta supra laminam*.

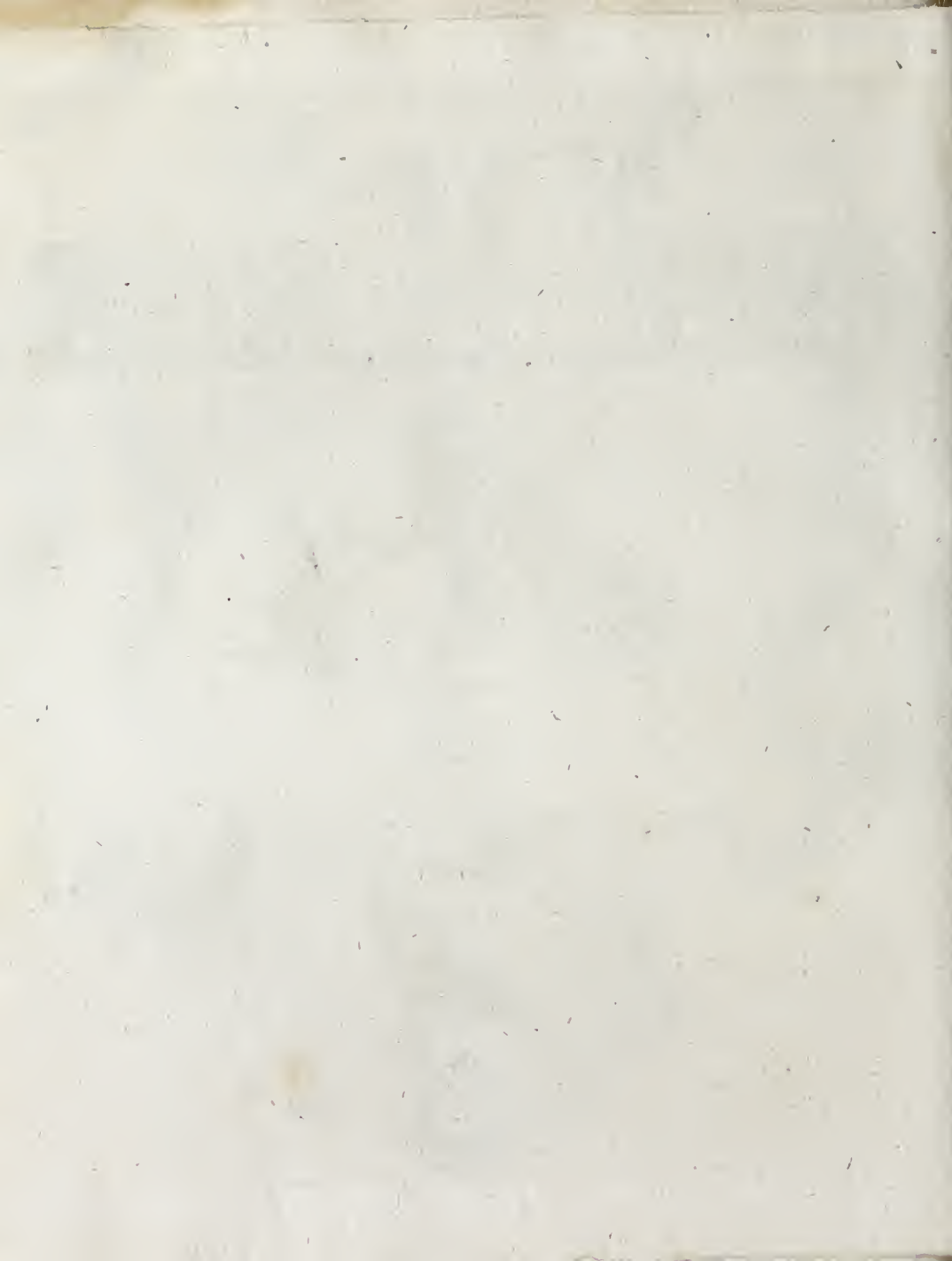
d. e. f. צין על הכתילי *Lamina supra vittam*.

II. Secunda figura repræsentat laminam cum calyculis hyosciami, per *τεισοιχία*, secundum Josephum: tribus quidem foraminibus secundum Jarchium, sed unica tantum vitta, tamen instar sex vittarum apparente.

III. Corona cum *τεισοιχία* calyculorum, secundum Josephum, prout repræsentatur a Vilalpando, Frisio, Andiltensi & aliis.

DCLXXVIII. Docet etiam Moses rationem, propter quam Deus voluerit Sacerdotem ejusmodi coronam gestare. Non tantum להפירה ולכבוד *ad honorem & ad gloriam*, ut loquitur Moses de toto vestitu. Sed ut ait: ונשא אהרן את עון הקדשים אשר יקרישו בני ישראל לכל מהנותר קדשיהם והיה על מצחו תמיד לרצון להם לפני ייחודה *Ut portet Aharon iniquitatem rerum sacrarum, quas consecraverint filii Israelis, omnium donorum ab illis consecratorum. Sic erit super frontem ejus jugiter, ut Deo pro iis litaretur.* Illud עון הקדשים *iniquitatem rerum sacrarum*, varie exponitur a Judæorum Sapientibus, Jarchio, Abarbanelio & aliis, præsertim autem Gemaricis, *Massechet Zevachim cap. II. Menachot cap. III. Pesachim cap. I. & alibi*; ibi enim intelligunt per *iniquitatem rerum sacrarum*, Res sa-

cras, ut *sanguinem, adipem*, & id genus alia, quæ in immunditia offerrebantur; ut quamvis fuerint immunda, tamen per laminam legitima fierent ad oblationem. Jonathanus: ויטול אהרן ית עונות קודשיו דיקודשון בני ישראל לכל מתנה קידשהון דמשקין בהון *Et ferret Abaron iniquitates rerum sanctarum, quas consecraverint filii Israelis, omnium donorum sanctorum eorum, in quibus erraverint.* Docet præterea Jonathanus ibidem loci, Sum. Pontificem debere gere-
re coronam in fronte, ut *expiaretur pernicacia frontis.* למכפיה טל
: הציפ אפייה Sed hæc sunt Rabbinica, eorum fabulis & carnalibus expositionibus digna. Sane ut omnes vestes sacræ munditiam veri Pontificis Maximi nostri salvatoris J. C. repræsentabant, ita & corona sacra symbolum erat illius munditiei ac sanctitatis, immo & pretii illius sacrificii; ut significaretur per meritum Christi Summi nostri Sacerdotis, ejusque sanctitate & satisfactione, auro multo puriori & pretiosiori, omnia sacrificia Sacerdotesque Deo esse gratos. Sed cum lamina symbolum tantum fuerit Sanctitatis & meriti Christi, Judæi Sanctitatem nudæ laminæ attribuunt, quasi per ipsam sacrificia Deo accepta reddi possent. Hinc toties in Codicibus *de Sacrificiis & oblationibus*, aliisque in locis, hæc verba occurrunt: מרצה הציץ *Lamina expiat, vel acceptum reddit.*

DCLXXIX. Ejusmodi quid Ethnicos etiam attribuisse coronis, in rebus sacris, colligi potest ex Athenæo *lib. xv cap. v.* Tradit enim preces atque sacrificia accepta esse Deo; si coronati sacrificent, quod probat ex Sappho poetria & Aristotele, qui docuit sacrificium debere esse perfectum, ut Deo gratum sit; Coronam autem esse signum perfectionis.

DCLXXX. Sane apud reliquas gentes Sacerdotes quoque coronas gestasse inter operandum, omnes auctores clamant. Exempla habemus luculentissima apud Athenæum, Sætonium & alios, in Imperatore Domitiano, in Diogene aliisque. Testes sunt fere omnes nummi veterum, & inscriptiones & aræ. Videantur Pli-
nius *lib. xviii. cap. ii.* Virgilius *Aeneid. lib. iii.* Aristophanes *in Ranis*, Demosthenes *contra Midam*, alii. Ex quibus constat. non tantum Sacerdotes & popas, & sacrificantes, & tibicines, aliosque Sacrorum Ministros, sed & ipsas victimas & aras, & sacra utensilia reliqua coronari, quasi irritum fuisset totum sacrificium, si absque corona factum fuisset. Insignis sane

exstat locus apud Tertullianum *de Coronis cap. x.* *Ipsa fores, ipsa hostia, & ara, & ipsi ministri, & Sacerdotes eorum coronantur. Habes omnium collegiorum Sacerdotalium coronas apud Claudium. Quid? Coronas antiquitus fuisse ornamenta sacerdotalia & militaria tantum, alii tradunt. Plinius lib. xvi. cap. iv. Antiquitus quidem nulla corona nisi Deo dabatur: ob id Homerus cælo tantum eas & prælio universo tribuit &c. Et mox: Postea Deorum honori sacrificantes sumpsere, victimis simul coronatis.* Hanc ob causam Alexander Syriæ Rex Jonathani, Summo Pontifici Hebræorum misit, non tantum stolam purpuream, sed & coronam auream, ut insigne Sacerdotii. Vide Josephum *Antiq. lib. xiii. cap. v. i. Macab. cap. x.* De Coronis Sacerdotum ac Sacrificantium, multa atque erudita leges apud Reinesium ad *Inscriptionem xli. pag. 83.* & sequentibus, ubi de *Criobolo & Taurobolo.*

C A P. XXIII.

DE MODO VESTIENDI SACRA
VESTIMENTA.

In rebus sacris omnia fieri magna Religione. Piaculum in vestiendo sacro vestitu. Pontifex Maximus Semai nescivit quomodo vestes induendæ fuerunt. Prostituitur a fratre Onia, qui Pontificatum ambiit. Turbæ inde orta. Causa Templi Oniæ in Ægypto. Bartenora allegatus. Ordo quo vestes sacra indui solent. Maimonides & Iosephus allegati. Velum byssinum inter Pontificem Maximum & populum, magno die expiationis.

DCLXXXI. **C**UM omnia in rebus sacris magna religione observari solita fuerint, tum etiam ritus vestiendi sacra vestimenta. Itaque magnum fuisset piaculum, si pontifex præpostero ritu vestitus fuisset; adeo ut Sapientes tradant, magnas turbas motas fuisse ob incitiam Pontificis Semai, quod nesciret quo ritu vestienda essent sacra vestimenta. Ut ista incitiam & in vestiendo error, originem dederit celeberrimi istius Templi Oniæ in Ægypto, pessimique schismatis in Ecclesia Judaica,

Judaica, ut quidam Judæorum Hierosolymis, alii in Ægypto sacrificarent. Pontifex Max. Simeon Justus ad plures abiturus, cum animadvertisset stupiditatem filii sui Semai, qui erat major natu, Summum Pontificatum postulavit pro minori natu Oniã, quem doctum & sacrorum rituum peritum prædicabat. At renuentibus patribus, quod esset contrarium legi Mosis, qua sancitum est, ut major natu semper Pontificatu Summo fungeretur; Onias tamen, patre Simeone jam fatis defuncto, ut pontificatum obtineret, fratrem Semai, qui revera sanæ mentis vix dici poterat, ludibrio sacerdotibus totique populo exponere ausus est, causaque fuit ut publice piaculum committeret, in vestiendis sacris vestibus. Primum enim eum induit tunica linea viliori, quali carnem suam tegere solent mulieres; postea pro balteo cinxit eum funiculo parvo atque hoc apparatu eum ad altare adduxit tanquam sacris functurum. Cum autem speraret Onias fore, ut hoc modo frater Semai occideretur tanquam profanus, qui patrios mores rideret, novosque ritus instituire vellet, contra legem Mosis; plane contrarium accidit. Judæi enim animadvertentes Semai simplicitatem, malitiamque Oniæ, hunc pro illo justis pœnis afficere quærebant. Quod cum rescivisset Onias aufugit in Ægyptum, ut autem ambitioni aliquo modo satisfaceret, Summusque Pontifex crearetur, petiit a rege libertatem ædificandi templum in usum Judæorum, ubi sacrificia fierent, ritu majorum a Mose instituto, quod & obtinuit. Atque sic celeberrimum illud Templum initium sumpsisse videtur ab ignorantia Semai, quod nesciret quo ritu vestienda essent vestimenta sacra. Historiam hanc fulius enarrat Bar-tenora in commentariis ad Misnam *Menachoth. cap. XIII. Hierus. foma. fol. 43. Sepher Juchasin.*

„ Historiam de Templo Oniæ aliter narrat Iosephus *Antiq. li. bro. 13. cap. 6.* ædificatum fuisse sub Antiocho Epiphano. videtur itaque duo habuisse Iudæos Tempa in Ægypto. Alterum Oniæ filii Simeonis Iusti, in ditione Alexandrina, quare & Alexandrinum Templum dictum. Alterum ab Onia filio Oniæ sub Antiocho Epiphane, in ditione Leontopolitana, quare & Leopolitanum Templum nuncupatum. De primo Talmudici, de altero Iosephus. Nec mirum cum & alia habuerint in alijs locis, ut in Cœle syria & alibi. Ioseph. *Antiq. l. 13. cap. 6.*

Eodem igitur ordine, quo a nobis describuntur vestes sacræ, etiam vestiri solebant. Primum scilicet Sacerdos induit *brachas*; secundo *tunicam*; tertio *balteum*; & tandem quarto *pileum*. Summus autem Pontifex, post *brachas*, *tunicam* & *balteum*; quarto induerat *Pallium*; quinto & sexto *Ephodum* & *Pectorale*; septimo *Tiaram*; octavo *Coronam auream*. *Ephodum* & *Pectorale* nunquam separabantur (ut jam a nobis annotatum est) ideo simul vestiuntur.

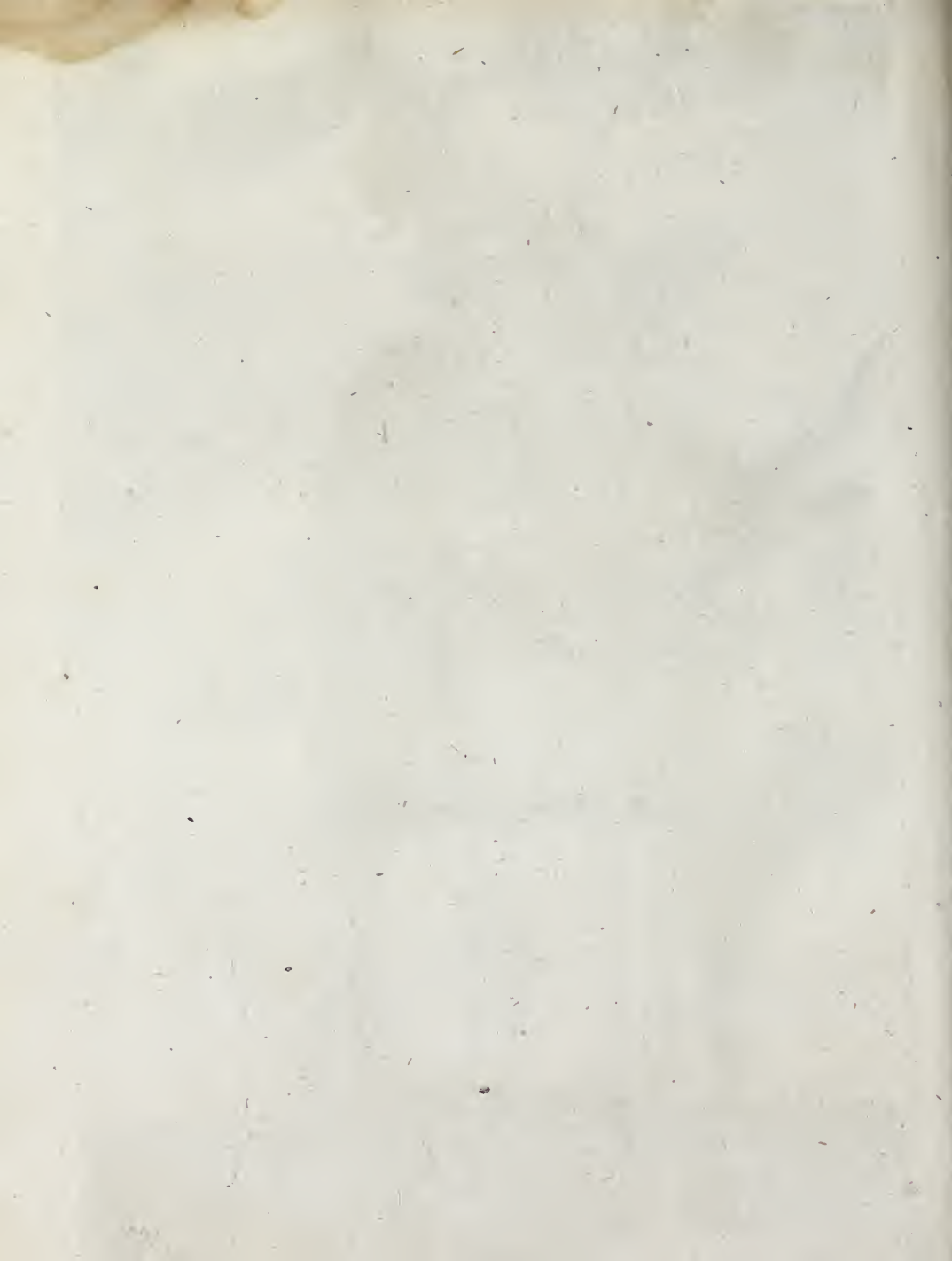
DCLXXXII. Hunc ordinem ipsa natura postulavit. Oportet enim ut interiora prius vestiuntur, postea exteriora. Eundem ordinem docet Maimonides *Kele Hammikd. cap. x.* כיצד סדר לבישת בגדיהם. לובש המכנסים תחילה וחוגר את המכנסים למעלה לשיבוורו מעל מתניו ואחר כך לובש הכתונת. ואחר כך חוגר את האבנט כנגד אצילי ידיו ומקיפו כך על כרך עד שגומר וקושר. ואחר כך צונף במצנפת כמין בובע: כהן גדול אחר שחוגר באבנט לובש המעיל. ועל המעיל האפור והחושן וחוגר בהשב האפור על המעיל מחת החשן ולפיכך נקרא מעיל האפור שחוגרו באפור ואחר כך צונף במצנפת וקושר הצין למעלה מן המצנפת ושערו הירא נראה בין צין למצנפת ושם הירא מניח תפילין בין צין למצנפת: *Quo ordine vestiuntur vestimenta? Primo induit brachas, quas stringit supra umbilicum circa lumbos: & postea induit tunicam; Postea stringit balteum circa axillas, pluribus involucriis. Postea circumvolvit tiaram instar cassidis. Summus Pontifex, balteo constricto, induit pallium; Pallio superinduit Ephodum & Pectorale, stringitque Ephodum pretiosi cingulo Ephodi supra pallium, infra Pectorale. Ideo vocatur pallium Ephodi, quod Ephodo cingatur. Tandem involvit (caput) tiara, & stringit eam, & laminam supra tiaram; capilli autem ejus apparebant inter laminam & tiaram, in quo loco ponebant phylacteria, scilicet inter laminam, & tiaram.* Eodem ordine vestes sacræ describuntur a Josepho *Antiq. lib. III. cap. VIII.* ut non dubitem quin eas recensuerit, non quidem eodem ordine quo eas descripsit Moses, nec pro arbitrio suo, sed prout a Sacerdote illa indui solebant.

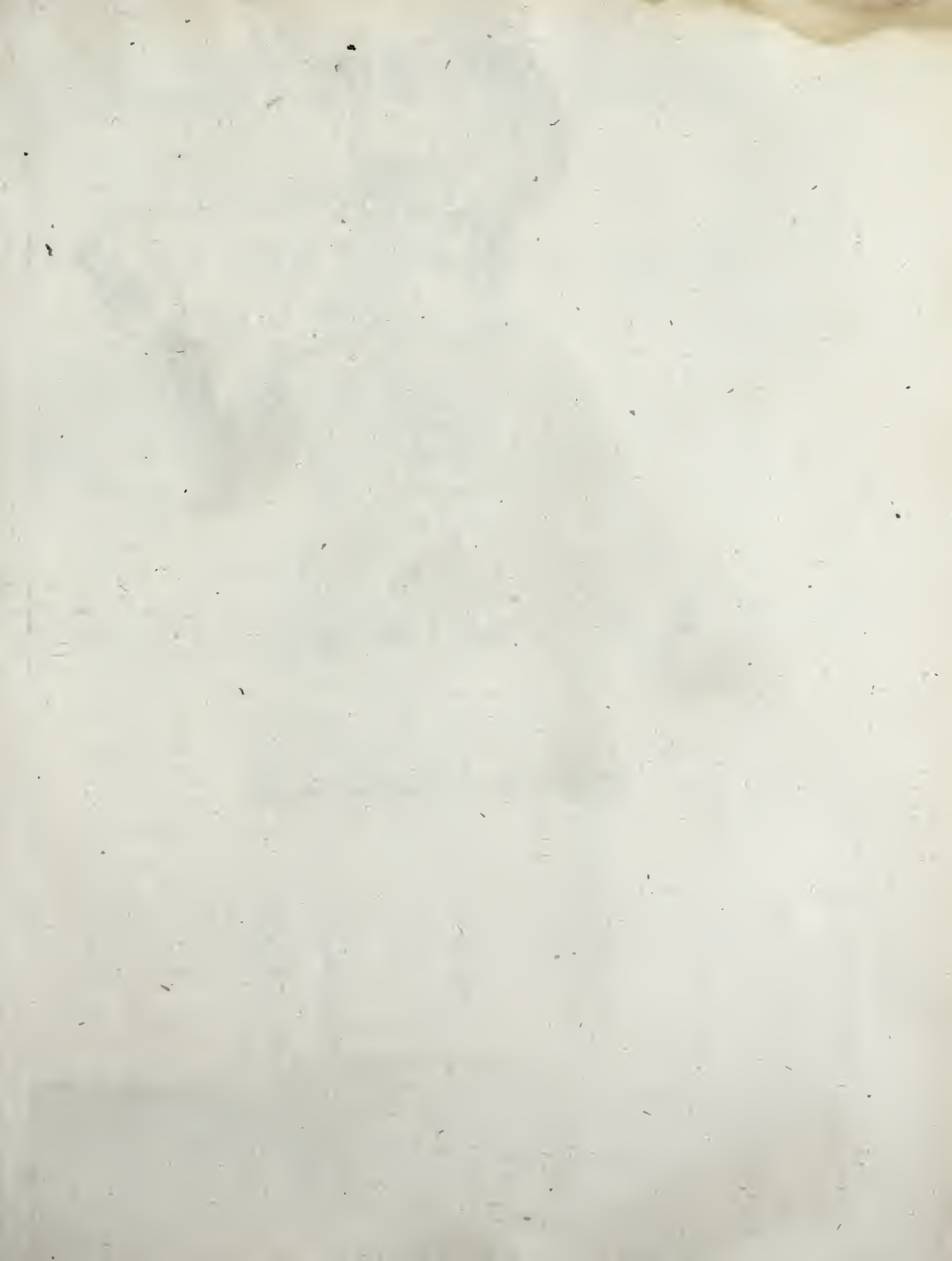
Die expiationis, decimo scilicet Tisri, inter Summum Pontificem & populum expandebatur velum album byssinum, ut significaretur, isto die omnia (quæ dies iste postulabat) fieri vestimentis albis, ut tradit Misna *Codice Ioma* capite tertio.

Tabula prima. Summus Pontifex cum pileo & lamina, secundum Iosephum; & sine phylacteriis.

Tab. secunda. Idem cum toto vestitu sacro, præsertim cum.

cum lamina aurea, sed absque calyculis hyofciami. Et cum pileo, ubi plicaturæ conspiciuntur, ut & cum phylactriis secundum Talmudicos.

C A P. XXIV.

DE לבן בגדי VESTIBUS ALBIS.

Pontifex Max. duo habuit genera Vestium. Aureas octo, albas quatuor. Hisce uno solum die in anno usus est. Togas albas pretiosas habuit duas: alteram mane, alteram vespera. Albis vestibus & vacca Rufa comburenda fuit. Vaccam comburi potuisse a Summo Pontif. & a quolibet Sacerdote. Circa vaccam rufam omnia Vestibus albis fieri debuerunt. Quot vaccæ combustæ fuerint? Aquibus? Eliezer filius Abaronis primam combussit. Is fuit כהן vicarius Summi Pont. Cujus vacca cineres, ad aquam Instralem fuerint adhibiti? Eliohin & Chanemael qui vaccas combusserunt, an Summi fuerint Pontifices? Plures fuisse Pontifices Maximos, quam in Catalogis existant, esse credibile. Quo sensu Moses & Ezra dicti sint vaccam Rufam combussisse. כלים Kelim significare vestes, ut & Gracum ord. Pontificem Max. non induere vestes ad comburendam vaccam, quibus est indutus x. die Tisri. Quo sensu id dicatur? Quo argumento Rabbini probent vaccam rufam fuisse comburendam vestibus albis. נורה טוה Argumento desumpto a pari, quia illis utendum erat x. die Tisri. Ipse Pontif. Max. vaccam comburens indutum fuisse quatuor Vestibus Sacerdotis Minoris. Balteus Sacerdotis minoris fuit mixtus ex lino & lana, coloratus, & figuris distinctus. Quo sensu tamen ejus vestes albæ dicantur? Quædam convenientia inter Sacerdotem Summum x. die Tisri, & inter eum qui vaccam comburebat? Tabula pontificem Max. vestibus albis vestium exhibens.

„ DCLXXXIII. **D**uo habuisse genera Vestimentorum Pontificem Maximum, בגדי זהב Vestes aureas, & לבן, vestes Albas ex iis, quæ hactenus dicta sunt, abunde constat. Aureas numero fuisse octo, feminalia, *Tunis*

„ *Tunicam*, *Balteum*, *Pallium*, *Ephod*, *Pectorale*, *Pileum* &
 „ *Zitz*, sive *Coronam*, deinde qua constiterit quælibet materia,
 „ quibus coloribus, cuilibet clarum est. *Albas* vero quatuor suis-
 „ se, quot tota Sacerdotum habebat turba, *Feminalia*, *Tunicam*
 „ *Balteum* & *Pileum*, easque constituisse ex lino albißimo, aliquo-
 „ ties repetimus: ut *vestes alba* Pontificis Max. non distinctæ fue-
 „ rint a vestibus totius Sacerdotum ordinis, nisi quod hi balteum
 „ habuerint ex lana & lino, variisque coloribus mixtum, ac cer-
 „ tis figuris ornatum; illius autem balteus, cum albis indutus fuit
 „ vestibus, ex albißima bysso, non minus quam feminalia tunica
 „ & pileus, contextus fuerit. Adde quod & illorum pileus altior,
 „ hujus autem circa caput fusior depressiorque fuerit, instar illius
 „ quo tectus fuit, vestibus aureis indutus.

„ DCLXXXIV. Quatuor hisce vestimentis albis Summum Pont.
 „ functum fuisse ministerio uno tantum die in anno, decimo sci-
 „ die Tisri, quando solennis fiebat expiatio etiam demonstravimus,
 „ Tandem & duas isto die eum habuisse togas, alteram pretiosio-
 „ rem mane, alteram minus pretiosam, vespera, non minus pa-
 „ tet.

„ DCLXXXV. Albis tamen vestimentis etiam ornatus esse de-
 „ buit, cum combureret *vaccam rufam*, ut inde cineres sacros
 „ ad aquam lustralem, qua a peccatis purificarentur, ex lege Dei
 „ haberent paratos, quod & verbo notavi libro primo, cap. XI.
 „ *Albis vestibus* id fieri debuisse exsertis verbis docetur Codice
 „ *Parah Adumah.* sive de *vacca Rufa*, cap. IV. sect. I. Dis-
 „ putatur ibi, numne comburi debuerit suo nomine, tradunt enim
 „ Sacerdotem attentamente, eam mactare, reliqua omnia præstare de-
 „ buisse, ut nomine vaccæ Rufæ, & in usum a Lege præscriptum,
 „ non vagis incertisque cogitationibus fierent; immo & Lavan-
 „ dum fuisse Sacerdotem, manibus pedibusque puris cuncta fuisse
 „ præstanda. Disputatur quoque ibidem, utrum a quolibet totius
 „ Sacerdotum ordinis, an vero a solo Pontifice Maximo id fieri
 „ potuerit, quibusque vestibus fuerit ornandus? Tandem sub fi-
 „ nem istius sectionis, ita colligit Misna: *ושלא בכחן גדול בסולה ר' יהודה*
 „ *מכשיר ובמחוסר בגדים פסולה ובכלי לכן היחה נטשה*
 „ *per Summum Pontificem, vetita est.* Doctor *Iebuda* licitam de
 „ clarat. *Si etiam fiat ab eo qui veste aliqua sacra caret, vetita*
 „ *quoque est.* *Fieri etiam debebat vestibus albis.* Hic duo animad-
 „ vertenda

„vertenda sunt. Primum quod vacca rufa comburi possit, non
 „solum per Pontificem Max. sed & per quemlibet totius ordinis.
 „Deinde fieri omnia debere *vestibus albis*.

„DCLXXXVI. Quamquam hujus non est loci ut examinemus,
 „per quem *vacca Rufa* fuerit combusta, tamen cum inde de-
 „ducamur ad vestimenta quibus indui debuit Sacerdos, illa si-
 „lentio prætereunda non existimo: Disputant itaque Talmudici
 „utrum fieri possit per quemlibet totius ordinis, an per solum
 „Summum Pontificem? Satis acriter de hac re inter Hebræorum
 „Sapientes disceptatur. Primam omnium combustam fuisse per
 „Eliezerum, nondum Summum Pontificem, conceditur, reliquas
 „autem omnes per solum Pontificem Max. Huic autem strenue
 „sefe opponunt Rabbi Jose, Rabbi Jehuda, & Rabbi Simeon
 „alique. Horum sententia est, primam, quidem combustam
 „fuisse per Elizerum, reliquas vero vel per Pontificem Max.
 „vel per alium ex tota Sacerdotum turba, absque discrimine fie-
 „ri potuisse. In hac sententia fuisse Talmudicos, discimus Co-
 „dice *Ioma cap. iv.* in Gemara: causam dant, quod prima,
 „non per Aharonem, sed per ejus filium fuerit combusta uti
 „patet ex Numer. Cap. xix. Ita scilicet disputant. ונתת אותה אל
 „אלעזר הכהן ולא לדורות לאלעזר איכא דאמרי לדורות בכהן גדול
 „איכא דאמרי לדורות בכהן הדיוט בשלמא למאן דאמר לדורות בכהן הדיוט שפיר
 „: *Et tradetis eam Eliezeri Sa-*
 „*cerdoti* (Numer. cap. xix.) *Eam Eliezeri*, (scilicet loco allegato
 „dictum est) *sed non posteris Eliezeris. Sunt qui dicunt, familiis*
 „*Summi Pontificis. Sunt qui dicunt, familiis minoris Sacerdotis.*
 „*Conceditur illi qui dicit familiis minoris Sacerdotis, recte; Sed*
 „*is qui dicit familiis Summi Pontificis, unde id habet?*

„DCLXXXVII. Eadem repetuntur eodem capite. Idem docet
 „Maimonides, & simul dat rationem, cur id statuat? *Hilchoth*
 „*Para Aduma*, sive de *vacca Rufa*. Cap. i. Sect. xi. כהן
 „הדיוט כשר לשריפה הפרה שנ' ונתת אותה לאלעזר הכהן וטריין אהרן היה
 „קיים ומפי השמועה למדו זו נעשית כאלעזר ושאר כל הפרות בין בכהן גדול בין
 „: *Etiam Sacerdos totius ordinis quilibet vaccam comburere*
 „*potest, quia dictum est, (Numer. xix.) dabitis eam Eliezeri Sa-*
 „*cerdoti. At Aharon tunc vivebat. Discimus itaque ex ipso textu,*
 „*istam factam fuisse per Eliezerem, reliquas autem vaccas, sive per*
 „*Summum Pontificem, sive per Sacerdotem minorem. Cum itaque*

„ prima vacca combusta fuerit per Eliezerem, vivente Aharone
 „ Summo Pontifice, non male indicat Maimonides reliquas omnes
 „ etiam comburi potuisse per quemlibet Sacerdotem ordinarium.
 „ Ad istum locum Maimonidis Kefeph Misna multa adfert ut idem
 „ demonstret. Inter alia etiam locum ex *Capite iv. Codicis Io-*
 „ *ma* in Gemara. Citat quoque *Siphre*, ubi De Sacrificiis præ-
 „ fertim agitur. אותה אל אלטור וזאת נטשה באלטור ושאר כל הפרות ככהן גדול
 „ דברי ר' מאיר רבי ורבי יהודה ורבי שמטון ורבי אומרם וזאת נטשה באלטור ושאר
 „ *Illam* (scilicet vaccam pri-
 „ mam trades, uti dicitur Numer. XIX.) *Eliezeri*; *Illa itaque*
 „ *peracta est per Eliezerem, sed reliqua omnes vacca per Summum*
 „ *Pontificem, ut tradit Rabbi Meyer. Sed Ribbi & Rabbi Iehuda,*
 „ *& Rabbi Simeon, & Rabbi Eliezer filius Iose dicunt, hæc facta*
 „ *fuit per Eliezerem, at reliqua omnes, sive per Pontificem Max.*
 „ *sive per Sacerdotem minorem.* Eadem notat Maimonides in suis
 „ ad *Codicem Parah, capite III. Sect. I.* Commentariis, ad hæc
 „ verba Misnæ. שבעה ימים קודם לשריפת הפרה מפרישין כהן השורף את הפרה
 „ *Septem diebus, ante combustionem vacca, segrega-*
 „ *runt Sacerdotem, qui vaccam combusturus erat, a domo sua ad*
 „ *conclave.* &c. (nempe in Templo) Ex hisce verbis Misnæ probat
 „ Maimonides vaccam rufam, ex mente Misnæ, a quolibet Sacer-
 „ dote comburi potuisse; cum dicatur *Separant Sacerdotem, qui*
 „ *combusturus est vaccam, non Pontificem Maximum.* מואמרין, וזו
 „ כהן השורף את הפרה תרע שכל כהן כשר לשריפתה אמר י' ונתח' אוהה;
 „ *Dicunt* (nempe Misnici) *Sacerdos vaccam com-*
 „ *busturus. Nota quemlibet Sacerdotem ad eam comburendam aptum*
 „ *esse. Dixit laudatus Deus: (Numer. XIX.) Tradetis eam Elie-*
 „ *zeri Sacerdoti. Mox addit Eliezerem fuisse:* בן הכהנים בעת ההיא
 „ *vicarium Sacerdotum isto tempore.* Pergit, in *Siphra dici* (quod
 „ jam ostendimus) *Hæc* (nempe prima) *combusta est per Elieza-*
 „ *rem, reliqua omnes, sine discrimine, sive per Summum Pontifi-*
 „ *cem, sive per quemlibet Sacerdotum totius ordinis.* Eadem repe-
 „ tuntur *Codice Parah. Cap. IV. sect. I.* Dubitari itaque neuti-
 „ quam potest quin vacca rufa combusta fuerit non per Summum
 „ Pontificem solum, sed per quemlibet Sacerdotem, per quem &
 „ reliqua sacrificia oblata fuerunt.
 „ DCLXXXVIII. Colliget tamen aliquis ex *Codice Parah A-*
 „ *duma, cap. III. Sect. v.* omnes vaccas rufas combustas fuisse per
 „ Pon-

„ Pontifices Maximos , non per reliquos totius turbæ sacerdotes.
 „ Postquam enim Rabbi Meyer ibi dixisset si ad conficiendam aquam
 „ lustralem , non reperiebant cineres septimæ vaccæ , desumptos
 „ fuisse sextæ , si nulli fuerunt sextæ , fumebant quintæ , vel quartæ ,
 „ vel tertiæ , vel secundæ , vel primæ , addit statim quot fuerint
 „ combustæ post tempora Efdræ , stante Templo secundo , quinque
 „ scilicet. Mox addit Misna septem combustas fuisse post tempo-
 „ ra Ezræ , ex sententia sapientum ; notantur etiam nomina eorum
 „ qui eas combufferunt , quinque nempe Sacerdotes , qui omnes
 „ videntur Sacerdotes Magni : *Simeon Iustus , Iohannes , Eliohi-*
 „ *nus , Chanamael Ægyptius , & Ismael.* Ita habet Misna לא מצאו
 „ משבט שושן משש מחמש מארבט משלש משתים ומאחה ומי ששאם הראשונה
 „ ששה משה והשניה ששה עזרא וחמש מעזרא ואילך דברי ר'מ וחכמים א' שבע
 „ מעזרא ואילך ומי שאן שמעון הצדיק ויוחנן כהן גדול עשו שתיים שתיים
 „ אליהו עיני בן הקיף וחנמאל המצרי וישמעאל בן פאכי עשו אחת אחת:
 „ *Si non reperiebant* (cineres) *septima vaccæ faciebant* , (aquam
 „ lustralem) *de sexta , de quinta , de quarta , de tertia , de secunda ,*
 „ *de prima vaccæ cineribus. Quis autem combussit eas ? Primam*
 „ *paravit Moses , alteram Ezra. Erant autem quinque a tempore E-*
 „ *zra ac post eum , ex sententia Rabbi Meyer. At Sapientes tradunt*
 „ *septem fuisse a temporibus Ezra. At quinam fuerint qui eas pararunt ?*
 „ *Simeon Iustus & Iohannes Pontifex Max. pararunt quilibet duas. E-*
 „ *liohin filius Hackiphi , Chanamael Ægyptius , & Ismael filius Pavi,*
 „ *pararunt quilibet unam.* Summos fuisse Pontifices *Simeonem I-*
 „ *stum , Iohannem , & Ismaelem filium Pavi* , non dubitatur , cum
 „ apud Iosephum & alibi in eorum Catalogo reperiantur. Du-
 „ bitari tamen possit de *Eliohino filio Hackiphi , & de Chanemaele*
 „ *Ægyptio* , cum Iosephus aliique de eo taceant. Tamen & hos
 „ Pontifices Maximos fuisse , colligi potest ex mente Rabbi Meyer.
 „ Est enim ejus sententia , uti demonstravimus , vaccam rufam
 „ parari non potuisse , nisi per Summum Pont , dicitque quinque
 „ combustas fuisse post tempora Ezræ : Sapientes statim enume-
 „ rant hos quinque , unde quis non male conjiceret hos quin-
 „ que intellexisse Rabbi Meyer , cumque judicasse , eos omnes fuis-
 „ se Pontifices Maximos. Enimvero etsi *Eliohinus & chanamael*
 „ apud Iosephum aliosque nonnullos , inter Pontifices Maximos
 „ noti non fuerint , poterant tamen fuisse Pontifices Max. Mul-
 „ to plures proculdubio fuerunt quam a Iosepho aliisque notan-

„tur; cum a tempore Maccabæorum tot electi, aut potius ob-
 „trusi fuerint, fere singulis annis novus aliquis. Si credamus
 „*Sepher Iuchasin* fol. xxv. lat. I. certum est, *Eliohinum*, & *Cha-*
 „*nemaelem* Sacerdotes Summos fuisse; non minus quam reliquos
 „tres quibus annumerantur. Sic habet *Sepher Iuchasin*, dicto loco.
 „אלישיני בן הקף והנמאל המצרי שניהם כהנים גדולים ועשה כל אהר מהם פרה
 „קודם ישמעל בן פאכי נפ' ג' פרה: *Eliohini filius Kaphi & Chanamael A-*
 „*gyptius ambo erant Summi Pontifices, & quilibet eorum vaccam com-*
 „*bussit, ante Ismaelem filium Paphi. Capite III. Codicis vaccæ Ru-*
 „*fa.* Hinc sequeretur, post Ezram omnes vaccas rufas a Sum-
 „mis combustas fuisse Pontificibus.

DCLXXXIX. Silentio præterire non possum, quod in ea-
 „dem Misna dictum sit, Mosen & Ezram quemlibet etiam vac-
 „cam rufam combussisse, qui tamen Pontificibus Maximis annu-
 „merari non possunt: etsi enim Moses fuerit Pontifex, non
 „minus quam Rex & Prophta, tamen Summorum Pontificum
 „ordini non adscribitur; præterquam quod prima vacca combu-
 „sta fuerit per Eliezerem, Aharonis Summi Sacerdotis filium,
 „ejusque vicarium, ut habet Maimonides. Sed & Ezra non fuit
 „Pontifex Maximus. Existimo itaque dictum fuisse, vaccas
 „fuisse combustas per Mosen & Ezram cum id factum fuerit iis
 „viventibus remque procurantibus. Idem judicare quis posset
 „de quinque Pontificibus Summis sequentibus, Simeone Justo,
 „Johanne, Eliohino, chanemaele & Ismaele: quod nempe sub
 „eorem Pontificatu eorumque jussu & cura quinque, sive, ut
 „volunt חכמים Sapientes, septem vaccæ reliquæ fuerint com-
 „bustæ. At, quidquid alii dixerint, ex iis quæ allata sunt,
 „manifestum est, primam paratam fuisse per Eliezerum, ac re-
 „liquas omnes per quemlibet Sacerdotem, sive Summum, sive
 „ordinarium comburi potuisse.

DCXC. Qualiscumque autem is fuerit, sive Summus, sive
 „minor Sacerdos, ministerio isto fungi debebat vestimentis *albis*,
 „ut habet traditio, codice *Parah* cap. iv. *sect. i.* quem locum ab insitio
 „hujus capituli allegavimus. וכלי לבן, inquit, היה נטשה *Et vesti-*
 „*bus albis fiebat.* Maimonides, ad istum locum, per כלי לבן in-
 „telligit כלי לבן *vestibus albis.* Revera *vestimenta* non minus quam
 „reliqua suppellex כלים *vasa* nuncupantur, quod & annotavi-
 „mus hujus libri capite xx. Ita & Græce αὐτῶν. Act. x &

„ XI Maimonides sane *Hilch. Kele Hammikdash*, Codice. De *vasis*
 „ *Templi*, בגדים *vestimenta* etiam *vasis sacris* annumerat: cum de
 „ *vestibus*, non minus quam de reliquis *vasis* ibi agat. Idem Mai-
 „ monides ad Misnam, *Codice Parah* cap. iv. ad hæc verba, בגדי לבן
 „ hæc habet. הם אותן שהיה לובש כהן גדול כיום הכפורים לעבודה
 „ היום כמו שהתבאר בפסוק ואמנם הם ארבעה כלים אשר היה לובש כהן הדיוש
 „ לעבודה ולשון התוכפאה מצותה בר' בגדי לבן של כהן הדיוש ואם עשה בבגדי
 „ זהב ובבגדי לבן חול פסולה וידענו זה בנזירה שזה אמר האל י'ת ביום
 „ הכפורים אשר לשון הפסוק בא כאל ד' בגדים והיתה זאת לכם לחוקת טולם
 „ ואמר בפרה אדומה והיתה לבני ישראל ולגר ולגר הנגר בתוכם לחוקת טולם ואמר כה
 „ :
 „ *Hæc (vestimenta) sunt illa quæ*
 „ *induit Pontifex Max. die solennis expiationis (x. die Tisri) ad mini-*
 „ *sterium istius diei, quemadmodum exponitur in Scriptura sacra. Illa*
 „ *autem revera sunt quatuor vestimenta, quibus vestitur Sacerdos minor*
 „ *ad ministerium suum. Et mens Thosphta est, poscere legem, ut essent*
 „ *quatuor vestimenta alba Sacerdotis minoris. Si autem operatus esset ve-*
 „ *stibus aureis aut vestibus albis profanis (quibus uti aliquis solet ex-*
 „ *tra ministerium) omnia erunt irrita. Et hoc quidem discimus ar-*
 „ *gumento desumpto a pari, cum Deus opt. Max. dicat die solennis Ex-*
 „ *piationis, ut loquitur, Scriptura Sacra, venit in quatuor istis vesti-*
 „ *mentis, & hæc erit vobis lex perpetua. (Levit. xvi com. iv. &*
 „ *xxxI. & xxxiv.) ita dicitur de vacca Rufa. (Numer. xix. com.*
 „ *x.) & erit filius Israel, & peregrino, qui peregrinatur inter vos lex*
 „ *perpetua. Qualis est ista Lex de qua hic agitur, circa vestes*
 „ *albas etiam &c: (talis est illa quæ lata est circa vestes vacca:*
 „ *rufæ.)*

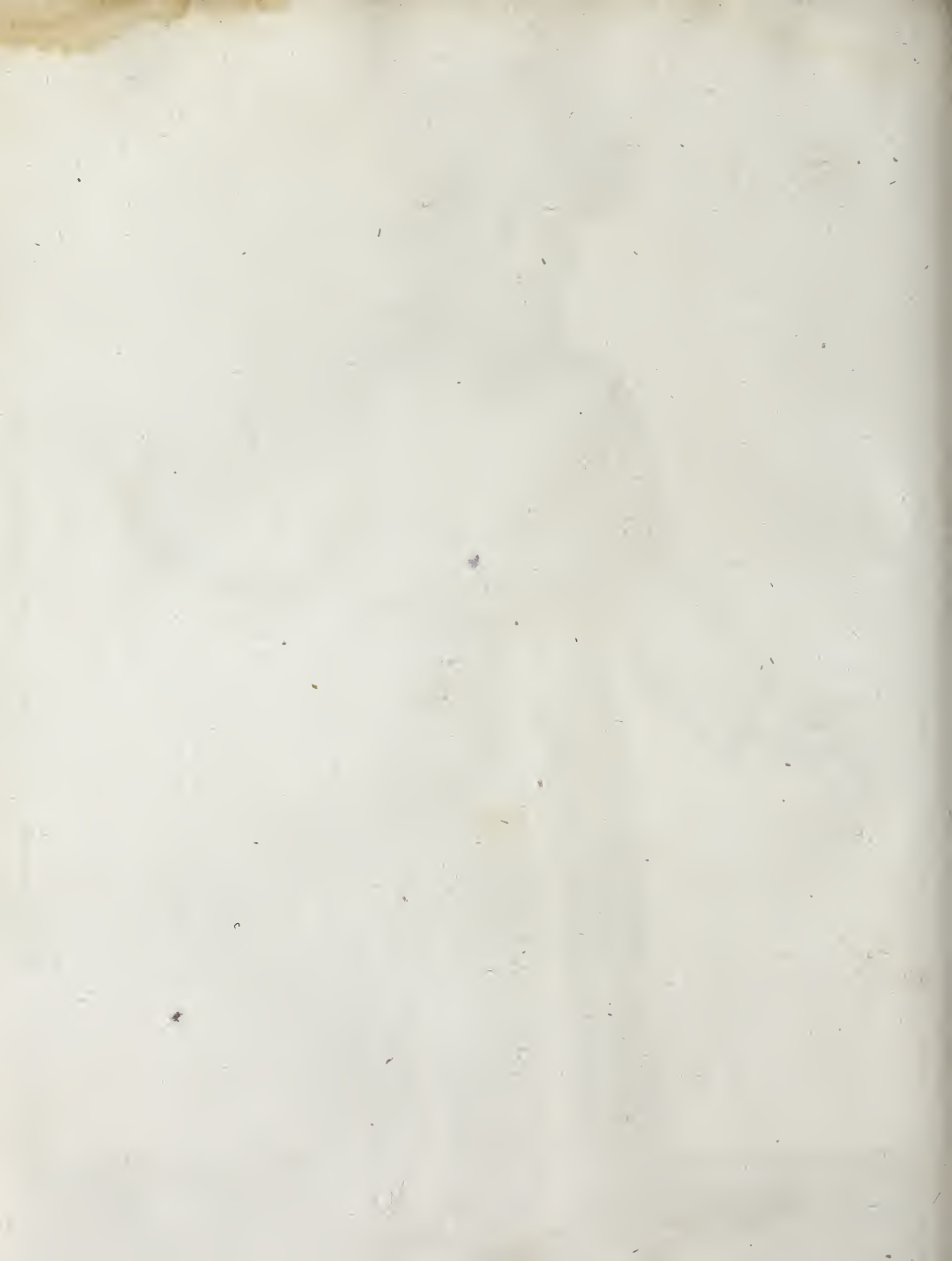
„ DCXCI. Nulla exstat usquam expressa Lex de vestitibus Sacer-
 „ dotis vaccam rufam comburentis, quales adhibendæ sint? Id
 „ tamen Hebræorum Sapientes probant argumento desumpto a
 „ pari. Ideo scilicet quia in utroque loco, & ubi de Expiatione
 „ solenni, decimo die Tisri (Levit xvr.) dicitur: *hæc erit vobis,*
 „ *Lex perpetua;* idemque repetitur de vacca Rufa. (Numer.
 „ xix.) Ergo eadem Lex est utriusque. Cum itaque Levit
 „ xvi. Deus jusserit ut Pontifex Max. vestitus sit quatuor *ve-*
 „ *stibus albis*, iisdem vestiri debebat is, qui vaccam rufam com-
 „ busturus erat.

„ DCXCII. At dicet aliquis, qua ratione dicitur, quemad-
 „ modum jam toties audivimus, Summum Pontificem; si vaccam
 „ Rufam

„ Rufam comburere ipse vellet, vestiendum fuisse *vestibus albis*,
 „ quibus usus est decimo die Tisri, quandoquidem, ministerio isti-
 „ us diei peracto, vestes *albae* omnes deponebantur, ut iis in po-
 „ sterum nunquam fuerit usus, ut etiam fuerint אטורין בהנאה ad
 „ quemlibet usum prohibite, uti ex Codice *Joma cap. II.* & ex Mai-
 „ monide *Hilchoth Kele Hammikd. cap. VIII. sect. VI.* inferius osten-
 „ demus, Libro *II. cap. XXV.* hujus Editionis *cap. XXVI.* Cum
 „ itaque Sapientes, praesertim Maimonides ad *Parah cap. IV.* lo-
 „ co modo allegato, dicant, eum vestitum fuisse *vestibus albis*, quas
 „ induerat die solennis Expiationis; hoc tantum vult, eum usum
 „ fuisse *vestimentis albis*, quemodmodum die Expiationis sole-
 „ bat. Et sane *vestibus albis* eum fuisse vestitum, certum est,
 „ cum esset indutus *vestibus Sacerdotis minoris*, ut docet *Tosiphra*,
 „ notante Maimonida eodem loco. Idem Maimonides clarius *Hilchoth*
 „ *Parah Adumah, cap. I. Sect. XII.* ubi exfertis verbis docet, Sa-
 „ cerdotem vaccam comburentem, Sive fuerit Summus Ponti-
 „ fex, sive alius totius ordinis, *vestibus Sacerdotis minoris*, ad
 „ hoc peragendum ministerium usum fuisse. Ipsum audiamus:
 „ והטושה אותה לובש בארבעה בליים של כהן הדיוט בין שטשאה כהן הדיוט בין
 „ Et qui eam faciebat (combussit) *vestitus erat*
 „ quatuor *vestibus Sacerdotis minoris*, sive eam combusserit *Sacerdos mi-*
 „ nor, sive id fecerit *Pontifex Maximus*. *Vestibus albis* itaque ad
 „ hoc ministerium utendum fuit.

„ DCXCIII. Non exigua tamen haecenus manet difficultas:
 „ capi enim non potest quomodo concilianda sint, scilicet *vestibus*
 „ *albis*, & tamen *vestibus Sacerdotis minoris* usum fuisse Sacer-
 „ dotem vaccam comburentem; Cum tamen vestes Sacerdotum
 „ totius ordinis *albae* dici nequeant, quandoquidem balteus fuit,
 „ non solum ex lino albo, sed & ex lana variis coloribus, hya-
 „ cinthino, purpureo & coccineo, certisque figuris distinctus:
 „ vestes autem Pontificis Max. x. die Tisri *albae* dicebantur, quod
 „ omnes, ipse etiam balteus, ex bysso albilissima contexta fuerint,
 „ nullo intermixto colore. At solvendam hanc difficultatem,
 „ non video quid adferri possit, nisi dicamus, ad ministerium circa,
 „ vaccam Rufam specialiter fuisse contextas quatuor vestimenta,
 „ adeoque ipsum etiam balteum, ex lino albo, *vestibus albis*,
 „ quibus utebatur Pontifex Max. x. die Tisri, similima. Id eo
 „ magis est credibile, cum Sacerdos qui vaccam rufam combure-
 bat,

bat, alia quædam habuerit communia cum Pontifice Max. so-
 lenni die Expiationis. Uterque adhibebat vasa alba, uterque
 Sanctus atque mundus esse debebat modo speciali; idcirco uter-
 que a familia separabatur, & in certum Templi conclave dedu-
 cebatur, ibique uterque remansit spacio septem dierum ante
 ministerium; honore tamen, qui quemlibet decebat, cuilibet
 exhibito. Accedebant scilicet fratres Sacerdotes ad Pontificem
 Max. ipsique officia varia præstabant; Sacerdoti vero minori,
 quamvis etiam (ob specialem sanctitatem) in Templo a tota tur-
 ba segregato, idem honor non fiebat: ad hunc enim fratres Sa-
 cerdotes non veniebant, nisi ut eum in ipso ministerio iuva-
 rent. De quibus vide *Cod. Parab. cap. III. sectione I.* & in *To-
 sephot R. S.* Certum itaque ex dictis est, utrumque fuisse ve-
 stitum *vestibus albis*, & Pontificem Maximum, in solenni Ex-
 piatione x. die Tisri, & Sacerdotem qui vaccam comburebat.
 Hæc tabula Pontificem Max. בגדי לבן *vestibus albis* x. die Ti-
 sri indutum lectori ob oculos ponit.

CAP. XXV.

DE PRETIO VESTIUM SA-
CRARVM.

Vestes sacra facta erant לכבוד ולחפזו ad honorem & ad gloriam.
Exod. xxviii. vers. II. & XL. Sacerdotum minorum vestes
pretiosæ. Multo pretiosiores vestes S. Pontificis. Vestes albae XII.
minarum, Centum drachmarum. Octodecim minarum. Tota
summa xxx. minarum, Quot imperialium? Ismaelis S. P.
vestes albe centum minarum duarum myriadum. Circa Benga-
lam pretiosissima byssus. Linum Harlemense. Linum auro e-
quatur. Plinius & Gemarici allegau. Seidenus legit פאבי פאפי
פאפי & c. Tunica Sacerd. non requirebat longam telam, ut toga
Romana. רבוי Myrias quid? Lini incredibile pretium. Vestes
alba pellucida. Rejesta a Pontificibus. Varii auctores. Vestes
corpus magis ostentant quam vestiunt. Textilis ventus. nebula
linea. Vestes aureæ pretio superant albas. Lana magno pretio
empta.

empta. Vestis talentum absorpsit in lana apud Aristophanem. Vestis ter mille ducatonum comburitur ob duplicem materiam. Aurum vestibus sacris intextum. Colores pretium vestium sacraugebant. Coccus regius color. Varii auctores. Hyacinthinum pretiosum. Argaman sive purpura. Ejus pretium. Purpura Bassi & Prætoris. Purpura pretio vix cedit margaritis. Metelli Scipionis & Capuonis trichinaria xx. millibus ducatonum emptia. Varii auctores. Purpura Hermionica. Trium millionum ducatonum. Textura vestium SS. auget pretium. Et ornamenta. Tafscheb, Chofcheb, Rokem. Duodecim gemma in Pectorali & dua Sardonyches in humeralibus; omnia superant pretio. Patrimonia, integros census, saltus & Insulas, in collo in digito, & in aure gerebant veteres. Lollia Paulina gemme sexcenties sestertium emptæ, id est quinque millionibus flor. Hollandicorum. Vestes Pontificis Max. vere Regiæ. ornatus Honorii apud Claudium confertur cum ornatu S. Pontificis. Sacerdotes honore & gloria Regibus parces. Sacerdotium Regium. Exod. xix. vi. Reges, Consules & Imperatores apud antiquos erant Sacerdotes. Moses Rex & Sacerdos. Olim Principes dicti כהנים Sacerdotes. Varii loca S. Scripture. Vestes sacra in Thesauris recondita. Maimondes & Iosephus allegati. Arx Antonia. Sacra Vestes sub sigillo Pontificis Max. olim erant. Deinde ab Herode servata. Postea erant aliquando in potestate Romanorum, nonnunquam Iudeorum. Contentiones de servandis vestibus. Cur Romani custodiam S. vestium tam anxie ambiverim? Regum Thesauri in vestibus. Locus Maubai v. xx. Thesaurus Regis Abasueri. Estera vi. x. & Alexandri Severi. Toga picta, & Tunica palmata in Capitolia servata. Lampridius & Cod. leg. xiv. de Murilegiis allegati Vestes Pontificum minorum quoque in Thesauris servata. Loci Estera cap. II. LXIX. & Nchem. VII. Septuag. allegati. Singulorum genus vestium suam arcam habuit. Qualibet classis quatuor arcas. Omnes arca vestium xcvi. Talmud & alii Rabbini allegati. Ubi remanserint vestes alba magno die expiationis? Vestes sacra sumptibus publicis fiebant.

DCXCIV. **H**Actenus de ipsis vestimentis sacris, de eorum origine, numero, materia, colore, textura, ornamentis. De qualibet veste in specie, cum totius turbæ, tum Pontificis Maximi. De vestibus Albis & Aureis. De *Brachis, Tunica, Balteo, Pileo, Pallio, Ephodo, Pectorali, Tiara & Corona*. De earum forma & figura. Tandem de modo eas vestiendi. Restat ut aliquid etiam dicamus de earum pretio, usu & significatione.

DCXCV. Moles cap. xxviii. versibus II. & IX. dicit sacris vestibus indui debere Sacerdotes לְכָבוֹד וְלִהְיוֹרָה *Ad honorem & ad gloriam*. Unde primum colligo, vestes sacras fuisse pretiosissimas, prout vestes pretiosæ hominibus adferre solent honorem & gloriam. Et sane Sacerdotum, cum Summi, tum reliquorum vestes pretiosæ erant, sive materiam, sive colores, sive artes, eas conficiendi, sive tandem earum ornatum spectes. Erant enim omnes vestes totius etiam turbæ ex bysso pretiosa, singulari artificio, non consuræ quidem, sed contextæ, & pulchris figuris ornata, præsertim tunica; balteus autem erat ex bysso & lana purpurea, coccinea, & hyacinthina, opere Phrigionico acu pictus.

DCXCVI. Sed quantum Regum superbæ vestes superant centones alicujus pauperis, tantum sane superant vestimenta Pontif. Maximi vestes reliquorum Sacerdotum, Primum vestes albæ ex bysso Pelusiaca & Indica, id est pretiosissima erant, ut ex *Codice Ioma cap. III.* ostendimus. Ibidem loci docent Sapientes isto die Sum. Pontificem bis vestiri vestibus albis lineis, aliis mane, aliis vesperi. Matutinæ ex lino Pelusiaco emebantur duodecim minis. Vespertinæ ex lino Indico octingentis drachmis; id est octo minis: facit enim mina centum drachmas. Aut etiam secundum, alios matutinæ vestes octodecim minis emebantur, vespertinæ duodecim. Octodecim autem minæ faciunt nostræ monetæ quadringentos & quinquaginta scutatos, sive imperiales, & duodecim minæ trecentos imperiales. Sic tota summa matutarum & vespertinarum erat triginta minarum, id est septingentorum & quinquaginta imperialium, facit enim mina centum siclos, sive quinquaginta siclos sacros. Siclus autem sacer nostræ monetæ facit imperialem semis. Consulendi sunt Judæi, Josephus, Waserus aliique qui de re Numaria Hebræorum scripserunt. Sane vestimenta linea septingentorum & quinquaginta imperialium sunt ve-

stimenta non vili pretio empta. Nihilominus si Pont. Max. aliquid de suo addere volebat, ut pretiosiores haberet, id ei licitum fuit, ut eadem Misna docetur.

DCXCVII. Sed multo pretiosiores habuit, si Talmudicis fides. Tradunt Gemarici *Codice Ioma cap. III.* Sacerdotem Ismaelitem, filium Paphi a matre sua accepisse tunicam centum minarum, id est duorum millium & quingentorum imperialium. Sed vilia sunt, si conferantur cum iis, quæ ibidem loci leguntur. Narratur enim Eliezerem filium *Chersomi* a matre accepisse tunicam duarum myriadam. Si hoc intelligatur de duabus myriadibus minarum, pretium fabulosum & incredibile videbitur; tot enim myriades facerent quinquaginta millia imperialium. Si vero (quod magis credibile) de זוזים *zuzis* explicetur, tunc intelligendæ erunt ducentæ minæ, id est quinquies mille imperiales. Non credo tanti pretii linum hodie reperiri, ut ut mihi narratum sit; in India circa Bengalam byssi telam, sedecim ulnas longam, emptam fuisse centum imperialibus. Si ad nos esset delata, pretium quater augeri deberet. Nec ad hoc pretium accedit linum Harlemense, ut ut etiam ulna octo imperialibus empta sit, uti animadvertimus Libro I. cap. VII. Auro nonnunquam æquatum fuisse linum byssinum, docet Plinius *lib. xviii. cap. I.* *Quarternis*, inquit, *denariis scripula ejus permutata quondam, ut auri reperio.* Non male igitur Talmudici *Codice Bava Metzia cap. II.* & *Cholin cap. VI.* nihil pretiosius existimant, quam linum, ut dixerint: *si quis magnas divitias cito dilapidare vellet, oportere ut sese vestiat lino byssino.* Sed de ejusmodi tunicis pretiosis quales habuisse dicuntur Ismael & Eliezerus, audiamus ipsos Talmudicos, *Codice Ioma cap. III.* אמר עליו של ר' ישמעאל בן פאפי ששחה לו אמו כתונת של מאה מנה ולבושה וטובר בה עבורת יחוד ומסרה לציבור אמרו עליו על רבי אלעזר בן חרסום ששחה לו אמו כתונת משתי דינות ולא הניחיהו אחיו כהנים ללבושה מפני שנראה כסרום ומי כתחיו והאמר *Narratur de Doctore Ismaele, filio Paphi* (Seldenus de *success. in Pont. Hebr. cap. XI.* legi vult פאפי *Phabi*, quamvis nusquam ita legatur, quod sciam. Locus *Codici Parah cap. III.* corruptus mihi videtur, & legi debet ut hic פאפי, non autem באפי, aut פיאבי *Piabi* ut habent quidam libri) *quod mater ipsi fecerit tunicam centum minarum, qua indutus functus est ministerio unius, & tradidit eam toti cœtui.*

Nar.

Narratur etiam de doctore Eliezer filio Chersomi, quod mater ei fecerit tunicam duarum myriadum. At fratres ejus Sacerdotes non permiserunt ut ea vestiretur, quia apparebat nudus, Et quamvis dicatur constabat (tunica) ex filo sexduplo retorto: respondet Abai; erat instar vini in vitro. Notari hic debet, mentionem fieri de sola tunica, quæ fuerit centum minarum, aut etiam duarum myriadum. At tunica non erat instar togæ Romanæ, quæ telam satis longam requirebat, sed ad modum corporis erat aptata, ut etiam sex, aut plurimum septem ulnis confici potuerit. Cogita quale debeat esse linum, cujus septem ulnæ emuntur quinquies mille imperialibus. Quid? si de duarum myriadum minis, id est de vigesies mille minis (myrias enim sive מריי facit decies mille) intelligatur, quo modo a Glossa sumitur, tunc quælibet ulna fere centies mille imperialibus emptam fuisse dicendum erit. Hoc credit Judæus Apellas, non ego. Nota etiam hic, honestissimo consilio factum esse, quod Sacerdotes nollent permittere, ut Eliezerus Summus Pont. vestiretur ejusmodi vestibus, quibus instar nudi pelluxisset, tanquam *vento textili*, aut *linea nebula* circumdatus. De ejusmodi vestibus instar telæ aranæ, & quæ corpus magis detegunt quam operiunt, præsertim ex serico, vide Plinium *lib. II. cap. XXI. III.* Senecam de *Beneficiis lib. VII. cap. IX.* Horatium *lib. I. Satyr. II.* Tibullum *Eleg. VI. lib. II.* Juvenalem *Satyr. VI.* Hieronymum *adversus Helvidium*, Solinum aliosque bene multos, qui ejusmodi vestes corpora potius ostentare quam vestire dicant, easque *tenuem vestem, textilem ventum, & nebulam lineam* vocant. Petronius elegantissimus Poeta.

*Æquum est induere nuptam ventam
textilem.*

Palam prostare nebula linea.

DCXCVIII. Sed quamvis vestes alba pretiosissimæ fuerint, aurea tamen illas pretio & ornatu longe superabant; siquidem non solum ex pretiosissima bysso, sed & ex lana, auro, & gemmis constabant. Lanam antiquitus magno pretio emptam fuisse, vel ex solo *Aristophane* colligi potest, in *Vespis*.

ΒΔ. πόθεν ὦ γὰρ ἀλλὰ τῆτο τοῖσι Βαρβάρους
(Υφαίνε) πολλαῖς δαπάναις. αὐτῆ γίτο
Ἐβρίων τάλαντον καταπέπωνε ραδίως.

*Bona verba: at ista, ut scias, cum maximo
Sumptu & labore Barbari texunt: & hæc
Vestis talentum absorpsit in lanam facile*

Talmud Jerusalemitanum mentionem facit vestis lanæ, duplicis materiae triginta myriadibus emptæ. *Codice Kilaim cap. I. בנר בשלשים רוביא דינר ויהבור לר' ומצא בו כלאים ושרפו* *Habuit vestem triginta myriadam denariorum, quam tradiderunt Magistro, & reperta erat duplicis materiae, ideo combusta est.* Tot denarii argentei facient ter mille ducatones. Quod ad lanam, in vestibus Pont. Max. erat Milesia, id est mollissima & pretiosissima. vide lib. I. cap. IX. Sed & aurum intextum habebant Ephod & Pectorale. Immo ex solido auro constabant annuli, catenæ, fibulæ, & gemmarum fundæ; ut & tintinnabula in Pallio. Et optimum etiam auri genus adhibitum fuit, uti demonstravimus libro I. cap. VI.

DCXCIX. Pretium valde augebant colores *hyacinthinus, purpureus, coccinus & aureus*, Regibus maxime noti, ut ostendimus lib. I. cap. XV. *Coccus Imperatoris paludamentis dicitur* erat, Regum & Augurum vestimentis destinatus; ut etiam Hispani (quamvis Hispanicus postremus & Galaticus optimus sit) ad solvendum tributum, *coccum* dederint, testibus Plinio, Isidoro, Lampridio, Servio, Martiale, Suetonio aliisque. Hyacinthinum colorem (qui & ipse genus purpuræ est, tingitur enim purpura sive conchylio) rarum & pretiosum fuisse nemo ignorat. Ideo Plinius: *Unde conchyliis pretia & libram violaceæ purpuræ denariis centum venisse* ait. Libra scilicet lanæ ista purpura tinctæ centum denariis, id est duodecim imperialibus emptæ est, ut quidam id explicant. Eodem libro IX. cap. XL. docet *libram pelagii quinquagenos nummos, & buccini centenos non excedere.* Unde de pretio *Techelet* de quo agimus judicari potest. Nam ista *violaceæ purpura* valde ad hyacinthinum accedit, & utrumque *conchylio*, sive חילזון tingitur. Sed & קר pretiosus hic color dicitur ab Hebræis, ut libro I. cap. XIV. ex *Codice Menachoth cap. IV. Megillat' Ester; Jonathane, Bereschit Rabba*, aliisque docuimus. Vide quæ annotavimus ex Xenophonte, lib. I. Macchab. IV. XXIII. & aliis. Omnium tamen pretiosissimus color est ארגמן *purpura illa Tyria dibapha.* Si purpuræ violaceæ libra denariis centum venibat, eodem Plinio teste, *dibapha Tyria in libras de-*

narius mille non poterat emi, id est ducatonibus centum. Hinc lacernas millibus decem emit Bassus, ut habet Martialis, lib. VIII.

Epigr. x.

Emit lacernas millibus decem Bassus,

Tyrias coloris optimi.

Proculdubio intelligit nummos sestertios, qui faciunt nostræ monetæ ducentos & quinquaginta ducatonem. Sed hæ lacernæ non magno pretio emptæ erant, sed vili, ut magnum lucrum fecerit Bassus, ut ibidem innuit Martialis. Et sane libro x. *Epigr. xli.* togam Prætoris in ludis Megalensibus centum millibus emptam dicit.

*Constat fuit Megalensis purpura centum
Millibus.*

Id est bis mille & quingentis ducatonibus. Ipsi etiam margaritis pretio vix cedebant conchyliis & purpuræ. *Conchyliis*, inquit Plinius lib. ix. cap. xxxv. & *purpuras omnis ora auerit, quibus eadem mater luxuria paria pene etiam margaritis fecit.* Non mirum igitur si peristromata & Triclinaria Babylonica, id est purpura acu Babylonica picta & ornata, aliquot millionibus, ut hodie loquimur, emptæ sint. Plinius lib. viii. cap. xlvi. *Mellus Scipio triclinaria Babylonica* (sic emendat Budæus de *Asse lib. II.*) *sestertium octingentis millibus venisse jam tunc ponit in Capitonis criminibus, quæ Neroni Principi quadringentis sestertium nuper steterit.* Id est Capito habebat triclinaria, viginti millibus ducatonum emptæ. At Neronis emptæ erant decies centenis millibus, id est millione ducatonum. Nota etiam illa fuisse lanæa, (nam de lana ibi agit Plinius) sed purpura infecta, & variis coloribus auroque acu Babylonica picta. Non possum silentio præterire pretiosissimam purpuram, quam memorat Plutarchus in *Alexandro*, quæ Susis reperta est. *ὄπρ*, inquit, *Φησὶν ἢ πορφύρας Ἑρμιονικῆς ὄρεθῆναι τάλαντα πενταχίλια.* Ubi etiam purpura *Hermionica* quinque millia talentum narrat inventa. Ingens sane pretium, quinque millia talentum! faciunt enim tres milliones, ut cum vulgo loquar, ducatonum. Ergo pretiosissimi colores adhibebantur in vestitu sacro, colores plane Regii, quod non parum faciēbat *כבודו ולואפרו* ad honorem & ad gloriam Pontificis Maximi.

DCC. Ipsa ars pretium valde augebat: cum omnia vestimenta sacra fuerint *אורו מעשהו* opus textoris, nulla opera acus, sed arte

ingeniosissima & rarissima. Maximo sumptu texti dicuntur a Barbaris, vel hac sola de causa. Ideo in desuetudinem abiit ars vestes texendi, quod hoc nimio labore & sumptu factum esset, ut suo loco ostendimus. Nec prætereunda sunt ornamenta & figuræ, quæ aut telæ intexebantur, aut acu Babylonica affuebantur, & pingebantur. Non tantum tunica erat *לשואת* *lasuata*, sive *tesellata*, sed Pectorale & Ephodum erant *יחנ* i. e. elegantissimas figuras, omnium generum florum intextas habebant, in ipso jugo arte ingeniosissima, unde & *יחנ* *ehoscheb* dicitur ab ingenio. Et ipse balteus erat *רוקם* *Rokem*, id est acu Babylonica, magno labore & sumptu, elegantissimas figuras depictas habebat. De his bene multa diximus libro I. cap. xvii. De aureis filamentis sacro vestitui intextis, nihil jam dicam præter ea quæ diximus.

DCCI. Tandem nihil pretiosius excogitari potest, quam duodecim gemmæ in Pectorali, & duæ Sardonyches in fibulis humeralium Ephodi. Duæ istæ Sardonyches pretiosæ erant, non tantum sua natura, sed & mole & magnitudine, cum singula sex nomina, sive triginta sex literas habuerit insculptas. Reliquæ in Pectorali omnium generum erant exquisitissimæ & pretiosissimæ; ut *Sardius*, *Topazius*, *Smaragdus*, *Carbunculus*, *Saphirus*, *Adamas*, *Hyacinthus*, *Achates*, *Amebystus*, *Chrysolubus*, *Sardonyx* & *Iaspis*, quarum pretium multum auxit moles, tantæ enim erant molis, ut singulæ integrum nomen sex litteris constans, inscribi potuerit. Ars & materia simul erant in pretio, ut Plinii verbis utar: non enim solum politissimæ & lucidissimæ ac perfectissimæ, sed & cælatura mirabiles erant. Sane si olim veteres patrimonia, & integros census, immo saltus & Insulas, uti loquuntur auctores, in collo, in digito, in aure gerebant, plura patrimonia, & census, plures saltus & Insulas in Pectore gerebat Pontif. Maximus apud Judæos, singula sane gemma census aut patrimonium videtur. Miramur, & merito, Lolliam Paulinam, Caji Principis matronam caput ornasse Smaragdis & margaritis sexcenties sestertium, id est quinque millionibus florenorum Hollandicorum. Vide Plinium *lib. ix. cap. xxxv.* Sed quo pretio emtæ sint gemmæ in vestitu Summi Pontificis, quis dicit? Erat igitur vestitus plane Regius, *in honorem & in gloriam* Summi Sacerdotis. Verissime dici potest de Pontifice Maximo Hebræorum, quod de Honorio olim cecinit Claudianus, de Conf. Honorii:

Ornatusque novo gravior Deus asperat Indus
 Velamenta lapis, pretiosaque sua Smaragdis
 Dacta virent. Amethystus inest, & fulgor Iberus
 Temperat arcanis hyacinthi cœrulea flammis.
 Nec rudis in tali suffecit gratia textu:
 Auget acus meritum, picturatumque metallis
 Vivit opus, multaque ornantur lappide cultus,
 Et variis spirat Nereia bacca figuris.
 Quæ tantum potuit digitis mollire rigorem
 Ambuosa colus? vel cujus pectinis arte
 Traxerunt solida gemmarum stamina tele?

Si *Baccam Nereiam*, id est *margaritam* excipias, nonne omnia in Summi Pontificis vestibus reperiuntur? *Indo* sane *lapide* asperantur; *Smaragdis* virent; *Amethystus* inest & *fulgor Iberus*, id est aurum quo *flamma hyacinthi* & *chrysolthi* temperatur, *Adest lappis*, *Adamas*, *Carbunculus* & tot aliæ gemmæ ad ornatum. Auget etiam *acus Babylonica meritum* & *picturatum* erat *opus*. Quæ igitur erat ista *ambuosa colus* *Belzelcelis*, quæ *Arachne*, quæ auri rigorem mollire, & pectine suo auream & gemmatam telam detexere novit? Pergamus cum eodem Poeta:

quis miscuit ignes?

Sidoni rubrique maris? tribuere colorem
Phœnices.

Iidem sane colores reperiuntur in Hebræorum Sacerdotum vestitu.

DCCII. Non male igitur Philo Judæus libro *De Sacerdotum honoribus*: ἐξ ὧν ἀπάντων ἐστὶ δῆλον ὅτι βασιλέως εἰς σεμνότητα ἢ τιμὴν περιέπλησεν τοῖς ἱερέσιν ὁ νόμος. Ex his omnibus manifestum est, legem Sacerdotes honore & gloria pares facere Regibus: ut etiam optime vel hanc solam ob causam dicatur Sacerdotium Dei & Sacerdotium Regium, Exodi XIX. VI. Tanto in honore fuit olim Sacerdotium, ut & ipsi Reges eo fungerentur. Apud Ægyptios Reges simul Sacerdotes esse debebant, ut docet Plato de Regno. Sic & ipsi Consules & Imperatores Romani Sacerdotium magna ambitione ambiunt, eoque functi sunt. Hinc factum est proculdubio quod olim ipsi Principes apud plures populos non aliter quam כהנים Sacerdotes vocati fuerint. Vide Genes. XLI. L. Exod. II. XVI. Job. XII. XIX. II Sam. VIII. XVIII. I Chron. XVIII. XVI. II Sam. XX. XVI. Nonne Moses ipse, primus Judæorum Rex & Sacerdos publi.

blicas fuit? Non mirum igitur Sacerdotes, de quibus agimus, regium habuisse vestitum *in honorem & gloriam.*

DCCIII. Ob ingens istud pretium sacra vestimenta in Thesau-
ro recondita erant, tanquam *κεφάλιον* rarissimum & pretiosissi-
mum. Maimonides *Hilch. Kele Hammik. cap. VIII.* tradit
Pontificem Max. habuisse proprium conclave in Templo, in quo
tanquam in Thesauro vestes aureas occluderet: כהן מניח בגדי זהב :
בלשכה שלו בלילה או בע שווצא בן המקדש : *Pontifex Max. repo-
nebat vestes suas aureas in conclavi suo, noctu aut tempore quo exi-
bat e Templo.* Ad istud conclave fortassis respexit Josephus *An-
tiq. Ind. lib. xv cap. xiv. lib. xx. cap. i.* sed Arcem Antoniam
vocat. Narrat ibi Josephus vestimenta sacra Pontificis Max. cu-
stodita fuisse in certa quadam turri sive arce Templi, in Septen-
trionali latere, ab Asinodæis ædificata, & postea ab Herode in
gratiam Antonii, *Antonia* vocata. Olim quidem erat sub sigillo
ipsius Pontificis Maximi, & gazophylacio præfectorum, qui pri-
die solennis festi adibant Arcis & Præsidis Romani Præfectum, &
recognito prius sigillo, stolam accipiebant; ac mox, peracto festo,
eam reportabant in eundem locum, & in conspectu arcis Præfecti
obsignatam deponebant. Et magna quidem gloria erat, vestem
illam servare, ac in sua habere potestate: ut etiam propter ejus
custodiam magnæ subortæ fuerint contentiones inter Judæos & Ro-
manos, ut eodem loco testatur Josephus. Diceres fere, discep-
tatum fuisse de dignitate NEOCORI. Prius enim Herodes in
ista arce vestem servavit; sed post ejus obitum in Romanorum po-
testate erat, usque ad tempora Tiberii, sub cujus imperio Vitel-
lius Syriæ Præses, ab Hierosolymitanis honorifice receptus, in
signum grati animi Judæorum precibus custodiam sacræ stolæ con-
cessit. Agrippa autem Rege fati jam defuncto, Cassioque Lon-
gino Sytiæ Præsede, & Cuspio Fado Judææ Procuratore, coacti
sunt Judæi stolam denuo in Antoniam deponere, ut esset in Ro-
manorum potestate, quemadmodum fuit antea. Tandem Legati
missi sunt ad Imperatorem Claudium, qui, intercedente Agrippa
Juniore, jus sacras vestes custodiendi iterum obrinuerunt. Cre-
dibile est Romanos custodiam harum vestium tam anxie ambiisse
non tantum ut hac ratione testarentur, Pontificatum in sua esse po-
testate, & ut Pontifex Max. sub specie Religionis nihil contra
Majestatem Romanam moliretur; sed maxime ut tantus thesaurus
suis manibus non eriperetur.

DCCIV. Ex hisce sane manifesto constat Sacras vestes fuisse pretiosissimas, ideoque in Thesauro servari debuisse. Et hoc iterum Regium est. Solebant scilicet Reges Thesauros suos ponere non tantum in auro, in argento & in gemmis, sed & in pretiosis vestimentis. Ideo Christus Matt. vi. Com. xx. loquitur de *Thesauris ubi tinea nihil corrumpit*, quod intelligendum est, non de auro, gemmis &c. tantum, sed & de *vestibus*, quæ a *tinneis* corrumpi possunt. Non repetam quæ jam annotavimus de purpura Hermionica, Susis in thesauro reperta. Nihil etiam dicam de vestiario mille relictum, quod Alexander dono dedit amico suo. Jam mentionem fecimus libro I. cap. viii. de בני גוי מלכה *thesauro Regis Ahassueri*, ex Targum Scheni Esteræ cap. vi. x. ubi legimus Regem in Thesauro suo habuisse vestes purpureas & sericas lapidibus pretiosis, margaritis, tintinnabulis aureis & malograuatibus ornatas. Sic & Imperator Alexander Severus in thesauro vestes habuit. Lampridius: *In thesauris vestem nunquam nisi annuum esse passus est, eamque statim expendi iussit.* De ejusmodi thesauris vestium Imperatorum vide leg. xiv. *Cod. de Murilegulis. Privata vel linea vestis magistri, thesaurorum prepositi, vel baphiorum ac textrinarum procuratores, ceterique quibus hujusmodi sollicitudo committitur.* Sed & toga picta, & tunica palmata, qua utebantur Consules & Imperatores, custodiri solebant in Capitolio & Templo Jovis. Lampridius de Alexandro: *Prætextam & pictam togam nunquam nisi Consul accepit, & eam quidem quam de Jovis templo sumptam Prætores & Consules accipiebant.* Capitolinus de Gordiano: *Palmatam tunicam & togam pictam primus Romanorum privatus suam propriam habuit, cum antea Imperatores eam de Capitolio acciperent, vel de Palatio.*

DCCV. Non tantum summi Pontificis, sed & cæterorum Sacerdotum vestes in thesauro servatas fuisse, colligi potest ex capite II. Esdræ versu Lxix. *Pro facultate sua dederunt in thesaurum illius operis, auri drachmas semel & sexagesies mille, & argenti pondo quinquies mille, & tunicas Sacerdotum centum.* Et Nehemiæ vii. Lxx. ubi iterum legimus, in thesaurum inter alias res pretiosas collatas esse *tunicas Sacerdotum quingenta triginta.* Soli sane Pontifici Maximo tunicis quingentis triginta non opus fuit, nec uspiam legimus eum tot habuisse, ut hæc loca de tunicis totius Sacerdotum turbæ intelligenda sint.

DCCVI. Cæterum vestes illæ totius sacerdotum turbæ in templo etiam custodiebatur. Erat enim in Templo conclave aliquod tanquam vestiarium, sive thesaurus sacrarum vestium. Singulum autem vestimenti genus suam arcam habuit: ita ut omnes *brachæ* in una arca reconditæ fuerint, ista etiam arca inscriptum habuerit vocabulum, מַכְנָסִים BRACHÆ. Sic & omnes *tunica* suam peculiarem habebant arcam, cui inscriptum erat vocabulum כְּהוֹנוֹת TUNICÆ. *Baltei* in sua arca erant, cum hoc titulo: אֲכָנָס BALTEUS. Et *Pilei* in sua arca cum hac inscriptione מַגְנֵטוֹת PILEI. Hæc traduntur *Misna Tamid*, cap. v. הִיוּ מַפְשִׁיטִים אוֹתָם את כְּנֻרֵיהֶם וְלֹא הִיוּ מְנַחִיחִין עֲלֵיהֶם אֵלָא מַכְנָסִים בְּלִבָּר וְהַהֲלוֹנוֹת הִיוּ שֵׁם וְכַחוּב אֵלֵיהֶם הַשְּׂמִיט הַכִּיּוּרִי. *Exuebant eos vestibus, nec quidquam iis relinquebant præter brachas; Erant ibi arca & illis inscriptus erat usus vasorum.* Per *vasa* intelligit hic vestes sacras. *Maimonides Kele Hammikd.* cap. viii. docet, non tantum quodlibet genus vestimenti suam sibi habuisse arcam propriam, cum suo Titulo; sed quamlibet cohortem Sacerdotum quatuor arcas habuisse. Et cum fuerint viginti quatuor cohortes sive classes Sacerdotum, colligit nonaginta sex fuisse arcas vestimentorum. *Multas, inquit, faciebant Sacerdotibus mutatorias.* (liceat hoc vocabulo uti) *Ideoque nonaginta sex arca erant in Templo, quibus imponebantur vestes. Quolibet custodia (classis, quarum erant xxiv.) quatuor habuit arcas, & nomen cuiuslibet classis inscriptum erat arcis ejusdem classis. Omnes autem arca obserata erant. Quum autem intraret classis Sacerdotum ad ministerium hebdomadae sue, aperiabant arcas suas singulis diebus hebdomadae sue, & auferabant vestes suas. Cum abeundum esset (scil. domum) retulerunt vestes ad arcas suas, quas tunc obserabant. Si quæras cur facta fuerint quatuor arca cuilibet classi? scias id factum esse, ut vestimenta non confunderentur. Ideo omnes Brachæ erant in una arca, quæ inscriptum habebat, BRACHÆ. Sic & cingula omnia in una arca, cui inscriptum erat CINGULUM. Sic & Pilei omnes in una erant arca; & omnes tunica in una arca. Pontifex Max. reponerat vestes aureas in suo conclavi noctu, aut tempore quo egrediebatur e Templo. Hujusmodi vestiarium videtur intelligere Codex *Mid-doth* cap. i. יֵשֶׁת. iv. vbi mentionem facit alicujus conclavis, quod vocatur לְשֹׁכַח פְּנֵחַס הַמְּלָבוֹשׁ *Domus Pinchasi vestiarii.* Bartenora hoc intelligit de loco ubi vestes custodiuntur, non ubi conficiuntur & texuntur. מִמוֹנֵה הַיָּד לְהַלְבִּישׁ הַכֹּהֲנִים בְּשֵׂתָה עֲבוּרָה*

: והפשיטם אחר עבודה ולשמוּר בגדי כהנים *Præfectus erat ut vestiret Sacerdotes, tempore ministerii, & ut eos exueret post ministerium, & ut custodiret vestes Sacerdotum.* Maimonides tamen & Glossæ hoc intelligunt, de eo qui vestes conficit, quam sententiam non possumus rejicere: nihilominus de custodia vestium etiam intelligi potest. Et sane Glossa id de vestiendis Sacerdotibus, de vestium custodia, & de textura simul exponere videtur. *Pinchas, inquit, vestiarius, erat is qui Sacerdotes vestiebat vestimentis suis, & qui curam habuit ut ea reponerentur, & conficerentur.*

DCCVII. De vestibus albis Pontificis Maximi, quibus utebatur die Expiationis, nulla hic fit mentio, in quo loco scilicet remanserint, ministerio illius diei peracto. Sed nulla arca, nullo thesauro, in quo fervarentur, opus erat, cum illis non amplius uteretur Pontifex Max. post istius dici ministerium. Sed de his plura capite sequenti.

DCCVIII. Notandum etiam est, vestes sacras non nisi sumptibus publicis factas fuisse, quemadmodum & vasa reliqua, & ligna, & sacrificia jugia, uno verbo, omne id quod totum coetum respexit. Iisdem enim Vestibus, & iisdem vasis sacra fiebant, non tantum pro uno, sed pro toto coetu, ideo sumptibus totius coetus fieri debebant. Si tamen aliquis pietate motus, vas aliquod, aut vestem, lignum, suffitum, aut vinum, aut denique sacrificium ipsum volebat dono dare, id prius tradendum fuit toti coetui, aut Principibus populi, qui populum aliquomodo representabant. Ab his postea Templo inferebatur, & Sacerdotibus tradebatur, tanquam res sacra & donum totius coetus. Videatur Gemara Jerusâl. *Cod. Schekalim. cap. iv.* Gemara Babyl. *Cod. Ioma cap. iii.* Priori loco hæc leguntur de Vestibus: *האשה שישחה כהונה לבנה צריכה שחמפר לצבור* *Si quaedam foemina consecerit tunicam filio suo (sacerdoti) oportet ut eam tradat toti coetui.* Eo forte respexit Gemara Babylonica, loco modo laudato, ubi narrat: Matrem quandam filio suo Ismaeli, (Pontifici Moximo,) fecisse tunicam centum minarum, quam tradidit toti coetui. Misna eodem loco, postquam dixisset, totam summam Vestium albarum, matutinarum & vespertinarum, esse triginta minarum, addit: *אלו משל צבור* id quidem sumptibus publicis fiebat. Videatur Maimonides *Kele Hammik, cap. viii.*

CAP. XXVI.

DE USU VESTIUM SACRARVM.

Usus Vestium sacrarum. Exod. xxviii. iii. vi Sacerdotes extra templum & extra ministerium vulgaribus Vestibus vestiri. Paulus Pontificem Max. ex vestibus non novit Act. xxiii. Sacerdotes extra ministerium כורים ut laici. Iosephus allegatus. Pontifex Maximus habuit potestatem quotidie sacras vestes induendi. Non reliqui. Varia loca Talmudica. Sacerdotes aliquem usum habuisse ex vestibus sacris extra ministerium. Pontifex Max. in vestibus sacris legebat in Synagogis. Lectio Legis non erat munus Sacerdotis, nec Administratio sacramentorum; nec predicatio verbi divini, nec preces. Id omnibus Iudais permixtum. Plures Synagoga Hierosolymis. Synagoga in circuitu Templi. Hoc Magdeburgenses videntur ignorasse. Christus in templo sedisse Luc. ii. quo sensu? Nemini fas fuisse in Templo sedere, quam Regi ex familia Davidis. Sacerdotes minores usum percepisse ex Vestibus sacris extra ministerium. Deponendus tamen erat balteus, propter materiam mixtam. Iosephus an contrarium sustineat. Varia loca Talmudis & aliorum. Noctu fuerunt vestes deponendae. Utrum in arcis seruentur, an capiti supponantur? Vestes Pont. Max. noctu in vestiario servabantur. Varia loca Talmudica & alia allegata. Vestes sacra usum habuerunt in solo Templo, non alibi. Locus Ioma cap. vii. allegatus. Scheringham doctissimum Seldenum male perstringit. Quaedam loca Talmudica a Scheringhamo male explicata; מקדש Mikdash an comprehendat urbem Ierusalem. מדינה Medinah quid? Φάλαρα in Lexico Buxtorffii. Seldenus laudatur & defenditur. Varia loca Talmudis Ierusalem in Provincia. Habet aliquem gradum sanctitatis. Mikdash quid Maimonide? הר הבית Mons ædis quid? Christo vocatur ἱερὸν, Marci xi. xvi. Quantum spatium contineat. Codex Middoth & Iosephus allegati. Quidquid extra אררה Atrium vocatur Provincia. גבולים Gebulim & Medinah Provinciam significant. Mikdash opponi τοῖς Medinah & Gebulim

Gebulim. Ergo & urbi Hierosolymitana. In summa necessitate Sacerdotes gestasse vestes intra templum & urbem Ieruf. Simeon Iustus obviam ut Alex. Magno. Iosephus allegatur, & Codex Ioma cap. VII. Factum esse monuit Dei. Quoties vices Sacerdotibus obeundæ fuerunt, easdem vestes repeiebant, donec polluerentur aut vetustate tererentur. Pontifex tamen Max. vestes albas unica die tantum vestivit. Singulis annis nova adhibenda erant decimo die Tisri. Virum Pontifices inferiores iis postea uti potuerint? Locus Levit. XVI: XXIII. explicatur a Gemaricis. Varia loca Talmudis & aliorum. In S. sanctorum sola vestes alba adhibebantur. Varia loca Talmudica, Iosephi & Philonis. Error Augustini, Epiphani, Hieronymi, Bertrami, Sigonii, Buxtorfii, Magii, Daillei & aliorum, qui docent Pontificem Max. vestibus coloratis S. S. intrasse. Vestes sacrae sordibus inquinatae non lavabantur. Trita & lacera non resarciebantur. In Templo nulla paupertas. Omnia sunt ex optimo. Trita, lacera & sordida vestes elychnis in festo Tabernaculi & Lucernis adhibebantur. Vestes Pontificis Max. aurea trita obscondebantur. Exod. XXVIII. vers. ultimo $\text{וְהָיוּ לְךָ בְּיָמֶיךָ}$ Quomodo intelligendum. Quamdiu debeant durare sacerdotes & vestes sacrae. Non ultra tempora Messia. Iudaeorum vana sollicitudo de conservanda Genealogia Aharonis. Urim & Thummim quamdiu duraverint? Sententia Iosephi, & Rabbi Azaria. Locus Ezra II. LXIII. & Nehem. VII. LXV allegantur. Credibile Sacerdotem ibi promissum fuisse Iesum Christum. Urim & Thummim non fuisse in Templo secundo. Locus Hag. I. VIII. Varia loca Talmudica & Iosephus Ben Gorion Germanice allegantur. Responsum Pontificis Max. Alexandro Magno datum. Eiusdem Auctoris eductio Hebraea. Nostrum manuscriptum nitidissimum Hebraicum. Doctissimi Buxtorfius & Le Moine laudantur. קָרַן filia vocis sub secundo Templo. Loca Talmudica & Matth. I. VIII. Iob. XII. XXVIII. Urim & Thummim oracula edidisse tantum usque ad tempora Salomonis. Propheta priores qui? Loca Talmudica. Cur Urim cessaverit sub Regibus? Nomen הַיְהוָה pronunciatum sub Templo secundo. Usque Iericho audium. Ante Reges status Iudaicus דְּרוֹגָתָא . Ephodum, Pectorale, Gemmas, ut & Urim & Thummim, quoad formam, in usu fuisse sub Templo?

secundo: Etiam Arcam fœderis, Candelabra &c. Thophoth, Maimonides, & Josephus Caro allegari. Bernardi Angli in suis ad Iosephum Criticis, iniquissima structura, magna crista atque fidentia viros doctos, qui negant Urinæ & Thumbim Templo secundo, sugillantis perstringiunt.

DCCIX. **R**estat ut tandem etiam aliquid dicamus, de usu Vestimentorum sacrorum. Totum quidem hoc opus docet, eorum usum esse, ut sacra in iis fierent a Sacerdotibus; nihilominus cum Moses expressis verbis de usu sacri vestitus mentionem faciat, istam materiam hoc capite quoque pertractare suscepimus. Exodi xxxviii. versu iii. & xxxv. והיה על אהרן לשרת *Et erunt super Aharon ad ministrandum.* Ibi quidem mentio fit de Vestibus Summi Pont. sed idem dicitur etiam de Vestibus reliquorum Sacerdotum, versu iv. ושו בגדי : קדש לאהרן אחד ולבניו וכהנו לי : *Et facient Vestes sacras Aharoni fratri tuo, & filio ejus, ut sacerdotio mihi fungerentur.* Et versu ultimo: והיו על אהרן ועל בניו כבאים אל אהל מועד או כנגשתם אל המזבח לשרת בקדש *Et erunt super Aharonem & super filios ejus quum intrabunt tentorium conventus, aut quum accedent ad altare, ad ministrandum in sancto; Et non ferent iniquitatem ut moriantur.* Igitur ad ministerium tantum in templo, soli sacerdotes vestibus sacris utebantur, non alibi nec alio tempore. Domi forisque, in Syndrio, in consiliis, & ubique locorum extra templum, incedebant vestibus vulgaribus, cum Summus tum reliqui pontifices, unusquisque pro lubitu suo & pro opibus, ut a reliquis hominibus discerni nequiquam potuerint. Inde factum est, ut etiam Paulus Apostolus Pontificem Maximum non noverit Act. cap. xxiii. quod ex vestibus a reliquis iudicibus discerni non potuerit. Idem innuitur Ezech. xlii. xiv. & xlii. xvii. xviii. xix. ubi expresse jubetur, ut Sacerdotes, finito ministerio, cum velent exire ad populum, vestes ibi relinquerent & vulgaribus vestirentur. Turpiter igitur errant passim viri docti, qui putant Cajapham vestes sacerdotales lacerasse, in signum lacerati & aboliiti sacerdotii, Matth. xxvi. lxxv. & Marci xiv. lxxiii. ut loca ista intelliguntur ab *Origine & Theophylacto.* Audivimus jam cap. præcedente, vestes sacras, cum summi tum reliquorum, in templo fuisse reclusas, ideo non fuisse in potestate sacerdotum quamdiu

quamdiu non operabantur. Optime itaque Maimonides *Kele Hammikd. cap. x.* ait Sacerdotes, extra ministerium, sacris vestibus non vestitos, considerari debere כורים *instar Laicorum.* Sic & Josephus *de Bello Jud. cap. xiv.* dicit Sacerdotes extra ministerium ἐσθήσειν ἰδιωτικαῖς, *Vestibus plebeis* usos fuisse. Verum quidem est eum ibi agere de cæcis, quos Judæi vocant גמלי מומים *vitio laborantes*, nihilominus de omnibus sacerdotibus intelligi debet: cum exsertis verbis statim addat: ἢ ὃ ἱερὸν ὁ λειτουργῶν ἡμικιέννυτο μόνον, *sacram vestem induebat is solus qui ministrabat*; cum autem cæci ministrare non potuerint, sacras vestes induere iis non fuit licitum.

DCCX. Non omnes Sacerdotes, nec ubique, nec semper habebant jus vestes sacras induendi. A sacris vestibus, quemadmodum a toto ministerio arcebantur, *mente capti, cæci, immundi, agroti, lugentes*, & ii qui ad justam ætatem nondum pervenerant. Hi nunquam sacris vestibus induebantur etsi sacerdotes essent. Sed & illi ipsi qui ad ministerium admissi erant, non quotidie iis vestiri poterant. Hoc fiebat illis diebus tantum, quibus cum sua classe ministrare debebant in Templo, quod fiebat duabus tantum hebdomadibus per totum annum. Id est duabus vicibus, & singula vice per integram hebdomadam. Peracta hebdomade, vestes sacræ exuebantur, & arcis suis obserabantur, donec altera hebdomas, semestri post, redirect. Solus Pontifex Max. habuit potestatem vestes sacras induendi quotidie, si forte sacra facere vellet. Alias in thesauro suo, sive vestiario in Templo custodiebantur. Notari etiam debet, si forte aliquid accidisset sacerdoti, qui suas vices in templo jam peragere ex lege debebat, ut si gonorrhœa laborasset, aut alio modo sese poluisset, ministerio eum tunc abstinere, & pro vestibus albis, in signum immunditici, atris indui debuisset, ut abiret. Mundi autem & legitimi Sacerdotes, istis diebus quibus cum classe sua vices obire debebant, inter ministrandum omnino vestibus sacris induendi fuerunt; ut etiam absque vestibus, non reputarentur sacerdotes. Hinc illud toties in Talmude decantatum: בנות שנגרחה עליהם כהונתם עליהם אין כהונתם עליהם *Quo tempore vestiti sunt vestibus suis (sacris) sacerdotes reputantur, ubi autem vestibus suis non sunt vestiti, sacerdotes non reputantur.* Vide *Massechet Zevachim cap. II.* Maimonidem *Kele Hammikd. cap. x.* & Thofephoth *ad cap. VII. foma.*

DCCXI. Nihilominus Sacerdotes aliquem usum habebant Vestium sacrarum, etiam extra ministerium. Primum Pontifex Max. magna die expiationis sectionem in Synagoga, si volebat, Vestibus sacris legebat; alias, illis exutis, in propria stola, qua uti solebat quotidie, illud præstabat. *Joma cap. VII. Misna I.* בוא לו כהן ג' לקרוא אם רצה לקרוא בבגדי בנין קורא ואם לא קורא באצטלות : *Ibat Pontifex Max. ad legendum, si voluit legere in vestibus byssinis (id est sacris) legebat. Sin minus, legebat in propria stola alba.* Et ne quis rerum Hebræarum imperitus putet, lectionem fuisse munus sacerdotale, sciendum est omnes Levitas & Israelitas non minus quam Sacerdotes habuisse jus legendi sectiones Sabbathicas. Ideoque optime Talmudici annotant: קריאה לא עבודה היא *Lectio non est ministerium.* (sacerdotale) Quicquid extra templum fieri poterat, non referebatur inter ministeria Sacerdotum, sed lectio fieri poterat extra Templum, in omnibus Synagogis, & in urbe, & per totam terram sanctam, immo & extra terram, ubi decem Viri ætatis quatuordecim annorum reperiebantur. Ideo Levitæ & Israelitæ, non minus quam ipsi Sacerdotes infantes circumcidebant, & Pascha celebrabant, & conciones ad populum habebant, & preces ad Deum, pro salute publica fundebant, & lectiones Sabbathicas legebant, quod & ipsi Reges nonnunquam faciebant, ut exemplum habemus in Rege Agrippa. Uno verbo, quicquid hodie in Ecclesia Christiana solis pastoribus relictum est; ut verbum prædicare, sacramenta administrare, & disciplinam Ecclesiasticam exercere, id in Ecclesia Judaica ab omnibus & singulis fieri poterat. Cavebant tantum ut esset in re ista בקיָא & in lectione רגיל expertus, & discipulus sapientum, ex secta scilicet Pharizæorum, ut eorumque traditiones factæ testæque servarentur, & doctorum, sive סופרים, ut eos vocat Josephus, auctoritas apud populum indies augetetur. Sed hæc fusius explicamus ad Codices *Sotah, Taanith, Pefachim* & alibi.

DCCXII. Notari etiam debet Synagogam istam, in qua legebat Pontifex Max. fuisse, non in urbe, sed in circuitu templi prope atrium, quemadmodum ad istum locum *Codicis Joma* observat *Jarchius.* בית הכנסת היה לעזרה בהר הבית *Synagoga erat prope atrium in monte Templi.* Ideo in ipsa Misna toties mentio fit בית ה' *Synagoga, חזן הכנסת & ראש הכנסת* & *Capitis Synago-*

nagoga. Sane cum plures fuerint *Synagoga* Hierosolymis, quadringentæ octoginta, vel quadringentæ sexaginta, ut tradunt Sapientes *Cod. Megilla* & *Cod. Chetuboth*, hic intelligi debet Synagoga, quæ erat in Templo. Hoc videntur ignorasse Magdeburgenses *Centuria I. cap. VI.* ubi de Synagogis sic fermocinantur: *utrum autem in Templo aut prope locus, seu auditorium aut lectorium, ut nunc vocare possemus, fuerit, non est clare indicatum.* Immo tam prope fuit illud *lectorium*, ut etiam ab iis qui summum Pontif. audiebant legentem, hircus & juvencus, dum cremabantur videri potuerint, modo auditores faciem non verterent versus Sacerdotem magnum, ut traditur eodem capite *Jomæ*. Cum autem hæc Synagoga tam prope atrium fuerit, in ipso scilicet circuitu Templi, ideo qui in eo legebant, in Templo legisse dicebantur. Et hoc sensu, mea opinione, legimus apud Lucam capite II. Christum sedisse & docuisse in Templo, *ἐν μέσῳ τῶν διδασκάλων* in medio doctorum, quod de ista Synagoga in Templo omnino intelligendum puto; nam in ipso Templo, proprie sic dicto, nec erant *διδασκαλοὶ*, aut *למורי* ut Judæi loquuntur, nec Christus ibi sedebat, nisi eodem momento a Judæis, tanquam prophanus & hæreticus vivus discerpi voluisset: cum nemini fas fuerit in Templo sedere, nisi soli Regi & ex familia quidem Davidis, ut docent Magistri Codice *Sotah cap. VII.* Sed ut e diverticulo in viam redeamus, patet lectionem Legis, non fuisse partem ministerii Sacerdotum, ideoque Pontifici Maximo liberum fuisse ut in Templo uteretur vestibus sacris, extra ministerium, cum in illis legeret sectionem, quam quilibet alibi, & aliis vestibus legere poterat. Optime ad istam Misnam *Jomæ* observant Gemarici: *הם נתנו להנהוג בהם שמה מנה בגדי כהונה נהוג להנהוג בהם* Ex hoc discimus, vestes sacerdotales datas esse, ut ex iis usum aliquem perciperent. Idem quoque intelligendum est de vestibus aureis; nam postquam eas semel induisset, poterat eas toto illo die retinere, quamvis toto die, singulis horis, sacra non faceret; modo eas deponeret antequam Templo exiret, aut noctu, ut capite præcedenti, ex capite v. *Tarnid*, ostendimus.

DCCXIII. Sed & ipsi Pontifices reliqui usum aliquem percipere poterant ex vestibus sacris extra ministerium. Quamdiu in Templo erant, eis permittebatur uti vestibus sacris, etiam illis horis & momentis, quibus a ministerio vocabant. Semel ve-

fliti vestibus sacerdotibus, & sacris peractis, non statim deponabant eas, sed toto die si vellent eas retinebant, donec dormitum irent. *Codice Tamid cap. I.* Gemarici hæc tradunt: *הא שמט בנדי כהונה היוצא בהן למדינה אסור ובמקדש בין בשטה עבודה ובין שלא בשטה עבודה מותר: Audi, vestium esse abire in Provinciam vestibus sacerdotibus: sed in Templo licet ut iis uterentur, sive tempore ministerii, sive non tempore ministerii.* Idem docet Maimonides *Kele Hammikd. cap. VIII.* Mikotzius *Præcept. Affirmat. CLXXIII.* Hoc tamen intelligi debet de *Brachis, Tunica & Pileo* tantum, non autem de *Balteo*. Quam primum enim a ministerio cessabant, balteus statim deponendus fuit, adeo ut si quis in templo repertus fuisset *balteo* cinctus, illis momentis quibus non operabatur, quadraginta plagis verberandus fuisset, propter *שטטנו דו Schatnez, duplicem materiam.* *Massechet Erachim cap. I.* *והני כהנים הואיל אשתרי כלאים לגביהו לא ליחייבו קמלי נהי האשהרי בטרין עבודה בלא עירון עבודה: Ecco sacerdotibus quidem permissum est gestare vestes duplicis materia; non tamen necessario id ipsis faciendum fuit, quemadmodum audivimus. Permissum est tempore ministerii, sed extra ministerium non est permissum.* Ideo in vestibus sacris non licebat dormire, nec capiti eas supponi fas erat, propter *balteum*, quod fuerit ex materia mixta. Sic & Maimonides *Kele Hammikd. cap. VIII.* postquam dixisset sacerdotibus permissum esse, aliquem usum percipere ex vestibus sacris, & extra horam ministerii, statim addit: *Excepto balteo, quia illi inest schaatnez, id est duplex materia.* Josephus tamen *Antiquit. lib. III. cap. VIII.* aliter sentire videtur; sic enim de balteo sermocinatur. *Ad talos autem defluit, quamdiu sacerdotes ab opere cessant; idque videtur ad ornatum aliquid conferre, quum autem properandum esset, ad ministerium sacrificiorum, ne ita balteus ventilans pedes, implicaret, & impedimento esset in opere, laevo humero eum injecit.* Videtur itaque Josephus docere, sacerdotes etiam balteum gestasse extra horam ministerii & *μὴδὲν ὁ ἱερεὺς ἐνεργεῖ, quando nihil operatur sacerdos.* Nolle litteram movere illis, qui credunt Josephum illis verbis docuisse, sacerdotibus permissum fuisse, ut balteum gestarent, etiam iis horis quibus sacra non faciebant. Nihilominus cum Gemarici, & fere reliqui Hebræorum Sapientes omnes, contrarium doceant, explicandus erit Josephus. Forte conciliari poterit cum Gemaricis, si dicamus, Josephum per *τὸ μὴδὲν ἐνεργεῖν* intelligere non quod

quod Sacerdos plane ab opere cesset; sed quod non faciat aliquod opus, in quo balteus possit esse impedimento Sacerdoti. Si forte mactaverit aut sanguinem exceperit, aut si faciat ejusmodi opera alia, in quibus parum incurvandum fuit. Tunc balteum, ne impedimento esset, in lævum humerum rejecit. At in aliis operibus, ubi balteus nihil impediēbat, ut si sanguinem spargeret, si vota conciperet, aut thymiamata faceret, præsertim si in loco sancto operabatur, sinebat balteum fluere propter ornatum.

DCCXIV. Hæc autem intelligi debent de die tantum, non autem de nocte. Cum enim dormitum ire vellent, sacras vestes fuerunt deponendæ. Quidam magistrorum censent, Sacerdotes eas complicasse, & capiti supofuisse, ut iis etiam dormitum uerentur. Alii docent in arcis reclusas fuisse, quoties dormitum irent. Alii juxta caput repositas fuisse noctu. Sane vestes Pontificis Maximi noctu in vestiario servatas fuisse, capite præcedenti docuimus. De vestibus reliquorum Sacerdotum hæc habet Misna, *Codice Tamid cap. 1.* לא חזו ישנים כנגדי קדש אלא היו פשטים. *Non dormiebant in sacris vestibus, sed exuebant illas, & capiti supponebant, & quilibet proprio suo tegumento tegebatur.* Gemara tamen tradit, ne hoc quidem licitum fuisse, propter duplicem materiã, quæ erat in Balteo. *עטו כצטור* inquit, וכלאים חתיהו אסור לישן עליהו, *Si quis decem stragula alterum alicui imponat, si tamen alicui (etiam infimo) inesset materia duplex, vetuum esset super iis dormire.* Ideo quidam exponunt hæc Misnæ verba נגד ראשיהו per חתה ראשיהו *juxta capita sua, & non sub capitibus suis.* Eodem sensu intelliguntur a Maimonida *Hilch. Beeth Habbechira cap. viii.* Bartenora & Caph Nachat ad istam Misnam. Et Barfelonius præcepto xcix. Eadem Misna *Codice Tamid cap. 1.* dat etiam rationem, quare non fuerit permiffum, ut Sacerdotes dormirent in vestibus sacris, aut ut eas capiti supponerent. Scilicet משום כלאים *propter duplicem materiã, in balteo.*

DCCXV. Ex his omnibus manifestissime patet, vestes sacras usum habuisse in solo Templo, & non alibi. Vestiarium enim erat in Templo, ubi Sacerdotes vestiebantur & exuebantur. In eodem loco, finita hebdomada, aut etiam noctu, vestes custodiebantur. Deinde cum sacerdotio fungerentur in solo templo, non in urbe Hierusalem, multo minus alibi, in solo etiam

Templo vestibus sacris utebantur sacerdotes. Gemara Babylonica *Codice Ioma cap. VII.* & *Codice Tamid cap. I. ad Misnam primam*, quem locum supra allegavimus, exfertis verbis docet: *Vetium esse abire in Provinciam vestibus sacerdotalibus: sed במקדש in Templo, sive sit hora ministerii, sive non sit hora ministerii, licet Doctissimus Scheringamus, in suis notis ad codicem Ioma cap. VIII.* eundem locum adducit, ut plane contrarium probaret: nempe licitum fuisse, ut Sacerdotes vestibus sacris uterentur, etiam extra Templum, in urbe Jerusalem; eoque nomine perstringit eruditissimum Seldenum, quod *lib. II. cap. VII.* De success. in Pontif. hoc negaverit. Idem probare etiam conatus Scheringamus ex Josepho *Antiquitat. lib. III. cap. VIII.* (quem locum plus semel allegavimus) quod ibi dicat Josephus: *Sacerdotem sinere balneum ad talos defluere propter ornatum, quamdiu ab opere cessat.* Locum Josephi jam modo explicavimus, unde constat Josephum de urbe Hierusalem ne quidem somniasse, cum hæc diceret; Nam de sacerdotibus in templo agit, & non de iis qui sunt extra templum. Quantum ad locum Gemaræ attinet, doctissimus Scheringamus deceptus est, quod crediderit vocem מקדש *Mikdash* significare templum cum *tota urbe Hierusalem*. Ideo male vertit verba Gemaræ. *Prohibuum est quemvis vestibus sacris indui cum abeat in Provinciam, sed hoc in Sanctuario, & in urbe Hierusolyma licitum est.* Postrema hæc verba in urbe Hierusolyma, non reperiuntur in Gemara, nec in voce מקדש continentur, cum urbs Jerusalemiana nunquam מקדש vocaretur.

DCCXVI. Verum quidem est, doctissimum Scheringhamum, ut sententiam suam tueretur, allegasse *Buxtorfii* Lexicon ad vocem מדינה, ubi allegatur Maimonides, qui per דם מקדש intelligit ירושלים שאר הערוה, ubi כולה *totam urbem Ierusalem*, & per מדינה *Medina*, שאר הערוה. *Reliquas urbes que sunt in tota terra Israelis.* Hæc quidem est sententia Maimonidæ ad *Cap. II.* Codicis Rosch Hasschanah; (non autem ad Codicem Taanith, ut habetur in Buxtorfio) sed quo argumento hæc probet, plane ignoro: cum glossa utraque, & Bartenora urbem *Hierusalemitanam* distinguant a *Mikdash*, eamque velint comprehendere sub *Medinah*, id est *Provincia*. Sed eruditissimus Seldenus, non minus docte quam satis fuse doctissimum Scheringhamum refutavit: *de Synedrui lib. III. cap. XI.* Unicum tantum addam; quod quamvis Maafer Scheni *cap. III.* *Misna IV. Ieruschelaim & Medina* opponantur, inde tamen

tamen non sequatur, urbem *Ierusalem* contineri sub voce *Mikdash*, ideoque *Ierusalem* semper opponi *Provincia*. Nam in hoc loco *Ierusalem* opponitur, tanquam *Provincia*, sed sanctior, in qua scilicet *Maaser Scheni*, id est *Secunda decima*, & *Sancta levia* comedi poterant, cæteris *Provinciis* & *Urbibus* in quibus illa non poterant comedi. Sed mihi nondum probatum est, ubi *Mikdash* & *Medina* opponuntur, ibi urbem *Ierusalem* contineri sub voce *Mikdash*, & opponi *Provincia*. Et quamvis *Ierusalem* sæpius קדושה *Sancta* dicatur, quia aliquem gradum habet, ex decem gradibus sanctitatis, qui perhibentur fuisse in terra sancta, ut notat *Cod. Kelim*, cap. I. & *Maimonides Beeth-Habbechira*, cap. VII. inde tamen non sequitur, eam unquam *Mikdash* dici: ut etiam nimium concesserit Scheringhamo, doctissimus *Seldenus*, quum consentiret iis, qui statuunt *Mikdash* aliquando significare urbem totam. Mirum sane est, *Maimonidam* dicere urbem *Ierusalem* contineri sub voce קדוש cum ille ipse *Hilch. Beeth-Habbechira* cap. I. IV. doceat, *Mikdash* continere pronam, sanctum, S. sanctorum, quod proprie היכל templum vocatur, ut & murum & atrium cum edificiis, quæ in illo circuitu reperiebantur. Ita scilicet edoctus erat ex *Codice Middoth* cap. I. IV. & ex aliis locis. Sane totus mons, & quousque a *Talmudicis* vocatur הר הבית mons adis, nonnunquam dictus fuit *Mikdash*. Ita sane *Har-Habbaith* a *Christo*, *Marci* cap. XI. XVI. dicitur ἱερόν, templum, aut *Mikdash*. Nam cum *Berachoth* cap. IX. *Iebamoth* cap. I. & alibi legamus לא יכנס אדם להר לא יכנס אדם להר הבית Non intrabit quisquam *Har-Habbaith* (montem domus) cum baculo suo &c. *Christus* habet: ὁὐκ ἔστιν ἱερόν. Habes ergo ἱερόν pro *Harhabbaith*. Quousque autem sese extenderit *Harhabbaith* docet *Codex Middoth*, cap. II. הר הבית *Har-Habbaith* (mons ædis) quadratus, erant autem singula latera quingentorum cubitorum. Hunc ambitum *Josephus* dicit: τετραγώνων ἑκαδίων κύκλον circulum quatuor stadiorum. Idem docetur *Piske Thosephoth* ad cap. II. Middoth. הר הבית היה לצפון ירושלים וההר היה גדול הרבה מה'ק על ח'ק אלא לא היה קדוש: אלא ח'ק על ח'ק: Mons adis erat *Hierusolymis* ad septentrionem, erat autem mons valde magnus quingentorum cubitorum, ab omni latere: sed non censebatur sanctus ultra quingentos cubitos. Sane si *Mikdash* ita sumatur, id latissima significatione fiet; nihilomi-

nus urbem Hierusalem non comprehendit. Sed ne quidem totus *Harhabbaith*, sive *mons adis*, sub *Mikdasch* comprehenditur, nec secundum Maimonidem, nec secundum *Glossam cap. VII. Ioma*. Quicquid enim est extra *חוצה אריום*, vocabatur *גבולים* *gebulim* Provincia. At vero *Harhabbaith* erat extra atrium ut ex Codice *Middoth*, *Kelim*, & ex Maimonida constat. Nec silentio præteriri debet: *קרניה* *Medina* & *גבולים* *gebulim* sumi pro eodem, nempe pro Provincia, ideo *Mikdasch* & *gebulim* opponi, eodem modo quo & *Mikdasch* & *Medina*. Sed *Gebulum* comprehendere ipsam urbem Ierusalemitanam, patet ex glossa ad *cap. VII. Ioma*. *כל חוץ לזורה קרו גבולים* *Quidquid est extra atrium vocatur Gebulum*, id est Provincia. Ergo & ipsa urbs Hierusalem est in Provincia, cum fuerit extra atrium. Ex his omnibus clarissime patet, deceptum fuisse doctissimum Scheringhamum, quod crediderit sub voce *Mikdasch* contineri urbem Hierusalemitanam, eamque Provinciæ opponi, & permissum fuisse ut Sacerdotes vestibus sacris in urbe incederent. Patet etiam vestes sacras nullum omnino usum habuisse extra templum. Sed de hisce plura disputabimus in nostro Opere de Tabernaculo, & Templo Salomonis, si Deus vitam & otium concesserit.

DCCXVII. Nihilominus in summa necessitate illud factum est, ut Sacerdotes vestibus sacris amicti etiam extra urbem abiverint. Legimus enim apud *Iosephum Antiq. lib. XI. cap. VIII. Pontificem Max. Simeonem Iustum*, aut *Jaddum*, cum reliquis sacerdotibus, omnibus in sacro vestitu, immo totum populum, albis quoque vestibus indutum, *Alexandro Magno*, Judæis vehementer irato, & minitanti se urbem militibus prædam daturum, quod sibi auxilium non tulerint contra *Tyrum*, & quod noluerint, *Darii* amicitia spreta, novum foedus secum inire, iisdem legibus; quibus antea pepigerant cum *Dario*, obviam ivisse extra portam, usque ad locum *Sapha* dictum, ut iram ejus lenirent pacemque deprecarentur. Non allegabo integrum locum *Iosephi*, non dicam quam male locum istum verterit *Gelenjus* præfertim hæc verba: *εν τῇ ὑακινθίνῃ ἢ διαχρυσῶ σολῇ*, in stola *hyacinthina auro distincta*, quasi stola *hyacinthina*, id est *Pallium* ipsum auro distinctum fuisset; cum tamen *Iosephus* distinguat inter *hyacinthinam*, & *auro distinctam*, ut per illam intelligat *pallium*, per hanc *Ephodum cum Pectorali*. Ideo dicit non quidem *hyacinthina auro distincta stola*, sed *hyacinthina & auro distincta* &c.

Eandem Historiam narrant etiam Gemarici *Cod. Ioma, cap. VII.*

והתנאי בעשר וחמשה יום הר גריזים ולא למספד יום שבקשו כותים את בית אלהינו
 מאלכסנדרוס מקדון להתרבו ונתנו להם באו והודיעו את שמעון הצדיק מה
 ששה לבש בגדו כהונה ונתפשף בבגדו בהונה ומיקרי ישראל עמו ואכזקות של
 אור נידהים וכל הלילה הללו הולכים מצד זה והללו הולכים מצד זה עד שעלה עמוד
 השחר כיון שעלה עמוד השחר אמר להם מי הללו אמרו לו יהודים שמרנו כך
 כיון שהגוי לאנטפטרס זרחה חמה ופגשו זה בזה כיון שראה לשמעון הצדיק ירד ממרכבתו
 והשההו לפניו אמרו לו מלך גדול כמותך ישתחוה ליהודי זה אמר להם דמות דיוקנו
 של זה מנצחת לפני בניה מלהמתי אמר להם למה באתם אמרו איפש' בית
 שמתפללים בו עליך ועל מלכותך שלא תחרב יתעון גוים לתחריבו אמר להם
 מי הללו אמרו לו כותיים הללו שטומדים לפניך אמר להם הרי הם מסורים בדיכס
 מיד נקבום ביקריהם והלאום בונבי סוסיהם והיו מנררין אותן על הקוצים ועל
 הברקנים עד כשהגישו להם גרזים חרשוהו וזרשוהו כרשין כדרך שבקשו לעשות בית
 : *Traditur vigesimo quinto die mon-*
tis Gerizim, qui letus nobis est dies: querebant Samaritani ab
Alexandro Macedone ut destrueret domum Dei nostri. Tradi-
didit eis illam. Venerunt quidam & indicarunt hoc Simeoni Iusto.
Quid fecit? Vestivit se vestibus sacerdotalibus, & ex proceribus Is-
raelis quosdam sibi assumpsit, qui haberent faces ardentes in manibus.
Tota nocte progressi sunt, hi a latere hoc, illi a latere isto, donec sur-
geret aurora. Quam autem orta esset aurora rogavit illos, quales-
nam essent? Respondebant sumus Iudæi, qui contra te rebellavimus.
Quam pervenissent usque ad Antipatrida, oriebatur sol, & sibi
ocurrerunt. Quam primum videret Simeonem Iustum, descendit de
curru suo, & inclinavit se coram eo. Dicebant ei: An Rex tam
potens, qualis tu es, sese inclinat coram hoc Iudæo? Respondit ipsis,
facies ejus est, instar illius, per quem victor sum in tota mea ex-
peditione. Tunc rogavit eos, quare venistis? Responderunt illi:
Qui fieri poterit ut destruas istam domum, in qua pro te & pro im-
perio tuo preces fundimus? Fuerant nationes quæ te incurrunt, ut
eam destrueres. His auditis, rogavit qui nam sunt illi? Responde-
runt sunt Samaritani, qui stant ceram te. At ille. Ecce traditi
sunt vobis. Hoc audito, confestim calcaneos illis perforarunt, eos
que candis equorum suspenderunt; & sic traxerunt eos per spinas &
tribulos, usque ad montem Gerizim, quem ararunt & vicus conse-
verunt, quemadmodum & illi quæsierant facere domui Dei nostri.
Et ab eo tempore celebrabant diem festum.

Sed hæc facta sunt לצדיק גרזים in summa necessitate, ut loquitur
 Mikotzius præcepto affir. CLXXXIII. & non nisi monitu & iussu

Dei;

Dei, si Josepho credimus. *Peracto autem, inquit, loco modo laudato, sacrificio, quum dormiret, monuit eum Deus per somnium, ut consideret, & portas quæ urbem cingebant aperiret: usque reliqui albis vestibus, ipse autem cum sacerdotalibus stolis obviam ireret.* Quid quid est, ex hisce omnibus constat, secundum legem Dei sacerdotes vestibus sacris usos fuisse, in solo Templo, illis diebus, quibus cum sua classe vices peragendæ fuerunt.

DCCXVIII. Ex is quæ dicta sunt, satis etiam patet: Sacerdotes vestibus suis usos fuisse, non unico die, aut una tantum hebdomada, sed sæpius, & pluribus hebdomadibus. Finita enim hebdomada, vestes exuebant, & in arcis suis custodiendas relinquebant ad hebdomadam sequentem, fere semestri post. Quas repetebant toties donec inquinarentur, aut vetustate consumerentur. Pontifex Max. etiam diu usus est proculdubio vestibus suis aureis. Nam noctu & cum abiret domum, vestiario imponebantur, inde iterum depromebantur: ideoque iisdem vestibus aureis sæpe, & forte aliquot annis usus est. Sed res ita sese non habebat cum vestibus albis, quibus utebatur magno die expiationis, decimo Tisri: nam eadem veste non nisi semel usus est: id est unico die, & unica quidem vice. Supra ex *Cod. Ioma cap. 111.* jam audivimus Pontificem Max die expiationis magnæ, duas habuisse vestes albas. Aliis, & quidem pretiosioribus, utebatur mane, aliis minus pretiosis vesperi. Finita autem ista die, eis nunquam usus est per totam vitam; sed sequenti anno aliæ & plane novæ adhibendæ fuerunt. Erant quidem nonnulli, qui crediderint vestes albas Pontificis Max. finito ministerio magnæ expiationis, postea potuisse geri ab aliquo Sacerdote inferiori. In qua sententia erat doctor Dose *Cod. Ioma cap. 111.* רבי דוס אמר לרבוה כגרי כהן גדול ביום הכפורים שכשרין לכהן הדיוט: *Doctor Dose dicit ad comprehendendum vestes Pontificis Max. diei expiationis, quæ essent licite sacerdoti minori.* At vero ille mox impugnatur ab aliis, qui statuunt vestes illas omnino nulli usui amplius fuisse, sed alicubi in templo absconditas remansisse: quod probare conantur ex *Levit. cap. xvi. xxiii.* *Postea veniet Aharon in tentorium conventus, & exuet vestes lineas (vestes albas diei magnæ expiationis) quas induerat quum venturus esset in locum sanctum: & relinquet eas ibi.* Ad postrema illa verba: *Et relinquet eas ibi,* sic commentantur Gemarici dicto loco: והניחם שם מלמד שמונים גניזה רבי

דָּוָם אָמַר רַחוּמֵי הוּן לַכֹּהֵן הַדְּיוֹשׁ וְזֶה תַלְמוּד לומר והניחם שם שלא ישחטם
 : Et relinquet eas ibi: *Hinc discimus eas
 debuisse abscondi. Doctor Dose dicit, apta sunt ut gestarentur ab
 aliquo Sacerdote totius ordinis. Sed Scriptura dicit: Et relinquet
 eas ibi: ut in eis non ministraret alio die expiationis. Eadem repe-
 rires Massechet Kerithorb cap. 1. & apud Maimonidem loco toties
 a nobis laudato: Quantum ad vestes albas; in quibus ministerium
 peragit die jejunii (expiationis) non minur altera vice, sed abscon-
 duntur in loco ubi eas exiit, ut dicitur: Et relinquet eas ibi; ut
 earum usus plane fuerit prohibitus. Videatur etiam Jarchius ad
 Levit. xvi. xxii. Barzelonius & alii.*

DCCXIX. Vestimentis illis albis nunquam usus est, nisi magno
 die expiationis, ubi intrare debuit sanctum sanctorum, piaculum
 enim commisset si vestibus aureis illud fuisset ingressus: quod
 probatur ex Levit. xvi. iv. *Tunicam lineam sanctam induet (Pon-
 tifex Max) bracha linea carnem ejus, & balteo lineo cingetur, &
 tiara linea caput involvetur. Ha sunt vestes sacre.* Hoc omnes
 docent Talmudici, & cum eis vetustissimi Rabбини Græci, ut Jo-
 sephus de *Bello Jud.*, lib. vi. cap. xv. & Philo Judæus De *Me-
 narchia* lib. 11. Sed de his plus satis dicta sunt a nobis libro pri-
 mo, cap. 11. ubi egimus de vario genere vestium Pontificis Ma-
 ximi. Vide & hujus libri capite præcedente. Ferendi igitur non
 sunt illi, qui scriptis suis readere, aut pro concione effutire au-
 dent: Pontificem Max. vestibus aureis adyta intrasse ut Deum
 per *Urim & Thummim* interrogaret, aut etiam decimo die This-
 ri, ad solennem istam expiationem cum duodecim gemmis, quibus
 inscripta fuerunt nomina duodecim tribuum, ut hoc modo duodecim
 tribus coram Deo starent, utque expiarentur. Plus semel audivi
 Verbi Dei præcones, præsertim festo ascensionis Christi in cælum,
 pro concione edifferentes: Christum illo die in cælum ascendisse,
 tanquam in sanctum sanctorum, ut coram Deo pro omnibus suis
 electis oraret & intercederet, eodem modo quo Pontifex Max. die
 expiationis intravit in sanctum sanctorum cum pretiosis lapidibus
 in pectorali & in humeralibus, quibus inscripta erant duodecim
 nomina tribuum, ut totum populum Deo sisteret, pro eo oraret
 eumque expiaret. Quamvis verissimum sit, sanctum sanctorum
 fuisse typum cæli, & ingressum Summi Pontificis Max. in san-
 ctum sanctorum, ascensionis Christi in cælum; ut & ejus preces

in adyto figuram fuisse precum & intercessionis Christi pro suis electis: falso tamen fundamento omnia ista superstructa sunt, quod scilicet Pontifex Maximus cum duodecim lapidibus pretiosis sanctum sanctorum intraverit, ut duodecim tribus Deo ibi repræsentaret. Sed multo magis miror quod tot viri docti & antiquitate venerandi in eodem luto hæserint, ut crediderint summum Pontif. vestibus aureis ingressum fuisse sanctum sanctorum. Inter quos reperio ipsum Augustinum, Epiphanium, Hieronymum, Bertramum, Sigonium, Buxtorfium, Magium, Dallæum, alios, quos brevitati consulens, refutare jam supersedeo. Auctores istos, Deo volente, accuratius examinabimus & refutabimus in nostro opere de Sacrificiis & oblationibus, Jam sufficiat monuisse lectores, ne a tam magnis viris se decipi sinant.

DCCXX. Ceterum cum vestes sacræ sordibus nonnunquam inquinarentur, ob sudores aliosque casus, & cum omnes illæ, quæ factæ fuerant tempore Moïsis, non semper potuerint durare, ad ultima usque fata sacerdotij, sed usu & tempore tererentur, merito quis quærere poterit, quid de ejusmodi vestibus actum, & qualis earum fuerit usus? Quod attinet ad vestes quæ sordibus inquinabantur, non quidem lavabantur, ut postea bene lotæ, & dealbata a Sacerdotibus denuo gestarentur, quemadmodum vulgus facere solebat. Illæ etiam quæ tritæ & laceræ erant, non resarciiebantur ad diuturniorem usum. Minime gentium. De vestibus quæ sordibus inquinabantur hæc habet Codex *Zevachim* IX.

תנו רבנן בגדי כהונה נתעלו אין מתכנסין לה בנדר ולא באהל הא במים מתכנסין אמר אביי הכי קאמר הוגעו במים מכנסין אותן בנדר ואהל הוגעו לנדר ואהל אף במים אין מכנסין ויש אמרים אין מכנסין אותן כל שיקר
Docent doctores nostri, si vestes sacra inquinentur, non lavant eas, nec nitro, nec sapone, sed lavant eas aqua. Dixit Abai; sic est dicendum: si inquinentur ita ut aqua purgari possint, lavant eas nitro & smegmate; sed si ita inquinentur, ut ad purgationem opus habeant nitro & smegmate, tunc ne quidem aqua lavant eas. Sunt etiam qui dicant eas omnino non lavari.

Hanc etiam istius rei ibidem dant rationem: שאין עניוהו במקום עשירות *quia nulla est paupertas in loco divitiarum.* In templo enim divitiæ abundabant, & omnia ibi fieri debebant *מז המוכרח ad honorem & ad gloriam.* Immo regia erant omnia, ut supra ostendimus. At non decet Reges gesta-

gestare vestes lotas, laceras aut refarcitas. Alibi etiam probavimus, vestes sacras debere esse nitidas & novas. Alii usus omnino destinabantur; nempe ut inde fierent elychnia lampadum in gaudio isto incomparabili festi tabernaculorum. De vestibus tritis, præsertim brachis & balteis *Cod. Sukoth' cap. v. Misna III* : מכלאי מכנסי כהנים ומהמיניהן מהן היו מפקיעין ובהן היו מדליקין *Brachas tritas sacerdotum, & eorum balteos disciderunt, illisque accendebant* (lampades.) Eadem leges Codice *Schabbath cap. II.* non tantum de *brachis & balteis*, sed de omnibus vestimentis sacerdotibus. Nam postquam hæc traditio ibi repetita esset, additur ח'ש דתני רבה בר מחנה בנוי כהונה שכלו מפקיעין אותו ומהן היו שושן פתילין : למקדש מאי לאו דכלאים לא דבוץ : *Attende quod doceat Raba filius Mathema. vestes sacerdotales, qua vetustate trita sunt, lacerantur & ex eis fiunt elychnia ad sanctuarium. Quid? Nonne ex illis que sunt duplicis materia? minime: sed ex byssinis tantum.* Vide etiam Gemaram *7oma cap. II.* Eadem observavit *Maimonides Kele Hammikd. cap. VIII.* כל בגדי מכנדי בהונה שנעשו צואין אין מלבננין אותן ואין מכנסין אותן אלא : *vestimenta sacerdotum, si sordida facta fuerint, non dealbantur, nec lavantur, sed adhibentur ad elychnia, & nova induuntur.* Mox addit : *Si brachæ Sacerdotum totius ordinis trita fuerint, ut & eorum baltei, utuntur iis, ut inde fierent elychnia, quibus accendunt lampades in sanctuario, in festivitate, quando hauriunt* (scil. aquas in festo Tabernaculorum) *Et ex tunicis tritis Sacerdotum faciunt elychnia pro lucernis æternis.* Ad quæstionem quomodo potuerit adhiberi balteus, cum mixtæ fuerit materiæ, ex lino & lana, & quare nulla mentio facta fuerit de pileo, vide loca Talmudica jam modo allegata, & glossam, & *Ceseph Misna, ad Maimonidam cap. VIII.* *Hilch. Kele Hammikdasch.* Scilicet id quod de uno dictum est, de omnibus vestimentis intelligi debere. Deinde ex balteo trito trahebant tantum filamenta byssina, ut elychnia inde conficerent, relictis filis laneis; aut etiam, quod videntur innuere Gemarici *Cod. Schabbath cap. II.* id de vestibus byssinis tantum est intelligendum; non autem de balteo, qui est mixtæ materiæ.

DCCXXI. Ad eundem usum non destinabantur vestes Summi Pontificis, vetustate consumptæ. Nam vestes aureæ, quibus utebatur per totum annum, si laceræ factæ fuerint, ad elychnia & lucernas non destinabantur; sed abscondebantur. Mai-

monides *Kele Hammikd. cap. VIII.* עבלו גונון אותן *vestes Pontificis Max. si veterascerent, abscondebantur.* Vestes sane albas Pontificis Max. etiam absconditas, & nulli alii usui destinatas fuisse, jam docuimus ex locis supra allegatis, *Codice foma Hieros. & Babyl. cap. II.*

DCCXXII. Tandem etiam Moses exprimit quamdiu usus sacrarum vestium debuerit durare. Commate ultimo capituli xxviii. Exodi: חקה עלם לו ולריו אהרן *Statutum eris æternum ipsi & semini ejus post eum.* Hæc verba non sunt ita intelligenda, quasi in æternum futuri sint ejusmodi Sacerdotes, & sacræ vestes. Minime gentium. Nihil jam dicam de significatione vocis עלם eam scilicet sapissime nihil aliud denotare, quam totum istud tempus œconomix sub lege Mosaica. Ergo quamdiu lex Mosaica fuit observanda, usque ad tempora Messix, tam diu durare debebant & sacrificia & sacerdotes & vestes sacræ, & tota supellex. Cum itaque vestes sacras habuerint, Sacerdotes ad ultima usque fata legis cærimonialis, lex illa de vestibus sacris עלם *in æternum* adimpleta est. Ita enim vestiebatur Aharon & filii ejus, & eorum semen, post eos, quamdiu fuerunt sacerdotes. At post adventum Messix, Sacerdotio abolito, per Sacerdotium Christi, nullum semen sacerdotale amplius habuerunt Aharon & filii ejus, ergo & nullas vestes Sacerdotales. Male igitur ex hoc loco colligunt Judæi, Sacerdotium stare debere usque ad finem mundi, quare tam solliciti sunt de tribu Levi, & de familia Sacerdotum conservanda. Nihil morantur quod reliquæ tribus interierint, & quod nemo hodie tribum suam probare possit, modo quibusdam ex illis integrum sit, mentiri se esse e Sacerdotum aut Levitarum familia. Ideo tot reperiuntur hodie qui se *Cohanim Sacerdotes*, aut *Leviam Levitas* jactitant; scilicet quia spe vana ista lactantur, fore, ut tandem Sacerdotium postliminio revocetur, de novo stabiliatur; ut illi qui tam felicibus ovis nati sunt, ad Sacerdotium promoveantur.

DCCXXIII. Sed ipsi Judæi hæc verba secundum suam sententiam explicare non possunt, nam revera, quocumque sensu id sumant, vestes sacræ non durarunt in æternum, cum jam nec Sacerdotium, nec Sacerdotes, nec vestes habuerint per sedecim sæcula. Sed ne ad tempora quidem Christi, aut ad Vespasianum, quo duce templum Jerusalemitanum dirutum est,

est, usus omnium vestimentorum sacerdotalium obtinuit. *Pectorale* sane eundem usum, quem habuit tempore Moſis, non habuit tempore Christi, cessavit enim jam aliquot sæculis ante natum Christum URIM & THUMMIM in pectorali, nullumque usum habuerunt stante templo secundo. Nam per ea sub Templo secundo nec interrogabat Pontifex Max. nec respondebat Deus. Fateor Josephum *Antiquit. lib. III. cap. IX.* docere, Deum per *Urim & Thummim* respondisse sub Templo secundo & desuisse tantum ducentis annis antequam historiam suam scriberet, irato scilicet Deo, ob violatas leges. Reperiuntur & alii, ut Rabbi Azarias in *Meor enaim cap. L.* qui adfirmare audent, sub templo secundo *Urim & Thummim* extitisse, eo magis quod tunc temporis vixerint Prophetæ Haggæus, Zacharias, & Malachias. Sed cum dona prophetica in Haggæo, Zacharia, Ezra & Malachia quadraginta tantum annis viguerint, ut docet liber *Cosri parte III. §. LXV.* *Urim & Thummim* ultra id temporis spatium durasse non est credibile. Sed & hoc dubium est. Nec probari potest ex Ezra cap. II. LXIII. & Nehem. cap. VII. LXV. *Edixit Regis legatus eis, ut non comederent de re sancta sanctorum, donec existeret sacerdos cum Urim & Thummim.* Nam etsi inde quidam colligant, in secundo Templo debuisse reperiri *Urim & Thummim*, si non semper, saltem aliquot annis; nihilominus illi ridentur a doctissimis Gematicis. Hi enim statuunt ea plane non extitisse in templo secundo. Videatur *Codex Sota cap. IX.* & Jarchius ad *Ezra cap. II.* *Sane si unquam Sacerdos sub Templo secundo extare debuit cum Urim & Thummim, id fieri debuisset temporibus Sancti viri Ezra. Quid? si quis dicat talem fuisse Malachia vel Zacharia temporibus? Si res se ita habuit, tamen nondum probatum est, existuisse post ista tempora Urim & Thummim. Quid? si credamus ipsum Servatorem I. Christum Sacerdotem hic prædici? Qui alium existimant, doceant nos quis fuerit, & quo tempore, vel ante, vel post Christum vixerit. Ante J. Christum, post EZRAM, talis Sacerdos indicari non potest, post Christum talis nemo expectandus fuit. Notum est Gematicos, cum Babylonicos, tum Jerusalemitanos docere quinque res desuisse sub Templo secundo; inter quas etiam numerant *Urim & Thummim*. Sunt autem quinque istæ res I. Ignis. II. Arca fœderis. III. *Urim & Thummim*. IV. Oleum*

unctionis, v. & *Spiritus Sanctus*. quod exterebrare noverunt ex Haggæi capite primo commate VIII. præsertim ex voce וַיִּבְנֶה deficiente ה pro וַיִּבְנֶה *glorificabo eam*, scilicet *domum secundam*. At cum in ista voce *glorificabo eam* ה deficiat, & cum ה significet numerum quinarium, concludunt quinque istas res ibi defuisse. Videatur *Codex Thaanth cap. II. Gemaræ Jerusalemitanæ*. Et *Codex Ioma cap. II. Gemaræ Babyl. Cod. Sora cap. IX*, Rabbi Nathan in *Pirke Avos* etiam vestes Sacerdotum absconditas fuisse docet. Quod accipiendum puto de vestibus summi Pontificis, quæ dignæ erant ut absconderentur, cum propter oracula; tum ob ingens pretium. *Urim & Thummim* nullum usum habuisse sub Templo secundo, docet etiam Josephus Ben Gorion. Cum enim Alexander Magnus peteret a Summo Pontifice ut oraculum consuleret utrum pugnaturus esset cum Dario; respondit ei Pont. Max. secundum editionem Germanicam: פון דעם טאג אן דש צו שטורט און ווארן: דש הויש דש דאזיגן און דער נפנקום בכל דא זיין זר כורגן ווארן פון אונש דיא אורים: Von dem tag an das zu steuert is worden / das hauff des dössigen (hac elegantia uti solent Judæi, ubi Germanice scribunt) in der gefanctius Babel da sein zerborgen worden von uns die Urim und die Thummim: *Ab illo die, quo vastata est domus hujus (Dei) a captivitate Babylonica, occultiata sunt Urim & Thummim*. In editione Hebræa tamen non reperiuntur verba illa. Habeo manuscriptum Hebræum nitidissimum & elegantissimum; sed hæc verba non continet. Doctissimus Buxtorfius in *Historia Urim & Thummim, cap. v.* conqueritur quod illa non reperierit in editione Munsteri, ut dubitet utrum non reperiantur in Veneta. Et sane in Veneta reperiri, nos monuit doctissimus Le Moyne, apud Leydenes S. Theologiæ Professor. *Codicem Venetum, in quo illa leguntur, mihi comparavi, eodem anno quo hoc opus primum fuit editum, ibique eadem legi*. Mea opinione ex *Codice Sora cap. IX.* desumpta sunt. In usu itaque fuisse sub Templo secundo, *Urim & Thummim* nemo mihi facile persuaserit. Hinc est quod Gemarici *Codice Sotah* tradant sub Templo secundo Deum sese revelasse per הַת קוֹל *filiam vocis*, id est vocem quandam formatam a voce e caelo egrediente: משמחו חגי זכריה ומלאכי נחלקרה רוח הקדש מישראל וא"פ: כן היו משחמטין ככה קול: *A quo tempore obierunt Haggæus, Zacharias & Malachias cessavit Spiritus Sanctus inter Israelitas. Niboleminius tamen ministrabant per filiam vocis*. Adduntur ibi exempla

pla quædam illius vocis e cœlo editæ. Ejusmodi vocem nonnulli putant fuisse illam, quæ e cœlo audita est, & Christo testimonium dedit, Matthæi xvii. v. *Hic est filius meus dilectus &c.* Johan. xii. xxviii. Sed hæc non sunt hujus loci.

DCCXXIV. Quid? Probari non potest sub Templo primo, usque ad illius ruinam *Urim & Thummim* oracula edidisse. Hoc factum fuisse ante tempora Salomonis constat, sed post illius regnum nullum habemus exemplum. Et sane Misna *Cod. Sotah cap. ix.* docet *Urim & Thummim* cessasse cum Prophetis prioribus, Gemara autem ad eandem Misnam docet Prophetas priores fuisse *Davidem, Samuelem & Salomonem*. Abarbanel ad legem *Parascha Thezave* hujus rei hanc putat esse rationem: Quod sub secundo Templo non amplius extiterint duodecim tribus; ideo non amplius potuisse consuli, cum interrogatio fieri debuerit pro toto populo. Et quamvis hæc ratio non sit satis evidens, cum etiam pro solo Rege, pro Principe Synedrii, aut pro aliis viris Principibus consuli potuerit, tamen non est plane contemnenda. Inepta sunt quæ addit: *non amplius fuisse nomen Tetragrammatum penes summum Pontificem*; quasi per nomen istud oracula data fuissent, quod a nobis supra jam explosum est. Sed & Talmudici pluribus in locis docent: illud nomen non tantum notum fuisse, sed & scivisse S. Pontificem modum illud pronuntiandi, ut etiam usque ad urbem Jericho auditum fuerit; *Cod. Tamid, cap. iiii.* & quosdam illud uno ductu singulari arte scripsisse. Majoris ponderis est ratio quam dat Maimonides *Kele Hammikd. cap. x.* scilicet quod nullus fuerit, stante Templo secundo, Sacerdos Spir. Sancto præditus, & super quem habitaret divina præsentia. Sed evidens est ratio quare sub Regibus nulla edita fuerint oracula. Nam ante Reges Imperium Judæorum mera fuit *Θεοκρατία, Regnum Dei*. Ideo Deus ipse mandata dedit populo suo in rebus gravissimis, per *Urim & Thummim*. Sed Regibus creatis, & forma regiminis mutata ex *Θεοκρατία* in imperium humanum, ipsi Reges mandata dederunt, Deo silente, & ejusmodi oraculis finem imponente. Ut ut est, manifesto constat, *Ephodum & Pectorale*, verum suum usum, & præcipuum quidem, non retinuisse usque ad Templum secundum, multo minus ad ultima usque fata sacerdotii.

DCCXXV. Nihilominus tamen Vestes sacræ ipsæ & Ephod & Pectorale & Gemmæ, ideoque & ipsa *Urim & Thummim*, quo ad for-

ad formam & Symbolum in secundo Templo, usque ad tempora Christi, immo & Titi Vespasiani remanserunt. Nam quandoquidem Summus Pontifex octo vestibus amictus esse debuit, inter operandum, non poterat carere Ephodo & Pectorali, non magis quam brachis, tunica, balteo, pileo, pallio aut ullo alio vestimenti genere. Sic enim fuisset מחומר בנדים *deficiens vestibus* contra expressum Dei mandatum. Eodem modo, quo in secundo Templo habebant Arcam, candelabrum; & id genus alia: non quidem illa quæ a Bezelele, sed quæ stante Templo secundo ab aliis artificibus, ad formam priorum, constructa fuerant: sic & eadem vestimentorum genera habebant. *Tosephoth Ioma cap. I. אורים וחומים היו שאם לא בן היה כיג מחומר בנדים אלא לא היו משיבין לנשאלין: Urim & Thummim erant (in Templo secundo) alias Pontifex Max. vestibus caruisset; sed per illa non respondebatur ad interrogata. Maimonides [Kele Hammicdaych.] cap. x. ששו בניה שני אורים וחומים כדי להשלום שמונה בנדים ואפילו שלא נשאלין בהן; Fecerunt Urim & Thummim in Templo secundo: ut persiceretur numerus octonarius vestimentorum, quamvis per ea nulla data fuerit responsio. Sic & Josephus Karo in Ceseph Misna ad hunc locum observat in Codice Kiddushim capite primo legi: דביום ביה שני בקשו הכמים אבנים לאפור. In domo secunda quaesiverunt sapientes lapides ad Ephodum. Manifestum igitur est omnia remansisse usque ad extrema fata sacerdotii iisque usos fuisse Pontifices inter operandum, quamvis idem usus in omnibus rebus, præsertim in edendis oraculis non semper remanserit. Quid quid est, cum Sacerdotes sacris vestibus usi fuerint, quamdiu duravit sacerdotium, optimo jure dici potest, adimpletum fuisse mandatum, quo Deus cavet, ut Aharon & filii ejus vestibus illis sacris uterentur, & ut eis esset חקרתו שלם חקרתו: Statutum perpetuum, & eorum posteris post eos.*

„ DCCXXVI. *Habent sua fata libelli. Laudantur ab his, cul-*
 „ *pantur ab illis.* Ita sane & huic meo contigit Operi De Vesti-
 „ tu Sacerdotum Hebræorum. Nemo, quantum scio, ipsum
 „ Opus hæctenus vituperare ausus est. Eruditissimis acceptum
 „ gratumque fuit: quod non solum ex doctissimorum Virorum
 „ Epistolis ad me missis, quibus illud summopere laudant, mi-
 „ hique gratulantur ac magno applausu omnia probant, sed &
 „ ex plurimis, non infimi nominis Virorum Conscriptionibus,
 „ quæ lucem ab eo tempore vident, in quibus de me honorifice
 „ fit mentio, meumque opus commendatur, manifesto patet.

„ At placeat quantum potest doctoribus, laudent illud rerum
 „ æqui æstimatores, tamen dentes quorundam sensit malevolo-
 „ rum qui de aliorum, quos minus amant, laboribus atque vi-
 „ giliis, ex invidia, livore, non raro ex ignorantia, magis
 „ quam ex rei veritate, sua effutire amant. Criticos habui quos-
 „ dam. Eos qui humane, modeste, ut doctos Musarum alum-
 „ nos decet, laudo, illisque gratum testabor animum. Qui se-
 „ cus, eruditorum judicio, eorumque justæ indignationi qua se
 „ dignos reddiderunt, relinquo. Inhumaniorem iniquioremque
 „ Bernhardo Anglo, in suis ad Josephum Criticis, Libro tertio,
 „ nullum expertus sum. Is, dicto loco, præter alia nonnulla,
 „ quæ injuste & invida mente alibi fugillat, magna crista atque
 „ ferocia in me invelitur, maxime quod adfirmare fuerim ausus
 „ *Oraculum per Urim & Thummim, sub Templo secundo nullum fu-*
 „ *isse; immo jam cessasse: post tempora Salomonis sub Templo primo.* Gran-
 „ de scilicet peccatum, quod Jepho, vel ejus operis depravatori,
 „ vel nescio quibus sciolis contradicere fuerim ausus. Cum au-
 „ tem hodie fudet prælum in eodem meo opere denuo excuden-
 „ do, ne lector forte Bernhardi, tanti Eruditionis dictatoris
 „ decipiatur auctoritate, aut deceptus in suo errore confirmetur,
 „ sed ut cuilibet clarum fiat, quanta a nobis veritate sit asser-
 „ tum, quod de Cessatione Oraculi per Urim & Thummim ha-
 „ buimus, quanta vero crista, fidentia & audacia fugiller, con-
 „ temnar a Bernhardo, quam injuste acri me aceto perfundat,
 „ existimavi non fore ingratum, si hac secunda editione ejus ca-
 „ villationes fugillationesque retundam.

„ DCCXXVII. Videtur itaque Bernhardus hæc, quæ de *Ces-*
 „ *satione Oraculi per Urim & Thummim* habui, legisse: sed magno
 „ præjudicio atque festinatione, animo contradicendi, ut, nes-
 „ cio qua *crista* atque *fidentia*, suo more, instar pugnacissimi
 „ Galli Gallinæci, cristam erigat, eaque reprehendat fugil-
 „ letque hisce verbis: *De tempore, quando hoc Oraculum deservisse*
 „ *tandem ingratos Judæos planeque evanuisse affirmat Josephus, multa*
 „ *eum fidentia atque crista reprehendunt fugillantque recentis ævi Theolo-*
 „ *gi Schotanus Braunius, dictis Pharizæorum freti.* Hæc ille. Si
 „ ita loqui, non est cristam, fidentiam, immo & impudentiam
 „ prodere, recentisque ævi Theologos impudenter fugillare, ju-
 „ dicent eruditi, simul & cordati, qui veram sapientiam,

„modestiam humanitatemque amant. Sed *dictis Pharizæorum fretus*
 „hæc tradidi. Scio quanta fides habenda sit Pharizæorum fa-
 „bulis, & quo usu sint legendi. Rideo eorum ineptias omnes-
 „que fabulas, non minus quam Romanorum, Græcorum,
 „Ægyptiorum, Arabum omniumque reliquorum populorum;
 „scio tamen non minus quid sub fabulis, sive Judæorum,
 „sive aliorum lateat. Sed miseri Judæi, miseri Pharizæi!
 „Si Bernharde credas, illi soli fabulantur, ipsis solis fi-
 „des est deneganda. Soli blattis atque tineis, immo Vulcano
 „tradendi sunt, & ad orcum relegandi, ut citius pereant. Bea-
 „ti mendaces Græculi, & qui eorum sequuntur vestigia Ro-
 „mani! Beati reliqui fabulatores omnes! modo non sint He-
 „bræi. Fabulentur, nugentur, mentiantur, quantum velint:
 „quoniam ita Bernharde placuit, audiendi sunt, legendi sunt,
 „immo admiratione ubique soli sunt dignissimi. Si a Josc-
 „phi sententia recedere, est cum reprehendere, multaque
 „fidentia atque crista sugillare, tunc sane & ipse Bernhar-
 „dus cum turpiter sugillat: cum toties ab eo recedat. Non so-
 „lis Pharizæis fretus hæc tradidi, sed fretus auctoribus dig-
 „nissimis, fretus ipso verbo divino. Ipse Bernhardus nonne
 „fretus solis Judæis, fretus Pharizæis, ipso scilicet Josepho,
 „vel decepto, vel corrupto, ut in pluribus locis solet, fretus
 „ipsis Maccabæorum Historiæ Scriptoribus, qui omnes Judæi,
 „immo Pharizæorum primi fuerunt, nonne, inquam, hisce
 „Pharizæis fretus Bernhardus sua in me effutivit. Si tua sen-
 „tentia, Bernharde, nunquam errasset Josephus, aut si ejus
 „scripta nusquam fuissent corrupta, majori *fidentia* majoreque
 „*crista recentis ævi Theologos meque sugillare* potuisses. At, cum
 „contrarium fateri cogaris, cur tanta *fidentia* tantaque *crista*,
 „cum hic, sine ratione, tanto virorum doctorum contemptu,
 „tanta in me acerbitate defendis? cum, si vera prudentis viri
 „uti velis cautela, non facile credendum sit ei, qui te vel se-
 „mel decepit. Nulla est ratio ob quam magis credas Pharizæis,
 „qui Græce scripserunt, Jasoni Cyrenaico, Maccabaicæ Historiæ
 „Scriptoribus, Philoni Judæo, insignis Fabulatoribus, ipsi Jo-
 „sepho, qui non minus quam reliqui toties deceptus est, qui
 „omnes Judæorum ritibus rebusque gestis multas historias Ro-
 „manas aliasque, multos ritus, mœurs, varia bella atque Phi-
 „loso-

„losophica plurima, immiscent; Nulla est ratio, ob quam illis
 „magis credas, quam Pharizæis Talmudicis, Rabbi Akibæ,
 „R. Hunæ, R. Meir, R. Schimeon, R. Jehudæ Hakkadosch,
 „Scholæ Hillelis & Schamæi, totque aliis, qui de Legibus Mosaicis,
 „atque circa eas sepimento, adeoque de tota Religione Hebræorum
 „eorumque sacris, data opera atque deliberato consilio agunt.

„ DCCXXVIII. Desuisse Urim & Thummim, non solum sub
 „Templo secundo, sed & sub Primo, post tempora Salomonis, con-
 „jicere ausus sum, ob varias rationes quas attuli. Det mihi Bern-
 „hardus, aut quicumque contrarium tanta audacia adfirmat, vel
 „unicum exemplum ex verbo Dei, vel ex Josepho, vel ex ullo
 „alio probatæ fidei auctore, alicujus Oraculi per Urim & Thum-
 „mim, post Regem Salomonem. Ipse etiam Josephus libro I.
 „contra Apionem adfirmat, sub Artaxerxe Longimano, id est ul-
 „tra quingentos annos antequam ista scriberet, Spiritum Prophe-
 „ticum desuisse. Tempore Judæi Maccabæi nullus fuit Propheta,
 „qui ad res dubias responderet. Hactenus expectabatur. Vide
 „*Maccab. lib. 1. cap. iv. & ix. & xix.* Si adfuisset Pon-
 „tifex Max. cum Urim & Thummim, nonne habuissent qui ad res
 „dubias respondiſſet? Id præcipuum ipsius fuisset munus. In hunc
 „usum *Urim & Thummim* ipsi datum fuerat. Ipse itaque Josephus
 „hoc loco sibi contradicit, nam si quingentis annis antequam hæc scri-
 „beret, nullus fuit Propheta qui ad Reip. & Ecclesiæ dubia re-
 „sponderet; sane nullus fuit ducentis annis antequam scripserit.

„ DCCXXIX. Decantatum illud Talmudicorum dictum, quin-
 „que res defecisse sub Templo secundo, I *Urim & Thummim*.
 „II *Ignem Sacrum*. III. *Arcam Fœderis* IV. *Oleum Unctionis*.
 „& V. *Spiritum Sanctum*, Bernhardus magno nisu eludere co-
 „natur. Immo res istas sacras existisse majori fidentia & ere-
 „ctiori *crista* probare tentat, quam ab aliis negatur. *Ignem & egro-*
 „*peræ* non desuisse existimat, quoniam traditur, defossum a Je-
 „remia, postea fuisse repertum. At fabulæ isti de igne in puteo
 „absccondito, in aquam crassam mutato, & denuo in ignem con-
 „verso, de quo *Maccab. lib. 11. cap. 1.* quis, nisi fabularum
 „insigniter credulus, fidem habebit? Credat etiam eundem ig-
 „nem ex lapide percussum, eodem *libro cap. x.* tamen non puer
 „se contraria credere, non magis ac si credat Antiochum Epi-
 „phanem ter mortuum fuisse. Primo Babylonæ in lecto suo.

,, 1. *Maccab. vi.* deinde in Templo Nannæ lapide obrutum,
 ,, 2 *Maccab. cap. 1.* Ultimo in montibus decidentem de curru.
 ,, *cap. ix.* scilicet: *Treis animas ipsi dederat Feronia Mater, ter*
 ,, *arma movenda, ter letho sternendus erat.* Qui hæc concoxerit,
 ,, facile quoque cum Bernhardo deglutiet eorundem fabulas reli-
 ,, quas de *Tabernaculo & Arca* per Jeremiam absconditis & re-
 ,, pertis, cum eodem *כונה* præsentiam Summi Numiois & Sp. S.
 ,, in secunda æde fuisse adfirmabit. *Oleum* sacrum sub Templo
 ,, secundo superfuisse, non solidioribus probat argumentis. Pauca
 ,, quædam dicit, sed gratis, sine probatione, sola Magistri au-
 ,, thoritate. At eadem facilitate, qua ab eo proponuntur, a no-
 ,, bis rejiciuntur. Habebant *oleum* fateor, ut & *ignem, & ar-*
 ,, *cam.* & reliqua vasa sacra tamen nulla iis credebatur inesse san-
 ,, ctitas neque vis, qualem habebant sub Templo Primo. Sacer-
 ,, dotes, non *oleo*, ut sub Templo primo, sed solis vestimentis
 ,, initiabantur, spacio septem dierum, quamdiu durabat præfidi-
 ,, um in Templo, Ideo *כונה נרונה multiplicatio vestium* diceba-
 ,, tur Sacerdotum *inauguratio*, quod & nos in hoc opere demon-
 ,, stravimus, variisque aliis locis Talmudicis probari posset, si
 ,, miseri Phârîzæi haberent fidem. Sed apud ipsum Josephum
 ,, *Antiq. lib. x. ix. cap. vi.* *ἀπαξ ἐνδύναι σολισμόν ἱερὸν* est *creari*
 ,, *Pontifex Maximus*, ut optime observat Seldenus. De *Oleo*
 ,, *Sacro* apud Josephum altum est silentium, & de Jonatha uncto,
 ,, ut Sacerdotio inauguraretur, nihil habet. At insignia, si Ber-
 ,, nhardo credimus, sub Asmonæis facta sunt miracula. De Mi-
 ,, raculis istis temporibus nemo dubitabit, si libris Maccabæorum,
 ,, si Josepho fidem habeat. Sane legat qui volet, & sine tædio,
 ,, si potest, *secundum librum Maccab. cap. III. & x. & xi. &*
 ,, *xv. & libro III. cap. v.* ut & Josephum *Antiq. libro XIII.*
 ,, *cap. xx.* tot tantasque reperiet fabulas, tot fragmenta putida,
 ,, ut ne ipse quidem Iudæus Apellas eas crederet. Sed conceda-
 ,, mus puerili credulitate omnia ista vera fuisse miracula, idoneo &
 ,, iisdem temporibus Oraculum vigit per *Urim & Thummim*?
 ,, qua tamen figura hoc argumentum procedat non animadverto.
 ,, DCCXXX. At magnum mysterium nobis aperit Bernhardus.
 ,, Sartum scilicet rectumque remansisse Oraculum per *Urim &*
 ,, *Thummim*, usque ad tempora Aristobuli Nicanoris. *Nullum*
 ,, *tempus*, inquit, (& hoc in hac causa præcipuum esse videt)

„ aptius occurrit dignitasque, quando fulgoris sui oraculi extingueret
 „ iratum nūmen, Pontificique silentium imponeret: quā *ἡ παροξυνο-*
 „ *σιν ἱερατικῶν* hoc loco retulit Iosephus. Pergit, Ea fuit virtus Io-
 „ hannis Hyrcani, pietas tanta, prudentia, fortitudo & constantia,
 „ ut cum meliori anima abscedere haud potuerit divina ἀλυστα. tan-
 „ ta statim nequities fastusque Aristobuli & succedentium ei Ponti-
 „ ficum tot flagitia & parricidia, nihil mirum si a tam cruentis &
 „ polutis pectoribus abhorruerit S. Dei Spiritus. sive hac occasione
 „ in sedes meliores superasque omnino se receperit. Multa in glori-
 „ am Iohannis Hircani sequuntur. En iterum solidissimum argu-
 „ mentum. Iohannes Hyrcanus Vir fuit sanctissimus, omnibus
 „ virtutibus ornatus, Pontifex Max, dignissimus; ergo *Oracu-*
 „ *lum per Urim & Thummim* ab eo recedere non poterat. At
 „ quid si ego dicam & probem (ut mox probabimus) Iohannem
 „ Hyrcanum fuisse Summum Pontificem indignum, improbum,
 „ contra legem Dei, hæreticum Sadducæum, an tamen eum dicit
 „ Bernhardus dignum, ut ab eo non recederet *Oraculum per U-*
 „ *rim & Thummim*? Fateor de eo tanta dici a Iosepho *Antiq.*
 „ *lib. XIII. cap. XVIII.* ut vix maiora dici possint de Mose; erat
 „ enim *ἀρχων, δεσπότης, ἡ Προφήτης, Princeps, Pont. Max.*
 „ & *Propheta*. Immo *nactus erat futurorum scientiam*. An ideo
 „ *θεόπνοος*? An oracula per Urim & Thummim ideo depromp-
 „ sit? & usque ad ipsius tempora ab ejus prædecessoribus id fa-
 „ ctum est? Neutiquam. Contradicit Bernhardo ipse Iosephus,
 „ quo solo Pharizæo fretus, hæc dixit. Cessavit enim *Oracu-*
 „ *lum per Urim & Thummim*, ducentis annis antequam hæc scri-
 „ beret, Iosepho monente. Ergo *Oraculum* ad Iohannem Hyrcanum
 „ neutiquam pervenit, sed jam ante eum aliquot forte annis
 „ cessavit, multo minus ad tempora impii duravit Aristobuli si
 „ ipsi credamus Iosepho. Diem enim Ioh. Hyrcanus obierat
 „ anno præter propter CLXX. antequam Iosephus sua scripsisset;
 „ ergo antequam Ioh. Hyrcanus Pont. Max. creatus esset, aut cir-
 „ ca illa tempora, cum xxxi. annis regnaverit. Nihil itaque ipsi
 „ fuit commune cum *Urim & Thummim*; etiam si fuisset Vir san-
 „ ctissimus, & sine errore. Debuisset sane *Urim & Thummim*,
 „ si usque ad Aristobulum remansit, cessasse non ducentis, sed
 „ centum & septuaginta tantum annis, antequam Iosephus sua
 „ scripsit. Sed ad hæc non attenderat Bernhardus.

„ DCCXXXI. Sed & aliud mysterium ipsi aperiam: Nempe
 „ Iohannem Hyrcanum (qualiscunq; Vir fuerit) non fuisse Sum-
 „ mum Pontificem probum, legitimum & secundum legem Dei.
 „ Quis igitur crederet, concredita ipsi fuisse Oracula Dei *per U-*
 „ *rim & Thummim*? Legitimum & probum Pont. Max. eum non
 „ fuisse concedant mihi omnes. qui noverunt lege divina cautum
 „ fuisse, ut S. Pontifex sit natus Maximus, ex majore natu filio-
 „ rum Aharonis. Uno verbo, debebat esse ex genere *ῥαχρεέων*,
 „ ut loquitur Iosephus. Non sine causa ex ordine Summorum
 „ Pontificum rejicitur Alcimus, cum ob manifestam impietatem va-
 „ riarque scelera, contra legem Dei, tum præcipue etiam quod non
 „ fuerit ex ordine *ῥαχρεέων*, ut habet idem Iosephus. Pontifex
 „ quidem ex Aarone oriundus, sed non ex genere Summorum Pon-
 „ tificum. *Antiq. lib. XII. cap. xv.* Ob eandem rationem ex
 „ ordine Summorum Pontificum rejiciendus est Johannes Hyrca-
 „ nus, cum tota familia Matthiæ, a Juda Maccabæo, usque ad
 „ ultimum Maccabæorum nepotem. Fuerunt enim Maccabæi Sa-
 „ cerdotes *ἐξ ἐφημερίας Ἰωδαίου* ut idem loquitur Iosephus *Antiq. lib. XII. cap. VIII.* Idem docetur i *Maccab. lib. II. cap.*
 „ *I. Ephemeria* autem *Ioaribi* ex Genere *ῥαχρεέων* non fuit, præ-
 „ terquam quod ista familia in Captivitate Babylonica extincta fue-
 „ rit. Quatuor Familiæ tantum, præter Pont. Max. ex capti-
 „ vitate Hierosolymas redierunt, *Jedaia* nempe, *Harim*, *Paschur*
 „ & *Immeri*. Ex hisce per sortem iterum XXIV. Ephemerix,
 „ sive cohortes constitutæ sunt, quales fuerunt iussu Davidis.
 „ i *Chron. XXIV.* *Jedaja* ex urna sex sumebat, unam sibi, &
 „ quinque reliquis. Idem factum est ab *Harim*, *Paschur*, & *Im-*
 „ *meri*. Obtigerunt autem *Jedaja*, *Ioarib*, *Jedaja*, *Charim*, *Seorim*,
 „ *Melechias*, & *Benjamin*. De hisce videat qui potest *Tosaphoth*
 „ *Taanith. cap. IV.* Inscribebantur itaque ordinibus capita pri-
 „ stina, uti fuerunt ante Captivitatem Babylonicam. Ob ean-
 „ dem rationem Zacharias dicitur ex ordine *Abie*. De quo
 „ *Lucæ cap. I. Com. v.* etiamsi familia Abiæ interierit.

„ DCCXXXII. Cum igitur Maccabæi ex genere *ῥαχρεέων*
 „ non fuerint, certum est eos omnes functos fuisse Summo Sa-
 „ cerdotio non legitime, sed improbe contra legem Dei: quod
 „ de ipso Johanne Hyrcano adfirmari debet: ut forte non grande
 „ commiserit peccatum Eleazarus (qui & suos ipse habuit naves)

Hyr-

„Hyrcano dicens, *Si vis esse justus abdica te Pontificatu, & con-*
 „*tentus esto Principatu populi.* Vide Josephum *Antiq. libr. XIII.*
 „*cap. XVIII.* Sufficere fane debuisset Viris, qui Dei Legem,
 „qui Religionem, qui Sacra amant, qui ea caste observare cu-
 „piebant, qui ex Summorum Pontificum ordine non fuerunt,
 „ut Sacerdotio ordinario fungerentur; aut ut plurimum Princi-
 „pis contenti essent dignitate, ut Remp. fartam tectamque con-
 „servarent, prohibendo ne sanctissimis Dei legibus vis inferre-
 „tur. Ante omnia cavere debebant, ne Summum Sacerdotium
 „ab ullo administraretur, cui Lege Dei fuit prohibitum. E-
 „tiam si itaque laude dignissimi fuerint Asmonæi, ob insignia,
 „ad Reip. & Religionis tutelam, facta; gravissime tamen pec-
 „carunt, quod violaverint Legem Dei, in se suscipiendo Sum-
 „mum Sacerdotium, cum ex genere *ἱερέων* non fuerint.
 „Gravissime itaque & ipse Johannes Hyrcanus peccavit.
 „DCCXXXIII. Adde Summum Pontificem tota sua vita,
 „ministerio isto fungi debuisse, expressa Lege Dei. Num. xxxv
 „com. xxv. quod & suum habebat mysterium. Asmonæi ve-
 „ro, quod ex genere Summorum Pontificum non fuerint, jure
 „hæreditario, a Regibus Gentilibus, vel a populo electi fue-
 „runt, atque (saltem multi ex Maccabæis postea, ut & jam
 „antea in familia Oniæ factum fuerat) Sacerdotio functi sunt,
 „non per totam vitam, sed certo temporis spatio. Veluti Ju-
 „das Maccabæus, non jure hæreditatis, sed a populo Pont.
 „Max. electus est. Joseph. *Ant. lib. XII. cap. XVII.* Jonathan
 „ejusque frater Simeon Sacerdotes constituti a Rege Alexandro.
 „1 *Maccab. cap. x. com. xx. & XXI.* a Demetrio & a populo.
 „*Cap. XIV.* Ejusmodi quid factum fuerat ab aliis, qui adulatione,
 „vel certa summa pecuniæ dignitatem emebant. Jason
 „frater Oniæ ab Antiocho Epiphane S. Sacerdotium emebat clx
 „talentis argenti, præterea lxxx. talenta addidit ex alio reditu.
 „2 *Maccab. IV.* Frater Simeonis eundem honorem acquisivit,
 „extruso fratre, dando ccc. talenta argenti plus quam Jason.
 „*Eodem Cap. com. XXIV.* Iffis temporibus, non solum contra
 „legem improbe Summum obtinebant Pontificatum, Princi-
 „pum arbitrio, favore populi, aut grandi Summa pecuniæ; sed
 „& viventes, quia Principibus ita placuit, munere, contra le-
 „gem, se exuebant; aut se aliosque eo spoliari permittebant,
 cum

„ cum toties Sacerdotium Summum, non digniori, sed ditiori
 „ traditum fuerit. Ideo Lyfias tandem decreverat. 2 *Maccab.*
 „ *cap. xi.* Horum ut & Maccabæorum exemplo (ut & hoc in
 „ transitu notem) proculdubio factum est, ut & postea usque
 „ ad tempora Christi, immo ad ultima Reip. fata, Summum
 „ Sacerdotium singulis annis a Romanis concessum fuerit plus
 „ offerenti. Malum sane ex ipsis Judæis, immo quod mireris,
 „ ex ipsis Maccabæis, Viris fortibus, sanctis & legis, præter
 „ hæc, tenacissimis. Sibi itaque propriæque ambitioni, magis
 „ quam Romanorum avaritiæ imputent, Sacerdotium improbum
 „ Legi contrarium, deturpatumque Dei cultum: corrupto enim
 „ Sacerdotio, eversa fuit vera Judæorum Religio, cum cultus
 „ divini externi cardo versaretur in Sacerdotio. Permisset divina
 „ Providentia, fateor, tanta mala; nam quemadmodum ex te-
 „ nebris Deus deducere solet lucem, ita everso Sacerdotio, solo
 „ ejus schemate relicto, populum admonere voluit Legis Mo-
 „ saicæ instare ἀφαισιμὸν, appropinquante Messia, tot seculis,
 „ per Prophetas Patribus promisso, totius Reip. atque Religio-
 „ nis ad portas esse interitum: adducta æterna justitia, unoque
 „ die peccatis totius populi expiatis, alia Lege Deum esse colen-
 „ dum, mutato enim Sacerdotio, mutari etiam debere Legem.
 „ De quo Paulus Hebr. vii. com. xii.
 „ DCCXXXIV. Vane diceretur placuisse Sacerdotibus & popu-
 „ lo, ut Simeon esset Pontif. Maximus *in perpetuum, donec surge-*
 „ *ret fidelis Propheta.* I *Maccab. cap. xiv. com. xli.* Quis
 „ enim Sacerdotibus populoque dedit istam potestatem improbe
 „ contra Legem Dei agendi? Deinde cum & alium Prophetam,
 „ qui se melius edoceret, expectaverint, fatebantur se errasse, adeo-
 „ que legitimum Pontificem Summum non esse Simeonem, nec ejus
 „ Successores. Nihil quoque ageret ad delendos Maccabæorum
 „ naves, si quis eorum errores tueri vellet exemplo Salomonis
 „ Regis, qui Summo Sacerdotio movit *Abjatharem.* I *Reg. ii.*
 „ Cum neminem in ejus locum suffecerit, qui non esset ex genere
 „ ἀρχιερέων, præterquam quod Abjathar prodicione isto honore se
 „ indignum reddiderit. Adde Salomonem non solum populi fuisse
 „ Regem, sed & Prophetam θεόπρωτον, qui sine interno Dei mo-
 „ nitu id fecisse non est credendus. Quidquid est; nemo non fa-
 „ tebitur, gravissime in fungendo S. Sacerdotio peccasse Asmo-

„næos, illud eos deturpasse, atque improbè contra Legem Dei
 „eo functos fuisse. Nihil jam dicam de eorum matrimoniis aliisque
 „erroribus. Ex hisce natus erat Johannes Hyrcanus, quem Ora-
 „culo dignissimum deprædicat Bernhardus. Summus scilicet Pon-
 „tifex contra Legem Dei, non minus ac ejus Patres atque fra-
 „tres.

„ DCCXXXV. Sed & hoc silentio præterire non possum, eundem
 „Hyrcanum Virum Sanctum, tantopere laudatum, in partes ab-
 „iisse Sadducæorum, teste ipso *Iosepho Antiq. lib. XIII. cap.*
 „*xviii.* Ut forte non fallat si dicam hanc causam fuisse, ut po-
 „stea alii ipsius exemplum secuti Sacerdotes Sadducæi facti sint,
 „quare, ne sacra a Pont. Max. fierent contra Legem, in adyto,
 „decimo die Tisri, in solenni ista expiatione, coactum fuisse ma-
 „gnum Senatam, ut per Sacerdotum Seniores jurejurando eum
 „adstringerent, ut omnia rite ex Lege Dei perageret: timebant
 „enim ne Sadducæorum hæresi polutus sacra contra legem admi-
 „nistraret. De hisce (si hæc Pharisæis fretus dicere ausim) vide
 „*Codice Ioma. cap. I.*

„ DCCXXXVI. Patet ex hisce omnibus manifestissime, Johan-
 „nem Hyrcanum, talem non fuisse Virum, ut ejus sanctitate divi-
 „na ἀλλήλα indissolubili nexu ei fuerit adstricta. Patet totam fa-
 „miliam ejus, a primo Ephemerias Ioaribi, ad ultimum Macca-
 „bæorum, Summo Sacerdotio improbe, protrita Lege divina,
 „functam fuisse, cum ex genere ἀρχιερέων nequam fuerint;
 „nullum itaque per eos editum fuisse Oraculum per *Urim & Thum-*
 „*im.* Quis enim credet, Deum tradere dignatum fuisse arca-
 „na, per eum qui ad augustum istud munus ab eo non est admis-
 „sus, sed contra expressam Legem se intrusit? Adde quæ, jam
 „dicta sunt, istis temporibus nullum fuisse Prophetam fidelem,
 „sed hæctenus a populo fuisse expectatum; Spiritum S. atque
 „Propheticum, post Malachiam & Zachariam, saltem post tem-
 „pora Artaxerxis Longimani, quingentis annis, si non pluribus,
 „antequam Josephus sua scripserit, desisse. Tandem Johanem
 „Hyrcanum Pontif. Max. creatum fuisse cc. annis antequam Jo-
 „sephus sua scripsit, adeoque Oraculum cessasse, secundum ipsum
 „Josephum, antequam Pontifex M. creatus esset. Eat itaque Bern-
 „hardus, & sua Sapientiæ dictatoris auctoritate, quam tantopere
 „adfectat, persuadeat credulis quibus potest, *Oraculum per Urim*

, & *Thummin*, non cessasse ante ejus filium impium Aristobulum,
 , qui Pontificatum S. obtinuit, centum demum & septuaginta annis
 , antequam Josephus sua scripserit; ut triginta minimum annis
 , diutius durasse debuerit, quam ipse tradit Josephus. Eat itaque
 , magna fidentia, magnaue crista ipsum Josephum, omnes recenti
 , ævi Theologos meque reprehendat, fugillet & obtrectet. Sed
 , discat prudentiam & humanitatem.

CAP. XXVII.

DE SIGNIFICATIONE SACRA-
 RUM VESTIUM SIVE DE
 SENSU MYSTICO.

*Non sine causa Deus voluit ut Vestes sacra fierent. Deus expressis
 verbis non revelasse significationem vestium sacrarum. Plerosque
 auctores qui hanc materiam tractarunt, de significatione vestium
 aliquid dixisse. Sed leviter. Castello carpitur. Sensus mysti-
 cus non debet tractari ante literalem. Vestes sacras significasse ea-
 dem mysteria que & reliqua cerimonia significant. Vestes sacras
 aliquam habuisse significationem crediderunt Iudæi, Josephus,
 Philo, Talmudici, Paraphrastæ, alii. Quidam putant Deum
 hac ratione Physicam & Astronomiam docuisse. Quidam ipsis ve-
 stibus & sacrificiis attributum quod soli Christo attribuendum. Sum-
 ma sententia Iosephi & Philonis. A Philosophica significatione
 non alienos quosdam inter Patres Christianorum, Hieronymum,
 Augustinum, Origenem, Clementem Alex. alios. Talmudico-
 rum sententia varias vestes expiare varia peccata. Deum in
 verbo suo non egisse Philosophum. Omnes vestes & sacrificia,
 omnesque cerimonias picturas fuisse Christi ejusque Sacerdotii. In-
 signis locus Philonis. Sacerdotes vestiri ut discerent se omni ju-
 stitia vacuos esse, & sola Christi justitia velari posse. Ipsos Sa-
 cerdotes fuisse typos Christi. Christum fuisse Sacerdotem. Varia
 loca Scriptura. Sic & eorum vestes. Nuditatis signum peccati,
 & Vestes justitiae Christi. Ipsa Ecclesia a Christo vestita dicitur.
 Varia loca Scriptura. Sacerdotes indigni ut accederent ad altare*

propria iustitia. Vestuntur salute. Insignia loca Scriptura. Cur plures vestes mandaverit Deus? Incidimus per peccatum in quatuor extrema mala, fontes nostrarum calamitatum. Quatuor insignia beneficia Christi, quatuor vestibus aliquomodo representari. Varia loca Scriptura. Pont. Max. cur octo habuerit vestes? Quo sensu Judæis concedi possit propter circumcisionem? Maxima beneficia a Christo nobis data octo. Varia loca Scriptura. Totum corpus Sacerdotum vestium erat. Totus homo corruptus, & totus iustitia Christi tegitur. Manus & pedes nudi, tamen alterius sanctitate sancti. Varia materia vestium. Linum & lana symbolum duarum naturarum in Christo. Quaedam loca Scriptura. Sacerdotes vestitos veste duplicis materia non carere mysterio. Duos populos unitos, & inimicitiam ablatam per Christum, Per lanam significari peccata nostra, per linum innocentiam, sanctitatem & iustitiam Christi. Varia loca Script. Lanam etiam significare Christum esse nostram victimam. Unde ovis & agnus dicitur. Varia loca Scriptura. Aurum intextum vestibus. Significat aternitatem, gloriam & naturam divinam Christi. Lana, Linum, & Aurum tria munera, Christi Sacerdotale, Propheticum & Regium. Quaedam loca Scriptura. Aurum Sacerdotum aternum, & pretium meriti Christi indicat. Est signum omnium donorum spiritalium. Varia loca Scriptura. Ecclesia Christi, ejus doctrina & fides aurum. Varia loca Scriptura. Quod de materia dictum, id de coloribus quoque dici debet. Color Albus, & Aureus, symbolum nature Christi divina. Ipse Christus albus & aureus. Varia loca Scriptura. Reliqui colores naturam humanam denotant. Hyacinthinus color cœruleus. Christi naturam humanam, tamen cœlestem significat. Christus Saphirus. Varia loca Scriptura. Coccinum signum peccati. Varia loca Scriptura & quedam Talmudica. Christus cocco vestitus, quia peccatis nostris onustus. Purpura symbolum sanguinis Christi. Aliare sanguine aspersum. Christi vestes sanguine aspersa a Prophetis dicuntur. Varia loca Scriptura. Albus color innocentiam & sanctitatem Christi ejusque iustitiam. Sancti in cœlo albi. Varia loca Scriptura. Fortassis colores variū etiam Christi dolores, plagas & vibices docent. Vestes sacre erant contextæ non sutæ. Totus Christus credendus. Solus nos iustificat absque assumentis meritorum creaturarum. Omnes electi unum

*corpus cum Christo. Christi perfectio, ornatus, pretium sacrificii. Dei sapientia nos salvari. Loca S. Scriptura. Vestes ex filamentis retortis. Aeternitas Christi. Firmas Ecclesie. Ejus cum Christo unio. Tessellæ sive fundæ in vestibus. Varia dona Christi. Electi gemma Christi. Unitas Ecclesia. Plures mansiones apud patrem Christus parat fidelibus Vet. & Novi Testamenti. Sponsa Christi tunica tessellata vestita. Quadam loca Scriptura. Opus Phrygionicum acu pictum. In negotio salutis & ad edificationem Ecclesie operandum esse fidelibus, quamvis per Christum salum salventur. Quid Coscheb? ingeniosissimum. Totam redemptionem nostram sola sapientia Dei fieri. Rokem & Choscheb fuisse flores elegantissimos. Flores aperti in templo. Flores symbolum glorie. Dignitas Pontif. Max. V. T. Major Christi. Ministerium mortis gloriosum. Gloriosus Christi. Flores symbolum spei & rerum futurarum. Fideles sub V. T. habuisse promissiones & spem, non ipsum fructum sacerdotii. Flores symbolum sacerdotii. Virga Abaronis floret. Christus ipse flos, & arbor qua fert fructum. Varia loca Scriptura. Brachæ. Renes Christi docentur. Caro & cupiditates nostra coercentur. Tunica Talaris. In Christo nulla nuditas. Per ejus justitiam omnes tegimur. Ecclesia Christi. Ejus ornatus. Balteus. Ecclesia Christi arte adbareet. Dignitas Christi. Ejus sanctitas. Et promptitudo in opere patris. Pileus. De hoc postea ubi de tiara Pont. Max. Pallium Iustitia Christi. Cœruleus color. Cœlestis Est laneum. Christi natura humana. Iustitia legalis peritura. Reperienda. Mala punica. Ecclesia Præcepta Dei. Unio Ecclesie. Acrimonia legis. Dulcedo promissionum. Gratus odor Nutrimentum. Spirituale. Tintinnabula. Sonus Evangelii. Verbum Dei. Christus voluntatem patris predicat. Clamor Christi. Ejus confessio. Apostoli Christi. preces. Ex auro erant tintinnabula. Verbum Dei æternum. Omnia bona Ecclesie aterna & pretiosa. Varia loca Scriptura. Ephodum. Amor Christi. Lapidés recordationis. Christus novit suos. Pro iis intercedit, orat & se offert. Eos in cœlum fert. Due Sardoniches duo Testamenta. Duo populi per Christum salvantur. Pectorale judicii. Christus verus Index. Advocatus noster. Duodecim gemmæ. Tota Ecclesia V. & N. T. Omnes fideles Sacerdotes. Sigillum & peculium Dei. Eos in Pectore gestat
 Chri-*

Christus. Catenis aureis Ephodo adhaeret. Fideles nunquam a Christo avelli possunt. Servat eos quos ipsi dedit pater. Perseverantia Sanctorum. Duodecim Apostoli. Fundamenta Ecclesie. Urim & Thummim. Doctrina Christi. Ejus vita integritas. Est Propheta sapiens, pius & fidelis. Ecclesiam docet. Futura predicat. Pro suis orat. Varia loca Scriptura. Tiara Pontif. Tectum caput signum gloria. Et serviutis. Christus Dominus gloria. Est servus. Corona aurea. Signum Regni & Sacerdotii. Christus verus Rex & Sacerdos. Caput Pont. Max. auro & bysso ornatum. Caput Ecclesia verus Deus. Corona est aurea. Christi Regnum & Sacerdotium aeternum. divinum. Sanctitas Jehovah. Christus ipsa sanctitas. Verus Iehova. Nos sanctificat. Ecclesia Christi sancta. Omnia ejus bona sancta. Vittis Hyacinthinis alligatur corona. Sacerdotium Christi caeleste. Vittæ lanæ. Sacerdotium V. T. periturum. Decimi diei Tisri Expiatio. Pontifex Max. totus albus, etiam balteus. Nulla lana; nulla gemma, nullus color. Sub V. T. sacerdotes & populus peccatis polluti. Rebus & elementis mundi implicati. Sub N. T. Ecclesia sancta & munda. Post ingressum Christi in caelum omnes res mundanae, & gloria externa Sacerdotii deponitur. Christus solus peccata nostra expiat. apud patrem intercedit. Omnes fideles in N. T. sunt Sacerdotes. Et Reges. Virtutes Christi a nobis immitanda. Cum Christo Sanctum Sanctorum ingressuri su-

201154

DCCXXXVII. **C**UM Vestimenta sacra ab ipso sapientissimo Deo instituta fuerint; necessario credendum erit, eum causas rationesque habuisse sui consilii. Cur enim in vulgaribus vestibus non sicut Sacerdotes ministerium peragere? Cur iussit, ut vestimenta ex tali materia potius quam ex alia, ex hisce coloribus magis quam ex illis, & hac forma potius quam alia, fierent? Fateor quidem, nostrum non esse, omnia occulta Dei consilia rimari, omniumque illius actionum vias atque causas detegere. Credenda sunt tantum ea quæ Deus nobis relavit, & facienda quæ mandavit. Sine quemadmodum Judæi olim supremum Numen in atrio templi adorabant, quamvis in adyta nunquam penetraverint, ut, quæ intus latebant oculis usurparent, ita quo-

que laudanda & adoranda sunt nobis Dei consilia atque actiones, quamvis earum causas atque rationem ignoremus.

DCCXXXVIII. Cum autem Deus, secundum æternam suam sapientiam, in verbo suo multa dederit mandata, quorum causas & rationes expressis verbis, non manifestavit: id ante omnia dicendum est, de vestitu sacro, cujus usus, typi, figuræ, & significationes tanta luce sese non produunt, ut ab omnibus primo intuitu conspici possint. Nihilominus quicumque hactenus de sacris vestibus mentionem fecerunt, de earum usu atque significatione aliquid etiam commentati sunt. Sed unusquisque suo ingenio usus est. Quidam obiter tantum leviq; pede omnia percurrerunt, & tanquam ἐν παράδῳ e longinquo salutarunt; scilicet ne ea plane ignorasse viderentur. Alii maxime operam in hoc collocarunt, ut, nulla habita ratione sensus literalis Sacræ Scripturæ, statim uno quasi saltu, ad sensum mysticum, allegoricum, & tropologicum transilierint, inter quos præsertim numerandus est Castellio in suo opere *de Vestitu Aharonis*. Sed pessimo, mea quidem sententia, instituto. Nemo majori cachinno mihi dignus videtur, quam ejusmodi homines, qui solent sic exspaciari, aut potius vagari in exponendis mysteriis & allegoriis, nondum intellecto & explanato sensu literali. Quid aliud agunt hi homines quam quod primum sibi fingant mysteria & allegorias, quas postea pro lubitu, etiam invito Spiritu S. ex verbo Dei magno labore probarent? Quid est, si hoc non est, verbis sensum obtrudere? S. Scripturam ἰδιῶ ἑπιλύσει explicare? & ἰσπερ φρονεῖν πρὸς ὃ θεὸς φρονεῖν; Quid hoc aliud est, quam velle mysteria depromere, nondum aperta cista? Nonnulli putant in hoc solo nobis esse operandum, ut ex verbo Dei verus sensus literalis eruatur, etiamsi de significatione, de typis, de sensu mystico & allegorico nihil omnino dicatur: cum sit facile cuilibet adyta intrare, postquam aliorum labore ostia patent, & viæ quæ eo ducunt explanatæ sunt. Ideo & nos aliquamdiu dubii hæsitavimus, utrumne, finita expositione verborum Moïsis, expositoque sensu literali, finis non debeât imponi toti Operi, sensu scilicet typico, mystico & allegorico relicto indagini virorum doctorum atque piorum, quorum ingenia ejusmodi disquisitionibus magis gaudere solent, & quæ ad id genus studiorum nata videntur.

DCCXXXIX. Nihilominus ne hæc plane præteriisse dicemur, coronidis loco, quædam de sacrarum vestium, usu, figuris, typis & significationibus, a nobis addi operæ pretium putavimus. Nostrum quidem non est institutum, omnium doctorum virorum scrinia compilare, multo minus nugantium nœnias erudito orbi præcinere. Sed ne nostra quidem omnia, quæ more hujus ævi a nobis dici possent, in lucem proferemus; sed quædam tantum, & quidem breviter & summatim, quantum id fieri poterit, adnotabimus, hac spe atque fiducia, fore ut sagax lector & curiosus indagator plura ipse detecturus sit.

DCCXL. Ut igitur initium faciamus; credendum est sacra vestimenta significasse eadem mysteria, quæ sapientissimus Deus significari voluit toto isto cærimoniarum choragio, templo, velis, sacrificiis, & reliqua sacra supellecili. Cum autem omnia eo collineent, ut Christum, qui verus est noster Pontifex Maximus, illius scilicet naturam divinam & humanam, illiusque justitiam, sanctitatem, munditiam, paupertatem, ignominiam, dolores, livores, tumices, vibices, sanguinem atque mortem, divitias, vitam & gloriam, collataque nobis beneficia, quasi in tabella depingerent, populoque *προηλπικίς* sub V. T. ob oculos ponerent, dubitandum utique non est, vestimenta sacra in eundem finem a Deo instituta fuisse.

DCCXLI. Ab eodem etiam tempore, quo Deus sacras vestes fieri jussit, easdem significationes & usus eas habere voluit. Ut, si Adamus illiusque nepotes iis usi sunt, ante tempora Mosis, ut Hebræorum Sapientes quidam, nullo tamen fundamento, docent, quemadmodum ab initio hujus Operis audivimus, easdem res etiam ab illo tempore significaverint. Sed cum hætenus nondum sit probatum, vestes Sacerdotales fuisse in Ecclesia Patriarcharum ante tempora Mosis, cumque nihil constet de earum numero, materia, colore & forma, silentio illa omnia præteriri tutius erit, quam si multum hariolando de iis quicquam velimus commentari. Igitur de vestibus sacris tantum, prout ex mandato Dei a Bezelele contextæ, & a nobis hætenus explicatæ sunt, aliquid dicendum erit.

DCCXLII. Vestimenta autem sacra magnum habuisse usum, & mirificam significationem, magna nempe mysteria latuisse sub hoc apparatu, unanimi consensu fatentur ipsi Judæorum

dæorum Sapientes Josephus, Philo Judæus, Talmudici utriusque Gemaræ, cum Jerusalemitanæ, tum Babylonica, Paraphrastæ, alii. Sed ad nugas, suo more, plerumque delabuntur, ad res naturales scilicet; quasi Deus toto hoc apparatu nihil nisi Physicam aut Astronomiam Judæos docere voluisset. Nonnunquam ipsis vestibus sacris (eo usque eorum mens rebus terrestribus immerfa fuit) quemadmodum & sacrificiis adscribunt peccatorum expiationem, quam verus Sacerdos Christus solus præstitit: ut hoc modo nudis figuris, & typis attribuant, quod non nisi antitypo attribui debet. Josephus *Ant. lib. III. cap. VIII.* postquam multum commentatus esset, de vestibus factis, non nulla de earum significatione, statim addit: Deum scilicet Tabernaculum divisisse in tres partes, duabus partibus Sacerdotibus relictis, sibi tertiam reservasse, ut duabus prioribus partibus terram & mare significaret tanquam profanum locum, qui ab omnibus hominibus promiscue calcatur: tertium autem significare cælum, quod hominibus sit inaccessum; per duodecim panes in mensa dispositos, significasse annum in XII. menses divisum; candelabrum e septuaginta partibus compositum esse, ut significarentur duodecim signa per quæ planetæ feruntur; septem lucernas septem planetas indicare; vela ex quatuor coloribus fuisse contexta, ut elementorum natura significaretur. *Byssum* terram referre, ex qua hoc genus lini provenit. *Purpuram* mare, eo quod conchylii cruore sit fucata; *Hyacinthum* aera; *Punicum* colorem ignem. Ipsam *tunicam*, cum sit linea, terram similiter notare. *Hyacinthum*, referre polum, *mala punica* fulgetra; *Tinnabulorum* strepitum, tonitrua. *Ephodum* e quatuor coloribus contextum, universi hujus naturam, & *aurum*, quod ei contextum est, adjunctam rebus lucem ob oculos ponere. *Pectorale* in medio pectoris hære, ut terram, quæ medium mundi locum obtinet, indicaret. *Balium*, quo Pontifex cingitur, signum esse maris quod omnia cingat. *Duas Sardonychas* in humeralibus solem & lunam, *Duodecim gemmas*, duodecim menses anni, aut duodecim signa Zodiaci; *Pileum*, cælum, cum sit ex hyacinthino confectus (quomodo hoc sit intelligendum, vide hujus libri cap. XXI. ubi de pileo & corona Summi Pontificis egimus.) ideoque sustinere Dei nomen. *Coronam* auream splendere quod Deus splendore maxime delectetur. Hæc Josephus. De *tinnabulis*, *tonitru*, & de *ma-*

logranatis fulgura designantibus, vide eundem Josephum, *de Bello Iud. lib. VI. cap. VI.*

DCCXLIII. Multo fufius de hisce philosophatur Philo Judæus, *de vita Mosis lib. 111.* Totus ornatus Pontificis, uti ait, totius mundi quædam imago fuit, partes vero singularium partium, *Tunicam talarem*, (id est *Pallium*) totam hyacinthinam, ad exprimendam figuram aeris docet; æra quodammodo talarem esse, a lunari orbe protensum usque terræ terminos. Circa talos hanc tunicam habere mala punica, flores, & *tinnabula*; flores terram significare, in qua florent & germinant omnia *Mala punica* aquam repræsentare; dicta enim esse (*ἄνεξ ἢ πύξι.*) (Ita Græculi verbis sensum obruderè solent, ex fictis suis Etymologiis Græcis, cum plerumque in Hebraicis cœcutiant. Cujus rei multa habemus exempla in Historia Susannæ, apud Originem, Tacitum & alios.) *Tinnabula*, ait similiter, elementorum concentum & congruentiam indicant: cum nec terra sine aqua, nec aqua sine terra generationi sufficiat, sed amborum coïtus. Quod & ipso loco putat demonstrari: Nam sicut in ima talaris tunicæ reperiuntur simbræ, mala punica cum suis floribus, & *tinnabula*, sic res ipsas per ea significatas infimam mundi regionem fortitas esse. *Stolam* itaque illam, cum suis appendicibus, *malis punicis, floribus & tinnabulis*, figuram esse trium elementorum, aeris, aquæ & terræ. Præterea, quemadmodum a stola dependent flores malaque punica, sic ab aere aliquomodo suspenderi aquam & terram. *Ephodum cœli* esse figuram. Lapidés in humeralibus, secundum quosdam, esse typos solis lunæque sed verius dici, per eos, designari duo hæmispheria, quod ex ipso colore smaragdorùm (quales lapides *Schoham* putat, ut ut falso.) patere docet: cum Smaragdo aspectus totius cœli sit similis (quomodo hæc intelligat fateor me ignorare, cum Smaragdus sit viridis, & cœlum cœruleum) Ideo quamlibet Gemmam in humeris insculpta habere sex nomina, quia utrumque hæmispherium sex signa complectitur. Duodecim lapides in *Pectorale*, ternas distributas in quatuor ordines, ipsum signiferum circulum indicare; cum & hic in quatuor partes e ternis signis constantes dividatur, & horas anni conficiat, ver, æstatem, autumnum, hyemem, mutationes quatuor, quarum singulam tria signa determinant. Tempestatum mutationes significari per varietatem colorum, cum nulla gemma alteri colore plane sit similis. *Rationale (Pectorale)* duplicari, quod duplex sit ratio, altera in mun-

do, altera in natura hominis. In mundo incorporearum idearum rationem, & rerum visibilium. In homine rationem esse intrinsecam & prolatam sive orationem. Deum voluisse ut rationale illud esset quadrangulum, indicans rationem, tum naturæ, tum hominis, debere esse inconcussam & firmam; ideo ei attribuisse duas virtutes, revelationem & veritatem (*δηλωσιν ἢ ἀλήθειαν*) ut significaretur revelationem & orationem debere concordari, ut homo nihil sciat quod non etiam revelet, docendo veritatem quæ ipsi revelata est. Ideo etiam rationale pendere ab Ephodo, quod facta a dictis non sint sejungenda: cum per humerum, significetur operatio. Coronæ aureæ inscriptum esse ineffabile nomen Dei, quod Theologi *τετραγεύματων* vocant, quod significet primos numeros, unum, duo, tria, quatuor; cum numero quaternario insint omnia, punctum, linea, superficies & soliditas, mensuræ omnium rerum, & musicæ symphonix, potissimæ, diatesseron, ratione super tertia, diapente sesquialtera, diapason dupla, disdiapason quadrupla. Ut tandem colligat, Summum Pontificem, quoties intrabat templum, ut vota pro populo conciperet, hostias quæ immolaret, totum mundum introduxisse sub figuris quas gestavit, aerem in stola, aquam in malis punicis, terram in floribus, ignem in cocco, cælum in Ephodo; duabusque Smaragdīs; & rationem in Pectorali.

DCCXLIV. Ab ejusmodi Philosophica significatione, non sunt alieni ipsi Christianorum doctores celeberrimi & antiquissimi. Imprimis Hieronymus, qui quoties de antiquitate Judaicâ agit, scriinia Josephi & Philonis aliorumque Hebræorum egregie solet compilare. Summatim fere omnia, & quædam verbotenus recitat, quæ jam modo ex Josepho & Philone adduximus, quam vocat expositionem Hebraicam. *Brachas* generationem significare quosdam docuisse dicit. Post *brachas* & *lineam tunicam*, Sacerdotem *hyacinthina tunica* vestiri, ut disceret a terrenis ad alta conscendendum esse; illamque tunicam significare rationem sublimium non patere omnibus, sed majoribus & perfectis. *Duos lapides in humerali* significare vel Christum & Ecclesiam duodecim Apostolorum; vel literam & Spiritum, in quibus continentur, inquit, legis universa mysteria. In dextra Spiritus, in læva litera. *Quatuor ordine lapidum* quatuor virtutes, Prudentiam, Fortitudinem, Justitiam & Temperantiam; vel quatuor animalia

lia quæ in Apocalypsi describuntur plena oculis, & domini luce radiantia, quæ mundum illuminant. In fronte S. Pontificem gestasse *coronam auream*, quod eruditio nulla nobis prodesse possit, nisi Dei scientia coronemur. Hinc exspaciatur ad signum crucis, quam dicit nunc significare idem, quod olim per laminam auream significatum est. Inde erumpit in laudes virginitatis. Innuit *Tintinnabula* docuisse, tantam debere Pontificem Max. habere scientiam & eruditionem, ut & gressus ejus & motus & universa vocalia sint. Quædam desumpsisse videtur magnus Hieronymus ex Origenis homiliis, præsertim ex homilia sexta in Leviticum. Cum hisce etiam facit Augustinus in Exodum *quest. cxvi. & cxvii.* Clemens Alexandrinus *Strom. lib. v.* Gregor. Nyssen. *De vita Mosis*, aliique ex patribus viri doctissimi. Sed hæc optimo jure ridentur a Magno Calvino ad Exod. cap. xxviii.

DCCXLV. Revertamur ad Judæos, præsertim Talmudicos. Gemarici Jerusalemiani Codice *foma. cap. vii.* vestimenta singula docent destinata fuisse ad expianda certa quedam peccata. *Tunicam* expiasse peccatum quod quis committit, quando gestat vestimenta duplicis materiæ, aut etiam homicidia & effusionem sanguinis. *Brachas* scortationes. *Pileum* superbiam. *Balteum* latrocinia & fraudes. *Pectorale* perversa judicia. *Ephodum* Idololatriciam. *Pallium* & ejus *Tintinnabula* peccata linguæ. *Laminam auream* impudentiam. *Oelo* prætera dicunt fuisse vestes, propter circumcissionem quæ fiebat octavo die. מפני כהן כיג משקש בשמונה כלים רבי חנניה חברון דרבנן אמר כנגד המילה שהיה לשמונה ימים על שם

Quanam est ratio quod Pontifex Max. sacra fecerit octonis vestibus: Doctor Chanania Collega doctorum nostrorum dicit: propter circumcissionem, qua fit octavo die, quia scriptum est: (Genes xvi.) fœdus meum erit secum. Et paulo post. אמר רבי סימון כשם שהקרינות מכפרין כך הכנרים מכפרין בכהונה ומכנסים מצנפת ואבנט: כחות היתה מכפרת לובשי כלאים אית דבטי מימר על שפכי דמים. כמה דארז אמר ויטבלו את הכהונה בדם: מכנסים הויה מכפר על גלוי ערוורת כמה דאח אמר ויטשה להם מכנסי בר לכסות בשר ערוור. מצנפת היתה מכפרת על גטי הרוח כמה דאח אמר וישם את מצנפת על ראשו אכנס הויה מכפר על הנגנים ואיה דבטי מימר על הטוקמנים: חושן הויה מכפר על נטי הדין: כמה דארז אמר וטשה חשן משפט: אפור הויה מכפר על עוכרי: עבודה זרה כמה דאח אמר אין אפור וחרפים מויל רבי סימון בשם רבי יוחנן דבית גוברין שני דברים לא היתה בתן כפרה וקטטה להן התורה כפרה: ואלו הן האומר לשון הרע: וההוונ נפש בשגגה:

האומר לשון הרע לא היתה לו כפרח וקבעה לו התורה כפרה זוני המעיל והיה על אהרן לשר' ונשמו קול ויבא קול ויכפר על קול ההורג נפש לא היתה לו כפרה וקבעה לו התורה כפרה מיתת כהן גדול וישב כה עד מות כהן גדול ציץ אית דבטי מימר על הגדפנים אית דבטי מימר על עזי פנים מאן דאמר על הגדפנים נחא דכתיב ותטבט האבן במצחו וכתיב והיה על מצחו חמיד מאן דאמר על עזי פנים

Dixit doctor Simon eodem modo quo sacrificia expiant, sic etiam expiant vestes sacra. Tunica, brachæ, pileus & balticus. Tunica expiat eos qui duplici materia vestiti sunt. Quidam sustinent dicendum esse homicidia, quia dicitur: & miserunt tunicam in sanguinem. Brachæ expiant fornicationem, q. d. Et facies illis brachas lineas, ad tegendam carnis nuditatem. Pileus expiat superbiam, q. d. Et ponent pileum super caput ejus. Balticus expiat furta. sum qui dicant, fraudes & dolos. Pectorale expiat peruersores iudicii, q. d. Et facies Pectorale iudicii. Ephodum expiat idololatriam, q. d. Non erat Ephodum nec Teraphim. Pallium quod attinet: doctor Simon nomine doctoris Iohannis dicit: duo reperiuntur, quorum nulla est expiatio, nisi quod lex eis expiationem constituerit. Nempe ei qui male dixerit, & ei qui aliquem per errorem occiderit. Ei qui male dixerit nulla data est expiatio, nisi quod lex ei expiationem constituerit, per tintinnabula pallii (ut dicitur) & erit super Abaronem ad ministrandum, & audietur sonitus ejus. (id est tintinnabulorum) sic igitur vox vocem expiat. Is qui aliquem occiderit non habet expiationem, nisi quod lex ei expiationem constituerit, per mortem Pontificis Max. (ut dicitur) Et remanebit ibi usque ad mortem Summi Pontificis. Quod attinet ad coronam, sum qui putant dicendum esse, eam expiare impudentiam, alii dicendum putant per coronam expiari blasphemias. Is qui dicit expiari blasphemias; nititur eo quod dicatur (I Sam. xvii. xliv) Et infixit lapidem fronti ejus. Et scriptum est (Exod. xxviii. xxxix.) Et erit perpetuo in fronte ejus. Is qui dicit impudentiam expiari, nititur eo quod dicitur (Jeremia iii. vers. iii.) Frons mulieris scortantis est tibi.

DCCXLVI. Gemara Babylonica, Codice Sevachim cap. ix. eadem fere iisdem verbis repetit. Rationem præterea addit, quare vestimenta expiare credantur, ideo scilicet quod lex de vestitu sacro, statim subjungatur præceptis de sacrificiis. ואמר רבי שניי בר ששון למה נטמכה פרשה קרבנות לפרשת בגדי כהונה לומר לך מה

קרבנות מכפרות אף בנדי כהונה מכפרין כחנה מכפרת על שפכות דם שנאמר וישחטו שעיר עזים וישבלו את הכתונות בדם מנכסים מכפרת על גלוי ערות שנא' ועשה להם מנכסי בר מצנפת מכפרת על גסי הרוח מניין א"ר חנינא יבא דבר שבגובה ויכפר על גובה אכנט מכפר על הרהור הלב היכא דאית' חשן מכפר על הדינין שנ' ועשית חושן משפט אפור מכפר על עו' שנא' אין אפור ותרפים מעיל מכפר על לשון הרע מניין אמר רבי חנינא יבא דבר שבקול ויכפר על קול הרע וצין מכפר על טווח פנים בצין כתב והיה על מצח אהרן וכשזוח פנים כתב : *Dixit doctor Iniani filius Schafschon, quare sequitur sectio oblationum sectionem vestium sacerdotii? Respondetur, quemadmodum oblationes expiant, sic & vestes sacerdotales expiant. Tanica expiat homicidia. q. d. Et macularunt capram & immerferunt tunicam in sanguinem. Bracha expiant detectionem nuditatis, q. d. Et facies eis brachas lineas. Pileus expiat superbiam. Unde hoc habemus? dicit doctor Chanina, accedii res quæ in alio & expiat id quod est altum. Baltens expiat Consilia (perversa) cordis, ubi reperitur. (id est circa cor baltens cingit tunicam) Pectorale expiat iudicia, q. d. Et facies Pectorale iudicii: Ephod expiat Idololatriam, ut dicitur: Nullum est Ephodum nec Teraphim: Pallium expiat verba mala. unde hoc? Dicit doctor Chanina, accedit res (tintinnabulum) cui est vox, & expiat vocem malam. Corona expiat impudentiam, nam de corona scriptum: Et erit in fronte Aharonis. Sic de impudentia scriptum est: Et frons mulieris scortantis est tibi.*

DCCXLVII. Hæ sunt præcipuæ rationes, quas cõmmentu sunt optimi & vetustissimi auctores, cum inter Judæos & Talmudicos, tum inter Patres, & primos Christianæ-Ecclesiæ doctores, propter quas Deus iusserit fieri vestes sacras. Sed Deum egisse Philosophum, ideoque nobis verbo suo Physicam aut Astronomiam tradere voluisse, ejusmodi ænigmatibus involutam, a me nunquam obtinebo, ut crederem. Multo minus mihi persuadebunt verpuli, peccata hominum expiata fuisse per ipsa sacrificia, aut vestes sacerdotales. Concedo quidem Judæis, vestes sacras expiassè eodem modo, quo & sacrificia: sed cum sacrificia ipsa non expiaverint nisi typice, quatenus scilicet erant picturæ veri sacrificii & expiationis per Christum factæ, ipsa etiam vestimenta sacra erant tantummodo umbræ picturæque illius expiationis. Igitur ad res cœlestes ac spirituales nos ducunt vestes sacerdotales, ad Christum scilicet ejusque merita, non minus quam tota reliqua sacra suppel-

lex. Ut quoties sacerdotes aspiciamus sacro hoc apparatu, Christum filium Dei ipsum, cum suis beneficiis & meritis cernamus mentis oculis. Quod ipsi Judæi, præsertim vetustissimi, ignorare non potuerunt, immo fateri coacti sunt. Philo enim Judæus, loco supra a nobis laudato, postquam multa de usu & significatione sacri vestitus philosophatus esset, tandem omnia ad *filium Dei*, verum Pontificem Maximum, optime refert, atque sic concludit: ἀναγκαῖον ᾧ ἦν ἡ ἱερωσύνη τῷ ἔκ κόσμου πατρὶ, ἀπαλήτῳ χρεῖσθαι τελειωτάτῳ ἢ ἀρετῶ ἡμῶν, πρὸς τὴ ἀμνησίαν ἀμαρτημάτων. *Necessarium enim erat. eum qui sacra faciebat patri totius mundi, adhibere filium, (creatoris illius mundi) Advocatum omnibus virtutibus absolutum.* Quis autem est ille filius creatoris aut patris mundi, nisi Christus? Pontifices igitur erant illius imagines atque typi. Et eorum vestes & sacrificia, ut tota sacra suppellex Christum illiusque virtutes, & expiationem per eum factam, omniaque ejus in nos collata beneficia significabant.

DCCXLVIII. Deus igitur voluit ut sacerdotes vestirentur, non propter honestatem, & politicum decus tantum; nec solum ea de causa, ut distinguerentur a sacrificulis & popis Idololâtris, qui nudi sacra faciebant, ut quidam Arabum, Brittannorum, ut Luperci, Cultores Baalis Peoris, Moabitæ aliique qui ad altaria accedebant non aliter quam ad scorta sua; cum & ipsi Dii stercorei, Jupiter, Saturnus, Neptunus, Apollo, Mars, Mercurius, Hercules, Priapus, Venus aliique nudi prostarent; ut diceres, ejusmodi Sacerdotes cum Deis suis in Templis atque fanis, nihil nisi meretricium commercium habuisse, tanquam in lupanaribus; Sed ut discerent, se omni virtute & merito vacuos esse, ideoque indignos ut ad Deum accederent, nisi prius alterius meritis & ornatu decorati, pallio scilicet justitiæ Christi, veri Sacerdotis, sanctitate, justitia & merito. Nam ut olim Patriarcha Isaac epulas a Jacobo oblatas non habuit acceptas, nisi quod fratris sui Esavi vestibus indutus esset, sic nullum sacrificium, nulla oblatio Deo grata fuit, nullaque fieri potuit expiatio per Sacerdotes, nisi meritis & justitia Christi amicti accesserint.

DCCXLIX. Enimvero Sacerdotes fuisse typos & picturas Christi, tam certum est, ut de eo dubitari non possit. Quemadmodum enim soli Pontifices habebant libertatem accedendi ad Deum, uti videre est Exodi XIX. XXII. Num. I. LX. Lucæ I. IX. X.

ut sacrificia offerrent, thymiamata facerent, libamina curarent, precesque ad Deum funderent, ut peccata expiarent & cum Deo reconciliarent populum, dum reliqui Israelitæ, aut domi latitabant, aut plurimum in atrio suo stabant, non audentes appropinquare ad atrium Sacerdotum, multo minus ad altare holocaustorum, ad sancta & sacro sancta: ita sane Christus, verus noster Pontifex, solus habet libertatem ad Deum accedendi, ut seipsum, tanquam victimam purissimam, pro peccatis nostris offerendo, & preces ad Deum fundendo, peccata expiaret, nosque cum Patre reconciliaret, Deoque gratos redderet, ut & nos haberemus libertatem accedendi per sanguinem ejus, clamantes *Abba. Pater.* Rom. VIII. XV. Ephes. II. XIII. Cum autem hoc de omnibus sacerdotibus, tum præcipue de Pontifice Maximo dici debet, is enim omnibus numeris perfectus erat typus & figura Christi. Nam quemadmodum Pontifex Maximus solus intrabat Sanctum Sanctorum, solenni die expiationis, ut Deo sanguinem offerret, sanguineque victimæ & precibus pro peccatis populi intercederet, ita sane Christus intravit in cælum cælorum, verum antitypum sancti sanctorum. Hebr. IX. XXIV. ut offerret Deo Patri proprium sanguinem; clamantem potiora, quam clamavit sanguis Abelis: Hebr. XII. XXIV. utque pro nobis preces funderet, apud Deum intercederet. Hebr. VII. & XXVII. IX. XII. unde & ipse Christus dicitur *Ἀρχιεὺς Ὁ Ἄριστος* Summus Pontifex Hebr. III. I. & VIII. I. VII. XXVI. quare etiam ad Sacerdotium dicitur vocatus non minus ac ipse Aharonius. Hebr. V. IV. Vestimentis etiam sacris indutus, ut ut cingulo aureo cinctus, ob æternum sacerdotium, quo modo cincti dicuntur hodie ejus ministri in cælo. Apocal. I. XIII. & XV. VI.

DCCCL. Quemadmodum autem ipsi Sacerdotes erant picturæ & typi Christi, sic & eorum ornatus & vestimenta sacra. Vestimenta quidem in verbo Dei significare gratiam & justitiam Christi, patet vel ex vestibus, quibus amicti erant primi parentes post lapsum. A Deo enim vestiti sunt pellibus animalium, non tam ut nuditas carnis, quam ut mentis labes, peccatique foeditas tegeretur justitia promissi seminis mulieris, Jesu Christi. Sane vestes ornatum animi potius quam corporis decus, adeoque justitiam Christi significare, nemo negabit, qui

audivit Apostolum Paulum II Cor. V. III. IV. & Johannem

Theolo-

Theologum Apoc. xvi. xv. In illis locis per *nuditatem* Spiritum sanctum intelligere labem & foeditatem mentis, immo peccatum, nemo sanæ mentis inficias ibit. At quemadmodum *nuditas* peccatum & injustitiam nostram significat, sic & vestes sunt symbola sanctitatis & justitiæ Christi. Ideo Christus ipse monet electos suos, ut emant a se *vestimenta alba*, id est ut amiciantur innocentia & justitia sua, ne fiat manifestum dedecus nuditatis. Apoc. III. xviii. & apud Prophetam Ezechiel. cap. xvi. x. xiii. Deus dicit: se sponfam suam, nempe Ecclesiam, aut electos in Ecclesia, vestivisse opere Phrygionico, bysso aliisque ornamentis: quo ornatu proculdubio intelligit gratiam suam, & justitiam, qua peccata nostra, tanquam pretiosa aliqua veste, teguntur, ne unquam in ejus conspectum veniant. Idem intelligit Psalter Psalmo xlv. xiv. xv. ubi ornatus & gloria filæ Regis sive Ecclesiæ laudatur, ideo quod sit intus ornata, ipsis scilicet dotibus mentis, fide & justitia Christi magis quam aliquo apparatu extrinseco.

DCCLI. Nec aliud quid intelligit Christus per vestimenta nuptialia, quibus sponso nostro grati sumus Matth. xxi. xi. ob eundem finem Deus sub Veteri Testamento jussit mutationem & lotionem vestimentorum, antequam ad se accederent, quo etiam respexit Johannes Apoc. vii. xiv. dicens sanctos *stolas suas lavare & dealbare in sanguine agni*. Unde Patriarcha Jacobus non accedebat ad Deum, nec ad ipsius altare, nisi depositis prius vestimentis, quod etiam fecit tota ejus familia. Gen. xxxv. i. ii. qua de causa mulier captiva Israelitæ nuptura jussa fuit vestes deponere & alias sumere. Deut. xxi. xiii. Quo facto Deus significare voluit, sponfam suam e servitute, & captivitate peccati in libertatem vendicatum, si veram communionem secum habere serio vellet, omnes centones veteres & assumenta peccati deponere, justitia sanctitateque Christi Redemptoris velari debere. Si Josephus, ut accederet ad Regem Ægypti, si filius prodigus, antequam patrem adiret ut cum eo reconciliaretur, vestes novas & splendidas sumpserunt, veteribus depositis, Genes. xli. xiv, & Lucae xxv. xxi. quanto magis Electi in Ecclesia debent novis vestibus Christi indui, veteramentis & centonibus peccati exutis? Præsertim autem illi, qui ad Deum accedebant, ut alios Deo reconciliarent, quod requirebat officium Sacerdotum.

DCCLII. Cum igitur vestimenta in omnibus electis sint symbola sanctitatis & iustitiæ Christi, tunc maxime in sacerdotibus, qui tanquam internuntii apud Deum pro populo intercederent. Hoc apparatu enim quo Deus lege sua eos voluit ornari, significabatur, indignos eos esse ut accederent propria iustitia & meritis; sed omnino eos alterius & merito & iustitia velandos fuisse, quoties ad altaria sua appropinquare vellent. Et hoc quidem Deus promiserat Psal. cxxxii. xvi. hisce verbis: *Sacerdotes ejus vestiam iustitia & salute.* Sed nihil clarius ad hanc veritatem probandam allegari potest, quam id quod legitur apud Zachariam cap. iii. iv. v. Deus enim postquam jussisset, ut Pontifex Max. Jehoschua, depositis vestimentis fordidis, nova indueret, statim addit: *Ecce trans tuli a te iniquitatem tuam ut induam te mutatis vestibus.* Ut igitur deposita vestimenta fordida erant signum, quod translata ab eo esset iniquitas, sic novæ vestes symbolum erant sanctitatis, & iustitiæ Christi, qua tectus Deo gratus erat, ac libertatem accepit accedendi ad Deum.

DCCLIII. Primum quidem occurrunt plures vestes. Minores enim Sacerdotes habebant quatuor, Summus Pontifex octo: ut sic disceremus plurius nos scateri vitiis, pluribusque scdatos esse peccatis; peccata nostra, non una sed pluribus opus habuisse vestibus ut tegerentur, ne in conspectum venirent Dei. virtutes etiam & dona Christi esse multiplicia, multaque & varia eum in nos contulisse beneficia spiritualia atque cœlestia, *gratiam & veritatem a Christo esse, & ex ejus abundantia nos omnes accepisse & gratiam pro gratia.* Ephes. i. Joh. i. xvi. Et quamvis Deus in sacra Scriptura nobis non patefecerit omnes recessus sui consilii, nullamque rationem exposuerit expressis verbis, cur quatuor vestibus minores, octo autem Pontificem Max. vestiri voluerit, non pluribus nec paucioribus? nihilominus cum nihil fecerit, nisi sapientissimo consilio, ipsius rei rationes eum apud se habuisse, dubitari non potest. Sane per peccatum incidimus in quatuor mala extrema, omnium nostrarum calamitatum fontes.

1. in *cacitatem* & ignorantiam mentis in rebus spiritualibus, ut in negotio salutis jam simus instar miserrimi istius hominis, de quo mentio fit in Evangelio, qui a nativitate cœcus erat, Joh. ix. i. ii. In *Reatum*, sive *injustitiam*, unde facti sumus digni, ut in æternum a facie Dei repelleremur. iii. In integram cor-

rptionem totius nostræ naturæ & malam *cupiditatem*, quare ad omnia bona opera inepti sumus. Et tandem quarto in *mortem æternam*. Deus autem sua benignitate omnibus istis quatuor malis medetur per Christum, in quo nobis contulit quatuor insignia beneficia, quæ sunt tanquam compendium omnium bonorum; quæ ad nostram salutem requiruntur; *Sapientiam*, *Iustitiam*, *Sanctificationem* & *Redemptionem*. *Christus enim nobis factus est Sapientia, Iustitia, Sanctificatio & Redemptio*. I Corint. 1. xxx. *Sapientia* quatenus medetur naturali nostræ inscitæ & mentis *cacitati*. *Iustitia*, quod nobis meruerit remissionem peccatorum, deinde quod tanquam noster Advocatus causam nostram apud Patrem supremum Judicem, qui solus potest salvare aut destruere, Jacobi IV. XII. egerit, & absolutionem nobis impetraverit. *Sanctificatio*, quod nobis dederit Spiritum Sanctum, qui naturam nostram corruptam regeneraret, veramque sanctitatem nobis imprimeret. *Redemptio*, quod tanquam noster ΛΥΤΩΝ & vindex e manibus hostium nos eripuerit, a morte æterna liberaverit, & ad cœlestia sit introducturus gaudia. Quid? si dicamus quatuor hæc insignia beneficia fuisse depicta per quatuor istas vestes Sacerdotum; *Sapientiam* per *pileum*, qui caput tanquam sedem mentis & omnis rationis atque sapientiæ tegit. *Iustitiam* per *tunicam*, qua tanquam *tunica iustitia* Christi totus homo velatur. *Sanctificationem* per *brachias*, quæ carnem peccati, omnesque pravas concupiscentias cohibet; *Redemptionem* per *cingulum*, quo (ut olim Israelitæ fugientes captivitatem & tyrannidem Pharaonis, Exodi XII.) cincti expeditius & alacrius ex servitute peccati, atque periculo mortis aufugeremus, & ad Deum, cœlestemque felicitatem properaremus.

DCCLIV. At cum Pontifex Maximus clariorem nobis exhibeat typum Christi veri nostri Ἰησοῦς , pluribus etiam vestibus indutus erat quam reliqui. Ut ostenderetur in Christo nihil nobis deesse, quod peccata tegeret, beneficiaque spiritualia atque cœlestia nobis impetraret. Si verum est, quod tradunt Judæi, octo vestes significare circumfionem, propter octavum diem quo fieri debet: dicendum erit, ideo illud factum fuisse, quod isto die Christus primum effuderit sanguinem suum, ideoque ejus passionem & sacerdotale munus, pro expiatione peccatorum nostrorum, octavo die quodammodo initium fumpsisse. Quid? si dicere-

cēremus octo vestes etiam significasse præcipua beneficia, quæ Deus nobis contulit in Christo sponfore & capite, præter quatuor ista, de quibus jam modo mentionem fecimus, quatuor alia, quæ simul sumpta cum reliquis faciunt octo? *Electionem, vocationem, adoptionem, & fidem. Electionem & Adoptionem per Ephodum & Pectorale*, quatenus nomina nostra in libro vitæ scripta erant ab æterno, nosque sibi a Patre datos in humeris, & in pectore suo gestaverit, tanquam tot lapides pretiosos ante jacta mundi fundamenta, *secundum beneplacitum voluntatis sue.* Ephes. I. v. Nostram *Vocationem per Pallium*, de quo pendeabant mala punica & tintinnabula, vera symbola verbi Dei, quo tanquam intensissimo sono altaque voce ad Christum ejusque Ecclesiam vocamur. *Fidem autem per auream coronam*; est enim fides instar auri septies probati; immo est aurum illud, quod a Christo accipimus, ut dicescamus Apoc. III. XVIII. & qua fide, si in ea perseveramus, post decertatum bonum certamen, tandem tanquam corona vitæ & justitiæ coronabimur. Apocal. II. x. II Tim. IV. VIII. & Apocal. IV. IV.

DCCLV. Hinc, ut & clarius ex iis, quæ toto hoc opere demonstravimus, patet, totum corpus Pontificis tectum fuisse vestibus sacris, a capite ad talos usque: Quia totus homo peccato pollutus erat a capite ad calcem; nulla vis animæ, nullum membrum aut pars corporis erat, quæ non corrupta fuerit, adeoque tegumento non opus habuerit Esaiæ cap. I. VI. Manus quidem & pedes nudi erant, at ipsæ manus & pedes res sanctas semper tangere debebant, ut pavementum sanctuarii, sacrificia & vasa sacra, quibus continuo quasi tecti erant: ideo & ipsæ manus & pedes alterius sanctitate opus habebant.

DCCLVI. Ex varia etiam materia vestes sacræ, ex *lino* scilicet & *lana* omnium totius ordinis vestes constabant. Primo quidem dici potest fuisse imagines duarum in Christo naturarum, divinæ & humanæ. Per lanam quidem Deum voluisse naturam Christi humanam significari. Lana enim de animali terrestri & mortali detondetur. Sed & ipsa lana facile corrumpitur: non male igitur adhibita fuit, ut indicaretur Christi natura humana, mortalitati ob peccata obnoxia. Præterea quemadmodum *linum*, in veste mixtæ materiæ, lana obtegitur, ut vix oculis percipi possit; sic & Christi natura divina, carne natura-

que humana obvoluta & quasi tecta fuit, præsertim in abjecto isto statu, ut qualis esset vix ab hominibus agnosceretur, immo a suis, ad quos venit, non cognosceretur. Joh. I. XI. Non enim erat in eo forma neque decor, nec ulla species quæ faceret ut desideraretur: & quamvis fuerit in forma Dei, nihilominus formam servi accepit; immo venerat *ἐν ὁμοιωμάτι σαρκὸς ἀμαρτίας*. Ef. LIII. Phil. II. Rom. VIII. III. Tandem quemadmodum lana, a solis mulieribus erat neta forte etiam texta, (prout mulieres nonnunquam vestes sacerdotales texuerunt, ut suo loco demonstravimus) sic & Christus a sola muliere vi Spiritus Sancti conceptus & natus est, quare modo peculiari *semen mulieris* dicitur. Gen. IV. Luc. I. XXXIII.

Linum autem, sive *byssus*, cum crescat ex planta simplicissima, ita ut ex quolibet grano seminis unicus tantum crescat culmus, ut ipsi Judæi docent, & cum sit purissima, nec corruptioni, facile obnoxia, optime dici potest, eam esse symbolum, naturæ divinæ Christi, quæ est simplicissima, & incorruptibilis, nullum etiam habet socium nec fratrem; est enim filius Dei unigenitus, qui est in sinu patris. Joh. I. XVIII.

DCCLVII. Nec mysterio caret, quod Sacerdotes vestiti fuerint veste *mixta* duplicis materiæ, *lana* & *lino*, cum hoc tam expressâ lege vetitum fuerit reliquis Israelitis. Hoc modo Deus proculdubio indicavit, Christum expiare peccata duorum populorum, Judæorum & Gentilium, esse Deum non Judæorum solum, sed & gentilium. Rom. III. XXVIII. expiare Christum peccata totius mundi I Joh. II. Com. II. adeoque in Christo omnes uniri, ut unicus tantum populus factus sit. Sane quemadmodum Deus lege sua vetuit ne Israelitæ gestarent vestes ejusmodi mixtas; ut intelligerent, se nullum habere commercium cum reliquis gentibus, sic optimo jure dici potest, Deum voluisse ut Sacerdotes lanam & linum gererent, sive vestimenta ex iis mixta; ut intelligerent, per verum nostrum Sacerdotem Christum, inimicitiam ablatam esse, duos populos Judæos & gentiles unum factum esse populum, quemadmodum unus tantum est Deus, unus baptismus, una fides, & unus Internunciatus inter Deum & homines, Ephes. II. I Tim. II. V.

DCCLVIII. Tandem *lino* & *lana* significabatur Christi mundities, sanctitas & justitia, simul & ejus, aut potius nostra peccata,

cata quibus nostra causa onustus erat. Nihil aptius excogitari potest, ad significandum peccatum quam lana. Ut enim lana provenit ab animali immunditiei, scabiei & ejusmodi morbis valde obnoxio, quare ipsa lana facile corrumpitur, & a tineis roditur, immo & lepræ est capax. Levit. XIII. XLVII. eodem fane modo peccata perpetrantur ab hominibus corruptis, &, nescio qua scabie, lepraque infectis, unde fit, ut indices magis magisque corrumpantur. At si lana signum erat peccati nostri quo Christus onustus est: *byssus*, sive linum significabat, ejus innocentiam, sanctitatem & justitiam. Est enim byssus purissima, subtilissimaque, quibus tanquam vivis coloribus depingitur Christi candor, innocentia & justitia. Hinc *byssina* vocantur *justificationes sanctorum*. Apoc. xv. VIII. Ideo & Christus tanquam justus judex, dicitur lino vestitus. Ezech. IX. II. III. XI. & X. II. VI. VII. & Dan. x. v. & XII. VI. ut & Angeli Deum ad judicium comitantes, tanquam tot ministri sancti & justi Apoc. XIX. XIV. & XV. VI. VIII. quemadmodum Ecclesia & uxor agni. Ezech. xv. I. XIX. & Apoc. XIX. *byssu* vestiti sunt.

DCCLIX. Fortassis lana etiam significabat Christum esse veram nostram victimam, tanquam ovem aut agnum, de quo lana detondetur. Oves enim & agni plurimum offerebantur. Ideo & ipse Christus dicitur *Agnus inculpatus*, & *Agnus mactatus ante jacta mundi fundamenta*. *Agnus Dei qui portat peccata mundi*. Apoc. v. & VI. & VII. I. Pet. I. XIX. Joh. I. XXIX. Immo exsertis verbis vocatur *agnus ductus ad mactationem*. Es. LIII. Jerem. XI. XVII. ubi Prophetæ respiciunt ad ejus sacrificium pro peccatis nostris. Huc referri potest, quod in sacrificio vacæ rufæ & in aspersione sacrificiorum, lana etiam adhibita sit. Num. XIX. VI. Nam quod in quibusdam locis de purpura dictum est, id Paulus de lana explicat Hebr. IX. XIX. Apocal. XIII. VIII.

DCCLX. Præterea *aurum* vestibus sacris quoque intextum erat, ut ex *aurum* non minus quam ex lana & lino constituisse videntur. Iterum duas in Christo naturas repræsentari, dici potest. *Lino* scilicet & *lana* tanquam rebus minus pretiosis humana natura (quamvis tamen linum etiam dici possit naturam divinam Christi repræsentasse, uti supra ostendimus) depingitur. Ut enim corpus & anima juncta unum tantum constituunt hominem, sic &

lana tanquam res crassior & corruptibilior, instat corporis, cum lino, tanquam re subtiliori, simpliciore, & minus corruptibili (prout anima exprimi solet per res quæ minime sunt crassæ, maxime autem subtiles & simplices, unde etiam τὸ πνεῦμα & *Spiritus* a subtilitate venti, vocatur) quasi cum anima juncta significant corpus & animam Christi, verum hominem. *Aurum* autem ejus naturam divinam. Est enim aurum omnium metallorum pretiosissimum, desideratissimum, splendidissimum & purissimum, immo nulli corruptioni obnoxium, adeoque incorruptibile, ut æternitatem pulchre depingat. Non male igitur diceretur, *aurum* in sacris adhibitum fuisse, ut Christi natura divina, quæ est purissima, gloria & majestate splendidissima, æterna & incorruptibilis, omnibus creaturis quæ Christum cognoscunt desiderata & amata, sensibus nostris exponeretur. Hinc & ipse Christus *aureus* dicitur. Cant. v. xi, xiv.

DCCLXI. Addi præterea potest, *Lanam*, *Linum*, & *Aurum* Symbola quoque fuisse præcipuorum munerum Christi; *Sacerdotalis*, *Prophetici* & *Regii*: Sacerdotale quidem depingi per lanam, ab ovibus, quæ in sacrificiis maxime adhibentur desumptam, unde ipse etiam *agnus mactatus* dicitur, ut jam modo ostendimus. *Propheticum* per linum ob candorem, simplicitatem & subtilitatem. Candor enim & vitæ simplicitas, ut & alta atque subtilis sapientia in rebus divinis Prophetas decet, cum in prædicandis futuris, (omnia enim debent esse candidissima & sincera, quemadmodum a Deo revelata sunt) tum ob integritatem sanctitatemque vitæ. *Regium* per aurum. Reges namque auro abundare solent, quasi pro eis solis a natura formatum esset. Ideo & veterum nonnulli non male dixerunt Christo a Magis oblatum fuisse, *Aurum* tanquam Regi, quemadmodum *thus* tanquam Deo, & *myrrham* tanquam homini mortali.

DCCLXII. Ceterum cum aurum sit metallum incorruptibile, adhibitum fuisse videtur, ut indicaretur, sacrificium Christi esse æternum. Sacerdotes enim sub V. T. quotquot extiterunt, mortales erant, & certo tantum tempore ministerio functi sunt, Sacerdotium vel morte deserebant, vel ob scelus aut ob vitium corporis eo movebatur, atque alter in locum alterius succedebat; immo totum Sacerdotium *præstituto tempore* Hebr. ix. ix. ἀφαιρισμὸν finem habere debuit, quod etiam post Christum natum factum est.

Sed Christi Sacerdotium in æternum durat. Nullum habet finem nec successorem. Est enim Sacerdos *æternus secundum ordinem Melchizedeci* Ps. cx. Hebr. v. vi. & vii. i. ii. xxiii. xxiv. xv. non erat *καρνεῖος καὶ νόμον ἐπιτολῆς σαρκινῆς secundum legem mandati carnalis*, ἀλλὰ καὶ *δύναμιν ζωῆς ἀπαταλῆς sed secundum potentiam viæ indissolubilis*: qui Sacerdotium in æternum non deserit. Ideo dicitur se obtulisse per *Spiritum æternum*, Hebr. ix. xii. xiv. & omnia beneficia quæ suo Sacerdotio nobis acquisiuit æterna dicuntur, ut & *redemptio æterna* Hebr. ix. xii. xv. & x. xii. ii. Pet. i. ii. *Adduxit iustitiam æternam*. Dan. ix. com. xxiv quia in æternum sufficit: ut non opus habeamus singulis diebus nova *προσφορῆ καὶ ἀμαρτίας, oblatione pro peccatis*, ut sub T. V. ubi quotidie novum sacrificium requirebatur. Per Christum enim *peccatum totius terræ deletum est*, Zach. 3: 9. *αἰωνίαν ἀπολύτρωσιν*. Hebr. ix. i. x. ἀφεσιν in plena emphasi.

DCCLXIII. Pretium quoque passionis & meriti Christi per aurum, ut & per lapides pretiosos exhibetur. Est enim metallum omnium pretiosissimum; adeo etiam ut omnes fere divitiæ aurum dicantur. Hinc Christus electos suos monet, ut *emanent aurum*, ut ditescant. *Ene inquit, a me aurum, ut ditescas*. Apoc. iii. xviii. Eiusmodi pretium non habebant sacrificia & oblationes veteris T. Non poterat conscientiam purificare sanguis taurorum, hircorum, nec aspersio cineris iuvenæ. Sacrificio nec munere nec holocausto nec oblatione pro peccato Deo litatum est: erant enim ista omnia res debiles & nihili coram Deo; Sed Christus corpus sibi formavit, ut auris sibi perfoderetur, & ut in forma hominis perfectam obedientiam tanquam iustus servus patri præstaret, & proprio suo sanguine nobis acquireret veram redemptionem. Ps. xl. vii. Hebr. x. v. Es. liii. Hebr. ix. xiii. xiv. xi, Phil. ii. Enimvero ut ipsa sacrificia peccata expiare non poterant, sed imago tantum erant veræ expiationis per Christum præstandæ; ita aurum & gemmæ nos a peccato & a morte non poterant redimere, sed Symbolum nudum erant valoris atque pretii sacrificii & meriti Christi. Eo videtur respexisse Petrus i. Ep. cap. i. xviii. ubi docet nos esse *redemptos, non per aurum & argentum* nec aliis rebus pretiosis, ut ipsis gemmis quales erant in vestitu Aharonis, sed *per pretiosum sanguinem Christi*. Et Paulus i. Cor. vi. xx. *Pretio redempti estis*; ut nostra redemptione

demptio fieri non potuerit nisi *λύτρω τ̄ ψυχῆς αὐτῆς*. Matth. xx. xxviii.

DCCLXIV. Tandem, cum aurum omnium metallorum sit pretiosissimum, non male diceretur symbolum fuisse omnium Christi gratiarum & donorum. Et gratias quidem atque dona ejus splendidissima & pretiosissima, omnesque divitias in eo fuisse cumulatissimas. Nam *in Christo reconditi sunt omnes thesauri scientiæ, sapientiæ & intelligentiæ*. Col. iii. iii. *Cum dives esset, pauper factus est nostra causa, ut ipsius paupertate ditesceremus*. II. Cor. viii. ix. Sane Spiritum Sanctum ejusque gratias significari per aurum, patet Zach. iv. xii. Ideo *divina gloria & hereditatis sanctorum*, vocantur, ejusque gratiæ *excellentiſſima opes & divitiæ*. Eph. i. viii. xviii. & ii. vii. Hinc & Ecclesia Christi auro depingitur, quod donis atque gratia Christi instar auri splendeat, pretiosaque sit in facie Dei. Quamobrem & ipsa sponsa Christi, sive Ecclesia *auro vestua* dicitur Psalm. xlv. & Ezech. xvi. xiiii. Immo *aurea* vocatur, quod constet ex *auro puro*. Apoc. xxi. xviii. Et *doctrina* Christi, & *Evangelium*, & *precepta Dei*, & electorum *fides* cum auro septies probato purissimoque comparantur. I Petr. i. vii. & iv. xii. & Apoc. iii. xviii. Hæc autem intelligi debent non tantum de auro vestibus intexto, sed & de eo quod fuit annexum, ut de aureis fundis in humeralibus Ephodi, & pectorali, de aureis annulis, catenulis, tintinnabulis, in Pallio, & in corona aurea, de quibus infra plura dicentur.

DCCLXV. Quod de materia vestium diximus, illud de earum coloribus etiam intelligi debet. Variis coloribus splendebant, *albo, aureo, hyacinthino, coccineo & purpureo*. Primum dici potest, vestes sacras pluribus coloribus fuisse aspersas, eo quod multis nævis & maculis mens nostra scædata fuerit, deinde quod Christus nos purgaverit multis passionibus, plagis & doloribus, quæ omnia in Christo abundabant, non minus quam in electis ejus, atque sic ut plenissimam haberemus purgationem, & ut consolationibus multis abundaremus. II Cor. i. v. Tandem Christum nobis acquisivisse multas gratias sua passione.

DCCLXVI. Duo reperiuntur genera colorum, Alii enim nativi sunt, ut *Albus & Aureus*. Reliqui hominum arte induti sunt: ut *hyacinthinus, coccineus & purpureus*. Iterum videntur

tur fuisse emblemata duarum naturarum Christi, summi nostri Pontificis. Divina enim ejus natura latuisse videtur sub colore albo & aureo. Ut enim hi colores sunt nativi, simplicissimi, pulcherrimi, gratissimi atque splendidissimi, qui aliunde nihil accipiunt, quo eorum splendor & gratia augetur, nullo etiam fuce aut hominum opera efficti sunt; sed sua natura aliquam majestatem præ se ferunt: ita divina Christi natura simplicissima & gloriosissima est: omnem gloriam, majestatem ac felicitatem in se possidet. Est enim *יְשׁוּעָה* *Deus fortis & sufficiens.* Genes. xvii.

Album quidem colorem majestatem aliquam repræsentare, inde patet, quod Regum fuerit ornatus. Sane Mardochæus honorandus regio ornatu, albis vestibus indutus est. Esteræ viii. xv. Ipse Deus propter majestatis suæ splendorem & gloriam, dicitur luce vestitus tanquam vestimento. Psalm. c. v. ii. Albis vestibus sæpissime apparuit in nubibus & in folio suo. Dan. vii. ix. Apoc. i. iii. xviii. & xix. xiv. Christus ipse album se exhibuit in celebri ista transformatione Matth. xvii. ii. Luc. ix. xxix. ut gloriam suam atque majestatem divinam manifestaret.

Hoc autem multo magis dici potest de colore aureo. Est enim iste color fulgidissimus ac gratissimus, ut omnium oculos & corda in sui desiderium trahat. Nullo fuce iste color infici, nullo æruginè corrodi aut turpari potest; semper splendet & rutilat, nec in æternum languet aut deletur. Quid quæso pulchrius ad depingendam Christi æternitatem divinitatemque? Sane Christus tanta gloria & majestate fulget, ut ne sanctissimi quidem inter homines, ut Moles, nec ipsi Angeli ejus splendorem & gloriam recte aspicere queant. Exod. xxxiii. xxiii. Esa. vi. ii. Nulli etiam mutationi obnoxius est, ut ejus gloria & majestas in æternum sit xiii. viii. *Apud eum nulla datur varietas, & ne quidem species mutationis.* Jacob. i. xvii. Præterea neuter horum colorum alteri suam originem debet, ut diceres eos a se ipsis esse, quemadmodum Christus a nemine est productus, nemineque originem debet, sed a seipso ab æterno fuit, est, & futurus est. Apoc. i. iv. *Alpha & Omega initium & Finis.* com. viii.

DCCLXVII. *Hyacinthinum, coccineum, & purpureum* colores naturam Christi humanam significasse, optimo jure dici potest. Sunt enim colores terrestres, ut non nisi ex alia aliqua materia

terrestri, ex arboris fructu & animalium cruore fieri possint, arte atque opera infectoris. Sic & natura Christi humana non fuit æterna & a se ipsa, sed in plenitudine temporum opere Spiritus Sancti concepta in utero virginis, ex sanguine purificato matris nata est.

DCCLXVIII. Nihilominus ipsis coloribus terrestribus aliquid cœlestis inest. Talis est color *hyacinthinus*. Is enim cœlum optime refert, cum sit cœruleus. Est etiam color hyacinthinus tenacissimus, splendens pulcherrimo flore quem nunquam amittit. Non male itaque cœli symbolum creditur. Ideo Deus dicitur sedere in folio saphirino. Exod. xxix. x. Ezech. i. xxiv. Quemadmodum igitur hyacinthinus color, quamvis sit ex materia aliqua terrestri, nihilominus cœlum refert, atque cœleste quid habet, ut totus cœlestis videatur; sic & natura humana Christi, ut ex materia, sanguine scilicet virginis, corpus ejus formatum sit, nihilominus nulla ope viri, secundum leges naturæ, conceptus est, sed virtute Spiritus Sancti ex castissima virgine; ut ejus conceptio & nativitas plane cœlestis sit. Unde etiam homo cœlestis atque de cœlo missus dicitur. Joh. i. i. xiv. & vi. xxiii. I Cor. xv. xlvii. xlviii. xlix. Fortassis hanc ob causam ipse Christus cum *saphiro* comparatur Cant. v. xiv. ut ejus cœlestis natura indicaretur.

DCCLXIX. Cæterum, colores *coccineum*, & *purpureum* significare naturam humanam Christi, illudque quod homini accedit, mihi nullum est dubium. Primo quidem color coccineus peccata nostra, quibus onustus erat, demonstravit. *Coccinum* symbolum peccati esse, ex verbo Dei constat Esa. i. xviii. *Si peccata vestra sint instar coccini, si sint rubra ut vermiculum.* Ideo aspersiones sanguinis pro peccato fiebant *lana coccinea*, teste Apóstolo ad Hebr. ix. xix. Ita in rogam vaccæ rufæ, quæ comburebatur, Sacerdos projecit *coccinum*. Num. xix. vi. ad significandum peccata populi simul cum vacca comburi. (forte ob eandem causam vacca quæ comburebatur, ut ex ejus cinere fierent lustrationes, debebat esse rufa) In sanatione lepræ, quæ est vera peccati imago, coccino quoque usus est sacerdos. Lev. xiv. iv. Decimo die Tisri, in solenni expiatione, *lingua coccinea* etiam adhibebatur, ad declaranda peccata populi, ut Hebræorum Sapientes tradunt, Codice *Ioma cap. vi*. Tandem & altare cinctum erat *silo*

coccineo, ut a quibusdam explicatur אָרְפָּחַיִם לְשׁוֹמֵרֵי אֵדֻמִּים ad distinguendos sanguines asperfusionum, ut docetur codice *Sevachim*, *Mid-doth*, & alibi. Nec silentio prætereundum est, quod Rachab extenderit *pannum coccineum*, ad Israelitarum adventum. Scilicet ut hac cærimonia publicam quasi professionem suorum peccatorum redderet, & fidei in Christum. Jos. II. xviii. xxi. Videatur etiam Origines in istum locum Homil. III. Ex quibus omnibus meridiana luce clarius est, coccinum esse symbolum peccati. Pontificum igitur vestes coccineo-colore infectæ erant, ut indicaretur, Christum verum nostrum Summum Pontificem peccatis nostris fuisse onustum. Tulit enim in *corpore suo peccata nostra super lignum*. Et *maledictio factus est pro nobis*. I Petr. II. xxiv. Gal. III. xiii.

DCCLXX. Quemadmodum coccinum imago erat nostrorum peccatorum, quibus Christus, tanquam veste textus & onustus erat; ita & *purpura* clarissime depinxit ejus sanguinem, quo peccata expiantur. Est enim purpura rubra, non rubore igneo, ut coccinum, sed sanguineo, unde & *sanguis purpureus* dicitur, ut suo loco demonstravimus, & ex cruore animalis tingitur. Si itaque peccata nostra sint rubra ut coccinum, sanguis Christi etiam ruber est instar purpuræ. Nihilominus, O divina sapientia! Deus novit horrendum ruborem peccatorum nostrorum abstergere alio rubore purissimo, scilicet sanguine Filii sui. Quamvis igitur peccata nostra rubra sint ut coccinum, ut nix, tamen dealbantur. Esa. I. xviii. Sanguis enim Christi nos purificat ab omni peccato; nam in sanguine ejus sancti stolas suas dealbant. I. Joh. I. vii. Apoc. I. vi. & vii. xiv. Idem mysterium Deus indicare voluit per altare sanguine aspersum. Levit. xiv. iv. Sed videatur tota Epistola ad Hebræos, ubi Apostolus fere totus est in eo, ut probaret, peccata nostra expiata esse sanguine Christi, idque significari per sanguinem victimarum. Sed & ipsa sponsa Christi, id est Ecclesia dicitur *purpura ornata*. Cant. vii. v. scilicet quia sanguine Christi electi tincti sunt, & quia vestimenta sua in sanguine Christi lavant. Non male igitur purpura in sacro vestitu creditur significasse sanguinem Christi, quo etiam respexisse videtur Esaias cap. Lxiii. II. III. ubi docet Christi vestes sanguine fuisse conspersas.

DCCLXXI. Non tamen quilibet sanguis aptus erat, ad eluendas maculas nostras atque peccata. Sed requirebatur sanguis purissimus, ut & hominis justissimi atque sanctissimi. Talis nemo in terra unquam vixit post lapsum Adami, præter Christum. Quemadmodum autem peccata nostra per coccinum, & sanguis Christi per purpuram, ita & ejus justitia atque sanctitas per colorem album depingebatur. Albus enim color est sincerus, omnium simplicissimus ac mundissimus, nullum fucum agnoscit, nihilque sibi habet adjunctum aliunde. Pulcherrime itaque depingit candorem, justitiam & sanctitatem. Ideo Angeli, Martyres, & omnes sancti in caelis, ubi nihil reperitur quod sit pollutum, albis vestimentis induti dicuntur. Apocal. III. IV. V. & IV. IV. & VI. XI. & VII. IX. XIII. & Matth. XXVIII. III. Marc. XVI. Joh. XX. XII. Act. I. X. Sane colorem album fuisse signum munditiei, sanctitatis ideoque justitiæ & integritatis, ipsi Judæi fassi sunt. Nam is qui secundum legem pollutus erat ex sacerdotibus, debebat e vestigio deponere vestes albas, tanquam *indignus*, ut nigris amictus abiret ex templo: quo respexisse videtur Johannes Apoc. III. IV. V. ubi dicit: *qui non polluum vestimenta sua in albis vestibus ambulant, quia sum digni*. Albus igitur color in vestibus Pontificum significabat Christi innocentiam, justitiam & sanctitatem; hinc & albæ vestes dicuntur, *justificationes sanctorum*. Quamvis igitur vestes sacræ coccino purpureoque colore conspersæ fuerint, nihilominus eis etiam inerat color albus, immo quædam vestes totæ albæ erant. Ideo quamvis Christus peccatis nostris onustus fuerit, & sanguine pro peccatis conspersus, nihilominus erat sanctissimus ac justissimus. Ideo Ecclesia gloriatur, sponsum suum non tantum esse *rubrum*, sed & *album*. Cant. v. x.

DCCLXXII. Dicit etiam posset, per colorem cœruleum & aureum voluisse Deum depingere Christi dolores, plagas, vibices livoresque, qui cœrulei & flavi esse solent. Nam per ipsius plagas & vibices sanamur. Es. LIII. Unde ipse Christus per saphirum representatur. Cant. v. XIV. Vide etiam quæ de saphiro gemma diximus cap. XII. hujus libri.

DCCLXXIII. A materia & coloribus vestium jam pergendum nobis erit ad earum *texturam*. Erant enim contextæ, non acu consutæ. Quodlibet vestimentum erat quasi integra quædam

dam tela, non autem ex pluribus frustis, centonibus, laciniis & affumentis confutum. Hæc non carebant mysterio. Significabatur scilicet I. Christi integritas atque perfectio, immo ejus meriti pretium, & sufficientia (liceat nobis hoc vocabulo uti) ad salutem: ideoque a solo Christo nos perfecte tegi, ejus sola justitia nos justificari, non autem nostros centones, lacinias, & affumenta, id est passiones meritaque creature affluenda esse. Sic enim scissura fieret major. Matth. IX. XVI. id est magis nudaremur, iranque Dei in nos concitaremus, Totum etiam Christum credendum esse datum, ut in eo tanquam Deo & homine, atque in ejus perfecto sacrificio salutem quæreremus. *Non enim debet frangi ullum os Jesu Christi.* Joh. XIX. XXXVI. Ita & ejus meritum dividi non debet, ut partem tantum in ipso, partemque aliquam in nobis quæreremus. II. Quemadmodum vestes textæ ex unico quasi filamento constant, sic & Ecclesia, quamvis ex pluribus hominibus componatur, tamen considerari debet, quasi unus tantum esset homo: Christus enim pro omnibus simul & semel satis fecit, uno scilicet die expiavit peccata totius terræ. Zachar. III. IX. Ut enim est unus Deus, unus baptismus, una Ecclesia, sic & unus internuncius inter Deum & homines. I Tim. II. V. III. Ornatus, & perfectio Christi ejusque Ecclesiæ per istam texturam aliquomodo depingebatur. Nam ut vestes textæ multo sunt ornatiores & commodiores quam sutæ, cum nullas habeant rugas & futurarum juncturas atque oras aut fibulas, quæ aliquam deformitatem adferunt carnemque facile lædunt, sed undique sunt molles & unitæ, ut nihil relinquunt quod corpori sit molestum: Ita & Christus nihil habet deforme, nihil quod molestiam creet, immo quod non sit pulchrum, quod non summum gaudium & jucunditatem adferat corpori suo mystico, nempe Ecclesiæ. Præterea cum ipsa Ecclesia per vestes Christi etiam repræsentetur, dicendum est, hac ratione depingi Ecclesiæ ornatum & pulchritudinem. Eam esse Ecclesiam sanctam & gloriosam, quæ non habet nec *rugas nec maculas.* Ephes. V. XXXII. Sed IV. pretium nostræ redemptionis indicatur hac ratione; textæ enim vestes multo pretiosiores sunt quam sutæ, ut suo loco ostendimus, unde factum est ut ars illa in defuetudinem abierit. V. Ultimo vestes textæ erant opus singularis industriæ, non vulgaris alicujus artis. Ita sane opus redemptionis nostræ,

non erat opus humanum, sed e consilio sapientissimi Dei prodijt, captum hominum & Angelorum multum superat, adeo ut etiam hominibus stultitia visa fuerit: nam per sapientiam suam Deus nos salvavit, & nostra redemptio facta est consilio Dei, quod homines non poterant destruere. Uno verbo, Redemptio nostra continet mysteria, quæ oculus non vidit, auris non audivit, & quæ non ascenderunt in corda hominum. I Cor. I. XXI. XXIV. & II. VII. XIII. XIV. I Petr. I. XII. Act. v. XXXVIII.

DCCLXXIV. Ad texturam etiam referri debent vestium sacrarum ornamenta. I. Constabant ex filamentis retortis. Dicuntur enim *רֵטוֹרְתָא* id est *retorta*, scilicet quodlibet filum constabat ex sex filis in unum retortis; aliquando octo, duodecim, immo nonnunquam viginti, si Judæis credimus. Vide quid de his dixerimus lib. I cap. XVII. Significatur autem hoc modo I. Sacerdotium Christi æternum firmitasque Ecclesiæ, quam nemo destruere potest, ne ipsæ quidem portæ inferni. Matth. XVI. II. unio quoque arctissima membrorum Ecclesiæ inter se & cum capite suo. Nam ut plura filamenta in unum retorta erant, ita multi electi intimis nexibus arctissime cohærent, unicam Ecclesiam cum Christo quasi unicam vestem, aut unicum filamentum constituunt.

DCCLXXV. Secundo, constabant, præsertim sacra tunica, innumeris *סִבְנֹוֹת* id est *fundis*, aut *teffellis*, quæ pulcherrimo ordine intextæ fuerunt. Quo ornamento significabatur I. electorum unio cum Christo, nam etsi multæ fuerint & innumeræ fundæ, nihilominus tamen unicum tantum constituebant vestimentum. II. Erant figuræ istæ instar fundarum, quibus gemmæ insitæ esse solent; aut instar ædicularum apum, aut etiam referebant malorum punicorum varia acinorum receptacula: scilicet quia fideles Christo insiti sunt, instar pretiosarum gemmarum quos amat tanquam pretiosum *κεφάλιον* *הַבְּרֵית* *peculium* suum. Immo omnes credentes in Christo & per Christum habere mansiones suas, quotquot unquam exstiterunt aut exsturi sunt in Veteri & in Novo Testamento. Nam apud Patrem ejus sunt multæ mansiones. Joh. XIV. II. Et III. ordinem atque decorum omnemque disciplinam esse servandam in spirituali aliqua Republica. I. Cor. XIV. XL. pulchre etiam *fratres* debere *habita-*

re una. Psalm. cxxxiii. i. Tandem iv. innumeris istis fundis five tessellis depingebatur Ecclesiæ ornatus. Scilicet fideles multis & innumeris gratiis per Christum ornati, ut Deo essent grati, ab eoque amarentur tanquam sponsa a sponso suo, prout revera Ecclesia introducit tanquam sponsa Christi, & *tunica tessellata ornata.* Ps. xlv. x. xix.

DCCLXXVI. Tertio, vestes sacræ, præsertim autem balteus dicitur *צָרֵף*, id est *epere Phrygionico* acu pictus, & elegantissimis figuris ornatus erat. Hoc autem genus ornamenti non erat textum, sed adfutum operæ acus. i. Ut constaret, quamvis Christus omnem ornatum a semetipso habeat, quamvis solus totum opus nostræ redemptionis absolverit, nec opus habeat auxilio atque opera hominum in admirando isto opere, nihilominus fideles non debere esse segnes, & otiosos, sed conferre debere ad ornatum & ædificationem Ecclesiæ, quicquid habent virium & industriæ, eosque debere operari omni pietate & diligentia, ut *salutem suam conficiant in timore atque tremore.* Phil. ii. xii. ii. Notari etiam debet non integra assumenta vestibus sacris fuisse assuta, cum ex integris telis constarent, ut jam plus semel diximus. Sed quedam ornamenta tantum, & in solo quidem balteo: quo tanquam in tabella depingi voluit sapientissimus Deus, nostra peccata sola justitia Christi quidem tegi, nihilominus Christum etiam uti hominum opera, in iis quæ decus & ornamentum extrinsecum concernunt, prædicationem verbi, administrationem sacramentorum, disciplinam Ecclesiasticam, ut participes fierent homines redemptionis per solum Christum partæ. Deinde solus balteus acu pictus erat, non autem reliquæ vestes. Nam Ephodum & Pectorale erant ornata per texturam. Ut moneremur, quod, si Christus hominum opera etiam utatur, in negotio nostræ salutis, illud parum, immo nihil esse, si conferratur cum iis quæ ipse Christus pro nobis præstitit: Christum intra se multo excellentiorem possidere gloriam, & omnino alia efficere in electorum cordibus, per Spiritum suum qui intus agit.

DCCLXXVII. Quarto, opere *צָרֵף* id est *ingeniosissimo* opere, quantum ab humana industria & ingenio excogitari potest, aut potius quantum hominum ingenium ab ipso Deo edoctum capere potuit. Inde discimus Christum possidere summum ornatum per-

fectio.

fectionesque plane divinas, quibus nulla humana arte atque industria, quicquam amplius accedere potest; Deinde quemadmodum ornatus ille, non tantum exterius afflatus, sed textus. simulque pars erat ipsius compagis texturæ, sic & Christi ornamenta, & perfectiones non aliunde accepisse, sed in ipsius esse natura; cum etiam tota contexta sint tanta industria, discimus nos redemptos esse summa Dei sapientia. Præterea cum istiusmodi vestes pretiosissimæ fuerint, sequitur & nostram redemptionem magno pretio factam, & Deo judici nostro pretiosam esse.

DCCLXXVIII. Ornamenta illa quæ *Rokem* & *Choscheb* dicuntur, pulcherrimi ac gratissimi omnium generum flores erant. Flores etiam habebant mala punica quæ de pallio dependebant; ut corona instar floris aperti fuerit, ut suo loco ostendimus. At non tantum in Vestitu sacro, sed & alibi flores adhibebantur, ad depingenda mysteria salutis. Nam in ipso templo tabulæ cedrinæ ornatae erant floribus apertis, & flores erant aurei. I. Reg. v. xviii. xxxii. xxxv. & vii. xlix. Flores erant symbolum Sacerdotii. Ideo virga Aharonis sola floruit ex omnibus virgis duodecim tribuum, in signum Sacerdotii, prout Deus promiserat Sacerdotium isti familiæ, cujus virga floreret. Numer. xvii. viii. Hebr. ix. iv. Per istos autem flores significabatur verum Sacerdotium Christi, Ἀρχιερέως nostri. Is enim *flos* dicitur, qui floret & crescit. Zachar. vi. vii. iii. viii. Ibi quidem *germen* vocatur; sed perinde erit, sive *germen*, sive *florem* dicas. Et de Messia venturo præsertim intelligitur. Es. lvi. viii. & xi. i.

DCCLXXIX. Cæterum, flores in sacra Scriptura significari magnam gloriam atque felicitatem, prout revera flores herbarum arborumque gratiam & aliquam dignitatem adferunt agris. Videatur Jobus cap. viii. xix. Psalm. lxxii. vi. & xcii. viii. & alibi. Sunt etiam flores symbola mortalitatis, mutationis, & gloriæ perituræ. Flos enim agri frigore, ardore solis, aut minimo etiam vento facile flaccescit peritque Psalm. ciii. xv. xvi. Esa. xl. vi. vii. i. Petr. i. xxiv. Igitur flores in rebus sacris adhibebantur ad depingendam veram naturam Sacerdotii Veteris Testamenti, illiusque gloriam. Omnes cærimonie Veteris Testamenti magnam quidem gloriam præ se ferebant. Nam ministerium mortis erat gloriosum, ii. Cor. iii. vii. Magna enim erat gloria habere

Templum, & Sacerdotes & sacrificia & oracula Dei. Quid? gloria Dei habitabat inter ipsos, inter Cherubinos. Sed illa gloria revera erat peritura, præstitutum suum habebat tempus, quo debebat finire. Adeoque si flores gloriam aliquam Sacerdotii significabant, illa erat proculdubio gloria Sacerdotii Christi. Nam Christi Sacerdotium & ministerium multo gloriosius est, Sacerdotio atque ministerio Veteris Testamenti. Hoc enim erat *Ministerium mortis & condemnationis*, & tanquam *inutile tollendum*. Illud autem est *Ministerium spiritus & justitiæ*, quod *manet*. II. Cor. III. VII. VIII. IX. X. XI. Deinde *flores* sunt symbola spei alicujus boni futuri, nondum præsentis. Ubi enim sunt flores, ibi fructus nondum sunt præsentis, sed ex floribus protruduntur & crescunt, donec pervenerint ad maturitatem. Ita sane dicendum est, Judæos sub Vet. T. fuisse adhuc sub spe *προσπιπέρας*, habuisse quidem *ἐπαγγελίαν* *promissionem* rerum futurarum, sed non ipsa bona, ut intelligerent non nisi in Christo esse veros fructus sacerdotii, qui fidelibus sub Novo Testamento abunde exhibentur. Ephes. I. XII. Gal. III. XVI. XVIII. Ephes. I. III. Ut veteres semper fame atque siti aliqua laboraverint, nullum verum nutrimentum, aut sincerum solamen habentes. Præsertim etiam intelligebant, salutem gentium nondum adesse, sed florere & tandem aliquando ad maturitatem pervenire per Messiam venturum. Quod clarissime prædictum fuit ab ipso Esaia cap. XXVIII. VI. *Efflorescit & germinabit Israel, deinde implebunt superficiem terræ habitabilis proventus*. Hæc pulcherrime dicta sunt de Sacerdotio Veteris Testamenti, ita ut simul respexerit Propheta ad bona Novi Testamenti, per Christum largienda. Tunc enim Sacerdotium, & bona spiritualia in terra Israelis, præsertim Hierusolymis in templo, stante Sacerdotio Aharonis, germinabant & florebant, sed nondum pervenerant ad maturitatem suam, cum Christus nondum esset præsens. At, peracto Sacerdotio Christi, cadunt inanes flores, verus fructus adest, & tota superficies terræ, omnes scilicet gentes populique impleti sunt proventus. Unde Christus sub N. Testamento dicitur *arbor vitæ* Civitatis sanctæ, qui fert fructum & folia ad sanationem gentium. Apoc. XXII. II. Ezech. XL. VII. XII. Et quamvis Ezechiel atque Johannes respicere videantur ad fideles N. Testamenti, id tamen de Christo potissimum intelligendum

dum est; cum nullos ferant fructus, nullamque habeant sanationem nisi per Christum, qui est verâ arbor vitæ, de qua comedunt electi. Apoc. II. VII. Nam in Christo solo est vita hominis & vita æterna. Joh. I. IV. & XVII. III.

DCCLXXX. Hactenus de numero, materia, coloribus, textura, & ornamentis vestium sacrarum. Jam ad singula vestimentorum genera seorsum, aliquid dicendum erit. Primo quidem occurrunt *Brachæ* sive *feminalia*. I. Brachæ corpori proxime arctèque adhærebant, nam certis quibusdam vittis corpori adstringebantur. Illa etiam tegebant quæ minus censentur honesta. Ita sane *electi decenter & apte domino adhærent absque ulla distractione*. I Cor. VII. XXXV. omniaque membra Ecclesiæ, etiam illa quæ vilissima habentur ab hominibus profanis, id est omnes electi infimæ fortis, non minus quam potentissimi terrarum Principes, Auditores, & Pastores, Doctores, Prophetæ, & Apostoli a Christo curantur, ejusque justitia teguntur, salvantur & honorantur. I Cor. XII. XXII. XIII & seqq. II. Brachæ datæ sunt ut nuditatem carnis tegerent. Sed nuditas carnis nihil aliud significat quam nuditatem & fœditatem mentis, & quicquid obscœni peccatum introduxit, quo minus in conspectum Dei venire nobis liceat. Sacræ igitur brachæ symbolum erant integritatis & sanctitatis Christi, qui noctu etiam a renibus suis edoctus est: unde & *sanctus Dei* vocatur. Psal. XVI. VII. X. Per spiritum Christi caro nostra etiam mortificatur, ut, omnibus cupiditatibus humanis abdicatis, tanquam ejus membra *caste* ambularem, non in commestationibus, & ebrietatibus, ac lasciviis, non lite & invidia, sed ut indueremur Domino Jesu Christo, & carnis curam non haberemus ad explendas cupiditates. Rom. XIII. XIII. XIV.

DCCLXXXI. Sequitur *Tunica lacuata*, sive *tessellata*. Hæc tunica erat talaris. Vestes longæ & talaris, honoratioribus propriæ erant. Ideo Rex Amonitarum cum magna ignominia afficere vellet legatos Davidis, eorum vestes usque ad nates præcidi jussit. II Sam. X. IV. I Chron. XIX. IV. Totum igitur corpus sacerdotis, ab humeris ad talos usque tectum erat, ut significaretur honor & gloria Christi, qui est verus Dominus gloriæ Psal. XXIV. I Cor. II. VIII. in eo nullum peccatum aut fœditatem locum habere; Sacerdotes totamque Ecclesiam justitia

Chri-

Christi tectam esse, nostra peccata omnia velari, ne veniant in conspectum Dei; fideles per Christum summo honore gloriaque affici & ex ignominia eripi, quo videtur respexisse Psaltes cxxxii. 1x. xvi. ubi *Sacerdotes* dicuntur *vestiri iustitia & salute*. Est igitur iustitia Christi nobis tanquam velamentum laudis & salutis, ut & nos ejus salutis fieremus participes, nullisque accusationibus obnoxii essemus, ut ne furorem quidem Orci amplius time-remus. Esa. liv. xvii. Rom. viii. xxxii. xxxiii. Porro hæc tunica erat tessellata, id est innumeris fundis ornata, quo depingebatur infinitus numerus electorum, & pulcherrimus ordo in Ecclesia. Sed de hisce jam plura diximus paragrapho dccxxiii. ubi de hoc ornamento fusius egimus.

DCCLXXXII. Tertium vestimentum erat *balteus*. Cingi solebant vestes balteis, *propter sobrietatem*. I Petr. i. xiiii. ut scilicet stomachus arctaretur, adeoque ut gula & immoderatus ciborum appetitus cohiberetur. Deinde signum erat dignitatis & iustitiæ, veritatis, roboris atque militiæ. Ephes. vi. xiv. Esa. xxii. xvi. Sacerdotes igitur cingebantur, non tantum ut monerentur se debere esse sobrios, veraces, in fide & opere Dei fortes constantes militesque strenuos: sed ut sibi in memoriam revocarent, se facere opus Christi veri sui antitypi, qui est ipsa *sobrietas, veritas, iustitia, Dominus exercituum, strenuus bellator, noster goel & vindex*. Omnes autem istæ virtutes continentur in ipsius iustitia. Ideo *iustitia* dicitur *cingulum lumborum ejus*. Per cincturam tunica corpori arctius adhærebat. Cum autem tunica tessellata, cum suis tessellis, sive fundis, sit pulcherrima imago Ecclesiæ, ut supra ostendimus, balteus signum erat, Ecclesiam Christo arctissime coherere, nec ulla vi ab eo posse divelli. Deinde cingi solebant etiam ii, qui in opere aliquo occupati erant, ne vestes laxæ fluerent, & in opere impedimento essent. Hæc erat præcipua causa quam agnovit Josephus, ut suo loco ostendimus, propter quam Sacerdotes cingendi fuerunt. Ita sane Christus in opere nostræ redemptionis a nulla creatura impediri potuit, etsi Herodes, Pontius Pilatus, cum nationibus & populo Israelis, immo ipse Satanus cum satellitibus suis, id impedire omnibus viribus conati fuerint. Psal. ii. ii. Act. iv. xxvi. Christus igitur cinctus erat, ut esset expeditus & *promptus ad iustitiam*. Esa. xvi. v. Tandem inerat bal-

teo lana & colores, quæ symbola erant peccatorum, elementorum mundi rerumque terrenarum. Sane renes nostri cupiunt res terrenas; Sacerdotes omnesque fideles Vet. Testamenti onusti erant peccato, totum eorum sacerdotium erat exercitium corporale, rebusque corporeis & infirmis elementis mundi impliciti fuerunt omnes. I Tim. iv. viii. Col. ii. xx. Per Christum autem renes nostri edocentur, concupiscentiæ cohibentur, peccata expiantur, & omnia elementa mundi tolluntur.

Quantum & ultimum vestimentum Sacerdotum minorum erat *Pileus*. Sed de pileo agemus infra, ubi ad *Tiaram Pontificis Max.* pervenerimus.

DCCLXXXIII. Præter *brachias, tunicam, & balteum*, Pontifex Maximus amictus erat *Pallio, Ephodo, Pectorali, Tiara & corona* aurea. Plures habebat vestes quam reliqui Pontifices, cum fuerit typus Christi, modo aliquo peculiari. Nam cum reliqui Sacerdotes typi fuerint non tantum Christi, sed & omnium electorum in Ecclesia Dei, præsertim sub N. Testamento, unde *Sacerdotes & Reges*, imo *Sacerdotium Regum* vocantur. Apoc. i. vi. I. Petr. ii. ix. quare etiam dicuntur offerre sacrificia spiritualia, & munera pura I. Petr. ii. v. Mal. i. xi. Pontifex Max. repræsentabat solum Christum, omnium Sacerdotum caput & principem, unde etiam Christus *ἡ κεφαλή* immo *ἡ κεφαλή μέγας*: Hebr. iv. xiv. & *πρωτότοκος ἐν πολλοῖς ἀδελφοῖς*. Rom. viii. xxix. & alibi, dicitur. At summus Pontifex debebat divitiis superare reliquos Sacerdotes, fratres suos omnes; ita ut, si quis Pontifex Max. tenui fortuna natus esset, a reliquis Sacerdotibus fuerit ditandus, omnes enim debebant, ut docent Hebræorum Sapientes, ei cumulatim adferre dona ut ditesceret, & opibus reliquos omnes superaret. Ita sane Christus *dona accepit in hominibus*; & *oleo latuarum unctus est supra consortes suos*. Psalm. lxxviii. & xlv. viii. Ille sane dives fuit II. Cor. viii. ix.

DCCLXXXIV. *Pallium* primo dicitur *ὕψος Meil a ὕψος occulta prævaricatione*, quod ii qui in alios peccant sub specie amicitiae lædant, ac nequitias suas soleant velare, ficto quodam amore & amicitia, tanquam pallio. Sane omnes in Deum prævaricati sumus, rei sumus facti pessimæ hypocrifeos. Christus autem hypocrisis prævaricationemque nostram tegit sua iustitia tanquam pallio, ideo expressis verbis dicimur tegi *pallio iustitia ejus*. Esa.

LXI. x. Deinde laneum erat *pallium*, ut Christi humana natura exprimeretur; nam Christus nos non justificasset nisi homo factus esset, homo mori debuit, & semen mulieris caput serpentis contritum erat, nobisque veram justitiam acquisitum. Genes. II. *Unus nobis est mediator Iesus Christus homo* I. Tum. II. v. Sed tinctum erat colore cœruleo, qui color cœli symbolum est. *Aurea tininnabula* præterea habebat appensa. *Aurum* autem ejus naturam divinam, fulgorem cœlestem & æternitatem demonstrabat. Justitia igitur Christi, qua peccata nostra teguntur, est plane cœlestis & divina. Nulla creaturam justitia peccata prævaricationesque nostræ poterant expiari; opus habemus, ut justitiæ Dei satisfaceret, justitiæ plane divina atque cœlesti. Non sufficiebat ut Christus esset *semen mulieris*, sive homo sanctissimus, sed debebat esse homo plane cœlestis, θεάνθρωπος, *Deus & homo simul manifestatus in carne, caro factus & ἱμάνθου Immanuel Deus nobiscum.* I Tim. III. XVI. Joh. I. XIV. Esa. VII. XIV. Tercio, pallium erat undique clausum, nullamque habebat aperturam nisi circa collum & circa axillas, ut caput & brachia extenderentur. Nec ad talos usque dependebat, sed inferior pars tunicæ byssinæ conspiciebatur. Quamvis itaque vestes Pontificis Maximi plurimam partem lanæ & coloratæ fuerint, nihilominus, byssus alba & aurum undique splendebant. Ita sane quamvis Sermo caro factus fuerit; & quamvis formam non solum hominis, sed *servi* assumpserit. Phil. II. ut Christus a Judæis pro homine tantum haberetur, tamen illius natura divina origo cœlestis atque æternitas justitia & sanctitas undique satis apparebant veris electis, qui oculos mentis aperire poterant. Totum corpus etiam tectum habebat vestibus albis, nam & tiara, & interiores vestes ex bysso alba erant. Nihil nisi albissima byssus cernebatur in capite, in brachiis & circa pedes, quandoquidem in Christo κατοικεῖ τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος σαματικῆς. Col. II. VIII. Nullas habuit manicas, sed brachia solis manicis tunicæ byssinæ vestita erant, ut ejus divinitas eluceret præsertim in opere salutis nostræ. Nihil terreni aderat in isto opere, nulla creatura eum adjuvabat, sed Christus solus torcular calcavit. Esa. LXIII. III. solus brachio suo nos liberavit, tanquam Deus noster fortis Esa. LI. v. & LII. x. Habebat aperturam ad exferendum caput limbo pulcherrimo intus atexto munita ne laceraretur. Ita sane justitia Christi firmissima est, atque illibata

manet; nec a nobis lacerari debet propriis meritis & iustitia creaturarum.

DCCLXXXV. Pulcherrimis præterea fimbriis ornatum erat. Nam infimis oris habebat appensa *mala punica* & *tinnabula aurea*. Mala punica facta erant ex filis laneis hyacinthinis, purpureis, coccineis, & aureis, immo, ut quidam volunt, etiam ex byssinis. *Malum punicum* est fructus, qui habet corticem rubicundum, durum, acrem & adstringentem. Intus est plenus acinorum qui valde sunt rubri, quasi in sanguine natarent. Est grati odoris, habetque succum nonnunquam dulcem, aliquando vinosum, ad esum & refrigerium aptum. Ideo valde appetitur in Regionibus calidioribus. Num. xx. v. Deut. viii. viii. Cant. iv. xiii. Joel. i. xii, Hag. ii. xix. Præbet etiam potum ut patet Cant. viii. ii. Hæc omnia I. pulcherrime Christum depingebant, & illius Ecclesiam. Cortex durus significat Christi constantiam & robur. Acrimonia ejus mortem & passiones, ut & castigationes. Reprehendit enim & castigat omnes quos amat. Apoc. iiii. xix. Hebr. xii. x. Succus ruber ejus carnem & sanguinem, verum cibum & potum spirituales. *Nisi enim quis ejus carnem comederit & ejus sanguinem biberit non habebit vitam æternam* Joh. vi. Liii. Dulcedo, gratias ejus & consolationes, quibus suavissime afficit animam nostram Gratus odor, meritum sacrificii ejus; est enim *sacrificium grati odoris*. Christus igitur est nobis nutrimentum salutare, & odor gratissimus, quo sustentamur in vita spirituali refocillamur in infirmitatibus nostris, ut vires resumeremus, utque in fide & pietate corroboraremur, & quo Deo grati essemus, tanquam sacrificium suavis odoris. II. Erant etiam mala punica symbola sacerdotii Aharonis & legis cærimonialis. Cortex enim sua austeritate & acrimonia significabat cærimonias & jugum legis, quod nullo solamine sincero per illud fideles recrearentur; quod sint *Statua non bona* Ezech. xx. xxv. xxvi. Immo *infirmæ & inutilia*. Hebr. vii. xvi. xviii. *Lex carnalis & ministerium mortis*. I. Cor. iii. vii. *Umbra futurorum bonorum*. Hebr. x. i. Nihilominus sub isto duro cortice cærimoniarum & legis, intus latebat suavis & saluberrimus succus, id est gratia Christi, ad quam inde deducebantur, tanquam per *padagogas* etiam rigidos. Gall. iii. Nec omittendum, quod alibi observavimus, mala punica non fuisse aperta, sed suos adhuc habuisse flores. Quia sub sacerdotio

cerdotio Abaronis fructus mortis & passionis Christi nondum pervenerat ad maturitatem, sed adhuc florebat, ut fideles essent sub spe expectantes proventum præstituto tempore. **III.** Ecclesiam quoque significasse mala punica, patet Cant. **IV. XIII.** Cortex Ecclesie custodiam exhibet, cum Christus eam suo amore atque providentia, tanquam muro altissimo, muniat contra vim hostium, eam tutetur & conservet, ut ne portæ quidem inferni contra eam valeant. Apoc. **XXI. XII. XVIII.** Matth. **XVI. XVIII.** Acrimonia indicat Ecclesie martyria & persecutiones, ut & reprehensiones & castigationes. Succus dulcis consolationes & promissiones Evangelii. Odor gratus, bona opera, amorem erga Deum & charitatem erga proximos, ut Deo essemus grati. Acini isti innumeri natantes in succo rubro instar sanguinis, sunt omnes electi qui in Christum credunt, & qui stolas suas in sanguine Christi lavarunt. Apoc. **VII. XIV.** Ut eodem cortice omnes acini continentur, sic & fratres in Ecclesia habitant una. Psalm. **CXXXIII. I.** Et quemadmodum acini habent varia loculamenta, sic in Ecclesia fidelium varie sunt stationes & vocationes, omnes tamen in Christo unum component corpus, & unum habent spiritum. Ephet. **IV. IV.** Nec male fortassis Paraphrastæ per acinos malorum punicorum intelligunt præcepta Dei. Ut enim granata sunt plena acinorum, ita & Ecclesia Dei repleta est prophetiarum, promissionum, præceptorumque, ut in iis ambularemus.

CCLXXXVI. Malis punicis juncta erant *Tintinnabula* aurea, Tintinnabula significabant sonum Evangelii. Debebant enim præcepta Dei, & mysteria nostræ Redemptionis prædicari alta voce per totum terrarum orbem. Rom. **X. XVIII.** Psalm. **XIX.** Ut si peccatum intravit in mundum per auditum, etiam per auditum verbi Dei peccatum fugaretur. Pontif. Max. voce & sono judicia Dei annunciavit, & futura tanquam Propheta prædixit. Christus etiam voluntatem Patris prædicavit inter fratres, & futura annunciavit, tanquam verus noster Propheta & Sacerdos. Deut. **XVIII. XV. XVIII.** Psalm. **XXII.** Job. **XVII. VI.** Et quemadmodum Pont. Max. semper vocalis erat, non tantum per tintinnabula, ut, quoties intrabat templum, a reliquis sacerdotibus audiretur, sed etiam, quando ingrediebatur Sancta Sanctorum, die solennis expiationis, decimo Tisri, cum vestibus albis, preces ad Deum fundebat, altissima voce, ut etiam nomen *Iehova*, (quod
tunc

tunc aperte in adyto pronunciabatur.) usque ad urbem Jericho, audiebatur, si Talmudicis credendum est. Ita sane Christus sese obtulit $\mu\epsilon\ \kappa\omicron\gamma\upsilon\gamma\eta\varsigma\ \kappa\alpha\iota\ \delta\alpha\kappa\upsilon\iota\omega\nu$ *magno clamore & lachrymis*, Hebr. v. VII. Et egregiam edidit istam confessionem in iudicio. I. Tim. VI. XIII. Prout promiserat se testimonium daturam præstitutis temporibus de redemptionis pretio. I. Tim. II. VI. quod revera fecit, & viva voce. Luc. XXIV. XIX. Marc. I. XXXVII. XXXIX. & per Apostolos suos. Rom. X. XVIII. Matth. X. & XXVIII. X. Preces etiam ejus tanquam pius sonus cælum penetrant, & jam in sancto sanctorum pro nobis orat I. Joh. II. I. Rom. VIII. XXXIII.

DCCLXXXVII. Ex *auro* facta erant tintinnabula, quia sonus Evangelii debet esse intensior & altior. Sed per aurum significabatur etiam æternitas verbi Dei; nam verbum Dei manet in æternum. Et omnia quæ annunciantur per Christum & per Apostolos sunt æterna, *Sacerdotium Christi, Evangelium, Redemptio, Hereditas, & Regnum Dei*, omnia illa, inquam, æterna sunt, de quibus plura supra diximus. Sed & ipsa doctrina & fides, quæ prædicatur, est aurea. I. Cor. III. XII. Psal. XIX. XI. Prov. III. XIX. Et præcepta Dei sunt *aurum præstantissimum*. Psalm. CXIV. & XIX. XI.

Si fuerunt duodecim tintinnabula, ut quidam tradunt, numerus ille significabat, non tantum duodecim tribus, sed & XII. Apostolos, quibus Christus uti voluit, ut sonus Evangelii audiretur. Si autem septuaginta duo, ut docent alii; tunc notavit LXXII. discipulos, qui etiam missi erant ut sonus Evangelii ad omnes populos perveniret. Luc. X. I. XVII. Sed cum de numero nihil certi constet, de ejus significatione malo tacere quam multa conjecturare. Hoc certum est, tot fuisse tintinnabula quot fuerunt mala punica; ut ostenderetur, sonum Evangelii debere pervenire ad omnes populos & Ecclesias; Nullam debere esse Ecclesiam quæ non habeat suos pastores, qui verbum Dei & redemptionem per Christum partam annunciant. Et quemadmodum multa erant mala punica, multaque tintinnabula; sic & variæ reperiuntur Ecclesiæ, varii Pastores & Doctores qui homines erudiant. Sed ut omnia dependebant de pallio Pontificis Max. ita sane & Ecclesiæ omnes & Apostoli & Pastores unice dependent a Christo illiusque justitia. Omnia enim sustinet verbo suo potenti, Hebr. I. III.

Tandem cum mala punica significant Ecclesiam Christi, immo Christum ipsum, Ejus carnem & sanguinem, quatenus nobis est esus & potus spiritualis per veram fidem, tintinnabula malis puniceis juncta erant, ut disceremus, neminem adduci, & fidem in nobis non generari posse, nisi per sonum Euangelii, (*fides enim ex auditu est.* Rom. x. xviv.) nullum nutrimentum spirituale nos percipere, nisi per eundem sonum Euangelii. Juncta etiam fuit in summo Pontifice doctrina legis cum bonis operibus, & vita sancta tanquam fructu veræ doctrinæ. Non docuit aliud, & aliud fecit; sed eadem præcepta quæ exposuit, etiam observavit (saltem debuit.) Sic & Christus verus erat Sacerdos & Doctor. Non tantum in divina sapientia fuit edoctus, non tantum alios præcepta Dei docuit, sed ipse omnia fecit. Venit enim ut faceret voluntatem Dei, & ut præcepta legis adimpleret. Psalm. xl. VII. Math. v. xviii.

DCCLXXXVIII. *Ephodum & Pectorale* Pallio superinduebantur. Hæc erant vestimenta ex lino, lana & auro contexta, variisque coloribus floribusque ornata. Igitur illa quæ supra diximus de materia, colore & ornatu sacri vestitus, præcipue intelligi debent de Ephodo & Pectorali. Nihilominus de his duobus vestimentis quædam in specie dicenda sunt. Ephodum constabat ex duabus plagulis, quarum altera erat anterior, altera posterior; quæ symbola videntur duorum populorum, Judæorum & Ethnicorum, nec non duorum Testamentorum Veteris & Novi. Junctæ tamen erant duæ istæ plagulæ, ut unicum tantum componerent vestimentum. Sic & duo isti populi, illique qui sub Veteri, & sub Novo Testamento vixerunt, unam tantum Ecclesiam constituunt in Christo. In humeris duas habebat fibulas aureas, instar parvorum scutorum, quibus duæ istæ plagulæ cohærebant. Ita sane Ecclesia Christi per ipsius verbum & meritum, auro præstantius, coalescit, ut duo fierent unum corpus, una Ecclesia, cujus caput est Christus. Ipse etiam Christus verus est clypeus & scutum electorum suorum, qui Ecclesiam suam tutatur contra vim hostium. Genes. xvii. Psalm. Lxxxiv. xii. Fibulæ aureæ habebant fundas quibus insiti erant pretiosi duo lapides Sardonyches. Istitis autem Sardonychis insculpta erant duodecim nomina tribuum Israelis. Hæc iterum significabant Ecclesiam Christi. Per duodecim tribus Spiritus Sanctus solet intelligere non tantum

Ecclesiam Judaicam, sed & ipsam Christianam; ita ut totam Ecclesiam suam curet, propriisque humeris ferat, & gubernet. Dominium enim humeris ejus impositum est. Esa. ix. v. Præterea nomina sculpta erant, non in uno lapide tantum, sed in duobus, quod Ecclesia Christi constata sit ex duobus populis, Judæis & Gentilibus, deinde quod Deus Ecclesiæ suæ fecerit duo Testamenta, Verus & Novum. Sardonyches illæ vocantur *lapides recordationis filiorum Israelis coram Deo*. Scilicet Pontifex Max. meminisse debuit totius Ecclesiæ, quoties sacra faciebat, ut non minorem curam haberet Ecclesiæ quam suimetipsum. Non tantum pro se, sed pro tota Ecclesia debebat sacrificia offerre, thymiamata atque libamina facere, & vota ad Deum concipere. Atque hac ratione iterum clarissimus erat typus Christi veri nostri Pontificis. Christus enim electorum suorum meminit, *novit eos qui sunt sui*. Joh. x. xiv. II. Tim. II. XIX. pro eis sese obtulit, orat & intercedit. Tandem quum in peccatis omnes simus mortui, ut nec vires habeamus, nec digni simus ut ad Deum accederemus, Christus humeris suis non portat in sanctuarium. Humiles etiam nos & prostratos, per sensum peccati, exaltat, & ipsi cælo infert, facitque ut *federemus in locis super cœlestibus*. Ephes. II. VI. Unó verbo novit nostram miseriam, & in omnibus infirmitatibus nobis succurrit. Est enim *Sacerdos qui novit succurrere nostris infirmitatibus*. Ecclesiam suam amat & sustentat. Hebr. IV. xv. Ephes. v. xxv. Erant præterea lapides isti *Sardonyches*, qui ex albo & rubro constabant, qui colores, ut jam monuimus, non male Christi naturam divinam & humanam repræsentant; ut constaret Christo ipsi nomina fidelium inscripta esse, eum esse fundamentum Ecclesiæ, eamque sustentari per solum Christum, qui est Deus & homo, verus *θεάνθρωπος*. Sustinet enim Ecclesiam suam quatenus est noster Sponsor & Internunciatus, at est Sponsor & Internunciatus noster tanquam Deus & homo.

DCCLXXXIX. Nec silentio prætereundum est, quod eidem lapidi *Schobam*, sive Sardonychi etiam inscriptum fuerit nomen *Josephi* in Pectorali, ut gemma Josephi bis adhibita fuerit. Scilicet quia Josephus obtinuerat jus primogenituræ, & duplam portionem habuit inter filios Jacobi. I Chron. v. I. II. Jos. XIV. IV. XVI. & XVII. Ezech. XLVII. XIII. Tota igitur Ecclesia gemmæ Josephi insculpta erat, quia Josephus tanquam primo-

mogenitus totam familiam Jacobi, id est totam Ecclesiam repræsentat. Ideoque egregius est typus Christi, qui verus est primogenitus multorum fratrum, dux & caput Ecclesiæ. Sane totam Ecclesiam aliquando exprimi per solum Josephum, patet ex Psalm. LXXX. II. Obad. com. xviii. & alibi. Ephodum habebat pretiosum suum cingulum, quod erat instar duorum lororum ab utroque latere anterioris plagulæ exeuntium. Quibus loris duæ plagulæ Ephodi corpori arcte & pulchre alligabantur. Hæc autem amorem Christi erga Ecclesiam significabant. Ecclesiam enim suam & Veteris & Novi Testamenti sibi arctissime jungit, ut unum tantum cum eo constituant corpus, Non ultro in Ecclesia fideles Christo adhærent; at Christus ipse eos sibi jungit. Actor. II. XLVII. Ideo & Ecclesia orat Christum, ut ab eo trahatur. Cant. I. VI. Nemo etiam ad filium accedere potest nisi a patre trahatur. Joh. IV. XLIV. Cingulum istud non erat assutum, nec ex alia materia aliunde desumptum, sed ejusdem materiæ & texturæ erat, procedebat enim ex ipso Ephodo. Ita Ecclesia Christo adhæret, cum eoque unita est, non alterius cura ac industria, non vi & meritis hominum, sed Christus ipse solo suo amore & quasi brachiis eam amplectitur, ut cum electis suis unum tantum sit corpus.

DCCXC. Omnium vestimentorum pretiosissimum est Pectorale. Non enim tantum ex lino & lana hyacinthina, coccinea & purpurea, atque ex auro factum erat, sed præterea habebat duodecim gemmas ingentis pretii, immo plus auri habebat quam reliquæ vestes omnes, ut in toto Pectorali nihil nisi aurum & gemmæ cernerentur. I. Notandum est, in Pectorali fuisse duodecim lapides pretiosos, cuilibet lapidi insculptum fuisse nomen alicujus tribus, ut nomina XII. tribuum reperirentur in XII. istis lapidibus. Per duodecim lapides cum suis nominibus proculdubio intelligitur I. ipse Christus, qui omnium generum virtutibus splendet, tanquam Deus & Sponsor noster. Quid quæso aptius excogitari potest ad depingendam ipsius naturam divinam & humanam, æternitatem, potentiam, sapientiam, sanguinem, livores, vibices, plagas, valorem & pretium illius passionis atque meriti? Idem sane colores, qui in ipsa materia vestium reperiuntur, in hisce lapidibus quoque conspiciuntur, Color *Albus* in *Adamante*, *Hyacinthinus* sive *cæruleus* in *Saphiro* & *Amethysto*?

sto? *Coccinus* in *Sardis*, forte etiam in *Hyacintho*; *Purpureus* in *Carbunculo*; *Aureus* in *Chrysolitho*. Sed & eadem ornamenta aliquomodo repræsentant lapides. *Tessellatum* opus *Achaïes* infinitis signis, punctis & lineolis pulcherrime picta. *Flores operum Rokent* & *Choscheb*, gemmæ virides, *Topazius*, *Smaragdus* & *Iaspis*, prout flores ex herba viridi protruduntur. Tacco quod & ipsæ gemmæ virides plurimum pulcherrimis figuris a natura pingi soleant. Ut in folis gemmis quasi compendium habeamus omnium istarum significationum atque imaginem, de quibus hactenus loquuti sumus. Natura Christi humana & divina exhibentur, non tantum per *Sardonychem*, ut supra ostendimus, sed & per reliquas gemmas. Adest *Adamus* albissimus, instar fulgidissimi alicujus syderis radiantis; & *Chrysolithus* instar purissimi auri rutilantis. Hi Christi naturam divinam quodammodo referunt, non minus quam *byssus alba* & *aurum*, de quibus supra diximus. *Saphirus* cœruleus ejus originem cœlestem indicat. *Sardius* & *Hyacinthus* rubicundæ, peccata, quibus nostra causa onustus est. *Carbunculus* ruberrimus, ejus sanguinem, quem pro nobis effudit. Aut etiam color ruber, flavus, viridis, & cœruleus ejus vibices livores plagas. Tandem hæc omnia simul sumpta, cum reperiantur in lapidibus adeo pretiosis, mortis & passionis Christi pretium valoremque nobis in memoriam revocant in negotio redemptionis. Non enim nisi ingenti pretio redempti sumus. Hebr. IX. XXIII. Rom. VIII. III. IV. I Joh. II. II. I Petr. I. XVIII. XIX. I Cor. VI. XX. Psalm. CXVI. XV. Duodecim lapides etiam Ecclesiæ Christi fundamenta dicuntur. Apoc. XXI. XIX. XX. At Christus ipse est fundamentum Ecclesiæ, ut docet Apostolus I Cor. III. II. Ephes. II. XX. *Petra* illa pretiosa & *angularis lapis* quem reprobarunt ædificata est. Matth. XVI. Psalm. CXVIII. XXII. Matth. XXII. XLII. Deinde cum Christus electis suis sit arctissime junctus, ut cum iis unum tantum constituat corpus; dici potest per lapides istos non tantum Christum solum, sed ipsos etiam electos significari. Electi enim sunt *lapides vivi*. I Petr. II. V. Ecclesiam significari per duodecim lapides pretiosos, patet ex Apoc. XXI. XIX. XX. Ubi fundamenta novæ civitatis, id est Ecclesiæ dicuntur duodecim lapides, quamvis non eodem ordine recitentur, nec forte omnes iidem sint lapides. Videatur Esaias cap. LIV. XI. Et sane.

sane lapidibus illis insculpta fuerunt nomina duodecim tribuum, quemadmodum & Pontifex Max. eos in pectore gestavit. Eodem plane modo nomina nostra in cœlo scripta sunt. Hebr. XII. XXIII. Christus etiam nos in pectore suo gestat tanquam *κεκρυμμένον* pretiosissimum. Deinde cum nomina ista insculpta habuerint lapides, sequitur eos fuisse instar tot sigillorum. Electi revera sunt sigilla in corde Christi. Cant. VIII. VI. Nec silentio prætereundum est, nomina lapidibus pretiosis inscripta fuisse, ut constaret, nos Deo gratos & pretiosos esse, non propria dignitate & operibus, sed dignitate Christi pretioque sanguinis ejus. Cum autem nomina lapidibus inscripta sint, non pro lubitu Pontificis Max. sed ex mandato Dei, indicatur Christum electos suos amare, pro eis se sacrificare & intercedere, non ex aliquo amore humano, aut prout nobis placet; sed prout electi ei a Patre dati sunt. Joh. XVII. Ultimo & hoc animadvertendum, nomina tribuum multis & variis lapidibus insculpta fuisse; non omnes ejusdem coloris, virtutis & pretii; ut doceremur, quamvis electi ex variis populis, gentibus ac nationibus sint collecti, immo quamvis non omnes sint ejusdem ætatis, sexus & conditionis, omnes tamen per Christum unum fieri corpus Deoque gratos esse, ne alius præ alio gloriatur, & supra reliquos fratres se extollat. *Nulla enim caro gloriari debet, sed si quis gloriatur, in Christo gloriatur.* I Cor. I. XXIX. XXX.

DCCXI. Secundo, *Pectorale* dicitur *Pectorale Judicii*. Quia Pontifex Max. judicium exercuit, & judicia Dei exposuit. Christus, summus noster Pontifex, est revera Judex vivorum & mortuorum. Act, XVII. XXXI II Cor. V. X. *Pater dedit filio potestatem exercendi judicium quia est filius hominis.* Joh. V. XXXII. Ezech. XXI. XVII, Deinde Christus tanquam Sponzor & Advocatus noster habet potestatem atque jus sibi vendicandi omnes quos suo sanguine redemit, tanquam peculium sibi proprium, ut ab omni accusatione legis & conscientie liberarentur, hæreditatemque intrepidi adirent; utque sua justitia nos justificaret, ne unquam condemnaremur, Rom. V. I. & VIII. I. XXXIII. &c. Tandem in Pectorali fuerunt *Urim & Thummim*, quæ fuerunt iterum Symbola lucis, cognitionis, integritatis & perfectionis. Pontifex Maximus mentem habere debuit illuminatam & lucidissimam in rebus maxime abstrusis & occultis. In illius ore

erat lex, ut labia ejus custodiverint scientiam. Malach. I. VI. VII. Integer etiam debuit esse vita scelerisque purus. Nihil ipsius scientiæ pietatique deesse debuit. Is enim qui internuncius esse vult, ut alios cum Deo reconciliaret, nullam in intellectu debet habere cæcilitatem & ignorantiam, nullum in voluntate peccatum, sed perfectam cognitionem, ut renes & corda nostra scrutari possit, ut omnia peccata, etiam ea quæ nobis metipsis sunt occulta (quis enim cognoscet peccata sua? Psalm. XIX. XIII.) cognosceret, atque pro iis intercederet. Vita & sanctitate integer esse debuit, ut ejus sacrificium Deo acceptum esset, utque pro nobis posset mereri. Ejusmodi Pontifex sub Veteri Testamento non reperiebatur. Erant enim homines infirmitatibus multis obnoxii, ut pro propriis peccatis sacrificare cogerentur. Hebr. V. II. & VII. XXVIII. Christus igitur depingebatur per *Urim & Thummim*. Is enim verus est noster *Propheta & Vates* sapiens, pius atque fidelis. Deut. XVIII. *Consiliarius Dei* qui omnia didicit in sinu patris. Esa. IX. Joh. I. *Lux mundi, Lux, veritas & vita*. Joh. I. IV. V. IX. & VIII. XII. & IX. IV. *Splendor gloriæ patris*. Hebr. I. III. Immo est ipse *Sol justitiæ*. Malach. IV. II. ut in eo reconditi sint omnes *Thesauri scientiæ, sapientiæ & intelligentiæ*. Col. II. III. Optime itaque *Urim* id est *lucis* dicitur. Sed non minus ipsi competit nomen *Thummim, Perfectiones*. Est enim ipsa sanctitas & perfectio, Hebr. VII. XXVIII. Col. II. IX. X. quidquid etiam electi habent cognitionis & perfectionis, hoc ab eo unice habent. Is enim nobis omnia revelat, factusque nobis est *sapientia, justitia & sanctificatio*. Matth. XI. XXVII. I Cor. I. XXX. Non mirum igitur, quod in secundo Templo nulla amplius fuerint *Urim & Thummim*, cum Christus ipse debuerit esse præsens.

Sed & hoc animadverti debet: Pectorale adhæsisse Ephodo superne in humeris, annulis quibusdam & catenis aureis, inferne autem circa cingulum pretiosum Ephodi alligatum fuit vittis laneis hyacinthino colore tinctis. Aureas autem istas catenas naturam Divinam Christi, vittas hyacinthinas ex lana; ejus naturam humanam significasse, supra jam ostendimus. Ecclesia igitur adhæret Christo, tanquam Deo & homini, ab eoque sustentatur. Non propriis viribus, non propriis meritis adhæremus cordi ejus; sed Christus ipse suo amore nos amplectitur, sibi que nos arctissime jungit.

jungit. Nos ad se trahit funibus amoris, catenisque aureis nos sibi alligat. Est etiam metallum æternum, quod non facile dirumpitur. Nunquam Pectorale ab Ephodo separandum erat; cum electi Christo in æternum adhæreant, nulla vi, nulla arte, nullisque machinis Satanæ, aut hostium Ecclesiæ ab eo possumus avelli. Quos diligit eos diligit usque ad finem. Suos nunquam amittit. Nemo eos eripiet ex ipsius manibus. Ab ejus dilectione & amore separari nequeunt. Sancti in fide & amore Dei in æternum perseverant. Joh. xvii. Rom. viii.

DCCXCII. Tandem capiti imponebatur *Tiara*, sive *Pileus*. *Tiara* erat signum gloriæ & honoris, immo gloriæ Regum atque Magnatum. Quamobrem ii qui tiaras gerebant, simul etiam solebant coronas habere, ut nonnunquam jungantur in verbo Dei. Videantur loca, Job. xxix. xiv. Esa. l. xxiii. & lxii. l. Ezech. xxi. xxxi. Pontifex Max. igitur tiara ornatus erat, quia revera honorandus erat, summo honore post Regem. Immo quia Deus per Summum Pontificem imperium in populum suum exercuit, certis quibusdam temporibus, ut ejus *Sacerdotium* etiam *Regnum* dicatur. Exod. xix. vi. Et sane *Pileum* sacerdotibus datum fuisse in signum honoris, Deus ipse docet. Exod. xxviii. xl. *Et facies ipsis pileos in honorem & in gloriam*. Signum itaque erat *Tiara* honoris gloriæque Christi, qui verus est *Rex* Ecclesiæ, & *Dominus gloria* quem omnes honorare debent quemadmodum honorant patrem, ut *ad nomen ejus omne genu se flectat; & ut omnis lingua profiteatur Iesum Christum esse dominum, ad gloriam Dei patris*. Psalm. ii. vi. Act. v. xxxvi. Ephes. i. xx. i. Corint. iii. viii. Joh. v. xxxiii. Phil. ii. x. xi. Joh. xvii. l. Nihilominus pileus erat etiam signum servitutis & submissi animi. Moses quum esset coram Deo, ne ejus faciem, quæ summa majestate & gloria splendebat, videret, ipse caput velavit faciemque texit. Exod. xxxiv. vi. Idem quoque legimus de Elia: quum enim animadvertisset Deum esse præsentem abscondit faciem obducta veste. i. Reg. xix. xii. Seraphim faciem tegebant alis suis. Esa. vi. ii. Ideo mulier caput debet habere tectum, cum sit sub dominio mariti. i. Cor. xi. x. Sic & Ezech. xvi. legimus sponsam inter alias vestes habuisse velamentum capitis. Et leprosi caput tegere ex lege debebant. Lev. xiii. xlv. Judæi igitur sub lege tegendi erant, ut intelligerent se esse sub

sub servitute, & habere spiritum servitutis. Rom. VIII. Cum sub Novo Testamento nobis liceat Deum adorare detecto capite; quia jam sumus liberati a servitute legis, quia habemus spiritum adoptionis & filiationis. Rom. VIII. Gal. IV. IV. Pileus igitur Pontificum significabat, omnes Pontifices Vet. Testamenti fuisse servos legis cærimoniarum, ideo indignos, ut ad Deum accederent detectis capitibus; ipsum etiam Christum, quamvis sic Deus æternus, tamen servum fieri debere, ut nos a servitute liberaret. *Revera cum esset in forma Dei non reputavit rapinam esse aequalem Deo, nihilominus tamen seetipsum humiliavit, & assumpsit formam servi, & obediens erat usque ad mortem, immo mortem crucis.* Phil. II. VII. Galat. IV. Hinc & servus dicitur Esa. XLII. & XLIX. LIII. ut faceret voluntatem patris; corpus sibi adaptavit, & aurem sibi perforari sivit. Psalm. XL. VII. Hebr. IX. v. ut voluntaria sua servitute nos in libertatem vendicaret. ideo sub Novo Testamento hodie nullo pileo opus habemus. I. Cor. XI. IV. sed libere ad Deum, tanquam patrem accedere nobis licet, ut resecta facie gloriam ejus aspiceremus, quasi in speculo intuentes. II. Cor. III. XVII. Sed & ideo caput velasse videntur Pontifices Vet. Testamenti, quod omnia mysteria redemptionis non satis clare perviderint, Deus enim in obscuritate tunc temporis habitabat. I. Reg. VIII. XII. ne & nos saperemus supra modum, sed ad sobrietatem. Rom. XII. III. I. Cor. IV. VI. Sæpius etiam in gyrum ducebatur fascia, mulisque involucris & plicaturis caput involvit Pontifex, ut surdus esset in rebus terrenis, ut, divinis unice intentus, omnia rite perageret, nullis cogitationibus de rebus humanis distractus. Hoc autem maxime præstitit Christus, cum in opere patris sui totus occupatus fuerit, nullis distractus rebus humanis, ut etiam zelus pro domo Dei eum consumpserit. Joh. II. XVII.

DCCXCIII. Ultimum ornaementum Pontificis Maximi erat *Lamina*, sive *Corona aurea*. Qemadmodum *Tiara* sic & ipsa *Corona* signum erat honoris atque gloriæ, immo Regni & potestatis. Ideo nonnunquam tiara & corona junguntur, ut videre est Ezech. XXI. XXXI. Coronam igitur habuit Pontifex Max. quod fuerit omnium Sacerdotum Rex atque Princeps, immo quod auctoritate aliqua Regia quandoque polleret. Christus autem verus est, non tantum Propheta & Sacerdos, sed & Rex atque Princeps, ut
jam

jam modo ostendimus, ideo ejus typus, qualis erat Pontif. Max. coronandus erat. Triplici ordine, sive *τρεῖς ὀφθαλμοί*, ut loquitur Josephus, calyculis hyosciami ornata erat corona, ut fere dixisses triplicem fuisse coronam. Quod factum est proculdubio, ut exprimerentur tria munera Christi, *Propheticum, Sacerdotale, & Regium*. Triplicem sane coronam memorant Judæi, *Legis, Sacerdotis & Regis*. Hisce tribus coronis Christus ornatus erat. *Coronam Legis* gessit tanquam Propheta noster fidelis & sanctissimus: cum legem Dei non tantum explicaverit, sed eam etiam adimpleverit. *Sacerdotis*, quod verum sacrificium Deo obtulerit pro remissione peccatorum nostrorum. Et *Regis*, quod sit noster Rex atque Princeps, qui Ecclesiam regit & contra hostes defendit. Quæ omnia satis fusc hæcenus demonstrata sunt. Coronæ Pontificis Max, inscripta erant hæc verba: *Sanctitas Jehova*. Sane Pontifex Max. Veteris Testamenti *Sanctus* esse debebat, ideoque a Mose unctus Deoque saeratus est. Sacerdotium Dei *Sanctum* erat *Sacerdotium*, ut etiam omnia quæ Sacerdos tangeret sancta essent: ideo *Sacerdotium* dicitur a *sacro*, quemadmodum Græci, ut ipsi sacri auctores in Novo Testamento dicunt *ιερογερβουα* a *sancto*. At sanctitas Pontificum Vet. Testamenti nunquam erat perfecta: semper enim polluti erant peccato, ideo toties debebant sese lavare, & sacrificia offerre pro peccatis suis, non minus quam pro peccatis populi. Ne igitur quis crederet ipsum Pontificem M. possidere veram sanctitatem & propter ipsius sanctitatem sacrificia atque oblationes Deo gratas esse, Deus jussit ut adderetur vocabulum *Jehova* scilicet: *Sanctitas Jehova*. Christi itaque Sanctitas intelligitur, non alia. Is enim verus est *Jehova* Os. I. VII. & Esa. XL. III. confer cum Marc. I. III. Est etiam *Sanctus, Sanctus Domino, Sanctus Dei*, immo ipsa *Sanctitas*. Luc. I. XXV. Act. II. XXVII. Mal. II. VI. Marc. I. XXIV. Hæc autem verba *Sanctitas Jehova* coronæ inscripta erant, ut Pontif. Max. auferret iniquitatem rerum sacrarum, quas consecraverunt filii Israelis, omnium donorum, consecratorum ab illis. Sane nihil Deo gratum esse potest absque sanctitate Christi. Ille sese pro nobis sanctificavit, & nobis factus est sanctificatio, ut & nos sanctificaret. Joh. XVII. XIV. I Cor. I. XXX. Ideo Ecclesia sancta est, cunctaque ejus bona, quæ a Deo in nos conferuntur, sancta sunt. Omnia nostra opera, & dona & sacrificia spiritualia,

quæ offerimus Deo, sancta atque grata sunt, si procedant ex vera fide, prout sacrificium Abelis Deo gratum fuit per fidem. Hebr. XI. IV. VI. Sed nec fides ipsa; nec ulla dona aut opera quæ a fide procedunt Deo grata sunt absque sanctitate & iustitia Christi; cum etiam præstantissima opera nostra polluta sint. At vero sanctitate Christi omnia purgantur Deoque accepta sunt. Hebr. IV. XV. XVI. & XIII. XV. XXI. Per Christum fumus *sanctum sacerdotium, ut offerremus sacrificia spiritualia, quæ Deo sint grata per Iesum Christum.* I. Petr. II. V.

DCCXCIV. Vittis etiam corona alligabatur fronti Pontificis Max. Primo non pileum nec ullam aliam partem tetigit lamina, sed ipsam carnem Pontificis. Ita sane purgamur non alterius sanctitate, quam ipsius Christi, quæ ipsi naturalis & propria est. Totus enim sanctus est. Deinde fronti alligatur, ubi majestas, modestia, virtusque se maxime prodit, & ubi est sedes sapientiæ & cognitionis: quia Christo data est omnis potentia in cœlis & in terra, & quia omnibus virtutibus atque pietate consummatus, & suprema sapientia patris est. Ea vittis quidem alligata erat: ut Pontifex intelligeret, se Pontificatum omniaque dona non a se, sed a Deo habere, nec posse retinere gloriam istam nisi a Deo & ejus Spiritu. Cum autem per coronam auream non male fides etiam depingatur, est enim fides aurum probatum, ut suo loco probavimus, hoc ligamento didicit Pontifex Max. totaque Ecclesia simul cum eo, se fidem nec habere, nec conservare nisi per Deum. *Est enim fides donum Dei* Ephes. II. VIII. Vittæ illæ quibus alligabatur corona, ex lana erant hyacinthini, sive cœrulei coloris. Color quidem ostendit Sacerdotium totamque ejus gloriam cœlitus datam esse Pontifici Maximo: omnia præcepta de sacerdotio & sacrificiis non ab hominibus fuisse excogitata pro lubitu, sed ipsum Deum habere auctorem, atque cœlestia latere sub istis rebus terrenis visibilibusque symbolis. Materia istarum vittarum, cum esset ex lana, quæ facile corrumpitur, simul ostendit, gloriam sacerdotii perituram esse; sacrificia & omnes cærimonias Aharonis desituras præstituto suo tempore, ad Christi veri nostri Ἀρχεπέως adventum. Ipsius enim sacerdotium solum est æternum, cum & ipse in æternum, sit vivens; in eoque solo æternum Sacerdotium quærendum esse.

Est

Est enim *Sacerdos aternus secundum ordinem Melchizedeci*. Psalm, cx. Hebr. vii.

DCCXCV. Hæc ita summam de significatione vestium sacrarum, quibus utebantur Pontifices singulis diebus totius anni, dicta sunt. Restat ut pauca addamus de vestibus albis, quibus usus est Pontifex Max. decimo die Tisri, in solenni Expiatione; unde etiam יום הכפורים *dies expiationis* dictus est. Illo enim die, ut suo loco ostendimus, nullas habebat vestes laneas nec coloratas, nullumque illis aurum nec gemmæ inerant. Sed vestes illius diei omnes, ut ne quidem balteus exciperetur, erant ex bysso subtilissima & albissima. Sane cum totum Sacerdotium fuerit imago Christi illiusque Sacerdotii, tum maxime ministerium illius diei. Omnes Sacerdotes ministri atque typi fuerunt Christi, eorumque sacrificia cuncta, quæ fiebant reliquis diebus totius anni, omnino erant legalia, ut sub lege tantum fierent. At Pontifex Max. decimo die Tisri, illiusque ministerium quod isto die peragebat, tam manifesto Christum illiusque Sacerdotium ob oculos ponebat populo, ut diceres omnia ista non sub lege, non per Sacerdotem typicum, sed sub Novo Testamento, & per Christum ipsum facta fuisse. Nam quemadmodum expiatio solebat fieri finito anno, primo scilicet die anni sequentis: ita per Christum vera expiatio facta est finito tempore Veteris Testamenti. Post Christum enim τὰ δευχαια παρῆλθεν ἢ γέγενε καινὰ τὰ πάντα. II. Cor. v. xvii. Tunc enim incepit novus annus, *annus acceptus & gratia*. Esa. lxi. ii. Illa die Pontifex Max. solus & quidem semel cum sanguine intrabat in sancta sanctorum, suffitus fecit & preces ad Deum fundebat, ut peccata populi expiarentur. Ita sane Christus solus, & semel tantum post peractum sacrificium veræ expiationis, sanguine suo intravit in caelum, tanquam sancta sanctorum, ut pro nobis precibus suis tanquam suffitu gratisimo (Apoc. viii. iii. iv.) intercederet apud patrem. Toto isto die, quamdiu Pontifex Max. in sancto sanctorum ministrabat sanguinem spargendo, suffitu faciendo & preces fundendo, sacrificia cuncta toto isto tempore in atrio cessabant, quasi nullus amplius superesset Sacerdos aut sacrificium. Tunc expiatio facta est, non pro uno homine, nec pro uno peccato tantum, prout reliquis diebus offerri solebat sæpissime pro uno, & pro certo aliquo genere peccati tantum; sed pro omnibus Israelitis

omnibusque peccatis, ut omnes credentes plenam haberent expiationem. Eodem modo, dum Christus jam in cœlo pro nobis orat & intercedit, propriumque suum sanguinem Deo patri offert, peracta expiatione omnium peccatorum nostrorum, cujuscunque generis sint, pro omnibus etiam electis, cujuscunque sint nationis aut populi, quocunque tempore & in quacunque terra vixerint, atque in posterum victuri sint, nullum datur amplius sacrificium, nulla expiatio, ut omnino nullus amplius supersit Sacerdos. Quæ omnia & id genus alia multa notatu dignissima, fusissime tractantur ab Apostolo, cum alibi, tum præcipue in Epistola ad Hebræos cap. VII. VIII. IX. & X. Non mirum igitur, diem istum dictum fuisse *Ioma*, quasi diceres *Diem nat' ἐξοχλῶ*, & *Ioma Rabba*, diem magnum. Est revera dies magnus & admirabilis, dies nativitatæ, mortis, resurrectionis, & ascensionis Christi in cœlum. Hic est ille dies quem videre desiderarunt Patres Veteris Testamenti, quem etiam per fidem cum Abrahamo viderunt. Joh. VIII. LVI.

DCCXCVI, Cum igitur Sacerdotes reliquis diebus totius anni sacrificia fecerint, tanquam sub lege cærimoniali, ubi nulla perfecta fiebat expiatio, ita ut populus & ipsi etiam Sacerdotes adhuc essent sub reatu, peccatisque contaminati, (non enim poterant sacrificia & Sacerdotes tunc temporis purificare quoad conscientiam. Hebr: IX. IX.) Deus voluit ut sacerdotes sacra facerent vestibus ex lana & lino mixtis, variisque coloribus infectis, cum vera fuerint symbola elementorum mundi & peccati, uti supra ostendimus. At vero cum decimo die Tisri Pontifex maximus modo aliquo peculiari Christum representaverit, ejusque Sacerdotium, per quod facta est vera & perfecta expiatio, ut nullus amplius reatus in electis Nov. Testamenti remaneret, nullumque supersit peccatum, quod per Christum non sit perfectissime expiatum, adeo ut Deus peccata & debita nostra nunc non tantum connivendo transferit, propter sponsonem Christi: sed etiam, vero λῶτρα jam facta, ea transtulerit, & e libro debiti eraserit; ut contra nos nulla omnino restaret accusatio legis & conscientiæ, nullusque timor mortis, & iræ Dei ob violatos ritus: ideo, inquam Deus voluit ut Pontifex Maximus illo die sacra faceret vestibus byssinis & albis: ut populus per istos ritus intelligeret, præsentem Christum, & post illius sacrificium atque expiationem, in Ecclesia Christi.

fiana nulla amplius restare peccata nec debita; sed solutionem esse præstitam, Ecclesiam Novi Testamenti esse Ecclesiam sanctam & perfecte justificatam per sanguinem Christi: *Christus enim amavit Ecclesiam suam & semetipsum dedit pro illa, ut eam purgaret, & redderet Ecclesiam Sanctam & inculpata*, ut loquitur Paulus Apostolus Ephes. v. xxv. xxvi. xxvii. Vide etiam Hebr. ix. xiv. xxvi. Secundo, Albis quoque vestibus amictus esse debuit Pontifex Maximus, propter perfectam justitiam & sanctitatem Christi. Ille per quem fieri debet vera expiatio, & qui in cœlum intrare debet, ut pro nobis intercederet, oportet ut sit justissimus ac sanctissimus, in quo nulla omnino reperitur macula peccati; nihil enim in cœlum intrare potest quod sit pollutum. Apoc. xxi. xxvii. Talis autem est summus noster Pontifex Jesus Christus. Ut igitur illius perfecta justitia atque sanctitas vivis suis coloribus depingeretur per Pontificem Max. Veteris Testamenti, quum ingressurus esset in sanctum sanctorum, vestiri debuit albis vestibus & byssinis, in quibus nulla esset lana, nullus fucus colorum, quæ sunt symbola peccati & mentis maculæ. Ideo tam solícite cavebant Judæi sub Veteri Testamento, ne Pontifici Max. aliquid eviniret quo ineptus redderetur ad ministerium illius diei; ut eum etiam septem diebus a consortio hominum separarent occluderentque, ne pollueretur, ut sanctior ad ministerium istius diei accederet, ut docent Magistri, Codice *Ioma cap. i.* Hæc autem pulcherrima imago erat justitiæ, innocentiae & sanctitatis Christi. Is enim perfectissime sanctus & justus est, absque maculis & peccatis, a consortio peccatorum longissime remotus. Eo proculdubio respexit Apostolus ad Hebræos cap. vii. xxvi. ubi dicit; Oportuisse ut haberemus summum Sacerdatem, *ὄσιον, ἀκακον, ἀμίαντον κερχωρισμὸν ἀπὸ τῶν ἁμαρτωλῶν ἢ ὑψηλότερον τῶν ἑβραίων, γενόμενον.* III. Cum lana, gemmæ, aurum, colores & reliqua ornamenta fuerint signa pompæ mundanæ, & gloriæ sacerdotii, sequitur Pontificem Maximum ejusmodi vestimenta deponere & albas induere debuisse, ut populus disceret, post Sacerdotium & expiationem per Christum factam, omnem pompam Sacerdotii Veteris Testamenti habere finem, Deumque coli in Spiritu & veritate, absque apparatu extrinsecò. iv. Deposuit etiam vestes laneas

& coloratas, aurum atque gemmas, quando intrabat in sancta sanctorum, ne quis crederet expiationem factam esse dignitate, merito & valore tanti ornatus, auri aut gemmarum. Non enim redempti sumus auro, aut argento aliisque rebus pretiosis, sed sola sanctitate, justitia & sanguine Christi. I. Petr. I. XVIII. Sed & gemmis inscripta erant nomina tribuum, aut duodecim Patriarcharum. Ne igitur in animo suo alerent vanam atque profanam opinionem aliquam, Deo scilicet litatum, & peccata expiata esse ipsa virtute, merito tribuum, justitia populi, aut etiam duodecim istorum Patriarcharum, quorum nomina XII, gemmis insculpta erant, Deus voluit ut Pontifex Maximus tunc temporis vestes illas aureas, gemmatas, laneas & coloratas pictasque deponeret, albasque fumeret: ut solus intraret peccataque expiaret nullo Patriarcha, nulla tribu praesente, quia Christus solus intravit in caelum, solus pro nobis orat, intercedit & peccata nostra expiat; ne ulla caro ob justitiam propriam gloriatur, sed si quis vult gloriari, gloriatur in Christo. v. Adde diem istam fuisse diem contritionis atque jejunii extraordinarii. Indignum igitur fuisset, si Pontifex Max. ad Deum accedere ausus fuisset, ut peccata deprecaretur, iram Dei leniret, ut eum sibi populoque propitium redderet, in ejusmodi pompa & ornatu mundano. Omnis enim pompa & gloria elatum animum superbiamque notat. Cor autem contristatum humiles gestus & viles habitus decent. Hoc autem in Christo maxime adimpletum est. Is enim, ut nostra peccata expiaret vera expiatione, *semetipsum exinanivit, forma servi accepta, similis hominibus factus est, seque submitit, & factus est obediens usque ad mortem, mortem autem crucis.* Phil. II. VII. VIII. Ita ut humilitas summi Pontificis die expiationis, nihil aliud fuerit quam imago humilitatis Jesu Christi. Sed quemadmodum Pontifex Max. dum ita humiliatus erat, nihilominus, peracta expiatione, ipsissimis vestibus albis intravit in Sanctum Sanctorum; sic & Christus, postquam sacrificium se obtulit Deo, in isto statu humili, tandem ascendit in caelum, verum antitypum Sancti Sanctorum, & supremam gloriam adeptus est. Quod iterum innuit ipse Apostolus eodem loci, versibus IX. X. XI. ubi statim addit: *Qua propter etiam Deus ipsum in summam extulit sublimitatem, ac donavit ei nomen quod est supra omne nomen; Ut ad nomen Jesu omne genua fle-*

ſectat, cœleſtium ac terreſtrium & ſubterraneorum, omniſque lingua profiteretur Ieſum Chriſtum eſſe Dominum, ad gloriam Dei patris.

DCCXCVII. Ex his omnibus, quæ hæcenus dicta ſunt de ſignificatione veſtium ſacrarum, patet nos eſſe participes ſanctitatis, juſtitia, & perfectionis Chriſti, illius mortis, ſacrificii, & interceſſionis, omniumque beneficiorum, quæ ſuo ſanguine apud patrem nobis meruit. At ſimul etiam colligimus, nos ipſos etiam per Sacerdotium Chriſti factos eſſe Sacerdotes, immo Reges & Sacerdotes. Chriſtus enim *primus genitus eſt inter multos fratres.* Commate xxviii. & xxix. prout Pontifex Max. V. Teſtam. reliquos ſacerdotes *fratres ſuos* nominare ſolebat. Ideo & nos ſub Novo Teſtamento, abdicatis humanis cupiditatibus, & negotiis atque impedimentis omnibus hujus ſæculi ſepoſitis. Deo ſumus ſancti, ac Sacerdotio ſedulo fungi debemus. Cum autem Sacerdotium exerceamus ſub Novo Teſtamento, poſt peractum ſacerdotium Chriſti, illiusque introitum in Sancta Sanctorum: ceſſat in hac terra Sacerdotium Chriſti; ceſſant omnes oblationes, omnia ſacrificia deſumpta a rebus corporeis, cum res iſtæ hodie nullius omnino ſint uſus; ideo & nullæ veſtes ſacerdotales in Eccleſia Chriſtiana amplius locum habent, ut non niſi magna ſuperſtitione hodie a nonnullis introducantur. Nihil enim proſus poſſunt ſignificare, cum nullas umbras patiatur Eccleſia Chriſtiana, poſtquam Sol juſtitia ortus eſt. Mal. iv. ii. Nullo ſigno, nullo typo atque imagine opus eſt præſente antitypo Jeſu Chriſto. Deinde quemadmodum Pontifices extra templum veſtibus vulgaribus incedebant, in iis Deum colebant, eodem modo quo & reliqui Iſraelitæ: ita ſane & nos, quamvis ſumus Sacerdotes ſpirituales, cum tamen verſemur extra templum illud, quod manibus hominum factum eſt, omnis externa pompa atque habitus nobis deponendus eſt, ut in omnibus locis, omnibusque veſtibus Deum caſte adoraremus & coleremus, puris manibus atque pura mente, in Spiritu & veritate. Sacerdotes ſumus ſpirituales, ideo ſacrificia quæ Deus a nobis poſtulat ſunt ſpiritualia. i. Petr. ii. v. Sunt preces Sanctorum, quæ tanquam ſuffitus grati, cum ſuffitu Chriſti & per illius manus ad Deum aſcendunt. Apoc. viii. ii. iii. Sunt laudes: ſunt gratiarum actiones; ſunt juveni labiorum noſtrorum; ſunt opera pietatis erga Deum; & charitatis erga proximum; ſunt corda

contrita & animi abjecti atque resipiscentes. Psalm. L. XII. Hebr. XIII. XV. Of. XIV. II. Phil. IV. XVIII. Psalm. LI. XIX. Immo nosmetipsos, corpora & mentes Deo consecrare atque offerre jubemur, tanquam hostias vivas, sanctas, & placentes Deo, qui cultus noster rationalis est. Rom. XII. I. II. Hæc sunt vera sacrificia quæ Deus a nobis postulat, Hoc sensu veri fumus sacerdotes sub Novo Testamento. Tandem cum Christus jam ministret in sancto sanctorum, & cum omnia reliqua sacrificia hodie cessare debeant, sequitur nos etiam cum eo, ut ministerium nostrum perageremus, non nisi albis & puris vestiri debere. Non aureis, non coloratis atque gemmatis. Omnem lanam, omne aurum, omnes gemmas omnemque ornatum, uno verbo omne desiderium divitiarum, gloriæ & pompæ hujus sæculi, omnes cupiditates animi, omnem fastum & superbiam, cum omni colore peccati nequitiarumque exuere debemus ut in omni submissione cordisque contritione, in omni sanctitate & iustitia, tanquam vestibus byssinis & albissimis incedamus. *Ut vestibus laudis & iustitia, & tunica iustitia Christi vestiamur.* Immo ut *Christum ipsum induamus*, Gal. III. XXVII. Ut tandem in hoc apparatu pio atque sancto; Christi pietatem & virtutes imitantes, summaque diligentia Sacerdotio nostro spirituali functi, tandem peracto Sacerdotio in hac terra, tanquam in atrio, cum Christo summo Sacerdote, fratre, capite & ductore nostro, habeamus libertatem ad Deum patrem accedendi, in cœlum, tanquam in sancta sanctorum intrandi, quo nobis per Christum jam patet introitus, Hebr. IX. VIII. Atque sic ut cum Christo Deum perfecta sanctitate in æternum colamus, laudesque ejus tanquam Reges & Sacerdotes in cœlesti Templo æternum canamus.

F I N I S.

INDEX

INDEX RERUM

& Verborum

SECUNDI LIBRI.

Paragraphi notantur.

A.

A Balet pro *abanet* inde balteus. 354.
Abraham, Isaac & Jacob in Pectorali. 637
Achates dicitur à Mose Schebo. 558. Ab aliis *Lefchem*. 545.
An sit *Beryllus*. 558. *Achates* est subviridis. 558. Rabbini dicunt *Abatim*. 559. Ejus descriptio. 560. Mirificæ ejus picturæ. *ibid.* *Achates* Pyrrhi Regis. *ibid.* Varia genera. *ibid.* *Ashates* dicta ab Hebr. *Akud*, punctatum, inde *Achud* & *Achat*. 561. Optima *Achates*. 563. Ejus locus natalis. *ibid.* Moles. *ibid.* & 564. Pretium, & virtutes. 564. 565. *Achates*, an dici possit *oculus vituli*. 568
Achlama Amethystus. 569. Nephthali destinatur. 571. Unde dicitur. 568
Achmar gemma. 473. 478
Acinus in uva iustar plectri in tintinnabulo. 425. 425
Adam cur vestitus a Deo. 754.
Adamus Ejus pulvere celantur & poliuntur gemmæ. 467.

An sit lapis *Odem*? 475. Nul-
li cedit pretio. *ibid.* Ejus ety-
mon. *ibid.* Dicitur *indomitus*
fabulose. 475. *Adamantes* falsi
ex saphiris. 519. *Adamus* est se-
xtus lapis in Pectorali 533. 534
&c. Ejus non memint Johan-
nes in Apocal. *ibid.* *Adamus* an
Hebr. dicatur *Anach*? & *Ana-
etites*? 535. 536. vox *Adamus*
latet in voce *Iabalom*. 537. Di-
citur *Almas*. *ibid.* Est omnium
lapidum durissimus. 538. &c.
An hircino sanguine rumpat-
tur. 538. Perforat margaritas.
539. Est lapis albissimus. 540.
Ejus locus natalis. 541. &
542. Quanto tempore nascat-
ur, & ex qua materia. 541.
Est gemmarum omnium pre-
tiosissima. 542. Solis, & qui-
dem paucis Regibus olim
cognita. *ibid.* Ejus moles. *i-
bid.* *Adamus* Magni Mogolis.
ibid. *Adamus* Philippi Reg.
Hispaniæ. *ib.* Ejus virtutes.
ibid. & 543. An sit venenum.
ibid. *Adamus* an sit *Urim* &
Thummim? 628. 645. An per
eum futura prædicantur. *ibid.*
628. 629. Ex *Adamantibus*
Ccccc litte-

INDEX RERUM.

- litteræ in corona Julii secundi Pont. Max. Romani. 671
- Egyptii Cingari* palliati. 410
- Egyptiorum ritus* an ad Judæos propagati? 125. Eorum *sistra* & *crepitacula* utrum ante *tinnabula* Pont. Max. Hebr. *ibid.* *Egyptii* multa videntur didicisse a Judæis, per Josephum. *ibid.* Tempore Salomonis. *ibid.* *Egyptiorum sacerdotes* caput & oculos tegunt. 402. Eorum ornamenta in Pectore. 463. Sunt *Judices*. 615. Habent imaginem in collo. Vide imago, & *saphirus*.
- Aeneas* primus tecto capite sacrificat. 401
- Aequabiles* catenæ. 461
- Agni* ut plurimum offerebantur. 759
- Agraffes*. 344
- Agrippa* Rex legit sectionem. 711
- Aharonis* virga floruit. 778
- Ahasueri* Regis Thesaurus. 704
- Akik* gemma. 473. 486
- Ala* quomodo dicta Hebr. 659.
- Ala* pallii. 410. 416
- Alam* & *Almas* pro *Jahalom*. 537
- Inde *Admas* & *Adamas*. *ibid.*
- Alba Luna*. 519. *Albescere*. *ibid.*
- Albus* color in Tiaris. 385. In gemmis foli Adamanti convenit. 540. *Alba vestes* martyrum. 771. & sacerdotum. *ibid.* *Albus* color Deo attribuitur. *ibid.* Significat Christi *justitiam* & *sanctitatem*. *ibid.* & ejus *naturam divinam*. 766.
- Est *color Regius*. *ibid.*
- Alexandri Magni* Diadema. 383
385. *Alex. Magnus* irascitur Judæis. 717. Placatur. *ibid.* Petit a Pont. Max. Judæorum ut oraculum confuleret. 723
- Alexandri Severi* Thesaurus. 704
- Aller* pro *aner* & *anare*. 354.
- Amethystus* dicitur *Saphyrus*. 528.
- Est *Hyacinthus* dictus. 653.
570. Olim *Hyacinthus* dictus. 553. 558.
- Dicitur *Achlama*. 568.
- Ejus descriptio. 570. 571.
- &c. Vini colorem refert. 570.
- Cur ita dicatur. *ibid.* Ejus varia genera. *ibid.* Omnes violacei. *ibid.* *Nephtali* destinatur. *ibid.* Ejus locus natalis. 570. 572. Ejus *pretium*, & *virtutes*. 570. 572. 573
- Amiciviv*, *amicivivus*. 435
- Amiculum* dicitur *Ephod*. 435.
- 439
- Amphischistelin*. Pectorale. 454
- Amussis*. 480
- Anach* & *Anactites* an sit *Adamas*. 535. unde dicatur. *ibid.* An sit *Onyx*. *ibid.* Esse *plumbum* aut *stannum*. 636. filum cui *plumbum* appensum est. 536
- Anaxyris* quid? 382
- Ancilia* 463. Eorum forma. *ibid.* Cœlo dimissum primum. 463
- Angeli* cincti 374. 375. Vide *Balteus* & *cinctus*. An dent *re*.

LIBRI SECUNDO

- responsa per Urim & Thummim? 625 &c. Eorum ministerio Deus utitur. 626. An vocem edant respondendo per Urim & Thummim? 639
Angulus quid? 410. 411
Animalium imagines nullæ in vest. sacr. 444
Annuli aurei in vest. facris. 449. 450
Annuli in Ephodo quot? 449. In pectorali. 459. 460
Anthrax a Carchedonio non debet distingui? 508
Antimonium est *stibium*. 509
Antonia arx in Templo. 703
Apanturim, & *Marganit Apanturim*, & *Apanur* gemma: 473. An sit *Panthera* 548. Sic vertitur *Jaspis*. 605. 607 609
Apex pileus 402. Unde dicatur? 402. *Apex* Episcopalis dignitas. 402
Apis. In ejus fronte alba macula. 385
Apostoli duodecim. An tot tintinnabula. 427. Significantur per tintinnabula. 787
Aqua marina, *beryllus*. 576
Aqua limpida. 499
Aquila nido suo imponit Achatem. 565. Attulit vermem *Samir*. 467. *Aquila* si scalperetur in amethysto virtus. 573
Aranea tela vestis tenuissima. 697
Arca in bellum deducitur. 647. Ejus annuli & vestes. 632
Arca variæ in templo ad custodiendas vestes sacras. 706. Earum tituli. *ibid.*
Arkin gemma. 473. 486. Pro *Tarkin*; unde *Turkois*. 558
Arma Turni & Palladis. 361
Ars vestes sacras pretiosas reddit. 700. Ejus significatio. *ibid.*
Artifex imaginum. 480
Artificiosissimum opus Ephod. 442 455
Aruspex herniam prodit. 335
Arx Antonia. 703. Erat sub sigillo Pont. Max. Hebr. postea sub sigillo præsidii Rom. 703
Ascetarum pallia. 409
Asini tintinnabula gerunt. 424
Asmodæus Rex Dæmonum 467
Aspides in humeralibus quid? 444
Astronomia an Deus docere voluerit per vestes sacras. 742
Atrium solum dicitur templum & *Mikdash*. 716. Extra atrium dicitur *Provincia*. *ibid.*
Augustus *Cæsar* habuit tibia & feminalia. 334
Aurea bulla quid? 360
Aurora ab Hebr. *Or. lumen*. 616
Aurum *virens* pro *Smaragdo*. 502 585
Aureum est corpus Christi. 585
Auri lapis est *Chrysolithus*. 591
 Ccccc 2 *Au-*

INDEX R E R U M

Aurum & gemma *Tharsis* junguntur. 586

Aurum purum corona Pont. Max. 660

Aurum quid significet. 742. 754
760. Christo offertur ut Regi
761. Christi naturam divinam
significat, & æternitatem.
760. 762. 791. Etejus me-
riti pretium. 763. Est sym-
bolum Christi donorum &
gratiarum. 764

B.

B. ponunt Latini Hebræorum
n. 499

Baal-Peoris sacra. 332

Babylonii nudo capite sacrificant.
401

Bacca dicitur pro *Macca*. 499

Bacchus ab Arabibus in lapide
colitur. 501. Ejus sacra.
401

Baculos habent peregrinantes.
396

Baculus Mamillii Limetani. *ibid.*

Baculus ab Hebr. *Maklo*. 499

Bactriana chrysolithi. 589

Baen est lamina aurea. 662. An
sit vox Hispanica? *ibid.* Ger-
manis significat *viam tritam*.

Baenen / de weg baenen.

Gen baen stoffe &c. *ibid.* Pro

Baen dicitur *barean*. *ibid.* An
dicendum **Bant**. *ibid.*

Bagdad pro *Magdad*, 499

Baliens. 353. 354. &c. Vesti-

mentum vetustissimum. *ib.*
Latinis dictus ab *Abnet*. 354
Balteorum varia materia. *ibid.*
Ex pellibus & corio 355. *Bal-*
teus Joh. Baptistæ. *ibid.* *Bal-*
teus Argenteus & Auratus. *i-*
bid. *Aeneus* & *Lineus*. *ibid.*
Baltei sacerdotum ex lana & li-
no. 356. Mixtæ ideo mate-
riæ. *ibid.* Extra ministerium
a Sacerdotibus deponi debet.
ibid. *Baltens* Pont. Max. de-
cimo die *Tisri* ex lino. *ibid.*
dicitur *lorum* & *fascia*. 356.
Baltei longitudo. 357. 362,
Dicitur *Mitra*. *ibid.* 387.
Longus xxxii. ulnas. 357.
Latus iv. digitos. 358. In-
tus cavus. 359. Ejusmodi
balteis veteres utebantur pro
crumena. *ibid.* In *balteo* sti-
pendium. *ibid.* *Baltens* est in-
star serpentis exuviarum. *ibid.*
Balteorum ornamenta. 360,
Baltei aurati, constellati. *ibid.*
Gemmati. *ibid.* *Baltei* Batavo-
rum. *ibid.* *Baltei* Sacerdotum
opus Phrygionicum. 361. An
habeant squamas instar ser-
pentis? *ibid.* Habent fibulas.
262. Longi dicuntur *mitra*
& *fascia*. 362. *Baltei* in usum
militum. 370. Inde depen-
det gladius. *ibid.* *Balteo* cingi
est *armari*. *Balteis* cognoscun-
tur legionarii. 370. Sunt fig-
na excercitus. *ibid.* Germa-
nis dicitur *Seltzeten* / *Gallis*
Efchar-

LIBRI PRIMI.

- Escharpe* *ibid.* *Balteis* cinguntur foeminae. 371. Inde ad viros. 372. *Balteo* veteres opus habebant. *ibid.* *Baltei* sacerdot. Hebr. ex mandato Dei. 373. Eis tunica cingitur. 374. *Balteus* & tunica junguntur. *ibid.* Dicitur *Zodiacus*. 375. *Baltens* sacerdotalis in tabula depictus. 377. Explicatur. *ibid.* *Baltens* opus *Rokem* ideo pretiosus. 700 Eum deponere debebant sacerdotes quam primum ab opere cessabant propter *Schaatnez*. 713. Fluebat propter ornatum. 713. Lævo humero injiciebatur. 713. Quid significet? 742. 745. 753. 776. 782. Cur solus acu pictus. *ibid.* & 776
- Banat* & **Bant**. Ab Hebr. & Arab. 354. 389
- Bandum*, *Banderolle*, vexillum
- Gen Draeg-bant**. 389
- Bandt** pro *baen*. 662
- Barak*, splendere. 498
- Barean* male pro **Baen**. Vide *baen*.
- Bardigin* gemma. 473. 507
- Bardocucullus*. 386
- Bareketh*, *Barkan* & *Beraktha*. *Smaragdus*. 495. &c. An sit *Hyacinthus*? 498. &c. Summus ei attribuitur splendor. Vide *Smaragdus*. Ex *Bareket*, & *Berakta* sit *Bareget* & *Beragda*. Inde *Maragda*, *Maragdos* & *Smaragdos*. 499. Pro *Barak* Persæ dicunt *Bereg*. *ibid.* *Gemma Bareketh* quid *Rabboth* 501. 502. Ejus color viridis. *ibid.* vide *Smaragdus*.
- Barkan Veaphran* gemma. 473. 407
- Basiliscus* quid? 385
- Bataavorum* *Baltei* 360
- Bathnan* pro *Maithnan*. 499
- Baudrier* *balteus*. 353. 370
- Baum Wol / Xylinum*. 337
- Baxeia* genus calceamenti. 318
- Hinc *Belgarum Boren /* & *Germ. Buxen!* *ibid.*
- Bdellium*. 593
- Bedolcha* gemma. 473. & *Bedolah* an *Schoham*. 593. Distinguitur a *Margarita*. 593. 594. 596
- Belat* eminere. Hinc *gebult / bulten / een bult*. 636
- Bellen** a *bullia* tintinnabula. 425
- Belur* Arab. *Beryllus*. 517. an *Schoham*. 593
- Beltze* haube. 382
- Bengala* habet *byssum* pretiosam 697
- Benjaminis* vexillum. 609
- Berech* & *borcho* genu. 321
- Beraktha* & *Barkan* gemma. 473 vide *Bareket*.
- Berilioth chala*, gemma. 473. An *Schoham*. 593. Est *Beryllus*. *ibid.*
- Berulin* gemma. 473. 558. *Beryll-*

INDEX RERUM.

- ryllus. *ibid.*
Beryllus gemma. 472. 517. 558
 An sit *Schebo* *ibid.* an *Acha-*
tes, aut *Tarsis*. 516. *Berylli*
 color. *ibid.* *Beryllus Thalassius.*
ibid. Dicitur *Schoham.* 593.
 &c. Ad *Jaspidem* accedit.
 595. Nascitur circa *Euphra-*
tem. 597
Beurse-snijder. Sector zona-
 rius. 359
Binden / Waeg bant. 389
Birla gemma. 473. 545
Bladt / ein stirn Blatt. 657. La-
 mina P. Max. *ibid.*
Blatteo sericum. 408
Blattem lamina ein Blatt / folium
 661
Bleau / Peers en Bleau /
Doncker bleau. 525. 529.
Bleautwe Duppen. 570
Bleyschnur. 536
Bohemi Cingari palliati. 410
Bonet de nuist. 386
Bozduren / gebozduert. 361
Bozflap des Gerichtes / Pe-
torale. 454
Boren Belgice Brachæ. 318
Braca, & *bracca* male pro *bra-*
cha. *ibid.*
Bracha sacræ describuntur.
 312. &c. Dicuntur *feminalia.*
 311. 316. Erant *ἐξάρμια.* 312
Albæ bracha. 313. *Coccinæ*
Alex. Severi. *ibid.* *ποικίλοι*
 & *plumata* *ibid.* *Albæ Imper-*
ator. *ibid.* In tela textæ non
 futæ. 314. *Brachæ* nonnun-
 quam *tibia.* 318. *Germanis*
 ein *Bruch.* *ibid.* & *Duxen Bel-*
 gice **Boren.** Earum forma.
 319. &c. In quo loco cin-
 gantur. 319. *Brachati.* 321.
Bracha breves. *ibid.* *Bracha*
 non est vox *Gallica* sed *He-*
bræa. 321. 326. *Brachæ* ve-
 terum. *ibid.* *Brachatum* totum
 corpus. 326. *Bracha* expel-
 libus. *ibid.* *Brachata* statua.
ibid. Quomodo dictæ. *ibid.*
Brachæ dimidiatæ. 327. *Bra-*
cha, non apertæ ad verenda
 nec ad anum. 328. &c. Cinge-
 bantur ad lumbos *ibid.* Sunt
 instar *marfupii.* *ibid.* Dicun-
 tur *facci.* 328. Habent liga-
 menta. *ibid.* Texuntur abs-
 que opera acus. *ibid.* *Brachæ*
mulierum apud *Judæos.* 329
Brachæ Pharisæorum. *ibid.*
 Dicuntur in numero *duali.*
 330. *Brachæ* in tabula depi-
 ctæ. 331. *Bracharum* sacra-
 rum usus. 332. &c. *Brachas*
 an *Hebræi* habuerint. 333
 Ab eis receptæ *ibid.* An in usu
 in *Regionibus* calidioribus.
 334. *Brachæ* vestimentum
Barbarum. *ibid.* Eas non ha-
 buit *Jul. Cæsar.* *ibid.* Næc
 mulieres tempore *Saturnini*
 334. Et *Sacerdotes Ethnico-*
rum. 335. *Brachæ* albæ. 385.
 Quid *Bracha* significant. 744
 745. 753. 780
Bracteola. 661.
 Bra-

LIBRI SECUNDO

<i>Bragas</i> Italice <i>Brachæ</i> .	318	<i>Colçons</i> & <i>colçones</i> <i>brachæ</i> .	317
<i>Brayes</i> Gallice <i>brachæ</i> .	311:318	<i>Caligula</i> unde dictus.	317. Cin-
<i>Brittannia</i> quasi <i>Baratanach</i> , A-		ctus.	373
ger <i>stanni</i> .	536	<i>Calottes</i> quasi <i>galottes</i> , dicuntur	
<i>Brodé</i> .	361	a <i>Galea</i> .	378. 397
B <i>Boeck</i> Belgice <i>Brachæ</i> .	316	<i>Calyptra</i> provincia integra orna-	
<i>Buch</i> <i>Brachæ</i> .	321	tui <i>Reginæ</i> destinata.	371
<i>Bulla</i> Bellen .	425	<i>Calzi</i> . 317. <i>Calze</i> <i>Marinaresche</i> .	
<i>Bullatum</i> an inde dictum balte-		326	
um?	354	<i>Cama</i> quid? <i>Camus</i> , & <i>Cama-</i>	
<i>Burla</i> gemma pro <i>Beryllus</i> .	473	<i>rum</i> .	339
An <i>Schoham</i> .	593	<i>Camafena</i> .	<i>ibid.</i>
<i>Buren</i> German. <i>brachæ</i> , 318. di-		<i>Camis</i> , in <i>Camis</i> dormire.	339
ctæ a <i>baxea</i> .	<i>ibid.</i>	<i>Camisia</i> & <i>Chemise</i> . 339. Sic di-	
<i>Buza</i> apud <i>Aquilam</i> quid? 319		citur ab Arabico. <i>ibid.</i> <i>Camisia</i>	
<i>Byssus</i> & <i>Byssina</i> . 340. 383. Pre-		magna. 341. 414. 416. <i>Camis-</i>	
tiosissima circa <i>Bengalam</i> . 697		<i>sole</i> .	350
Quid significet. 742. Justifi-		<i>Campana</i> tintinnabulum.	426
cationes sanctorum.	758	<i>Campestria</i> .	315
<i>Byssus</i> . vide <i>Linum</i> .		<i>Candidum</i> & <i>rubrum</i> eadem vo-	
		ce exprimuntur.	475
C.		<i>Candor</i> summus in corpore hu-	
		mano.	525
C <i>Abalista</i> .	470	<i>Candys</i> .	382
<i>Cachale</i> & <i>Cochalim</i> gem-		<i>Canis</i> in nummo <i>C. Mamili</i> quid	
ma. 473. 506. 509. 545.		significet.	396
555. An <i>Carbunculus</i> .	555	<i>Canna</i> limitibus metandis. 394	
<i>Cadcarna</i> gemma. 473. Pro <i>Car-</i>		&c. Non reperitur in num-	
<i>chadna</i> <i>Carchedonius</i> .	507	mo <i>Mamili</i> .	396
<i>Cajaphas</i> non laceravit vestes Sa-		<i>Capita</i> animalium ad ornatum pi-	
cerdotaies.	709	leorum.	386
<i>Calamus</i> , <i>decempeda</i> , debet esse		<i>Capital</i> quid? unde dictum. 404	
recta.	394	<i>Capite</i> nudo fiebant sacra antiqui-	
<i>Calasiris</i> vestis Sacerdotalis. 352		tus. 401. <i>Capite</i> velato qui fa-	
<i>Calchedonius</i> pro <i>Carchedonius</i> .		crificaverint? 401. 402. Cur	
508		hoc factum.	403
<i>Calcei</i> quomodo dicti <i>Hebræis</i> .		<i>Capitis</i> tegumenta varia. 379.	
333		&c.	

INDEX RERUM

- Capitium* pallii cujus formæ. 419
 Habuit limbum. 420
Capnias gemma Jaspidis genus. 608
Captivitas, *captivum cepit*. 557
Captiva nuptura Israelitæ cur debeat vestes deponere? 751
Caracalla. 386. Est similis Ephodo. 436
Caracalla Antoninus. 436
Carbunculus. 476. Carbunculus veterum est *rubinus*. 476. 495
 Dicitur a *carbone*. 507. Est verus rubinus. *ibid.* & 512.
 Dicitur *Carchedonius* ab urbe *Carthagine*. 508. Utrum crescat circa *Carthaginem*? *ibid.*
 Crescit in India. *ibid.* *Carbunculi* albi. Masculi & foeminae. *ibid.* Varii *Carbunculi*. 510
Carbunculi unde dicti. 510. Est pretiosus. *ibid.* Ejus color. *ibid.* Cui tribui destinatus. 511. Ejus fabulosus splendor. 513. Saphirus an *Carbunculus*. 520. An *Jahalom*? 533
Carchedonius. 507. Est Carbunculus. dicitur ab urbe *Carthagine*. 508. & Dicitur *an-thrax*. 508. Non nascitur circa *Carthaginem*, sed in India *ibid.* Ejus color ruber. 509.
 A quibusdam exponitur Saphirus. 520. Et *Jahalom*. 533
 539
Cardecuchin. 473. & *Carcunin*. Est *Carchedonius*. 507
Cardinales Eminentia dicuntur unde? 402. Eorum *Pilei*. 381
Carthago unde sic dicta. 508.
 Dicitur *Karthachada*, nova civitas. *ibid.* *Neapolis*, *Novomagum*. *ibid.*
Castanea & *cnuces* *Palatinæ* dicuntur *Colonienses*. 508
Cassis ovata. 397
Catella pro *Catena*. 354
Catena aurea in S. vestitu. 448
 In *Pectorali*. 460. quot. 461
 Earum forma instar funium. *ibid.* *Catena aurea* quid significant? 791
Causia pileus. 381. *Causia* conchyliatæ. 384. 386
Ceinture de la Reine. Vestigal apud Gallos. 371
Centones, *centucla*. 382. 383. 386
Ceraunius. 495
Cerussa fucus. 524. Magnam habet cognationem cum *stibio*. 509
Cethegi cinctura. 373
Chabal funis Hebr. Hinc Belg. *een kabel*. 499
Chascha filere. 613
Chanamael, an *Pont. Max.* 688.
Chavila. vide *Havila*.
Chaza videre. 613
Chazeh pectus. *ibid.*
Chemise. *Chemise* qui tiennent *terrec*. 336. *Chemisette*. 350
Chetunet & *Chetunah*, tunica. 414

LIBRIS E C U N D I.

414. *Chetuneth T aschbetz. ibid.*
Chilzon conchylium, purpura.

699

Chius Arabiæ Insula. 490. habet
 significationem occultandi.
ibid. Inde nata fabula de To-
 pazio insula quæsitâ. *ib.*

Chlamys. 436

Cohoschen Mischpat pectorale. 612

614

Christus tunicatus. Vide tunica.
 Ejus *sanguis* per saphirum re-
 præsentatur. 521. Ejus *pas-*
siones. ibid. Ejus *pulchritudo* per
 ebur & saphirum. 525. De
 Christo multa intelligi, quæ
 de adamante dicuntur. 538.
 Ejus *natura humana* depingi-
 tur per *Tharsis.* 579. Per *li-*
num & lanam. 760. Per *palli-*
um. 784. Ejus *natura divina*
 repræsentatur per *aurum.* 760
 per *colorem album.* 766. Ejus
 natura divina & perfectiones
 784. 791. *Christus* dicitur au-
 reus. 585. Ejus cingulum au-
 reum *ibid.* Ejus virtus & splen-
 dor auro comparatur. 586.
Christus nulla rerum externa-
 rum commendatione opus ha-
 bet. *ib.* Tamen per res corpo-
 reas repræsentatur. *ibid.* a Sa-
 cerdotibus judicatur. 614. Mi-
 racula edidit per nomen *Ieho-*
va. 621. Depingitur per gem-
 mas in Pectorali. 633. Ejus
 munditiem significant vestes
 sacerdot. 678. In templo quo

sensu federit? 712. Ejus præ-
 ces in cælo ut Pont. Max. in
 S. Sanctorum, 749. *Christus*
 repræsentatur per vestes sa-
 cras. 740. 741. &c. 747. E-
 jus merito sacrificia Deo gra-
 grata sunt. 748. Ejus typi Sa-
 cerdotes. 749. Solus habet
 jus accedendi ad Deum ut
 Pontif. Max. 749. Ejus san-
 guinis clamor. *ibid.* Est ve-
 stimentis sacris indutus. *ibid.*
 Ejus virtutes, dona & bene-
 ficia multa & varia. 753. E-
 jus insignia beneficia quatuor
 depinguntur per quatuor ve-
 stes. 753. Ejus *circumciso* in-
 itium effusionis sanguinis. 754
 Ejus *due natura* repræsentan-
 tur per *linum & lanam.* 756.
 Per *duos sardoniches.* 788. *Chri-*
stus ex muliere nascitur. 756.
 Dicitur *semen mulieris. ibid.* Est
 lino vestitus. 758. Vocatur
 agnus. 759. *Christi* mûnera
 tria, *Sacerdotale, Regium. &*
Propheticum. Quomodo depin-
 gantur. 761. & 793. Et of-
 fertur aurum, thus & myr-
 rha. 761. Ejus sacrificium æ-
 ternum. 762. Pretium ejus
 mortis & passionis per aurum
 significatur. 763. Et ejus do-
 na & gratiæ. 764. *Christus* nos
 purgat multis passionibus. 765
 Albis vestibus apparet. 766.
 Magna gloria fulget. *ibid.* Est
 æternus. 768. Est homo cœ-

INDEX RERUM

lectis. *ibid.* Ejus natura humana habet aliquid. cœleste. *ibid.* Ejus conceptio & natiuitas cœlestis. 768. Cum saphiro comparatur. *ibid.* Peccatis nostris onustus est. 769. Ejus sanguis per purpuram significatur. 770. Est sanctissimus. 771. Ejus dolores, plagæ & vibices saphirus significat. 772. Ejus integritas & meritum. 773. Sola ejus iustitia iustificamur. *ibid.* Totus credendus est. *ibid.* Ejus os non frangendum. *ibid.* Pro omnibus electis satisfecit. 773. In eo nihil deforme, nec quod molestiam creet. *ibid.* Ejus sacerdotium æternum. 774. 794. Repræsentatur per flores. 778. Ipse dicitur flos & germen *ibid.* Sacerdotii ejus gloria. 779. Fructus. *ibid.* Et bona. *ibid.* Ejus sacrificii meritum. 785. Sese obtulit magno clamore. 786. Egregiam confessionem edidit. *ibid.* Testimonium dat præstitutis temporibus. *ibid.* *Christi* gratia electi ornatur. 775. *Christus* opus salutis solus absoluit. 776. Quousque utatur opera creaturarum in negotio redemptionis. *ibid.* Possidet summum ornatum & perfectiones. 777. Est arbor vitæ. 779. In eo est vita. *ibid.* Ejus sanctitas & integritas.

780. Est sanctus Dei. *ibid.* Per ejus spiritum caro nostra mortificatur. *ibid.* Ejus honor & gloria. 781. Est sacerdotum Dominus & Antitypus. 182. Bellator & videx. *ibid.* In redemptionis opere non potest impediri. *ibid.* Cinctus est ut esset expeditus in opere. *ibid.* Per eum renes nostri edocentur. *ib.* Est Pont. Max. 783. Est ditissimus. *ibid.* Nostram prævaricationem tegit. 784. Ipse est homo sanctus & cœlestis. *ibid.* Ejus iustitia est cœlestis. *ibid.* A nobis non debet lacerari propriis meritis. *ibid.* Ejus constantia. 785. Mors. *ibid.* Caro & sanguis. *ibid.* Consolationes. *ibid.* Voluntatem patris prædicat & futura annunciat. 786. In cœlo pro nobis orat. *ibid.* Ejus bona omnia sunt aurea & æterna. 787. Ejus Apostoli & Discipuli. *ibid.* A *Christo* dependent omnes Ecclesiæ. *ibid.* Est verus doctor & sacerdos. 787. Caput Ecclesiæ. 788. Clypeus & scutum electorum. *ibid.* Novit suos. 788. Eorum meminit. *ibid.* Humeris suis nos portat in sanctuarium *ib.* Nobis succurrit. *ib.* Ecclesiam amat & sustentat. 788. Ejus typus Josephus. 789. *Christi* amor erga Ecclesiam. *ibid.* Electos sibi arctè jungit. *ibid.* Sig-

LIBRI SECUNDI.

Significantur per duodecim gemmas. 790. Est fundamentum Ecclesiæ. *ibid.* Ecclesiam in pectore gestat. *ibid.* Eam amat. *ibid.* Christus est iudex. 791. Suos sibi vendicat. *ibid.* Est sponsor & Advocatus noster. *ibid.* Repræsentatur per Urim & Thummim. 791. Est præfens in secundo Templo. *ibid.* Est Propheta pius, fidelis & perfectus. *ibid.* Nos sibi jungit. *ibid.* Est Rex Ecclesiæ. 792. Dominus gloriæ *ibid.* Rex & Princeps. 793 Est servus. 792 In operibus patris occupatus est. *ibid.* Est Iehova. 793. Perfecte sanctus *ibid.* Ejus sanctitate omnia purgantur. 793. Per Christum omnia nova facta sunt. 795 Solus peccata expiat *ibid.* In cælum intravit *ibid.* In eo est perfecta expiatio. 796. Christi dies 795. Eum videre desiderabant veteres *ibid.* Christus peccata perfecte expiat & aufert 796. Est perfecte justus & sanctus 796. Solus expiat peccata & pro nobis in cælum intrat *ibid.* Ejus humilitas *ibid.* Intrat in Sancta Sanctorum *ibid.* Est primogenitus inter multos fratres 797. Hodie ejus sacerdotium in terra cessat *ibid.* Per Christum nobis aditus ad cælum patet. 797

Chryseleetri gemmæ. 582
Chrysoberyllus Smaragdus dicitur 503
Chrysolithus gemma 487, 506. 554. Ejus color 487. Sumitur pro Topazio 493. Est *Tarschisch* 581. &c. Ejus meminit Johannes in Apocalypsi 584. Qualis gemma veterum *Chrysolithus*. 586. Hodie Topazius vocatur 581. *Chrysolithi* nomen plurimis gemmis attribuitur 582. Veri *Chrysolithi* *ibid.* Talis est *Tarsis* 583. Est instar auri 584 585. *Chrysolithus* ex *Tarschisch* Indica, non Hispanica 588. In India nascuntur optimi *ibid.* Talem intellexit Moses per *Tarschisch*. *ib.* *Chrysolithi* moles 590. Locus natalis *ibid.* Sunt pretiosæ *ibid.* *Chrysolithus* Tavernerio est Topazius *ibid.* Ejus virtutes 591. Auri & Solis lapis dicitur. *ibid.*
Ciconia carbunculum attulit Heracleæ. 513
Cicum pro *κίρκυ*. 499
Cidaris. 378. 382. 383. 657. Sic dicitur ab Hebræo *Keiher* 667
Cinctus & *præcinctus* armatus. 370
Cinctus muliebriter imbellis. 371
Cinctus *Gabinus*. 373. 403
Cinctus & *cincturi*. 373. *Cincti* candido linreamine. *ibid.*
Cincture locus. 375
D d d d 2 Cin-

INDEX RERUM

- Cingari* Ægyptii. 410
Cingere pro armare 370. *Cingen-*
di modus varius. 375
Cingulum. 353. Hinc Gallis *une*
Zangle. 355. *Cinguli* aureis
 bullis ornati 362. *Cingulum*
 Reginae 371. *Cingula* pretio-
 sa nostrarum mulierum. *ibid.*
Cingulum Eliæ 372. *Johannis*
Baptistæ *ibid.*: Angelorum *ibid.*
Cingula gestant Judæi *ibid.*: Et
 peregrinantes *ibid.*: *Cingulum*
 capitis 404. *Cingulum* Epho-
 di 439. 441. *Cingula* duo ha-
 bet Pontifex Maximus *ibid.*:
Cingulum aureum 585. *Cingu-*
lum quid significet. vide Bal-
 teus.
Cinxii 657. vide Balteus.
Cippus. ab Hebr. *Cepha*. 392
Circumcidendi jus habent omnes
 Judæi 711. *Circumciso* Chri-
 sti octavo die 754. Quid sig-
 nificet. *ibid.*
Circumdedit. 657
Cireum 422. Ejus cortices. *ibid.*
Cizelé Gallice quid. 669
Claudius *Cesar* Smaragdis & Sar-
 donychibus ornatus. 602
Clausum idem ac *commissum*. 314
Clipeola aurea in Ephodo hume-
 ralibus. 444
Cliviorum oppidum. 362
Cloche, *cloake* Anglice, & *clo-*
aca 339. *clochettes*. 424. 426
Coacta lana, *coactile*, *coactilarius*
 379
Coccinum a luce dictum. 475.
- Est color pretiosus 699. Ejus
 significatio in vestibus sacris
 767. Est symbolum peccati.
 769
Cæli color cœruleus, & ruber
 511. 523. Instar hyacinthi.
 553
Cæruleus color & niger conve-
 niunt. 529
Cogitatio inter sacrificandum pol-
 luit. 403
Colicum. 673. Ejus remedium.
ib.
Collega pro *conlega*. 354
Collis. Ei comparatur pileus.
 392
Colobia. 412
Colores ornamentorum attri-
 buuntur ipsis rebus ornatis.
 585. Colores in vestibus sacris
 pretiosi 699. Quid significant
 765. 766
Compactum ex lana. 382
Concionandi jus habent omnes I-
 fraelitæ. 711
Concretum ex lana. 382
Conlega, vide *Collega*.
Consfrictorium. 315. 327
Consules in referendis portis Jani
 cincti. 373
Cor. Inter cor & pudenda dif-
 crimen esse faciendum. 372
Corallia. 520. 521
Corium, inde pilei. 382
Corneolus Sardius quasi carneo-
 lus a carne. 482
Corona Regis Amonitarum. 596
 602

LIBRI SECUNDI.

<i>Corona Pontificis Maximi Hebr.</i>	<i>Cottes d' armes. similes Ephodo.</i>
Vide Lamina.	436
<i>Corona dicitur omne id quod frontem cingit 658. Coronarum varia materia 660. Corona tenuia folia 661. Corona ornamenta 664. Corona triplex. Ejus origo 667. Corona Regis, Legis & Sacerdotii ibid: Corona habent titulos & imagines 670 Corona Diogenis ibid: Corona Domitiani ibid: Corona signum perfectionis. 679. Sacrificia & preces reddit perfectas, & gratas. ibid.</i>	<i>Coupeur de bourse.</i> 359
<i>Corona Julii Secundi Pontif. Max. Romani. 671. Ejus inscriptio. ibid.</i>	<i>Cranii commissuræ dicuntur sutura.</i> 399
<i>Corona ornamenta Sacerdot. & milit. 680. Corona antiquitus foli Deo dabatur. ibid: Coronam auream Jonathani mittit Alexander Syriæ Rex. ibid. Corona sacra quid significet. 742. 744. 754. 793. Corona triplex quare. 793. Titulus ejus. ibid. Fronti Pont. Max. alligatur virtus. 794. Vittæ ejus laneæ & cœruleæ quare. ibid.</i>	<i>Christa galli pileus.</i> 390
<i>Corpus hominis pulcherrimi describitur. 523. 524. Ebori comparatur. Vide Ebur. Dicitur obtectum Saphiris. 525. Corporis partes quæ nudæ apud veteres. 584</i>	<i>Crucis signum quid significet.</i> 744
<i>Corybantium.</i> 389	<i>Crumjama, & Crumjama rabba. 473. utrum sit gemma Tarsis 576. Dicitur Krumtassim. ibid.</i>
<i>Coton.</i> 337	<i>Cruralia 317. 333. vide bracha.</i>
<i>Cotte unde.</i> 338	<i>Crystallum:</i> 593
	<i>Cucullus. 386. Consulium Novomagensium.</i> 425
	<i>Curbasia, & Curbasia recta. 390</i>
	<i>Kurbasia. ibid.</i> 402
	<i>Cusch. Arabia.</i> 492
	<i>Cyanus gemma. Ejus color. 526</i>
	545. 553
	<i>Cybeles.</i> 404
	<i>Cyclades quid?</i> 315
	<i>Cyrus rectam habet tiarum. 390</i>
	D.
	D acororum Sacerdotes recto capite sacrificant. 402
	<i>Dan primus Idololatra. 545. Ejus vexillum. 553. Vide Vexillum.</i>
	<i>David an fuerit Levita. 451. Utrum induerit Urim & Thummim? 648. Ejus Legati ignominia afficiuntur. 781</i>
	<i>Decempedam an habuerit Ulysses 394</i>
	<i>Decima secunde comeduntur Hieroso-</i>
	D d d d 3 roso-

INDEX RERUM

- rofolymis. 716
Dei irati facies instar ignis & Sardii. 478
Demium apud Plinium Sardium significat. 481. Non esse legendum *Disenium. ibid.* Non significat pinguedinem, sed *ruborem.* Est gemma *Odem* 481. Nomen retinet. 518.
Denarii centum quot imperiales 699. *Denarii* mille. *ibid.*
Devanteau Gallice succinctorium 315.
Diaconorum in Eccles. Roman. vestes. 412. 416
Diadema Darii. 382. 384. 385 Purpureum. *ibid.* Alexandri M. 383. Saporis Perfaram Regis. 386. *Diadema* fascia dicitur. 387. Est insigne Regis. 390
Diakinthim, gemma. 473. 496
Dialis sacerdos. Vide Sacerdos.
Diamanti Adamas. 539
Dii nudi. 748
Diogenes virtutis sacerdos. 670. Ejus corona. *ibid.*
Discinctus inermis. 370
Disenium pro *Demium.* 481
Doctrina Urim. 618
Dodaim in vexillo Rubenis. 478
Doeg occidit sacerdotes. 451
Dogma a *doxw.* 499
Domitiani corona. 670. Erat Sacerdos Jovis & Minervæ. *ibid.* Ejus imago in coronis. 670.
Domo, an inde Adamas dictus. 537.
Draco cœruleus. 526
Drægbant / balteus. 370
Drymilus mons. Ibi reperiuntur *Sardonyches.* 596
Dulbant tiara. pro eo dicitur **Tulbant.** 389
Duschaim urbs an a *sardonyche* dicta? 598

E.

- E**bur antiquum. Et rubrum. 520.
Ebur significat virtutes Christi. 521. Dicitur de corpore elegantissimo. 524. *Eburnea* colla. *ibid.* *Ebur* atramento albefacere. *ibid.* Christi pulchritudinem significat. 525. Et ejus naturam humanam. *ibid*
Ecclesia Christi vestita auro. 764
Purpura ornata. 770. Est quasi unicus homo. 773. Depingitur per texturam. *ibid.* Per vestes Christi. *ibid.* Est sancta. *ibid.* Ejus firmitas quomodo significetur. 774. Ejus unio. *ibid.* Ejus decus & ordo quomodo repræsentetur. 775. Est ornata tunica tessellata. *ibid.* Ad ejus ornatum omnes electi debent laborare 776. Ejus membra a Christo honorantur omnia. 780. Est justitia Christi tecta. 781. Christo arctissime adhæret. 782. Depingitur per mala punica

LIBRI SECUNDI.

nica. 785. Ejus castigationes. 785. Et consolationes. *ibid.* Ejus martyria & persecutiones *ibid.* In ea variæ stationes & vocationes. *ibid.* Est repleta prophetiarum, promissionum & præceptorum. *ibid.* Ecclesia quælibet debet habere suum pastorem. 787. *Ecclesia* multæ ut multa mala punica. *ibid.* Omnes a Christo dependent. *ibid.* *Ecclesia* una ex Judæis & Ethnicis. 788. Ejus imago duæ Sardonyches. *ibid.* Sustinetur a Christo. 788. Tota repræsentatur per Josephum. 789. Christo arte juncta est *ibid.* Ejus fundamentum Christus. 790. Significatur per duodecim gemmas *ibid.* A Christo avelli non potest. 791. Est sancta. 793. Ejus bona. *ibid.* Perfecte justificata. 796. *Ecclesia* nullas patitur umbras. 797. Nullos habet Sacerdotes, nec sacrificia nec sacras vestes in hac terra. *ibid.*

Gen Eglæ gemma. 473. An oculus Beli. 568

Electorum unio. 774. *Electi* dicuntur Sacerdotes. 783. Significantur per mala punica. 785. Sunt sigilla in corde Christi. 790. Eorum sacrificium Christus. *ibid.* Omnes a Christo amantur. *ibid.* Sunt participes sacrificii & beneficiorum

Christi. 938. Sunt Sacerdotes & Reges. *ibid.* Eorum Sacerdotium spirituale 797. Vestuntur vestibus albis. 797. Christi pietatem & virtutes debent imitari. *ibid.* Cum Christo intrant in Sancta Sanctorum. *ibid.*

Electrum. 582

Elephas cum tintinnabulo. 426.

Elias faciem velat coram Deo.

792

Eliohin, an Pont. Max. 668. & seq.

Eminemia dicitur a pileo. 402.

Ephod bad. 408. *Ephod* bad. Davidis. 436

Ephod Sacerdotis Hebr. 433. &c.

Dicitur amiculum. 435. Est

superhumeralæ. 433. Ejus materia & colores. 434.

Ephodi etymon. 435. Quomodo dicitur. 436.

An habuerit manicas. *ibid.* Ejus forma. *ibid.*

An fuerit talare. 437. Dependebat ad nates. 438.

Ejus tres partes. 439. Ejus humeralia

ibid. Ejus cingulum. 438. 441

Habet duas plagulas. 439. Ejus humerale. 439. 446.

Habet fibulas gemmatas. *ibid.*

Humeralia ejus non sunt asfuta, sed attexta. 440.

Ephodum ad latera est apertum.

443. Brevis ejus descriptio

ibid. Fibulas habet gemmatas. 444.

Ephodum in tabula expressum. 450.

Ephodum Anna.

450.

Anna.

Anna.

Anna.

Anna.

Anna.

Anna.

INDEX RERUM.

- næ. 450. 451. *Ephodum* lineum. *ibid.* Quomodo differat a sacerdotali. *ibid.* An sit tunica. *ibid.* *Ephodum* Micæ. 452. *Ephodum* fusilis auri. *ibid.* *Ephodi* mirifica descriptio apud Suidam. 453. *Ephodi* significatio. 742. 735. 754. 788. Erat symbolum duorum populorum. 788. Et duorum Testamentorum. *ibid.* *Ephodi* lora quid significant. 789
- Episcopalis* dignitas dicitur Apex. 402
- Epomis* dicitur *Ephod.* 435
- Equi* splendidi. 499
- Escarboncle* carbunculus. 507
- Escarpe* balteus. 370. 375
- Espor* gemma, saphirus. 558
- Euangelii* sonus. 787
- Eumeces* lapis somnia inducit. 567
- Eumenius* Rhetor. 362. 363. & seq.
- Euphrates* fert *Sardoniches*. 596
- Ei adhæret mons *Drimylus*. 596
- Expiationum* dies decimus *Tisri*. Illo die *Pont. Max.* non intrat in Sanctum Sanctorum, cum vestibis aureis & gemmatis 644. Sed lineis. *ibid.* Tunc expandebatur velum byssinum. 682. Ejus significatio. 795. Fiebat primo die anni. *ibid.* Illo die cessant sacrificia, quamdiu *Pont. Max.* est in adyto. *ibid.* Illo die fiebat expiatio pro omnibus Israelitis & pro omnibus peccatis. *ibid.* Dies iste dicitur *dies magna*. 795. Erat imago dici Christi. *ibid.* Dies humiliatio- nis & jejunii. 796
- ## F.
- F** *Alie* a Græco *φαίλα*. 410
- Fascie* quibus solebant velari pedes. 318. Sic dicuntur baltei. 356. 357. *Fascie* crurales. 376. 385. *Fascia* albæ & cretatae. 385. *Fascia* diadema. 387
- Fascia* pectoralis. *ibid.* Longa *fascia* erat pileus sacerdotum, & *Pont. Max.* 656. *Fascia* Hebr. 657
- Seltzevchen* / balteus. 370
- Feminalia* sumebant Romani tempore hyberno. 316. 334. Eorum forma. 329. Circa ilia stringuntur. 343. Eorum significatio. 745
- Feminalia*. Vide *brachæ*.
- Ferula* male attribuuntur *Eumenio* Rhetori. 364
- Fentre* unde dictum, 379
- Fibule* in balteis. 362. *Fibula* aureæ & gemmatae. *ibid.* *Fibula* dicitur retinaculum. *ibid.* Habent varias figuras. *ibid.* *Fibula* in pallio. 410. In *Ephodo* aureæ gemmatae. 440. 444
- An habuerint formam aspidum? 444. Vera earum forma. *ibid.* 446. *Fibula* gemmatae

LIBRI SECUNDO

- ræ in humeris apud veteres.
444. *Fibula* in Ephodo utrum originem dederint reliquis fibulis; *ibid.*
- Fides* aurum dicitur. 764. Et aurea. 787. Generatur in nobis per sonum Euangelii. 787. Depingitur per coronam Pont. Max. 794. Est donum Dei. *ibid.*
- Fili* & Belgice *Dilt* unde dicitur. 379
- Filia* vocis sub Templo secundo. 643. 723. Ejus vocis exempla *ibid.*
- Fila* in vest. sacerdot. quid significant. 774
- Filum* cui appensum plumbum. Gallice un niveau. 536. *Filum* Coccinum. 769
- Fimbria* in pallio. 431. *Fimbria* dicuntur catenæ aureæ pectoralis. 461
- Flamen* *Dialis* album habet galeorum. 402. *Flamines* quasi *Filamines*. *ibid.*
- Flavialium* collegium. 670
- Flechren* & πλέξην *plectere* ab Hebræo deducitur. 461
- Flos* hyacinthus. Vide hyacinthus.
- Flores* in pallio. 430
- Flores* quid significant. 430. 778 779. 743. Sunt symbola sacerdotii. 778. Et sacerdotii Christi. *ibid.* Et sacerdotis veteris Testam. 779. Magnæ gloriæ & felicitatis. *ibid.* Moralitatis. *ibid.* Boni alicujus futuri. *ibid.* Flores cadunt peracto sacerdotio Christi. *ibid.*
- Flores* in malis punicis quare. 785
- Floruit* Hebr. zitz. 659. *Floruit* virga Aharonis. Vide virga.
- Folium* dicitur corona Pont. Max. 661
- Foramen* capitis in pallio. 419
- Frigus* a Græco. 499
- Frons* quomodo dicta. 674. *Frons* Pont. Max. ornata lamina. *ibid.* *Frons* est sedes sapientiæ. 794
- Fucus* stibium. 509. ad inungendos oculos. *ibid.*
- Fulgor*. Inde dicitur *Smaragdus*. 500
- Fulguravit*, fulminavit quomodo Hebræis dicatur? 498
- Fuligo maris*. Gemma Tarsis. 576 577
- Fullones* & *Coactularii* eodem modo laborant. 379. Hinc Gallice *Fouler*, & Belgice *Dollen* unde dicatur. *ibid.*
- Fundæ* aureæ ad inferendas gemmas. 444. 465. In vestibus fundæ quid significant? 775. 781
- Funes* Hebræis quomodo dicantur. 461
- Funginum* genus. Pileati. 381
- Fur* quomodo dicatur. 359

INDEX RERUM

G.

- G. H. K.** permutantur. 499
Gad. Ejus Vexillum. 562
Galactites lapis utrum sit Adamas?
 535
Galea militum. 382. *Galea* altiores apud veteres. 392. Instar *Galea* pileus sacerdotum minorum. *ibid.*
Galerus quid? 384. 386. *Galericulus.* 390. *Galerus* sacerdot. 402. *Albus Galerus.* *ibid.*
Galottes. Vide *Calottes.*
Gamel Hebr. Camelus. 499
Gaspi dicitur Jaspis, 607
Gebulim apud Hebr. est Provincia. Quicquid est extra atrium Templi. 716. Est idem ac *Medina.* *ibid.*
Gedzeben werck. 669
Geharim. 539
Gemma & *Gemmata* fibulae in Ephodo. 444. Eis insculpta sunt nomina duodecim tribuum. 445. Utrum Moses *gemmas* sculpsit. *ibid.* In qualibet *gemma* Ephodi quot nomina? quot litterae, & quo ordine? 446. 447. &c.
Gemma in Pectorali. 464. &c. Aureis fundis inferuntur. 465 Nomina duodecim tribuum iis insculpuntur. 466. Qua sculptura? 466. Verme Samir sculptae. 467. Quo ordine. 468. &c. Omnes litterae iis insculptae fuerunt. 470. Cuilibet *gemma* Pectoralis sex litterae. 470. Quo ordine? *ibid.*
Gemma non omnes eodem ordine recensentur ab auctoribus 472. &c. *Gemmas* interpretandi nulla certa ratio. 474. *Gemma* quarum nomina ab Hebraeis ad nos pervenerunt. 475. 506
Gemma Pectoralis comparantur cum vexillis duodecim tribuum. 478. Dicuntur fuisse ejusdem coloris. *ibid.* (*Gemmarum* virtutes plerumque fabulosa. 484. *Gemmis* quo ordine nomina inscripta. 611. *Gemmarum* ordo in Pectorali secundum Epiphanium. 628. *Gemma* utrum futura praedicant per lucem. 629. In Pectorali *Gemma* lucidissima. 632. Et perfectissima. *ibid.* Sunt imagines Christi. 633. Sunt symbola praesentiae Dei 640. Unde *Urim* & *Thummin* dictae. *ibid.* Pretiosissima. 701
Gemma in sacro vestitu quid significant? 742. 744. 790. Continent compendium omnium significationum sacri vestitus. 790
Gemma in veste Honorii. 701
Genua & Gallice *Genou.* 320
Germanarum mulierum tiarae. 386
Gesonhept Belg. Balteus. 375
Gewalcti Gebolt. 379
Gibar *Gemma.* 473. Utrum sit *fabalora*, an Jaspis. 539
Gla-

LIBRI SECUNDO

<i>Glaber</i> , <i>glat.</i>	547	rale	613	
<i>Glas</i> / Germ. non dicitur a <i>Leschem</i> ; sed a <i>galusch</i> Hebr. <i>glaber</i> .	547. &c.	<i>Hauben pilei.</i> 378. <i>belze hauben.</i>	382	
<i>Glessum</i> ana <i>Leschem.</i>	547	<i>Havila</i> terra. Inde affertur Sardonix. 596. Altera terra <i>Havila.</i>	597	
<i>Gloma</i> & <i>Glomerare</i> ab Hebr. 416		<i>Haut de chausses.</i>	318	
Et <i>gloma</i> , <i>globus</i> , a <i>Golem.</i>	499	<i>Helvetiorum pilei.</i>	381	
<i>Gloria</i> veteris Testam. 779. Erat peritura. <i>ibid.</i> <i>Gloria</i> sacerdotis Christi. <i>ibid.</i>		<i>Hemed. Gen Hemdt-rock.</i>	339	
<i>Goedel</i> / balteus.	353	dicitur ab Arabico. <i>ibid.</i>		
<i>Gracanica</i> pallia.	416	<i>Herculis</i> sacra tecto capite fiebant	402	
<i>Gracorum</i> inscitia in ling. Orientalibus. 479 Inde eorum etymologiæ. ridiculæ. <i>ibid.</i>		<i>Hermionica</i> purpura. Vide purpura.		
<i>Granata</i> qualis gemma. 476. Utrum sit <i>Sardius</i> ? 478. 510. Est lapis ruber. 510. Recensetur inter <i>Rubinos</i> & <i>Carbunculos.</i> <i>ibid.</i>		<i>Hierusalem.</i> Distinguitur a <i>Mikdash.</i> 716. Comprehenditur sub <i>Medina</i> , id est Provincia. 716. Est tamen Provincia sanctior. <i>ibid.</i> Ibi comedi possunt sancta <i>levia</i> & <i>Maaser Scheni.</i> <i>ibid.</i> Dicitur sancta. <i>ibid.</i>		
<i>Grando</i> per amethystum avertitur.	573	<i>Himisin</i> Gemma.	473	
<i>Grex</i> liniger Sacerdotes.	352	<i>Hirci</i> Jacobi punctati.	561	
<i>Ein Gir-el</i> / balteus.	353	<i>Hoc age</i> , Formula.	403	
		<i>Honorii</i> vestes superbæ.	701	
		<i>Honoris</i> sacra.	401	
		<i>Hoqueton</i> Gallis unde dictum.	338	
		<i>Humerales</i> Ephodi.	439. 440	
		<i>Hunnorum</i> vestes.	436	
		<i>Hut</i> , pileus 378. <i>Ein hoger hut.</i>		
		Pileus Sacerdot. minorum.	399. 656. <i>Ein hut</i> dicitur Germanis pileus ab <i>huten</i> ut <i>tutum</i> a <i>tutando.</i>	403
		<i>Hyacinthus</i> gemma. Dicitur <i>Saphirus.</i> 528. Et <i>Leschem.</i> 552 &c. A Johanne memoratur in		

H.

H . G. K. permutantur. 499	
<i>Halas</i> , Hebr. <i>confringere.</i>	
Inde <i>Halmas</i> , <i>Almas</i> & <i>Adamas.</i>	537. 539
<i>Halmut</i> malleus.	539
<i>Hamithisin</i> Gemma, Amethystus	569
<i>Har Habbaub</i> , Templum. Quo-utque extendatur.	716
<i>Hafna</i> Arab. <i>Elegans</i> . Hinc Pecto-	

INDEX RERUM

Apocalypsi. *ibid.* Accedit ad succinum. *ibid.* Utrum sit cœruleus? 553. Ejus color 553 554. An Chrysolithus. 554
Hyacinthi varii. 554. 555. Dicitur *Leschem.* 555. Ejus locus natalis. *ibid.* Virtutes. 556. Accedit ad Amethystum 570
 Quid significet. 742. 767.
Hyacinthin hyacinthus. 496
Hyali color vitrum repræsentat 488
Hyrcanus (Johannes) Pont. Max. an vir sanctus? 730. & seqq. Illius temporibus fuisse Oraculum per Urim & Thummim, negatur. 730. & seqq. Non fuit vir adeo sanctus ut vult Bernhardus. *ib.* Fuit Sacerdos *ib.*

I *Acimthe* la belle. 554. 555
Jacobus amictus est vestibus fratris Esavi. 748. Vestes deponit antequam accedat ad altare Dei. 751
Jabalom. 475. Est *Adamas.* 533 534. &c. Pro *Jabalom* scribitur *Almas.* Inde *Adamas.* 537
Lambon de Mayence. Vide perna.
Larketha. & *Larkan* Topazius. 489
Laspis quotus lapis. 472. Dicitur *Saphirus.* 517. *Laspis* nomen suum retinet 518. 533. 606.

Repræsentat corpus humanum 584. Beryllo similis est. 595. Ejus descriptio 605. &c. Varie vertitur *ibid.* Ejus meminit Johannes in sua Apocal. 606. Dicitur *Gasspi.* 607. Benjaminino destinatur 607. Panthera dicitur. *ibid.* Varia habet puncta & colores. *ibid.* Optima est viridis & ad Sinaragnum accedit. *ibid.* Ex variis gemmis mixta videtur 708. *Iaspis*, &c. *Iaspidium* septem species. *ib.* Laudatissima est Indica, & viridis: 609. Optima Scythica. *ibid.* Qualem intellexerit Moses. *ibid.* Ejus virtutes. 711
Idolum Micæ. 452
Iehoschua Pont. Max. cum vestibus deponit iniquitates. 752
Iehova nomen. Utrum sit *Urim* & *Thummim.* 621. An Pectorali tanquam marsupio sit inditum. *ibid.* Per hoc nomen Moses & Christum miracula edidisse. 621. Istius nominis superstitiosa adoratio. 668. Exaltatur supra omnè nomen 668. 671. 674. Est nomen Te tragrammaton. An exstiterit sub Templo secundo. 724. In adyto pronunciabatur. 786. Usque ad Jerichuntem audiebatur. *ibid.* Scribitur in corona 668. 793
Imago ex Saphiro. 532. Eam gestabat Ægyptiorum Sacerdos.

LIBRI SECUNDI

- dos & Judex 615 An illa ima-
 go antiquior Pectorali Pont
 Max. 625
Imagines in Urim & Thummim
 618 619
Imagines in coronis. 670
Implere Hebræis quid? de gem-
 mis dicitur. 465
Inplexum opus, sunt catenæ au-
 reæ pectoralis. 461
Indumentum iudicii dicitur pe-
 ctorale. 454 613
Indusium quasi intusium. Interior
 tunica. 414
Inermes milites discincti. Quo-
 modo dicti sint a Græcis.
 357
Insula. 402
Inham Belg. sinus. 344
Iniquitas rerum sacrarum quid?
 678
Inscendere brachis. 327. 330
Insulam gestare in aure, in collo
 &c? 701
Intentio inter sacrificandum. 403
Involvère pallio. 416
Iohannis Baptistaë balteus. Vide
 balteus.
Iosephus patrios mores ad Ægyp-
 tios propagavit. 625. Deponit
 vestimenta antequam accedat
 ad Pharaonem. 751. Ejus
 vexillum. 600. *Iosephus* totam
 Ecclesiam significat. 789. Est
 Typus Christi *ibid.*
Iosua bos. 600
Iris similis Smaragdo? 502
Ismorad gemma. 417. 506. 517

Ismaradin, & *Ismurad*. 473
Ischaſcharis vexillum. Vide ve-
 xillum.

Ispor gemma. 473. Vide *Esſor*.

Israelis status miserrimus. 627

Iude vexillum. Vide vexillum.

Iudei superstitiosi. Patrios mores
 in religionem vertunt, ut fan-
 ctius observarentur 372.

Dum sese balteo cingunt de
 blaterant deprecatiunculam

ibid. *Iudei* dicti a monte *Iuda*

fabulose 479. Omnes gestant

Onychum 603. An ritus suos

acceperit ab Ægyptiis & ali-

is 625. Omnes habent jus

circumcidendi & concionan-

di. 711. Soliciti sunt de con-

servanda genealogia Sacer-

dotum & Levitarum 722.

Sub V. Testam. expectabant

fructus sacerdotii Christi 779

Sub V. Test. erant sub ser-

vitute 792. Ideo debebant

esse tecti, *ibid*

Indices qui Sacerdotes. 615

Indicia fil. Israelis. 614

Iulius Caesar nullas habuit brachas

334. Est male cinctus. 374 E-

jus statuæ imponitur corona

385. Ejus imago in Achate

cum imagine uxoris. 563

Iulius Secundus Pontif. Roman.

nomen ejus in corona. 671

K.

K. H. & G. permutantur.

499

INDEX RERUM

Habel Belg. pro fune. 461. 499
 Hialotte. 378
 Kankirinum gemma. 473. & Kanchire corrupte pro Lyncurius. 546
 Kanbire gemma. 473
 Rappe. 378
 Karus pro Kerum. 576
 Kerum jama, & Kerum jama raba. Vide Crum jama.
 Klexer / pro eo Belgæ Kniker 354
Klappen pro Knappen. *ibid.*
 Kloct tintinnabulum, Sic dicitur ab Hebræo Chaluk. 339
 426
 Krum tassin gemma. 473
 Kyrbasia pileus. 382. 390

L.

L. & N. permutantur. 354.
 Ponitur pro R. 422
 Labonassar pro Nabonassar. 354
 Labonides pro Nabonides. *ibid.*
 Lacerna dicitur Pallium Pont. M. 409
 Lacerna millibus decem empta. 699
 Lamina aurea dicitur *zitz* & *zitz Nezer*. Quoties populo in anno ostendatur? 628. Capiti alligatur vitta hyacinthina 654. 658 &c. Dicitur *Lamina frontalis*. 657. Et corona jure dicitur. 658. Ejus materia aurum. 660. Ejus figura 658 661. Lata erat duos digitos. 662. Longa ab aure ad au-

rem *ibid.* Calyculis hyofciamionata 63. 664, Est instar floris aperti *ibid.*: Frontem tantum cingit 666. Habet titulum inscriptum 668. Quo ordine inscriptio facta sit *ibid.*: Quibus literis? 669. An litteræ habuerint puncta? *ibid.*: Cui parti capitis alligata. 672 Est supra tiaram, quo sensu 673. &c. Tiaræ alligatur vitis hyacinthinis 675. Quot vitæ & quot foramina in lamina *ibid.*: Depingitur in tabula 677. Cur Pont. Max. *laminam* gestaverit. 678. Ejus usus *ibid.*: *Lamina expiabit*, Formula Rabinica 678. Qualia peccata expiet 745. Ejus significaciones. 793. &c
Lampades in templo Earum elychnia unde? 720
Lana vitis 337. *Lana* coacta. 379
Lana pretiosa 828. Milefia. 698. *Lanea* triclinaria pretiosissima. 699. *Lana* in aspersione vaccæ rufæ. 759. *Lana* in vestibus sacris quid significet? 756. 757. 758. 759. *Lana* a mulieribus neta significat Christum ex sola muliere nasci. 756
Lapides pretiosi. Vide gemmæ.
Lapis ab Arabibus pro Baccho cultus. 501
Lapis attrahens dicitur Magnes 602
Latium unde dictum. 339
Laurolavinium. 402
Lectio sectionis sabbathicæ non est

LIBRI SECUNDI.

est ministerium sacerd.	711.	697	
Omnes Israelitæ legere pos-		<i>Lingua</i> in tintinnabulo.	426
sunt in Synagoga.	<i>ibid</i>	<i>Lingua</i> coccinea.	769
<i>Leſtorium</i> in templo.	712	<i>Linguae</i> quot post confusionem	
<i>Legionum</i> signa baltei.	370	Babylonicam?	427
<i>Leoni</i> similis gemma.	548	<i>Liniger.</i> Vide Grex liniger.	
<i>Leonis</i> pelli similis Achatēs.	560	<i>Linum</i> 337. Et byffus <i>ibid.</i> An-	
565		tiquissimis vestibus præbent	
<i>Lepra</i> peccati imago.	769	materiam. 337. 340. 383. <i>Li-</i>	
<i>Leprosi</i> debent esse tecti.	792	num quid significet 756. 757	
<i>Leſchem</i> gemma. 544. &c. Et <i>Le-</i>		758. Quomodo crescat. <i>ibid.</i>	
<i>sem</i> pro <i>semel</i> . Inde <i>simile</i> &		Significat justitiam Christi.	
<i>similacrum</i> . 545. Ei inscriptum		758	
est nomen Danis <i>ibid</i> : Hyacin-		<i>Linum</i> Harlemense pretiosum?	
thus.	555	697	
<i>Leſchem</i> urbs.	545	<i>Linum</i> Harlemedenſe pretiosum?	
<i>Levana</i> , & <i>Libne</i> Hebr. quid?		697	
519		<i>Linum</i> in pileis Sacer-	
<i>Leuchates</i> , præstantissimi <i>Acha-</i>		dotum quid?	399
tes.	562	<i>Littere</i> quales in gemmis. 445	
<i>Leucophthalmus</i> gemma	568	<i>Littere</i> totius Alphabeti repe-	
<i>Leucochryſus</i> .	582	runtur in gemmis. 470. 637	
<i>Leucosaphiri</i> .	519	Eminebant in responsis per <i>U-</i>	
<i>Lex Moſis</i> in saphiro scripta. 531		rim & <i>Thummim</i> .	631
Tabulis inscribitur ab ipſo		<i>Livor</i> .	576
Deo.	635	<i>Locusta</i> versi color.	501
<i>Libella</i> .	536	<i>Lollia</i> Paulina caput ornavit	
Nicht undt recht <i>Urim</i> & <i>Thum-</i>		Smaragdis & margaritis sex-	
<i>mim</i> .	618	centis tertium, id est quin-	
<i>Licia</i> quot retorta in tunica. 346		que millionibus flor.	701
<i>Lictores</i>	396	<i>Lorica</i> brevis iudicii dicitur Pe-	
<i>Ligaculum</i> femoralium.	389	ctorale.	454: 613
<i>Liguria</i> . Ibi reperitur <i>Succinum</i>		<i>Lorica</i> os 420. <i>Lorica</i> veterum ex	
& lapis <i>Lyncurius</i> .	550	lino & corio.	<i>ibid.</i>
<i>Limbus</i> in pallio.	420	<i>Lorum</i> fascia, pileus.	387
<i>Limon</i> pro <i>Rimon</i> .	422	<i>Luna</i> alba.	519
<i>Linca</i> .	536	<i>Lux</i> <i>Urim</i> .	616
<i>Linca nebula</i> vestis tenuissima.		<i>Lympha</i> pro <i>Nympha</i> .	354
		<i>Lynces</i> habent maculas. 548.	
		Quales colores. <i>ibid</i> : Ex <i>Lyn-</i>	
		cis	

INDEX RERUM

cis urina nascuntur gemmæ.
 549. 550 &c.
Lyncurius qualis gemma 547 548
 &c. Utrum sit *Succinum*? *ibid.*
 An gemma maculis notata in-
 star *Lyncis* ib: An ex urina *Lyn-*
cis nascatur? 549. 550. &c.
 Dicitur a *Liguria* loco natali.
 550. Est gemma sculpturæ
 apta. 551. Est *hyacinthus*. 552

M.

M: pro B. 499
Macca pro *Bacca*. *ibid.*
Macedonum Regum pilei. 306
Maclo Hebr. *Baculus*. 499
Mudidus pro *ῥῆδα* &c. 537
Magdat pro *Bagdad*. 499
Magnes pugnat cum adamante.
 543. Dicitur *lapis attrahens*?
 602. An *lapis Schoham*? 602
Magorum vanitas. 573
Maha Arab. dicitur *Saphirus*.
 517
Malleus, Hebr. *Halmut*. 539
Malum punicum sive *malo-grana-*
tum in pallio 421. 422. 430. E-
 jus apertura 422. Ejus cortex
 in tinctura habet usum. *ibid.*
 Eorum magnitudo in pallio.
ibid. Eorum materia. 423. Co-
 lores. *ibid.* Habent flores. 430
Malorum punicorum grana. 476
Mala punica quid significent.
 742. &c. 785. Tot quot tin-
 tinnabula. quare? 787
Mamilius Limetanus. Ejus num-

mus explicatur. 394. *Tbua-*
la exhibetur. *ibid.* *Mamilii* va-
 rii. 395
Mamma. Circa *mammæ* stringi-
 tur balteus. 375
Manachaz corrupte pro *Michnese*
 327
Mantillo. 333
En hille mantel. *En Shabbatz* man-
 tel. 412
Manns & pedes sacerd. nudi. Al-
 terius sanctitate sancti sunt.
 755
Maragdus pro *Smaragdus*. Vide
Smaragdus.
Margalio gemma. 473
Margalita, *Marganita* & *Mar-*
galioth, pro *Margarita*. *ibid.*
Margarita *Cleopatræ*. 514 *Mar-*
garita quomodo in S. S. di-
 cantur? 521. Perforantur A-
 damante 509. Distinguuntur
 a *Schoham*. 593. 597. Unde
 veniant. 597. Iunguntur *Sar-*
donychis. 602. *Margarita* ver-
 titur *Iaspis* 605. *Margarita* sunt
 sculpturæ ineptæ. 605. *Mar-*
garitis vix cedit *purpura* 699
Marmor album. 506. Et viride
 506 509
Mathnan. Vide *Bathnan*.
Matista gemma. 553
Medina Provincia. Distinguitur
 a *Mikdasch* 716 Comprehen-
 dit urbem Hierosolyma. *i-*
bid. Est idem quod *Gebulim*.
Mece 478
Megalenses ludi. 699
Me-

LIBRI SECVNDI.

- Mehil* pallium. 412. 414. Est magis tunica quam pallium. 413
414. Dicitur *poderes* 417. Breve.
- Menassis* vexillum. 600
- Mens* multis maculis foedata. 765
- Mensura* in sacris non semper significat duplum. 456
- Mercurius* Deus terminalis. 394
- Meribag* gemma. 473. Schoham 593. Corrupte pro *Berylas*, id est *Beryllus*. *ibid*
- Meretrix* artes. 316
- Mica* habuit Ephod. 452. Et *Theraphim*. 627
- Migbaoth* pileus. 389. Quo modo differat a *Mitznepheth* summi Pont. 392
- Mikdash* significat Templum tantum, non urbem Ierusalem. 715. *Mikdash* quid comprehendat. 716
- Milesia* lana. 698
- Milgrom* pro *Malogranatum*. 422
- Milites* hodie tunicati & cincti. 375
- Milium* pilei. 382. Galea. *ibid*.
- Mina*. triginta minæ quot imperiales? 696. Centum minæ quot? 697
- Ministerium* Sacerdotum in solo templo fiebat. 711
- Ministerium* mortis gloriosum. 779. Est periturum. *ibid*.
- Mitra* quid? Dicitur balteus 357 387. Est vestimentum capitis *ibid*. 378. *Mirarum* color 384
- Variegata mitra. 384. *Mitra* mulieribus maxime convenit. *ibid*. Habet redimicula. 398
- Mitra* Pont. Max. describitur 654. &c.
- Mitznepheth* differt a *Migbaoth*. 392. Est pileus Pont. Max. & reliquorum. 391. 393. *Tiara* Pont. Max. 654. &c.
- Mogolis* Magni Topazius. 493. Ejus Adamas. 542
- Molochites* gemma. 482
- Moscovitarum* pilei. 382
- Moses* an gemmas sculpsit. 445. Primus fuit Judæorum Rex & Sacerdos. 702. Faciem coram Deo velat. 702
- Mulier* est sub marito. Ideo caput velat. 792
- Mundus* totus repræsentatur per vestes sacras. 743
- Mutilus*. 350
- Mutsen*. 378
- Myrrha* Christo offertur ut homini mortali. 761
- Myrias* quid; 697
- Mysteria* fingere amant homines. 641
- Mysterium* scriptum in corona. 671

N.

- N.** L permutantur. 354
- Nabonides* & *Nabonassar*. Vide *Labonides* & *Labonassar*.
- Nates* & *Natibos*, *nativus* gemma. 554
- fffff Na.

INDEX RERUM

Naziraorum albor nivii comparatur. 520. Eorum rubor. 521
Neimstatt. 508
Nephtali vexillum. 571
Nezer, lamina Pont. Max. 658
Niculus Onyx 595
Niger color convenit cum cœruleo. 529
Nigris vestibus induuntur Sacerdotes polluti. 771
Niveus Gallice. 536
Nix albor Naziræi. 520
Nobiles hodie tunicati & cincti. 375
Nola tintinnabulum majus. 514. 425
Nomen divinum mysticum. 470
Nomina duodecim tribuum in gemmis, 445. Vide gemmæ
Nophech gemma. 497. 507. Est *carbunculus* 507. *Carchedonius* dicitur. *ibid.* Non est *Smaragdus*. 509. Nec *Saphirus*. 511. Sed verus *Carbunculus*. 533
Nova Civitas, *Novomagum* idem ac *Charthago*. 508
Nudi sacrificant qui? 332
Nuditas significat labem mentis 750. 780
Numerus septuaginta duo mysticus. 470
Nummi sestertii. 699
Nummus Familie Limitanæ. 394
Nux. Et ejus cortex. 422. *Nuces* Colonienfes. Vide *Castanea*.

Nympha. Inde *Lympha.* 354

O.

O *Beliscus* Jovis ex *Smaragdo* 504
Obvolvère, obtegere. 417
Oculi ex *Smaragdo* terrent thynnos. 498
Oculus Arabice. 501. *Oculos* stibio inungere. 509. *Oculus vituli* gemma. 533. 568. An sit *oculus Beli* &c. An *Onyx*. *ibid.*
Occultare quomodo dicatur Arabice. 490
Odem Sardius. 475. &c. Utrum *Rubinus*? an *Adamas*? *ibid.*
Odem & *Adum* non semper rubrum significat, sed & splendorem. 475. Summe candidum. 475
Oeneopus gemma. 510
Olei color. 488
Olor purpureus. 475
Omnia turbat, & omnia turbat. 403
Onderboecken feminalia. 311
Onias Pont. Max. Ejus artes ut Pontificatum obtineret. 681. Ejus templum. *ibid*
Onychus gemma. 472. Et *Onyx* 594. pro *Schoham* sumitur. 595. Germanis etiam *Onyket*. 595. 603
Onyx an Hebr. *Anach*? 535. 568
Onyx dicitur ab ungue. 599.
Qualis gemma. *ibid.* Sigillis ap-

LIBRI SECUNDI.

aptissima. 603. Eum gestant
 Judæi. *ibid.*
Onychi puncta Jasponyx. 608
Opalus. ejus splendor mobilis.
 544. An sit Tarsis. 577. Est
 gemma pretiosa. *ibid.* Sclaptu-
 ræ inepta. *ibid.*
Ophiodes Insula Topazion. 592
 Dicta a serpentibus. *ibid.*
Ora vestium. 416
Ovalis & Ovata Cassis. 397
Oves plurimum offerebantur.
 759

P.

P *Alla* Gallica. 438
Palliolum. *ibid.*
Pallium Pont. Max. 406. &c. Di-
 citur tunica, & talaris. *ibid.* Et
Lacerna. Et penula. *ibid.* *Palli-*
um a Palla. 408. *Pallium byssi-*
num. *ibid.* Dicitur Ephodum
ibid. *Pallium* ex serico *ibid.* Ex
 lino. *ibid.* *Pallium* totum hya-
 cinthinum. 408. &c. Non fu-
 it ex serico. *ibid.* Sed ex lana.
ibid. Ejus color. *ibid.* *Palliani-*
gra, Fusca, Phœnicea, Cocci-
nea, Auro sparsa, hyacinthina
 409. Variis figuris ornata. *i-*
bid. Opere reticulato. *ibid.*
Pallio male attribuuntur præ-
 textæ & alix figuræ. *ibid.* *Pal-*
lia Græcanica. 410. Et Phi-
 losophorum. *ibid.* Mos gestan-
 di pallium. *ibid.* *Pallii* fibulæ
ibid.

Pallium quadratum. 410 Vete-
 rum instar stragulæ. *ibid.* *Pal-*
lia habent quatuor angulos.
 Iudæorum quadrata. 411. Ha-
 bent peniculamenta. *ibid.* Ho-
 die habent Iudæi breviora. *Pal-*
lium ex duabus plagulis. 412
 Accedit ad formam tunicæ.
 412. 413. *Pallium* Samuelis.
 412. *Pallium* Pont. Max. E-
 jus forma. *ibid.* Est tunica ex-
 terior. 414 *Pallium teres* 414.
 Rotundum. *ibid.* Anglis Cloa-
 ke ab Hebr. *Chaluk.* *ibid.* Quo-
 modo differat a tunica & a to-
 ga. 415. *Pallium* clausum.
 416. *Pallium* Saulis. *ibid.* Nul-
 las habet suturas. *ibid.* Erat
 tunica ἀπὸ ἀφῶ. *ibid.* *Pallia*
 aperta. *ibid.* *Pallium* justitiæ.
 417. *Pallium* Pontif. Max.
 quousque dimissum; *ibid.* Nul-
 las habet m. nicas. 418. Aper-
 tum ad caput. 344. 419. 420
 Habet fimbrias in oris. 421.
 Malogranatis & tintinnabulis
 ornatum. *ibid.* *Pallii* ingens
 ambitus secundum Iudæos.
 428. An in *Pallio* flores. 430
 Vide flores. *Pallia* fimbriata
 apud veteres. 431. *Pallii* bre-
 vis descriptio. 432. Ejus tabu-
 la. *ibid.*
Pallium. 436. Dimidiatum 438
 Est stola hyacinthina 717.
 Non est auro distinctum. *ibid.*
 Ejus significatio. 743. 744.
 745. 754. 784. 785. *Pallium*
 Fffff 2 cur

INDEX RERUM.

- cur *Mehil* dictum? 784. Cur
 coeruleum *ibid.* Cur aurea ha-
 buerit tintinnabula *ibid.*
Panes propositionis comedit Da-
 vid. 649
Panni coacti pilei. 379. *Panni*
 ex lana coacti absque neto 379
 387
Panthera animal habens maculas
 548. Ejus colores. 548
Panthera gemma *ibid.* Et *Pan-*
therius. ibid. Inter Iapidum
 genera ponuntur. *ibid.* & 605
 606
Pantiri gemma. 473
Paragaudia. 414
Paranithes gemma. 570
Pardalium gemma. 548
Parthorum Diadema. 389
Passio. 536
Pascha celebrandi jus habent om-
 nes Iudæi. 711
Paschalis agnus comedebatur a
 cinctis. 372
Pastorum Ecclesiæ Christianæ
 munus exercere poterant
 omnes Iudæi sub Vet. Testa-
 mento. 711
Patres non nunquam turpiter er-
 rant in explicanda S. Scriptu-
 ra 628. In Ritibus Iudæorum
 parum versati. *ibid.*
Parimonia integra gerere in au-
 re, in collo, in digito. 701
Paulus non agnovit ex vestibus
 Pont. Maximum. 709
Peccata expiantur vestibus. 614
 Dealbantur sanguine Christi
 770. *Peccatum* quot mala no-
 bis attraxerit? 753. Ejus i-
 mago lana. 759. & *Coccinum*
 769 *Peccata* manebant sub V.
 T. 796. Sub Nov. Test. per
 Christum plane ablata sunt.
ibid.
Pectorale. 454. Dicitur Hebr.
Choschen, & *choschen Mischpat.*
 Chald. *Choschen dina. ibid.* E-
 jus materia: 455. Ejus forma
 & longitudo. 456. Est qua-
 dratum. *ibid.* Duplicatum 457
 Intus cavum instar marsupii.
ibid. Indita ei fuisse Urim &
 Thummim *ibid.* Omnium
 vestium ornatissimum & preti-
 osissimum 458. Quatuor ha-
 bet annulos aureos. 459. Du-
 as catenas aureas. 460. &c.
 Quomodo Ephodo appensum
 462. Habet vittas hyacinthi-
 nas. *ibid.* Ab Ephodo nun-
 quam separandum. *ibid.* In ta-
 bula depictum. 462. *Pectora-*
lia Sacerdotum Saliorum. 463
Pectorale Pont. Max. Hebr.
 gemmis ornatum. 464. &c.
 Vide Gemmæ. *Pectorale* judi-
 cii. 612. Dicitur vestimentum
 asperum 613. Unde *Choschen*
 dicatur *ibid.* Est pretiosum.
 700. 701. Responsa per *pecto-*
ræle. 613. In *pectoralis* Urim &
 Thummim. 616. 791. &c. *Pe-*
ctorale Pontif. Maximi utrum
 ante *pectorale* & imaginem
 Pontificis Ægyptiorum? 525

LIBRI SECUNDI.

Utrum <i>pectoralis</i> indutus Pont. Max. intraverit in Sancta Sanctorum 628. In <i>pectoralis</i> quid scriptum præter nomina XII. tribuum? 937. Dicitur Choschën unde 639. Cum <i>pectoralis</i> Pont. Max. non intrat adyta 644. <i>Pectorale</i> verum utrum amiserat tempore Christi 723. Quid significet. 742 743. 745. 754. 790. <i>Pectorale</i> iudicii cur dicatur? 791	ayam rectam. <i>ibid.</i>
Ab Ephodo quare non separandum. 791	<i>Persona</i> , tres personæ, tres gemmæ. 579
<i>Pedes</i> Sacerdotum nudi sancta calcant. 755	<i>Peruque</i> Galerus. 384
<i>Pellicula</i> uvæ. 425	<i>Pervicacia</i> frontis expiatur per laminam. 678
<i>Peniculamentis</i> an opus habuerit Pont. Max. 659. 674	<i>Phabi</i> pro <i>Paphi</i> . 697
<i>Peninim</i> Hebr. quid? 526. Gemmæ rubræ an margaritæ? 521	<i>Philosophorum</i> pallia. 410
<i>Penula</i> dicitur Pallium Pont. Max. 406	<i>Phrygionicum</i> opus balteus. 361
<i>Peregrinantes</i> habent baculos. 396	<i>Phrygia</i> tiara. 398
<i>Perilencus</i> Achates 562	<i>Phrygia</i> Deæ Sacerdotes. 404
<i>Periscelis</i> . 316	<i>Phylacteria</i> frontis Pontif. Max. 393. An Sacerdotes ea gestaverint inter operandum. 674
<i>Peristromata</i> pretiosissima. 699	<i>Physica</i> an doceatur per vestes sacras. 742. 747
<i>Perna</i> pro <i>perla</i> . 354. <i>Perna</i> Wephalica dicitur Jambon de Mayence. quare? 508.	<i>Pila</i> marmorea in foro Cathanen- si exhibet Ulyssën. 394
<i>Perosag</i> corrupte pro <i>Prazos</i> , <i>Prazius</i> gemma. 473. An sit Tarsis. 576	<i>Pileus</i> Sacerdotum. 378. <i>Pileorum</i> materia, 379. Unde dicatur. <i>ibid.</i> 381. <i>Pilei</i> German. <i>gewalcti</i> . Belg. <i>gevolt</i> . 379. Ex lana coacta. 380. <i>Pilei</i> thoraces coacti. <i>ibid.</i> Umbellati <i>pilei</i> 381. Cardinalium. <i>ibid.</i> <i>Causia</i> dicitur. <i>ibid.</i> <i>Pilei</i> sine umbellis <i>ib.</i> <i>pilei</i> Helvetiorum <i>ibid.</i> Nocturni. <i>ibid.</i> Suti 382. Militum <i>ibid.</i> Ex ovium pelle villosæ. 382. <i>Pilei</i> Moscovitarum & Polonorum. <i>ibid.</i> <i>Pilei</i> ex corjo. <i>ibid.</i> Linei 383. <i>Pileorum</i> color. 384. 385 Eorum forma. 386. <i>Pilei</i> exprimunt animalium capita. <i>ib.</i> <i>Pileus</i> fieri potest ex qualibet tela. 387. <i>Pilei</i> Sacerdot. longi fedecim ulnas. 388. Sæpi-
<i>Persa</i> habuerunt brachas. 329. Fuerunt casti. <i>ib.</i>	
<i>Persarum</i> tunicæ & thoraces. 361	
<i>Persarum</i> Reges utuntur Curbasia. 390. Soli gestabant ti-	

INDEX RERUM

us circa caput in orbem replicatur. 389. <i>Pilei</i> Turcarum. <i>ibid.</i> <i>Pilei</i> acuminati 390. Turriti. 390. <i>Pileus</i> Curbasia <i>ibid.</i> Descriptio pilei ex Hieronymo 393. Sacerdotum non habet fastigium. <i>ibid.</i> <i>Pileus</i> Ulyssis. 394. &c. Pont. Max. apud Romanos. 397. <i>Pilei</i> redimicula. 398. In occipitio stringitur. 393. 398. 399. <i>Pileos</i> an duos habuerint Sacerd. 399. <i>pileus</i> Sacerdotalis in tabula depictus. 399. Forma <i>pilei</i> Sacerdotum. 387. 390. 391. 399. <i>Pileus</i> Pontif. Max. 400. <i>Pileorum</i> usus. 401. <i>Pileo</i> tecti qui sacra fecerint? 402 &c. <i>Pileus</i> Flamini. <i>ibid.</i> Pro <i>pileo</i> vestes quidam utuntur. 403. <i>Pilei</i> Sacerdot. altiores instar galeæ 655. Fiunt ex longa fascia 656. <i>Pileus</i> quid significet. 742. 745. 753. Est signum gloriæ 792. Et servitutis <i>ibid.</i> Nullo <i>Pileo</i> opus habemus sub Novo Testam. quia fumus liberi. 792	<i>Plexile</i> opus. 461
<i>Pinchasus</i> vestiarius. 706	<i>Plica</i> Gallicæ <i>plis</i> : Utrum in tunica. 344
<i>Pirle</i> Tarfchisch, <i>beryllus</i> . 576	<i>Plumarium</i> opus balteus. 361
<i>Pitdah</i> Topazius, & <i>pitdah Cusch</i> Topazius Arabicus. 485. 492	<i>Plumbum</i> quomodo Hebr. & Arabice. 536
Ejus color. 644. Ex <i>Pitdah</i> fir <i>Topdah</i> , & <i>Topza</i> , <i>Topaza</i> , <i>Topazius</i> . 491	<i>Poculum</i> varium. 427
<i>Pischo</i> fluvius. 596	<i>Polonorum</i> pilei. 382
Plaete . Gen Plaete / corona Pont. Max. 657	<i>Polycrates Samius</i> Tyrannus. Ejus Sardonyx, & incredibilis fortuna 602. utrum fuerit Smaragdus. <i>ibid.</i>
	<i>Polymitum</i> balteus. 361
	<i>Pompejus</i> habuit fascias albas & cretatas. 385
	<i>Pondato</i> Rabbini quid. 359
	<i>Pontifex</i> Maximus insignis judex. 614. <i>judicat</i> & <i>judicatur</i> . <i>ibid.</i> Utrum ter in anno ingressus sit Sancta Sanctorum. 628. An cum Pectorali. <i>ibid.</i> Absque Pectorali nullam habuit revelationem per Urim & Thummim. 640. Non intrat Sancta Sanctorum cum vestibus aureis, 645. Sed albis. <i>ibid.</i> Solus interrogat per Urim & Thummim. 646. An habuerit Phylacteria & Peniculamenta. 674. Coronatur aurea corona. Vide Lamina. Hyacintho coronatur. 675.
	<i>Pontifex</i> Max. cum toto vestitu absque Phylacteriis. <i>Pontifex</i> Max. cum Phylacteriis. Uterque exhibetur Tabula. 682. <i>Pontif. Max.</i> patrimonia, integros census, saltus & in-
	su-

LIBRI SECUNDI.

fulas gestavit in Pectore. 701
 Ejus vestes comparatæ cum
 vestibus Honorii. *ibid.* Sunt
 vere Regiæ. *ibid.* Habuit pro-
 prium conclave in Templo ad
 servandas vestes aureas. 703.
 Ejus vestes servare magna
 gloria 703. Inde magna dissidia
ibid. Quot habuerit tunicas.
 705. Extra templum non po-
 test agnosci ex vestibus. 709.
 Sectionem, si vult, legit. 711
 In qua Synagoga legerit. 712.
 Ejus vestes tritæ abscondun-
 tur. 721. Filius Dei dicitur.
 747 Est typus Christi. 749.
 &c. Cur plures vestes habue-
 rit quam reliqui Sacerdotes.
 754. 783. Ejus vestes quid
 significant. 750. &c. 754. &c.
 Divitiis debet abundare. 783.
 A. reliquis Sacerdotibus dita-
 tur. *ibid.* Judicia Dei annun-
 ciat & futura prædicit, 786.
 In eo juncta erat doctrina le-
 gis cum bonis operibus 787.
 Inter sacrificandum debuit
 meminisse totius populi. 788.
 Et pro toto populo debuit of-
 ferre: *ibid.* Judicia Dei exer-
 cet. 791. Ejus virtutes. *ibid.*
 Nullus sub N. T. perfectus.
 791. Summo honore vene-
 randus erat post Regem 792.
 Ejus Sacerdotium cur Regi-
 um dicatur. *ibid.* Debuit esse
 attentus in opere. 792. Om-
 nium Sacerdotum est Rex &

Princeps 793. Debuit esse
 Sanctus. *ibid.* Quidquid teti-
 git Sanctum erat. *ibid.* Pon-
 tific. habet a Deo non a se 794.
 Sine Deo & ejus Spiritu Pon-
 tificatum non potest retinere.
 794. Solus facit expiationem
 in adyto 795. Cur albas vestes
 habuerit magno die expiationis?
 796. Separabatur ab ho-
 minum consortio ante diem
 expiationis 796. Cur isto die
 deponere debuerit vestes au-
 reas, præsertim pectorale &
 gemmas *ibid.* Ejus humilitas
 die expiationis. *ibid.* Vestibus
 albis intrat in Sancta Sancto-
 rum. *ibid.*
Pontificatus Judæorum in pote-
 state Romanorum 703
Plus offerenti divendebatur 731
 & seqq. Ejus mali auctores.
 Alcimus. Ipsi etiam Macca-
 cabæi *ibid.*
Pontifices Judæorum omnes sunt
 typi Christi 747. Cur Deus
 eos vestiri voluerit? 748. &c.
 Soli jus habent accedendi ad
 Deum 749. Velantur Christi
 merito & justitia 752. &c. Vi-
 de *Sacerdotes.*
Pontificis Romani corona triplex.
 Ejus origo. 667. In ejus
 corona scriptum *Mysterium*
 671
Papæ inferiora tegunt. Vide sa-
 crificuli. Cincti sunt 373
Port d'epée balteus Gallice 355
Præ-

INDEX RERUM

- Pralukin* gemma 473. Corrupte pro *parulin* aut *berulin* beryllus 693. An *Schoham* *ibid.*
- Prasinus* & *prasineus* color. 502
- Prasus* lapis viridis, pro eo corrupte *perozag.* 576
- Præcepta* Dei depicta per mala punica 785. Sunt aurum præstantissimum 787
- Præcincti* viri strenui 370
- Premium* pro *brabeion* 499
- Prætexta* qui utantur pro pileo 403
- Prætor* ludorum Megal. 699
- Principes* vocantur Sacerdotes 702
- Prodigus* novas vestes fumit antequam accedat patrem 751
- Propheta* qualis esse debeat 761
- Propheta* dicuntur videntes 613
- Propheta* sub Templo primo 643
- Propheta* priores qui? 724
- Prophetia* & *Urim* & *Thummim* quomodo differant? 641. *Donna Prophetica* quamdiu duraverint sub Templo secundo? 723
- Pulmo* unde dicatur. 354
- Puncta* vocalia utrum in usu tempore *Mosis.* 699
- Punicus* color quid significet 742
- Purpura* violacea amethystina dicta 570. Ejus pretium 699. Conchylio tingitur *ibid.* *Purpura* *Tyria* pretiosissima 699
- Purpura* *Hermonica*, trium millionum ducatorum. *ibid.*
- Purpura* nigra in *Saphiro.* 529
- Purpura* sanguine tingitur. 770
- Purpura* quid significet. 742. 767. Est symbolum sanguinis Christi. 770
- Purpurascere.* 526
- Purpureus* album significat 475
- Purpureus* olor *ibid.*
- Pyrrhi* Regis admirabilis *Achates* 560
- Pyropus* gemma 521

Q.

Quadratum pallium 410, 416

R.

R & L. permutantur 333, 500

Rachab extendit pannum coccineum 769

Radix, radices 461. *Catenæ aureæ* in *Pectorali* *ibid.*

Raisonnement 613

Rapha Hebr. *laxum, remissum* 626

An inde *Teraphim*? *ibid.*

Rationale varium 427. *Rationale* *judicii* 454, 749. *Rationale* est *Pectorale* *ibid.*

Redemptionis nostræ pretium depingitur per texturam vestium 773. *Redemptio* nostra non est opus humanum *ibid.*

Magna mysteria continet. *ib.*

Magno fit pretio 777, 790

Reem Hebr. *Capra.* Inde *een Gam/ een Lam* Belgice. Et German. *ein Nehe* 600

Reges

LIBR SE CUNDI.

Reges alba habent diademata 385
Regium diadema. 385

Reges non habuerunt jus consulendi per Urim & Thummim 646. 648. *Reges* Gentilium oracula consulunt 648. Sacerdotio funguntur 702. Sub *Regibus* nullum editum oraculum per Urim & Thummim 724

Reticulatum opus. 409

Revelatio quomodo facta Patribus, Prophetis & Pontif. Max. per Urim & Thummim 640

Rica quid: unde dicatur 404. *Ricula.* *ib.*

Rigidus pro *rigilós.* 537

Rimmon 422. Non significat Mespilum, nec citreum. 422

Rizim Granat apsel. 422

Rocca cyclades. 315

Roep-draeger 396

Rock Een rock met oogskens 336

Ein engen roek 341. *Ein leyb-rock.* E-phod. 433

Romani legem & religionem nonnunquam a victis accipiunt 625

Rond. *Tout au rond.* 416

Rötelsteyn. 480

Rubinus gemma 475: 476. Olim pretiosissima gemma 476. Est veterum carbunculus 476. 512 &c. An sit Sardius 478 507. Vide carbunculus. Ejus descriptio. 512. Ejus ig-

nis fabulosus. 513. Hodierni *Rubini* veri carbunculi veterum. *ibid.* & 533

Rubini pondus 514. Ejus virtutes. 515: Vide *Carchedonius.*

Ein Rubin. 512

Rubeni filii Jacobi vexillum. 478

Rubere. 478. 511

Rubor & *rubedo.* 481

Rabra dicuntur ignea. 478

Rumina. 480

Rundt umb. 416

Rutilare splendere, fulgere 475
 Dicitur de stellis. *ibid.*

S.

S. In fine vocum assumitur a Græcis 537. Mutatur in

T. 547

Sabbathi vespera decem res creatæ. 467

Sabhalom gemma 473. Unde dicta. 539

Sacci & *Bisacci* brachæ. 328

Sacerdos vittata. 402. 404

Sacerdos cum Urim & Thummim sub Templo secundo est Christus. 723

Sacerdotes sunt Judices. 614. Vates & Augures 615. *Sacerdotibus* utilis Saphirus 532. *Sacerdotum* quot classes 706. *Sacerdotes* bis in anno ministrant 710. Justitia Christi velantur 781. *Sacerdotes* cæci & vitio

Ggggg la-

INDEX RERUM

- laborantes 709. Nunquam induunt vestes 710. *Sacerdotes* extra ministerium sunt instar Laicorum 709. *Sacerdos* Spiritu Sancto donatus sub Templo secundo nullus 724. *Sacerdos* minor in Tabula depictus 399. *Sacerdotes* Veteris Testamenti sunt mortales. 762. Onusti erant peccato 782 Erant servi 792. Eorum *Sacerdotium* erat exercitium corporale 782 Fuerunt Typi omnium fidelium 783. Non satis clare videbant mysteria redemptionis 792 Semper erant polluti peccatis 793. Omnes sunt typi Christi 795. *Sacerdotes* hodie nulli nec sacrificia. *ibid.*
- Sacerdotium* Dei est *Sacerdotium* Regum 702. *Sacerdotium* Vet. Test. debebat stare usque ad Adventum Christi 722. *Sacerdotium* unde dictum 793. Ejus præcepta sunt a Deo, non ab hominibus 794. Ejus gloria peritura *ibid.* Habet finem per Christum 796
- Sacerdotium* ambiunt Reges Ægyptiorum, Consules & Imperatores Romani. 702
- Sacerdotes* Ægyptii imaginem ex Saphiro gestant. 532
- Sacerdotes* Phrygiæ Dææ. 404
- Sacerdotes* Ethnicorum habent coronas. 679 680
- Sacon* color. *Sacodion* gemma. 570
- Sacra* fieri debent caste & pie 332 &c. Olim fiebant nudo corpore *ibid.* *Sacra* Iſidis 373. *Sacra* Bacchi, Saturni & Honoris 401. In *sacris* non semper debet intelligi duplum. 456.
- Sacramenta* administrandi jus habebant omnes Israelitæ. 711
- Sacrificia* Veteris Testamenti res debiles 763. Cessant quamdiu Pont. Max. est in adyto 795 Nulla Deo sunt grata sine vestibus sacris 640 Nec sine corona 679. Expiant typice 747 Eorum pretium. 763
- Sacrificuli* & popæ inferiora tegunt 335. Tunicati. 352
- Saga* militaris. 438
- Sal* colonienſe, unde sic dictum 508
- Salii* cincti æreis balteis. 373. 463. Eorum Ancilia. *ibid.* Pectorale. *ibid.* Galeæ & pugiões. *ibid.*
- Salm / geroockte Salm.** 478
- Salts* in aure, in digito, in collo. 701
- Salomonis* Sapientia. 467
- Samir* vermis gemmas sculpsit. 467. Ejus ministerium in ædificando templo Salomonis. *ibid.* Ejus mentio in S. Scriptura 467. quid significet *ibid.* Est *Smiris* lapis ad poliendas gemmas. *ibid.*
- Samperunin*, & *Saphirunin*, & *Sampurina* Gemma. 373. 517 518.

LIBRI SECUNDI

<i>Sancta Sanctorum</i> quoties Pont. Max. ingressus in anno 628. Utrum cum Ephodo & Pe- torali? 628. 644. 645. 719. An ibi interrogaverit per Urim & Thummim <i>ibid.</i> <i>Sanctum San- ctorum</i> symbolum fuit cœli. 719 796	<i>Saphirus</i> quid? 523. Ejus cor- lor cœlestis <i>ibid.</i> Est instar venæ repletæ sanguine <i>ibid.</i> Dicitur de corpore elegantif- simo. 524. Passiones & vibri- ces Christi significat 525. <i>Sa- phirus</i> veterum cœruleus 526 Purpurascit. <i>ibid.</i> <i>Cyano</i> simi- lis est. <i>ibid.</i> <i>Saphirus</i> pulvere aureo aspersus 527. Hodierni <i>Saphiri</i> pellucidi 528. Dicitur Amethystus & Hyacinthus. <i>ibid.</i> Qualem <i>Saphirum</i> intel- lexerit Moses; 529. Cui tribui destinatur <i>ibid.</i> Dicitur niger <i>ibid.</i> Et purpura nigra <i>ibid.</i> Ejus locus natalis 530. Ejus moles 531. In <i>Saphiro</i> scripta lex Mosis <i>ibid.</i> Ejus pretium <i>ibid.</i> Ejus virtutes 532. Sa- cerdotibus utilis 532. 615. Ex <i>Saphiro</i> imago Sacerdotum Æ- gyptiorum <i>ibid.</i> A quibusdam sic vertitur <i>Iahalom</i> 533. Et <i>Schebo</i> 558. Et <i>Amethystus</i> vo- catur 570. Ei comparatur Christus. 768. 772
<i>Sanctitas fehoræ</i> in corona Pont. Max. 669. 671. 793	<i>Saphir</i> Rabbini est pellucidum. 528
<i>Sancta levia</i> comedi possunt Hie- rusalem. 716	<i>Sarabala.</i> 321
<i>Sanctitatis</i> decem gradus in terra sancta. 716	<i>Sarabara.</i> 333
<i>Sanctorum</i> perseverantia. 791	<i>Sardanegin</i> 473. Est Sardonyx. 477 597
<i>Sandalchin</i> Sardonyches. 597	<i>Sardani.</i> 477
<i>Sandalphin</i> , idem. 597	<i>Sarda</i> , <i>Sardius</i> , <i>Sardus</i> , & <i>Sar- donius</i> 477. 599. Qualis gem- ma 478. 599. Dicitur mas & fœmina <i>ibid.</i> Sanguineus &
<i>Sandalphunin</i> , idem. 597	
<i>Sanguis</i> purpureus. 770	
<i>Saphirus</i> . 518. &c. Dicitur Ja- spis. 517. Arabice dicitur <i>Ma- ha</i> & <i>Belur Beryllus</i> . <i>ibid.</i> Aliis <i>Ismorad</i> . <i>ibid.</i> Ejus nomen man- fit apud omnes populos. <i>ibid.</i> 518.	
<i>Saphirus</i> qualis gemma. 519. &c. An albi coloris. <i>ibid.</i> <i>Saphiri</i> pavimentum. <i>ibid.</i> <i>Leucosaphi- ri</i> . <i>ibid.</i> <i>Saphirus</i> cœruleus. E- jus color abstrahi potest. <i>ibid.</i> <i>Saphirus</i> gemma durissima 519	
Limam respuit. <i>ibid.</i> Smiridis pulvere formatur. <i>ibid.</i> Qui- dam ei colorem rubrum attri- buunt. 520. Carbunculus di- citur. <i>ibid.</i> Rubinus vertitur 521. Non est ruber <i>ibid.</i> Vir- tutes Christi significat <i>ibid.</i>	

INDEX RERUM

- ber *ibid.* Granata & rubinus. 478. *Sardio* pisci fale condito similis *ibid.* Est gemma rubra. 478. 479. Reperitur circa *Sardiniam* *ibid.* *Sardius* ab Hebr. *Sered* 480. *Demum* dicitur ab *Odem* 481. *Sardorum* varia genera 481. 482. Inter *Sardorum* genera ponitur *Sardonyx* *ibid.* Ejus virtutes 483. 484. Sigillis est aptissimus 603.
- Sardonyx* 444. 477. 482. Vide *Schoham*. *Sardonyx* dicitur *jahalom* 533. Et *Schoham* 579. 594. Verus *Sardonyx* & *Schoham* 795. &c. Est mixtus ex *Sardio* & *Onyche* 595. 599. Venit ex terra *Havila* 596. Nascitur circa *Euphratem* in monte *Drimyllo*. *ibid.* &c. Eo ornatur *Regium* diadema *ibid.* Ac *Judæis* dicuntur *Sandalchin*, *Sandalephim*, & *Sandalphunim* 597. *Sardonyches* unde? *ibid.* *Indicæ* & *Arabicæ* *Sardonyches* *ibid.* *Sardonyx* mons. 598. *Sardonychorum* colores 600. *Cæcæ* *ibid.* *Arabicæ* radicem habent nigram *ibid.* Qualem intellexerit *Moses* 600. 601. 602. *Sardonyches* varix *ibid.* *Indicæ* præstantissimæ *ib.* *Sardonychem* nominat *Johann.* in *Apocalypf.* *ibid.* Pretium 602. *Sardonychem* qui habuerint. *ibid.* *Pri.* *mus Romanorum* ea usus *Africanus* *ibid.* Gemmis pretiosis jungitur *ibid.* Dicitur gemma princeps *ibid.* Sigillis apta 603. Ejus virtutes *ibid.* *Sardonyches* duæ in *Ephodi* humeralibus an futura prædixerint? 630. Duæ illæ sunt pretiosæ & magnæ molis 701. Quid significant. 742. 744. 788. *Sardonychi* inscriptum erat nomen *Josephi* 789. Quare? *ibid.*
- Saturni* sacra. 401
- Saulis* pallium 416. *Saul* an interrogavit ipse per *Urim* & *Thummim*? 649
- Schabzin* & *Schabziza* gemma 473. 516. Pro *Topazin*, *Topazus*. *ibid.*
- Schachor* Hebr. significat nigrum & cœruleum. 529
- Schachum* & Arab. *Sachum* nigrum, nigrescere 599. Inde *Schoham* sive *Sardonyx* a radice nigra. *ibid.*
- Schebo* gemma 557. Utrum *Beryllus*, an *Turquois*, an *Achates* 558. An *Chrysophrafe* *ibid.* Varios habet colores. 562
- Schellen.* 424. *Schellekens* *ibid.*
- Schibte* *Israël*, *Schibte* *Ieschuran*, & *Schibte* *lab* in *Pectorali*. 637
- Schiletin* *Pectorale*. 613
- Schlafhaube.* Pileus nocturnus 381. 386
- Schoham* gemma. 477. Est *Sardonyx* 533. 579. 594. 595. 743. Dicitur *Nicla* & *Crystalus*. 595. 599. Inde *Dusohaim* urbs 498. Dicitur ab Arab. *Sa-*

LIBRI SECUNDI.

<i>Sachum</i> nigrum 489. Habet ruborem Sardæ & alborem unguis. <i>Schoham</i> quasi gemma nigra. 600. Vide <i>Sardonyx</i> .	489. Ejus vexillum. <i>ibid</i>
Schoors-vel. 321	<i>Simeon</i> Justus Pontifex Max. obviam it Alexandro Magno extra urbem in vestibus sacris. 717
Schoyre fuccinctoriu n 115	<i>Simile & simulacrum</i> unde dictum 545. Ejus primus Auctor. Vide Dan.
<i>Sculpere</i> Hebr. quomodo dicitur. 699	<i>Sinus</i> nullus in tunica. 344
<i>Senden</i> roef. 408	<i>Sistra</i> Ægyptiorum. 625
<i>Semaktha</i> gemma. & <i>Semakan</i> 473 478	<i>Smaragdus</i> 497. &c. Summus ejus splendor. 498. Nomen habet a fulgure & splendore. <i>ibid.</i> Ex <i>Smaragdo</i> oculi <i>ibid.</i>
<i>Semaktha</i> . idem. <i>ibid.</i>	<i>Smaragdus</i> fit a <i>Bareket</i> 499. 500. <i>Smaragdi</i> color 501 <i>Smaragdus hyacinthizon</i> <i>ibid.</i> Medicus <i>ibid.</i> Quædam dicuntur <i>Carchedonii</i> <i>ibid.</i> <i>Smaragdus</i> maxime viret. 502. Prasino similis est <i>ibid.</i> Et <i>Iridi</i> <i>ibid.</i>
<i>Semai</i> Pontificis Max. inficitia. 681	<i>Smaragdorum</i> varia genera. 503. Optimæ <i>Scythicæ</i> <i>ibid.</i> Probatissimæ quæ? <i>ibid.</i> Dicuntur <i>Chrysoberylli</i> <i>ibid.</i> Quomodo probentur. <i>ibid.</i>
<i>Semaragdum</i> gemma. 473. 568. Vide <i>Smaragdus</i> .	<i>Smaragdus</i> gemma pretiosissima. 504. Earum moles <i>ibid.</i> Peruvianæ <i>ibid.</i> <i>Smaragdi</i> vires 505. Dicitur <i>Saphirus</i> . 517. Et <i>Achlama</i> 568. Ejus miracula si aquilæ scalperentur 573. Dicitur <i>Schoham</i> . 594. Polycratis tyranni gemma 602. <i>Smaragdi</i> <i>Lollix</i> <i>Paulinæ</i> . 701
<i>Senatores</i> magni <i>Synedrii</i> quot? 427. Totum populum representant. <i>ibid</i>	<i>Smiris</i> lapis. Ejus pulvere poliuntur gemmæ. 467
<i>Septuaginta</i> interpretes. Eorum antiquitas, auctoritas & integritas. 594	Ggggg 3 Sal
<i>Seraphim</i> an <i>Theraphim</i> ? 626. Faciem velant coram Deo. 792	
<i>Sered</i> Hebr. color ruber. 480	
<i>Sericum</i> an inde pilei? 382	
<i>Sericum</i> pallium. 408	
<i>Sermo</i> Logion. 613	
<i>Serpens</i> cœruleus. 526. <i>Serpentum</i> <i>Intula</i> <i>Ophiodes</i> . 492. 493	
<i>Siba</i> Hebr. causa. 539	
<i>Siclus</i> sacer quid? 696	
<i>Sigillis</i> aptissimæ gemmæ <i>Sardius</i> , <i>Onyx</i> & <i>Sardonyx</i> . 603	
<i>Simeonis</i> lapis <i>Topazius</i> viridis.	

INDEX RERUM

<i>Sol</i> pro <i>Son</i> 354. <i>Solis</i> & <i>Lunæ</i> nomen scriptum in <i>Amethysto</i> Ejus miracula 573. <i>Solis</i> lapis est <i>Chrysolithus</i> . 591	<i>Stragula</i> . 436
<i>Solum</i> Dei instar <i>Saphiri</i> . 531	<i>Stringo</i> . 315
<i>Somniare</i> . 567	<i>Subligaculum</i> . 327
<i>Sompozin</i> pro <i>Topazius</i> . 491	<i>Succictorium</i> . 315. 316
<i>Spibama</i> Hebr. quomodo dica- tur 456 <i>Germ.</i> dicitur et in <i>Span</i> <i>ne. ibid.</i> Est dimidium cubiti <i>ibid.</i>	<i>Succinum</i> 547. An <i>gemma ibid.</i> Unde dicitur <i>glessum. ibid.</i>
<i>Spiritus Sanctus</i> præsens <i>Pontifici</i> <i>Max.</i> per <i>Urim</i> & <i>Thummim</i> 638. 642. <i>Spiritus Sanctus</i> lo- quutus est per <i>Urim</i> & <i>Thum</i> <i>mim.</i> Per <i>Prophetas</i> , & <i>filii</i> <i>am</i> vocis 643. <i>Spiritus Sanctus</i> & ejus gratia repræsentatur per aurum. 764	<i>Sudor</i> . In loco ubi sudant <i>Sa</i> <i>cerdotes</i> non cingunt <i>brachas</i> 319
<i>Splendor</i> dicitur de <i>Smaragdo</i> . 500	<i>Suffibulum</i> . 404
<i>Sponsa</i> <i>Christi</i> vestita opere <i>Phry</i> <i>gionico</i> & <i>byssu</i> . 750. Habet velamenta capitis 792. Vide <i>Ecclesia</i> .	<i>Sulla</i> dictum de <i>Jul. Cæsare</i> . 374
<i>Spuma</i> maris <i>gemma</i> . 576	<i>Superhumeral</i> dicitur <i>Ephod</i> . 433
<i>Stagnatura</i> <i>Anach</i> . 536	<i>Sutura</i> <i>Josephi</i> quid? 399
<i>Statua</i> <i>brachata</i> & <i>gausapata</i> . 326	<i>Synagoga</i> caput & <i>Episcopus</i> 712.
<i>Stelle</i> <i>rutilare</i> dicuntur. 475	<i>Synagoga</i> plures <i>Hierosolymis</i> <i>ibid.</i> <i>Synagoga</i> in circuitu <i>Tem</i> <i>p</i> <i>li.</i> <i>ibid.</i>
<i>Stibium</i> . 509. <i>Viride. ibid.</i> Et <i>rubrum ibid.</i> Est <i>antimonium</i> <i>ibid.</i> <i>Hyacintho</i> <i>gemmae</i> <i>fimi</i> <i>le.</i> 555	<i>Synedrium</i> magnum. Ejus <i>Senato</i> <i>res</i> quot? 470. Significat <i>to</i> <i>tum</i> <i>cœtum.</i> 650
<i>Stipendium</i> in balteo habere. 359	
<i>Stola</i> <i>hyacinthina</i> an auro distin- cta. 717. Quid significet? 743	

T.

T . pro <i>S</i> . 547
<i>Tabag</i> <i>gemma</i> . 473. <i>Utrum</i> <i>sit Achates</i> 568. an <i>Topaz?</i> <i>ibid.</i>
<i>Tabernaculum</i> <i>divisu</i> <i>min</i> <i>tres</i> <i>partes.</i> 742
<i>Tabule</i> <i>legis</i> <i>cælatae</i> <i>ope</i> <i>vermis</i> <i>Samir</i> 467. <i>A Deo</i> <i>paratae</i> <i>sunt</i> 635
<i>Talaris</i> <i>tunica</i> an <i>pallium</i> 413. <i>Ta</i> <i>lare</i> <i>pallium</i> 417. <i>Talaris</i> <i>tuni</i> <i>ca</i> <i>quid.</i> 781
<i>Ta</i>

LIBRI SECUNDI.

- Talentum* Quinque millia talentum quot faciant miliones? 699.
- Tapetes* pilei vocantur 379. Ex lana coacta. *ibid.*
- Tarkia* gemma, *Turquois.* 486. 558
- Tarschisch* sic non dicitur ab urbe Tarsis in Hispania 588 *Tarschisch* Hispania Moses non intellexit. *ibid.* Tunc temporis ista urbs nondum in rerum natura 587. Quando condita *ibid.* *Tarsis* in Oceano Indico 588. Hispanica antiquior. *ibid.* Hispanicæ nomen dedit *ibid.* Vide Chrysolithus.
- Tar* Hebr. bracteola, lamina. 661
- Templum Salomonis.* In ejus ædificatione vermīs *Samir* 467. In templo sedere nemini permiffum nisi soli Regi ex familia Davidis 712. *Templum* quousque extendatur? 716. In *Templo* divitiæ abundant 720. In *Templo* secundo quæ res defecerint? 723. In *Templo* secundo nullus Sacerdos Spiritu Sancto donatus. 724
- Templum Oniæ* qua occasione ædificatum. 681
- Terra Sancta* divisa per *Urim* & *Thummim.* 642. &c.
- Tesselle* in tunica. Vide *Fundæ.*
- Testamenta* duo significantur per *Ephodum.* 788
- Testamenti veteris* bona 779. Flores & spes *ibid.* Tunc Deus in obscuritate habitabat 792. Patres V. Test. sunt sub reatu. 796
- Testamenti Novi* bona. 779. Fructum & nutrimentum habet *ibid.* Sub *Novo Testamento* Deum adorare possumus detecto capite 792. Nullus amplius reatus. 796
- Tetragrammaton.* Vide *Jehova.*
- Teutschen.* *Tuisci.* 354
- Textoris* opus 399. Auget pretium vestium sacrarum 700.
- Textura* fiunt catenæ aureæ *Pectoralis* 461. *Textura* lapidum Græcis quid 465. *Textura* vestium sacrarum quid significet. 773
- Tharschisch* gemma 574. Utrum sit *Turquois* 575. An lapis albus 576. An *Beryllus.* *ibid.* An *Opalus*? 577. Quidam putant esse hyacinthum 578. Alii *Cyaneum* *ibid.* Alii *Sardonychen* 579. Distinguitur a *Schoham* 579. An significet ungues? *ibid.* Naturam humanam Christi utrum repræsentet? *ibid.* An ejus gloriam & majestatem *ibid.* Non est *Sardonix* 579. 584. Est *Chrysolithus* 582. &c. An habeat colorem carneum 584. Est colore aureo 585 586. &c. Unde sic dicatur. 587. 588
- Thephilin* quid? 622

INDEX RERUM

- Theraphim* Micæ 452. 627. *Theraphim* veterum quid? 625. An Angeli 626. An idem ac *Seraphim*. *ibid.* *Theraphim* cultus Idololatriæ 627. *Theraphim* utrum responsa dederint per Urim & Thummim 639. An per vocem. *ibid.* *Theraphim* uxoris Davidis. 625. 749. An fuerit imaguncula. 649.
- Theraph* non est idem ac *Seraph*. Quid significet. 626. *Thoreph* ignominia, *Turpha* turpitudine. *ibid.*
- Thesaurus* vestium sacrarum 703. Vocatur arx Antonia *ibid.* *Thesaurus* magnus vestes Pontific. Max. *ibid.* *Thesauri* Regum non tantum in auro & gemmis, sed & in vestibus consistunt 704. *Thesauri* cœlestes. *ibid.* *Thesauri* Regis Ahasueri 704. Alexandri Severi & aliorum. *Thesauri* vestium in corpore Juris. *ibid.*
- Thorax* ex lana coacta dicitur pileus. 381
- Thummim* perfectiones 617. Responsum perfectum 619. An differat ab Urim *ibid.* Vide Urim & Thummim.
- Thus* Christo ut Deo offertur. 761
- Thynni* terrentur oculis ex Smaragdo. 498
- Tiara* 378. 382. 385. 386. *Tiara* Orient. populorum. 389. Earum genera duo 390. Recita *Tiara* 390. Earum forma *ibid.* 392. Phrygia. 398: Turcica. 399. *Tiara* Sacerdotum tegumentum 402. *Tiara* Summi Pont. 653. &c. Dicitur Mitznepheth *ibid.* Ejus forma 654. Quomodo differat a pileo reliquorum Sacerdot 654. &c. Utrum alius pileus ei impositus *ibid.* *Tiara* hyacintho variata & consutillis *ibid.* *Tiara* non est alta 655. Ampliori mole circa tempora glomerata instar rotæ *ib.* Non erat capiti profunde imposita 674. *Tiara* & corona junguntur 792. *Tiara* hyacintho variata 675. *Tiara* quid significet, 792. Multis involucribus caput cingit quare, 792. Vide Mitra & pileus.
- Tibialia*. 317
- Tinctura* medicamina. 422
- Tinnabula* 339. In pallio 421. 424. Fiunt ex auro 424. Eorum forma 425. &c. *Tinnabula* clausa Belgice **Bellen**. Ejusmodi nota apud veteres *ibid.* Comparantur uvis *ibid.* Eorum malleolus 425. 426. *Tinnabula* oblonga instar scyphorum. *ibid.* *Tinnabuli* partes 426. *Tinnabula* quot in pallio. 427. Eorum magnitudo 428. Quomodo pallio appensa 429. *Tinnabula* utrum ante fistra Ægyptiorum, 625. *Tinnabulum*

LIBRI SECUNDI.

lum majus 414 *Tintinnabula* ge-
 runt asini 424. Eorum usus.
ibid. Ad ornatum vestium Re-
 gum Persarum *ibid.* *Tintinna-*
bula quid significant 742. 743
 744. 786. 787. Numerus eo-
 rum. Tot quot mala punica.
 787
Toga tunicae superinduitur. 374
 Non stringitur balteo *ibid.* Di-
 citur pallium teres 414. 415
Toga Romana quid. *ibid.* Dif-
 fert a pallio & a *innica* 415 697
Toga picta 704 In Capitolio Jo-
 vis servatur. *ibid.*
Tondere, detondit. 547
Topazius unde dictus 470. Ejus
 descriptio 487. &c. Ejus co-
 lor *ibid.* 488. Splendor 488.
 A quibusdam dicitur chryso-
 lithus *ibid.* *Topazius* Simeo-
 nis lapis 489. Est *Pitdah* 490
 An dictus ab Insula *Topazio*.
ibid. *Topazus* vox Hebraea.
 491. Quomodo fiat ex *Pit-*
dah 491. *Topazion* Insula 490
Topazis habet significationem
 quaerendi *ibid.* *Topazion* pars
 Arabiae 492. *Topazii* locus na-
 talis 492. &c. Nascitur in pe-
 tra 487. *ibid.* Quomodo re-
 peritur 492. &c. In magnam
 excrefcit molem. An sit gem-
 ma pretiosa *ibid.* In Diadema-
 te Regum *ibid.* *Topazius* Mag-
 ni Mogolis *ibid.* Sumitur pro
 chrysolitho 493 Ejus virtutes
 494. Nomen *Topazius* retinet

518. An sit *Schebo*. 558. *To-*
pazius hodie gemmarius est ve-
 terum chrysolithus 581. Est
 viridis. 581
Tribus duodecim non extiterunt
 sub Templo secundo 724 Ea-
 rum nomina non inferebantur
 in Sancta Sanctorum. Quare?
 796
Triclinaria pretiosissima 699 Eo-
 rum ingens pretium. *ibid.*
Trulla caementarii dicitur *Anach*
 536
Truncus. 350
Tuba bellicum instrumentum.
 647
Tubrucus quasi tibiaram roccus.
 318
Tulbant quid. 357. Unde sic
 dicatur. 389. Est vox Arabica
ibid.
Tulipant & *Tulipa*. 389
Tunica talaris. 321. 342. 350.
 351. 416. Vide Talaris.
Tunica Sacerdotum 336. &c.
Tunica stricta & tessellata di-
 citur *ibid.* *Tunica* Latinis un-
 de dicatur 338. &c. *Tunica*
Josephi & *Thamaris* 337. *Tu-*
nica Sacerdot. byssinae. 340
 &c. Dicitur mensura linea.
 342. Longiores retrahuntur
 & balteo stringuntur 342 *Tu-*
nica stricta 343. *Tunica* an
 habeat sinum 344. *Tunica* la-
 cuata 344. Non habet unci-
 nos *ibid.* Circa collum string-
 gitur *ibid.* Textitur 345. &c.
 H h h h h
 Ei

INDEX RERUM

- Ei non assiuntur. manicæ.
 345. *Tunica* textæ *ibid.* *Tunica* *taschbetz.* 347. Fundis
 consita. 347. &c
Tunica vestis vulgaris apud va-
 rios populos recepta 349. *Tu-
 nicam* Christus habuit *ibid.*
 Chuscæus, Samuel & spon-
 sa Christi *ibid.* *Tunica* chiro-
 dotæ & manicatæ 350. Exte-
 rior & interior. *ibid.* &c. In
 tunica nullum aurum *ibid.* Æ-
 gyptiæ tunicæ *ibid.* *Tunica*
 Corinnæ & Semiramidis 351
Tunica est vestis muliebris &
 viris dedecori 351. *Tunicas*
 viri habent *ibid.* Josephus
 Chhristus & multi sacri ficuli
ibid. 352. *Tunica* Perfarum
 361. *Tunicas* non cinctas ha-
 bere, idem ac esse inermem
 370. *Tunica* cingi solebat o-
 lim 374. *Tunica* & balteus
 junguntur *ibid.* *Tunica* Sacer-
 dotum quomodo cincta. 374
Tunica albæ. 385. *Tunica* dici-
 tur pallium Pont. Max. 406
Tunica serica. 408. *Tunica*
 est pallium 413. *Tunica* in-
 terior & exterior. 414. Inte-
 rior nullo auro ornata. 414.
Tunica variæ *ibid.* *Tunicas*
 duas habere. *ibid.* Duas habuit
 Pont. Max. *ibid.* Exterior
 tunica pallium *ibid.* *Tunica*,
 toga & pallium quomodo dif-
 ferant. 415. *Tunica* ad talos
 demissa. 417. *Tunica* *Passim*
 quid 429. *Tunica* Pont. Max
 Hebræorum non est instar to-
 gæ Romanæ. 697. *Tunica*
 lacuata sive tessellata pretiosa
 700. *Tunica* quingentæ tri-
 ginta. 705. *Tunica* quid sig-
 nificet. 742. 745. 753. 781
Tunica palmata in Capitolio Jo-
 vis fervabatur. 704
Turbant, pro *Tulbant*. 389
Turcarum diadema. *ibid.*
Türckschbant *ibid.*
Turquois gemma 486. In pecto-
 rali non reperiebatur. 486.
 558. Veteribus an nota. 575.
 An sit *Tarsis*. 575. 576
Tusca voces. 354
Tutulum pileus a tutando. 403.
Tutulum sceminarum 404. *Tu-
 tulati*. 404

V.

- V.** pro B. 333
Vacca ruffa. 478. Ejus ro-
 gus. 769, 685. & seq. Cur
 ruffa. *ibid.*
Vasa sancta quid? 647
Vena repletæ sanguine exhibent
 saphirum 523, 525. In albis-
 simo corpore cœruleæ appa-
 rent. 525
Veneris gemma. 570
Ventrale. 315, 321
Ventus textilis tenuissima vestis.
 697
Verbum Dei æternum est. 787
Veritas 618. Imago Judicis Æ-

LIBRI SECUNDI.

- gyptiorum. 615
Versicolores aves & gemmæ. 577
Vespasianus quo ritu sacrificaverit
 403
Vesta in pectore habet ornamentum. 615
Vestalis Sacerdos 502. Vestales virgines 404. Sunt iudices. 615
Vestes octodecim habuerunt Judæi? 414
Vestibus capita tegebant sacrificantes. 403
Vestes Sacerdotales quo sensu omnes Judæi gestaverint 451. &c
Vestes peccata expiare 614, 742, 747
Vestire 648. Quo ritu & ordine Sacerdotes vestes sacras induerint? 681
Vestes a Deo datæ in honorem Sacerdotii. 695
Vestes sacrae in Thesauro occlusæ 703
Vestiarium in Templo. 706
Vestes Sacerdotales Cajaphas non laceravit. 709
Vestes Pontificis Max 405, &c. An ex pretiosiori bysso? *ibid.*
Vestes Pont. Max. aureas servare magna gloria 703, Inde subortæ lites *ibid.* *Vestes* Pont. Max. magnus thesaurus *ibid.*
 Romani quare tam sint solliciti ut vestes illas custodirent 703
Vestium sacrarum pretium 65. &c, *Vestes* albæ Pont. Max. ex bysso Indica & Pelusiaca triginta minis emptæ 696. Centum minis *ibid.* *Vestes* albæ nimis tenues rejiciuntur. 697
Vestes aurea pretiosiores lincis 698, &c. Vestes duplicis materiæ triginta minarum. 698
Vestes omnium Sacerdotum in Thesauro 704. In Templo. 706
Vestes albæ dici expiationis non servabantur in Thesauro 707
 Pontifex Max. iis semel tantum sinitur *ibid.* *Vestes sacrae* sumptibus publicis fiunt. 708. *Vestib. albis* comburebatur vacca rufa. 683. & seqq.
Vestium sacrarum usus 709, &c
 In templo tantum vestiuntur, & tempore quo vices peragere debebant Sacerdotes, 709 &c, Extra templum & alio tempore *vestibus* vulgaribus incedunt *ibid.*, iis utebantur Sacerdotes extra ministerium quo sensu? 711, 713, Non poterant Sacerdotes in iis dormire noctu *ibid.*, Quid actum de *vestibus* sacris noctu? 714, iis non utebantur Sacerdotes in urbe Hierosol 715, *Vestibus sacris* induti Sacerdotes procedebant extra urbem; sed in summa necessitate 717 Quamdiu iis uterentur. 718

INDEX RERUM

- Vestibus albis* Pont. Max. non nisi unico die usus est, iisdem nunquam postea 718, 719. An iis uterentur reliqui Sacerdotes; *ibid.* iis usus est Pontif. Max. in Sancto Sanctorum, die magnæ expiationis 719.
- Vestibus aureis* non poterat fieri sine piaculo *ib.* *Vestes sordida*, aut *vetustate trita* cui usui 720, 721. Quousque *vestes sacra* durare debuerint? 722, 723
- Vestium usus* cessat tempore Christi 723. *Vestes aurea* Pont. Max. vetustate consumptæ absconduntur. 723
- Vestium sacrarum* significatio 737 &c, 745. Cur octo *vestes* habuerint Sacerdotes 745. *Vestes sacra* non adducunt ad Christum & ejus merita 747. Sunt typi Christi 750. Significant gratiam & justitiam Christi 750. *Vestes alba* quid significant? 750. *Vestes nuptiales* quid significant? 751. *Vestes lavare* & dealbare quid? *ib.* *Vestes* cur quatuor 753. Significant quatuor beneficia Christi 753
- Vestes* Pont. Max. cur octo beneficia *ib.* An circumcisionem Christi? *ib.* *Vestes duplicis materia* cur habuerint Sacerdotes 757. Quid significaverint *ib.* *Vestium colores* quid significant 765. &c. Cur habuerint plures colores. *ib.* *Vestium textura* quid significet 773. *Vestes sacra* sunt ornatiores & commodiores futis *ib.* Earum *ornamenta* quid significant 774
- Vestes* talares honoratiores. 781
- Vestes alba* die X. Tifri cur Pontif. Max. habuerit 796.
- Vestes Sacerdotum* in Ecclesia Christiana nullæ. 797
- Vexillum* 389. *Vexilla* tribuum Israelis quomodo distributa fuerint? 468. Conferuntur cum gemmis in Pectorali 478
- Sunt ejusdem coloris *ib.* *Vexillum* Rubenis. Ejus color & signa *ib.* *Vexillum* Simconis. Ejus color & signa 489. *Vexillum* Levi. Ejus color & signa 501. *Vexillum* Judæ. Ejus color cœlestis, signum Leo 511. *Vexillum* Ischafcharis. Ejus color & signa 529.
- Vexillum* Zabulonis 540. *Vexillum* Danis 553 *Vexillum* Gadis 562. *Vexillum* Nephtali 571 *Vexillum* Josephi 600. *Vexillum* Ephraimi *ib.* *Vexillum* Menassæ *ib.* *Vexillum* Benjaminis. 609
- Viatores* habent baculos. 396
- Victoria* imaguncula. 375
- Victores* sæpe ritus & mores accipiunt a victis. 625
- Videntes* sunt Prophetæ. 613
- Vinculum*. 657
- Vini* colorem habet Amethystus 570, &c
- Vinum rubrum*. 478
- Virga* in pileis. 402
- Vi-*

LIBRI SE CUNDI.

Vitri colorem habet Topazius. 488
Vitia Sacerdotum. 402
Vitia hyacinthinæ in Pectorali 462 &c. In corona 657 &c. 675
 794. *Quot?* *ib.* Ornant tiamaram 675. Lanææ quare? 794
Villus pro *unus*. 354
Ulyssis pileus exhibet pileum Sacerdotum 394. &c. *Ulyssis* originem dedit genti Mamiliaë 395
Uncini, an in tunica? 344, &c
Ungues similes Sardonychi. 579
Unio margarita 605. Non erat in Pectorali? 605
Unus pro *ullus*. 354
Voces sæpe a loco natali ad peregrinos transmigrant. 321
Voile Fala. 410
Vela manus. 321
Uphaz optimum aurum. 585
Vrim & Thummim in vexillo Simeonis, 501
Vrim & Thummim 612. &c. Erant in Pectorali 616, &c. Quid sint? 616. Eorum etymon *ib.* *Vrim* sunt luces. 617
 618. Utrum a *Iarab* docere 618. *Vrim & Thummim* doctrina & veritas *ib.* *Vrim* an differat a *Thummim*? *ib.* An fuerint imagunculæ? 619, 623. Per *Vrim* data responsa 619. *Vrim & Thummim* quid 620, &c. Utrum Pectorale an Gemmæ? an nomen Je-

hovæ? 620, 621. &c. Ipsa vocabula *Vrim & Thummim* Pectorali indita fuisse 622. Revelatio per *Vrim & Thummim* quomodo facta *ib.* &c. *Vrim* an idem quod *Theraphim* 623. An instrumentum concavum Pectorali inditum 625 *Vrim & Thummim* an gemmæ 628. &c. An Adamas? *ib.* &c. *Vrim & Thummim* mirifica descriptio ex Epiphanio 628. &c. Sunt ipsæ gemmæ in Pectorali 631. Iudæorum sententiæ de *Vrim & Thummim*. 631. Nostra sententia 632, 640. An solus Deus sit eorum auctor? 635. Eorum usus 636. Quomodo responsa data per *Vrim & Thummim* 637. An per litteras lucentes in Gemmis? *ib.* An vox audita? 639. Esse Revelationem a Deo factam 640. Revelatio per *Vrim & Thummim* quomodo differat a revelatione facta Patribus & Prophetis 641 Fit per Spiritum Sanctum 642. Per *Vrim & Thummim* distributa est Terra Sancta 642. *Vrim & Thummim* gradus Spiritus Sancti 642. *Vrim & Thummim* sub Templo primo 643. Quo ritu facta sit interrogatio per *Vrim & Thummim*? 643, 644. &c. In quo loco interrogatum? 643, 644 &c. Solus Pontif. Max. inter-

terrogavit per *Vrim & Thummim* 646. Utrum David & Saulus etiam interrogaverint *ib.* 649. *Vrim & Thummim* an plura fuerint instrumenta 649. Pro quibus interrogatum sit? 650. De quibus rebus? 651. Quo ordine 652 Interrogatio per *Vrim & Thummim* non fit in Sancto Sanctorum 719. *Vrim & Thummim* nullum tempore Christi 723 Quomodo extiterit sub Templo secundo *ib.* Cessavit stante Templo primo 724. Per *Vrim & Thummim* Deus regnavit. 724. Urim & Thummim nullum fuisse sub Templo secundo defenditur contra cavillationes Bernardi Angli 726 per totum caput. Quoad formam *Vrim & Thummim* erant in Templo secundo 725 *Vrim & Thummim* significant Christum 791. Eis non opus erat sub Templo secundo, quia Christus ipse præsens erat. 791
Pro ab Hebræo *Ur* ignis. 616
Vva instar tintinnabuli. Vide Tintinnabulum.
Vve mature amethystum referant

570. &c

X.

X *Ylinum* gossypium. 337

Z.

Z *Abarget* male emendatur. 499

Zabargiad pro *Smargiad* Smaragdus 499. pro eo *Zamarut* *ibid.*

*Zabulon*is vexillum. Vide vexillum.

Zangle cingulum 355, 370

Ziz. Corona Pontif. Maximi. 657. &c *Ziz* floruit 659. *Ziz* conspicuum. 659. *Ala*, penna, pennicularientum. *ibid.*

Zodiacus balteus. 375

Zona & *Zonam* solvere 357, 371.

Zonam perdere pecuniam amittere. 359

Zonarius sector. 359

Zona mulierum ornamentum 371. In *Zonam* reditus integræ provinciæ 371. *Zona Regina*, Provincia sic dicta *ib.*

Vide Balteus, & Cingulum.

Zupher *hooot* genus pilei. 386

Zuzin Quid? 697, 544

I N D E X

Vocum Hebræarum & aliarum linguarum Orientalium,

Qua occurrunt libro secundo

א

אבנאום 473, 559. pro אבנאום
559
אבנט *Baltus* 347, 354, 357, 377
389, 451, 706
אבני זכרון *Lapides memoria* 448
אברהם nomen in Pectorali 470
אברקסין pro אברקסין *Abrachin, Bra-*
cha 311, 321
ארם *Rubrum* 475
ארם *Rubrum* *ibid.*
אורם *Gemma, Sardius* 470, 475
476, 477, 478, 479, 481. 511
518, 520
אופי *Aurum* 585
אור 616, 618. & אור אור *aurora*
616
אורים & אורים ותמים & אורים
612, 616
617, 618, 620, 622, 632
אור *Cingere* 370 אור אור *Cingulum*
ex corio 355
אחלמה *Gemma* 545, 566, 567,
568, 569, 571
אחמד *Gemma* 473, 478
ibid.
אחסי 488
אחסי 488
אימורד *Ismurad* & אימורד 473
497, 501, 506, 533
איפוא 433

אכט 568
אכאטיס *Achates. Vide* אכאטיס
אלזואי *Lux* 616
البدنة *amiculum*, *Ephod.*
433
אלמס *hinc Adamas* 537
אמישטא
אמן *fidit* 618
אנך 535, 536
אזכי 536
אספור 473, 558
אסף ירך *Collige manum tuam.* 627
אפר *Ephod* 433, 439, 443, 451
אפור בד 451
אפנטורין & אפנטורין 473, 548
605, 607
ארג & משה ארג & ארג
314, 700
ארגמן *Purpura* 408
ארון *Arka* 647
אריגה *Textura* 461

ב

ב ponitur pro כ 559
ב & פ permutantur 392
ב & מ permutantur 499
פאפי pro באפי 697
בארלין 593
בגר

Index vocum Hebræarum &c.

נר <i>Vestis</i>	458	ברקן ופרן & ברקתא & ברקן	473
נר <i>linum</i> 337. & vestes	497		
<i>lineæ</i>	583	ברקתא	501
נרולה 593 ברולה	597	ברקתא	<i>ibid.</i>
נרולחא	473, 593, 596	ברקסין <i>Bracha</i>	321
נריל <i>plumbum</i>	536	ברקת 475, 495, 498, 499, 500	
נרס <i>Ammicuit</i>	433	518, 533, 568	
נרס <i>Lorica brevis</i>	454	ברקת Arab. Borchaton	501
נרס מן & נרס	533	ברקת	<i>ibid.</i>
נרובי בספכא <i>Genu.</i>	321	ברקת	378
נרובי <i>gemma</i>	496	ברקת	<i>ibid.</i>
נרובי <i>Byssus</i>	337	בריטאניה <i>Britannia</i>	536
נרולא	473, 544	כתן pro כתן	499
נרולא	704		
נרולא <i>Theaurus</i>	712		
נרולא <i>Synagogia</i>	712		
נרולא <i>Beryllus</i>	517, 593		
נרולא <i>Belat. Bolet. hinc</i>	636		
נרולא <i>gebule</i>	636		
נרולא <i>Bant/ binden</i>	354		
נרולא	354, 389		
נרולא	447		
נרולא <i>vitio laborantes</i>	709		
נרולא <i>versatus</i>	711		
נרולא <i>gemma</i>	473, 507		
נרולא	499		
נרולא <i>beryllus</i> & ברולין 473	473		
נרולא 558, 593			
נרולא	593		
נרולא	<i>ibid.</i>		
נרולא 473. ברוליוח חלוא 473. ברוליוח	473, 593		
נרולא	323, 321		
נרולא <i>Genu</i>	323		
נרולא	321		
נרולא <i>Ventrale</i>	321		
נרולא & Hebr. ברק <i>fulgere</i>			
נרולא 498, 500, 501			
		permutantur ק & ג	391. &
		ה & ג 392, 499. ג כ	460
		est in Pectorali ג	469, 499
		גכל	461
		גכול pro גכול	499
		גכולים	716
		גכסים & גרסה	392
		גואל	753
		גויה	585
		גזע <i>Geza gemma</i>	542
		גורה	523
		גיהרים & <i>Gemma</i> 473, 539	
		<i>ibid.</i>	
		גלימה סגורה & גלימה	416
		<i>Golem. Hinc Gloma</i> גלם	499
		גלף <i>ωστυλγ</i>	669
		<i>glas/ glaber, glat.</i> גלש & גלש	
		547	
		<i>Camelus</i> גמל	499
		<i>Granata</i> גראנאטה	476

Index vocum Hebræorum &c.

י	זמירין	473
ד pro ה 496 & ז permutan-	זמיריך Smargiad.	499
tur	זמיר	488
ר ponitur pro ר	זר <i>Laicus</i>	646 709
ה דיאמנטי <i>Diamanti Adamas</i>	זר	488
539	זר	
דיאקינתין <i>Diakinthin</i> , pro <i>Hya-</i>	זר	456
<i>cinthus</i>		
473, 496, 501	ח	
דן	ח	
536	ח quomodo in pectorali	470, 499
דיסהים	חבל <i>funis.</i> Hinc Belgice Gen	
598	kabel.	461 499
דלילה	חכר	440
דס	475	
ה	חכר	440
ה	חגורה & הגר <i>cingere, cinctus,</i>	
deficit in ואכנר 723 repe-	<i>cinctura</i>	316, 370, 441, 451
ritur. in nomine Josephi	חוש של סיקרא. 536 חוש קו & חוש	
417	769	
היאקינתין <i>Hyakinthin</i>	חוח	613
496, 501	חון הכנסת & חון	712
היכל	קמישא <i>Camisia Rab.</i> חלוק	399
הימנו	413 414, 416. Hinc	
443	חלוק <i>cloche. Cloche, & Angli-</i>	
המין	<i>ce Cloake pallium. Et Cloaca</i>	
הומיסין	339	
473, 569	חלצון <i>Purpura</i>	699
הלם <i>Halam pro fabalom.</i>	חמר & חמר <i>Vinum rubrum.</i>	478
537,	חצרות <i>Tubs</i>	647
539	חיצנים <i>Pellicula uvæ</i>	425
המיתוסין	חוש הרש & חרש <i>opus sculpto-</i>	
הר הבית	<i>ris.</i>	445
חש	חשב 443 444, 455, 700	777
613	חשב האפר <i>Cingulum Ephod.</i>	439
י	441, 442, 443, 450	462
י mutatur in ש 613. permuta-	חשה <i>filere</i>	6 3 639
tur cum ר	חשן <i>Pectorale</i>	440, 454, 462
491	חשן ריגא & חשן משפט	454
זבארגיאד <i>Zabargiad</i>	612 613 614, 615	
499	חשן <i>Sculptores sigilli</i>	
ז <i>Helicinia uva</i>	441, 442, 443, 450	462
425. <i>Acinum u-</i>		
<i>væ</i>		
425, 426		
זהג טהור & זהב		
660		
זהורי		
475		
זהר <i>Lucere</i>		
475		
זתים & 544 זון		
697		
	466	iiii

& aliarum linguarum Orientalium.

ט	ritur in Pectorali	470, 499
ט littera in Pectorali	גבול pro גבול	499
טבא Gemma	כרכונה <i>Carchedonius</i>	507
טבעות & טבא <i>Annuli aurei</i>	כובשין <i>Galea</i> 392, & כובשין	378
449, 462, 450	כחלין	473, 545, 555
טבון	כחלא	506
491, 517	כוש <i>Arabia</i>	492
ט.ל.נ.ג Topadion. Topa-	כחל	473, 506, 555
zium	כים <i>Marsupium</i>	328
טחשת ornamentum	כיפה <i>Hinc Cippus</i> 392, <i>Caput</i> ,	
טח	כורף <i>hop/ Chef, Haube/ Duff/</i>	
טח bracteolæ & טח	<i>hupf/ Cufa, Cucufa, Coeffe</i>	
טח <i>Topazius</i>	&c.	392
טח <i>Turquois gemma</i> 473, 486	מלאים <i>Mixta</i>	714
558	כלים <i>Vasa & vestes</i>	690
	כלי קרש <i>quid?</i>	647
	כח <i>Collectio</i> 339. & כח <i>fascia</i>	
	<i>pectoralis</i>	339
	כח <i>Recondere. Hinc Camafena,</i>	
	<i>Latium</i>	339
	כח <i>Ale</i>	411, 416
	כח <i>duplicatum</i>	457
	כח	461
	כח <i>Curvare</i>	392
	כח <i>Depressus</i>	<i>ibid.</i>
	כח <i>καρκαδων</i>	
	451	
	כח <i>Carchedonius</i>	473, 507
	כח <i>576</i> & כח	473
	כח <i>576, 577</i>	473, 576, 577
	כח <i>507, 508, 533</i>	507, 508, 533
	כח <i>507, 508</i>	507, 508
	כח	507
	כח <i>337, 338, 340, 349, 413,</i>	
	<i>416, 451, 706. Hache-</i>	
	<i>thona. Hinc Gallice Hocque-</i>	
	<i>ton</i>	338
	כח <i>336. Hinc</i>	
	340	
כ	permutantur	392
כ ח.י.נ.ג	499	
כ pro co ponitur	ב 559. Repe-	

Index vocum Hebræarum

כתונה שש <i>Tunica byssina</i> 340, 346	Ex optimo 312, 346
כתונה השכך <i>Tunica ocellata</i> , 344, 465	מחט <i>Acus</i> . מחשה מחט <i>opus acus</i> 314.
כתונה פסים 349, 413	מחשבה פומלה & מחשבה 403
כתום <i>Occultare</i> 490. & <i>Aurum</i> 585	מחט <i>Lacerna</i> a מחט <i>pluit</i> 406
כתנה & כתנה 337	מי ברק pro מי ברק <i>Aquæ limpidae</i> 499
כתפוח 439, 440, 443. & כתפוח האפר 450	מכה pro מכה <i>ibid.</i>
כתר מלכים & כתר כהונה & כתר <i>Kether</i> 667. כתר חורה & <i>dicitur Cidaris.</i> <i>ibid.</i>	מכנסי & מכנסי פשחים & מכנסי בר <i>bracha lineæ</i> 312, 317, 706
ל	מכנסיים <i>bracha</i> 321, 327, 330, 331, 333
ל pro ק 546. <i>Mutatur in</i> נ 605	מלא <i>implere.</i> <i>dicitur de gemmis</i> 465
ל pro ר 516	מסולקין 342
לברדים <i>panni</i> 439, 443	מטראר pro מטראר 499
לכנה 519	מערל <i>Pallium</i> 350, 406, & <i>ibid.</i> 408, 411, 412, 413, 414, 416, 451, 784
לבן <i>Albescere</i> <i>ibid.</i>	מעילים <i>Calcei</i> 333
לנכור <i>Lyncurius</i> 546	מעל 784
לשון כשמיט קיל & לשון <i>Gemma</i> 544, 545, 547, 548, 549, 553, 555.	מטשה אורג 324
מ	מטשה חשב 443, 455
מ & נ <i>permutantur</i> 499. <i>vocibus inferitur.</i> <i>Eliditur</i> 491	מטשה רקם 361
518	מטח <i>frons</i> 674
מאטשיטה <i>Hematista</i> 545, 553	מצנפת 347, 391, 653
מגבלות <i>stines</i> 461	על המצנפת 675
מגבטות <i>Pileus</i> 378, 391, 392, 653	מגבעת pro מקבטת <i>pileus</i> 392
706	מקדש 715, 716
מגניטה <i>Magneta</i> 558	מקל <i>Hinc Baculus</i> 396, 499
מדו בר <i>Vestes lineæ</i> 342	מרגליחה 473
מדינה <i>Provincia</i> 716	מרגליש 473
מגו <i>Maha Beryllus</i> 517	מדיבנ 473, 593
מן המוכתר <i>Optimum.</i> <i>Formula</i> מוכתר 473, 506	מברא 344
	משבצאנא 344
	משכניח <i>lilii</i> 2

& aliarum linguarum Orientalium

משבצח & משבצח	347, 444	סמפורינא & סמפורינון	473, 491, 518
450, 465, 775		ספיר	475, 491, 516, 519, 520, 528, 529, 558, 606.
שבץ a משבצח	344, 347	ספירינון	517, 518
משור	356, 423, 774	סרבאלא Sarbala	321
Plumipes.	311	סרבלין Bracha	326, 333
Lumbi מתנים	319	סרדנין Sardonyx	480
ו vocibus inferitur	491, 518.		
Ponitur pro ל	605		
נגד ראשיתו & נגד	714	ע	
הנישה & נגש	648	Ministerium עבודה	711
נהירא	616	מטשה עבות & funes.	461
נור Corona	658	לשולם & עולם	722
נגנא Ingredi Dicitur de brachis		עון הקדשים	678
330		עזרה	716
נפץ Carbunculus	497, 507, 509,	יטתף & טתף	416
511, 533, 555, 637.		בית סינוחי & עין	674
Annus בית הנוקב/נוקב	327, 331	כנא בנא	674
נוקבין pro נקבין	675	Gemma עין עגלא	473, 533, 568
		quo sensu טל	674
		עגבול	426
		עגבול & עגבול	657
ס		עקוד	561
סבה Causa	539	עקין	642
סבחלום	473, 539	עקיק	473, 486
סביב	416	verenda בית השורה & ערוה	327
סוסיא ברקא & סוסיא בארג	499	331, 332	
quid? סידר	316, 443, 450	טרקין	473, 486, 558
סמיק	341		
סמל hinc simile	545		
סמל	511		
סמק Rubere	478, 511.		
& סמקון & Hinc	473, 478.	פ	
סמוקא & סמוק		permutantur	392
Belgarum Smak color ruber		באפי & באפי	697
idid.		פארולין	593
Sardonyches סרדלכין	597, 602	פון	509, 555
Sardonyches סרדלפונין	597	Cingulum carorum פונרתו	359
			פורצות

Index vocum Hebræarum

צין וזב & צין נור & ציצא & צין	656, 657, 658, 660.
צין על הפחיל	677
צין מרצה הצין formula	678
בן ציצית הכסה & ציצית	411
צמר גפן <i>Xylinum</i>	337
צנף	389, 391, 653
צרווא & צרווא & צרודא	509
P	
permutantur. נ & ח / כ / ק	499
in Pectorali ק ל 546	637
ק רש ליהוה & קרש	668, 669, 671
קרובה	716
קובע <i>Galea</i>	392
קיבייא	378
קוטון <i>Xylinum</i>	337
קול דקה & קול דממה & קול	639
מטשה קליט & קליט	461
קליפי רמונים & קליפים	422
קלפוח שנחויץ & קלפוח	425
קלצי <i>Calzi</i>	317
<i>Vestiri tunica</i> قميص	339
<i>Camisia, Hemid</i> قميص	339
Chemise &c.	339
קנכירי	473
קנכוריתון	473, 546. &
קנכירי	546
קרבונקלי <i>Carbunculus</i>	495
קרום ימים	576
קרומטשין	473, 576
קריאח	711
קרישטאל	593
קרווא	509
פריצות pro quo פורציט 316 &	
פורציט	316
פורצין	443
פטרס 475, 485, 491, 492, 518,	
590	
פטרס כוש 485, 492, 581	
פטרס quid? 317	
פי המסיל & פי הראש 419, 432	
פירלה 576	
פמלניא - corrupte pro 316	
feminalia פמלניא 316, 321	
פנטירי 473, 548	
פנינים 520, 521	
vola manus פטים / פס 321	
pro φαλτήριον פסנטרין 354	
פעמון 423, 424	
הפקורים 447	
פראלוקין <i>Pralukin</i> 473, 593	
פרה אחומה 475	
פרווג 473	
פרווג pro פרווג 576	
Pharisei, pudici פרשים 329	
פשת 321	
פשתון & <i>Linum.</i> 337. 312	
פחוחי חתם 669	
פחיל 677. פחיל הכלה 674. פחיל 674.	
פחיל על הטענפה. <i>ibid.</i>	
פחיל על הצין <i>ibid.</i>	
צ	
Reperitur in Pectorali 637	
& 339 permutantur	
צבע 480	
<i>Zedida</i> צדידא 509	
Iiiii 3	

& aliarum linguarum Orientalium.

קרחה & קרתא	Carthago, No-	אבן שואבא & שואבא	602
vomagum	508	אן לא שוירא Gallice en la sucur	319
		שולי	416
		שומפווין	491
ר Mutatur in ד	593	שורצנים & שורצין	316, 443
In ל	516	שחום	599
ראים	613	שחור	529
ראם	600	سحمة	599
ראש חכנסת	712	שש	506
רבו	697	שלמא	617
רגל	711	השם / שם	671
רובן	512	על שמוחם & שמוח	469
Raifonnement רישננט	613	שמיר Samir, vermis 467. Smiris	467
רמונים & רמון	421, 422	ibid.	
רפת	626	שמלה Camisia	339
מזשה רקם & רקם	361, 444	Ligamenta שניצים	328, 331, 343
700.		344	
		שטטנו	356, 713
		שקט	636
		שרר	480
ש n permutantur & ש	626	שרדנגין Sardonyches	473, 477, 597
tatur in ז	613	שרדנין σαρδνι	477
480. Ponitur pro ט	491	שראונאלת feminalia	311
748		333	
שנה & שני	557	שראולת idem	333
שבו	557, 559, 562, 568	שרפים & שרף	626
שבון	473, 517	שרשוה זהב & שרשוה Catenæ au-	448, 461, 466
שבזא	517	שרשוה גבולוח	461, 462,
שבט in Pectorali.		46, 462,	
שבטי יה & שבט		שבט מזור byssus שש	311, 337, 340
שבטי ישרון &	470	356, 423	
שבטי ישראל	470		
אל שרי & שרי	766		
Sardonyx שהם	440, 444, 450,		
	472, 477, 533, 579, 592,		
	593, 595, 596, 597, 599,		
	600, 601, 603.		

Index vocum Hebræorum &c.

ה	תלג	<i>Ligaculum</i>	389
ה	הלמידים		712
ה ש & ש permutantur	626	אורים ותמים & המים	616, 617, 632
تولبنت <i>Tulbant</i>	389	תפילין רשא & תפילין	674
הלטת שני	408	בהפירה & הפירה	324
חולדות & כחולותהב	446, 468,	תרף	626
469		חרפים	452, 626, 627
חורפה & תורף	626	חשיש	506, 533, 574, 475, 476
חחת ראשיתן	714	577, 578, 579, 580, 581,	
חכלת 408, 523, 554.		582, 583, 584. 585. 587.	
409		השבץ	347, 348, 700

I N D E X

I N D E X

vocum Græcarum quæ in Libro secundo occurrunt.

<p style="text-align: center;">A.</p> <p>Ἀβανήθ 353</p> <p>Ἁγία Ἐσθῆρας 645</p> <p>Ἀδάμ unde dictus 479</p> <p>Ἀδάμας 475, 535, 537</p> <p>Ἀιολομίτην 374. & αἰολομίτης 274</p> <p>Ἀκωνον 378, 392, 393, 97</p> <p>Ἀλείφωσις 536</p> <p>Ἀλήθεια 618, 625, 743</p> <p>Ἄλμας pro quo ἄδμας & ἄδαμας 517</p> <p>Ἀμάχαλθ 412, 415, 443, 456</p> <p>Ἀμέθυσθ 545, 558, 568, 569, 570</p> <p>Ἀμιτροχίτανες 357, 387</p> <p>Ἀνάγκη 535, 536</p> <p>Ἀνακτίτης 536</p> <p>Ἀναξυρίδες quid? 317, 318, 26</p> <p>Ἀνθίνα 430</p> <p>Ἀνθραξ 507, 508, 12</p> <p>Ἀπαρίς 382</p> <p>Ἀπερίπτακτον 436</p> <p>Ἀρπεδονες 344</p> <p>Ἀρφαθθ 345, 349, 351, 416</p> <p>Ἀρχερβός 749, 778, 783, 94</p> <p>Ἀρχερ ὡς μέγεας 783</p> <p>Ἀσπεδίσκα 444</p> <p>Ἀφόρισμα 658</p> <p>Ἀχατῆς 508</p>	<p>Βάσαγδος pro quo μάσαγδο 499</p> <p>Βήρυλλον 558, 593, 594, 595</p> <p>Βία 319</p> <p>Βοαεῖον 499</p> <p>Βραχία bracha 318. 321 Ab He- bræo Berech. ibid.</p> <p>Βραχθάν, ἂ πρη 501</p> <p>Βύασθ, ἐν βύασθ κλωσῆς 312</p> <p>Βύασθ πεκλωσμη 423</p> <p style="text-align: center;">Γ.</p> <p>Γλύφω, & γλύφειν 619</p> <p>Γαίω 410, 411</p> <p style="text-align: center;">Δ.</p> <p>Δ pro Λ 537</p> <p>Δαλίδα pro δαλία 537</p> <p>Δαμαω 475, 537</p> <p>Διάζωμα 316, 318</p> <p>Διακένωσ 361 & διάκενον 440</p> <p>Διδάσκαλθ 712</p> <p>Διεζωσμη 600</p> <p>Διπλιῦ σινδὼνα βυοσίνω 345</p> <p>Δοκίω</p> <p style="text-align: center;">E.</p> <p>Ἐπιλία, & ἐπιλήμαλα 379</p> <p>Ἐμβαινει, dicitur de brachis 327</p> <p>Ἐνδυμα διπλῆς σινδόνθ 330</p> <p>Ἐνεργεῖν 340</p> <p>Ἐνεργεῖν 713</p>
<p style="text-align: center;">B.</p> <p>B & M permutantur 499</p>	<p>Ἐξά-</p>

Index vocum Græcarum.

Ἐξάμιτον	312		
Ἐξανθήση	430		I.
Ἐξωμίδες	350	Ἰάσπις	517, 606
Ἐπαγγελία	779	Ἰερόθωμα	793
Ἐπενδύτη & ἐπενδύειν	414. &	Ἰέρων	716
Ἐπένδυμα	435	Ἰμάτια	414
Ἐπὴραμα	435		K
Ἐπίσημοι	414	Καθηγιασμήνῳ	658
Ἐπίσκοπῳ	712	Καλασίρις	352
Ἐπωμῖς	433, 436, 440, 453	Καμελαύκια & καμηλαύκια.	381, 386
Ἐδῆτες ἰδιωτικαί	709	Κάμηλῳ pro καβηλῳ ab He- braeo ἕλη.	499
Ἐύζωνῳ	370	Καρπωτός	321, 350
Ἐιπαγής. Bene compactum	382	Καρχηδόνιῳ	507, 508
Ἐφὸδ βάρ	451	ΚάτεςΦιγμήνον	343
Ἐφὸδης	433	Καύμα ἐλαύνειν	381
Ἐφῶδ	451	Κίδαρες	378, 383

Z.

Ζώνη. 353. ζώνη λύνειν	357, 371	Κικαλή pro cicuma	499
Ζώναις πλατείαις	358	Κοιλίόδεσμοῳ	359
Ζώννυμι	315	Κολοβὸς & κολόβιον	350
Ζώννου & pro ὀπλίζεω	370	Κολοβὸς ὁ κονδὸς curtus	ibid.
Ζωσῆς & ζωσῆς παναίοιῳ	361	Κόλπῳ finis. Inde Golphe, & Golphe.	344
Ζωσῆς ὀχῆες. 362 ζωσῆς λύνειν	371. &	Κορυφή	390
ζωσῆς ὀχῆες	374	Κοσσυμβωτόν	336
ζωσῆς ὀχῆες	374	Κεῖνῳ	362
ζωσῆς ὀχῆες	374	Κροασοί	421
ζωσῆς ὀχῆες	374	Κροασωτός	338, 461
ζωσῆς ὀχῆες	374	Κύανῳ, & κυάνεῳ δεξίον	526
ζωσῆς ὀχῆες	374	Κύκλω quid significet?	416
ζωσῆς ὀχῆες	374	Κυρθεασία & κυρθεασίς	390, 392,
ζωσῆς ὀχῆες	374	402. & κορυφή ἀλέκτορος	390
ζωσῆς ὀχῆες	374	Κύρβις	ibid.
ζωσῆς ὀχῆες	374	Κάδωνες.	423

H

Ἡμιφάειον	438		
Ἡμίσιον	325		
			Λ.
Θαλασσοβαφής	576		
Θαλαπήχρων	554		
Θεάνθρωπῳ	784, 788		
Θύσανοι	421		
Θεοκρατικῆς πιλητοί	380		

Kkkkk

Index vocum Græcarum.

Α.

Α pro Δ	537
Αιγύλιον, λίγυρον & λιγκύλιον	546, 547, 550
Αιγυσιική	550
Αόγιον, & λογιέιον. 427. & λόγιον ᾧ κείσεων	454, 613, 614
Αύγες. 548. λύγες βαλιαί <i>ibid.</i>	
Αυγά vestimenta	396
Αῶρ	356, 357

Μ.

Μ & Β permutantur	499
Μάεργα pro σμάεργα	499,
500. Fit à βάεργα	499,
500	
Μαρμαίρω	500
Μάμαρ	<i>ibid.</i>
Μαείρω	500
Μαρμαείρω	500
Μαρμαείζω	500
Μαρμαεργή	500
Μαρμαεργάδης	<i>ibid.</i>
Μαρμαρούσω	<i>ibid.</i>
Μεσαβαζανής pro μεσούβαζα	344
Μαχανασή pro μιχνεσή	311, 327
Μαοσαβαζανά pro μαοσαβαζανής	344
Μεσούβαζω	<i>ibid.</i>
Μέτωπον	674
Μικρός pro σμικρός	499
Μίτρα. 357. μίτρην λύεν	<i>ibid.</i>
Μιτροχίτανες	<i>ibid.</i>
Μολοχάς	482
Μυδάλε madidus	537
Μυσήλιον	671

Ν.

Νεάπολις	508
----------	-----

Ξ.

Ξύρον crus	317, 318
Ο	
Οίνωπών	571
Όνουξ. 535, 594. όνούχον	595, 605
Κξύς	390
Όξυφοινικόν	510
Όπλιζεαδ	370
Όχδύς. retinaculum	362

Π.

Π & Φ permutantur	379
Πάλλειν	407
Παμποίκιλ	361
Παναίολον	<i>ibid.</i>
Πεποικιλμή	675
Περεδολαιον	408, 436
Πεεργαφεν	341
Πεερεζωσμή	374
Πεερίζωμα	311, 316, 318
Πεερίτζια & πεεπετζίδες	316
Πεελοκελή	311, 312, 316
Πεελοκελίς	316
Πεελοφύρια	<i>ibid.</i>
Πέταλον	657, 661
Πηχύαιον	438
Πίλειν	379, 402
Πίλημα & πίλημα πυργωτόν	379,
	390
Πίλησις, πιλωτόν, πιλοτοποιός.	379
Πιλοι Μηδικοί	379
Πίλ	390
Πίλ, πιλίον, πιλώ, & πιλέω	379, 380
Πατέα φύλα	661

Πλακή

Index vocum Græcarum

Πλοκή & ἔργον πλοκῆς	461	δ⊕	504
Ποδήρης 321, 341, 342, 350, 374,		Σμικρὸς pro μικρὸς	499
413, 416, 417		Σμίξις	467
Ποικίλοι	414	Σμειῖτης	ibid.
Ποικιλτόν	427	Σοφισαί	711
Πορφύρη μελαίνη	529	Σπίλαμη	456
Πράσιν⊕	594	Στέφαν⊕	658
Προηλικιώτες	740, 779	Στήλη τείγων⊕	390
Προσράπτεα	420	Στολή διάγυσο⊕	717
Πρωτότοκ⊕	783	Συνακτήρ	311, 315, 327
Πτέρυξ ala	410, 411	Συνάρθρωσις	420
Πυγαῖον	438	Σφύζειν	343
Πυράζειν	511	Σφίξις	379
Πυροειδὲς instar ignis	478	Σχῆδος, & ἀμάχαλ⊕	412, 416, 443, 450

P.

Ῥαδδῆχ⊕, Gen roep-dzager.

Ῥάκ⊕, brachæ. 323. tela	383
Ῥάπτεα. 309. & ῥάπτεν	420
Ῥαπίον	314
Ῥαφαί	399
Ῥαφός	420
Ῥίγηλ⊕. Hinc Rigidus	537
Ῥοαί & ῥοίσκοι	422, 423, 430, 743
Ῥύσις	743

Σ.

Σ. T. permutantur. 491. Σ. vocibus ab initio additur 499

Σάπφειρ⊕	518, 594, 606
Σαφάβαρα	333
Σάρδιον & σαρδόνυξ	477, 478, 595, 601
Σινδών	399
Σμάραγδ⊕. 400 pro μάραγδ⊕	
499, 500, 594	ψάδη σμάραγ-

T.

T & Σ permutantur	491
Ταινία & ταινία λυκή	385, 387
Ταρσεῖς	575
Τελαμών. Fascia, balteus	355
Τελαμών σινδονίτης	356
Τελείωσις	618
Τετραγράμματον	621, 743
Τετραγώνον	410
Τηκόμηον	536
Τιάρα. & ὀστὴ τιάρα	390
Τοπάριον	491
Τελῶνες	409
Τελουχία	665, 667, 793

T.

Ἰάνινθον	554, 555
Ἰαλοειδῆς	488
Ἰάλον	ibid.
Ἰποδύτη & ἑποδύτη ποδήρης	406, 414
Ἰφάσ-	

Index vocum Græcarum.

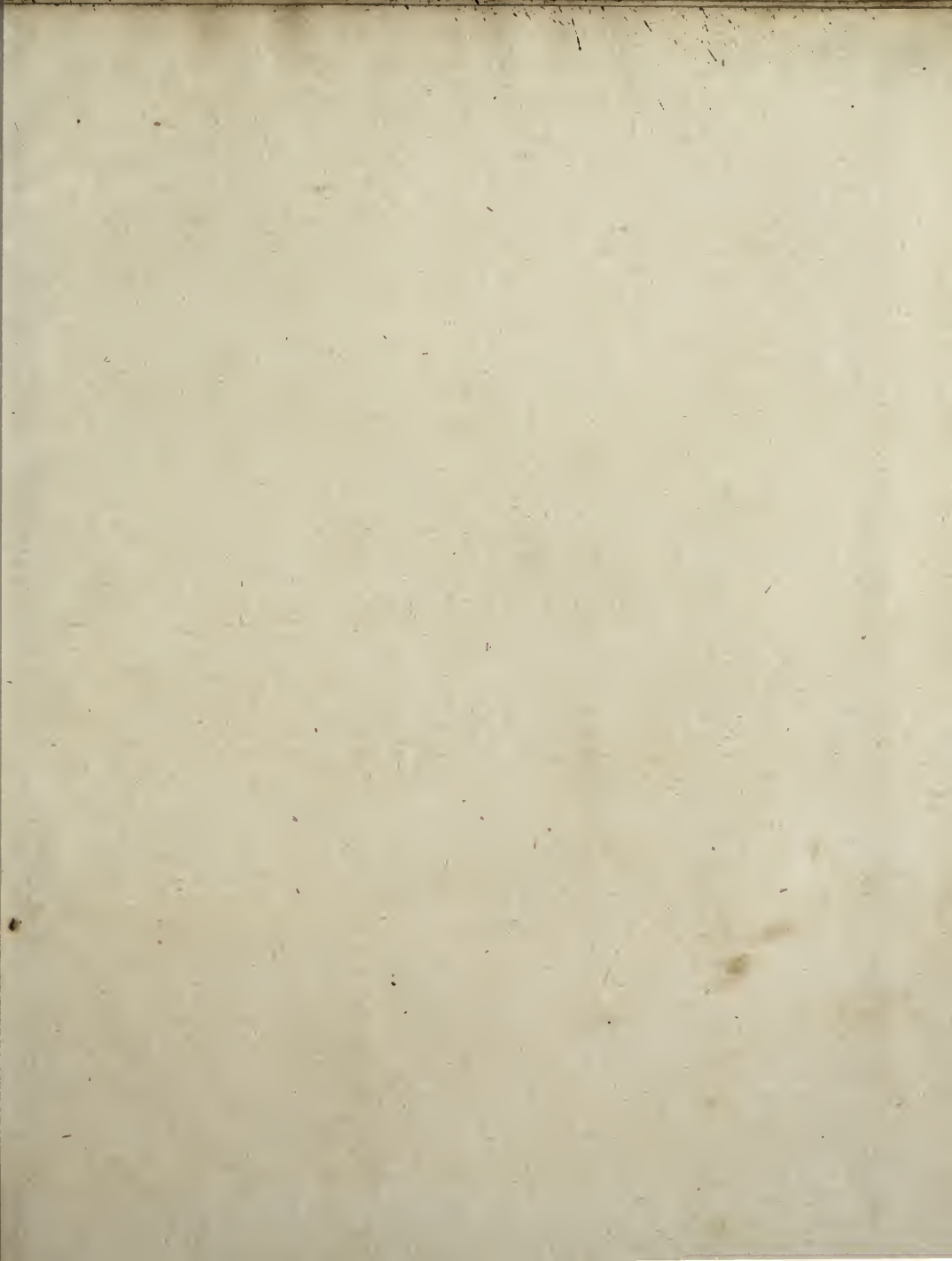
Ἰφάσματα, &c. διακένως ὑφασμί- νη	361	Χεθομήνη pro χεθόνι Χεθόν Χειροδατός	337 340 350, 451
Φάλα. un voile.	410	Χιτών. 352, 413, 416. Χιτών κοσσυμβεατός. 336. Χιτών ἐκ βύσσου. 340. & βύσσιν⊙ χι- τών. 340. χιτών ποδήρης	406 580
Φάσγια fascia.	356, 357	Χρυσολίθ⊙	
Φιδίτια	537		
Φιλίτια	ibid.		
Φιμινάλια	318		
Φοινικόν	510	Ψ.	
Φολκμός	618		
Φρίκη frigus	499	Ψαλτήριον	354
	X.		Ω.
Χ pro ἰ &c. ♂	477		
Χαλκηδών	507	Ωμ⊙	440
Χαμαί. Hinc Camurum	339	Ωοειδής	397

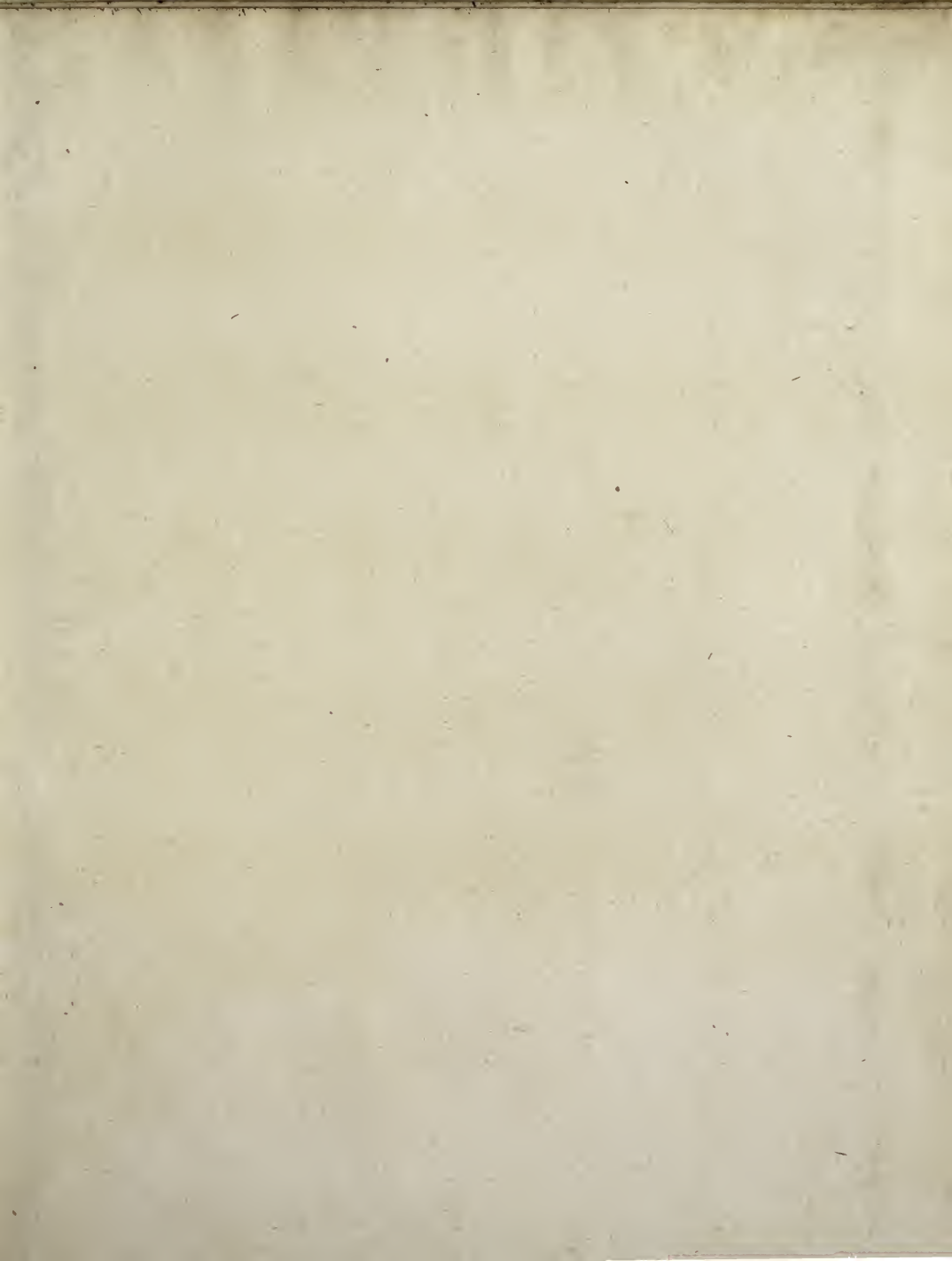
ERRATA Libri Secundi.

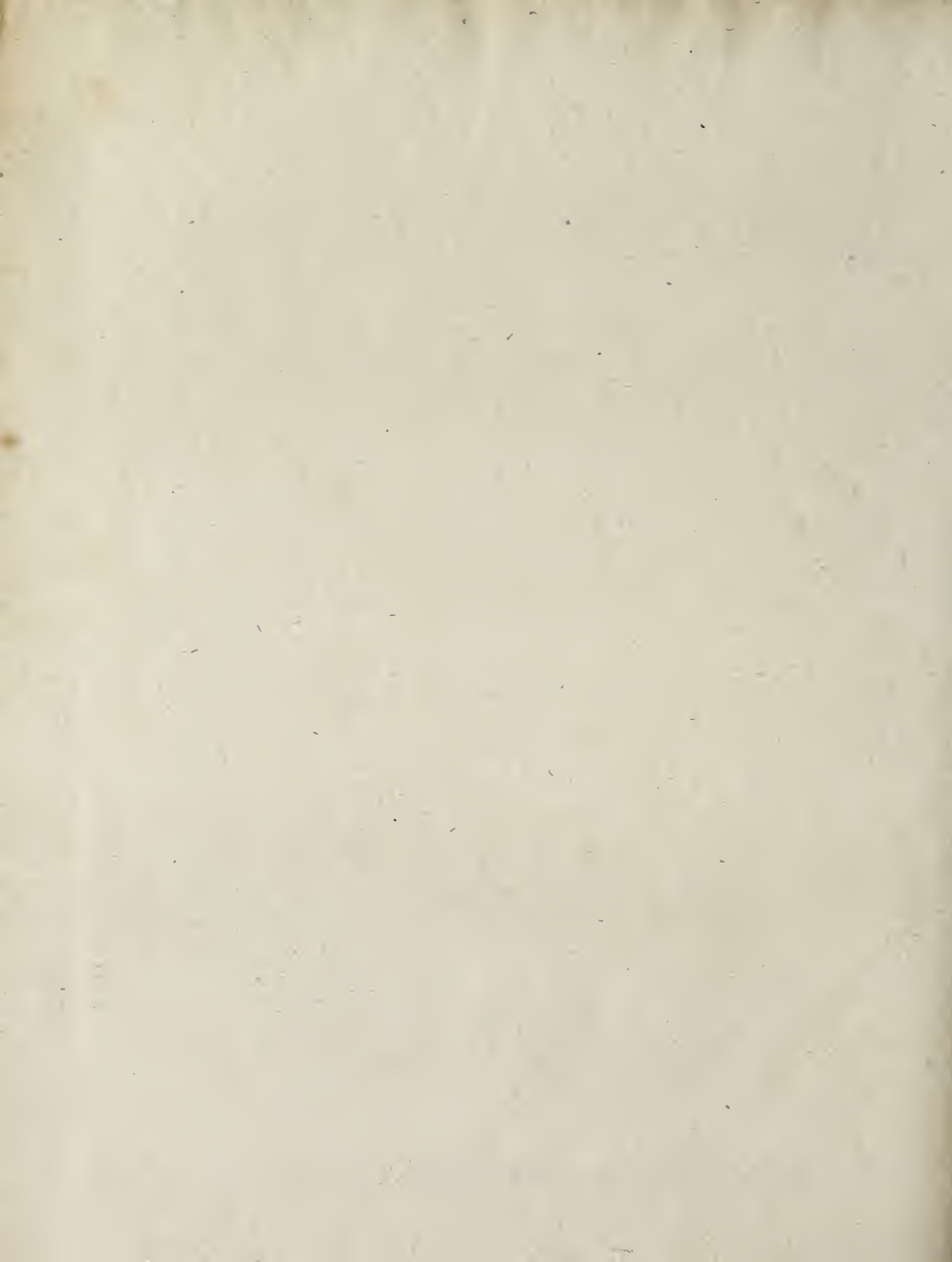
Paragraphi Notantur.

P. Ag. 354. l. 2. qui l. quia.	DE 777 CARBUNCULO:
P. 360. l. 25. הרחוק l. הרחוק	P. 540. l. 26. l. pustulas.
P. 361. l. 11. lege lin retors.	P. 545. l. 30. dele dicuntur
P. 380. l. 36. l. tunicatam.	P. 597. l. 4. DXL. l. DCXL.
P. 392. l. 1. l. procurante.	P. 607. l. 33. l. perfectiones
P. 393. l. 27. alia. l. alias	P. 611. l. 33. l. Ramban.
P. 394. l. 6. Quid. l. quidquid	P. 614. l. 31. l. revelationes.
P. 395. l. 21. Com. l. Tom.	P. ibid. l. 36. l. revelationis.
P. 405. l. 23. توایند l. توایند	P. 615. l. 18. כל l. כל
Ibid. l. 29. l. כיתה	P. 634. l. 9. l. parte tiaræ
P. 413. l. 7. bardoculla. l. bardocuculla.	P. 652. l. 36. נגרי l. כנרי
P. 423. l. 14. esse. l. esse rectos.	P. 654. l. 35. l. contexta.
P. 460. l. 17. quidam. l. quidem.	P. 664. l. 14. l. Asmonæis.
P. 474. l. 24. אבן l. אבן	P. 673. l. ult. vocabant. l. vacabant.
P. 478. l. 32. l. ἡ σέγγυς	P. 680. l. 3. l. ut consideret.
P. 493. l. 5. l. Paraphraste Chaldæo.	P. 696. l. 2. lege. Ideo Lysias, ut id sic- ret randem decreverat.
P. 495. l. 33. שבש l. שבש	P. 697. l. 15. 16. l. timebant enim patres
P. 500. l. 18. l. Achmar.	P. 701. l. 33. l. revelavit.
P. 515. l. 23. jud. l. Ind.	P. 722. l. 14. ut. l. ut ut.
P. 523. l. 21. post. CAP. XI adde	

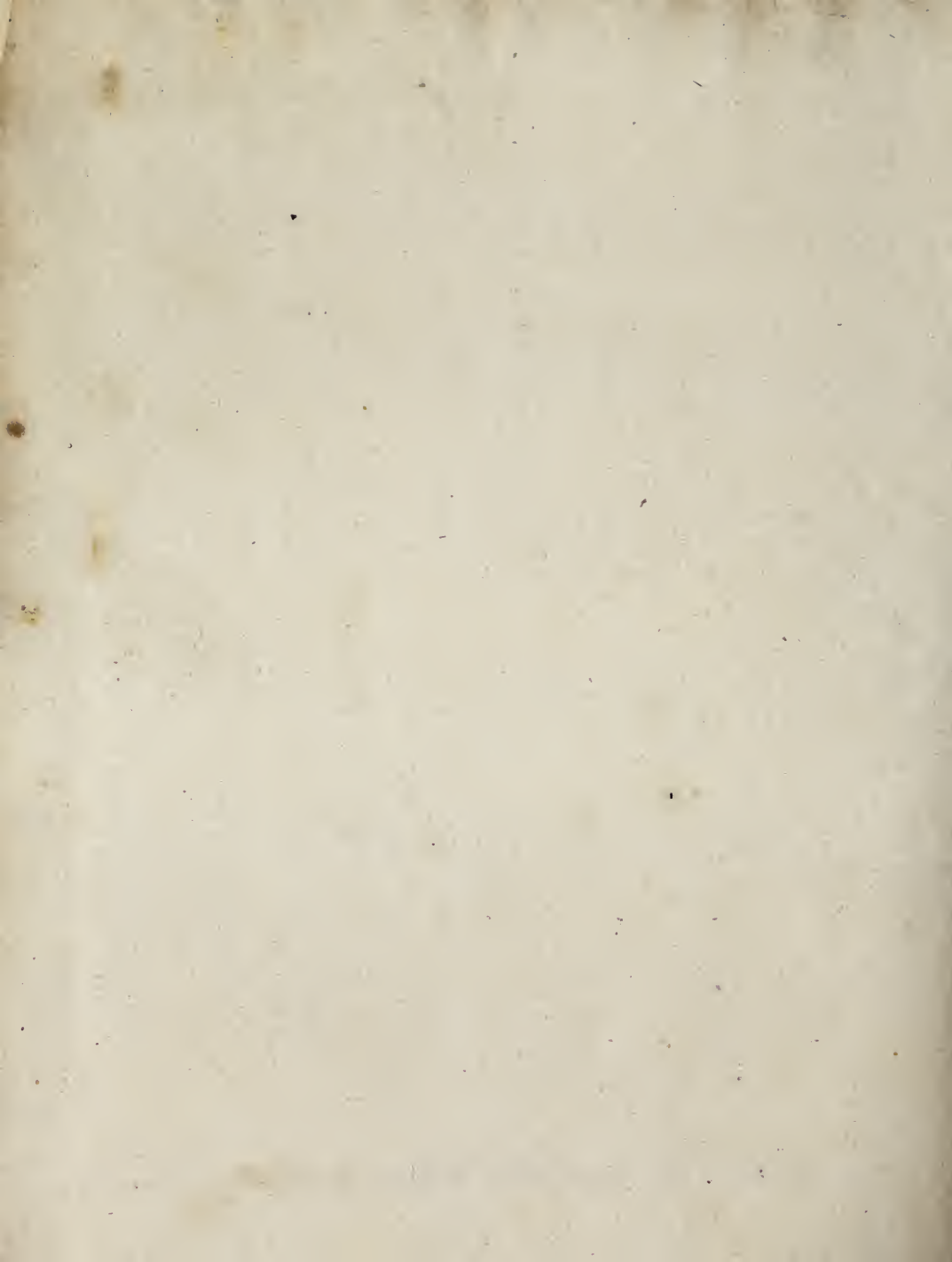
Reliqua Benevolus Lector ipse corriget.

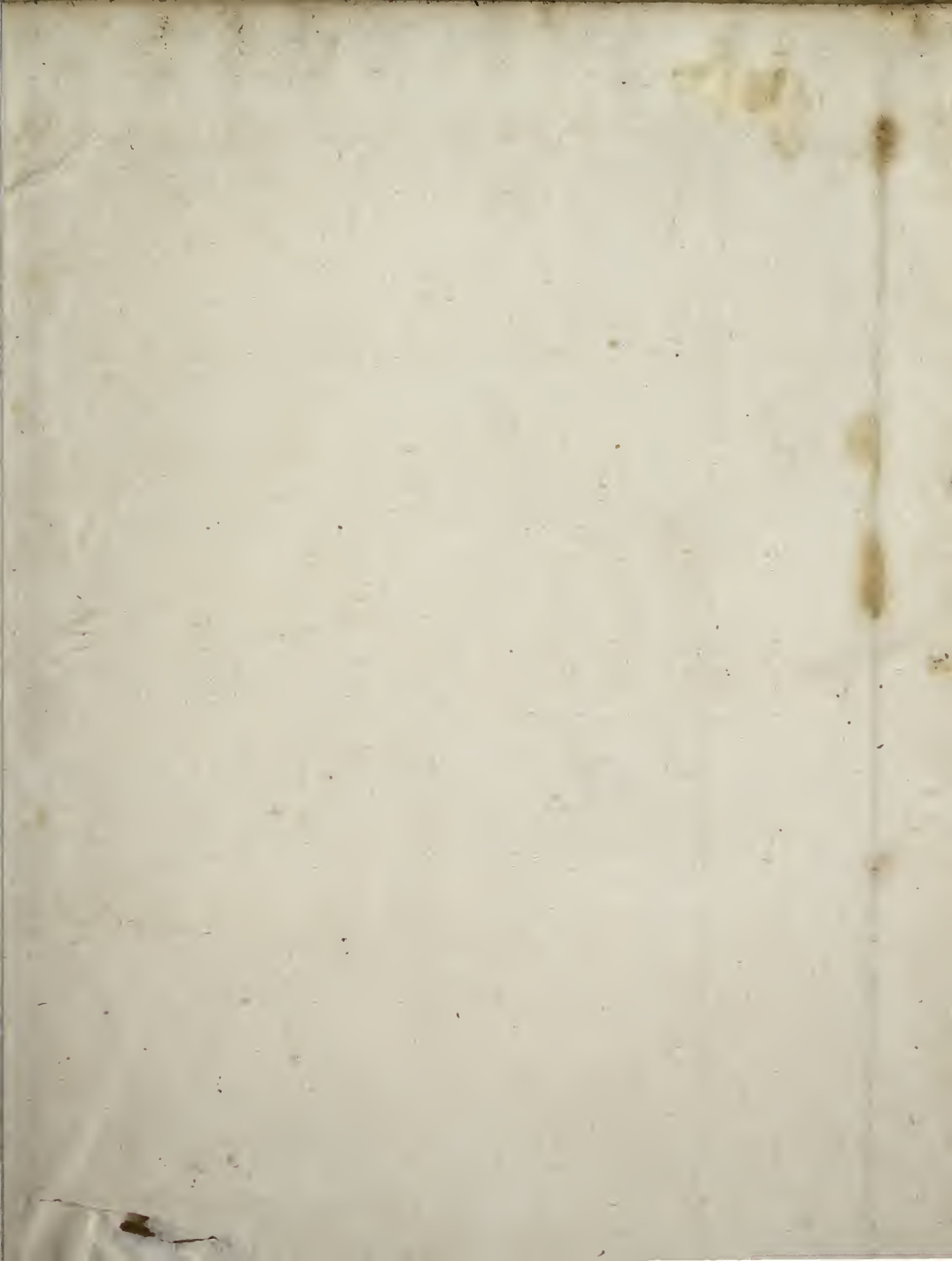

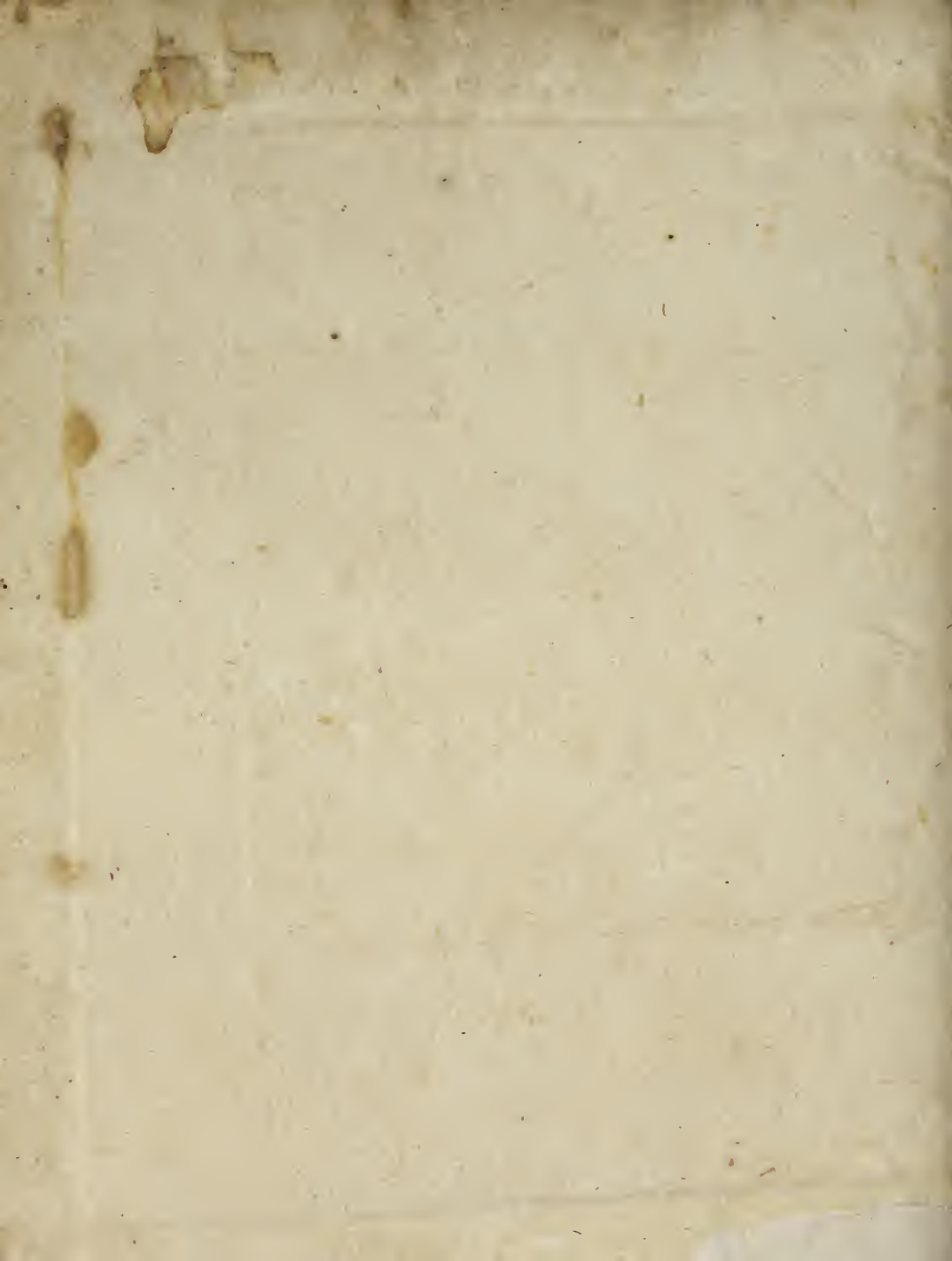

SPECIAL 89-B
2897

CITY CENTER LIBRARY

